



**En magnis impendiis, svmmisque laboribvs damvs amice
lector T. Livii Patavini latinae historiae principis qvicqvid
hactenvs fuit æditum, sed aliquanto quàm antea, tum
magnificentius, tum emaculatus.**

<https://hdl.handle.net/1874/416871>



verwandten der zeit
in viel wachsende ding
er die gestirnsliche mach
ist jedem vernünftige leich
er messen / was dis allein auß
vill vnd s fürstichtigst an Gottes
ist / welcher wie woler ist
vñ wurzel aller ding
er hat wöllen haben
21

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsede
 - de staartsede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

E. IV. 11

ECADDES

Tom II.

Litt. latinae.

Fol. n° 12







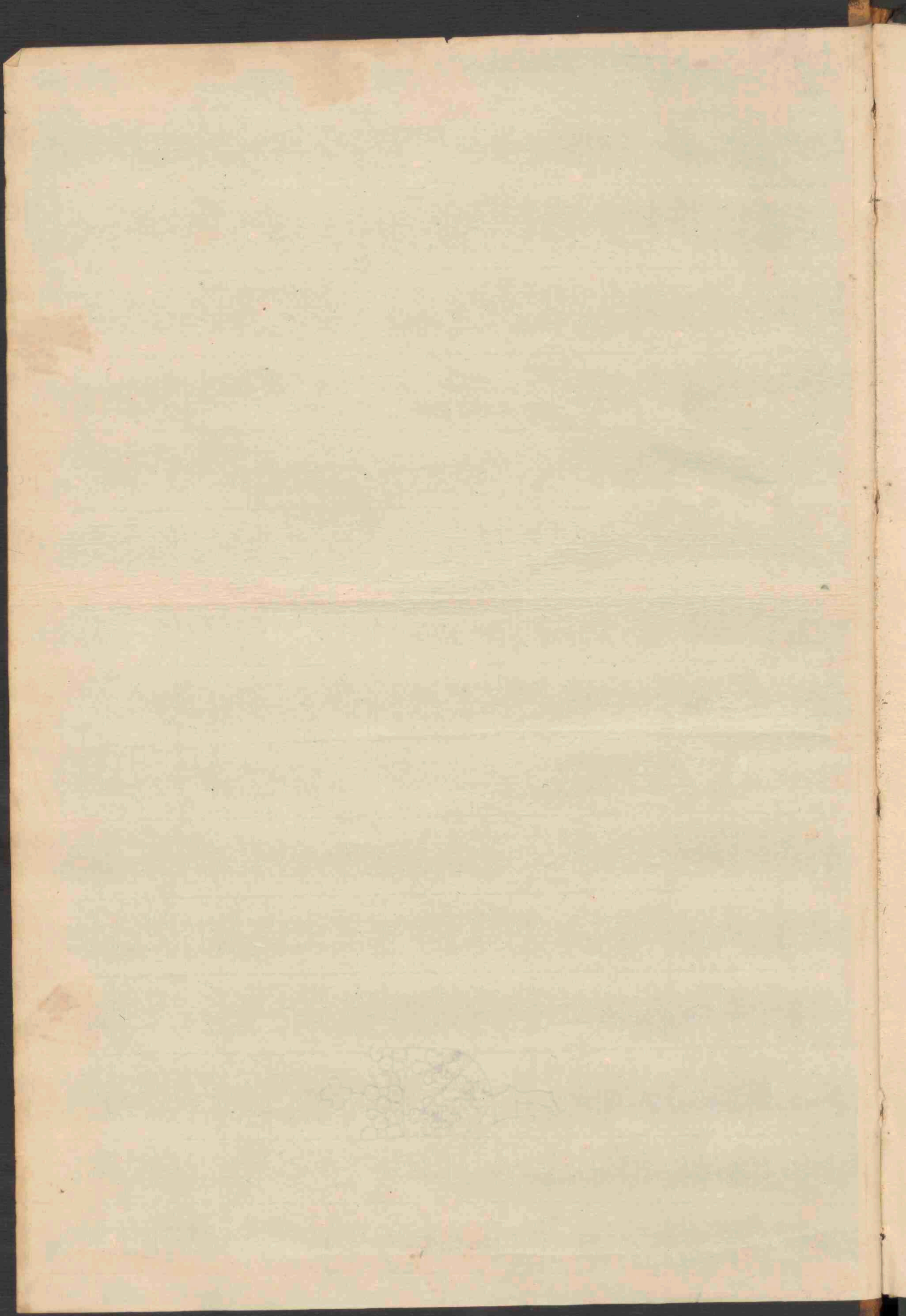


Litterae Latinae

Folio. n°. 12.

16. 10. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40. 42. 44. 46. 48. 50. 52. 54. 56. 58. 60. 62. 64. 66. 68. 70. 72. 74. 76. 78. 80. 82. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 98. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.



TITI L. PATR
VIRI DEICAS
DE VITA

Nº 208 q.

Nº 119. B.

TITI LIVII PATA
VINI DECAS
QVARTA

Ex donatione Buechli



TITI LII PATR
VINI DECAS
QVARTA





BELLI ADVERSVS Philippum Macedoniae regem, quod intermis-
sum erat: repetiti causae feruntur hae. Tempore initiorum duo iuvenes Acarnanes, qui non initiati erant: Athenas uenerunt: & in sacrarium Cereris cum alijs pluribus suis intrauerunt, ob hoc, tanquam nefas summum commisissent: ab Atheniensibus caesi sunt, Acarnanes mortibus suorum commoti ad uindicandum illos auxilium a Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam, quingentesimo quadagesimo anno ab urbe condita, cum Atheniensium, qui obsidebantur a Philippo: legati auxilium a senatu petissent: & senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor grauis erat: dissentiente tenuit auctoritas patrum: ut sociis ciuitati ferre quoque opem populus iuberet. Bellum id P. Sulpitio consuli mandatum est: qui exercitum in Macedoniam ducto, equestribus praelijs cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni a Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum, suos seque occiderunt. L. Furius praetor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Poenum bellum in ea parte molientem acie uicit. Amilcar eo in bello occisus est: & millia hominum xxxv. Praeterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitij consulis, expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpitius Cons. adiuuantibus rege Attalo, & Rhodijs bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius praetor.

LIBRI II

COMPLURA prodigia ex diuersis regionibus nuntiata referuntur: inter quae, in Macedonia in puppi longae nauis lauream esse natam. T. Quintius Flaminius Cons. aduersus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri: fugatumque coegit in regnum reuerti. Ipse Thessaliam, quae est uicina Macedoniae: socijs Aetolis, & Acarnanibus, uexauit. L. Quintius Flaminius consulis frater nauali praelio, Attalo rege, & Rhodijs adiuuantibus, Euboeam, & maritimam oram cepit. Achaei in amicitiam recepti sunt. Coniuratio seruorum facta de soluendis Carthaginiensibus obsidibus oppressa est. Praetorum numerus ampliatum est: ut seni crearentur. Cornelius Cos. Gallos Insubres praelio fudit. Cum Lacedaemonijs, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta est. Praeterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

LIBRI III

TITVS Quintius Flaminius procōsul cum Philippo ad Cynocephalas in Thessalia acie uicto debellauit. L. Quintius Flaminius frater proconsulis, Acarnanas, Leucade urbe, quae caput est Acarnaniae: expugnata, in deditionem accepit. C. Sēpronius Tuditanus praetor a Celtiberis cum exercitu caesus est. Attalus a Thebis ob subitam inualitudinem translatus decessit. Pax petenti Philippo, Graeciae libertas data est. L. Furius, & Claudius Marcellus consules Boios, & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas aduersae factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant: profugus ad Antiochum regem Syriae se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI IIII

LEX Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de stringendis cultibus matronarum tulerat: cum maxima contentione abrogata est: cum Porcius Cato author fuisset: ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporij orsus est: citeriorem Hispaniam pacauit. T. Quintius Flaminius bellum aduersus Lacedaemonios, & tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data ijs pace, qualem ipse uoluit: liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant: finiuit. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectauit, ut id fieret, Sex. Aelius Patus, & L. Cornelius Cethegus censores interuenerunt cum indignatione

plebis. Coloniae pleraque deductae sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphauit. Res praeterea aduersus Boios, & Insubres Gallos feliciter gestae referuntur. T. Quintius Flaminus, qui Philippum Macedonum regem, & Nabidem Lacedaemoniorum tyrannum uicerat: Graeciamque omnem liberauerat: ob hanc rerum factarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginiensium nuntiauerunt: Annibalem, qui ad Antiochum confugerat: bellum cum eo moliri. tetauerat autem per Aristonem Tyrium sine literis Carthaginem missum ad rebellandum Poenos concitare.

LIBRI V.

P S C I P I O Africanus legatus missus ad Antiochum, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho iunxerat: collocutus est: ut, si fieri posset, metum uitae, quem ex populo Romano conceperat: eximeret. Inter alia cum quaereret ab Annibale: quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet: respondit: Alexandrum Macedonum regem: quod parua manu innumerae exercitus fudisset: quodque ultimas oras, quas uisere supra fidem humanam esset: peragrasset. quaerenti deinde quem secundum poneret: inquit: Pyrrhum: eo quod castra metari docuisset: ad haec neminem elegatius loca cepisse: praesidia disposuisse. exequenti quem tertium diceret: semet dixit. ridens Scipio, quidnam tu diceres: si me, inquit, uicisses? tunc uero, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissem. Inter ea prodigia, quae plurima fuisse traduntur: bouem, Cn. Domitio consule, locutum: Roma caue tibi: refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedaemoniorum tyrannus incitatus ab Aetolis, qui & Philippum, & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant: a populo Ro. desciuit: & bello aduersus Philopemenem Achaeorum praetorem gesto, ab Aetolis interfectus est. Aetoli quoque ab amicitia populi Ro. defecerunt. cum quibus societate iuncta Antiochus Syriae rex cum bellum Graeciae intulisset: complures urbes occupauit: inter quas Chalcidem, & totam Euboeam. Res praeterea in Liguribus gestas, & apparatus belli ab Antiocho continet.

LIBRI VI

M A R C V S Atilius Glabrio Cos. Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adiuvante, uictum Graecia expulit: idemque Aetolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica Cos. aedem matris deum, quam ipse in Palatium intulerat, uir optimus a senatu iudicatus: dedicauit. idemque Boios, & Gallos uictos in ditionem accepit: & de his triumphauit. Praeterea naualia certamina prospera aduersus praefectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI VII

C O R N E L I V S Scipio Cos. legato P. Scipione Africano, qui se fratris legatum futurum dixerat: si ei Graecia, & Asia prouincia decerneretur: cum C. Laelio, qui multum in senatu poterat: ea prouincia dari uideretur: profectus ad bellum aduersus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum traiecit. Aemilius Regillus aduersus regiam classem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonesum, Rhodijs adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remissus est. M. Atilius Glabrio de Antiocho, quem Graecia expulerat: & de Aetolis triumphauit. Victo deinde Antiocho a L. Cornelio Scipione, adiuvante Eumene rege, Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione: ut omnibus prouincijs citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuvante Antiochus uictus erat: regnum ampliatum. Rhodijs quoque, qui & ipsi iuuerant: quaedam ciuitates concessae. Colonia deducta est Bononia. Aemilius Regillus, qui praefectos Antiochi nauali certamine uicerat: nauale triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat: cognomine fratri coaequalus, Asiaticus appellatus est.

LIBRI VIII

M A R C V S Fuluius Cos. in Epiro Ambracienses obsessos, per ditionem accepit: Cephaleniam subegit: Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius Cos. collega eius Gallograecos Tolistobogios Tectosagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant: cum soli citra Taurum montem minime parerent: uicit. Eorum origo, & cum eo loca, quae tenent: occupaueratque: referuntur. Exemplum quoque uirtutis, & pudicitiae in foemina traditur.

Quae

Quæ, cum regis Gallogræcorū uxor fuerit: capta centurionē qui ei uim intulerat: occidit. Lu-
strum à censoribus cōditum est. censa sunt ciuiū capita CCLVIII millia, & CCCXVIII.
Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iūcta est. Cn. Manlius, contradicētibz decem
legatis, ex quorū consilio fœdus cum Antiocho cōscripserat: de Gallogræcis, acta per se causa
in senatu, triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam aiūt: à Petilio Acteo trib.
plebis: ut quidā, à Næuio: quod præda cum Antiocho capta ærarium fraudasset: posteaq; is
dies uenit: euocatus in rostra, hac die, inquit, Quirites Carthaginē uici: & prosequēte populo,
Capitolium ascendit: inde, ne amplius tribunitijs iniurijs uexaretur: in uoluntariū exilium Liter-
num cōcessit, incertū ibi, an Romæ defunctus. nam eius monimentū utrobique fuit. L. Scipio
Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusq; cum in uincula, &
carcerē duceretur: T. Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus
erat: intercessit: & ob id beneficiū Africani filiam duxit. Cū populus quæstores in bona eius
publice possidenda misisset: non modo in ijs nullum uestigiū pecuniæ regiæ apparuit: sed ne-
quaquā tantū in ærarium redactum: quantæ summæ erat damnatus. collatā à cognatis: & ami-
cis innumerabilem pecuniam accipere noluit. quæ necessitati ei erat ad cultum: retenta.

LIBRI IX

AEMYLIUS Cos. Liguribus subactis, uiam à Placentia usq; Ariminū perductā Fla-
minia iunxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu asiatico referunt. Ligures, quicūq;
circa Appenninū erant: subacti sunt. Bacchanalia sacrū Græcū, & quidē nocturnū, scelerum
omniū maximū seminariū, cum ad ingentis turbæ cōiurationem peruenisset: à cōsule inuesti-
gatum: & multorū poena sublatū est. A censoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone,
uir & belli & pacis artibus maximus motus est senatu L. Quintius Flaminius T. Quintij fra-
ter: eo quod cū Galliam prouinciā Cos. optinuerat: rogatus à Philippo Pœno, quē amabat:
scorto nobili: Gallum quēdam sua manu occiderat: siue, ut quidam tradiderūt: unum damna-
torum securi percusserat, rogatus à meretrice Placētina: cuius amore deperibat. Extat in eum
M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et, tanquā iungente fortuna circa id tempus duo
funera maximorū uirorū, Annibal à Prusia Bithyniæ rege, ad quem uicto Antiocho cōfuge-
rat: cum dederetur Romanis: qui ad exposcendū illum T. Quintium Flaminium miserāt: ue-
neno sibi mortem cōsciuit. Philopœmenes quoq; dux Achæorum, uir maximus est à Messe-
nijs interemptus ueneno: cū ab ijs bello captus esset. Colonia Pollentia, & Pisaurū, & Mu-
tina, & Parma, deductæ sunt. Præterea res aduersum Celtiberos prospere gestas, & initia,
causasq; belli macedonici continet. cuius origo inde uenit: quod Philippus ægre ferebat re-
gnum suū minui à Romanis: eo quod cogeretur à Thracibus, alijsq; locis præsidia deducere.

LIBRI X

CVM Philippus liberos eorū, quos in uinculis nobilissimorū quidē hominū habebat:
cōquiri ad mortem iussisset: Theoxena pro liberis suis, & sororis uerita admodū pueris
regis libidinem, prolatis in mediū gladijs, & poculo, in quo erat uenenum: suasit ijs: ut immi-
nens ludibrium morte effugerent: & cum persuasisset: ipsa etiam se interemit. Certamina in-
ter Philippi Macedoniae regis liberos Perseum & Demetrium referuntur: & ut fraude fratris
sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidij, & affectatione regni, pri-
mum ferro petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat: ueneno necatus est: re-
gnumq; Macedoniae mortuo Philippo ad Perseū deuēnit. Item res in Liguribus, & Hispa-
nia contra Celtiberos à cōpluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompiliij in agro
L. Petilij scribæ sub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clausi & græci, & latini intuenti
sunt. in quibus plura, quæ dissoluendarū religionū erant: prætor ad quem delati erant: cum le-
gisset: iurauit senatui contra rempub. esse, ut legerentur: seruarenturq;: & ex S. C. in comitio
exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus ægritudine animi confectus, quod
Demetrium filium falsis alterius filij in eundem delationibus impulsus ueneno sustulisset: &
de poena Persei cogitauit: uoluitq; Antigonū potius amicum suum successorem regni sui re-
linquere. sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus accepit.

7

T. LIVII PATAVINI HI

STORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS
QVARTAE LIBER PRIMVS.



ME QVOQVE iuuat, uelut ipse in parte laboris ac periculi fuerim, ad finem belli punici peruenisse. nam etsi profiteri ausum, perscripturū res omneis Romanas, in partibus singulis tantū operis fatigari minime conuenit: tamen cū in mentem uenit: tres & LX annos (tot enim sunt à primo punico ad secundum bellum finitum) æque multa uolumina occupasse mihi: quàm occuparint quadringenti LXXVIII anni à condita urbe ad Appium Claudiū consulem: qui primus bellum Carthaginēsis intulit: iam prouideo animo, uelut qui proximis litori uadis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior: in uastiorē me altitudinē, ac uelut profundum inuehi: & creescere penē opus: quod prima quæq; perficiendo minui uidebatur. Pacem punicā bellum macedonicum excepit, periculo haudquaquam cōparandum aut uirtute ducis, aut robore militū: claritate regum antiquorū, uetustæq; fama gentis, & magnitudine imperij, quo multā quondam Europæ, maiorem partem Asiæ obtinuerant armis: propē nobilius. Cæterum cōceptum bellum aduersus Philippū decem fermē ante annis, triennio prius depositū erat: cum Ætoli & belli, & pacis fuissent causæ. uacuos deinde pace punica iam Romanos, & infensos Philippo, cum ob infidam aduersus Ætolos, aliosq; regionis eiusdem socios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam missa Annibali, Pœnisq; preces Atheniensium, quos agro peruestato in urbem compulerat: excitauerūt ad innouandū bellum. Sub idem ferē tempus & ab Attalo rege, & Rhodijs legati uenerunt, nuntiantes: Asiæ quoq; ciuitates sollicitari. His legationibus responsum est: curæ asianā rem senatui fore. Consultatio de macedonico bello integra ad Coss. qui tunc in prælio cum Boijs erāt: reiecta est. Interim ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Æmylius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: ut annuntiarent uictum Annibalem, Pœnosq; & gratias agerent regi: quod in rebus dubijs, cum finitimi etiam socij Romanos desererent: in fide mansisset: & peterent: ut si coacti iniurijs bellum aduersus Philippum suscepissent: pristinum animū erga populum Romanum conseruaret. Eodem ferē tempore P. Ælius Cos. in Gallia cum audisset à Boijs ante suum aduentū incursionēs in agros sociorū factas: duabus legionibus subitarijs tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium præfectū sociū hac tumultuaria manu per Umbriam, quam tribum Sappiniam uocant: agrum Boiorū inuadere iussit. ipse eodem aperto itinere per mōtes duxit. Appius ingressus hostium fines primo populationes satis prospere, ac tuto fecit. delecto deinde ad castrū Mutilum satis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturæ erant segetes) profectus neq; explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes, atq; operi intentos tutarentur, positis, improviso impetu Gallorū cum frumentatoribus est circumuentus, inde pavor, fugaq; etiam armatos cepit. ad septem millia hominū palata per segetes sunt cæsa: inter quos ipse C. Appius præfectus, cæteri in castra metu cōpulsi, inde sine certo duce cōsensu militari proxima nocte, relictā magna parte rerū suarū, ad cōsulem per saltus propē inuios peruenere. qui, nisi quod populatus est Boiorū fines: & cū Ingaunis Liguribus fœdus icit: nihil, quod esset memorabile, aliud in prouincia cum gessisset: Romam rediit. Cum primum senatum habuit: uniuersis postulanti-
bus, ne quam prius rem, quàm de Philippo, sociorumq; querelis ageret: relatū extemplo est: decreuitq; frequens senatus: ut P. Ælius Cos. quē uideretur ei, cum imperio mitteret: qui classē accepta, quam ex Sicilia Cn. Octauius reduceret: in Macedoniā traiceret. M. Valerius Leui-
nus proprætor missus, circa Vibonem duodequadraginta nauibus ab Cn. Octauio acceptis in Macedoniam transmisit, ad quem cū M. Aurelius legatus uenisset: edocuiissetq; eū quātos

exercitus, quantum nāuium numerum comparasset rex: & quemadmodum circa omnes non continentis modo urbes, sed etiā insulas, partim ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: maiore conatu Romanis id capeffendum bellum esse: ne cūctantibus ijs au-deret Philippus, quod Pyrrhus prius ausus ex aliquanto minore regno esset: hæc eadem scribere Aurelium consulibus, & senatui placuit. Exitu huius anni cum de agris ueterū militum relatum esset: qui ductu, atq; auspicio proconsulis Scipionis in Africa bellum perfecissent: decreuerunt patres: ut M. Iulius prætor urbis, si ei uideretur: decemuīros agro samniti, apuloq; quod is publicus populi Ro. esset: metiendo, diuidendoq; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Seruilij (Geminis ambobus cognomē erat) L. & M. Hostilij Cato nes, P. Iulius Apulus, M. Fuluius Flaccus, P. Aelius Pætus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Aelio consulum comitia habente, creati Coss. Ser. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta. Prætores exinde facti Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani scenici eo anno magnifice, apparateq; facti ab ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum instaurati sunt, frumenti q; uim ingentem, quod ex Africa proconsul Scipio miserat: quaternis æris populo cum summa fide, & gratia diuiserunt. Et plebei j ludi ter toti instaurati ab ædilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minutius Rufo: qui ex ædilitate prætor creatus erat. & Iouis epulum fuit ludorum causa. Anno quingētesimo quadagesimo ab urbe condita, Ser. Sulpitio Galba, C. Aurelio Coss. bellum cum rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacē Carthagenensibus datā. Omnium primum eam rem idibus Martijs, quo die tum consulatus inibatur: Ser. Sulpitius Cos. retulit: senatusq; decreuit: ut ij Coss. maioribus hostijs rem diuinam facerent quibus dijs ipsis uideretur, cum precatione ea. Quam rem senatus populusq; Romanus de republica, deq; in-eundo nouo bello in animo haberet: ea res uti populo Romano, socijsq; ac nomini latino bene, ac feliciter eueniret. secundum rem diuinam, precationemq; ut de republica, deq; prouin-cijs senatum consularent. Per eos dies opportune iritandis ad bellum animis & literæ a M. Aurelio legato, & M. Valerio Leuino proprætore allatæ: & Atheniensium noua legatio ue-nit: quæ regem appropinquare finibus suis nuntiaret: breuiq; non agros modo, sed urbem etiam in dirione eius futurā: nisi quid in Romanis auxilij foret. Cum pronuntiaffent Coss. rem diuinam rite perfectā esse: & precationi annuisse deos, aruspices respondere: lætaq; ex-ta fuisse: & prolationem finium, uictoriāq; & triumphum portendī: tum literæ Valerij, Au-relijq; lectæ, & legati Atheniensium auditi. Senatus inde consultum factum est: ut socijs gra-tiæ agerentur, quod diu sollicitati ne obsidionis quidem metu fide decessiffent, de auxilio mit-tendo tum respondere placere: cum consules prouincias sortiti essent: atque is Cos. cui Ma-cedonia prouincia euenisset, ad populum tulisset: ut Philippo regi Macedonum indiceretur bellum. Ser. Sulpitio prouincia Macedonia sorte euenit. isque rogationem promulgauit: uellent, iuberent Philippo regi, Macedonibusque, qui sub regno eius essent: ob iniurias, ar-maq; illata socijs populi Romani bellum indici: Alteri consuli Aurelio Italia prouincia ob-tigit. Prætores exinde sortiti sunt: Cn. Sergius Plancus urbanam: Q. Fuluius Gillo Sici-liam: Q. Minutius Rufus Brutios: L. Furius Purpurio Galliam. Rogatio de bello macedoni-co primis comitijs ab omnibus ferme centurijs antiquata est. id cum fessi diuturnitate & gra-uitate belli sua sponte homines tædio laborum, periculorumq; fecerant: tum Q. Bebius tri-bunus plebis uiam antiquam criminandi patres ingressus incusauerat bella ex bellis seri, ne pace unquam frui plebs posset. Ægre eam rem passi patres: laceratusq; probris in senatu tri-bunus plebis: & consulem pro se quisq; hortari: ut de integro comitia rogationi ferendæ edi-ceret: castigaretq; segnitiam populi: atq; doceret quanto damno, dedecoriq; dilatio ea belli futura esset. Consul in campo Martio comitijs habitis, priusquam centurias in suffragium mitteret, concione aduocata, Ignorare, inquit, uidemini mihi Quirites: non utrum bellum, an pacem habeatis, uos consuli: (neq; enim liberū id uobis permittet Philippus: qui terra ma-riq; ingens bellum molitur) sed utrum in Macedoniam legiones transportetis: an hostē in Ita-liam accipiat. hoc quantū intersit, si unq; ante aliās, punico certe proximo bello experti estis,

Quis

Quis enim dubitat: quin, si Saguntinis obsessis, fidemque nostram implorantibus impigre tulisse opem: sicut patres nostri Mamertinis tulerant: totum in Hispaniam auersuri bellum fuerimus: quod cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus? Ne illud quidem dubium est: quin hunc ipsum Philippum pactum iam per legatos, literasque cum Annibale in Italiam transire, misso cum classe Leuino, qui ultro ei bellum inferret: in Macedonia conuerimus, & quod tunc fecimus: cum hostem Annibalem in Italia haberemus: id nunc pulso Italia Annibale, deuictis Carthaginensibus, cunctamur facere? Patiamur in expugnandis Athenis, sicut in Sagunto expugnando Annibalem passi sumus: segnitiam nostram experiri regem, non quinto inde mense, quemadmodum ab Sagunto Annibal, sed quinto inde die, quam ab Corintho soluerit naues: in Italiam perueniet. Ne aequaueritis Annibali Philippum: ne Carthaginensibus Macedonas: Pyrrho certe aequabitis: dico quantum uel uir uiro, uel gens genti praestet. Minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit: & hodie est. Peloponnesum totam in ditione Philippus habet, Argosque ipsos, non uetere fama magis, quam morte Pyrrhi nobilitatos. Nostra nunc compara, quanto magis florentem Italiam, quanto magis integras res, saluis ducibus, saluis tot exercitibus, quos punicum postea bellum absumpsit: aggressus Pyrrhus tamen concussit: & uictor propere ad ipsam urbem Romam uenit, nec Tarrentini modo, oraque illa Italiae, quam maiorem Graeciam uocant: ut linguam, ut nomen secutos crederes: sed Lucanus, & Brutius, & Samnis a nobis defecerunt. haec uos, si Philippus in Italiam transmiserit: quietura, aut mansura in fide creditis? manserunt enim punico postea bello, nunquam isti populi, nisi cum deesset ad quem desciscant, a nobis non deficient. Si piguisset uos in Africa transire, hodie in Italia Annibalem, & Carthaginenses hostes haberetis. Macedonia potius, quam Italia bellum habeat: hostium urbes agrique ferro, atque igni uastentur. experti iam sumus foris nobis, quam domi feliciora, potentioraque arma esse. Itc in suffragium bene iuuantibus diis: & quae patres censuerunt: uos iubete. Huius uobis sententiae non consul modo author est: sed etiam dii immortales: qui mihi sacrificati, precantique, ut hoc bellum mihi, senatuique, uobisque, & sociis, ac non mini latino, classibus, exercitibusque nostris bene ac feliciter eueniret: lata omnia, prosperaque portendere. Ab hac oratione in suffragium missi, uti rogarat, bellum iusserunt. Supplicatio inde a Coss. in triduum ex S. C. indicta est: obsecratique circa omnia puluina dii: quod bellum cum Philippo populus iussisset: id bene ac feliciter eueniret. consultique faeciales a Ser. Sulpitio: bellum, quod indiceretur regi Philippo: utrum ipsi utique annuntiari iuberent: an satis esset, in finibus regni quod proximum praesidium esset: id nuntiari, faeciales decreuerunt: utrum eorum fecisset, recte facturum. Consuli a patribus permissum: ut quem uideretur ex iis, qui extra senatum essent: legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitibus consul, praetorumque actum, consules binas legiones scribere iussi: ueteres dimittere exercitus. Sulpitio, cui nouum, ac magni nominis bellum decretum erat: permissum: ut de exercitu, quem pro consul Scipio ex Africa deportasset: uoluntarios quos posset, duceret: inuitum ne quem militem ueterem ducendi ius esset. Praetoribus L. Furio Purpurioni, & Q. Minutio Rufo quina milia socium latini nominis consul daret: quibus praesidijs alter Galliam, alter Brutios provinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipse iussus ex eo exercitu, quem P. Aelius Cos. habuisset: ut quisque minime multa stipendia haberet, legere donec & ipse quinque millia socium ac nominis latini effecisset: id praesidio Siciliae provinciae esset. M. Valerio Falconi qui praetor priore anno Campaniam provinciam habuerat: prorogatum in annum imperium est: uti praetor in Sardiniam transiret: quodque de exercitu, qui ibi esset: quinque millia socium nominis latini, qui eorum minime multa stipendia haberet: legeret. Et consules duas urbanas legiones scribere iussi: quae si quod res posceret, multis in Italia contactis gentibus punici belli societate, iraque inde tumetibus: mitteretur. Sex legionibus Romanis eo anno usura res publica erat.

In ipso apparatu belli legati ab rege Ptolemaeo uenerunt: qui nuntiarent: Athenienses aduersus Philippum petisse ab rege auxilium. caeterum etsi communes socii sint: tamen nisi ex auctoritate populi Romani, neque classem, neque exercitum defendendi, aut oppugnandi cuiusquam causa regem in Graeciam missum esse, uel quietum eum in regno: si populo Romano socios

socios defendere liceat: uel Romanos quiescere, si malint, passurū: atq; ipsum auxilia, quibus facile aduersus Philippū tueri Athenas possent: missurū. Gratia regi ab senatu acta, responsumq; tutari socios populo Romano in animo esse, si qua re ad id bellum opus sit: indicaturus regi, regniq; eius opes scire subsidia firma ac fidelia suae reip. esse. Munera deinde legatis, in singulos quina millia L. aëris ex S. C. missa. Cum delectū consules haberēt: pararētq; quae ad bellum opus essent: ciuitas religiosa, in principijs maxime nouorū bellorum, supplicationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia puluinaria facta, ne quid praeatermitteretur, quod aliquando factum esset: ludos Ioui, donumq; uouere cōsulem, cui prouincia Macedonia euenisset: iussit. Moram uoto publico Licinius pontifex maximus attulit: qui negauit ex incerta pecunia uouere debere, si ea pecunia non posset in bellum usui esse: reponi statim debere: nec cum alia pecunia misceri, quod nisi factum esset: uotum rite solui non posse. Quanquā & res, & author mouebat: tamen ad collegium pontificum referre cōsul iussus: si posset recte uotum incertae pecuniae suscipi, posse, rectiusq; etiam esse, pontifices decreuerunt. Vouit in eadem uerba Cos. praecunte maximo pontifice: quibus ante quinquennalia uota suscipi solita erant: praeterquam quod tanta pecunia, quantam tum, cum solueretur, senatus censuisset: ludos, dona q; facturum uouit, toties ante ludi magni de certa pecunia uoti erant: n̄ primi de incerta. Omnium animis in bellum macedonicum uersis, repente nihil minus eo tempore timētibus gallici tumultus fama exorta est. Insul. res, Cenomaniq; & Boij, excitis Sallyis, Illuatibusq; & cæteris Ligusticis populis, Amilcare Pœno duce, qui in ijs locis de Asdrubalis exercitu substiterat: Placentiā inuasert: & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incensa, uix duobus millibus hominum inter incendia, ruinasq; relictis, traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades spatium colonis dedit ad claudendas portas, praesidiaq; per muros disponenda: ut obsiderentur tamen prius quam expugnarentur: nuntiosq; mitterent ad populum Romanum, L. Furius Purpurio, qui tum prouinciæ praeerat: cætero ex S. C. exercitu dimisso, praeter quinque millia sociū ac latini nominis, cum ijs copijs in proxima regione prouinciæ circa Ariminū substiterat, is tum senatui scripsit, quo in tumultu prouincia esset, duarum coloniarum, quae ingentem illam tempestatem punici belli subterfugissent: alteram captam, ac direptam ab hostibus: alterā oppugnari, nec in exercitu suo satis praesidij colonis laborantibus fore: nisi quinque millia sociorum xL. millibus hostiū (tot enim in armis esse) trucidanda obijcere uelit: & tanta sua clade iam inflatos excidio coloniae Romanae augeri hostium animos. His literis recitatis decreuerunt: ut C. Aurelius Cos. exercitū cui in Hetruriam ad cōueniendum diem edixerat: Arimini eadem die adesse iuberet: & aut ipse, si per cōmodum reipublicae posset: ad opprimendum gallicum tumultum proficisceretur: aut L. Furio praetori scriberet: ut cū ad eum legiones ex Hetruria uenissent: missis in uicem earum quinque millibus sociorū, qui interim Hetruriae praesidio essent: proficisceret ipse ad coloniam liberandam obsidione. Legatos item mittendos in Africā censuerūt: eosdem Carthaginem, ut nuntiaret: ciuem eorū Amilcarem relictum in Gallia, haud satis scire ex Asdrubalis prius, an ex Magonis postea exercitu, bellum contra foedus facere, exercitus Gallorum, Ligurumq; exciuisse ad arma contra populum Romanum, eum, si pax placeret: reuocandum illis, & dedendum populo Romano esse. simul nuntiare iussi: perfugas sibi non omnes redditos esse: magnam partem eorum palām Carthagini obuersiari dici: quos comprehendi conquiriq; debere: ut sibi ex foedere restituantur. Haec ad Carthaginenses mandata. Masanissae gratulari iussi: quod non patrium modo recuperasset regnum: sed parte florentissima Syphacis finium adiecta etiam auxisset. Nuntiare praeterea iussi: bellum cum rege Philippo susceptum: quod Carthaginenses auxilijs iuuisset: iniuriasq; inferendo socijs populi Romani, flagrante bello Italia coegisset classes exercitusq; in Græciam mitti: & distinedo copias causa in primis fuisset serius in Africam trañciendi, peterent: ut ad id bellum mitteret auxilia Nuimidarum equitum. Dona ampla data: quae ferrent regi: uasa aurea argenteaq; togaeque purpureae, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga praetexta cum curuli sella, iussiq; polliceri: si quid ei ad firmandum, augendumq; regnum opus esse iudicasset: enixe id populum Romanum

Romanum merito eius præstaturum. Verminæ quoque Syphacis filij legati per eos dies senatum adierunt, excusantes errorē adolescentiæque, & culpam omnem in fraudem Carthaginensium auertētes. Et Masanißam Romanis ex hoste amicū factum: Verminam quoque annixurum: ne officijs in populum Romanū aut à Masanißsa, aut ab ullo alio uincatur, petere: ut rex, sociusque, & amicus ab senatu appellaretur. Responsum legatis est: & Syphacem patrem eius sine causa ex socio & amico hostem repente populi Ro. factū: & eum ipsum rudimentū adolescentiæ bello laceßentē Romanos posuisse, itaque pacem illi prius petendā à populo Romano esse: quā ut rex, sociusque, & amicus appelletur, nominis eius honorē pro magnis erga se regū meritis dare populum Romanū cōsueße, legatos Romanos in Africa fore: quibus mandaturum senatum: ut Verminæ pacis dent leges: liberū arbitriū eis populo Romano permitte. si quid ad eas addi, demī, mutariue uellet: rursus ab senatu ei postulandum fore. Legati cum ijs mādatis in Africam missi, C. Terētius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octavius, quinque remes singulis datæ. Literæ deinde in senatu recitatæ sunt Q. Minutij prætoris: cui Brutij prouincia erat: pecuniā Locris ex Proserpinæ thesauris nocte clam sublatā: nec ad quos pertineat facinus, uestigia ulla extare. Indigne passus senatus nō cessari ab sacrilegijs: & ne Plemnium quidē, tam clarū, recensque noxæ simul ac pœnæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio consuli negotiū datum: ut ad prætorē in Brutios scriberet: senatui placere quæstionē de ex pilatis thesauris eodem exemplo haberi: quo M. Pomponius prætor triennio ante habuisset, quæ inuenta pecuniā esset: reponi, si quo minus inuentū foret: expleri: ac piacularia, si uideret, sicut ante pontifices censuissent: fieri, causa expiandæ uiolationis eius templi. Prodigia etiam sub idem tēpus pluribus locis nuntiata acciderūt. in Lucanis cœlum arsisse afferebāt: Priuerni sereno per diem totū rubrum solem fuisse: Lanuuij templo Sospitæ Iunonis nocte strepitum ingētem exortū, iam animalium obscœni fœtus pluribus locis nūtiabantur. in Sabinis incertus infans natus masculus, an fœminā esset, alter sexdecim iam annorū itē ambiguo sexu inuentus, Frusinone agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cū capite humano natus: in Lucanis in agro publico equus cū quinque pedibus. Fœda omnia & deformia, errantisque in alienos fœtus naturæ uisa, ante omnia abominati semimares: iussique in mare extēplo deportari: sicut proxime C. Claudio, M. Liuiō Coss. deportatus similis prodigij fœtus erat, nihilominus decem uiros adire libros de portēto eo iusserunt, decēuiri ex libris res diuinas easdem, quæ proxime secundum id prodigiū factæ essent: imperarunt, carmen præterea ab ter nouenis uirginibus cani per urbem iusserūt: donumque Iunoni Reginæ ferri. Ea uti fierent, C. Aurelius Cos. ex decemuirorū responso curauit, carmen sicut patrū memoria Liuius, ita tum condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiā Locris sacrilegiū peruestigatū à Q. Minutio erat: pecuniāque ex bonis noxiorū in thesauris reposita) cum cōsules in prouincias proficisci uellent: priuati frequentes, quibus ex pecuniā, quā M. Valerio, & M. Claudio Coss. mutuam dederant: tertia pensio debebatur: eo anno adierūt senatum: quia cōsules, cum ad nouum bellum, quod magna classe, magnisque exercitibus gerendum esset, uix ærarium sufficeret: negauerant esse, unde ijs in præsentia solueretur. Senatus querentes eos non sustinuit: si in punicum bellum pecuniā data in macedonicum quoque bellum uti respublica uellet: alijs ex alijs orientibus bellis, quid aliud quā publicā pro beneficio tanquam ob noxam suam pecuniā fore? Cum & priuati æquum postularēt: nec tamen soluendo ære alieno respublica esset: quod medium inter æquum, & utile erat: decreuerunt: ut, quoniam magna pars eorum agros uulgo uenales esse diceret: & sibi met emptis opus esse: agri publici, qui intra quinquagesimū lapidem esset: copia ijs fieret, consules agrum æstimaturos: & in iugera se asses uectigales, testandi causa publicum agrum esse, imposituros: ut si quis, cum soluere posset populus: pecuniā habere, quæ agrū mallet: restitueret agrū populo. Latī eam conditionē priuati accepere. Triētius, Tabuliusque is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat: appellatus. Tum Ser. Sulpitius secundum uota in Capitolio nūcupata paludatus cū lictoribus, pfectus ab urbe, Brūdisiū uenit: & ueteribus militibus uoluntarijs ex africano exercitu in legiones descriptis, nauibusque ex classe cōsulis Cornelijs lectis: altera die, quæ à Brūdisio soluit, in Macedoniā traiecit. ibi ei præsto fuere Atheniensium

Atheniensium legati, orātes: ut se obsidione eximeret. Missus extemplo Athenas est C. Claudius Centimalus cum xx longis nauibus, & militum copijs, neq; enim ipse rex Athenas obsidebat, eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cū Rhodijs, & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter praelio uires expertus, sed animos ei faciebat prater ferociā insitam, scelus ictum cū Antiocho Syriae rege: diuisaq; iam cū eo Aegypti opes: cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebāt. Cōtraxerant autē sibi cū Philippo bellum Athenienses haudquaqp̄ digna causa: dum ex uetere fortuna nihil prater animos seruant. Acarnānes duo iuuenes per inītorū dies non inītiati templum Cereris imprudentes religionis cū cetera turba ingressi sunt, facile eos sermo prodidit absurde quādā percunctantes, deductiq; ad antistites templi, cum palām esset per errorem ingressos: tanquam ob infandū scelus interfecti sunt. Id tam scede, atq; hostiliter gens Acarnanum factum ad Philippum detulit: impetrauitq; ab eo: ut datis Macedonū auxilijs, bellum se inferre Atheniensibus pateretur. Hic exercitus primo terram Atticam ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis praeda in Acarnaniam redijt. & irritatio animorum ea prima fuit, postea iustum bellum decretis ciuitatis ultro indicendo factum. Attalus enim rex, Rhodijq; persecuti cedentem in Macedoniam Philippum, cum Aeginam uenissent: rex Piræum renouandæ firmadæq; cum Atheniensibus societatis causa traiecit. Ciuitas omnis obuīam effusa cum cōiugibus ac liberis, sacerdotes cum insignibus suis intrantem urbem, ac diui propē ipsi exciti sedibus suis exceperunt. In concionem extēplo populus uocatus: ut rex quæ uellet, corām ageret. deinde ex dignitate magis uisum: scribere eum, de quibus uideretur: quām præsensem aut referendis suis in ciuitatem beneficijs erubescere, aut significationibus, acclamationibusq; multitudinis, assentatione immodica pudorem onerantis. In literis autem, quæ missæ in cōcionem, recitataq; sunt: cōmemoratio erat beneficiorū primum in ciuitatem sociam: deinde rerum: quas aduersus Philippum gessisset: ad postremū adhortatio capeffendi belli: dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiā Romanos haberent, nequicquam postea, si tum cessarēt: pratermissam occasionem quæsituros. Rhodij deinde legati auditi sunt: quorum recēs erat beneficium: quod naues longas quatuor in portu Atheniensium captas nuper à Macedonibus, recuperatasq; remisērāt. Ita q; ingenti consensu bellum aduersus Philippum decretum. Honores regi primū Attalo immodici, deinde & Rhodijs habiti, tum primū mentio illata de tribu, quam Attalidem appellarent: ad decem ueteres tribus addenda, & Rhodiorum populus corona aurea uirtutis gratia donatus, ciuitasq; Rhodijs data: quemadmodum Rhodij prius Atheniensibus dederāt. Secundū hæc rex Attalus Aeginam ad classem se recepit, Rhodij etiā ab Aegina inde per insulas Rhodum nauigarunt: omnibus, prater Andrum, Parumq; & Scyrum, quæ præsidijs Macedonum tenebantur: in societatem acceptis. Attalum Aeginæ missi in Aetoliam nuntij, expectatiq; inde legati aliquandiu nihil agentē tenuere, & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes utcunq; composita cum Philippo pace: & ipse, Rhodijq; cum, si institissent Philippo: egregium liberatae per se Græciæ titulum habere potuissent: patiēdo rursus, eum in Hellespontum trañcere, occupantemq; Græciæ opportuna loca uires colligere, bellum aluere: gloriamq; eius gesti, perfectiq; Romanis cōcesserunt. Philippus magis regio animo est usus: qui cum Attalum, Rhodiosq; hostes nō sustinuisset: ne Romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis suis cum duobus millibus peditū, equitibus ducentis ad populandos Atheniensium agros misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneā peteret: ipse terra eodem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit. & Maroneam quidē primo impetu expugnauit. Aenum inde cum magno labore, postremo per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinde alia castella, Cypsela, & Doriscon, & Nympheum occupat, inde progressus ad Chersonesum, Elæūnta, & Alopeconnesum, tradentibus ipsis, recepit. Callipolis quoq; & Madytos dedita: & castella quādā ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admissis, regi portas clausērūt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit, eripiq; ex obsidione, ni cessatum ab Attalo, & Rhodijs foret: potuerunt, Attalus trecentos tantū milites in præsidium, Rhodij quadriremem unam ex classe, cū ad Tenedum staret: miserūt. eodem postea cum

cum iam uix sustinerent obsidionē: & ipse Attalus cum traiecisset: spem tantū auxiliij ex propinquo ostendit, neq; terra, neq; mari adiutis socijs. Abydeni primo tormentis per muros dispositis, nō terra modo aduenteis aditu arcebant: sed nauū quoq; stationem infestam hosti faciebāt. postea cum & muri pars strata ruinis, & ad interiorem raptim oppositū murum cuniculis iam peruentū esset: legatos ad regem de cōditionibus tradendæ urbis miserūt. Paciscebantur autem: ut rhodiam quadriremem cum socijs naualibus, Attalicq; præsidū emitti liceret: atq; ipsis urbe excedere cum singulis uestimētis, quibus cum Philippus nihil pacati, nisi omnia permittentibus respondisset: adeo renūtiata hæc legatio ab indignatione simul, ac desperatione iram accendit: ut ad Saguntinam rabiem cōuersi matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos, uirginesq; & infantes cum suis nutricibus in gymnasiū includi iuberēt: aurum & argētum in forū deferri: uestem pretiosam in naues rhodiam, cyzicenamq; quæ in portu erant: coniici: sacerdotes, uictimasq; adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primū: qui ubi cæsam aciem suorum pro diruto muro pugnantem uidissent: extemplo coniuges, liberosq; interficerēt: aurū, argentū, uestemq; quæ in nauibus essent: in mare deijcerent: tectis publicis priuatisq; quāplurimis locis possent, ignes subijcerent: & se facinus perpetraturos, præeuntibus etiam execrabile carmen sacerdotibus, iureiurādo adacti: tum militaris ætas iurare, neminem uiuum, nisi uictorem, acie excessurū. Hi memores deorū adeo pertinaciter pugnant: ut cum nox præliū diremptura esset: rex prior territus rabie eorū, pugna abstiterit. Principes, quibus atrocior pars facinoris delegata erat: cum paucos, & cōfectos uulneribus ac lassitudine superesse prælio cernerēt: luce prima sacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditionē ex ijs legatis Romanis, qui Alexandriā missi erāt: M. Æmilius duorū consensu, minimus natus, audita obsidione Abydenorum, ad Philippum uenit. qui questus Attalo, Rhodijsq; arma illata, & quod tum maxime Abydum oppugnaret: cum rex ab Attalo, & Rhodijs ultro se bello laceffitum diceret: num Abydeni quoq; inquit, ultro tibi intulerūt arma? Insueto uera audire ferocior oratio uisa est: quā quæ habenda apud regem esset. Ætas, inquit, & forma, & super omnia Romanū nomen te ferociorē facit. ego autem primum uelim uos fœderū memores mecum seruare pacem. si bello laceffitis: mihi quoq; in animo est facere, ut regnum Macedonū, nomenq; haud minus, quā Romanū nobile bello sentiat. Ita dimisso legato Philippus auro argentoq; quæ coaceruata erant: accepto, hominum prædam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinē inuasit: ut repēte proditos rati, qui pugnantes mortem occubuissent: periuriumq; alijs alijs exprobrantes, & sacerdotibus maxime, qui quos ad mortem deuouissent: eorum uiuorū deditionē hosti fecissent: repente omnes ad cædes coniugū, liberorumq; discurrerent: seq; ipsi per omnes uias lethi interficerēt. Obstupefactus eo furore rex suppressit impetum militum: & triduū se ad moriendum Abydenis dare dixit. quo spatio plura facinora in se uicti ediderunt: quā infesti edidissent uictores. nec nisi quem uincula, aut alia necessitas mori prohibuit: quisq; uiuus in potestatem uenit. Philippus imposito Abydi præsidio, in regnū redijt. Cum uelut Sagunti excidiū Annibali, sic Philippo Abydenorū clades ad Romanum bellum animos fecisset: nuntij occurrerūt: consulem iam in Epiro esse: & Apolloniam terrestres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxisse. Inter hæc legatis, qui in Africā missi erāt: de Amilcare gallici exercitus duce, responsum à Carthaginiensibus est: nihil ultra se facere posse: quā ut exilio eum mulctarent: bonaq; eius publicarent. perfugas & fugitiuos, quos inquirendo uestigare potuerint: reddidisse. & de ea re missuros legatos Romam: qui senatui satisfacerent. Ducēta millia modiorū tritici Romam, ducēta ad exercitum in Macedoniam miserūt. Inde in Numidiā ad regem profecti legati. dona data Masanissæ: mandataq; edita. Equites ducenti Numidæ, cum daret, accepti, ipse in naues imponendos curauit: & cū ducentis millibus modiorū tritici, ducētis hordei in Macedoniam misit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiā progressus, ut scriberēt ipsi quas uellent pacis cōditiones, permisit. omnem pacem iustam bonamq; fore sibi cū populo Romano, datæ leges pacis: iussusq; ad eam cōfirmandam mittere legatos Romam. Per idem tēpus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania redijt. qui cū in senatu

res ab se per multos annos fortiter, feliciterque gestas exposuisset: postulassetque: ut triumphati sibi inuehi urbem liceret: res triumpho dignas esse censebat senatus: sed exemplum à maioribus non accepisse: ut qui neque dictator, neque consul, neque praetor res gessisset: triumpharet. pro consulē illum Hispaniā prouinciā, non consulē, aut praetorē obtinuisse. decurrebatur tamen eò, ut ouans urbem iniret: intercedente T. Sempronio Longo tribuno plebis: qui nihilo magis id more maiorū, aut ullo exemplo futurū dicebat. postremo uictus cōsensu patrum tribunos cessit: & ex S. C. L. Lentulus ouans urbem est ingressus. Argēti tulit ex praeda quadraginta quatuor millia pondo: auri duo millia quadringēta L. militibus ex praeda centū xx asses diuisit. Iam exercitus cōsularis ab Arretio Ariminū traductus erat: & quinq; millia sociū latini nominis ex Gallia in Hetruriā transferāt. itaque L. Furius magnis itineribus ab Ariminō aduersus Gallos Cremonā tum obsidentes profectus, castra mille quingentorū passuum interuallo ab hoste posuit. Occasio egregie rei gerendae fuit: si protinus de uia ad castra oppugnanda duxisset. palati passim uagabantur per agros, nullo satis firmo relicto praesidio. lassitudini militū timuit: quod raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorū ex agris reuocati, omissa praeda, quae in manibus erat: castra repetiuere. & postero die in acie progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit. sed uix spatium instruendi fuit: eo cursu hostes in praelium uenerunt. Dextera ala (quia in alas diuisum sociale exercitū habebat) in prima acie locata est: in subsidijs duae Romanae legiones. M. Furius dextrae alae, legionibus M. Caecilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) praepositi. Praetor secū duos legatos, Cn. Lectorium, & P. Titinium habebat: cum quibus circūspicere, & obire ad omnes hostiū subitos conatus posset. Primo Galli omni multitudine in unū locū cōnixa, obruere, atque obterere sese dextram alam, quae prima erat: sperarūt posse. ubi id parum procedebat: circūuenire à cornibus & amplecti hostiū aciem, quod multitudini aduersus paucos facile uidebatur: conati sunt. Id ubi uidit praetor: ut & ipse dilataret aciem: duas legiones ex subsidijs dextra laeuaque alae, quae in prima acie pugnabat: circūdat: ademptis deo Ioui uouit: si eo die hostes fudisset. L. Valerius imperat: ut altera parte duarū legionū equites, altera sociorum equitatum in cornua hostiū emitat: nec circūuenire eos aciem patiatur. simul & ipse, ut extenuatā mediam subductis cornibus aciem Gallorū uidit: signa inferre cōfertos milites, & perumpere ordines iubet. & cornua ab equitibus, & medijs à peditibus pulsā: ac repente, cum omni parte caede ingenti sternerentur: Galli terga uertunt: fugaque effusa repetunt castra. fugientes persecutus eques: mox & legiones infectae in castra impetū fecerunt. Minus sex millia hominū inde effugerunt. caesa & capta supra quinq; & xxx millia cum signis militaribus Lxx, carpentis gallicis multa praeda oneratis plus ducentis. Amilcar dux poenus eo praelio cecidit: & tres imperatores nobiles Gallorū. Placentini captiui ad duo millia liberorū capitum redditi colonis. Magna uictoria, lataque Romanae fuit literis allatis: supplicatio in triduū decreta est. Romanorū, sociorumque ad duo millia eo praelio ceciderunt: plurimi dexterae alae: in quam primo impetu ingens uis hostiū illata est. Quanquā à praetore propè debellatum erat: consul quoque C. Aurelius perfectis: quae Romanae agenda fuerant: profectus in Galliam uictorē exercitū à praetore accepit. Consul alter, cum autumnō fermē exacto in prouinciā uenisset: circa Apolloniā hybernabat. ab classe, quae Corcyrae subducta erat: C. Claudius, triremesque Romanae (sicut ante dictū est) Athenas missae cum Piraeum peruenissent: despondentibus iam animos socijs spem ingentem attulerāt. nam & terrestres ab Corintho, quae per Megaram incursiones in agros fieri solitae erāt: non fiebant: & praedonum à Chalcide naues, quae nō mare solum infestum, sed etiam omnes maritimos agros Atheniensibus fecerant: non modo Sunium superare, sed nec extra fretum Euripi cōmittere aperto mari se audebant. Superuenerunt ijs tres Rhodiae quadriremes: & erāt atticae tres aptae naues ad tuendos maritimos agros cōparatae. Hac classe si urbs, agrique Atheniensium defenderētur: satis in praesentia existimanti Claudio esse, maioris etiam rei fortuna oblata est. Exules ab Chalcide regionū iniurijs pulsī attulerunt: occupari Chalcidem sine certamine ullo posse. nam & Macedonas, quia nullus in propinquo sit hostiū metus: uagari passim: & oppidanos praesidio Macedonū fretos custodiā urbis negligere. His authoribus profectus,

fectus, quanquam Sunium ita mature peruenerat: ut inde prouehi ad primas angustias Eubœæ posset: ne superato promontorio cōspiceretur: classem in statione usq; ad noctē tenuit. primis tenebris mouit: & trāquillo prouectus Chalcidem paulo ante lucem, quā infrequētissimā ædificia urbis sunt: paucis militibus turrim proximā, murumq; circa scalis cepit: alibi sopitis custodibus, alibi nullo custodiente. progressi inde ad frequentia ædificijs loca, custodibus interfectis, refractaq; porta, cæterā multitudinem armatorū acceperunt. inde in totam urbem discursum est: aucto etiam tumultu: quod circa forū ignis tectis iniectus erat. cōflagrarunt & horrea regia, & armamentariū cum ingenti apparatu machinarū, tormentorumq;. cædes inde passim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta est. nec ullo iam, qui militaris ætatis esset: non aut cæso, aut fugato: Sopatro etiam Acarnāne præfecto præsidij interfecto: præda omnis primo in forū collata: deinde in naues imposita. carcer etiam ab Rhodijs refractus: emissiq; captiui: quos Philippus tanquā in tutissimam custodiam condiderat. statuis inde regis deiectis, truncatisq;, signo receptui dato, conscenderunt naues: & Piræeum, unde profecti erant: redierūt. Quod si tantum militum Romanorū fuisset: ut & Chalcis teneri, & non deferri præsidium Athenarum potuisset: magna res principio statim belli, Chalcis, & Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopylarum angustia: Græciā, ita mari fretū Euripi claudit.

Demetriade tum Philippus erat. quò cum esset nuntiata clades sociæ urbis: quanquam seruum auxilium perditis erat: tamen quæ proxima auxilio est, ultionem petens, cum expeditis quinque millibus peditū, & CCC equitibus extemplo profectus, cursu propere Chalcidem contendit, haudquaquam dubius opprimi Romanos posse. à qua destitutus spe, nec ad quicquam aliud, quā ad deforme spectaculum semirutæ, ac fumantis sociæ urbis cum uenisset: paucis, uix qui sepelirent bello absumptos, relictis, æque raptim ac uenerat, trāsgressus ponte Euripum per Bœotiam Athenas ducit, pari incepto haud disparem euentum ratus responsum. & respondisset: nisi speculator (hemerodromos uocant Græci, ingens die uno cursu emergentes spatium) cōtemplatus regiū agmen è specula quadam, prægressus nocte media Athenas peruenisset. idem ibi somnus, eademq; negligētia erat: quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuntio trepido & prætor Atheniensis, & Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorū, conuocatis in forū militibus, tuba signū ex arce dari iubent: ut hostes adesse omnes scirent. ita undiq; ad portas, ad muros discurrūt. Paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem appropinquās urbi, cōspectis luminibus crebris, & fremitu hominū trepidantium (ut in tali tumultu) exaudito, sustinuit signa: & cōsidere, ac quiescere agmen iussit, uī aperta propalām usus: quando parū dolus profuerat. ad Dipylon accessit. Porta ea, uelut in ore urbis posita, maior aliquāto, patentiorq;, quā cæteræ, est: & intra eam extraq; latae sunt uia: ut & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent: & extra limes mille ferme passus in Academiæ gymnasium ferens, peditū equitūq; hostium liberū spatium præberet. Eo limite Athenienses cum Attali præsidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam instructa, signa extulerunt. Quod ubi Philippus uidit: habere se hostes in potestate ratus, & diu optata cæde (neq; enim ulli græcarū ciuitatū infestior erat) expleturū, cohortatus milites, ut se intuentes pugnarent: scirentq; ibi signa, ibi aciem esse debere, ubi rex esset: concitat in hostes equum, non ira tantum, sed etiam gloria elatus: quod ingenti turba cōpletis etiam ad spectaculum muris, conspici se pugnantem egregiū ducebat. Aliquantū ante aciem cū equitibus paucis euectus in medios hostes ingētem tum suis ardorē, tum pauorem hostibus iniecit. plurimos manu sua cōminus, eminusq; uulneratos, cōpulsosq; in portam cōsecutus, & ipse cum maiorem in angustijs trepidantium edidisset cædem: in temerario incepto tutum tamen receptum habuit: quia qui in turribus portæ erāt: sustinebant tela: ne in permistos hostibus suos conijcerent. intra muros deinde tenentibus milites Atheniensibus, Philippus signo receptui dato, castra ad Cynosarges (templum Herculis, gymnasiumq; & lucus erat circūiectus) posuit. sed Cynosarges, & lucus, & quicquid sancti, amœniue circa urbem erat: incēsum est: dirutaq; non tecta solum, sed etiam sepulchra: nec diuini humaniue iuris quicquam præ impotentī ira est seruātū. Postero die cū primo clausæ fuissent portæ: deinde subito apertæ: quia præsidium

Attali ab Ægina, Romanicq; ab Piræo intrauerant urbem: castra ab urbe retulit rex tria ferme millia passuum. inde Eleusinem profectus, spe improviso templi, castelliq; quod & imminebat & circumdatum est templo: capiendi, cum haudquaquam neglectas custodias animaduertisset: & classem à Piræo subsidio uenire: omisso incepto, Megaram, ac protinus Corinthum ducit. & cum Argis Achæorum concilium esse audisset: inopinantibus Achæis concioni ipsi superuenit. Cōsultabant de bello aduersus Nabim tyrannum Lacedæmoniorū, qui translato ab Achæis imperio à Philopœmene ad Cycliaden nequaquā parem illi ducem dilapsa cernens Achæorum auxilia, redintegrauerat bellum: agrosq; finitimorum uastabat: & iam urbibus quoq; erat terribilis. Aduersus hunc hostem cum quantum ex quaq; ciuitatū militum conscriberetur cōsultarent: Philippus dempturū se eis curam, quod ad Nabin, & Lacedæmonios attineret: pollicitus: nec tantum agros sociorum populationibus prohibitorum: sed terrorem omnem belli in ipsam Laconiam, ducto eò extemplo exercitu, translaturum. Hæc oratio cum ingēti hominum assensu acciperetur: ita tamen æquum est, inquit, me uestra meis armis tutari: ne mea interim nudetur præsidij. itaq; si uobis uidetur: tantū parate militum: quātum ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthum tuenda satis sint: ut meis ab tergo tutis, securus bellum Nabidi inferā, & Lacedæmonijs. Non fefellit Achæos: quò spectasset tam benigna pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduersus Lacedæmonios, id quæri: ut obsidem Achæorum iuuentutem educeret ex Peloponneso ad illigandam Romano bello gentem. & id quidem cōarguere Cycliades prætor Achæorum nihil attinere ratus, id modo cum dixisset: non licere legibus Achæorum de alijs rebus referre: quā propter quas conuocati essent: decreto de exercitu parando aduersus Nabin factō, concilium fortiter ac libere habitum dimisit, inter assentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magna spe depulsus, uoluntarijs paucis militibus conscriptis, Corinthum, atq; in Atticam terram redijt. Per eos ipsos dies, quibus Philippus in Achaia fuit: Philocles præfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum, Macedonumq; ad depopulandos Atheniensium fines, è regione Eleusinis saltum Cithæronis transcēdit, inde dimidia parte militum ad prædandum passim per agros dimissa, cum parte ipse occultus loco ad insidias opportuno confedit: ut si ex castello ab Eleusine in prædantes suos impetus fieret: repente hostes effusos ex improviso adoriretur. Non fefellere insidiæ, itaq; reuocatis, qui discurrerant ad prædandum, militibus, instructisq; ad oppugnandum castellum Eleusinem profectus cū multis inde uulneribus recessit: Philippoq; se uenienti ex Achaia coniunxit. Tentata & ab ipso rege expugnatio eius castelli est, sed naues Romanæ à Piræo uenientes, intromissumq; præsidium absistere incepto coegerunt. Diuiso dein de exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit: cum parte ipse Piræum pergit: ut dum Philocles subeundo muros, & comminanda oppugnatione contineret urbe Athenienses: ipsi Piræum leui cum præsidio relictum expugnandi facultas esset. Cæterū nihil ei Piræei, quam Eleusinis facilius: iisdem ferè defendentibus, oppugnatio fuit. A Piræo Athenas repente duxit, inde eruptione subita peditum, equitumq; inter angustias semiruti muri, qui brachijs duobus Piræum Athenis iungit: repulsus, omissa oppugnatione urbis, diuiso cum Philocle rursus exercitu, ad uastandos agros profectus, cum priorem populationem sepulchris circa urbem diruendis exercuisset, nequid inuiolatum relinqueret: templa deūm, quæ pagatim sacra habebant: dirui, atq; incendi iussit. Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domestici marmoris, & ingenijs artificum præbuit huic furori materiam. neque enim diruere modo ipsa templa, ac simulacra euertere satis habuit: sed lapides quoq; ne integri cumlarent ruinas: frangi iussit. & posteaquam non tam ira satiata, quā iræ exercendæ materia hæc deerat: agro hostium in Bœotiam excessit: nec aliud quicquam dignū memoria in Græcia egit. Cōsul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam, ac Dyrrachium habebat castra ad Apsum flumen: quò accersitum T. Apustium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit. Apustius extrema Macedoniæ populatus, Corrhago, & Gerrhuno, & Oresso castellis primo impetu captis, ad Antipatriam, in faucibus angustis sitam urbem, uenit, ac primo euocatos principes ad colloquium, ut fidei Romanorum se cōmitterent, perlicere

perlicere est conatus: deinde ubi magnitudine ac moenibus, situq; urbis freti dicta aspernabantur: ui atq; armis adortus expugnauit: puberibusq; interfectis, præda omni militibus concessa, diruit muros: atq; urbem incendit. Hic metus Codrionem, satis ualidum & munitum oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis, effecit, præsidio ibi relicto, Ilion (nomen propter alteram in Asia urbem, quam oppidum, notius) ui capitur. Reuertentem legatum ad consulem cum satis magna præda Athenagoras quidam regius præfectus in transitu fluminis à nouissimo agmine adortus postremos turbauit, ad quorum clamorem, & trepidationem cum reuectus equo propere legatus signa conuertisset: coniectisq; in medium sarcinis aciem direxisset: non tulere impetum Romanorum militum regij, multi ex ijs occisi: plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad consulem, remittitur inde extemplo ad classem. Hac satis felici expeditione bello commisso, reguli ac principes accolæ Macedonum in castra Romana ueniunt, Pleuratus Scerdileti filius, & Aminander Athamânus rex, & ex Dardanibus Bato, Longari filius. Bellum suo nomine Longarus cum Demetrio Philippi patre gesserat. Pollicentibus auxilia respondit consul: Dardanorum, & Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret: se usurum. Aminandro Ætolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ij quoq; per id tempus uenerant) mandat: ut Æginæ rex, ubi hybernabat: classem Romanam operiretur, qua adiuncta, bello maritimo, sicut ante, Philippum urgeret. Ad Rhodios quoq; missi legati: ut capefferent partem belli. Nec Philippus segnius (iam enim in Macedoniam peruenerat) apparabat bellum. filium Persea, puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem eius regerent: cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt: mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles urbes, ne classi prædæ, aut præmio essent: diruit. Ad Ætolos mittit legatos: ne gens inquieta aduentu Romanorum fidem mutaret. Concilium Ætolorum statuta die, quod Panætolum uocant: futurum erat. huic ut occurrerent: & legati regis iter accelerarunt: & ab consule missus L. Furius Purpurio legatus uenit. Atheniensium quoq; legati ad id concilium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentissimum foedus erat: auditi sunt. qui nulla noua re nihil se noui habere, quod afferrent, dixerunt, quibus enim de causis, experta inutili societate Romana, pacem cum Philippo fecissent: cõpositam semel seruare eos debere. An imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam, an leuitatem dicam, mauultis? qui cum legatis uestris Romæ responderi ita iussissent: quid ad nos uenitis Ætoli: sine quorum authoritate pacem cum Philippo fecistis? idem nunc, ut bellum secum aduersus Philippum geratis: postulant: & antea propter uos, & pro uobis arma sumpta aduersus eum simulabant: nunc uos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanæ ut auxilio essent, primo in Siciliam cõscenderunt: iterum, ut Syracusas oppressas ab Carthagenensibus in libertatem eximerent. Et Messanam, & Syracusas, & totam Siciliam ipsi habent: uectigalemq; prouinciã securibus, & fascibus subiecerunt. Scilicet sicut uos Naupacti legibus uestris per magistratus à uobis creatos concilium habetis, socium, hostemq; libere, quem uelit, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri uestro: sic Siculorum ciuitatibus Syracusas, aut Messanam aut Lilybæum indicitur concilium populi Romani: Romanus conuentus agitur: eo imperio euocati conueniunt: excelsi in suggestu superba iura red dentem, stipatum licitoribus uident: uirgæ tergo, secures ceruicibus imminet: & quotannis alium atq; alium dominum sortiuntur. Nec id mirari debent: aut possunt: cum Italiæ urbes, Rhegiũ, Tarentum, Capuam, finitimasq; quarum ruinis creuit urbs Romana: eiusdem subiectas uideant imperio. Capua quidem sepulchrum & monumentum campano populo data, extorri & eiecto ipso populo superest urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigiũ, relicta crudelius habitanda quam si deleta foret. Furor est, si alienigenæ homines plus lingua, & moribus, & legibus, quam maris terrarumq; spatio discreti, hæc tenuerint: sperare quicquam eodem statu mansurum. Philippi regnum officere aliquid uideri libertati uestræ, qui cum merito uestro uobis infestus esset: & nihil à uobis ultra, quam pacem petijt: fidemq; hodie pacis pactæ desiderat. Assuefacite ijs terris legiones externas: & iugum accipite. sero, ac nequicquam, cum dominum Romanum habebitis: socium Philippum quæretis, Ætolos, Acarnanas, Ma-

cedonas eiusdem linguae homines leues ad tempus ortae causae disjungunt, coniunguntque: cum alienigenis, cum barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est: eritque natura enim, quae perpetua est: non mutabilibus in diem causis hostes sunt. Sed unde coepit oratio mea: ibi desinet. Hoc eodem loco iidem homines de eiusdem Philippi pace triennio ante decreuistis, iidem improbatibus eam pacem Romanis: qui nunc pactam, & copositam turbare uolunt, in qua consultatione nihil fortuna mutauit: cur uos mutetis, non uideo. Secundum Macedonas, ipsis Romanis ita concedentibus, iubentibusque, Athenienses, qui foeda passi iustius in crudelitatem, saeuitiamque regis inuehi poterant: introducti sunt. Deplorauerunt uastationem, populationemque miserabilem agrorum. Neque id se queri: quod hostilia ab hoste passi forent, esse enim quaedam belli iura: quae ut facere, ita pati sit fas, sata exuri, dirui tecta, praedas hominum pecorumque agi, misera magis, quam indigna patienti esse, uerum enim uero id se queri: quod qui Romanos alienigenas, & barbaros uocet: adeo omnia simul diuina humanaque iura polluerit: ut priore populatione cum infernis dijs, secunda cum superis bellum nefarium gesserit, omnia sepulchra, monumentaque diruta esse in finibus suis: omnium nudatos manes: nullius ossa terra tegi, delubra ibi fuisse: quae quondam pagatim habitantes in paruis illic castellis uicisque consecrata, ne in unam urbem quidem contributi maiores sui deserta reliquerint, circa ea omnia templa Philippum infestos circumtulisse ignes: semiuista, & truncata simulacra deum inter prostratos iacere postes templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam, opulentamque: talem eum, si liceat, Aetoliam, Graeciamque omnem facturum. Urbis quoque suae similem deformitatem futuram fuisse: nisi Romani subuenissent, eodem enim scelere urbem colentem hos deos, praesidemque arcis Mineruam petitam: eodem Eleusinae Cereris templum: eodem Piraei Iouem, Mineruamque, sed ab eorum non templis modo, sed etiam mœnibus ui atque armis repulsum, in ea delubra, quae sola religione tuta fuerint: saeuisse. Itaque se orare, atque obsecrare Aetolos: ut miseri Atheniensem, ducibus dijs immortalibus, deinde Romanis, qui secundum deos plurimum possint: bellum susciperent. Tum Romanus legatus. Totam orationis meae formam Macedones primum, deinde Athenienses mutarunt, nam & Macedones, cum ad conquerendas Philippi iniurias in tot socias nobis urbes uenissent: ultro accusando Romanos, defensionem ut accusatione potiorē haberem, effecerunt: & Athenienses in deos superos, inferosque nefanda, atque inhumana scelera eius referendo, quid mihi, aut cuiquam reliquerunt: quod obicere ultra possimus? Eadem Chios, Abydenos, Aeneos, Maronitas, Thasios, Parios, Samios, Larissenses, Messenios, hinc ex Achaia existimate queri grauiora etiam, acerbioraque eos: quibus nocendi maiorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet: quae nobis obiecit: nisi gloria digna sunt, fateor ea defendi non posse. Rhegium, & Capuam, & Syracusas nobis obiecit. Rhegium Pyrrhi bello legio à nobis, Rheginis ipsis ut mitteretur oratibus, in praesidium missa urbem, ad quam defendendam missa erat: per scelus possedit, comprobauimus igitur id facinus? an bello persecuti sceleratam legionem in potestate nostrā redactam tergo & ceruicibus poenas socijs pendere cum coegissemus, urbem, agros, suaque omnia cum libertate, legibusque Rheginis reddidimus? Syracusanis oppressis ab externis tyrannis, quo indignius esset: cum tulissemus opem: & fatigati propè per triennium terra marique urbe munitissima oppugnanda essemus: cum iam ipsi Syracusani seruire tyrānis, quam capi à nobis mallent: captam eiusdem armis, & liberatam urbem reddidimus, neque inficias imus: Siciliam prouinciā nostrā esse: & ciuitates quaecumque in parte Carthaginensium fuerunt: & uno animo cum illis aduersus nos bellum gesserunt: stipendiaras nobis, ac uestigiales esse, quin contra, hoc & uos, & omnes gentes scire uolumus: pro merito cuique erga nos fortunam esse. An Campanorum poenae, de qua neque ipsi quidem queri possunt: nos poeniteat? Hi homines, cum pro ijs bellum aduersus Samnites per annos propè septuaginta cum magnis nostris cladibus gessissemus: ipsos foedere primum, deinde conubio, atque inde cognationibus, postremo ciuitate nobis coniunxissemus: tempore nostro aduerso primi omnium Italiae populorum, praesidio nostro foede interfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde indignati se obsideri à nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miserunt. Horum si neque urbs ipsa, neque homo quisquam superesset: quis id durius, quam pro merito ipsorum

rum statutum indignari posset: Plures sibi met ipsi conscientia scelerum mortem consciuerunt: quod a nobis supplicio affecti sunt, ceteris ita oppidum, ita agros ademimus: ut agrum locumque ad habitandum daremus: urbem innoxiam stare incolumem pateremur: ut qui hodie uideat eam: nullum ibi oppugnatae, captaeue urbis uestigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico: cum Carthagini uictae pacem ac libertatem dederimus: magis illud est periculum: ne nimis facile uictis ignoscendo, plures ob id ipsum ad experiendam aduersus nos fortunam belli incitemus. Haec pro nobis dicta sint: haec aduersus Philippum: cuius domestica parricidia, & cognatorum amicorumque caedes, & libidine inhumaniore propere, quam crudelitatem, uos, quo propiores Macedoniae estis: melius nostis. Quod ad uos attinet Aetoli: nos pro uobis bellum suscepimus aduersus Philippum: uos sine nobis cum eo pacem fecistis. & forsitan dicatis: bello punico occupatis nobis, coactos metu uos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat: accepisse. & nos cum alia maiora urgerent: depositum a uobis bellum & ipsi omisimus. Nunc & nos deum benignitate punico perfecto bello, totis uiribus nostris in Macedoniam incubuimus: & uobis restituendi uos in amicitiam, societatemque nostram fortuna oblata est: nisi perire cum Philippo, quam uincere cum Romanis mauultis. Haec dicta ab Romano cum essent: inclinatis omnium animis ad Romanos, Democritus praetor Aetolorum, pecunia, ut fama est, ab rege accepta, nihil aut huic, aut illi parti assensus, rem magni discriminis consilijs nullam esse tam inimicam, quam celeritatem, dixit. celerem enim poenitentiam, sed eandem seram, atque inutilem sequi: cum praecipitata raptim consilia neque reuocari, neque in integrum restitui possint. deliberationis autem eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret: tempus ita iam nunc statui posse, cum legibus cautum esset: ne de pace, belloue, nisi in panætologico, & pyrrhiaco concilio ageretur: decernerent extemplo: ut praetor sine fraude, cum de bello, aut de pace agere uelit: aduocet concilium: & quod tum referatur, decernaturque: ut perinde ius, ratumque sit: ac si in panætologico, aut pyrrhiaco concilio actum esset. Dimissis ita suspensa re legatis, egregie consultum genti aiebat. nam utrius partis melior fortuna belli esset: ad eius societatem inclinatuos. Haec in concilio Aetolorum acta. Philippus impigre terra marique parabat bellum. nauales copias Demetriadem in Thessaliam contrahebat: Attalum, Romanamque classem principio ueris ab Aegina ratus moturos, nauibus maritimisque orae praefecit Heraclidam, quem & ante praefecerat, ipse terrestreis copias comparabat: magna se duo auxilia detraxisse Romanis credens: ex una parte Aetolos: ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam a filio Perseo interclusis. Ab consule non parabatur, sed gerebat iam bellum, per Dassaretiorum fines exercitum ducebat: frumentum quod ex hybernis extulerat: integrum uehens: quod in usum militi satis esset, praebentibus agris, oppida uicique partim uoluntate, partim metu se tradebant, quaedam ui expugnata: quaedam deserta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inueniebantur. Ad Linguam statim posuit prope flumen Beuum: inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat. Philippus consternata quidem omnia circa, pauoremque ingentem hominum cernebat: sed paru gnarus quam partem petisset consul: aliam equitum ad explorandum, quonam hostes iter intendissent, misit. Idem error apud consulem erat, mouisse ex hybernis regem sciebat, quam regionem petisset ignorans, is quoque speculatum miserat equites. Haec duae alae ex diuerso, cum diu incertis itineribus uagatae per Dassaretios essent: tandem in unum iter conuenerunt. neutros sefellit, ut fremitus procul hominum equorumque exauditus est: hostes appropinquare, itaque prius quam in conspectum uenirent: equos, armaque expedierant, nec mora, ubi primum hostem uidere: concurrendi facta est. Forte & numero, & uirtute, utpote lecti utrinque, haud impares, aequis uiribus per aliquot horas pugnauerunt, fatigatio ipsorum, equorumque incerta uictoria diremit praedium. Macedonum XL equites, Romanorum quinque & XXX ceciderunt. Neque eo magis explorati quicquam, in qua regione hostium castra essent, aut illi ad regem, aut hi ad consulem retulerunt, per transfugas cognitum est: quos leuitas ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus bellis praebet. Philippus aliquid & ad caritatem suorum, & ut promptius pro eo periculum adirent, ratus profecturum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione: sepeliendorum curam habuisset: afferri eos in castra iussit: ut conspiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam incertum, nec tam inestimabile est:

quàm animi multitudinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem uidebatur facturum. id metum. pigritiamque incussit. nam qui hastis. sagittisque. & lata lanceis uulnera facta uidissent: cum Græcis Illyricisque pugnare assueti: posteaquam gladio hispaniensi detruncata corpora brachijs absicis. aut tota ceruice defecta. diuisa à corpore capita. patentiaque uiscera. & foeditatem aliam uulnerum uiderunt: aduersus quæ tela: quosque uiros pugnandum esset. pauidi uulgo cernebant. ipsum quoque regem terror cepit: nondum iusto prælio cum Romanis congressum. ita reuocato filio. præsidioque. quod in Pelagoniæ faucibus erat: ut ipsi copijs suas augeret. Pleurato. Dardanisque iter in Macedoniam aperuit. Ipse cum xx millibus perditum. quatuor millibus equitum. ducibus transfugis ad hostem profectus. paulo plus ducens passibus à castris Romanis tumultum propinquum Athaco fossa. ac uallo communiuit. ac subiecta cernens Romana castra. admiratus esse dicitur. & uniuersam speciem castrorum. & descripta suis quæque partibus. tum tendentium ordine. tum itinerum interuallis: & negasse barbarorum ea castra ulli uideri posse. Biduum consul. & rex. alter alterius conatus expectantes. cōtinuere suos intra uallum. tertio die Romanus omneis copias in aciem eduxit. Rex uero tam celerem aleam uniuersi certaminis timens: quadringentos Tribalos (Illyricorum id. sicut alio diximus loco: est genus) & Cretenses CCC. addito ipsi peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora. uno ex purpuratis. ad lacessendos hostium equites misit. Ab Romanis autem aberat acies eorum paulo plus quingentos passus: uelites. & equitum duæ ferme alæ emissæ: ut numero quoque eque pedesque hostem æquarent. Credidere regis genus pugnae. cui assueuerant: fore: ut equites inuicem insequentes. refugientesque nunc telis uterentur: nunc terga darent: Illyricorum uelocitas ad excursiones. & impetus subitos usui esset: Cretenses in inuehentem se effulse hostem sagittas cōiicerent. Turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior. quàm pertinacior impetus Romanorum. nam haud secus. quàm si tota acie dimicarent: & uelites emissis hastis comminus gladijs rem gerebāt: & equites. ut semel in hostem euecti sunt: stantibus equis partim ex ipsis equis partim desilientes. immiscentesque se peditibus pugnabāt. ita nec eque regius equiti par erat. insuetus ad stabilem pugnam: nec pedes concursator. & uagus. & propè seminudus genere armorum ueluti Romano parmam gladiumque habenti. pariterque & ad se tuendum. & ad hostem petendum armato. nō tulere itaque dimicationem: nec alia re. quàm uelocitate tutantes se. in castra refugerunt. Vno deinde intermisso die. cum omnibus copijs equitum leuisque armaturæ pugnaturus rex esset: nocte cetratos. quos Peltastas uocāt: loco opportuno inter bina castra in insidijs abdiderat: præceperatque Athenagoræ. & equitibus. ut si aperto prælio procederet res: uteretur fortuna: si minus: cedendo sensim ad insidiarum locum hostem pertraherent. & equitatus quidē cessit. duces cetratæ cohortis. nō satis expectato signo ante tempus excitatis suis. occasione bene gerendæ rei amisere. Romanus & aperto prælio uictor. & tutus à fraude insidiarum in castra sese recepit. Postero die omnibus copijs consul in aciem descendit. ante prima signa locatis elephantis. quo auxilio tum primū Romani. quia captos aliquot bello punico habebant: usi sunt. ubi latentem intra uallum sensit: exprobrans metum successit. Posteaquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur: quia ex tam propinquis statiuis parū tuta frumentatio erat. dispersos milites per agros equitibus extemplo inuasuris: octo ferme inde millia interuallo tutiore frumentationem habiturus. castra ad Atabolum (id est loco nomen) mouit. Cum in propinquo agro frumentarentur Romani: primo rex intra uallum suos tenuit: ut cresceret simul & negligentia cum audacia hosti. ubi effusos uidit: cum omni equitatu. & Cretensium auxiliariis. quantum equitum uelocissimi pedites cursum æquare poterant. citato profectus agmine. inter castra Romana & frumentatores constituit signa. inde copijs diuisis. partim ad cōsectandos uagos frumentatores emisit. dato signo nequem uiuum relinquerent: cum parte ipse substitit: itineraque. quibus ad castra recursuri uidebātur hostes: obsedit. Iam passim cædes. ac fuga erat: necdum quisque in castra Romana nuntius cladis peruenerat: quia refugientes in regiā stationē incidebant: & plures ab obsidentibus uias. quam ab emissis ad cædē interficiebātur. tandē inter medias hostiū stationes elapsi quidā trepidi tumultum magis. quam certū nuntium intulerunt castris. Cōsul equitibus iussis qua quisque posset. opem ferre laborantibus.

laborantibus, ipse legiones è castris educit: & agmine quadrato ad hostem ducit. Dispersi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus alijs ex alio existentibus loco: pars obuios habuerunt hostes. pluribus locis simul pugna oritur. Regia statio atrocissimum prælium edebat. nam & ipsa multitudine equitum, peditumq; propè iusta acies erat: & Romanorum, quia medium obsederat iter: plurimi in eam inferebantur. Eo quoq; superiores Macedones erant: quod & rex ipse hortator aderat: & Cretensium auxiliares multos ex improviso uulnerabant, cōferti, præparatiq; in dispersos & effusos pugnantes. Quod si modū in insequendo habuissent: non in præsentis modo certaminis gloriam, sed in summam etiam belli profectum foret. nunc auiditate cædis intemperantius insecuti, in prægressas cum tribunis militum cohortes Romanas incidere, & fugiens eques ut primo signa suorum uidit: conuertit in effusum hostem equos: uersaq; momento temporis fortuna pugnae est, terga dantibus: qui modo secuti erant, multi comminus congressi, multi fugientes interfecti: nec ferro tantum perire: sed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipsis equis hausti sunt, Rex quoque in periculo fuit. nam ruente saucio equo præceps in terram datus, haud multum abfuit quin iacens opprimeretur. saluti fuit eques: qui raptim ipse desiluit: pavidumque regem in equum subiecit. ipse cum pedes æquare cursu fugientes non posset equites: ab hostibus ad castrum regis concitatis confossus periit. Rex circumuectus per paludes peruias, inuiasq; trepida fuga in castra tandem, iam desperantibus plerisque incolumem euasurum, peruenit. Ducen-
ti Macedonum equites eo prælio perire: centum ferme capti: LXXX admodum ornati, equis spolijsq; simul armorum relictis, abducti. Fuerunt: qui hoc die regem temeritatis, consulem segnitiae accusarent, nam & Philippo quiescendum fuisse: cum paucis diebus hostes exhausto circa omni agro ad ultimum inopiae uenturos sciret: & consulem, cum equitatum hostium, leuemq; armaturam fudisset: ac propè regem ipsum cepisset: protinus ad castra hostium ducere debuisset. nec enim mansuros ita perculsos hostes fuisse: debellariq; momento temporis potuisse. Id dictu, quàm re, ut pleraq; facilius. nam si omnibus peditum quoq; copijs rex congressus fuisset: forsitan inter tumultum, cum omnes uicti, metuq; perculsi ex prælio intra uallum, protinus inde superuadentem munimenta uictorem hostem fugerent: exui castris potuerit rex. cum uero integræ copiae peditum in castris mansissent: stationes ante portas, præsidiaq; disposita essent: quid, nisi ut temeritatem regis effuse pauloante secuti perculsos equites imitaretur: profecisset? neque enim ne regis quidem primum consilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit: reprehendendum foret: si modum prosperæ pugnae imposuisset. Eo quoq; minus est mirum, tentasse eum fortunam: quod fama erat: Pleuratum, Dardanosq; ingentibus copijs profectos domo iam in Macedoniam transcendisse: quibus si undique circumuentus copijs foret: sedentem Romanum debellaturum credi potuerit. Itaq; secundum duas aduersas equestreis pugnas multo minus tutam moram in iisdem statiuis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hostem uellet: caduceatore sub occasum solis ad consulem misso, qui inducias ad sepeliendos equites peteret: frustratus hostem secunda uigilia, multis ignibus per tota castra relictis, silenti agmine abiit. Corpus iam curabat consul: cum uenisse caduceatorem, & quid uenisset, nuntiatum est. Responso tantum dato, mane postero die fore copiam conueniendi, id quod quaesitum erat, nox, dieiq; insequentis pars ad præcipiendum iter Philippo data est. montes quoq; quam uiam non ingressurum graui agmine Romanum sciebat: petit. Consul prima luce caduceatore datis inducijs dimisso, haud ita multo post abisse hostem cum sensisset: ignarus quâ sequeretur, iisdem statiuis frumentando dies aliquot consumpsit. Stuberam deinde petit: atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat: conuexit. inde ad Pluinam est progressus nondum comperto, quam regionem hostes petissent. Philippus cum primo ad Bruan-
nam statua habuisset: profectus inde transuersis limitibus terrorem præbuit subitum hosti. mouere itaque ex Pluina Romani: & ad Osphagum flumen posuerunt castra. Rex haud procul inde & ipse uallo super ripam amnis ducto (Erigoniū incolæ uocant) tendit. inde satis comperto Erduam petiuros Romanos, ad occupandas angustias, ne superare hostes arctis
faucibus

faucibus inclusum aditū possent: præcessit. ibi alia uallo, alia fossa, alia lapidum cōgerie, ut pro
 muro essent: alia arboribus obiectis, ita ut locus postulabat, aut materia suppeditabat: opere
 permuniit: atq; (ut ipse rebatur) uiam suapte natura difficilē, obiectis per omnes trāsitus ope-
 ribus inexpugnabilem fecit. Erant pleraq; syluestria circa, incōmoda phalangi maxime Ma-
 cedonum: quæ, nisi ubi prælongis hastis uelut uallum ante clypeos obiecit: (quod ut fiat, libe-
 ro campo opus est) nullius admodum usus est. Thracas quoq; rumphææ, ingentis & ipse lon-
 gitudinis, inter obiectos undiq; ramos impediabant. Cretensium una cohors nō inutilis erat.
 sed ea quoq; ipsa, ut si quis impetum faceret: in patentem uulneri equum, equitemq; sagittas
 coniungere poterat: ita aduersus scuta Romana nec ad trāsciendum satis magnā uim habebat:
 nec aperti quicquam erat: quod peteret. Itaq; id ut uanū teli genus senserunt esse: saxis passim
 tota ualle iacentibus incessabant hostem. ea maiore cum sonitu, q̃ uulnere ullo, pulsatio scuto-
 rum parumper succedentes Romanos tenuit. Deinde ijs quoq; spretis, partim testitudine fa-
 cta per aduersos uadunt hostes: partim breui circuitu cum in iugum collis euassissent: trepi-
 dos ex præsijs, stationibusq; Macedonas deturbāt: & ut in locis impeditis difficili fuga, ple-
 rosq; etiam obtruncant. ita angustia minore certamine, quā quod animis proposuerant: su-
 perata: & in Erduæam peruentū: ubi peruastratis passim agris, in Elimeam se recepit. inde im-
 petum in Orestidem fecit: & oppidum Celetrum est aggressus, in peninsula situm. lacus mœ-
 nia cingit angustis faucibus: unde ex continenti iter est. Primo situ ipso freti, clausis portis im-
 perium abnuere: deinde postquam signa ferri, ac testudine succedi ad portam, obsessasq; fau-
 ces agmine hostium uiderunt: priusquam experirentur certamen: metu in deditionem uene-
 runt. Ab Celetro in Dassaretios processit: urbemq; Pelium ui cepit. seruitia inde cum cætera
 præda abduxit: & libera capita sine pretio dimisit: oppidūq; ijs reddidit, præsidio ualido im-
 posito: nam & sita opportune urbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragra-
 tis hostium agris consul in loca iam pacata ad Apolloniā, unde ortum bellum erat: copias
 reduxit. Philippum auerterant Ætoli, & Acarnānes, & Dardani, & tot bella repente alia
 ex alijs locis exorta. Aduersus Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese Athenagoram
 cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus misit, iussu instare ab tergo abeuntibus,
 & carpendo postremum agmen segniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Æto-
 los Democritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum author fuerat:
 idem proximo concilio ad arma cōciuerat, post famam equestris ad Atabolum pugnae, Dar-
 danorumq; & Pleurati cum Illyricis transitum in Macedoniam, ad hæc classis Romanæ ad-
 uentum in Oreum, & super circumfusas tot Macedoniae gentes maritimam quoq; instantem
 obsidionem. Hæ causæ Democritum, Ætolosq; restituerant Romanis. & Aminandro rege
 Athamanū adiuncto profecti Cercinium obsedere. Clauserāt portas: incertum ui, an uolun-
 tate: quia regium habebant præsidium. cæterū intra paucos dies captū est Cercinium, atq; in-
 census, qui superfuerant è magna clade, liberi, seruiq; inter cæterā prædam abducti. Is timor
 omneis, qui circūcolunt Boeben paludem: relictis urbibus montes coegit petere. Ætoli inopia
 prædæ inde auersi in Perrebiā ire pergunt. Cyretias ibi ui capiunt: fœdeq; diripiunt. qui
 Maleam incolunt: uoluntate in deditionē, societatemq; accepti. Ex Perrebia Gomphos pe-
 tendi Amināder author erat: (& imminet Athamania huic urbi: uidebaturq; expugnari sine
 magno certamine posse) Ætoli campos Thessaliae opimos ad prædā petiere: sequente, quan-
 quam nō probāte Aminandro nec effusas populationes Ætolorū, nec castra quo fors tulisset
 loco, sine ullo discrimine, ac cura muniendi posita, itaq; ne temeritas eorum, negligentiaq; sibi
 ac suis etiam cladis alicuius causa esset: cū campestribus locis subiicientes eos castra Phecado
 urbi uideret: ipse paulo plus quingentorū passuū inde tumultum suis, quāuis leui munimento
 tutū, cepit. Cum Ætoli, nisi q; populabantur: uix meminisse uiderentur se in hostiū agro esse:
 alij palati semiermes uagarentur: alij in castris sine stationibus per somnū uinūq; dies nocti-
 bus æquarēt: Philippus inopinantibus aduenit. quē cum adesse refugientes ex agris quidam
 pauidi nuntiasent: trepidare Democritus, cæteriq; duces. & erat forte meridianū tēpus: quo
 pleriq; graues cibo sopiti iacebāt, excitare igit alij alios: iubere arma capere: alios dimittere ad
 reuocandos

Rumphaea quid.

reuocandos qui palati per agros prædabatur. tantaque trepidatio fuit: ut sine gladijs quidam equitum exirent: loricas plerique non induerent. ita raptim educti, cum sexcentorum ægre simul equites peditesque numerum explessent: incidunt in regionem equitatum, numero, animis, armisque præstantem. itaque primo impetu fusi, uix tentato certamine turpi fuga repetunt castra. caesi, captique quidam: quos equites ab agmine fugientium intercludere. Philippus suis iam uallo appropinquantibus receptui cani iussit. fatigatos enim equos, uirosque non tam prælio, quam itineris simul longitudine, simul præpropere celeritate habebat. itaque turmatim equites, inuicemque manipulos leuibus armaturæ aquatum ire, & prandere iubet: alios in statione armatos retinet, opperientes agmen peditum tardius ductum propter grauitatem armorum. quod ubi aduenit: & ipsis imperatum: ut statutis signis, armisque ante se positis, raptim cibum caperent: binis, ternisque ad summum ex manipulis aquandi causa missis, interim eques cum leui armatura paratus, instructusque stetit: siquid hostis moueret. Ætoli (iam enim & quæ per agros multitudo sparsa fuerat: receperat se in castra) ut defensori munimenta, circa portas, uallumque armatos disponunt: dum quietos hostes ipsi feroces ex tuto spectabant. posteaquam mota signa Macedonum sunt: & succedere ad uallum parati, atque instructi cœpere: omnes repente relictis stationibus per auersam partem castrorum ad tumultum, & ad castra Athamænum perfugunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti, caesi que sunt Ætolorum. Philippus, si satis diei superesset, non dubius quin Athamænes quoque exui castris potuissent: die per prælium, deinde per direptionem castrorum absumpto, sub tumultu in proxima planitie confedit. prima luce insequentis diei hostem aggressurus. Sed Ætoli eodem pauore, quo sua castra reliquerant: nocte proxima dispersi fugerunt. Maxime usui fuit Aminander: quo duce Athamænes itinerum periti summis montibus per calles ignotos sequentibus eos hostibus in Ætoliam perduxerunt. haud ita multos in dispersa fuga error intulit in Macedonum equites: quos luce prima Philippus, ut desertum tumultum uidit: ad carpendum hostium agmen misit. Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes se in fines adeptus: postremum agmen primo turbauit. deinde posteaquam Dardani conuersis signis direxere aciem: æqua pugna iusto prælio erat. ubi rursus procedere Dardani cœpissent: equite & leui armatura regii nullum talis auxilij genus habentes Dardanos, oneratos immobilibus armis uexabant, & loca ipsa adiuuabant. Occisi perpauci sunt: plures uulnerati: captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus suis: sed confertim & pugnant: & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus, restituerat Philippus incepto forti, non prospero solum euentu. Minuit deinde ei forte oblata res hostium Ætolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemæo missus sex millia peditum, & equites mercede conductos Ægyptum auexit. nec ex iuuentute Ætolorum quenquam reliquisset, ni Democritus nunc belli, quod instaret: nunc futuræ solitudinis admonens (incertum cura gentis, an ut aduersaretur Scopæ, parum donis cultus) partem iuniorum castigando domi continuisset. Hæc ea æstate ab Romanis, Philippoque gesta erant. Classis ab Corcyra eiusdem principio æstatis cum L. Apustio legato profecta, Malea superata, circa Scyllæum agri Hermonici Attalo regi coniuncta est. Tum uero Atheniensium ciuitas cui odio in Philippum per metum iamdiu moderata erat: id omne in auxilij præsentis spem effudit. Nec unquam ibi desunt linguæ promptæ ad plebem concitandam. quod genus cum in omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipue Athenis, ubi oratio plurimum pollet: fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tulerunt: plebesque sciuit: ut Philippi statuæ, imagines omnes, nominaque earum, item maiorum eius uirilis ac muliebris sexus omnium tollerentur: delerenturque dies festi: sacra sacerdotes, quæ ipsius, maiorumque eius honoris causa instituta essent: omnia profanarent: loca quoque, in quibus positum aliquid, inscriptumque honoris eius causa fuisset: detestabilia essent: neque in ijs quicquam postea poni, dedicarique fas esset. sacerdotes publicos, quotiescunque pro populo Atheniensi, sociisque, & exercitibus, & classibus eorum precarentur: toties detestari, atque execrari Philippum, liberos eius, regnumque, terrestres naualesque copias, Macedonum genus omne, nomenque, additumque decreto: siquis quid postea, quod ad notam, ignominiamque Philippi

Philippi pertineret: ferret: id omne populum Atheniensem iussurum. si quis cōtra ignominia, proue honore eius dixisset: fecissetue: qui occidisset eum: iure cæsurum. postremo inclusum: ut omnia quæ aduersus Pisistratidas decreta quondam erant: eadem in Philippo seruarentur.

Athenienses quidem literis, uerbisq; quibus solis ualent: bellum aduersus Philippum gerebant. Attalus, Romaniq; cū Piræum primo ab Hermione petissent: paucos ibi morati dies, oneratiq; æque immodicis ad honores sociorū, ac quæ in iram aduersus hostē fuerant, Atheniensium decretis, nauigarunt à Piræo Andrum. & cum in portu, quem Gaureleon uocant: constitissent: missis, qui tentarent oppidanorū animos: si uoluntate tradere urbem, quā uim experiri mallent: postquā præsidio regio arcem teneri, nec se potestatis suæ esse respondebāt: expositis copijs, omniq; apparatu urbium expugnandarum, diuersis partibus rex, & legatus Romanus ad urbem subeunt. Plus aliquanto Græcos Romana signa, armaq; non ante uisa, animiq; militum tam prompte succedentium muro terruere. itaq; fuga extemplo in arcem facta est: urbe hostes potiti. & in arce cum biduum loci se magis, q̃ armorū fiducia tenuissent: tertio die pacti ipsi præsidiumq;: ut cum singulis uestimentis Delium Bœotia transueherentur. Et ab Romanis regi Attalo concessa præda: ornamentaq; urbis ipsi auexerāt. Attalus ne desertam haberet insulam: & Macedonum ferè omnibus, & quibusdam Andriorum ut manerent, persuasit. postea & ab Delio, qui ex pacto transuecti eō fuerāt: promissis regis cum desyderium quoq; patriæ facilius ad credendum inclinaret animos: reuocati. Ab Andro Scyrum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda urbe nequicquam absumpti. & quia uix operapretium erat: abscessere ad Prasias. Continentis atticae is locus est. Issæorum x x lembi classis Romanorum adiuncti sunt. ij missi ad populandos Carystiorum agros. cætera classis Geræstum nobilem Eubœæ portū, dum à Carysto Issæi redirēt: tenuit. Inde omnes uelis in altum datis, maris medio præter Scyrum insulam Icum peruenere. ibi paucos dies sauiente borea retenti, ubi prima tranquillitas data est: Sciathum traiecere, uastatam urbem: direptamq; nuper à Philippo. Per agros palati milites frumentum, & siqua alia usui esse ad uescendum poterant: ad naues retulere. prædæ nec erat quicquam: nec meruerant Græci, cur diriperētur. Inde Casandream petentes primo ad Mendin, maritimum ciuitatis eius uicum, tenere. inde cum superato promontorio ad ipsa mœnia urbis circūagere classem uellent: sæua coorta tempestate propè obruti fluctibus, dispersi magna ex parte amissis armamentis in terram effugerunt. Omen quoq; ea maritima tempestas ad rem terra gerendam fuit. nam collectis in unum nauibus, expositisq; copijs aggressi urbem, cum multis uulneribus repulsi, (& erat ualidū ibi regium præsidium) irrito incepto regressi Canastrum Pallenes traiecere. inde superato Toronæ promontorio, nauigantes Acantum petiere. ibi primo ager uastatus: deinde ipsa urbs uicapta, atq; direpta. nec ultra progressi, (iam enim & graues præda naues habebant) retro, unde uenerant, Sciathum, & ab Sciatho Eubœam repetūt. Ibi relicta classe, decem nauibus expeditis sinum maliacum intrauere ad colloquendum cum Ætolis de ratione gerendi belli. Si pyrrhicas Ætolus princeps legationis eius fuit: qui ad cōmunicanda consilia Heracleam cum rege, & cum Romano legato uenit. Petitum ex fœdere ab Attalo est: ut mille milites præstaret. tantum enim numerum bellum gerētibus aduersus Philippum debebat. Id negatū Ætolis: quod illi quoq; grauati prius essent ad populandam Macedoniā exire: quo tempore Philippo circa Pergamum urente sacra, profanaq; abstrahere eum inde respectu rerum suarū potuissent. Ita Ætoli cum spe magis, Romanis omnia pollicentibus, quā cum auxilio dimissi. Apustius cum Attalo ad classem redijt. inde consultari de Oreο oppugnando cœptum. Valida ea ciuitas & mœnibus, & quia ante fuerat tentata: firmo erat præsidio. Cōiunxerant se ijs post expugnationē Andri cū præfecto Agesimbrotο x x rhodiae naues, tectæ omnes. eam classem in stationem ad Zelasiū miserunt Isthmia: (id super Demetriadem promontorium est peropportune obiectum) ut si quid inde mouerēt Macedonum naues: in præsidio essent. Heraclides præfectus regius classem ibi tenebat: magis per occasionem, si quam negligentia hostium dedisset: quā aperta uicquicquam ausurus. Oreum diuersi Romani, & rex Attalus oppugnabāt: Romani à maritima arce: regij aduersus uallem inter duas iacentem arces: quæ & muro

& muro intersepta urbs est. & ut loca diuersa, sic dispari modo etiam oppugnabant: Romani testudinibus, & uineis, & ariete admouendo muris: regij balistis, catapultisq; & alio omni genere tormentorum tela ingerentes, & pondere ingenti saxa iaciebant: & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Caterum non plures tantum Macedones, quam ante tuebantur urbem, sed etiam praesentioribus animis, & castigationibus regis in admissa culpa, & simul minarum, simul promissionum in futurum memores: ita ut parum in expugnatione celeri spei esset. Interim & aliud agi posse ratus legatus, relictis quod satis uidebatur ad opera perficienda militibus, traiecit in proxima continentis: Larissamq; non illam in Thessalia nobilem urbem, sed alteram, quam Cremasten uocant, subito aduentu, praeter arcem, cepit. Attalus quoq; Aegleon, nihil minus, quam tale quicquam in alterius oppugnatione urbis timentibus, oppressit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreum: tum praesidium, quod intus erat: labore assiduo, uigilijs diurnis pariter nocturnisq; & uulneribus confectum. muri quoq; pars ariete incusso subruta multis iam locis prociderat. perq; apertum ruina iter nocte Romani, quodq; super portum est, in arcem perreperunt. Attalus luce prima, signo ex arce dato ab Romanis, & ipse urbem inuasit. stratis magna ex parte muris, praesidium, oppidaniq; in alteram arcem perfugere: unde biduo post deditio facta. urbs regi, captiua corpora Romanis cessere. Iam autumnale aequinoctium instabat, & est sinus Euboicus, quem Caela uocant: suspectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere inde cupientes, Piraeum, unde profecti ad bellum erant, repetunt. Apustius triginta nauibus ibi relictis, super Maleam nauigat ad Corcyram: regem spatium initiorum Cereris, ut sacris interesset, tenuit. secundum initia & ipse in Asiam se recepit, Agesimbrotus & Rhodius domum remisit. Haec aetate terra mariq; aduersus Philippum, sociosq; eius a consule & legato Romanis, adiuuantibus rege Attalo, & Rhodijs gesta. Consul alter C. Aurelius ad confectum bellum cum in provinciam uenisset: haud clam tulit iram aduersus praetorem, quod absente se rem gessisset. misso igitur eo in Hetruriam, ipse in agrum hostium legiones induxit: populandoq; cum praeda maiore, quam gloria bellum gessit. L. Furius, simul quod in Hetruria nihil erat rei, quod gereret: simul gallico triumpho imminens, quem absente consule irato atq; inuidente facilius impetrari posse ratus, Romam inopinato cum uenisset, senatum in aede Bellonae habuit, expositisq; rebus gestis, ut triumphanti sibi in urbem inuehi liceret, petit. Apud magnam partem senatus, & magnitudine rerum gestarum ualebat, & gratia. maiores natu negabant triumphum: & quod alieno exercitu rem gessisset, & q. provinciam reliquisset auaritia rapiendi per occasionem triumphi: id uero eum nullo exemplo fecisse. consulares praecipue expectandum fuisse consulem dicebant, potuisse enim castris propere urbem positis, tutanda colonia, ita ut acie non decerneret: in aduentum eius rem extrahere. & quod praetor non fecisset, senatui faciendum esse, consulem expectarent. ubi coram disceptantes consulem, & praetorem audissent, uerius de causa existimatos esse. Magna pars senatus nihil, praeter res gestas, & an in magistratu suis quisq; auspicijs gessisset, censebant spectare senatum debere. Ex duabus coloniis, quae uelut claustra ad cohibendos gallicos tumultus oppositae fuissent, cum una direpta & incensa esset: traiecturumq; id incendium uelut ex continentibus tectis in alteram tam propinquam coloniam esset: quid tandem praetori faciendum fuisse? nam si sine consule geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum praetori dederit: (potuisse enim, si non cum praetoris, sed consulis exercitu rem geri uoluerit: ita finire S. C. ne per praetorem, sed per consulem gereretur) aut consulem, qui non, cum exercitum ex Hetruria transire in Galliam iussisset: ipse Arimini occurreret, ut bello interesset, quod sine eo geri fas non esset. Non expectare belli tempora moras, & dilationes imperatorum, & pugnandum esse interdum: non quia uelis, sed quia hostis cogat. pugnam ipsam, euentumq; pugnae spectari oportere. fusos, caesosq; hosteis: castra capta, ac direpta: coloniam liberatam obsidione: alterius coloniae captiuos recuperatos, restitutosq; suis: debellatum uno praelio esse, non homines tantum ea uictoria laetatos, sed dijs quoq; immortalibus per triduum supplicationes habitas: quod bene ac feliciter, non quod male ac temere res publica a L. Furio praetore gesta esset. data etiam fato quodam Furiae genti

gallica bella. Huius generis orationibus ipsius amicorumque uicta est praesentis gratia praetoris, absentis consulis maiestas: triumphumque frequentes L. Furio decreuerunt. Triumphauit de Gallis in magistratu L. Furius praetor. In aerarium tulit trecenta uiginti millia aeris, argenti CLXX millia pondo, neque captiui ulli ante currum ducti: neque spolia praelata, neque milites secuti, omnia, praeter uictoriam, penes consulem esse apparebat. Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos consul in Africa uouerat: magno apparatu facti. Et de agris militum eius decretum, ut quot quisque eorum annos in Hispania, aut in Africa militasset: in singulos annos bina iugera acciperet. eum agrum decemuiui assignarent. Triumuiui inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod bello Annibalis attenuatae uires eius coloniae erant: C. Terentius Varro, T. Quintius Flaminius, P. Cornelius Scipio, ij colonos Venusiam ascripserunt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam obtinebat: magnum hostium exercitum in agro Sederano fudit. quindecim millia Hispanorum eo praelio dicuntur caesa, signa militaria capta octo & LXX. C. Aurelius Cos. cum ex prouincia Romam comitiorum causa uenisset, ut id nouit, quod animis praeceperat: questus est non expectatum se ab senatu: neque disceptandi cum praetore consuli potestatem factam: sed ita triumphum decreuisse senatum, ut nullius, nisi eius, qui triumphaturus esset: haud eorum, qui bello interfuissent, uerba audiret, maiores ideo instituisse ut legati, tribuni militum, centuriones, milites denique triumpho adessent, ut uirtutes rerum gestarum eius, cui tantus honos haberetur, publice uiderentur, neque ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit: militem unum saltem fuisse: quem percunctari posset senatus quid ueri praetor, uaniue referret. Comitibus deinde diem indixit, quibus creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Iulius Appulus. Praetores inde facti L. Quintius Flaminius, L. Valerius Flaccus, L. Iulius Appulus, C. Bebius Pamphilus. Annona quoque eo anno peruilis fuit, frumenti uim magnam ex Africa aduectam aediles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Aelius Pætus binis aeris in modios populo diuiserunt: & ludos Romanos cum magno apparatu fecerunt: diem unum instaurarunt: signa quae quinque ex multatitio argento in aerario posuerunt. Plebeijs ludi ab aedilibus L. Terentio Masso, & C. Bebio Pamphilo, quem praetorem designauerant, ter toti instaurati. Et ludi funebres eo anno per quatrimum in foro mortis M. Valerij Leuini causa a P. & M. filijs eius facti: & munus gladiatorium datum ab ijs, paria quinque & uiginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta decemuir sacrorum mortuus, in eius locum M. Attilius Glabrio suffectus. Comitibus aediles curules creati sunt forte ambo, qui statim accipere magistratum non possent. nam C. Cornelius Cethegus absens creatus erat, cum Hispaniam obtineret prouinciam: C. Valerius Flaccus, quem praesentem creauerant: quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat: magistratum autem plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere. Petente Flacco, ut legibus solueretur, senatus decreuit, ut si aedilis qui pro se iuraret, arbitratu consulum daret: consules, si eis uideretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad plebem ferret. Datus, qui iuraret pro fratre: L. Valerius Flaccus praetor designatus. tribuni ad plebem tulerunt, plebesque sciuit, ut perinde esset, ac si ipse aedilis iurasset. Et de altero aedile plebiscitum est factum, rogatibus tribunis, quos duos in Hispaniam cum imperio ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius aedilis curulis ad magistratum gerendum ueniret, & L. Manlius Acidinus decederet de prouincia. Multos post annos plebes Cornelio Lentulo, & L. Stertinio proconsulibus imperium esse in Hispania iussit.

DECADIS QVARTAE LIBER SECVNDVS



ONSULES, praetoresque cum Idibus Martijs magistratum inissent, prouincias sortiti sunt. L. Lentulo Italia, P. Iulio Macedonia: praetoribus, L. Quintio urbana, C. Bebio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Iulio Sardinia euenit. Lentulus Cos. nouas legiones scribere iussus: Iulius a P. Sulpitio exercitum accipere. in supplementum eius quantum militum uideretur ut scriberet, ipsi permissum. Praetori Bebio legiones, quas C. Aurelius

lius Cos. habuisset: ita decretæ, ut retineret eas, donec consul nouo cum exercitū succederet in Gallia. ubi is uenisset, omnes milites exauthorati domum dimitterentur, præter quinque millia sociū. his obtineri circa Ariminū prouinciam satis esse, prorogato imperio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio, ut militibus qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent, agrum assignandum curaret: Q. Minutio, ut in Brutis idem de coniurationibus quaestiones, quas prætor cum fide curaque exercuisset, perficeret: & eos, quos sacrilegij compertos in uinculis Romam misisset: Locros mitteret ad supplicium: quæque sublata ex delubro Proserpinæ essent, reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ pontificū decreto instauratæ sunt: quod legati ab Ardea questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut assolet, datam non esse. Ab Sueffa nuntiatum est, duas portas, quodque inter eas muri erat, de cælo tactum, & Formiani legati, ædem Iouis: Item Ostienses, ædem Iouis: & Veliterni, Apollinis & Saturni ædes: & in Herculis æde capillum enatum. & ex Brutis ab Q. Minutio proprætore scriptum, equum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos esse, inde à P. Sulpitio proconsule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera scriptum erat, lauream in puppi nauis longæ enatam. Priorum prodigiorum causa senatus censuerat, ut consul maioribus hostijs quibus dijs uideretur, sacrificaret. ob hoc unum prodigium aruspices in senatum uocati, atque ex responso eorum supplicatio populo in diem unum edicta, & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginenses eo anno argentum in stipendium impositum primum Romam aduexerunt, id quia probum non esse quaestores renuntiauerant, experientibusque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt. Petentibus deinde, ut si iam uideretur senatui: obsides sibi redderentur, centum redditi obsides, de cæteris, si in fide permanerent, spes facta. Petentibus iisdem, qui non reddebantur obsides, ut ab Norba, ubi parum commode essent: aliò traducerentur, concessum ut Signinam & Ferentinum transirent. Gaditanis item petentibus remissum, ne præfectus Gadeis mitteretur, aduersus quod ijs in fidem populi Romani uenientibus cum L. Martio Septimio conuenisset. Et Narniensium legatis querentibus ad numerum sibi colonos non esse, & immistos quosdam non sui generis pro colonis se gerere, earum rerum causa triumuiros creare L. Cornelius Cos. iussus, creati P. & Sex. Aelii (Pætis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narniensibus datum erat, ut colonorum numerus augeretur: Cossani petentes non impetrauerunt. Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, consules in prouincias profecti.

P. Iulium, in Macedoniam cum uenisset: atrox seditio militum iam ante irritata, nec satis in principio compressa, excepit. ea militum fuit, qui ex Africa post deuictum Annibalem in Siciliam, inde anno ferè post in Macedoniam pro uoluntarijs transportati erant, id uoluntate factum negabant, ab tribunis recusantes in naues impositos, sed utcumque seu inuita, seu suscepta foret militiæ, & iam exhausta, & finem aliquem militandi fieri æquum esse, multis annis sese Italiam non uidisse, consenuisse sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia, confectos iam se labore, & opere: exangues tot acceptis uulneribus esse. Cōsul causam postulandæ missionis probabilem, si modeste peteretur, uideri dixit: seditionis nec eam, nec ullam aliā satis iustam causam esse. itaque si manere ad signa, & dicto parere uelint, se de missione eorum ad senatum scripturum, modestia facilius, quam pertinacia quod uelint, impetraturos. Thaumastos eo tempore Philippus summa uis oppugnabat aggeribus, uineisque: & iam arietem muris admoturus erat. cæterum incepto absistere eum coegit subitus Ætolorum aduentus, qui Archidamo duce inter custodias Macedonum mœnia ingressi, nec die, nec nocte finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant, & adiuuabat eos natura ipsa loci. namque Thaumasti à Pylis, sinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes, quas Coelas uocant: Thessaliaque transeunti cōfragosa loca, implicatasque flexibus uallium uias, ubi uentum ad hanc urbem est: repente uelut maris uasti, sic immensa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas, ab eo miraculo Thaumasti appellati, nec altitudine solū tuta urbs, sed quod saxo undique abscisso rupibus imposita est. Hæ difficultates, & quod haud satis dignum tanti laboris, periculique pretium erat, ut absisteret incepto Philip-

pus, effecerunt. hyems quoque iam instabat, cum inde abcessit, & in Macedoniam in hyberna copias reduxit. Ibi ceteri quidem data quāta cumque quiete temporis, simul animos, corporaque remiserant: Philippum, quantum ab assiduis laboribus itinerum, pugnarumque laxauerat animi: tanto magis intentum in uniuersum euentum belli curae angunt: non hostes modo timentem, qui terra marique urgebant, sed nunc sociorum, nunc etiam popularium animos, ne & illi ad spem amicitiae Romanorum deficerent, & Macedonas ipsos cupido nouandi res caperet. itaque & in Achaia legatos misit, simul qui iusiurandum (ita enim pepigerat quotannis iuratos in uerba Philippi) exigerent: simul qui redderent Achaeis Orchomenon, & Hereā, & Triphylia: Eleis Alipheram contendentibus: nunquam eam urbem fuisse ex Triphylia, sed sibi debere restitui: quia una esset ex istis, quae ad condendam Megalopolin ex concilio Arcadum contritae forent. Et cum Achaeis quidem per hanc societatem firmabat, Macedonum animos sibi conciliavit cum Heraclide, nam cum eum maxime inuidia sibi esse cerneret, multis criminibus oneratum in uincla coniecit ingenti popularium gaudio. Bellum, si quando unquam ante alias, cum magna cura apparauit, exercuitque in armis & Macedonas, & mercenarios milites, principioque ueris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodque leuis armaturae erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quae ad Antigoniae fauces sunt (Stena uocant Graeci) misit, ipse post paucis diebus grauiore secutus agmine, cum situm omnem regionis aspexisset: maxime idoneum locum credidit esse praeter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Aetropum, alterum Asnaum incolae uocant, angusta ualle fluit, iter exiguum super ripam praebens. Asnaum Athenagoram cum leui armatura tenere ac comunire iubet: ipse in Aetropo posuit castra, quae abscissae rupes erant: statio paucorum armatorum tenebat, quae minus tuta erat, alia fossis, alia uallis, alia turribus munebat, magna tormentorum etiam uis, ut missilibus procul arcerent hostes: idoneis locis disposita est, tabernaculum regium pro uallo in conspecto maxime tumulto, ut terrorem hostibus, suisque spem ex fiducia faceret, positum. Consul per Charopum Epirotum certior factus, quos saltus cum exercitu insedisset rex: & ipse cum Corcyrae hybernasset: uere primo in continentem trabeatus ad hostem ducere pergit. quinque millia ferme ab regis castris cum abesset, loco munito relictis legionibus, ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca, postero die consilium habuit, utrum per insessum ab hoste saltum, quanquam labor ingens, periculumque proponeretur: transitum tentaret, an eodem itinere, quo priore anno Sulpitius Macedoniam intrauerat, circumduceret copias. Hoc consilium per multos dies agitati nuntius uenit: T. Quintium consulem factum, sortitumque provinciam Macedoniae, maturato itinere iam Corcyram traiecisse. Valerius Antias intrasse saltum Iulium tradit, quia recto itinere nequirit, omnibus a rege insessis, secutum uallem, per quam media fertur Aous amnis: ponte raptim facto in ripam, in qua erant castra regis, transgressum acie conflixisse: fusum, fugatumque regem, castris exutum, XII millia hostium eo praelio caesa, capta duo millia, & ducentos: & signa militaria centum XXXII, equites CCXXX, aedem etiam Ioui in eo praelio uotam, si res prospere gesta esset. Ceteri Graeci, Latinique authores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile a Iulio actum, integrumque bellum insequentem consulem T. Quintium accepisse tradunt. Dum haec in Macedonia geruntur, consul alter L. Lentulus, qui Romae substiterat, comitia censoribus creandis habuit, multis claris petentibus uiris, creati censores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Aelius Paetus. Hi magna inter se concordia, & senatum sine ullius nota regebant: & portoria uenaliu Capuae, Puteolisque, item castrorum portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendum locarunt, colonosque eodem trecentos (is enim numerus finitus ab senatu erat) ascripserunt, & sub Tifatis Capuae agrum uendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania decedens, prohibitus a M. Porcio Lecca tribuno plebis ne uans rediret, cum ab senatu impetrasset, priuatus urbem ingrediens MCC pondo argenti, XXX pondo ferme auri in ararium tulit. Eodem anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio consule anni prioris provinciam Galliam acceperat, temere ingressus Gallorum Insubrium fines propere cum toto exercitu est circumuentus, supra sex millia, & sexcentos milites amisit, tanta ex eo bello, quod iam timeri desierat, clades accepta est. Ea res L. Lentulum

consulem

consulem ab urbe exiuit. qui ut in prouinciam uenit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum prouincia decedere, atq; abire Romam iussit. neque ipse consul memorabile quicquam gessit, comitiorum causa Romam reuocatus, quæ ipsa per M. Fuluium, & M. Curium tribunos plebis impediiebantur: quod T. Quintium Flaminiū consulatum ex quæstura petere non patiebantur. Iam ædilitatem, præturamq; fastidiri: nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad cōsulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare. Res ex campestri certamine in senatum uenit, patres censuerūt, qui honorem, quem sibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem uelit, potestatem fieri æquum esse. In autoritate patrū fuere tribuni. creati Coss. Sex. Ælius Pætus, & T. Quintius Flaminius. Inde prætorum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Ælius, qui ædiles plebis fuerant. Ab ijs ludi plebei instaurati. & epulum Iouis fuit ludorum causa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius, & L. Galba pontifices eo anno mortui sunt. in eorū locū M. Æmylius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pontifices suscepti sunt. Sex. Ælius Pætus, T. Quintius Flaminius cōsules magistratu inito senatum in Capitolio cum habuissent, decreuerunt patres, ut prouincias Macedoniam atq; Italiam consules compararent inter se, sortirenturū. utri eorū Macedonia euenisset, in supplementum legionum tria millia militum Romanorum scriberet, & CCC equites: item sociorum latini nominis quinq; millia peditum, quingentos equites. alteri consuli nouus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni consuli prorogatum imperium est, ne aut ipse prouincia decederet prius, aut ueterem exercitum deduceret, quàm cum legionibus nouis consul uenisset. Sortiti consules prouincias. Ælio Italia, Quintio Macedonia euenit. Pregtores, L. Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Ælius Galliam est sortitus. Delectus inde haberi est cœptus, nam præter consulares exercitus prætores quoq; iussi scribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor millia peditum sociū latini nominis, & CCC equites: Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum tria millia peditum, CC equites: ita ut hi prætores ambo cum in prouincias uenissent, ueteres dimitterent pedites, equitesq;. Attali deinde regis legatos in senatum consules introduxerunt. Hi regem classe sua, copiisque omnibus terra mariq; Romanam rem iuuare, quæq; imperarent Romani consules, impigre atq; obedienter ad eam diem fecisse cum exposuissent, uereri dixerunt, ne id præstare ei per Antiochum regem ultra non liceret uacuum namq; præsidij nauibus, terrestribusq; regnum Attali Antiochum inuasisse. itaq; Attalum orare P. C. si sua classe, suaq; opera uti ad Macedonicum bellum uellent: mitterent ipsi præsidium ad regnum eius tutandum: si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum classe, ac reliquis copiis redire paterentur. Senatus legatis ita responderi iussit, quod rex Attalus classe, copiisque alijs duces Romanos iuuisset, id gratum senatui esse. auxilia nec ipsos missuros Attalo aduersus Antiochum, socium & amicum populi Romani: nec Attali auxilia retētueros ultra, quàm regi commodum esset. Semper populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno usum. & principiū. & finem in potestate ipsorum, qui ope sua uelint adiutos Romanos, esse. Legatos ad Antiochum missuros, qui nuntiarent, Attali, nauiumq; eius, & militum opera aduersus Philippum cōmunem hostem uti, populo Romano gratum cum facturum, & senatui: si Antiochus regno Attali abstineat, belloq; abstat. æquum esse, socios, & amicos populi Romani reges inter se quoque ipsos pacem seruare. Consulem T. Quintium, ita habito delectu, ut eos ferè legeret, qui in Hispania, aut Africa meruissent spectatæ uirtutis milites, properantem in prouinciam prodigia nuntiata, atq; eorum procuratio Romæ retinuerūt. De cœlo tacta erat uia publica Veijs, forum, & ædes Iouis Lanuij, Herculis ædes Ardeæ, Capuæ murus, & turres, & ædes, quæ Alba dicitur. cœlum ardere uisum erat Arretij. terra Velitris trium iugerum spatio cauerna ingenti defederat. Sueffæ aruspices nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum: & Siueffæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum causa supplicatio unum diem habita. & consules rebus diuinis operam dederunt: placatisq; dijs profecti in prouincias sunt, Ælius

cum C. Alio prætor in Galliam: exercitumq; ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debabat, prætori tradidit, ipse nouis legionibus, quas secum adduxerat, bellum gesturus: neq; memorabilis rei quicquam gessit. Et T. Quintius alter Cos. maturius, quam priores soliti erant Coss. à Brundisio cum transmisisset, Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus quingentis. à Corcyra in proxima Epiri quinquere mi traiecit: & in castra Romana magnis itineribus contendit, inde Iulio dimisso paucos moratus dies, dum se copiarum à Corcyra allequerentur, consilium habuit: utrum recto itinere per castra hostium uiam facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Dassaretios potius, Lingumque tuto circuitu Macedoniam intraret, uicissetq; ea sententia, ni timuisset: ne, cum à mari longius recessisset, misso è manibus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus syluisq; se tutari rex uoluisset: sine ullo effectu æstas extraheretur. utcumq; esset igitur, illo ipso tam iniquo loco aggredi hostem placuit, sed magis fieri id placebat, quam quo modo fieret, satis expediebat. Dies XL sine ullo conatu sedens in conspectu hostium absumperat, inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem tentandæ pacis, habitoq; consilio delecti ad eam rem agendâ Pausanias, & Hypselus ex Alexandri Magnetis equitibus, consulem & regem, ubi in arctissimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. Summa postulorum consulis erat, præsidia ex ciuitatibus rex deduceret: ips, quorum agros, urbesq; populatus esset, redderet res, quæ comparent: cæterorum æquo arbitrio æstimatio fieret. Philippus aliam aliarum ciuitatum conditionem esse respondit, quas ipse cepisset, eas liberaturum, quæ sibi traditæ à maioribus essent: earum hereditaria, ac iusta possessione non excessurum, si quas quererentur belli clades eæ ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio, quo uellent, populorum, cum quibus pax utrisque fuisset, se usurum, Cōsul ad id quidem nihil arbitro, aut iudice opus esse dicere, cui enim non apparere, ab eo, qui prior arma intulisset, iniuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello laceffitum, ipsum priorem uim omnibus fecisse. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberandæ essent, Thessalos primos omnium nominauit consul, ad id uero adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret, quid uicto grauius imperares T. Quinti? atque ita se ex colloquio proripuit, & temperatum ægre est: quin missilibus, quia dirempti medio amne fuerat, pugnam inter se conferrent. Postero die per excursions ab stationibus primo in planitie satis ad id patenti multa leuia commissa sunt prælia: deinde recipientibus se regijs in arcta & confragosa loca, auditate accensi certaminis eò quoq; Romani penetrauerunt, pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat ad amplum prælium gerendum: contra, illis loca, & catapultæ, balistæq; in omnibus propè rupibus, quasi in muris dispositæ, multis hinc atque illinc uulneribus acceptis, cum etiam, ut in prælio iusto, aliquot cecidissent: nox pugnae finem fecit. Cum in hoc statu res esset, pastor quidam à Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad consulem, is se in eo saltu, qui tunc regijs oneratus castris erat: armentum pascere: omnes montium eorum anfractus, callesq; nosse, si secum aliquot mittere uelit, non iniquo, nec perdifficili aditu supra caput hostium deducturum, hæc, Charopus renuntiari iubet, ita crederet, ut suæ potius omnia, quam ullius potestatis essent. Dum magis uellet credere, quam auderet consul, mistumq; gaudio ac metu animum gereret, autoritate motus Charopi, experiri spem oblatam statuit, & ut auerteret rem à suspitione, insequenti biduo laceffere hostem, dispositis ab omni parte copijs, succedentibusq; integris in locum defessorum, non destitit, quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tribuno militum tradit, equites, quoad loca patiatur, ducere iubet: ubi ad inuia equiti uentum est, in planitie aliqua locari equitatum, pedites quâ dux monstraret, uiam ire: ubi, ut polliceretur, super caput hostium peruentum sit, fumo dare signum: nec ante clamorem tollere, quam ab se signo accepto pugnam cœptam arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet: (& pernox forte luna erat) interdum cibi, quietisq; sumeret tempus, ducem promissis ingentibus oneratum, si fides extaret, uinctum tamē tribuno tradit. His copijs ita dimissis, eo intentius Romanus undiq; instat capere stationes. Interim die tertio cum uerticem, quæ petierant: Romani cepisse, ac tenere se fumo significarent: tum uero trifariam diuisis copijs, consul ualle media cum militum robore succedit: cornua dextra, lauaq; admouet castris, nec segnius hostes

hostes obuiam eunt. & dum auditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles & uirtute, & scientia, & armorum genere. Posteaquam multis uulneratis, interfectisque recepere se regij in loca aut munimēto, aut natura tuta, uerterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptū angustias progressos. neque impunita temeritate inde recepissent sese, ni clamor primū à tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fugam effusi sunt, pars quia magis locus fugæ deerat, quàm quod animi satis esset ad pugnam, cum substitissent: ab hoste & à fronte & à tergo urgēte circumuenti sunt. Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti uictores essent: sed equitem angustia, locorumque asperitas, peditem armorum grauitas impedit. Rex primo effuse, ac sine respectu fugit: deinde quinque millium spatium progressus, cū ex iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset sequi non posse hostem, substitit in tumulo quodam, dimisitque suos per omnia iuga, uallesque, qui palatos in unum colligerent. Non plus duobus millibus hominū amissis, cætera omnis multitudo, uelut signum aliquot secuta, in unum cum cōuenissent, frequenti agmine petunt Thessaliam. Romani quoad tutum fuit, insecuti cædentes, spoliantesque cæsos, castra regia, etiā sine defensoribus difficili aditu, diripiunt: atque ea nocte in suis castris manserunt. Postero die consul per ipsas angustias, quā se inter ualles flumen insinuat, hostem insequitur. Rex primo die ad castra Pyrrhi peruenit, locus, quem ita uocant, est in Triphylia terræ Melotidis. inde postero die ingenti itinere agminis (& metus urgebat) in montem Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt, interiecti Macedonia, Thessaliaque: latus, quod uergit in Thessaliam, oriens spectat: septentrioni Macedonia obijcitur. uestiti frequentibus syluis sunt, iuga summa campos patētes, aquasque perennes habent. Ibi statiuus rex per aliquot dies habitis, fluctuatus animo est, utrum protinus in regnū se reciperet, an reuerti in Thessaliam posset, inclinauit sententiā, suum in Thessaliam agmen dimitteret. Triccam proximis limitibus petit: inde obuias urbes raptim peragrauit, homines, qui sequi possent, sedibus exhibat: oppida incendebat, rerū suarū, quas possent, ferendarū secum dominis ius fiebat: cætera militis præda erat. nec quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quicquā fuit: quæ ab socijs patiebantur. Hæc etiā facienti Philippo acerba erāt, sed è terra mox futura hostium corpora saltem eripere sociorū uolebat, ita euastata oppida sunt Phaciū, Iresie, Euhydriū, Eretria, Palæpharus. Pheras cū peteret, exclusus, quia res egebat mora: si expugnare uellet: nectēpus erat: omisso incepto, in Macedonia transcendit: nam etiam Ætolos appropinquare fama erat, qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euastatis circa Sperchias & Macram quam uocant Comen, transgressi inde in Thessaliam Cymines & Angeas primo impetu potiti sunt, à Metropoli, dum uastant agros, concursu oppidanorū ad tuenda mœnia facto, repulsi sunt. Callithera inde aggressi similem impetū oppidanorū pertinacius sustinuerunt, cōpulsisque intra mœnia, qui eruperant: contenti ea uictoria, quia spes nulla admodū expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde, & Calathana uicos expugnant, diripiuntque. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ simili metu à cultoribus desertæ sunt. Hoc sedibus suis extorre agmen in præsidium incidit, quod Athamānum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur. incondita inermisque multitudo, mista imbelli turba, ab armatis cæsa est. Xyniæ desertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, opportune Dolopie imminens castellū. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis gesta. Nec Aminander, atque Athamānes post famam prospere pugne Romanorum quieuerunt. Cæterum Aminander quia suo militi parum fidebat, petito ab consule modico præsidio, cū Gomphos peteret: oppidū protinus nomine Phecam, situm inter Gomphos, faucesque angustas, quæ ab Athamania Thessaliam dirimunt, uicē cepit, inde Gomphos adortus, & per aliquot dies summa uicē urbem tuentes, cū scalas ad mœnia erexisset, eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc deditio Gomphorū ingentem terrorem Thessalis intulit, dedidere deinceps sese, qui Argēta, quique Pherinū, & Thimarum, & Lisinas, & Stimonem, & Lampsum habent, aliaque castella iuxta ignobilia. Dum Athamānes, Ætoli que summoto Macedonū metu, in aliena uictoria suā prædā faciunt: Thessaliaque simul à tribus exercitibus, incerta quē hostē, quem uicē sociū crederet, uastat: cōsul faucibus, quas

fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri transgressus, etsi probe scit cui parti. Charopo principe excepto, Epirotæ fauissent: tamen quia ab satisfaciendi quoque cura imperata enixe facere uidet: ex præsentī eos potius, quàm ex præterito æstimat habitu: & ea ipsa facilitate ueniæ animos eorum in posterū conciliat. Missis deinde nuntiis Corcyram, ut onerariæ naues in sinum uenirent Ambracium: ipse progressus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio posuit castra, eodem Aminandro cum suis auxilijs accito, non tam uiriū eius egens, quàm ut duces in Thessaliam haberet. ab eodem consilio & plerique Epirotarum uoluntarij inter auxilia accepti. Primam urbium Thessaliæ Phaleriam est aggressus. duo millia Macedonum in præsidio habebat. qui primo summa ui restiterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant, sed oppugnatio continua non die, non nocte remissa, cum consul in eo uerti crederet cæterorum Thessalorum animos: si primi uim Romanam non sustinuissent, uicit pertinaciā Macedonum. Capta Phaleria, legati à Metropoli, & à Piera dedentes urbes uenerunt. ueniā eisdem petentibus datur. Phaleria incensa, ac direpta est. Inde Æginium petit. quem locum cum uel modico præsidio tutū, ac propè inexpugnabilem uidisset, paucis in stationem proximam telis coniectis, ad Gomphorū regionem agmen uertit. digressusque in campos Thessaliæ, cum iam omnia exercitui deessent: quia Epirotarum pepercerat agris: explorato ante, utrum Leucadem, an sinum Ambracium onerariæ tenuissent, frumentatum Ambraciam inuicem cohortes misit. & est iter à Gomphis Ambraciam sicut impeditum ac difficile, ita spatio perbreui. intra paucos itaque dies, transuectis à mari comitatibus, repleta omni rerum copia sunt castra. Inde ad Rhagen est profectus. Decem fermè millia à Larissa abest, ex Perrebia oriundi sunt: sita est urbs super Peneum amnem. Nihil trepidauere Thessali ad primū aduentum Romanorum. Et Philippus sicut in Thessaliam ipse progredi non audebat, ita intra Tempe statiuis positis, ut quisque locus ab hoste tentabatur, præsidia per occasiones summittebat. Sub idem ferè tempus, quo consul aduersus Philippum primum in Epiri faucibus castra posuit: & L. Quintius frater consulis, cui classis cura, maritimæque oræ imperium mandatum ab senatu erat, cum duabus quinquereimis Corcyram transuectus, postquàm profectā inde classem audiuit, nihil morandum ratus, cū ad Zammam insulam assecutus esset, dimisso L. Apustio, cui successerat: tarde inde ad Maleam trahendis plerumque remulco nauibus, quæ cum cōmeatu sequebantur, peruenit. A Malea, iussis cæteris quantum maxime possent maturate sequi, ipse tribus quinquereimis expeditis Piræum præcepit, accepitque naues ibi relictas ab L. Apustio legato ad præsidium Athenarū. Eodem tempore duæ ex Asia classes profectæ, una cum Attalo rege: (eæ quatuor & uiginti quinquereimes erāt) Rhodia altera xx nauium tectarum. Agesimbrotus præerat. hæ circa Andrum insulam classes cōiunctæ, Eubœam inde exiguo distantem freto traiecerunt. Carystiorū primū agros uastarunt: deinde ubi Carystus præsidio à Chalcide raptim misso, firma uisa est: ad Eretriā accesserunt. Eodem & L. Quintius cum ijs nauibus, quæ Piræei fuerant, Attali regis aduentu audito uenit, iussitque, ut quæ ex sua classe uenissent naues, Eubœam peterent. Eretriā summa ui oppugnabatur: nam & triū iunctarum classium naues omnis generis tormenta, machinasque ad urbium excidia secum portabant: & agri affatim materiæ præbebant ad noua molienda opera. Oppidanī primo haud impigre tuebantur mœnia: deinde fessi uulneratique aliquot, cum & muri partem euersam operibus hostium cernerent, ad deditionem inclinarunt, sed præsidium erat Macedonū, quos non minus, quàm Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus à Chalcide nuntios mittebat: se in tempore affuturum, si sustinerent obsidionem. Hæc mista metu spes ultra quàm uellent, aut quàm possent, trahere eos tempus cogebar. deinde posteaquàm Philoclem repulsum, trepidantemque refugisse Chalcidem acceperūt: oratores extemplo ad Attalum ueniam, fidemque eius petentes miserunt. Dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt: ex ea modo parte, qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, stationes armatas opponunt. Quintius noctu ab ea parte, quæ minime suspecta erat, impetu facto, scalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem uenit, pecuniæ, aurique, & argenti haud sanè multum fuit: signa, tabulæ priscae artis, ornamentaque eius generis

generis plura, quàm pro urbis magnitudine, aut opibus cæteris inuenta. Carystus inde repetita, unde, priusquàm è nauibus copiæ exponerentur, omnis multitudo urbe deserta in arcem confugit, inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittūt. oppidanis extemplo uita ac libertas cōcessa est: Macedonibus treceni nummi in capita statutum est pretium: & ut armis traditis abirent, hac summa redempti in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumuectæ Sunium Atticæ terre promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Consul interim omnium spe longior rem, atrociorēq; oppugnationem habuit: & ea, qua minimum credidisset, resistebāt hostes, nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore, si aditum armatis in urbem pateficeret: fugam inde, cædemq; hostium fore: qualis captis urbibus fieri solet. cæterū posteaquàm parte muri arietibus decussa per ipsas ruinas transcenderūt in urbem armati: illud principium uelut noui atq; integri laboris fuit, nam Macedones, qui in præsidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis potius, & uirtute, quàm mœnibus urbem tuerentur: conferti pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cum transcendere ruinas sensissent Romanos: per impeditum, ac difficiliorem ad receptum locum expulerunt. Id cōsul ægre passus, nec eam ignominiam ad unius modo expugnandæ moram urbis, sed ad summam uniuersi belli pertinere ratus, quod ex momentis paruorum plerumq; rerum penderet: purgato loco, qui strage semirutū muri cumulatus erat: turrim ingentis altitudinis, magnam uim armatorum multiplici tabulato portantem, promouit: & cohortes inuicem sub signis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipsi uocant) si possent, ui perumperent, emittebat. Sed ad loca angusta, haud late patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnaq; hosti aptius erat, ubi conferti hastas ingentis longitudinis præ se Macedones obiecissent, uelut in constructâ densitate clypeorum testudinem Romani pilis nequicquam emissis cum strinxissent gladios: neq; congregari propius, neq; præcidere hastas poterāt: & si qua incidissent, aut perfregissent hastilia, fragmento ipso acuto inter spicula integrarum hastarum uelut uallum explebant. ad hoc & muri pars adhuc integra utraq; tuta præstabat latera: nec ex longo spatio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare ordines solet. accessit etiam forte res ad animos eorum firmandos, nam cum turris per aggerem parum densati soli ageretur, rota una in altiore orbitâ depressa ita turrim inclinauit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationemq; insanam superstantibus armatis præbuerit. Cum parum quicquam succederet: consul minime æquo animo comparisonem militum, generisq; armorū fieri patiebatur: simul nec maturā expugnandi spem, nec stationem procul à mari, & in euastatis belli cladibus locis hybernandi ullā cernebat. itaq; reiecta obsidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atq; Ætolia ora portus erat, qui simul & omnibus onerariis, quæ cōmeatum exercitui portabant, caperet: simul & tecta ad hybernandum legionibus præberet. Anticyra in Phocide in Corinthium uersa sinū ad id opportunissime sita uisa: quia nec procul Thessalia, hostiumq; locis abibant: & ex aduerso Peloponnesum ex quo maris spatium diuisam, ab tergo Ætolia Acarnaniamq; ab lateribus Locridē ac Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Panopeam sine certamine cepit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambrysus inde, Hyampolisq; receptæ. Daculisia, quia in tumulo excelso sita est: nec scalis, nec operibus capi poterat. laceffendo missilibus eos, qui in præsidio erant, cum ad excursions eliciuissent: refugiendo inuicem, insequendoq; & leuibus sine effectu certaminibus, eò negligentia & contemptus adduxerūt, ut cum refugientibus in portā permissi impetū Romani facerēt. Sex alia ignobilia castella Phocidis terrore magis, q̃ armis in potestatem uenerūt. Elatia clausit portas: nec, nisi ui cogerentur, recepturi mœnibus uidebantur aut ducem, aut exercitū Romanū. Elatia obsidenti consuli rei maioris spes affulsit, Achæorum gentem ab societate regia ad Romanā amicitia auertēdi. Cycliadam principem factionis ad Philippum trahentiū res, expulerāt. Aristhenus, qui Romanis gentem iungi uolebat, prætor erat. Classis Romana cū Attalo & Rhodijs Cenchreis stabat, parabatq; cōmuni omnes cōsilio Corinthum oppugnare. Optimū igitur ratus est, priusquàm eam rem aggredierent, legatos ad gentē Achæorū mitti, pollicentes: si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum ipsi cōtributuros

buturos in antiquum gentis concilium. Authore consule legati à fratre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodijs, & Atheniensibus ad Achæos missi. Sicyone datum ijs est concilium. Erat autem non admodum simplex habitus animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & assiduus hostis, horrebant Romana arma: Macedonum beneficijs & ueteribus & recentibus obligati erant: regem ipsum suspectum habebant: pro eius crudelitate perfidiaque ex ijs, quæ tum ad tempus faceret: æstimantes, grauiorem post bellum dominum futurum cernebant: neque solum quid in senatu quisque ciuitatis suæ, aut in communibus concilijs gentis pro sententia dicerent, ignorabāt: sed ne ipsis quidem secum cogitantibus, quid uellent, aut quid optarent, satis constabat. Ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi data est. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, post eos Rhodij disferuerunt. Philippi deinde legatis dicendi potestas facta est. postremi Athenienses, ut refellerent Macedonū dicta, auditi sunt. serè atrocissime in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erant, inuecti sunt. Et illa quidem concio sub occasum solis, tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto, dimissa est. Postero die aduocatur concilium. ubi cum per præconem, sicut Græcis mos est, suadēdi, si quis uellet, potestas à magistratibus facta esset: nec quisquam prodiret: diu silentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum, si, quibus sua sponte uoluantibus res inter se pugnātes obtorpuerant quodammodo animi: eos orationes quoque insuper turbauerant, utrinque quæ difficulta essent, promendo, admonendoque per totum diem habitæ. Tandem Aristhenus prætor Achæorū, ne tacitum conciliū dimitteret. Vbi, inquit, illa certamina animorū Achæi sunt, quibus in conuiuijs, & circulis, cū de Philippo, & Romanis mentio incidit: uix manibus temperabatis? nunc in concilio ad eam rem unam indicto, cū legatorum utrinque uerba audieritis, cū referant magistratus, cū præco ad suadendum uocet, obmutuistis, si non cura cōmunis salutis, ne studia quidem, quæ in hanc, aut in illam partē animos uestros inclinarunt: uocem cuiquā possunt exprimere? cū præsertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit dicendi, ac suadendi quod quisque aut uelit, aut optimū putet, nunc occasionem esse, priusquā quicquā decernamus: ubi semel decretū erit, omnibus id, etiā quibus ante displicuerit: pro bono atque utili foedere defendendū. Hæc adhortatio prætoris nō modo quēquā unum eliciuit ad suadendū: sed ne fremitum quidē, aut murmur concionis tantę, ex tot populis cōgregatæ, mouit. Tum Aristhenus prætor rursus. Nō magis cōsiliū uobis principes Achæorum deest, quā lingua, sed suo quisque periculo in cōmune consultū non uult. forsitan ego quoque tacerem, si priuatus essem, nunc prætor uideo aut nō dandū conciliū legatis fuisse: aut inde sine responso eos dimittendos nō esse. respondere autē nisi ex uestro decreto qui possum? & quando nemo uestrum, qui in hoc conciliū aduocati estis: pro sententia quicquā dicere uult, aut audet: orationes legatorū hesterni die pro sententijs dictas perensemus: perinde ac si non postulauerint quæ e re sua essent: sed suaserint quæ nobis censerēt utilia esse. Romani, Rhodijque, & Attalus societatem, amicitiamque nostrā petunt: & in bello, quod aduersus Philippū gerūt, se à nobis adiuuari æquum censent. Philippus societatis secum admonet, & iurisiurandi: & modo postulat ut secū stemus: modo ne inter simus armis, contentum ait se esse. Nulli ne uenit in mentem: cur qui nondum socij sunt, plus petunt, quā socius? Nō fit hoc neque modestia Philippi, neque impudentia Romanorū. Achæi portus & dant fiduciam postulanti, & demūt. Philippi præter legatū uidemus nihil. Romana classis ad Cenchreas stat, urbiū Eubœæ spolia præ se ferens: consulem, legionesque eius exiguo maris spatio disiunctas Phocidem, ac Locridem peruagantes uidemus. Miramini cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi, ut pro rege arma caperemus aduersus Romanos, modo egerit, qui, si ex eodem foedere ac iureiurando, cuius nobis religionem iniiciebat: rogemus eum, ut nos Philippus & ab Nabide, ac Lacedæmonijs, & ab Romanis defendat: non modo præsidium, quo nos tueatur, sed ne quid respondeat quidem nobis, sit inuenturus: non Heracle magis, quā ipse Philippus, qui prior anno pollicendo se aduersus Nabidem bellum gesturum, cum tentasset nostram iuuentutem hinc in Eubœam extrahere: posteaquā nos neque decernere id sibi præsidium, neque uelle illigari Romano bello uidit, oblitus societatis eius, quam nunc iactat, uastandos, depopulandosque

populandosq; Nabidi, ac Lacedæmonijs reliquit. Ac mihi quidem minime conueniens inter se Cleomedontis oratio uisa est. Eleuabat Romanum bellum, euentumq; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo gesserunt, dicebat. Cur igitur nostrum ille auxilium ab sens potius petit, quam præsens nos ueteres socios simul ab Nabide ac Romanis tueatur: nos dico: quid ita passus est Eretriam, Carystumq; capi? quid ita tot Thessaliæ urbes? quid ita Locridem, Phocidemq;: quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur excessit faucibus Epiri, claustrisq; illis inexpugnabilibus super Aoum amnem aut ui, aut metu, aut uoluntate? relictoq; quem insidebat, saltu, penitus in regnum abiit: si sua uoluntate tot socios reliquit hostibus diripiendos: quid recusare potest quin & socij sibi cōsulant: si metu, nobis quoq; ignoscat timentibus. si uictus armis cessit, Achæi nos arma Romana sustinebimus Cleomedon: quæ uos Macedones non sustinuitis? An tibi potius credamus: Romanos non maioribus copijs, nec uiribus nunc bellum gerere, quam antea gesserint: potius quam res ipsas intueamur? Ætolos cum classe adiuuerunt, nec duce consulari, nec exercitu bellum gesserunt. sociorum Philippi maritimæ etiam urbes in terrore ac tumultu erant, mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, ut Philippus Ætolos nequicquam opem Romanorum implorantes depopularetur, nunc autem defuncti bello punico Romani, quod per sexdecim annos uelut intra uiscera Italiæ tolerauerunt: non præsidium Ætolis bellantibus miserunt, sed ipsi duces belli arma terra, mariq; simul Macedonia intulerunt, tertius iam consul summa ui gerit bellum. Sulpitius in ipsa Macedonia congressus fudit, fugauitq; regem, partem opulentissimam regni eius depopulatus, nunc Quintius tenentem claustra Epiri, natura loci, munimentis, exercituq; fretum castris exiit: fugientem in Thessaliam persecutus, præsidia regia, sociasq; eius urbes prope in conspectu regis ipsius expugnauit. Ne sint uera quæ Athenienses modo legati de crudelitate, auaritia, & libidine regis dixerunt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica scelera in superos, inferosq; deos sint admissa: multo minus, quam quæ Elæuntij, Abydeniq;, qui procul à nobis absunt, passi sunt: nostrorum ipsi uulnerum, si uultis, obliuiscamur: cædes, direptionesq; bonorum Messenæ in media Peloponneso factæ, & hospitem Cyparissæ Garitenem contra ius omne ac fas inter epulas prope ipsas occisum, & Aratum patrem filiumq; Sicyonios, cū senem infelicem parentem etiam appellare solitus esset, interfectos, Polycratiam eius uxorem libidinis causa in Macedoniam asportatam, cætera supra uirginum, matronarumq; obliuioni dentur: ne sint cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuistis omnes: (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium causa est?) cum Antigono mitissimo, ac iustissimo rege, & de nobis omnibus optime merito existimemus discepcionem esse: num id postularer facere nos, quod tum fieri non posset? Península est Peloponnesus angustis Isthmi faucibus continenti adhærens, nulli aptior atq; opportunior, quam nauali bello. si centum recte naues, & quinquaginta leuiores apertæ, & centum triginta Isthmi lembi maritimam oram uastare, & expositas prope in ipsis litoribus urbes coeperint oppugnare, in mediterraneas scilicet nos urbes recipiemus: tanquam non intestino, & hærente in ipsis uisceribus uramur bello: cum terra Nabis, & Lacedæmonij, mari Romana classis urgebunt: unde regiam societatem, & præsidia Macedonum implorem? an ipsi nostris armis ab hoste Romano tutabimur urbes, quæ oppugnabuntur? egregie enim Dymas priore bello sumus tutati. Satis exemplorū nobis aliæ clades præbent, ne quæramus quemadmodum cæteris exemplo simus. nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam: id, quod optandū uobis, ac summopere expetendum erat, fastidire. metu enim uidelicet compulsi in aliena terra, quia sub umbra auxilij uestri latere uolunt, in societatem uestram confugiunt, ut portibus uestris recipiantur, ut com meatibus utantur. Mare in potestate habent: terras quasq; adeunt, extemplo ditionis suæ faciunt, quod rogant, cogere possunt, quia pepercisse uobis uolunt, cōmittere uos cur pereatis, non patiuntur. Nam quod Cleomedon modo tanquam mediam, & tutissimam uobis uiam consilij, ut quiesceretis, abstineretisq; armis, ostendebat, ea non media, sed nulla uia est. etenim præterquam quod aut accipienda, aut aspernanda uobis Romana societas est: quid aliud quam nusquam gratia stabili, uelut qui euentū expectauerimus, ut fortunæ applicaremus nostra cōsilia: præda uictoris

ris erimus? Nolite, si quod omnibus uotis petendū erat: ultro offertur, fastidire. non quemadmodum hodie utrunque uobis licet: sic semper licitum est. nec saepe, nec diu eadem occasio erit. Liberare uos à Philippo iam diu magis uotis, quàm armis audetis. sine uestro labore & periculo qui uos in libertatem uindicarent: cum magnis classibus, exercitibusq; mare traiecerunt. hos si socios aspernamini: uix sanæ mentis estis. sed aut socios, aut hostes habeatis oportet. Secundum orationem prætoris murmur ortum aliorum cum assensu, aliorum inclementer assentientes increpantium: & iam nō singuli tantum, sed etiam populi uniuersi inter se altercabantur: tum inter magistratus gentis (Demiurgos uocant: decem numero creantur) certamen nihilo segnius, quàm inter multitudinem esse. quinque relatueros se de societate Romana aiebant: suffragiumq; daturos. quinque lege cautum testabantur: nequid, quod aduersus Philippi societatem esset, aut referre magistratibus, aut decernere concilio ius esset. Hic quoq; dies iurgij est consumptus. Supererat unus iusti concilij dies: (tertio enim die lex iubebat decretum fieri) in quem adeo exarsere studia, ut uix parentes à liberis temperauerint. Rhisiasus Pellenensis erat, filium Demiurgum, nomine Memnonem habebat, partis eius: quæ decretum recitari, perrogariq; sententias prohibebat. is diu obtestatus filium, ut consulere Achæos communi saluti pateretur: neu pertinacia sua gentem uniuersam perditum iret: posteaquàm parum proficiebant preces: iuratus se eum sua manu interempturum: nec pro filio, sed pro hoste habiturum, minis peruenit, ut postero die coniungeret ijs se, qui referebant. qui cum plures facti referrent: omnibus ferè populis haud dubie approbantibus relationem, ac præ se ferentibus quid decreturi essent: Dymæi, ac Megalopolitani, & quidam Argiuorum, prius quàm decretum fieret, consurrexerunt, ac reliquerunt concilium: neq; morante ullo, neq; improbantem. nam Megalopolitanos auorum memoria pulsos ab Lacedæmonijs restituerat in patriam Antigonus. & Dymæis captis nuper, direptisq; ab exercitu Romano, cum redimi eos, ubi cunq; seruirent, Philippus iussisset: non libertatem modo, sed etiam patriam reddiderat. iam Argiui, præterquàm quod Macedonum reges ab se oriundos credunt, priuatis etiam hospitij, familiariq; amicitia pleriq; illigati Philippo erant. ob hæc concilio, quod inclinauerat ad Romanam societatem ineundam, excesserunt. ueniaque ijs huius secessionis fuit, & magnis & recentibus colligatis beneficijs. Cæteri populi Achæorum, cum sententiæ perrogarentur: societatem cum Attalo ac Rhodijs præsentī decreto cōfirmarunt. cum Romanis, quia iniussu populi non poterat rata esse: in id tempus, quo Romam mitti legati possent: dilata est. in præsentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit, & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum admoueri, captis Cenchreis, iam urbem ipsam Quintio oppugnante. Et ij quidem è regione portæ, quæ fert Sicyonem, posuerunt castra. Romani ad Cenchreas uersam partem urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, oppugnabant primo segnius, sperantes seditionem intus fore inter oppidanos, ac regium præsidium. posteaquàm uno animo omnes, & Macedones tanquam communem patriam tuebantur: & Corinthij ducem præsidij Androsthenum haud secus, quàm ciuem, & suffragio creatum suo, imperio iusto patiebantur: omnis inde spes pugnantibus in ui, & armis, & operibus erat: undique aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabant: aliquantum muri diruerat. in quem locum, quia nudatus munimento erat: protegendum armis cum Macedones concurrissent: atrox prælium inter eos, ac Romanos ortum est. ac primo multitudine facile expellebantur Romani, assumptis deinde Achæorum, Attalijq; auxilijs, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas, Græcosq; facile loco pulsuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ à Romanis Philippum secuta: pars nauales socij relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiæ transgressi. hos desperata salus, si Romani uicissent: ad rabiem magis, quàm audaciam accendebat. Promontorium est aduersus Sicyonem Iunonis, quam uocant Acræam: in altum excurrent: traiectus inde Corinthum septem millia ferme passuum. eò Philocles regius & ipse præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præsto fuere à Corintho lembi, qui præsidium id acceptum Lechæum trañcerent.

Author

Author erat Attalus incēsis operibus omittēdæ extemplo oppugnationis. pertinacius Quintus à Mithnepio perstabat. is quoq; ut pro omnibus portis disposita uidit præsidia regia: nec facile erumpentiū impetus sustineri posse: in Attali sententiam concessit. ita irritum incepto, dimissis Achæis, reditum ad naues est. Attalus Piræum, Romani Corcyram petierūt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur: consul in Phocide ad Elatiam castris positus, primo colloquijs rem per principes Elatiensium tentauit. posteaquam nihil esse in manu sua, & plures, ualidioresq; esse regios, quàm oppidanos respondebat: tum simul ab omni parte operibus, armisq; urbem est aggressus. Ariete admoto quantū inter turres muri erat prorutum cum ingenti fragore, ac strepitu nudasset urbem: simul & cohors Romana per apertum recēti strage iter inuasit: & ex omnibus oppidi partibus, relictis suis quisq; stationibus, in eum, qui premebatur impetu hostium: locum cōcurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri superuadebant: & scalas ad stantia mœnia inferebant. & dum in unam partem oculos, animosq; hostium certamen auerterat: pluribus locis scalis capitur murus: armatiq; in urbem transcenderunt. quo tumultu audito territi hostes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcē omnes metu, inermi quoq; sequente turba, confugerunt. ita urbe potitur consul. qua direpta, dimissis in arcem, qui uitam regijs, si abire uellent inermes: libertatem Elatiensibus pollicerentur: fideq; in hæc data, post paucos dies arcem recepit. Caterum aduentu in Achaïam Philoclis regij præfecti non facile Corinthus tantum liberata obsidione: sed Argiuorum quoque ciuitas per quosdam principes Philocli prodita est, tentatis prius animis plebis. Mos erat: comitiorū die primo uelut honoris causa prætores pronuntiare Iouem, Apollinemq; & Herculem. additū legi erat: ut ijs Philippus rex adijceretur. cuius nomen post pactam cum Romanis societatem quia præco nō adiecit: fremitus omnis primo multitudinis ortus: deinde clamor subiiciētium Philippi nomen, iubētiumq; legitimū honorem usurpare: donec cum ingenti assensu nomen recitatum est. Huius fiducia fauoris Philocles accersitus nocte occupat collem imminētem urbi: (Larissam eam arcem uocant) positoq; ibi præsidio, cum lucis principio signis infestis ad subiectum arcis forum uaderet: instructa acies ex aduerso occurrit, præsidium erat Achæorum nuper impositum, quingenti ferē iuuenes delecti omniū ciuitatum. Enefidemus Elimeus præerat. Adhortator à præfecto regio missus, qui excedere urbe iuberet: (neq; enim pares eos oppidanis solis quidem, quod Macedones sentirent: nedum adiunctis Macedonibus esse: quos ne Romani quidem ad Corinthū sustinuissent) primo nihil nec ducem, nec ipsos mouit. post paulo ut Argiuos quoq; armatos ex parte altera uenientes magno agmine uiderunt: certant perniciem cernentes, omnē tamen casum, si pertinacior dux fuisset: uidebantur subituri. & Enefidemus, ne flos Achæorū iuuētutis simul cum urbe amitteretur: pactus cum Philocle ut abiire illis liceret, ipse quo loco steterat, armatus cum paucis clientibus nō excessit, missus à Philocle: qui quæreret: quid sibi uellet: nihil fatus, tantummodo cum proiecto præ se dypeo stare: in præsidio creditæ urbis moriturū se armatū respondit. tum iussu præfecti à Thracibus coniecta tela: interfectiq; omnes. Et post pactam inter Achæos & Romanos societate duæ nobilissimæ ciuitates, Argi, & Corinthus in potestate regis erant. Hæc ab Romanis ea ætate in Græcia terra maricq; gesta. In Gallia nihil sanè memorabile ab Sex. Ælio consule gestū. cum duos exercitus in prouincia habuisset: unum retentū: quem dimitti oportebat: cui L. Cornelius proconsul præfuerat (ipse ei C. Ælium prætorē præfecit) alterum: quem in prouinciā adduxit: totum propē annum Cremonensibus, placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant: consumpsit. Quemadmodum Gallia præter spem quæta eo anno fuit: ita circa urbem seruilis propē tumultus excitatus est. Obsides Carthaginensiu Setiæ custodiebantur: cum ijs, ut principum liberis, magna uis seruorum erat. augebant eorū numerū, ut ab recenti africo bello, & ab ipsis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta mancipia. Cum coniurationem fecissent: missis ex eo numero, qui in Setino agro, deinde circa Norbam, & Circeios seruitia sollicitarent: satis iam omnibus præparatis, ludis, qui Setiæ propediem futuri erant: spectaculo intentum populum aggredi statuerāt: Setia per cædem, & repētinum tumultū capta, Norbam & Circeios occupare. Huius rei tam fœdum indicium

Romam ad L. Corneliū Lentulum prætorem urbis delatū est. Serui duo ante lucem ad eum uenerūt: atq; ordine omnia, quæ acta: futuraq; erant: exposuerūt, quibus domi custodiri iussis, prætor senatu uocato, edoctoq; quæ indices afferret, proficisci ad eam coniurationē quærendam, atq; opprimendā iussus, cum quinq; legatis profectus, obuios in agris sacramēto rogatos arma capere, & sequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus millibus fermē hominum armatis, Seriam, omnibus quod pergeret ignaris, uenit. ibi raptim principibus cōiurationis comprehensis, fuga seruorū ex oppido facta est. dimissi deinde per agros: qui uestigarent, Egregia duorum opera seruorū indicum, & unius liberi fuit, ei centum millia grauis æris dari patres iusserunt: seruis uicenaquina millia æris, & libertatem, pretium eorū ex ærario solutum est dominis. Haud ita multo post ex eiusdem cōiurationis reliquijs nuntiatum est seruitia Præneste occupatura. Eō L. Cornelius prætor profectus de quingētis ferē hominibus, qui in ea noxa erāt: supplicium sumpsit. In timore ciuitas fuit, obsides, captiuosq; Pœnorū ea moliri, itaq; & Romæ uigiliæ per uicos seruata: iussiq; circūire eam minores magistratus: & trium uiri carceris latoriarum intentiorem custodiam habere iussi, & circa nomen latinū à prætore literæ missæ: ut & obsides in priuato seruarentur: neq; in publicum prodeundi facultas dare: & captiui ne minus decem pondo compedibus uincti in nulla alia, quā in carceris publici custodia essent. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam auream CCXLVI pondo in Capitolio posuerūt: gratiasq; senatui egerunt: quod Antiochus legatorum Romanorum auctoritate motus finibus Attali exercitum deduxisset. Eadem æstate equites ducenti, & elephantum decem, & tritici modium CC millia ab rege Masanissa ad exercitum, qui in Græcia erat: peruenerunt. Item ex Sicilia, Sardiniaq; magni cōmeatus, & uestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus, Sardinia M. Porcius Cato obtinebat, sanctus, & innocens, asperior tamen in scenore coercendo habitus. fugatiq; ex insula sceneratores: & sumptus, quos in cultum prætorū socij facere soliti erant: circūcisi: aut sublati. Sex. Ælius Cos. ex Gallia comitiorum causa Romam cum redisset: creauit Coss. Cn. Corneliū Cethegū, & Q. Minutiū Rufum. Biduo post prætorū comitia habita. Sex prætores illo primum anno creati: crescentibus iam prouincijs, & latius patefcēte imperio, creati autem hi: L. Manlius Volso, Cn. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Ælius, M. Minutius Rufus, L. Attilius, Sēpronius, & Ælius ex ijs ædiles plebis erant, ædiles curules Q. Minutius Thermus, & T. Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater instaurati. Cn. Cornelio, & Q. Minutio cōsulibus, omniū primum de prouincijs cōsulum, prætorūq; actum, prius de prætoribus transacta res: quæ transigi sorte poterat, urbana Sergio, peregrina iurisdictio Minutio obtigit. Sardiniam Attilius, Siciliam Manlius, Hispaniā citeriorem Sempronius, Ælius ulteriorem est sortitus. Cōsulibus Italiā, Macedoniāq; sortiri parantibus L. Oppius, & Q. Fuluius tribuni plebis impedimento erant: quod longinqua prouincia Macedonia esset: neq; ulla alia res maius bello impedimentum ad eam diem fuisset: quā quod uixdum inchoatis rebus in ipso conatu gerendi belli prior Cos. reuocaretur. Quartū iam annum esse ab decreto macedonico bello, quærendo regem, & exercitū eius, Sulpitiū maiorem partem anni absumpsisse, Iulium congregientem cū hoste re infecta reuocatū, Quintium rebus diuinis Romæ maiore partem anni retentum, ita gessisse tamen res: ut si aut maturius in prouinciā uenisset: aut hyems magis fera fuisset: potuerit debellare, nunc propē in hyberna profectū ita cōparare dici bellum: ut nisi successor impediatur: perfecturus æstate proxima uideat. His orationibus peruicerunt: ut cōsules in senatus auctoritate fore dicerent se: si idem tribuni facerēt. Permittētibus utrisq; liberam consultationē, patres cōsulibus ambobus Italiā prouinciā decreuerunt: T. Quintio prorogarunt imperiū: donec successor ei uenisset. Cōsulibus binæ legiones decretæ: & ut bellum cū Gallis cisalpinis, qui defecissent à populo Romano: gererent. Quintio in Macedoniā supplementū decretum peditū quinq; millia, & CCC equites, & sociorū naualium tria millia. Præesse idē, qui præerat: classi L. Quintius Flaminius iussus. Prætoribus in Hispanias octona millia peditū sociū ac latini nominis data: & quadringeni equites: ut dimitterent ueterem ex Hispanijs militē, & terminare iussi: quā ulterior, citeriorue prouincia seruaretur. Macedonia

cedoniæ legatos Ser. Sulpitium, & P. Iulium, qui consules in ea prouincia fuerant: adiecerunt.

Prius q̄ consules, prætoresq̄ in prouincias proficiscerētur: prodigia procurari placuit: quod ædes Vulcani, Summaniq̄ Romæ, & quod Fregellis murus, & porta de cælo tacta erant: & Frusinone inter noctem lux orta: & Asculo agnus biceps cum quinq̄ pedibus natus: & Formijs duo lupi oppidum ingressi obuios aliquot laniauērāt: Romæ nō in urbem solum, sed in Capitoliū penetrauerat lupus. C. Acilius tribunus plebis tulit: ut quinq̄ coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostia fluminū Vulturni, Litrerniq̄: una ad Puteolos: una ad castrum Salerni. his Buxentum adiectū. tricenæ familiæ in singulas colonias iubebantur mitti. ijs triumuiro deducendis ij, qui per triennium magistratū haberent: creati: M. Seruilius Geminus, Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Longus. Delectu, rebusq̄ alijs diuinis humanisq̄, quæ per ipsos agenda erant: perfectis, consules ambo in Galliam profecti. Cornelius recta ad Insubres uia, qui tum in armis erant, Cenomanis assumptis: Q. Minutius in læua Italia ad inferū mare flexit iter: Genuamq̄ exercitu abducto, ab Liguribus orsus est bellum. Oppida Clastidium, & Litubiū, utraq̄ Ligurū, & duæ gentis eiusdem ciuitates, Celelates, Cerdiciatesq̄ sese dediderunt. Et iam omnia cis Padum, præter Gallorū Boios, Iluates Ligurū, sub ditione erant. quindecim oppida, hominū uiginti millia esse dicebantur: quæ sese dediderāt. inde in agrum Boiorū legiones duxit. Boiorū exercitus haud ita multo ante traiecerat Padum: iunxeratq̄ se Insubribus, & Cenomanis: quod ita acceperant: cōiunctis legionibus consules rem gesturos: ut & ipsi collatas in unum uires firmarent. posteaq̄ fama accidit: alterum consulem Boiorū urere agros: seditio extemplo orta est, postulare Boij: ut laborantibus opem uniuersi ferrent. Insubres negare se sua deserturos. ita diuisæ copiæ: Boijsq̄ in agrum suum tutandū profectis, Insubres cum Cenomanis super amnis Mintij ripas confederūt. Infra eum locum quinq̄ millia passuum & consul Cornelius eidem flumini castra applicuit. inde mittendo in uicos Cenomanorū, Brixiamq̄, quæ caput gentis erat: ut satis cōperit: non ex autoritate seniorū iuuentutem in armis esse: nec publico cōsilio Insubrium defectioni Cenomanos se adiunxisse: excitis ad se principibus, id agere, ac moliri cœpit: ut deficerent ab Insubribus Cenomani. & signis sublati aut domos redirent: aut ad Romanos transfirent. & id quidē impetrari nequiuit. in id data fides consuli est: ut in acie aut quiescerēt: aut si qua in re occasio fuisset: adiuuarent Romanos. Hæc ita cōuenisse Insubres ignorabant: suberat tamen quædam suspicio animis: labare fidem sociorū. itaq̄ cum in aciem eduxissent: neutrū ijs cornu cōmittere auserunt, ne si dolo cessissent, rem totam inclinarent: post signa in subsidijs eos locauerunt. Consul principio pugnae uouit ædem Sospitæ Iunoni: si eo die hostes fusi, fugatiq̄ essent. à militibus clamor sublatus: compotem uoti consulem se facturos: & impetus in hostes est factus. non tulerunt Insubres primum concursum. Quidam & à Cenomanis terga repente in ipso certamine aggressis tumultum ancipitem iniectū authores sunt: cæsaq̄ in medio v & xxx millia hostium: quinq̄ millia & dccc uiuos captos: in ijs Amilcarem Pœnorū imperatorem: qui belli causa fuisset: signa militaria cxxx: & carpenta supra cc millia. Oppida, quæ defectionem secuta erant: dediderūt se Romanis. Minutius Cos. primo effulsis populationibus peragrauerat fines Boiorum: deinde ut relictis Insubribus ad tuenda sua receperant sese: castris se tenuit, acie dimicandum cum hoste ratus. Nec Boij detrectassent pugnam: ni fama uictos Insubres allata animos fregisset. itaq̄ relicto duce, castrisq̄ dissipati p uicos, sua ut quisque defenderent: rationem gerendi belli hosti mutarunt. omisla enim consul spe per unam dimicationē rei decernendæ, rursus populari agros, & urere tecta, uicosq̄ expugnare cœpit. Per eisdem dies Clastidium incensum. inde in Ligustinos Iluates, qui soli nō parebant: legiones ductæ. Ea quoq̄ gens, ut Insubres acie uictos, Boios, ita ut tentare spem certaminis metuerent: territos audiuit: in deditiōnem uenit. Literæ consulum à Gallia de gestis prospere sub idem tempus Romā allatæ. M. Sergius prætor urbis in senatu eas, deinde ex autoritate patrum ad populum recitauit. supplicatio in quatrimum decreta. Hyems iam eo tēpore erat. Cum T. Quintius capta Elatia in Phocide, ac Locride hyberna disposita haberet: Opunte seditio orta est. Factio una Aetolos, qui propiores erant: altera Romanos accersebat. Aetoli

priores uenerūt, sed opulentior factio exclusis Ætolis, missoq; ad imperatorē Romanū nuntio, usq; ad aduentū eius tenuit urbem. arcem regiū tenebat præsidium: neq; ut discederent inde, aut Opuntiorū minis, aut authoritate imperantis cōsulis Romani perPELLI potuerūt. Mora cur non extemplo oppugnarentur, ea fuit: quod caduceator ab rege uenerat, locum, ac tempus petens colloquio, id grauate concessum regi est, non quā cuperet Quintius per se partim armis, partim cōditionibus confectū uideri bellum, necdum enim sciebat: utrum successor sibi alter ex nouis cōsulibus mitteret: an, quod summa uel ut obtinerent, amicis & propinquis mandauerat: imperium prorogaretur, aptum autē fore colloquium credebat: ut sibi liberum esset, uel ad bellum manenti, uel ad pacem decedēti rem inclinare. In sinu Maliaco propē Niceam littus elegere, eō rex ab Demetriade cū quinque lembis, & una naue rostrata uenit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exules: & uir insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Amināder erat: & Dionysiodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phaneas princeps Ætolorū, & Achæi duo, Aristhenus, & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremū littus progressus, cum rex in proram nauis in anchoris stantis processisset: cōmodius, inquit, si in terram egrediaris: ex propinquo dicamus inuicem, audiamusq;. Cū rex facturū se id negaret: quē tandē, inquit Quintius, times? Ad hæc ille superbo, & regio animo. Neminem equidē timeo, præter deos immortales: nō omniū autē credo fidei: quos circa te uideo: atq; omnium minime Ætolis. Istud quidem, ait Romanus, par omnibus periculum est, qui cum hoste ad colloquium congregiuntur: ut in nullo fides sit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti par perfidiæ præmium est, si fraude agatur, Philippus & Phaneas, neq; enim æq; difficulter Ætoli prætorē alium, ac Macedones regem in meum locum substituāt.

Secundum hæc silentium fuit. Cum Romanus eum æquum censeret priorem dicere: qui petisset colloquium: rex, eius esse priorem orationem: qui daret pacis leges: non qui acciperet: tum Romanus simplicem suam orationem esse dixit, ea enim se dicturum: quæ ni fiant: nulla sit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regis præsidia esse, captiuos, & transfugas socijs populi Romani reddendos, restituēda Romanis ea Illyrici loca: quæ post pacem in Epiro factam occupasset. Ptolemæo regi Ægypti reddendas urbes: quas post Philopatris Ptolemæi mortem occupasset. Suas, populiq; Romani cōditiones has esse, ceterum & sociorū audiri postulata æquū esse. Attali regis legatus naues, captiuosq; quæ ad Chium nauali prælio capta essent, & Nicephorium, Venerisq; templum, quæ spoliasset: euastassetq; pro incorruptis restitui: Rhodij Pyrream (regio est continentis aduersus insulam, uetustæ eorum ditionis) repetebant: postulabantq; præsidia deduci ab Iaso, & Bargilijs, & Euromenium urbe, & Hellesponto, Sesto, atq; Abydo: & Panopolin Byzantijs in antiqui formulam iuris restitui: & liberari omnia Asiæ emporia, portusq;. Achæi Corinthū, & Argos repetebant. Prætor Ætolorū Phaneas cum eadem ferē, quæ Romani: ut Græciā decederetur: postulasset: redderēturq; Ætolis urbes: quæ quondam iuris, aut ditionis eorum fuissent: excepit orationem eius princeps Ætolorū Alexāder, uir (ut inter Ætolos) facundus. Iamdudum se reticere, ait: non quo quicquam agi putet eo colloquio: sed ne quem sociorū dicentē interpellat. Neq; de pace cum fide Philippū agere: neq; bella uera uirtute unquam gessisse, in colloquijs insidiari, & captare: in bello non congregi æquo campo: neq; collatis signis dimicare: sed refugientem incēdere, ac diripere urbes: & uincētiū præmia uictum corrumpere. At non sic antiquos Macedonū reges, sed acie bellare solitos: urbibus parcere, quantū possent: quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur, tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse? Plures priore anno sociorū urbes in Theſſalia deuastasse Philippum: quā omnes qui unq; hostes Theſſaliæ fuerunt, ipsis quoq; Ætolis eum plura socium, q̃ hostem ademisse, Lysimachiā pulso prætore, & præsidio Ætolorū occupasse eum, Chium item suæ ditionis urbem funditus euertisse: ac delesse, eadē fraude habere eum Thebas Phthias, Echinū, Larissam, & Pharsalū. Motus oratione Alexandri Philippus nauem, ut exaudiretur: propius terram applicuit. Orsum eum dicere in Ætolos maxime uiolenter Phaneas interfatus, nō in uerbis rem uerti, ait, aut bello uincendum, aut melioribus parandum

dum esse. Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam cæco: iocatus in ualitudinem oculorum Phaneæ, & erat dicacior natura, quam regem decet: & ne inter seria quidē risu satis temperans. Indignari inde cœpit: Ætolos, tanquam Romanos decedī Græciā iubere: qui, quibus finibus Græciā sit, dicere non possint. ipsius enim Ætolici Græcos Apodeotas, & Amphilochos: quæ permagna eorū pars sit: Græciam nō esse. An quod à socijs eorum non abstinuerim: iustam querelam habent: cum ipsi pro lege hunc morem antiquitus seruent: ut aduersus socios ipsi suos publica tantum authoritate dempta iuuentutem suam militare sinant: & contrariæ persæpe acies in utraq; parte ætolica auxiliā habeant? Neq; ego Chium expugnaui: sed Prusiam socium, & amicū expugnātem adiuui: & Lyfimachiam ab Thracibus uindicaui. sed quia me necessitas ad hoc bellum à custodia eius auertit: Thracēs habent. Ætolis hæc.

Attalo autem, Rhodijsq; nihil iure debeo. non enim à me, sed ab illis principium belli ortum est. Romanorū autem honoris causa Pyrrheam Rhodijs, & naues Attalo cum captiuis, qui cōparebunt: restituam. nam quod ad Nicephorium, Venerisq; templi restitutionem attinet: quid ea restitui postulantibus respondeam? nisi quo uno modo luci, syluæq; cæsæ restitui possunt: curam, impensamq; sationis me præstaturū: quoniam hæc inter se reges postulare, & respondere placet. Extrema eius oratio aduersus Achæos fuit: in qua orsus ab Antigoni primum, suis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorū iussit, omneis diuinos humanosq; honores complexa. atq; ad ea adiecit recens de exercitu, quod ab se descuiisset. inuectusq; grauitè in perfidiam eorū, Argos tamen se redditurū eis dixit. de Corintho cum imperatore Romano deliberaturū esse: quæsiturū simul ab eo: ijsne urbibus decedere se æquum censeat: quas à seipso captas iure belli habeat? an ijs etiam: quas à maioribus suis accepisset?

Parantibus Achæis, Ætolisq; ad ea respondere, cum propè occasum sol esset: dilato in posterum diem colloquio, Philippus in stationē, à qua profectus erat: Romani, socijque in castra redierunt. Quintius postero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad cōstitutum tempus uenit. Philippi nullus usquam nec nuntius ab eo per aliquot horas ueniebat: & iam desperantibus uenturū repente apparuerūt naues, atq; ipse quidem, cum tam grauiā, & indigna impetarentur: inopem cōsiliij diem se consumpsisse deliberando aiebat. Vulgo credebatur de industria rem in serū tractam: ne tēpus dari posset Achæis, Ætolisq; ad respondendū. & eam opinionem ipse affirmauit, petēdo: ut summotis alijs, ne tempus altercādo tereretur: & aliquis finis rei imponi posset: cū ipso imperatore Romano liceret sibi colloqui. Id primo nō acceptū: ne excludi colloquio uiderētur socij. deinde cum haud absteret petere: ex omniū cōsilio Romanus imperator cū A. Claudio præfecto, & tribus tribunis militū, cæteris summotis, ad extremum littus processit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat: in terram est egressus. Ibi cum aliquādiu secreto locuti essent: quæ acta ad suos Philippus retulerit: minus compertum est. Quintius hæc retulit ad socios. Romanis eum cedere tota Illyrici ora: perfugas remittere, ac si qui essent captiui. Attalo naues, & cū ijs captos nauales socios: & Rhodijs regionē, quam Pyrrheam uocant: reddere: Iaso, & Bargilijs nō cessurū. Ætolis Pharsalum, Larissiamq; reddere: Thebas nō reddere. Achæis nō Argis modo, sed etiā Corintho cessurū. Nulli omnium placere partiū, quibus aut cessurus, aut nō cessurus esset, destinatio. plus enim amitti in ijs, q̃ acquiri: nec unquā, nisi tota deduxisset Græciā præsidia: causas certaminū deponere. Cū hæc toto ex cōsilio certatim omnes uociferarētur: ad Philippum quoq; procul stantē uox est perlata. itaq; à Quintio petit: ut rem totam in posterū diem differret. profecto aut persuasurū se: aut persuaderi sibi passurū. Littus Athoniū colloquio destinatur. eò mature conuentum est. Ibi Philippus primo & Quintiū, & omnes, qui aderant: rogare: ne spem pacis turbare uellent. postremo petere tempus: quo legatos Romā ad senatū mittere posset. aut his conditionibus se pacem impetraturū: aut quascunq; senatus dedisset, leges pacis accepturū. Id cæteris haud quaquam placebat. nec enim aliud, q̃ moram, & dilationē ad colligendas uires quæri. Quintius uerū id futurū fuisse, dicere: si æstas, & tempus rerum gerendarū esset. nunc hyeme instante nihil amitti dato spatio ad legatos mittēdos. nam neq; sine authoritate senatus quicquam eorū ratum fore: quæ cum rege ipsi pepigissent: & explorari, dum bello necessariā quietē ipsa

hyems daret: senatus auctoritatē posse. In hanc sententiā & ceteri sociorum principes cōcesse-
runt: inducijsq; datis in duos mēses, & ipsos mittere singulos legatos ad edocendū senatum,
ne fraude regis caperetur: placuit. additum induciarū pacto: ut regia præsidia Phocide, ac Lo-
cride extemplo deducerētur. Et ipse Quintius cum sociorū legatis Aminandrū Athamānum
regē, utq; speciem legationis adiiceret: Q. Fabiū, (uxoris Quintij sororis filius erat) & Q. Ful-
uium, & P. Claudiū misit. Vt uentū Romā est: prius sociorū legati, q; regis auditi sunt. ceterū
eorū oratio cōuicijs regis cōsumpta est. Mouerūt eo maxime lenatū, demonstrādo maris ter-
rarūq; eius regionis situm: ut omnibus appareret: si Demetriadē in Thessalia, Chalcidem in
Eubœa, Corinthū in Achaia rex teneret: nō posse liberam Græciā esse: & ipsum Philippum
non cōtumeliosius, q; uerius compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intromissi,
quibus longiorē exorsis orationem breuis interrogatio, cessurus ne ijs tribus urbibus esset: ser-
monem incidit: cum mandatū sibi de his nominatim negarēt quicq;. Sic infecta pace regij di-
missi. Quintio liberum arbitriū pacis, ac belli permissum. Quod ut satis apparuit: non tæde-
re belli lenatū: & ipse uictoriæ, quā pacis audior, neq; colloquiū postea Philippo dedit: ne-
que legationē aliam, q; quæ omni Græciā decedi nūtiaret: admissurum dixit. Philippus cum
acie decernendum uideret: & undiq; ad se cōtrahendas uires: maxime de Achaia urbibus, re-
gionis ab se diuersæ, & magis tamen de Argis, q; de Corintho sollicitus, optimū ratus Nabi-
di eam Lacedæmoniorū tyranno uelut fiduciariā dare, ut uictori sibi restitueret: siquid aduer-
si accidisset: ipse haberet: Philocli, qui Corintho, Argisq; præerat: scribit: ut tyrannū ipse con-
ueniret. Philocles præterquam quod iam ueniebat cū munere: adiicit ad pignus futurae regis
cum tyranno amicitia: filias suas regem Nabidis filijs matrimonio cōiungere uelle. Tyrānus
primo negare aliter urbem eam se accepturum: nisi Argiuorū ipsoꝝ decreto accersitus ad au-
xilium urbis esset. deinde, ut frequentī cōtione non aspernatos modo, sed abominatos etiam
nomen tyranni audiuit: causam se spoliandi eos naetū ratus, traderet ubi uellet, urbem, Philo-
cli ait. Sic nocte ignaris omnibus acceptus in urbem est tyrannus. prima luce occupat superio-
ra omnia loca: portæq; clausæ, paucis principū tumultum inter primū elapsis, eorū absentium
direptæ fortunæ. præsentibus aurū, atq; argentum ablatum: pecuniæ imperatæ ingentes, qui
non cūctanter contulere: sine cōtumelia, & laceratione corporum sunt dimissi, quos oculere,
aut retrahere aliquid suspicio fuit: in seruilem modum lacerati, atq; extorti. Cōtione inde ad-
uocata, rogationem promulgauit: unam de tabulis nouis: alteram de agro uiritim diuidendo:
duas faces nouatibus res ad plebem in optimates accendendā. Posteaquam in potestate Na-
bidis Argiuorū ciuitas erat: nihil eius memor tyrannus, à quo eam ciuitatem, & quam in con-
ditionem accepisset: legatos Elatiam ad Quintiū, & Attalum Ægina hybernantē mittit: qui
nuntiarent: Argos in potestate sua esse: eō si ueniret Quintius ad colloquiū: non diffidere sibi
omnia cum eo conuentura. Quintius, ut eo quoq; præsidio Philippū nudaret: cū annuisset
se uenturū: mittit ad Attalum: ut ab Ægina Sicyonē sibi occurreret. ipse ab Anticyra decem
quinqueremibus: quas ijs forte diebus L. Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcy-
ræ: Sicyonem transmisit. Iam ibi Attalus erat, qui cum tyranno ad Romanū imperatorē, non
Romano ad tyrannū eūdum diceret: in sententiā suam Quintiū traduxit: ne in urbem ipsam
Argos iret. Haud procul urbem Hyecenica uocat. in eo loco ut cōgrederentur, cōuenit. Quin-
tius cum fratre, & tribunis militū paucis, Attalus cū regio comitatu, Nicostratus Achæorum
prætor cum auxiliaribus paucis uenit. tyrannum ibi cum omnibus copijs opperientem inue-
nerunt. progressus armatus cum satellitibus armatis est in medium ferē interiacentis campi.
inermis Quintius cum fratre, & duobus tribunis militū inermibus: item regi prætor Achæo-
rum, & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium sermonis ab excusatione tyranni ortum:
quod armatus ipse, armatisq; septus, cum inermes Romanū imperatorē, regemq; cerneret:
in colloquiū uenisset. neq; enim se illos timere dixit: sed exules Argiuorum. Inde ubi de cōdi-
tionibus amicitia cceptū agi est: Romanus duas postulare res: unā: ut bellum cū Achæis fini-
ret: alterā: ut aduersus Philippū mitteret secum auxilia. Auxilia se missurū dixit. pro pace cum
Achæis induciæ impetratæ: donec bellum cū Philippo finiretur. De Argis quoq; disceptatio
ab

ab Attalo rege est nata: cum fraude Philoclis proditā urbem ui ab eo teneri argueret: ille, ab ipsis Argiuis, ut se defenderet, accitum. Concione Argiuorū rex postulabat: ut id sciri posset, nec tyrannus abnuere, sed deductis ex urbe præsidijs liberam concionem, non immistis Lacedæmonijs declaraturā quid Argiui uellent, præberi debere dicebat rex. tyrannus negauit deducturum. Hæc disceptatio sine exitu fuit, de colloquio discessum: sexcentis Cretensibus ab tyranno datis Romano: inducijsq; inter Nicostratum prætorem Achæorū, & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menses factis. Inde Quintius Corinthum est profectus: & ad portam cum Cretensium cohorte accessit: ut Philocli præfecto urbis appareret tyrannum à Philippo descisse. Philocles & ipse ad imperatorem Romanū in colloquium uenit: hortantiq; ut extemplo transiret, urbemq; traderet, ita respondit: ut distulisse rem magis, quā negasse uideretur. A Corintho Quintius Anticyram traiecit: inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem misit. Attalus ab Argis Sicyonem est profectus. Ibi & ciuitas nouis honoribus ueteris regis honores auxit: & rex ad id, quod sacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat eis, tum quoque ne sine aliqua munificentia præteriret ciuitatem sociam atq; amicam: decem talenta argenti dono dedit: & decem millia medimnū frumenti, atque ita Cenchreas ad naues redijt. Et Nabis firmato præsidio Argis Lacedæmonem regressus, cum ipse uiros spoliasset: ad fœminas, spoliandas uxore Argos remisit. Ea nunc singulas illustres, nūc simul plures genere inter se iunctas domum accersendo, blandiendoq; ac minando, non aurum modo ijs, sed & postremo uestem, mundumq; omnem muliebre ademit.

DECADIS QVARTAE LIBER TERTIVS ACEPHALVS.

*

*

ijs partibus cohærens Acarnaniæ, quingētos fermè passus longæ fauces erant: latæ haud amplius centum & uiginti. in his angustijs Leucas posita est, colli applicata uerso in orientem, & Acarnaniam. ima urbis plana sunt, iacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnania diuiditur. inde terra mariq; expugnabilis est. nam & uada sunt stagno similiora, quā mari: & campus terrenus omnis, operiq; facilis. itaq; multis simul locis aut subruti, aut ariete decussi ruebant muri. Sed quā urbs ipsa opportuna oppugnantibus erat: tam inexpugnabiles hostium animi. die ac nocte intenti reficere quassata muri: obstruere quæ patefacta ruinis erant: prælia impigre inire: & armis magis muros, quā seipfos mœnibus tutari. diutiusq; spe Romano- rum obsidionem eam extraxissent: ni exules quidam italici generis Leucade habitantes ab arce milites accepissent. eos tamen ex superiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro instructa iusto prælio aliquandiu Leucadij sustinuerunt. interim & scalis capta multis locis mœnia: & per stragem lapidum, ac ruinas transcensum in urbem, iamq; ipse legatus magno agmine circūuenerat pugnantes. pars in medio caesi. pars armis abiectis dediderunt sese uictori. Et post dies paucos audito prælio, quod ad Cynoscephalas pugnatū erat: omnes populi Acarnaniæ in deditionem legati uenerunt. Iisdem diebus, omnia simul inclinante fortuna, Rhodij quoq; ad uindicandam à Philippo continentem regionem (Pyrream uocant) possessam à maioribus suis, Pausistratum prætorem cum octingētis Achæis peditibus, mille & noningētis ferè armatis ex uario genere auxiliorū collectis, miserūt. Galli, & Nisuctæ, & Pisuctæ, & Tamiani, & Arei ex Africa, & Laodiceñi ex Asia erāt. cū his copijs Pausistratus tenebat in Stratoniceñi agro. locū peropportunū, ignatis regijs, qui tenuerāt, occupauit. In tēpore & ad ipsum exitū auxiliū mille Achæi pedites cum centū equitibus superuenerūt. Theoxenus ijs præerat. Dinocrates regius præfectus recuperandi castelli causa primo castra ad ipsa tendebat. mouit inde ad alterum castellum, item Stratoniceñis agri. Astragon uocant, omnibusq; ex præsidijs, quæ multifariā disiecta erāt: deuocatis, & ab ipsa Stratonice, cū Theffalorum auxiliariis Alabandā, ubi hostes erant: ducere pergit. Nec Rhodij pugna detrectauerunt. atq; castris in propinquū collatis, extēplo in aciem descensum est. Dinocrates quingētos Macedonas dextro cornu, læuo Acrianos locati: in mediū accipit cōtractos ex castellorū (Cares maxime erāt) præsidijs: equites cornibus circūdat. Cretensij auxiliares Thracūq; Rhodij

cohors dextro cornu, sinistro mercenarios milites, lectam peditum manum, habuere: medios mista ex pluribus gētibus auxilia. equites, leuiscq; armaturæ quod erat, cornibus circūiectum. Eo die steterunt tantum acies utræq; super ripam: quæ tenui aqua interfluebat torrentis: paucisq; telis emissis, in castra receperūt sese. Postero die eodem ordine instructi maius aliquanto præliū quàm pro numero edidere pugnantiū, nec enim plus terna millia peditum fuere: & centeni fermè equites, cæterū non numero tantum, nec armorū genere, sed animis quoq; paribus, & æqua spe pugarūt. Achæi primū torrente superato in Acrianos impetū fecere. deinde
 * tota propè cursu transgressa amnem acies est. diu anceps pugna stetit. numero acie mille. &
 * ipsi quadringētos loco expulere. inclinato dein dextrū omnis cornu. Macedones, usq; dum ordine & uelut stipata phalanx consistebat: moueri nequiuērunt. postq; læuo latere nudato circūiacere hastas in uenientē ex transuerso hostem conati sunt: turbati extemplo tumultū primo inter se fecerūt: terga deinde uertunt: postremo abiectis armis, in præcipitem fugam effusi, Bargyllas petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodij quantum diei super fuit secuti, receperūt se ad castra. Satis cōstat: si cōfestim uictores Stratoniceā petissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse. Prætermissa eius rei occasio est: dum in castellis, uicisq; recipiendis Pyrrheæ tēpus teritur. interim animi eorū, qui Stratoniceā præsidio obtinebāt: cōfirmati sunt. mox & Dinocrates cū ijs, quæ prælio supererāt, copijs intrauit muros, nequicq; inde obfessa, oppugnataq; urbs est. recipi nisi aliquāto post p Antiochū nō potuit. Hæc in Thesalia, hæc in Achaia, hæc in Asia per eosdem dies fermè gesta. Philippus cū audisset Danos transgressos fines: ab contentu cōcessit. cū regni superiora Macedoniae euastare: quāuis
 * propè orbe terrarū undiq; se suos eligente fortuna urgebatur: tamen morte tristius ratus Macedoniae etiam possessione pelli, delectu raptim per urbes Macedonū habito, cū sex millibus peditum & quingentis equitibus circa Stobos Pæoniae improviso hosteis oppressit. Magna multitudo hominū in prælio, maior prædādi cupidine palata per agros caesa est, quibus fuga expeditior fuit: ne tentato quidē casu pugnae, in fines suos redierunt. Ea una expeditione non pro reliquo statu fortunæ facta, refectis suorū animis, Thessaloniceā sese recepit. Nō tam in tempore punicū bellum terminatū erat: ne simul & cū Philippo foret bellandū: q̄ opportune, iam Antiocho in Syria moliente bellū, Philippus est superatus. nam præterq; quod facilius cum singulis, q̄ si in unū ambo simul contulissent uires: bellatū est: Hispania quoq; sub idem tēpus magno tumultu ad bellum cōsurrexit. Antiochus cū priore æstate omnibus, quæ in Coele Syria sunt, ciuitatibus Ptolemæi in suā potestātē redactis, in hyberna Antiochiā concessisset: nihilo quietiores postea res habuit. omnibus enim regni uiribus cōnixus cum ingentes copias terrestres maritimasq; comparasset: principio ueris præmissis terra cum exercitu filijs duobus, Ardue ac Mithridate, iussisq; Sardibus se opperiri, ipse cū classe centū tectarum nauium, ad hoc leuioribus nauigijs, cercurisq; ac lembis ducētis proficiscitur: simul per omnem oram Ciliciæ, & Cariæ tentaturus urbes, quæ in ditione Ptolemæi essent: simul Philippū (nec dum enim debellatum erat) exercitu nauibusq; adiuturus. Multa egregia Rhodij pro fide erga populum Ro. proq; uniuerso nomine Græcorū terra mariq; ausi sunt, nihil magnificentius, q̄ quod ea tēpestare nō territi tanta mole imminentis belli legatos ad regē miserunt: ne Helicinas (promontoriū Ciliciæ est: inclitū fœdere antiquo Atheniensium) superaret. si eo non cōtineret copias suas: se obuiam ituros: nō ab odio ullo: sed ne cōiungi cum Philippo paterentur: & impedimēto esse Romanis liberantibus Græciā. Coracesium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodisiade, & Coryco, & superato Anemurio (promontorium id quoq; Ciliciæ est) Selinunte recepto, omnibus uicis, alijsq; eius oræ castellis aut metu, aut uoluntate sine certamine in deditionē acceptis. Coracesium præter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorū auditi, & quanquā ea legatio erat: quæ accendere regium animū posset: temperauit iræ: & legatos se Rhodū missurū respondit: ijsq; mandaturum: ut renouarent uetusta iura cum ea ciuitate, sua, maiorumq; suorū: & uetarēt eos aduentū pertimescere regis. nihil his, aut socijs eorū noxæ futurū, fraudiue. nam Romanorū amicitia se non uiolaturū, argumēto & suā recentē ad eos legationē esse: & senatus honorifica in se decreta

decreta, responsa, qui tum forte legati redibāt ab Roma: comiter auditi, dimissi: ut tēpus postulabat, incerto adhuc aduersus Philippum euentu belli. Cum hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent: nuntius uenit: debellatum ad Cynoscephalas esse. Hoc nuntio accepto Rhodijs, dempto metu à Philippo omni, erat cōsiliū obuiam eundi classe Antiocho, illam alteram curam nō omiserunt tuendæ libertatis ciuitatum sociarum Ptolemæi: quibus bellum ab Antiocho imminebat, nam alias auxilijs iuuerunt: alias prouidendo, ac præmonendo conatus hostis: causaq; libertatis fuerūt Caunijs, Myndijs, Halicarnassensibus, Samijsq; Nō operæ est persequi ut quæq; acta in his locis sint: cum ad ea, quæ propriæ Romani belli sunt, uix sufficiam. Eodem tempore & Attalus rex æger Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & septuagesimo anno: cum quatuor & quadraginta annos regnasset. Huic uiro præter diuitias nihil ad spem regni fortuna dederat, his simul prudenter, simul magnifice utendo effecit: primum ut sibi, deinde ut alijs non indignus uideretur regno, uictis deinde prælio uno Gallis, quæ tum gens recenti aduētū terribilior Asiæ erat: regium asciuit nomen: cuius magnitudinī semper animum æquauit, summa iustitiā suos rexit: unicam fidem socijs præstitit, uxorem: ac liberos duos superstites habuit, mitis, ac munificus amicus fuit, regnū adeo stabile, ac firmum reliquit: ut ad tertiam stirpem possessio eius descēderit. Cum is status rerū in Asia, Græciāq; & Macedonia esset: uixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondū perpetrata, ingens in Hispania ulteriore cohortum est bellum. M. Heluius eam prouinciā obtinebat, is literis senatum certiores fecit: Culcan, & Luscinonē regulos in armis esse: cum Culca decem & septem oppida: cum Luscinone fidas urbes Cardonem & Bardonem: & maritimam oram omnem, quæ nondum animos mutauerat: ad finitimorum motus consurrecturā. His literis à M. Sergio prætore, cuius iurisdictio inter ciues, & peregrinos erat: recitatis, decreuerūt patres: ut comitijs prætorum perfectis, cui prætori prouincia Hispania obuenisset: is primo quoq; tempore de bello Hispaniæ ad senatum referret. Sub idem tempus consules Romam uenerunt, quibus in æde Bellonæ senatum habētibus, postulantibusq; triumphum ob res prospere bello gestas, Catinius Labeo, & C. Vrsanius tribuni plebis, ut separatim de triumpho agerent consules, postularunt, communem se relationem de ea re fieri non passuros: ne par honos in dispari merito esset. Cumq; Minutius utriq; prouinciā Italiā obtigisse diceret: communi animo consilioq; se, & collegam res gessisse, Cornelius adijceret: Boios aduersus se transgredientes Padum, ut Insubribus, Cenomanisq; auxilio essent: depopulante uicos eorum atque agros collega, ad sua tuenda auersos esse: tribuni res tantas bello gessisse Cornelium fateri: ut non magis de triumpho eius, quàm de honore dijs immortalibus habendo dubitari possit, non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem tantum gratia, atque opibus ualuisse: ut cum sibimet triumphum impetrasset: collegæ eundem honorē impudenter petenti daret. Q. Minutium in Liguribus leuia prælia, uix digna dictu fecisse, in Gallia magnum numerum militum amisisse, nominabāt etiam tribunos militum T. Iuuentium, & C. Labeonem eius fratrem: qui aduersa pugna cum multis alijs uiris fortibus, ciuibus ac socijs cecidissent, oppidorum paucorum, ac uicorum falsas, & in tempus simulatas sine ullo pignore deditiones factas esse. Hæc inter consules, tribunosq; altercationes biduum tenuerunt: uictiq; perseverantia tribunorum cōsules separatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium consensu decretus triumphus, & Placentini, Cremonensesq; addiderunt fauorem consuli, gratias agentes, cōmemorantesq; obsidione se esse ab eo liberatos: plerosq; etiam, cum apud hostes essent, seruitute exceptos. Q. Minutius tentata tantum relatione, cum aduersum omnem senatum uideret: in monte Albano se triumphaturum & iure imperij consularis, & multorum clarorum uirorum exēplo dixit. Cn. Cornelius de Insubribus, Cenomanisq; in magistratu triumphauit, multa signa militaria tulit: multa gallica spolia captiuis carpētis trāsuexit, multi nobiles Galli ante currū traducti, inter quos quidā Amilcarē ducem Pœnorū fuisse authores sunt, cæterū magis in se cōuertit oculos cremonensium, placentinorūq; colonorum turba pileatorum currum sequentiū. Tulit in triumpho ducēta triginta septem millia quingētos: argenti bigati septuaginta nouem millia, septuagenos æris militibus diuisit: duplex equiti, triplex cēturioni.

Q. Minutius

Q. Minutius Cos. de Liguribus, Boijsq; Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus ut loco, & fama rerum gestarū, & quod sumptum non erogatū ex aerario omnes sciebant: in honoratior fuit: ita signis, carpentisq; & spolijs ferme æquabat. pecuniæ etiā propè par summa fuit. aeris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia: argenti bigati quinquaginta tria millia, & ducenti. militibus, centurionibus, & equitibus item in singulos datū, quod dederat collega. Secundū triumphum cōsularia comitia habita. creati consules L. Furius Purpurio, & M. Claudius Marcellus. Prætores postero die facti Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M. Attilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Lælius. Exitu eius anni literæ à T. Quintio uenerūt: se signis collatis cū rege Philippo in Thessalia pugnas se: hostium exercitū fūsum, fugatūq;. Hæ literæ prius in senatu à Sergio prætore, deinde ex autoritate patrum in cōcione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas in dies quinq; supplicationes decretæ. Breui post legati & à T. Quintio, & ab rege uenerūt. Macedones deducti extra urbem in uillam publicā: ibiq; ijs locus, & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ senatus est habitus. haud multa uerba facta: cum Macedones quæcūq; senatus censuisset, id regem facturū esse dicerent. Decem legati more maiorū, quorum ex consilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret: decreti, adiectūq; ut in eo numero legatorū P. Sulpitius, & P. Iulius essent: qui cōsules prouinciā Macedoniā obtinuissent. Cōsanis eo die postulantibus ut sibi colonorū numerus augeretur, mille ascribi iussi. dum ne quis in eorū numero esset: qui post L. Cornelium, & T. Sempronium consules hostis fuisset. Ludi Romani eo anno in circo, scenaq; ab ædilibus curulibus Cornelio Scipione, & C. Manlio Volsone & magnificētius, quā aliās facti: & lætius propter res bello bene gestas spectati: totiq; ter instaurati. Pleberj septies instaurati. Attilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. ex argento mulctatitio tria signa ænea, Cereri, Liberoq; & Liberæ posuerunt. L. Furius, & M. Claudius Marcellus consulu inuito, cum de prouincijs ageretur: & Italiā utriq; prouinciā senatus decerneret: ut Macedoniā cum Italia sortirentur, petebat Marcellus prouinciæ cupidior. Pacem simulatā ac fallacē dicendo, & rebellaturū, si exercitus inde deportatus esset, regem, dubios sentētia patres fecerat. & forsitan obtinuisset cōsul, ni Q. Martius Rex, & Catinius Labeo tribuni ple. se intercessuros dixissent: ni prius ipsi ad plebē tulissent: uellent, iuberentne cū rege Philippo pacem esse. Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata est. omnes quinq; & triginta tribus uti rogatæ iusserunt. Et quo magis pacē ratam esse in Macedonia uulgo lataretur, tristis ex Hispania nuntius allatus effecit, uulgatæq; literæ: C. Sempronium Tuditanum proconsulem in citeriore Hispania prælio uictum: exercitū eius fūsum, fugatūq; & illustres uiros in acie cecidisse. Tuditanum cum graui uulnere latum ex prælio haud ita multo post expirasse. Cōsulibus ambobus Italia prouincia cum his legionibus, quas superiores cōsules habuissent: decreta: & ut quatuor legiones nouas scriberent: duasq; quò senatus censuisset, mitterent. Et T. Quintius Flaminius cum duabus legionibus prouinciā eodem exercitu obtinere iussus, imperiū ei prorogatū, satis iam ante diuidere esse. Prætores deinde prouincias sortiti: L. Apustius Fullo urbanā iurisdictionē: M. Attilius Glabrio inter ciues & peregrinos: Q. Fabius Buteo Hispaniā ulteriores: Q. Minutius Thermus citeriores: C. Lælius Siciliā: T. Sempronius Longus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minutio, quibus Hispania prouincia euenerat: cōsules legiones singulas ex quatuor ab se scriptis quas uiderentur uti darent, decretū est: sociūm ac nominis latini quaterna millia peditum, trecentos equites, hiq; primo quoq; tempore in prouincijs ire iussi. Bellum in Hispania quinto post anno est quā simul cum punico bello finitum. Priusquam hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum primū suo nomine, nullo punico exercitu, aut duce ad arma ierant: proficiscerentur: aut ipsi consules ab urbe mouerent: procurare, ut assolet, prodigia, quæ nuntiabantur: iussi. L. Iulius equestris in Sabinos proficiscens fulmine ipse equusq; exanimati fuerāt. ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat. ad Monetæ duarū hastarū spicula arserāt. lupus Esquilina porta ingressus frequētissima parte urbis cū in forū decurrisset: Tusco uico atq; inde Melio per portā Capenā propè intactus euaserat. Hæc prodigia maioribus hostijs sunt procurata. Iisdē diebus Cornelius Lætulus, qui ante

ante Sempronium Tuditanū citeriorem Hispaniā obtinuerat: cum ex S. C. urbem esset ingressus: tulit præ se auri mille & quingēta pondo quīdecim, argenti uiginti millia, signati denarios trigintaquatuor millia, & quingentos quinquaginta. Stertinius ex ulteriore Hispania, ne tentata quidem triumphī spe, quinquaginta millia pondo argenti in ærariū tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris Matutæ, unū in maximo circo fecit: & his fornicibus signa aurata imposuit. Hæc per hyemem fermè acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintius, à quo cum multa socij peterent: Bœotij petierunt: imptraueruntq;: ut hi, qui suæ gentis militassent apud Philippum: sibi restitueretur, id à Quintio facile impetratum: non quia satis dignos eos credebatur: sed quia Antiocho rege iam suspecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat. Restitutis, cōfestim apparuit: quàm nulla in ita apud Bœotios gratia esset, nam ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atq; ab ipso hi, & non à Quintio & Romanis dati essent: miserunt: & comitijs proximis Bœotij, ceu nullam aliam ob causam Barcillam quendam, quàm quod præfectus Bœotiorum apud regem militantium fuisset: fecerunt prætorem, præteritis Zeussippo & Pisistrato, alijsq; qui Romanæ societatis authores fuerunt. Id ægre & in præsentia hi passi: & in futurum etiam metum ceperunt: cum ad portas propè sedente exercitu Romano ea fierent: quidnam de se futurum esset profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo socios adiuuante, & infesto his, qui partis aduersæ fuissent. Dum Romana arma propinqua habebant: tollere Barcillam principem fautorum regis statuerunt. & tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus reuerteretur domum temulentus, prosequentibus mollibus uiris: qui ioci causa conuiuio celebri interfuerant: ab sex armatis, quorum tres Italici, tres Ætolici erant: circumuentus occiditur. Fuga comitum, & quiritatio facta: & tumultus tota urbe discurrentium cum luminibus, percussores proxima porta euaserunt. Luce prima concio frequens, uelut ex tante indicio, ad uocem præconis conuocata in theatro erat, palàm ab suo comitatu, & obscœnis illis uiris fremebant interfectum: animis autē Zeussippum authorem destinabāt cædis, in præsentia placuit comprehendī eos: qui simul fuissent: quæstionemq; ex his haberi. Qui dum quærūtur, Zeussippus cōsimili animo auertendi ab se criminis causa in concionē progressus, errare ait homines: qui tam atrocem cædem pertinere ad illos semiuiros crederēt, multa q; in eam partem probabiliter argumentatus: quibus fidem apud quosdam fecit: nunq; si cōsciū esset: oblaturū se multitudinī, mentionemue cædis nullo laceffente facturū fuisse, alij non dubitare: obuiam eundo impendentē criminis suspicionē auerti. Torti post paulo insontes, cum scirent ipsi opinionē omniū: ea pro indicio usi Zeussippum & Pisistratū nominauerūt, nullo adiecto, cur scire quicquam uideretur, argumento. Zeussippus tamen cū Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam magis cōscientiam, quàm indicium hominū nullius rei cōsciorum metuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis mansit. Seruus erat Zeussippo, totius internuntius & minister rei, quem indicem Pisistratus timēs eo ipso rem ad indicium protraxit: literas ad Zeussippum mittit: seruū cōsciū tolleret, non tam idoneū ad celandam rem eum uideri sibi: quàm ad agendam rem fuerit. Has qui tulit literas: iussit Zeussippo dare quamprimum, is, quia non sibi cōueniendī eius copia fuit: ipsi illi seruo, quē ex omnibus domino fidissimum credebatur: tradidit: & adiecit: à Pisistrato de re magnopere pertinēte ad Zeussippū esse. Conscientia ictus, cū extemplo traditurū eas affirmasset: aperit, perlectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeussippus quidem fuga serui motus Atenorem, tutiorem exilio locum ratus, concessit. De Pisistrato aliquæ quæstiones tormētis habitæ: & sumptum supplicij est. Efferauerat cædes Thebanos, Bœotiosq; omnes ad execrabile odium Romanorū. Zeussippum principem gentis id facinus conscisse, ad rebellandum neq; uires, neq; ducem habebant, proximum bello quod erat: in latrocinij uersū, alios hospites, alios uagos per hyberna milites ad uarios cōmeatus usus excipiebant, quidam in ipsis itineribus ad notas latebras insidiātibus, pars in deserta p fraudē diuersoria deuecti, deductiq; opprimebāt, postremo nō tantū odio, sed etiā auuiditate prædæ ea facinora faciebāt: quia negotiādī fermè causa argentū in zonis habentes in cōmeatibus erāt. Cū primo pauci, deinde in dies plures desyderarētur infamis esse

Bœotia omnis cœpit: & timidius quàm in hostico egredi ausus miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrocinij per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludem inuenti, ibi ex limo eruta, extractaq; ex stagno cadauera, saxi, aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum: adnexa, multa facinora Acræphiæ, & Coroneæ facta inueniebantur. Quintius primo noxios tradi sibi iussit: & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotios conferre, quorum neutrum cum fieret: uerbis tantum ciuitates excusarent: nihil publico consilio factum esse: missis Athenas, & in Achæiam legatis, qui testarentur socijs: iusto pioq; bello se persecuturum Bœotios: cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iusso, cum parte Coroneam circumsedit: euastatis prius agris: quàm ab Elatia duo diuersa agmina iere. Hac perculsi clade Bœotij, cum omnia terrore ac fuga cõplessent: legatos mittunt, qui cum in castra non admitterentur: Achæi, Atheniensesq; superuenerunt. Plus auctoritatis Achæi habuerunt deprecantes, ac ni impetrassent pacem Bœotijs, bellum simul gerere decreuerunt. Per Achæos & Bœotijs copia adeundi, alloquendiq; Romanum facta est. iussisq; tradere noxios, & muletæ nomine triginta talenta conferre, pax data: & ab oppugnatione recessum. Post paucos dies decem legati ab Roma uenerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has leges est. Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæq; in Asia essent: libertatē, ac suas leges haberent, quæ earū sub ditione Philippi fuissent: præsidia ex his Philippus deduceret: his, quæ in Asia essent: Euromo, Pisidisq; & Bargyllis, & Iasso, & Myrina, & Abydo, & Thaso, & Perintho, eas quoq; enim placere liberas esse Decianorū libertate. Quintius Prusiæ Bithyniorū regi scriberet: quid senatui, & decem legatis placuisset, captiuos, transfugasq; reddere Philippū Romanis: & naues omnes tectas tradere: quin & regiā unam inhabilis propè magnitudinis: quam sexdecim uersus remorū agebant, ne plus quingentis armatorū haberet: neue elephantū ullum, bellum extra Macedoniæ fines ne iniussu senatus gereret, mille talentū daret populo Romano: dimidium præsens: dimidiū pensionibus decem annorum. Valerius Antiās quaternū millium pondo argenti uectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducēta, præsens uiginti millia pondo: idem nominatim adiētum scribit, ne cū Eumene Attali filio (nouus is tum rex erat) bellum gereret. In hac obsides accepti: inter quos Demetrius Philippi filius. Adijcit Valerius Antiās: Attalo absenti Æginam insulam, elephantosq; dono datos: & Rhodij Stratoniceā Cariæ, atq; alias urbes: quas Philippus tenuisset: Atheniensibus insulas datas Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus Græciæ ciuitatibus hanc pacē approbantibus, soli Ætoli id decretū decem clamorū sanies carpebant, literas inanes uana specie libertatis adumbratas esse, cur enim alias Romanis tradi urbes: nec nominari eas? alias nominari: & sine traditione iubere liberas esse? nisi quæq; in Asia sint: libenter longinquitate ipsa tutiores, quæ in Græcia sint: ne nominatæ interciperantur: Corinthus, & Chalcis, & Oreum, & Demetrias. Nec tota ex uano criminatio erat, dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade: quia in S. C. quo missi decem legati ab urbe erant: cæteræ Græciæ, atq; Asiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quo tempore populus Romanus postulasset id è repub. fideq; sua facere: statuere iussi erant. Antiochus rex erat: quem transgressurum in Europam, cum primum ei res suæ placuissent: non dubitabant, ei tam opportunas ad occupandū patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum traiecit, ibi cõsilia decem legatorū tractabantur. Idem Quintius: liberandam omnem Græciam: si Ætolorum linguas retūdere: si ueram caritatem, maiestatem apud omnes nominis Romani uellent esse, si fidem facere, ad liberandam Græciā, non ad transferendum à Philippo ad se imperiū se mare traiecisse. Nihil cõtra ea de libertate urbium aliq; dicebāt, cæterum ipsis tutius esse, manere paulisper sub tutela populi Romani: quàm pro Philippo Antiochū dominū accipi. Postremo ita decretum est: Corinthus redderetur Achæis: ut in agro corinthio tamen præsidium esset: Chalcidem, ac Demetriadem retineri: donec cura de Antiocho decessisset. Nemeorū statum ludicrum aderat, semper quidem & aliās frequens, cum propter spectaculi studiū insitum genti: quo certamina omnis generis artū, uiriūq; ac pernicitatis uisunt: tum quia propter opportunitatem loci

loci per duo diuersa maria omnium græcorum undique commune erat. Sed expectatione erecti, qui deinde status futurus Græciæ, quæ sua fortuna esset, alij non taciti solum opinabantur: sed sermonibus etiam serebant Romanos ad spectaculum confederunt. & præco cum tubicine, ut mos * est, in mediam arenam, unde solenni carmine ludicrum indici solet: processit: & tuba silentio facto ita pronunciat. Senatus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibusque deuictis, liberos, immunes suis legibus esse iubet Corinthios, Phocenses, Locrensesque omnes, & insulam Eubœam, & Magnetas, Thessalos, Perrebios, ac Hestæotas. Percensuerat omnes gentes: quæ sub ditione Philippi regis fuerat. Audita uoce præconis, maius gaudium fuit: quod quod uniuersum homines acciperent, uix satis credere se quisque audisse: & alij alios intueri mirabundi: uelut somni uanam speciem quod ad quemque pertineret, suarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant. Reuocatus præco, cum unusquisque non audire, sed uidere libertatis suæ nuntium aueret: iterum pronuntiaret eadem, tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus: totiesque repetitus: ut facile appareret: nihil omnium bonorum multitudini gratius, quam libertatem esse. Ludicrum deinde ita raptim peractum est: ut nullius nec animi, nec oculi spectaculo intenti essent. adeo unum gaudium præoccupauerat omnem aliorum sensuum uoluptatem. Ludis uero dimissis, cursu propè omnes tendere ad imperatorem Romanum: ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemmiscosque iacentium, haud procul periculo fuerit. sed erat trium ferme & triginta annorum: & cum robur iuuentutis, tum gaudium ex tam insigni gloriæ fructu uires suppeditabant. nec præsens omnium modo effusa lætitia est: sed per multos dies gratis & cogitationibus, & sermonibus reuocata.

Esse aliquam in terris gentem: quæ sua impensa, suo labore, ac periculo bella gerat pro libertate aliorum. nec hoc finitimis, aut propinquæ uicinitatis, hominibus, aut terris continenti iunctis præstet. maria transiit: ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit: & ubique ius, fas, lex potentissima sint. una uoce præconis liberatas omnes Græciæ, atque Asiæ urbes. hoc spe concipi audacis animi fuisse: ad effectum ducere uirtutis & fortunæ gentis. Secundum ista Quintius, & decem legati legationes regum, gentium, ciuitatumque audire. Primi omnium regis Antiochi uocati legati sunt. his eadem quæ ferè Romæ erant uerba sine fide rerum iactata. nihil iam perplexe, ut ante, cum dubiæ res incolumi Philippo erant: sed aperte pronuntiatum: ut excederet Asiæ urbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuissent. abstineret liberatas, omnesque Græcas. ante omnia denuntiatum: ne in Europam aut ipse transiret: aut copias transceret. Dimissis regis legatis, conuentus gentium, ciuitatumque est haberi coeptus. eoque maturius peragebatur: quod decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronuntiabant. Orestis, (Macedonum ea gens est) quod primi ab rege defecissent: suæ leges reddita. Magnetes, & Perrebij, & Dolopes liberi quoque pronuntiat: Thessalorum genti præter libertatem concessam Phthiotæ dati: Thebis Phthioticis, & Pharsalo excepto. Atolos de Pharsalo, & Leucade postulant, ut ex foedere sibi restituerentur, ad senatum reiecerunt. Phocenses, Locrenses, & quæ sicut ante fuerant adiecta decreti autoritate: his contribuerunt. Corinthus, & Triphylia, & Herea (Peloponnesi & ipsa urbs est) reddita Achæis. Phocæam, & Eretriam decem legati Eumeni regi Attali filio dabant: dissentiente Quintio, uenit res in arbitrium senatus: senatus libertatem his ciuitatibus dedit. Scerdileto ac Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum utraque gens sub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iusserunt castella: quæ per belli tempus Philippo capta ademisset. Dimisso conuentu decem legati partiti munia inter se, ad liberandas suæ quisque regionis ciuitates discesserunt: P. Lentulus Bargyllas: L. Thermus Hephæstiam, & Thasum, & Thraciæ urbes: P. Iulius, & L. Terentius ad regem Antiochum: Cn. Cornelius ad Philipum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus si consilium non utile solum, sed etiam salutare admittere auribus posset, cum rex gratias quoque se acturum diceret: si quid, quod in rem suam esset, expromeret: magnopere ei suauis: quoniam pacem impetrasset, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Romam legatos: ne, si quid Antiochus moueret: expectasse, & temporum opportunitates captasse ad bellandum uideri posset. Ad Tempe Thessalica Philippus est conuentus, qui cum se missurum extemplo legatos respondisset: Corne-

lius Thermopylas, ubi frequens Græciæ statutis diebus esse solet conuentus: (Pylaicum appellant) uenit. Ætolos præcipue monuit: ut cōstanter, & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorum principes alij questi sunt: quod non idem erga suam gentem Romanorum animus esset post uictoriam: qui in bello fuisset: alij ferocius incusarunt: exprobraruntq;: non modo uinci sine Ætolis Philippum, sed ne transire quidem in Græciam Romanos potuisse. Aduersus ea respondere, ne altercationem excederet res, cum supersedisset Romanus: omnia eos æqua impetraturos, si Romam misissent: dixit. itaq; ex autoritate eius decreti legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cum hæc in Græcia, Macedoniaq; & Asia gererentur: Hetruriam infestam propè coniuratio seruorum fecit. Ad quærendam, opprimendamq; eam M. Attilius prætor: cui inter ciues, peregrinosq; iurisdictio obtigerat: cum una ex duabus legione urbana missus, alios iam congregatos pugnando uicit, ex his multi occisi: multi capti, alios uerberatos crucibus affixit: qui principes coniurationis fuerant, alios dominis restituit. Consules in prouincias profecti sunt. Marcellum Boiorum ingressum fines, fatigato per diem totum milite uia facienda, castra in tumulo quodam ponentem Corolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occidit, & illustres uiri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt, inter quos præfecti socium T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione secunda A. Ogulnius, & P. Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita, retentaq;: cum hostes prospera pugna nequicquam oppugnassent. Statius deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit: dum & saucios curaret: & tanto terrore animos militum reficeret. Boij, ut est gens minime ad moræ tedium patiens: in castella sua, uicosq; dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto in agrum comensem, ubi Insubres comensibus ad arma excitis castra habebant, ducit: legiones in ipso itinere prælium committunt, & primo adeo acriter inuaserunt: ut antefigmanos impulerint, quod ubi animaduertit: ueritus ne moti se inde pellerent, cohortem Marforum opposuit: & equitum latinorum omnes turmas in hostem emisit. quorum cum primus secundusq; impetus retudisset inferentem se ferociter hostem: confirmata & reliqua acies Romana restitit primo: deinde signa acriter intulit, nec ultra sustinuerunt certamen Galli, quin terga uerterent: atq; effuse fugerent. In eo prælio supra quadraginta millia hominum caesa Valerius Antias scribit: & quingenta septem signa militaria capta: & carpenta quadringenta triginta duo: & aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui donum in æde positum scribit. Postero die Gallorum castra expugnata, direptaq; & Comum oppidum intra dies paucos captum, castella inde duodeviginti ad consulem defece-
runt. Id quoque inter scriptores ambigitur: utrum in Boios prius, an Insubres consul exercitum induxerit: aduersamq; prospera pugna oblitterauerit: an uictoria ad Comum parata deformata clade in Boijs accepta sit. Sub hæc tam uaria fortuna gesta, L. Furius Purpurio alter consul per tribum Sappiniam in Boios uenit. Iam castro Mutilo appropinquabat: cum ueritus ne intercluderetur simul à Boijs, Liguribusq;, eadē uia, qua adduxerat: reduxit: & magno circuitu per aperta, eaq; tuta loca ad collegam peruenit. Dein iunctis exercitibus primum Boiorum agrum usq; ad Felsinam oppidum populates peragrauerunt. Ea urbs, cæteraq; castella, & Boij ferè omnes, præter iuuentutem, quæ prædandi causa in armis erat: tunc in deuias syluas recesserat: in deditionem uenerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. In Boijs negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse uiderentur, improviso aggressuros se rati, per occultos saltus secuti sunt. quos non adepti Pado repente nauibus traiecto Leuos Libuosq; cum peruassent: redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agresti præda in agmen incidunt Romanum. Celerius prælium, acriusq; commissum: quam si tempore, locoq; ad certamen destinati præparatis animis concurrissent. Ibi quantā uim ad stimulandos animos ira haberet, apparuit. nam ita cædis magis, quam uictoriæ auidi pugnarunt Romani: ut uix nuntium cladis hosti relinquerent. Ob eas res gestas, cōsulum literis Romam alatis, supplicatio in triduum decreta est. Breui post Marcellus Romam uenit, triumphusq; ei magno cōsensu patrum est decretus. Triumphauit in magistratu de Insubribus, Comensibusq;

sibusq. Boiorū triumphī spem collegæ reliquit: quia ipsi proprie aduersa pugna in ea gente
 euenerat: collegæ secunda. Multa spolia hostiū captiuis carpentis traducta: multa militaria si-
 gna lata: æris trecenta uiginti millia: argenti bigati ducenta triginta quatuor millia, in pedites
 singulos dati octingenti æris: triplex equiti, centurioniq. Eodem anno Antiochus rex cum
 hybernasset Ephesi: omnes Asiæ ciuitates in antiquam imperij formulam redigere est cona-
 tus: reliquas quidem, aut quia locis planis positæ erant: aut quia parum mœnibus armisq.
 ac iuuentuti fidebant: haud difficulter iugum accepturas. Smyrna, Lampfacus libertatē usur-
 pabāt, periculumq. erat, ne si cōcessum his foret quos metuebat, Smyrnā in Æolide Ioniaq.,
 Lampfacum in Hellesponto, aliæ urbes sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnam
 obsidendam misit: & quæ Abydi copiæ erant, præsidio tantum modico relicto, duci ad Lam-
 pfacum oppugnādum iussit. nec ui tantum terrebat: sed per legatos leniter alloquendo, casti-
 gandoq. temeritatem, & pertinaciam, spem conabatur facere: breui quæ peterent habituros.
 & tum satis & ipsis, & omnibus alijs apparere: ab rege impetratam eos libertatem, nō per oc-
 casionem raptam habere. Aduersus quæ respondebant: nihil neque mirari, neque succensere
 Antiochum debere: si spem libertatis differri non satis æquo animo paterentur. Ipse initio ue-
 ris nauibus ab Epheso profectus Hellespontum petit, terrestreis copias ab Abydum traicit,
 Chersonesi urbem, terrestri naualem exercitum iunxit, & quia clauferant portas: circunde-
 dit mœnia armatis. & iam opera admouenti deditio est facta. Idem metus tum incolentes
 alias Chersonesi urbes in deditionem dedit. Lysimachiam inde omnibus simul naualibus
 terrestribusq. copijs uenit, quam cum desertam, ac stratam propè ruinis inuenisset: (ceperant
 autem, direptamq. incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eum restituendi nobilem
 urbē, & loco sitam opportuno, cepit. itaq. omni cura simul est aggressus & tecta, murosq. re-
 stituere: & partim redimere seruienteis Lysimachienses: partim fuga sparsos per Hellespontū,
 Chersonesumq. conquirere cōtrahereq.: partim novos colonos, spe commodorum proposi-
 ta, ascribere: & omni modo frequentare. simul ut Thracum summoueretur metus: ipse parte
 dimidia terrestrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ est profectus: partem,
 naualesq. socios omnes reliquit in operibus reficiendæ urbis. Sub hoc tempus & L. Cor-
 nelius missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochum, Ptolemæumq. reges certamina, Se-
 lymbriæ substitit: & decem legatorū P. Lentulus à Bargyllis, P. Iulius & L. Terētius à Thasso
 Lysimachiam petierunt, eodem & à Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia post paucos dies
 Antiochus conuenerunt. Primus congressus cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & ho-
 spitalis fuit, ut de mandatis, statuq. præsentī Asiæ agi cœptum est: animi exasperati sunt, Ro-
 mani omnia acta eius, ex quo tempore è Syria classe soluisset: displicere senatui non dissimu-
 labant: restituiq. Ptolemæo ciuitates omnes, quæ ditionis eius fuissent: æquū censebant. nam
 quod ad eas ciuitates attineret: quas à Philippo possessas Antiochus per occasionem, auerso
 Philippo in Romanū bellum, interceptisset: id uero ferēdum nō esse: Romanos per tot annos
 terra mariq. tanta pericula ac labores exhausisse: Antiochum belli præmia habere. Sed ut in
 Asiam aduentus eius dissimulari ab Romanis, tanquā nihil ad eos pertinens, potuerit: quod
 iam etiam in Europam omnibus naualibus terrestribusq. copijs transierit: quantum à bello
 aperto Romanis abesse: illum quidem etiam in Italiam traiciat negaturum Romanos tam
 inquirere regi Antiocho faciendum, aut quousque terra mariq. progrediendum fuerit, ipsos
 non cogitare, Asiam nihil ad populum Romanū pertinere: nec magis illis inquirendum esse:
 quid Antiochus in Asia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat. Quod
 ad Ptolemæum attineat: cui ademptas ciuitates querantur: sibi cum Ptolemæo & amicitiam
 esse: & id agere se: ut breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidem aduersa fortu-
 na spolia ulla se petisse: aut aduersus Romanos in Europā traiecisse, fuerit, quo uicto omnia,
 quæ illius fuissent: iure belli Seleuci facta sint: existimare suæ ditionis esse, occupatis maio-
 ribus suis rerum aliarum alia cura, primo quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippum
 usurpando aliena possedisse: sicut quædam ex proxima Thracia, quæ indubitate Lysimachi
 fuerint ad ea facienda in antiquum uenisse: & Lysimachiam deletam Thracum impetu dein-

tergo condere: ut Seleucus filius eam sedem regni habeat. His disceptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine ullo satis certo authore allatus de morte Ptolemæi regis: ut nullus exitus imponeretur sermonibus, nam dissimulabat pars utraq; se audisse. & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum, Ptolemæumq; mandata erat: spatium modici temporis ad cōueniendum Ptolemæum petebat: ut priusquam moueretur aliquid in noua possessione regni: perueniret in Ægyptū. & Antiochus suam fore Ægyptum, si tum occasio esset: censebat. itaq; dimissis Romanis, relictoq; Seleuco filio cum terrestribus copijs ad restituendam, ut instituerat, Lysimachiam: ipse omni classe nauigans Ephesum, legatis ad Quintiū missis, qui ad fidem de societate agerent: oram Asiæ legens peruenit in Lyciam. Patarisq; cognito uiuere Ptolemæum, nauigadi quidem in Ægyptum omissum consiliū est. Cypri nihilo minus cum Chelidonium promontoriū superasset: paulisper seditione regum est retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Profectū eum ad capita, quæ uocant Sari fluminis: scæda tempestas oborta propè cum omni classe demersit. multæ naues eiectæ: multæ ita haustæ mari: ut nemo in terram enauerit. magna uis hominum ibi interiit, non remigum tantū, militumq; ignotorum, sed etiam insigniū amicorū. Collectis reliquis naufragij, cum res non in eo esset: ut Cyprum tentaret: minus opulento agmine, quàm profectus erat, Seleuciam redit. ibi subduci nauibus iussis (iam & hyems instabat) ipse in hyberna Antiochiā processit. In hoc statu regum erant res. Romæ eo primum anno triumphari epulones facti, C. Licinius Lucullus, T. Romuleius, qui legem de creandis his tulerat: & P. Porcius Lecca. His triūuiris item ut pontifici lege datum togæ prætextæ habendæ ius. Sed magnū certamē cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit. Quæstoribus urbanis Q. Fabio Labeoni, & L. Aurelio pecunia opus erat: quod ultimam pensionē pecuniæ in bellum collatæ persolvere placuerat priuatis. quæstores ab auguribus, pontificibus, quod stipendiū per bellum nō contulissent, petebāt. ab sacerdotibus tribuni nequicq; appellati: omniumq; annorū, per quos nō dederant exactum est. Eodem anno duo mortui pontifices: noui in eorū locū suffecti: M. Marcellus consul in locum T. Sempronij Tuditani: qui prætor in Hispania decesserat: & L. Valerius in locū M. Cornelij Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus est, admodum adolescens: priusq; ullum magistratū caperet: nec eo anno augur in eius locum est suffectus. Comititia inde cōsularia habita à M. Marcello consule. creati Coss. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C. Fabritius Lucinus, Catinius Labeo, C. Manlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Manlius Nobilior, & C. Flaminius. Tritici decies centū millia binis æris populo diuiserūt. id C. Flamini honoris causa, ipsius, patrisq; aduexerant Siculi Romā. Flaminius gratiā eius cōmunicauerat cum collega. Ludi Romani & apparati magnifice sunt: & toti instaurati. Adiles pl. Cn. Domitius Ænobarbus, & C. Scribonius curio maximus multos pecuarios ad populi iudiciū adduxerūt. tres ex his cōdemnati sunt. ex eorū mulctatitia pecunia ædem in insula Fauni fecerūt. Ludi plebei per biduū instaurati. & epulum fuit ludorū causa. L. Valerius

* Flaccus, & M. Porcius quidem magistratum inierunt. de prouincijs cum ad senatū retulissent: patres censuerunt: cum in Hispania tantum glisceret bellum: ut iam consulari & duce & exercitu opus esset: placere: cōsules Hispaniam citeriorem, & Italiam prouincias aut cōparare inter se, aut sortiri. utri Hispania prouincia euenisset: eum duas legiones ex quinque millibus sociū latini nominis, & quingentos equites secum portare: & naues longas uiginti ducere. alter Coss. duas legiones scriberet, his Galliam prouinciā obtineri satis esse: fractis proximo anno Insu-
brium & Boiorum animis. Cato Hispaniam, Valerius Italiam est sortitus. Prætores deinde prouincias sortiti: C. Fabritius Lucinus urbanam: Catinius Labeo peregrinam: C. Manlius

* Volso Siciliam: Ap. Claudius Nero Hispaniam ulteriorem: P. Porcius Lecca Pisas, ut ab tergo Libuis esset: P. Manlius in Hispaniam citeriorem adiutor consuli datur. T. Quintio, suspectis nō solum Antiocho, & Ætolis, sed etiā Nabide Lacedæmoniorū tyranno, prorogatum in annum imperium est: duas legiones ut haberet, in eas si quid supplementi opus esset: cōsules scribere, & mittere in Macedoniam iussi. Ap. Claudio præter legionē, quam P. Fabius habuerat: duo millia peditum & ducentos equites novos conscribere permissum. Par numerus peditum

peditum equitumq; nouorum P. Manlio in citeriorem Hispaniam decretus: & legio eadem, quæ fuerat sub Minutio prætor: data. Et P. Porcio Leccæ ad Hetruriâ circa Pisas ducenti peditum, & quingenti equites ex gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatum imperium Sempronio Longo. Prouincijs ita distributis, consules priusquam ab urbe proficisceretur: uersacrum ex pontificum iussu fecere: quod C. Cornelius Mammula prætor uouerat de senatus sententia, populiq; iussu, Cn. Seruilio, C. Flamínio Coss. annis post uno & uiginti factum est: quod uotum. Per eosdē dies C. Claudius, Appij filius, Pulcher augur in locum Q. Fabij Maximi, qui priore anno mortuus erat: lectus, inauguratusq; est. Mirantibus iam uulgo, Minutium quod Hispania mouisset, bellum negligere: literæ à Q. Minutio allatæ sunt, se ad Turbā oppidum cum Budare & Befaside imperatoribus hispanis signis collatis prospere pugnassee: duodecim millia hostium caesa: Budarem imperatorem captum: cæterosq; fusos, fugatosq;. His literis lectis minus terroris ab Hispanis erat: unde ingens bellum expectatum fuerat. Omnes curæ post aduentum utiq; decem legatorum in Antiochum regem conuersæ. Hi expositis, quæ prius cum Philippo acta essent: & quibus legibus data pax: non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. Ingenti classe, egregio terrestri exercitu in Europam eum traiecisse, nisi auertisset uana spes ex uaniorum rumore orta Aegypti inuadendæ: mox bello Græciâ arsuram fuisse. neque enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem, hæc & aliud in uisceribus Græciæ ingens malum. Nabin tyrannum Lacedæmoniorum mox, si liceat, uniuersæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrannos æquantem, cui si Argos uelut arcem Peloponneso impositam occupare liceat: deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciâ fore: pro rege, si nihil aliud, longinquo uicinum tyrannum dominum habituram. Hæc cum iam ab grauib; authoribus, tum quia omnia per se ipsos explorata referrent: audiret maiores: quod ad Antiochum attineret: maturanda his, cum rex quacumq; de causa in Syriam cõcessisset: de tyranno cõsultatio uisa est. Cum diu disceptatum esset: utrum iam causæ satis uideretur, cur decerneretur: an permitterent T. Quintio quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, faceret quæ è repub. censeret esse: permiserunt: eam rem rati maturatam, dilatatam uero non magni momenti ad summam rem populi Romani esse: magis id animaduertendum esse: quid Annibal, & Carthaginenses, si cum Antiocho ortum foret bellum: acturi essent. Aduersæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quisq; suis, identidem scribebant: nuntios, literasq; ab Annibale ad Antiochum missas: & ab rege ad eum clam legatos uenisse, ut feras quasdam nuntios mitescere: sic immitem, implacabilem eius uiri animum esse, marcescere otio tum queri ciuitatem eum, & inertia operis: nec sine armorum sonitu excitari posse. Hæc probabilia memoria prioris belli per unum illum tam gesti, quam moti faciebat. Irrauit etiam recenti facto multorum potentium animos. Iudicum ordo Carthaginense ea tempestate dominabatur eo maxime: quod idem perpetui iudices erant, res, fama, uitaq; omnium in illorum potestate erat, qui unum eius ordinis, idem omneis aduersos habebat, nec accusator apud iudices infestus deerat. Horum in tam potenti regno (neque enim ciuilitate nimis opibus utebatur) prætor factus Annibal uocare ad se quæstorem. Idem pro nihilo habuit, nam & aduersæ factionis erat: & quia ex quæstura in iudices, potentissimum ordinem referebantur: iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimvero indignum id ratus Annibal uiatorem adprehendendum quæstorem misit: subductumq; in concionem non ipsum magis, quam ordinem iudicum, quorum superbia atq; opibus nec leges quicquam essent, nec magistratus: accusauit. & ut secundis auribus accipi orationem animaduertit: & infirmorum quoq; libertati grauem esse superbiam eorum: legem extemplo promulgauit: pertulitq; ut in singulos annos iudices legerentur: ne quis biennium continuum iudex esset. Cæterum quantum eo facto ad plebem inierat gratiam: tantum magnæ partis principum offendebat animos. Adiecit aliud: quod bono publico sibi proprias similitudines iritauit. Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur: partim prædæ ac diuisui principum quibusdam, & magistratibus erant, quin & pecunia, quæ in stipendium Romanis suo quoq; anno penderetur: deerat: tributumq; graue priuatis imminere uidebatur. Annibal postq; uectigalia quanta terrestria mari-

timaēp essent, & in quas res erogaretur, animaduertit: & quid eorū ordinati reipub. usus cōsu-
 merent: quantum peculatus auerteret: omnibus residuis pecunijs exactis, tributo priuatis re-
 misso, satis locupletem rempub. fore ad uectigal prāstandū Romanis, pronuntiauit in cōcio-
 ne: & prāstitit promissum. Tum uero isti, quos pauerant per aliquot annos publici peculatus:
 uelut bonis ereptis, non furtis ex manibus extortis, infensi & irati Romanos in Annibalem,
 & ipsos causam odij quārentes, instigabant. Itaq; diu repugnante Scipione Africano, quia
 parū ex dignitate sua ducebat subscribere odijs accusationibusq; Annibalis: & factionibus
 Carthaginiensū inferere publicam auctoritatē: nec satis habere bello uicisse Annibalem: nisi
 uelut accusatores calumniā in eum iurarent: ac nomen deferrent: tandem peruicerūt: ut legati
 Carthaginem mitterentur: qui apud senatū eorū arguerent Annibalem cum Antiocho rege
 consilia belli faciendi inire. Legati tres missi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terētius
 Culleo, qui cū uenissent: ex consilio inimicorū Annibalis, quārentibus causam aduentus dici
 iusserunt: uenisse ad cōtrouersias, quā cum Masanissa rege Numidarum Carthaginiensibus
 essent: dirimendas, id creditum uulgo, Annibalem unum se peti ab Romanis non fallebat: &
 ita pacem Carthaginiensibus datam esse: ut inexpiabile bellum aduersus se unum maneret.
 itaq; cedere tēpori, & fortunā statuit. & prāparatis iam omnibus ante ad fugam, obuersatus
 eo die in foro auertēdā suspitionis causa, primis tenebris uestitu forensi ad portam cum duo-
 bus comitibus ignaris consilij est egressus. Cum equi quo in loco fuerunt prāsto fuissent: no-
 cte uia cita regionē quandam agri Vocani trāsgressus, postero die mane inter Adrumetū &
 Tapsum ad suam turrim peruenit. ibi eum parata, instructaq; remigio excepit naus italica.
 Africa Annibal excessit sapius patriā, quā suorū euentus miseratus. Eo die in Cercinā insu-
 lam traiecit, ubi cum in portu naues aliquot onerarias cū mercibus inuenisset: & ad egressum
 eum ē naue concursus salutantium esset factus: percūctantibus legatum se Tyrum dici iussit.
 ueritus tamen ne qua eorum naus nocte profecta Tapsum, aut Adrumetū nuntiaret, se Cer-
 cinā uisum: sacrificio apparari iusso, magistrōs nauū, mercatoresq; inuitari iussit: & uela cum
 antennis ex nauibus corrogari: ut umbra (etenim media aestas forte erat) cenantibus in litore
 fieret. quantum res, & tempus patiebantur, apparatā celebratāq; eius diei epulā sunt: mul-
 toq; uino in serum noctis conuiuium productum. Annibal quamprimum fallendi eos, qui in
 portu erant, tempus habuit: nauem soluit, cāteri sopiti cum postero die tandem ex somno ple-
 ni crapulā surrexissent: id quod serum erat, aliquot horas remis in naues collocādis, & aptan-
 dis armamētis absumpserunt. Carthagine & multitudinis assuetā domum Annibalis fre-
 quentare cōcursus ad uestibulum aedium est factus: & ut non comparere eum uulgatum est:
 in forum turba cōuenit principem ciuitatis quārerium. & alij fugam conscisse: (id quod erat)
 alij fraude Romanorum interfectum: idq; magis ferebant: uariosq; uultus cerneret, ut in ciui-
 tate aliorum alias partes fouentiū factionibus: uisum deinde Cercinā eum tandem allatum
 est. Romani legati cum in senatu exposuissent: compertum patribus Romanis esse: & Phi-
 lippum regem ante ab Annibale maxime accensum, bellum populo Romano fecisse: & nunc
 literas, nūtiōsq; ab eo ad Antiochum regem profectos: haud quieturum ante: quā bellum
 toto orbe terrarum concisset: ne his debere impune esse: si satisfacere Carthaginēses populo
 Romano uellent: nihil eorum sua uoluntate, nec publico consilio factum esse, Carthageni-
 ses responderūt. quicquid æquum censuissent Romani: facturos esse. Annibal prospero cur-
 su Tyrum peruenit, exceptus à conditoribus Carthaginis ut alia patria uir tam clarus omni
 genere honorum, paucos moratus dies: Antiochiam nauigat, ibi profectum iam regem cum
 audisset: filium eius solenne ludorum ad Daphnen celebrātem conuenisset: comiter ab eo ex-
 ceptus, nullam moram nauigandi fecit. Ephesi regem est consecutus, fluctuantem adhuc ani-
 mo, incertumq; de Romano bello. sed haud paruum momentum animo eius ad moliēdum
 aduentus Annibalis fecit. Aetoli quoq; eodem tempore alienati ab societate Romana: &
 Aminander, quorum legatos Pharsalum, & Leucadem, & quasdam alias ciuitates ex primo
 foedere petentes senatus ad Quintium reiecit.



INTER bellorum magnorū, aut uixdum finitorum, aut imminētium curas intercessit res parua dictu: sed quæ studijs in magnū certamen excesserit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis ad plebem tulerūt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio Coss. in medio ardore punici belli: nequa mulier plus semuncia auri haberet: neu uestimēto uersicolori uteretur: neu iuncto uehiculo in urbe oppidōue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa, ueheretur. M. & P. Iunij Bruti tribuni plebis legē Oppiam tuebantur: neq; eam se abrogari passuros aiebant. Ad suadendū, dissuadendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominū fauentiū, aduersantiumq; legi cōplebatur. matronæ nulla nec auctoritate, nec uerecūdia, nec imperio uirorū contineri limine poterāt: omnes uias urbis, aditusq; in forum obsidebant, uiros descendentes ad forū orantes: ut florente republica, crescēte in dies priuata omniū fortuna, matronis quoq; pristinū ornatum reddi paterentur. augebatur hæc frequentia mulierū in dies: nam etiam ex oppidis, conciliabulisq; cōueniebant, iam & consules, prætoresq; & alios magistratus adire, & rogare audebant. cæterum minime exorabilem alterum utiq; cōsulem M. Porciū Catonē habebāt, qui pro lege, quæ abrogabatur: ita differuit. Si in sua quisq; nostrū matrefamiliās Quirites ius & maiestatem uiri retinere instituisset: minus cū uniuersis fœminis negotij haberemus. nunc domi uicta libertas nostra impotētia muliebri hic quoq; in foro obteritur: & calcatur. & quia singulas sustinere nō potuimus. uniuersas horremus. Equidē fabulam, & fictam rem ducebam esse, uirorū omne genus in aliquā insula cōiuratione muliebri à stirpe sublatū esse. Ab nullo genere non summū periculum est: si cœtus, & concilia, & secretas cōsultationes esse sinas. Atq; ego uix statuere apud animū meū possum: utrū peior ipsa res, an peiore exemplo agatur. quorū alterū ad nos Coss. reliquosq; magistratus, alterū ad uos Quirites magis pertinet. nam utrū ē repub. sit, nec ne, id, quod ad uos fert: uestra existimatio est, qui in suffragiū ituri estis. Hæc cōsternatio muliebris, siue sua sponte, siue authoribus uobis M. Fundanio, & L. Valerio facta est, haud dubie ad culpā magistratum pertinēs, nescio uobis tribunis, an Coss. magis sit deformis, nobis sic fœminas ad concitandas tribunitias seditiones iam adduxistis: nobis sicut plebis quondā, sic nūc mulierum cessione leges accipiendæ sunt. Equidē nō sine rubore quodā paulo ante per mediū agmen mulierum in forū perueni, quod nisi me uerecūdia singularū magis maiestatis & pudoris, q̃ uniuersarū tenuisset: ne cōpellatæ à consule uiderētur: dixissem, qui hic mos est in publicū procurrendi, & obsidēdi uias, & uiros alienos appellandi: istud ipsum suos quæq; domi rogare non potuistis: an blandiores in publico, q̃ in priuato, & alienis, q̃ uestris estis? quanq; ne domi quidē uos, si sui iuris finibus matronas cōtineret pudor: quæ leges hic rogarentur, abrogarentur: curare decuit. Maiores nostri nullā ne priuatā quidē rem agere fœminas sine authore uoluerūt: in manu esse parentū, fratrum, uirorū, nos (si dijs placet) iam remp. etiā capeßere eas patimur: & foro propē, & cōcionibus, & comitijs immisceri. quid enim nūc aliud per uias, & cōpita faciūt: q̃ quod aliæ rogationes tribunorū plebis suadēt: aliæ legē abrogandā cēsēt? Date frenos impotentī naturæ, & indomito animali: & sperate ipsas modū licētiæ facturas: nisi uos faciatis. Minimū hoc eorū est: quæ iniquo animo fœminæ sibi aut moribus, aut legibus iniunctum patiuntur. omniū rerū libertatem, imò licentiā, si uera dicere uolumus: desyderant. quid enim, si hoc expugnauerint: nō tentabūt? Recensete omnia muliebria iura: quibus licentiā earum alligauerint maiores nostri: per quæ quæq; subiecerint uiris: quibus omnibus cōstrictas uix tamē cōtinere potestis. qui si carpere singula, & extorquere, & exæquari ad extremū uiris patiuntur: tolerabiles uobis eas fore creditis? extemplo, simul pares esse cœperint: superiores erunt. At Hercule nequid nouū in eas rogetur, recusant: nō ius, sed iniuriā deprecātur. imò ut quam accepistis, iussistis suffragijs uestris legē: quā usu tot annorū & experiēdo cōprobastis: hæc ut abrogetis: id est: ut unā tollendo legē cæteras infirmetis. Nulla lex satis cōmoda omnibus est. id modo quærit: si maiori parti, & in summā pdest. si quod cuiq; priuatim officiet ius: id destruet, ac demolietur: quid attinebit uniuersos rogare leges: quas mox abrogare, in quos

latae sunt, possint? Volo tamen audire quid sit, propter quod matronae cōsternatae procurrāt in publicū: ac uix foro se, & concione abstineant, ut captiui ab Annibale redimantur, parētes, uiri, liberi, fratres earū. procul abest, absitq; semper talis fortuna reipub. sed tamen cū fuit: negastis hoc pijs precibus earū. At nō pietas, nec sollicitudo pro suis, sed religio cōgregauit eas. matrē Idāam Pessinunte ex Phrygia uenientē accepturā sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætēditur muliebri? ut auro & purpura fulgeamus: inquit: ut carpētis festis profestisq; diebus, uelut triumphantes de lege uicta & abrogata, & captis & ereptis suffragiis uestris per urbem uectemur: ne ullus modus sumptibus, nec luxuriā sit. Sape me querētem de scēminarū, saepe de uirorū, nec de priuatorum modo, sed etiam magistratū sumptibus audistis: diuersisq; duobus uitijs, auaritia & luxuria ciuitatem laborare: quae pestes omnia magna imperia euerterūt. Hae ego quo melior laetiorq; in dies fortuna reipub. est: imperiūq; crescit: & iam in Graciā Asiāq; transcēdimus, omnibus libidinū illecebris repletas: & regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo: ne illae magis res nos ceperint: quā nos illas. Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic urbi, iam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudanteis mirāteisq;, & ante fixa fictilia deorū Romanorū ridenteis. hos ego malo propitios deos: & ita spero futuros: si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorū memoria per legatū Cyneam Pyrrhus nō uirorū modo, sed etiam mulierū animos donis tentauit. nondū lex Oppia ad coercendā luxuriā muliebrem lata erat: tamen nulla accepit, quam causam fuisse cēsetis? eadem fuit: quae maioribus nostris nihil de hac re lege sancienti, nulla erat luxuria: quae coereretur. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, q̄ remedia eorum: sic & cupiditates prius natae sunt, q̄ leges: quae ijs modū facerent. Quid legem Liciniam excitauit de quingētis iugeribus: nisi ingens cupido agros cōtinuandi? quid legem Cinciam de donis & muneribus: nisi quia uectigalis iam & stipendiaria plebs esse senatui coeperat? Itaq; minime mirū est: nec Oppiam, nec aliam ullam tum legem desyderatā esse: quae modū sumptibus mulierū faceret: cum aurū & purpuram data & oblata ultro nō accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas urbem circūiret: stantes in publico inuenisset eas: quae acciperent. Atq; ego nonnullarū cupiditatū ne causam quidē, aut rationē inire possum. nam ut quod alij liceat, tibi nō licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: sic aequato omnium cultu, quid unaquaq; uestrū uereretur, ne in se cōspiciatur? Pessimus quidē est pudor uel parsimoniae, uel paupertatis: sed utrunq; lex uobis demit: cum id, quod habere nō licet: non habetis. Hanc inquit ipsam exaequationem nō fero, illa locuples, cur non insignis auro & purpura cōspicior? cur paupertas aliarū sub hac legis specie latet? ut quod habere nō possunt: habiturā fuisse, si liceret, uideantur. Vultis hoc certamen uxoribus uestris iniicere Quirites: ut diuites id habere uelint: quod nulla alia possit? pauperes, ne ob hoc ipsum contemnantur: supra uires se extendant? Nae simul pudere, quod non oportet, coeperit: quod oportet, non pudebit. quae de suo poterit: parabit: quae non poterit: uirum rogabit. Miserū illum uirum: & qui exoratus, & qui nō exoratus erit: cum quod ipse non dederit, datū ab alio uidebit. Nunc uulgo alie nos uiros rogant: & quod maius est, legem & suffragia rogant: & a quibusdam impetrāt aduersus te, & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. simul lex modū sumptibus uxoris tuae facere desierit: tu nunquā facies. Nolite eodem loco existimare Quirites futurā rem: quo fuit, antequam lex de hoc ferretur. & hominē improbum nō accusari tutius est: q̄ absolui: & luxuria non mota tolerabilior esset: q̄ erit nunc ipsis uinculis solutis: sicut ferae bestiae iritatae, deinde emissae. Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam censeo. uos quod faxitis, deos omnes fortunare uelim. Post haec tribuni quoq; plebis, qui se intercessuros professi erant: cū pauca in eandem sententiā adiecissent: tum L. Valerius pro rogatione ab se promulgata ita disseruit. Si priuati tantūmodo ad suadendum, dissuadendumq; id, quod a nobis rogatur: processissent: ego quoq;, cum satis dictum pro utraq; parte existimarem: tacitus suffragia uestra expectassem. nunc cū uir grauissimus Cos. M. Porcius nō authoritate solum: quae tacita satis momenti habuisset: sed oratione etiā longa, & accurata infectatus sit rogationē nostrā: necesse est paucis respondere, qui tamē plura uerba in castigandis matronis, q̄ in rogatione nostra dissuadenda

dissuadenda consumpsit. & quidem ut in dubio poneret: utrum id, quod reprehenderet, matronæ sua sponte, an nobis authoribus fecissent. Rem defendam, non nos: in quos iecit magis hoc Cos. uerbótenus: quæ ut re insimularer. Cœtum, & seditiones, & interdū secessionē muliebrem appellauit: quod matronæ in publico uos rogassent: ut legē in se latam per bellum temporibus duris, in pace & florēte ac beata repub. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ causa conquirantur: & hæc, & alia esse scio: & M. Catonem oratorē nō solum grauem, sed interdum etiam trucem scimus omnes: cū ingenio sit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerunt: quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt: nunquam ante hoc tēpus in publico apparuerūt: tuas aduersus te Origines reuoluam. accipe quoties id fecerint: & quidē semper bono publico. Iam à principio regnante Romulo, cū Capitolio ab Sabinis capto medio in foro signis collatis dimicaretur: nōne intercurſu matronarum inter acies duas prælium sedatū est? Quid regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum castra ad quintum lapidem posuissent: nōne id agmen, quo obruta hæc urbs esset: matronæ auerterunt? Iam urbe capta à Gallis aurum, quo urbs redempta est: nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerūt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nōne & cum pecunia opus fuit, uiduarū pecuniæ adiuerūt ærariū? & cum dñi quoq; noui ad opem ferendā dubijs rebus accerferētur: matronæ uniuerſæ ad mare profectæ sunt ad matrē Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt. nec mihi causas æquare propositum est. nihil noui factum purgare satis est. Cæterū quod in rebus ad omnes pariter uiros scēminasq; pertinentibus fecisse eas nemo miratus est: in causa proprie ad ipsas pertinente miramur fecisse? quid autem fecerunt? superbas mediūsfidius aures habemus: si, cum domini seruorū nō fastidiant preces: nos rogari ab honestis scēminis indignamur. Venio nunc ad id, de quo agitur: in quo duplex consulis oratio fuit, nam & legē nullam omnino abrogari est indignatus: & eam præcipue legem: quæ luxuriæ muliebris coercendæ causa lata esset. & illa cōmunis pro legibus uisæ consularis oratio est: & hæc aduersus luxuriā seuerissimis moribus cōueniebat. Itaq; periculum est: nisi quid in utraq; re uani sit, docuerimus: nequis error uobis offundat. Ego enim quemadmodū ex his legibus, quæ non in tēpus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt: nullam abrogari debere fateor: nisi quam aut usus coarguit: aut status aliquis reipub. inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desyderarūt leges: mortales (ut ita dicā) & tēporibus ipsis mutabiles esse uideo. quæ in pace latæ sunt, plerūq; bellum abrogat: quæ in bello, pax: ut in nauis administratione alia in secunda, alia in aduersa tēpestas usui sunt. Hæc cū ita natura distincta sint: ex utro tandē genere ea lex esse uidet: quā abrogamus? quid, uetus regia lex, simul cū ipsa urbe nata? aut (quod secundū est) à decēuiris ad cōdenda iura creatis in XII tabulis scripta? sine qua cum maiores nostri non existimarint matronale decus seruari posse: nobis quoq; uerendū sit: ne cum ea pudorē sanctitatēq; scēminarū abrogemus? Quis igitur nesciat: nouā istam legē esse, Q. Fabio, & T. Sempronio cōsulibus XX annis ante latam? si ne qua cum per tot annos matronæ optimis moribus uixerint: quod tandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriā, periculum est? nam si ista lex ideo lata esset: ut finiret libidinē muliebrem: uerēdum foret: ne abrogata incitaret. cur autē lata sit, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat uictor ad Cannas: iam Tarentū, iam Arpos, iam Capuam habebat: ad urbem Romam admoturus exercitū uidebatur: defecerant focij: non milites in supplementū, non socios nauales ad classem tuendā, nō pecuniā in ærario habebamus: serui, quibus arma darētur, ita ut pretium pro ijs bello perfectō dominis soluere: emebantur: in eadem die deerant pecuniæ, frumentū, & cætera: quæ belli usus postulabat: præbenda publicani se conducturos professi erant: seruos ad remū, numero ex censu constituto, cū stipendio nostro dabamus: aurū & argentū omne, à senatoribus eius rei initio orto, in publicū conferebamus: uiduæ, & pupilli pecunias suas in ærariū deferebant: cautū erat, quo ne plus auti & argēti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi haberemus. Tali tēpore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erāt: ut ad eam coercendā lex Oppia desyderata sit: cū, quia Cereris sacrificiū lugētibus omnibus matronis intermissum erat: senatus finiri luctum XXX diebus iussit. Cui nō apparet, miseriam

riam & inopiam ciuitatis, qua omnium priuatorū pecuniæ in usum publicum uertēdæ erant: istam legem scripsisse, tandiū mansurā, quādiu causa scribendæ legis mansisset: nam si quæ tunc temporis causa aut decreuit senatus: aut populus iussit: in perpetuum seruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis: cur publica præsentī pecuniā locamus: cur serui, qui militēt, non emuntur: cur priuati nō damus remiges: sicut tunc dedimus: Omnes aliī ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum reipublicæ sentient: ad coniuges tantum nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus nō perueniet: Purpura uiri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utent: magistratibus in coloniis, municipiisque togæ prætextæ habendæ ius est: nec id ut uiui solum habeant tantū insignis: sed etiam ut cum eo clementur mortui: sceminis duntaxat usum purpuræ interdicemus: & cū tibi uiro liceat purpura in ueste stragula uti: matrē familiās tuam purpureū amiculum habere non sines: & equus tuus speciosius instratus erit, q̃ uxor uestita: Sed in purpura, quæ teritur, absumiturq̃: non iniustam quidē, sed aliquā tamen causam tenacitatis uideo: in auro uero, in quo præter manus pretiū nihil intertrimēti sit: quæ malignitas est: præsidium potius in eo est & ad publicos, & ad priuatos usus: sicuti experti estis. Nullam æmulationē inter eas singulārē, quando nulla haberet: esse aiebat. At Hercule uniuersis dolor & indignatio est: cū sociorū latini nominis uxoribus uident ea cōcessa ornamenta: quæ sibi adempta sint: cū insignes eas esse auro & purpura: cū illas uehi per urbē, se pedibus sequi: tanq̃ in illarū ciuitatibus, non in sua imperium sit. Virorū hoc animos uulnerare posset: quid muliercularū censetis: quas etiā parua mouent: Non magistratus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia, nec dona aut spolia bellica his cōtingere possunt: munditiæ, ornatus: & cultus, hæc sceminarū insignia sunt: his gaudent, & gloriantur: hunc mundum muliebrem appellauerunt maiores nostri. Quid aliud in luctu, q̃ purpurā atq̃ aurū deponunt: quid aliud cū eluxerūt, sumūt: quid in gratulationibus supplicationibusq̃, nisi excellentiores ornatus adiiciunt: Scilicet si legē Oppiam abrogaueritis: nō uetri arbitrij erit: siquid eius uetare uolueritis: quod nunc lex uetat: minus filiae, uxores, sorores etiam quibusdā in manu erunt: Nunq̃ saluis suis exuitur seruitus muliebris, & ipsæ libertatem, quam uiduitas & orbitas facit: detestatur. In uestro arbitrio suum ornatū, q̃ in legis malunt esse, & uos in manu & tutela, nō in seruitio debetis habere eas. & mallent patres uos, aut uiros, quā dominos dici. Inuidiosis nominibus utebatur modo Cos. seditionē muliebrem, & secessionē appellando. id enim periculum est: ne Sacrum mōtem, sicut quondam irata plebs, aut Auentinū capiant. Patiendum huic infirmitati est quodcunq̃ uos cēseritis, quo plus potestis: eo moderatius imperio uti debetis. Hæc cum contra legem: proq̃ lege dicta essent: aliquanto maior frequentia mulierum postero diē sese in publicū effudit: unoq̃ agmine omnes tribunorum ianuas obsederunt, qui collegarū rogationi intercedebant: nec ante abstiterunt, quā remissa intercessio à tribunis est. nulla deinde dubitatio fuit: quin omnes tribus legem abrogarent. annis xx post abrogata est, quā lata. M. Porcius Cos. posteaq̃ abrogata est Oppia lex: extemplo xxv nauibus longis, quarum quinque sociorū erant: ad Lunæ portum profectus, eodem exercitu conuenire iussit: & edicto per oram maritimā misso nauibus omnis generis contractis, à Luna proficiscens edixit: ut ad portum Pyrenem sequerētur: inde se frequenti classe ad hostes iturum. Præteruecti ligustinos montes, sinumq̃ gallicū, ad diem, quam edixerat: conuenerunt. inde Rhodam uentum, & præsidium Hispanorum, quod in castello erat: uidectum. ab Rhoda secundo uento Emporias peruentū. ibi copiae omnes, præter socios nauales, in terram expositæ. Iam tunc Emporiæ duo oppida erant, muro diuisa. unum Græci habebāt, à Phoea, unde & Massilienses, oriundi: alterum Hispani. sed græcum oppidum in mare expositum totum orbem muri minus quadringentos passus patentem habebat: Hispanis retractior à mari trium millium passuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuo Cæsare post deuictos Pompeij liberos adiecti. nunc in corpore unum confusi omnes: Hispani prius, postremo & Græcis in ciuitatem Romanam ascitis. Miraretur quis: cum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hispani, tam fera & bellicosa gente, obiectis, quæ res eos tutaretur. disciplina erat custos infirmitatis: quam

inter

inter ualidiores optime timor continet. Partem muri uersam in agros egregie munitam habebant, una tantum in eam regionē porta impoſita: cuius affiduus custos ſemper aliquis ex magiſtratibus erat. nocte pars tertia ciuium in muris excubabat: neq; moris tantū, aut legis cauſa: ſed quanta ſi hoſtis ad portas eſſet, obſeruabant uigilias, & circūibant cura. Hiſpanum neminem in urbem recipiebant, ne ipſi quidē temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus, porta ad Hiſpanorum oppidum uerſa nūquam niſi frequentes, pars tertia fere, cuius proxima nocte uigiliæ in muris fuerant: egrediebantur. cauſa exeundi hæc erat. commercio eorum Hiſpani imprudentes maris gaudebant: mercariq; & ipſi ea, quæ externa nauibus inueherentur: & agrorum exigere fructus uolebant. huius mutui uſus deſiderium ut hiſpana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores: quod ſub umbra Romanæ amicitiae latebant, quā ſicut minoribus uiribus, quā Maſſilienſes, ita parī colebant fide. tunc quoq; conſulem exercitūq; comiter ac benigne acceperūt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi, & quātā hoſtiū copiae eſſent: ut ne mora quidem ſegnīs eſſet: omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. Id erat forte tempus anni: ut frumentum in areis Hiſpani haberent. itaq; redemptoribus uetitis frumentū parare, ac Romā dimiſſis, bellum, inquit, ſeipſum alet. proſectus ab Emporijs agros hoſtiū urit, uastaq; omnia fuga, & terrore complet. Eodem tēpore Heluio decedenti ex ulteriore Hiſpania cū præſidio ſex milliū dato ab Ap. Claudio prætore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Illiturgim occurrerunt. Viginti millia armatorum fuiſſe Valerius ſcribit: duodecim millia ex ijs caſa: oppidum Illiturgim receptum, & puberes omneis interfectos. Inde ad caſtra Catonis Heluius peruenit, & quia tuta iam ab hoſtibus regio erat: præſidio in ulteriorem Hiſpaniam remiſſo, Romam eſt proſectus: & ob rem feliciter geſtam ouans urbem eſt ingreſſus. Argentī infecti tulit in ærariū quatuordecim millia pondo ſeptingēta triginta duo: & ſignati bigatorum XVII millia XXIII: & oſcenſis argentī CXX millia CCCCXXXVIII. Cauſa negati triumphī fuit: quod alieno auſpicio, & in aliena prouincia pugnaſſet. Cæterū biennio poſt redierat: cum, prouincia quoque ſucceſſori Q. Minutio tradita in annū ſequentē, retētus ibi longo & graui fuiſſet morbo. itaq; duobus modo menſibus ante Heluius ouans urbem eſt ingreſſus: q̄ ſucceſſor eius Q. Minutius triumpharet. Hic quoq; tulit argentī pondo triginta quatuor millia octingenta: bigatorum LXXVIII millia: & oſcenſis argentī CCLXXVIII millia. In Hiſpania interim conſul haud procul Emporijs caſtra habebat. eò legati tres ab Ilergetum regulo Biliſtage, in quibus unus filius eius erat: cōuenerunt, querētes, caſtella ſua oppugnari: nec ſpem ullam eſſe reſiſtendi: niſi præſidiū Romani miſiſſent. quinq; millia militum ſatis eſſe: nec hoſtes, ſi tanta manus ueniſſet: manſuros. Ad ea conſul, moueri quidem ſe uel periculo eorum, uel metu dicere: ſed ſibi nequaquam tantum copiarū eſſe: ut cum magna uis hoſtiū haud procul abſit: cum qua mox ſignis collatis dimicandū ſibi in dies expectet: diuidendo exercitū, minuere tuto uires poſſet. Legati ubi hæc audierunt: flentes ad genua cōſulis prouoluuntur. Orant: ne ſe in rebus tam trepidis deſerat. quò enim ſe reſuſos ab Romanis ituros: nullos ſe ſocios, nihil uſquam in terris aliud ſpei habere. potuiſſe ſe extra id periculum eſſe: ſi decedere fide, ſi coniuuare cū cæteris uoluſſent. nullis minis, nullis periculis ſe motos, ſperātes ſatis opis & auxiliij ſibi in Romanis eſſe. id ſi nullum ſit: ſi ſibi à conſule neget: deos hominesq; ſe teſtes facere: inuitos & coactos ſe, ne eadem, quæ Sagūtinī paſſi ſunt: patiātur: defecturos: & cū cæteris potius Hiſpanis, q̄ ſolos perituros eſſe. Et illo quidē die ſic ſine reſponſo dimiſſi. Conſulem nocte, quæ inſecuta eſt: anceps cura agitare. nolle deſerere ſocios: nolle minuere exercitū: q̄ aut morā ſibi ad dimicandū, aut in dimicādo periculū aſſerre poſſet. ſtat ſentētia nō minuere copias. ne quid interim hoſtes inferāt ignominiae ſocijs: ſpem pro re oſtendendā cēſet. Sæpe uana pueris, maxime in bello, ualuiſſe: & credentē ſe aliquid auxiliij habere, pinde atq; haberet, ipſa fiducia & ſperādo atq; audendo ſeruātū. Poſtero die legatis reſpōdit: quanq̄ uereat ne ſuas uires, alijs eas cōmodando, minuat: tamē illorū ſe tēporis ac periculi magis, q̄ ſui rationē habere. denūtiari militū parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet: ut cibū, quē in naues imponant: mature coquāt: naueſq; in diē tertium expediri iuſſit. duos ex legatis Biliſtagi, atq; Ilergetibus nuntiare

nuntiare ea iubet: filium reguli comiter habēdo: & muneribus apud se retinet. Legati nō ante profecti, quā impositos in naues milites uiderunt: id pro haud dubio iam nuntiantes, non suos modo, sed etiam hostes fama Romani auxiliij aduentantis impleuerunt. Cōsul ubi satis quod in spem fuit, ostentatum est: reuocari ex nauibus milites iubet, ipse cum iam id tempus anni appeteret: quo geri res possent: castra hyberna mille passuum ab Emporijs posuit. inde per occasiones nunc hac parte, nunc illa, modico praesidio castris relicto, praedatum milites in hostium agros educebat. Nocte fermē proficiscebantur: ut & quamlongissime à castris procederent: & inopinantes opprimerent. & exercebat ea res novos milites, & hostium magna uis excipiebatur: nec iam egredi extra munimēta castellorum audebant. Vbi satis admodum & suorum, & hostium animos est expertus: conuocari tribunos, praefectosq; & equites omnes, & cēturiones iussit. Tempus, inquit, quod saepe optastis: uenit: quo uobis potestas fieret uirtutem uestram ostendendi. adhuc praedonum magis, quā bellantium militastis more. nūc iusta pugna hostes cum hostibus conferetis manus, non agros inde populari, sed urbiū opes haurire licebit. Patres nostri, cum in Hispania Carthaginensium & imperatores ibi, & exercitus essent: ipsi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in foedere uoluerunt: ut imperij sui Iberus fluuius esset finis. nunc cum duo praetores, cum Cos. cū tres exercitus, Romani Hispaniam obtineant: & Carthaginensium iam propē x annis nemo in his prouincijs sit: imperium nobis citra Iberum amissum est. hoc armis, & uirtute recuperetis oportet: & nationē rebellantem magis temere, quā cōstanter bellantē, iugum, quo se exiit: accipere rursus cogatis. In hunc modum maxime adhortatus, pronuntiat: se nocte ad castra hostium ducturum, ita ad corpora curanda dimissi. Nocte media, cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum, quem uellet, priusquam hostes sentirent: caperet: praeter castra hostium circumducit: & prima luce acie instructa sub ipsum uallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari à tergo apparuisse Romanum, discurrere ipsi ad arma. interim consul apud suos, Nusquam, nisi in uirtute spes est milites, inquit: & ego sedulo, ne esset, feci. inter castra nostra, & nos, mediū hostes: & ab tergo hostium ager est, quod pulcherrimū, idem tutissimum est: in uirtute spem positā habere. Sub hac cohortes recipi iubet: ut barbaros simulatione fugē eliceret. Id, quod crediderat: euenit. pertimuisse, & cedere rati Romanos, porta erumpunt: & quantum inter castra sua, & hostium aciem relictu erat loci: armatis complent. Dum trepidat acie instruenda: consul iam paratis ordinatisq; omnibus, incōpositos aggreditur. equites primos ab utroq; cornu in pugnam induxit. sed in dextro extemplo pulsi, cedentesq; trepidi etiā perditum terrorem intulere. Quod ubi uidit Cos, duas cohortes delectas ab dextro latere hostium circumduci iubet: & ab tergo se ostendere: prius quā concurrerēt peditum acies. Is terror obiectus hosti rem metu Romanorum equitum inclinatam aequauit. tamen adeo turbati erant dexteræ alæ equites, peditesq;: ut quosdam consul manu ipse reprehēderit: & aduersos in hostem uerterit. ita & quandiu missilibus pugnatū est: anceps pugna erat: & iam ab dextera parte, unde terror, & fuga coeperat: aggre Romanus resistebat. à sinistro cornu, & ab fronte urgebantur barbari: & cohortes ab tergo instantes pauidi respiciebant. Vt emissis soliferreis, falaticisq; gladios strinxerunt: tum uelut redintegrata est pugna. non cæcis ictibus procul ex improviso uulnerabant: sed pede collato, tota in uirtute ac uiribus spes erat. Fessos iam suos consul, ex secunda acie subsidiarijs cohortibus in pugnam inductis, accendit. noua acie facta, integri recentibus telis fatigatos adorti hostes primum acri impetu uelut cuneo perculerunt: dein de dissipatos in fugam auerterunt: effusoq; per agros cursu castra repetebantur. Vbi omnia fuga completa uidit Cato: ipse ad secundam legionem, quæ in subsidio posita erat: equo reuehitur: & signa præ se ferri, plenoq; gradu ad castra hostiū oppugnanda succedere iubet. si quis extra ordinem audius procurrat: & ipse inter equites sparo percutit: & tribunos, cēturionesq; castigare iubet. Iam castra hostiū oppugnabatur: saxibusq; & sudibus, & omni genere telorum summovebantur à uallo Romani. ubi recens admota legio est: tum & oppugnātibus animus creuit: & infensus hostes pro uallo pugnabāt. Cōsul omnia oculis perlustrat: ut qua minima ui resistatur: ea parte irrumpat. ad sinistram portam infrequentes uidet: eò secundæ legionis principes

principes, hastatosq; inducit. Non sustinuit impetum eorum statio, quæ portæ apposita erat. & cæteri posteaquàm intra uallum hostes uident, ipsi castris exuti signa armaq; abijciunt. cæduntur in portis suomet ipsi agmine in arcto herentes. secundani terga hostium cædunt, cæteri castra diripiunt. Valerius Antias supra XL millia hostium cæsa eo die scribit. Cato ipse haud sanè detrectator laudum suarum multos cæsos ait, numerum non scribit. Tria eo die laudabilia fecisse putatur. unum, quod circumducto exercitu, procul nauibus suis castrisq; ubi spem nisi in uirtute haberent, inter medios hosteis prælium commisit. alterum, quod cohortes ab tergo hostibus obiecit. tertium, quod secundâ legionem, cæteris omnibus effusis ad sequendos hostes, pleno gradu sub signis compositam, instructamq; subire ad portam castrorû iussit. Nihil deinde à uictoria cessatum, cum receptui signo dato suos spolijs onustos in castra reduxisset: paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. Effusus, ut sparsis hostibus fuga, prædati sunt. quæ res non minus, quàm pugna pridie aduersa Emporitanos Hispanos, accolasq; eorum in deditiōem compulit. multi & aliarum ciuitatû, qui Emporitas perfugerant, dediderunt se. quos omneis appellatos benigne domos dimisit. Cōfestim inde castra mouit. & quacunq; incedebat agmen, legati deditiōem ciuitates suas occurrebāt. & cum Tarraconem uenit, iam omnis cis Iberum Hispania perdomita erat, captiuiq; & Romani, & sociûm ac latini nominis uarijs casibus in Hispania oppressi domum cōsulis à barbaris reducebantur. Fama deinde uulgatur, consulem in Turdetaniam exercitum ducturû. & ad deuos montanos profecturum etiã falsò perlatum est. Ad hunc uanum, & sine authore ullo rumorem Bergistanorum ciuitates septem, & aliquot castella defecerunt. eos deducto exercitu consul sine memorando prælio in potestatē redegit. Haud ita multo post iidem, regresso Tarraconem consule, priusquam inde quoquā procederet, defecerunt. Iterum subacti. sed non eadē ueniam uictis fuit. sub corona uenire omnes, ne sapius pacē sollicitaret. Interim P. Manlius prætor exercitu uetere à Q. Minutio, cui successerat: accepto, adiuncto & à P. Claudio Nerone ex ulteriore Hispania uetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maxime imbelles habentur Turdetani. freti tamen multitudine sua obuiâ ierunt agmini Romano. Eques immissus turbauit extemplo acies eorû. pedestre præliû nullius ferme certaminis fuit. milites ueteres periti hostium belliq; haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum est. X millia Celtiberû mercede Turduli cōducunt, alienisq; armis parabant bellum. Cōsul interim rebellionem Bergistanorum ictus, cæteras quoq; ciuitates ratus per occasionem idem facturâs, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit. quâ rem adeo agre passi, ut multi mortem sibi metipsis cōsciscerent: ferox gens nullam uitam rati sine armis esse. Quod ubi consuli nuntiatum est, senatores omnium ciuitatum ad se uocari iussit. atq; ijs. Non nostra, inquit, magis, quàm uestra refert uos non rebellare. siquidem id maiore Hispanorum malo, quàm exercitus Romani labore semper adhuc factum est. id ut ne fiat, uno modo arbitror cauere posse, si effectum erit ne possitis rebellare. uolo id quàm mollissima uia consequi, uos quoq; in ea re consilio me adiuuate. nullum libentius sequar, quàm quod uosmetipsi attuleritis. Tacetibus spatium se ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum reuocati secundo quoq; concilio tacuissent: uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondû parebāt, profectus, ut in quamq; regionē uenerat: omnes, qui circa incolebant, populos in deditiōem accepit. Segestiam tantum, grauem atq; opulentam ciuitatem uineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in subigendis hostibus, quàm qui primi uenerant in Hispaniam: quod ad illos tædio imperij Carthaginensium Hispani deficiebant: huic ex usurpata libertate in seruitutem uelut asserendi erant. & ita mota omnia accepit, ut alij in armis essent, alij obfidione ad defectionem cogerentur: nec, nisi in tempore subuentû foret, ultra sustentaturi fuerint. Sed in consule ea uis animi atque ingenij fuit, ut omnia maxima, minimaq; per se adiret atq; ageret: nec cogitaret modo, imperaretq; quæ in rem essent, sed pleraq; ipse trāsigeret: nec in quenquam omnium grauius, seueriusq; quàm in semetipsum imperiû exerceret: parsimonia, & uigilijs, & labore cū ultimis militum certaret: nec quicquam in exercitu suo præcipui, præter honorē atq; imperiû haberet. Difficilius bellû in Turdetania prætori Romano, P. Man

lio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. itaque eò consul accersitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eò uenit: (castra separatim Celtiberi, & Turdetani habebant) cum Turdetanis extemplo leuia prælia incurstantes in stationes eorum, Romani facere: semperq; uictores ex quàm uis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire consul, atq; ijs trium conditionū electionem ferre iubet. primam, si transire ad Romanos uelint, & duplex stipendium accipere, quàm quantum à Turdetanis pepigissent. alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quod hostibus se Romanorum iunxissent. tertiam, si utiq; bellū placeat, diem locumq; constituent, ubi secum armis decernant. A Celtiberis dies ad consultandum petita, conciliū immisit Turdetanis habitum magno cum tumultu, eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertū, bellum, an pax cū Celtiberis esset: cōmeatus tamen haud secus, quàm in pace, ex agris castellisq; hostium Romani portabant: deinde sæpe munimenta eorum, uelut cōmuni pacto cōmercio priuatis inducijs ingredientibus. Consul ubi hostes ad pugnam elicere nequit: primum prædatum sub signis aliquot expeditas cohortes in agrū integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntia Celtiberum omneis sarcinas impedimenta q; relicta, eò pergit ducere ad oppugnandum. Posteaquàm nulla mouentur re, persoluto stipendio non suis modo, sed etiam prætoris militibus, relictoq; omni exercitu in castris prætoris, ipse cum septem cohortibus ad Iberum est regressus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. defecere ad eum Sedetani, Ausetani, Suefletani. Lacetanos, deuian & syluestrem gentem, cum insita feritas continebat in armis: tum conscientia, dum consul exercitusq; Turdulo bello est occupatus: depopulorum subitis incursionibus sociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum consul ducit non Romanas modo cohortes, sed & iuuentutem etiam merito intensorum ijs sociorum. Oppidum longum in latitudinem haudquaquam tantundem patens habebat. quadringentos inde ferme passus constituit signa. ibi delectarum cohortium stationem relinquens, præcepit eis, ne se ex eo loco ante mouerent: quàm ipse ad eos uenisset. cæteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. maximum ex omnibus auxilijs numerū Suefletanæ iuuentutis habebat. eos ad murum oppugnandum subire iubet. Quorum ubi arma signaq; Lacetani cognouere: memores, quàm sæpe in agro eorum impune persultassent: quoties ipsos signis collatis fudissent, fugassentq; patefacta repente porta uniuersi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedū impetum Suefletani tulere. quod posteaquàm futurum ut ratus erat, cōsul fieri etiam uidit, equo citato subter murum hostium ad cohortes aduehitur: atq; eas arreptas, effusis omnibus ad se quēdos Suefletanos, quā silentium ac solitudo erat, in urbem inducit: priusq; omnia cepit, q; se reciperent Lacetani. mox ipsos nihil præter arma habentes in deditionem accepit. Confestim inde uictor ad Vergium castrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat: & inde incursiones in agros pacatos prouinciæ eius fiebant. Transfugit inde ad cōsulem princeps Vergestanus: & purgare se, ac populares cœpit. nō esse in manu ipsis rempub. prædones receptos totum suæ potestatis id castrum fecisse. Consul eum domum redire, conficta aliqua probabili cur abfuisse causa, iussit. cum se muros subisse cerneret, intentosq; prædones ad tuenda moenia esse: tum uti cum suæ factionis hominibus meminisset arcem occupare. Id uti præceperat, factum. repente anceps terror, hinc muros ascēdentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumuasit. Huius potitus loci Cos. eos, qui arcem tenuerant, liberos esse cum cognatis, suaq; habere iussit. Vergestanos ceteros quæstori ut uenderet imperauit: de prædonibus supplicium sumpsit. Pacata prouincia, uectigalia magna instituit ex ferrarijs, argentarijsq; quibus tū institutis locupletior in dies prouincia fuit. Ob has res gestas in Hispania supplicationē in triduum patres decreuerunt. Eadem æstate alter Cos. Valerius Flaccus in Gallia cum Biorum exercitu propter Litanam syluam signis collatis secundo prælio confligit. Octo millia Gallorum cæsa traduntur. cæteri omnes in uicos suos atq; agros dilapsi. Consul reliquū æstatis circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituitq; quæ in ijs oppidis bello diruta fuerant. Cum hic status rerum in Italia, Hispaniaq; esset, T. Quintio, in Græcia ita hybernis actis, ut exceptis Ætolis, quibus nec pro spe uictoriæ præmia contigerant: nec diu quies

quies placere poterat, uniuersa Græcia simul pacis libertatisq; perfruens bonis, egregie statu suo gauderet: nec magis in bello uirtutem Romani ducis, quàm in uictoria temperantiam, iustitiamq; & moderationem miraretur: senatusconsultum, quo bellum aduersus Nabin Lacedæmonium decretum erat, affertur. quo lecto Quintius conuentum Corinthum omnium sociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicit. ad quam ubi frequentes undiq; principes conuenerunt: ita ut in ea ne Ætoli quidem abessent, tali oratione est usus. Bellum aduersus Philippum non magis cõmuni animo consilioq; Romani, & Græci gesserunt, quàm utriq; suas causas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginenses hostes eorum iuuando, nunc hic socijs nostris oppugnandis uiolauerat: & in uos talis fuit, ut nobis, etiam si nostrarum obliuisceremur iniuriarum, uestre iniuriæ satis digna causa belli fuerint. Hodierna cõsultatio tota ex uobis pendet. refero enim ad uos, utrum Argos, sicut scitis ipsi, ab Nabide occupatos pati uelitis sub ditione eius esse: an æquum censeatis nobilissimam, uetustissimamq; ciuitatem in media Græcia sitam repeti in libertatem: & eodem statu, quo cæteras urbes Peloponnesi & Græciæ esse. Hæc consultatio, ut uidetis, tota de re pertinente ad uos est: Romanos nihil contingit, nisi quatenus libertatis Græciæ unius ciuitatis seruitus nõ plenam nec integram gloriam esse sinit. Cæterum si uos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, ne serpat latius cõtagio eius malì: nos æqui boniq; facimus, de hac re uos consulò, staturus eo, quod plures censueritis. Post orationem Romani imperatoris percenseri aliorum sententiæ cœptæ sunt. Cum legatus Atheniensium quātum poterat gratijs agendis Romanorum in Græciam merita extulisset, imploratos auxilium aduersus Philippum tulisse opem: non rogatos ultro aduersus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusq; esset hæc tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantium, cū fateri potius præteritorum gratiam deberet, apparebat incensos Ætolos. Igitur Alexander princeps gentis inuectus primum in Athenienses, qui libertatis quondã duces & authores, assentationis propriæ gratia communem causam proderent: quæstus deinde Achæos Philippi quondam milites, postremum ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corinthū recepisse, & id agere, ut Argos habeant: Ætolos primos hostes Philippi, semper socios Romanorum, pactos in fœdere suas urbes agrosq; fore deuictò Philippo, fraudari Echino & Pharsalo: insimulauit fraudis Romanos, quod uano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & Demetriadem præsidijs teneant: qui Philippo cunctanti deducere inde præsidia obijcere semper soliti sunt: nunquam, donec Demetrias, Chalcisq; & Corinthus tenerentur, liberam Græciam fore. Postremo, qui remanendi in Græcia, retinendiq; exercitus Argos, & Nabin causam faceret: deportarent legiones in Italiam: Ætolos polliceri, aut conditione, & uoluntate sua Nabin præsidium Argis deducturum, aut ui atq; armis coacturos in potestate consentientis Græciæ esse. Hac uaniloquentia primum Aristhenem prætorem Achæorum excitauit. Ne istud, inquit, Iuppiter Opt. Max. sinat, Iunoq; regina: cuius in tutela Argi sunt, ut illa ciuitas inter tyrannum Lacedæmonium, & latrones Ætolos præmium sit posita in eo discrimine, ut miserius à nobis recipiatur, quàm ab illo capta est. Mare interiectum ab istis prædonibus nõ tuetur nos T. Quinti. quid, si in media Peloponneso arcem sibi fecerint, futurum nobis est? Linguā tantum Græcorum habent, sicut speciem hominū, moribus, ritibusq; efferatioribus, quàm ulli barbari immanes beluæ uiuunt. Itaq; uos rogamus Romani, ut & ab Nabide Argos recuperetis: & ita res Græciæ constituatis, ut à latrocinio quoq; Ætolorum satis pacata hæc relinquatis. Romanus cunctis undiq; increpantibus Ætolos, responsurum se fuisse ijs dixit, nisi ita infensos omneis in eos uideret, ut sedandi potius, quàm iritandi essent. contentum itaq; opinione ea, quæ de Romanis, Ætolisq; esset, referre se dixit: quid de Nabidis bello placeret, nisi redderet Achæis Argos. Cum omnes bellum decreuissent, auxilia ut pro uiribus suis quæq; ciuitates mitteret, est hortatus. Ad Ætolos legatos etiam misit, magis ut nudaret animos, id quod euenit, quàm spe impetrari posse. Tribunis militum ut exercitum ab Elatia accerferent, imperauit. Per eosdem dies & Antiochi legatis de societate agentibus respōdit, nihil se absentibus decem legatis sententiæ habere, Romam eundem ad senatum ijs esse. Ipse copias eductas ab

Elatia ducere Argos pergit, atq; ei circa Cleonas Aristhenus prætor cum x millibus Achæorum peditum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus posuerunt castra. Postero die in campum Argiuorum descenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum castris capiunt. Præfectus præsidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & uxoris eius frater, qui sub aduentum Romanorum, & utraq; arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna, aut suspecta erant: ualidis præsidij firmavit. sed inter agenda hæc pauorem iniectum aduentu Romanorū dissimulare haudquaquam poterat: & ad externum terrorem intestina etiam seditio accessit. Democles erat Argiuus, adolescens maioris animi, quàm consilij, qui primo, iureiurando interposito, de præsidio expellendo cum idoneis collocutus, dum uires adiungere coniurationi studet, incautior fidei aestimator fuit. colloquente eum cum suis satelles à præfecto missus cum accerseret: sensit proditum consilium esse, hortatusq; coniuratos, qui aderant, ut potius, quàm extorti morerentur: arma secum caperent, atq; ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans, ut qui saluam rempublicam uellent, aut thorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sanè mouit quenquam, quia nihil usquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidij cernebant. Hæc uociferantem eum Lacedæmonij circumuentum cum suis interfecerunt. comprehensi deinde quidam & alij: ex ijs occisi plures, pauci in custodiam coniecti. multi proxima nocte funibus per murum demissi ad Romanos transfugerunt. Quintius affirmantibus ijs, si ad portas Romanus exercitus fuisset, non sine effectu futurum eum motum fuisse: si propius castra admouerentur, non quieturos Argiuos: misit expeditos pedites equitesq;e, qui circa Cylarabin (gymnasium id est minus trecentos passus ab urbe) cum erumpentibus à porta Lacedæmonijs prælium commiserunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. & castra eo ipso loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. Diem inde unum in speculis fuit, siquid noui motus oriretur, posteaquàm oppressam metu ciuitatem uidit, aduocat concilium de oppugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Aristhenum, eadem sententia erat, cum causa belli non alia esset: inde potissimum ordiendi belli. Quintio id nequaquam placebat, sed Aristhenum cōtra omnium consensum differentem cum haud dubia approbatione audiuit: & ipse adiecit, cum pro Argiis aduersus tyrannum bellum susceptum sit: quid minus conueniens esse, quàm omisso hoste Argos oppugnari: se uero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. Et dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit, quod maturi erat circa, demessum, & conuectum est, uiride, ne hostes mox haberent, protritum, & corruptum. castra deinde mouit, & Parthenio monte superato, præter Tegeam tertio die ad Carrhias posuit castra. ibi, priusquàm hostium intraret agrum, sociorum auxilia expectauit. Venerunt Macedonum à Philippo duo millia & DCC, & Thessalorum equites quadringenti. nec iam auxilia, quorum affatim erat, sed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Nauales quoque magnæ copiæ conueniebant, iam ab Leucade L. Quintius cum XL nauibus uenerat: iam Rhodiæ x & octo tectæ naues: iam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum x tectis nauibus, triginta lembis, mistisq; alijs minoris formæ nauigijs. ipsorum quoque Lacedæmoniorum exules permulti Tyrannorum iniuria pulsi, spe recuperandæ patriæ in castra Romana conuenerant. Multi autē erant iam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem: alij ab alijs expulsi, princeps erat exul Hegisipolis, cuius iure gentis regnum Lacedæmone erat: pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Cum terra mariq; tantum belli circumstaret tyrannum: & propè nulla spes esset uires suas, hostiumq; aestimanti: non tamen omisit bellum, sed à Creta mille delectos iuuentutis eorum exciuit, cum mille iam haberet, & tria millia mercenariorum militum, x millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit: & fossa ualloq; urbem communiuit. & nequid intestini motus oriretur, metu & acerbitate penarum tenebat animos. Quoniam ut saluum uellent tyrannum, sperare non poterat: cum suspectos quosdam ciuium haberet: eductis in campum omnibus copijs, (Dromon ipsi uocant) positis armis ad concionem uocari iussit Lacedæmonios: atque eorum concioni satellites armatos

matos circumdedit. & pauca præfatus cur sibi omnia timenti, cauentiq; ignoscendum in tali tempore foret: & ipsorum referre, si quos suspectos status præfens rerum faceret: prohiberi potius nequid moliri possint, quam puniri molientes. itaq; quosdam se in custodia habiturum, donec ea quæ instat tempestas prætereat, hostibus repulsis, à quibus, si modo proditio intestina satis caueatur, minus periculi esse, extemplo eos emissurum. Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum iuuentutis iussit: atq; eos, ut quisque ad nomen responderat, in custodiam tradidit, nocte insequenti omnes interfecti. Ilotarum deinde quidam (hi sunt iam inde antiquitus castellani, agreste genus) transfugere uoluisse insimulati, per omnes uicos sub uerberibus acti necantur. Hoc terrore obstupuerant multitudinis animi ab omni conatu nouorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie uellet: & urbem relinquere tam suspectis, & incertis omnium animis metuens. Quintius satis iam omnibus paratis profectus ab statuiis, die postero ad Sellas super Eurotam fluuiū peruenit: quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno signis collatis dimicasse dicebatur. inde, cum audisset ascensum difficilis & arctæ uiæ esse, breui per monteis circuitu præmissis, qui munirent uiam: lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis propè fluentem mœnibus, peruenit. ubi castra metantes Romanos, Quintiumq; ipsum cum equitibus atq; expeditis prægressum auxiliares tyranni adorti, ingentem terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantibus: quia nemo his obuius toto itinere fuerat, ac ueluti pacato agro transierant. Aliquandiu, peditibus equites, equitibus pedites uocantibus, cum in se cuiq; minimum fiduciæ esset, trepidatum est. tandem signa legionum superuenerunt: & cum primi agminis cohortes inductæ in prælium essent: qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani cum tantum à muro recessissent, ut extra ictum teli essent, acie directæ paulisper steterunt. posteaquàm nemo hostium contra exibat, redierunt in castra. Postero die Quintius propè fluuium præter urbem sub ipsas Manali montis radices circumducere copias instructas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuibus armatura & equites agmen cogeant. Nabis intra murum instructos paratosq; sub signis habebat mercenarios milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo hostem aggrediretur. posteaquàm extremum agmen præterijt, tum ab oppido eodem, quo pridie eruperant: tumultu pluribus simul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogeat. qui ad id quod futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis suorum animis, signa extemplo conuertit, totumq; in hostem agmen circumegit. itaq; uelut rectæ acies concurrissent, iustum aliquandiu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarent. quæ minus trepida fuisset, nisi Achæi locorum prudentes institissent. hi & cædes ingentes ediderunt, & dispersos passim fuga plerosq; armis exuerunt. Quintius prope Amyclas posuit castra. unde cum perpopulatus omnia circumiecta urbi frequentis & amœni agri loca esset, nullo iam hostium porta excedente, mouit castra ad flumen Eurotam, inde uallem Taygeto subiectam, agrosq; ad mare pertinentes euastat. Eodem ferè tempore L. Quintius maritimæ oræ oppida partim uoluntate, partim metu aut uī recepit, certior deinde factus, Gyttheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmonijs receptaculum esse: nec procal à mari castra Romana abesse, omnibus id copijs aggredi constituit. Erat eo tempore ualida urbs & multitudine ciuium incolarumq; & omni bellico apparatu instructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eumenes, & classis Rhodiorum superuenerunt. ingens multitudo naualium sociorum è tribus concitata classibus intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationem urbis terra mariq; munitæ facienda opera erant, perfecit. Iam testudinibus admotis murus subuebatur: iam arietibus quatiebatur. itaque una crebris ictibus euerfa est turris: quodq; circa muri erat, casu eius prostratum. & Romani simul à portu, unde aditus planior erat, ut discederent ab apertiore loco hostes: simul per patefactum ruina iter irrumpere conabantur. nec multum abfuit, quin quæ intenderant, penetrarent. sed tardauit impetum eorum spes obiecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagorides, & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagorides miserat nuntium ad legatum Romanum, traditurum se urbem. & cum ad

eam rem tempus & ratio conuenisset: à Gorgopa proditor interficitur. intentiusque ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum militum superuenisset. Is cum lupercilio haud procul distans tumuli ab urbe instructam aciem ostendisset: & ex altera parte L. Quintius ab operibus suis terra marique instaret: tum uera desperatio Gorgopam quoque coegit id consilij, quod in altero morte uindicaret, capere. & pactus ut abducere inde milites, quos praesidij causa habebat, liceret, tradidit Quintio urbem. Priusquam Gyttheum traderetur: Pythagoras praefectus Argis relictus, tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi, cum mille mercenarijs militibus, & duobus millibus Argiuorum Lacedaemonem ad Nabin uenit. Nabis sicut primo aduentu Romanae classis, & traditione oppidorum maritimae orae conterritus erat: sic parua spe cum acquievisset, Gyttheo ab suis retento: posteaquam id quoque traditum Romanis audiuit esse: cum ab terra omnibus circa hostibus, nihil spei esset: à mari quoque toto se interclusum: tunc cedendum fortunae ratus, caduceatorem primum in castra misit ad explorandum: si paterentur legatos ad se mitti, qua impetrata re, Pythagoras ad imperatorem uenit nullis cum alijs mandatis: quam ut tyranno colloqui cum imperatore liceret. Concilio adiucato, cum omnes dandum colloquiū censuissent: dies locusque constituitur. In mediae regionis tumulos modicis copijs sequentibus cum uenissent: relictis ibi in statione cōspecta utrinque cohortibus, Nabis cum delectis custodibus corporis, Quintius cum fratre, & Eumene rege, & Sosilao Rhodio, & Aristheno Achaeorum praetore, tribunisque militum paucis descendit. Ibi permissio ut seu dicere prius, seu audire mallet, ita coepit tyrannus. Si ipse per me T. Quinti uosque qui adestis, causam excogitare, cur mihi aut indixissetis bellum, aut inferretis, possem: tacitus euentum fortunae meae expectassem. nunc imperare animo nequeo: quin priusquam perirem, cur periturus essem, scirem. & Hercule si tales essetis, quales esse Carthaginenses fama est: apud quos nihil societatis fides sancti haberet: in me quoque uobis quid faceretis minus pensi esse, non mirarer. nunc cum uos intueor, Romanos esse uideo, qui rerum diuinarum foedera, humanarumque fidem socialem sanctissimam habeatis: cum me ipse respexi, cum esse spero: cui & publice, sicut ceteris Lacedaemonijs, uobiscum uetustissimum foedus sit: & meo nomine priuatim amicitia ac societas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam uiolaui, & eueri, quod Argiuorum ciuitatem teneo. Quo modo hoc tuear: re, an tempore? Res mihi duplicem defensionem praebet. nam & ipsis uocantibus, ac tradentibus urbem eam accepi, non occupauit: & accepi urbem, cum Philippi partium, non in uestra societate esset. Tempus autem me liberat, quod cum iam Argos haberem, societas mihi uobiscum conuenit: & ut uobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis praesidium deducerem, pepigistis. At Hercle in ea controuersia, quae de Argis est, superior sum, & aequitate rei: quod non uestram urbem, sed hostium, quod uolentem, non ui coactam accepi: & uestra confessione, quod in conditionibus societatis mihi Argos reliquistis. Ceterum nomen tyranni, & facta me premunt, quod seruos ad libertatem uoco, quod in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc respondere possum: me, qualiscunque sum, eundem esse, qui fui. Cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti: tum me regem appellari à uobis memini: nunc tyrannum uocari uideo. itaque si ego nomen imperij mutassem, mihi meae inconstantiae, cum uos mutetis, uobis uestrae reddenda ratio est. Quod ad multitudinem seruis liberatis auctam, & egentibus diuisum agrum attinet: possum quidem & in hoc me iure temporis tutari. nam feceram haec, qualiacunque sunt, cum societatem mecum pepigistis: & auxilia in bello aduersus Philippum accepistis. sed si nunc ea fecissem, non dico, quod in eo uos lesissem, aut uestram amicitiam uiolassem, sed illud me more atque instituto maiorum fecisse. Nolite ad uestras leges atque instituta exigere ea, quae Lacedaemone fiunt. nihil comparare singula necesse est. uos à censu equitem, à censu peditem legitis: & paucos excellere opibus, plebem subiectam esse illis uultis. noster legum lator non in paucorum manu rempublicae esse uoluit: quem uos senatum appellatis: nec excellere unum, aut alterum ordinem in ciuitate: sed per aequationem fortunae ad dignitates fore credidit, ut multi essent, qui arma pro patria ferrent. Pluribus me peregissem, quam pro patriae sermone breuitatis fateor, & breuiter peroratum esse potuit: nihil me, posteaquam uobiscum amicitiam institui:

stiteretur eius uos pœniteret, commisisse. Ad hæc imperator Romanus. Amicitia, & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est. cuius ius tyranni quoq; qui postea per uim tenuerunt Lacedæmone imperium: quia nos bella nunc punica, nunc gallica, nunc alia ex alijs occupauerant, usurparunt, sicut tu quoq; hoc Macedonico bello fecisti. nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Græciæ aduersus Philippum gereremus bellum: cum tyranno instituere amicitiam? & eo tyrāno, quàm qui unquā fuit, scruissimo, & uiolentissimo in suos? Nobis uero, etiā si Argos nec cepisses per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Græciam Lacedæmon quoq; uindicāda in antiquam libertatem erat, atq; in leges suas: quarum modo, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem fecisti. An ut ab Iasso, & Bargyllis præsidia Philippi deducantur, curæ erit nobis: Argos, & Lacedæmonem, duas clarissimas urbes, lumina quondam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus: quæ titulum nobis liberatæ Græciæ seruiētes deforment? At enim cum Philippo Argiui senserunt. Remittimus hoc tibi, ne nostram uicem irascaris. satis compertum habemus, duorum, aut ad summum trium in ea re nouitatis culpam esse: tam Hercle, quàm in te, tuoq; præsidio accersendo, accipiendoque in arcem, nihil sit publico consilio actum. Thessalos, & Phocenses, & Locrenses consensu omnium scimus partium Philippi fuisse. tamen cum cæteram liberauerimus Græciam: quid tandem censes in Argiuis, qui insontes publici consilij sint, facturos? Seruorum ad libertatem uocatorum, & egentibus hominibus agri diuisi crimina tibi obijci dicebas: non quidem nec ipsa mediocria, sed quid ista sunt præ ijs, quæ à te, tuisq; quotidie alia super alia facinora eduntur? exhibe liberam concionem uel Argis, uel Lacedæmone: si audire iuuat uera dominationis impotentissimæ crimina. Ut omnia alia uetustiora omittam: quam cædem Argis Pythagoras iste gener tuus penè in oculis meis edidit? quam tu ipse, cum iam propè in finibus Lacedæmoniorū essem? Agedum, quos in concione comprehensos, omnibus audientibus ciuib; tuis, in custodia te habiturum esse pronuntiaſti: iube uinctos produci, ut miseris parentes, quos falso lugent, uiuere sciant. At enim ut iam ita sint hæc, quid ad uos Romanis? hoc tu dicas liberantibus Græciam socijs: qui ut liberare possent, mare traiecerūt: terra marique gesserunt bellum? Vos tamen, inquis, uestramq; amicitiam, ac societatem populi Romani non uiolauit. Quoties uis te id arguam fecisse? sed nolo pluribus, summā rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia uiolat? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habearis, si cū hostibus te coniungas. Vtrū nō à te factum est? nam & Messenen uno atq; eodem iure fœderis, quo & Lacedæmonē, in amicitiam nostram acceptam socius ipse sociam nobis urbem ui atq; armis cepisti: & cū Philippo hoste nostro non societate modo, sed, si dijs placeat, affinitatem etiā per Philodem præfectū eius pepigisti: & bellū aduersum nos gerens mare circa Maleam infestum nauibus piraticis fecisti: & plures propè ciues Romanos, q̃ Philippus, cepisti, atq; occidisti: tutiorq; Macedonię ora, quàm promontoriū Maleæ cōmeatus ad exercitus nostros portatibus nauibus fuit. Proinde parce sic fidē ac iura societatis iactare: & omissa populari oratione, tanquā tyrannus & hostis loquere. Sub hæc Aristhenus nunc monere Nabin, nunc etiā orare: ut dum liceret, dum occasio esset, sibi, ac fortunis suis consuleret, & referre deinde nominatim tyrannos ciuitatū finitimarū cœpit: qui deposito imperio, restitutaq; libertate suis, nō tutam modo, sed etiā honoratam inter ciues senectutem egissent. His dictis inuicem, auditisq; nox propè diremit colloquiū. postero die Nabis Argis se cedere, ac deducere præsidium, quādo ita Romanis placeret: & captiuos, & perfugas redditurum dixit. aliud si quid postularent: scriptum ut ederent, petijt, ut deliberare cum amicis posset. Ita q; & tyranno ad consultandum tempus datum est: & Quintius sociorū etiam principibus adhibitis, habuit consilium. Maximæ partis sententia erat, perseuerandū in bello esse, & tollendū tyrannū: nunquam aliter tutā libertatē Græciæ fore. satius multo fuisse non moueri bellum aduersus eum, quàm omitti motum. & ipsum uelut cōprobata dominatione firmiorem futurū, authore iniusti imperij assumpto populo Romano: & exemplo multos & in alijs ciuitatibus ad insidiandum libertati ciuiū suorū incitaturū. Ipsius imperatoris animus ad pacē inclinatioer erat. uidebat enim, cōpulso intra mœnia hoste, nihil præter obsidionem restare: eam autem fore diutur-

nam. non enim Gytheum, quod ipsum tamen traditum, non expugnatum esset: sed Lacedæmonem ualidissimam urbem uiris, armisq; oppugnaturus. unam spem fuisse, si qua admoventibus exercitum dissensio inter ipsos ac seditio excitari posset: cum signa portis propè inferri cernerent, neminem se mouisse. Adhiciebat & cum Antiocho infidam pacem Iulium legatum inde redeuntem nuntiare. multo maioribus, quàm ante, terrestribus naualibusq; copijs in Europam eum transisse. si occupasset obsidio Lacedæmonis exercitum, quibus alijs copijs aduersus regem tam ualidum, ac potentem bellum gesturos: Hæc propalàm dicebat. illa tacita suberat cura, ne nouus consul Græciam prouinciam fortiretur: & inchoati belli uictoria successori tradenda esset. Cum aduersus tendendo nihil moueret socios: simulando se transire in eorum sententiam, omnes in assensum consilij sui traduxit. Bene uertat, inquit, obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet. cæterum cum res tam lenta, quàm ipsi scitis, oppugnatio urbium sit: & obsidentibus prius sepe, quàm obsessis tædium afferat: iam nunc hoc ita proponere uos animis oportet: hybernandum circa Lacedæmonis mœnia esse, quæ mora si laborem tantum, ac periculum haberet, ut & animis, & corporibus ad sustinenda ea parati essetis, hortarer uos. nunc impensa quoq; magna eget in opera, in machinationes, & tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda est: in commeatus uobis, nobisq; in hyemem expediendos. itaque ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter destituatis, scribendum ante uestris ciuitatibus censeo, explorandumq;: quid quæq; animi, quid uirium habeat. Auxiliorum satis superq; habeo, sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus. nihil iam præter nudum solum ager hostium habet: ad hæc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis.

Hæc oratio primum animos omnium ad respicienda cuiq; domestica mala conuertit: seignitiam, & inuidiam, & obrectationem domi manentium aduersus militantes: libertatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, malignitatem conferendi ex priuato, uersis itaq; subito uoluntatibus, facere quod è republica populi Romani, sociorumq; esse crederet, imperatori permiserunt. Inde Quintius adhibitis legatis tantum, tribunisq; militum, condiciones, in quas cum tyranno pax fieret, has conscripsit. Sex mensium inducię ut essent Nabidi, Romanisq;, & Eumeni regi, & Rhodijs. Legatos extemplo mitterent Romam T. Quintius, & Nabis, ut pax ex autoritate senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ condiciones pacis editæ Nabidi forent: ea dies ut induciarum principium esset: & ut ex ea die intra decimum diem ab Argis, cæterisq; oppidis, quæ in Argiuorum agris essent, præsidia omnia deducerentur: uacuaq;, & libera traderentur Romanis: & ne quod inde mancipium regium publicumue aut priuatum educeretur: & si qua ante educta forent, dominis recte restituerentur. Naues, quas ciuitatibus maritimis ademisset, redderet: neue ipse nauem ullā, præter duos lembos, qui non plus quàm sexdecim remis agerentur, haberet. Perfugas, & captiuos omnibus socijs populi Romani ciuitatibus redderet. & Messenijs omnia, quæ comparerent: quæq; domini cognoscerent. Exulibus quoq; Lacedæmonijs liberos, & coniuges restitueret: quæ earum uiros sequi uoluissent, inuita ne qua exulis comes esset. Mercenariorū militum Nabidis, qui aut in ciuitates suas, aut ad Romanos transissent, ijs res suæ omnes recte redderentur. In Creta insula ne quam urbem haberet, quas habuisset, redderet Romanis. ne quam societatem cum ullo Cretensium, aut quoquam alio institueret, neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus, quasq; & ipse restituisset: quæq; se suaq; in fidem ac deditionē populi Romani tradidissent, omnia præsidia deduceret: seip; ipse, suosq; ab his abstineret. Ne quod oppidum, ne quod castellum in suo alienoue agro conderet. Obsides ea ita futura, daret quinque: quos imperatori Romano placuisset: filium in his suum: & talenta centum argenti in præsentī, & quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo. Hæc conscripta castris propius urbem motis Lacedæmonem mittuntur. nec sanè quicquam eorum satis placebat tyranno: nisi quod præter spem reducentorum exulum mentio nulla facta erat. maxime autem omnium ea res offendeat: quod & naues, & maritimæ ciuitates ademptæ erāt. fuerat autē ei magno fructui mare omnē oram Maleæ prædatorijs nauibus infestā habenti. iuuentutē præterea ciuitatū earū ad supplementum longe optimi generis militū habebat. Has condiciones, quæquā ipse in secreto uolutauerat

rat cum amicis: uulgo tamen omnes fama ferebant: uanis, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regionum ingenijs. Non tam omnia uniuersi, quam ea, quæ ad quenque pertinerent, singuli carpebant. qui exulum coniuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorum aliquid possederant, tanquam amissuri, non reddituri, indignabantur. seruis liberatis à tyranno non irrita modo futura libertas, sed multo scedior quam fuisset ante, seruitus, reduntibus in iratorum dominorum potestatem, ante oculos obuersabatur. mercenarij milites & pretia militiæ casura in pace ægre ferebant, & reditum sibi nullum esse in ciuitates uidebāt, infensas non tyrannis magis, quam satellitibus eorum. Hæc inter se primo in circulis ferentes fremere: deinde ad arma subito discurrerunt. quo tumultu cum per se satis irritatam multitudinem cerneret tyrannus, concionem aduocari iussit. ibi cum ea, quæ imperarentur à Romanis, exposuisset: & grauiora atque indigniora quædam falso affinxisset: & ad singula nunc ab uniuersis, nunc à partibus concionis acclamaretur, interrogauit: quid se respondere ad ea, aut quid facere uellent? propè una uoce omnes nihil respondere, bellum geri iusserunt: & pro se quisque, qualia multitudo solet, bonum animum habere, & bene sperare iubentes, fortes fortunam adiuuare aiebant. His uocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætolosq; adiutores pronuntiat: & sibi ad obsidionem sustinendam copiarum affatim esse. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in stationes non ultra quieturi discurrunt. Paucorum lacestientium excursio, & emissa iacula extemplo Romanis dubitationem, quin bellandum esset, exemerunt. leuia inde prælia per quatrimum primum sine ullo satis certo euentu commissa. quinto die propè iusta pugna adeo pauentes in oppidum Lacedæmonij compulsi sunt, ut quidam milites Romani terga fugientium cædentes per intermissa, ut tunc erant, moenia urbem intrarint. Et tunc quidem Quintius satis eo terrore coërcitis excursionibus hostium, nihil præter ipsius oppugnationem urbis superesse ratus: missis qui omnes nauales socios à Gytheo accerferent, ipse interim cum tribunis militum ad uisendum urbis situm moenia circumuehitur. Fuerat quondam sine muro Sparta. tyranni nuper locis patentibus, planisque obiecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu stationibus armatorum pro munimento obiectis tutabantur. Vbi satis omnia inspexit, corona oppugnandum ratus, omnibus copijs (erant autem Romanorum sociorumq; simul peditum equitumq; simul terrestriumq; ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alij scalas, alij ignem, alij alia, quibus non oppugnarent modo, sed etiam terrent, portabāt, iussi clamore sublato subire undiq; omnes, ut quæ primum occurrerent, quæue opem ferrent, ad omnia simul pauentes Lacedæmonij ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuisum, parte una à Phœbeo, altera à Dictynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias appellant: (omnia autem hæc aperta sine muro loca sunt) aggredi iubet. Cum tantus undique terror urbem circumuasisset: primo tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuntios trepidos motus, ut quisque maxime laboraret locus, aut ipse occurrebat, aut aliquos mittebat. deinde circumfuso undique pauore ita obtorpuit, ut nec dicere quod in rem esset, nec audire posset: nec inops modo consilij, sed uix mentis compos esset. Romanos primo sustinebant in angustijs Lacedæmonij, ternæque acies tempore uno locis diuersis pugnabant. deinde crescente certamine nequaquam erat prælium par. missilibus enim Lacedæmonij pugnabant, à quibus se & magnitudine scuti perfacile Romanus tuebatur miles: & quod alij uani, alij leues admodum ictus erant. nam propter angustias loci, confertamq; turbam non modo ad emittenda cum procurfu, quo plurimum concitantur tela, spatium habebant: sed ne ut de gradu quidem libero ac stabili conarentur, itaque ex aduerso missa tela nulla in corporibus, rara in scutis hærebant. à circumstantibus ex superioribus locis quidam uulnerati sunt: mox progressos iam etiam ex tectis non tela modo, sed tegulæ quoque inopinantes perculerunt. sublatis deinde supra capita scutis, continuatisque ita inter se: ut non modo ad cæcos ictus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset: testudine facta subibant. & primo angustiae paulisper sua hostiumque refertæ turba tenuerunt. posteaquam in patentiore uiam urbis paulatim urgentes hostem processere: non ultra uis eorum, atque impetus sustineri poterant.

Cum

Cum terga uertissent Lacedæmonij, & effusa fuga superiora peterent loca: Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, qua nam ipse euaderet, circumspectabat. Pythagoras cum ad cætera animo officioq; ducis fungebatur: tum uero unus ne caperetur urbs, causa fuit. succendi enim ædificia proxima muro iussit. quæ cum momento temporis arsisent, ut adiuuantibus ignem, qui aliàs ad extinguendum opem ferre solent, ruere in Romanos tecta: nec regularum modo fragmenta, sed etiam ambusta tigna ad armatos peruenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiam maiorem, quàm periculum facere. Ita q; & qui extra urbem erant Romanorum, tum maxime impetus facientes recessere à muro: & qui iam intrauerant, ne incendio à tergo oriente intercluderentur à suis, receperunt sese. & Quintius posteaquàm quid rei esset, uidit: receptui canere iussit. ita iam propè capta urbe reuocati redierunt in castra. Quintius plus ex timore hostium quàm ex re ipsa spei nactus, per triduum insequens territauit eos, nunc prælijs laceffendo, nunc operibus intersepiendo quædam, ne exitus ad fugam esset. His comminationibus compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit, quem Quintius primo aspernatus excedere castris iussit: deinde suppliciter orantem, aduolutumq; genibus tandem audiuit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. dein cum ea uelut uana, & sine effectum nihil proficerent, eò deducta res est, ut his conditionibus, quæ ex scripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent, pecuniæq; & obsides accepti. Dum oppugnatur tyrannus, Argiui nuntijs alijs propè super alios afferentibus, non tantummodo obsessam, sed iam captam urbem Lacedæmonem esse, erecti & ipsi simul eo, quod Pythagoras cum parte ualidissima præsidij excesserat, contempta paucitate eorum, qui in arce erant: duce Archipo quodam præsidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia clementer præfuerat: uiuum fide data emisit. Huic lætitiæ Quintius superuenit, pace data tyranno, dimissisq; à Lacedæmone Eumene, & Rhodij, & L. Quintio fratre ad classem. Læta ciuitas celeberrimum festorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die stata propter belli mala prætermissum, in aduentum Romani exercitus ducisq; indixerunt: præfeceruntq; ludis ipsum imperatorem. Multa erant, quæ gaudium cumularent. reducti ciues à Lacedæmone erant, quos nuper Pythagoras, quosq; ante Nabis abduxerant, redierant, qui post compertam à Pythagora coniurationem, & cæde iam cœpta effugerant. libertatem ex longo interuallo, libertatisq; authores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant. testata quoque ipso Nemeorum die uoce præconis libertas est Argiuorum. Achæis quantum restituti Argi in commune Achæiæ concilium lætitiæ afferebant: tantum serua Lacedæmon relicta, lateri adhærens tyranni, non syncerum gaudium præbebat. Ætoli uero eam rem omnibus concilijs lacerare. Cum Philippo non ante desitum bellari, quàm omnibus excederet Græciæ urbibus. tyranno relicta Lacedæmonem: regem autem legitimum, qui in Romanis fuerat castris, cæterosq; nobilissimos ciues in exilio uicturos, Nabidis dominantis satellitem factum tribunum militum. Quintius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiscentem bellum gessisse tyrannum tradant: sed castris aduersus Romana castra positis: diuq; cunctatum, cum Ætolorum auxilia expectasset: coactum ad extremum acie configere, impetu in pabulatores suos ab Romanis facto, eo prælio uictum, castrisque exutum pacem petisse, cum cecidissent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia essent. Eodem ferè tempore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & ab M. Porcio consule ex Hispania literæ allatæ. utriusque nomine ternos in dies supplicatio à senatu decreta est. L. Valerius consul cum post fusos circa Litanam syluam Boios quietam prouinciā habuisset, comitiorum causa Romam redijt: & creauit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum, & T. Sempronium Longum. Horum patres primo anno secundi punici belli consules fuerant. Prætoria inde comitia habita. creati P. Cornelius Scipio, & duo C. Corneli, Merenda, & Blasius, & Cn. Domitius Ænobarbus, & Sex. Digitius, & T. Iuuentius Talua. Comitij perfectis consul in prouinciā redijt. Nouum ius eo anno à Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, ciues Romani essent. Puteolos, Salernumq;

numq; & Buxentum ascripti coloni, qui nomina dederant: cum ob id se pro ciuibus Romanis ferrent: senatus iudicauit non esse eos ciues Romanos. Principio anni, quo P. Scipio Africanus iterum, & T. Sempronius Longus Coss. fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam uenerunt. his extra urbem in æde Apollinis senatus datus est. pax, quæ cum T. Quintio conuenisset, ut rata esset, petierunt, impetraueruntq;. De prouincijs cum relatum esset, senatus frequens in eam sententiam ibat: ut, quoniam in Hispania & Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia prouincia esset. Scipio satis esse Italiæ unum consulem censebat: alteri decernendam Macedoniam esse. Bellum graue ab Antiocho imminere. iam ipsum sua sponte in Europam transgressum, quid deinde facturum censerent: cum hinc Ætoli haud dubie hostes uocarent ad bellum, illinc Annibal Romanis cladibus insignis imperator stimularer. Dum de prouincijs consulum disceptatur, prætores sortiti sunt. Cn. Domitio urbana iurisdictio, T. Iuuentio peregrina euenit: P. Cornelio Hispania ulterior: Sex. Digitio citerior, duobus Cornelijs. Blasio Sicilia, Merendæ Sardinia. In Macedoniam nouum exercitum transportari non placuit: eum, qui esset ibi, reduci in Italiam à Quintio, ac dimitti. item eum exercitum dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset. consulibus ambobus Italiam prouinciā esse, & duas urbanas eò legiones scribere: ut dimissis, quos senatus censuisset, exercitibus, VIII omnino Romanæ legiones essent. Ver sacrum factum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio Coss. id cum P. Licinius pontifex non esse recte factum collegio primū, deinde ex autoritate collegij patribus renuntiasset: de integro faciendum arbitrato pontificum censuerunt: ludosq; magnos, qui unā uoti essent: tanta pecunia, quāta assoleret, faciendos. Ver sacrum uideri pecus, quod natum esset inter Cal. Martias, & Idus Maias, P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo Coss. Censorū inde comitia habita sunt. creati censores Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus, principem senatus P. Scipionem cōsulem, quem & priores censores legerant, legerunt, treis omnino senatores, neminem curuli honore usum, præterierunt. gratiam quoq; ingentem apud eum ordinem pepererūt: quod ludis Romanis ædilibus curulibus imperarunt, ut loca senatoria secernerent a populo. nam antea in promiscuo spectabant. equitibus quoq; per paucis adempti equi, nec in ullum ordinem sæuitum. atrium libertatis, & uilla publica ab eisdē resecta, amplificataq;. Ver sacrum, ludicq; uotiui, quos uouerat Seruius Sulpitius Galba Cos. facti. Cum spectaculo eorum occupati animi omniū essent, Q. Pleminius, qui propter multa in deos hominesq; scelera Locris admissa in carcerē coniectus fuerat, cōparauerat homines, qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent, ut in conster nata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer posset. ea res indicio consciorū palam facta, delataq; ad senatū est. Pleminius in inferiorem demissus carcerē est, necatusq;. Colonia ciuium Romanorū eo anno deductæ sunt Puteolos, Vulturū, Liternum, trecenti homines in singulas. Item Salernū, Buxentumq; coloniæ Romanæ deductæ sunt. deduxere triumuii, T. Sempronius Longus, qui tū consul erat: M. Seruilius, Q. Minutius Thermus. Ager diuisus est, qui Campanorū fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpinorū fuerat: coloniā ciuium Romanorum alij triumuii, D. Iunius Brutus, M. Bebius Paphilus, M. Heluius deduxerūt. Tempfam item, & Crotonē ciuiū Romanorū coloniæ deductæ. Tempfanus ager de Brutijs captus erat. Brutij Græcos expulerant. Crotonem Græci habebāt. Triumuii, C. Octavius, L. Æmylius Paulus, C. Lectorius Crotonē: Tempfam L. Cornelius Merula, deduxerunt. Prodigia quoq; alia uisa eo anno Romæ sunt, alia nūtiata. in foro, & comitio, & Capitolio sanguinis guttæ uisæ sunt. & terra aliquoties pluuit. & caput Vulcani arsit, nuntiatū est, Interamnē lac fluxisse, pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso, & in piceno agro nō manus, nō pedes habētē natū. Ea prodigia ex pontificū decreto procurata, & sacrificium nouendiale factum, quod Adriani nuntiauerāt, in agro suo lapidibus pluuisse. In Gallia L. Valerius Flaccus procōsul circa Mediolanum cū Gallis, Insubribus, & Boijs, qui Dorulaco duce ad cōcitandos Insubres Padum transgressi erant, signis collatis depugnauit. x millia hostium sunt cæsa. Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphauit. tulit in eo triumpho argenti infecti xxv millia pondo, bigati centum uiginti tria millia, oscensis auri quingenta quadraginta pondo.

militibus

militibus quadringenta millia ex præda diuisit, in singulos ducenos septuagenos aris, triplex equiti. T. Sempronius Cos. in prouinciam profectus, in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorum res tum regulus eorum cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandū, castra locis apertis posuit: ut appareret dimicatu- ros, si hostis fines intrasset. Consul ubi quantæ copiae, quanta fiducia esset hosti, sensit: nuntium ad collegam mittit, ut si uideretur ei, maturaret uenire: se tergiuersando in aduentū eius rem extracturum. Quæ causa consuli cunctandi, eadem Gallis, præterquàm quod cūctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquàm coniungerentur consulū copiae, rem transigerent. per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam, si qui cōtra egrederent. tertio ui subiere ad uallum, castraq; ab omni simul parte aggressi sunt. Consul extemplo arma capere milites iussit. armatos inde paulisper continuit, ut & stolidam fiduciam hosti augetet: & dis- poneret copias, quibus quæq; portis erumperent. duæ legiones duabus principalibus portis signa efferre iussæ. sed in ipso exitu ita cōferti obstitere Galli, ut clauderent uiam. Diu in angustiis pugnatum est: nec dextris magis, gladijsq; gerebatur res, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebāt. Romani, ut signa foras efferret: Galli, ut aut ipsi in castra penetrarēt, aut exire Romanos prohiberent, nec ante in hanc, aut illam partem moueri acies potuerūt, quàm Q. Victorius primi pili centurio, & C. Attinius tribunus militum, quartæ hic, ille secundæ legionis (rem in asperis prælijs sæpe tentatam) signa adempta signiferis in hostes iniecerunt. dum repetunt enixe signum: priores secundani se porta eiecere. Iam hi extra uallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, cum alius tumultus ex auersa parte castrorum est exortus, in portam quæstori- am irruperant Galli: resistentesq; pertinacius occiderāt L. Posthumium quæstorem, cui Tym- pano fuit cognomen: & M. Attinium, & P. Sempronium præfectos socium, & ducetos ferme milites. Capta ab ea parte castra erant, donec cohors extraordinaria missa à consule ad tuen- dam quæstoriā portam, & eos, qui intra uallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & irrumpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cū duabus extraordinarijs co- hortibus porta erupit, ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erāt: clamoresq; dis- soni ad incertos suorum euentus à præsentī certamine animos pugnantium auertebāt. Vsq; ad meridiem æquis uiribus, ac propè pari spe pugnatū est. labor, & æstus emollida, & fluida cor- pora Gallorum, & minime patientia sitis, cum decedere pugna coëgisset: in paucos restantes impetum Romani fecerunt, fusosq; compulerunt in castra. Signum inde receptui à cōsule da- tum est. ad quod pars maior receperunt sese, pars certaminis studio, & spe potiundi castris ho- stium perstitit ad uallum. eorum paucitate contempta Galli uniuersi ex castris erumpunt, fus- si inde Romani, & qui imperio cōsulis parere noluerant, suo pauore ac terrore castra repetūt. ita uaria hinc atq; illinc nunc uictoria, nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad XI millia, Roma- norum V millia sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese. Cōsul Placentiam legiones duxit. Scipionem aliq; iuncto exercitu cū collega, per Boiorum agros populantē isse, quoad progredi syluæ, paludesq; passæ sunt, scribunt: aliq; nulla memorabili re gesta comitiorū causa rediisse Romam. Eodem anno T. Quintius Eliatæ, ex quo in hyberna reduxerat copias: to- tum hyemis tempus iure dicundo cōsumpsit: mutandisq; ijs, quæ aut ipsius Philippi, aut præ- fectorum eius licentia in ciuitatibus facta erant, cum suæ factionis hominum uires augendo, ius ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum, conuentu edicto, uenit. ibi o- mnium ciuitatum legationes in concionis modum circūfusas est allocutus, orsus ab inita pri- mum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorū, qui ante se in Macedonia fuis- sent, suisq; rebus gestis. Omnia cum approbatione ingenti sunt audita, præterquàm cum ad mentionem Nabidis uentum esset. id minime cōueniens liberanti Græciam uidebatur, tyran- num reliquisse, non suæ solum patriæ grauem, sed omnibus circa ciuitatibus metuendū. Nec ignarus huius habitus animorum Quintius, si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset, fate- batur pacis cum tyranno mentionem admittendam auribus non fuisse: & nunc, cum aliter q̃ ruina grauissima ciuitatis opprimi non posset: satius uisum esse: tyrannum debilitatum, ac to- tis propè uiribus ad nocendū cuiquam ademptis, relinqui: quàm intermori uehemētioribus, quàm

quàm quæ pati posset, remedijs ciuitatem sinere, in ipsa uindicta libertatis perituram. Prætorum cōmemorationi subiecit: proficisci sibi in Italiam, atq; omnem exercitū deportare in animo esse. Demetriadis, Chalcidisq; præsidia intra decimū diem audituros deducta: ac Corinthum ipsis extemplo uidētibus uacuam Achæis traditurum: ut omnes scirent: utrū Romanis, an Ætolis mentiri mos esset: qui male cōmissam libertatem populo Ro. sermonibus distulerint: & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicq; unquam pensi fuisse. Reliquas ciuitates monere: ut ex factis nō ex dictis amicos pensent: intelligantq; quibus credendū, & à quibus cauēdum sit. libertate modice utātur, temperatā eam salubrem eis, & singulis ciuitatibus esse: nimiam & alijs grauem, & ijs, qui habeant: præcipitem, & effrenatā esse. concordia in ciuitatibus principes, & ordines inter se, & in cōmune omnes ciuitates consulerent, aduersus cōsentientes nec regem quenq; satis ualidum, nec tyrannum fore. discordiam, & seditionē omnia opportuna insidiantibus facere: cum pars, quæ domestico certamine inferior sit: externo potius se applicet: q̃ ciui cedat. alienis armis partam, externa fide redditam libertatē sua cura custodirent: seruarentq;: ut populus Romanus dignis datam libertatē, hinc munus suum bene positū sciret. Has uelut parentis uoces cum audirent: manare omnibus gaudio lachrymæ: adeo ut ipsum quoq; confunderent dicentem. Paulisper fremitus approbantium dicta fuit: monētiumq; aliorum alios: ut eas uoces uelut oraculo missas in pectora animosq; demitterēt. silentio deinde facto petijt ab ijs: ut ciues Romanos, si qui apud eos in seruitute essent: conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam. ne ipsis quidem honestum esse: in liberata terra liberatores eius seruire. Omnes acclamarunt: gratias se inter cætera etiam ob hoc agere: quod admoniti essent: ut tam pio, ac necessario officio fungerētur. Ingens numerus erat bello punico captorum: quos Annibal, cum à suis non redimerentur: uenundederat. Multitudinis eorū argumentum est: quod Polybius scribit centum talentis eam rem Achæis stetisse: cum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis: statuissent. mille enim ducetos ea ratione Achæia habuit. adijce nunc proportionem: quot uerisimile sit totam Græciam habuisse. Nondum conuentus dimissus erat: cum respiciunt præsidium à Corintho discedens protinus ad portam duci, atque abire. Quorum agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, seruatorem liberatoremq; acclamantibus, salutatis dimissisq; eis, eadem qua uenerat uia Elatiā redijt. inde cū omnibus copijs Ap. Claudij legatum dimittit. per Thessaliam, atq; Epirū ducere Oricum iubet: atq; ibi se opperiri. inde nanq; in animo esse exercitū in Italiam traducere. & L. Quintio fratri legato & præfecto classis scribit: ut onerarias ex omni Græciæ ora eodem contraheret. Ipse Chalcidem profectus, deductisq; nō à Chalcide solum, sed etiam ab Oreo, atq; Eretria præsijs, conuentum ibi euboicarum ciuitatum habuit: cōmonitosq; in quo statu rerū accepisset eos, & in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscit: deductoq; præsidio, prosequentibus cunctis, sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam: ubi non liberadæ modo ciuitates erant: sed ex omni colluione & confusione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporum modo uitijs, ac uiolentia, & licentia regia turbati erant: sed inquieto etiam ingenio gentis: nec comitia, nec conuentum, nec concilium ullum, nō per seditionem ac tumultum, iam inde à principio ad nostram usq; ætatem traducentes. A censu maxime & senatum, & iudices legit: potentiorēque eam partem ciuitatum fecit: cui salua tranquillaq; omnia magis esse expediebat. Itaq; cum percussisset Thessaliam: per Epirum in Oricum, unde erat traiecturus: uenit. ab Orico copiarū omnes Brundisium transportatæ, inde per totam Italiam ad urbem propè triumphantes non minore agmine rerum captarum, quàm suo præse acto uenerunt. Posteaquam Romam uentum est: senatus extra urbem Quintio ad res gestas edisserendas datus est: triumphusq; meritis ab annuentibus decretus. Triduum triumphauit. die primo arma, tela, signaq; ærea, & marmorea transtulit plura Philippo adempta: quàm quæ ex ciuitatibus ceperat. secundo die aurum argentumq; factum, infectumq;, & signatum. infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta LXX. facti uasa multa omnis generis: cælata pleraq; quædā eximiæ artis: & ex ære multa fabrefacta: ad hæc clypea

argentea x. signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum. tetradrachmam vocant. trium fere denariorum in singulis argenti est pondus. auri pondo fuit tria millia septingenta quatuordecim: & clypeum unum ex auro totum: & Philippi nummi aurei quatuordecim millia, quingenti xiiii. tertio die coronæ aureæ, dona ciuitatum, translatae CXIIII: & hostiæ ductæ: & ante curram multi nobiles captiui, obſidesq; inter quos Demetrius Regis Philippi filius fuit: & Armenes Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius, ipse deinde Quintius urbem est inuectus. secuti curram milites frequentes: exercitu omni ex prouincia deportato. his ducenti quinquageni æris in pedites diuisi: duplex ceturioni: triplex equiti. præbuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti: qui seruitute exēpti fuerant. Exitu huius anni Q. Aelius Tubero tribunus plebis tulit ad plebem: plebesq; scuit: ut latinæ duæ coloniæ, una in Bruttios, altera in Thurinum agrum deduceretur. his deducendis triumuii creati: quibus in triennium imperiū esset: in Bruttios Q. Næuius, M. Minutius Rufus, M. Furius Crassipes: in Thurinum agrū. A. Manlius, P. Aemilius, L. Apustius. ea bina comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio habuit. Aedes eo anno aliquot dedicatæ sunt. una Iunonis Matutæ in foro olitorio: uota locataq; quadriennio ante à C. Cornelio cōsule gallico bello. censor idem dedicauit. altera Fauni. ædiles eam biennio ante ex mulctatitio argento faciendam locarant. C. Scribonius, & Cn. Domitius: qui prætor urbanus eam dedicauit. & ædem Fortunæ Primi genæ in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Ralla, duumuir ad idipsum creatus. uouerat eam decem annis ante punico bello P. Sempronius Sophus: locauerat idem censor. & in insula Iouis ædem C. Seruilius duumuir dedicauit. uota erat sex annis ante gallico bello ab L. Furio Purpurione prætor: ab eodem postea cōsule locata. Hæc eo anno acta. P. Scipio ex prouincia Gallia ad consules subrogandos rediit. Comitia consulum fuere, quibus creati sunt L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus. Postero die creati sunt prætores L. Cornelius Scipio, M. Fuluius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Messala, L. Porcius Licinius, & C. Flaminius. Megalesia, ludos scenicos, Attilius Seranus, L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædiliū ludos Romanos primum senatus à populo secretus spectauit: præbuitq; sermones (sicut omnis nouitas solet) alijs tandem quod multo ante debuerit, tributum existimantibus amplissimo ordini: alijs demptum ex dignitate populi quicquid maiestati patrum adiectum esset, interpretantibus: & omnia discrimina talia, quibus ordines discerneretur: & concordia, & libertatis æque minuendæ esse. Ad quingentesimum octauū annum in promiscuo spectatum esse, quid repente factum: cur immisceri sibi in cauea patres plebem nollent: cur diues pauperem confessorum fastidiret: nouam, & superbam libidinem ab nullius ante gentis senatu neq; desideratam, neq; institutam. Postremo ipsum quoq; Africanum, quod cōsul author eius rei fuisset, poenituisse ferūt. Adeo nihil motū ex antiquo probabile est. ueteribus, nisi quæ usus euidenter arguit: stari malūt. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Minutius Coss. fuerunt: terræ motus ita crebri nuntiabantur: ut nō rei tantū ipsius, sed feriarum quoq; ob id indictarum homines tæderet. nam neque senatus haberi, neq; administrari res publica poterat, sacrificando expiandoq; occupatis cōsulibus. postremo decem uiris adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per triduū fuit. coronati ad omnia publicaria supplicauerunt. edictumq; est: ut omnes, qui ex una familia essent: pariter supplicarēt. item ex autoritate senatus consules edixerunt: ne quis, quo die terræ motu nūtiato feriæ indictæ essent: eo die alium terræ motum nuntiaret. Prouincias deinde cōsules prius, tum prætores sortiti. Cornelius Galliam, Minutius Ligures sortiti sunt. C. Scribonius urbanā, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hispaniam citeriorem, M. Fuluius Hispaniam ulteriorem. Nihil eo anno belli expectantibus consulibus litteræ M. Cincij (præfectus is Pisis erat) allatæ: Ligurum xx millia armatorum, coniuratione per omnia conciliabula uniuersæ gentis facta, lunensem primum agrum depopulatos, Pisaniū deinde finem transgressos, omnem oram maris peragrassæ. Itaq; Minutius Cos. cui Ligures prouincia euenerant: ex autoritate senatus in rostra ascendit: ac edixit: ut legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno conscriptæ essent: post diem decimum Arretij adessent. in earum

earum locum se duas legiones urbanas scripturum. item socijs, & latini nominis magistratibus, legatisq; eorum, qui milites dare debebant: edixit: ut in Capitolio se adirent. ex ijs xv millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiusq; iuniorum descripsit: & inde e Capitolio protinus ire ad portā, & ut maturaretur res: proficisci ad delectum iussit. Fulvio, Flaminioq; terna millia Romanorū peditum, & centeni equites in supplementum, & quina millia sociū latini nominis, & duceni equites decreti: mandatumq; prætorebus: ut ueteres dimitterent milites: cum in prouinciam uenissent. Cum milites, qui in legionibus urbanis erant: frequentes tribunos plebeios adissent: uti causas cognoscerent eorum: quibus aut emerita stipendia, aut morbus causæ essent: quo minus militarent: eam rem literæ T. Sempronij discusserunt. in quibus scriptum erat: Ligurum xv millia in agrum placentinum uenisse: & eum usque ad ipsa coloniæ mœnia, & Padī ripas cum cædibus & incendijs perpopulatos esse. Bolorum quoq; gentem ad rebellionem spectare: ob eas res tumultum esse. Deceuit senatus: tribunos plebei non placere causas militares cognoscere: quo minus ad edictum conueniretur. adiecerunt etiam: ut socij nominis latini, qui in exercitu P. Cornelij, & T. Sempronij fuissent: & dimissi ab ijs consulibus essent: ad quam diem L. Cornelius Cos. edixisset: & in quem locum edixisset Ferruriæ: conuenirent: & ut L. Cornelius Cos. in prouinciam proficiscens: in oppidis agrisq; quā iturus esset: si quos ei uideretur, milites scriberet: armaretq; & duceret secum: dimittendiq; ei, quos eorum, quandoq; uellet, ius esset. Posteaquam consules delectu habito profecti sunt in prouincias: tum T. Quintius postulauit: ut de ijs, quæ cum decem legatis ipse statuisset: senatus audiret: eaq; si uideretur, autoritate sua confirmaret. id eos facilius facturos: si legatorū uerba, qui ex uniuersa Græcia, & magna parte Asiæ, quicq; ab regibus uenissent, audissent. Hæ legationes à C. Scribonio Pr. urbano in senatū introductæ sunt: benigneq; omnibus responsum. cum Antiocho quia longior disceptatio erat: decem legatis, quorum pars aut in Asia, aut Lyfimachiæ apud regem fuerant: delegata est. Quintio mandatum: ut adhibitis ijs legatorum regis uerba audiret: responderetq; ijs, quæ ex dignitate, atque utilitate populi Romani responderi possent. Menippus, & Hegesianax principes regiæ legationis erant. ex ijs Menippus ignorare se dixit: quidnam perplexi sua legatio haberet: cum simpliciter ad amicitiam petendam, iungendamq; societatem uenissent: esse autem tria genera fœderū: quibus integre paciscerentur amicitias ciuitates, regesq;. unum: cum bello uictis dicerentur leges. ubi enim omnia ei, qui armis plus posset: dedita essent: quæ ex ijs habere uictor, quibus mulctari eos uelit: ipsius ius, atque arbitrium esse. alterum: cum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam uenirent. tunc enim repeti, reddiq; per conventionem res: & si quarum turbata bello possessio sit: eas aut ex æquo simul, aut ex formula iuris antiqui, aut partis utriusque commodo componi. tertium esse genus: cum qui hostes nunquam fuerint: ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coeant. eos neque dicere, neq; accipere leges. id enim uictoris, & uicti esse. ex eo genere cum Antiochus esset: mirari se: quod Romani æquum censeant ei leges dicere: quas Asiæ urbium liberas & immunes, quas stipendiarias esse uelint: quas intrare præsidia regia: regemq; uetent. cum Philippo enim hoste pacem, nō cum Antiocho amico societatis fœdus ita sancindū esse. Ad ea Quintius. Quoniam uobis distincte agere libet: & genera iungendarum amicitiarum enumerare: ego quoque duas condiciones ponam: extra quas nullam esse regi nuntietis amicitia cum populo Romano iungendæ. unam: si nos nihil, quod ad urbes Asiæ attinet: curare uelit: ut & ipse omni Europa absteineat. alteram: si se ille Asiæ finibus non contineat: & in Europam transcendat: ut & Romanis ius sit Asiæ ciuitatum amicitias & tueri, quas habeant: & nouas complecti.

Enimvero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax: Thraciæ & Chersonesi urbibus arceri Antiochum: quæ Seleucus proauus eius, Lyfimacho rege bello uicto, & in acie cæso, per summum decus parta reliquerit: pari cum laude eadem ab Thracibus possessa partim armis receperit Antiochus: partim deserta, sicut ipsam Lyfimachiam, & reuocatis cultoribus frequentauerit: & quæ strata ruinis, atq; incendijs erant: ingentibus impensis ædificauerit. quid igitur simile esse: ex ea possessione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum: & Ro-

manos abstinere Asia: quæ nunquam eorum fuerit: Amicitiam expetere Romanorum Antiochum: sed quæ impetrata gloriæ sibi, non pudori sit. Ad hæc Quintius, Quandoquidem, inquit, honesta pensamus: sic, ut aut sola: aut prima certe pensari decet principi orbis terrarum populo, & tanto regi: utrum tandem uideatur honestius: liberas uelle omnes, quæ ubique sunt, Græciæ urbes: an seruas, & uestigales facere? Si sibi Antiochus pulchrum esse censeret: quas urbes proauus belli iure habuerit: auus, paterque nunquam usurpauerint: pro suis eas repetere in seruitutem: & populus Romanus susceptum patrocinium libertatis Græcorum non deferere, fidei constantiaque suæ ducit esse, sicut à Philippo Græciam liberauit: ita ab Antiocho græcas Asiæ urbes liberare in animo habet, neque enim in Æolidem, Ioniamque coloniam in seruitutem regiam missæ sunt: sed stirpis augendæ causa, gentisque uetustissimæ per orbem terrarum propagandæ. Cum hæsitaret Hegesianax: nec inficiari posset: honestiorem causam libertatis, quam seruitutis prætexi titulo: quin mittimus ambages, inquit P. Sulpitius: qui maximus natus ex decem legatis erat, alteram ex duabus conditionibus, quæ modo discrete à Quintio datæ sunt: legite: aut supersedete de amicitia agere. Nos uero, inquit Menippus, nec uolumus, nec possumus pacisci quicquam: quo regnum Antiochi minuatur. Postero die Quintius legationes uniuersas Græciæ, Asiæque cum in senatum introduxisset: ut scirent quali animo populus Romanus, quali Antiochus erga ciuitates Græciæ essent: postulatæ & suæ, & regis exposuit. Renuntiarent ciuitatibus suis: populum Romanum qua uirtute, quaque fide libertatem eorum à Philippo uindicauerit: eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa: uindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintium, & patres institit: ne festina- rent decernere: quo decreto turbaturi orbem terrarum essent, tempus & sibi sumerent, & regi ad cogitandum darent, cogitaturum, cum renuntiatae conditiones essent: & impetraturum aliquid: aut pacis causa consensurum. Ita integra dilata res est. legatos mitti ad regem eisdem, qui Lysimachiam apud eum fuerant: placuit: P. Sulpitium, P. Iulium, P. Aelium. Vix dum ij profecti erant: cum à Carthagine legati bellum haud dubie parare Antiochum Annibale ministro, attulerunt: inieceruntque curam: ne simul & punicum excitaretur bellum. Annibal patria profugus, peruenerat ad Antiochum: sicut ante dictum est: & erat apud regem in magno honore, nulla alia arte: nisi quod uoluerat diu consilia de Romano bello nemo aptior super tali re particeps esse sermonis poterat. Sententia eius una, atque eadem semper erat: ut in Italia bellum gereretur. Italiam & milites, & commeatus præbituram externo hosti, si nihil ibi moueatur: liceatque populo Romano uiribus & copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere: neque regem, neque gentem ullam parem Romanis esse. Sibi centum tectas naues, XVI millia peditum, mille equites deposebat, ea se classe primum Africam petiturum, magnopere confidere: & Carthaginenses ad rebellandum ab se compelli posse, si illi cunctentur: se aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis. Regem cum cæteris omnibus transire in Europam debere: & in aliqua parte Græciæ copias continere: neque transiientem, & quod in speciem famamque belli satis sit: paratum transire. In hanc sententiam cum adduxisset regem: præparandos sibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo casu interceptæ palam facerent conata: scribere non est ausus. Aristonem quendam Tyrium, natum Ephesi, expertus solertiam leuioribus ministerijs, partim donis, partim spe præmiorum oneratum, quibus etiam ipse rex annuerat: Carthaginem cum mandatis mittit, edit nomina eorum: quibus conuentis opus esset. instruit etiam secretis notis: per quas haud dubie agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonem Carthagine obuersantem non prius amici, quam inimici Annibalis, qua de causa uenisset, cognouerunt. & primo in circulis, conuiujsque celebrata sermonibus res est, deinde in senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Annibalis: si absens quoque nouas moliri res, sollicitandoque animos hominum turbare statum ciuitatis posset. Aristonem quendam Tyrium aduenam, instructum mandatis ab Annibale, & ab Antiocho rege, uenisse: certos homines quotidie cum eo secreta colloquia serere: & in occulto colloqui: quod mox in omnium perniciem erupturum esset. Conclamauere omnes: uocari Aristonem debere: & quæri quid uenisset: & nisi expromeret: cum legatis Romam mitti, satis pro temeritate unius hominis

hominis suppliciorum pensum esse. priuatos suo periculo peccaturos. rempublicam non extra noxam modo, sed etiam extra famam noxæ conseruandam esse. Vocatus Ariston purgare sese: & firmissimo propugnaculo uti: quod nihil literarum ad quenquam attulisset. cæterum nec causam aduentus satis expediebat: & in eo maxime hæsitabat: quod cum barchinæ solum factionis hominibus collocutum cum arguebant. Orta deinde altercatio est: alijs pro speculatore comprehendi iam, & custodiri iubentibus: alijs negantibus tumultuandi causam esse. mali rem exempli esse: de nihilo hospites corripere, idem Carthaginensibus & Tyri, & in alijs emporijs, in quæ frequenter commearit: euenturum. Dilata eo die res est. Ariston punico ingenio inter Pœnos usus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistratuum prima uespera suspendit. ipse deinde tertia uigilia nauem conscendit: & profugit. postero die cum suffetes ad ius dicendum consedisent: inspectæ tabellæ: ademptæq; & lectæ. scriptum erat: Aristonem priuatim ad neminem, publice ad seniores (ita senatum uocabant) mādāta habuisse. Publicato crimine minus intenta de paucis quæstio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad Coss. & senatum deferrent: placuit: simul qui de iniurijs Masanissæ quererentur. Masanissa posteaquam & infames Carthaginenses, & inter seipso discordes principes propter colloquia Aristonis sensit: senatum propter indicia ipsius Aristonis populo suspectum: locum iniuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum depopulatus est: & quasdam urbes uectigales Carthaginensium sibi coegit stipendium pendere. Emporia uocant eam regionem. ora est minoris syrtis. agri uberis: una ciuitas eius Leptis singula in dies talenta uectigal Carthaginensibus dedit. Hanc tum regionem & totam infestam Masanissa, & ex quadam parte dubiæ possessionis, sui regni, an Carthaginensium esset, effecerat. & quia simul ad purganda crimina, & questum de se Romam eos ituros comperit, qui & illa onerarent suspitionibus, & de iure uectigaliū disceptarent, legatos & ipse Romam misit. Auditi de tyrio aduena primum Carthaginenses curam iniecere patribus: ne cum Antiocho simul, & Pœnis bellandum esset. maxime ea suspicio crimen augebat: quod quem comprehensum Romam mitti placuisset, nec ipsum, nec nauem eius custodissent. De agro deinde cum regis legatis simul disceptari cœptum. Carthaginenses iure finium causamuebantur: quod intra eos terminos esset: quibus P. Scipio uictor agrum, qui iuris esset Carthaginensium, finisset: & confessione regis: qui cum Aphyrem profugum ex regno suo cum parte Numidarum uagantem circa Cyrenas persequeretur: precario ab se iter per eum ipsum agrum, tanquam haud dubie Carthaginensium iuris, petisset. Numidæ & de terminatione Scipionis mentiri eos arguebant: & si quis ueram originē iuris exigere uellet: quem proprium agrum Carthaginensium in Africa esse? aduenis, quantum secto bouis tergo amplecti loci potuerint: tantum ad urbem communiēdam precario datum. quicquid Byrsam sedem suam excefferint: uel atque iniuria partum habere. Neque enim de quo agatur: probare eos posse, non modo semper, ex quo cœperint: sed ne diu quidē eos possedisse. per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarū usurpasse ius: semperq; penes eum possessionem fuisse: qui plus armis potuisset. Cuius conditionis res fuerit: priusquam hostes Romanis Carthaginenses, socius atque amicus rex Numidarum esset: eius sinerent esse: nec se interponerent: quo minus qui possent: tenerent. Responderi legatis utriusq; partis placuit: missuros se in Africam, qui inter populum Carthaginensem, & regem in re præsentī disceptarent. Missi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M. Minutius Rufus, audita inspectaq; re suspensa omnia, neutro inclinatis sententijs, relinquere. Id utrum sua sponte fecerint: an quia mandatum ita fuerit: non tam certum est: quàm uidetur tempori aptum fuisse: integro certamine eos relinqui. nam si ita esset: unus Scipio uel notitia rei, uel authoritate ita de utrisq; meritis, finire nutu disceptationem potuisset.



PRINCIPIO anni, quo hæc gesta sunt: Sex. Digitius prætor in Hispania citeriore cū ciuitatibus ijs, quæ post profectiōē M. Catonis permulte rebellauerant: crebra magis, quæ digna dictu prælia fecit: & adeo pleraque aduersa: ut uix dimidiū militū, quæ quod acceperat: successori tradiderit, nec dubiū est: quin omnis Hispania sublatura animos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius Scipio, Cn. filius, trans Iberū multa secunda prælia fecisset: quo terrore nō minus quinquaginta oppida ad eū defecerūt. Prætor hæc gesserat Scipio. Idē proprætor Lusitanos peruastata ulteriori prouincia cū ingēti præda domum redeuntē in ipso itinere aggressus, ab hora tertia diei ad octauā incerto euentu pugnauit, numero militū impar, superior alijs, nam & acie frequenti armatis aduersus longum & impeditum turba pecorū agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere occurrerat, tertia namque uigilia exierāt hostes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant: nec ulla quiete data, laborem uia prælium exceperat. itaque principio pugnae uigoris aliquid in corporibus, animisq; fuit, & turbauerant primo Romanos, deinde æquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui, si ui fudisset, cecidissetq; hostes: proprætor uouit, tandem gradū acrius intulere Romani: cessitq; Lusitanus: deinde prorsus terga dedit, & cū institissent fugientibus uictores: ad XII millia hostiū sunt cæsa: capti quingēti quadraginta, omnes fermē equites: & signa militaria capta centū triginta quatuor. De exercitu Romano septuaginta & tres amissi. Pugnatum inde haud procul Ilipa urbe est, eō uictorē opulentum præda exercitū P. Cornelius reduxit, ea omnis ante urbem exposita est: potestasq; dominis suas res cognoscēdi facta est, cætera uendenda quæstori data, quod inde reuectū est: militi diuisum. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor: cū hæc in Hispania gerebantur, itaq; tam aduersæ, quæ secundæ res per ipsum, amicosq; eius magnis sermonibus celebrabantur, & tentauerat: quoniam bellum ingēs in prouincia exarsisset: & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atq; eas ipsas plenas pauoris ac fugæ accepturus esset: ut unam sibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam cū militem ab se ipso scriptū ex senatus consulto adiecisset: eligeret ex omni numero sex millia & quingentos pedites, & equites trecentos, ea se legione (nam in Sex. Digitij exercitu haud multū spei esse) rem gesturū. Seniores negare: ad rumores à priuatis temere in gratiā magistratū cōfictos senatuscōsulta facienda esse, nisi quod aut prætores ex prouincijs scriberēt: aut legati renuntiarēt: nihil ratū haberi debere, si tumultus in Hispania esset: placere tumultuarios milites extra Italiam scribi à prætore. Mens ea senatus fuit: ut in Hispania tumultuarij milites legerētur. Valerius Antias & in Sicilia nauigasse delectus causa C. Flaminium scribit: & ex Sicilia Hispaniā petētem tempestate in Africā delatū, uagos milites de exercitu P. Africani sacramento rogasse: his duarū prouinciarū delectibus terciū in Hispania allegisse. Nec in Italia segnus Ligurū bellum crescebat. Pisas iam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine ad famā belli, spemq; prædæ, circūsedebant. Minutius Cos. Arretiū die, quem edixerat ad conueniendū militibus: uenit, inde quadrato agmine ad Pisas duxit, & cum hostes mille passuū ab oppido trans fluuiū mouissent castra: consul urbem haud dubie seruatam aduentu suo est ingressus. Postero die & ipse trans fluuiū quingentos ferè passus ab hoste posuit castra, inde leuibus prælijs à populationibus agrū sociorū turbabatur, in aciem exire nō audebat, nouo milite, & ex multis generibus hominū collecto, nec dum noto satis inter se: ut uix fidere alijs alijs possent. Ligures multitudine freti & in aciem exibant, parati de summa rerū decernere: & abūdantes militum numero passim multas manus per extrema finium ad prædandū emittebāt: & cū coacta uis magna pecorū, prædæq; esset: paratū erat præsidium: per quod in castella eorū, uicosq; ageretur. Cum bellum ligustinum ad Pisas constitisset: cōsul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurū fines exercitum in agrū Boiorū induxit, ubi longe alia belli ratio, quæ cum Liguribus erat: consul in aciem exhibat: hostes pugna detrectabāt: prædatumq; ubi nemo obuiam exiret, discurrebāt Romani: Boij diripi sua impune, quàm tuendo ea cōferere certamen malebāt. Posteaq; omnia ferro igniq; satis euastata erant: cōsul agro hostiū excessit: & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos

*Insigne mendacium non
plures e romanis uideri*

eatos, ducebat. Boi ubi egressum ē finibus suis hostem sensere: sequebantur silenti agmine, lo-
 cū insidijs quæretes, nocte prætergressi castra Romana saltū, quā transeundū erat Romanis:
 insederunt. Id cum parū occulte fecissent: cōsul, qui multa nocte solitus erat mouere castra: ne
 nox terrorē in tumultuario prælio auget, lucem expectauit. & cum luce moueret: tamen tur-
 mam equitū exploratū misit. Posteaq; relatum est: quantæ copiae, & in quo loco essent: totius
 agminis sarcinas in mediū cōijci iussit: & triarios uallum circūjicere: cætero exercitu instructo
 ad hostē accessit. Idem & Galli fecerūt: posteaq; apertas esse insidias, ac recto & iusto prælio,
 ubi uera uinceret uirtus: dimicandū uiderunt. Hora secunda fermē cōcursum est. sinistra socio-
 rum equitum ala, & extraordinarij prima in acie pugnabant, præerant duo consulares legati,
 M. Marcellus, & T. Sempronius prioris anni consul. Nouus Cos. nunc ad prima signa erat:
 nunc legiones continebat in subsidijs: ne certaminis studio prius procurrent: quā datum
 signum esset. equites earum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minutios tribunos mili-
 tum educere iussit: inde cum signū dedisset, impetum ex aperto facerent. Hæc agentī nuntius
 uenit à T. Sempronio Longo: nō sustinere extraordinarios impetum Gallorū: & cæsos per-
 multos esse: & qui supersint: partim labore, partim metu remississe ardorem pugnae. legionem
 alteram ex duabus, si uideretur, summitteret: priusquam ignominia acciperetur. Secūda missa
 est legio: & extraordinarij recepti, tum redintegrata est pugna: cum & recens miles, & frequēs
 ordinibus legio successisset: & sinistra ala ex prælio subducta est: dextera in primam aciem su-
 biit. Sol ingenti ardore torreat minime patientia æstus corpora Gallorum, densis tamen or-
 dinibus nunc alij in alios, nunc in scuta incumbentes sustinebāt impetus Romanorū. Quod
 ubi animaduertit Cos. ad perturbādos ordines eorū C. Liuium Salinatorem, qui præerat ala-
 rijs equitibus: quam concitatissimos equos immittere iubet: & legionarios equites in subsidijs
 esse. Hæc procella equestris primo confudit & turbauit, deinde dissipauit aciem Gallorū: non
 tamen ut terga darent. obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in
 ordines cogentes: sed interequitantes alarij non patiebantur. Consul obtestabatur milites: ut
 paululum adniterent. uictoriā in manibus esse, dum perturbatos, & trepidantes uiderent, in-
 starēt. si restitui ordines siuissent: integro rursus eos prælio, & dubio dimicatu. Inferre ue-
 xillarios iussit signa, omnes cōnixi tandem auerterūt hostē. post q; terga dabant, & in fugam
 passim effundebantur: tum ad persequendos eos legionarij equites immissi. Quatuordecim
 millia Boiorum eo die cæsa sunt: uiui capti mille nonaginta duo: equites ducenti uiginti unus:
 tres duces eorū: signa militaria ducenta XII, carpenta LXIII. Nec Romanis incruenta ui-
 ctoria fuit. supra quinq; millia militum, ipsorum, aut sociorum sunt amissa: centuriones tres &
 xx, præfecti sociū quatuor, & M. Martius tribunus militum secūda legionis. Eodem ferē
 tempore duorum consulum literæ allatae sunt: L. Cornelij, ad Mutinā de prælio cum Boijs fa-
 cto: & Q. Minutij à Pisis. Comitia suæ sortis esse, cæterū adeo suspēsa omnia in Liguribus
 se habere: ut abscedi inde sine pernicie sociorū, & dāno reip. non possit. si ita uideret patribus
 mitteret ad collegā: ut is, qui profligatū bellum haberet: ad comitia Romā rediret. si id facere
 grauaretur: quod nō suæ sortis id negotiū esset: se quidē facturū, quodcūq; senatus censuisset.
 sed etiam atq; etiā uiderent: si magis ē repub. esset interregnum iniri: q; ab se in eo statu relin-
 qui prouinciam. Senatus C. Scribonio negotiū dedit: ut duos legatos ex ordine senatorio
 mitteret ad L. Cornelium consulem: qui literas collegæ ad senatū missas deferrent ad eum: &
 nuntiarēt, senatum, ni is ad magistratus subrogandos Romā ueniret: potius, q; Q. Minutius
 à bello integro auocaretur: interregnum iniri passurū. Missi legati renuntiauerūt: L. Corne-
 lium ad magistratus subrogādos Romā uenturū. De literis L. Cornelij, qui scripserat secū-
 dum præliū cū Boijs factū: disceptatio in senatu fuit, quia priuatim pleriq; senatoribus lega-
 tus M. Claudius scripserat: fortunæ populi Ro. & militū uirtuti gratiam habēdam: quod res
 bene gesta esset. cōsulis opera & militū aliquantum amissum: & hostiū exercitū, cuius delendi
 oblata fortuna fuerat: non deletū. milites eo plures perisse: quod tardius ex subsidijs qui labo-
 rātib; opem ferret, successissent. hostes ē manibus emissos: quod equitibus legionarijs & tar-
 dius datum signum esset: & persequi fugientes non licuisset. De ea re nihil temere decerni

placuit: ad frequentiores cōsultatio delata est. instabat enim cura alia: quod ciuitas scēnore laborabat: & cum multis scēnebribus legibus cōstricta auaritia esset: uia fraudis inita erat: ut in socios, qui non tenerentur ijs legibus: nomina transcriberent. ita liberos scēnore obruebāt debitores. cuius coercēdi cum ratio quæreretur: diem finiri placuit, scēneralia quæ proxime fuissent: ut qui post eam diem socij ciuibus Romanis credidissent pecunias: profiterētur: & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus debitor uellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde posteaq; professionibus detecta est magnitudo æris alieni per hanc fraudē contracti: M. Sempronius tribunus plebis ex autoritate patrū plebē rogauit: plebesq; sciuit: ut cū socijs, ac nomine latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cū ciuibus Romanis esset. Hæc in Italia domi, militiæq; acta. In Hispania nequaquā tantum belli fuit: quantū auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hispania oppidū Iluciam in Oretanis cepit: deinde in hyberna milites deduxit: & per hyemem prælia aliquot nulla memoria digna aduersus latronū magis: q̃ hostium excursiones, uario tamen euentu, nec sine militum iactura sunt facta. Maiores res gestæ à M. Fulvio. Is apud Toletū oppidū cum Vacceis, Vectonibusq; & Celtiberis signis collatis dimicauit: exercitum earū gentium fudit: fugauitq; regem Hilermum uiuum cepit. Dum hæc in Hispania gerebātur: comitiōrū iam appetebat dies. itaq; L. Cornelius Cos. relicto ad exercitū M. Claudio legato, Romā uenit. Is in senatu cum de rebus à se gestis disseruisset: quoq; in statu prouincia esset: questus est cum patribus cōscriptis: quod tanto bello una secunda pugna tam feliciter perfectō, non esset habitus dñs immortalibus honos. postulauit deinde: ut supplicationem simul, triumphūq; decernerent. Prius tamen, q̃ relatio fieret: Q. Metellus, qui cōsul dictatorq; fuerat: literas eodē tempore dixit & consulis L. Corneli ad senatū, & M. Claudij ad magnā partem senatorum allatas esse inter se pugnantēs: eoq; dilatam esse consultationem: ut præsentibus authoribus earum literarum disceptaretur. itaq; expectasse sese: ut consul, qui sciret ab legato suo aduersus se scriptum aliquid: cum ipsi ueniēdum esset: duceret eum secum Romam: cum etiam uerius esset: T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quā legato, nunc uidere sese amotum de industria: ne ea, quæ scripsisset, præsens diceret: aut argueret coram: & si quid uani afferret: argui posset: donec ad liquidū ueritas explorata esset. itaq; nihil eorū, quæ postularet Cos. decernendum in præsentia censere. Cum pergeret nihilo se gnus referre: ut supplicatio decerneretur: triūphantiq; sibi in urbem inuehi liceret: M. & C. Licinij tribuni plebis se intercessuros, si de ea re fieret senatus consultum: dixerunt. Censores erant priore anno creati Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus: Cornelius lustrū condidit. censa sunt ciuium capita CXLIII millia septingenta quatuor. Aquæ ingētes eo anno fuerunt: & Tyberis loca plana urbis inundauit. circa portam Flumētanam etiam collapsa quædā ruinis sunt. & porta Cœlimontana fulmine icta est: murusq; circa multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ, & Lanuij, & in Auentino lapidibus pluuit. & à Capua nuntiatum est: examen uespærum ingens in forum aduolasse, & in Martis æde consedisse. eas collectas cum cura, & igni crematas esse. Horum prodigiorum causa decemuiris libros adire iussi: & nouendiale sacrum factū: & supplicatio indicta est: atq; urbs lustrata. Iisdem diebus ædiculam Victoriæ uirginis propè ædem Victoriæ M. Porcius Cato dedicauit, biennio postquam uouit. Eodem anno coloniam latinam in agrum ferentinum triumuiri deduxerunt, C. Manlius Volso, L. Apustius Fullo, P. Ælius Tubero: cuius lege deducebantur tria millia peditum ferè, CCC equites: numerus exiguus: pro copia agri. Dari potuere quadragena iugera in pedites, sexagena in equites. Apustio authore tertia pars agri dempta est: quò postea, si uellent, nouos colonos ascribere possent. uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat: & ambitio magis quā unquam aliās exarserat consularibus comitijs. multi & potentes petebant patritij plebeijsq; P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui ex Hispania prouincia nuper decesserat magnis rebus gestis: & L. Quintius Flaminius, qui classi in Græcia præfuerat: & C. Manlius Volso: hi patritij. plebei autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. sed omniū oculi in Quintium, Corneliumq; coniecti. nam & in unum locum tendebant patritij ambo: & rei militaris gloria recens utrūq; commendabat.

Cæterum

Cæterum ante omnia certamen accendebāt fratres candidatorum, duo clarissimi suæ ætatis imperatores: maior gloria Scipionis, & quo maior: eo propior inuidiæ: Quintij recetior: ut qui eo anno triumphasset. Accedebat: quod alter decimū iam propè annum assiduus in oculis hominum fuerat: quæ res minus uerendos magnos homines ipsa satietate facit: cōsul iterum post deuictum Annibalem, censorq̃ fuerat. in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erant, nihil nec petierat à populo post triumphum: nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele se petere aiebat: pro legato & particeps administrati belli, se terra, fratrem mari rem gessisse. Is obtinuit: ut præferret candidato: quē Africanus frater ducebat: quē Cornelia gens, Cornelio cōsule comitia habente: quē tantum præiudiciū senatus uirum è ciuitate optimum iudicatū, qui matrē Idæam Pessinunte uenientē in urbem acciperet. L. Quintius, & Cn. Domitius Ænobarbus Coss. facti. adeo ne in plebeio quidē cōsule, cum pro C. Lælio niteretur, Africanus ualuit. Postero die prætores creati L. Scribonius Libo, M. Fuluius Centimalus, A. Attilius Serranus, M. Bebius Pamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Saloniū Sarra. Ædilitas insignis eo anno fuit M. Æmylij Lepidi, & P. Æmylij Pauli. Multos pecuarios dānarunt: & ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio ædis Iouis posuerunt. porticū unam extrā portam Trigemīnam, emporio ad Tyberim adiecto: alteram à porta Fontinali ad Martis aram, qua in campos iter esset, perduxerunt. Diu nihil memoria dignū in Liguribus gestum erat. extremo eius anni bis in magnū periculum res adducta est. nam & castra consulis oppugnata ægre sunt defensa: & nō ita multo post per saltū angustū cum duceretur agmen Romanum: ipsas fauces exercitus Ligurū insedit. quā cum exitus non pateret: cōuerso agmine redire institit cōsul, & à tergo fauces saltus occupatæ à parte hostiū erāt: caudinæq̃ cladis memoria non animis modo, sed propè oculis obuersabat. Numidas octingētos ferme equites inter auxilia habebat. Eorū præfectus consuli pollicetur: se parte utra uellet cum suis erupturū. tantū uti diceret: utra pars frequētior uicis esset. in eos se impetum facturū: & nihil prius, q̃ flammam tetis iniecturū: ut is pauor cogeret Ligures excedere saltu, quē obsiderēt: & discurrere ad opem ferendam suis. Collaudatū eum consul spe præmiorū onerat. At Numidæ equos conscendunt: & obequitare stationibus hostiū neminem laceßentes cœperunt. Nihil primo contemptius: equi, hominesq̃ paululi & graciles: discinctus, & inermis eques: præterquā quod iacula secū portat: equi sine frenis, deformis ipse cursus rigida ceruice & extento capite currentium. Hunc cōtemptum de industria augentes labi ex equis: & per ludibrium spectaculo esse. Itaq̃ qui primo intenti, paratiq̃, si laceßerent, in stationibus fuerant: iam inermes, sedentesq̃ pars maxima spectabāt. Numidæ adequitare: dein refugere: sed propius saltum paulatim euehi: uelut quos impotentes regendi equos inuitos efferrent. postremo subditis calcaribus per medias stationes hostiū erupere: & in agrū latiorē euecti omnia propinqua uia tecta incendūt: proximo deinde uico inferūt ignem: ferro, flammæq̃ omnia peruaßant. Fumus primo cōspectus: deinde clamor trepidantiū in uicis auditus, postremo seniores pueriq̃ refugiētes tumultum in castris fecerūt. itaq̃ sine consilio, sine imperio pro se quisq̃ currere ad sua tutanda: momentoq̃ temporis castra relicta erant: & obsidione liberatus Cos. quō intenderat, peruēnit.

Sed neq̃ Boij, neq̃ Hispani, cum quibus eo anno bellatum erat: tam inimici, infestiq̃ erāt Romanis: quā Ætolorū gens. Ii post deportatos ex Græcia exercitus primo in spe fuerant, & Antiochum in uacuam Europæ possessionē uenturum: nec Philippum, aut Nabin quieturos. ubi nihil usquam moueri uiderūt: agitandum aliquid, miscendumq̃ rati, ne cūctando senescerent consilia: conciliū Naupactum indixerunt. Ibi Thoas eorum prætor conquestus iniurias Romanorū, statumq̃ Ætolia, quod omnium Græciæ gentium ciuitatumq̃ inhonoratissimi post eam uictoriā essent: cuius causa ipsi fuissent: legatos censuit circa reges mittendos: qui nō solum tentarēt animos eorū: sed suis quenq̃ stimulis mouerent ad Romanū bellum. Democritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum est missus. Tyranno Lacedæmonio Democritus ademptis maritimis ciuitatibus eneruatam tyrannidem dicere: inde militē, inde naues, naualesq̃ socios habuisse: inclusum suis propè muris Achæos uidere dominantes Peloponneso: nunq̃ habiturum recuperādi sua occasione: si

eam, quæ tum esset, prætermisisset, & nullum exercitum Romanū in Græcia esse: nec propter Gytheum, aut maritimos alios Laconas dignam causam existimatuos Romanos, cur legiones rursus in Græciam transmittant. Hæc ad incitandū animum tyranni dicebatur: ut cum in Græciam Antiochus traiecisset: conscientia uiolata per sociorū iniurias Romanæ amicitiae cōiungeret se cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud dissimili oratione incitabat, erat etiam maior orationi materia: quo ex altiore fastigio rex, quàm tyrānus detractus erat: quoque plures ademptæ res, ad hæc uetusta regum Macedonia fama, peragratusque orbis terrarū uictorijs eius gentis referebantur. Et tutum uel incepto, uel euentu se consiliū afferre, nam neque ut ante se moueat Philippus, quàm Antiochus cum exercitu trāsierit in Græciam, suadere, & qui sine Antiocho aduersus Romanos, Ætolosque tandiu sustinuerit bellum: adiuncto Antiocho, socijs Ætolis, qui tum grauiores hostes, quàm Romani fuerint: quibus tandem uiribus resistere Romanos posse? Adhuciebat de duce Annibale, nato aduersus Romanos hoste: qui plures & duces, & milites eorū occidisset: quàm quot superessent. Hæc Philippo Nicander.

Alia Dicæarchus Antiocho: & primum omnium prædam de Philippo Romanorum esse, dicere: uictoriam Ætolorū, & aditum in Græciam Romanis nullos alios, quàm Ætolos dedisse: & ad uincendū uires eosdem præbuisse, deinde quantas peditū equitumque copias præbituri Antiocho ad bellum essent: quæ loca terrestribus copijs: quos portus maritimis. Tum de Philippo, & Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrumque ad rebellandum esse: & primam quanque occasionem recuperandi ea, quæ bello amisissent, arrepturos. Ita per totum simul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum, & reges tamen aut non moti, aut tardius moti sunt. Nabis extemplo circa omneis uicos maritimos dimisit ad seditiones in ijs miscendas: & alios principum donis ad suam causam perduxit: alios pertinaciter in societate Romana manētes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum à T. Quintio cura mandata erat, itaque extemplo ad tyrannū legatos miserunt: qui admonerent fœderis eum Romani: denuntiarentque: ne pacē, quam tātopere petisset: turbaret, & auxilia ad Gytheum, quod iam oppugnabatur à tyranno: & Romā qui ea nuntiarent, legatos miserūt.

Antiochus rex ea hyeme Rhaphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimonio data, cum Antiochiā se recepisset: per Ciliciā, Tauro monte superato, extremo iam hyemis Ephesum peruenit, inde principioueris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiā ultimarum partium regni, ne quid absente se à tergo moueretur: ipse cū omnibus terrestribus copijs ad Pisidas, qui circa Sicam incolunt: oppugnandos est profectus. Eo tēpore legati Romani P. Sulpitius, & P. Iulius, qui ad Antiochū (sicut ante dictū est) missi erant, iussi prius Eumenem adire, Elæam uenere: inde Pergamū (ibi regia Eumenis fuit) descenderūt. Cupidus belli aduersus Antiochū Eumenes erat: grauē, si pax esset, accolam tanto potentiorē regē credens: eundē, si motū bellum esset, nō magis parem Romanis fore: quē Philippus fuisset: & aut funditus sublatū iri: aut si pax uicto daretur: multa illi detracta sibi accessura: ut facile deinde se ab eo sine ullo Romano auxilio tueri posset, etiā si quid aduersi casurū foret: satius esse Romanis socijs quācunque fortunā subire: quē solum aut imperiū pati Antiochi: aut abnuentem uel atque armis cogi. Ob hæc quantū authoritate, quantum consilio ualebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Pergami substitit, Iulius cum Pisidiæ bello occupatū esse regem audisset: Ephesum profectus, dum paucos ibi moratur dies: dedit operam: ut cum Annibale, qui tum ibi forte erat: sæpe congregeretur: ut animū eius & tentaret, si qua posset: & metū demeret periculi ei quicquam ab Romanis esse. His colloquijs aliud nihil actū est: secutū tamen sua sponte est: uelut cōsilio petitum esset: ut uilius ob ea regi Annibal: suspectiorque ad omnia fieret. Claudius secutus Græcos Acilianos libros, P. Africanū in ea fuisse legatione tradit: eumque Ephesi collocutum cum Annibale, & sermonē etiam unum refert: quo quærenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisset Alexandrum Macedonum regem: quod parua manu innumerabiles exercitus fudisset: quodque ultimas oras, quas uisere supra spem humanam esset: peragrasset, quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum dixisse, castra metari primum docuisse: ad hoc neminem elegātius loca cepisse, præsidia

prælia disposuisse: artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse: ut italicæ gentes regis externi, quàm populi Romani tandiu principis in ea terra imperiū esse mallent. exequēti deinde quem tertium duceret, haud dubie semetipsum dixisse, tum risum obortum Scipioni: & subiecisse, quidnam tu diceres: si me uicisses? tum me uero, inquit, & ante Alexandrū, & ante Pyrrhū, & ante omnes alios imperatores esse, & perplexum punico astu responsum & assentationis genus Scipionem mouisse: quod è grege se imperatorum uelut inæstimabilem secreuisset. Iulius ab Epheso Apameam processit, eò & Antiochus audito Romanorum legatorum aduentu occurrit. Apameæ congressis disceptatio eadem fermè fuit: quæ Romæ inter Quintium, & legatos regis fuerat. mors nuntiata Antiochi filij regis, quem missum paulo ante dixeram in Syriam: diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit: magnumq; eius iuuenis desyderium, id enim iam specimen sui dederat: ut si uita longior contigisset: magni iusticiæ regis in eo indolem fuisse appareret. Quo carior, acceptiorq; omnibus fuerat: eo mors eius suspectior fuit, grauem successorem eum instare senectuti suæ patrem credentem, per spadones quosdam, talium ministerijs facinorum acceptos regibus, ueneno sustulisse. Eam quoq; causam clandestino facinori adijciebant: quod cum Seleuco filio Lysimachiam dedisset: Antiocho quam similem daret sedem, ut procul ab se honore eum quoq; ablegaret: non habuisset. Magni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit, legatusq; Romanus, ne alieno tempore incommodus obuersaretur: Pergamum concessit, rex Ephesum omisso quod inchoauerat bello, redijt, ibi per luctum regia clausa cum Minione quodā, qui princeps amicorum eius erat: secreta consilia agitauit. Minio ignarus omnium externorum, uiresq; æstimans regis ex rebus in Syriā, aut Asiā gestis, non causa modo superiorem esse Antiochum, quod nihil æqui postularent Romani: sed bello quoq; superaturum credebat. Fugienti regi disceptationem cum legatis, seu iam experto eam minus prosperam, seu incertore recenti confuso, professus Minio, se quæ pro causa esset dicturū, persuasit: ut à Pergamo accerferentur legati. Iam conualuerat Sulpitius, itaq; ambo Ephesum uenerūt, rex à Minione excusatus: & absente eo res agi cœpta est. Ibi præparata oratione Minio. Specioso titulo, inquit, uti uos Romani græcarum ciuitatum liberandarum uideo, sed facta uestra orationi non conueniunt: & aliud Antiocho iuris statuistis: alio ipsi utimini. Quid enim magis Smyrnæi, Lampfaceniq; Græci sunt, quàm Neapolitani, & Rhegini, & Tarētini: à quibus stipendium: à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracusas, atq; in alias Siciliae græcas urbes prætorem quotannis cum imperio, & uirgis, & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis: quàm armis superatis uos ipsos has leges imposuisse. Eandem de Smyrna, & Lampfaco, ciuitatibusq; quæ Ioniae, aut Æolidis sunt: causam ab Antiocho accipite, bello superatas à maioribus, & stipendiarias ac uectigales factas Antiochus repetit, itaq; ad hæc ei respōderi uelim: si ex æquo disceptatur: & non belli causa quæritur. Ad ea Sulpitius Fecit uerecunde, inquit, Antiochus: qui si alia pro causa eius non erant, quæ dicerentur: quemlibet ista, quàm se dicere maluit. Quid enim simile habet ciuitatum earū, quas comparasti, causa? Ab Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in nostram uenerunt potestatem: uno & perpetuo tenore iuris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent, exigimus. Potesne tandē dicere: ut ipsi populi non per se, non per alium quenquam fœdus mutauerint: sic Asiæ ciuitates, ut semel uenerunt in maiorum Antiochi potestatem: in perpetua possessione regni uestri permanisissent? & non alias earum in Philippi, alias in Prolemæi fuisse potestate: alias per multos annos nullo ambigēte libertatem usurpasset? Nam si, quod aliquādo seruiērūt temporū iniquitate pressi: ius post tot secula asserēdi eos in seruitutē faciet: quid abest quin actum nobis nihil sit: quod à Philippo liberauimus Græciā: & repetāt posterī eius Corinthū, Chalcidem, Demetriadem, & Thessalorum totā gentem? Sed quid ego causam ciuitatū ago: quā ipsis agētibus & nos, & regem ipsum cognoscere æquius est? Vocari deinde ciuitatum legationes iussit, præparatas iam ante, & instructas ab Eumene: qui quantūcūq; uiriū Antiocho decessisset, suo id accessurum regno ducebat. Admissi plures, dū suas quisq; nūc querelas, nūc expostulationes inferit, æqua iniquis miscētes, è disceptatione altercationē fecerūt, itaq; neq; remissa ulla re, neq; impetrata, æque

æque ac uenerant, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimissis hīs consilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quisque asperius aduersus Romanos locutus esset: eo spe gratiæ maior erat. alius superbiam postulatorū increpare, tanquam Nabidi uicto, sic Antiocho, maximo Asiæ regum, imponentium leges, quanquam Nabidi tamen dominationem in patriam suam, & patriam Lacedæmonem remissam; Antiocho si Smyrna, & Lampfacus imperata faciāt: indignum uideri. alij: paruas, & uix dictu dignas belli causas tanto regi eas ciuitates esse, sed initium semper per ius iniusta imperandi fieri, nisi crederent: Persas, cum aquā terramque ab Lacedæmonijs petierunt: gleba terræ, & haustu aquæ eguisse, per similem tētationem Romanis de duabus ciuitatibus agi, & alias ciuitates, simul duas iugum exuisse uidissent: ad liberatorē populum defecturas, si non libertas seruitute potior sit: tamen omnem præsentī in statu spem cuique nouandi res suas blandiorē esse. Alexander Acarnan in concilio erat, Philippi quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorē regiā Antiochi: & tanquam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiae regis, ut consilijs quoque arcanis interesset, acceptus erat. Is, tanquam non utrum bellandum esset, nec ne, consuleretur: sed ubi, & qua ratione bellum gereretur: uictoriam se haud dubiam proponere animo affirmabat. Si in Europam transisset rex: & in aliqua Græciæ parte sedem bello cepisset: iam primum Ætolos, qui umbilicum Græciæ incoherent: in armis eum inuenturum, antesignanos, ad asperrima quæque belli paratos in duobus uelut cornibus Græciæ: Nabini à Peloponneso concitaturum omnia, repetentem argiuorum urbem, repetentem maritimas ciuitates: quibus eū depulsum Romani Lacedæmonis muris inclusissent: à Macedonia Philippum: ubi primum bellicū cani audisset: arma capturum, nosse se spiritus eius: nosse animum, scire eum ferarū modo, quæ claustris, aut uinculis teneantur: ingēteis iamdiu iras in pectore uoluere, meminisse etiā se: quoties in bello precari omnes deos solitus sit: ut Antiochum sibi darent adiutorem, cuius uoti si compos nunc fiat: nullam moram rebellandi facturū, tantum non cunctandum, neque cessandum esse, in eo enim uictoriam uerti: si & loca opportuna, & socij præoccuparētur. Annibalem quoque sine mora mittendum in Africam esse ad distringendos Romanos. Annibal non adhibitus est in cōsiliū, propter colloquia cū Iulio suspectus regi, & in nullo postea honore habitus. Primo eam cōtumeliam tacitus tulit: deinde melius esse ratus, & percunctari causam repentinæ alienationis, & purgare se tempore apto, quæ sita simpliciter iracundiæ causa, auditaque, Pater Amilcar, inquit, Antioche paruum admodum me, cum sacrificaret, altaribus admotum iureiurando adegit: nunquam amicum fore populi Romani, sub hoc sacramēto sex & xxx annos militauī: hoc me in pace patria mea expulit: hoc patria extorrem in tuam regiā adduxit: hoc duce, si tu spem meā destitueris: ubi cunque uires, ubi arma esse sciam: huc ueniam, toto orbe terrarū quærens aliquos Romanis hostes, itaque si quibus tuorum meis criminibus apud te crescere libet: aliam materiam crescendī, quàm ex me quærant, odioque quod sim Romanis: id me uerum dicere pater Amilcar, & dii testes sunt, proinde cum de bello Romano cogitabis: inter primos amicos Annibalem habeto, siqua res te ad pacem cōpelleret: in id cōsiliū cum quo deliberes, quærito. Nō mouit modo talis oratio regem: sed etiam reconciliauit Annibali. Ex cōsilio ita discessum est: ut bellum gereretur. Romæ destinabant quidem sermonibus hostem Antiochum: sed nihil dum ad id bellum præter animos parabant. Consulibus ambobus Italia prouincia decreta est: ita ut inter se compararent: sortirenturue: uter comitijs eius anni præesset: ad utrum ea nō pertineret cura: ut paratus esset: si quod eum extra Italiam opus esset ducere legiones. Huic consuli permissum: ut duas legiones scriberet nouas, & sociū ac latini nominis xx millia, & equites DCCC. Alteri cōsuli duæ legiones decretæ: quas L. Cornelius Cos. superioris anni habuisset: & sociū ac latini nominis ex eodem exercitu pedites xv millia, & equites quingenti. Q. Minutio cum exercitu, quem in Liguribus habebat: prorogatum imperium, additum: in supplementum ut IIII millia peditum Romanorum scriberentur, & CL equites: & socijs eodem v millia peditum imperarentur, CCL equites. Cn. Domitio extra Italiam, quod senatus censuisset, prouincia euēnit: L. Quintio Gallia. Prætores deinde prouincias sortiti, M. Fuluius

M. Fuluius Centimalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bebius Pamphilus Hispaniam citeriorem, A. Attilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primum senatusconsulto, deinde plebis etiam scito permutatæ provinciae sunt, A. Attilio classis, & Macedonia: M. Bebio Brutij decreti: Flaminio, Fulvioque in Hispanijs prorogatum imperium. Bebio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ: quæ priore anno urbanae fuissent: ut & socijs eodem millia peditum xv imperarentur, & quingenti equites. A. Attilius triginta naues quinqueres facere iussus: & ex naualibus ueteres deducere: si quæ utiles essent: & scribere nauales socios. Et consulis imperatū: uti duo millia socium ac latini nominis, & mille pedites darent Romanos. Hi duo praetores, & duo exercitus terrestres naualesque aduersus Nabin aperte iam oppugnantem socios populi Romani, dicebantur parari. cæterum legati ad Antiochum missi expectabatur: & priusquam in redissent, uetuerat Cn. Domitium consulem senatus ab urbe discedere. Praetoribus Fulvio, & Scribonio, quibus ut ius dicerent, Roma provincia erat: negotium datum: ut praeter eam classem, cui Attilius praefuturus erat, centum quinqueres pararet. Priusquam consul, praetoresque in provincias proficisceretur: supplicatio fuit prodigiorum causa. Capram sex hœdos uno foetu edidisse, ex Piceno nuntiatum est: & Arretij puerum natum unimanum: Amiterni terram pluuisse: Formijs portam, murumque de caelo tacta: & (quod maxime terrebat consulem Cn. Domitium) bouem locutum: Roma caue tibi. Cæterorum prodigiorum causa supplicatum est: bouem cum cura seruari aliquot aruspices iusserunt. Tyberis infestior, quam priore impetu illatus urbi duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. saxum ingens, siue imbribus, seu motu terræ leniore quam ut alioqui sentiretur, labefactatum, in uicem Iugarium ex Capitolio procidit: & multos oppressit. in agris passim inundatis pecora ablata: uillarum strages facta est. Priusquam L. Quintius consul in provinciam perueniret: Q. Minutius in agro pisano cum Liguribus signis collatis pugnavit: nouem millia hostium occidit: cæteros fusos, fugatosque in castra compulit. ea usque in noctem magno certamine oppugnata, defensaque sunt. nocte clam profecti Ligures: prima luce Romanus uacua castra inuasit. praedæ minus inuentum est, eo: quod subinde spolia agrorum capta domos mittebant. Minutius nihil deinde laxamenti hostibus dedit. ex agro pisano in Ligures profectus, castella uicosque eorum igni ferroque peruastauit. ibi præda Etrusca, quæ missa à populatoribus fuerat: repletus est miles Romanus. Sub idem tempus legati ab regibus Romam reuerterunt. qui cum nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi aduersus lacedæmonium tyrannum attulissent: quem & Achaë legati nuntiabant contra foedus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius praetor cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. Consules, quando nihil ab Antiocho instaret: proficisci ambos in provincias placuit. Domitius ab Arimino, quæ proximum fuit: Quintius per Ligures in Boios uenit. Duo consulum agmina diuersa late agrum hostium peruastarunt. Primo equites eorum pauci cum praefectis, deinde uniuersus senatus, postremo, in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat: ad mille quingenti ad consules transfugerunt.

Et in utraque Hispania eo anno res prospere gesta. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum, opulentumque uineis expugnauit: & nobilem regulum Corribilonem uiuum cepit: & M. Fuluius proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda praelia fecit: oppida duo Hispanorum Vesceliam, Holonemque, & castella multa expugnauit. alia uoluntate ad eum defererunt. tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba, & Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parua urbs erat: sed loco munita. eam cum oppugnaret: Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio uenit. cum his signis collatis prospere pugnavit: & fusis Vectonibus, operibus Toletum cepit. Cæterum eo tempore minus ea bella, quæ gerebantur: curæ patribus erant: quam expectatio nondum cepti cum Antiocho belli. nam etsi per legatos idētidem omnia explorabatur: tamen rumores temere sine ullis authoribus orti multa falsa ueris miscebant. inter quæ allatum erat: cum in Aetoliam uenisset Antiochus: extemplo classem eum in Siciliam missurum. Itaque senatus etsi praetorem Attilium cum classe miserat in Græciam: tamen quia non copijs modo sed etiam authoritate opus erat ad tuendos sociorum

h h h animos

animos: T. Quintium, & Cn. Octauium, & Cn. Seruiliū, & P. Iulium legatos in Græciam misit: & ut M. Bebius ex Brutijs ad Tarentū, & Brūdusium promoueret legiones, decreuit: inde, si res posceret, in Macedoniā traiceret: & M. Fuluius prætor classem nauium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram: & ut cum imperio esset, qui classem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator: qui priore anno ædilis plebis fuerat) & ut idem prætor L. Valerio collegæ scriberet, periculum esse ne classis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam traiceret, itaq; placere senatui, ut ad eum exercitū quem haberet, tumultuariorū militum ad XII millia pedites, & quadringentos equites scriberet: quibus oram maritimā prouinciæ, quæ uergeret in Græciā, tueri posset. Eum delectū prætor non ex Sicilia ipsa tantum, sed etiam ex circumiacentibus insulis habuit: oppidaq; omnia maritima, quæ in Græciā uersa erant: præsidijs firmavit. Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali, Eumenis fratris: qui nūtiavit: Antiochū regem Hellepontum cum exercitu transisse: & ita se parare Ætolos: ut sub aduentū eius in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsentī Attalo gratiæ actæ: & ædes liberæ Attalo, ac lautia decreta: & munera data quina ambobus equestria arma, & uasa argentea centū pondo. Cū aliq; atq; aliq; nuntij bellum instare afferrent: ad rem pertinere uisum est: consules primo quoq; tempore creati, itaq; senatuscōsultum factū est: ut M. Fuluius prætor literas extemplo ad consulem mitteret: quibus certior fieret senatui placere: prouincia, exercituq; tradito legatis, Romā reuerti eum: & ex itinere præmittere edictum: quo comitia consulibus creādis ediceret. Paruit his literis Cos. & præmisso edicto, Romā uenit. Eo quoq; anno magna ambitio fuit: quod patritij tres in unum locum petierunt: P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui priore anno repulsam tulerat: & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volso, P. Scipioni, ut dilatū uiro tali, nō negatum honorem appareret: consulatus datus est, additus ei de plebe collega, M. Attilius Giabrio. Postero die prætores creati L. Æmylius Paulus, M. Æmylius Lepidus, M. Iunius Brutus, L. Cornelius Mammula, C. Liuius, & L. Oppius, utrique eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat: qui classem triginta nauium in Siciliam duxerat. Interim dum noui magistratus sortirentur prouincias: M. Bebius à Brundisio cum omnibus copijs trāsire in Epirum est iussus: & circa Apolloniā copias cōtinere: & M. Fuluius prætori urbano negotiū datum est: ut quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidē Romanus ita se ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam nō differebat bellum: sed summa ui Gytheū oppugnabat: & infestus Achæis, quod miserāt obsessis præsidij: agros eorū uastabat. Achæi nō antea ausi capeßere bellum, q̃ ab Roma reuertissent legati: ut quid senatui placeret, scirēt: post reditum legatorū, & Sicyonem cōcilium edixerunt: & legatos ad T. Quintiū miserunt, qui consiliū ab eo peterent. In cōcilio omniū ad bellum extemplo capeßendū inclinatæ sententiæ erant: literæ T. Quintij cunctationē iniecerunt: quibus author erat prætorē, classemq; Romanā expectandi. Cum principū aliq; in sententia permanerēt: aliq; utendū eius, quē ipsi consuluisent, consilio censerent: multitudo Philopœmenis sententiam expectabat. Prætoris tum erat: & omnes eo tēpore & prudentia, & authoritate anteibat. Is præfatus, bene cōparatum apud Ætolos esse, ne prætor, cū de bello cōsuluisset, ipse sententiam diceret: statuere quamprīmū ipsos quid uellent, iussit. prætorē decreta eorū cū fide, & cura executurū: annixurumq; ut quantū in consilio humano positū esset: nec pacis eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momēti ad incitandos ad bellum habuit: q̃ si aperte suadendo cupiditatē res gerendi ostēdisset. itaq; ingenti cōsensu bellum decretū est: tēpus, & ratio administrandi eius libera prætori permissa Philopœmeni sunt. Præterq; quod ita Quintio placeret: & ipse existimabat classem Romanā expectādā: quæ à mari Gytheū tueri posset, sed metuens, ne dilationē res nō pateretur, & non Gytheum solum, sed præsidij quoq; missum ad tuēdam urbem amitteretur: naues Achæorū deduxit.

Cōparauerat & tyrānus modicā classem ad prohibenda, si qua obsessis mari summitterentur, præsidia, tres tectas naues, & lembos treis: isq; tradita uetere classe ex fœdere Romanis, harū nouarū nauium agilitatem ut experiretur: simul ut omnia satis apta ad certamen essent, prouectos in altum quotidie remigem militemq; simulachris naualis pugnæ exercebat, in coratus uerti spem obsidionis: si præsidia maritima interclusisset. Prætor Achæorū sicut terre-

strium

strium certaminū arte quemuis clarorū imperatorū uel usu, uel ingenio æquabat: ita rudis in re nauali erat: Arcas, mediterraneus homo, externorū etiam omnium, nisi quod in Creta præfectus auxiliorum militauerat: ignarus. Nauis erat quadriremis uetus, capta annis octoginta ante: cum Crateri uxore Nicæam à Naupacto Corinthū ueheret. huius fama motus (fuerat enim nobile in classe regia quondam nauigiū) deduci ab Ægio putrem eam admodū, & uetustate dilabentem iussit. Hac tum prætoria naue præcedente classem, cum in ea Patrensis Piso præfectus, classis ueheretur: occurrerūt à Gytheo Laconum naues: & primo statim incursu ad nouam & firmā nauem uetus, quæ per se ipsa omnibus cōpagibus aquam acciperet: diuulsa est: captiq; omnes: qui in naui erant, cætera classis prætoria naue amissa, quantū quæq; remis ualuit, fugit, ipse Philopœmenes in leui speculatoria naue fuit: nec ante fugæ finem, q̃ Patras uētum sit, fecit. Nihil ea res animū militaris uiri, & multos experti casus imminuit: quin cōtra, si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset: eo plus in ea, quorū usu calleret, spei nactus, breue id tyranno gaudiū se effecturū affirmabat. Nabis cum prospera re elatus, tum etiā spem haud dubiā nactus, nihil iam à mari periculi fore, & terrestres aditus claudere opportune positis præsidijs uoluit. tertia parte copiarū ab obsidione Gythei abducta, ad Pleias posuit castra. Imminet is locus & Leucis, & Acris: quā uidebātur hostes exercitū admoturi. Cum ibi statiuæ essent: & pauci tabernacula haberēt: multitudo alia casas ex arūdinibus textas fronde, quæ umbram modo præberet: texissent: priusq; in conspectū hostium ueniret Philopœmenes: nec opinantē eum improviso genere belli aggredi statuit. Nauigia parua in stationem ocultatam agri argiui contraxit: in ea expeditos milites, cetratos plerosq; cum fundis, & iaculis, & alio leui genere armaturæ imposuit. inde litora legens cū ad propinquū castris hostium promontoriū uenisset: egressus callibus notis nocte Pleias peruenit: & sopitis uigilibus, ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni parte castrorū iniecit. Multi prius incēdio absumpti sunt: q̃ hostium aduentū sentirēt: & qui senserant: nullam opem afferre potuerūt. ferro, flammaq; omnia absumpta. perpauci tamen ex tam ancipiti peste ad Gytheum in maiora castra perfugerūt. Ita perculsis hostibus Philopœmenes protinus ad depopulandam Tripolin laco nici agri, qui proximus fines Megalopolitarum est: duxit: & magna ui pecorum hominumq; inde abrepta, priusquam à Gytheo tyrannus præsidium agris mitteret: discessit. Idem Telegram exercitu contracto, concilioq; eodem & Achæis & socijs indicto, in quo & Epirotarum, & Acarnānum fuere principes: statuit, quoniā satis & suorū à pudore maritimæ ignominiae restituti animi, & hostiū conterriti essent: ad Lacedæmonē ducere: eo modo uno ratus ab obsidione Gythei hostem abduci posse. Ad Carias primū in hostium terra posuit castra. Eo ipso die Gytheum expugnatum est. cuius rei ignarus Philopœmenes castra ad Barbothenem (mons est decem millia passuū ab Lacedæmone) promouit. Et Nabis recepto Gytheo, cum expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonē raptim duxisset: Pyrrhi (quæ uocant) castra occupauit: quem peti locū ab Achæis non dubitabat, inde hostibus occurrit. Obtinebant autē longo agmine propter angustias uiæ propè quinq; millia passuum: cogeatur agmen ab equitibus, & maxime à parte auxiliorū: quod existimabat Philopœmenes: tyrannum mercenarijs militibus, quibus plurimū fideret, à tergo suos aggressurum. Duæ res simul inopinatæ perculerūt eum: una, præoccupatus, quem petebat, locus: altera: quod primo agmini occurrisse hostem cernebat: ubi cū per loca confragosa iter esset: sine leuis armaturæ præsidio signa ferri nō uidebat posse. Erat autē Philopœmenes præcipuæ in ducēdo agmine, locisq; capiēdis solertiæ, atq; usus: nec belli tantū tēporibus, sed etiam in pace se ad id maxime exercuerat. Vbi iter quopiam faceret: & ad difficilem transitu saltum uenisset: cōtemplatus ab omni parte loci naturā, cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet, ab ijs quærebat: si hostis eo loco apparuisset: quid, si à fronte, quid, si ab latere hoc, aut illo, quid si à tergo adoriretur, capiendum cōsiliū foret: posse instructos recta acie, posse inconditū agmen, & tantūmodo aptum uiæ, occurrere: quem locū ipse capturus esset, cogitando, aut quarendo exequabatur: aut quot armatis, aut quo genere armorū (plurimū enim interesse) usus: quod impedimenta, quod sarcinas, quod turbam inermem trañceret: quanto ea, aut qualī præsidio cu-

stodiret: & utrum pergere qua cœpisset ire, uia, an ea qua uenisset, repetere melius esset: castris quoq; quem locū caperet: quantum munimēto amplecteretur loci, quā opportuna aquatio: quā pabuli lignorumq; copia esset: quā postero die castra mouenti tutū maxime iter, quā forma agminis esset. His curis cogitationibusq; ita ab ineūte ætate animū agitauerat: ut nulla ei noua in tali re cogitatio esset. Et tum omniū primū agmen constituit: dein cretēses auxiliares, & quos tarentinos uocabāt, equites binos secū trahentes equos ad prima signa misit: & iussis equitibus subsequi, super torrentem, unde aquari possent, rupem occupauit: eō impedimenta omnia, & calonū turbā collectā armatis circūdedit: & pro natura loci castra cōmuniuit, tabernacula statuere in aspretis, & inæquabili solo difficile erat. Hostes quingētos passus aberant, ex eodem riuo utrinq; cum præsidio leuis armaturæ aquati sunt: & priusq;, qualia in propinquis castris solent, cōtraheretur certamen: nox interuenit, postero die apparebat pugnandum pro aquatoribus circa riuum esse, nocte in ualle à cōspectu hostium auersa, quantā multitudinem locus oculere poterat, condidit cetratorū. Luce orta Cretensium leuis armatura, & tarentini equites super torrentē prælium cōmiserunt. Letennastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretēses & hostiū auxiliares, equitumq; idem genus tarentini præsidio aquatoribus erant, aliquandiu dubiū prælium fuit: ut eodem ex parte utraq; hominū genere, & armis paribus, procedente certamine, & numero uicere tyrāni auxiliares: & quia ita præceptū à Philopœmene præfectis erat: ut modico edito prælio in fugā inclinarent: hostemq; ad insidiarū locum pertraherent, effuse secuti fugientes per cōuallem pleriq; & uulnerati, & interfecti sunt, priusq; occultum hostem uiderēt. Cetrati ita, quantū latitudo uallis patiebatur, instructi sederāt: ut facile per interualla ordinū fugientes suos acciperēt, cōsurgunt deinde ipsi integri, recentes, instructi: & in hostes inordinatos, effusos, labore etiam & uulneribus fessos impetum faciunt, nec dubia uictoria fuit: extemplo terga dedit tyrani milles: & haud paulo concitatore cursu, quā secutus erat, fugiens in castra est compulsus, multi cæsi, captiq; in ea fuga sunt, & in castris quoq; foret trepidatū: ni Philopœmenes receptui cani iussisset: loca magis cōfragosa, quacunq; temere processisset, iniqua, quā hostē metuens. Inde & ex fortuna pugnae & ingenio ducis cōiectans, in quo tum is pauore esset, unum de auxiliaribus specie transfuga misit ad eū: qui pro cōperto afferret: Achæos statuisse postero die ad Eurotam amnem, qui propè sub ipsis affluit mœnibus: progredi: ut intercluderent iter: ne aut tyrannus cum uellet, receptū ad urbem haberet: aut cōmeatus ab urbe in castra portarentur: simul etiā tentaturos: si quorū animi sollicitari ad defectionē à tyranno possent. Non tam fidē dictis perfuga fecit: quā perculso metu relinquēdi castra causam probabilem præbuit. Postero die Pythagorā cum auxiliaribus, & equitatu stationē agere pro uallo iussit, ipse tanquam in aciem cū robore exercitus egressus, signa ocyus ferri ad urbem iussit. Philopœmenes posteaq; citatū agmen per angustam, & procliue uiam duci raptim uidit: equitatu omnem, & Cretensium auxiliares in stationē hostium, quæ pro castris erat: emittit. Illi ubi hostes adesse, & à suis se desertos esse uiderunt: primo in castra se recipere conati sunt: deinde posteaq; instructa acies tota Achæorū admouebatur: metu ne cū ipsis castris caperentur, sequi suorum agmen aliquantū prægressum insistant. Extemplo cetrati Achæorū in castra impetū faciunt: cæteri ad persequēdos hostes ire pergunt. Erat iter tale: per quod uix tranquillum ab hostili metu agmen expediri posset. Vt uero ad postremos præliū ortū est: clamorq; terribilis à tergo pauentiū ad prima signa est perlatus: pro se quisq; armis abiectis in circūiectas itineri syluas diffugiunt: momētoq; temporis strage armorū septa uia est: maxime hastis: quæ pleraq; aduersæ cadentes, uelut uallo obiecto iter impediebant. Philopœmenes utcunq; possent, instare, & persequi auxiliaribus iussis (utiq; enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipse grauius agmen uia patientiore ad Eurotam amnem deduxit. ibi castris sub occasum solis posit, leuem armaturam, quam ad persequendum reliquerat hostem: opperiebatur, qui ubi prima uigilia uenerunt, nuntiantes: tyrannū cum paucis ad urbem penetrasse, cæterā multitudinem inermem toto sparsam uagari saltu: corpora curare eos iubet, ipse tum ex cætera copia militum, qui, quia priores in castra uenerāt: refecti & cibo sumpto, & modica quiete erant: de-

lectos

lectos, nihil præter gladios secum ferentes extemplo educit: & duarum portarum itineribus, quæ Pheras, quæque Barbothenem ferunt: eos instruxit: quæ ex fuga recepturos sese hostes crederat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonij quoad lucis superfuit quicquid: à deijis callibus medio saltu recipiebant se. primo uespere ut lumina in castris hostium conspexere: è regione eorum occultis semitis se tenuerunt. ubi prætergressi ea sunt: iam tutum rati, in patenteis uias descendunt. ibi excepti ab insidente hoste passim ita multi cæsi, captique sunt: ut uix quarta pars de toto exercitu euaserit. Philopœmenes incluso tyranno in urbe, insequentes dies propè triginta uastandis agris Laconum absumpsit: debilitatisque, & propè fractis tyranni uiribus, dum redijt: æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, & quod ad Laconum bellum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos, & tyrannum bellum erat: legati Romanorum circuire solliciti sociorum urbes: ne Ætoli partis alicuius animos ad Antiochum auertissent, minimè operæ in Achæis aduendis consumpserunt: quos, quia Nabidi infesti erant: ad cætera quoque satis fidos censebant esse. Athenas primùm, inde Chalcidem, inde in Thessaliam iere: allocuti que concilio frequenti Thessalos, Demetriadem iter flexere. eò Magnetum concilium indictum est. Accuratiores ibi habenda oratio fuit: quod pars principum alienati à Romanis, totique Antiochi, & Ætolorum erant: quia cum reddi filium obsidem Philippo allatum esset: stipendiumque impositum remitti: inter cætera uana allatum erat: Demetriadem quoque ei reddituros Romanos esse. id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factionisque eius quidam omnia nouari Ætolorum, Antiochi que aduentu malebant. Aduersus eos ita differendum erat: ne timorem uanum ijs demendo spes incisa Philippum abalienaret: in quo plus ad omnia momenti, quam in Magnetibus esset. Illa tantum commemorata: cum totam Græciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse: tum eam ciuitatem præcipue. ibi enim non præsidia modo Macedonum fuisse: sed regiam exædificatam: ut præsens semper in oculis habendus esset dominus. cæterum nequicque ea facta: si Ætoli Antiochum in Philippi regiam adducerent: & nouus & incognitus pro uetere & experto habendus rex esset. Magnetarchen summum magistratum uocant. is tum Eurylochus erat: ac potestate ea fretus negauit dissimulandum sibi, & Magnetibus esse, quæ fama uulgata de reddenda Demetria de Philippo foret. id ne fieret: omnia & conanda, & audenda Magnetibus esse. & inter dicendi contentione inconsultius euectus proiecit: tum quoque specie liberam Demetriadem esse: re uera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sub hanc uocem fremitus uariantis multitudinis fuit, partim assentientium, partim indignantium dicere id ausum eum. Quintius quidem adeo exarsit ira: ut manus ad cælum tendens deos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum inuocaret. Hac uoce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus Magnetum, cum ob eleganter actam uitam auctoritate, tum quod semper Romanorum haud dubie partis fuerat: ab Quintio, legatisque alijs flens petijt: ne unius amentiam ciuitati assignaret. suo quenque periculo furere. Magnetes non libertatem modo, sed omnia, quæ hominibus sancta, caraque sunt: T. Quintio, & populo Romano debere. nihil quenquam à dijs immortalibus precari posse: quod non Magnetes ab illis haberent. & in corpora sua citius per furorē sæuituros: quam ut Romanam amicitiam uiolarent. Huius oratione subsecutæ multitudinis preces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in Ætoliā profugit. Iam enim (& id magis in dies) Ætoli defectionem nudabant: eoque ipso forte tempore Thoas princeps gentis, quem miserat ad Antiochum: redierat: indeque Menippum secum adduxerat, regis legatum. qui, priusque concilium ijs daretur: impleuerant omnium aures, terrestres naualesque copias commemorando: ingentem uim peditum equitumque uenire: ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maxime moueri credebant multitudinis animos: tantum aduehi auri: ut ipsos emere Romanos possit. Apparebat: quid ea oratio in concilio motura esset: (nam & uenisse eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur) & quanquam propè abscissa res erat: tamen non ab re esse Quintio uisum est: sociorum aliquos legatos interesse ei concilio: qui admonerent Romanæ societatis Ætolos: qui uocem liberam mittere aduersus regis legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem idonei uisi sunt, & propter ciuitatis dignitatem, & uetustam societatem cum Ætolis. ab ijs Quintius petijt: ut legatos ad panætolicum concilium

mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiavit legatione. Menippus post cum intromissus. Optimū fuisse omnibus, qui Græciam, Asiamque incolerent: ait, integris rebus Philippi potuisse interuenire Antiochum, sua quæque habiturum fuisse: neque omnia sub nutum, ditiorumque Romanā peruentura, nunc quoque, inquit, si modo uos quæ inchoastis, consilia cōstanter perducitis ad exitū: poterit dijs iuuantibus, & Ætolis socijs, Antiochus quamuis inclinatas Græciæ res restituere in pristinā dignitatē, ea autē in libertate posita est: quæ suis stat uiribus: nō ex alieno arbitrio pendet. Athenienses, quibus primis post regiā legationē dicendi quæ uellent potestas facta est: mentione omni regis prætermissa, Romanæ societatis Ætolos, meritōrumque in uniuersam Græciā T. Quintij admonuerūt: ne temere eam celeritate nimia cōsiliōrum euerterēt. Consilia callida & audacia prima specie læta, tractu dura, euentu tristia esse, legatos Romanos, & in ijs T. Quintiū haud procul inde abesse, dum integra omnia essent: uerbis potius de ijs, quæ ambigerētur: disceptarent: quæ Asiam, Europamque ad funestū arma-
rent bellum. Multitudo auida nouandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidē in conciliū Romanos censebāt, principū maxime seniores autoritate obtinere: ut daretur ijs conciliū. Hoc decretum Athenienses cum retulissent: eundē in Ætoliam Quintio uisum est, aut enim moturum aliquid: aut omnes homines testes fore: penes Ætolos belli culpam esse: Romanos iusta, ac propē necessaria sumpturos arma. Posteaque uētum est eō: Quintius in eo concilio orsus à principio societatis Ætolorū cum Romanis, & quoties ab ijs fides mota fœderis esset, pauca de iure ciuitatū, de quibus ambigeret: disseruit. Si quid tamen æqui se habere arbitrarētur: quanto esse satius: Romā mittere legatos: seu disceptare, seu rogare senatū malent: quæ populum Romanū cum Antiocho immistis Ætolis nō sine motu magno generis humani, & perniciē Græciæ dimicare: nec ullos prius cladē eius belli sensuros: quæ qui mouissent. Hoc nequicquā uelut uaticinatus Romanus. Thoas deinde, cæteri que factionis eiusdē cum assensu omnium auditi peruicerūt: ut ne dilato quidem concilio, & absentibus Romanis decretum fieret: quo accerteretur Antiochus ad liberandam Græciā, disceptandumque inter Ætolos & Romanos. Huic tam superbo decreto addidit propriam cōtumeliā Democritus prætor eorū, nam cum idipsum posceret decretū T. Quintius: non ueritus maiestatem uiri, primo aliud in præsentia, quod magis instaret: præuertendum sibi esse dixit, decretum, responsumque breui in Italia, castris super ripam Tyberis positis, daturū, tantus furor illo tempore gentem Ætolorum, tantusque magistratus eorū cepit. Quintius, legati que Corinthum rediere. Inde, ut quæque de Antiocho nihil per se ipsi moti, & sedentes expectare aduentum uiderentur regis: conciliū quidem uniuersæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt: per apocletos autem (ita uocant sanctius conciliū: ex delectis constat uiris) id agitabāt: quo nam modo res in Græcia nouaretur. Inter omnes constabat: in ciuitatibus principes, & optimum quæque Romanæ societatis esse: & præsentī statu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex sententia ipsorum essent: omnia nouare uelle. Ætoli consilium uno die spei quoque non audacis modo, sed etiam impudentis ceperunt: Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupādi. Singuli in singulas missi sunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonē, Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga, causaque fugæ ante dictum est: quia reditus in patriam nulla spes alia erat: adiunxit, Literis Eurylochi admoniti propinqui, amicique, & qui eiusdē factionis erant, liberos & cōiugem eius cum sordida ueste tenentes uelamenta supplicum concionem frequentē adire iubent, singulos, uniuersosque obtestantes: ne insontem, indemnatum consensescere in exilio sinerent. Et simplices homines misericordia, & improbos seditionesque immiscendi res tumultu ætolico spes mouit, pro se quisque reuocare iubebāt. His præparatis Diocles cum omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) specie reducentis exulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, cum millia sex ab urbe abesset: luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum subsequi iussa, processit, posteaquam portæ appropinquabat: desilire omnes ex equis iussit: & loris ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus: ut comitatus magis præfecti uideretur, quàm præsidium. Ibi una ex turmis ad portā relicta, ne excludi subsequens equitatus posset: media urbe ac per forū manu
Eurylochum

Eurylochum tenens, multis occurrētibus, gratulantibusq̃, domum deduxit. mox equitū plena urbs erat: & loca opportuna occupabantur. tum in domos missi: qui principes aduersae factionis interficerent. Ita Demetrias Aetolorū facta est. Lacedaemone non urbi uis afferēda, sed tyrannus dolo capiendus erat: quem spoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra moenia etiam Lacedaemonis ab Achæis compulsus, qui occupasset occidere: eum totius gratiam rei apud Lacedaemonios laturum. Causam mittendi ad eum habuerūt: quod fatigabat precibus: ut auxilia sibi, cum illis authoribus rebellasset: mitterentur. Mille pedītes Alexameno dati sunt: & trecenti delecti ex iuuentute equites. Iis à prætore Democrito in cōcilio arcano gentis, de quo ante dictū est: denūtiatum: ne se ad bellum Achaicū, aut rem ulla, quam sua quisq̃ opinione præcipere posset: crederent missos esse. quicquid Alexamenū res mouisset subiti cōsiliū capere: ad id quā uis inopinatū, temerarium, audax obediēter exequendum parati essent: ac pro eo acciperent: tanq̃ ad id unum agendū missos à domo se scirent. Cum his ita praepræparatis Alexamenus ad tyrannū uenit: quē adueniens extemplo spei impleuit. Antiochum iam in Europam trāsisse: mox in Græcia fore, terras, maria armis uirīsq̃ completurum. non cum Philippo rem esse credituros Romanos. numerū iniri peditum, equitumq̃, ac nauium non posse: elephantorū aciem cōspectu ipso debellaturam. Aetolos toto suo exercitu paratos esse uenire Lacedaemonem, cum res poscat: sed frequentes armatos ostendere aduenienti regi uoluisse. Nabidi quoq̃ & ipsi faciendū esse: ut quas haberet copias, nō sīneret sub tectis marcescere otio: sed educeret: & in armis decurrere cogeret: simul animos acueret: & corpora exerceret, cōsuetudine leuiorē laborem fore: & comitate, ac benignitate ducis etiā nō iniucundum fieri posse. Educi inde frequenter ante urbem in campū ad Eurotam amnem coepere, Satellites tyranni media ferē in acie cōsistebant. tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos plerunq̃ Alexamenus erat: ante signa uectabatur cornua extrema inuisens, in dextero cornu Aetoli erant: & qui ante auxiliares tyranni fuerāt: & qui uenerant milites cū Alexameno. Fecerat sibi morem Alexamenus nunc cum tyranno inter paucos ordines circūeundi, monendiq̃ eum, quæ in rem esse uidebantur: nunc in dexterū cornu ad suos adequitandū: mox inde, uelut imperato, quod res poposcisset: recipiendi se ad tyrannū. Sed quem diem patrandō facinori statuerat: eo paulisper cū tyranno uectatus, cum ad suos cōcessisset: tum equitibus à domo secum missis. Agenda, inquit, res est iuuenes, audendaq̃: quam me duce impigre exequi iussi estis. parate animos, dexterasq̃: nequis in eo, quod me uiderit faciētem: cesserit. qui cunctatus fuerit: & suum cōsiliū meo interponet: sciat sibi reditum ad penates nō esse.

Horror cunctos cepit: & meminerant, cum quibus mandatis exissent. Tyrannus ab lauo cornu ueniebat. Ponere hastas equites Alexamenus iubet: & se intueri. colligit & ipse animum confusum tantæ cogitatione rei. posteaq̃ appropinquabat: impetum facit: & transfixo equo tyrannum deturbat. iacentem equites confodiunt multis frustra in lorica ictibus datis. tandem in nudum corpus uulnera peruenerūt: & priusquā à media acie succurreretur, expirauit. Alexamenus cum omnibus Aetolis citato gradu ad regiam occupandam pergit. Corporis custodes, cum res in oculis gereretur: pauor primo cepit. deinde posteaq̃ abire Aetolorū agmen uidere: concurrunt ad relictum tyranni corpus. Per paucorum turba ex custodibus uitæ, mortisq̃ ultoribus facta est. nec mouisset se quisquā: si extemplo positis armis uocata in concionem multitudo fuisset: & oratio habita temporī cōueniens. Frequentes inde retenti in armis Aetoli, sine iniuria cuiusq̃. sed, ut oportuit in cōsilio fraude cœpto, omnia in maturandā perniciem eorū, qui fecerant, sunt acta. Dux regia inclusus diem ac noctē in scrutandis thesauris tyranni consumpsit: Aetoli uelut capta urbe, quam liberasse uideri uolebant: in prædam uersi. Simul indignitas rei, ac simul contemptus animos Lacedaemoniis ad coeundū fecit. alij dicere: exturbandos Aetolos: & libertatem, cum restitui uideretur: interceptam repetendam. alij: ut caput agēdæ rei esset: regij generis aliquē in speciem assumēdum. Laconicus eius stirpis erat puer admodū, educatus cum liberis tyranni. eum in equū imponunt: & armis arreptis Aetolos uagos per urbem cædūt: tum regiam inuadūt: ibi Alexamenū cum paucis resistentē obtruncant. Aetoli circa Chalcicecū (Minerua est templū areum) congregati cæduntur. pauci armis

abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiūt. ibi cōprehenſi à magiſtratibus ſub corona uenierūt. Philopœmenes audita cæde tyranni profectus Lacedæmonē, cum omnia turbata metu inueniſſet: euocatis principibus, & oratione habita, qualis habēda ab Alexameno fuerat: ſocietati Achæorū Lacedæmonios adiunxit: eo etiā facilius, quod ad idem forte tēpus A. Attilius cū quatuor & uiginti quinquereſibus ad Gytheū acceſſit. Iiſdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidā principem pulſum opibus eorū, qui Romanæ ſocietatis erant: poſt T. Quintiū, legatorumq; aduentū, & Herodorū mercatorē, ſed potētē Chalcide propter diuitias, præparatis ad proditiōē ijs, qui Euthymidæ factionis erant: nequaquā eandem fortunā, qua Demetrius per Eurylochū occupata erat: habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locū) Thebas primū, hinc Salganea proceſſit. Herodorus ad Thronium inde haud procul in maliaco ſinu duo millia peditū, & Thoas ducentos equites, naues onerarias leues ad triginta habebat. eas cū ſexcētis peditibus Herodorus trañcere in inſulam Atalantam iuſſus: ut inde, cū pedestres copias appropinquare iam Aulidi, atq; Euripo ſenſiſſet: Chalcidē trañceret. ipſi cæteras copias nocturnis maxime itineribus quanta poterāt celeritate, Chalcidē ducebāt. Miſtilo, & Xenocrides, penes quos tum ſumma rerū pulſo Euthymida, Chalcide erat: ſeu ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primo pauidi nihil uſquā ſpei, niſi in fuga ponebant. deinde poſteaquam reſedit terror: & prodi, & deſeri nō patriam modo, ſed etiam Romanorū ſocietate cernebant: conſilio tali animū adiecerunt. Sacrum anniuerſarium eo forte tēpore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat: quod nō populariū modo, ſed Caryſtiorum etiā coetu celebratur. Eò miſerūt qui orarent Eretrienſes, Caryſtiosq;: ut & ſuarū fortunam in eadem inſula geniti miſererentur: & Romanā ſocietate reſpicerent: ne ſinerent Ætolorum Chalcidē fieri. Eubœam habituros: ſi Chalcidē habuiſſent. graues fuiſſe Macedonas dominos: multo minus tolerabiles futuros Ætolos. Romanorum maxime reſpectus ciuitates mouit, & uirtutē nuper in bello, & in uictoria iuſtitia benignitateq; expertas. itaq; quod roboris in iuuetute erat, utraq; ciuitas armauit: miſitq;. His tuēda moenia Chalcidis oppidani cū tradidiſſent: ipſi cū omnibus copijs trañgreſſi Euripū ad Salganea poſuerūt caſtra. inde caduceator primū, deinde & legati ad Ætolos miſſi percunctatū: quo ſuo dicto, factoue ſocij, atq; amici ad ſe oppugnandos uenirēt. Reſpondit Thoas dux Ætolorū: nō ad oppugnandos, ſed ad liberandos ab Romanis uenire ſeſe. ſplendidiore nūc eos catena, ſed multo grauiore uinctos eſſe: q̃ cum præſidiū Macedonū in arce habuiſſent. Se uero negare Chalcidenſes aut ſeruire ulli, aut præſidio cuiuſq; egere. Ita digreſſi ex colloquio legati ad ſuos. Thoas, & Ætoli, ut qui ſpem omnem in eo, ut improuiſo opprimerent, habuiſſent: ad iuſtū bellum, oppugnationeq; urbis mari ac terra munitæ haudquaquā pares: domum rediere. Euthymidas poſtea q; caſtra populariū ad Salganea eſſe, profectosq; Ætolos audiuit: & ipſe à Thebis Athenas redijt. Et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalanta ſignū nequicq; expectaſſet: miſſa ſpeculatoria naue, ut quid moræ cauſa eſſet, ſcīret: poſtea q; rem amiſſam à ſocijs uidit: Throniū, unde uenerat, repetit. Quintius quoq; his auditis à Corintho ueniens nauibus in Chalcidem Euripo Eumēni regi occurrit. placuit: quingētos milites præſidij cauſa relinqui Chalcide ab Eumene rege: ipſum Athenas ire. Quintius, quò profectus erat, Demetriadem cōtendit: ratus Chalcidem liberatā momēti aliquid apud Magnetæ ad repetendam ſocietatem Romanam facturam. & ut præſidij aliquid eſſet ſuæ partis hominibus: Eunomo prætori Theſſalorum ſcripſit: ut armaret iuuentutē. & Iulium ad Demetriadē præmiſit ad tentandos animos: non aliter, niſi pars aliqua inclinaret ad reſpectū priſtinæ ſocietatis: rem aggreſſurus. Iulius quinquereſi naue ad hoſtiū portus eſt inuectus. Eò multitudo Magnetū omnis cum ſe effuſiſſet: quaſiuit Iulius: utrū ad amicos, an ad hoſtes ſeſe ueniſſe mallent? Reſpondit magnetarches Eurylochus: ad amicos ueniſſe eum. ſed abſtineret portu: & ſineret Magnetæ in concordia, & libertate eſſe: nec per colloquij ſpeciem multitudinem ſolicitaret. Altercatio inde, nō ſermo fuit: cum Romanus ut ingratos increparet Magnetæ: imminentesq; prædiceret clades: multitudo obſtreperet, nunc ſenatum, nunc Quintium accuſando. Ita irritō incepto Iulius ad Quintiū ſeſe recepit. At Quintius nūtio ad prætorem miſſo, ut reduceret domum copias: ipſe nauibus

navibus Corinthum redijt. Abstulerūt me uelut de spatio Græciæ res immistæ Romanis: non quia ipsas operæpretium esset perscribere: sed quia causæ fuerunt cum Antiocho belli.

Cōsulibus designatis (inde nanq; diuerterā) L. Quintius, & Cn. Domitius cōsules in prouincias profecti sunt: Quintius in Ligures: Domitius aduersus Boios. Boij quieuerūt: atq; etiam senatus eorū cum liberis, & præfecti cum equitatu (summa omnium mille & quingenti) consuli dederunt sese. Ab altero consule ager Ligurū late est uastatus: castellaq; aliquot capta: unde nō præda modo omnis generis cum captiuis parta: sed recepti quoq; aliquot ciues, sociiq; qui in hostium potestate fuerāt. Eodē hoc anno Vibonem colonia deducta est ex senatus cōsulto, plebisq; scito. mille septingenti pedites ierunt: trecenti equites. triuiri deduxerunt eos, Q. Næuius, M. Minutius, M. Furius Crassipes. quinadena iugera agri data in singulos pedites sunt: duplex equitibus. Brutiorū proxime fuerat ager: Brutij ceperāt de Græcis. Romæ per idem tēpus duo maximi fuerunt terrores, diutinus alter: sed segnior. terra dies duodequadraginta mouit. per totidē dies feriæ in sollicitudine, ac metu fuere: in triduū eius rei causa supplicatio habita est. alter non pavor uanus, sed uera multorū clades fuit. incendio à foro Boario orto diem noctemq; ædificia in Tyberim uersa arserunt: tabernæq; omnes cum magni pretij mercibus conflagrauerunt. Iam ferē in exitu annus erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, & cura patribus crescebat. itaq; de prouincijs magistratuum designatorum, quo intentiores essent omnes: agitari cceptum est. Decreuere: ut cōsulibus Italia, & quod senatus censuisset: (iam esse bellum aduersus Antiochū regem omnes sciebant) prouinciæ essent. cuius ea fors esset: quatuor millia peditum ciuium Romanorū, & trecēti equites, sex millia sociū latini nominis cum quadringētis equitibus sunt decreta. eorū delectū habere L. Quintius Cos. iussus: ne quid moraretur: quo minus consul nouus quod senatus censuisset, extemplo proficisci posset. Item de prouincijs prætorū decretū est: prima ut fors duæ, peregrina urbanaq; & inter ciues ac peregrinos iurisdictio esset: secunda Brutij: tertia classis: ut nauigaret, quod senatus censuisset: quarta Sicilia: quinta Sardinia: sexta Hispania ulterior. Imperatū præterea L. Quintio consuli est: ut duas legiones ciuium Romanorum nouas cōscriberet: & sociū ac latini nominis uiginti millia peditū, & octingentos equites. eum exercitū prætori, cui Brutij prouincia euenisset: decreuerunt. Ædes duæ Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ sunt. uouerat L. Furius Purpurio prætor gallico bello unā: alteram cōsul. dedicauit Q. Martius Ralla duumuir. Iudicia in sceneratores eo anno multa seuerè sunt facta, accusantibus priuatos ædilibus curulibus, T. Murio, & P. Junio Bruto. de multa damnatorū quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ: & in cella Iouis supra fastigium ædiculæ: & XII clypea inaurata. & ijdem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt. Intentis in apparatus noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidem cessabatur. Tres eum ciuitates tenebāt, Smyrna, & Alexandria Troas, & Lampascus: quas neq; ui expugnare ad eam diē poterat: neq; cōditionibus in amicitiam perlicere: neq; à tergo relinquere traiciens ipse in Europam uolebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio: & primo naues apertæ, quas cum eo missurus in Africam fuerat: mortæ sunt: deinde an omnino mittendus esset, consultatio mota est: maxime à Thoante Ætolo. qui omnibus in Græcia tumultu completis. Demetriadem afferebat in potestate esse: & quibus mendacijs de rege, multiplicando uerbis copias eius, crexerat multorum in Græcia animos: ijdem & regis spem inflabat. omnium uotis eum accersiri. cōcursum ad litora futurum: unde classē regiam prospexissent. Hic idem ausus de Annibale est mouere sententiā propē iam certam regis. nam neq; dimittendam partem nauium à classe regia censebat: neq; si mittendæ naues forent: minus quēquam ei classi, quā Annibalem præficiendum. Exulem illum, & Pœnum esse: cui mille in dies noua consilia uel fortuna sua, uel ingenium possit facere. & ipsam eam gloriā belli, qua uelut dote Annibal conciliatur: nimiam in præfecto regio esse. regem conspici, regem unum ducem, unum imperatorem uideri debere. Si classē, si exercitum amittat Annibal: idem damni fore, ac si per alium ducē amittantur. si quid prospere eueniat: Annibalis eam, non Antiochi gloriā fore. Si uero uniuerso bello uincendi Romanos fortuna detur: quā spem esse: sub rege uicturū Annibalem uni subiectum: qui patriam

pro-

propè non tulerit: non ita se à iuuenta eum gessisse, spe animoq; complexum orbis terrarum imperiū: ut in senectute dominū laturus uideatur. Nihil opus esse regi Annibale duce, comite, & consiliario eodem ad bellum uti posse, modicū fructū ex ingenio tali neq; grauem, neq; inutilem fore, si summa petantur: & dantem, & accipientē pergrauatura. Nulla ingenia tam prona ad inuidiam sunt: q̄ eorū qui genus ac fortunam suam animis non aquant: quia uirtutem, & alienum bonū oderunt. Extemplo consilium mittendi Annibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatū erat: abiectum est. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, nō ultra differre profectionem in Græciam constituit. Priusquam solueret naues: Ilium à mari ascendit: ut Mineruæ sacrificaret. Inde ad classem regressus, proficiscitur XL tectis nauibus, apertis LX. & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu, belli coq; alio apparatu, sequebantur. Imbrum primo insulam tenuit: inde Scyathum traiecit, ubi collectis in alto, quæ dissipatæ erant, nauibus, ad Pteleum primū cōtinentis uenit. Ibi Eurylochus magnetarches, principesq; Magnetū ab Demetriade occurrerunt, quorum frequētia lætus die postero in urbis portum nauibus est inuectus. Copias haud procul inde exposuit. x millia peditum fuere, & quingenti equites, sex elephantū: uix ad Græciā nudam occupandam satis copiarū, ne dum ad sustinendum Romanū bellum. Ætoli posteaquam Demetriadem uenisse Antiochum allatum est: concilio indicto decretum, quo accerferent eum: fecerūt. Iam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos sciebat: Phalaram in sinum maliacum processerat, inde decreto accepto Lamiam uenit. Exceptus ingenti fauore multitudinis cū plausibus, clamoribusq; & quibus alijs lætitia effusa uulgi significatur. In cōcilium ut uentū est: à Phanea prætor, principibusq; alijs introductus, factō silētio rex dicere orsus. Prima eius oratio fuit excusantis: quod tāto minoribus spe, atq; opinione omnium copijs uenisset. Id suæ impensæ erga eos uoluntatis maximum debere indicium esse: quod nec paratus satis ulla re, & tempore ad nauigandū immaturo, uocantibus legatis eorū haud grauate obsecutus esset: credidissetq; cum se uidissent Ætoli: omnia uel in se uno posita prælidia existimatuos esse. Cæterū eorum quoq; se, quorū expectatio destituta in præsentia uideatur: spem abunde expleturum, nam simul primū anni tempus nauigabile præbuisset mare: omnem se Græciā armis, uiris, equisq; omnem oram maritimā classibus completurū: nec impensæ, nec labori, nec periculo parsurum: donec depulso ceruicibus eorū imperio Romano, liberam uere Græciam, atq; in ea principes Ætolos fecisset, cum exercitibus cōmeatus quoq; omnis generis ex Asia uenturos, in præsentia curæ esse Ætolis debere: ut copia frumenti suis, & annona tolerabilis rerum aliarū suppeditetur. In hanc sententiā rex cum magno omniū assensu locutus discessit. Post discessum regis inter duos principes Ætolorum, Phaneam & Thoanem contentio fuit. Phaneas reconciliatore pacis, & disceptatore de ijs, quæ in cōtrouersia cum populo Romano essent: utendū potius Antiocho censebat, quàm duce belli. Aduentū eius, & maiestatem ad uerecundiā inferendā Romanis uim maiorem habituram, q̄ arma. Multa homines, ne bellare necesse sit, uoluntate remittere: quæ bello & armis cogi nō possint. Thoas negare: paci studere Phaneam: sed discutere apparatū belli uelle: ut tædio & impetus relanguescat regis: & Romani tempus ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari posse, toties legationibus missis Romam, toties cum ipso Quintio disceptando satis expertum esse, nec nisi abscissa omni spe, auxiliū Antiochi imploratuos fuisse, quo celerius spe omnium oblato, non esse elanguescendum: sed orandum potius regem: ut quoniam, quod maximum fuerit, ipse uindex Græciæ uenerit: copias quoq; terrestres, naualesq; accersat, armatū regem aliquid impetraturum: inermem non pro Ætolis modo, sed ne pro se quidem ipso momentū ulius futurum apud Romanos. Hæc uicit sentētia: imperatoremq; regem appellandum censuerunt: & xxx principes, cum quibus, si qua uellet, consultaret: delegerunt. Ita dimisso concilio, multitudo omnis in suas ciuitates dilapsa est. Rex postero die cum apocletis eorum unde bellum ordiretur, cōsultabat, optimū uisum est. Chalcidem frustra nuper ab Ætolis tentam primū aggredi: & celeritate in eam rem magis, q̄ magno conatu & apparatu opus esse. Itaq; cū mille peditibus rex, qui eū Demetriade secuti erāt: profectus per Phocidē est, & alio itinere

itinere principes ætoli, iuniorum paucis euocatis, ad Charoniā occurrerunt: & x rostratis nauibus secuti sunt. Rex ad Salganea castris positus, ipse cum principibus Ætolorū Euripū traiecit. & cum haud procul portu egressus esset: magistratus quoque Chalcidensium, & principes ante portam processerunt. pauci utrinque ad colloquium congressi sunt. Ætoli magnopere suadere: ut salua Romanorū amicitia regem quoque assumerent socium atque amicum. Neque enim cum inferendi belli, sed liberandæ Græciæ causa in Europam traiecisse, & re liberandæ, non uerbis & simulatione: quod fecissent Romani. Nihil autem utilius Græciæ ciuitatibus esse: quam utranque cōplecti amicitiam. ita enim ab utriusque iniuria tutam alterius semper præsidio & fiducia fore. nam si non recepissent regem: uiderent quid patiendum ijs extemplo foret: cum Romanorum procul auxiliū: hostis Antiochus, cui resistere uiribus suis non possent: ante portas esset. Ad hæc Mictilo unus ex principibus, mirari se dixit: ad quos liberandos Antiochus relicto regno suo in Europam traiecisset, nullam enim ciuitatē se, in Græcia nosse: quæ aut præsidium habeat: aut stipendium Romanis pendat: aut foedere iniquo alligata, quas nolit, leges patiatur. itaque Chalcidenses neque uindice libertatis ullo indigere: cum liberi sint: neque præsidio: cum pacem eiusdem populi Romani beneficio, & libertatem habeant. Amicitiam regis non aspernari, neque ipsorum Ætolorum, id primum eos pro amicis facturos: si insula excedant: atque abeant. nam ipsis certum esse: non modo non recipere mœnibus: sed ne societate quidē ullam pacisci, nisi ex autoritate Romanorum. Hæc renuntiata regi ad naues, ubi restiterat, cum essent: in præsentia (neque enim ijs uenerat copijs: ut ui agere quicquid posset) reuerti Demetriadem placuit, ibi, quoniā primū inane inceptum euasisset: cōsultare cum Ætolis rex quid deinde fieret. Placuit: Achæos, & Aminandrum regem Athamanū tentare. Bœotiorū gentem auersam ab Romanis iam inde à Barcillæ morte, & quæ secuta eam fuerant: censebāt. Achæorum Philopœmenem principē æmulatione gloriæ in bello Laconū infestū, inuisumque esse Quintio credebant. Aminander uxorem Apamiam, filiam Alexandri cuiusdam Megalopolitani, habebat: qui se oriūdum à Magno Alexandro ferens, filijs duobus Philippū atque Alexandrum, & filiæ Apamiam nomina imposuerat: quam regijs indultam nuptijs maior ex fratribus Philippus secutus in Athamaniā fuerat. Hunc forte ingenio uanum Ætoli, & Antiochus impulerāt in spem, quod is uere regū stirpis esset, regni Macedoniæ: si Aminandrum, Athamanesque Antiocho cōiunxisset. & ea uanitas promissorum non apud Philippum modo, sed etiam apud Aminandrum ualuit. In Achaia legatis Antiochi, Ætolorūque coram T. Quintio Ægij datum est conciliū. Antiochi legatus prior, quam Ætoli est auditus. Is, ut plerique, quos opes regiae alunt: uaniloquus maria terraque inani sonitu uerborum compleuit. Equitū innumerabilem uim transire Hellesponto in Europam: partim loricos: quos cataphractus uocant: partim sagittis ex equo utentes: & a quo nihil satis tecti sit: auersos refugiente equo certius figentes. His equestribus copijs quamquam uel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui possent: adijciebat multiplices copias peditū: & nominibus quoque gentiū uix fando auditis terrebat: Dacas, Medos, Elimæosque, & Cadusios appellans. Naualiū uero copiarū, quas nulli portus capere in Græcia possent: dexterū cornu Sidonios, & Tyrios, sinistrū Aradios, & ex Paphylia Hydetas tenere: quas gentes nullæ unquam nec arte, nec uirtute nauali æquassent. Iam pecuniā, iam alios belli apparatus referre superuacaneū esse. scire ipsos: abundasse semper auro regna Asiæ. Itaque non cum Philippo, nec Annibale rem futurā Romanis: principe altero ciuitatis: altero Macedoniæ tantū regni finibus incluso: sed cum magno Asiæ totius, partisque Europæ rege. Eum tamen, quāquam ab ultimis orientis terminis ad liberandā Græciam uenit: nihil postulare ab Achæis: in quo fides eorū aduersus Romanos, priores socios atque amicos lædatur. non enim ut secum aduersus eos arma capiant: sed ut neutri parti sese coniungant, petere: pacem utrique parti, quod medios deceat amicos: optent: bello se non interponant. Idem fermè & Ætolorum legatus Archidamus petijt: ut quæ facillima, & tutissima esset, quietē præstaret: spectatoresque belli fortunarū alienarū euentum sine ullo discrimine rerū suarū operirentur. Prouectus deinde est intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc proprie ipsius Quintij: ingratos appellans, & exprobans non uictoriam modo de Philippo uirtute Ætolorum

Ætolorum partem, sed etiam salutem: ipsumque, & exercitum sua opera seruatos. Quo enim illum unquam imperatoris functum officio esse: auspicantem, immolantemque, & uota nuncupantem sacrificuli uatis modo in acie uidisse: cum ipse corpus suum pro eo telis hostium obijceret.

Ad ea Quintius, Coram quibus magis, quam apud quos uerba faceret, dicere Archidamum rationem habuisse. Achæos enim probe scire: Ætolorum omnem ferociam in uerbis, non in factis esse: & in concilijs magis, concionibusque, quam in acie apparere, itaque parui Achæorum existimationem, quibus notos esse se scirent, fecisse: legatis regis, & per eos absenti regi cum se iactasse. Quod si quis antea ignorasset: quæ res Antiochum, & Ætolos coniunxisset: ex legatorum sermone potuisset apparere, mentiendo inuicem, iactandoque uires, quas non haberent, inflasse uana spe: atque inflatos esse: dum ij ab se Philippum uictum, sua uirtute protectos Romanos, & quæ modo audiebatis: narrant: uos, cæterasque ciuitates, & gentes, suam sectam esse secuturos: rex contra peditum, equitumque nubes iactat: & consternit maria suis classibus. Est autem res simillima cœnæ chalcidenſis hospitis mei, hominis & boni, & sciti conuiuatoris, apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum miraremur, unde illi eo tempore anni tam uaria, & tam multa uenatio: homo non quam isti sunt, gloriosus renidens condimentis ait uarietatem illam, & speciem ferinæ carnis ex malsueto sue factam. Hoc dici apte in copias regis, quæ paulo ante iactatæ sunt: posse: & in uaria genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum: Dacas, & Medos, & Cadusios, & Elimæos, Syros omnes esse: haud paulo mancipiorum melius, propter seruilis ingenia, quam militum genus. Et utinam subijcere oculis uestris Achæi possem concursationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiam in concilium Ætolorum, nunc Chalcidem, uideretis uix duarum male plenarum legiuncularum instar in castris regis. uideretis regem nunc mendicantem propè frumentum ab Ætolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias scenore in stipendium quærentem, nunc ad portas Chalcidis stantem, & mox inde exclusum, nihil aliud, quam Aulide atque Euripo spectatis, in Ætoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Ætolis, & Ætoli regiæ uanitati. quo minus uos decipi debetis, sed expertæ potius, spectatæque Romanorum fidei credere. Nam quod optimum esse dicant: non interponi uos bello: nihil imò tam alienum rebus uestris est, quippe sine gratia, sine dignitate præmiu uictoris eritis. Nec absurde aduersus utrosque respondisse uisus est: & facile erat orationem apud fauētes æquis auribus accipi. nulla enim nec disceptatio, nec dubitatio fuit: quin omnes, eosdem genti Achæorum hosteis, & amicos, quos populus Romanus censuisset, iudicarent: bellumque & Antiocho, & Ætolis nuntiari iuberent. Auxilia etiam quod censuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piræum extemplo miserunt. Erat enim haud procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitio num uenalem pretio multitudinem: donec ab ijs, qui Romanæ partis erant: Quintius est accitus: & accusante Leonte quodam Apollodorus author defectionis damnatus, atque in exilium est eiectus. Et ab Achæis quidem cum tristi responso legatio ad regem redijt. Bœotij nihil certi responderunt. Cum Antiochus in Bœotiam uenisset: tum quid sibi faciundum esset, se deliberaturos esse. Antiochus cum ad Chalcidis præsidium & Achæos, & Eumenem regem misisse audisset: maturandum ratus, ut & præuenirent sui: & uenientes, si possent, exciperent: Menippum cum tribus ferme millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & ex ea copia, quæ Lamiae repente colligi potuit: non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti, ab Eumene rege modicum auxilium missum, duce Xenoclide Chalcidenſi nondum obsessis itineribus tuto transgressi Euripum, Chalcidem peruenerunt. Romani milites quingenti ferme & ipsi, cum iam Menippus castra ante Salganea ad Herinium, quæ transitus ex Bœotia in Eubœam insulam est: haberet: uenerunt. Mictilo erat cum ijs, legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipsum præsidium petendum missus, qui posteaque obsessas ab hostibus fauces uidit: omisso ad Aulidem itinere, Delium couertit, ut inde in Eubœam transmissurus. Templum est Apollinis Delium imminens mari: v millia passuum ab Tanagra abest. minus quatuor inde millium proximus in Eubœam est maris traiectus. Vbi & in fano lucoque, ea religione & eo iure sancto quo sunt templa quæ asyla

Græci

Græci appellant: & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, aut sanguinem usquam factum audissent: cum per magnum otium milites, alij ad spectaculum templi luciꝝ uersi, alij in litore inermes uagarētur: magna pars per agros lignatum, pabulatumqꝫ dilapsa esset: repente Menippus palatos passim aggressus cecidit: ad quinquaginta uiuos cepit, perpauci effugerunt: in quibus Mictilo parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio, Romanisqꝫ sicut iactura militū molesta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adiecisse aliquantum uidebatur. Antiochus admoto ad Aulidē exercitu, cum rursus oratores partim ex suis, partim atolos Chalcidē misisset: qui eadem illa, quæ nuper, cum minis grauioribus agerent: nequiequam contra Mictilone & Xenoclide tendentibus, facile tenuit: ut portæ sibi aperirentur. Qui romanæ partis erant: sub aduentum regis urbe excesserunt. Achæorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo castellū romani milites pauci custodiæ causa locum communiebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi oppugnare est adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti ut sine fraude liceret abire, præsidio excesserūt, pertinacius Romani Euripum tuebātur. Hi quoqꝫ iam cum terra mariqꝫ obsiderentur: & iam machinas, tormentaqꝫ comportari uiderent: nō tulere obsidionem. Cum id, quod caput erat Eubœæ: teneret rex: ne cæteræ quidē eius insulæ urbes imperiū abnuerunt, magnoqꝫ principio sibi orsus bellum uidebatur: quod tanta insula, & tot opportuna urbes in suam ditionem uenissent.

DECADIS QUARTAE LIBER SEXTVS



PVLIVM CORNELIVM Cn. F. Scipionē, & M. Attilium Glabrio-
nem cōsules inito magistratu, patres priusquam de prouincijs agerent, res
diuinas facere maioribus hostijs iusserūt in omnibus fanis: in quibus lecti-
sterniū maiore parte anni fieri solet: precariqꝫ: quod senatus de nouo bello
in animo haberet: ut ea res senatui, populoqꝫ Ro. bene atqꝫ feliciter eueni-
ret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt: primisqꝫ hostijs perlitatum est: & ita
aruspices respōderunt: eo bello terminos populi romani propagari: uicto-
riam, ac triumphum ostendi. Hæc cum renuntiata essent: solutis religione animis, patres roga-
tionem ad populum ferri iusserunt: uellent: iuberent ne: cum Antiocho rege, quiqꝫ sectam eius
secuti essent: bellū iniri: si ea perlata rogatio esset: tum, si ita uideretur cōsulibus: rem integram
ad senatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit, tum senatus decreuit: ut cōsules
Italiam, & Græciam prouincias sortirentur: cui Græcia euenisset: ut præter eum numerum mili-
tum, quem L. Quintius in eam prouinciā ex autoritate senatus scripsisset: imperasset ue: cum
exercitum acciperet: quem M. Bebius prætor anno priore ex S. C. in Macedoniā traieciisset.
& extra Italiam permissum, ut, si res postulasset: auxilia ab socijs ne supra v millia numerum
acciperet. L. Quintium superioris anni cōsulem legari ad id bellum placuit. Alter cos. cui Italia
prouincia euenisset: cum Boijs iussus bellum gerere utro exercitu mallet ex duobus: quos supe-
riores coss. habuissent: alterum ut mitteret Romam: exqꝫ urbanae legiones essent paratæ, quod
senatus cēsisset. His ita in senatu ad id, quæ cuius prouincia foret, decretis, tum demum sortiri
cōsules placuit. Attilio Græcia, Cornelio Italia euenit. Certa deinde sorte senatusconsultū fa-
ctum est: quod populus romanus eo tempore duellum iussisset cum rege Antiocho esse: quiqꝫ
sub imperio eius essent: ut eius rei causa supplicationem imperarent cōsules: utiqꝫ M. Attilius
cos. ludos magnos Ioui uoueret, & dona ad omnia puluinaria. Id uotū in hæc uerba præeunte
P. Licinio pontifice maximo consul nuncupauit. Si duellum, quod cum Antiocho rege sumi
populus iussit: id ex sententia senatus, populiqꝫ romani confectum erit: tum tibi Iupiter popu-
lus romanus ludos magnos dies x continuos faciet: donaqꝫ ad omnia puluinaria dabuntur
de pecunia, quantam senatus decreuerit, quisquis magistratus eos ludos quando, ubiqꝫ faxit:
hi ludi recte facti, donaqꝫ data recte sunt. Supplicatio inde ab duobus coss. edicta per bi-
duum fuit. Consulibus sortitis prouincias, extemplo & prætores sortiti sunt. M. Iunio Bruto
iurisdicctio utraqꝫ euenit: A. Cornelio Māmulae Bruti: M. Æmylio Lepido Sicilia: L. Oppio
Salinatori Sardinia: C. Liuiio Salinatori classis: L. Æmylio Paulo Hispania ulterior. His ita
iii exercitus

exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, conscripti priore anno ex S. C. à L. Quintio cōsule, dati sunt: iussusq; tueri omnē oram circa Tarentum, Brundisiumq;. L. Æmylio Paulo in ultiore Hispaniam præter eum exercitum, quem à M. Fulvio proconsule accepturus esset: decretum: ut nouorum militum tria millia duceret, & trecentos equites: ita ut in ijs duæ partes socium latini nominis, tertia ciuium romanorum esset. Idem supplementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur: in Hispaniam citeriorem est missum. M. Æmylius Lepidus à L. Valerio, cui successurus esset: simul prouinciā, exercitumq; accipere iussus: L. Valerium, si ita uideretur, proprætore in prouincia retinere: & prouinciā ita diuidere, ut una ab Agrigento ad Pachynum esset: altera à Pachyno Tyndarium. eam maritimā oram L. Valerius x x nauibus longis custodiret. Eidem prætori mandatum: ut duas decimas frumenti exigeret: idq; ad mare comportandum, deuehendūq; in Græciā curaret. Idem L. Oppio de alteris decimis exigendis in Sardinia imperatum. cæterum non in Græciā, sed Romam id frumentum portari placere. C. Liuius prætor, cui classis euenerat: cum x x x nauibus paratis trajicere in Græciā primo quoq; tēpore iussus: & ab Attilio naues accipere: ueteres naues, quæ in naualibus erant: ut reficeret, & armaret. M. Iunio prætori negotium datum est: ut in eam classē socios nauales libertinos legeret. Legati terni in Africā ad Carthaginēses, & in Numidiā ad frumentum rogandū, quod in Græciā portaretur: missi: pro quo pretium solueret populus Ro. Adeoq; in apparatus curamq; eius belli ciuitas intenta fuit: ut P. Cornelius cos. ediceret: qui senatores essent: quibusq; in senatu sententiā dicere liceret: quicq; minores magistratus essent: ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret: quā unde eo die redire posset: ne uero uno tempore quinque senatores ab urbe Roma abessent. In comparanda impigre classe C. Liuium prætorem contentio orta cum colonis maritimis paulisper tenuit. nam cum cogerentur in classē: tribunos plebis appellarunt. ab ijs ad senatum reiecti sunt. senatus ita, ut ad unum omnes consentirent: decreuit: uacationem rei naualis his colonis non esse. Sena, & Fregena, & Castrū nouum, & Pyrgi, & Antium, & Tarracina, & Minturnæ, & Sinuessæ fuerūt: quæ cum prætore de uacatione certauerunt. cōsul deinde M. Attilius ex S. C. ad collegium fœcialium retulit: ipsi ne utiq; regi Antiocho indiceretur bellum: an satis esset ad præsidium aliquod eius nuntiāre: & num Ætolis quoq; separatim iudici iuberent bellum: & num prius societas eis, & amicitia renuntianda esset: quā bellum indicendum: Fœciales responderunt: iam ante sese, cum de Philippo consulerentur: hæc decreuisse: nihil referre, ipsi coram, an præsidio nuntiaretur. amicitiam renuntiā uideri: cum legatis toties repetētib; res nec reddi, nec satisfieri æquum cēsuissent. Ætolos ultro sibi bellum indixisse: cum Demetriadem sociorum urbem per uim occupassent: Chalcidem terra mariq; oppugnatū issent: regem Antiochū in Europā ad bellum populo Ro. inferendum traduxissent. Omnibus iam satis comparatis, M. Attilius cos. edixit: ut quos L. Quintius milites cōscripsisset: & quos socijs nominiq; latino imperasset: quos secum in prouinciā ire oporteret tribunos militum legionis primæ & tertiæ: uti omnes Brundisiū idibus maijs cōuenirent. ipse ad quintum nonas maias paludatus urbe egressus est. Per eosdem dies & prætores in prouincias profecti sunt. Sub idē tempus legati ab duobus regibus, Philippo, & Ptolemæo Ægypti rege, Romam uenerunt. pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniā, & frumentum. ab Ptolemæo etiā mille pondo auri, & mille x x pondo argenti allata. Nihil est acceptum: gratiæ regibus actæ. & cum uterq; se cum omnibus copijs in Ætoliā uenturū, belloq; interfuturū polliceretur: Ptolemæo id remissum: Philippi legatis respōsum. gratum eum senatui, populoq; romano facturū: si M. Attilio consuli non defuisset. Item ab Carthaginensibus, & Masanißæ rege legati uenerunt. Carthaginenses tritici modiū mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti sunt: id ut ab se munus Romani acciperent, petere se: & classē suorum suo sumptu comparaturos: & stipendiū, quod pluribus pētionibus in multos annos deberēt: præsens omne daturus. Masanißæ legati: quingenta millia modiū tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciā: Romam trecenta millia modiū tritici, C C quinquaginta hordei: equites quingentos, elephantos x x regem ad M. Attilium consulem missurum. De frumento utrisq; respōsum. ita usum eo populum romanum

manum: si pretium acciperent. De classe Carthaginensibus remissum: præterquàm si quid nauium ex fœdere deberent. de pecunia ita respõsum: nullam ante diem accepturos. Cum hæc Romæ agebantur: Chalcide Antiochus ne cessaret per hybernorum tempus: partim ipse sollicitabat ciuitatum animos mittendis legatis: partim ultro ad eum ueniebant: sicut Epirotæ communi gentis consensu, & Elei è Peloponneso uenerunt. Elei auxilium aduersus Achæos petebant: quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho, primum ciuitati suæ arma illaturos credebant. Mille ijs pedites cum duce Creteni Euphane sunt missi. Epirotarum legatio erat minime in partem ullam liberi, aut simplicis animi. apud regem gratiam initam uolebant, cum eo ut cauerent, nequid offenderent Romanos, petebant enim: ne se temere in causam deduceret, expositos aduersus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus romanorum expecturos. sed si ipse posset terrestribus, naualibusq; copijs præsidere Epiro: cupide eum omnes Epirotas & urbibus, & portibus suis accepturos. si id nõ posset: deprecari: ne se nudos, atq; inermes romano bello obijceret. Hac legatione id agi apparebat: ut siue (quod magis credebant) abstinuisset Epiro: integra sibi omnia apud exercitus romanos essent, conciliata satis apud regem gratia: quod accepturi fuissent uenientē: siue uenisset: sic quoq; spes ueniæ ab romanis foret: quod non expectato longinquo ab se auxilio, præsentis uiribus succubuissent. Huic tam perplexæ legationi quia non satis in promptu erat quid responderet: legatos se missurum ad eos dixit: qui de ijs, quæ ad illos, seq; communiter pertinerent: loquerentur. In Bœotiam ipse profectus est, causas in speciem iræ aduersus Romanos eas, quas ante dixi, habentem, Barcillæ necem, & bellum à Quintio Coroneæ propter romanorū militum cædes illatum: re uera per multa iam secula publice priuatimq; labente egregia quondam disciplina gentis: & multorum eo statu: qui diuturnus esse sine mutatione rerum non posset. Obuiam effulsit undiq; Bœotiæ principibus, Thebas uenit. Ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præsidium romanum facto, & ad Chalcidem commiserat nec à paruis, nec dubijs principijs bellum: tamen eadem oratione exorsus, qua in colloquio primo ad Chalcidem, quæq; per legatos in concilio Achæorum usus erat: ut amicitiam secum institui, non bellum indici romanis postularet: neminem quid ageretur, fallebat. decretum tamē sub leui uerborum prætextu pro rege aduersus Romanos factum est. Hac quoq; gente adiuncta Chalcidem regressus, præmissis inde literis, ut Demetriadem conuenirent principes Ætolorum: cum quibus de summa rerū deliberaret: nauibus eò ad diem indictam concilio uenit. Et Aminander accitus ad consultandum ex Athamania, & Annibal Pœnus iamdiu non adhibitus, interfuit ei consilio. Consultatū de Thessalorum gente est: quorum omnibus, qui aderant, uoluntas tentada uidebatur. in eo modo diuersæ sententiæ erant: quod alij extemplo agendum, alij ex hyeme, quæ tunc fermè media erat, differendum in ueris principium: & alij legatos tantūmodo mittendos, alij cum omnibus copijs eundum censebant: terrendosq; metu, si cunctarentur. Cum circa hanc ferè consultationem disceptatio omnis uerteretur: Annibal nominatim interrogatus sententiam, in uniuersi belli cogitationem regem, atq; omnes eos, qui aderant: tali oratione auertit. Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus essem in cõsiliū: cum de Eubœa, de Achæis, deq; Bœotia agebatur: eandem sententiā dixissem: quam hodie, cum de Thessalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum, & Macedonas belli in societatem quacunq; ratione censeo deducendos esse. nam quod ad Eubœam, Bœotiosq; & Thessalos attinet: cui dubiū est: quin, ut quibus nullæ suæ uires sint: præsentibus adulando semper quem metum in consilio habeant: eodem ad impetrandū ueniā utantur: simulac Ro. exercitum in Græcia uiderint: ad cõsuetum imperium se auertant: nec ijs noxæ futurum sit: quod cum Romani procul abessent: uim tuam præsentis, exercitusq; tui experiri noluerint. Quanto igitur prius, potiusq; est Philippum nobis coniungere, quàm hos: cui, si semel in causam descenderit, nihil integri futurum sit: quiq; eas uires afferat: quæ non accessio tantum ad romanū esse bellum: sed per se ipsæ nuper sustinere potuerint Romanos. Hoc ergo adiuncto (absit uerbo inuidia) quid dubitare de euentu possim: cum quibus aduersus Philippum ualuerint Romani: ijs nunc fore uideam ut ipsi oppugnentur. Ætoli qui Philippum (quod inter omnes constat) uicerunt: cum Philippo aduersus Ro. pugnabunt,

Aminander, atque Athamānum gens, quorum secundū Ætolos plurima fuit opera in eo bello: nobiscum stabunt. Philippus tum te quieto totā molem sustinebat belli: nunc duo maximi reges, Asiæ, Europæque uiribus aduersus unum populum, ut meam utrāque fortunam taceam: patrum certe ætate ne unī quidem Epirotarum regi parem, quicquid tandem erit uobiscū comparatus: geretis bellum. Quæ igitur res mihi fiduciam præbet cōiungi nobis Philippum posse: una communis utilitas: quæ societatis maximum uinculum est: altera authores uos Ætoli. uester enim legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciēdum in Græciam Antiochum dicere est solitus: ante omnia hoc semper affirmauit: fremere Philippum: & ægre pati sub specie pacis leges seruitutis sibi impositas. ille quidē, ut feræ bestię uinctæ, aut clausæ, & refringere claustra cupientes, regis irā uerbis æquabat. cuius si talis animus est: soluamus nos eius uincula: & claustra refringamus: ut erumpere diu coercita ira in hostes cōmunes possit. Quod si nihil eum legatio nostra mouerit: at nos, quoniā nobis eum adiungere non possumus: ne hostibus nostris ille adiungi possit, caueamus. Seleucus filius tuus Lysimachiæ est: qui si eo exercitu, quē secum habet: per Thraciam proxima Macedoniæ coeperit depopulari: facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum tuenda auertet. De Philippo meam sententiam habes. De ratione uniuersi belli quid sentire, iam ab initio non ignorasti. quod si tum auditus forem: non in Eubœa Chalcidem captam, & castellum Euripi expugnatū Romani, sed Heturiam, Ligurumque, & Galliæ cisalpinæ oram bello ardere, & qui maximus ijs terror est: Annibalē in Italia esse audirent. Nunc quoque accersas cēseo omneis nauales terrestresque copias: sequantur classem onerariæ cum cōmeatibus. nam hic sicut ad belli munera pauci sumus: sic nimis multi pro inopia commeatuum. Cum omneis tuas contraxeris uires: diuisam classem partim Corcyræ in statione habebis: ne trāsitus Romanis liber, ac tutus pateat: partim ad littus Italiæ, quod Sardinia, Africamque spectat: trañcies: ipse cum omnibus terrestribus copijs in Byllinū agrum procedes: inde Græciæ præsidebis: & speciem Romanis traiecturū te præbens, & si res poposcerit, traiecturus. Hæc suadeo: quī ut non omnis peritissimus sim belli: cū Romanis certe bellare bonis malisque meis didici. In quæ consiliū dedi: in eadem nec infidelem, nec segnem operam polliceor. Dii approbent eam sententiam: quæ tibi optima uisa fuerit. Hæc fermē Annibalīs oratio fuit: quā laudarunt magis in præsentia, qui aderant: quā rebus ipsis executi sunt. nihil enim eorum est factū: nisi quod ad classem, copiasque accersendas ex Asia Polyxenidam misit. Legati Larissam ad conciliū Thessalorum sunt missi. & Ætolis, Aminādroque dies ad conueniendum exercitui Pheras est indictus. eodem & rex cum suis copijs cōfestim uenit. Ibi dum opperiretur Aminandrum, atque Ætolos: Philippum Megalopolitanū cum duobus milibus hominum ad legenda ossa Macedonū circa Cynocephalas, ubi debellatū erat cum Philippo: misit: siue ab ipso quærente sibi commendationē ad Macedonum gentem, & inuidiam regi, quod insepultos milites reliquisset, monitus: siue ab insita regibus uanitate, ad consiliū specie amplū, re inanē animo adiecto. Tumulus est in unū ossibus, quæ passim strata erant, coaceruatis factus: qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum mouit. Itaque qui ad id tempus fortunā esset in consilio habiturus: is extemplo ad M. Bebiū propriætorem misit: Antiochum in Thessaliam imperū fecisse. si uideretur ei: moueret ex hybernīs, se obuiam processurum: ut quid agendum esset, consultarent. Antiocho ad Pheras iam castra habenti, ubi conuixerant ei se Ætoli, & Amināder: legati ab Larissa uenerunt, quærentes: quod ob factum, dictumue Thessalorū bello lacefferet eos: simul orantes: ut remoto exercitu per legatos, si quid ei uideretur, secum disceptaret. Eodē tempore quingentos armatos duce Hippocho Pheras in præsidium miserunt. hi exclusi aditu, iam omnia itinera obsidentibus regijs, Scotussam se receperunt. Legatis Larissæorum rex clementer respōdit: non belli faciendi, sed tuendæ & stabiliendæ libertatis Thessalorum causa Thessaliam intrasse. Similia his qui cum Pheræis ageret, missus. cui nullo dato responso, Phæreī ipsi suum legatū ad regem, principem ciuitatis Pausaniam miserunt. Qui cum haud dissimilia his, ut in causa pari, quæ pro Chalcidensibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant: quædam etiam ferocius egisset: rex etiam atque etiam deliberare eos iussos, ne id cōsiliū caperent: cuius, dum in futurū minus cauti, & pro-

uidi

uidi essent:extemplo poeniteret:dimisit. Hæc renuntiata Pheras legatio cum esset:ne paulum quidem dubitarunt:quin pro fide erga Romanos quicquid fors belli tulisset,paterentur.Itaq; & hi summa ope parabant se ad urbem defendendam: & rex ab omni parte simul oppugnare moenia est aggressus:&ut qui satis intelligeret:(neq; enim dubium erat) in euentu eius urbis positum esse,quam primam aggressus esset:aut sperni deinde ab uniuerſa gēte Thessalorum, aut timeri se:omnem undiq; terrorem obsessis iniecit.Primum impetum oppugnationis satis constanter sustinuerunt:deinde cum multi propugnantes caderent:aut uulnerarentur:labare animi coepere.reuocati deinde castigationibus principū ad perseuerandū in proposito, relicto exteriori circulo muri deficientibus iam copijs,in interiorē partē urbis cōcesserunt:cui breuior orbis munitionis circūiectus erat.postremo uicti malis cum timerēt:ne uī captis nulla apud uīctorem uenia esset:dediderunt sese.Nihil deinde moratus rex, IIII millia armatorū,dum recens terror esset:Scotussam misit.Nec ibi mora deditiois est facta:cernentibus Pheræorū recens exemplū:qui quod pertinaciter primo abnuerant:malo domiti tādē fecissent. cum ipsa urbe Hippolochus, Larissæorūq; deditū est præsidium. Dimissi ab rege inuiolati omnes:quod eam rem magni momenti futurā rex ad conciliandos Larissæorū animos credebat. Intra decimum diem q̄ Pheras uenerat,his perfectis,Cranonē profectus cum toto exercitu primo aduentu cepit.inde Cyerū,& Metropolin,& ijs circūiecta castella recepit.omniaq; iam regionis eius,præter Atracē,& Gyrtonē,in potestate erant. Tum aggredi Larissam constituit:ratus uel terrore cæterarū expugnatarū,uel beneficio præsidij dimissi,uel exemplo tot ciuitatum dedentium sese,non ultra in pertinacia mansuros.Elephantis agi ante signa terroris causa iussis,quadrato agmine ad urbem incessit:ut incerti fluctuaretur animi magnæ partis Larissæorū intermetum præsentem hostiū,& uerecundiā absentium sociorum. Per eosdem dies Amināder cum Athamānū iuuentute occupat Pellinē:& Menippus cum tribus millibus peditū Ætolorum,& ducentis equitibus in Perrebiā profectus,Mallœam,& Cyretias uī cepit:depopulatusq; est agrum Tripolitanū.His raptim peractis Larissam ad regem redeunt. cōsultanti quidnam agendū esset de Larissa,superuenerunt.Ibi in diuersum sententiæ tendebant:alijs uim adhibendam,& non differendū censentibus:quin operibus ac machinis simul undiq; moenia aggredirentur urbis,sitæ in plano,à parte cāpestri undiq; facilis aditu: alijs nunc uires urbis nequaquā Pheræis conferēdæ memorantibus.nunc hyemē,& tempus anni nulli bellicæ rei,minime obſidioni atq; oppugnationi urbiū aptum. Incerto regi inter spem metūq; legati à Pharsalo, qui ad dedendā urbē suam forte uenerant:animos auxerunt. M. Bebius interim cum Philippo in Dassaretijs cōgressus Ap. Claudium ex cōmuni cōsilio ad præsidium Larissæ misit. qui per Macedoniā magnis itineribus in iugū montiū,quod super Gonnos est:peruenit. Oppidū Gonni XX millia ab Larissa abest,in ipsis faucibus saltus,quæ Tempe appellantur:situm. Ibi castra metatus latius q̄ pro copijs,& plureis,q̄ quot satis in usum erant, ignes cum accendisset:speciem,quā quæsierat,hosti fecit:omnem ibi Ro.exercitū cum rege Philippo esse. Itaq; hyemem instare apud suos causatus rex,unū tantum moratus diem ab Larissa recessit: & Demetriadem redijt. Ætoliq;,& Athamānes in suos receperunt se fines. Appius etsi,cuius rei causa missus erat:solutā cernebat obſidionē:tamen Larissam ad confirmādos in reliquū sociorū animos descendit.duplexq; lætitiā erat:quod & hostes excesserant finibus:& intra moenia præsidium Ro.cernebant. Rex Chalcidē à Demetriade profectus,amore captus uirginis Chalcidēſis Neoptolemi filiæ,cum patrem primo ablegādo, deinde coram ipse rogando fatigasset,inuitum se grauiori fortunæ cōditioniq; illigantē:tandem impetrata re,tanq; in media pace nuptias celebrat:& reliquū hyemis,oblitus quas tum simul duas res suscepisset,bellum Ro.& Græciam liberandam,omissa omniū rerum cura,in cōuiujs,& uinum sequētib; uoluptatibus,ac deinde ex fatigatione magis,q̄ satietate earum in somno traduxit. Eadem omneis præfectos regios, qui ubiq; ad Boeotiā maxime,præpositi hybernīs erant:cepit luxuria. in eandē & milites effusi sunt:nec quisquam eorum aut arma induit:aut stationē,aut uigilias seruauit:aut quicq;, quod militaris operis,aut muneris esset:fecit. Itaq; principio ueris cum per Phocidem Chæronæam,quò conuenire omnem undiq; exercitū iusserat:uenisset:facile animaduertit nihilo seue

riore disciplina milites, quæ ducem hybernasse. Alexandrū inde Acarnanem, & Menippū Macedonem magistratū Ætolia copias ducere iussit. ipse Delphis sacrificio Apollini facto, Nau pactum processit. concilio principū Ætolia habito, uia, quæ præter Chalcidē, & Lysimachiam fert ad Stratū: suis, qui per maliacū sinum ueniebant: occurrit. Ibi Mnesilochus princeps Acarnanum multis emptus donis, non ipse solum gentem regi conciliabat: sed Clytum etiam prætorem, penes quem tum summa potestas erat: in suam sententiā adduxerat. Is cum Leucadios quod Acarnania caput est: non facile ad defectionē posse cerneret impelli propter metum romanae classis: quæ cum Attilio, quæue circa Cephaleniā erat: arte eos est aggressus. nam cum in concilio dixisset: tuenda mediterranea Acarnania esse: & omnibus, qui arma ferrent, exeundum ad Medeonē, & Pyrrheum: ne ab Antiocho, aut Ætolis occuparetur: fuere qui dicerent: nihil attinere omneis tumultuose concitari: satis esse quingentorū hominū præsidium. eam iuentutē nactus, trecentis Medeone, ducentis Pyrrhei in præsidio positus, id agebat: ut pro obsidibus futuri uenirent in potestatem regis. Per eosdem dies legati regis Medeonē uenerunt. quibus auditis, cum in concione quidnam respondendū regi esset, consultaretur: & alij manendum in romana societate, alij non aspernandā amicitia regis censerent: media uisa est Clyti sententia: eoq; accepta est: ut ad regem mitterent legatos: peterentq; ab eo: ut Medeonios super tanta re consultare in concilio Acarnanū pateretur. In eam legationē Mnesilochus, & qui eius factionis erant, de industria collecti, clam missi, qui regem admouere copias iuberent: ipsi terebant tempus. itaq; uixdū ijs egressis legatis, Antiochus in finibus, mox ad portas erat: & trepidantibus, qui expertes proditoris erant: tumultuoseq; iuentutē ad arma uocantibus, ab Clyto & Mnesilochō in urbē est inductus. & alijs sua uoluntate affluētibus, metu coacti etiam, qui dissentiebāt: ad regem cōuenerunt. quos placida oratione territos cum permulisset: ad spem uulgatæ clemētiæ aliquot populi Acarnaniae defecerunt. Pyrrheū à Medeone profectus est: Mnesilochō eodem, & legatis præmissis. Cæterū detecta Medeone fraus cautiōres, non timidiōres Pyrrhenses fecit: dato ei haud perplexo responso: nullā se nouam societatem, nisi ex autoritate romanorū imperatorum accepturos: portis quoq; clausis, armatos in muris disposuerunt. Et peropportune ad cōfirmandos Acarnanū anīmos Cn. Octauius missus à Quintio, cum præsidium, & paucas naues ab A. Posthumio, qui ab Attilio legato Cephaleniae præpositus fuerat, accepisset: Leucadē uenit: impleuitq; spei socios: M. Attiliū cos. iam cum legionibus mare traiecisse: & in Thessalia castra romana esse. Hunc rumorē quia similē ueri tēpus anni maturum iam ad nauigandū faciebat: rex præsidio Medeone imposito, & in quibusdā alijs Acarnaniae oppidis, Pyrrheo abcessit: & per Ætolia ac Phocidis urbes Chalcidē rediit. Sub idem tempus M. Bebius, & Philippus rex iam ante per hyemē in Dassaretis congressi, cum App. Claudio, ut obsidione Larissam eximeret, in Thessaliā misissent: quia id tēpus rebus gerendis immaturum erat, in hyberna regressi, principio ueris cōiunctis copijs in Thessaliā descenderunt. (in Acarnania tū Antiochus erat) adueniētes, Philippus Malloceā Perrebiæ, Bebius Phacium est aggressus. quo primo propē impetu capto, Phestum eadem celeritate capit. inde Atracem cum se recepisset: Cyretias hinc, & Eritiū occupat: præsidijq; per recepta oppida dispositis, Philippo rursus obsidenti Malloceam se coniungit. Sub aduentū romani exercitus seu ad metum uirium, seu ad spem ueniæ cum dedidissent sese: ad ea recipiēda oppida, quæ Athamānes occupauerāt: uno agmine ierunt. erant autem hæc: Ægium, Argissa, Gomphi, Larissa, Tricca, Melibœa, Phaleria. Inde Pelineum, ubi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus, & equitibus XL in præsidio erat: & circumsidunt: & priusquam oppugnarent, mittunt ad Philippum, qui moneret: ne uim ultimā experiri uellet. Quibus ille satis ferociter respondit: uel Romanis, uel Thessalis se crediturū fuisse: in Philippi se potestatem cōmissurum non esse. Posteaquā apparuit ui agendum: quia uidebatur, & Limnæam eodē tempore oppugnari posse: regem ad Limnæam ire placuit: Bebius restitit ad Pelineū oppugnandum. Per eos forte dies M. Attilius cos. cum X millibus peditum, duobus millibus equitum, XV elephātis mari traiecto, pedestres copias Larissam ducere delectos militū tribunos iussit: ipse cum equitatu Limnæam ad Philippum uenit. Aduentu consulis deditio sine cunctatione est facta: traditumq; præsidium

præsidium regium: & cum ijs Athamânes. Ab Linnæa Pelineum cōsul proficiscitur. Ibi primū Athamânes tradiderunt sese: deinde & Philippus Megalopolitanus. cui decedēti de præsidio cum obuius forte fuisset Philippus rex: ad ludibriū regē eum consalutari iussit: ipse congressus fratrem haud sanè decoro maiestati suæ ioco appellauit. deductus inde ad cos. custodiri iussus: & haud ita multo post in uinculis romam missus. cetera multitudo Athamânū, aut militum Antiochi regis, quæ in præsidijs deditorum per eos dies oppidorū fuerat: Philippo tradita regi est. fuere autem ad tria millia hominum. Consul Larissam est profectus, ibi de summa belli consultaturus. in itinere ab Pieria, & Metropoli legati tradentes urbes suas occurrerunt. Philippus Athamânū præcipue captiuīs indulgēter habitis, ut per eos conciliaret gentem: nactus spem Athamaniæ potiundæ, exercitū eō duxit, præmissis in ciuitates captiuīs. Et illi magnam autoritatē apud populares habuerunt, clementiā erga se regis, munificentiaq; cōmemorantes: & Aminander, cuius præsentis maiestas aliquos in fide continuisset: ueritus ne traderetur Philippo iam pridem hosti, & Romanis merito tum propter defectionē infensis, cum cōiuge, ac liberis regno excessit: Ambraciamq; se contulit. ita Athamania omnis in ius, ditionēq; Philippi concessit. Consul ad reficienda maxime iumēta, quæ & nauigatione, & postea itineribus fatigata erāt: paucos Larissæ moratus dies, uelut reparato modica quiete exercitu, Cranonem est profectus. Veniēti Pharsalus, Scotussa, & Pheræ, quæq; in eis præsidia Antiochi erant, deduntur. ex ijs interrogatos qui manere secū uellent, mille uolētes Philippo tradit: cæteros inermes Demetriadem remittit. Pernam inde recepit: & quæ circa eam castella erant. Ducere tum porro in sinum maliacū cœpit. Appropinquant faucibus, super quas siti Thaumasti sunt: desertā urbe iuuentus omnis armata syluas, & itinera infedit: & in agmen romanū ex superioribus locis incurfauit. Cōsul primo mittere: qui ex propinquo colloquētes deterrerent eos à tali furore. posteaq; perseuerare in incepto uidit: tribuno cum duorum signorū militibus circummisso, interclusit ad urbem iter armatis. uacuāq; eam cepit. tum clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientiū undiq; ex syluis insidiatorū cædes facta est. A Thaumastis altero die consul ad Sperchium amnem peruenit: inde Hypatæorū agros uastauit. Cum hæc agebantur: Chalcide erat Antiochus, qui iam tū cernens, nihil se ex Græcia, præter amœna Chalcide hyberna, & infames nuptias, petisse, Ætolorū uana promissa incusare, & Thoantem: Annibalem uero non ut prudentem tantum uirum, sed propē uatem omnium, quæ tum euenerant: admirari, ne tamen temere cœpta segnitia insuper euerteret: nūtiōs in Ætoliam mittit: ut omni contracta iuuentute conuenirent. Iam & ipse eō x millia ferē peditū ex ijs, qui postea uenerant ex Asia, expleta, & equites quingentos duxit. Quod cum aliquanto pauciores, quā unquā antea conuenissent: & principes tantummodo cum paucis clientibus essent: atq; ij dicerent: omnia se dulo ab se facta: ut quāmplurimos ex ciuitatibus suis euocarēt: nec autoritate, nec gratia, nec imperio aduersus detrectantes militiam ualuisse: destitutus undiq; & ab suis, qui morabātur in Asia: & ab socijs, qui ea, in quorū spem uocauerant: non præstabant: intra saltum Thermopylarum sese recepit. Id iugum, sicut Apennini dorso Italia diuiditur: ita mediā Græciam dirimit. ante saltum Thermopylarum in septentrionē uersa Epirus, & Perrebia, & Magnesia, & Thessalia est: & Phthiotæ, & Achæi, & sinus maliacus. intra fauces ad meridiē uergūt Ætolia pars maior, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, adiunctaq; insula Eubœa, & excurrente in altum uelut promontorio Attica terra sita ab tergo, & Peloponnesus. Hoc iugū ab Leucade & mari ad occidentem uersum per Ætoliam ad alterum mare orienti obiectum tendens, ea aspreta, rupesq; interiectas habet: ut non modo exercitus, sed ne expediti quidem facile ullos ad transitum calles inueniant. extremos ad oriētem montes Oetam uocant: quorum quod altissimum est: Callidromon appellatur: in cuius ualle ad maliacum sinum uergente iter est non latius, quā sexaginta passus. hæc una militaris uia est: quā traduci exercitus, si non prohibeantur, possint. ideo Pylæ, & ab alijs, quia calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt: Thermopylæ locus appellatur: nobilis Lacedæmoniorum aduersus Persas morte magis memorabili, quā pugna. Haudquaquam pari tum animo Antiochus intra portas loci eius castris positis, munitionibus insuper saltum impediēbat. & cum duplici uallo, fossaq; & muro etiam,

quà res postulabat, ex multa copia passim iacētium lapidum permunisset omnia: satis fidens nunquam eā uiam romanum exercitum facturum, Aetolos ex IIII millibus (tot enim conue-
nerant) partim ad Heracleā praesidio obtinendā, quæ ante ipsas fauces posita est; partim Hy-
patam mittit: & Heracleam haud dubius consulem oppugnaturū: & iam multis nuntiantibus
circa Hypatam omnia euasari. Consul depopulatus hypatensem agrum primo, deinde he-
racleensem, inutiles utrobique auxilio Aetolorū, in ipsis faucibus propè fontes calidarū aquarum
aduersus regem castra posuit, Aetolorū utrāque manus Heracleam sese incluserūt. Antiochum,
cui, priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita, & praesidijs obsepta uidebātur: timor
deinde incessit: ne quos per imminētia iuga calles inueniret ad transitum Romanus, nam &
Lacedæmonios quondam ita à Persis circumitos fama erat: & nuper Philippū ab ipsō Ro-
manis, itaque nuntium Heracleā ad Aetolos mittit: ut hanc saltem sibi operam eo bello præsta-
rent: ut uertices occuparent circa montium: obsiderentque: ne quā trāsire Romanus posset. Hoc
nuntio audito dissensio inter Aetolos orta est, pars imperio parendum regis, atque eundem cen-
sebant: pars subsistendū Heracleæ ad utranque fortunam: ut siue uictus à cōsule rex esset, in ex-
pedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam ciuitatibus suis: siue uinceret:
ut dissipatos in fugam Romanos persequerentur. Utrāque pars non mansit modo in sententia
sua: sed etiam executi sunt cōsiliū, duo millia Heracleæ substiterunt: duo trifariā diuisa, Calli-
dromum, & Rhodontiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus sunt) occupauere. Consul
posteaquā in seffa superiora loca ab Aetolis uidit: M. Porcium Catonem, & L. Valerium Flac-
cum cōsulares legatos cum binis millibus delectorū peditum ad castella Aetolorum, Flaccum
in Rhodontiam, & Tichiunta, Catonem in Callidromū mittit, ipse priusquam ad hostem co-
pias admoueret: uocatos in concionem milites paucis est allocutus. Plerosque omnium ordi-
num milites inter uos esse uideo: qui in hac eadem prouincia T. Quintij ductu, auspicioque mi-
litaueritis, Macedonico bello inexuperabilis magis saltus ad amnem Aoum fuit, quam hic, quippe
pe portæ sunt hæ: & unus, inter duo maria clausis omnibus, uelut naturalis transitus est, muni-
tiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & ualidiores impositæ: exercitus hostium multo
& numero maior, & militū genere aliquanto melior: quippe illic Macedones, Thracesque, & Il-
lyrici erant, ferocissimæ omnes gentes: hic Syri, & Asiatici Græci sunt, leuissima genera homi-
num, & seruituti nata: rex ille bellicosissimus, exercitatus iam inde ab iuuenta finitimis Thra-
cum, atque Illyricorum, & circa omnium accolarum bellis: hic, ut aliam omnē uitam omittā: est,
qui cum ad inferendum populo Ro. bellum ex Asia in Europam trāsisset: nihil memorabilius
toto tempore hybernorum gesserit: quam quod amoris causa ex domo priuata, & obscuri etiam in-
ter populares generis uxorem duxit: & nouus maritus, uelut saginatus nuptialibus coenīs, ad
pugnam processit. Summa uirium, speique eius in Aetolis fuit, gente uanissima, & ingratiſſima,
ut uos prius experti estis: nunc Antiochus experitur, nam nec conuenerunt frequētes: nec con-
tineri in castris potuerunt: & in seditione ipsi inter sese sunt: & cum Hypatam tuendam, Hera-
cleamque depoposcissent: neutram tutati, pars refugerunt in iuga montium: pars Heracleæ inclu-
serunt sese. Rex ipse confessus nusquam æquo campo non modo congregi se ad pugnam au-
dere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relicta omni ante se regione ea, quam se nobis, ac
Philippo ademisse gloriabatur: condidit se intra rupes: ne ante fauces quidem saltus, ut quon-
dam Lacedæmonios fama est: sed intra penitus retractis castris, quod quantum interest ad ti-
morem ostendendum: an muris alicuius urbis obsidendum sese incluserit? Sed neque Antiochum
tuebuntur angustiae: nec Aetolos uertices illi: quos ceperunt, satis undique prouisum, atque precau-
tum est: ne quid aduersus uos in pugna præter hosteis esset. Illud proponere animo uestro de-
betis: non uos pro Græciæ libertate tantum dimicare: (quanquā is quoque egregius titulus esset,
liberatā à Philippo ante, nunc ab Aetolis, & ab Antiocho liberare) neque ea tantum in præmium
uestrum cessura: quæ nunc in regijs castris sunt: sed illū quoque omnem apparatus, qui in dies ab
Epheso expectatur: prædæ futurū: Asiā deinde, Syriāque, & omnia usque ad ortus solis ditissima
regna imperio Ro. aperturos. Quid deinde aberit: quin ab Gadibus ad mare rubrum oceano
fincis terminemus: qui orbem terrarū amplexu finit: & omne humanū genus secundum deos
nomen

nomen romanum ueneretur. In hac tãta prœmia dignos parate animos: ut crastino die bene iuuantibus dijs acie decernamus. Ab hac concione dimissi milites, priusquàm corpora curarent: arma, telaq; parant. Luce prima signo pugnae proposito, instruit aciem consul arcta fronte, ad naturam & angustias loci. Rex posteaq; signa hostium conspexit: & ipse copias educit. Levis armaturæ partem ante uallum in primo locauit: tum Macedonũ robur, quos sarissophoros appellabant: uelut firmamentum circa ipsas munitiones constituit. his ab sinistro cornu iaculatorum, sagittariorumq; & funditorũ manum sub ipsis radicibus montis posuit: ut ex altiore loco nuda latera hostium incescerent. ab dextero Macedonibus ad ipsum munimentum finẽ, quæ loca usq; ad mare inuia palustri limo, & uoraginibus claudunt: elephantos cum assueto præsidio posuit: post eos equites: tũ modico interuallo relicto, cæteras copias in secunda acie. Macedones pro uallo locati primo facile sustinebant Romanos tentãtes ab omni parte aditus: multum adiuuantibus: qui ex loco superiore fundis, uelut nimbũ grandinis, & sagittas simul, ac iacula ingerebãt. deinde ut maior, nec iam tolerãda uis hostium inferebat se: pulsi loco intra munimenta subductis ordinibus cõcesserunt. inde ex uallo propè alterum uallum hastis præ se obiectis fecerunt. & ita modica altitudo ualli erat: ut & locum superiorem ad pugnandum suis præberet: & propter longitudinẽ hastarum subiectũ haberet hostem. Multi temere subeuntes uallũ transfixi sunt: & aut incepto irritò recessissent: aut plures cecidissent: ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Ætolis, & magna ex parte cæsis, (incautos enim & plerosq; sopitos oppresserat) super imminem castris collem apparuisset. Flacco non eadem fortuna ad Tichiũta, & Rhodontiam, nequicquam subire ad ea castella conato fuerat.

Macedones, quiq; alij in castris fuerant regijs, primo, dum procul nihil aliud, quàm turba & agmen apparebat: Ætolos credere uisa procul pugna subsidio uenire. cæterum ut primum signaq; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt: tantus repẽte pavor omneis cepit, ut abiectis armis fugerent. Et munimẽta sequẽtes impedierunt, & angustia uallis: per quam sequendi erant: & maxime omnium: quod elephãti nouissimi agminis erant: quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumq; inter se maiorem, quàm prælio edentibus. aliquantum temporis & direptio castrorum obtinuit. Carpeiam tamen eodem die consecuti sunt hostem. Multis in ipso itinere cæsis, captisq; non equis uirisq; tantum, sed etiam elephãtis, quos capere non potuerant, interfectis, in castra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ipsum pugnae tempus ab Ætolis Heracleam obtinẽtibus præsidio sine ullo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Consul noctis insequẽtis tertia uigilia præmissis equitatu ad persequendum hostem, signa legionum prima luce mouit. Aliquantum uia præceperat rex: ut qui non ante, q̃ Elatiæ à confuso constitisset cursu. ubi primum reliquijs pugnae & fugæ collectis, cum perexigua manu semiermum militum Chalcidem se recepit. Romanus equitatus ipsum quidem regem Elatiæ affecutus non est: sed magnã partem agminis aut lassitudine subsistẽtis, aut errore, ut qui sine ducibus per ignota itinera fugerent: dissipatos oppresserunt. nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt: ex toto exercitu quisquam effugit: etiam ex x millibus militũ, quos Polybio auctore traiecisse secum regem in Græciam scripsimus: exiguus numerus. Quid si Antiati Valerio credamus, L x millia militũ fuisse in regio exercitu scribenti: x l inde millia cecidisse: supra v millia capta cũ signis militaribus c c x x x Romanorũ c l interfecti sunt. Consule per Phocidem, & Bœotiam exercitũ ducente, conscia defectionis ciuitates cũ uelamẽtis ante portas stabant, metu ne hostiliter diriperẽtur: cæterum per omnes dies haud secus, q̃ in pacato agro sine uiolatione ullius rei agmen processit: donec in agrum coronæũ uentũ est. ibi statua regis Antiochi posita in tẽplo Mineruæ Itonæ iram accendit: permissumq; militi est: ut circũiectum tẽplo agrũ popularetur. deinde cogitatio animum subiit: cum cõmuni decreto Bœotiorũ posita esset statua: indignũ esse in unum coronensem agrũ sæuire. reuocato extẽplo milite finis populandi factus: castigati tantũ uerbis Bœoti ob ingratiũ in tantis, tamq; recẽtib; beneficijs animum erga Romanos. Inter ipsum pugnae tempus x naues regiæ cum præfecto Isidoro ad Thronium in sinu maliaco stabant. eò grauis uulneribus Alexander Acarnan nuntius aduersæ pugnae cum perfugisset: trepidæ inde re-

centi terrore naues Ceneum Eubœæ petierunt. ibi mortuus, sepultusq; Alexander. Tres, quæ ex Asia profectæ eundem portū tenuerant naues: audita exercitus clade, Ephesum redierunt. Isidorus ab Ceneo Demetriadem, si fortè eò deferret fuga regem: traiecit. Per eosdem dies A. Attilius præfectus romanæ classis magnos regios cōmeatus iam fretum, quod ad Andrum insulam est: præteruectos excēpit, alias merfit, alias cepit naues. quæ nouissimæ agminis erāt: cursum in Asiam uerterunt. Attilius Piræum, unde profectus erat, cum agmine captiuarū nauium reuectus, magnā uim frumenti & Atheniensibus, & alijs eiusdem regionis socijs diuisit.

Antiochus sub aduentū consulis à Chalcide profectus, Tenedum primo tenuit: inde Ephesum transmisit. Consuli Chalcidē uenienti portæ patuerunt: cum appropinquante eo Chri stoteles præfectus regis urbe excessisset, & cæteræ urbes in Eubœa sine certamine traditæ: paucosq; per dies omnibus perpacatis, sine ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post uictoriam, quàm ipsa uictoria laudabilior. Inde consul M. Catonem per quem quæ gesta essent, senatus, populusq; romanus haud dubio authore sciret: Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu corinthiaco retractum) Patras Achaïæ petit: à Patris Corcyram usq; Ætolia atq; Acarnania litora legit: atq; ita ad Hydruntum Italiae traiecit: quinto die inde pedestri itinere Romam ingenti cursu peruēnit, ante lucem ingressus urbem à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum uocauit, quò L. Cornelius Scipio aliquot diebus ante à cōsule dimissus cum adueniens audisset prægressum Catonem in senatu esse: superuenit exponenti, quæ gesta essent. Duo inde legati iussu senatus in concionem sunt producti: atq; ibi eadem, quæ in senatu, de rebus in Ætolia gestis exposuerūt. Supplicatio in triduum decreta est: & ut x l. hostijs maioribus prætor, quibus dijs ei uideretur, sacrificaret. Per eosdē dies & M. Fuluius Nobilior, qui biennio ante prætor in ulteriorem Hispaniā erat profectus: ouans urbem est ingressus. Argenti bigati præ se tulit cxxx millia: & extra numeratū xii millia pondo argenti: auri pondo cxxvii. Attilius consul ab Thermopylis Heracleam ad Ætolos præmisit: ut tunc saltem experti regiam uanitatem respicerent: traditaq; Heraclea, cogitarent de petenda ab senatu seu furoris sui, seu erroris uenia. Et cæteras Græciæ ciuitates defecisse eo bello ab optime de se meritis Romanis: sed quia post fugam regis, cuius fiducia ab officio decessissent: non addidissent pertinaciam culpæ: in fidem receptas esse. Ætolos quoq; quanquam non secuti sint regem: sed accessissent: & duces belli, non socij fuerint: si pœnitere possint, posse & incolumes esse. Ad ea cum pacati nihil responderetur: appareretq; armis rem gerendam: & rege superato bellum ætolicum integrum restare: castra ab Thermopylis ad Heracleam mouit: eoq; ipso die, ut situm nosceret urbis: ab omni parte equo mœnia est circūuectus. Sita est Heraclea in radicibus Oetæ montis: ipsa in campo, arcem imminentem loco alto, & undiq; præcipiti habet. Contemplatus omnia, quæ noscenda erant: quatuor simul locis aggredi urbem constituit, à flumine Asoro, quā & gymnasium est, L. Valerium operibus atq; oppugnationi præposuit, arcem extra muros, quæ frequentius propè quàm urbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandam dedit, ad regionem à Malea, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bebium: ab altero amnis latere, quem Melana uocant, aduersus Dianæ templum App. Claudium opposuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres, arietesq; & alius omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur, & cum ager heraclensis paluster omnis, frequensq; proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam suppeditabat: tum quia refugerant intra mœnia Ætoli: desertaq; in uestibulo urbis erant tecta: in uarios usus non tigna modo, & tabulas, sed laterem quoq; & cæmenta, & saxa uariæ magnitudinis præbebant. Et Romani quidem operibus magis, quàm armis urbem oppugnabant: Ætoli contra armis se tuebantur, nam cum ariete quaterentur muri: non iaculis solum, ut solet, exceptos declinabant ictus: sed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus iniicerent: ferebant, fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum: & ipsi, cum pro dirutis reficerent muros: crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis: faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ uires erant: & frequentes, & impigre fecerunt: in dies deinde pauciores, & segnius, etenim cum multis

multis urgerentur rebus: nulla eos res æque, ac uigiliae conficiebant: Romanis in magna copia militum succedentibus alijs in stationem aliorum: Aetolos propter paucitatem eisdem dies noctesque assiduo labore urente, per IIII & XX dies, ita, ut nullum tempus uacuum dimicatione esset: aduersus quatuor e partibus simul oppugnantem hostem nocturnus diurno continuatus labor est. Cum fatigatos iam Aetolos sciret cos. & expectatione temporis, & quod ita transfuga affirmabant: tale consilium iniit, media nocte receptui signum dedit: & ab oppugnatione simul omnes milites deductos usque ad tertiam diei horam quietos in castris tenuit: inde coepta oppugnatio ad mediam rursus noctem perducta est: intermissa deinde usque ad tertiam diei horam. Fatigationem rati causam esse Aetoli non continuandae oppugnationis, quae & ipsos affecerat: ubi Romanis datum receptui signum esset: uelut ipsi quoque hoc reuocati, pro se quisque ex stationibus decedebant: nec ante tertiam diei horam armati in muris apparebant. Consul cum nocte media intermisisset oppugnationem: quarta uigilia rursus ab tribus partibus summa uis aggressurus, ab una T. Sempronium tenere intentos milites, signumque expectare iussit: ad ea in nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hostes concursuros. Aetoli pars sopiti affecta labore ac uigilijs corpora ex somno moliebantur: pars uigilantes ad hunc strepitum pugnantium in tenebris currunt. Hostes partim per ruinas iacentis muri transcendere muros conantur: partim scalis ascensus tentant, aduersus quos undique ad opem ferendam concurrunt Aetoli. Pars una, qua progressi erant: neque defenditur: neque oppugnatur: sed qui oppugnarent, intenti signum expectabant: defensor nemo aderat. Iam dilucescebat: cum signum consul dedit: & sine ullo certamine partim per erutos, partim scalis per integros muros transcendere. Simul clamor index capti oppidi est exauditus: undique Aetoli desertis stationibus in arcem fugiunt. Oppidum uictores permissu consulis diripiunt: non tam ab ira, nec ab odio: quam ut miles coercitus in tot receptis ex potestate hostium urbibus aliquo tandem loco fructum uictoriae sentiret. Reuocatos inde a medio ferme die milites cum in duas diuisisset partes: unam radicibus montium circumduci ad rupem iussit: quae fastigio altitudinis par media ualle uelut abrupta ab arce erat: sed adeo propere geminata cacumina eorum motium sunt: ut ex uertice altero coniungi tela in arcem possent: cum dimidia militum parte consul ab urbe ascensus in arcem, signum ab ijs, qui ab tergo in rupem euasuri erant: expectabat. Non tulere, qui in arce erant Aetoli primum eorum qui rupem ceperant clamorem, deinde impetum ab urbe Romanorum: & fractis iam animis: & nulla ibi praeparata re ad obsidionem diutius tolerandam: utpote congregatis foeminis, puerisque, & imbelli alia turba in arcem: quae uix capere, nedum tueri multitudinem tantam posset. itaque ad primum impetum abiectis armis dediderunt sese. Traditus inter ceteros principes Aetolorum Democritus est: qui principio belli decretum Aetolorum, quo accersendum Antiochum censuerant: T. Quintio poscenti responderat in Italia daturum: cum castra ibi Aetoli posuissent, ob eam ferociam maius uictoribus gaudium traditus fuit. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex composito opugnabat: circa Thermopylas cum consule redeunte ex Boeotia, ut uictoriam ipsi, populoque romano gratularetur: excusaretque, quod morbo impeditus bello non interfuisset: congressus, inde diuersi ad duas simul oppugnandas urbes profecti sunt: iter septem millium ferme passuum, & quia Lamia posita in tumulo est: tum regionem maxime eo despectat oppido: qua breue intervalum uidetur: & omnia in conspectu sunt: cum enixe uelut proposito certamine Romani Macedonesque diem ac noctem aut in operibus, aut in praelijs essent: hoc maior difficultas Macedonibus erat: quod Romani aggere, & uineis, & omnibus supra terram operibus, subtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in asperis locis silex saepe impenetrabilis ferro occurrebat. & cum parum procederet inceptum: per colloquia principum oppidanos tentabat rex: ut urbem dederent: haud dubius: quoniam si prius Heraclea capta foret: Romanis se potius, quam sibi dedituri essent: suamque gratiam consul in obsidione liberanda facturum esset. Nec enim opinio est frustrata, confestim enim ab Heraclea capta nuntius uenit: ut oppugnatione abstineret. Aequius esse: romanos milites, qui acie dimicassent cum Aetolis: praemia uictoriae habere. Ita recessum ab Lamia est: & propinqua clade urbis ipsi, ne quid simile pateretur: effugerunt. Paucis priusque Heraclea caperetur diebus

Aetoli

Ætoli concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miserunt: inter quos & Thoas idem qui & antea, missus est, mandata erant, ut ab rege peterent primum: ut ipse coactis rursus terrestribus, naualibusque copiis, in Græciam trañceret: deinde, si qua ipsum teneret res: ut pecuniam, & auxilia mitteret. id cum ad dignitatem eius, fidemque pertinere: non prodi socios: tum etiam ad incolumitatem regni: non sinere Romanos omni cura uacuos, cum Ætolorum gentem sustulissent: omnibus copiis in Asiam trañcere. Vera erant quæ dicebantur: eo magis regem mouerunt. itaque in præsentia pecuniam, quæ ad usus belli necessaria erat: legatis dedit: auxilia terrestria, naualiaque affirmavit missurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipsum haud inuitum morantem: ut exactor præsens promissorum adesset. Cæterum Heraclea capta fregit tandem animos Ætolorum: & ad paucos post dies, quàm ad bellum renouandum, acciendumque regem in Asiam miserant legatos: abiectis belli consilijs, pacis petendæ oratores ad consulem miserunt. Quos dicere exorfos consul interfatus, cum alia sibi præuertenda esse dixisset: redire Hypatam eos, datis dierum x inducijs, & L. Valerio Flacco cum ijs misso, iussit: ei, quæ secum acturi fuissent: exponere: & si qua uellent alia. Hypatam ut est uentum: principes Ætolorum apud Flaccum concilium habuerunt, consultantes: quonam agendum modo apud consulem foret. Parantibus ijs antiqua iura fœderum ordiri, meritaque in populum romanum, abstinere ijs Flaccus iussit, quæ ipsi uiolassent: confessionem ijs culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem uersam. nec enim in causa ipsorum, sed in populi romani clementia spem salutis positam esse. & suppliciter agentibus ijs profuturum & apud consulem, & Romæ in senatu. eò quoque enim mittendos fore legatos. Hæc una uia omnibus ad salutem uisa est: ut in fidem se permitterent Romanorum. ita enim & illis uiolandi supplices uerecundiam se imposituros: & ipsos nihilo minus suæ potestatis fore: siquid melius fortuna ostendisset. Postea quàm ad consulem uentum est: Phaneas legationis princeps longam orationem, & uarie ad mitigandam iram uictoris compositam ita ad extremum finiuit: ut diceret: Ætolos se, suaque omnia fidei populi romani permittere. Id consul ubi audiuit: etiam atque etiam uidete, inquit, Ætoli: ut ita permittatis. Tum decretum Phaneas in id, quod diserte scriptum erat: ostendit.

Quando ergo, inquit, ita permittitis: postulo: ut mihi Dicæarchum ciuem uestrum, & Menetam Epirotam, (Naupactum is cum præsidio ingressus ad defectionem compulerat) & Aminandrum cum principibus Athamânium, quorum consilio ab nobis defecistis: sine mora dedatis. Propè dicentem interfatus Romanum, non in seruitutem, inquit, sed in fidem tuam nos tradimus: & certum te habeo imprudètia labi: qui nobis imperes, quæ moris Græcorum non sint. Ad hæc consul, nec Hercule, inquit, magnopere nunc curo: quid Ætoli satis ex more Græcorum factum esse censeant: dum ego more romano imperiū id habeam in deditos modo decreto suo, ante armis uictos. itaque ni propere sit, quod impero: uinciri uos iam iubeo. afferrique catenas, & circūstare lictores iussit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Ætolisque alijs est: & tandè cuius conditionis essent, sensere. & Phaneas, se quidem, & qui adsint Ætolorum, scire facienda esse, quæ imperentur: dixit: sed ad decernenda ea concilio Ætolorum opus esse: ad id petere ut x dierum inducias daret. Petente Flacco pro Ætolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum est. Vbi cum in concilio delectorum, quos apocletos uocant: Phaneas & quæ imperaretur, & quæ ipsis propè accidissent, exposuisset: ingemuerunt quidem principes conditionis suæ: parendum tamen uictori censebant: & ex omnibus oppidis conuocandos Ætolos ad concilium. Posteaque uero omnis coacta multitudo eadem illa audiuit: adeo sæuitia imperij, atque indignitate animi exasperati sunt: ut si in pace fuissent: illo impetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum: quæ imperarentur: quonam modo enim utique regem Aminandrum se tradere posset: & spes forte oblata: quod Nicander eo ipso tempore ab rege Antiocho ueniens impleuit expectatione uana multitudinē: terra marique ingens parari bellum. XII is die, quæ conscenderat nauē, in Ætoliā perfecta legatione rediens, Phalarā in sinu maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniā cum deuexisset: ipse cum expeditis uespera prima inter Macedonum romanaque castra medio agro dum Hypatā notis callibus periret: in stationē incidit Macedonum: deductusque ad regē est, nondū conuiuio dimisso. Quod ubi nuntiātum est: uelut hospitis, non hostis aduentus

motus

motus Philippus, accūbere eum, epulariꝫ iussit: atq; inde dimissis alijs solum retentū, ipsum quidem de se timere quicquam uetuit. Ætolorum praua cōsilia, atq; in ipsorum caput semper recidētia accusauit: qui primum Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxissent, sed præteritorum, quæ magis reprehendī, quàm corrigi possint: oblitum, se nō facturum ut insultet aduersis rebus eorū. Ætolos quoq; finire tandem aduersus se odia debere: & Nicandrum priuatim eius diei, quo seruatus à se foret: meminisse. Ita datis, qui in tutum eum prosequerentur: Hypatam Nicander consultantibus de pace Romana superuenit. M. Atrilius uendita, aut concessa militi circa Heracleam præda, posteaq; nec Hypatæ pacata esse consilia, & Naupactum cōcurrisse Ætolos, ut inde totū impetum belli sustinerēt: audiuit: præmissis Ap. Claudio cum IIIII millibus militum ad occupanda iuga, quæ difficiles transitus montium erant: ipse Oetam ascēdit: Herculiꝫ sacrificiū fecit in eo loco: quē Pyram, quod ibi mortale corpus eius dei sit crematū: appellant. inde toto exercitu profectus reliquū iter satis expedito agmine fecit. Vt ad Coracē est uentū: (mōs est altissimus inter Callipolin, & Naupactū) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cū ipsis oneribus sunt: & homines uexati, & facile apparebat: quàm cum inerti hoste res esset: qui tam impeditum saltum nullo præsidio, ut clauderet transitum, infedisset. Tum ergo uexato exercitu ad Naupactum descendit: & uno castello aduersus arcem posito, cæteras partes urbis, diuisis copijs pro situ mœnium, circumsedit. nec minus operis, laborisq; ea oppugnatio, quàm Heracleæ habuit. Eodem tēpore & Messene in Peloponneso ab Achæis, quod concilij eorum recusaret esse: oppugnari cœpta est. Etenim duæ ciuitates, Messene & Elis, quæ extra conciliū Achæicum erant: cum Ætolis sentiebant. Elei tamen post fugatū ex Græcia Antiochum legatis Achæorū lenius responderant: dimisso præsidio regio cogitaturos se, quid sibi faciendum esset. Messenij sine responso dimissis legatis mouerāt bellum: trepidiꝫ rerum suarum, cum iam ager effuso exercitu passim ureretur: castraq; prope urbem poni uiderent: legatos Chalcidem ad T. Quintiū authorem libertatis miserūt: qui nuntiarēt: Messenios Romanis, non Achæis, & aperire portas, & dedere urbem paratos esse. Auditis legatis extēplo profectus Quintius à Megalopoli, ad Diaphanem prætorem Achæorū misit: qui extēplo reducere eum à Messene exercitum, & uenire ad se iuberet. Dicto paruit Diaphanes: & soluta obsidione expeditus ipse prægressus agmē, circa Andaniam, paruum oppidum inter Megalopolin Messenenq; positum, Quintio occurrit. & cum causas oppugnationis exponeret: castigatum leniter, quod tantam rem sine autoritate sua conatus esset, dimittere exercitum iussit: nec pacem omnium bono partam turbare. Messenij imperauit: ut exules reducerēt: & Achæorū concilij essent, si qua haberent: de quibus aut recusare, aut imposterum cauere sibi uellent: Corinthum ad se uenirent. Diaphanem conciliū Achæorum extēplo sibi præbere iussit. Ibi de Zacyntho intercepta per fraudem insula questus postulauit: ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat: & eam mercedem Aminādro dederat: ut per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem Ætolia liceret: qua expeditione fractis animis Ætolos compulit ad petendam pacem. Amināder Philippum Megalopolitanum insulæ præfecit: postea per bellum, quo se Antiocho aduersus Romanos coniunxit: Philippo ad munia belli reuocato, Hierodem Agrigentinum successorem misit. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi, Aminandrūq; à Philippo Athamaniam pulsum, missis ultro ad Diaphanem prætorem Achæorum nuntijs, pecunia pactus insulam Achæis tradidit. Id præmium belli suum esse, æquum censebant Romani, non enim M. Atriliū consulem, legionesq; Romanas Diaphani, & Achæis ad Thermopylas pugnasse. Diaphanes aduersus hæc purgare interdum sese, gentemq; interdum de iure facti disslerere. Quidam Achæorum & initio eam se rem aspernatos testabantur: & tunc pertinaciā increpabant prætoris: authoribusq; ijs decretum est: ut T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius sicut aduersantibus asper: ita, si cederes, idem placabilis. Omissa igitur contentione uocis uultusq; Si utilem, inquit, possessionem eius insulæ cēserem Achæis esse: author essem senatui, populoq; Romano: ut eam uos habere sinerent. cæterū sicut testudinem, ubi collecta in suum tegumen est, tutam ad omneis ictus uideo esse: ubi exerit partes aliquas: quodcunq; nudabit,

obnoxium atque infirmum habere: haud dissimiliter uobis Achaei clausis undique mari, quae intra Peloponnesum sunt terminos ea & iungere uobis, & iuncta tueri facile: simul auaritia plura amplectendi hinc excedatis: nuda uobis omnia: quae extra sint, & exposita ad omnes ictus esse.

Assentiēte omni concilio, nec Diaphane ultra tendere auso, Zacynthus Romanis traditur.

Per idem tempus Philippus rex proficiscentē consulem ad Naupactum percutatus, si se interim quae defecissent ab societate Romana urbes, recipere uellet: permittente eo ad Demetriadem copias admouit, haud ignarus, quanta ibi tum conturbatio esset. Destituti enim ab omni spe: cum desertos se ab Antiocho, spem nullam in Aetolis esse cernerent: dies noctesque aut Philippi hostis aduentum, aut infestiorē etiam, quo iustius irati erant, Romanorum expectabant. Turbae erant ibi incōditaē regionū: qui primo pauci in praesidio relictī, postea plures, plerique inermes ex praelio aduerso fuga delati, nec uirium, nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant. itaque praemissis à Philippo, qui spem impetrabilis ueniae ostendebat: responderant patere portas regi. Ad primum eius ingressum principum quidam urbe excefferunt: Eurylochus mortem sibi consciiuit. Antiochi milites (sic enim pacti erant) per Macedoniam, Thraciamque, prosequentibus Macedonibus, ne quis eos uiolaret: Lysimachiam deducti sunt. Erant & paucae naues Demetriade: quibus praerat Isidorus: eae quoque cum praefecto suo dimissae sunt.

Inde Dolopiam, & Aperantiam, & Perrebiā quasdam ciuitates recepit. Dum haec à Philippo geruntur: T. Quintius recepta Zacyntho ab achaico concilio Naupactum traiecit: quae iam per duos menses (sed propē excidium erat) oppugnabatur: & si capta ui foret: omne ibi nomen Aetolorum ad internicionem uidebatur uenturum. Ceterum quanquam merito iratus erat Aetolis: quod solos obtrectasse gloriae suae, cum liberaret Graciam, meminerat: & nihil auctoritate sua motos esse: cum quae tum maxime acciderant, casura praemonens, à furioso incepto eos deterreret: tamen sui maxime operis esse credens, nullam gentem liberatā à se Graciae funditus euerit, obambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis: coepit. Coestum à primis stationibus cognitus est: uulgatumque per omnes ordines, Quintium esse. itaque concursu facto undique in muros, manus pro se quisque tendentes consonante clamore nominatim Quintium orare: ut opem ferret: ac seruaret. Et tum quidem, quando moueretur his uocibus: manu tamen annuit: quidnam opis in se esset? Ceterum posteaque ad consulem uenit: Vtrum fallit, inquit, te M. Attili, quid agatur? an cum satis prouideas: nihil id magnopere ad summam reipublicae pertinere censes? Erexerat expectatione consulem, & quin expromis, inquit, quid rei sit? Tum Quintius. Ecquid uides te deuicto Antiocho in duabus urbibus oppugnandis tempus terere: cum iam propē annus circūactus sit imperij tui? Philippum autem, qui non aciem, non signa hostium uidit: non solum urbes, sed tot iam gentes, Athamaniam, Perrebiā, Aperantiam, Dolopiam sibi adiunxisse: atqui non tantum interest nostra: Aetolorum opes, ac uires minui: quantum non supra modum Philippum crescere: & uictoriae tuae praemium te, militesque tuos nondum tot urbes, quot Philippum gentes Graciae habere. Assentiebatur his Cos, sed pudor, si irritum incepto abscederet obsidione, occurrebat. tota inde Quintio res promissa est. Is rursus ad eam partem muri, qua pauloante uociferati Aetoli fuerant: rediit. ibi cum impensius oraret: ut miseretur gentis Aetolorum: exire aliquos ad se iussit. Phaneas ipse, principesque alij extemplo egressi sunt. quibus prouolutis ad pedes, Fortuna, inquit, uestra facit: ut & ira mea, & orationi tempora euenerint: quae praedixi euertura. & ne hoc quidem reliqui uobis est: ut indignis accidisse ea uideantur, ego tamen sorte quadam nutriendae Graciae datus, ne ingratum quidem beneficere abistam, mittite oratores ad consulem: qui inducias tantum temporis petant: ut mittere legatos Romam possitis: per quos senatui de uobis permittatis, ego apud consulem deprecator, defensorque uobis adero. Ita ut cēsuerat Quintius: fecerunt: nec aspernatus est legationē Cos, induciisque in diem certam datis, qua legatio renuntiari ab Roma posset: soluta obsidio est: & exercitus in Phocidem missus. Consul cum T. Quintio ad achaicum concilium Aegium traiecit. ibi de Eleis, & de exulibus Messeniorum restituendis actum: & neutra perfecta sunt: quia suae gratiae reseruari ea Achaei per se ipsi, quam per Romanos maluerunt achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad consulem uenerunt: quos non sincera fide in amicitia fuisse satis constat.

constabat: militem tamen nullum Antiocho dederant: pecunia iuuille eum insimulabantur: legatos ad regem ne ipsi quidē misisse inficiabantur. Iis petentibus, ut in amicitia pristina esse liceret: respondit Cos. se, utrum hostium, an pacatorum eos numero haberet, nondum scire: se natum eius rei iudicem fore, integram se causam eorū Romā reijcere: inducias ad id dierum XC dare. Epirotæ Romam missi senatū adierunt. ijs magis quæ non fecissent hostilia referentibus, q̃ purgantibus ea, de quibus arguebantur: responsum datum est: quo ueniā impetrasse, nō causam probasse uideri possent. Et Philippi regis legati sub idem tempus in senatum introducti gratulantes de uictoria. ijs petētibz, ut sibi sacrificare in Capitolio, donūq; ex auro liceret ponere in æde Iouis OPT. MAX. permissum ab senatu. C. pondo corona auream posuerunt. Non responsum solum benigne legatis est: sed Philippi quoq; filius Demetrius, qui obses Romæ erat: ad patrē reducēdus legatis datus est. Bellum, quod cum Antiocho rege in Græcia gestum est à M. Attilio consule, hunc finem habuit. Alter Cos. P. Cornelius Scipio Galliam prouinciā sortitus, priusq; ad bellum, quod cum Boijs gerendum erat: proficisceretur: postulauit ab senatu: ut pecunia sibi decerneret ad ludos: quos prætor in Hispania inter ipsum discrimen pugnae uouisset. Nouū, atq; iniquum postulare est uisus, censuerūt ergo: quos ludos inconsulto senatu ex sua unius sentētia uouisset: eos uel de manubijs, si quam pecuniam ad id reseruasset: uel sua ipse impensa faceret. Eos ludos per dies X P. Cornelius fecit. Per idem ferē tempus ædes matris magnæ Idææ dedicata est: quā deam is P. Cornelius aduectā ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui post Africano fuit cognomē: P. Licinio Coss. in palatiū à mari detulerat. Locauerāt ædem faciendā M. Liuius, C. Claudius censes, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. tertio decimo anno posteaquam locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludiq; ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse Valerius Antiās est author, Megalesia appellatos. Item Iuuentutis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. uouerat eam sexdecim annis ante M. Liuius Cos. quo die Asdrubalem, exercitūq; eius cecidit. idem censor eam faciendam locauit, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. Huius quoq; dedicandæ causa ludī facti: & omnia cū maiore religione facta: quod nouum cum Antiocho instabat bellum. Principio eius anni, quo hæc iam profecto ad bellum M. Attilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio consule, agebantur: boues duos domitos in Carinis per scalas peruenisse in tegulas ædificij proditū memoriæ est. eos uiuos comburi, cineremq; eorū deiici in Tyberim aruspices iusserūt. Tarracinæ, & Amiterni nuntiatum est aliquoties lapidibus pluuisse: Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forū de cœlo tactas esse: Vulturni in ostio fluminis duas naues fulmine ictas cōflagrasse. Eorū prodigiorū causa libros Sibyllinos ex S. C. decemuirī cum adissent: renuntiarunt: ieiuniū instituendum Cererī esse: & id quinto quoq; anno seruandum: & ut nouendiale sacrum fieret: & unum diem supplicatio esset: coronati supplicarēt: & consul P. Cornelius quibus dñs, quibusq; hostijs edixissent decemuirī, sacrificaret. Placatis dñs nunc uotis rite soluendis, nūc prodigijs expiandis, in prouinciā proficiscitur Cos. atq; inde Cn. Domitium proconsulem dimisso exercitu Romā decedere iussit: ipse in agrum Boiorum legiones induxit. Sub idem ferē tempus Ligures lege sacra coacto exercitu, nocte improviso castra Q. Minutij proconsulis aggressi sunt. Minutius usq; ad lucem intra uallum militem instructū tenuit, intentus: ne quā transcederet hostis munimenta. prima luce duabus simul portis eruptionē fecit: nec primo impetu, quod sperauerat, Ligures pulsū sunt: duas amplius horas dubium certamen sustinuerunt. postremo cum alia, atq; alia agmina erumperent: & integri fessis succederent ad pugnam: tandem Ligures inter cætera etiam uigilijs confecti, terga dederunt. cæsa supra quatuor millia hostium: ex Romanis, socijsq; minus CCC perierunt. Duobus ferē post mensibus P. Cornelius Cos. cum Boiorum exercitu signis collatis egregie pugnavit. Duodeviginti millia hostium cæsa Antiās Valerius scribit: capta tria millia, & quadringentos: signa militaria CXXIII: equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadraginta septē: ex uictoribus mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Vbi in numero scriptori parum fidei sit: quia in augēdo eo non aliud intemperantior est: magnā tamen uictoriā fuisse apparet: quod & castra capta sunt: & Boij

post eam pugnam extemplo dediderunt sese: & quod supplicatio eius uictoriae causa decreta ab senatu: uictimaque maiores caesa. P. Cornelius Cos. primo obsidibus à Boiorum gente acceptis, agri parte ferè dimidia eos multauit: quò si uellet, populus Romanus coloniam mittere posset. inde Romam, ut ad triumphum haud dubium, decedens exercitum dimisit: & ad esse Romae ad diem triumphi iussit. ipse postero die quam uenit, senatu in aedem Bellonae uocato, cum de rebus ab se gestis differuisset: postulauit: ut sibi triumphanti liceret in urbem inuahi.

P. Sempronius Blaesus tribunus ple. non negandum Scipioni, sed differendum honorem triumphi censebat. Bella Ligurum gallicis semper iuncta fuisse: eas inter se gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio deuictis acie Boijs, aut ipse cum uictore exercitu in agrum Ligurum transisset, aut partem copiarum Q. Minutius misisset: qui iam tertium ibi annum dubio detineretur bello: debellari cum Liguribus potuisse. Nunc ad triumphum frequentandum deductos esse milites: qui egregiam nauare operam reipublicae, potuissent: possent etiam: si senatus, quod festinatione triumphi praetermissum esset: id restituere differendo triumpho uellet. Iuberent consulem cum legionibus redire in provinciam: dare operam ut Ligures subigantur. nisi illi cogantur in ius, ditionemque populi Romani: ne Boios quidem quieturos, aut pacem, aut bellum utrobique habenda. deuictis Liguribus paucos post menses proconsulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magistratu non triumphauerunt: triumphaturum esse. Ad ea consul, neque se Ligures provinciam fortitum esse, ait: neque cum Liguribus bellum gessisse: neque triumphum de ijs postulare. Q. Minutium confidere breui subactis ijs merito triumphum postulaturum, atque impetraturum esse. se de Gallis Boijs postulare triumphum: quos acie uicerit: castris exuerit: quorum gentem biduo post pugnam totam acceperit in deditionem: à quibus obsides abduxerit, pacis futurae pignus. Verum enim uero illud multo maius esse: quod tantum numerum Gallorum ceciderit in acie: quod cum tot millibus certe Boiorum nemo ante se imperator pugnauerit: plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hominum caesam: multa millia capta: senes, puerosque Boijs superesse. Itaque id quinquam mirari posse: cur uictor exercitus, cum hostem in provincia neminem reliquisset: Romam uenerit ad celebrandum consulis triumphum? Quorum militum si & in alia provincia opera uti senatus uelit: utro tandem modo promptiores ad aliud periculum, nouumque laborem ituros credat? si persoluta ijs sine detractione prioris periculi, laborisque merces sit? an si spem pro re ferentibus dimittat iam semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se attineat: sibi gloriae in omnem uitam illo die satis quaesitum esse: quo se uirum optimum iudicatum ad accipiendam matrem Ideam misisset senatus. hoc titulo, etsi nec consulatus, nec triumphus adiicitur: satis honestam, honoratamque P. Scipionis Nasicae imaginem fore. Vniuersus senatus non ipse modo ad decernendum triumphum consensit: sed etiam tribunum ple. auctoritate sua copulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius Cos. triumphauit de Boijs. in eo triumpho gallicis carpentis arma, signaque, & spolia omnis generis transfuexit, & uasa aenea gallica: & cum captiuis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit: aureos torques transtulit MCCCCLXX: ad haec auri pondo CCXLV: argenti infecti, factique in gallicis uasis non infabre suo more factis, duo millia CCCXL pondo: bigarum numerum CCXXXIII. militibus, qui currum secuti sunt: centenos uicenos quinos asses diuisit: duplex centurioni, triplex equiti. Postero die concione aduocata de rebus ab se gestis, & de iniuria tribuni bello alieno se illigatis, ut suae uictoriae fructu se defraudaret, cum differuisset: milites exauthoratos dimisit. Dum haec in Italia geruntur: Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat: tanquam non transitoris in Asiam Romanis, quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem, aut assensando faciebat. Annibal unus, cuius eo tempore ut maxima apud regem auctoritas erat: magis admirari se, aiebat: quod iam non in Asia essent Romani: quam uenturos dubitabat. Propius esse ex Graecia in Asiam, quam ex Italia in Graeciam transire: & multo maiorem causam Antiochum, quam Aetolos esse, neque enim mari minus, quam terra pollere Romana arma. iam pridem classem circa Maleam esse. audire sese nuper nouas naues, nouumque imperatorem rei gerendae causa ex Italia uenisse. itaque desineret Antiochus pacem sibi ipse spe uana facere: in Asia, & de ipsa Asia breui terra, marique dimicandum ei cum Romanis

manis esse: & aut imperiū adimendum orbem terrarum affectantibus: aut ipsi regnum amittendum. Vnus uera & prouide & fideliter prædicere uisus. itaq; ipse rex nauibus, quæ paratæ, instructæq; erant: Cherfonesum petit: ut ea loca, si forte terra uenirent Romani: præsidij firmaret. cæterā classē Polyxenidā parare, & deducere iussit: speculatorias naues ad omnia exploranda circa insulas dimisit. C. Liuius præfectus Romanæ classis cū quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quod ab socijs eius oræ cōuenire iusserat apertas naues: quæ ex foedere debebātur: Siciliam inde petit: fretocq; Messanā præteruectus, cum sex punicas naues ad auxiliū missas accepisset: ab Rheginis, Locrisq; & eiusdem iutis socijs debitas exegisset naues: lustrata classe ad Lacinium altum petit. Corcyrā, quam primam Græciæ ciuitatum adiit: cum uenisset: percūctatus de statu belli, (necdum enim omnia in Græcia per pacata erant) & ubi classis Romana esset, posteaquam audiuit circa Thermopylarū saltum in statione cōsulem, ac regem esse: classē Piræei stare: maturandum ratus omnium rerū causa, pergit protinus nauigare Peloponnesum, Samum, zacynthumq; quia partis Ætolorū maluerant esse, protinus depopulatus, Maleam petit, prospera nauigatione usus, paucis diebus Piræeum ad ueterem classē peruēnit. Ad Scylleum Eumenes rex cum tribus nauibus occurrit: cum Æginæ diu incertus consilij fuisset: utrum ad tuendū rediret regnum: (audiebat enim Antiochū Ephesi nauales terrestresq; parare copias) an usquam abscederet ab Romanis, ex quorū fortuna sua penderet. A Piræeo A. Attilius traditis successorī quinq; & xx nauibus tectis Romam est profectus. Liuius una & lxxx rostratis nauibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ rostratæ, aut sine rostris speculatoriæ erant: Delum traiecit. Eo ferè tempore consul Attilius Naupactū oppugnabat. Liuiū deliberantem aliquot dies, ut est uentosissima regio: inter Cycladas, fretis alias maioribus, alias minoribus diuisas, aduersi uenti tenuerunt. Polyxenidas certior per dispositas speculatorias naues factus, Deli stare Romanam classē, nuntios ad regem misit, qui omisiss, quæ in Hellesponto agebat: cum rostratis nauibus, quantum accelerare potuit, Ephesum redijt: & concilium extemplo habuit, faciendumne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat cessandum: sed prius utiq; confligendum: quā classis Eumenis, & rhodiæ naues coniungerentur Romanis, ita numero fermè pares futuros, ipsum cæteris omnibus superiorem esse, & celeritate nauū, & uarietate auxiliorū, nam & Romanas naues, cum ipsas inscite factas immobiles esse: tum etiā, ut quæ in terram hostium ueniant: oneratas cōmeatu uenire. suas autem, ut pacata omnia circa se relinquētes, nihil præter militem, atq; arma habituras, multū etiam adiuturam notitiā maris, terrarumq; & uentorū: quæ omnia ignaros turbatura hostes essent. Mouit omnes author consilij: qui & re consilium executurus erat. Bīduum in apparatu morati: tertio die c nauibus, quarum lxx tectæ: cæteræ apertæ minores omnes fermè erāt: profecti Phocæam petierunt. inde cum audisset appropinquare iam Romanam classē rex: quia nō interfuturus nauali certamini erat: Magnesium, quæ ad Sipylum est: concessit ad terrestres copias comparandas. classis ad Cyssontem portū Erythræorū, tāquam ibi aptius expectatura hostem, contendit. Romani ubi primū aquilones ceciderant: (nanq; per aliquot dies tenuerant) ab Delo Phanas, portum Chiorū in Ægæum mare uersum, petūt: inde ad urbem circumegere naues: cōmeatuq; sumpto: Phocæam traiciunt. Eumenes Elæam ad suā classē profectus, paucis post inde diebus cū quatuor & xx nauibus tectis, apertis pluribus paulo ad Phocæam ad Romanos parantes instruētesq; se ad nauale certamen redijt. Inde c quinquaginta tectis nauibus, apertis fermè l profecti, primo aquilonibus transuersis cum urgerētur in terrā: cogebantur tenui agmine propè in ordinē singulæ naues ire: deinde ut lenita paulum uis uenti est: ad Corycū portū, qui super Cyssontem est: conati sunt traicere. Polyxenidas, ut appropinquare hostes allatum est: occasione pugnandi lætus, sinistrū ipse cornu in altū extendit: dexterum cornu præfectos nauū ad terram explicare iubet: & æqua fronte ad pugnā procedebat. Quod ubi uidit Romanus: uela cōtrahit: malosq; inclināt: & simul armamēta cōponens opperitur insequentes naues. Iam fermè xxx in fronte erant: quibus ut æquaret læuū cornu, dolonibus erectis altum petere intendit: iussis, qui insequēbantur, aduersus dexterū cornu

prope terrā proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: cæterū ut demēdis armamētis tumultuari primū cœptum est: & ipse quanta maxima celeritate potest, concitat naues. Iam omnes in cōspectu erant: duæ punicæ naues antecedeabant Romanā classem, quibus obuia tres fuerunt regiæ naues: & ut in numero impari: duæ regiæ unā circūstunt: & primū ab utroq; latere remos defringūt: deinde transcendūt armati: & deiectis, cælisq; propugnatoribus, nauē capiunt. Vna, quæ pari Marte cōcurrerat: postq; captam alterā nauem uidit: priusq; à tribus simul circūueniretur, retro ad classem refugit. Liuius indignatione accēsus prætoria naue in hostes tendit, aduersus quā eadem spe duæ, quæ punicā unam nauē circūuenerant: cū inferretur: demittere in aquā remos ab utroq; latere remiges stabiliēdē nauis causa iussit: & in aduenientes hostiū naues ferreas manus iniicere: & ubi pugnā pedestri similem fecisset: meminisse Romanæ uirtutis: nec pro uiris ducere regia mancipia. Haud paulo facilius, q̄ ante duā unam, tūc una duas naues expugnauit: cepitq;. Et iam classes undequaq; cōcurrerant: & passim permistis nauibus pugnabat. Eumenes, qui extremus cōmisso certamine aduenerat: ut animaduertit læuum cornu hostiū ab Liuiō turbatū: dexterū ipse, ubi æqua pugna erat: inuadit. Nec ita multo post, primū ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim ut uirtute militum haud dubie superari se uidit: sublatis dolonibus effuse fugere intēdit, mox idē & qui prope terram cū Eumene contraxerant certamen, fecerūt. Romani, & Eumenes, quoad sufficere remiges potuerunt: & in spe erāt extremi agminis uexandi: satis pertinaciter secuti sunt, posteaq; celeritate nauiū, utpote leuium, suas cōmeatu onustas eludi frustra tendētes uiderūt: tandem abstiterunt: XIII captis nauibus cum milite ac remige, X demersis. Romanæ classis una punica nauis in primo certamine ab duabus circūuenta perijt. Polyxenidas non priusquam in portu Ephesi fugæ finē fecit. Romani eo die, unde egressa regia classis erat, manserūt: postero die hostem persequi intenderūt. Mediō ferē in cursu obuia tuere ipsi V & XX tectæ rhodiæ naues cum Pausistrato præfecto classis. Is adiunctis Ephesum hostem persecuti, ante ostium portus acie instructa steterunt. Posteaquā cōfessionem uictis satis expresserūt: Rhodj, & Eumenes domos dimissi. Romani Chium petētes Phœnicunte primū portu erythræo præteruecti, nocte anchoris iactis, postero die in insulam ad ipsam urbem traiecerūt, ubi paucos dies remige maxime reficiendo morati, Phocæam transmittūt. ibi relictis ad præsidium urbis IIII quinquereuib, ad Canas classis uenit: & cum iam hyems appeteret: fossa ualloq; circumdatis naues subductæ. Exitu anni comitia Romæ habita: quibus creati sunt Coss. L. Cornelius Scipio, & C. Lælius: intuentibus cunctis ad finiendū cū Antiocho bellum. Postero die prætores creati, M. Fuluius, L. Aurunculeius, Cn. Fuluius, L. Æmylius, P. Iunius, C. Antistius Labeo.

DECADIS QVARTAE LIBER SEPTIMVS.



V. C. I. O. Cornelio Scipione, & C. Lælio Coss. nulla prius secundum legationes acta in senatu res est, q̄ de Ætolis. & legati eorū institere: quia breuem induciarū diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romā ex Græcia redierat: adiuti sunt. Ætoli, ut quibus plus in misericordia senatus, q̄ in causa spei esset: suppliciter egerunt, ueteribus benefactis noua pensantes maleficia. cæterū & præsentis interrogationibus undiq; senatoriū cōfessionem magis noxæ, quā respōsa exprimentū fatigati sunt: & excedere curia iussi magnū certamen præbuere. Plus ira, quā misericordia in causa eorum ualebat: quia nō ut hostibus modo, sed tanquā indomitæ & insociabili genti succensebant. Per aliquot dies cum certatum esset: postremo neq; dari, neq; negari pacem placuit. duæ conditiones eis latæ sunt: uel senatui liberū arbitriū de se permitterent: uel mille talenta darent: eosdemq; amicos, uel inimicos haberēt. Exprimere cupientibus, quarū rerum in se arbitriū senatui permitterēt, nihil certi responsum est. ita infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra XV dies excedere iussi. Tum de cōsulum prouincijs cœptū est agi. Ambo Græciā cupiebāt: multū Lælius in senatu poterat. Is, cum senatus aut sortiri, aut cōparare inter se prouincias consules iussisset, elegantius facturos dixit: si iudicio patrū, quā si sorti eam rem permisissent. Scipio responso ad hoc

ad hoc dato, cogitaturū quid sibi faciendum esset, cum fratre uno locutus, iussusq; ab eo permittere audacter senatui, renūtiat collegæ: facturū se, quod is censeret. Cum res aut noua, aut uetustate exemplorū memoriæ iam exoletæ relata expectatione certaminis senatū erexisset: P. Scipio Africanus ait: si L. Scipioni fratri suo prouinciā Græciā decreuissent, se legatū iturū. Hæc uox magno assensu audita sustulit certamen. Experiri libebat: utrū plus regi Antiocho in Annibale uicto, an in uictore Africano consuli, legionibusq; Romanis auxiliū foret, ac propè omnes Scipioni Græciā, Lælio Italiā decreuerunt. Prætores inde prouincias sortiti sunt: L. Aurūculeius urbanā, M. Fuluius peregrinā, L. Æmylius Regillus classē, P. Iunius Brutus Tuscos, Cn. Fuluius Apuliā, & Brutios, C. Antistius Siciliā. Consuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat: ad eum exercitū, quem à M. Attilio (duæ autem legiones erāt) accepturus esset: in supplementum addita peditū ciuium Romanorū tria millia, equites centum, & sociū latini nominis quinque millia, equites CC: & adiectum: ut cum in prouinciā uenisset: si è republica uideretur esse: exercitū in Asiā trañceret. Alteri consuli totus nouus exercitus decretus: duæ legiones Romanæ, & sociū latini nominis XV millia peditū, equites sexcenti. Exercitū ex Liguribus Q. Minutius (iam enim cōfectā prouinciā scripserat: & Ligurū omne nomen in deditiōem uenisse) traducere in Boios, & P. Cornelio procōsuli tradere iussus. Ex agro, quo uictos bello multauerat Boios: deductæ urbanæ legiones, quæ priore anno conscriptæ erant: Cn. Fuluius prætori datæ: & sociū latini nominis peditū XV millia, equites sexcenti, ad Apuliā, Brutiosq; obtinēdos. A. Cornelio superioris anni prætori, qui Brutios cum exercitu obtinuerat: imperatū: si ita consuli uideretur: ut legiones in Ætoliā traiectas M. Attilio traderet: si is manere ibi uellet, si Attilius redire Romam mallet: ut A. Cornelius cum eo exercitu in Ætoliā remaneret. C. Antistiū Labeonem prouinciā Siciliā, exercitūq; à M. Æmylio accipere placuit: & in supplementum scribere ex ipsa prouincia, si uellet, peditum duo millia, & centū equites. P. Iunius Brutus in Tuscos exercitum nouum, legionē unā Romanā, & decem millia sociū latini nominis scribere, & quadringentos equites: L. Æmylius, cui prouincia maritima erat: uiginti naues longas, & socios nauales à M. Iunio prætore superioris anni accipere iussus: & scribere ipse nauales socios duo millia peditum: cū ijs nauibus, militibusq; in Asiā proficisci: & classē à C. Liuiō accipere. Duas Hispanias, Sardiniamq; obtinētibus prorogatū in annum imperiū est: & iisdem exercitus decreti. Siciliæ, Sardiniaq; binæ eo anno decimæ frumētī imperatæ: siculum omne frumentum in Ætoliā ad exercitū portari iussum: ex Sardinia pars Romā, pars in Ætoliā eodem, quo Siculum. Priusq; cōsules in prouincias proficiscerent: prodigia per pontifices procurari placuit.

Romæ Iunonis Lucinæ templum de cælo tactū erat: ita, ut fastigiū, ualuaq; deformaretur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta: & duo homines exanimati. Nursiæ fere no satis constabat nimbū ortū: ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud sepluuisse Tusculani nunciabāt: & Reatini mulam in agro suo peperisse. Ea pcurata: Latinæq; instauratæ: quod Laurentibus carnis, quæ dari deberet: data nō fuerat. Supplicatio quoq; earum religionū causa fuit: quibus dñs decemuirī ex libris ut sacra fierent, ediderūt, decem ingenui, decem uirgines, patrimi omnes, matrimiq; ad id sacrificiū adhibiti: & decemuirī nocte lætentibus rem diuinā fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priusq; proficisceretur: fornicem in Capitolio aduersus uiam, qua in Capitoliū ascēditur: cum signis septem auratis: duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem posuit. Per eosdem dies principes Ætolorum tres & XL, inter quos Democritus, & frater eius erant: ab duabus cohortibus missis à M. Attilio Romam deducti, & in Latomias coniecti sunt. cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius Cos. iussit. Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Ægypti, gratulantes, quod M. Attilius Cos. Antiochum regem Græciā expulisset, uenerunt: adhortantesq; ut in Asiā exercitum trañcerent, omnia percussa metu nō in Asia modo, sed etiā in Syria esse. reges Ægypti ad ea, quæ censuisset senatus: paratos fore. Gratia regibus acta: legatis munera dari iussa, in singulos quaternū milliu æris. L. Cornelius Cos. peractis, quæ Romæ agēda erant: pro concione edixit: ut milites, quos ipse in supplementū scripisset: quicq; in Brutis cum

A. Cornelio proprætoressent: ut hi omnes Idibus Quintilibus Brundisiū cōuenirent. item treis legatos nominauit: Sex. Digiuiū, L. Apustium, C. Fabritium Lucinum: qui ex ora maritima undiq; naues Brundisiū contraherēt. Omnibus iam paratis, paludatus ab urbe est profectus. Ad v millia uoluntariorum ex Romanis, socijsq; qui emerita stipendia sub imperatore P. Africano habebant: præsto fuere exeunti consuli: & nomina dederunt. Per eos dies, quibus est profectus ad bellum Cos: ludis Apollinaribus, ad quintū Idus Quintiles cælo fere no interdiu obscurata lux est: cū luna sub orbem solis subisset. Et L. Æmylius Regillus, cui naualis prouincia euenerat: eodem tēpore profectus est. L. Aurunculeio negotiū ab senatu datum est: ut xxx quinqueremes, uiginti triremes faceret: quia fama erat: Antiochum post prælium nauale maiore classē aliquanto reparare. Ætoli posteaq; legati ab Roma retulerunt: nullam spem pacis esse: quanq; omnis ora maritima eorū, quæ in Peloponnesum uersa est: depopulata ab Achæis erat: periculi magis, q; damni memores, ut Romanis intercluderent iter: Coracē occupauerant montem. neq; enim dubitabant: ad oppugnationē Naupacti eos principio ueris redituros esse. Attilio, quia id expectari sciebat: satius uisum est inopina tam aggredi rem: & Lamia oppugnare. nam & à Philippo propē ad excidiū adductos esse: & tūc eo ipso, quod nihil tale timerent: opprimi incautos posse. Profectus ab Elatia primum in hostiū terra circa Sperchium amnem posuit castra: inde nocte motis signis, prima luce corona mœnia est aggressus. Magnus pauor ac tumultus, ut in re improuisa, fuit. cōstantius tamen, quā quis facturos crederet in tam subito periculo: cum uiri propugnaret: sceminæ tela omnis generis, saxaq; in muros gererēt, multifariā scalis appositis: urbem eo die defenderūt. Attilius signo receptui dato, suos in castra medio ferme die reduxit: & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priusq; prætoriū dimitteret: denūtiavit: ut ante lucem armati, paratiq; essent: nisi expugnata urbe se eos in castra nō reducturū. Eodem tempore, quo pridie pluribus locis aggressus, cum oppidanos iam uires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret: intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim diuendita, partim diuisa præda, consiliū habitū: quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum ire placuit: occupato ad Coracem ab Ætolis saltu. ne tamen se gnia æstiuæ essent: & Ætoli nō impetratā pacem ab senatu nihilo minus per suam cunctationem haberēt: oppugnare Attilius Amphissam statuit. ab Heraclea per Oetam exercitus eō ductus. Cū ad mœnia castra posuisset: nō corona, sicut Lamiam, sed operibus oppugnare urbem est adortus. Pluribus simul locis aries admouebat: & cū quaterētur muri: nihil aduersus tale machinationis genus parare, aut cōminisci oppidani conabantur: omnis spes in armis, & audacia erat. eruptionibus crebris & stationes hostiū, & eos ipsos, qui circa opera, & machinas erant: turbabāt. Multis tamen locis murus decussus erat: cum allatū est: successorē Apolloniæ exposito exercitu, per Epirū ac Thessaliam uenire. Cum tribus millibus peditū, & quingentis equitibus cōsul ueniebat. Iam in sinum maliacū uenerat, & præmissis Hypatam, qui tradere urbem iuberēt, posteaquam responsum est: nihil, nisi ex cōmuni Ætolorum decreto facturos: ne teneret se oppugnatione Hypatæ, nondum Amphissa recepta: præmisso fratre Africano, ad Amphissam agmen ducit. Sub aduentum eorū oppidani relicta urbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quā inexpugnabilem habent: omnes armati, atq; inermes concessere. Cōsul sex millia ferme passuum inde posuit castra, eō legati Athenienses primum ad P. Scipionem, prægressum agmen (sicut ante dictum est) deinde ad consulem uenerunt, deprecātes pro Ætolis. Clemētius responsum ab Africano tulerūt: qui causam relinquenti honeste ætolici belli quærēs, Asiam, & regem Antiochum spectabat: iusseratq; Athenienses non Romanis solum, ut pacem bello præferret: sed etiam Ætolis persuadere. Celeriter auctoribus Atheniensibus frequens ab Hypata legatio Ætolorū uenit. & spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt: auxit, commemorantis: multas gentes, populosq; & in Hispania prius, deinde in Africa in fidem suam uenisse: in omnibus se maiora clementiæ, benignatisq; quā uirtutis bellicæ monimenta reliquisse. Perfecta uidebatur res, cum aditus Cos, idem illud responsum retulit: quo fugati ab senatu fuerant. Eo tanquā nouo cum icti Ætoli essent: (nihil enim nec legatione Atheniensium, nec placido Africani responso perfectum uidebant

uidebant)referre ad suos dixerunt uelle. Reditum inde Hypatam est: nec consiliū expediebat. nam neq; unde mille talentū daretur, erat: & permissio libero arbitrio, ne in corpora sua sciretur, metuebant. Venire itaq; eosdem legatos ad cōsulem, & Africanū iusserunt: & petere: ut, si dare uere pacem, nō tantum ostendere, frustrantes spem miserorū, uellent: aut ex summa pecuniā demerent: aut permissionem extra ciuium corpora fieri iuberent. Nihil impetratum, ut mutaret cōsul. & ea quoq; irrita legatio dimissa est. Secuti & Atheniēses sunt. & princeps legationis eorū Euthydemus fatigatos tot repullis Ætolos, & cōplorantes inutili laminatione fortunam gentis, ad spem reuocauit, author inducias sex mēsum petendi: ut legatos Romam mittere possent, dilationē nihil ad præsentiā mala, quippe quæ ultima essent: adieturam, leuari per multos casus tēpore interposito præsentes clades posse. Authore Euthydemo iisdem missi, prius P. Scipione cōuento, per eum inducias temporis eius, quod petebāt: à consule impetrauerunt. Et soluta obsidione Amphissæ, M. Attilius tradito consuli exercitū prouincia decessit. Et consul ab Amphissa Thessaliā repetit: ut per Macedoniā, Thraciāq; duceret in Asiā. Tum Africanus fratri. Iter, quod insistis L. Scipio: ego quoq; approbo: sed totum id uertit in uolūtate Philippi, q si imperio nostro fidus est: & iter, & cōmeatus, & omnia, quæ in longo itinere exercitus alunt: iuuātq; nobis suppeditabit. si is destituat: nihil per Thraciam satis tutū habebis, itaq; prius regis animū explorari placet. opportune explorabitur: si nihil ex præparato agentē opprimit, qui mittet. T. Sempronius Gracchus longe tum acerrimus iuuenū ad id delectus, per dispositos equos propè incredibili celeritate ab Amphissa, inde Elim est dimissus: die tertio Pellam peruēnit. In conuiuiū rex erat: & in multū uini processerat: ea ipsa remissio animi suspicionem dempsit nouare eum quicquam uelle. Et tum quidē comiter acceptus hospes. postero die cōmeatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, uias, ubi transitus difficiles erant: munitas uidit. Hæc referens eadē, qua ierat, celeritate Thaumastis occurrit cōsuli. Inde certiore, & maiore spe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam peruēnit. Venientes regio apparatu accepit: & prosecutus est rex. Multa in eo & dexteritas, & humanitas uisa: quæ cōmendabilia apud Africanū erant, uirum sicut ad cætera regium, ita à comitate, quæ sine luxuria esset, nō auersum. Inde non per Macedoniam modo, sed etiam Thraciā prosequēte, & præparante omnia Philippo, ad Hellespontum peruēntū est. Antiochus post naualem ad Corycū pugnā, cū totam hyemem liberam in apparatus terrestres maritimosq; habuisset: classi maxime reparandæ, ne tota maris possessione pelleret: intentus fuerat. Succurrebat: superatū se cū classis abfuisset Rhodiorū: quod si ea quoq; (nec cōmissuros Rhodios: ut iterum morarentur) certamini adesset: magno sibi nauium numero opus fore: ut uiribus, & magnitudine classem hostiū æquaret. Itaq; & Annibalem in Syriā miserat ad Phoenicū accersendas naues: & Polyxenidā, quo minus prospere gesta res erat: eo enixius & eas, quæ erāt, reficere, & alias parare naues iussit. Ipse in Phrygia hibernauit. Vndiq; auxilia accersens, etiam in Gallogræciā miserat. Bellicosiores ea tempestate erant Gallogræci, adhuc, nondū exoleta stirpe gentis, seruantes animos. Filiū Seleucū in Æolide reliquerat cū exercitū ad maritimas continendas urbes: quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa, Erythrisq; Romani sollicitabāt. Classis Romana, sicut ante dictum est: ad Canas hibernabat. eò mediā fermè hyeme rex Eumenes cum duobus millibus peditū, equitibus centum uenit. Is cum magnā prædam agi posse dixisset ex hostiū agro: qui circa Thyatiram esset: hortando perpulit Liuium: ut quinq; millia militum secum mitteret. missi ingentem prædam intra paucos dies auerterūt. Inter hæc Phocææ seditio orta: quibusdā ad Antiochū multitudinis animos auocātibus. Grauiā hyberna nauiū erant: graue tributū: quod togæ quingentæ imperatæ erant cū quingētis tunicis: grauis etiā inopia frumētī: propter quam naues quoq; & præsidū Romanū excessit. tum uero liberata metu factio erat: quæ plebē in cōcionibus ad Antiochū trahebat, senatus, & optimates in Romana societate perstandū cēsebāt. defectionis authores plus apud multitudinē ualuerūt. Rhodī, quo magis cessatū priore ætate erat: eo maturius æquinoctio uerno eundē Paulistratū classis præfectū cū sex & triginta nauibus miserūt. Iā Liuius à Canis cū xxx nauibus, & vii quadriremibus, quas secū

Eumenes

Eumenes rex adduxerat: Hellespontū petebat: ut ad transitum exercitus, quē terra uenturum opinabatur: prępararet, quę opus essent. In portum, quem uocāt Achæorū: classem primum auertit: inde Ilium ascēdit: sacrificioq; Mineruę factō, legationes finitimas ab Eleunte, & Dardano, & Rhœteo, tradentes in fidem ciuitates suas benigne audiuit, inde ad Hellesponti fauces nauigat: & decem nauibus in statione contra Abydum relictis, cætera classe in Europā ad Seston oppugnandam traiecit. Iam subeuntibus armatis muros fanatici Galli primū cum solenni habitu ante portam occurrunt, iussu se matris deūm famulos deę uenire memorant ad precādum Romanum: ut parceret mœnibus, urbiq;. Nemo eorū uiolatus est, mox uniuersus senatus cū magistratibus ad dedēdam urbē processit. Inde Abydū traiecta classis, ubi cum tentatis per colloquia animis nihil pacati responderetur: ad oppugnationē sese expediebant.

Dum hæc in Hellesponto gerūtur: Polyxenidas regiūs pręfectus (erat autē exul Rhodius) cum audisset: profectam ab domo populariū suorū classem: & Pauisistratū pręfectum superbe quædā, & contemptim in se cōcionantem dixisse: pręcipuo certamine animi aduersus eum sumpto, nihil aliud dies noctesq; agitabat animo, quā ut uerba magnifica eius rebus cōfuteret. Mittit ad eum hominē & illi notum: qui diceret: & se Pauisistrato, patrięq; suę magno usui, si liceat, fore: & à Pauisistrato se restitui in patriā posse. Cum quonam modo ea fieri possent, mirabundus Pauisistratus percunctaretur: fidem petenti dedit agendę cōmuniter rei, aut silentio tegendę. Tum internuntius aperit: regiam classem aut totam, aut maiore eius partem Polyxenidam traditurū ei, pretium tanti meriti nullum aliud pacisci, q̃ reditum in patriam. Magnitudo rei, nec ut crederet: nec ut aspernaretur dicta effecit, Panormū Samiæ terrę petit: ibiq; ad explorandā rem, quę oblata erat: substitit. Vltro, citroq; nuntij cursare: nec fides ante Pauisistrato facta est: q̃ coram nuntio eius Polyxenidas sua manu scripsit: se ea, quę pollicitus esset, facturū: signoq; suo impressas tabellas misit, eo uero pignore uelut authoratum sibi proditorē ratus est, neq; enim eum, qui sub rege uiueret: cōmissurum fuisse: ut aduersus semet ipsum indicia manu sua testata daret, Inde ratio simulatę proditiōis cōposita. Omniū rerum apparatus omisurū, Polyxenidas dicere: nō remigem, non socios nauales ad classem frequētes habiturū: subducturum per simulationem reficiēdi quasdā naues, alias in propinquos portus dimisurū: paucas ante portum Ephesi in salo habiturum: quas, si exire res cogeret: obiecturus certamini foret. Quam negligentiam Polyxenidā in classe sua habiturū Pauisistratus audiuit: eam ipse extemplo habuit: partem nauium ad cōmeatus accersendos Halicarnassum, partem Samū ad urbem misit: ut paratus esset: cum signū aggrediēdi à proditore accepisset, Polyxenidas augere si nūlando errorem, subducit quasdam naues: alias uelut subducturus esset, naualia reficit: remiges ex hybernis non Ephesum accersit: sed Magnesiā occulte cogit. Forte quidam Antiochi miles, cum Samum rei priuatę causa uenisset: pro speculatore comprehēsus deducitur Panormum ad pręfectum, is percunctanti quid Ephesi ageretur, incertū metu, an erga suos haud syncera fide, omnia aperit: classem instructam paratamq; in portu stare: remigiū omne Magnesiā missum ad Sipilū: perpaucas naues subductas esse: & naualia tegi: nūq; intentius rem naualem administratā esse. Hæc ne pro ueris audirentur, animus errore, & spe uana præoccupatus fecit. Polyxenidas satis omnibus comparatis, nocte remige à Magnesiā accersito, deductisq; raptim, quę subductę erant, nauibus, cum diem non tam in apparatu absumpsisset: q̃ quod cōspici proficiscētē classem nolebat: post solis occasum profectus LXX nauibus tectis, uento aduerso ante lucem Pygela portum tenuit, ubi cum interdiū ob eandem causam quieuisset: nocte in proxima Samiæ terrę traiecit, hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque nauibus tectis Palinurum iusso petere, atq; inde armatos, quā proximum per agros iter esset, Panormum ad tergum hostiū ducere, ipse interim classe diuisa, ut ex utraque parte fauces portus teneret: Panormum petit. Pauisistratus primo, ut in re nec opinata, turbatus parumper, deinde uetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, q̃ mari hostes posse ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quę cornibus obiectis ab alto portū faciūt: subducit: inde facile telis ancipitibus hostem summoturus, id inceptum eius Nicander à terra uisus cum turbasset: repente mutato consilio

naues

naues cōscendere omnes iubet. Tum uero ingens pariter militū, nautarumq; trepidatio orta:
 & ueluti fuga in naues fieri: cū se mari, terraq; simul cernerent circūuentos. Paulistratus unam
 uiam salutis esse ratus, si uim facere per fauces portus, atq; erumpere in mare apertum posset:
 posteaquam cōscendisse suos uidit: sequi cæteris iussis, ipse princeps concitata naue remis ad
 ostium portus tendit. Superantem iam fauces nauem eius Polyxenidas tribus quinquere-
 mis circumsistit. Nauis rostris icta supprimitur: telis obruuntur propugnatores: inter quos &
 Paulistratus impigre pugnans interficitur. Nauium reliquarū ante portum aliæ, aliæ in portu
 deprehensæ: quædam à Nicandro, dum moluntur à terra: captæ. Quinq; tantum Rhodiæ na-
 ues cum duabus Cyprijs effugerunt: terrore flammæ micantis uia libi inter cōfertæ naues fa-
 cta, iunctis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis multum cōceptum ignem præ se
 portabāt. Erythrææ triremes, cum haud procul à Samo Rhodijs nauibus, quibus ut essent
 præsidio, ueniebāt: obuiæ fugientibus fuissent: in Hellespontum ad Romanos cursum auerte-
 runt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam porta una per custodes aperta, rece-
 pit: & Cyma, Elæaq; eiusdem oræ urbes ad eum metu defecerunt. Dum hæc in Æolide ge-
 runtur: Abydus cum per aliquot dies obsidionem tolerasset, præsidio regio tutante mœnia:
 iam omnibus fessis, Philota quoq; præfecto præsidij permittēte, magistratus eorum cum Li-
 uio de conditionibus tradendæ urbis agebant, rem distinebat: quod utrū armati, an inermes
 emitterentur regij, parum conueniebat. Hæc agentibus cum interuenisset nūtijs Rhodiorum
 cladis: emissæ de manibus res est. metuens enim Liuius, ne successu tantæ rei elatus Polyxe-
 nidas classem, quæ ad Canas erat: opprimeret: Abydi obsidione, custodiaq; Hellespōti exem-
 plo relicta, naues, quæ subductæ Canis erāt: deduxit. Et Eumenes Elæam uenit. Liuius omni
 classe, cui adiunxerat triremes duas Mityleneas: Phocæam petit. quam cum teneri ualido re-
 gio præsidio audisset: nec procul Seleuci castra esse: depopulatus maritimam oram, & præ-
 da maxime hominum raptim in naues imposita, tantum moratus, dum Eumenes cum classe
 assequeretur: Samum petere intendit. Rhodijs primo audita clades simul pauorem, simul
 luctum ingentem fecit. nam præter nauium, militumq; iacturam, quod floris, quod roboris
 in iuuentute fuerat, amiserant: multis nobilibus secutis inter cætera authoritatem Paulistra-
 ti: quæ inter suos merito maxima erat, deinde quod fraude capti, quod à ciue potissimum suo
 forent: in iram luctus uertit. Decem extemplo naues, & diebus post paucis decem alias præfe-
 cto omnium Eudemo miserunt: quem alijs uirtutibus bellicis haudquaquam Paulistrato pa-
 rem, cautiorem quo minus animi erat, ducem futurū credebant. Romani & Eumenes rex in
 Erythram primū classem applicuerunt: ibi noctem unam morati, postero die Corycū Teio-
 rum promontoriū tenuerūt. inde cum in proxima Sami uellent traicere: non expectato solis
 ortu, ex quo statum coeli notare gubernatores possent: in incertam tempestatē miserūt. medio
 in cursu aquilone in septentrionē uerso, exasperato fluctibus mari iactari cœperūt. Polyxe-
 nidas Samū petitorios ratus hostes, ut se rhodiæ classi cōiungerent: ab Epheso profectus pri-
 mo ad Myonesum stetit: inde ad Macrin (quā uocāt) insulam traiecit: ut præteruehēs: si quas
 aberrantes ex agmine naues posset, aut postremū agmen opportune adoriret. Posteaquam
 sparsam tēpestate classem uidit: occasionē primo aggrediendī ratus, paulo post increbrescen-
 te uento, & maiores iam uolente fluctus, quia peruenire se ad eos uidebat non posse: ad Eta-
 liam insulam traiecit: ut inde postero die Samum ex alto petentes naues aggredere-
 tur. Ro-
 mani pars exigua, primis tenebris portum Sami desertum tenuerūt: classis cætera nocte tota
 in alto iactata in eundem portum decurrit. Ibī ex agrestibus cognito, hostium naues ad Eta-
 liam stare, cōsiliū habitum: utrum extemplo decerneret: an Rhodiam expectarent classem.
 dilata re (ita enim placuit) Corycum, unde uenerant: traiecerunt. Polyxenidas quoq; cū fru-
 stra stetit: Ephesum redijt. Tum Romanæ naues uacuo ab hostibus mari Samum traiece-
 runt. Eodem & rhodia classis post dies paucos uenit. Quam ut expectatam esse appareret,
 profecti extēplo sunt Ephesum: ut aut decernerent nauali certamine: aut si detrectaret hostis
 pugnam: quod plurimū intererat ad animos ciuitatū: timoris confessionē exprimeret. Cōtra
 fauces portus instructa in frontem nauium acie steterē. posteaquā nemo aduersus ibat: classe
 diuisa

diuisa, pars in salo ad ostiū portus in anchoris sterit; pars in terrā milites exposuit. In eos iam ingentem prædam late depopulato agro agētes Andronicus Macedo, qui in præsidio Ephesi erat: iam mœnibus appropinquantē eruptionē fecit: exutosq; magna parte prædæ ad mare, ac naues redegit. Postero die insidijs medio fermē uiaē positīs, ad eliciendum extra mœnia Macedonem Romani ad urbem agmine iere. inde, cum ea ipsa suspicio, nequis exiret deteruisset: redierunt ad naues: & terra mariq; fugientibus certamen hostibus, Samum, unde uenerat, classis repetit. inde duas sociorū ex Italia, duas rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretum Cepheleniæ tuēdum prætor misit. Infestum id latrocinio Lacedæmonius Hybristas cum iuuentute Cephelenum faciebat: clausumq; iam mare commeatibus italicis erat. Piræei L. Amylio Regillo succedenti ad nauale imperiū Epicrates occurrit, qui audita clade Rhodiorū, cum ipse duas tantum quinqueremes haberet: Epicratem cum quatuor nauibus in Asiam secū reduxit, prosecutæ etiam apertæ naues Atheniensīū sunt. Agæo mari traiecit. Eodem Timasistrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte in tempesta uenit: deductusq; ad Amylium, præsidij causa se missum ait: quod eam oram maris infestā onerarijs regiæ naues excursionibus crebris ab Hellesponto, atq; Abydo facerent. Traiicienti Amylio a Chio Samum duæ rhodiæ quadriremes missæ obuiam à Liuiō, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum posteaquam uentum est: accepta à Liuiō classe, & sacrificio, ut assolet, rite factō, Amylius consiliū aduocauit. Ibi C. Liuius (is enim est primus rogatus sententiam) neminem fidelius dare posse consiliū dixit: quàm eum: qui id alteri suaderet: quod ipse, si in eodē loco esset, facturū fuerit. Se in animo habuisse tota classe Ephesum petere: & onerarias ducere multa saburra grauatas: atq; eas in faucibus portus suppressere, & eo minoris molimenti ea claustra esse: quod in fluminis modum, longum, & angustum, & uadosum ostium portus sit. ita adempturū se maris usum hostibus fuisse: inutilemq; classem facturū. Nulli ea placere sententiā. Eumenes rex quæsiuit: quid tandem, ubi demersis nauibus frenassent claustra maris: utrū libera sua classe abscessuri inde forent ad opem ferēdam socijs, terroremq; hostibus præbendum? an nihilo minus tota classe portum obsessuri? siue enim abscedant: cui dubium esse: quin hostes extracturi demersas moles sint? & minore molimento aperturi portū, quàm obstruatur? si autē manendū ibi nihilo minus sit: quid attinere claudi portum? Quin contra, illos turissimo portu, opulentissima urbe fruentes, omnia Asia præbente, quæta æstiuā acturos: Romanos aperto in mari fluctibus tempestatibusq; obiectos, omnium inopes in assidua statione futuros: ipsos magis alligatos, impeditosq; nequid eorum, quæ agenda sint, possint agere: quàm ut hostes clausos habeant. Eudemus præfectus rhodiæ classis magis eam sibi displicere sententiā ostendit: quàm ipse quid censeret, faciēdum dixit. Epicrates Rhodius, ommissa in præsentia Epheso mittendā nauium partem in Lyciam censuit: & Pataram, caput gentis, in societatem adiungendam, in duas res magnas usui fore: & Rhodios pacatis circa insulam suā terris, totis uiribus incūbere in unius belli, quod aduersus Antiochum sit, curam posse: & eam classem, quæ in Lycia compararetur: intercludi: ne Polyxenidæ coniungatur. Hæc maxime mouit sententiā, placuit tamen: Regillum tota classe euehi ad portum Ephesi, ad inferendū hostibus terrore. C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremibus rhodijs, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam est missus, Rhodum prius iussus adire, & omnia cum ijs cōmunicare consilia. Ciuitates, quas præuectus est: Miletus, Myndus, Halicarnassus, Cnidus, Cous, imperata enixe fecerunt, Rhodum ut est uentum: simul & ad quam rem missus esset, ijs exposuit: & consuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad eam, quam habebat classem assumptis tribus quadriremibus, nauigat Pataram. Primo secundus uētus ad ipsam urbem ferebat eos: sperabantq; subito terrore aliquid moturos, posteaquam circumagēte se uento fluctibus dubijs uolui ceptum est mare: peruicerūt quidem remis: ut tenerent terram: sed neq; circa urbem tuta statio erat: nec ante ostium portus in salo stare poterant, aspero mari, & nocte imminente, præteruēti mœnia portum Phoenicū minus duū millium spatio inde distātem petiere, nauibus ad maritima uix tutū, sed altæ insuper eminebāt rupes, quas celeriter oppidani assumptis regijs militibus

militibus, quos in praesidio habebant: ceperunt. aduersus quos Liuius, quāquam erāt iniqua, & difficilia ad exitus loca: Issæos auxiliares, & Smyrnæorū expeditos iuuenes misit. Ii, dum missilibus primo, & aduersus paucos, & leuibus excursionibus laceffebatur magis, quā con- ferebatur pugna: sustinuerunt certamen. posteaquam plures ab urbe affluebāt: & iam omnis multitudo effundebatur: timor incessit Liuium: ne & auxiliares circumuenirentur: & nauibus etiam ab terra periculum esset. ita non milites solum, sed etiam nauales socios, remigum tur- bam, quibus quisq; poterat telis, armatos in praelium eduxit. Tum quoq; anceps pugna fuit: non quod milites solū aliquot, sed quod L. Apustius tumultuario praelio cecidit. postremo ta- men fusi, fugatiq; sunt Lycij: atq; in urbem cōpulsi. & Romani cum haud incruenta uictoria ad naues redierunt, inde in Telmessicū profecti sinum: qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit. Omissio conatu Pataram amplius tentandi, Rhodij domū dimissi sunt. Liuius præ- teruectus Asiam, in Græciam transmisit: ut conuentis Scipionibus, qui tum circa Thessaliam erant: in Italiam trañceret. Amylius posteaquam omillas in Lycia res, & Liuiū profectum in Italiam cognouit: cum ipse ab Epheso repulsus tempestate irritō incepto Samum reuertif- set: turpe ratus, tentatam frustra Pataram esse, proficisci eò tota classe, & summa ui aggredi ur- bem statuit. Miletum, & cæteram oram sociorum præteruecti, in Bargyllam, & Icoson descen- sionem ad Iassum fecerunt. Urbem regium tenebat praesidium: agrum circa Romani hostili- ter depopulati sunt. Missis deinde, qui per colloquia principum & magistratuū tentarent ani- mos: posteaquā nihil in potestate sua responderunt esse: ad urbem oppugnandā ducit. Erant Iassensium exules cum Romanis: ibi frequentes Rhodios orare instituerunt: ne urbem & uici- nam sibi, & cognatam innoxiam perire sinerent. sibi exilij nullam aliam causam esse, quam fi- dem erga Romanos. eadem ui regionum, qua ipsi pulsi sunt: teneri eos: qui in urbe mancant. omnium Iassensium unam mentem esse: ut seruitutem regiam effugere uellent. Rhodij moti precibus, & Eumene etiam assumpto, simul suas necessitudines cōmemorando, simul obsessæ regio praesidio urbis casum miserando, peruicerunt: ut oppugnatione abstinere. Profecti in- de, pacatis cæteris, cum oram Asiæ legerent: Lorymam (portus aduersus Rhodū est) peruene- runt. Ibi in principijs sermo primo inter tribunos militū secretus orit: deinde ad aures ipsius Amylij peruēnit: abduci classem ab Epheso, ab suo bello: ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia impune conari posset. Mouere ea Amyliū: uocatosq; Rhodios cum percūctatus esset: possetne Pataris uniuersa classis in portu stare? cum respon- dissent non posse: causam nactus omittendæ rei. Samum reduxit naues. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hybernorum tempus exercitum in Æolide cōtinuis- set: partim socijs ferendo opem: partim quos in societatem pellicere non poterat, depopulan- dis: transire in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis, & Rhodijs Lyciæ maritima oppugnaret: statuit. Ad Elæam primo infestis signis accessit: deinde omissa oppu- gnatione urbis agros hostiliter depopulatus, ad caput, arcemq; regni Pergamū ducit oppu- gnandum. Attalus primo stationibus ante urbem positis, & excursionibus equitū, leuisq; ar- maturæ magis laceffebat, q̃ sustinebat hostem: postremo cum per leuia certamina expertus nulla parte uiriū se parem esse, intra moenia se recepisset: obsideri urbs cœpta est. Eodem fermè tēpore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primū, deinde haud procul Se- leuci castris ad caput Caici amnis statiuā habuit: cū magno exercitu misto uarijs ex gētibus plurimū terroris fecisset, Gallis mercede conductis, quatuor millia erant. hos, paucis admistis, ad peruastandū passim pergamenū agrū milites misit. Quæ posteaq; Samum sunt nūtiata: primo Eumenes auocatus domestico bello cū classe Elæam petit: inde cū præsto fuissent equi- tes, peditumq; expeditū: praesidio eorū tutus, priusquā hostes sentirent: aut mouerentur: Per- gamum contendit. ibi rursus leuia per excursiones praelia fieri cœpta: Eumene summæ rei di- scrimen haud dubie detrectante. Paucos post dies Romana, Rhodiaq; classis, ut regi opem ferrent: Elæam ab Samo uenerūt. Quos ubi exposuisse copias Elææ, & tot classes in unū con- uenisse portū Antiocho allatū est: & sub idem tempus audiuit consulem cum exercitu iam in Macedonia esse: parariq; quæ ad transitū Helleponti etiam opus essent: tēpus uenisse ratus,

prius q̄ terra mariq̄ simul urgeret, agēdi de pace, tumulum quendā aduersus Elæam castris cepit. ibi peditū omnibus copijs relictis, (coequitauerāt autē sex millia equitū) in campos sub ipsa Elææ mœnia descēdit: missio caduceatore ad Æmyliū: uelle se de pace agere. Æmylius Eumene à Pergamo accito, adhibitisq̄ Rhodijs: consiliū habuit. Rhodij haud aspernari pacem. Eumenes nec honestū esse dicere, eo tēpore de pace agi: nec exitū rei imponi posse. Qui enim, inquit, aut honeste inclusi mœnibus, & obsessi uelut leges pacis accipiemus: aut cui rata ista pax erit: quam sine cōsule, non ex autoritate senatus, nō iussu populi Romani peregerimus: Quæro enim: pace per te facta, rediturusne extēplo in Italiam sis: classem, exercitumq̄ deducturus: an expectaturus, quid de ea re cōsuli placeat: quid senatus censeat: aut populus iubeat: Restat ergo ut maneat in Asia: & rursus in hyberna copiæ reductæ, omisso ibi bello, exhauriant cōmeatibus præbendis socios: deinde, si ita uisum sit ijs: penes quos potestas fuerit: instauremus nouū de integro bellū: quod possumus, si ex hoc impetu rerū nihil prolatando remittitur: ante hyemem dijs uolentibus perfecisse. Hæc sentētia uicit: responsumq̄ Antiocho est ante consulis aduētum de pace agi nō posse. Antiochus pace nequicquā tentata, uastatis Elæensium primum, deinde Pergamenorū agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum hostiliter itinere facto petit, agrū opulentum, quem uocant Thebes campum: carmine Homeri nobilitatū, neq̄ alio ullo loco Asiæ maior regijs militibus parta est præda. Eodē, Adramytteum, ut urbi præsidio essent: nauibus circumuecti Æmylius, & Eumenes uenerunt.

Per eosdem forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cū centū equitibus, Diaphane omnibus his copijs præposito, accesserūt, quos egressos nauibus obuiā missi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt, ueterani omnes, & periti belli erant: & ipse dux Philopoemenis, summū omnium Græcorū imperatoris discipulus, qui biduū simul ad quietem hominū equorumq̄, & ad uisendas hostiū stationes, quibus locis, temporibusq̄ accederent, reciperentq̄ sese: sumptulerūt. Ad radices ferē collis, in quo posita est urbs: regij succedebāt: ita libera ab tergo populatio erat: nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui procul iacularetur, excurrēte: postq̄ semel cōpuli metu se mœnibus incluserunt, cōtemptus eorū, & inde negligentia apud regios oritur: nō stratos, nō infrenatos magna pars habebāt equos: paucis ad arma, & ordines relictis, dilapsi cæteri sparserāt se toto passim cāpo: pars in iuueniles lusus, lasciuiaq̄ uersi, pars uescētes sub umbra, quidā somno etiā strati. Hæc Diaphanes ex alta urbe Pergamo cōtemplatus, arma suos capere, & ad portam præsto esse iubet: ipse Attalum adiit: & in animo sibi esse dixit, hostiū stationem tentare. Ægre id permittente Attalo, quippe qui centū equitibus aduersus sexcentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturū cerneret: porta egressus, haud procul statione hostiū occasione opperiens cōsedit. Et qui Pergami erant: amētiam magis, quàm audaciam credere esse: & hostes paulisper in eos uersi, ut nihil moueri uiderūt: nec ipsi quicquam ex solita negligentia, insuper etiam eludentes paucitatem, mutarūt. Diaphanes quietos aliquandiu suos, uelut ad spectaculum modo eductos: continuit: posteaquā dilapsos ab ordinibus hostes uidit: peditibus quantū accelerare possent, sequi iussis, ipse princeps inter equites cum turma sua quantum potuit effusissimis habenis, clamore ab omni simul peditē, atq̄ equite sublato, stationē hostiū improviso inuadit. Non homines solum, sed equi etiam territi, cum uincula abrupissent: trepidationem, & tumultum inter suos fecerunt. pauci stabāt impauidi equi: eos ipsos nō sternere, non infrenare, aut ascendere facile poterant: multo maiorem, quàm pro numero equitum terrorē Achæis inferētibus, pedites uero ordinati, & præparati sparsos per negligentia, & semisomnes propē adorti sunt: cædes passim, fugaq̄ per campos facta est: Diaphanes secutus effusos quoad tutū fuit, magno Achæorū genti decore partō (spectauerunt enim è mœnibus Pergami non modo uiri, sed fœminæ etiam) in præsidium urbis rediit. Postero die regiæ magis compositæ & ordinatæ stationes quingētis passibus longius ab urbe posuerunt castra: & Achæi eodem fermē tempore, atq̄ in eundem locū processerunt. Per multas horas intenti utrinq̄ uelut iam futurū impetū expectauere: posteaquā haud procul occasu solis redeūdi in castra tempus erat: regij signis collatis abire agmine ad iter magis, quàm ad pugnam cōposito, cœpere. Quiēuit Diaphanes: dum in conspectu erant: deinde eodem,

eodem, quo pridie, impetu in postremū agmen incurrit: tātūq; rursus pauoris, ac tumultus incussit: ut cum terga caderentur: nemo pugnadi causa restiterit: trepidātesq; & uix ordinem agminis seruantes in castra compulsi sunt. Hæc Achæorum audacia Seleucum ex agro pergameno mouere castra coegit. Antiochus posteaquam Romanos, & Eumenem ad tuendum Adramytteū uenisse audiuit: ea quidem urbe abstinuit, depopulatus agros. Pheream inde coloniam Mitylenæorum expugnauit. Cotton & Corylenus, & Aphrodisias, & Priene primo impetu captæ sunt. inde per Thyatira Sardeis rediit. Seleucus in maritima ora permanens alijs terrori, alijs præsidio erat. Classis Romana cū Eumene, Rhodijsq; Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat: Elæam rediit. Inde Phocæam petentes, ad insulam, quam Bacchium uocant: (imminet urbi Phocensium) appulerunt: & quibus ante abstinerat templis, signisq; (egregie autē exornata insula erat) cū hostiliter diripuissent: ad ipsam urbem transinserunt. eam diuisis inter se partibus cū oppugnarent: & uiderent sine operibus, armis, scalisq; capi non posse: missum ab Antiocho præsidium trium milliū armatorū cum intrasset urbem: extēplo oppugnatione omissa, classis ad insulam se recepit: nihil aliud, quā depopulato circa urbem hostium agro. Inde placuit Eumenem domū dimitti: & præparari consuli atq; exercitui, quæ ad transitū Hellespontī opus essent: Romanā Rhodiamq; classem redire Samum: atq; ibi in statione esse: ne Polyxenidas ab Epheso moueret. Rex Elæam, Romani & Rhodij Samū redierunt. Ibi M. Æmylius frater prætoris decessit. Rhodij celebratis exequijs aduersus classem, quā fama erat ex Syria uenire: XIII suis nauibus, & una Coa quinqueremī ad terram Gnidiorum, ut ibi in statione essent: profecti sunt. Biduo ante, quā Eudemus cum classe à Samo ueniret: XIII à Rhodo naues cum Pamphilida præfecto aduersus eandem syriacam classem missæ, assumptis nauibus quatuor, quæ Cariæ præsidio erant: oppugnanti bus regijs Dædala, & quædam alia parua castella obsidione exemerunt. Eudemū confestim exire placuit. additæ huic quoq; sunt ad eam classem, quam habebat: sex apertæ naues. Profectus cum quantū accelerare poterat, maturasset: ad portum, quem Megiston uocāt: prægressos cōsequitur. inde uno agmine Phaselidem cum uenissent: optimū uisum est ibi hostem operiri. In confinio Lyciæ, & Pamphylia Phaselis est, prominens penitus in altum: conspiciturq; prima terrarū Rhodū à Cilicia petentibus: & procul nauīū præbet prospectum. eo maxime, uti obuij classi hostiū essent: electus locus est. Cæterū, quod non prouiderūt: & loco graui, & tēpore anni (mediū enim æstatis erat) adhæc insolito odore, ingruere morbi uulgo, maxime in remiges, coeperunt. cuius pestilentia metu profecti cū præterueherent pamphylium sinum: ad Eurymedontem amnem appulsa classe, audiūt: ad Aspendū iam hostes esse. Tardius nauigauerūt regij aduerso tempore Etesiarum: quod uelut statum fauonijs uentis esset.

Rhodiorū duæ & triginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia classis VII & XXX maioris formæ nauium erat: in quibus tres hepteres, & quatuor hexeres habebāt: præter has decē triremes erant, & ij adesse hostes ex specula quadā cognouere. Vtraq; classis postero die luce prima, tanq; eo die pugnaturæ, portu mouit: & posteaquam superauere Rhodij promontoriū: quod ab Sida prominet in altū: extēplo & cōspecti ab hostibus sunt: & ipsi eos uiderunt. Ab regio sinistro cornu, quod ab alto obiectū erat: Annibal, dextero Apollonius purpuratorū unus præerat: & iam in frontē directas habebant naues. Rhodij longo agmine ueniebāt: prima prætoria nauis Eudemi erat: cogebat agmen Heraclitus: Pamphilidas mediæ classi præerat. Eudemus posteaq; hostiū aciem instructā, & paratam ad concurrendū uidit: & ipse in altū uehitur: & deinceps quæ sequebātur, seruātes ordinē in frontē dirigere iubet. Eares primo tumultū præbuit. nam Eudemus in altum euectus erat: ut ordo omniū nauium ad terram explicari posset: & festinans ipse præpropere cū quinq; solis nauibus Annibali occurrere: cæteri, quia in frontē dirigere iussi erāt: non sequebantur: extremo agmine loci nihil ad terram relictū erat: trepidantibusq; ijs inter se, iam in dextro cornu aduersus Annibalem pugnabatur. Sed momento tēporis & nauīū uirtus, & usus rei maritimæ terrorem omnem Rhodijs dempsit. nam & in altum celeriter euectæ naues locū post se quoq; uenienti ad terrā dedere: & si qua cōcurrerat rostro cum hostiū nauis: aut proram lacerabat: aut remos detergebat: aut

libero inter ordines discursu præteruecta in puppim impetū dabat. Maxime exterruit heptaris regia à multo minore rhodia naue uno ictu demersa. itaq; iam haud dubie dexterū cornu hostium in fugam inclinabat. Eudemū in alto multitudine nauū maxime Annibal cæteris omnibus longe præstantem urgebat: & circumuenisset: ni signo sublato ex prætoria naue, quo dispersam classem in unum colligi mos erat: omnes, quæ in dextero cornu uicerant naues: ad opem ferendā suis concurrissent. tum & Annibal, quæq; circa eum erant naues, capeſſunt fugam: nec inſequi Rhodij, ex magna parte ægris, & ob id celerius fessis remigibus, potuerunt. Cum in alto, ubi subſtiterant, cibo reficerent uires: cōtemplatus Eudemus hostes claudas, multatasq; naues apertis nauibus remulco trahentes, x x paulo amplius integras abſcedentes, è turri prætoriae nauis ſilentio facto, exurgite, inquit: & egregiū ſpectaculum capeſſite oculis. Cōſurrexere omnes: cōtemplatiq; trepidationem, fugamq; hostiū, propè una uoce exclamauere omnes, ut ſequerentur. Ipsiſus Eudemī multis ictibus uulnerata nauis erat: Pamphilidam, & Heraclitū inſequi, quoad putarēt tutum, iuſſit. Aliquandiu ſecuti ſunt: poſteaq; terræ appropinquabat Annibal: ueriti ne intercluderentur uento in hostiū ora, ad Eudemum reuerſi hepterem captam, quæ primo concursu icta erat: ægre Phæſedidē pertraxerunt. inde Rhodum non tam uictoria læti, quàm alius aliū accuſantes, quod, cum potuiſſent: nō omnis ſummersa, aut capta clāſſis hostiū foret: redierunt. Annibal ictus uno prælio aduerſo ne tum quidem præteruehi Lyciam audebat: cum coniungi ueteri regiæ clāſſi quamprimū cuperet. Et id ne ei facere liberū eſſet: Rhodij Heraclitum cum x x nauibus roſtratis ad Pataram, & Megiſton portum miſerunt. Eudemū cum VII nauibus maximis ex ea clāſſe, cui præfuerat: Samum redire ad Romanos iuſſerunt: ut quantū conſilio, quantū authoritate ualeret: cōpelleret Romanos ad Pataram expugnandā. Magnam lætitiā Romanis iam prius nuntius uictoriæ, deinde aduētus attulit Rhodiorū. & apparebat: ſi ea cura Rhodijs dempta eſſet: uacuos eos tuta eius regionis maria præſtatuſos. ſed proſecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur urbes maritimæ, abſcedere cuſtodia Ionix: atq; Æolidis prohibuerūt. Pamphilidam cum quatuor nauibus tectis ad eam clāſſem, quæ circa Patarā erat: miſerūt. Antiochus non ciuitatū modo, quæ circa ſe erant: cōtrahebat præſidia: ſed ad Prusiā Bithyniæ regē miſerat legatos, literasq; quibus tranſitū in Aſiam Romanorum increpabat. Venire eos ad omnia regna tollenda: ut nullum uſq; orbis terrarū, niſi Romanū imperiū eſſet. Philippū, & Nabin expugnatos: ſe tertium peti, ut quiſq; proximus ab oppreſſo ſit: per omneis uelut continens incendium peruaſurū, ab ſe gradū in Bithyniam fore: quando Eumenes in uoluntariam ſeruitutem cōceſſiſſet. Hiſ motum Prusiā literæ Scipionis cōſulis, ſed magis eius fratris Africani, à ſuſpicionem tali auerterūt, qui præter cōſuetudinem perpetuā populi Romani augēdi omni honore regum ſociorū maiestatem, domeſticis ipſe exemplis Prusiā ad promerendā amicitiam ſuam cōpulit: Regulos ſe acceptos in fidē Hiſpaniæ reges reliquiſſe: Maſaniſſam non in patrio modo locaſſe regno: ſed in Syphacis, à quo ante expulſus fuiſſet: regnum impoſuiſſe: & eſſe eum nō Africæ modo regum longe opulentiffimū: ſed toto in orbe terrarū cuius regum uel maiestate, uel uiribus parē. Philippū, & Nabin hoſtes bello ſuperatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos. Philippo quidē anno priore etiam ſtipendiū remiſſum: & filiū obſidem redditū: & quaſdam ciuitates extra Macedoniā, patiētibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In eadē dignitate & Nabin futurū fuiſſe: niſi eum ſuus primū furor, deinde fraus Ætolorū abſumpſiſſet. Maxime cōfirmatus eſt animus regis: poſteaq; ad eum C. Liuius, qui prætor ante clāſſi præfuerat: legatus ab Roma uenit: & edocuit: quanto & ſpes uictoriæ certior Romanis, q̃ Antiocho, & amicitia ſanctior, firmiorq; apud Romanos futura eſſet. Antiochus poſteaq; à ſpe ſocietatis Prusiæ decidit: Ephesum ab Sardibus eſt proſectus ad clāſſem, quæ per aliquot meſes inſtructa, ac parata fuerat: uiſendam magis: quia terreſtribus copiis exercitum Romanū, & duos Scipiones imperatores uidebat ſuſtineri nō poſſe: q̃ quod res naualis ipſa per ſe aut tentata ſibi unquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiducia eſſet, erat tamen momentū in præſentia ſpei: quod & magnā partem rhodiæ clāſſis circa Pataram eſſe, & Eumenem regem cū omnibus nauibus ſuis cōſuli obuiam in Hellespontū proſectum audierat

audierat, aliquid etiam inflabat animos classis rhodia ad Samum per occasionē fraude præparata absumpta. His fretus, Polyxenida cum classe ad tentandā omni modo certaminis fortunam misso, ipse copias ad Notium ducit: (id oppidum colophonium mari imminēs abest à uetere Colophone duo fermè millia passuum) & ipsam urbem suæ esse potestatis uolebat, adeo propinquam Epheso: ut nihil terra, mariue ageret: quod nō subiectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplo Romanis esset: quos audita obsidione non dubitabat ad opem ferendam sociæ urbi classem à Samo moturos: eam occasionē Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igīt operibus oppugnare urbē aggressus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrinq; uineas & aggerem muro iniunxit: & testudinibus arietes admo- uuit. Quibus territi malis Colophonij oratores Samū ad L. Æmylium, fidem prætoris, populiq; Romani implorātes miserunt. Æmyliū & Sami segnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem: quā Polyxenidam bis nequicquam ab se prouocatum potestatem pugnae facturum esse: & turpe existimabat: Eumenis classem adiuuare consulem ad trañciendas in Asiam legiones: se Colophonis obsessæ auxilio incertā finē habituro alligari. Eudemus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupientem proficisci in Hellespontum: cunctiq; instare: & dicere: quanto satius esse uel socios obsidione eximere: uel uictam iam semel classem uincere iterum: totamq; maris possessionē eripere: quā desertis socijs, tradita Antiocho Asia terra mariq; in Hellespontū, ubi satis esset Eumenis classis: à sua parte belli discedere. Profecti à Samo ad petendos cōmeatus, consumptis iam omnibus, Chium parabant trañcere. Id erat horreum Romanis: eoq; omnes ex Italia missæ onerariæ dirigebant cursum. Circumuecti ab urbe aduersa insulæ, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras sunt. Cum pararent trañcere: literis certior fit prætor: frumenti uim magnam Chium ex Italia uenisse: uinum portantes naues tempestatibus retētas esse, simul allatum est: Teios regiæ classi benigne cōmeatus præbuisse: quinq; millia uasorum uini esse pollicitos. Teium ex medio cursu classem repente auertit: aut uolentibus ijs usus comœatu parato hostibus: aut ipsos pro hostibus habiturus. Cum direxissent ad terrā proras: quindecim fermè eis naues circa Myonesum apparuerunt, quas primo ex classe regia prætor esse ratus, institit sequi: apparuit inde piraticas celoces, & lembos esse. Chiorū maritimā oram depopulati, cum omnis generis præda reuertentes posteaquam uidere ex alto classem: in fugam uerterunt, & celeritate superabant, leuioribus, & ad id fabrefactis nauigijs: & propiores terræ erant, itaq; priusq; appropinquaret classis: Myonesum per- uergerunt, unde se à portu ratus abstracturū naues ignarus loci sequebatur prætor. Myonesus promontorium inter Teium, Samumq; est: ipse collis est in modū metæ in acutum acumen à fundo satis lato fastigiatus: à cōtinenti arctæ semitæ aditum habet: à mari rupes exesæ fluctibus superclaudunt: ita, ut quibusdam locis superpendentia saxa plus in altū, quā quæ in statione sunt naues: promineant. Circa ea appropinquare nō ausæ naues, ne sub ictu superstantium in rupibus piratarum essent: diem triuere, tandem sub noctem uano incepto cum abstintissent: Teium postero die accessere: & in portu, qui à tergo urbis est (Geræsticū ipsi appellāt) nauibus cōstitutis, prætor ad depopulandū circa urbem agrū milites emisit. Teij, cum in oculis populatio esset: oratores cum infulis, & uelamentis ad Romanū miserunt. Quibus purgantibus ciuitatē omnis facti, dictiq; hostilis aduersus Romanos, & iuuisse eos omni comœatu classem hostiū arguit: & quātum uini Polyxenidæ promississent, quæ si eadem classi Romanæ darēt: reuocaturū se à populatione militem: si minus: pro hostibus eos habiturū. Hoc tam triste respōsum cum retulissent legati: uocatur in concionē à magistratibus populus: ut quid agerent, consultarent. Eò forte Polyxenidas cum regia classe à Colophone profectus, posteaq; mouisse à Samo Romanos audiuit: & ad Myonesum piratas persecutos Teiorū agrū depopulari: naues in Geræstico portu stare: ipse aduersus Myonesum in insula (Macrin nautici uocant) anchoras portu occulto iecit, inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primo in magna spe fuit: quemadmodum rhodiam classem ad Samum circumsessis ad exitum faucibus portus expugnasset: sic & Romanā expugnaturū. Nec est dissimilis natura loci: promontorijs coeuntibus inter se ita clauditur portus: ut uix duæ simul inde naues possint exire. Inde

nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis nauibus ad promōtoria stantibus, quæ ab utroq; cornu in latera exeuntium nauium pugnarent: & ex cætera classe, sicut ad Panormū fecerat: armatis in litora expositis, terra mariq; simul hostes opprimere. Quod non uanum ei consilium fuisset: ni, cum Teij facturos se imperata promississent: ad accipiēdos com meatus aptius uisum esset Romanis in eum portum, qui ante urbem est: classe transire. Dicitur & Eudemus Rhodius uitiū alterius portus ostendisse: cum forte duæ naues in arcto ostio implicitos remos fregissent. & inter alia id quoq; mouit prætorem ut traduceret classem: quod ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho statua habente. Tracta classe ad urbem, ignaris omnibus egressi milites, nautæq; sunt, ad cōmeatus, & uinum maxime diuidendum in naues: cum medio forte diei agrestis quidā ad prætorem adductus nuntiat: alterum iam diem classem stare ad insulam Macrin: & pauloante uisas quasdam moueri tanquam ad profectionem naues. Re subita percussus prætor tubicines canere iubet: ut si qui per agros palati essent: redirent. tribunos in urbem mittit ad cogēdos milites, nautasq; in naues. Haud secus, quā in repentino incēdio, aut capta urbe trepidatur: alijs in urbem currentibus ad suos reuocādos: alijs ex urbe naues cursu repetētib; incertisq; clamoribus, quibus ipsis tubæ obstreperent: turbatis imperijs, tandem cōcursum ad naues est. Vix suam quisq; noscere, aut audire præ tumultu poterat: trepidatumq; cum periculo & in mari, & in terra foret: ni partibus diuisis Amylius cum prætoria naue primum portu in altum euectus, excipiens insequenteis, suo quanq; ordine in frontē instruxisset: Eudemus, Rhodiæq; classis substitissent ad terram: ut & sine trepidatione cōscenderent: & ut quæq; parata esset, exiret naus. ita & explicuere ordinem primæ in conspectu prætoris: & coactum agmen ab Rhodijs est: instructaq; acies, uelut cerneret regios, in altum processit, inter Myonesum, & Corycum promontoriū erant: cum hostem conspexere. Et regia classis binis in ordinem nauibus longo agmine ueniens, & ipsa aciem aduersam explicuit, læuo tantum euecta cornu: ut amplecti, & circumire dexterum cornu Romanorum posset, quod ubi Eudemus, qui cogeat agmen: uidit non posse æquare ordinem Romanos: & tantum non iam circumiri à dextero cornu: concitat naues: (& erant rhodiæ naues longe omnium celerrimæ tota classe) æquatoq; cornu prætoriae nauis, in qua Polyxenidas erat: suam obiecit. Iam totis simul classibus ab omni parte pugna conferta erat. Ab Romanis LXXX naues pugnabant: ex quibus rhodiæ duæ & XX erant. Hostium classis trium & XC nauium fuit: & maximæ formæ naues, tres hexeres habebant: duas hepteres. Robore nauium, & uirtute militum Romani longe regios præstabant: regiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & scientia remigum. Maximo tamen hostibus terrori fuere, quæ ignes præ se portabant: & quod unum ijs ad Panormum circumuentis saluti fuerat: id tum maximum momentum ad uictoriam fuit. nam metu ignis aduersæ regiæ naues, ne prora concurrerent, cum declinassent: neq; ipsæ ferire rostro hostem poterant: & obliquas se ipsæ ad ictus præbebant: & si qua concurrerat: obruebatur infuso igni, magisq; ad incendium, quam ad prælium trepidabant. Plurimum tamen, quæ solet, militum uirtus in bello ualuit, mediam nanque aciem hostium Romani cum rupissent: circumuecti ab tergo pugnantibus aduersus Rhodios regijs sese obicere: momentoq; temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circūuentæ naues mergebantur. Dextera pars integra sociorum magis clade, quā suo periculo terrebatur. cæterum posteaquam alias circūuentas, prætoriam nauem Polyxenidæ relictis socijs uela dantem uidere: sublati raptim dolonibus (& erat secūsus petentibus Ephesum uentus) capessunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amissis: quarū tredecim captae in potestatem hostium uenerunt: cæteræ incensæ: aut demersæ. Romanorum duæ naues fractæ sunt: uulneratæq; aliquot. Rhodiæ una capta memorabili casu. nam cum rostro percussisset Sidoniam nauem, anchora ictu ipso excussa naue sua, unco dente uelut manu ferrea iniecta, alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cum diuellere se ab hoste cupientes inhiherent Rhodij: tracta anchora & implicita remis latus alterum deterit: debilitate ea, ipsa, quæ icta cohæserat: nauim cepit. Hoc maxime modo ad Myonesum nauali prælio pugnatum est. Quo deterritus Antiochus, quia possessione maris pulsus longinqua tueri diffidebat

debat se posse: praesidium ab Lyfimachia, ne opprimeretur ibi ab Romanis: deduci prauo, ut res ipsa postea docuit: consilio iussit, non enim tueri solum Lyfimachiam à primo impetu Romanorum facile erat: sed obsidionem etiam per totam hyemem tolerare: & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus: & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lyfimachiam tantum hostibus tradidit post aduersam naualem pugnam: sed etiam Colophonis obsidione abscessit: & Sardeis recepit se, atque inde in Cappadociam ad Ariarathem, qui auxilia accerserent: & quocumque aliud poterat, ad copias contrahendas, in unum iam consilium, ut acie dimicaret, intentus misit. Regillus Aemilius post uictoriam naualem profectus Ephesum, direptis ante portum nauibus cum confessionem concessi maris ultimam hosti expressisset: Chium, quod ante nauale praelium cursum à Samo intenderat: nauigat. ibi naues in praelio quassatas cum refecisset: L. Aemiliū Scaurū cum xxx nauibus Hellespontum ad exercitum traieciendum misit. Rhodias parte praedae, & spolijs naualibus decoratas domum redire iubet. Rhodij impigre praeuertere: ad traieciendasque copias consulis iere: atque eo quoque functi officio tum demum Rhodum rediere. Classis Romana ab Chio Phocæam traiecit. In sinu maris intimo posita hæc urbs est, oblonga forma: duum millium & quingentorum passuum spatium murus amplectitur: totidem ex utraque parte in arctiorem uelut cuneum (Lamptera ipsi appellant) mille & ducentos passus ibi latitudo patet: inde in altum lingua mille passuum excurrēs mediū ferè sinū uelut nota distinguit: urbs cohæret faucibus angustis: duos in utraque regionem uersos portus tutissimos habet: qui in meridiem uergit: Naustatmos ab re appellatur: quia ingentem uim nauium capit: alter propè ipsum Lamptera est. Hos portus tutissimos cum occupasset Romana classis: priusquam aut scalis, aut operibus mœnia aggrediretur, mittendos censuit prætor: qui principum magistratuumque animos tentaret, posteaquam obstinatos uidit: duobus simul locis, oppugnare est adortus. Altera pars infrequēs ædificijs erat: templa deum aliquantum tenebant loci. ea prius ariete admoto quatere muros, turresque cepit, deinde cum eò multitudo occurreret ad defendendum: altera quoque parte admotus aries: & iam utrinque sternebantur muri. ad quorum casum cum impetum Romani milites per ipsam stragem ruinarum facerent: alij scalis etiam ascensum in muros tentarent: adeo obstinate restiterunt oppidani: ut facile appareret plus in armis & uirtute, quam in mœnibus auxilij esse. coactus ergo periculo militum prætor receptui cani iussit: ne obijceret incautos furētibz desperatione, ac rabie. Dirempto praelio, ne tum quidē ad quietē uersi: sed undique omnes ad munienda, & obmolienda, quæ ruinis strata erant, concurrerunt. Huic operi intentis superuenit Q. Antonius, à prætore missus: qui castigata pertinacia eorū, maiorem curam Romanis quam illis ostenderet esse, ne in perniciem urbis pugnaretur. si abstinere furore uellent: potestatem ijs dare eadem conditione, qua prius C. Liuus in fidem uenissent: se tradendi. Hæc cum audissent: quinque dierū spatio ad deliberandum assumpto, tentata interim spe auxilij ab Antiocho, posteaquam legati missi ad regem nihil in eo esse praesidij retulerāt: tum portas aperuerunt: pacti ne quid hostile paterentur. Cum signa in urbem inferrentur: & pronuntiasset prætor: parci se deditis uelle: clamor undique est sublatus: indignū facinus esse Phocenses nuncque fidos socios, semper infestos hostes impune eludere. ab hac uoce, uelut signo à prætore dato, ad diripiendam urbem passim discurrerunt. Aemilius primo resistere, & reuocare: dicendo captas, non deditas diripi urbes: & in his tamen imperatoris, non militum arbitrium esse. posteaquam ira, & avaritia imperio potētiora erant: præconibus per urbem missis, liberos omnes in forum ad se cōuenire iubet: ne uiolarentur: & in omnibus, quæ ipsius potestatis fuerūt: fides constitit prætoris. urbem, agrosque, & suas leges ijs restituit: & quia iam hyems appetebat: Phocææ portus ad hybernandum classi delegit. Per idem ferè tempus consuli transgresso Aeniorum, Maronitarumque fines nuntiatur: uictam regiā classē ad Myonesum, relictamque à praesidio Lyfimachiam esse. Id multo quam de nauali uictoria lætius fuit, utique posteaquam eò uenerunt: refertaque urbs omnium rerum cōmeatibus, uelut in aduentum exercitus præparatis, eos excepit: ubi inopiam ultimam, laboremque in obsidenda urbe proposuerāt: ibi paucos dies statiuā habuere: ut impedimēta, ægrique consequerentur: qui passim per omnia Thraciæ castella fessi

morbis, ac longitudine uia relictis erant. Receptis omnibus ingressi rursus iter per Chersonnesum Hellespontum perueniunt, ubi omnibus cura regis Eumenis ad transiendum preparatis, uelut in pacato litore nullo prohibente, alijs aliò delatis nauibus, sine tumultu traiecere. Ea uero res Romanis auxit animos, concessum sibi transitum cernentibus in Asiam: quam rem magni certaminis futuram crediderant. Statim deinde ad Hellespontum aliquandiu habuerunt: quia dies forte, quibus ancylia mouentur: religiosi ad iter inciderant. eodem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia salius erat: disiunxerant ab exercitu: causaque & is ipse morae erat: dum consequeretur. Per eos forte dies legatus ab Antiocho in castra uenerat, Byzantius Heraclides, de pace afferens mandata: quam impetrabilem fore magnam ei spem attulit mora & cunctatio Romanorum: quos, simul Asiam attigissent: effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. Statuit tamen non prius adire consulem, quam P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat, in eo maximam spem habebat: praeterquam quod & magnitudo animi, & satietas gloriae placabilem eum maxime faciebat: notumque erat gentibus: qui uictor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset: etiam quod filius eius captus in potestate regis erat. Is ubi, & quando, & quo casu captus sit: sicut pleraque alia, parum inter authores constat. alij in principio belli à Chalcide Oreum petentem circumuentum ab regis nauibus tradunt, alij: posteaquam transitum in Asiam est: cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obuicem equitatu cum reciperet sese: in eo tumultu delapso equo cum duobus equitibus oppressum, ita ad regem deductum esse. Illud satis constat: si pax cum populo Romano maneret: hospitiumque priuatim regi cum Scipionibus esset: neque liberalius, neque benignius haberi, colique adolescentem, quam cultus est, potuisse. Ob haec cum aduentum P. Scipionis legatus expectasset: ubi is uenit: consulem adit: petitque: ut mandata audiret. Aduocato frequenti concilio legati uerba sunt audita. Is multis ante legationibus nequicquam ultro citroque de pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi sibi esse dixit: quod priores legati nihil impetrassent. Smyrnā enim, & Lampsacon, & Alexandriam Troadem, & Lysimachiam in Europa iactatas in illis disceptationibus esse: quarum Lysimachia cessisse regem: ne quid in Europa habere eum dicerent: eas, quae in Asia sunt, ciuitates tradere paratum esse: & si quas alias Romani, quod suarum partium fuerint, uindicare ab imperio regio uelint, impensam quoque in bellum factam partem dimidiam regem praestaturum populo Romano. Haec conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit: ut memores rerum humanarum & suae fortunae moderarentur: & alienam ne urgerent, finirent Europa imperium, id quoque immensum esse: & parari singula acquirendo facilius potuisse: quam uniuersa teneri posse. Quod si Asiae quoque partem aliquam abstrahere uelint: dummodo non dubijs regionibus finiant: uinci suam temperantiam Romana cupiditate pacis & concordiae causa regem passurum. Ea, quae legato magna ad pacem impetrandam uidebantur: parua Romanis uisae, nam & impensam, quae in bellum facta esset, omnem praestare regem aequum censebant: cuius culpa bellum excitatum esset: & non Ionia modo, atque Aiolide deduci debere praesidia regia: sed sicut Graecia omnis liberata esset: ita quae in Asia sint, omnes liberari urbes, id aliter fieri non posse: quam ut cis Taurum montem possessione Asiae Antiochus cedat. Legatus posteaque nihil aequi in concilio impetrare se censebat: priuatim (sic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum est conatus. Omnium primum ei sine pretio filium redditurum regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis, & moris Romani, auri pondus ingens est pollicitus: & nomine tantum regio excepto, societatem omnis regni: si per eum pacem impetrasset. Ad ea Scipio. Quod Romanos omnes, quod me, ad quem missus es: ignoras: minus miror: cum te fortunam eius, à quo uenis: ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat: ne Chersonnesum intra remus: aut ad Hellespontum obstitendum: ne in Asiam transceremus: si pacem tanquam à sollicitis de belli euentu petaturi eratis, concessio uero in Asiam transitu, & non solum frenis, sed etiam iugo accepto, quae disceptatio ex aequo, cum imperium patiendum sit, relictā est. Ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo: alijs deos precor ne unquam fortuna egeat mea: animus certe non egebit, pro tanto in me munere gratum me esse in se sentiet: si priuatam gratiam pro priuato beneficio desiderabit: sed publice nec habebo quicquam ab illo: nec dabo.

quod

quod in praesentia dare possim, fidele consiliū est. abi: nuntia meis uerbis: bello abstat: pacis conditionem nullam recuset. Nihil ea mouerūt regem, tutam fore bellis Asiam ratū: quando perinde ac uicto iam sibi leges dicerentur. omīssa igitur in praesentia mentione pacis, totam curam in belli apparatū intendit. Consul omnibus praeparatis ad proposita exequenda, cum ex statiuis mouisset: Dardanū primum, deinde Rheteū, utraq; ciuitate obuiam effusa, uenit. inde Ilium processit: castrisq; in cāpo, qui est subiectus moenibus: positis, in urbem, arcemq; cum ascendisset: sacrificauit Mineruæ praesidi arcis: & Iliensibus in omni rerum, uerborumq; honore ab se oriundos Romanos praeferebat: & Romanis laetis origine sua. inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis peruenerūt. Eō & rex Eumenes, conatus primo ab Hellesponto reducere classem in hyberna Elæam, aduersis deinde uentis cum aliquot diebus superare Lecton promontorium nō potuisset: in terram egressus, ne deesset principiis rerum: quā proximū fuit, in castra Romana cum parua manu contendit. Ex castris Pergamum remissus ad commeatus expediendos, tradito frumento quibus iusserat Cos. in eadem statua rediit. inde plurium dierū praeparatis cibarijs, consiliū erat ire ad hostem, priusq; hyems opprimeret. Regia castra circa Thyatiram erant. ibi cum audisset Antiochus: P. Scipionem ægrum Elæam delatum: legatos, qui filium ad eum reducerēt: misit. Nō solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoq; salubre gaudiū fuit. satiatusq; tandem cōplexu filij, Renuntiate, inquit: gratias regi me agere: referre gratiā aliam nunc non posse: q̄ ut suadeam: ne ante in aciem descēdat: q̄ ut in castra me redisse audierit. Quanquā LX millia peditū, plus XXI millia equitū animos interdum ad spem certaminis faciebant: motus tamen Antiochus tanti auctoritate uiri, in quo ad incertos belli euentus omnia fortunæ posuerat subsidia: recepit se, transgressus Phrygiū amnem: circaq; Magnesiā, quæ ad Sipylum est: posuit castra. & ne, dum extrahere tempus uellet, munimenta Romani tentarent: fossam sex cubitis altā, XII latam cum duxisset: extra duplex uallum fossæ circūdedit: interiore labro murū cū turribus crebris obiecit: unde facile arceri transitu fossæ hostis posset. Cōsul circa Thyatirā regem esse ratus, cōtinuis itineribus quinto die ad Hircanū campum descendit. inde cum profectū audisset: secutus uestigia citra Phrygiū amnē quatuor millia ab hoste posuit castra. Eō mille ferme equites (maxima pars Gallogræci erāt: & Dacæ quidā, aliarumq; gentium sagittarij equiti intermixti) tumultuose amne traiecto, in stationes impetū fecerunt. Primo turbauere incōpositos: deinde cum longius certamen fieret: Romanorū ex propinquo castris facile subsidio cresceret numerus: regij fessi iam, & plures nō sustinentes recipere se conati, circa ripam amnis, priusq; flumen ingrederentur, ab instantibus tergo aliquot interfecti sunt. Biduū deinde silentiū fuit, neutris transgredientibus amnem. tertio post die Romani simul omnes transgressi sunt: & duo millia ferme, & quingentos passus ab hoste posuerunt castra. Metātibus, & muniedo occupatis tria millia delecta equitū peditumq; regionū magno terrore, ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in statione erant: duo tamen millia per se, nullo à munimēto castrorū milite auocato, & primo æquum præliū sustinuerunt: & crescēte certamine pepulerunt hostes, centū ex his occisis, centū ferme captis. Per quatrīduū insequens instructæ utrinq; acies pro uallo steterunt. quinto die Romani processere in mediū cāpi. Antiochus nihil promouit signa: ita ut extremi minus mille pedes à uallo abessent. Cōsul posteaq; detrectari certamen uidit: postero die in cōcilium aduocauit, quid sibi faciendum esset: si Antiochus pugnandi copiā nō faceret, instare hyemem: aut sub pellibus habēdos milites fore: aut si cōcedere in hyberna uellent, differendum esse in æstatem bellum. Nullum unquā hostem Romani æque cōtempserunt. conclamatū undiq; est: duceret extemplo: & uteretur ardore militū: qui, tanquā non pugnandum cum tot millibus hostiū, sed par numerus pecorū trucidandus esset: per fossas, per uallum castra inuadere parati erāt: si in prælium hostis nō exiret. Cn. Domitius ad explorandū iter, & qua parte adiri uallum hostiū posset, missus, posteaq; omnia certa retulit: postero die propius castra admoueri placuit. tertio signa in mediū campī prolata: & instrui acies coepta est.

Nec Antiochus ultra tergiuersandum ratus, ne & suorū animos minueret detrectando certamen, & hostiū spem augeret, & ipse copias eduxit, tantū progressus à castris ut dimicaturum appareret

appareret. Romana acies unius propè formæ fuit & hominū, & armorum genere. duæ legiones Romanæ, duæ sociū ac latini nominis erāt: quina millia & quadragenos singulæ habebant. Romani mediā aciē, cornua Latini tenuerūt: hastatorū prima signa, deinde principum erant: triarij postremos claudebāt. Extra hāc ueluti iustā aciem à parte dextera cōsul Achæorum cetratis immistos auxiliares Eumenis tria millia fermè peditū æquata fronte instruxit: ultrā eos equitum minus tria millia opposuit: ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis equitatus Romanus erat: extremos Trallos & Cretenses (quingētorum utriq; numerum explebant) statuit. læuum cornu non uidebatur egere talibus auxilijs: quia flumen ab ea parte, ripæq; disruptæ claudebant: quatuor tamen inde turmæ equitum oppositæ. Hæc summa copia rum erat Romanis: & duo millia mistorū Macedonū, Thracumq; qui uoluntate secuti erāt. hi præsidio relictī sunt castris. sexdecim elephantos post triarios in subsidio locauerunt. nam præterquam quod multitudinem regionum elephantorum (erant autem quatuor & L) sustinere non uidebantur posse: ne parī quidem numero indicis Africi resistūt: siue quia magnitudine, (longe enim illi præstāt) siue robore animorū uincūt. Regia acies uariā magis multis gentibus, dissimilitudine armorū, auxiliorumq; erat. X & sex millia peditum more Macedonum armati fuere: qui phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in fronte in decem partes diuisa, partes eas interpositis binis elephantis distinguebat. à fronte introrsus in duos & XXX ordines armatorum acies patebat. hoc & roboris in regijs copijs erat: & perinde cum alia specie, tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipsi erant: addebant speciem frontalia, & cristæ, & tergo impositæ turres, turribusq; superstātes præter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterū phalangitarum mille & quingentos pedites Gallogræcorum opposuit. his tria millia peditum loricatorum (cataphractos ipsi appellant) adiunxit. addita his ala mille fermè equitum. hanc Gemeam uocabant. Medi erant lecti uiri, & eiusdem regionis misti multarum gentium equites. cōtinens his grex XVI elephantorū est oppositus in subsidijs. ab eadem parte paululum producto cornu regia cohors erat: Argyraspides à genere armorum appellabantur. Dacæ deinde equites sagittariorum mille & ducētū: leuis armatura trium millium, parī fermè numero pars Cretenses, pars Tralles, duo millia & quingēti Mysi sagittarijs adiuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor millia misti Cyrtæi funditores, & Elymæi sagittarij. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallogræci pedites mille & quingenti. similiter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarathe missi erāt. regiū inde auxiliares misti omnium generum duo millia & septingenti, & tria milia cataphractorum equitum, & mille alijs equites, regia ala leuioribus tegumentis suis, equorumq; alio haud dissimili habitu: Syri pleriq; erant Phrygibus & Lydis immisti. ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ, & cameli, quos appellant dromadas. his insidebant Arabes sagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita: ut ex tanta altitudine cōtingere hostem possent. inde alia multitudo par ei, quæ in dextero cornu erat: primi Tarentini: deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti: inde Neocretes mille: & eodem armatu Cares, & Cilices mille & quingenti: & totidem Tralles: & tria millia cetratorum: Pisidæ hi erant, & Pamphylij, & Lycij: tum Cyrtæorum, & Elymæorum paria in dextero cornu locatis auxilia: & XVI elephantū modico interuallo distantes. Rex ipse in dextero cornu erat: Seleucum filium, & Antipatrum, fratris filium, in læuo præposuit: mediā acies tribus permissa: Minioni, & Zeusidi, & Philippo magistro elephantorum. Nebula matutina crescente die leuata in nubes caliginem dedit: humor inde ab austro uelut perfudit omnia. quæ nihil ad malum Romanis, eadem perincommoda regijs erant. nam & obscuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omneis parteis conspectum: & humor toto ferè graui armatu nihil gladios, aut pila hebetabat. regiū tam lata acie ne ex medio quidam cornua sua circūspicere poterāt: nedum extremi inter se conspicerentur: & humor arcus, fundasq; & iaculorum amēta emollierat. falcatæ quoq; quadrigæ, quibus se perturbaturum hostium aciem Antiochus crediderat: in suos terrorem uerterūt. Armatæ autē in hunc maxime modū erant. cuspides circa temonem ab iugo decē cubita extantes uelut cornua habebāt: quibus

quibus quicquid obuium daretur, transfigerent: & in extremis iugis binæ circa eminebāt falces: altera æquata iugo: altera inferior in terram deuexa: illa, ut quicquid ab latere obijceretur, abscinderet: hæc, ut prolapsos subeuntesq; contingeret, item ab axibus rotarum utrinq; binæ eodem modo diuersæ deligabantur falces. Sic armatas quadrigas, quia, si aut in extremo, aut in medio locatæ forent, per suos agendæ erant: in prima acie, ut ante dictum est, locauerat rex. Quod ubi Eumenes uidit, haud ignarus pugnae, & quàm anceps esset auxiliij genus, si quis pauiorem magis equis inijceret, quàm iusta adoriret pugna: Creteses sagittarios, funditoresq;, & iaculatores equitū non confertos, sed quammaxime possent, dispersos excurrere iubet: exq; omnibus simul partibus tela ingerere. Hæc uelut procella partim uulneribus missiliū undiq; coniectoriū, partim clamoribus dissonis ita consternauit equos: ut repente uelut effrenati passim incerto cursu ferrentur: quorum impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & uelox Cretensis momento declinabant: & equos insequendo, tumultū ac pauorem equis, camelisq;, & ipsis simul consternatis augebant, clamore & ab alia circumstantium turba multiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur quadrigæ: amotoq; inani ludibrio, tum demum ad iustum prælium, signo utrinq; dato, cōcursum est. Cæterū uana illa res ueræ mox cladis causa fuit, auxilia enim subsidiaq;, quæ proxime locata erant: pauore & consternatione quadrigarum territa, & ipsa in fugam uersa nudarūt omnia usq; ad cataphractos equites, ad quos cum dissipatis subsidijs peruenisset equitatus Romanus: ne primum quidem impetum pars eorum sustinuerunt: alij fusi sunt: alij propter grauitatē tegumentorum, armorumq; oppressi sunt. totū deinde læuū cornu inclinauit: & turbatis auxiliariis, qui inter equites, quos appellant phalangitas, erant: usq; ad mediā aciem terror peruenit. Ibi simul perturbati ordines: & impeditus intercursum suorū usus prælongarum hastarum: (sarissas Macedones uocāt) intulere signa Romanæ legiones: & pila in perturbatos cōiecere, ne interpositi quidē elephantum militem Romanū deterrebant, assuetū iam ab africanis bellis, euitare impetū beluæ ex transuerso, aut pilis inceslere, aut, si propius subire posset, gladio neruos incidere. Iam mediā acies ferē omnis à fronte prostrata erat: & subsidia circumita à tergo cædebantur: cum in parte alia fugam suorū, & propē iam ad ipsa castra clamorē pauentiū accepere, namq; Antiochus à dextero cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret, præter quatuor turmas equitū: & eas, dum applicant se suis, ripam nudantes: impetū in eam partē cū auxilijs, & cataphracto equitatu fecit: nec à fronte tantum instabat: sed circumito à flumine cornu, iam ab latere urgebat: donec fugati equites primū, deinde proximi peditū effuso cursu ad castra compulsi sunt.

Præerat castris M. Æmylius tribunus militū, M. Lepidi filius: qui post annos paucos pontifex maximus factus est. is qua fugā cernebat sociorū, cū præsidio omni occurrit: & stare primo, deinde redire in pugnā iubebat, pauorē, & turpem fugam increpans, minæ exinde erant: in perniciem suam cæcos ruere: ni dicto parerent, postremo dat signum suis: ut primos fugientium cædant: turbam insequentium ferro, & uulneribus in hostes redigāt. Hic maior timor minorem uicit, ancipiti coacti metu primo cōstiterunt: deinde & ipsi redire in pugnā: & Æmylius cū suo præsidio (erant autē duo millia uiroꝝ fortium) effuse sequente rege, acriter restitit: & Attalus Eumenis frater à dextero cornu, à quo læuum hostium primo impetu fugatū fuerat: ut ab sinistro fugam suorum, & tumultum circa castra uidit: in tempore cum ducentis equitibus aduenit. Antiochus, posteaquā & eos, quorū terga modo uiderat: repetentes pugnam, & aliam & à castris, & ex acie affluentē turbam cōspexit: in fugam uertit equū. ita utroq; cornu uictores Romani per aceros corporum, quos in mediā maxime acie cumulauerant: ubi & robur fortissimorum uiroꝝ, & arma grauitate fugam impediērāt: pergunt ad castra diripienda, equites primi omniū Eumenis, deinde & alius equitatus toto passim campo sequitur hostem: & postremos ut quosq; adepti sunt, cædunt, cæterum fugientibus maior pestis intermissis quadrigis, elephantisq;, & camelis erat sua ipsorū turba: cum solutis ordinibus uelut cæci super alios alij ruentes incursu beluarū obtererentur. In castris quoq; ingens, & maior propē, q̃ in acie cædes est edita, nam & primorū fuga in castra maxime inclinauit: & huius fiducia multitudinis, quæ in præsidio erat: pertinacius pro uallo pugnarunt, retenti in portis, ualloq;, quæ

Incredibile

quæ se impetu ipso capturos crediderant, Romani, posteaquam tandem pertruxerunt: ab ira grauiorem ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia peditum cæsa eo die dicuntur: equitum quatuor millia: mille, & quadringenti capti: & quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorum aliquot uulnerati sunt: ceciderunt non plus CCC pedites, quatuor & uiginti equites: & de Eumenis exercitu quinque & uiginti. Et illo quidem die uictores direptis hostiû castris cum magna præda in sua reuerterunt, postero die spoliabant cæsorum corpora: & captiuos cõtrahebant, legati ab Thyatira, & à Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes uenerunt.

Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardeis concessit, inde cum audisset: Seleucum filium, & quosdam amicorum Apameam prægressos, & ipse quarta uigilia cum coniuge ac filia petit Apameam: Zenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiæ præposito, quibus spretis, consensu oppidanorum, & militum, qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt. Sub idem ferè tempus & ab Trallibus, & à Magnesia, quæ super Mæandrum est: & ab Epheso legati ad dedendas urbes uenerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna: & classe usque ad Pataram Lyciæ præteruectus, metu stationis Rhodiarum nauium, quæ ad Megistum erat: in terram egressus cum paucis itinere pedestri Syriam petijt. Asiæ ciuitates in fidem cõsulis, ditionemque populi Romani sese tradebāt, Sardibus iam cõsul erat: & eò P. Scipio ab Elæa, cum primum pati laborem uia potuit: uenit. Sub idem ferè tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem à cõsule petijt: impetrauitque: ut oratores mittere liceret regi, paucos post dies Zeusis, qui præfectus Lydiæ fuerat: & Antipater, fratris filius, uenerunt: prius Eumene cõuento, què propter uetera certamina auersum maxime à pace credebant esse: & placatiore eo & sua & regis spe inuento, tum P. Scipionem, & per eum cõsulem adierunt: præbitorumque ijs petentibus frequenti cõcilio ad mandata edenda. Nō tam quid ipsi dicamus, habemus, inquit Zeusis: quæ ut à uobis quæramus Romani: quo piaculo expiare errorē regis, pacem ueniamque impetrare à uictoribus possumus. Maximo semper animo uictis regibus, populisque ignouistis, quanto id maiore, & placatiore animo decet uos facere in hac uictoria: quæ uos dominos orbis terrarum fecit: positis iam aduersus omnes mortales certaminibus, haud secus, quæ deos consulere, & parcere uos generi humano oportet. Iam antequam legati uenirent: decretum erat, quid responderetur, respondere Africanum placuit, is in hunc modum locutus fertur. Romani ex ijs, quæ in deum immortalium potestate erant: ea habemus, quæ dii dederunt: animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus: gerimusque: neque eos secundæ res extulerunt: nec aduersæ minuerunt, eius rei, ut alios omittam: Annibalem uestrum uobis darem testem: nisi uos ipsos dare possem. Posteaquam Hellespōtum traiecimus: priusquam castra regia, priusquam aciem uideremus: cum cõmunis mars, & incertus belli euentus: de pace uobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones: easdem nunc uictores uictis ferimus. Europa abstineat: Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est: decedite, pro impensis deinde in bellum factis XV millia talentum euboicorum dabit: quingenta præsentia: duo millia & quingenta, cum senatus populusque Romanus pacem comprobauerint: mille deinde talentum per XII annos, Eumeni quoque reddi CCCC talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum est: placet: Hæc cum pepigerimus: facturos uos ut pro certo habeamus, erit quidem aliud quod pignus: si obsides uiginti nostro arbitratu dabit. Sed nunquam satis liquebit nobis: ibi pacem esse populo Romano: ubi Annibal erit, eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoque Ætolum, concitatore ætolici belli, qui & illorum fiducia uos, & uestra illos in nos armauit: dedetis: & cum eo Mnasimachum Acarnanem, & Chalcidenses Philonem, & Eubulum. In deteriore sua fortuna pacem faciet rex: quia serius facit, quàm facere potuit, si nunc remoratus fuerit: sciat: regum maiestatem difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi: quàm à medijs ad ima præcipitari. Cum his mādatis ab rege missi erant legati: ut omnem pacis conditionem acciperent, itaque Romam mitti legatos placuit. Consul in hyberna exercitum Magnesium ad Mæandrum, & Tralleis, Ephesumque diuisit, Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt: & legati, qui Romam irent: uenerunt.

Eumenes

Eumenes quoq; eodem tempore profectus est Romam: quo legati regis, secutæ eos sunt legationes omniū Asiæ populorum. Dum hæc in Asia geruntur: duo fere sub idem tempus cum triumphis spe prætores de prouincijs Romam redierunt: Q. Minutius ex Liguribus: M. Attilius ex Ætolia. Auditis utriusq; rebus gestis, Minutio negatus triumphus: Attilio magno consensu decretus: isq; triumphans de rege Antiocho, & Ætolis urbem est inuectus. Prælata in eo triumpho sunt signa militaria CCXXX: & argenti infecti tria millia pondo: signati tetradrachmum atticum CXIII millia: cistophori CCXLVII: uasa argentea cælata multa, magniq; ponderis, tulit & suppellectilem regiam argenteam, ac uestem magnificam, coronas aureas, dona sociarum ciuitatum, XLV: spolia omnis generis: captiuos nobiles, Ætolos, & regios duces sex & triginta duxit. Democritus Ætolorum dux paucos ante dies cum è carcere nocte effugisset: in ripa Tyberis consecutis custodibus, priusquam comprehenderetur, gladio se transfixit. milites tantum, qui sequeretur currum, defuerunt: alioqui magnificus & spectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi minuit lætitiā nuntius ex Hispania tristis: aduersa pugna in Vascetanis ductu L. Æmylij proconsulis apud oppidum Lyconem cum Lusitanis, sex millia de exercitu romano cecidisse: cæteros pauentes intra uallum cōpulsos ægre castra defendisse: & ad modum fugientiū magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hispania nuntiata. Ex Gallia legatos Placentinorum, & Cremonensium L. Aurunculeius prætor in senatum introduxit. Iis querentibus inopiam colonorum, alijs belli casibus, alijs morbo absumptis, quosdā tædio accolarū gallorum reliquisse colonias, decreuit senatus: uti C. Lælius consul, si ei uideretur, sex millia familiarum conscriberet: quæ in eas colonias diuiderentur: & ut L. Aurunculeius prætor triumphuiros crearet ad eos colonos deducendos. Creati M. Attilius Serranus, L. Valerius, P. filius, Flaccus, L. Valerius, C. filius, Tappo. Haud ita multo post cum iam consularium comitiorum appeteret tempus: C. Lælius consul ex Gallia Romam rediit, is non solum ex facto absente se S. C. in supplementum Cremonæ, & Placentiæ colonos scripsit: sed ut nouæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuisset, deducerentur, & retulit: & auctore eo patres censuerunt. Eodem tempore L. Æmylij prætoris literæ allatæ de nauali pugna ad Myonesum facta, & L. Scipionem consulem exercitum in Asiam traiecisse. Victoriæ naualis gratia in unum diem supplicatio decreta est: in alterū diem: quod exercitus romanus tum primum in Asia posuisset castra: ut ea res prospera & læta eueniret. uicenis maioribus hostijs in singulas supplicationes sacrificare consul est iussus. Inde consularia comitia magna contentione habita. M. Æmylius Lepidus petebat, aduersa omnium fama: quod prouinciā Siciliam petendi causa, non consulto senatu, ut sibi id facere liceret, reliquisset. petebant cum eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volso, M. Valerius Messala. Fuluius consul unus creatur: cum cæteri centurias non expleissent. isq; postero die Cn. Manliū, Lepido deiecto (nam Messala tacuit) collegam dixit. Prætores exinde facti, duo Q. Fabij, Labeo, & Piccor, (flamen quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, L. Posthumius Albinus, L. Plautius Hypseus, L. Bebius Diues. M. Fuluius Nobiliore, & Cn. Manlio Volsone consulibus, Valerius Antiās auctor est, rumorē celebrem Romæ fuisse: & penè pro certo habitum: recipiendi Scipionis adolescentis causa consulē L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos regis, & ipsos comprehensos esse: & ducibus captis confestim ad castra romana exercitum ductum: eaq; expugnata: & deletas omnes copias Romanorū esse: ob hæc Ætolos sustulisse animos: & abnuisse imperata facere: principesq; eorum in Macedoniā, & in Dardanos, & in Thraciā ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nuntiarent Romam A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio propratore ex Ætolia missos esse. Subtexit deinde fabulæ huic: legatos ætolos in senatu inter cætera hoc quoq; interrogatos esse: unde audissent imperatores romanos in Asia captos ab Antiocho rege: & exercitum deletum esse: Ætolos respondisse: ab suis legatis se, qui cum consule fuerint: certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium authorem habeo: neq; affirmata res mea opinione sit: nec pro uana prætermissa. Ætoli legati in senatum introducti, cum & causa eos sua & fortuna hortaretur: ut confitendo seu suæ culpæ, seu errori ueniam peterent supplices: orsi à

mmm benefici

beneficijs in populum romanum, & propè exprobrantes uirtutem suam in Philippi bello, & offenderunt aures insolentia sermonis: & eò, uetera & oblitterata repetendo, rem adduxerunt: ut haud paulo plurium malefactorum gentis, quàm beneficiorum memoria subiret animos patrum: & quibus misericordia opus erat: iram & odium iritarent. Interrogati ab uno senatore, permitterent ne arbitrium de se populo romano: deinde ab altero, habituri ne eosdem, quos populus romanus, socios, & hostes essent: nihil ad ea respondentes, egredi templo iussi sunt. Conclamatum deinde propè ab uniuerso senatu est: totos adhuc Antiochi Aetolos esse: & ex unica ea spe pendere animos eorum. itaq; bellum cum haud dubijs hostibus gerendum: perdomandumq; feroces animos esse. Illa etiam res accendit: quod eo ipso tempore, quo pacem ab Romanis petebant: Dolopiae, atq; Athamaniae bellum inferebant. Senatusconsultum in M. Atilij sententiam, qui Antiochum, Aetolosq; deuicerat: factum est: ut Aetoli eo die iuberentur proficisci ab urbe: & intra quintumdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad custodiendum iter eorum missus, denuntiaturq; siqua deinde legatio ex Aetolis, nisi permissu imperatoris, qui eam provinciam obtineret: & cum legato romano uenisset Romam: pro hostibus omnes futuros. Ita dimissi Aetoli. De provincijs deinde consules retulerunt, sortiri eos Aetoliam, & Asiam placuit, qui Asiam sortitus esset: exercitus ei, quem L. Scipio haberet: est decretus: & in eius supplementum quatuor millia peditum romanorum, ducenti equites, & sociorum ac latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites: his copijs ut bellum cum Antiocho gereret. Alteri consuli exercitus, qui erat in Aetolia: est decretus: & ut supplementum scriberet permissum, ciuium sociorumq; eundem numerum: quem collega. naues quoq; idem cos. quae priore anno paratae erant: ornare iussus: ac ducere secum: nec cum Aetolis solum bellum gerere, sed etiam in Cephalleniam insulam transire. Mandatum eidem: si per commodum reipublicae facere posset: ut ad comitia Romam rediret. nam praeterquam quod magistratus annui subrogandi essent: censores quoq; placere creari. si qua res eum teneret: senatum certiore faceret: se ad comitiorum tempus occurrere non posse. Aetolia M. Fuluius, Asia Cn. Manlius sorte euenit. Praetores deinde sortiti sunt, L. Posthumius Albinus urbanam, & inter peregrinos, M. Sempromnius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L. Plautius Hypseus Hispaniam citeriorem, L. Bebius Diues Hispaniam ulteriorem. Siciliae legio una, & classis, quae in ea provincia erat: decreta. & ut duas decimas frumenti nouus praetor imperaret Siculis, eorum alteram in Asiam, alteram in Aetoliam mitteret. Idem & ab Sardis exigi, atq; ad eosdem exercitus id frumentum, ad quos siculum, deportari iussum. L. Bebio supplementum in Hispaniam datum mille romani pedites, equites quinquaginta, & sex millia peditum latini nominis, & octo equites. Plautio Hypseo in Hispaniam citeriorem mille romani dati sunt pedites: duo millia socium latini nominis, & ducenti equites. cum his supplementis ut singulas legiones duae Hispaniae haberent. Prioris anni magistratibus, C. Laelio cum suo exercitu prorogatum in annum imperium est, prorogatum & P. Iunio propratori in Hetruria cum eo exercitu: qui in provincia esset: & M. Tutio propratori in Brutijs, & Appulia. Priusquam in provincias praetores irent: certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem: quale patrum memoria inter L. Metellum, & Posthumium Albinum fuerat. Consulem illum cum C. Luctatio collega in Sicilia ad classem proficiscentem ad sacra retinuerat Metellus pontifex maximus. praetorem hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit. & in senatu, & ad populum magnis contentionebus certatum est: & imperia inhibita ultro, citroq; & pignora capta: & multa dicta: & tribuni appellati: & prouocatum ad populum est. religio ad postremum uicit: ut dicto audiens esset flamen pontifici. & multa ex iussu populi remissa. ira provinciae ereptae praetorem magistratu abdicare se conantem patres autoritate sua deterruerunt: & ut ius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim multi milites legendi erant) perfectis, consules, praetoresq; in provincias proficiscuntur. Fama deinde de rebus in Asia gestis temere uulgata sine auctore: & post dies paucos nuntij certi, literaeq; imperatoris romam allatae, quae non tantum gaudium ab recenti metu attulerant: (desiderant enim uictum in Aetolia metuere

metuere)quàm auerterunt famam:quod ineuntibus id bellum grauis hostis & suis uiribus,& quod Annibalem rectorem militiæ haberet:uisus fuerat. nihil tamen aut de consule mittēdo in Asiam mutandum,aut minuendas eius copias cēfuerunt:metu,ne cum Gallis foret bellandum. Haud multo post M.Aurelius Cotta,legatus L.Scipionis,cum Antiochi regis legatis & Eumenes rex,Rhodiꝑꝑ Romam uenerunt. Cotta in senatu primum,deinde in concionem iussu patrum,quæ acta in Asia essent,exposuit.supplicatio inde in triduum decreta est:& XL maiores hostiæ immolari iussæ. Tum omnium primum Eumeni senatus datus est. Is cum breuiter & egisset gratias patribus:quod obsidione se,ac fratrem exemissent: regnumꝑꝑ ab iniurijs Antiochi uindicassent:& gratulatus esset:quod mari terraꝑꝑ prospere res gessissent:quodꝑꝑ regem Antiochū fūsum,fugatumꝑꝑ,& exutum castris,prius Europa,post & Asia, quæ cis Taurum montem est:expulissent:sua deinde merita malle eos ex imperatoribus suis, legatisꝑꝑ,ꝑꝑ se cōmemorante cognosci,dixit. Hæc approbantibus cunctis,iubētibusꝑꝑ dicere ipsum omīsa in id uerecundia,quid sibi ab senatu,populoꝑꝑ romano tribui æquum censeret:propensius cumulatiusꝑꝑ,si quo possit,prout eius merita sint,senatum facturū:ad ea rex. Si ab alijs sibi præmiorum optio deferretur:libenter,data modo facultate consulendi senatū romanum,consilio amplissimi ordinis usurum fuisse:ne quid aut immoderate cupisse,aut petisse parum modeste uideri posset,uerum enimuero cum ipsi daturi sint:multo magis munificētiā eorum in se,fratresꝑꝑ suos ipsorū arbitrij debere esse. Nihil hac oratione eius P.C. deterriti sunt,quominus dicere ipsum iuberent,& cum aliquandiu hinc indulgentia,hinc modestia inter permittentēs inuicē,non magis mutua,quàm inexplicabili facilitate certatum esset:Eumenes templo excessit. Senatus in eadem perstare sententia:ut absurdū esse diceret:ignorare regem quid sperans,aut petens uenerit,quæ accommoda regno suo sint,ipsum optime scire:Asiam longe melius,quàm senatum nosse,reuocandum igitur,& cogendum,quæ uellet,quæꝑꝑ sentiret,expromere.Reductus à prætore in templū rex,& dicere iussus. Perseuerassem,inquit,tacere P.C,nisi Rhodiorum legationem mox uocatuos uos scirem:& illis auditis,mihi necessitatē fore dicendi,quæ quidem eo difficilior oratio erit:quod ea postulata eorum futura sunt: ut nō solum nihil,quod contra me sit:sed ne quod ad ipsos quidē proprie pertineat:petere uideātur. agent enim causam ciuitatum græcarum: & liberari eas dicent debere. quo impetrato,cui dubiū est,quin & à nobis auersuri sint non eas modo ciuitates,quæ liberabuntur:sed etiā ueteres stipendiarias nostras:sibi autem tanto obligatos beneficio,uerbo socios,reuera subiectos imperio,& obnoxios habituri sint:&(si dijs placet)cū has tantas opes affectabunt:disimulabunt ulla parte id ad se pertinere:uos modo id decere,& conueniens esse antefactis, dicent. Hæc uos ne decipiat oratio,prouidendum uobis erit:ne ue non solum inæqualiter alios nimium deprimatis ex socijs uestris:alios præter modū extollatis:sed etiam ne qui aduersus uos arma tulerint: in meliore statu sint,quàm socij,& amici uestri. Quod ad me attinet:in alijs rebus cessisse intra finem iuris mei cuilibet uideri malim:quàm nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendisse. in certamine autem amicitia uestra,beneuolentiæ erga uos,honoris,qui à uobis habebitur:minime æquo animo uinci possum.Hanc ego maximam hæreditatē à patre accepi. qui primus omnium Asiam,Graciāꝑꝑ incolētium in amicitiam uestram uenit:eamꝑꝑ perpetua,& constanti fide ad extremum finem uitæ perduxit:nec animum dūtaxat uobis bonum,ac fidelem præstitit:sed omnibus interfuit bellis,quæ in Græcia gessistis,terrestribus naualibusꝑꝑ:omni genere commeatū ita,ut nemo sociorum uestrorum æquari ulla parte posset: uos adiuuit. postremo cum Bœotios ad societatem uestram hortaretur:in ipsa concione intermortuus haud multo post expirauit. Huius ego uestigia ingressus uoluntati quidem,& studio in colendis uobis adijcere(et enim inexuperabilia hæc erant)nihil potui:rebus ipsis,meritisꝑꝑ,& impēis officiorum ut superare possem,fortuna,tempora, Antiochus,& bellum in Asia gestum præbuerunt materiam.Rex Asiæ,& partis Europæ Antiochus filiam suam in matrimoniū mihi dabat:restituēbat extemplo ciuitates,quæ defecerant à nobis:spem magnam in posterū amplificandi regni faciebat:si secum aduersus uos bellum gessissem. Non gloriabor eo,quod nihil in uos deliquerim,illa potius,quæ uetustissima domus nostræ uobiscum amicitia digna sunt:re-

feram: terrestribus, naualibusq; copijs, ut nemo uestrorū sociorum me æquiparare posset: imperatores uestros adiuui: comineatus terra mariq; suppeditauī: naualibus prælijs, quæ multis locis facta sunt: omnibus affui: nec labori meo, nec periculo usquā peperci. quod miserrimum est in bello: obsidionē passus sum, Pergami inclusus cū discrimine ultimo simul uitæ regniq; liberatus deinde obsidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcē regni mei castra haberent: relictis rebus meis tota classe ad Hellespōtum L. Scipioni consuli uestro occurri: ut eum in trañciendo exercitu adiuuarem. Postquā in Asiam exercitus uester est transgressus: nunquam à consule abfessi: nemo miles romanus magis assiduus in castris uestris fuit, quā ego, fratresq; mei: nulla expeditio, nullum equestre prælium sine me factum est. in acie ibi steti, eam partem sum tutatus, in qua me consul esse uoluit. Non sum hoc dicturus P. C. quis hoc bello meritis erga uos mecum comparari potest? ego nulli omnium neq; populorum, neq; regum, quos in magno honore habetis: non ausim me comparare. Masaniſſia hostis uobis antequā socius fuit: nec incolumi regno cum auxilijs suis, sed extorris, expulsus, amissis omnibus copijs, cum turma equitum in castra confugit uestra, tamen eum, quia in Africa aduersus Syphacem, & Carthaginienses fideliter, atq; impigre uobiscum stetit: non in patrium solum regnum restituiſtis: sed adiecta opulentissima parte Syphacis regni, præpotentem inter Africæ reges fecistis. Quo tandem igitur nos præmio, atq; honore digni apud uos sumus: qui nunq; hostes, semper socij fuimus? pater, ego, fratresq; mei non in Asia tantum, sed etiam procul ab domo in Pelopōneso, in Bœotia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, ætolico bello, terra, mariq; pro uobis arma tulimus. Quid ergo postulas? dicat aliquis. Ego P. C. quoniam dicere utiq; uolentibus uobis parendum est: si uos ea mente ultra Tauri iuga Antiochum emouistis: ut ipsi teneatis eas terras: nullos accolas, nec finitimos habere, quā uos malo: nec ulla alia re tutius, stabiliusq; regnum meum futurū spero. sed si uobis decedere inde, atq; exercitus deducere in animo est: neminem digniorem esse ex socijs uestris, qui bello à uobis parta possideat: quā me, dicere ausim. At enim magnificū est liberare ciuitates seruas. ita opinor: si nihil hostile aduersus uos fecerunt. si autē Antiochi partis fuerunt: quanto est uestra prudentia, & æquitate dignius, socijs benemeritis, quā hostibus uos cōsulere? Grata oratio regis patribus fuit: & facile apparebat munifice omnia, & propenso animo facturos. Interposita Smyrnæorū breuis legatio est: quia non aderant quidam Rhodiorum. Collaudatis egregie Smyrnæis, quod omnia ultima pati, quā se regi tradere maluissent: introducti Rhodij sunt, quorū princeps legationis, expositis inijtjs amicitia cum populo romano, meritisq; Rhodiorū Philippi prius, deinde Antiochi bello. Nihil, inquit, nobis tota nostra actione P. C. neq; difficilius, neq; molestius est, quā quod cum Eumene nobis disceptatio est: cum quo uno maxime regum & priuatum singulis, & quod magis nos mouet: publicum ciuitati nostræ hospitium est. cæterū non animi nostri P. C. nos, sed rerum natura, quæ potentissima est: disiungit: ut nos liberi etiam aliorū libertatis causam agamus: reges serua omnia: & subiecta imperio suo esse uelint. Vtūq; tamen res habet: magis uerecūdia nostra aduersus regem nobis obstat: quā ipsa disceptatio aut nobis impedita est: aut uobis perplexam deliberationem præbitura uidetur. nam si aliter socio, atq; amico regi, & benemerito hoc ipso in bello, de cuius præmijs agitur: honos haberi nullus posset: nisi liberas ciuitates ei in seruitutem traderetis: esset deliberatio anceps: ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis: aut decederetis instituto uestro: & gloriam Philippi bello partam nunc seruitute tot ciuitatū deformaretis. sed ab hac necessitate aut gratia in amicum imminuendæ, aut gloriæ uestræ, egregie uos fortuna uindicat. est enim deū benignitate nō gloriosa magis, quā diues uictoria uestra: quæ uos facile isto uelut are alieno exoluat. nam & Lycaonia, & Phrygia utraq; & Pisidia omnis, & Chersonesus, quæq; circūiacent Europæ: in uestra sunt potestate: quarum una qualibet regi adiecta multiplicare regnum Eumenis potest: omnes uero datæ maximis eum regibus æquare. licet ergo uobis & præmijs belliditare socios: & non decedere instituto uestro. Debetis etiam meminisse: quem titulum prætenderitis prius aduersus Philippum, nunc aduersus Antiochum belli: quid feceritis Philippo uicto: quid nunc à uobis, non magis quia fecistis, quā quia id uos facere decet: desideretur

atq;

atq; expectetur. alia enim alijs & honesta, & probabilis est causa armorū. illi agrum, hi uicos, hi oppida, hi portus, oramq; aliquam maris ut possideant, uos nec cupistis hæc, antequam haberetis: nec nunc, cum orbis terrarum in ditione uestra sit: cupere potestis. pro dignitate, & gloria apud omne genus humanum, quod uestrum nomen, imperiumq; iuxta ac deos immortales iam pridem intuetur: pugnaſtis. quæ parare, & quærere arduum fuit: nescio an tueri difficilius sit. gentis uetustissimæ, nobilissimæq; uel fama rerum gestarum, uel omni commendatione humanitatis, doctrinarumq; tuendam ab seruitio regio libertatē suscepistis. hoc patrociniū receptæ in fidem, & clientelam uestram uniuersæ gentis perpetuum uos præstare decet. Non quæ in solo modo antiquo sunt: græcæ magis urbes sunt: quàm coloniæ earum, illinc quodam profectæ in Asiam: nec terra mutata mutauit genus, aut mores. certare pio certamine cuiuslibet bonæ artis, ac uirtutis ausi sumus cum parentibus quæq; ciuitas, & conditoribus suis. Adistis Græciæ, adistis Asiæ urbes pleriq; nisi quod longius à uobis absumus, nulla uincimur alia re. Massiliensibus, quos, si natura insita uelut ingenio terræ uinci posset: iam pridem efferassent tot indomitæ circumfusæ gentes: in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud uos esse: ac si medium umbilicum Græciæ incolerent, nō enim sonum modo linguæ, uestitumq; & habitum, sed ante omnia mores, & leges, & ingenium syncerum, integrumq; à contagione accolarum seruauerunt. Terminus est nunc imperij uestri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem est: nihil longinquum uobis uideri debet, quò arma uestra peruenerunt: eodem ius hinc profectum perueniat. Barbari, quibus pro legibus semper dominorum imperia fuerunt: quo gaudent, reges habeant. Græci suam fortunam, uestros animos gerunt. domesticis quondam uiribus etiam imperium amplectebantur, nunc imperium ubi est: ibi ut sit perpetuum, optant. libertatem uestris tueri armis satis habent: quoniam suis non possunt. At enim quædam ciuitates cum Antiocho senserunt. & aliæ prius cum Philippo, & cum Pyrrho Tarentini, ne alios populos enumerem, Carthago libera cum suis legibus est. huic uestro exemplo quantum debeatis, uidete P. C. inducetis in animū negare Eumenis cupiditati, quod iustissimæ iræ uestræ negastis. Rhodijs & in hoc, & in omnibus bellis, quæ in illa ora gessistis: quàm forti fidelisq; opera uos adiuuerimus, uestro iudicio relinquimus. nunc in pace id consiliū afferimus: quod si cōprobaueritis: magnificentius uos uictoria ufos esse, quàm uicisse, omnes existimaturi sunt.

Apta magnitudinī romanæ oratio uisa est. Post Rhodios Antiochi legati uocati sunt. Ii uulgato petentium ueniam more, errorem falsi regis, obtestati sunt patres conscriptos: ut suæ potius clementiæ, quàm regis culpæ, qui satis, superq; pœnarū dedisset: memores consulere: postremo pacem datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent auctoritate sua. Et senatus eam pacem seruandā censuit: & paucos post dies populus iussit. scēdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi est ictum. Audita deinde & aliæ legationes ex Asia sunt. quibus omnibus datū est responsum: decem legatos more maiorum senatum missurum ad res Asiæ disceptandas, cōponendasq;. summam tamen hanc fore: ut cis Taurum montem quæ intra regni Antiochi fines fuissent: Eumeni attribuerentur, præter Lyciam, Cariamq;, usq; ad Mæandrum amnem. eæ ciuitates Rhodiorum essent. cæteræ ciuitates Asiæ, quæ Attali stipendiariæ fuissent: eadem Eumeni uetigal penderent. quæ uetigales Antiochi fuissent: eæ liberæ, atq; immunes essent. Decem legatos hos decreuerunt: Q. Minutium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minutium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurunculeium, L. Æmylium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Ælium Tiberonem. His quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata. De summa rerum senatus constituit. Lycaoniam omnem, & Phrygiam utrâq;, & Mysiam, regias syluas, & Lydiæ, Ioniamq;, extra ea oppida, quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugnatū est: & nominatim Magnesiā ad Sipyllum, & Cariam, quæ Hydrela appellatur: agrumq; Hydreletanū ad Phrygiam uergentē, & castella, uicosq; ad Mæandrum amnem, & oppida, nisi quæ libera ante bellū fuissent: Telmessum item nominatim, & castra Telmessium, præter agrum, qui Ptolemæi Telmessij fuisset: hæc omnia, quæ supra scripta sunt: regi Eumeni iussa dari. Rhodijs Lycia data. quæ extra eundem Tel-

messum,

messum, & castra Telmessium, & agrum, qui Ptolemæi Telmessij fuisset: hæc & ab Eumene, & ab Rhodijs excepta. Ea quoque his pars data Cariæ: quæ prope Rhodum insulâ trans Mæandrum amnem est: oppida, uici, castella, agri, qui ad Pisidiam uergunt: nisi quæ eorû oppida in libertate fuissent, pridie quàm cum Antiocho rege in Asia pugnatum est. Pro his cum gratias egissent Rhodij: de Solis urbe, quæ in Cilicia est: egerunt. Argis & illos, sicut sese oriûdos esse, ab ea germanitate fraternam sibi cum ijs caritatem esse, petere hoc extraordinarium munus: ut eam ciuitatem ex seruitute regia eximeret. Vocati sunt regis Antiochi legati: actumque cum ijs est: nec quicquam impetratum: testante fœdera Antipatro: aduersus quæ ab Rhodijs non Solos, sed Ciliciam peti: & iuga Tauri transcendî. Reuocatis in senatum Rhodijs, cum quâto pere tenderet legatus regius, exposuissent patres: adiecerunt: si utique eam rem ad ciuitatis suæ dignitatem pertinere censerent Rhodij: senatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. Tum uero impetius, quæ ante Rhodij gratias egerunt: cessurosque se potius arrogantiæ Antipatri, quàm causam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatum est.

Per eos dies, quibus hæc gesta sunt: legati Massiliensium nuntiauerunt: L. Bebiûm prætorem in prouinciam Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circumuentum: magna parte comitû cæsa, uulneratû ipsum cum paucis sine licitoribus Massiliam profugisse: & intra triduum expirasse. Senatus ea re audita decreuit: uti P. Iunius Brutus, qui proprætor in Hetruria esset: prouincia, exercitumque traditis uni, cui uideretur, ex legatis, ipse in ulteriorem Hispaniâ proficisceretur: eaque ei prouincia esset. Hoc senatusconsultû, literæque à Sp. Posthumio prætore in Hetruriâ missæ sunt. profectusque in Hispaniam est P. Iunius proprætor. in qua prouincia prius aliquanto, quæ successor ueniret: L. Æmylius Paulus, qui postea regem Persen magna gloria uicit: cum priore anno haud prospere rem gessisset: tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum Lusitanis pugnavit, fusi, fugatique sunt hostes. cæsa decem & octo millia armatorum: tria millia CCC capti: & castra expugnata. Huius uictoriæ fama tranquilliores in Hispania res fecit. Eodem anno ante diem tertium calendas ianuarias Bononiâ latinam coloniâ ex S. C. L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappo triumuiroi deduxerunt. tria millia hominum sunt deducta. equitibus septuagena iugera, cæteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Boijs fuerat. Galli Tuscos expulerant. Eodem anno censuram multi, & clari uiri petierunt. quæ res tanquàm in se parum magni certaminis causam haberet: aliam contentionem multo maiorem excitauit. petebant T. Quintius Flaminius, P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Gelo, M. Attilius Glabrio: qui Antiochû ad Thermopylas, Ætolosque deuicerat. in hunc maxime, quod multa cõcilia habuerat: quibus magnâ partem hominû obligarat: fauor populi se inclinabat. Id cum ægre pateretur tot nobiles: nouum sibi hominem tantum præferri: P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius tribuni plebis ei diem dixerunt: quod pecuniæ regiæ, prædæque aliquantum captæ in Antiochi castris, neque in triumpho tulisset: neque in ærariû detulisset. Varia testimonia legatorû, tribunorumque militû erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur. cuius authoritatē perpetuo tenore uitæ partam toga candida eleuabat. is testis, quæ uasa aurea, atque argentea captis castris inter aliam prædam regiâ uidisset: ea se in triumpho negabat uidisse. postremo in huius maxime inuidiam desistere se petitione Glabrio dixit: quâdoquidē taciti indignaretur nobiles homines: ideoque nouus cõpetitor inæstimabili periurio incesseret. centû millium mulcta irrogata erat. bis de ea re certatum est. tertio, cum de petitione destitisset reus: nec populus de mulcta suffragiû ferre uoluit: & tribuni eo negotio destiterunt. Censores, T. Quintius Flaminius, M. Claudius Marcellus creati. Per eosdem dies L. Æmylio Regillo, qui classe præfectum Antiochi regis deuicerat: extra urbem in æde Apollinis cum senatus datus esset: auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset: & quot inde naues demersisset: aut cepisset: magno cõsensu patrum triumphus naualis est decretus. Triumphauit calendis februarij. in eo triumpho undequinquaginta coronæ aureæ translatae sunt, pecunia nequaquâ tanta pro specie regij triumphij: tetradrachma attica CCXXXIII millia: distophori CCCXXXII millia. Supplicationes deinde fuerunt ex S. C. quod L. Æmylius in Hispania prospere remp. gessisset. Haud ita multo

ita multo post L. Scipio ad urbem uenit, qui, ne cognomine fratri cederet: Asiaticū se appellari uoluit, & in senatu, & in concione de rebus ab se gestis disseruit. Erant, qui fama id maius bellum, q̄ difficultate rei fuisse interpretarentur, uno memorabili praelio debellatū: gloriam q̄ eius uictoriæ defloratā ad Thermopylas esse. Caterum uere æstimanti ætolicum magis ad Thermopylas bellū, q̄ regium fuit, quia enim parte uirium suarū ibi dimicauit Antiochus: in Asia totius Asiæ steterunt uires: ab ultimi orientis partibus omnī gentium cōtractis auxilijs. Merito ergo & dijs immortalibus, quantus maximus poterat, habitus est honos: quod ingentem uictoriā facilem etiā fecissent: & imperatori triumphus est decretus. Triūphauit mēse intercalario pridie calendas martias, qui triumphus spectaculo oculorū maior, q̄ Africani fratris eius fuit: recordatione rerum, & æstimatione periculi, certaminisq̄ non magis cōparandus illi: q̄ si imperatorē imperatori, aut Antiochū ducem Annibali conferres. Tulit in triumpho signa militaria CCXXXIII: oppidorum simulachra CXXXIII: eburneos dentes mille CCXXXI: aureas coronas CCXXXIII: argenti pondo CXLVII millia, & CCCCXX: tetradrachmū atticorū CCXXXIII millia: cistophori CCCCXXI millia, & LXX: nummos aureos philippeos CXL millia: uasorum argenteorū (omnia cælata erant) mille pondo, & CCCCXXXIII: aureorū mille pondo XXXIII. & duces regij præfecti, & purpurati duo & XXX ante currū ducti. Militibus quiniuiceni denarij dati: duplex centurioni: triplex equiti: & stipendium militare, & frumentum duplex post triumphū datum, praelio in Asia facto duplex dederat. Triūphauit anno ferē, posteaq̄ consulatu abiit. Eodē ferē tempore Cn. Manlius cos. in Asiam, & Q. Fabius Labeo prætor ad classem uenit, ceterū consuli non deerat cum Gallis belli materia, mare pacatum erat, deuicto Antiocho, cogitantiq̄ Fabio, cui rei potissimum insisteret: ne otiosam prouinciā habuisse uideri posset: optimum uisum est in Cretā insulam transire. Cydoniatæ bellum aduersus Gortynios, Gnosiosq̄ gerebāt, & captiuorum romanorum, atq̄ Italici generis magnus numerus in seruitute esse per totā insulā dicebatur. Classe ab Epheso profectus, cum primum Cretæ littus attigit: nuntios circa ciuitates misit: ut armis absterent: captiuosq̄ in suis quæq̄ urbibus, agrisq̄ conquisitos reducerent: & legatos mitterent ad se: cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosq̄ pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenses mouerūt, captiuos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antiās ad quatuor millia captiuorū, quia belli minas timuerūt: ex tota insula reddita scripsit: eamq̄ causā Fabio, cum rem nullā aliam gessisset, naualis triumphī impetrandi ab se natu fuisse. A Creta Ephesum Fabius rediit, inde tribus nauibus in Thraciæ oram missis, ab Æno, & Maronia præsidia Antiochi deduci iussit: ut in libertate eæ ciuitates essent.

DECADIS QVARTAE LIBER OCTAVVS



VM IN ASIA bellum geritur: ne in Ætolia quidem quietæ res fuerant: principio à gente Athamānum orto. Athamania ea tempestate, pulso Aminandro, sub præfectis Philippi regio tenebatur præsidio: qui superbo, atq̄ immodico imperio desiderium Aminandri fecerant. Exultantū Aminandro in Ætolia literis suorum, indicantium statum Athamania, spes recuperandi regni facta est, remissiq̄ nuntij ab eo ad principes Argitheam: (id enim caput Athamaniae erat) si popularium animos satis perspectos haberet: impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniā se uenturum cum deletis Ætolorum, quod cōsiliū esset gentis: & Nicandro prætore, quos ubi ad omnia paratos esse uidit: certiores subinde facit: quo die cum exercitu Athamaniā ingressurus esset. Quatuor primo fuere coniurati aduersus Macedonum præsidium, hi senos sibi adiutores ad rem gerendam assumpserunt, deinde paucitate parum freti, quæ celandæ rei, quā agenda aptior erat: parem priorī numerum adiecerunt, ita duo & L facti quadrifariam se diuiserūt, pars una Heracleam, altera Tetraphyliā petit: ubi custodia regiæ pecuniæ esse solita erat: tertia Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes conuenit: ut primo quieti, uelut ad priuatā rem agenda uenissent: in foro obuersarentur: die certa multitudinem omnem cōuocarent ad præsidia

Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies aduenit: & Aminander cum mille Aetolis in finibus erat: excomposito quatuor simul locis praesidia Macedonum expulsa: literaeque in alias urbes passim dimissae: ut vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi: & restituerent Aminandrum in patrium, ac legitimum regnum. Undique Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis a Zenone praefecto praesidii interceptis, & arce ab regibus occupata, paucos dies obsidentibus restitit: deinde id quoque traditum Aminandro est: & omnis Athamania in potestate erat, praeter Athenaeum castellum, finibus Macedoniae subiectum. Philippus audita defectione Athamaniae, cum sex millibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos peruenit. ibi relicta maiore parte exercitus (neque enim ad tanta itinera suffecissent) cum duobus millibus Athenaeum, quod unum a praesidio suo retentum fuerat: peruenit. inde proximis tentatis, cum facile animaduertisset caetera hostilia esse: Gomphos regressus, omnibus copiis simul in Athamania rediit. Zenonem inde cum mille peditibus praemissum Ethiopiam occupare iubet, opportune Argithea imminente, quem ubi teneri a suis locum uidit: ipse circa templum Ioui sacrum posuit castra. ibi unum diem foeda tempestate retentus, postero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparere Athamane, in tumulos imminenteis viae discurrentes, ad quorum conspectum constiteri prima signa: totoque agmine pauor, & trepidatio erat: & pro se quisque, quidnam futurum esset, cogitare: si in ualles subiectas rupibus agmen foret dimissum. Hac tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim euadere angustias: reuocare primos, & eadem, qua uenerat, uia referre coegit signa. Athamane primo ex interuallo quieti sequebatur. posteaquam Aetoli se coniunxerunt: hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt. ipsi a lateribus se circumfuderunt. quidam per notos calles breuiore uia praegressi transitus insedere. tantumque tumultus Macedonibus est iniectum: ut fugae magis effusa, quam itineris ordinati modo, multis armis, uirisque relictis, flumen traiecerint. Hic finis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos, & a Gomphis in Macedonia redierunt. Athamane, Aetolique Ethiopiam ad Zenonem, ac mille Macedonas opprimendos undique concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethiopia in altiore, disruptioremque undique tumultum concessere. quo pluribus locis aditu inuento expulere eos Athamane: dispersosque, & per inuias, atque ignotas rupes iter fugae non expedientes partim ceperunt: partim interfecerunt. multi pauore in derupta praecipitati, perpauci cum Zenone ad regem euaserunt. postera die per inducias sepeliendi caesos potestas facta est. Aminander recuperato regno legatos & Romam ad senatum, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho praedium morantes, misit. Pacem petebat: excusabatque sese: quod per Aetolos recuperasset paternum regnum. Philippum inculabat. Aetoli ex Athamania in Amphilocho profecti sunt: & maioris partis uoluntate in eius ditionemque tota redegerunt gentem. Amphilochia recepta, (nam fuerat quondam Aetolorum, eadem spe in Aperantiam transcenderunt. ea quoque magna ex parte sine certamine in deditionem uenit. Dolopes nunquam Aetolorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad arma concurrerunt. caeterum posteaquam Amphilocho cum Aetolis esse, fugamque ex Athamania Philippi, & caedem praesidii eius accepere: & ipsi a Philippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circumiectis gentibus iam undique se a Macedonibus tutos credentibus esse Aetolis, fama affertur: Antiochum in Asia uictum ab Romanis. nec ita multo post legati ab Roma rediere sine spe pacis: Fuluiumque consulem nuntiantes iam cum exercitu traiecisse. His territi, prius ab Rhodo, & Athenis legationibus excitis, ut per auctoritatem ciuitatum earum suae preces nuper repudiatae faciliorem aditum ad senatum haberent: principes gentis ad tentandum ultimam spem Romam miserunt, nihil, ne bellum haberent, priusquam penes in conspectu hostis erat: praemeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam exercitu traiecit, cum Epirotarum principibus consultabat: unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quae tum contriuerat se Aetolis. siue ad tuendam eam uenirent Aetoli, apertos circa campos ad dimicandum esse: siue detrectarent certamen: oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiae ad aggeres excitandos, & caetera opera esse: & Arethotem nauigabilem amnem opportunum ad comportanda, quae usui sint, praeter ipsa moenia fluere: & aetatem aptam

rei ge/

rei gerendæ adesse. His persuaserunt: ut per Epirum duceret. Consuli ad Ambraciam ueniētī magni operis oppugnatio uisa est. Ambracia tumulo aspero subiecta est. Perranthē incolæ uocant. urbs, quā murus uergit in campos & flumen, occidētem: arx, quæ posita in tumulo est, orientem spectat. amnis Arethron ex Acarnania fluens cadit in sinum maris, ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum. præterq̃ quod hinc amnis munit, hinc tumuli: muro quoq̃ firmo septa erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia passuum. Fuluius bina à campo castra modico inter se distantia interuallo, unum castellū loco edito contra arcem obiecit, ea omnia uallo, ac fossa iūgere parat, ne exitus inclusis ab urbe, ne ue aditus foris ad auxilia intromittenda esset. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum iam edicto Nicandri prætoris conuenerant Ætoli, inde primo copiis omnibus ad prohibēdam obsidionem uenire in animo fuerat. deinde posteaq̃ urbem iam magna ex parte operibus septam uiderunt: Epirotarum trans flumen loco plano castra posita esse: diuidere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commissā inter se munimenta urbem intrauit, Nicandro cum cætera manu primo Epirotarum castra nocte aggredi consiliū fuerat: haud facili ab Romanis auxilio: quia flumē intererat, deinde periculosum inceptum ratus, ne qua sentirent Romani: & regressus inde in tutum non esset: deterritus ab hoc cōsilio ad depopulandam Acarnaniā iter conuertit. Consul iam munimentis, quibus sepienda urbs erat: iam operibus, quæ ad mouere muris parabat: perfectis, quinq̃ simul locis mœnia est aggressus: tria paribus interuallis faciliore aditu à campo, aduersus Pyrrheum quod uocant, ad motis uineis: unum è regione Æsculapij: unum aduersus arcem, arietibus muros quatiebat: asserebus falcatīs detergebat pinnas. Oppidanos primo & ad speciē, & ad ictus mœnium cum terribili sonitu editos pauor ac trepidatio cepit. deinde ut præter spē stare muros uiderunt: collectis rursus animis, in arietes tollenonibus libramenta plūbi, aut saxorū, stipites ue robustos incutiebant: falces anchoris ferreis iniectis in interiorē partem muri trahentes assere perfringebant: ad hoc eruptionibus nocturnis in custodias operum, & diurnis in stationes ultro terrorem inferebāt.

In hoc statu res ad Ambraciam cum essent: iam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander prætor spem nactus soluēdæ incepto forti obsidionis, Nicodemum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciā intromittit, noctem certam, tempusq̃ etiam noctis constituit: quo & illi ab urbe opera hostiū, quæ aduersus Pyrrheum erant: aggredierentur: & ipse ad castra romana terrorem faceret: posse ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodemus intempesta nocte, cum alias custodias fefellisset: per alias impetu constanti erupisset: superato brachio in urbem penetrat: animiq̃ aliquātum ad omnia audenda, & spei obsessis adiecit, & simul constituta nox uenit: excomposito repente opera est aggressus. Id inceptū conatu, q̃ effectū grauius fuit: quia nulla ab exteriorē parte uis admota est: seu metu deterrito prætorē Ætolorū: seu quia potius uisū est Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perseus Philippi filius missus ad Dolopiā, Amphilochosq̃ recipiendos, summa ui oppugnabat. Tribus locis, sicut ante dictū est, ad Pyrrheū opera romana erāt, quæ omnia simul, sed nec apparatu, nec ui simili Ætoli aggressi sunt. alij cū ardētibus facibus, alij stuppā, picēq̃, & malleolos ferētes, tota collucēte flāmis acie, aduenere. multos primo impetu custodes opprēsserūt. deinde posteaq̃ clamor, tumultusq̃ in castra est perlatus: datūq̃ à cōsule signū: arma capiunt: & omnibus portis ad opem ferendā effundūtur. uno in loco ferro igniq̃ gesta res est. à duobus irritō incepto, cū intētassent magis, q̃ inissent certamē: Ætoli abscēsserūt. Atrox pugna in unū inclinauerat locū. ibi diuersis partibus duo duces, Eupolemus & Nicodemus pugnātes hortabātur: & propē certa fouebātur spe: iam Nicandru excomposito affore: & terga hostiū inuasurū. Hæc res aliquādiu animos pugnantū sustinuit. cæterū posteaq̃ nullū excomposito signū à suis accipiebāt: & crescere numerū hostiū cernebant: destituti segnius instare: postremo re omīssa, iam uix tuto receptu, fugientes in urbem compelluntur: parte operum incensa: & pluribus aliquanto, quā ipsi ceciderant, interfectis. quod si excomposito acta res fuisset: haud dubium erat expugnari una utiq̃ parte opera cum magna cæde hostium potuisse. Ambraciēses, quiq̃ intus erant Ætoli, non ab eius solum noctis incepto recessere: sed in

reliquum

reliquum quoque tempus, uelut proditi à suis, segniore ad pericula erant, iam nemo eruptionibus, ut ante, in stationes hostium, sed dispositi per muros & turres ex tuto pugnabant. Perseus ubi adesse Ætolos audiuit: omissa obsidione urbis, quam oppugnabat: depopulatus tantum agros, Amphilochia excessit: atque in Macedoniam rediit. Et Ætolos inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyricorum rex cum LX lembis corinthium sinum inuectus, adiunctis, Achæorum quæ partis erant, nauibus maritima Ætolia uastabat, aduersus quos mille Ætoli missi, quacunq; se classis circuegerat, per littorum anfractus breuioribus semitis occurrerant. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantulum urbis nudauerant: nec tamen penetrare in urbem poterant. nam & pari celeritate nouus pro diruto murus obiciebatur: & armati ruinis superstantes instar munimenti erant. Itaque cum aperta uiam parum procederet consuli res: cuniculum occultum, uineis ante contexto loco, agere instituit, & aliquandiu, cum dies noctesque in opere essent, non solum sub terra fodientes, sed egerentes etiam humum: sefellere hostem, cumulus repente terræ eminens index operis oppidanis fuit. pauidique ne iam subrutis muris facta in urbem uia esset, fossam intra murum è regione eius operis, quod uineis contextum erat: ducere instituunt. cuius ubi ad tantam altitudinem, quantæ esse solum infimum cuniculi poterat: peruenerunt: silentio facto pluribus locis aure admota sonitum fodientium captabant, quem ubi acceperunt: aperiunt rectam in cuniculum uiam. nec fuit magni operis. momento enim ad inane, suspensio furculis ab hostibus muro, peruenerunt. ibi commissis operibus, cum è fossa in cuniculum pateret iter: primo ipsis ferramentis, quibus in opere usi erant: dein celeriter armati etiam subeuntes occultam sub terram ediderunt pugnam. segnior deinde ea facta est, intersepientibus cuniculum, ubi uellent, nunc cilicis prætentis, nunc foribus raptim obiectis. Noua etiam haud magni operis aduersus eos, qui in cuniculo erant: excogitata res est. dolium à fundo pertusum, quæ fistula modica inferi posset: & fistulam ferream, operculumque doli ferreum, & ipsum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuniculum uerso posuerunt. per operculi foramina prælogæ hastæ, quas sarissas uocant: ad summouendos hostes eminebant. scintillam leuem ignis inditam plumæ, folle fabrilis ad caput fistulæ imposito, flando accenderunt. inde non solum magna uis fumis, sed acrior etiam foedo quodam nidore ex adusta pluma cum totum cuniculum compleisset: uix durare quisquam intus poterat. Cum in hoc statu res ad Ambraciam esset: legati ab Ætolis Phaneas, & Damocles cum liberis mandatis decreto gentis ad consulem uenerunt. nam prætor eorum cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret: alia infestam oram nauibus hostium esse: alia Amphilochos, Dolopiamque à Macedonibus uastari: nec Ætolos simul ad tria diuersa bella occurrentes sufficere: conuocato concilio Ætolos principes, quid agendum esset, consuluit. Omnium eò sententia decurrerunt: ut pax, si posset, æquis, si minus, tolerandis conditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum susceptum. Antiocho terra marique superato, & propè extra orbem terræ ultra iuga Tauri exacto, quam spem esse sustinendi belli: Phaneas, & Damocles quod è re Ætolorum, ut in tali casu, fideque sua esse censerent: agerent, quod enim sibi consilium, aut cuius rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati missi orauere consulem: ut parceret urbi: miseretur gentis quondam sociæ, nolle dicere iniurijs, miseris certe coactæ insanire. non plus mali meritos Ætolos Antiochi bello: quam boni ante, cum aduersus Philippum bellatum sit: fecisse, nec tum large gratiam relatam sibi: nec nunc immodice poenam iniungi debere. Ad ea consul respondit. Magis sæpe, quam uere unquam Ætolos pacem petere, imitaretur Antiochum in petenda pace: quem in bellum traxissent. non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit: sed omni Asia cis Taurum montem, opimo regno excessisse. Ætolos, nisi inermes, de pace agentes non audiri se. arma illis prius, equosque omnes tradendos esse: deinde mille talentum argenti populo Ro. dandum: cuius summæ dimidium præsens numeraretur: si pacem habere uellent. ad ea adiecturum etiam in foedus esse: ut eosdem, quos populus Ro. amicos, atque hostes habeant.

Aduersus quæ legati, & quia grauiæ erant: & quia suorum animos indomitos, ac immutabiles nouerant: nullo reddito responso, domum regressi sunt: ut etiam atque etiam, quid agendum esset, re integra prætorem, & principes consularent. Clamore, & iurgio excepti: quod rem traherent.

Qualem

Qualemcumq; pacem referre iussi cum redirent Ambraciam: Acarnanum insidijs prope uiam positus, quibuscum bellum erat: circūuenti, Pyrrheum custodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta est paci. Cum iam Atheniensium, Rhodiorumq; legati, qui ad deprecandum pro his uenerant: apud consulem essent: Aminander quoq; Athamanum rex fide accepta uenerat in castra romana, magis pro Ambracia, ubi maiorem partem temporis exulauerat: q̃ pro Ætolis sollicitus. per hos certior factus consul de casu legatorum, adduci eos à Pyrrheo iussit. quorum post aduentum agi cœptum est de pace. Aminander, quod sui maxime operis erat: impigre agebat: ut Ambracienses compelleret ad deditionem. id cum per colloquia principū succedens murum parum proficeret: postremo consulis permissu ingressus urbem, partim cōsilio, partim precibus euicit: ut permitterent se Romanis. Et Ætolos C. Valerius, Leuini filius, qui cum ea gente primum amicitia pepigerat: consulis frater, matre genitus eadem, egregie adiuuit. Ambracienses prius pacti, ut Ætolorū auxiliares sine fraude emitterentur: aperuerunt portas. dein ut quingenta euboica darent talenta: ex quibus CCC præsentia, CCC per annos sex pensionibus æquis, captiuos, perfugasq; redderent Romanis, urbem ne quā formulæ sui iuris facerent: quæ post id tempus, quo T. Quintius traiecisset in Græciā: aut uī capta ab Romanis esset: aut uoluntate in amicitia uenisset. Cephallenia insula ut extra ius fœderis esset. Hæc quanquam spe ipsorum aliquāto leuiora erant: petentibus Ætolis, ut ad cōcilium referrent, permissum est. Parua disceptatio de urbibus tenuit, quæ cum sui iuris aliquādo fuissent: auelli uelut à corpore suo ægre patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem iusserunt. Ambracienses coronam auream cōsuli centum & quinquaginta pondo dederunt, signa ænea, marmorea q; & tabulæ pictæ, quibus ornatio Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat: q̃ cæteræ regionis eius urbes erant: sublata omnia, auecta q; nihil præter ea tactum, uiolatum ue. Profectus ab Ambracia consul in mediterranea Ætolia, ad Argos Amphiloichium (XXXII millia ab Ambracia est) castra posuit. eò tandem legati ætoli mirante consule, quod morarētur, uenerunt. Inde posteaquàm approbasse pacem conciliū Ætolorum, accepit: iussis proficisci Romam ad senatum, permissosq; ut Athenienses, & Rhodij deprecatores irent: dato, qui simul cum ijs proficisceretur, C. Valerio fratre, ipse in Cephalleniam traiecit. Præoccupatas aures, animosq; principum Romæ criminibus Philippi inuenerunt, qui per legatos, literasq; Dolopas, Amphilochosq; & Athamaniam ereptas sibi querens, præsidiaq; sua, postremo etiam filium Persea ex Amphiloichis pulsum, auerterat senatū ab audiendis precibus eorum. Rhodij tamen, & Athenienses cum silentio auditi sunt. Atheniensis legatus Leon, Icesia filius, eloquentia etiā dicitur mouisse, qui uulgata similitudine, mari tranquillo, quod uentis concitaretur, æquiparādo multitudinem Ætolorū, usus, cum in fide romanæ societatis mansissent: insita gentis tranquillitate quiesse eos aiebat. posteaquàm flare ab Asia Thoas & Dicearchus, ab Europa Menetas & Democritus cœpissent: tum illam tempestatem coortam: quæ ad Antiochū eos, sicuti in scopulum, intulisset. Diu iactati Ætoli, tandē ut ad conditiones pacis cōuenirent, effecerunt. fuerunt autem hæc. Imperiū, maiestatemq; populi Ro. gens Ætolorum cōseruato sine dolo malo, ne quem exercitū, qui aduersus socios, amicosq; eorum ducetur: per fines tuos trāsire sinito: ne ue ulla ope iuuato, hostes eosdē habeto: quos populus Ro. armaq; in eos fert: bellumq; pariter gerito, perfugas, fugitiuos, captiuosq; reddito Romanis, socijsq; præterq; si qui capti, cum domos redissent, iterū capti sunt: aut si qui eo tempore ex ijs capti sunt: qui tum hostes erant Romanis: cum inter præsidia romana Ætoli essent, aliorū qui cōparebunt: intra dies centū Corcyæ rorum magistratibus sine dolo malo tradātur, qui non cōparebunt: quando quisq; eorū primum inuentus fuerit: reddatur. obsides XL arbitratu cōsulis Ro. dato: ne minores XII annorum: neu maiores XL, obses ne esto prætor, præfectus equitū, scriba publicus: neu quis, qui ante obses fuerit apud Ro. Cephallenia extra pacis leges esto. De pecuniæ summa, quā penderent: pensionibusq; eius nihil ex eo, quod cum consule cōuenerat: mutatū, pro argento si aurū dare mallent: dare cōuenit: dum pro argenteis decem aureus unus ualeret. Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorū iuris aliquādo fuerunt: qui eorū T. Quintio, Cn. Domitio coss. post ue eos coss. aut armis subacti, aut uolūtate in ditionē populi Ro. uenerūt: neq; eos Ætoli recepissent: uel in

uel in Ætolia essent: ætæ urbes, agricq; Acarnanū sunt. His legibus fœdus ictum cum Ætolis est. Eadem non æstate solum, sed etiam iisdem propè diebus, quibus hæc à M. Fulvio consule in Ætolia gesta sunt: consul alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellum gessit, quod nunc ordi pergam. Vere primo Ephesum consul uenit, acceptisq; copijs à L. Scipione, & exercitu lustrato, concionem apud milites habuit, qua collaudata uirtute eorum, quod cum Antiocho uno prælio debellassent: adhortatus eos ad nouū cum Gallis suscipiendū bellum, qui & auxilijs Antiochum iuuissent: & adeo indomita haberent ingenia: ut nequicquā Antiochus emotus ultra iuga Tauri montis esset: nisi frangerentur opes Gallorum: de se quoq; pauca, nec falsa, nec immodica adiecit. Læti milites cum frequenti assensu consulem audierunt, partem uirum Antiochi fuisse Gallos credentes: rege superato nullum momentum in solis per se Gallorum copijs fore. Eumenem haud in tempore abesse (Romæ tunc erat) credere consul, gnarum locorum hominumq; & cuius interesset frangi Gallorū opes. Attalum igitur fratrem eius accersit à Pergamo, hortatusq; ad capeffendum secum bellum, pollicetem suam, suorumq; operam, domum ad comparandum copias dimittit. Paucos post dies profecto ab Epheso consuli ad Magnesiā occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus CC: Athenæo fratre iussu cum cæteris copijs subsequi: commēdata ijs custodia Pergami: quos fratri, regnoq; fidos credebat. Consul collaudato iuvene, cum omnibus copijs ad Mæandrum progressus castra posuit: quia uado superari amnis non poterat: & contrahendæ naues erant ad exercitū trañciendū. Transgressi Mæandrum ad Hieran comen peruenerunt. sanum ibi augustum Apollinis, & oraculum: sortes autem uersibus haud inconditis dare uates dicuntur. hinc alteris castris ad Harpaxum flumen uentum est, quò legati ab Alabandis uenerunt: ut castellum, quod ab ipsis nuper descisset: aut authoritate, aut armis cogeret iura antiqua pati. Eodem & Athenæus Eumenis & Attali frater cum Cretensi Leuso, & Corrago Macedone uenit, mille pedites mistarum gentium, & trecentos equites secum adduxerunt. Consul tribuno militum misso cum modica manu castellum ui receptum Alabādensibus reddidit, ipse nihil uia digressus ad Antiochiam super Mæandrū amnem posuit castra. Huius amnis fontes Celenis oriuntur. Celenæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit, migratum inde haud procul ueteribus Celenis: nouæq; urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea sorore Seleuci regis. Et Marfyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrū cadit. fama q; ita tenet: Celenis Marfynam cum Apolline tiliarum cantu certasse. Mæander ex arce summa Celenarū ortus, media urbe decurrens per Caras primum, deinde Ionas in sinum maris editur: qui inter Prienen, & Miletū est. Ad Antiochiam in castra consulis Seleucus Antiochi filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumentum exercitui dandū uenit. parua disceptatio de Attali auxiliaribus orta est: quod romano tantū militi pactum Antiochum ut daretur frumentū, Seleucus dicebat, discussa ea quoq; est constantia consulis, qui misso tribuno edixit: ne romani milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent. Inde ad Gordiu tichos (quod uocant) processum est, ex eo loco ad Tabas tertijs castris peruentum. In finibus Pisidarum posita est urbs, in ea parte quæ uergit ad Pāmphylium mare, integris uiribus regionis eius, feroces ad bellandum habebat uiros. Tum quoq; equites, in agmen romanum eruptione facta, haud modice primo impetu turbauere, deinde ut apparuit, nec numero se, nec uirtute pares esse: in urbem compulsi ueniam erroris petebant, dedere urbem parati. V & XX talenta argenti, & X millia medimnū tritici imperata, ita in deditionem accepti. Tertio inde die ad Chaum amnem peruētum, inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabusion castellum imminens flumini Indo uentum est, cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio ulla à Moagete tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia infido atq; importuno, ueniebat, ad tentandum eius animum C. Manlium cum quatuor millibus peditum, & quingentis equitibus consul præmittit. Huic agmini iam fineis ingredientī legati occurrerunt, nuntiantes: paratum esse tyrannum imperata facere, orabant: ut pacatus fines iniret: cohiberetq; à populatione agri militem, & coronam auream XV talentū afferebant munus. Manlius integros à populatione agros seruaturū pollicitus, ire ad consulem legatos iussit, quibus eadem referen-

tibus

tibus consul, neq; Romani, inquit, bonæ uolūtatis ullum signum erga nos tyranni habemus: & ipsum talem esse inter omnes constat: ut de pœna eius magis, quam de amicitia nobis cogitandum sit. Perturbati hac uoce legati nihil aliud petere: quàm ut coronam acciperet: uenientiꝝ ad eum potestatem tyranno, & copiam loquendi, ac purgandi se, faceret. Permissu consulis postero die in castra tyrannus uenit, uestitus, comitatusq; uix ad priuati modice locupletis habitum. & oratio fuit summissa, & infracta, extenuatis opes suas, urbemq; suæ ditionis egestatem querentis. Erant autem sub eo, præter Cibyam, Muleum, & quæ Allimne appellatur. ex his, ut se, suosq; exspoliaret: v & x x talenta se collecturum, propè ut diffidens pollicebatur. Enimuero, inquit consul, ferri iam ludificatio ista non potest. parū est non erubuisse absentem: cum per legatos frustrareris: nisi præsens quoq; in eadem impudentia persistas. v & x x talenta tyrānidem tuam exhaurirent: quingenta ergo talenta nisi triduo numeres: populatio nem in agris, obsidionem in urbe expecta. Hac denuntiatione conterritus, perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ: & paulatim illiberali adiectione nunc per cauillationē, nunc precibus, & simulatis lachrymis ad centum talenta est perductus. adiecta x millia medimnū frumenti. Hæc omnia intra sex dies exacta. A Cibyra per agros Sidesium exercitus ductus: transgressusq; Caularem amnē, posuit castra, postero die & præter Caralliten paludē agmen ductum, ad Manandrum manserunt, inde progredientibus, ab Lago proxima urbe metu incolæ fugerunt, uacuum hominibus, & refertum rerum omniū copia oppidum diripuerūt, inde ad Lylis fluminis fontē, postero die ad Cobulatum amnem progressi. Telmenses eo tempore Isiondensium arcem urbe capta oppugnabant, inclusi, cum alia spes auxiliij nulla esset: legatos ad consulem orantes opem miserunt, cum coniugibus ac liberis in arce inclusos se mortem indies aut ferro, aut fame patiendam expectare. Volenti consuli causa in Pamphylia diuertendi oblata est, adueniens obsidione Isiondenses exemit. Telmeso pacem dedit: quinquaginta talentis argenti acceptis, itē Aspendijs, cæterisq; Pamphylia populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum primo die, postero ad Silenū (quam uocant) comen posuit castra, profectus inde continentibus itineribus ad Cormasam urbem peruenit. Darfa proxima urbs erat, eam metu incolarum desertam, plenam omniū rerum copia inuenit. Progredienti præter paludes legati ab Lysione dedentes ciuitatem uenerunt. Inde in agrum Sagalassenum, uberem, fertilemq; omni genere frugum, uentum est. Colunt Pisidæ, longæ optimi bello regionis eius, tum ea res animos facit: tum agri fecunditas, & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ urbis. Cōsul, quia nulla legatio ad fines præsto fuerat: prædatum in agros misit, tum demum fracta pertinacia est: ut ferri agiq; res suas uiderunt, legatis missis pactis quinquaginta talentis, & x x millibus medimnū tritici, & x x hordei pacem impetrauerunt. Progressus inde ad Rhotrinos fontes, ad uicū quem Aporidos comen uocant, posuit castra. Eo Seleucus ab Apamea postero die uenit. Ægros inde, & inutilia impedimenta cum Apameam dimississet: ducibus itinerum à Seleuco acceptis, profectus ea die in metropolitanū campū, postero die Dymas Phrygiæ processit, inde Synada uenit: metu omnibus circa oppidis desertis, quorum iam præda graue agmen trahens, uix quinque millium die toto itinere perfecto, ad Beundos, quod uetus appellant, peruenit. ad Antibura inde, & altero die ad Alexandri fontes, tertio ad Abbassum posuit castra, ibi plures dies statua habuit: quia peruētum erat ad Tolistobogiorum fines. Galli, magna hominum uis, seu inopia agri, seu prædæ spe, nullam gentem, per quā ituri essent, parem armis rati, Brennone duce in Dardanos perueniunt, ibi seditio orta: & ad x x millia hominum cum Lomnorio, ac Lutario regulis secessione facta à Brennone in Thraciam iter auerterunt, ubi cum resistētibus pugnando, pacem petētibus stipendium imponendo, Byzantium cum peruenissent: aliquandiu oram Propontidis uectigalem habendo, regionis eius urbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Asiam transeundi audientes ex propinquo, quanta ubertas terræ eius esset, cepit, & Lysimachia fraude capta, Chersonesocq; omni armis possessa, ad Hellespontū descenderunt, ibi uero exiguo diuisis freto cernentibus Asiam multo magis animi ad transeundum accensi, nuntiosq; ad Antipatrum præfectum eius oræ de transitu mittebant, quæ res cum lentius spe ipsorū traheretur: alia rursus noua inter regulos

orta seditio est. Lomnorijs retro, unde uenerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium. Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies noctesq; transuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo post Lomnorijs, adiuuante Nicomede Bithyniae rege, à Byzantio trāsmisit. coeunt deinde in unum rursus Galli: & auxilia Nicomedi dant aduersus Zybceam partem tenentē Bithyniā, gerenti bellum. atq; eorum maxime opera deuictus Zybcea est. Bithyniaq; omnis in ditionem Nicomedis concessit. Profecti ex Bithynia in Asiam processerunt. non plus ex x x millibus hominū quā decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus, quæ cis Taurū incolunt, gētibus iniecerunt: ut quas adissent, quasq; non adissent, pariter ultimæ propinquis imperio parerent. Postremo, cum tres essent gentes, Tolistobogi, Trocmi, Tectosagi: in tres partes, qua cuiq; populorum suorum uectigalis Asia esset, diuiserunt. Trocmis Helleponti ora data: Tolistobogij Æolida atq; Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti sunt. & stipendium tota cis Taurum Asia exigebant. sedem autem ipsi sibi circa Halyn flumen ceperunt, tantusq; terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna sobole aucta: ut Syriæ quoq; ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Primus regum Asiam incolentium abnuīt Attalus, pater Eumenis. audaciq; incepto præter omnium opinionē affuit fortuna: & signis collatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum: ut abisterent imperio. Eisdem opes usq; ad bellū Antiochi cum romanis manserunt. tum quoq; pulso Antiocho, magnam spem habuerūt: quia procul mari incoherent, romanum exercitum ad se non peruenturum. Cum hoc hoste tam terribili omnibus regionis eius quia bellum gerendum erat: pro concione milites maxime in hunc modum allocutus est consul.

Non me præterit milites: omnium, quæ Asiam colunt, gentium Gallos fama belli præstare. inter mitissimū genus hominum ferox natio peruagata bello propè orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora: promissæ, & rutilatæ comæ: uasta scuta: prælongi gladij: ad hæc cantus ineuntium prælium, & ululatus, & tripudia: & quatiētium scuta in patrium quendam morem horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem. Sed hæc, quibus insolita, atq; insueta sunt: Græci, & Phryges, & Cares timeāt. Romanis gallici tumultus assuetis etiam uanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam olim fuderunt maiores nostros, eos ex eo tempore per ducentos iam annos pecorum in modum consternatos cædunt, fugantq;. & plures propè de Gallis triumphī, quā de toto orbe terrarum acti sunt. Iam usu hoc cognitum est: si primum impetum, quem feruido ingenio, & cæca ira effundunt: sustinueritis: fluunt sudore, & lassitudine membra: labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira confedit, animos sol, puluis, sitis, ut ferrū non admoueas: prosternunt. Non legionibus legiones eorum solum experti sumus: sed uir unus cum uiro uno cōgrediendo. T. Manlius, M. Valerius quantum gallicam rabiem uinceret romana uirtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine scandentes in Capitolium Gallos detrusit. & illis maioribus nostris cum haud dubijs Gallis in terra sua genitis res erat. hi iam degeneres sunt misti & Galli & Græci: unoq; nomine Gallogræci uere appellantur. sicut in frugibus, pecudibusq; non tantum semina ad seruādum indolem ualent: quantum terræ proprietates, cœliq;, sub quo aluntur: mutat. Macedones, qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quiq; alias sparsas per orbem terrarum colonias habent: in Syros, Parthos, Ægyptios degenerarunt. Massilia inter Gallos subtraxit aliquatulum ab accolis animorum: nisi quod ex spartana dura illa & horrida disciplina mansit. Generosius in sua quicquid sede gignitur: insitum alienæ terræ in id, quo alitur, natura uertente se, degenerat. Phrygas igitur gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cæcidistis: uictos uictores cædetis. Magis uereor: ne parum inde gloriæ, quā ne nimium belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit, fugauitq;. Nolite existimare: beluas tantum recens captas feritatem illam syluestrem primo seruare: deinde cum diu manibus humanis alantur, mitescere: in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse. Eosdem ne hos creditis esse: qui patres eorum, auiq; fuerunt: extorres inopia agrorum profecti domo per asperrimam Illyrici oram, Pæoniam inde & Thraciam, pugnādo cum ferocissimis gentibus emensi, has terras ceperunt. duratos eos
tot malis

tot malis,exasperatosq; accepit terra,quæ copia rerum omnium faginaret,uberrimo agro,mittissimo cœlo, clementibus accolarum ingenijs omnis illa, cum qua uenerant,mansuefacta est feritas. Vobis mehercule Martis uiris cauēda ac fugienda quàmprimum amœnitas est Asiæ. tantum hæ peregrinæ uoluptates ad extinguendum uigorem animorum possunt: quantum contagio disciplinæ,morisq; accolarū ualet. Hoc tamen feliciter euēnit: quod sicut uim aduersus uos nequaquam,ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinēt:cum qua uenerunt: belliq; gloriam uictores eandem inter socios habebitis: quam,si seruātes antiquum specimen animorum Gallos uicissetis. Concione dimissa,missisq; ad Epissognatum legatis,qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manserat:& negauerat Antiocho aduersus Romanos auxilia: castra mouit. Primo die ad Alandrum flumen, postero ad uicum quem uocant Tyscon, uentum. Eò legati Orondensium cum uenissent amicitiam petentes: CC talenta ijs sunt imperata: precantibusq; ut domum renuntiarent, potestas facta. Ducere inde exercitum consul ad Plitendum,deinde ad Alyattos castra posita. Eò missi ad Epissognatum redierunt legati, compulsi reguli, orantes: ne Tectosagis bellum inferrent. ipsum in eam gentem iturum Epissognatum: persuasurumq; ut imperata faciant. Data uenia regulo, duci inde exercitus per Axylon(quam uocant)terram, cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modo quicquam, sed ne spinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis: simo bubulo pro lignis utuntur. Ad Euballum Gallogræciæ castellum castra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hostium equites. nec turbant tantum stationes romanas repente inuecti: sed quosdam etiam occiderunt. qui tumultus cum in castra perlatus esset:effusus repente omnibus portis equitatus romanus fudit, fugauitq; Gallos:& aliquot fugientes occidit. Inde consul, ut qui iam ad hostes peruentum cerneret: explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat.& continentibus itineribus cum ad Sangariū flumen peruenisset:pontem,quia uado nusquam transitus erat:facere instituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens admiscetur ad Bithyniam Tymbris fluuius: inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur: & in Propontidem sese effundit,non tamen tam magnitudine memorabilis: quàm quod piscium accolis ingentē uim præbet. Transgressis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris magnæ à Pesinunte occurrere cum insignibus suis,uaticinātes fanatico carmine:deam Romanis uiam belli,& uictoriā dare,imperiumq; eius regionis. Accipere se omen cum dixisset consul: castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium peruenit. Id haud magnum quidem oppidum est: sed plusquàm mediterraneū celebre, & frequens emporium. tria maria pari fermē distantia interuallo habet:ad Hellespōtum,ad Sinopen, & alterius oræ litora:qua Cilices maritimi colunt. multarum, magnarumq; præterea gentium fines contingit:quarum commercium in eum maxime locum mutui usus contraxere. Id tum desertum fuga incolarum oppidum,refertum idem copia rerum omnium inuenerunt. Ibi statua habentibus legati ab Epissognato uenerunt,nūtiantes: profectum eum ad regulos Gallorum nihil æqui impetrasse,ex campestribus uicis,agrisq; frequentes demigrare:& cum coniugibus ac liberis,quæ ferre atq; agere possent,præ se agentes,portantesq; Olympum montem petere:ut inde armis,locorumq; situ sese tueantur. Certiora postea Orondensium legati attulerunt. Tolistobogiorum ciuitatem Olympū montem cepisse. diuersos Tectosagos alium montem,qui Magana dicatur:petisse. Trocmos,coniugibus ac liberis apud Tectosagos depositis,armatorum agmine Tolistobogijs statuisse auxilium ferre.Erant autem tunc trium populorum reguli Ortiago,& Combolomarus,& Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio sumendū fuerat,quod cum montes editissimos eius regionis tenerent:conuectis omnibus, quæ ad usum quāuis longi temporis sufficerent: tædio se fatigaturos hostes censebant. nam neq; ausuros per tam ardua,atq; iniqua loca subire eos:& si conarentur:uel parua manu prohiberi,ac deturbari posse: nec quietos in radicibus gelidorum mōtium sedentes frigus,aut inopiam laturos. Et cum ipsa altitudo locorū eos tutaretur:fossam quoq; & alia munimenta uerticibus ijs,quos insederant, circūicere,minima apparatus missilium telorum cura fuit:quod saxa affatim præbiturā asperitatem ipsam locorum credebant. Consul,quia non cōminus pugnam, sed procul locis op-

pugnandis futuram præceperat animo: ingentem uim pilorum, uelitarium hastarum, sagittarum, glandisq; & modicorum qui funda mitti lapidum possent, parauerat. instructusq; missilium apparatu ad Olympum montem ducit: & à quinque ferme millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus, & Attalo progressum eum ad naturam montis, situmq; gallicorum castrorum uisendum, equites hostium, duplex numerus effusus è castris, in fugam auerterunt. occisi quoq; pauci fugientium: uulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimenta processit: tuto circumuectus montem, animaduertit meridiana regione terrenos, & placide accliuos ad quendam finem colles esse: ad septentrionem arduas, & rectas propè rupes: atq; omnibus ferme alijs inuijs, itinera tria esse: unum medio monte: quàm terrena erant: duo difficilia ab hyberno solis ortu, & ab æstiuo occasu. Hæc contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra. postero die sacrificio facto, cum primis hostijs litasset: trifariam exercitum diuisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, quàm æquissimum aditum præbebat mons: ascendit: & L. Manlium fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, & tuto possit, subire iubet. si qua periculosa, & prærupta occurrant: non pugnare cum iniquitate locorum: neq; inexuperabilibus uim afferre: sed obliquo monte ad se declinare: & suo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte circumire sensim per infima montis: deinde ab æstiuo occasu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero diuisit. secum esse ipsum iuuenem iussit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfectis: ut intenti, quid ubiq; geratur, animaduertant: opemq; ferre, quò postulent res, properent. Galli ab duobus lateribus satis fidentes inuia esse, ab ea parte, quæ in meridiem uergeret, ut armis clauderent uiam: quatuor ferme millia armatorum ad tumultum imminentem uiam minus mille passuum à castris occupandum mittunt: eo se rati uelut castello iter impedituros. Quod ubi Romani uiderunt: expediunt sese ad pugnam. ante signa modico interuallo uelites eunt, & ab Attalo Cretenses sagittarij, & funditores, & Tralli Thracæ: signa peditum, ut per arduum, leni gradu ducuntur, ita præ se habentium scuta: ut missilia tantum uitarent: pede collato non uiderentur pugnaturi. Missilibus ex interuallo loci prælium commissum, & primo par est: Gallos loco adiuuante: Romanos uarietate, & copia telorum. procedente certamine nihil iam æqui erat. scuta longa, cæterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plana male tegebant Gallos, nec iam tela alia habebant, præter gladios: quorum, cum manum hostis non consereret: nullus usus erat. saxis, nec modicis, ut quæ non præparassent: sed quod cuiq; temere trepidanti ad manum uenisset: ut insueti, nec arte, nec uiribus adiuuantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis incauti, & ab omni parte configebantur: nec quid agerent, ira & pauore obcæcatis animis, cernebant. & erant deprehensi genere pugna: in quod minime apti sunt. nam quæadmodum comminus, ubi inuicem pati, & inferre uulnera licet: accendit ira animos eorum: ita ubi ex occulto, & procul leuibus telis uulnerantur: nec quò ruant cæco impetu, habet: uelut feræ transfixæ in suos temere incurrunt. Detegebat uulnera eorum: & quod nudi pugnant: & sunt fusa & candida corpora: ut quæ nunquam, nisi in pugna nudentur. ita & plus sanguinis è multa carne fundebatur: & foediores patebant plagæ: & candor corporum magis sanguine atro maculabatur. sed non tam patentibus plagis mouetur, interdum infecta cute: ubi latior, quàm altior plaga est: & etiam gloriosius se pugnare putat. idem, cum aculeus sagittæ, aut glandis abditæ introrsus tenui uulnere in speciem urit: & scrutanteis quæ uellant, telum non sequitur: tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis pestis uersi prosternunt corpora humi: sic ut passim procuberent. alij ruentes in hostem undiq; configebantur: & cum comminus uenerant: gladijs à uelitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet: & in dextera hastas: quibus eminus utitur. gladio hispaniensi est cinctus. quod si pede collato pugnandum est: translatis in læuam hastis, stringit gladium. Pauci supererant iam Gallorum, qui posteaquàm ab leui armatura superatos se uiderunt: & instare legionum signa: effusa fuga castra repetunt, pauoris, & tumultus iam plena: ut ubi foemina, pueriq; & alia imbellis turba permista esset. Romanos uictores deserti fuga hostium acceperunt tumuli. Sub idem tempus L. Manlius, & C. Heluius, cum quoad uiam colles obliqui dederunt, ascendissent: posteaquàm

posteaquàm ad inuia uetum est: flexere iter in partem montis, quæ una habebat iter: & sequi consulis agmen modico uterq; interuallo, uelut ex cõposito, cœperunt: quod primo optimum factu fuisset, in id necessitate ipsa compulsi, subsidia enim in talibus iniquitatibus locorũ maximæ spei suis fuerant: ut primis forte deturbatis, secundi & tegant pullos: & integri pugnam excipiant. Consul, posteaquàm ad tumulos ab leui armatura capros prima signa legionum perueniunt: respirare, & conquiescere paulisper militẽ iubet. simul strata per tumulos corpora Gallorum ostendat. & cum leuis armatura tale prælium ediderit: quid ab legionibus? quid ab iustis armis? quid ab animis fortissimorũ militum expectari? castra illis capienda esse: in quæ compulsi ab leui armatura hostis trepidet. præcedere tamen iubet leuem armaturam: quæ, cum staret agmen: colligendis per tumulos telis, ut missilia sufficerent, haud segne id ipsum tempus consumpserat. Iam castris appropinquabant, & Galli, ne parũ se munimenta sua tegerent: armati pro uallo cõstitant, obruti deinde omni genere telorum, cum quo plures ac densiores erant, eo minus uani quicq; intercideret teli: intra uallum momento temporis cõpelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinẽ compulsi in castra uis ingens missilium telorum conieciatur, & uulnerari multos, clamor permixtus mulierum atq; puerorum ploribus significabat. In eos, qui portas stationibus suis clauserant: legionum antesignani pila coniecerunt. hi uero non uulnerabatur: sed transuerberatis scutis pleriq; inter se conferti hærebant, nec diutius impetũ Romanorũ sustinuerunt. Patetibus iam portis, priusq; irrumperent uictores: fuga è castris Gallorũ in omnes partes facta est. ruunt cæci per uias, per inuia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant: nihil præter hostẽ metuunt, itaq; pleriq; præcipites per uastam altitudinem prolapsi, aut debilitati exanimantur. Consul castris captis, direptione prædæq; abstinet, militem sequi pro se quæq; & instare, & perculsis pauorem addere iubet. Superuenit & alterũ cum L. Manlio agmen, nec eos castra intrare sinit, protinus ad persequendos hostes mittit, & ipse paulo post, tradita captiuorũ custodia tribunis militum, sequitur, debellatum ratus: si in illo pauore q̃ plurimi cæsi forent: aut capti. Egresso consule, C. Heluius cum tertio agmine aduenit, nec continere suos à direptione castrorum ualuit, prædæq; eorum, iniquissima sorte, qui pugnae nõ interfuerant: facta est. Equites diu ignari & pugnae, & uictoriæ suorum steterunt, deinde & ipsi, quantũ equi in colles subire poterat: sparsos fuga Gallos circa radices montis cõfectari cæcidere: aut cepere. Numerus interfectorũ haud facile iniri potuit: quia late inter omnes anfractus montium fugaq; & cædes fuit: & magna pars rupibus inuijs in profundæ altitudinis cõualles delapsa est: pars in syluis, uepribusq; occisa. Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit: ad XL millia hominũ cæsa author est. Valerius Antiãs, qui magis immodicus in numero augẽdo esse solet: non plus decem millia. Numerus captiuorũ haud dubie millia XL expleuit, quia omnis generis, ætatisq; turbam secum traxerant, demigrantiũ magis, q̃ in bellum euntium modo. Consul armis hostium in uno concrematis cumulo, cæteram prædam conferre omnes iussit: & aut uendidit quod eius in publicum redigendũ erat: aut cum cura, ut q̃ æquissima esset, per milites diuisit. Laudati quoq; pro concione omnes sunt: donatiq; pro merito quisq; ante omnes Attalus summo cæterorũ assensu, nam singularis eius iuuenis cum uirtus, & industria in omnibus laboribus periculisq; tum modestia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. Ad eos profectus cos. tertijs castris Angirã, nobilem in illis locis urbem, peruenit: unde hostes paulo plus X millia aberant, ubi cum statua essent: facinus memorabile à captiua factũ est. Orisgontis reguli uxor forma eximia custodiebatur inter plures captiuos, cui custodiæ cõturio præerat, & libidinis, & auaritiæ militaris, is primo eius animum tentauit, quem cum abhorrentẽ à uoluntario uideret stupro: corpori, quod seruum fortuna erat: uim fecit, deinde ad leniendam indignitatẽ iniuriæ, spem redditus ad suos mulieri fecit, & ne eam quidem ut gratuitam amans, certo auri pondere pactus, ne quem consciũ suorum haberet, ipsi permittit, ut quem uellet, unum ex captiuis nuntium ad suos mitteret, locũ propè flumen constituit: quod duo, nec plus, necessarij captiue cum auro uenirent nocte insequenti ad eam accipiendã. Forte ipsius mulieris seruus inter captiuos eiusdem custodiæ erat, hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte

insequenti & duo necessarij mulieris ad constitutum locum, & centurio cum captiua uenit, ubi cum aurum ostenderent: quod summam talenti attici (tanti enim pepigerat) expleret: mulier lingua sua, ut stringerent ferrum: & centurionem pensantem aurum occiderent: imperauit. Iugulati præcisum caput ipsa inuolutum ueste ferens ad uirum Orisgontē, qui ab Olympo domum effugerat: peruenit, quem priusquam complecteretur: caput centurionis ante pedes eius abiecit, mirantib; cuiusnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquā muliebre esset, & iniuriam corporis, & ultionem uiolatae per uim pudicitiae confessa uiro est, aliaq; (ut traditur) sanctitate & grauitate uitae huius matronalis facinoris decus ad ultimū cōseruauit. Ad Angiram in statua Tectosagum oratores ad cōsulem uenerunt petentes: ne ante ab Angira castra moueret: quā collocutus cum suis regibus esset, nullas conditiones pacis ijs non bello fore potiores. Tempus in posterū diem constituitur: locusq; qui maxime medius inter castra Gallorum, & Angiram est uisus. Quō cum consul ad tempus cum præsidio quingentorū equitum uenisset: nec ullo gallorū ibi uiso, regressus in castra esset: oratores ijsdem redeunt, excusantes: religione obiecta uenire reges non posse, principes gentis, per quos aequae res transigi posset: uenturos. Consul, se quoq; Attalum missurum dixit. Ad hoc colloquium utrinq; uentum est, trecentos equites Attalus præsidij causa cum adduxisset: actae sunt pacis cōditiones. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non poterat: conuenit uti consul regesq; eo loco postero die congregerentur. Frustratio Gallorum eō spectabat: primum ut tererent tempus: donec res suas, cum quibus periclitari nolebant: cū coniugibus ac liberis trans Halyn flumen traicerent: deinde quod ipsi consuli parum cauto aduersus colloquiū fraudem insidiabatur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciae expertae delegerunt equites, & successisset fraus: nī pro iure gentium, cuius uiolandi consilium initum erat: stetit fortuna. Pabulatores, lignatoresq; romani in eam partem, in qua colloquiū futurum erat: ducti sunt: tutius id futurum tribunis ratis: quia consulis præsidium & ipsum pro statione habituri erant, hosti oppositū, suam tamen alteram stationem propius castra sexcentorū equitum posuerunt. Consul, affirmante Attalo uenturos reges, & transigi rem posse, profectus ē castris cum eodem, quo antea, præsidio equitum quingentorum ferē processit, sed cum nec multum à constituto loco abesset: repente cōcitatis equis cum impetu hostili uidit Gallos uenientes, constituit agmen: & expedire tela, animosq; equitibus iussis, primo constanter initium pugnae accepit: nec cessit. deinde, cum prægrauaret multitudo: cedere sensim, nihil confusis turmarū ordinibus, cepit. postremo, cum iam plus in mora periculi, quā in ordinibus conseruandis præsidij esset: omnes passim in fugam effusi sunt, tum uero instare dissipatis Galli: & cedere, magnaq; pars oppressa foret: nī statio pabulatorū sexcenti equites occurrissent, ij procul clamore pauido suorum exaudito, cum tela equosq; expedissent: integri profligatam pugnam acceperunt, itaq; uersa extemplo fortuna est: uersus in uictores à uictis terror: & primo impetu fusi Galli sunt, & ex agris occurrebant pabulatores: & undiq; obuius hostis Gallis erat: ut ne fugam quidem facilem, aut tutam haberent: quia recentibus equis Romani fessos sequebantur, pauci ergo effugerunt, captus est nemo, maior multo pars per fidem uiolati colloquiū pcenas morte luerunt. Romani ardētibus animis postero die omnibus copijs ad hostem peruenerunt, biduum naturā montis per se ipsum explorando, ne quid ignoti esset, absumpsit consul, tertio die cum auspicio operā dedisset: deinde immolasset: in quatuor partes diuisas copias educit: duas ut medio mōte duceret: duas ab lateribus ut aduersus cornua Gallorum erigeret. Hostium quod roboris erat, Tectosagi & Troceni mediam tenebant aciem, millia hominū quinquaginta, equitatū, quia equorum nullus inter inaequales rupes usus erat: ad pedes deductū, x millia hominū, ab dextero locauerunt cornu. Ariarathis Cappadoces, & Morzi auxiliares in laeuo quatuor ferē millium numerū explebant. Consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorū omnis generis ut aequae magna uis ad manum esset, curauit. Vbi appropinquarunt: omnia eadem utrinq; quae fuerant in priore prælio: erāt: præter animos, & uictoribus ab re secūda auctos, & hostibus fractos, quia etsi non ipsi uicti erant: suae gentis hominū cladem pro sua ducebant, itaq; à paribus initijs cepta res eundem exitū habuit. Velut nubes leuium telorū coniecta obruit aciem Gallorum, nec

aut pro

aut procurrere quisquā ab ordinibus suis, ne nudaret undiq; corpus ad ictus: audebat: & stantes, quo densiores erant: hoc plura uelut destinatū petētib; uulnera accipiebant. Consul iam per se turbatis si legionum signa ostēdisset, uersuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines uelitibus, & alia turba auxiliorū, aciem promouit. Galli & memoria Tolistobogiorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, fessiq; & stando & uulneribus, ne primum quidem impetū, & clamorem Romanorū tulerunt. Fuga ad castra inclinauit, sed pauci intra munimenta se recepere, pars maior dextra læuaq; palati, quā quēq; impetus tulit: fugerunt, uictores usq; ad castra secuti cæciderunt terga, deinde in castris cupiditate prædæ hæserunt: nec sequebatur quisquam. In cornibus Galli diutius steterunt: quia serius ad eos peruentum est, cæterū ne primum quidem coniectū telorum tulerunt. Consul, qui ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat: eos, qui in cornibus fuerant: protinus ad sequendos hostes misit, per aliquantum spatium secuti, non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt, reliqui flumen Halyn traiecerunt, Romanorū magna pars ea nocte in hostiū castris mansit, cæteros in sua castra consul reduxit, postero die captiuos, prædāq; recensuit, quæ tanta fuit: quātam auidissima rapiendi gens, cum cis montem Taurū omnia armis per multos tenuisset annos: coaceruare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unum locum cōgregati, magna pars faucij, & inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad consulem miserunt. Eos Manlius Ephesum uenire iussit, ipse (iam enim mediū autumnū erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, uictorem exercitum in hyberna maritimæ oræ reduxit. Dum hæc in Asia geruntur: in cæteris prouincijs tranquillæ res fuerunt.

Censores Romæ T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt, princeps in senatu tertium lectus P. Scipio Africanus, quatuor soli præteriti sunt, nemo curuli usus honore, & in equitatu recensendo mitis admodū censura fuit, substructionē super Aquimeliū in Capitolio, & uiam silice sternēdam à porta Capena ad Martis ædem locauerunt.

Campani, ubi censerentur, senatum consuluerunt, decretum: uti Romæ censerentur. Aquæ ingētes eo anno fuerunt, Tyberis duodecies campum Martiū, plana q; urbis inundauit. Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter cos. M. Fuluius perdomitis Ætolis, cum traiecisset in Cephaleniā: circa ciuitates insulæ misit percunctatum: utrum se dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallēt? metus ad omnes ualuit: ne deditionē recusarent, obsides inde imperatos pro uiribus inopis populi, uicenos autē Cranonij, & Phalenses, & Samei dederūt. Insperata pax Cephaleniae affulserat: cum repente una ciuitas, incertū quam ob causam, Samei descuerunt. Quia opportuno loco urbs posita esset: timuisse se aiebāt: ne demigrare cogerētur ab Romanis, cæterum ipsi ne sibi eum finxerint metum: & timore uano quietum excitauerint malum: an iactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit: nihil comperti est: nisi quod datis iam obsidibus, repente portas clausuerunt: & ne suorū quidem precibus (miserat enim sub muros consul ad tentādā misericordiam parentum, populariumq;) desistere ab incepto uoluerunt. Oppugnari deinde, postea q; nihil pacati respondebatur: cepta urbs est, apparatus omnem tormentorū machinarumq; transuectū ab Ambraciæ oppugnatione habebat, & opera, quæ facienda erant: impigre milites perfecerunt, duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros. Nec ab Sameis quicquam, quo aut opera, aut hostis arceri posset: prætermisum est, duabus tamen maxime resistebant rebus: una, interiorē semper iuxta uallum pro diruto nouum obstruentes murum: altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in stationes, & plerunq; ijs prælijs superiores erant. Vna ad coercendos inuenta haud magna memoratu res est, centum funditores ab Ægio, & Patris, & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immistis strata litora sunt: funda mare apertum incessentes exercebantur, itaq; longius certiusq; & ualidiore ictu, quā Balearis funditor, eo telo usi sunt, & est non simplicis habenæ, ut balearica, aliarumq; gentium, funda: sed triplex scutale crebris futuris duratum: ne fluxa habena uolutetur in ictu glans: sed librata cum federit, uelut neruo missa excutiat, coronas modici circuli magno ex interuallo loci assueti trañcere, non capita solum hostium uulnerabant, sed quem locum

destinassent oris. Eæ fundæ Samios cohibuerunt: ne tam crebro, ne ue tam audacter erumperent: adeo, ut precarentur ex muris Achæos: ut parumper abscederent: & se cum romanis stationibus pugnantes quiete spectarent. Quatuor menses obsidionem Samij sustinuerunt, cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut uulnerarentur: & qui supererant, fessi & corporibus & animis essent: Romani nocte per arcem, quam Cyatidem uocant: (nam urbs in mare deuexa in occidentem uergit) muro superato in forum peruenerunt. Samij posteaq̃ captam urbis partem ab hostibus senferunt: cum coniugibus, ac liberis in maiorem refugerunt arcem, inde postero die dediti, direpta urbe, sub corona omnes uenierunt. Consul compositis rebus Cephallenia, præsidio Samæ imposito, in Peloponnesum, iam diu accersentibus Ægïensibus maxime, ac Lacedæmonijs, traiecit. Ægium à principio Achaici concilij semper cōuentus gentis indicti sunt: seu dignitati urbis id, seu loci opportunitati datum est. hunc morem Philopœmenes eo primum anno labefactare conatus, legem parabat ferre: ut in omnibus ciuitatibus, quæ achaici concilij essent: inuicem conuentus ageretur. & sub aduentum consulis Demiurgis ciuitatū, qui summus est magistratus: Ægium euocantibus, Philopœmenes (prætor tum erat) Argos conuentum edixit, quod cum appareret omnes ferè conuenturos: consul quoq̃, quanq̃ Ægiensium fauebat causæ: Argos uenit, ubi cum disceptatio fuisset: & rem inclinatam cerneret: incepto destitit. Lacedæmonij deinde cum in sua certamina auerterunt. Sollicitam eam ciuitatem exules maxime habebant, quorum permagna pars in maritimis laconicæ oræ castellis, quæ omnes adepti erant: habitabant, id ægre patientes Lacedæmonij, ut aliquem liberum ad mare haberent aditum: siquādo Romam, alio ue quod mitterent legatos: simulq̃ ut emporium, & receptaculum peregrinis mercibus ad necessarios usus esset: nocte adorti uicum maritimum, nomine Lamin, improuiso occupauere. Vicani, quiq̃ ibi exules habitabant: primo inopinata re territi sunt: deinde sub lucem cōgregati leui certamine expulerunt Lacedæmonios, terror tamen omnem maritimam oram perualit: legatosq̃ communiter & castella omnia, uicq̃, & exules, quibus ibi domicilia erant: ad Achæos miserūt. Philopœmenes prætor, iam inde ab initio exulū causæ & amicus, & author semper Achæis minuendi opes & authoritatem Lacedæmoniorum, concilium quærentibus dedit, decretumq̃ referente eo factum est: cum in fidem Achæorum, tutelamq̃ T. Quintius, & Romani Laconicæ oræ castella, & uicos tradidissent: & cū abstinere his ex fœdere Lacedæmonij deberent: Lamis uicus oppugnatus esset: cædesq̃ ibi facta: qui eius rei authores, affinesq̃ essent: nisi dederentur Achæis: uiolatum uideri fœdus. Ad exposcendos eos legati extemplo Lacedæmonem missi sunt. Id imperium adeo superbum, & indignum Lacedæmonijs uisum est: ut si antiquæ ciuitatis fortuna esset: haud dubie arma extemplo capturi fuerint, maxime autem consternauit eos metus: si semel primis imperijs obediendo iugū accepissent: ne, id quod iamdiu moliretur: Philopœmenes exulibus Lacedæmonem traderet. Furentes igitur ira triginta hominibus ex factione, cum qua cōsiliorum aliqua societas Philopœmeni, atq̃ exulibus erat: interfectis, decreuerunt renuntiandam societatem Achæis: legatosq̃ extemplo Cephalleniam mittēdos: qui consuli M. Fulvio, quiq̃ Romanis Lacedæmonem dederent: orarentq̃ eum: ut ueniret in Peloponnesum ad urbem Lacedæmonem in fidem, ditionemq̃ populi romani accipiendam. Id ubi legati ad Achæos retulerunt: omnium ciuitatum, quæ eius concilij erant, cōsensu bellum Lacedæmonijs indictum est, ne extemplo gereretur, hyems impedit, incursionibus tamen paruis, latrocinij magis, q̃ belli modo, non terra tantū, sed etiam nauibus à mari fines eorum uastati. Hic tumultus cōsulem in Peloponnesum adduxit: iussuq̃ eius Elin concilio indicto, Lacedæmonij ad disceptandū acciti. Magna ibi non disceptatio modo, sed etiā altercatio fuit, cui consul, cū alia satis ambitiose, partem utrāq̃ fouendo, incerta respōdisset: una denūtiatione, ut bello abstinerent, donec Romanam legatos ad senatū misissent: finē imposuit. Vtrinq̃ legatio missa Romā est, exules quoq̃ Lacedæmoniorū suā causam, legationēq̃ Achæis iniūxerunt. Diaphanes, & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorū fuerunt, qui dissidentes in rep. tum quoq̃ minime inter se cōuenientes orationes habuerūt. Diaphanes senatui disceptationē omniū rerum permittebat, eos optime controuersias inter Achæos, ac Lacedæmonios finituros esse. Lycortas ex

tas ex præceptis Philopoemenis postulabat: ut Achæis ex fœdere ac legibus suis, quæ decreverant, agere liceret: libertatemque sibi illibatam, cuius ipsi authores essent, præstarent. Magnæ auctoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat. nouari tamen nihil de Lacedæmonijs placebat. cæterum respõsum ita perplexum fuit: ut & Achæi sibi de Lacedæmone permissum acciperent: & Lacedæmonij non omnia concessa ijs interpretaretur. Hac potestate immodice Achæi, ac superbe usi sunt. Philopoemeni cõtinuatur magistratus, qui ueris initio exercitu indicto, castra in finibus Lacedæmoniorum posuit. legatos deinde misit ad deposcendos authores defectionis: & ciuitatẽ in pace futuram, si id fecissent, pollicens: & illos nihil indicta causa passuros. Silentium præ metu cæterorum fuit, quos nominatim depoposcerat, ipsi se ituros professi sunt: fide accepta ab legatis, uim abfuturam, donec causam dixissent. Ierunt alij etiam illustres uiri, & aduocati priuatis: & quia pertinere causam eorum ad rempublicam censebant. Nunquam aliàs exules Lacedæmoniorum Achæi secum adduxerant in fines: quia nihil æque alienaturũ animos ciuitatis uidebatur. tunc exercitus totius propè antesignani exules erant. Ii uenientibus Lacedæmonijs ad portam castrorum agmine facto occurrerunt. & primo laceßere iurgijs, deinde altercatione orta cum accenderentur iræ: ferocissimi exulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos, & fidem legatorum testarentur: & legati, & prætor summo ueret turbas: & protegeret Lacedæmonios: uinculaque iam quosdam iniicientes arceret: crescebat tumultus concitata turba. Et Achæi ad spectaculum primo cõcurrerunt, deinde uociferantibus exulibus, quæ passi forent, & orantibus opem, affirmatibusque simul nunquam talem occasionem habituros, si eam prætermisissent: fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis sacratum fuisset: irritum per illos esse: priusquam alio de integro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse: accensa his uocibus multitudo ad uocẽ unius, qui ut ferirent, inclamauit: saxa coniecit: atque ita XV II, quibus uincula per tumultum iniecta erant: interfecti sunt. LXIII postero die comprehensi, à quibus prætor uim arcuerat, non quia saluos uellet: sed quia perire causa indicta nolebat: obiecti multitudini iratæ, cum auersis auribus pauca locuti essent: damnati omnes, & traditi sunt ad supplicium. Hoc metu iniecto Lacedæmonijs, imperatũ primum: ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militassent: terra Laconica excederent, tum uti quæ seruitia tyranni liberaßent: (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent, qui ibi mansissent: eosprehendendi, uendendi, abducendi Achæis ius esset. Lycurgi leges, moresque abrogarent: Achæorum assuescerent legibus, institutisque. ita unius eos corporis fore: & de omnibus rebus facilius consensuros. Nihil obediens fecerunt: quàm ut muros diruerent: nec ægrius passi sunt: quàm exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis ijs factum est. & mentione illata, externos auxiliares dimissos, & Lacedæmonijs ascriptos (ita enim uocabant, qui à tyrannis liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus: ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & uendere iure prædæ placuit. multi comprehensi uenerunt. porta ex ea pecunia Megalopoli permissu Achæorum resecta est: quam Lacedæmonij diruerant. Et ager Belbinatis, quẽ iniuria tyranni Lacedæmoniorum possederant: restitutus eidem ciuitati ex decreto uetere Achæorum: quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc uelut eneruata ciuitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno: quàm disciplina Lycurgi, cui per octingentos annos assueuerant: sublata. A concilio, ubi apud consulem inter Achæos, Lacedæmoniosque disceptatum est: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat: comitiorum causa profectus Romam, creauit cõsules M. Valerium Messalam, & C. Liuium Salinatorem. M. Æmylium Lepidum inimicum eo quoque anno petentem deiecissee tradunt. Prætores inde creati Q. Martius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitibus perfectis, consulem M. Fuluium in prouinciã ad exercitum, redire placuit. ei que, & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis signum dei ipsius ex decemuirorum responso, & seiuges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio positi, consulem dedisse inscriptum est. & XII clypea arata ab ædilibus curulibus

P. Claudio

P. Claudio, & P. Sulpitio Galba sunt posita ex pecunia: qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt. & ædilis plebis Q. Fulvius Flaccus duo signa aurata, uno reo damnato (nam separatim accusauerant) posuit. collega eius A. Cæcilius neminem condemnauit. Ludi romani ter, plebei quinque toti instaurati. M. Valerius Messala inde, & C. Liuius Salinator consulatum idibus martijs cum inissent: de republica, deq; prouincijs, & exercitibus senatum consuluerunt. De Ætolia, & Asia nihil mutatum est. Consulibus, alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est. comparare inter se, aut sortiri iussi: & novos exercitus, binas legiones scribere: & ut socijs latini nominis quinadena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Messalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iurisdicção euenit. Q. Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Catinius ulteriorem est sortitus. De exercitibus ita placuit, è Gallia legiones, quæ sub C. Lælio fuerant: ad M. Tutium proprætorem in Brutios traduci, & qui in Sicilia esset, dimitti exercitum. & classem, quæ ibi esset: Romam reduceret M. Sempronius. pro Hispanijs legiones singulæ, quæ tum in ijs prouincijs erant: decretæ: & ut terna millia peditum, ducentos equites ambo prætores in supplementum socijs imperarent: secumq; transportarent. Priusquam in prouincias noui magistratus proficiscerentur, supplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis: quod luce inter horam tertiam fermè & quartam tenebræ obortæ fuerant. & nouendiale sacrificium indictum est: quod in Auentino lapidibus pluisset. Campani, cum eos ex senatusconsulto quod priore anno factum erat: censors Romæ cenferi coegissent: (nam antea incertum fuerat, ubi cenferentur) petierunt: ut sibi ciues romanas ducere uxores liceret: & si qui prius duxissent: ut habere eas, & ante eam diem nati uti iusti sibi liberi hæredesq; essent. utraq; res impetrata.

De Formianis Fundanisq; municipibus, & Arpinatibus C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgauit: uti ijs suffragij latio (nam ante sine suffragio habuerat ciuitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex autoritate senatus ferretur, cum intercederent: edocti populi esse, non senatus ius, suffragium, quibus uelit, impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est: ut in Æmylia tribu Formiani, & Fundani, in Cornelia Arpinates ferret. atq; in his tribubus tum primum ex Valerij plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quintio, lustrum condidit. censa ciuium capita CCLVIII millia, CCCVIII.

Lustro perfecto consules in prouincias profecti sunt. Hyeme ea, qua hæc Romæ gesta sunt: ad Cn. Manlium consulem primum, deinde proconsulem hybernantem in Asia legationes undiq; ex omnibus ciuitatibus, gentibusq; quæ cis Taurum montem incolunt conueniebant. sed ut clarior, nobiliorq; uictoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis: ita lætior socijs erat de Gallis, quàm de Antiocho. Tolerabilior regia seruitus fuerat: quàm feritas immanium barbarorum, incertusq; indies terror: quod uelut tempestas eos populantes inferret. itaq; ut quibus libertas Antiocho pulso, pax, Gallis domitis, data esset: non gratulatum modo uenerant: sed coronas etiam aureas, pro suis quæq; facultatibus, attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur: & ab Ariarathe rege Cappadocum uenerunt ad ueniam petendam, luendamq; pecunia noxam: quod auxilijs Antiochum iuuisset. Ei CC talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum: cum Eumenes rex uenisset: tum datum ijs legem. ciuitatum legationes cum benignis responsis lætiores etiam, quàm uenerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphylia, frumentumq; ex pacto cum L. Scipione federe iussi aduehere. eò se cū exercitu uenturum. Principio deinde ueris lustrato exercitu profectus, die VIII Apameam uenit. ibi triduum statuius habitis, tertijs rursus ab Apamea castris in Pamphylia, quod pecuniâ frumentumq; regio conuehere iusserat: peruenit. mille & quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui diuiditur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in ijs locis regio tenebatur præsidio. appropinquanti præfectus præsidij obuius fuit, XXX dierum tempus petens: ut regem Antiochum de urbe tradenda cõsuleret. dato tempore ad eam diem, decessit præsidio. & à Perga L. Manlio fratre cū IIII millibus militum Qronda ad reliquum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigendum misso, ipse quia Eumenem regem

regem, & decem legatos ab Roma Ephesum uenisse audierat: iussis sequi Antiochi legatis, Apameam exercitū reduxit. Ibi ex X legatorum sententia foedus in hæc uerba ferè cum Antiocho conscriptum est. Amicitia regi Antiocho cum populo romano his legibus, & conditionibus esto. Ne quem exercitū, qui cum populo romano, socijs uel bellum gesturus erit: rex per fines regni sui, eorum uel, qui sub ditione eius erunt: transire finito, neu commeatu, ne uel qua alia ope iuuato. idem Romani, socijsq; Antiocho, & ijs, qui sub imperio eius erunt: præstent. Belli gerendi ius Antiocho ne esto cum illis, qui insulas colunt: ne uel in Europam transeundi. Excedito urbibus, agris, uicis, castellis cis Taurum montem usq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri usq; ad iuga, quæ in Lycaoniam uergit. Ne qua arma efferto ex ijs oppidis, agris, castellisq; quibus excedat, si qua extulit: quæ, quoq; oportebit, recte restituito. Ne uel militem, ne uel quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium ciues, quæ regno abscedunt: cum rege Antiocho, intraq; fines eius regni sunt: Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos, sociosq; sunt: ijs ius abeundi, manendiq; esto. Seruos seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus, aut transfuga erit: reddito Romanis, socijsq; Elefantos tradito omnes: neq; alios parato. Tradito & naues longas, arma, mentaq; earum: ne uel plures, quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm XXX remis agatur: habeto: ne uel minorem ex belli causa: quod ipse illaturus erit. ne uel nauigato citra Calicandrum, ne uel Sarpedonium promontoria: extra quam si qua nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex ijs gentibus, quæ sub ditione populi romani sunt: Antiocho regi ius ne esto: ne uoluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum, sociorum uel quæ ædes, ædificiaq; intra fines regni Antiochi sunt: quo iure ante bellum fuerunt: eo Rhodiorum, sociorum uel sunt. Si quæ pecuniæ debentur: earum exactio esto. Si quid ablatum est: id conquirendi, cognoscendi, repetendiq; ius item esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ij tenent, quibus Antiochus dedit, ex ijs præsidia deducito: utiq; recte tradantur, curato. Argenti probi XII millia attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis, talentum ne minus pondo LXXX romanis ponderibus pendat, & tritici XL millia modium. Eumeni regi talenta CCCL intra quinquenniū dato: & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta CXXVII. Obsides Romanis XX dato, & triennio mutato, ne minores octonū denū annorum, neu maiores quinū quadragenū. Si qui sociorum populi romani ultro bellum inferent Antiocho: uim ui arcendi ius esto: dum ne quam urbem aut belli iure teneat: aut in amicitiam accipiat. controuersias inter se iure ac iudicio disceptent: aut, si utrisq; placebit, bello. De Annibale Pæno, & Ætolo Thoante, & Mnasimacho Acarnanæ, & Chalcidensibus Eubulida & Philone dedendis in hoc quoq; foedere ascriptum est: & si quid postea addi, mutari uel placuisset: ut id saluo foedere fieret. Consul iurauit in hoc foedus. ab rege qui exigerent iusiurandum, profecti Q. Minutius Thermus, & L. Manlius: qui tum forte ab Orondis redijt, & Q. Fabio Labeoni, qui classi præerat, scripsit: ut Patara extemplo proficisceretur: quæq; ibi naues regiæ essent, concideret: cremaretq;. Profectus ab Epheso quinquaginta tectas naues aut concidit: aut incendit. Telmessum eadem expeditione, territis subito aduentu classis oppidanis, recepit. ex Lycia protinus iussis ab Epheso sequi, qui ibi relictæ erant, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræum ab Epheso naues uenirent: totam inde classem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, cum inter cætera, quæ accipienda ab Antiocho erant: elephantos quoq; accepisset: donoq; Eumeni omnes dedisset: deinde causas ciuitatum, multis inter nouas res turbatis, cognouit. Et Ariarathes rex, parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui desponderat per eos dies filiam: dimissa in amicitiam est acceptus. Ciuitatum autem cognitæ causis decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ stipendiariæ regi Antiocho fuerant: & cum populo Romano senserant: ijs immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerant: aut stipendiariæ Attali regis: eas omnes uectigal pendere Eumeni iusserunt. nominatim præterea Colophonijs, qui in Notio habitant: & Cymæis, & Milesijs immunitatem concesserunt. Clazomenijs super immunitatem & Donissam insulam dono dederunt. & Milesijs, quem Sacrum appellant,

appellant, agrum restituerunt. & Ilienſibus Rhœteum, & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita: quàm originum memoria. eadem & Dardanum liberandi cauſa fuit. Chios quoque, & Smyrnæos, & Erythræos pro ſingulari fide, quam eo bello præſtiterunt: & agro donarunt: & in omni præcipuo honore habuerunt. Phocenſibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus: & ut legibus antiquis uterentur, permiſſum. Rhodijs affirmata: quæ data priore decreto erant. Lycia, & Caria datæ: & uſq; ad Mæandrum amnem, præter Telmeſſum. Regi Eumeni Cherſoneſum in Europa, & Lyſimachiâ, & caſtella, uicos, agros, quibus ſinibus tenuerat Antiochus: adiecerunt: in Aſia Phrygiam utrâq; alteram ad Hellespontum: maiore alteram uocant: & Myſiam, quam Pruſias rex ademerat: reſtituerunt: & Lycaoniam, & Mityadam, & Lydiam, & nominatim urbes Tralleis, atq; Ephreſum, & Telmeſſum. De Pamphylia diſceptatû inter Eumenem, & Antiochi legatos cum eſſet: quia pars eius citra, pars ultra Taurum eſt: integra res ad ſenatum reſcitur. His ſœderibus, decretisq; datis, Manlius cum decem legatis, omniq; exercitu ad Hellespontum proſectus, euocatis eò regulis Gallorum: leges, quibus pacem cum Eumene ſeruarent: dixit: denuntiavitq;: ut morem uagandi cum armis finirent: agrorumq; ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum, fratrem regis, ab Elæa adducta, copias omneis in Europâ traiecit. inde per Cherſoneſum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtatiua habuit: ut quàm maxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter uulgo horrebant: ingrederetur. Quo proſectus eſt ab Lyſimachia die, ad amnem Melana, quæ uocant: inde poſtero die ad Cypſelas peruénit. à Cypſellis uia decem milliû ferè ſylueſtris, anguſta, confragosa excipiebat. propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuiſus exercitus. & præcedere una iuſſa, altera magno interuallo cogerere agmen, media impedimêta interpoſuit: plauſtra cum pecunia publica erant, pretioſaq; alia præda. Itaq; cum per ſaltum iret: Thracum decem haud ampliùs millia ex quatuor populis, Aſtij, & Cæni, & Maduateni, & Coreli ad ipſas anguſtias uiam circunſederunt. Opiniò erat: non ſine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum ſciſſe, non aliâ, quàm per Thraciam redituros Romanos: & quâtam pecuniam ſecum portarent. In primo agmine imperator erat, ſollicitus propter iniquitatē locorum. Thraces nihil ſe mouerunt: donec armati tranſirent. poſteaquàm primos ſuperafſe anguſtias uiderunt: poſtremos nondum appropinquantibus: impedimenta, & ſarcinas inuadunt. cæſisq; cuſtodibus, partim ea, quæ in plauſtris erant, diripere, partim ſub oneribus iumêta abſtrahere cœperunt. Vnde poſteaquàm clamor primum ad eos, qui iam ingreſſi ſaltum ſequebâtur: deinde etiam ad primum agmen eſt perlatus: utrinq; in medium concurritur: & inordinatum ſimul pluribus locis prælium conſeritur. Thraces præda ipſa impeditos oneribus, & pleroſq; ut ad rapiendum manus uacuas haberent, inermes ad eandem præbet. Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notos occuſantibus, & latentibus interdû per cauas ualles prodebat. ipſa etiam onera plauſtraq; ut ſors tulit, his, aut illis incommode obiecta pugnantibus impedimento ſunt: alibi prædo, alibi prædæ uindex cadit: prout locus iniquus, æquus uē his, aut illis, prout animus pugnantium eſt: prout numerus. alij enim pluribus, quàm ipſi erant: alij paucioribus occurrerant. uaria pugnae fortuna eſt. multi utrinq; cadunt. Iam nox appetebat: cum prælio excedunt Thraces, non fuga uulnerum, aut mortis: ſed quia ſatis prædæ habebant. Romanorum primum agmen extra ſaltum circa templum Bendidium caſtra loco aperto poſuit. pars altera ad cuſtodiam impedimentorum medio in ſaltu duplici circûdata uallo manſit. poſtero die prius explorato ſaltu, quàm mouerent, primis ſe coniungit. In eo prælio, cum & impedimêtorum pars, & calonum, & milites aliquot, cum paſſim toto propè ſaltu pugnaretur: cecidiſſent: Q. Minutij Thermi morte omiſſum eſt inceptum, fortis ac ſtrenui uiri. Eo die ad Hebrum fluuium peruentum eſt. inde Aeniorum ſines præter Apollinis, Geruntium quem uocant incolæ, templum ſuperant. Aliæ anguſtiæ circa Tympira excipiunt, (hoc loco nomen eſt) nec minus confragosa, quàm priores. ſed quia nihil ſylueſtre circa eſt: ne latebras quidem ad inſidiandum præbent. Huc ad eandem ſpem prædæ Thrauiſ, gens & ipſa Thracum, conuenere. ſed quia nudæ ualles, procul ut conſpicerentur anguſtias

angustias obsidentes, efficiebant: minus terroris tumultusque fuit apud Romanos. quippe etsi iniquo loco, prælio tamen iusto, acie aperta, collatis signis dimicandum erat. conferti subeuntes cum clamore impetu facto primum expulere loco hostes: deinde auertere. fuga inde, cædesque suis ipsos impredientibus angustijs fieri coepta est. Romani uictores ad uicum Maronitarum (Salentum appellant) posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit: triduumque ibi frumentum accipientes manserunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipsis, partim ex nauibus suis: quæ cum omnis generis com meatu sequebantur. Ab stativis diei uia Apolloniam fuit, inde per Abderitarum agrum Neapolim peruentum est. Hoc omne per Græcorum colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per medios Thracas dies noctesque, etsi non infestum, suspectum tamen: donec in Macedoniam peruenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus, cum à Scipione eadem uia duceretur: habuerat, nullam ob aliam causam, quam quod prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoque Claudius author est ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurrisse: quadringentos equites fuisse Numidas: paucos elephantos. Mutinis filium per medios hosteis cum centum quinquaginta delectis equitibus perrupisse: eundem, cum mox Mutines iam in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus dispositis, manum cum hoste conseruisset: terrorem ab tergo præbuisse: atque inde turbatos equestri uelut procella hosteis ad peditum agmen non accessisse. Cn. Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit, inde per Epirum Apolloniam cum peruisset: nondum adeo hyberno contempto mari, ut transire auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius consul ex Liguribus ad magistratus subrogandos Romam uenit: nulla memorabili in prouincia re gesta: ut ea probabilis moræ causa esset: quod solito serius ad comitia uenisset. Comitia consulibus rogandis fuerunt ad XII kalendas martias, creati M. Æmylius Lepidus, C. Flaminius. Postero die prætores facti App. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Messala, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius Crassipes. Comitibus perfectis, quas prouincias prætoribus esse placeret, retulit ad senatum consul. decreuerunt duas Romæ iuris dicundi causa: duas extra Italiam, Siciliam, & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam, & extemplo, priusquam inirent magistratum, sortiri iussi. Ser. Sulpitius urbanam, Q. Terentius peregrinam est sortitus. L. Terentius Siciliam: Q. Fuluius Sardiniam: App. Claudius Tarentum: M. Furius Galliam. Eo anno L. Minutius Myrtilus, & L. Manlius, quod legatos Carthaginenses pulsasse dicebantur: iussu Q. Terentij prætoris urbis per fœciales traditi sunt legatis: & Carthaginem aduecti.

In Liguribus magni belli, & gliscentis in dies magis fama erat, itaque consulis nouis, quo die de prouincijs, & de repub. retulerunt: senatus utriusque Ligures prouinciam decreuit. Huic S. C. Lepidus cos. intercedebat, indignum esse prædicans: consules ambos in ualles Ligurum induci, M. Fuluium, & Cn. Manlium biennium iam alterum in Europa, alterum in Asia, uelut pro Philippo, atque Antiocho substitutos regnare. si exercitus in his terris esse placeat: consules ipsi potius, quam priuatos præesse oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non sit: pacem pretio uenditantes. si eas prouincias exercitibus obtinere opus esset: sicut M. Attilio, L. Scipioni coss. M. Fuluius, & Cn. Manlius successissent consules: ita Fuluius, Manliusque C. Liuium, & M. Valerium consules debuisse succedere. nunc certe perfecto ætolico bello, recepta ab Antiocho Asia, deuictis Gallis, aut consules ad exercitus consulares mitti, aut reportari legiones inde, reddique tandem reipublicæ debere. Senatus his auditis in sententia perseverauit: ut consulis ambobus Ligures prouincia esset: Manlium, Fuluiumque decedere de prouincijs, & exercitus inde deducere, ac redire Romam placuit. Inimicitia inter M. Fuluium, & M. Æmylium consulem erant. & super cætera Æmylius serius biennio se consulem factum M. Fuluij opera dicebat. itaque ad inuidiam ei faciendam legatos Ambracienses in senatum subornatos criminibus introduxit. Qui sibi, cum in pace essent: imperataque à prioribus consulis fecissent: & eadem præstare obedienter M. Fuluius parati essent: bellum illatum questi. agros primum depopulatos: terrorem direptionis, & cædis urbi iniectum: ut eo metu claudere cogrentur portas, obsessos deinde, & oppugnatos se: & omnia alia exempla belli edita in

se, cædibus, incendijs, ruinis, direptione urbis, coniuges, liberos in seruitium abstractos: bona adempta: & quod se ante omnia moueat: templa tota urbe spoliata ornamentis, simulachra deum, deos immo ipsos cõuulsos ex sedibus suis ablatos esse: parietes, postesq; nudatos, quos adorent, ad quos precentur, & supplicent, Ambraciensibus non superesse. Hæc querentes interrogando criminose ex composito consul ad plura, uelut non sua sponte dicenda, eliciebat. Motis patribus, alter cos. C. Flaminius M. Fuluij causam excepit, qui ueterem, & obsoletam uiam ingressos Ambracienses dixit. Sic M. Marcellũ à Syracusanis, sic Q. Fuluium à Campanis accusatos, quin eadem opera T. Quintiũ à Philippo rege, M. Attilium, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium à Gallis, & ipsum Fuluium ab Ætolis, & Cephallenia populis accusari paterentur: Ambraciam oppugnatam, & captam, & signa inde, ornamenta q; ablata, & cætera facta, quæ captis urbibus soleant: negaturum aut me pro M. Fulvio, aut ipsum M. Fuluium censetis P. C? cum ob has res gestas triumphum à uobis postulaturus sit: Ambraciam captam, signa q; quæ ablata criminantur: cætera spolia eius urbis ante currum laturus: & fixurus in postibus suis: Nihil est, quod se ab Ætolis separent, eadem Ambraciensium, & Ætolorum causa est. Itaq; collega meus uel in alia causa inimicitias exerceat: uel si in hac utiq; mauult: retineat Ambracienses suos in aduentum M. Fuluij, ego nec de Ambraciensibus, neq; de Ætolis decerni quicquam absente M. Fulvio patiar. Cum Æmylius callidam malitiam inimici, uelut omnibus notam, insimularet: & tempus cum morãdo extracturum diceret: ne consule inimico Romam ueniret: certamine consulum biduum absumptum est, nec præsentem Flamini decerni quicquam uidebatur posse, captata occasio est: cum æger forte Flaminius abesset, & referente Æmylio, senatusconsultum factum est: ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur: in libertate essent: ac legibus suis uterentur, portoria ea, quæ uellent, terra mariq; caperent: dum eorum immunes Romani, ac socij latini nominis essent, signa, alia q; ornamenta, quæ quererentur ex ædibus sacris sublata esse: de ijs, cum M. Fuluius Romam reuertisset: placere ad collegium pontificum referri: & quod ij censuissent, fieri. Neq; his contētus cos. fuit: sed postea per infrequentiam adiecit S. C. Ambraciam non uideri ui captam esse. Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro ualitudine populi fuit per triduum: quia grauis pestilētia urbem, atq; agros uastabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati consules, & delectu perfecto (nouis enim uterq; maluit uti militibus) in prouinciam profecti sunt, ueteresq; omnes dimiserunt. Post consulum profectionem Cn. Manlius proconsul Romam uenit, cui cum ab Ser. Sulpitio prætore senatus ad ædem Bellonæ datus esset: & ipse commemoratis rebus ab se gestis postulasset: ut ob eas dijs immortalibus honos haberetur: sibi q; triumphanti urbem inuehi liceret: contradixerunt pars maior decem legatorum: qui cum eo fuerant: & ante alios L. Furius Purpurio, & L. Æmylius Paulus. Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ causa, scederisq; & legũ, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuissent: perficiendarum, Cn. Manlium summa ope tetendisse: ut eam pacem turbaret: & Antiochum, si sui potestatem fecisset: insidijs exciperet, sed illum cognita fraude consulis, cum sæpe colloquijs petitis captatus esset: non congressum modo, sed conspectũ etiam eius uitasse, cupientem transire Taurum, ægre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam superatibus terminos fataleis cladem experiri uellet: retentum, admouisse tamen exercitum: & propè ipsis iugis ad diuortia aquarum castra posuisse, cum nullam ibi causam belli inueniret, quiescētib; regijs: circũegisse exercitũ ad Gallogræcos, cui nationi non ex senatus autoritate, non ex populi iussu bellum illatum, quod quem unquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorum recentissima bella esse, de omnibus his consultum senatum: populum q; iussisse, sæpe legatos ante missos: res repetitas: postremo qui bellũ indicerent, missos. Quid eorum Cn. Manli factum est: ut istud publicũ populi romani bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? An eo ipso contentus fuisti: recto itinere duxisti exercitũ ad eos: quos tibi hostes desumpseras? an per omneis anfractus uiarum? cum uia consisteres, ut quò flexisset agmen Attalus, Eumenis frater: eò consul mercenarius cum exercitu Romano sequeris? Pisidiæ, Lycaoniæq; & Phrygiæ recessus omnes, atq; angulos peragrasti, stipẽ à tyrannis,

nis, castellanisq; deujs colligens. quid enim tibi cum Orondis? quid cū alijs æque innoxijs populis? Bellum autem ipsum, cuius nomine triumphū petis: quo modo gessisti? loco æquo, tempore tuo pugnans? Tu uero recte, ut dijs immortalibus honos habeatur, postulas: primum: quod pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferētis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde: quod beluas, non hostes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantū existimare mistum esse Gallogræcorum, multo ante & corpore & animo misti, ac mutati sunt, an si illi Galli essent: cum quibus millies uario euentu in Italia pugnatum est: quantum in imperatore nostro fuit: nuntius illinc redisset? bis cum ijs pugnatum est: bis loco iniquo subiit, in ualle inferiore pedibus penē hostiū aciem subiecit: ut si non tela ex superiore loco mitterent: sed corpora sua nuda inijcerēt: obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna populi romani est: magnum, & terribile nomen, recēti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi propē attonitæ erant tantæ corporū moles, fundis, sagittisq; in fugam consternatæ sunt, gladius in acie cruentatus nō est gallico bello, uelut auium examina ad crepitum primum missilium auolauere. At Hercule nos iudem, admonente fortuna quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset, cum redeuntes in latrunculos Thracas incidissemus: cæsi, fugati, exuti impedimētis sumus: Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est: quā si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, perisset: cum multis uiris fortibus cecidit: exercitus spolia regis Antiochi referens trifariam dissipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimēta, inter uepres in latebris ferarū noctem unam delituit. Pro his triūphus petitur? Si nihil in Thracia cladis, ignominiaq; foret acceptum: de quibus hostibus triumphum peteres? de ijs, ut opinor: quos tibi hostes senatus, aut populus romanus dedisset. sic huic L. Scipioni, sic illi M. Attilio de rege Antiocho, sic paulo ante T. Quintio de rege Philippo, sic P. Africano de Annibale, & Pœnis, & Syphace triūphus datus, & minima illa, cum iam senatus censuisset bella: quæ sita tamen sunt: quibus nuntiandū esset: ipls utiq; regibus nuntiarentur: an satis esset ad præsidium aliquod nuntiari? Vultis ergo hæc omnia pollui, & confundi: tolli fœcialia iura: nullos esse fœciales: fiat (pace deūm dixerim) iactura religionis: obliuio deorū capiat pectora uestra. num senatum quoq; de bello cōsuli non placet? non ad populum ferri: uelint: iubeant ne cum Gallis bellum geri? Modo certe consules Græciam, atq; Asiam uolebant, tamen perseuerantibus uobis Ligures prouinciam decernere, dicto audientes fuerunt, merito ergo à uobis prospere bello gesto triumphū petent: quibus authoribus gesserunt. Talis oratio Furij, & Æmylij fuit. Manlium in hunc maxime modum respondisse accepimus. Tribuni plebis antea solebant triumphum postulantibus aduersari patres conscripti, quibus ego gratiam habeo: quod seu mihi, seu magnitudini rerum gestarum hoc dederunt: ut non solum silētio comprobarent honorem meum: sed referre etiam, si opus esse uideretur, parati essent, ex decem legatis, si dijs placet, quod consilium dispensandæ, cohonestandæq; uictoriæ imperatoribus maiores dederunt nostri: aduersarios habeo. L. Furius, L. Æmylius currum triumphalem me conscendere prohibent: coronam insignem capiti detrahunt, quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent: testes citaturus fui rerum à me gestarum. Nullius equidem inuideo honori, uos tribunos plebei nuper, uiros fortes, ac strenuos, impediētes Q. Fabij Labeonis triumphum auctoritate uestra deterruistis, triumphauit, quem non bellum iniustum gessisse, sed hostem omnino non uidisse, inimici iactabant, ego, qui cum centum millibus ferocissimorū hostium signis collatis toties pugnaui: qui plus XL millia hominum cepi: aut occidi: qui bina castra eorum expugnaui: qui citra iugum Tauri omnia pacatiora, quam terra Italia est, reliqui: non triumpho modo fraudor: sed causam apud uos P. C. accusantibus meis ipse legatis dico, Duplex eorum, ut animaduertistis P. C. accusatio fuit, nam nec gerēdum mihi fuisse bellum cum Gallis: & gestum temere atq; imprudenter, dixerunt, non erant Galli hostes: sed tu eos pacatos imperata facientes uiolasti. Non sum postulaturus à uobis P. C. ut quæ cōmuniter de immanitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen romanum scitis: ea de illis quoq; qui Asiam incolunt, existimetis Gallis, remota uniuersæ gētis infamia, atq; inuidia per se ipsos æstimate. Vtinam rex Eumenes, utinam Asiæ ciuitates omnes adessent: & illos potius querentes, quā me

accusantem audiretis. mittite agetum legatos circa Asiam ad omnes urbes: & quærite: utrum à grauiori seruitute Antiocho ultra Tauri iuga moto, an Gallis subactis liberati sint: quoties agri eorum uastati sint: quoties prædæ abactæ, referant: cum uix redimendi captiuos copia esset: & mactatas humanas hostias, immolatosque liberos suos audirent. Stipendium scitote perpendisse socios uestros Gallis: & nunc liberatos per uos regio imperio, fuisse pensuros: si à me foret cessatum, quo longius Antiochus emotus esset: hoc impotētius in Asia Galli dominarentur: & quicquid est terrarum citra Tauri iuga: Gallorum imperio, nō uestro adiecissetis. At enim sunt hæc ita: uerum etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliauerunt: nec ideo populus romanus his bellum indixit: aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo nondum in iure, ac ditione uestra Græcia, atque Asia erat: ad curandum, animaduertendumque quid in his terris fieret: & hoc: quo finem imperij romani Taurum montem statuistis: quo libertatē, immunitatē ue ciuitatibus datis: quo alijs fines adiicitis: alias agro mulctatis: uectigal imponitis: regna augetis: minuitis: donatis: adimitis: curæ uestre cēsetis esse: ut pacem terra marique habeant. An, nisi præsidia deduxisset Antiochus: quæ quieta in suis partibus erant: non putaretis liberatam Asiam: si Gallorum exercitus effusi uagarentur: rata dona uestra, quæ dedistis regi Eumeni: rata libertas ciuitatibus esset: Sed quid ego hæc ita argumentor: tãquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos. Te L. Scipio appello: cuius ego imperio succedens, inuicem imperij tui uirtutem, felicitatemque pariter non frustra ab dijs immortalibus precatus sum: te P. Scipio: qui legati ius, collegæ maiestatem, & apud fratrem consulem, & apud exercitum habuisti. Scitis ne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuisse: uideritis in acie eos, in cornu utroque (id enim roboris esse uidebatur) locatos: pugnaueritis ut cum hostibus iustis: cecideritis: spolia eorum retuleritis: At qui cum Antiocho, non cum Gallis bellum senatus decreuerat: & populus iusserat. Sed simul, ut opinor, cum his decreuerant: iusserantque: qui inter eius præsidia fuissent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio: & cum quo nominatim fœdus ut fieret, mandaueratis: omnes hostes erant: qui pro Antiocho arma aduersus nos tulerunt. in qua causa cum Galli ante omnes fuissent, & reguli quidam, & tyranni: ego tamen & cum alijs pro dignitate imperij uestri coactis luere peccata sua, pacem pepigi: & Gallorum animos, si possent mitigari à feritate insita, tentaui: & posteaquam indomitos, atque implacabiles cernebam: tum demum ui atque armis coercendos ratus sum. Nunc quoniam suscepti belli purgatum est crimen: gesti reddenda est ratio. in quo considerem equidem causæ meæ, etiam si non apud romanum, sed apud carthaginensem senatum agerem: ubi in crucem tolli imperatores dicuntur: si prospero euentu, prauo consilio rem gesserunt. Sed si ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis, gerendisque deos adhibet: quia nullius calumniæ subiicit ea, quæ dii comprobauerunt: & in solennibus uerbis habet: cum supplicationem, aut triumphum decernit: quod bene, ac feliciter rempublicam administrarit: si nollem, si graue ac superbum existimarem uirtute gloriari: pro felicitate mea, exercitusque mei, quod tantam nationem sine ulla militum iactura deuicimus: postularem: ut dijs immortalibus honos haberetur: & ipse triumphans in Capitolium ascenderem: unde uotis rite nuncupatis profectus sum: negaretis hoc mihi cum dijs immortalibus: Iniquo enim loco dimicauit. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare: cum montem hostes cepissent: loco munito se tenerent: nempe eundem ad hostes erat: si uincere uellem. Quid: si urbem eo loco haberent: & mœnibus se tenerent: nempe oppugnandi erant. Quid: ad Thermopylas æquo ne loco M. Attilius cum rege Antiocho pugnauit: quid: Philippum non eo modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T. Quintius deiecit: Equidem adhuc qualem aut sibi fingant: aut uobis uideri uelint hostem fuisse, non inuenio. si degenerem, & emollitum amœnitate Asiæ: quid periculi uel iniquo loco subeuntibus fuit: si timendum & feritate animorum, & robore corporum: huic ne tantæ uictoriæ triumphum negatis: Cæca inuidia est P. C. nec quicquam aliud scit, quam detrectare uirtutes: corrumpere honores, ac præmia eorum. Mihi, quæso, ita ignoscatis P. C. si longiorem orationem non cupiditas gloriandi, sed necessaria criminum defensio fecit. An etiam per Thraciam saltus patentes, qui angusti erant: & plana ex arduis, & culta ex syluestribus

syluestribus facere potui: & præstare: nec ubi notis sibi latebris delitescerēt latrones Thraces: ne quid sarcinarum raperetur: ne quod iumentū ex tanto agmine abstraheretur: ne quis uulneraretur: ne ex uulnere uir fortis, ac strenuus Q. Minutius moreretur. In hoc casu, quo infelicitate incidit: ut talem ciuem amitteremus: hærent. quod, saltu iniquo, loco alieno cum adortus hostis nos esset: duæ simul acies primi & nouissimi agminis hærentem ad impedimenta nostra exercitum barbarorum circūuenerunt: quod multa millia ipso die, plura multo post dies paucos cæciderunt: & ceperunt: hoc si ipsi tacuerint: uos scituros, cum testis orationis meæ totus exercitus sit: non credunt. Si gladium in Asia non strinxissem: si hostem non uidissem: tamen triumphū in Thracia duobus prælijs merueram. Sed iam dictum satis est. quin pro eo, quod pluribus uerbis uos, quàm uolui, fatigauim: ueniam à uobis petitam, impetratamq; uelim patres conscripti. Plus crimina eo die, quàm defensio ualuisse: ni altercationē in sermone perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione: ut negaturus triumphū fuisse uideretur. Postero die & cognati, amiciq; Cn. Manlii summis opibus annexi sunt: & autoritas seniorum ualuit, negantium exemplum proditum memoriæ esse: ut imperator, qui perduellibus deuictis, confecta prouincia, exercitum reportasset: sine curru & laurea priuatus, inhonoratusq; urbem intraret. hic pudor malignitatē uicit: triumphumq; frequentes decreuerunt. Oppressit deinde mentionem, memoriāq; omnem contentionis huius maius, & cum maiore, & clariore uiro certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias author est) duo Q. Petiliū diem dixerunt, id, prout cuiusq; ingenium erat, interpretabatur. Alij non tribunos plebis, sed uniuersam ciuitatem incusabant: quæ id pati posset, duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno propè tempore in principes inuētas: Romam ingratiorem, siquidem uicta Carthago uictum Annibalem in exilium expulisset: Roma uictrix uictorem Africanum expellat. Alij: neminem unum tantum eminere ciuem debere: ut legibus interrogari non possit, nihil tam æquandæ libertatis esse: quàm potentissimum quenq; posse dicere causam, quid autem tutò cuiquam, nedum summam reip. permitti: si ratio non sit reddenda: qui ius æquum pati non possit: in eum uim haud iniustam esse. Hæc agitata sermonibus: donec dies dicendæ causæ uenit, nec alius ante ea quisquam, nec ille ipse Scipio consul, censor uel maiore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum est deductus. Iussus dicere causam, sine ulla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus: ut satis constaret: neminem unquam neq; melius, neq; uerius laudatum esse. dicebantur enim ab eodem animo ingenioq; à quo gesta erant. & aurium fastidium aberat: quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Tribuni plebis uetera luxuriæ crimina syracusanorum hybernorum, & Locris Plemilianum tumultum cum ad fidem præsentium criminum retulissent: suspicionibus magis, quàm argumentis pecuniæ captæ reum accusarunt. Filium captum sine precio redditum, omnibusq; alijs rebus Scipionem, tanquam in eius unius manu pax romana, bellumq; esset: ab Antiocho cultum, dictatorem cum cōsuli, non legatum in prouincia fuisse, nec ad aliam rem eò profectum: quàm ut id, quod Hispaniæ, Galliæ, Siciliae, Africae iam pridem persuasum esset: hoc Græciæ, Asiæq; & omnibus ad oriētem uersis regibus, gentibusq; appareret: unum hominem caput, columenq; imperij romani esse: sub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. Infamia intactū, inuidia qua posunt urgent. Orationibus in noctē perductis, producta dies est, ubi ea uenit: tribuni in rostris prima luce confederunt, citatus reus magno agmine amicorum, clientiumq; per mediam concionem ad rostra subiit, silentioq; facto. Hoc, inquit, die tribuni plebis, uosq; Quirites, cum Annibale, & Carthaginēsis signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. itaq; cum hodie litibus, & iurgijs superfederi æquum sit: ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem opt. max. Iunonemq; & Mineruam, cæterosq; deos, qui Capitolio, atq; arci præsident: salutandos ibo: hisq; gratias agam: quod mihi & hoc ipso die, & sæpe aliàs egregie reipublicæ gerendæ mentem, facultatemq; dederunt, uestrum quoq; quibus commodum est, ite mecum Quirites: & orate deos: ut mei similes principes habeatis. ita si ab annis septemdecim ad senectutē semper uos ætatem meam honoribus uestris anteistis: ego uestros honores rebus gerendis præ-

cessi. Ab rostris in Capitolium ascendit. simul se uniuersa concio auertit: & secuta Scipionem est: adeo, ut postremo scribae, uiatoresque tribunos relinquerent: nec cum his praeter seruilem comitatum, & praekonem, qui reum ex rostris citabat: quisquam esset. Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia templa deum cum populo romano circumiit. Celebratio is prope dies fauore hominum, & aestimatione uerae magnitudinis eius fuit: quam quo triumphans de Syphace rege, & Carthaginensibus urbem est inuectus. Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit. post quem, cum inuidiam, & certamina cum tribunis prospiceret: die longiore producta in Liternum concessit, certo consilio ne ad causam dicendam adesset, maior animus, & natura erat: ac maiori fortunae assuetus: quam ut reus esse sciret: & summitteret se in humilitatem causam dicentium. Vbi dies uenit: citarique absens est coeptus: L. Scipio morbum causam esse cur abesset, excusabat. quam excusationem cum tribunis, qui diem dixerant, non acciperent: & ab eadem superbia non uenire ad causam dicendam arguerent: qua iudicium, & tribunos plebis, & concionem reliquisset: & quibus ius de se dicendae sententiae, & libertatem ademisset: his comitatus, uelut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset: secessionemque eo die in Capitolium a tribunis plebis fecisset: Habetis ergo temeritatis illius mercedem, quo duce, & authore nos reliquistis: ab eo ipsi relictis estis. & tantum animorum indies nobis decrescit: ut ad quem ante annis XVII exercitum, & classem habentem tribunos plebis, aedilemque in Siciliam mittere ausi sumus: qui prehenderent eum: & Romam reducerent: ad eum priuatum ex uilla sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus? Tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreuerunt: si morbi causa excusaretur: sibi placere accipi eam causam: diemque a collegis produci. Tribunus plebis eo tempore T. Sempronius Gracchus erat: cui inimicitiae cum P. Scipione intercedebant. is, cum uetuisset nomen suum decreto collegarum ascribi: tristioresque omnes sententiam expectarent: ita decreuit. Cum L. Scipio excuset morbum esse causam fratri: satis id sibi uideri. se P. Scipionem, priusquam Romam redisset, accusari non passurum. tum quoque, si se appellet: auxilio ei futurum ne causam dicat. ad id fastigium rebus gestis, honoribus populi romani P. Scipionem deorum, hominumque consensu peruenisse: ut sub rostris reum stare, & praebere aures adolescentium conuictis, populo romano magis deforme, quam ipsi sit. Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus uestris stabit tribunus domitor ille Africae Scipio: ideo quatuor nobilissimos duces Penonorum in Hispania, quatuor exercitus fudit, fugauitque: ideo Syphacem cepit: Annibalem deuicit: Carthaginem uectigalem nobis fecit: Antiochum, recepto eius fratre consorte huius gloriæ, L. Cornelius Scipio ultra Tauri iuga emouit: ut duobus Petilijs succumberet: uos de P. Africano palmam peteretis? nullis ne meritis suis, nullis uestris honoribus unquam in arcem tutam, & uelut sanctam clari uiri peruenient: ubi si non uenerabilis, inuiolata saltem senectus eorum consolat. Mouit & decretum, & adiecta oratio non ceteros modo: sed ipsos etiam accusatores: & deliberaturos se quid sui iuris, & officij esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est coeptus. ibi gratiae ingentes ab uniuerso ordine, praecipue a consularibus, senioribusque T. Sempronio Graccho actae sunt: quod rempublicam priuatis similitatibus potiore habuisset. & Petilij uexati sunt probis: quod splendore aliena inuidia uoluissent: & spolia ex Africano triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. uitam Literni egit sine desiderio urbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt: monumentumque ibi aedificari: ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis: bellicis tamen quam pacis artibus memorabilior prima pars uitae, quam postrema fuit. quia in iuuenta bel-
* la assidue gesta: cum senecta res quoque defloruere: nec praebita est materia ingenio, quo ad primum consulatum: secundo etiam si censuram adiicias. quid asiatica legatio & ualitudine aduersa inutilis, & filij casu deformata: & post reditum necessitas aut subeundi iudicij, aut simul cum patria deferendi: punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque maius, neque periculosius Romani gessere: unam praecipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi. quorum princeps fuit M. Porcius Cato: qui uiuo quoque eo allatrare eius magnitudinem solitus erat. hoc authore existimantur Petilij & uiuo Africano rem ingressi: & mortuo roga-
tionem

tionem promulgasse. Fuit autem rogatio talis. Velitis: iubeatis: quæratûr, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est: quicquid sub eius imperio fuerunt: quod æs in publicum relatum non est: uti de ea re Ser. Sulpitius prætor urbanus ad senatum referat: quem eam rem velit senatus quærere de ijs, qui prætores nunc sunt? Huic rogationi primo Q. & L. Nummij intercedebant, senatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea semper factum esset: æquum censebant. Petilij nobilitatem & regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in Asia fuerat: latius rogandum censebat: non quæ ab Antiocho modo pecuniæ captæ forent: sed quæ ab alijs regibus, gentibusque. Cn. Manlium inimicum incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se, quam aduersus legem dicturum apparebat: dissuasor processit. is post mortem P. Africani fratris, uiri omnium fortissimi, clarissimi que eam exortam rogationem est conquestus, parum enim fuisse: non laudari pro rostris P. Africanum post mortem: nisi etiam accusaretur. & Carthaginenses exilio Annibalis contentos esse: populum romanum ne morte quidem P. Scipionis exatiari: nisi & ipsius fama sepulti laceretur: & frater insuper accessione inuidiæ mactetur. M. Cato suavit rogationem, extat & oratio eius de pecuniâ regis Antiochi, & Nummios tribunos autoritate deterruit: ne aduersarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus uti rogassent, iusserunt. Ser. Sulpitio deinde referente, quem rogationem Petilij quærere uellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt. Alij hunc prætorem adeo amicum Cornelie familiæ, ut qui Romæ mortuum, elatumque P. Scipionem (est enim ea quoque fama) tradunt: pileatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum isse, memoriæ prodiderunt: & ad portam Capenam mulsam prosecutis funus dedisse: quod ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset. Alij adeo inimicum eundem: ut propter insignem similitudinem ab ea factione, quæ aduersa Scipionibus erat: delectus sit potissimum ad quæstionem exercendam.

Cæterum ad hunc nimis æquum, aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio: simul & delata, & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hostiliorum Catonum, & C. Furij Culleonis quæstoris: & ut omnia contacta societate peculatus uiderentur: scribæ quoque duo, & accensus, L. Hostilius, & scribæ, & accensus, priusquam de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt: Scipio, & A. Hostilius legatus, & C. Furius damnati. Quo commodior pax Antiocho daretur: Scipionem V I millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, quam in ærarium retulerit: A. Hostilium LXXX pondo auri, & argenti CCCCIII: Furium quæstorem auri centum XXX, argenti CC pondo. Has ego summas auri, & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarij mendum, quam mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti. similius enim ueri est argenti, quam auri maius pondus fuisse: & potius quadragies, quam ducenties quadragies litem æstimatam: eo magis: quod tantæ summæ rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu tradunt: librumque rationis eius cum Lucium fratrem asferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus conperxisse, indignatum: quod cum bis millies in ærarium intulisset: quadragies ratio ab se posceretur. ab eadem fiducia animi, cum quæstores pecuniâ ex ærario contra legem promere non auderent: poposcisse clauas: & se aperturum ærarium dixisse: qui ut clauderetur effecisset. Multa alia in Scipionis exitu maxime uitæ, dieque dicta, morte, funere, sepulchro in diuersum trahunt: ut cui famæ, quibus scriptis assentiar, non habeam, non de accusatore conuenit. alij M. Næuium, alij Petilios diem dixisse scribunt. non de tempore, quo dicta dies sit: non de anno, quo mortuus sit: non ubi mortuus, aut elatus sit. alij Romæ, alij Litterni & mortuum, & sepultum, utrobique monumenta ostenduntur, & statuæ. nam & Litterni monumentum, monumentoque statua superimposita fuit. quam tempestate disiectam nuper uidimus ipsi. & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse: tertia poetæ Q. Ennij. Nec inter scriptores rerum discrepat solum: sed orationes quoque (si modo ipsorum sunt, quæ feruntur P. Scipionis, & T. Gracchi) aberrant inter se. Index orationis P. Scipionis, nomen M. Næuij tribuni plebis habet: ipsa oratio sine nomine est accusatoris, nebulonem modo, modo nugatorem appellat.

Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accusatorum Africani, aut diei dictæ Africano ullam mentionem habet. alia tota ferenda fabula est Gracchi orationi conueniens: & illi auctores sequendi sunt: qui, cum L. Scipio & accusatus & damnatus sit pecuniæ captæ ab rege: legatum in Hetruria fuisse Africanum tradunt. quod post famam de fratris casu allatam, relicta legatione cucurrisse eum Romam: & cum à porta recta ad forum se contulisset: quod in uincula duci fratrem dictum erat: repulisse à corpore eius uiatorem: & tribunis retinentibus magis pie quàm ciuilitè uim fecisse. hinc enim ipse Gracchus queritur: dissolutam esse à priuato tribuniciam potestatem, & ad postremum cum auxilium L. Scipioni polliceretur: adiicit: tolerabilioris exempli esse à tribuno plebis potius, quàm à priuato uictam uideri & tribuniciam potestatem, & rempublicam esse. sed ita hanc unam impotentem eius iniuriam inuidia onerat: ut increpando quod degenerauerit tantum à seipso, cumulas ei ueteres laudes moderationis & temperantiæ pro reprehensione præsentis reddat. castigatum enim quondam ab eo populum ait: quod eum perpetuum consulem, & dictatorem uellet facere. prohibuisse statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Iouis poni. prohibuisse ne decerneretur: ut imago sua triumphali ornatu è templo Iouis optimi maximi exiret. Hæc uel in laudatione posita ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus significarent: quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorem ex duabus filiabus (nam maior P. Cornelio Nasicæ haud dubie à patre collocata erat) nuptam fuisse conuenit. illud parum constat: utrum post mortem patris & desponsa sit: & nupserit: an ueræ illæ opiniones sint: Gracchum, cum L. Scipio in uincula duceretur: nec quisquam collegarum auxilio esset: iurasse sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere: nec se gratiæ quærendæ causa quicquam facere: sed in quem carcerem reges, & imperatores hostium ducentem uidisset P. Africanum: in eum se fratrem eius duci non passurum. senatum eo die forte cœnantem in Capitolio confurrexisse: & petisse: ut inter epulas Graccho filiam Africanus desponderet. quibus ita in publicum solenne sponsalibus rite factis cum se domum recepisset: Scipionem Æmyliæ uxori dixisse: filiam se minorem despondisse. cum illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum consultatum, adieciisset: non si T. Graccho daret, expertem consilij debuisse matrem esse: lætum Scipionem tam concordis iudicio & ipsi desponsam respondisse. Hæc de tanto uiro, quanquam & opinionibus, & monumentis literarum uariarent: proponenda erant. Iudicijs à Q. Terentio prætoris perfectis, Hostilius, & Furius damnati prædes eodem die quæstoribus urbanis dederunt. Scipio cum contenderet: omnem quam accepisset pecuniā, in ærario esse: nec se quicquam publici habere: in uincula duci est cœptus. P. Scipio Nasica tribunos appellauit: orationemque habuit plenam ueris decoribus non cōmuniter modo Corneliæ gentis, sed propriæ familiæ suæ. Parentes suos, & P. Africani, ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur: fuisse Cn. & P. Scipiones, clarissimos uiros. eos, cum per aliquot annos in terra Hispania aduersus multos Pœnorum, Hispanorumque & duces & exercitus nominis romani famam auxissent, non bello solum: sed quod romanæ temperantiæ fideique specimen illis gentibus dedissent: ad extremum ambos pro populo romano morte occubuisse. cum illorum tueri gloriam posteris satis esset: P. Africanum tantum paternas superauisse laudes: ut fidem fecerit: non sanguine humano, sed stirpe diuina satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur: ut quæ in Hispania, quæ in Africa, cum legatus fratris esset: gessisset, prætereantur: consulem & ab senatu dignum uisum, cui extra sortem Asia prouincia, & bellum cum Antiocho rege decerneretur: & à fratre, cui post duos consulatus censuramque & triumphum legatus in Asiam iret. ibi ne magnitudo & splendor legati laudibus cōsulis officeret: forte ita incidisse: ut quo die ad Magnesiā signis collatis L. Scipio Antiochum deuicisset: æger P. Scipio Elææ dierum aliquot uia abesset. non fuisse minorem eum exercitum, quàm Annibalis: cum quo in Africa esset pugnatum. Annibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces: qui imperator punici belli fuerit. & bellum quidem ita gestum esse: ut ne fortunam quidem quisque criminari possit. in pace crimine quæri: causam dici: uenisse huc X legatos: simul arguique, quorum ex consilio data pax esset. quin extitisse ex X legatis, qui Cn. Manlium accusarent. tamē non modo ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusa-

accusationem ualuisse. At hercule in Scipione ipsas leges pacis, ut nimium accommodatas Antiocho, suspectas esse. integrum enim ei regnum relictum: omnia possidere eum uictum, quæ ante bellum eius fuerint, auri & argenti cum uim magnam habuisset: nihil in publicum relatum: omne in priuatum uersum. An non præter omnium oculos tantum auri argentiq; in triumpho L. Scipionis, quantum non decem alijs triumphis, si omne in unum conferatur: sit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Asiam omnem, & proxima Europæ tenuisse Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum sit à Tauro monte in Ægæum usq; prominens mare: quot non urbes modo, sed gentes amplectatur, omnes scire, hanc regionem dierum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem usque ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulso eo in ultimum angulum orbis terrarum. Quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisset? Philippo uicto Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam: nec Quintio crimen quaesitum, non enim habuisse eum Africanum fratrem, cuius gloria prodesse L. Scipioni debuisset: inuidiam nocuisse, tantum auri argentiq; iudicatum esse in domum L. Scipionis illatum: quantum uenditis omnibus bonis redigi non posset. Id ubi ergo esse regium aurum? ubi tot hæreditates acceptas? in domo, quam sumptus non exhauferint: extare debuisse nouæ fortunæ cumulum. At enim quod ex bonis redigi non possit: ex corpore, & tergo per uexationem & cõtumelias L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcere inter fures nocturnos, & latrones uir clarissimus includatur: & in robore & tenebris expiret: deinde nudus ante carcerem proijciatur: non id Cornelie magis familiæ, quàm urbi Romanæ fore erubescendum. Aduersus ea Terentius prætor rogationem petiliæ ex senatusconsulto, & iudicium de L. Scipione factum recitauit, se, nisi referatur pecunia in publicum, quæ iudicata sit: nihil habere, quod faciat: nisi ut prehendi damnatum, & in uincula duci iubeat. Tribuni cum in consilium secessissent: paulo post C. Fannius ex sua collegarumq; aliorum, præter Gracchum, sententia pronuntiavit: prætori non intercedere tribunos, quo minus sua potestate utatur. T. Gracchus ita decreuit. Quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum sit, redigatur, se non intercedere prætori. L. Scipionem, qui regem opulentissimum orbis terrarum deuicerit: imperium populi romani propagauerit in ultimos terrarum fines: regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Asiæ deuinxerit populi romani beneficijs: plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit: non passurum inter hostes populi romani L. Scipionem in carcere, & in uinculis esse: mittiq; eum se iubere. Tanto assensu auditum est decretum: adeo dimissum L. Scipionem læti homines uiderunt: ut uix in eadē ciuitate uideretur factum iudicium. In bona deinde L. Scipionis possessum publice quaestores prætor misit, neq; in ijs non modo uestigium ullum comparuit pecuniæ regiæ: sed nequaquam tantum redactum est: quantæ summæ damnatus fuerat. Collata ea pecunia à cognatis, amicisq; & clientibus est L. Scipioni: ut si acciperet eam: locupletior aliquanto esset: quam ante calamitatem fuerat, nihil accepit, quæ necessaria ad cultum erant: redempta ei à proximis cognatis sunt, uerteratq; Scipionum inuidia in prætorem, & consilium eius, & accusatores.

DECADIS QUARTAE LIBER NONVS



DUM HAEC (si modo hoc anno acta sunt) Romæ aguntur: consules ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hostis uelut natus ad continendam inter magnorum interualla bellorum Romanis militarem disciplinam erat, nec alia provincia militem magis ad uirtutem acuebat, nam Asia & amœnitate urbium, & copia terrestrium, maritimarumq; rerum, & mollitia hostium, regijsq; opibus ditiores, q; fortiores exercitus faciebat, præcipue sub imperio Cn. Manlij solute, ac negligenter habiti sunt, itaq; asperius paulo iter in Thracia, & exercitior hostis magna clade eos castigauit, in Liguribus omnia erant: quæ militem excitarent: loca montana, & aspera: quæ & ipsis capere labor erat: & ex præoccupatis deijcere hostem: & itinera ardua, angusta, infesta insidijs: hostis leuis, & uelox, & repentinus: qui nullum usquā tempus, nullum locum quietum, aut securum esse sineret: oppugnatio necessaria munitorum

munitorum castrorum, laboriosa simul, periculosaq; inops regio: quæ parsimonia astringeret milites: prædæ haud multum præberet. itaq; non lixa sequebatur: non iumentorum longus ordo agmen extēdebat. nihil, præter arma, & uiros omnem spem in armis habentes, erat. nec deerat unquam cum ijs uel materia belli, uel causa: quia propter domesticam inopiam uicinos agros incurfabant. nunquam tamen in discrimen summæ rerum pugnabatur. Flaminius consul cum Frisinatibus Liguribus in agro eorum pluribus prælijs secundis factis, in deditionem gentem accepit: & arma ademit. ea quia sincera fide non tradebant, cum castigarentur: relictis uicis in montem Auginū confugerunt. confestim secutus est consul, cæteri effusi rursus, & pars maxima inermes per inuia & rupes disruptas præcipitantes fugerunt, quæ sequi hostis nō posset. ita trans Apenninum abierunt, qui castris se tenuerant: circumfessi, & expugnati sunt. Inde trans Apenninū ductæ legiones. ibi montis, quem ceperant, altitudine paulisper se tutati, mox in deditionē concesserunt. tum conquisita cum intētiore cura arma: & omnia adēpta. Translatum deinde ad Apuanos Ligures bellum: qui in agrum pisanum, bononiensemq; ita incurrauerant: ut coli non posset. his quoq; perdomitis cos. pacem dedit finitimis. & quia à bello quicquid esset prouincia, effecerat: ne in otio militē haberet. uiam à Bononia perduxit Arretium.

M. Æmylius alter cos. agros Ligurum, uicosq;, qui in campis aut uallibus erant: ipsi montes duos Ballistam, Suismontiumq; tenētibus, deuellit: depopulatusq; est. deinde eos, qui in montibus erant, adortus, primo leuibus prælijs fatigauit: postremo coactos in aciem descendere iusto prælio deuicit. in quo & ædem Dianæ uouit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum trans montanos adortus (in his & Frisinates Ligures erant) quos non adierat C. Flaminius: omnes Æmylius subegit: armaq; ademit: & de montibus in campos multitudinem deduxit. Pacatis Liguribus in agrum gallicum exercitum duxit. uiamq; ab Placētia, ut Flaminiæ committeret, Ariminum perduxit. prælio ultimo, quo cum Liguribus signis collatis confligit: ædem Iunoni reginæ uouit. Hæc in Liguribus eo anno gesta. In Gallia Furius prætor infontibus Cenomanis, in pace speciem belli quærens, ademerat arma. inde Cenomani cōquesti Romæ apud senatum, reiectiq; ad consulem Æmylium, cui, ut cognosceret, statueretq;, senatus permiserat: magno certamine cum prætore habito, tenuerunt causam. arma reddita Cenomanis: decedere è prouincia prætor iussus. Legatis deinde sociorum latini nominis, qui toto undiq; ex Latio frequentes conuenerant: senatus datus est. his querentibus magnam multitudinem ciuium suorum Romam commigrasse, & ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni prætori negotium datum est: ut eos cōquireret: & quæ C. Claudio, M. Liuiο censoribus, post uē eos censores, ipsum, parentem uē eius apud se cēsum esse probassent socij: ut redire eō cogeret, ubi censi essent. Hac conquisitione XII millia Latinorum domos redierunt: iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante. Priusquàm coss. redirent Romam: M. Fuluius proconsul ex Ætolia redijt. isq; ad ædē Apollinis in senatu cum de rebus in Ætolia, Cephalleniaq; ab se gestis disseruisset: petijt à patribus: ut æquū censerent ob remp. bene ac feliciter gestam, & dijs immortalibus honorem haberi iubere: & sibi triumphū decernere. M. Amburius tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Æmylij consulis aduentum decerneretur: intercessurum se ostendit. eum contradicere uelle: proficiscentemq; in prouinciā ita sibi mandasse: ut ea disceptatio integra in aduentum suum seruaretur. Fuluium temporis iacturam facere. senatum etiam præsentē consule quod uellet, decreturum. M. Fuluius. Si aut simultas M. Æmylij secū ignota hominibus esset: aut quàm is eas inimicitias impotenti ac propè regia ira exerceret: tamen non fuisse ferendum, absentem consulem & deorum immortalium honori obstare: & meritum debitumq; triumphum morari: imperatorē rebus egregie gestis, uictoremq; exercitum cum præda ac captiuis ante portas stare: donec consuli ob hoc ipsum moranti redire Romam libitum esset. Verum enim uero cum sint notissimæ sibi cum consule inimicitiae: quid ab eo quēquam æqui expectare? qui per infrequētiam furtim S. C. factum ad ærarium detulerit: Ambraciam non uideri uicini captam: quæ aggere, ac uineis oppugnata sit: ubi incēsis operibus alia de integro facta sint: ubi circa muros supra subterq; terram per dies quindecim pugnatum: ubi à prima luce, cum iam transcendisset muros miles: usq; ad noctem diu anceps prælium tenuerit: ubi plus tria millia hostium

hostium sint cæsa. Iam de deorum immortalium templis spoliatis in capta urbe, qualem calum-
 niam ad pontifices attulerit; nisi si Syracusarum, cæterarumque captarum ciuitatum ornamen-
 tis urbem exornari fas fuerit: in Ambraciam unam captam non ualuerit belli ius. & P. C. ora-
 re: & à tribunis petere: ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant. Vndique omnes alij de-
 precari tribunum: alij castigare. T. Gracchi collegæ plurimum oratio mouit. Ne suas quidem
 simultates pro magistratu exercere boni exempli esse. alienarum uero simultatum tribunum
 plebis cognitorem fieri, turpe & indignum collegij eius potestate, & sacris legibus esse. suo
 quaque iudicio & homines odisse, aut diligere, & res probare, aut improbare debere: non pen-
 dere ex alterius uultu, ac nutu: nec alienis momentis animi circumagi: astipularique irato consuli
 tribunum plebis: & quid priuatim M. Æmylius mandauerit, meminisse: tribunatum sibi à po-
 pulo romano mandatum obliuisci pro auxilio ac libertate priuatorum, non pro consulari regno.
 ne hoc quidem cernere eum: fore ut memoriæ ac posteritati mandetur: eiusdem collegij alterum
 è duobus tribunis plebis suas inimicitias remisisse reipub. alterum alienas, & mandatas exer-
 cuisse. His uictus castigationibus tribunus cum templo excessisset: referente Ser. Sulpitio præ-
 tore triumphus M. Fuluius est decretus. Is cum gratias P. C. egisset: adiecit: ludos magnos se Io-
 ui opt. max. eo die, quo Ambraciam cepisset, uouisse, in eam rem sibi centum pondo auri à ci-
 uitatibus collatum, petere ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in ærarium positurus es-
 set: id aurum secerni iuberent. Senatus pontificum collegium consuli iussit: num id omne aurum
 in ludos consumi necessarium esset: cum pontifices negassent ad religionem pertinere, quan-
 ta impensa in ludos fieret: senatus Fuluius, quantum uellet impenderet, permisit: dum ne sum-
 mam octoginta millium excederet. Triumphare mense Ianuario statuerat. sed cum audisset
 consulem Æmylium literis Amburij tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad
 impediendum triumphum Romam uenientem ægrum in uia substituisse: ne plus in triumpho
 certaminum, quam in bello haberet: prætulit triumphi diem. Triumphauit ad x kalendas ianua-
 rias de Ætolis, & de Cephallenia. Aureæ coronæ centum xii pondo ante currum latæ sunt: ar-
 genti pondo millia LXXXIII: auri pondo CCXLIII: tetradrachma attica CXVIII mil-
 lia: philippii nummi xii milia, CCCCXXII. signa ænea duxit CCLXXXV: signa mar-
 morea CCXXX. arma, tela, cætera spolia hostium magnus numerus. ad hæc catapultæ, bali-
 stæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli, & Cephallenij, aut regij ab Antiocho ibi relictij
 ad septem & xx. Multos eo die, priusquam in urbem inueheretur: in circo Flaminio tribunos,
 præfectos, equites, cæturiones, Romanos, sociosque donis militaribus donauit: militibus ex præ-
 da uicenos quinos denarios diuisit: duplex centurioni: triplex equiti. Iam consularium comitio-
 rum appetebat tempus, quibus quia M. Æmylius, cuius sortis ea cura erat: occurrere non pote-
 rat: C. Flaminius Romam uenit, ab eo creati coss. Sp. Posthumius Albinus, Q. Martius Phi-
 lippus. Prætores inde facti T. Menius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lu-
 cullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quintius Crispinus. Extremo anni magistratibus creatis, iam
 ad tertium nonas martias Cn. Manlius Volso de Gallis, qui Asiam incolunt: triumphauit. se-
 rius ei triumphandi causa fuit: ne Q. Terentio Culleone prætore causam lege petilia diceret: &
 incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat: conflagraret: eo infensioribus in se, quam
 in illum iudicijs: quod disciplinam militarem seuerè ab eo conseruatam successor ipse omni
 genere licentiæ corruerat. neque ea sola infamiæ erant: quæ in prouincia procul ab oculis fa-
 cta narrabantur: sed etiam magis ea: quæ in militibus eius quotidie conspiciebantur. Luxuriæ
 enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuecta in urbem est. inde primum lectos æratos,
 uestem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ suppellectilis ha-
 bebantur: monopodia, & abacos Romam aduexerunt. tunc psalteria, sambucistriaque, & conui-
 ualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoque ipsæ & cura, & sumptu maiore ap-
 parari ceptæ. tum coquus, uilissimum antiquis mancipium, & æstimatione, & usu in pretio esse:
 & quod ministerium fuerat: ars haberi cepta. uix tamen illa, quæ tum conspiciebantur: semi-
 na erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CC duodecim pon-
 do: argenti pondo CCXX millia centum tria: tetradrachmum atticum CVII millia uigin-
 ti: cisto-

ti:cistophori CCL:philippeorum aureorum nūmorum sedecim millia CCCXX. & arma, spoliaq; multa gallica carpentis transuecta, duces hostiū duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuisit:duplex centurioni.& stipendium duplex in pedites dedit:triplex in equites. Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt.carminaq; à militibus ea in imperatorem dicta:ut facile appareret,in ducem indulgentem,ambitiosumq; ea dici:triumphū esse militari magis fauore,quā populari celebrem. Sed ad populi quoq; gratiam cōciliandam amici Manliū ualuerunt.quibus annitētibus S.C. factum est:ut ex pecunia,quæ in triumpho translata esset:stipendiū collatum à populo in publicum,quod eius solutum antea non esset,solueretur. uicenosquinos & semisses in millia æris quæstores urbani cum fide & cura soluerunt. Per idem tempus tribuni militum duo, & ex duabus Hispanijs cum literis C.Attinij,& C.Manlij,qui eas prouincias obtinebāt:uenerunt, ex ijs literis cognitum est: Celtiberos, Lusitanosq; in armis esse:& sociorum agros populari. de ea re consultationē integram senatus ad nouos magistratus reiecit. Ludis romanis eo anno,quos P.Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus faciebant:malus in circo instabilis in signum Pollentiæ prōcidit:atq; id deiecit. ea religione moti patres & diem unum adiiciendum ludorum celebritati censuerunt:& signa duo pro uno reponenda: & nouum auratum faciendum.Et plebeiū ludi ab ædilibus C.Sempronio Blæso, & M.Furio Lusco diem unum instaurati sunt. Insequens annus Sp.Posthumium Albinum,& Q.Martium Philippum consules ab exercitu,bellorumq; & prouinciarum cura ad intestinæ cōiurationis uindictam auertit.Prætores prouincias sortiti sunt: T. Menius urbanam: M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos:C.Aurelius Scaurus Sardiniam:P.Cornelius Sulla Siciliam:L.Quintius Crispinus Hispaniam citeriorem: C.Calpurnius Piso Hispaniam ulteriorem. Consulibus ambobus quæstio de clandestinis coniurationibus decreta est. Græcus ignobilis in Hetruriam primum uenit,nulla cum arte earum, quas multas ad animorum corporumq; cultum nobis eruditissima omnium gens inuexit: sacrificulus & uates: nec is, qui aperta religione propalam & quæstum, & disciplinam profitendo animos errore imbueret: sed occultorum antistes sacrorum. Initia erant:quæ primo paucis tradita sunt:dein uulgari cœpta per uiros,mulieresq; additæ uoluptates religioni uini & epularū:quo plurimum animi illicerentur,cum uinum animos, & nox,& mīsti fœminis mares,ætatis teneræ maioribus, discrimē omne pudoris extinxissent: corruptelæ primum omnis generis fieri cœptæ:cum ad id quisq;, quod natura pronioris libidinis esset:paratam uoluptatem haberet.nec unum genus noxæ supra promiscua ingenuorum fœminarumq; erant.sed falsi testes, falsa signa testimoniaq; & iudicia ex eadem officina exhibant.uenena indidem, intestinæq; cædes: ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam extarent.multa dolo,pleraq; per uim audebāt.occulebat uim:quod præ ululatibus,tympanorumq;, & cymbalorum strepitu nulla uox quiritatium inter stupra,& cædes exaudiri poterat. Huius mali tabes ex Hetruria Romam uelut contagione morbi penetrauit. primo urbis magnitudo capacior,patientiorq; talium malorum ea cœlauit.tandem iudicium hoc maxime modo ad Posthumium consulem peruenit. P.Ebutius,cuius pater publico equo stipendia fecerat:pupillus relictus,mortuis deinde tutoribus sub tutela Duroniæ matris & uictricis T.Sempronij Rutilij educatus fuerat.& mater dedita uiro erat:& uictricus,quā tutelam ita gesserat: ut rationem reddere non posset: aut tolli pupillum,aut obnoxium sibi uinculo aliquo fieri cupiebat. uia una corruptelæ Bacchanalium erant. mater adolescentem appellat. se pro agro eo uouisse:ubi primum conualuisset,Bacchis eum se initiaturam,damnata uoti deū benignitate exoluere id uelle. x dierum castimonia opus esse.decimo die cœnatum, deinde pure lautum in sacrarium deducturam.Scortum nobile libertina Hispala Fecenia non digna quæstu, cui ancillula assueuerat:etiam postquā manumissa erat,eodem se genere tuebatur.huic consuetudo iuxta uicinītatē cum Ebutio fuit,minime adolescentis rei, aut famæ damnosa.ultro enim amatus,appetitusq; erat:& maligne omnia præberetibus suis,meretriculæ munificentia sustinebatur,quin eō processerat consuetudine capta:ut post patroni mortem: quia in nullius manu erat:tutore à tribunis & prætore petito,cum testamentum faceret:unum Ebutium instituere

tueret hæredem. Hæc amoris pignora cum essent: nec quicquā secretum alter ab altero haberent: per iocum adolescens uetat eam mirari: si per aliquot noctes secubuisset, religionis se causa, ut uoto pro ualitudine sua facto liberetur: Bacchis initiari uelle. Id ubi mulier audiuit: perturbata, dii meliora, inquit, mori & sibi, & illi satius esse: quā id faceret. & in caput eorum detestari minas, periculaq; qui id suassent. Admiratus cum uerba, tum perturbationem tātā adolescens parcere execrationibus iubet, matrem id sibi assentiente uictrico imperasse. Victricus ergo, inquit, tuus (matrem enim insimulare forsitan fas non sit) pudicitiam, famam, spem, uitamq; tuam perditum ire hoc facto properat: Eo magis mirabundo, quærentiq; quid rei esset, pacem ueniamq; precata deorum, dearumq;, si coacta caritate eius silenda enuntiaffet: ancillam se ait dominæ comitem id tum sacrarium intrasse: liberam nunquam eò accessisse. Scire corruptelarum omnis generis eam officinam esse: & iam biennio constare neminem initiatum ibi maiorem annis x x. ut quisq; introductus sit: uelut uictimam tradi sacerdotibus, eos deducere in locum, qui circūsonet ululatibus, cantuq; symphoniarum, & cymbalorum & tympanorum pulsu: ne uox quiritantis, cum per uim stuprū inferatur, exaudiri possit. Orare deinde: atq; obsecrare: ut eam rem quocūq; discuteret modo: nec se eò præcipitaret: ubi omnia infanda patientia primū, deinde facienda essent, neq; ante dimisit eum: quā fidem dedit adolescens, ab his sacris se temperaturum. Posteaquā domum uenit: & mater mentionem intulit: quid eo die, quid deinceps cæteris, quæ ad sacra pertinerent, faciendum esset: negat eorum se quicquam facturū: nec initiari sibi in animo esse. aderat sermoni uictricus, confestim mulier exclamat: Hispalæ concubitu carere eum decem noctes non posse, illius excetræ delinimentis, & uenenis imbutum nec parentis, nec uictrici, nec deorum uerecundiā habere, & iurgantes, hinc mater, hinc uictricus cum quatuor eum seruis domo exegerunt. Adolescens inde ad Ebutiam se amitam contulit: causamq; ei cur esset à matre eiectus, narrauit, deinde ex autoritate eius postero die ad eos. Posthumū, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertium ad se iussu redire dimisit, ipse Sulpitiam, grauem scēminam, socrum suam percunctatus est: ecquam anum Ebutiam ex Auentino nosset: cum ea nosse probam, & antiqui moris scēminam respōdisset: opus esse sibi ea conuenta dixit, mitteret nuntium ad eam, ut ueniret. Ebutia accita ad Sulpitiam uenit, & consul paulo post, uelut forte interuenisset: sermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lachrymæ mulieri obortæ: & miserari casum adolescentis cœpit: qui spoliatus fortunis à quibus minime oporteret, apud se tunc esset, eiectus à matre: quod probus adolescens (dij propitij essent) obscœnis, ut fama esset, sacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratū ratus consul non uanum authorem esse, dimissa Ebutia, socrum rogat: ut Hispalam identidem ex Auentino libertinam non ignotam uiciniae accerferet ad sese, eam quoq; esse quæ percunctari uellet. Ad cuius nuntium perturbata Hispala, quod ad tam nobilem, & grauem scēminam ignara causæ accerferetur: posteaquā lictores in uestibulo, turbamq; consularē, & consulem ipsum conspexit: propè exanimata est. In interiorē partem ædium abductam socru adhibita consul, si uera dicere inducere in animum posset, negat perturbari debere, fidem uel ab Sulpitia tali scēmina, uel ab se acciperet, expromeret sibi, quæ in ludo simili Bacchanalibus in sacro nocturno solebant fieri. Hoc ubi audiuit: tantus pavor, tremorq; omnium membrorū mulierem cepit: ut diu hiscere non posset, tandem cōfirmata, puellam admodum se ancillam initiatam cum domina ait, aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil qd ibi fiat, scire. Jam id ipsum cōsul laudare: quod initiatam se non inficiaretur, sed & cætera eadem fide expromeret, neganti ultra quicquā scire, non eandem, dicere, si coarguatur ab alio, ac per se fatenti ueniam, aut gratiā fore, eum sibi omnia exposuisse, qui ab illa audisset. Mulier haud dubie, id quod erat, Ebutium indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpitiæ prōcidit: & eā primo orare cœpit: ne mulieris libertinæ cum amatore sermonem in rem non seriam modo, sed capitalē etiam uerti uellet, se terrendi eius causa, non quod sciret quicquam, ea locutam esse. Hic Posthumius accensus ira, tum quoq; ait eam cum Ebutio se amatore cauillari credere: non in domo grauissimæ scēminæ, & cum consule loqui: & Sulpitia attollere pauētem: simul illam adhortari: simul iram generi lenire. Tandem confirmata, multum inculcata perfidia Ebutij, qui optime de eo ipso merita: talem gratiam re-

tulisset: magnum sibi metum deorum, quorum occulta initia enuntiaret: maiorem multo dixit hominum esse: qui se indicem manibus suis discerpturi essent. itaq; hoc se Sulpitiam, hoc consulem orare: ut se extra Italiam aliquò ablegarent: ubi reliquum uitæ degere tuto posset. Bono animo esse iubere eam consul: & sibi curæ fore dicere: ut Romæ tuto habitaret. Tum Hispala originem sacrorum expromit. Primo sacrarium id sceminarum fuisse: nec quenquam uirum eo admitti solitum. tres in anno statutos dies habuisse: quibus interdū Bacchis initiarentur, sacerdotes inuicem matronas creari solitas. Pacullam Miniam Campanam sacerdotem omnia tāquam deū monitu immutasse. nam & uiros eam primam suos filios initiasse, Minium & Herennium Cerinios: & nocturnū sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos singulis mēsis dies initiorum fecisse. ex quo in promiscuo sacra sint: & permisti uiri sceminis, & noctis licētia accesserit: nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermisum. plura uirorum inter sese, quàm sceminarum esse supra, si qui minus patiētes dedecoris sint: & pigriores ad facinus: pro uictimis immolari nihil nefas ducere. hanc summam inter eos religionē esse, uiros uelut mente capta cum iactatione fanatica corporis uaticinari, matronas baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim: demissasq; in aquam faces, quia uiuū sulphur cum calce insit, integra flamma efferre. Raptos à dijs homines dici: quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant. eos esse: qui aut cōiurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingētem, alterum iam propè populum esse: in his nobiles quosdam uiros, sceminasq; biennio proximo institutum esse: ne quis maior x x annis, initia retur. captari ætates & erroris, & stupri patiētes. Peracto indicio aduoluta rursus genibus preces easdem, ut se ablegaret, repetiuit. Cōsul rogat socrum: ut aliquam partem ædium uacuam faceret: quò Hispala immigraret. cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obferatis, aditu in ædes uerso, res omnes Feceniæ extemplo translata: & familia accersita. & Ebutius migrare ad cōsulis clientem iussus. Itaq; cum indices ambo in potestate essent: rem ad senatum Posthumius defert. Omnibus ordine expositis, quæ delata primo, quæ deinde ab se inquisita forent: patres pauor ingens cepit, cum publico nomine: quid eæ coniurationes, cœtusq; nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarēt: tum priuata quisq; suorū uice: ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem senatus gratias consuli agendas: quod eam rem & cum singulari cura, & sine ullo tumultu inuestigasset, quæstionē deinde de Bacchanalibus, sacrisq; nocturnis extra ordinem consulibus mandat. indicibus Ebutio, ac Feceniæ ne fraudi ea res sit, curare, & alios indices præmijs inuitare iubet. sacerdotes eorū sacrorū, seu uiri, seu sceminæ essent: non Romæ modo, sed per omnia fora, & conciliabula conquiri: ut in consulū potestate essent. edici præterea & in urbe Romana: & per totā Italiā edicta mitti: ne quis, qui Bacchis initiatus esset: coisse, aut conuenisse causa sacrorum uelit: neu quid talis rei diuinæ fecisse. ante omnia ut quæstio de his habeatur: qui coierint: cōiurauerint ue, quo stuprū, flagitium ue inferretur. Hæc senatus decreuit. Consules ædilibus curulibus imperarunt: ut sacerdotes eius sacri omnes conquirerent: comprehensosq; libero conclaui ad quæstionem conseruarent. ædiles plebis uidere: ne qua sacra in operto fierent. triumuiris capitalibus mādaturum est: ut uigilias disponderent per urbem, seruarētq; ne qui nocturni cœtus fierent: utq; ab incendijs cauere. adiutores triumuiris quinq; uiri uti cis Tyberim suæ quisq; regionis ædificijs præessent. Ad hæc officia dimissis magistratibus, consules in rostra ascenderunt. & concione aduocata cū solenne carmen precationis, quod præfari priusquàm populum alloquantur, magistratus solent: peregisset consul: ita cœpit. Nulli unquam cōcioni Quirites tam non solum apta, sed etiam necessaria hæc solennis deorum comprecatio fuit: quæ uos admoneret: hos esse deos, quos colere, uenerari, precariq; maiores uestri instituisent: non illos, qui prauis, & externis religionibus captas mentes uelut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidinē agerent. Equidem nec quid taceā, nec quatenus proloquar, inuenio. si aliquid ignorabitis: ne locū negligentia dem: si omnia nudauero: ne nimium terroris offundā uobis, uereor. quicquid dixero: minus q̃ pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse, ut ad cauendū satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridē Italia, & nunc per urbem etiam multis locis esse, non fama modo accepisse

pisse uos, sed crepitibus etiam ululatibusque nocturnis, qui personant tota urbe: certum habeo:
 cæterum quæ ea res sit, ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum, & la-
 sciuiam credere esse: & quaecumque sit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinem eorum atti-
 net: si dixerò multa millia hominum esse: ilico necesse est exterreamini: nisi adiunxero: qui, qua-
 lesque sint. Primum igitur mulierum magna pars est: & is fons mali huiusce fuit, deinde simili-
 mi foeminis mares stuprati, & constupratores, fanatici uigiles, uino, strepitibus, clamoribusque
 nocturnis attoniti. Nullas adhuc uires coniuratio, cæterum incrementum ingens uirium habet:
 quod indies plures fiunt. Maiores uestri ne uos quidem, nisi cum aut uexillo in arce posito co-
 mitiorum causa exercitus edictus esset: aut plebi conciliū tribuni edixissent: aut aliquis ex ma-
 gistratibus ad concionem uocasset: forte temere coire uoluerunt: & ubicumque multitudo esset: ibi
 & legitimum rectorem multitudinis cesebant debere esse. Quales primum nocturnos cætus,
 deinde promiscuos mulierum ac uirorum esse creditis: si quibus ætatibus initiatur mares, scia-
 tis: non misereat uos eorum solum: sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos iuuenes milites
 faciendos censetis Quirites: ipsi ex obsceno sacrario eductis arma committenda: hi cooperti stu-
 pris suis alienisque pro pudicitia coniugum ac liberorum uestrorum ferro decernerent: Minus
 tamen esset, si flagitijs tantum effeminati forent: (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) à faci-
 noribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in rep. fuit, nec ad plures,
 nec ad plura pertinens. quicquid ipsi annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum
 est: ex illo uno sacrario scitote ortum esse. nec omnia, in quæ coniurauerunt, edita facinora ha-
 bent. adhuc priuatis noxijs, quia nondum ad remp. opprimendam satis uirium est: coniuratio
 sese impia tenet, crescit, & serpit quotidie malum: iam maius est, quam capere id priuata fortuna
 possit: ad summam reip. spectat. nisi præcaueritis Quirites: iam huic diurnæ legitime ab consule
 uocatae par nocturna concio esse poterit. nunc illi uos singuli uniuersos concionantes timent, iam
 ubi uos dilapsi domos, & in rura uestra eritis: illi coierint: consultabunt de sua salute simul, ac ue-
 stra perniciem. tum singulis uobis uniuersi timendi erunt. Optare igitur unusquisque uestrum de-
 bet: ut bona mens suis omnibus fuerit, si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit: illo-
 rum eum, cum quibus in omne flagitium, & facinus coniurauit: non suum iudicet esse. Ne quis
 etiam errore labatur uestrum quidem non sum securus. nihil enim in speciem fallacius est, quam
 praua religio. ubi deorum numen prætenditur: celerius subit animum timor: ne fraudibus hu-
 manis uindicandis diuini iuris aliquid mistum uiolamus. Hac uos religione innumerabilia de-
 creta pontificum, senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum, auo-
 rumque ætate negotium est magistratibus datum: ut sacra externa fieri uetarēt: sacrificulos, ua-
 tesque foro, circo, urbe prohiberent: uaticinos libros conquirerent, comburerentque: omnem di-
 sciplinam sacrificandi, præterquam more romano abolerent: Iudicabant enim prudentissimi
 uiri omnis diuini, humanique iuris, nihil æque dissoluendæ religionis esse: quam ubi non patrio,
 sed externo ritu sacrificaretur. Hac uobis prædicenda ratus sum: ne qua superstitio agitare ani-
 mos uestros: cum demolientes nos Bacchanalia, discutientesque nefarios cætus cerneretis. omnia
 dijs propitijs, uolentibusque ea faciemus. qui quia suum numen sceleribus, libidinibusque contami-
 nari indigne ferebāt: ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt: nec patefieri, ut impunita es-
 sent: sed ut uindicaretur, & opprimerentur: uoluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de
 ea re mihi, collegæque meo mandauit, nos ipsi quæ nobis agenda sunt, impigre exequemur. ui-
 giliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandauimus. uos quoque
 æquum est, quæ uestra munia sunt: quo quis loco positus erit: quod imperabitur, impigre præ-
 stare: & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi, aut tumultus oriatur. Recitari dein-
 de senatusconsulta iusserunt: indicique præmiū proposuerunt: si quis quem ad se deduxisset: no-
 menue de absentibus detulisset. qui nominatus profugisset: diem certam se finituros: ad quam
 nisi citatus respondisset: absens damnaretur. si quis eorum, qui tum extra terram Italiam esset:
 nominaretur: ei laxiorem se diem daturus: si uenire ad causam dicendam uellet. Edixerunt de-
 inde: nequis quid fugæ causa uēdidisse, neue emisse uellet: nequis reciperet, cælaret, ope ulla iu-
 uaret fugientes. Concione dimissa terror magnus urbe tota fuit: nec moenibus se tantum ur-

bis, aut finibus romanis continuit: sed passim per totam Italiam literis hospitū de senatusconsulto, & concione, & edicto cōsulum acceptis, trepidari cceptum est. Multi ea nocte, quæ diem insecuta est, quo in concione res palam facta est: custodijs circa portas positis, fugiētes à triumviris comprehensi, & reducti sunt, multorū delata quidem nomina, ex ijs uiri, scēmināq; mortem sibi consciuerunt. Coniurasse supra VII millia uirorum, ac mulierū dicebantur: capita autem coniurationis constabat esse M. & L. Catinius de plebe romana, A. Faliscum, L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanū: ab his omnia facinora & flagitia orta: eos maximos sacerdotes, conditoresq; eius sacri esse, data opera est: ut primo quoq; tempore comprehenderentur. Adducti ad cos. falsiq; de se nullam moram iudicio fecerunt. Cæterum tanta fuga ex urbe facta erat: ut quia multæ sationes, & res peribāt: cogerētur prætores T. Menius, & M. Licinius per senatum rem in diem tricesimum differre: donec quæstiones à coss. perficerētur. Eadem solitudo, quia Romæ non respondebant: nec inueniebantur, quorū nomina delata erant: coegit consules circa fora proficisci: ibiq; quærere & iudicia exercere. Qui tantum initiati erant: & ex carmine sacro, præeunte uerba sacerdote, preces fecerant: in quibus nefanda cōiuratio in omne facinus, ac libidinem continebatur: nec earum rerum ullam rem, in quas iureiurando obligati erant: in se, aut in alios admiserant: eos in uinculis relinquebant, qui stupris, aut cædibus uiolati erant: qui falsis testimonijs, signis adulterinis, subiectione testamētorum, fraudibus alijs cōtaminati: eos capitali pœna afficiebant, plures necati, q̃ in uincula cōiecti sunt, magna uis in utraq; causa uirorum, mulierumq; fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebāt: ut ipsi in priuato, animaduertent in eas, si nemo erat idoneus supplicij exactor: in publico animaduertebatur, datum deinde consulibus negotiū est: ut omnia Bacchanalia Romæ primū, deinde per totam Italiam diruerent: extraquam si qua ibi uetusta ara, aut signum cōsecratum esset, in reliquū deinde S. C. cautum est: ne qua Bacchanalia Romæ, ne ue in Italia essent, si quis tale sacrum solēne, & necessarium duceret: nec sine religione, & piaculo se id dimittere posse: apud prætorem urbanum profiteretur: prætor senatum consuleret, si ei permissum esset, cum in senatu centū, non minus essent: ita id sacrum faceret: dum ne plures quàm quinq; sacrificio interessent: neu qua pecunia communis, neu quis magister sacrorum, aut sacerdos esset. Aliud deinde huic coniunctū, referēte Q. Martio cos. S. C. factum est: ut de ijs, quos pro indicibus consules habuissent: integra res ad senatū referretur, cum Sp. Posthumius quæstionibus perfectis Romam redisset: Minium Cerrinium Campanū Ardeam in uincula mittendum censuerunt: magistratibusq; Ardeatium prædicēdum: ut intentiore eum custodia asseruarent: non solum ne effugeret: sed ne mortis consciscendæ locum haberet. Sp. Posthumius aliquanto post Romam uenit, eo referente de P. Ebutij, & Hispalæ Feceniæ præmio, quod eorum opera indicata Bacchanalia essent: S. C. factū est: ut singulis his centena millia aris quæstores urbani ex ærario darent: utiq; cos. cum tribunis plebis ageret: ut ad plebē primo quoq; tempore ferrent: ut P. Ebutio emerita stipēdia essent: ne inuitus militaret: ne ue cēsores equum publicum assignarēt: utiq; Feceniæ Hispalæ datio, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio ita esset: quasi ei uir testamēto dedisset: utiq; ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei, qui eā duxisset: ob id fraudi, ignominia ue esset: utiq; cōsules, prætoresq;, qui nunc essent: qui ue postea futuri essent: curarent: ne quid ei mulieri iniuriæ fieret: utiq; tuto esset, id senatū uelle, & æquū censere, ut ea fierent. Ea omnia lata ad plebem, factaq; sunt ex S. C. & de cæterorū indicū impunitate præmijsq; consuli permissum est. Et iam Q. Martius quæstionibus suæ regionis perfectis, in Ligures prouinciā proficisci parabat, tribus millibus peditū romanorū, C L equitibus, & quinque millibus latini nominis peditum, ducentis equitibus in supplementum acceptis. Eadem prouincia, idem numerus peditum, equitumq; & collegæ decretus erat. Exercitus acceperūt: quos priore anno C. Flaminius, & M. Æmylius coss. habuerunt, duas præterea legiones nouas ex S. C. scribere iussi sunt, & XX millia peditū socijs, & nomini latino imperarūt, & equites mille trecentos: & tria millia peditum romanorū, C C equites, totum hunc exercitū, præter legiones, in supplementū Hispaniensis exercitus duci placebat, itaq; cōsules, dum ipsi quæstionibus impediēbantur: T. Menium delectui habendo præfecerunt. Perfectis quæstionibus, Q. Mar-

tius in

tius in Ligures Apuanos est profectus. Dum penitus in abditos saltus, quæ latebræ, receptaculaque semper illis fuerant: persequitur: in præoccupatis angustijs loco iniquo est circueuentus. quatuor millia militum amissa: & legionis secundæ signa tria, undecim vexilla socium, ac latini nominis in potestatem hostium uenerunt: & arma multa, quæ quia impedimento fugientibus per syluestres semitas erant: passim iactabatur. nec prius sequendi Ligures finem, quam fugæ Romani fecerunt. Consul ubi primū ex hostium agro euasit: ne quantum diminutæ copiae forent, appareret: in locis pacatis exercitū dimisit. non tamen obliterare famam rei male gestæ potuit. nam saltus, unde eum Ligures fugauerant: Martius est appellatus. Sub hunc nuntiū ex Ligustinis uulgarū literæ ex Hispania mistam gaudio tristitiam afferentes uenerunt. C. Catinius, qui biennio ante prætor in eam prouinciā profectus erat: cum Lusitanis in agro Astensi signis collatis pugnavit. ad sex millia hostium sunt cæsa: cæteri fusi, & fugati, castrisque exuti. ad oppidum deinde Astam oppugnandū legiones ducit. id quoque haud multo maiore certamine cepit, quàm castra. sed dum incautius subit muros: ictus ex uulnere post dies paucos moritur. Literis de morte prætoris recitatis, senatus censuit mittendum, qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prætorē consequeretur: nuntiaretque senatum æquum censere, ne sine imperio prouincia esset, maturate eum proficisci. Quarto die, qui missus erat, Lunam uenit. paucis ante diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hispania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore, quo C. Catinius, in prouincia erat: cum Celtiberis acie confligit. incerta uictoria discessum est. nisi quod Celtiberi castra inde nocte proxima mouerūt: Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta est. Paucos post dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurim oppidum ultro laceßuerunt prælio Romanos. Nihil traditur: quæ causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati prælio sunt. ad XII millia hominū cæsa: plus duo capta, & castris Romanus potitus. & nisi successor aduentu suo inhibuisset impetum uictoris: subacti Celtiberi forent. Noui prætores ambo exercitus in hyberna deduxerūt. Per eos dies, quibus hæc ex Hispania nuntiata sunt: ludi Taurilia per biduum facti religionis causa. Decem apparatus deinde ludos M. Fuluius, quos uouerat ætolico bello: fecit. Multi artifices ex Græcia uenerant honoris eius causa. athletarum quoque certamen tum primo Romanis spectaculo fuit: & uenatio data leonum, & pantherarum: & propè huius seculi copia ac uarietate ludicrum celebratum est. Nouendiale deinde sacrum tenuit: quod in Piceno per triduum lapidibus pluerat: ignesque coelestes multifariam orti aduulsi complurium leui afflatu uestimenta maxime dicebantur. Addita & unum diem supplicatio est ex decreto pontificum: quod ædes Opis in Capitolio de cælo tacta erat. hostijs maioribus cōsules procurarunt. urbemque lustrauerunt. Sub idem tempus & ex Umbria nuntiatum est: semimarem duodecim ferme annos natum inuentum. id prodigium abominantes arceri romano agro, necarique quàmprimū iusserunt. Eodem quoque anno Galli transalpini transgressi in Venetiā sine populatione, aut bello, haud procul inde, ubi nunc Aquileia est: locum oppido condendo ceperunt. Legatis romanis de ea re trans Alpes missis responsum est: neque profectos ex autoritate gentis eos: nec quid in Italia facerent, se scire. L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi uouisse sese dicebat: ex collata ad id pecunia ab regibus, ciuitatibusque per dies decem fecit. Legatum eum post damnationem, & bona uendita missum in Asiam ad dirimenda inter Antiochum, & Eumenum reges certamina, Valerius Antias est author. tum collatas ei pecunias: congregatosque per Asiam artifices, & quorum ludorum post bellum, in quo uotos diceret: mentionem non fecisset: de ijs post legationem demum in senatu actum. Cum iam in exitu annus esset: Q. Martius absens magistratu abiturus erat. Sp. Posthumius quæstionibus cum summa fide, curaque perfectis, comitia habuit. creati sunt consules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. postero die prætores facti P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Atilius Seranus, L. Posthumius Tempstanus, M. Claudius Marcellinus. Extremo anni, quia Sp. Posthumius cos. renuntiauerat: peragrantem se propter quæstiones utrunque littus Italiæ desertas colonias, Sipuntem supero, Buxentum infero mari inuenisse: triumuiro ad colonos eò scribendos ex S. C. ab T. Menio prætore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tu-

tius, Cn. Bebius Pamphilus. Cum Perseo rege, & Macedonibus bellū, quod imminabat: non unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit. inchoata initia à Philippo sunt. & is ipse, si diutius uixisset: id bellum gessisset. Vna ea res, cum uicto leges imponerentur, maxime agebat: quod qui Macedonum ab se defecerant in bello: in eos ius sœuendi ademptum ei ab senatu erat: tamen quia rem integram Quintius in conditionibus pacis distulerat, non desperasset impetrari posse. Antiocho deinde bello superato ad Thermopylas, regi diuisis partibus, cum per eosdē dies consul Attilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnasset: capta Heraclea quia iussus abscedere à mœnibus Lamiae erat: Romanisque oppidum deditum est: agrum eam rem tulerat. permulsi iram eius consul: quod ad Naupactum ipse festinans, quō se ex fuga Ætoli contulerant: Philippo permisit ut Athamania & Aminandro bellum inferret: & urbes, quas Thessalis Ætoli ademerant: regno adijceret. Haud magno certamine & Aminandrum Athamania expulerat: & urbes aliquot ceperat. Demetriadem quoque urbem ualidam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gētes suae ditionis fecit. inde & in Thracia quasdam urbes nouae, atque insuetae libertatis uitio, seditionibusque principum turbatas, partibus, quae domestico certamine uincerentur, adiungendo se, cepit. His sedata in praesentia regis ira in Romanos est. nunquam tamen remisit animū à colligendis in pace uiribus: quibus quando data fortuna esset, ad bellum uteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorum, portorūque maritimis auxit: sed metalla etiam & uetera intermissa recoluit: & noua multis locis instituit. ut uero antiquam multitudinem hominum, quae belli cladibus amissa erat: restitueret: nō sobolem tantum stirpis parabat cogēdis omnibus procreare, atque educare liberos: sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietisque aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde causae: quae de integro iram mouerent in Romanos. Thessalorum, & Perrebiorum querelae de urbibus suis ab eo possessis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per uim occupatis, traductaque in Macedoniam multitudine, ita audita erant: ut eas non negligi satis apparet. Maxime mouerat senatum: quod cum Æni, & Maroneae affectare possessionē audierant, minus Thessalos curabant. Athamaniae quoque legati uenerunt: non partis amissae, non finium iacturam querentes: sed totam Athamania sub ius, iudiciumque regis uenisse. Et Maronitarum exules erant: pulsi, quia libertatis causam defendissent, ab regio praesidio. ij non Maroneam modo, sed etiam Ænum in potestate nuntiabant Philippi esse. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea, qui nihil, nisi permissu romanorum imperatorum factum affirmabant. Ciuitates Thessalorum, & Perrebiorum, & Magnetum, & cum Aminandro Athamanum gentem in eadem causa, qua Ætolos fuisse. Antiocho rege pulso, occupatum oppugnandis aetolicis urbibus consulem ad recipiendas eas ciuitates Philippum misisse, armis subactos parere. Senatus ne quid absente rege statueret: legatos ad eas controuersias disceptandas misit, Q. Caecilium Metellum, M. Bebiū Pamphilum, T. Sempronium. Quorum sub aduentu ad Thessalica Tempe omnibus ijs ciuitatibus, quibus cum rege disceptatio erat: concilium indictum est. Ibi cum romani legati disceptatorum loco, Thessali, Perrebijque, & Athamaniae haud dubij accusatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, confedisset: pro ingenio quisque eorum, qui principes legationum erant: & gratia cum Philippo, aut odio, acerbius, leniusue egerunt. In controuersia autem ueniebant Philippo Polystricta, Phaloria, & Euronome, & caetera circa eas oppida: utrum Thessalorum iuris, cum ui ademptae, possessaque ab Ætolis forent: (nam Philippum ademisse eas constabat) an aetolica antiquitus ea oppida fuissent. ita enim Attilium regi concessisse: si Ætolorum fuissent: si uoluntate, non ui, atque armis coacti cum Ætolis essent. Eiusdem formulae disceptatio de Perrebiorum, Magnetumque oppidis fuit. omnium enim iura olim possidendo per occasiones Ætoli miscuerant. Ad haec, quae disceptationis erant: querelae Thessalorum adiectae: quod ea oppida, si iam redderentur sibi, spoliata ac deserta redditurus esset. nam praeter belli casibus amissos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam abduxisse: & opera eorum in seruilibus abuti ministerijs: & quae reddiderit coactus Thessalis: inutilia ut redderet, curasse. Thebas Phthias unum maritimum emporium fuisse quondam Thessalis quaestuosum & frugiferum. ibi nauibus

sibi nauibus onerarijs comparatis regem, quæ præter Thebas Demetriadem cursum dirigerent: negotiationem maritimam omnem eò auertisse. Iam ne à legatis quidem, qui iure gentium sancti sint: uiolantis abstinere. insidias positas euntibus ad T. Quintium. itaq; ergo in tantum metum omnes Thessalos coniectos: ut non in ciuitatibus suis, non in communibus gentis concilijs quisquam hiscere audeat. procul enim abesse libertatis authores Romanos: lateri adhærere grauem dominum, prohibentem uti beneficijs populi romani. quid autem si uox libera non sit, liberum esse? nunc se fiducia, & præsidio legatorum ingemiscere magis, quam loqui. nisi prouideant aliquid Romani: quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur: nequicquam & illum uictum, & se liberatos esse. ut equum tenacem non parentem, frenis asperioribus castigandum esse. Hæc acerbe postremi: cum priores leniter permulissent iram eius, petentes: ut ignosceret pro libertate loquentibus: & ut deposita domini acerbitate assuesceret socium, atq; amicum sese præstare: & imitaretur populū romanum: qui caritate, quam metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis, Perrebijs Connocondylum, quod Philippus Olympiadem appellauerat: Perrebiæ fuisse, & ut sibi restitueretur, agebant. & de Malicea & Certinio eadem postulatio erat. Athamanes libertatem repetebant: & castella Athenæum, & Panæneum. Philippus, ut accusatoris potius, quam rei speciem haberet: & ipse à querelis orsus, Menelaidem in Dolopia, quæ regni sui fuisset: Thessalos ui, atque armis expugnasse questus est. item Petram in Pieria ab iisdem Thessalis, Perrebijsq; captam. Xynias quidem haud dubie ætolicum oppidum sibi contribuisset eos. & Paracheloïda, quæ sub Athamania esset: nullo iure Thessalorum formulæ factam. Nam quæ sibi crimina obijciantur de insidijs legatorum, & maritimis portibus frequentatis, aut desertis: alterum de ridiculum esse, se reddere rationem: quos portus mercatores, aut nautici petant: alterum molestum: prauos mores tot annos esse: per quos nunquam cessauerint legati nunc ad imperatores romanos, nunc Romam ad senatum crimina de se deferre. Quem unquam uerbo uiolatum esse? Semel ad Quintium euntibus insidias dici factas: sed quid ijs acciderit non adijci. quærentium quid falso obijciant, cum ueri nihil habeant: ea crimina esse. insolenter, & immodice abuti Thessalos indulgentia populi romani, uelut ex diutina siti nimis auide meram haurientes libertatem. itaq; seruorum modo præter spem repente manumissorum licentiam uocis, & linguæ experiri: & iactare sese insectatione, & conuitijs dominorum. Elatus deinde ira adiecit: nondum omnium dierum solem occidisse. Id minaciter dictum non Thessali modo in sese, sed etiam Romani acceperunt. & cum fremitus post eam uocem ortus, & tandem sedatus esset: Perrebijs inde, Athamanumq; legatis respondit: eandem, de quibus illi agant, ciuitatum causam esse. consulem Attilium, & Romanos sibi dedisse eas: cum hostium essent. si suum munus qui dedissent, adimere uelint: scire se cedendum esse. sed meliori, ac fideliori amico in gratiam leuium & mutabiliū sociorum iniuriam eos esse facturos, nec enim ullius rei minus diuturnam esse gratiam, quam libertatis: præsertim apud eos, qui male utendo eam corrupturi sint. Causa cognita pronuntiauerunt legati: placere deduci præsidia Macedonum ex ijs urbibus: & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. de iniurijs, quas ultro, citroq; illatas querebantur: quo modo inter eas gentes, & Macedonas disceptetur, formulam iuris exequendi constituendam esse. Inde grauius offenso rege, Thessalonice ad cognoscendum de Thraciæ urbibus proficiscuntur. Ibi legati Eumenis. Si liberas esse Ænum & Maroneam uelint Romani: nihil sui pudoris esse ultra dicere: quam ut admoneant: re, non uerbo eos liberos relinquant: nec suum munus intercipi ab alio patiantur. sin autem minor cura sit ciuitatum in Thracia positarū: multo uerius esse: quæ sub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem, quam Philippum habere: uel pro patris Attali meritis bello, quod aduersus Philippum ipsum gesserit populus romanus: uel suis, quod Antiochi bello terra mariq; laboribus, periculisq; omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem præiudicium. qui cum Chersonnesum, Lyfimachiamq; dederint sibi: Maroneam quoq; atq; Ænum profecto dedisse: quæ ipsa propinquitate regionis uelut appendices maioris muneris essent. Nam Philippum quidem quo merito in populum romanum, aut iure imperij, cum tam procul à finibus

Macedoniæ absint: ciuitatibus his præsidia imposuisse: uocari Maronitas iuberent. ab ijs certiora omnia de statu ciuitatum earum scituros. Legati Maronitarum uocati, non uno loco tantum urbis præsidium regium esse, sicut in alijs ciuitatibus, dixerunt: sed pluribus simul: & plenam Macedonum Maroneam esse, itaq; dominari assentatores regios: his solis loqui & in senatu, & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipsos: & dare alijs. optimū quenq; quibus libertatis, quibus legum cura sit: aut exulare pulsos patria: aut inhonoratos, & deterioribus obnoxios silere. De iure etiam finium pauca adiecerunt. Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset: direxisse finem Philippo ueterē, regiamq; Thraciæ Paroreiam. sub ea nusquam ad mare ferentem deflexisse uiam: qua Maronitarum urbes, agrosq; amplectatur. Ad ea Philippus longe aliam, quā aduersus Thessalos, Perrebiosq; nuper, ingressus differendi uiam, Non cum Maronitis, inquit, mihi, aut cum Eumene disceptatio est: sed iam uobiscum Romani: à quibus nihil æqui me impetrare iamdiu animaduerto. Ciuitates Macedonum, quæ à me inter inducias defecerant: reddi mihi æquum cēsebam: non quia magna accessio ea regni futura esset: (sunt enim & parua oppida: & in finibus extremis posita) sed quia multū ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum est mihi. Bello atolico Lamiam oppugnare iussus à consule M. Attilio, cum diu fatigatus ibi prælijs, operibusq; essem: transcendentem me iam muros à capta propè urbe reuocauit consul: & abducere copias inde coegit. ad huius solatium iniuriæ permissum est, ut Thessaliæ, Perrebiæq; & Athamanū reciperem quædā castella magis, quā urbes. ea quoq; ipsa uos mihi Q. Cæcili paucos ante dies ademistis. Pro non dubio paulo ante, si dijs placet, legati Eumenis sumebant: quæ Antiochi fuerunt, Eumenem æquius esse, q̃ me habere. Id ego aliter longe iudico esse. Eumenes enim, non nisi uicissent Romani: sed nisi bellum gessissent: manere in regno suo non potuit. itaq; ille uestrum meritum habet: non uos illius. mei autem regni tantum aberat ut ulla pars in discrimine fuerit: ut tria millia talentum, & quinquaginta tectas naues, & omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedē societatis sim aspernatus. hostemq; ei me esse prius etiam, quā M. Attilius exercitum in Græciam traiceret: præ me tuli: & cum eo consule belli partem, quancūq; mihi delegauit, gessi. & insequenti consuli L. Scipioni, cum terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum: non iter tantum per regnum nostrum dedi: sed uias etiam muniui: pontes feci: commeatus præbui: nec per Macedoniam tantum: sed per Thraciam: ubi etiam inter cætera pax quoq; præstanda à barbaris erat. Pro hoc studio meo erga uos, ne dicam merito, utrū adijcere uos Romani aliquid, & amplificare, & augere regnum meum munificentia uestra oportebat: an quæ haberem aut meo iure, aut beneficio uestro, eripere: id quod nunc facitis. Macedonum ciuitates, quas regni mei fuisse fatemini: non restituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochum spoliandum me uenit: & si dijs placet, decem legatorum decretū specimen calumniæ impudentissimæ prætendit. in quo maxime & refelli, & coargui potest. disertissime enim, planissimeq; in eo scriptum est: Chersonnesum, & Lysimachiam Eumeni dari. ubi tandem Ænus, & Maronea, & Thraciæ ciuitates ascriptæ sunt: quod ab illis ne postulare quidem est ausus: id apud uos, tāquam ab illis impetrauerit, obtinebit. Quo in numero me apud uos esse uelitis, refert. si tanquam inimicum, & hostem insectari propositum est: pergite, ut cœpistis, facere. sin aliquis respectus est mei, ut socij atq; amici regis: deprecor, ne me tanta iniuria dignum iudicetis. Mouit aliquātum oratio regis legatos. itaq; medio responso rem suspenderunt. si decem legatorum decreto Eumeni datæ ciuitates eæ essent: nihil se mutare. si Philippus bello cepisset eas: præmium uictoriæ iure belli habiturum. si neutrum eorum foret: placere cognitionem senatui referuari: & ut omnia in integrum manerent: præsidia, quæ in his urbibus sint, deduci. Hæ causæ maxime animum Philippi alienauerunt ab Romanis: ut nō à Perseo filio eius nouis causis motum, sed ob has à patre bellum relictum filio uideri possit. Romæ nulla belli macedonici suspicio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat: exemplum obstabat. quod ita comparatum more maiorum erat: ne quis, qui exercitum non deportasset: triumpharet: nisi perdomitam, pacatamq; prouinciam

prouinciā tradidisset successori. medius tamen honos Manlio habitus: ut ouans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquagintaduas: auri præterea pondo CXXXII: argenti XVI millia, CCC. & pronuntiavit in senatu: decem millia pondo argenti, & LXXX auri Q. Fabium quaestorem aduehere. id quoque se in ærarium delaturum. Magnus motus seruilis eo anno in Appulia fuit. Tarentum prouinciā L. Posthumius prætor habebat, is de pastorum coniuratione, qui vias latrocinij, pascuaque publica infesta habuerant: quaestionem satiare exercuit. ad septem millia hominum condemnauit. multi inde fugerunt. de multis sumptum est supplicium.

Consules diu retenti ad urbem delectibus, tandem in prouincias profecti sunt. Eodem anno in Hispania prætores C. Calpurnius, & L. Quintius, cum primo uere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxissent: in Carpetaniam, ubi hostium castra erant: progressi sunt, communi animo consilioque parati rem gerere. Haud procul Hipponē, & Toletum urbibus inter pabulatores pugna orta est. quibus dum utrinque subuenitur: à castris paulatim omnes copiae in aciem eductae sunt. in eo tumultuario certamine & loca sua, & genus pugnae pro hoste fuere. duo exercitus romani fusi, atque in castra compulsi sunt. non institere percussis hostes. Prætores romani, ne postero die castra oppugnarentur: silentio proximæ noctis tacito signo exercitum abduxerunt. Luce prima Hispani acie instructa ad uallum accesserunt. uacua præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant: diripuerunt. regressique in sua castra paucos dies quietis statuiis manserunt. Romanorum, sociorumque in prælio, fugaque ad quinque millia occisa. quorum se spolijs hostes armarunt. inde ad Tagum flumen profecti sunt. Prætores interim romani omne id tempus contrahendis ex ciuitatibus socijs Hispanorum auxilijs, reficiendisque ab terrore aduersae pugnae militum animis consumpserunt. ubi satis placere uires: & iam miles quoque ad delendam priorem ignominiam hostem poscebat: XII millia passuum ab Tago flumine posuerunt castra. inde tertia uigilia sublati signis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam peruenerunt. Trans fluuium in colle hostium castra erant. extemplo quæ duobus locis uada nudabat amnis: dextera parte Calpurnius, laeua Quintius exercitum traduxerunt: quieto hoste: dum miratur subitum aduentum: consultatque: qui tumultum inijcere trepidantibus in ipso transitu amnis potuisset. interim Romani, impedimentis quoque omnibus traductis contractisque in unum locum, quia iam moueri uidebant hostem: nec spatium erat castra communiendi: aciem instruxerunt. in medio locata quinta Calpurnij legio, & octaua Quintij. id robur totius exercitus erat. campum apertum usque ad hostium castra habebant, liberum à metu insidiarum. Hispani posteaque in ceteriore ripa duo Romanorum agmina conspexerunt: ut priusque se iungere, atque instruere possent, occuparent eos: castris repente effusi cursu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prælium fuit: & Hispanis recenti uictoria inflatis: & insueta ignominia milite romano accenso. acerrime media acies, duæ fortissimæ legiones dimicabant. quas cum aliter moueri loco non posse hostis cerneret: cuneo institit pugnare. & usque plures, confortioresque medios urgebant. Ibi posteaque laborare aciem Calpurnius prætor uidit: T. Quintiliū Varum, & L. Iuentium Talauiam legatos ad singulas legiones adhortandas propere mittit. docere, & monere iubet: in illis spem omnem uincendi, & retinendam Hispaniam esse. si illi loco cedant: neminem eius exercitus non modo Italiā, sed ne Tagi quidem ulteriorem ripam usquam uisurum. ipse cum equitibus duarum legionum paululum circumuectus, in cuneum hostium, qui mediam urgebat aciem: ab latere incurrit. Quintius cum suis equitibus alterum hostium latum inuadit. sed longe acrius Calpurniani equites pugnabant: & prætor ipse ante alios. nam & primus hostem percussit: & ita se immiscuit medijs: ut uix utrius partis esset, nosci posset. & equites prætoris eximia uirtute, & equitum pedites accensi sunt. pudor mouit primos cæturiones: qui inter tela hostium prætorem conspexerunt. itaque urgere signiferos pro se quisque: iubere inferre signa, & confestim militem sequi. renouatur ab omnibus clamor. impetus fit uelut ex superiore loco. haud secus ergo quam torrens modo fundunt, sternuntque percussos: nec sustinere alij super alios inferentes sese possunt. fugientes in castra equites persecuti sunt: & permixti turbæ hostium intra uallum penetrauerunt. ubi ab relictis in præsidio castrorum prælium instauratum. coacti sunt romani equites descendere ex equis. dimicantibusque legio quinta superuenit. deinde ut quæque potuerat, copiae affluebant. Cæduntur passim Hispani

Hispani per tota castra, nec plus quam quatuor millia effugerunt, inde tria millia fere, qui arma retinuerant: montem propinquum ceperunt, mille, semiermes maxime per agros palati sunt, supra XXXV millia hostium fuerant, ex quibus tam exigua pars pugnae superfuit, signa capta CXXXIII. Romani, sociique paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum CL ferme ceciderunt, tribuni militum quinque amissi, & pauci equites romani, cruenta maxime uictoriae speciem fecerunt. In castris hostium, quia ipsis spatium sua communiendi non fuerat: manserunt. Pro concione postero die laudati, donatique a C. Calpurnio equites phaleris, pronuntiavitque, eorum maxime opera hostes fusos, castra capta & expugnata esse. Quintius alter praetor suos equites catellis, ac fibulis donauit, donati & centuriones ex utriusque exercitu permulti: maxime qui mediam aciem tenuerunt. Consules delectibus, aliisque, quae Romae agendaerant, peractis rebus, in Ligures prouincia exercitum duxerunt. Sempronius a Pisis profectus in Apuam nos Ligures, uastando agros, urendoque uicos, & castella eorum, aperuit saltum usque ad fluvium Macram, & Lunae portum. Hostes motem antiquam sedem maiorum suorum, ceperunt, & inde superata locorum iniquitate, praelio deiectioni sunt. Et Ap. Claudius felicitate, uirtutemque collegae in Liguribus Ingaunis aequauit secundis aliquot praeliis: sex praeterea oppida eorum expugnauit, multa millia hominum in ipsis cepit, belli authores III & XL securi percussit. Iam comitiorum appetebat tempus, prior tamen Claudius, quam Sempronius, cui fors comitia habendi obtigerat: Romam uenit: quia P. Claudius frater eius consulatum petebat, Competitores habebat patritios, L. Aemilium, Q. Fabium Labeonem, Sulpitium Galbam, ueteres candidatos, & ab repulsis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetentes, etiam quia plus quam unum ex patritiis creari non licebat: arctior petitio quatuor petentibus erat. Plebei quoque gratiosi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bebius Pamphilus, & ij repulsi in spem impetrandi aliquando tandem honoris dilati. Claudius unus ex omnibus nobilis candidatus erat. Opinione hominum haud dubie destinabantur Q. Fabius Labeo, & L. Porcius Licinius, sed Claudius consul sine licitoribus cum fratre toto foro uolitando, clamitantibus aduersariis, & maiore parte senatus, meminisse eum debere prius se consulem populi romani, quam fratrem P. Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum, aut comitiorum tacitum spectatorem se praebere: coerceri tamen ab effuso studio nequijt. Magnis contentione tribunorum quoque plebis, qui aut contra consulem, aut pro studio eius pugnant: comitia aliquoties turbata, donec peruicit Appius: ut deiectione Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, praeter spem suam, & ceterorum, locum suum tenuit L. Porcius Licinius: quia moderatis studiis, non ut claudianis, inter plebeios certatum est. Praetorum inde comitia sunt habita, C. Decimius Flauus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Nauius Matho, C. Sempronius Blaesus, A. Terentius Varro, praetores facti. Haec eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt: domi, militiaeque gesta. Principio insequentis anni, quo P. Claudius, L. Porcius consules erant: cum Q. Caecilius, M. Bebius, & T. Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum, & Eumenem reges, Thessalorumque ciuitates missi erant: legationem renuntiassent: regum quoque eorum, ciuitatumque legatos in senatum introduxerunt. Eadem utrinque iterata: quae dicta apud legatos in Graecia erant. Aliam deinde legationem nouam patres, cuius princeps App. Claudius fuit: in Macedoniam, & in Graeciam decreuerunt: ad uisendum: reddita ne ciuitates Rhodijs, & Thessalis, & Perrebijs essent. Iisdem mandatum: ut ab Aeno, & Maronea praesidia deducerentur: maritimaque omnis Thraciae ora a Philippo, & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoque adire iussit: unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum: quam si non uenissent, nam super cetera etiam sine responso dimissi: nec datum petentibus erat Achaeorum concilium, de qua re querente grauiter Q. Caecilio, simul Lacedaemonijs deplorantibus moenia diruta, abductam plebem in Achaeiam, & uenundatam, ademptas, quibus ad eam diem ciuitas stetisset, Lycurgi leges Achaei maxime concilij negati crimen excusabant, recitando legem: quae nisi belli pacis ue causa, & cum legati ab senatu cum literis, aut scriptis, mandatis ue uenirent: uetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset: ostendit senatus, curae ipsis esse debere: ut romanis legatis semper

semper adeundi concilium gentis potestas fieret:quemadmodum & illis,quoties uellent, senatus daretur. Dimissis ijs legationibus,Philippus à suis certior factus,cedendum ciuitatibus,deducēdāq; præsidia esse,insensus omnibus in Maronitas irā effudit.Onomasto,qui præerat maritimæ oræ:mādat:ut partis aduersæ principes interficeret. Ille per Casandrum quendam unum ex regijs iamdiu habitantē Maronæ, nocte Thracibus intromissis,uelut in bello capta urbe,cædem fecit. Id apud romanos legatos querētes tam crudeliter aduersus innoxios maronitas,tam superbe aduersus populum Ro.factum,ut quibus libertatem restituendam senatus censuisset:ij pro hostibus trucidarentur:abnuebat quicquam eorū ad se,aut quenquā suorum pertinere.seditione inter ipsos dimicatum:cum alij ad se,alij ad Eumenē ciuitatem traherēt.id facile scituros esse: si percūctarentur ipsos Maronitas: haud dubius,perculsis omnibus terrore tam recentis cædis,neminem hiscere aduersus se ausurum.Negare Appius:rem euidētem pro dubia quærendam.si ab se culpam remouere uellet: Onomastū,& Casandrum,per quos acta res diceretur:mitteret Romam: ut eos senatus percunctari posset. Primo adeo perturbauit ea uox regem:ut non color,non uultus ei constaret.deinde collecto tandem animo,Casandrum, qui Maronæ fuisset:si utiq; uellent, se missurum dixit.ad Onomastū quidem quid eam rem pertinere? qui non modo Maronæ,sed ne in regione quidem propinqua fuisset? Et parcebat magis Onomasto,honoratiori amico:& eundē indicem haud paulo plus timebat:quia & ipse sermonem cum eo contulerat:& multorum talium ministrum,& cōscium habebat. Casander quoq; missis qui per Epirum ad mare prosequerētur eum:ne qua indicium emanaret:ueneno creditur sublati. Et legati à Philippi colloquio ita digressi sunt:ut præ se ferrēt nihil eorum sibi placere:& Philippus quidem minime quā rebellandum esset,dubius,quia tamen immatuæ ad id uires erant:ad moram interponēdam Demetrium minorē filium mittere Romam simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit:satis credens ipsum etiam iuuenem,quod Romæ obses specimē regiæ indolis dedisset,aliquid momēti facturum. Interim per speciem auxilij Byzantijs ferendi,re ipsa ad terrorem regulis Thracū inijciendum profectus,perculsis ijs uno prælio,& Amadoco duce capto,in Macedoniā redijt:missis ad accolae Istri fluminis barbaros,ut in Italiam irrūperent sollicitandos. Et in Pelopōneso aduentus romanorū legatorū,qui ex Macedonia in Achæiam ire iussi erant:expectabatur.aduersus quos ut præparata consilia haberent,Lycortas prætor cōcilium indixit. Ibi de Lacedæmonijs actum.Ex hostibus eos accusatores factos.& periculum esse:ne uicti magis timendi forent:q̃ bellantes fuissent.quippe in bello socijs Romanis Achæos usos:nunc eosdē Romanos æquiores Lacedæmonijs,quā Achæis esse:ubi Areus etiam,& Alcibiades,ambo exules suo beneficio restituti, legationem Romam aduersus gētem Achæorū ita de ipsis meritam suscepissent: adeoq; infesta oratione usi essent:ut patria pulsi,non restituti in eam uiderētur. Clamor undiq; ortus:referret nominatim de ijs.& cum omnia ira,non consilio gererentur:capitis dānati sunt.Paucos post dies romani legati uenerunt.his Clitoræ in Arcadia datū est conciliū.Priusquā agerent quicquam,terror Achæis iniectus erat:& cogitatio:q̃ non ex æquo disceptatio esset futura.sed quod Areum,& Alcibiadem capitis ab se in concilio proximo damnatos cum legatis se accusaturos uidebāt:nec hiscere quisquam audebat. Appius ea,quæ apud senatum questi erant Lacedæmonijs:displicere senatui ostendit:cædem primum ad conflictū factam eorum,qui à Philopœmene ad causam dicendā euocati uenissent:deinde cum in homines ita sauitum esset:ne in ulla parte crudelitas eorum cessaret:muros dirutos urbis nobilissimæ esse:leges uetustissimas abrogatas:indictamq; per gētes Lycurgi disciplinā sublatam.Hæc cum Appius dixisset:Lycortas,& quia prætor,& quia Philopœmenis authoris omnium,quæ Lacedæmone acta fuerant,factionis erat:ita respōdit. Difficilior nobis Ap.Claudi apud uos oratio est:q̃ Romæ nuper apud senatū fuit.tunc enim Lacedæmonijs accusantibus respondendum erat:nūc à uobis ipsis accusati sumus:apud quos causa dicēda est.quam iniquitatē conditionis subimus:quod ab illa spe non decidimus:iudicis animo te auditurū esse posita cōtentione,qua paulo ante egisti. Ego certe,cum ea,quæ & hic antea apud Q.Cæciliū,& postea Romæ questi sunt Lacedæmonijs:à te paulo ante relata sint:nō tibi,sed illis me apud te respōdere credam.

Cædem

Cædem obijcitis eorum, qui à Philopœmene prætore euocati ad causam dicendâ interfecti sunt. hoc ego crimē non modo non à uobis Romani, sed ne apud uos quidem nobis obijciendum fuisse arbitror. quid ita? quia in uestro fœdere erat: ut maritimis urbibus abstinere Lacedæmonij. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abstinere iussi erant, nocturno impetu occupauerunt: si T. Quintius, si exercitus romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset: eò nimium capti, & oppressi confugissent. cum uos procul essetis: quò aliò, nisi ad nos socios uestros, quos antea Gytheo opem ferentis, quos Lacedæmonem uobiscum simili de causa oppugnantes uiderant: confugerent? Pro uobis igitur iustum piumq; bellum suscepimus. quod cum alij laudent: reprehendere ne Lacedæmonij quidem possint: dij quoq; ipsi cōprobauerint: qui nobis uictoriam dederunt: quonam modo ea, quæ belli iure acta sunt: in disceptationē ueniunt? quorum tamē maxima pars nihil pertinet ad nos. nostrum est: quod euocauimus eos ad causam dicendam, qui ad arma multitudinē exciuerant: qui expugnauerāt maritima oppida: qui diripuerant: qui cædem principum fecerant. quod uero illi ueniētes in castra interfecti sunt: uestrum est Areu, & Alcibiade: qui nunc nos, si dijs placet, accusatis, nō nostrum. exules Lacedæmoniorum, quo in numero ij quoq; duo fuerunt: & tunc nobiscum erāt: & quod domicilio sibi delegerant maritima oppida, se petitos credentes, in eos, quorū opera patria extorres ne in tuto quidem exilio posse consenescere se indignabantur: impetum fecerunt. Lacedæmonij igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt. nec iure, an iniuria cæsi sint, argumentari refert. At enim illa certe uestra sunt Achæi: quod leges, disciplinamq; uetustissimam Lycurgi sustulistis: quod muros diruistis, quæ utraq; ab iisdem obijci qui possunt: cum muri Lacedæmonijs non à Lycurgo, sed paucos ante annos ad dissoluēdam Lycurgi disciplinam extructi sint: tyranni enim nuper eos arcem & munimentum sibi, non ciuitati parauerunt. & si existat hodie ab inferis Lycurgus: gaudeat ruinis eorum: & nunc se patriam, & Spartam antiquā agnoscere dicat. Non Philopœmenē expectare, nec Achæos, sed uos ipsi Lacedæmonij uestris manibus amoliri, & diruere omnia tyrannidis uestigia debuistis. uestre enim illæ deformes notæ seruitutis erant. & cum sine muris per octingentos propè annos liberi, aliquando etiā principes Græciæ fuissetis: muris uelut compedibus circūdati uincti per centum annos seruistis. Quod ad leges ademptas attinet: nego antiquas Lacedæmonijs leges Achæos ademisse: quas nō habebant: sed nostras leges dedisse: nec male consuluisse ciuitati: cum concilij nostri eam fecerimus: & nobis miscuerimus: ut corpus unum, & concilium totius Peloponnesi esset. tunc opinor, si alijs ipsi legibus uiueremus: alias istis iniūxissetis: queri se iniquo iure esse, & indignari possent. Scio ego Appi Claudii hanc orationem, qua sum adhuc usus: neq; sociorum apud socios, neq; liberæ gentis esse: sed uere seruorum disceptantium apud dominos. nam si non uox illa uana præconis fuit: qua liberos esse omniū primos Achæos iussistis: si fœdus ratū est: si societas, & amicitia ex æquo obseruatur: cur ego quid Capua capta feceritis Romani, non quæro? uos rationem reposcitis: quid Achæi Lacedæmonijs bello uictis fecerimus? Interfecti aliqui sunt, finge, à nobis. quid? uos senatores campanos securi non percussistis? muros diruimus. uos non muros tantum, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis æquum est fœdus apud Achæos, precaria libertas: apud Romanos etiam imperium est. Sentio Appi: & si non oportet, non indignor. sed oro uos, quantumlibet intersit inter Romanos, & Achæos: modo ne in æquo hostes uestri, nostriq; apud uos sint, ac nos socij: immo ne meliore iure sint: nā ut in æquo essent, nos fecimus: cum leges ijs nostras dedimus: cum ut Achæi concilij essent, effecimus. parum est uictis, quod uictoribus satis est: plus postulant hostes, quàm socij habent. quæ iureiurādo, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æternam memoriam sancta, atq; sacrata sunt: ea cum periurio nostro tollere parant. Veremur quidem uos Romani: & si ita uultis, etiam timemus. sed plus ueremur, & timemus deos immortales. Cum assensu maximæ partis est auditus: & locutū omnes pro maiestate magistratus censebant: ut facile appareret, molliter agendo dignitatem suam tenere apud Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achæis dixit: ut dum liceret uolūtate sua facere, gratiā inirent: ne mox inuiti & coacti facerent. Hæc uox audita quidē cum omniū gemitu est, sed metu iniecto imperata recusandi, id modo petierunt:

petierunt: ut Romani quæ uiderentur de Lacedæmonijs, mutarēt: nec Achæos religione obstringerent, irrita ea, quæ iureiurando sanxissent, faciendī. damnatio tantum Arei, & Alcibiadis, quæ nuper facta erat: sublata est. Romæ principio eius anni cum de prouincijs consulum, & prætorum actum esset: consulibus Ligures, quia bellum nusquā alibi erat: decreti. prætores, C. Decimius Flauus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues, & peregrinos sortiti sunt: C. Sempronius Blæsus Siciliam, Q. Næuius Matho Sardiniam, & ut idem de ueneficijs quæreret: A. Terentius Varro Hispaniā citeriorem, P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. De ijs duabus prouincijs legati per id ferè tempus L. Iuuentius Talla, & T. Quintilius Varus uenerūt. qui quantum bellum iam profligatum in Hispania esset, senatu edocto, postularūt simul: ut pro rebus tam prospere gestis dijs immortalibus haberetur honos: & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta est. de legionibus deportandis, cum de consulum prætorumq; exercitibus ageretur, rem integram referri iusserūt. Paucos post dies cōsulibus in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius, & M. Sempronius habuerant: decretæ sunt. De exercitibus Hispaniensibus magna contentio fuit inter nouos prætores, & amicos absentiu, Calpurnij, Quintijq; utraq; causa tribunos plebis, utraq; consules habebat. ij se intercessuros S. C. si deportandos censerent exercitus: denuntiabant. illi, si hæc intercessio fieret: nullam rem aliam se decerni passuros. Victa postremo absentiu gratia est: & S. C. factum: ut prætores quatuor millia peditum Romanorum scriberent, quadringentos equites: & quinque millia sociorum peditum latini nominis, quingētos equites: quos secum in Hispaniā portarent. cum eas legiones quatuor descripsissent, quod plus quàm quinque millia peditum, trecenti equites in singulis legionibus esset: dimitterent: eos primum, qui emerita stipendia haberēt: deinde ut cuiusq; fortissima opera Calpurnius, & Quintius in præliis uisi essent. Hac sedata contentione, alia subinde C. Decimij prætoris morte exorta est: Cn. Sicilius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerāt: & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis designatus erat, sine toga cādida, sed maxima ex omnibus contentione petebat: certamenq; ei cum flamīne Diali erat. & posteaquā primo æquare, mox superare etiam est uisus: pars tribunorū plebis negare rationē eius habēdam esse: quod duos simul unus magistratus, præsertim curules, neq; capere posset, nec gerere: pars legibus eū solui æquum censere: ut quē uellet, prætorem creandi populo potestas fieret. L. Porcius Cos. primo in ea sentētia esse: ne nomen eius acciperet. deinde ut ex autoritate senatus idem faceret: cōuocatis patribus referre se ad eos dixit, quod nec iure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis designatus præturā peteret: sibi, nisi quid aliud ijs uideretur: in animo esse è lege comitia habere. Patres censuerūt: uti L. Porcius Cos. cum Q. Fuluius ageret: ne impedimento esset quo minus comitia prætoris in locū C. Decimij subrogandi è lege haberentur. Agenti consuli ex S. C. respondit Flaccus: nihil quidem, se quod indignum esset, facturū. Medio responso spem ad uoluntatem interpretatibus fecerat: cessurum patrum authoritatē esse, comitijs acrius etiā, q̃ ante petebat: criminādo extorqueri sibi à consule, & ab senatu populi Romani beneficium: & inuidiam geminati honoris fieri. tanquam nō appareret: ubi designatus prætor esset: extemplo ædilitate se abdicaturū. consul cum & pertinaciam petētis cresceret, & fauorem populi magis magisque in eum inclinari cerneret: dimissis comitijs senatum uocauit. censuerunt frequentes, quoniam Flaccum autoritas patrum nihil mouisset: ad populum cum Flacco agendum. Concione aduocata cum egisset consul: ne tum quidem de sentētia motus, gratias populo Romano egit: quod tanto studio, quotiescunq; declarandæ uoluntatis potestas facta esset, prætorē se uoluisset facere. ea sibi studia ciuium suorū destituere non in animo esse. Hæc uero tam obstinata uox tātum ei fauoris accendit: ut haud dubius prætor esset: si consul accipere nomen uellet. Ingens certamen tribunis & inter seipsos, & cum consule fuit: donec senatus à consule est habitus: decretumq; quoniam prætoris subrogandi comitia ne legibus fierēt, pertinacia Q. Flacci, & praua studia hominū impedirēt: senatū censere satis prætorū esse. P. Cornelius utranq; in urbe iurisdictionē haberet: Apolliniq; ludos faceret. His comitijs prudentia, & uirtute senatus sublati, alia maioris certaminis, quo & maiore de re, &

*Legio romana quid
contineat. 5000 pedites
et 300 equites / 3.*

inter plures, potentioresque viros, sunt exorta. Censuram summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio, patritij; plebeij aut, M. Porcius Cato, M. Fulvius Nobilior, T. & M. Sēpronij, Longus, & Tuditanus. sed omnis patritios, plebeiosque nobilissimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. In hoc viro tanta vis animi, ingenijque fuit: ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse uideretur. nulla ars neque priuata, neque publica rei gerendae ei defuit. urbanas rusticasque res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit. huic uersatile ingenium sic pariter ad omnia fuit: ut natum ad id unum diceres, quodcumque ageret, in bello manu fortissimus: multisque insignibus clarus pugnis. idem posteaquam ad magnos honores peruenit, summus imperator: & idem in pace si ius consuleres, peritissimus: si causa oranda esset, eloquentissimus. nec ita tantum, ut cuius lingua uiuo eo uiguerit, monumentum eloquentiae nullum extet. uiuit imò, uigetque eloquentia eius sacra scriptis omnis generis. orationes & pro se multae, & pro alijs, & in alios. nam non solum accusando, sed etiam causam dicendo fatigauit inimicos. simultates nimio plures & exercuerunt eum: & ipse exercuit eas, nec facile dixeris: utrum magis prefferit eum nobilitas: an ille agitauerit nobilitatem. Asperi proculdubio animi, & linguae acerbae, & immodice liberae fuit: sed inuicti à cupiditatibus animi, & rigidae innocentiae: contemptor gratiae, diuitiarum: in parsimonia, in patientia laboris, periculique ferrei propè corporis, animique: quem ne senectus quidem, quae soluit omnia, fregerit: qui sextum & octogesimum annum agens causam dixerit: ipse pro se orauerit: scripseritque nonagesimo anno: Sergium Galbam ad populi adduxerit iudiciū. Hunc, sicut omni uita, ita tum perentem premebat nobilitas. coierant apud praetorem L. Flaccum, qui collega in consulatu fuerat: candidati omnes ad deiciendum honore eum: non solum ut ipsi potius adipiscerentur: nec quia indignabantur nouum hominem censorem uidere: sed etiam quod tristem censuram, periculosamque multorum famae & ab laeso à plerisque, & laedendi cupido expectabant. etenim tum quoque minitabundus petebat, refragari sibi qui liberam & fortem censuram timerent, criminando, & simul L. Valerio suffragabatur. Illo uno collega castigare se noua flagitia, & priscos reuocare mores posse. His accensi homines aduersa nobilitate, non M. Porcium modo censorem fecerunt: sed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adiecerunt. Secundum comitia censorum consules, praetoresque in prouincias profecti sunt: praeter Q. Nauium, quem quatuor non minus menses, priusquam in Sardiniam iret, quaestiones ueneficij, quarum magnam partem extra urbem per municipia, conciliabulaque habuit: quia ita aptius uisum erat: tenuerunt. Si Antiatii Valerio credere libet: ad duo hominum millia damnauit. Et L. Posthumius praetor, cui Tarentum prouincia euenerat: magnas pastorum coniurationes uindicauit: & reliquias bacchanalium quaestiones cum omni executus est cura. multos, qui aut citati non affuerant: aut uades deferuerant: in ea regione Italiae latentes, partim noxios iudicauit: partim comprehensos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes à P. Cornelio coniecti sunt. In Hispania ulteriore, fractis proximo bello Lusitanis, quietae res fuerant. Et in citeriore A. Terentius in Suesetanis oppidum Corbionem uineis, & operibus expugnauit: captiuos uendidit. quieti deinde hyberna in citeriore prouincia habuit. Veteres praetores C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Romam redierunt. utrique magno patrum consensu triumphus est decretus. prior C. Calpurnius de Lusitanis, & Celtiberis triumphauit. coronas aureas tulit LXXXIII: & duodecim pondo argenti. paucos post dies L. Quintius Crispinus ex iisdem Lusitanis, Celtiberisque triumphauit. tantundem auri, quantum argenti in eo triumpho translatus. Censores M. Porcius, & L. Valerius metu mista expectatione senatum legerunt. septem mouerunt senatu: ex quibus unum insignem & nobilitate, & honoribus, L. Quintium Flaminius consularē. Patrum memoria institutum fertur: ut censores motis à senatu ascriberent notas. Catonis & aliae quidem acerbae orationes extant in eos: quos aut senatorio loco mouit: aut quibus equos ademit. longe grauissima in L. Quintium oratio est. qua si accusator ante notam, non censor post notam usus esset: retinere Q. in senatu ne frater quidem T. Quintius, si tum censor esset, potuisset. Inter caetera obiecit ei: Philippum Poenū, carum, at nobile scortum ab Roma in Galliam prouinciam

prouinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciuiam cum cauillare/
tur, exprobrare cōsuli persæpe solitum: quod sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus
ab Roma esset: ut obsequium amatori iactaret. forte epulantibus ijs, cū iam uīno incaluis-
sent, nuntiatum in conuiuiū esse: nobilem Boium cum liberis transfugam uenisse. conuenire consu-
lem uelle: ut ab eo fidem præsens acciperet. introductum in tabernaculum per interpretem al-
loqui consulem cœpisse. inter cuius sermonem Quintius scorto, uis tu, inquit, quoniam gladia-
torium spectaculum reliquisti: iam hunc Gallum morientem aspicere? & cum is uixdum se-
rio annuisset: ad nutū scorti consulem stricto gladio, qui super caput pendeat: loquēti Gallo
caput primum percussisse: deinde fugienti, fidemq; populi Romani, atq; eorum qui aderant,
imploranti latus transfodisse. Valerius Antiās, ut qui nec Catonis orationem legisset: & fa-
bulæ tantum sine authore editæ credidisset: aliud argumētum, simile tamen & libidine, & cru-
delitate peragit. Placentiæ famosam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuium accersi-
tam scribit. ibi iactātem sese scorto inter cætera retulisse, quā acriter quæstiones exercuisset:
& quā multos capitis dānatos in uinculis haberet: quos securi percussurus esset. tum illam
infra eum accubantem negasse unquam uidisse quenquam securi ferientem: & peruelle id ui-
dere. hic indulgētem amatorem unum ex damnatis attrahi iussu securi percussisse. Facinus,
siue eo modo, quo censor obiecit: siue ut Valerius tradit, commissum est: sæuum, atq; atrox:
inter pocula, atque epulas, ubi libare dijs dapes, ubi bene precari mos esset: ad spectaculum
scorti procacis, in sinu consulis recubantis mactatam humanam uictimam esse: & cruore men-
sam respersam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur: ut si id factum nega-
ret: cæteraq; quæ obiecisset: sponcione defenderet sese: sin fateretur: ignominiāne sua quenq;
doliturum censeret? cum ipse uīno & uenere amens, sanguine hominis in conuiuiū lussisset?

In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiatico ademptus equus. in censibus quoque acci-
piendis tristis, & aspera in omnes ordines censura fuit. ornāmēta, & uestem muliebrem, & ue-
hicula, quæ pluris quā quindecim millium æris essent: in censum referre uiatores iussit. item
mancipia minora annis xx, quæ post proximum lustrum x millibus æris, aut eo pluris
uenissent: uti ea quoque decuplo tanto pluris, quā quanti essent, æstimarentur. & his rebus
omnibus terni in millia æris attribuerentur. aquam publicam omnem in priuatū ædificium,
aut agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, immolitaue priuati ha-
bebant: intra dies xxx demoliti sunt. opera deinde faciēda ex pecuniā in eam rem decre-
ta, lacus sternendos lapide, tegendasq; quā opus esset, cloacas, in Auentino, & in alijs parti-
bus, quæ nondū erant, faciēdas locauerūt. & separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas,
ut iter populo esset: & uiam per Formianum mōtem. Cato atria duo, Menium, & Titium in
latomijs, & quatuor tabernas in publicū emit: basilicamq; ibi fecit: quæ Porcia appellata est.
& uectigalia summis pretijs, ultro tributa infimis locauerūt. Quas locationes cū senatus pre-
cibus, & lachrymis publicanorum uictus induci, & de integro locari iussisset: censores edicto
summotis ab hasta, qui ludificati priorē locationē erant: omnia eadem paululum imminutis
pretijs locauerūt. Nobilis cēsura fuit, simultatumq; plena: quæ M. Porciū, cui acerbitas ea affi-
gnabatur: per omnem uitā exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Pollentia in picenū, Pisau-
rum in gallicū agrū deductæ sunt. sena iugera in singulos data. diuiserunt agrū coloniasq; de-
duxerūt iisdem triumuiui, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fuluij, Flaccus, & Nobilior. Cōsules
eius anni nec domi, nec militiæ memorabile quicq; egerunt. in insequentē annum crearūt con-
sules M. Claudiu Marcellum, Q. Fabiu Labeonem. M. Claudius, & Q. Fabius idibus Mar-
tijs, quo die consulatū inierunt: de prouincijs suis, prætorumq; retulerūt. Prætores creati erant
C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat: & Sp. Posthumius Albinus, & P. Cor-
nelius Sisēna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sulpitius. Cōsulibus Ligures cum iisdem exercitibus,
quos P. Claudius, & M. Porcius habuerant, prouincia decreta est. Hispaniæ extra sortē prio-
ris anni prætoribus cū suis exercitibus seruata. Prætores ita sortiri iussi: uti flamine Diali utiq;
altera iurisdicendi Romæ prouincia esset. peregrinam est sortitus. Sisēnæ Cornelio urba-
na, Sp. Posthumio Sicilia, L. Puppio Appulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sulpitio Sardinia euēnit.

L. Iulius proficisci mature est iussus. Galli trāsalpini per saltus ignotæ antea uia (ut ante dictum est) in Italiam transgressi, oppidū in agro, qui nunc Aquileiensis est: ædificabant. id eos ut prohiberet, quoad eius sine bello posset, prætori mādatum est. si armis prohibendi essent: consules certiores faceret, ex his placere alterum aduersus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant. in demortui Cn. Cornelij Lentuli locū creatus erat Sp. Posthumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius Crassus PONT. MAX. mortuus est: in cuius locū M. Sēpronius Tuditanus PONT. MAX. est creatus. C. Seruilius Geminus P. Licinij funeris causa uisceratione data, ludos fecit. & gladiatores CXX pugnauerūt. & ludi funebres per triduū facti: post ludos epulum. in quo, cum toto foro strata triclinia essent: tempestas cū magnis procellis coorta coegit plerosq; tabernacula statuere in foro. eadem paulo post, cum undiq; disserenasset, sublata. defunctosq; fato uulgo ferebāt: quod intet fatalia uates cecinissent: necesse est tabernacula in foro statui. Hac religione leuatis altera iniecta. quod sanguine per biduū pluuiisset in area Vulcani. & per decēuiros supplicatio indicta erat eius prodigij expiandi causa. Priusq; consules in prouincias proficiscerētur: legationes transmarinas in senatū introduxerunt. nec unq; ante tantum regionis eius hominum Romæ fuerat. nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniā accolunt, uulgata est: crimina, querimoniasq; de Philippo non negligēter ab Romanis audiri: multis operæ pretiū fuisse queri: pro se quæq; ciuitates, gētesq; singuli etiam priuatim (grauis enim accola omnibus erat) Romanam aut ad spem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ solatiū uenerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre eius Athenæo uenit ad querendū, simul quod non deducerētur ex Thracia præsidia: simul quod in Bithyniā Prusiæ bellum aduersus Eumenem gerenti auxilia missa forent. Respondendū ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile esset, aut ea, quæ obijcerētur: aut quæ aduersus ea dicēda erāt, memoria complecti. nec enim multa solum. sed etiā pleraq; oppido quā parua erant: de controuersia finiū, de hominibus raptis, pecoribusq; abactis, de iure aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per uim, aut per gratiā iudicatis. nihil horū neq; Demetriū docere dilucide, nec se satis liquido discere ab eo senatus cum cerneret posse: simul & tyrocinio, & perturbatione iuuenis moueretur: quæri iussit ab eo: ecquem de his rebus cōmentarium à patre accepisset: cū respondisset: accepisse sese: nihil prius, nec potius uisum est: q̃ regis ipsius de singulis responsa accipere. librū extemplo poposcerūt: deind. ut ipse recitaret, permiserūt. Erant autē de rebus singulis in breue coactæ causæ: ut alia fecisse se secundū decreta legatorū doceret: alia non per se stetisse quo minus faceret: sed per eos ipsos, qui accusarent, interposuerat etiā querelas de iniquitate decretorū: & q̃ non ex æquo disceptatum apud Cæciliū foret: indigneq; sibi, nec ullo suo merito insultatum ab omnibus esset. Has notas iritati eius animi collegit senatus. cæterū alia excusanti iuueni, alia recipienti futura ita, ut maxime uellet senatus, responderi placuit: Nihil patrem eius neq; rectius, nec magis quod ex uoluntate senatus esset, fecisse: q̃ quod, utcunq; ea gesta essent, per Demetriū filium satis fieri uoluisset Romanis, multa & dissimulare, & obliuisci & pati præterita senatū posse: & credere etiā Demetrio credendū esse. obsidem enim se animū eius habere: etsi patri corpus reddiderit. & scire, quantū salua in patrē pietate possit, amicū eum populi Romani esse. honorisq; eius causa missuros in Macedoniā legatos: ut si quid minus factū sit, q̃ debuerit, tum quoq; sine piaculo rerū prætermittarū fiat. uelle etiam sentire Philippū, integra omnia sibi cum populo Romano Demetrii filij beneficio esse. Hæc quæ augendæ amplitudinis eius causa facta erant: extemplo in inuidiam, mox etiā in perniciem adolescētī uerterūt.

Lacedæmonij deinde introducti sunt. Multæ, & paruæ disceptationes iactabātur. sed quæ maxime rem cōtinerent, erant: utrū restituerentur, quos Achæi damnauerāt: nec ne: inique, an iure occidissent, quos occiderāt. uertebat & utrū manerēt in achaico cōcilio Lacedæmonij: an ut ante fuerat, secretum eius uniū in Peloponneso ciuitatis ius esset. Restitui, iudiciaq; facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in achaico cōcilio: scribiq; id decretum: & cōsignari à Lacedæmonijs, & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Martius est missus. iussus idem in Peloponneso sociorū res aspicere. nam ibi quoq; ex ueteribus discordijs residui motus erant. & Messenij

Messenij descuerant à concilio achaico, cuius belli & causas, & ordinem si expromere uelim: im-
 memor sum propositi: quo statui nō ultra attingere externa: nisi qua Romanis cohærent re-
 bus. Euentus memorabilis est: quod cū bello superiores essent Achæi: Philopœmenes præ-
 tor eorū capitur ad præoccupandā Coroneā, quam hostes petebant: in ualle iniqua cū equiti-
 bus paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere Thracū, Cretensiuq; auxilio tradit. sed pudor
 relinquēdi equites nobilissimos gentis, ab ipso nuper electos: tenuit. quibus dum locū ad eua-
 dendas angustias cogēdo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostiū: prolapsō equo, & suo
 ipse casu, & onere equi super eum ruentis haud multū absuit quin exanimaretur, septuaginta
 annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primū reficiebatur, uiribus admodū attenua-
 tis. Iacentē hostes superfusi oppresserūt. cognitumq; primū à uerecundia, memoriaq; merito-
 rum haud secus q̃ ducem suum attollunt: reficiuntq;: & ex ualle deuia in uiam portāt: uix sibi
 metipsi præ necopinato gaudio credentes. pars nuntios Messenen præmittūt: debellatū esse:
 Philopœmenē captū adduci. Primū adeo incredibilis uisa res: ut non pro uano modo, sed uix
 pro sano nūtiū audiret. deinde ut super aliū alius idem omnes affirmātes ueniebāt: tandem
 facta fides, & priusq; appropinquare urbi satis scirent: ad spectaculum omnes simul liberi ac
 serui, pueri quoq; cū sceminis effundūt. itaq; clauserant portā turbæ: dum pro se quisq;, nisi
 ipse oculis suis credidisset, uix pro cōperto tantam rem habiturus uideretur. Aggre summouen-
 tes obuios intrare portā, qui adducebāt Philopœmenem, potuerūt. atq; turba conferta iter re-
 liquum clauserat. & cum pars maxima exclusa à spectaculo esset: theatrum repēte, quod uiæ
 propinquū erat, cōpleuerunt: & ut eō in conspectum populi adduceretur, una uoce omnes ex-
 polcebant. Magistratus, & principes ueriti ne quem motū misericordia præsentis tantī uiri fa-
 ceret, cum alios uerecūdia pristinae maiestatis collata præsentī fortunæ, alios recordatio ingen-
 tium meritorū motura esset: procul in cōspectu eum statuerūt: deinde raptim ex oculis homi-
 num abstraxerunt: prætorē Dinocrate dicente: esse, quæ pertinetia ad summā belli percūctari
 eum magistratus uellent. inde adducto eo in curiā, & senatu uocato, consultari cōceptū. Iam in-
 uesperascebat: & non modo cætera, sed ne in proximā quidē noctem ubi satis tuto custodire-
 tur, expediebant, ob magnitudinē pristinae eius fortunæ, uirtutisq;: & neq; ipsi domū recipere
 custodiendū audebant: nec cuiq; unī custodiam eius satis credebāt. admonent deinde qui-
 dam: esse thesaurū publicū sub terra, saxo quadrato septum. eō uinctus demittitur: & saxum
 ingens, quo operitur, machina superimpositū est. ita loco potius, q̃ homini cuiquā credēdam
 custodiam rati, lucem insequentē expectauerunt. Postero die multitudo quidem integra me-
 mor pristinorū eius in ciuitate meritorū, parcendū, ac per eum remedia quærenda esse præsen-
 tium malorū censebant. sed defectionis authores, quorum in manu res erat: in secreto consul-
 tantes omnes ad necem eius consensiebant: sed utrum maturarent, an differrent, ambigebāt.
 uicit pars auidior poenæ: missusq;, qui uenenū afferret. Accepto poculo nihil aliud locutum fe-
 runt: q̃ quæsisse: si incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorū erat) equitesq; euasis-
 sent. posteaquā dictū est incolumes esse: bene habet, inquit: & poculo impauide exhausto, haud
 ita multo post expirauit. Nec diuturnū mortis eius gaudiū authoribus crudelitatis fuit. uicta
 namq; Messene bello exposcētibus Achæis noxios dedit: ossaq; reddita Philopœmenis sunt:
 simul & sepultus ab uniuerso achaico est concilio, adeo omnibus humanis congestis honorib;
 bus: ut ne diuinis quidem abstineretur. Ab scriptoribus rerū Græcis, Latinisq; tantū huic ui-
 ro tribuitur: ut à quibusdam eorū uelut ad insignem notam huius anni memoriæ mādātum
 sit: tres claros imperatores eo anno decessisse: Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionē. adeo
 in æquo eum duobus potentissimarū gentium summis imperatoribus posuerunt. Ad Pru-
 siam regem legatus T. Quintius Flaminius uenit. quē suspectū Romanis & receptus post fu-
 gam Antiochi Annibal, & bellum aduersus Eumenē motū faciebant. ibi seu quia à Flaminio
 inter cætera obiectū Prusiæ erat: hominem omnium, qui uiuerent, infestissimum populo Ro-
 mano apud eum esse: qui patriæ suæ primū, deinde fractis eius opibus Antiocho regi author
 belli aduersus populum Romanum fuisset: seu quia ipse Prusias gratificaretur præsentī Fla-
 minio, Romanisq; per se necandi, aut tradendi eius in potestātē consiliū cepit. A primo collo-

Annibalis mors

quo Flamini milites extemplo ad domū custodiendam Annibalis missi sunt. Semper talem exitum uitæ suæ prospexerat Annibal animo, & Romanorū inextinguibile odium in se cernēs, & fidei regum nihil sanè confusus. Prusiæ uero leuitatem etiam expertus erat. Flamini quoque aduentum uelut fatalem sibi horruerat. ad omnia undique infesta ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet: septem exitus e domo fecerat: ex ijs quosdam occultos: ne custodia sepi rentur. sed graue imperium regum nihil inexploratum, quod inuestigari uolunt, efficit, totius circuitū domus ita custodijs cōplexi sunt: ut nemo inde elabi posset. Annibal, posteaquam est nuntiatū milites regios in uestibulo esse: postico, quod deuij maxime, atque occultissimi exitus erat: fugere conatus, ut id quoque occursum militum, qui ibi erant, obseptum sensit: & omnia circa clausa custodijs dispositis esse: uenenū, quod multo ante præparatum ad tales habebat casus: poposcit. Liberemus, inquit, diuturna cura populum Romanum: quando mortem senis expectare longum censet, nec magnam, nec memorabilem ex inermi, proditoque Flaminius uictoriam feret. mores quidem populus Romanus quātum mutauerit, uel hic dies argumento erit. horū patres Pyrrho regi hosti armato exercitū in Italia habēti, ut à ueneno caueret, prædixerunt. hi legatum cōsularem, qui author esset Prusiæ per scelus occidēdi hospitis: miserūt. Execratus deinde in caput, regnūque Prusiæ, & hospitales deos uiolata ab eo fidei testes inuocans, poculum exhaustit. Hic uitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybium, & Rutilium hoc anno mortuū scribunt. Ego neque his, neque Valerio assentior: his: quod censoribus M. Porcio, L. Valerio principē senatus ipsum L. Valerium censorem lectū inuenio: cū superioribus duobus lustris Africanus fuisset: quo uiuo, nisi ut ille senatu moueretur: quā notā nemo memoriæ prodidit: alius princeps in locum eius lectus nō esset. Antiatem authorē refellit tribunus plebis M. Næuius: aduersus quē oratio inscripta P. Africani est. Næuius hic magistratum non iniit tribunatus plebis P. Claudio, L. Porcio cōsulibus: sed iniit tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio cōsulibus, ad quartū idus decembres. inde tres menses ad idus Martias sunt: quibus P. Claudius, L. Porcius cōsulatum inierūt. ita ut uixisse in tribunatu Næuij uideretur: diemque ei dici ab eo potuisse: decessisse autē ante L. Valerij, & M. Porcij censurā. Trium clarissimorū suæ cuiusque gentis uirorū non tempore magis congruente cōparabilis mors uidetur esse: quod nemo eorū satis dignū splendore uitæ exitum habuit. iam primū omnes nō in patrio solo mortui, nec sepulti sunt. ueneno absumpti Annibal, & Philopœmenes: exul Annibal proditus ab hospite: captus Philopœmenes in carcere, & in uinculis expirauit. Scipio, etsi non exul, neque dānatus, die tamen dicta, ad quā non affuerat: reus absens citatus uoluntariū non sibi metipsum solum, sed etiā funeri suo exiliū indixit. Dum ea in Peloponneso, à quibus diuertit oratio: geruntur: reditus in Macedoniam Demetrii, legatorumque aliter aliorū affecerat animos. uulgius Macedonū, quos belli ab Romanis imminētis metus terruerat: Demetriū ut patris authorē cum ingenti fauore cōspiciebāt: simul & spe haud dubia regnū ei post mortem patris destinabant. nam etsi minor ætate, quā Perseus esset: hunc tamen iusta matrefamilias, illum pellice ortū esse, illum ut ex uulgato corpore genitum nullam certi patris notam habere: hunc insignem Philippi similitudinē præ se ferre. ad hoc, Romanos Demetriū in paterno solo locaturos: Persei nullam apud eos gratiā esse. Hæc uulgo loquebātur. itaque & Persea cura angebat: ne parum pro se una ætas ualeret: cum omnibus alijs rebus frater superior esset. Et Philippus ipse uix se sui arbitrij fore quem hæredem regni relinqueret, credēs, sibi quoque grauiorem esse, quā uellet, minorem filium censebat. offendebar inter dum cōcursu Macedonum ad eum: & alteram iam se uiuo regiā esse indignabatur. Et ipse iuuenis haud dubie inflatior redierat, subnixus erga se iudicijs senatus, concessisque sibi, quæ patri negata essent. & omnis mentio Romanorū quantam dignitatē ei apud ceteros Macedonas, tantā inuidiam non apud fratrem modo, sed etiam apud patrem cōciliabat: utique posteaquam alij legati Romani uenerunt, & cogebat decedere Thracia: præsidiaque deducere: & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex noua constitutione senatus facere. sed omnia mcerens quidem & gemens, eo magis, quod filium frequentiore propè cum illis, quā secum cernebat: obediēter tamen aduersus Romanos faciebat: ne quam mouendi extemplo belli causam præberet.

præuertent

præuertendos etiam animos à suspitione talium consiliorū ratus, mediam in Thraciam, exercitum in Odrysas, & Dentelochos, & Bessos duxit. Philippopolin urbem fuga desertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familijs receperant sese: cepit: cāpestresq; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditiōem accepit. relicto inde ad Philippopolin præsidio, quod haud multo post ab Odrysis expulsum est: oppidum in Derriopo cōdere instituit.

Pæoniæ ea regio est prope Erigonū fluuiū: qui ex Illyrico per Pæoniam fluens in Axium amnem elabitur. Haud procul Stobis, uetere urbe, nouam urbem Perseida, ut is filio maiori haberetur honos: appellari iussit. Hæc dum in Macedonia geruntur: consules in prouincias profecti. Marcellus nuntium præmisit ad L. Porcium procōsulem: ut ad nouū Gallorum oppidum legiones admoueret. aduenienti consuli Galli sese dederunt. duodecim millia armatorū erant. pleriq; arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus ijs adempta: quæq; alia aut populantes agros rapuerant: aut secum attulerant. de his rebus qui quererentur, legatos Romam miserunt. Introducti in senatum à C. Valerio prætore exposuerunt: se, superate in Gallia multitudine, inopia coactos agri, & egestate ad quærendā sedē Alpes transgressos. quæ inculta per solitudines uiderent: ibi sine ullius iniuria consedisse. oppidum quoq; ædificare cœpisse: quod indicium esset: nec agro, nec urbi ulli uim allaturos uenisse. nuper M. Claudium ad se nuntium misisse: bellum se cum ijs, ni dederentur, gesturum. se certam, etsi non speciosam pacem, quàm incertam belli spem præoptantes, dedisse se prius in fidem, quàm in potestatem populi Romani. post paucos dies iussos & agro, & urbe decedere, sese tacitos abire quò terrarum possent, in animo habuisse. arma deinde sibi, & postremo omnia alia, quæ ferrent agerentq;: adempta. orare se senatum, populumq; Romanum: ne in se innoxios deditos acerbius, quàm in hostes sæuissent. Huic orationi senatus ita responderi iussit. Neq; illos recte fecisse: cum in Italiā uenerint: oppidumq; in alieno agro nullius Romani magistratus, qui ei prouinciæ præesset: permissu ædificare conati sint. neq; senatui placere deditos spoliari. itaq; se cum ijs legatos ad consulem missuros: qui, si redeant, unde uenerint: omnia ijs sua reddi iubeant: quiq; protinus eant trans Alpes: & denuntient gallicis populis: multitudinē suam domi contineant. Alpes propè inexuperabilem finem in medio esse. non utique ijs melius fore: qui eas primi peruias fecissent. Legati missi L. Furius Purpurio, Q. Minutius, L. Manlius Acidinus. Galli redditis omnibus, quæ sine cuiusquam iniuria habebant: Italia excesserunt. Legatis Romanis transalpini populi benigne responderunt. seniores eorum nimiam lenitatem populi Romani castigarunt: quod eos homines, qui gentis iniussu profecti occupare agrum imperij Romani, & in alieno solo ædificare oppidum conati sunt: impunitos dimiserint. debuisse grauē temeritatis mercedem statui, quod uero etiam sua reddiderint: uereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exceperunt, & prosecuti cum donis legatos sunt. M. Claudius Cos. Gallis ex prouincia exactis, istricum bellum moliri cœpit: literis ad senatum missis: ut sibi in Istriam traducere legiones liceret. Id senatui placuit. Illud agitabant: uti colonia Aquileia deduceretur. nec satis constabat: utrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. postremo latinam potius coloniam deducendam patres censuerunt. triumuii creati sunt. P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina, & Parma coloniæ Romanorum ciuium sunt deductæ. bina millia hominum in agrū, qui proxime Boiorum, ante Tuscorū fuerat. octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumuii M. Æmylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Crispinus. Et Saturnia colonia ciuium Romanorū in agrum caletanum est deducta. deduxerunt triumuii Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, T. Sempronius Gracchus. iugera in singulos data decem. Eodem anno A. Terentius proprætor haud procul flumine Ibero in agro ausetano & prælia secunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quæ ibi communierant: aliquot expugnauit. Citerior Hispania in pace fuit eo anno: quia & P. Sempronius proprætor diutino morbo est implicitus, & nullo laceffente, peropportune quieuerunt Lusitani. Nec in Liguribus memorabile quicquā à Q. Fabio consule gestum. M. Marcellus ex Istria reuocatus, exercitū dimisso Romam comitiorū causa redijt. creauit consules Cn. Be-

bium Pamphilum, & L. Æmylium Paulum. Cum M. Æmylio Lepido hic ædilīs curulīs fuerat. à quo cōsule quintus annus erat: cum is ipse Lepidus post duas repulſas cōsul factus eſſet. Prætores inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leuinus, P. Manlius iterū, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terētius Iſtra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorū cauſa: quod ſanguinē per biduū pluuiſſe in area Cōcordiæ ſatis credebant: nuntiatumq; erat: haud procul Sicilia inſulam, quæ nondū ante fuerat: nouā editam è mari eſſe. Annibalē hoc anno Antiās Valerius deceſſiſſe author eſt: legatis ad eā rem ad Pruiā miſſis præter T. Quintium Flaminiū, cuius in ea re celebre eſt nomen: L. Scipione Aſiatico, & P. Scipione Naſica.

DECADIS QVARTAE LIBER DECIMVS



RINCIPIO inſequētis anni cōſules, prætoresq; ſortiti prouincias ſunt. cōſulibus nulla præter Ligures, quæ decerneretur, erat, iuriſdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euēnit. Hispaniarum Q. Fuluius Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Cæcilio Dentrici Sicilia, C. Terentio Iſtræ Sardinia. Delectus habere cōſules iuſſi. Q. Fabius ex liguribus ſcripſerat: Apuanos ad rebellionē ſpectare: periculumq; eſſe: ne impetum in agrū piſanū facerēt. Et ex Hiſpanijs citeriorē in armis eſſe. &

cum Celtiberis bellari ſciebāt: in ulteriore, quia diu æger prætor eſſet: luxuria, & otio ſolutam diſciplinā militarem eſſe. Ob ea nouos exercitus cōſcribi placuit. quatuor legiones in Ligures: uti ſingulæ quina millia, & ducenos pedites, trecenos haberēt equites: ſociorū iſdem latini nominis xv millia peditū addita, & octingenti equites. hi duo cōſulares exercitus eſſent. ſcribere præterea iuſſi ſeptem millia peditū ſociorū, ac latinis nominis, & quadringentos equites: & mittere ad M. Marcellum in Galliā: cui ex cōſulatu prorogatū imperium erat. in Hiſpaniam etiam utranq; quæ duceretur, quatuor millia peditū ciuium Romanorū, & cc equites, & ſociorum ſeptem millia peditū cum ccc equitibus ſcribi iuſſa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus: prorogatum in annū imperiū eſt. Ver procelloſum eo anno fuit. pridie Parilia medio ſerme die atrox cum uento tempeſtas coorta, multis ſacris, profanisq; locis ſtragē fecit. ſigna ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino eſt: raptam tulit: & in poſticiſ parietibus Cereris tēpli affixit: ſigna alia in circo maximo cum columnis, quibus ſuperſtabant, euertit: ſtaigia aliquot templorū à culminibus abrupta ſcæde diſſipauit. itaq; in prodigiū uerſa ea tempeſtas: procurariq; aruſpices iuſſerūt. ſimul procuratum eſt: quod tripedem mulum Reate natum nuntiatū erat: & à Formijs ædem Apollinis, ac Caietæ de cœlo tactā. ob ea prodigia xx hoſtijs maioribus ſacrificatū: & in diem unum ſupplicatio fuit. Per eoſdem dies ex literis A. Terētij proprætoris cognitū: P. Sempronij in ulteriore Hiſpania, cum plus annū æger fuiſſet: mortuū eſſe, eo maturius in Hiſpaniā prætores iuſſi proficiſci. Legationes tranſmarinæ deinde in ſenatū introductæ ſunt. prima Eumenis, & Pharnacis regum, & Rhodiorū querentium de Sinopenſium clade. Philippi quoq; legati, & Achæorū, & Lacedæmoniorū ſub idem tempus uenerunt. ijs prius Martio audito, qui ad res Græciæ, Macedoniæq; uiſendas miſſus erat: reſponſa data ſunt. Aſiæ regibus, ac Rhodijs reſponſum eſt: legatos ad eas res uiſendas miſſurū ſenatū. De Philippo auxerat curā Martius. nam ita feciſſe quæ ſenatui placuiſſent, fatebat: ut facile appareret: nō diutius, q̃ necelle eſſet, facturū: neq; obſcurū erat, rebellaturum: omniaq; quæ tunc ageret, diceretq; eo ſpectare. Iam primū omnem ferē multitudinē ciuiū ex maritimis ciuitatibus cū familijs ſuis in Emathiam, quæ nūc dicitur, quondā appellata Pæonia eſt: traduxit: Thracibusq; & alijs barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominū fore ratus in Romano bello. Ingentē ea reſ fremitum in tota Macedonia fecit. relinquentesq; penates ſuos cum cōiugibus, ac liberis pauci tacitum dolorem continebant: execrationesq; quæ in agminibus proficiſcentium audiri ſolent: in regē, uincente odio metū, exaudiebātur. Hiſ ferox animus omnes homines, omnia loca tēporaq; ſuſpecta habebat. poſtremo negare propalam cœpit: ſatis tutū ſibi quicq; eſſe: niſi liberos eorū, quos interfeciſſet, cōprehenſos in cuſtodia haberet: & tēpore aliū alio tolleret.

Eam

Eam crudelitatem foedam per se, foediorum unius domus clades fecit. Herodicum principem Thessalorum multis ante annis occiderat, generos quoque eius postea interfecit, in uiduitate relictæ filia, singulos filios paruos habentes. Theoxena, & Archo nomina mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aspernata nuptias est. Archo Poridi cuidam longe principi gentis Aenianum nupsit, & apud eum plures enixa partus, paruis admodum relictis omnibus, decessit. Theoxena, ut in suis manibus liberi sororis educarentur: Poridi nupsit, & tanquam omne ipsa enixa foret: suum, sororisque filios in eadem habebat cura. posteaque regis edictum de comprehendis liberis eorum, qui interfecti essent, accepit: ludibrio futuros non regis modo, sed custodum etiam libidinis rata, ad rem atrocem animum adiecit. aususque est dicere: se sua manu potius omnes interfecituram: quam in potestatem Philippi ueniret. Poris abominatus mentionem tam foedi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hospites dixit: comitemque ipsum fugere futurum esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Aeniam ad statum sacrificium: quod conditori Aenae cum magna cerimonia quotannis faciunt, ibi die per solennes epulas consumpto, nauem praeparatam a Poride sopitis omnibus tertia uigilia conscendunt, tanquam redituri in Thessalonica. sed transire in Euboeam erat propositum, ceterum in aduersum uentum nequicquam eos tendentes prope terram lux oppressit, & regem, qui praerant custodiam portus: lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miserunt, cum graui edicto: ne reuerterentur sine ea. Quoniam dies appropinquabat: Poris quidem ad hortationem remigum, nautarumque intentus erat, interdum manus ad caelum tendens, opem ut dii ferret, orabat. ferox interim scemina ad multo ante praecogitatum reuoluta facinus, uenenum diluit: ferrumque promit, & posito in conspectu poculo, stridentisque gladijs, mors, inquit, una uindicta est. uiae ad mortem haec sunt, qua quicquid animus fert, effugite superbiam regiam, agite iuuenes mei primum qui maiores estis: capite ferrum, aut haurite poculum: si segnior mors iuuat. Et hostes aderant: & author mortis instabat. alij alio leto absumpti semianimes ex naue praecipitatur, ipsa deinde uirum comitem mortis complexa in mare sese deiecit. naue uacua dominis regis potiti sunt. Huius atrocitas facinoris nouam uelut flammam regis inuidiae adiecit: ut uulgo ipsum, liberosque eius execrarentur, quae dirae breui ab omnibus dijs exaudita, ut sciret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus enim, cum indies magis cerneret fauorem, & dignitatem Demetrii fratris apud Macedonum multitudinem crescere: & gratiam apud Romanos: sibi spem nullam regni superesse, nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. ceterum cum se ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, satis per se ualidum crederet: singulos amicorum patris tectare sermonibus perplexis institit, & primo quidam ex his, aspernantium tale quicquam praebuerunt speciem: quia plus in Demetrio spei ponebant. deinde crescente indies Philippi odio in Romanos, cui Perseus indulgeret: Demetrius summa ope aduersaretur: prospicientes animo exitum incauti a fraude fraterna iuuenis, adiutandum quod futurum erat rati, fouendamque spem potentioris, Perseo se adiungunt, cetera in suum quaeque tempus differunt, in praesentia placet: omni ope in Romanos accendi regem: impellique ad consilia belli: ad quae iam sua sponte animum inclinasset, simul ut Demetrius indies suspectior esset: ex composito sermones ad spem Romanorum trahebant. ibi cum alij mores, & instituta eorum, alij res gestas, alij speciem ipsius urbis nondum exornatae neque publicis neque priuatis locis, alij in singulos principum eluderent: iuuenis incautus & amore nominis Romani, & certamine aduersus fratrem omnia tuendo suspectum se patri, & opportunum criminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium de rebus Romanis consiliorum habebat, totus in Persea uersus, cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierant, quos forte miserat in Bastarnas ad accersenda auxilia: adduxerantque inde nobiles iuuenes, & regis quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: erexeratque consociatio gentis eius animum regis. Tum Perseus, quid ista profunt, inquit, nequaquam tantum in externis auxilijs est praesidij: quantum periculi fraude domestica, proditorem nolo dicere: speculatorem citius: ex quo obses Romae fuit, corpus nobis reddiderunt Romani: animum ipsi habent. omnium penes Macedonum in eum ora conuersa sunt: nec regem se alium rentur habituros esse: quam quem Romani dedissent. His per se aegra mens

senis

senis stimulabatur: & animo magis, quàm uultu ea crimina accipiebat. Forte lustrandi exercitus uenit tempus. cuius solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ, & pars ad dexteram cum extis, posterior ad laeuam uia ponitur. inter hanc diuisam hostiam copiae armatae traducuntur. præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniae regum: deinde rex ipse cum liberis sequitur. proxima est regia cohors, custodesque corporis: postremum agmen Macedonum cætera multitudo claudit. latera regis duo filij iuuenes cingebant, Perseus iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor, medio iuuentutis robore ille, hic flore: fortunati patris matura soboles, si mens sana fuisset. Mos erat lustrationis, sacro peracto decurrere exercitum: & diuisas bifariam duas acies concurrere ad simulachrum pugnae. regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati. cæterum non imago fuit pugnae. sed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multaque uulnera sudibus facta. nec præter ferrum quicquam defuit ad iustam belli speciem. Pars ea, quæ sub Demetrio erat: longe superior fuit. id ægre patiente Perseo, lætari prudentes amici eius: eamque rem dicere ipsam præbituram causam criminandi iuuenis. Conuiuium eo die sodalium, qui simul decurrerant, uterque habuit: cum uocatus ad cenam ab Demetrio Perseus negasset. festo die inuitatio benigna, & hilaritas iuuenilis utrosque in uinum traxit. commemoratio ibi certaminis ludicri, & iocosa dicta in aduersarios, ita ut ne ipsis quidem ducibus abstineretur: iactabantur. ad has excipiendas uoces speculator ex conuiuiis Persei missus cum incautior obuersaretur: exceptus à iuuenibus forte triclinio egressus male mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius, quin comesatum, inquit, ad fratrem imus? & iram eius, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostra lenimus? omnes se ire conclamarunt: præter eos, qui speculatoris ab se pulsati præsentem ultionem metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret: ferrum ueste abdiderunt: quo se tutari, si qua uis fieret, possent. Nihil occulti esse in intestina discordia potest. utraque domus speculatorum, & proditorum plena erat. præcucurrit index ad Persea, ferro succinctos nuntians cum Demetrio quatuor adulescentes uenire. etsi causa apparebat: (nam ab his pulsatum conuiuium suum audierat) tamen infamandæ rei causa ianuam obserari iubet: & ex parte superiore ædium, uersisque in uiam fenestris, comesatores tanquam ad cædem suam ueniētes aditu ianuæ arcet. Demetrius per uinum quod excluderetur paulisper uociferatus, in conuiuium rediit, totius rei ignarus. Postero die Perseus quamprimum conueniendi potestas patris fuit: regiam ingressus perturbato uultu in conspectu patris tacitus procul constitit. cui cum pater, satine salua? & quanam ea moestitia esset? interrogaret eum: deludico tibi, inquit, uiuere me scio. iam non occultis à fratre petimur insidijs. nocte cum armatis domum ad interficiendum me uenit: clausisque foribus parietum præsidio me à furore eius sum tutatus. Cum pauorem mistum admiratione patri iniecisset: atqui si aures præbere potes, inquit: manifestam rem teneas, faciam. Enimvero se Philippus dicere auditurum: uocarique extemplo Demetrium iussit. & seniores duos amicos, expertos inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia, Lysimachum, & Onomastum accersit: quos in consilio haberet. Dum ueniunt amici: solus, filio procul stante, multa secum animo uolutans inambulauit. posteaquam uenisse eos nuntiatum est: secessit in partem interiorum cum duobus amicis, totidem custodibus corporis. filijs ut ternos inermes secum introducerent, permisit. Ibi cum consedisent: Sedeo, inquit, miserrimus pater iudex inter duos filios, accusatorem parricidij, & reum, aut conficti aut admissi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam: cum uultus inter uos minime fraternos cernerem: cum uoces quasdam exaudirem. sed interdum spes animum subibat: deflagrare iras uestras, purgari suspiciones posse. etiam hostes armis positis scædus icisse: & priuatas multorum simultates finitas. subituram uobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis: consuetudinisque inter uos, meorum denique præceptorum: quæ uereor ne uana surdis auribus cecinerim. Quoties ego audiētibus uobis detestatus exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli? quibus se stirpemque suam: domos, regna funditus euertissent? meliora quoque exempla parte altera posui: sociabile consortium inter binos Lacedæmoniorum reges, salutare per multa secula ipsis patriæque eandem ciuitatem, posteaquam

posteaquam mos sibi cuiq; rapiendi tyrānidem, exortus sit: euerfam, iam hos Eumennem, At-
 talumq; fratres à quamexiguis rebus, propè ut puderet regij nominis: mihi, Antiocho, & cui-
 libet regum huius ætatis nulla re magis, quàm fraterna unanimitate regnum aquasse, ne Ro-
 manis quidem exemplis abstinui: quæ aut uisa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorū: qui
 bellum mecum gesserunt: P. & L. Scipionum: qui Antiochum deuicerunt: patris, patruiq; eo-
 rum: quorum perpetuā uitæ cōcordiam mors quoq; miscuit, neq; uos illorum scelus, similisq;
 sceleri euentus detertere à uecordi discordia potuit: neq; horū bona mens, bona fortuna ad sa-
 nitatem flectere. Viuo, & spirante me hæreditatē meā ambo & spe, & cupiditate improba pe-
 titis, eousq; me uiuere uultis: donec alterius uestrū superstes haud ambiguum regem, alterum
 mea morte faciam, nec patrē potestis pati, nihil cari, nihil sancti nominis nostis, cuius uice re-
 gni unius insatiabilis amor successit. Agite, conscelerate aures paternas: decernite criminibus
 mox ferro decreturi: dicite palām, quicquid aut ueri potestis: aut comminisci libet, referatæ au-
 res sunt: quæ posthac secretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc furens ira cū di-
 xisset: lachrymæ omnibus obortæ: & diu mœstum silentium tenuit. Tum Perseus. Aperien-
 da nimirum nocte ianua fuit: & armati comesatores accipiendi: præbēdumq; ferro iugulum:
 quando non creditur, nisi perpetratum facinus, eadem petitus insidijs audio: quæ latro, atq;
 insidiator, non nequicquam isti unum Demetrium filium te habere, me subditū, & pellice ge-
 nitum appellant, nam si gradum, si caritatem filij apud te haberem: non in me querētem de-
 prehensas insidias, sed in eū, qui fecisset, sœuiores: nec adeo tibi uilis uita esset nostra: ut nec præ-
 terito periculo meo moueretur: neq; futuro: si insidiatibus sit impune, itaq; si mori tacitū opor-
 tet, taceamus, precati tātum deos: ut à me cœptum scelus in me finem habeat: nec per meum
 latus tu petaris. Sin autem, quod circunuentis in solitudine natura ipsa subiicit: ut hominum,
 quos nunquam uiderint, fidem tamen implorēt: mihi quoq; ferrum in me strictum cernenti
 uocem mittere liceat: per te, patriūq; nomen, quod utri nostrū sanctius sit, iampridem sen-
 tis, ita me audias precor: tanquam si uoce, & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti
 interuenisses: Demetrium cum armatis nocte intempesta in uestibulo meo deprehendisses,
 quod tum uociferarer in re præsentī pauidus: hoc nunc postero die queror. Frater, non come-
 santium in uicem iandiu uiuimus inter nos, regnare utiq; uis, huic spei tuæ obstat ætas mea:
 obstat gentium ius: obstat uetustus Macedoniæ mos: obstat uero etiam patris iudicium, huc
 transcendere nisi per meū sanguinem nō potes, omnia moliris & tentas, adhuc seu cura mea,
 seu fortuna restitit parricidio tuo. Hesternā die in lustratione, & decursu, & simulachro ludi-
 cro pugnae funestum propè prælium fecisti, nec me aliud à morte uindicauit: quàm quod me,
 ac meos uinci passus sum, ab hostili prælio tāquam fraterno lusu pertrahere me ad cœnā uo-
 luisti, Credisne pater inter inermes conuiuas me cœnaturum fuisse: ad quem armati come-
 satum uenerunt? credis nihil à gladijs nocte periculum fuisse: quem sudibus te inspectatē pro-
 pè occiderunt? Quid hoc noctis? quid ut inimicus ad iratum? quid cum ferro succinctis iu-
 uenibus uenis? conuiuam me tibi committere ausus non sum: comesatorem te cum armatis
 uenientem recipiam? Si aperta ianua fuisset: funus meum parares hoc tempore pater: quo
 querentem audis. Nihil ego tanquam accusator criminose, nec dubia argumentis colligen-
 do ago, quid enim? negat se cum multitudine uenisse ad ianuam meam? aut ferro succinctos
 secum fuisse? quos nominauero, accersere, possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt, non
 tamen audebūt negare se deprehensos intra limen meum cum ferro, si ad te deducerem: rem
 pro manifesto haberes, fatentes pro deprehensis habe. Execrare nunc cupiditatem regni: &
 furias fraternas cogita, sed ne sint cæcæ pater execrationes tuæ: discerne, dispice insidiato-
 rem, & petitem insidijs: noxium huic esse caput, qui occisurus fratrem fuit: habeat etiam ira-
 tos paternos deos, qui periturus fraterno scelere fuit: perfugium in patris misericordia, & iu-
 stitia habeat, quò enim aliò confugiam? cui non solenne lustrale exercitus, cui non decur-
 sus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortali-
 bus, tuta est? si iero ad fratrem inuitatus: moriendum est, si recepero intra ianuam come-
 satum fratrem: moriendum est, nec eundo, nec manendo insidias euito, quò me conferam?

nihil

nihil præter deos pater, & te colui, non Romanos habeo: ad quos cōfugiam. perisse expetūt: quia tuis iniurijs doleo: quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimam oram indignor, nec me, nec te incolumi Macedoniam suam futuram sperant, sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit: aut nec ea quidem expectata fuerit: regem, regnumq; Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent: mihi quoq; id relictū crederem receptaculum. At in Macedonibus satis præsidij est. Vidisti hesterno die impetum in me militum, quid illis defuit, nisi ferrū? quod illis defuit interdiu: conuiuæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte principū loquar? qui in Romanis spem omnem dignitatis, & fortunæ posuerunt? & in eo, qui omnia apud Romanos potest? neque hercule istum mihi tantū fratri maiori, sed propè est ut tibi quoq; ipsi regi, & patri præferat, iste enim est: cuius beneficio pœnam tibi senatus remisit: qui nunc te ab armis Romanis protegit: qui tuam senectutem obligatam, & obnoxiam adolescentiæ suæ esse æquum censet. pro isto Romani stant: pro isto omnes urbes tuo imperio liberatæ: pro isto Macedones: qui pace Romana gaudent, mihi præter te pater, quid usquā aut spei, aut præsidij est? Quò spectare illas literas ad te nunc missas T. Quintij credis? quibus & bene te cōsuluisset rebus tuis ait: quod Demetrium Romam miseris: & hortatur: ut iterū & cum pluribus legatis, & primoribus quoq; Macedonum remittas eum? T. Quintius nunc est author omnium rerum istī, & magister, eum sibi, te abdicato patre, in locum tuum substituit, illic ante omnia clandestina cōcocta sunt consilia, quærantur adiutores consilij: cum te plures, & principes Macedonum cum isto mittere iubet, qui hinc integri, & synceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes: imbuti illinc, & infecti Romanis delinimētis redeunt, Demetrius ijs unus omnia est: eum iam regem uiuo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim non ab alijs solum, sed etiā a te pater cupiditatis regni crimen, ego uero, si in medio ponitur: nō agnosco, quem enim suo loco moueo: ut ipse in eius locum succedam? unus ante me pater est: & ut diu sit, deos rogo, superstes ei ita sim: si merebor ut ipse me esse uelit, hæreditatem regni si pater traderet, accipiam. Cupit regnum: & quidem scelerate cupit: qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonū, iuris gentium. Obstat frater maior: ad quem iure, uoluntate etiam patris regnum pertinet, tollatur nunc primus, ut regno fraterna cæde potiar, pater senex, & filio solus orbatus magis timebit ne irascatur: quā ut filij ulcisci necem patiat, Romani lætabuntur: probabunt, defendent factum. Hæc spes incertæ pater, sed nō inanes sunt, ita enim res se habet, periculum uitæ propellere a me potes, puniendo eos, qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt, si facinori eorum successerit: mortem meam idem tu persequi nō poteris. Posteaquam dicendi finem Perseus fecit: coniecti eorum, qui aderant, oculi in Demetrium sunt: uelut confestim responsurus esset, deinde diu silentium fuit. Cum persusum fletu appareret omnibus loqui non posse: tandem uicit dolorem ipsa necessitas: cum dicere iuberent, atque ita orsus est.

Omnia, quæ reorum antea fuerāt auxilia, pater, præoccupauit accusator: simulatisq; lachrymis in alterius perniciem ueras meas lachrymas suspectas tibi fecit, cum ipse, ex quo ab Roma redij, per occulta cum suis colloquia dies noctesq; insidietur ultro mihi: nunc non insidiat, toris modo, sed latronis manifesti, & percussoris speciem induit. Periculo suo te exterrit: ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem, perfugium sibi nusquā gentium esse ait: ut ego ne apud te quidem spei quicquam reliqui habeam, circumuentum, solum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obest potius, quā prodest: onerat. Iam illud quā accusatorie? quod noctis huius crimen miscuit cū cætera infectatione uitæ meæ: ut & hoc, quod iam quale sit, scies: suspectū alio uitæ nostræ tenore faceret: & illam uanam criminationem spei, uoluntatis, consiliorum meorum, nocturno hoc ficto, & cōposito argumēto fulciret, simul & illud quæsiuit: ut repentina & minime præparata accusatio uideretur: quippe ex noctis huius metu, & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Perseu, si proditor ego patris, regniq; eram: si cum Romanis, si cum alijs inimicis patris inieram cōsilia: non expectatam fabulam esse noctis huius: sed proditiōis meæ ante me accusatum, si illa criminosa, ac uana accusatio erat: inuidiamq; tuam aduersus me magis, quā crimen meum indicatura: hodie quoq; eam aut prætermitti:

aut

aut in aliud tempus differri: ut perspiceretur: utrū ego tibi, an tu mihi nouo quidem, & singu-
lari genere odij insidias fecisses. ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero: sepa-
rabo ea, quæ tu confudisti: & noctis huius insidias aut tuas, aut meas detegam. Occidendi
sui consilium me inisse uideri uult: ut scilicet maiore fratre sublato, cuius iure gentiū, more Ma-
cedonum, tuo etiam, ut ait, iudicio regnum est futurum: ego minor in eius, quē occidissem, suc-
cederem locum. quid ergo illa sibi uult pars altera orationis: qua Romanos à me cultos ait:
atq; eorum fiducia in spem regni me uenisse? nam si & in Romanis tantum momēti esse cre-
debam: ut quem uellent, imposerent Macedoniae regem: & meā tātum apud eos gratiā con-
fidebam: quid opus parricidio fuit? an ut cruentum fraterna cæde diadema gererem? ut illis
ipsis, apud quos aut uera, aut certe simulata probitate partam gratiam habeo: si quam forte
habeo: execrabilis, & inuisus essem? nisi T. Quintium credis, cuius uirtute & consilijs me nunc
arguis regi: cum & ipse tali pietate uiuat cum fratre: mihi fraternæ cædis fuisse authorē. Idem
non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum iudicia, ac penē omnium deorum homi-
numq; cōsensum collegit: per quæ omnia se mihi parem in certamine nō futurum crediderit.
idem tanquam in alijs omnibus rebus inferior essem: ad sceleris spem ultimam cōfugisse me
insinuat. Vis hanc formulam cognitionis esse? ut uter timuerit ne alter dignior uideretur
regno: is consilium opprimendi fratris iudicetur cepisse? Exequamur tamen quocunq; modo
cōficti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est: & omneis insidiarū uias
in unum diem contulit. uolui interdū eum post lustrationem, cum concurrimus: & quidem, si
dijs placet, lustrationum die occidere. uolui, cum ad cœnam inuitauī, ueneno scilicet tollere. uo-
lui, cum comesatum gladijs accincti me secuti sunt: ferro interficere. tempora quidē qualia sint
ad parridium electa, uides: lusus, conuiuij, comesationis: quis dies: qualis: quo lustratus exer-
citus: quo inter diuisam uictimam prælatis omnium, qui unquam fuere, Macedoniae regū ar-
mis, reges duo solito more tua tegentes latera pater præuecti sumus: & secutum est Macedo-
num agmen. hoc ego, etiam si quid ante admissem piaculo dignum, lustratus & expiatus sa-
cro, tum cum maxime in hostiam itineri nostro circūdatam intuens, parridium, uenena, gla-
dios in comesatione præparatos uolutabam in animo: ut quibus alijs deinde sacris cōamina-
tam omni scelere gentem expiarem? sed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia su-
specta efficere uult: aliud alio confundit. nam si ueneno te inter cœnam tollere uolui: quid mi-
nus aptum fuit: quā pertinaci certamine, & concursu iratum te efficere? ut merito, sicut feci-
sti, inuitatus ad cœnam abnueres? cum autem iratus negasses: utrum ut placarem te, danda
opera fuit, ut aliam quærerem occasionem, quoniam semel uenenum paraueram: an ab illo
consilio uelut trāsiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, & quidem eo die per speciem comesatio-
nis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœnam euitasse meam: nō ab
eodem metu comesationem quoq; euitaturum existimabam? Nō est res, qua erubescam pa-
ter, si die festo inter æquales largiore uino sum usus: tu quoq; uelim inquiras, qua lætitia, quo
lusu apud me celebratum hesternum conuiuium sit. illic etiam, prauo forsitan odio prouehen-
te, quod in iuuenili armorum certamine pars nostra non inferior fuerat: miseria hæc, & metus
crapulam facile excusserunt. quod si non interuenissent insidiatores: somno sopiti iaceremus.
Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfectorus eram: non tempera-
sem uino in unum diem? non milites abstinuisssem meos? Et ne ego me solum nimia simpli-
citate tuear: ipse quoq; minime malus, ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit: neque arguo:
nisi quod cum ferro comesatum uenerunt. si quæram unde id ipsum scias: necesse erit, aut spe-
culatorum tuorum plenam domum fuisse meam: aut illos ita aperte sumpsisse ferrū: ut omnes
uiderent. Et ne quid ipse aut prius inquisisse, aut nūc criminose argumētari uideretur: te quæ-
rere ex ijs, quos nominasset, iubebat: an ferrum habuissent? ut tanquam in re dubia cum id
quæsissem, quod ipsi fatentur: pro cōuictis haberetur. Quin tu illud quæri iubes? num tui occi-
dendi causa ferrū sumpserint? num me authore, & sciēte? hoc enim uideri uis: nō illud, quod
fatentur. & palam est, & sui se tuendi causa sumpsisse dicunt. recte, an perperā fecerint, ipsi sui
facti rationem reddent. meā causam, quæ nihil eo facto contingitur: ne miscueris, aut explicat

utrum aperte, an clām te aggressuri fuerimus? si aperte: cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos, qui tuum speculatorem pulsarunt? si clām: quis ordo consilij fuit? conuiuium soluto, cū comesator ego discessissem: quatuor substitissent: ut sopitum te aggredieretur? quomodo sefellissent & alieni, & mei, & maxime suspecti: quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipsi euasuri fuerint? quatuor gladijs domus tua capi, & expugnari potuit? Quin tu omissa ista nocturna fabula, ad id, quod doles: quod inuidiā urit: reuerteris? cur usquam regni, tui mentio fuit Demetri? cur dignior patris fortunæ successor quibusdam uideris, quā ego? cur spem meā, quā si tu non esses certa erat: dubium, & sollicitam facis? Hæc sentit Perseus: etsi non dicit: hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus, & suspicionibus replent. Ego autem pater, quemadmodū nec nunc sperare regnū, nec ambigere unquam de eo forsitan debeam, quia minor sum: quia tu me maiori cedere uis: sic illud nec debui facere, nec debeo: ut indignus te patre, indignus omnibus uidear, id enim uitij meis, non cedendo cui ius fasque est, non modestia consequar. Romanos obijcis mihi: & ea quæ gloriæ esse debent, in crimen uertis. ego nec obses Romanis ut traderer: nec ut legatus mitterer, à te petij, missus ire nō recusauī. utroque tempore ita me gessi: ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. itaque mihi cum Romanis amicitia causa tu fuisti pater. quoad tecum illis pax manebit: mecum quoque gratia erit. si bellum esse cœperit: qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui: idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie ut prosit mihi gratia Romanorū postulo. ne obsit, tantum deprecor. nec in bello cœpit: nec ad bellum reseruetur. pacis pignus fui: ad pacem retinendam legatus missus sum. neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini sit. Ego si quid impie in te pater, si quid scelerate in fratrem admisisti: nullam deprecor pœnam. si innocens sum: ne inuidiā cōflagrem, cum crimine non possim, deprecor. Non hodie me primum frater accusat: sed hodie primum aperte, nullo meo in se merito. Si mihi pater succenseret: te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adolescētiæ, te errori ueniam impetrare. in eo ubi præsidium esse oportebat: ibi exitium est. E conuiuium, & comesatione propè semisomnus raptus sum ad causam parricidij dicendam. sine aduocatis, sine patronis ipse pro me dicere cogor. si pro alio dicendum esset: tempus ad meditando, & ad componendam orationem sumpsissem: cum quid aliud, quā ingenij fama periclitarer? ignarus quid accersitus essem, te iratum, te iubentem dicere causam, fratrem accusantem audiui. ille diu ante præparata, meditata in me oratione est usus. ego id tantum temporis, quo accusatus sum: ad cognoscendum quid ageretur, habui. utrum momento illo horæ accusatorem audirem? an defensionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato malo uix quid obijceretur intelligere potui: nedum satis sciam quo modo me tuear. Quid mihi spei esset: nisi patrem iudicem haberem? apud quem, etiam si à fratre caritate uincor: misericordia certe reus uinci nō debeo. ego enim ut me mihi, tibi que serues, precor: ille ut me in se curitatem suam occidas, postulat. quid eum, cum regnum ei tradideris, facturum credis in me esse: qui iam nunc sanguine meo sibi indulgeri æquum censet? Dicenti hæc lachrymæ simul spiritum, & uocem intercluserunt. Philippus summotis ijs paulisper collocutus cum amicis, pronuntiavit: non uerbis se, nec unius horæ disceptatione causam eorum dijudicaturum: sed inquirendo in utriusque uitam, mores & dicta factaque in magnis, paruisque rebus obseruando: ut omnibus appareret: noctis proximæ crimen facile reuictū: suspectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. Hæc uiuo Philippo uelut semina iacta sunt macedonici belli: quod maxime cum Perseo gerendum erat. Cōsules ambo in Ligures, quæ tum una consularis prouincia erat: proficiscuntur. & quia prospere ibi res gesserunt: supplicatio in unum diem decreta est. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat: uenerunt, uti reciperentur orantes. Marcellus operiri eodem loco Liguribus iussis, senatum per literas consuluit. senatus rescribere M. Ogulnium prætorem Marcello iussit: uerius fuisse consules, quorum prouincia esset: quā se quid è republica esset, decernere. tum quoque non placere sibi: sed per deditionem Ligures recipi: & receptis arma adimmi: atque eos ad consulem mitti senatū æquum censere. Prætores eodem tempore, P. Manlius

lius in ulteriorem Hispaniā, quam & priore prætura prouinciā obtinuerat: Q. Fuluius Flaccus in citeriorem peruēnit: exercitumq; à Terentio accepit, nam ulterior morte P. Sempronij proprætoris sine imperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidū Hispanum Urbicuam nomine oppugnantē Celtiberi adorti sunt, dura ibi prælia aliquot facta, multi Romani milites & uulnerati, & interfecti sunt, uicit perseverantia Fuluius: quod nulla ui abstrahi ab obsidione potuit, Celtiberi fessi prælijs uarijs abscesserunt, urbs amoto auxilio eorum intra paucos dies capta, & direpta est, prædam militibus prætor concessit, Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantum in unū coacto, qui dissipatus fuerat: nulla alia memorabili gesta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea æstate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea prouincia decesserat: ouans urbem inijt, translatus argenti pondo millia CCCXX: auri LXXXII pondo: aureæ coronæ LXVII. Eodē anno inter populum Carthaginensem, & regem Masanissam in re præsentī disceptatores Romani de agro fuerūt, ceperat eum ab Carthaginensibus pater Masanissæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: postea in gratiam focii Asdrubalis Carthaginensibus dono dederat. Carthaginenses eo anno Masanissa expulerat. Haud minore certamine animorū, quā cum ferro & acie dimicarunt: res acta apud Romanos, Carthaginenses, quod primo maiorū suorum fuisset: deinde à Syphace ad se peruenisset: repetebant, Masanissa paterni regni agrum se & recepisse, & habere iure gentium aiebat, & causa, & possessione superiorē esse, nihil aliud se in ea disceptatione metuere: quā ne pudor Romanorū, dum uereantur ne quid socio atq; amico regi aduersus cōmunes, suos, atq; illius hostes indulgisse uideantur: damno sit. Legati possessionis ius nō mutarūt, causam integram Romam ad senatum reiecerunt. In Liguribus nihil postea gestum, recesserant primum in deuios saltus, deinde dimisso exercitu, passim in uicos, castellaq; sua dilapsi sunt. Consules quoq; dimittere exercitū uoluerunt: ac de ea re patres consuluerunt, Alterū ex his dimisso exercitu ad magistratus in annū creādos uenire Romā iusserunt: alterum cum legionibus suis Pisis hyemare. Fama erat: Gallos trās alpinos iuuentutem armare: nec in quam regionem Italiæ effusura se multitudo esset, sciebatur. ita inter se consules compararunt: ut Cn. Bebius ad comitia iret: quia M. Bebius frater eius consulatū petebat. Comitibus rogandis fuere, creati P. Cornelius Lentulus, M. Bebius Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabij, Maximus, & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Posca, L. Duronius. Is inito magistratu prouinciæ ita sorte eueniunt, Ligures consulibus: prætoribus, Q. Petilio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia M. Pinario Sardinia, L. Duronio Appulia: & Istri adiecti: quod Tarentini, Brundisiniq; nuntiabant: maritimos agros infestos transmarinarū nauium latrocinij esse, eadem Massilienses de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti, quatuor legiones consules, quina millia ducenos Romanos pedites, trecentos haberent equites, & quindecim millia sociū, ac latini nominis, octingentos equites. In Hispanijs prorogatu ueteribus prætoribus imperium est cum exercitibus, quos haberet: & in supplementum decreta tria millia ciuium Romanorū, ducenti equites, & sociū latini nominis sex millia peditum, trecenti equites. Nec rei naualis cura omissa, duumuiros in eam rem consules creare iussi: per quos naues uiginti deductæ naualibus socijs ciuium Romanorum, qui seruitutem seruissent, complerentur: ingenui tantum ut ijs præessent. Inter duumuiros ita diuisa tuenda denis nauibus maritima ora: ut promontorium ijs Mineruæ uelut cardo in medio esset: alter in dexteram partem usque ad Massiliam, laeuam alter usque ad Barium tuerentur. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno uisa: & nuntiata peregre. In Area Vulcani, & Concordiæ sanguinem pluit: & pontifices hastas motas nuntiauerunt: & Lanuij simulachrum Iunonis Sospitæ lachrymasse. & pestilentia in agris, forisq; & conciliabulis, & in urbe tanta erat: ut libitina tunc uix sufficeret. His prodigijs, cladibusque anxij patres decreuerunt: ut & consules quibus dijs uideretur, hostijs maioribus sacrificarent: & decemuirī libros adirent, eorum decreto supplicatio circa omnia puluina Romæ in diem unum indicta est. iisdem authoribus & senatus censuit: & consules

*legio hic habet 5200 pedites
et 300 equites*

edixerunt: ut per totam Italiam triduum supplicatio, & feriæ essent. Pestilentia tanta vis erat: ut cum propter defectionem Corforum, bellumque ab Ilienſibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex socijs latini nominis scribi placuiſſet, & CCC equites: quos M. Pinnarius prætor ſecum in Sardiniam traiceret: tantum hominum demortuum eſſe, tantum ubique agrorum conſules renuntiauerint: ut is numerus effici militum non potuerit. quod de erat militum: ſumere à Cn. Bebio proconſule, qui Piſis hybernabat: iuſſus prætor: atque inde in Sardiniam traicere. L. Duronio prætori, cui prouincia Appulia cuenerat: adiecta de Bacchanalibus quæſtio eſt: cuius reſidua quædam uelut ſemina ex prioribus malis iam prior anno apparuerant. ſed magis inchoata apud L. Puppium prætorem quæſtiones erant: quàm ad exitum ullum perductæ. id perſecute nouum prætorem, ne ſerperet iterum latius, patres iuſſerunt. Et leges de ambitu conſules ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt. Legationes deinde in ſenatum introduxerunt: regum primas, Eumenis, & Ariarathis Cappadocis, & Pharnacis Pontici. nec ultra quicquam ijs reſponſum eſt: quàm miſſuros, qui de controuerſijs eorum cognoscerent: ſtatuereſq;. Lacedæmoniorum deinde exulum, & Achæorum legati introducti ſunt. & ſpes data exulibus eſt: ſcripturum ſenatum Achæis, ut reſtituerentur. Achæi de Meſſene recepta, compositiſq; ibi rebus cum aſſenſu patrum expoſuerunt. Et à Philippo rege Macedonum duo legati uenerunt Philocles, & Apelles, nulla ſuper re, quæ ab ſenatu petenda eſſet: ſpeculatum magis, inquiſitumq; miſſi de ijs, quorum Perſeus Demetrium inſimulaſſet ſermonum cum Romanis, maxime cum T. Quintio, aduerſus fratrem de regno habitorem. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorem inclinatos miſerat rex, erant autem & hi Perſei fraudis in fratrem miniſtri, & participes. Demetrius omnium, præterquam fraterni ſcleris, quod nuper eruperat, ignarus, primo neque magnam, neque nullam ſpem habebat, patrem ſibi placari poſſe. minus deinde indies patris animo fidebat: cum obſideri aures à fratre cerneret, itaq; circumſpiciens dicta, factaq; ſua, ne cuius ſuſpiciones auget: maxime ab omni mentione, & contagione Romanorum abſtinebat: ut neque ſcribi ſibi uellet: quia hoc præcipue criminum genere exaſperari animum ſentiebat. Philippus ſimul ne otio miles deterior fieret: ſimul auertendæ ſuſpicionis cauſa quicquam à ſe agitari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indiſto, in Mædicam ducere pergit. Cupido eum ceperat in uerticem Æmi montis aſcendendi: quia uulgaræ opinioni crediderat: Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpeis conſpici poſſe. ſubiecta oculis ea haud parui ſibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunſtatus regionis peritos de aſcenſu Æmi, cum ſatis inter omnes conſtaret, uiam exercitui nullam eſſe: paucis, & expeditis perdifficilimum aditum: ut ſermone familiari minorem filium permulceret: quem ſtatueraſſet non ducere ſecum: primum quærit ab eo: cum tanta difficultas itineris proponatur: utrum perſeuerandum ſit in incepto: an abſtinendum: ſi pergat tamen ire: non poſſe obliuiſci ſe in talibus rebus Antigonî: qui ſæua tempeſtate iactatus, in eadem naue ſecum cum ſuis omnes habuiſſet: præcepiſſe liberis diceretur: ut & ipſi meminiſſent: & ita poſteris proderent: ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubijs periclitari auderet, memorem ergo ſe præcepti eius, duos ſimul filios non commiſſurum in aleam eius, qui proponeretur, caſus. & quoniam maiorem filium ſecum duceret: minorem ad ſubſidia ſpei, & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe. Non fallebat Demetrium: ablegari ſe, ne ad eſſet conſilio: cum in conſpectu locorum conſultaret: quâ proxime itinera ad mare Adriaticum, atq; Italiam ducerent: quæq; belli ratio eſſet futura. ſed non ſolum parendum patri tum, ſed etiam aſſentiendum erat: ne inuitum parere ſuſpicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedoniam eſſet: Didas ex prætoribus regijs unus, qui Pæoniæ præerat: iuſſus eſt proſequi eum cum modico præſidio. Hunc quoq; Perſeus, ſicut pleroſq; patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam eſſe ceperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret, inter cõiuratos in fratris perniciem habuit. in præſentia dat ei omnia mandata: ut per omne obſequium inſinuaret ſe in quammaxime familiarem uſum: ut elicere omnia arcana, ſpeculariſq; abditos eius ſenſus poſſet

posset, ita digreditur Demetrius cum infestioribus, quàm si solus iret, præsijs. Philippus Mædicam primum, deinde solitudines interiacentes Mædicæ atque Æmo transgressus, septimis demum castris ad radices montis peruénit. ibi unum moratus diem ad deligédos, quos duceret secum, tertio die iter est ingressus. Modicus primo labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur: magis magisq; syluestria, & pleraque inuia loca excipiebant, peruenere deinde in tam opacum iter: ut præ densitate arborũ, immissorũq; aliorum in alios ramorum perspicere cœlum uix posset, ut uero iugis appropinquabant: quod rarum in alijs locis esset: adeo omnia contexta nebula: ut haud secus, quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad uerticem peruentum. nihil uulgatæ opinioni digressi inde detraxerunt: magis credo ne uanitas itineris ludibrio esset: quàm quod diuersa inter se maria, montesq; & amnes ex uno loco conspici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipse, quo grauior ætate erat, difficultate uia est. duabus aris ibi Ioui, & Soli sacratis cum immolasset: (quatruiduo ascenderat) biduo est digressus, frigora nocturna maxime metuens: quæ caniculæ ortu simillima brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihil lætiora in castris inuenit: ubi summa penuria erat: ut in regione, quam ab omni parte solitudines clauderent. itaq; unum tantum moratus diem quietis eorum causa, quos habuerat secum, itinere inde simili fugæ in Dentilochos transcurrit. Socij erant, sed propter inopiam haud secus quàm hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo passim uillas primum. dein quosdam etiam uicos euastarunt, nō sine magno pudore regis: cum sociorum uoces nequicquam deos sociales, nomenq; suum implorantes audiret. Frumeto inde sublato in Mædicam regressus, urbem, quam Petram appellant: oppugnare est adortus. ipse à campestri aditu castra posuit. Perseum filium cum modica manu circummisit: ut à superioribus locis urbem aggrediretur. Oppidani, cum terror undique instaret: obsidibus datis, in præsentia dediderunt sese. ijdem, posteaquam exercitus recessit: obliti obsidum, relicta urbe in loca munita, & montes refugerunt. Philippus omni genere laboris sine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium suspicionibus, in Macedoniam redijt. Missus hic comes, ut antedictum est, cum simplicitate iuuenis incauti, & suis haud immerito succedentis, assentando, indignandoque & ipse uicem eius captaret: in omnia ultro suam offerens operam, fide data arcana eius elicit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui cōsilio adiutor deũ beneficio oblati uidebatur Pæoniæ prætor: per cuius prouinciã spem ceperat elabi tuto posse. Hoc consilium extemplo & fratri proditur: & authore eo indicatur patri. Literæ primum ad obsidentem Petram allatæ sunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in custodiam est coniectus: & Demetrius dissimulanter asseruari iussus. Hæc super cætera tristem aduentum in Macedoniam regi fecerunt. mouebant eum & præsentia crimina. expectandos tamen quos ad exploranda omnia Romam miserat, censebat. His anxius curis cum aliquot menses egisset: tandem legati, iam ante præmeditatis in Macedonia, quæ ab Roma renuntiarent, uenerunt. qui super cætera scelera falsas etiam literas signo adulterino T. Quintij signatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis: si quid adolescens cupiditate regni prolapsus secum egisset. nihil eum aduersus suorum quenquam facturum. neque eum sese esse: qui ullius impij consilij author futurus uideri possit. Hæc literæ fidem Persei criminibus fecerunt, itaq; Herodorus extemplo diu excruciatu sine indicio rei ullius in tormentis moritur. Demetrium iterum ad patrem accusauit Perseus fuga per Pæoniã præparata. arguebant & corrupti quidam: ut comites itineris essent. maxime falsæ literæ T. Quintij urgebant. nihil tamen palam grauius pronuntiatum de eo est: ut dolo potius interficeretur. nec id cura ipsius: sed ne pœna eius consilia aduersus Romanos nudaret. Ab Thessalonica Demetriadem ipsi cum iter esset: ad Astreum Pæoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Didæ: Perseum ad Philippopolin ad obsides Thracum accipiendos, digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Didæ seu institutum, seu simulatum est: ad quod celebrandum inuitatus Demetrius ab Astreo Heracleam uenit. in ea

cena dicitur uenenū datum. poculo epoto extemplo sensit. & mox coortis doloribus, relicto conuiuiō, cum in cubiculum recepisset sese: crudelitātē patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ scelus incusans, torquebatur. intromissi deinde Thyrsis quidam Stubaræus, & Berreus Alexander, iniectis tapetibus in caput, faucesq; spiritū intercluserunt. ita innoxius adulescens, cum in eo ne simplici quidē genere mortis cōtenti inimici fuissent: interficitur. Dum hæc in Macedonia geruntur: L. Æmylius Paulus prorogato consulari imperio, principio ueris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primum in hostium finibus castra posuit: legati ad eum per speciem pacis petendæ speculatum uenerunt. neganti Paulo nisi cum deditis pacisci pacem, non tam id recusabant: quā tēpore opus esse aiebant: ut generi agresti hominum persuaderetur. ad hoc decem dierū induciæ cum darentur: petierunt deinde: ne trans montes proximos castris pabulatum, lignatumq; milites irent. culta ea loca suorū finiū esse, id ubi impetrauere: post eos ipsos montes, unde auerterant hostem, exercitu omni coactō, repente multitudine ingēti castra Romanorū oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt. lumina ui totum unum diem oppugnarunt: ita, ut ne efferendi quidem signa Romanis spatium, nec ad explicandam aciem locus esset. conferti in portis obstando magis, quā pugnando castra tutabantur. sub occasum solis cum recessissent hostes: duos equites ad M. Bebiū consulem cum literis Pisas mittit: ut obseffo per inducias sibi quamprimum subsidio ueniret.

Bebius exercitū M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterum & senatū literis certiorē fecit: obsideri à Liguribus L. Æmyliū: & M. Claudio Marcello, cuius proxima inde prouincia erat: scripsit: ut si uideret ei, exercitū ex Gallia traduceret in Ligures: & L. Æmylium liberaret obsidione. Hæc sera futura auxilia erant. Ligures ad castra postero die redeunt. Æmylius cum & uētuos scisset: & educere in aciem copias potuisset: intra uallum suos tenuit: ut extraheret rem in id tempus: quo Bebius cum exercitu uenire à Pisis posset. Romæ magnam trepidationē literæ Bebiū fecerunt: eo maiore: quod paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam cum uenisset: spem ademit, eum, qui in Gallia esset, exercitum in Ligures traduci posse: quia bellum cum Istris esset, prohibētibus coloniam Aquileiam deduci. eō profectum Fabiū: neq; inde regredi bello inchoato posse. Vna, & ea ipsa tardior quā tempus postulabat, subsidij spes erat: si consules maturassent in prouinciā ire, id ut facerent, pro se quisque patrum uociferari. Consules nisi confecto delectu negare ituros se, nec suam segnitiam, sed uim morbi in causa esse, quo serius perficeretur, non tamen potuerunt sustinere consensum senatus, quin paludati exirent: & militibus, quos cōscriptos haberent: diem edicerent, quo Pisas conuenirent. permissum ut qua irent, protinus subitarios milites scriberent: ducerentq; secum. Et prætoribus Q. Petilio, Q. Fabio imperatum est: ut Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias scriberet: & omnes minores quinquaginta annis iacramento rogaret: Fabio: ut socijs latini nominis xv millia peditum, octingentos equites imperaret. Duūiri nauales creati M. Macienus, & C. Lucretius: nauesq; ipsæ ornatae sunt. cuiusq; ad gallicum sinum prouincia erat: imperatum: ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram: si quo usui esse L. Æmylio, atque eius exercitui posset. Æmylius, posteaquam nihil usquam auxilij ostendebatur: interceptos credens equites, non ultra differendum ratus quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes uenirent, qui iam segnius, secordiusq; oppugnabāt: ad quatuor portas exercitum instruxit: ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quatuor extraordinarijs cohortibus duas adiunxit, præposito M. Valerio legato. erumpere extraordinarijs cohortibus à porta iussit. ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: principes ex eadē legione in subsidijs posuit M. Seruilius, & L. Sulpitio tribunis militum his præpositis. tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est. id tantum mutatu: principes primi, & hastati in subsidijs locati. Sex. Iulius Cæsar, & L. Aurelius Cotta tribuni militū huic legioni præpositi sunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad quæstoriā portam positus. duæ cohortes, & triarij duarum legionum in præsidio castrorū manere iussi. Omnes portas cōcionabundus ipse imperator circuit. & qui

& quibuscunq; irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hostium incusans: qui pace petita, inducijs datis, per ipsum induciarum tempus contra ius gentium ad castra oppugnanda uenissent: nunc quantus pudor esset edocens: ab Liguribus latronibus uerius, quam hostibus iustis Romanum exercitum obsideri. Quo ore quisquam uestrum, si hinc alieno praesidio, non uestra uirtute euaseritis: occurret, non dico eis militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos nostrae aetatis reges ducesq; uicerunt: sed ijs, qui hos ipsos ligures aliquoties pecorum modo fugientes per saltus inuios consectati ceciderunt: quod Hispani, quod Galli, quod Macedones, Peniue non audeant: Ligustinus hostis uallum Romanum subit: obsidet ultro: & oppugnat, quem scrutantes antea in deuos saltus abditum & latentem uix inueniebamus? Ad haec consentiens reddebatur militum clamor: nullam militum culpam esse: quibus nemo ad erumpendum signum dedisset, daret signum, intelleturum eosdem, qui antea fuerint, & Romanos, & Ligures esse. Bina eis montes castra Ligurum erant. ex ijs primis diebus sole orto pariter omnes compositi, & instructi procedebant, tum nisi exatiati cibo, uinoq; arma non capiebant, dispersi, inordinati exhibant: ut quibus pro spe certum esset, hostes extra uallum signa non elaturos. Aduersus ita incompósitos eos uenientes clamore pariter omnium, qui in castris erant, calorum quoque, & lixarum sublato, simul omnibus portis Romani eruperunt, Liguribus adeo improuisa res fuit: ut perinde ac si insidijs circumuenti forent, trepidaret. Exiguum temporis aliqua forma pugnae fuit, fuga deinde effusa & fugientium passim caedes erat, equitibus dato signo, ut conscenderent equos: nec effugere quenquam sinerent: in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsis exuti castris. Supra xv millia Ligurum eo die occisa: capta duo millia, & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditiōem uenit, gubernatores, nautaeq; conquisiti, qui praedatores fuissent nauibus: atque omnes in custodiam coniecti. Et a M. Macieno duumuiro naues eius generis in Ligustina ora xxxii captae sunt. Haec qui nuntiarent, literasque ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romam missi: simulq; peterent: ut L. Aemilio confecta prouincia decedere, & deducere secum milites liceret: atque dimittere. Vtrunq; permissum ab senatu, & supplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iussiq; praetores, Petilius urbanas dimittere legiones: Fabius socijs atque nomini latino remittere delectum, & uti praetor urbanus consulibus scriberet: senatum aequum censere, subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoq; tempore dimitti. Colonia Grauiscae eo anno deducta est in agrum hetruscum de Tarquiniesibus quondam captum, quina iugera agri data, triumuiro deduxerunt C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Siccitate & inopia frugum insignis annus fuit, sex menses nunquam pluuisse memoria proditum. Eodem anno in agro L. Petilij scribae sub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur terram: duae lapideae arcae octonos ferme pedes longae, quater nos latae inuenta sunt, operculis plumbo deuinctis, literis Latinis, Graecisq; utraq; arca inscripta erat, in altera Numam Pompiliū, Pomponis filium, regem Romanorum, sepultū esse: in altera, libros Numae Pompilij inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset: quae titulum sepulti regis habuerat: inanis inuenta sine ullo uestigio corporis humani, aut ullius rei: per tabem tot annorum omnibus absumptis, in altera duo fascēs cadelis inuoluti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie, septem libri Latini de iure pontificio erant: septem Graeci de disciplina sapientiae: quae illius aetatis esse potuit. Adhuc Antias Valerius Pythagoricos fuisse, uulgatae opinioni, quia creditur Pythagorae auditorem fuisse Numam: mendacio probabili accommodat fidem. Primo ab amicis, qui in re praesenti fuerunt: libri lecti, mox pluribus legentibus cum uulgarentur: Q. Petilius praetor urbanus studio sus legendi eos libros a L. Petilio sumpsit, & erat familiaris usus: quod scribam cum quaestor Q. Petilius in decuriā legerat. Lectis rerū summis cum animaduertisset pleraq; ad dissoluedam religionē esse, L. Petilio dixit: sese eos libros in ignem coniecturū esse, prius q̄ id faceret, se ei permittere uti si quod seu ius, seu auxiliū se habere ad eos libros repetendos existimaret: experiretur, id integra sua gratia eū facturū. Scriba tribunos ple. adit, ab tribunis ad senatum

res est reiecta. prætor se & iusiurandum dare paratum esse aiebat: libros eos legi, seruariq; non oportere. Senatus censuit satis habendum: quod prætor iusiurandum polliceretur. libros primo quoq; tempore in comitio cremandos esse. pretium pro libris, quantum Q. Petilio prætori, maioriq; parti tribunorum plebis uideretur: domino esse soluendum, id scriba non accepit. libri in comitio igne à uictimarijs in conspectu populi cremati sunt. Magnum bellum ea æstate coortum in Hispania citeriore. Ad v & xxx millia hominum, quantum nunquam fermè antea, Celtiberi comparauerat. Q. Fuluius Flaccus eam optinebat provinciam. is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat: & ipse quanta poterat, à socijs auxilia contra xerat. sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio ueris exercitum in Carpetaniam deduxit: & castra locauit ad oppidum Eburiam, modico præsidio in urbe posito. Paucis post diebus Celtiberi millia duo fermè inde sub colle posuerunt castra, quos ubi adesse prætor Romanus sensit: M. Fuluium fratrem cum duabus turmis sociorū equitum ad castra hostium speculatum misit: ut uideret, quanta essent. pugna abstineret: reciperetq; sese: si hostium equitatu exeuntem uidisset. Ita ut præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil ultra motum: quàm ut hæ duæ turmæ ostenderentur: dein subducerentur: ubi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & Celtiberi omnibus simul peditū, equitūq; copijs castris egressi, acie directa medio fermè spatio inter bina castra constitunt. Campus erat, planus omnis, & aptus pugnae. ibi stetere Hispani hostem expectantes. Romanus intra uallum suos continuit per quatrimum continuum: & illi eodem loco aciem instructam tenuerunt. ab Romanis nihil motum, inde quiescere in castris Celtiberi, quia pugnae copia non fiebat. equites tantum in stationem egrediebantur: ut parati essent: siquid ab hoste moueretur. pone castra utrique pabulatum, & lignatum ibant, neutri alteros impediētes. Prætor Romanus ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturū: L. Acilium cum ala sinistra, & sex millibus prouincialium auxiliorum circūire montes iubet, qui ab tergo hostibus erant: inde, ubi clamorem audisset: decurrere ad castra eorum. nocte profecti sunt: ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium præfectum sociū ad uallum hostium cum equitibus extraordinarijs sinistræ alæ mittit. quos ubi & propius accedere, & plures, q̃ soliti erant, Celtiberi conspexerunt: omnis equitatus effunditur castris: simul & peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, uti præceptum erat, ubi primum fremitum equestrium audiuit: auertit equos: & castra repetit. eo effusus sequi hostes. primo equites, mox & peditum acies aderat: haud dubia spe castra eo die se oppugnaturus. quingētos passus non plus à uallo aberant. Itaq; ubi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorum suorum ratus est: intra uallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit: clamore non tantum ad ardorem excitandum pugnae sublato: sed etiam ut qui in montibus erant, exaudirēt. nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat, ad castra: ubi quinque millium armatorum, non amplius, relictum erat præsidium. quos cum & paucitas sua, & multitudo hostium, & improuisa res teruisset: propè sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maxime à pugnantibus conspici poterat: iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant: primi flammam conspexere. deinde per totam aciem uulgatum est: castra amissa esse. & tum, cum maxime arderent: unde illis terror, inde Romanis animus creuit. iam clamor suorum uincientium accendebat: iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. cæterū posteaquam receptus pulsus nullus erat: nec usquam, nisi in certamine spes: perstinacius de integro capeſſunt pugnam. Acie media urgebantur acriter à quinta legione. aduersus laeuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant: cum maiore fiducia intulerunt signa. iam propè erat ut sinistrum cornu pelleretur Romanis: ni septima legio successisset. simul ab oppido Eburia, qui in præsidio relictī erant: in medio ardore pugnae aduenerūt. & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi, qui supererant: in omnes passim partes capeſſunt fugam. equites bipartito in eos emissi, magnā cædem edidere. ad uiginti tria millia hostium eo die cæsa: capta quatuor millia, & DCCC, cum equis plus quingentis: & signa militaria LXXXV III. Magna uictoria, non tamen incruenta fuit

fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus CC, socium latini nominis DCCC triginta, externorum auxilium duo millia ferme, & quadringenti ceciderunt. Prætor in castra uictorem exercitum reduxit. Acilius manere in castris ab se captis iussus: postero die spolia de hostibus lecta, & pro concione donati, quorum uirtus insignis fuerat. Saucijs deinde in oppidum Eburiam deuectis, per Carpetaniam ad Contrebiā deductæ legiones. ea urbs circumfessa cum à Celtiberis auxilia accersisset: morantibus ijs, non quia ipsi cunctati sunt: sed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus uiæ, & inflati amnes tenebant: desperato auxilio suorum in deditionem uenit. Flaccus quoque tempestatibus scedis coactus exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant: deditionis ignari cum tandem superatis, ubi primum remiserunt imbres, amnibus Contrebiā uenissent: posteaquam castra nulla extra mœnia uiderunt: aut in alteram partem translata rati, aut recessisse hostes, per negligentiam effusi ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt: & incompósitos adorti fuderunt. quæ res ad resistendum eos, & ad capeffendam pugnam impediit: quod non uno agmine, nec ad signa frequentes ueniebant: eadem magnæ parti ad fugam salutis fuit. sparsi enim toto passim campo se diffuderunt: nec usquam cōfertos eos hostis circunuenit. tamen ad duodecim millia sunt cæsa, capta plus quinque millia hostium: equi quadringenti. signa militaria LXII. quidam, qui è fuga domum se recipiebant: alterum agmen Celtiberorum uenientium, deditionem Contrebiæ, & suâ cladem narrando, auerterunt. extemplo in uicos, castellaq; sua omnes dilapsi. Flaccus à Contrebia profectus per Celtiberiam populabundus ducit legiones, multa castella oppugnando, donec maxima pars Celtiberorum in deditionē uenit. Hæc in citeriore Hispania eo anno gesta. Et in ulteriore Manlius prætor secunda aliquot prælia cum Lusitanis fecit. Aquileia colonia latina eodem anno in agro Gallorum est deducta: tria millia peditum, quibus data quinquagena iugera: centurionibus centena, centena quadragena equites acceperunt. triumphum uiri deduxerunt P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo anno dedicatæ sunt, una Veneris Erycinæ ad portā Collinam, dedicauit L. Porcius, L. filius, Lietanus duumuir, uota erat ab consule L. Porcio Ligustino bello, altera in foro olitorio Pietatis, eam ædem dedicauit M. Attilius Glabrio duumuir. statuamq; auratam, quæ prima omnium in Italia est statua aurata: patris Glabrioris posuit. Is erat: qui eam ædem uouerat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas pugnasset, locaueratq; idem ex senatus consulto. Per eosdem dies, quibus hæ ædes dedicatæ sunt: L. Æmylius Paulus procōsul ex Liguribus Ingaunis triumphauit. Transtulit coronas aureas quinque & uiginti. nec præterea quicquam auri, argentiq; in eo triumpho latum. captiui multi principes Ligurū ante currum ducti, æris trecentos militibus diuisit. Auxerunt eius triumphi famam legati Ligurum pacem perpetuam orantes, ita in animum induxisse Ligurum gentem: nulla unquam arma, nisi imperata à populo Romano, sumere. Responsum à Q. Fabio prætore est Liguribus iussu senatus: orationē eam non nouam Liguribus esse, mens uero ut noua, & orationi cōueniens esset: ipsorum id plurimum referre. ad consules irent: & quæ ab ijs imperata essent, facerent. nulli alij quàm consulibus senatum crediturum esse: syncera fide in pace Ligures esse. Pax in Liguribus fuit. In Corsica pugnatum est cum Corsis, ad duo millia eorum M. Pinarius prætor in acie occidit. qua clade compulsi obsides dederunt: & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus, & cum Iliensibus, gente ne nunc quidem omni parte pacata, secunda prælia facta. Carthaginensibus eodem anno C. obsides redditi, pacemq; cum ijs populus Romanus non ab se tantum, sed ab rege etiam Masanissa præstitit: qui tum præsidio armato agrum, qui in cōtrouersia erat: obtinebat. Otiosam prouinciā consules habuerunt. M. Bebius comitorum causa Romā reuocatus cōsules creauit: A. Posthumiū Albinū Luscū, & C. Calpurniū Pisonem. Prætores exinde facti T. Sempronius Gracchus, L. Posthumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minutius Melliculus, A. Hostilius Mancinus, C. Menius, ij omnes magistratū idibus Martijs inierunt. Principio eius anni, quo A. Posthumius Albinus, & C. Calpurnius Piso consules fuerunt: ab A. Posthumio consule in senatum intro-

ducti, qui ex Hispania citeriore uenerant à Q. Fuluius Flacco: L. Minutius legatus, & duo tribuni militum, T. Menius, & L. Terentius Massaliota. hi cum duo secunda praelia, deditionem Celtiberiae, confectam prouinciam nuntiasent: nec stipendio, quod mitti solet: nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus esse: petierunt ab senatu primum: ut ob res prospere gestas dijs immortalibus honos haberetur: deinde, ut Q. Fuluius decedenti de prouincia deportare inde exercitum, cuius forti opera & ipse, & multi ante eum praetores usi essent: liceret. quod fieri, praeterquam quod ita deberet, etiam propè necessarium esset. ita enim obstinatos esse milites: ut non ultra retineri posse in prouincia uideretur: iniussuq; abituri inde essent: si non dimitterentur: aut in perniciosam, si quis impense retineret, seditionem exarsuri. Consulibus ambobus prouinciam Ligures esse senatus iussit. Praetores inde sortiti sunt. A Hostilio urbana, T. Minutius peregrina obuēnit: P. Cornelio Sicilia: C. Menio Sardinia. Hispanias sortiti, L. Posthumius ulteriorē, T. Sēpronius citeriorē. Is quia successurus Q. Fuluius Flacco erat: ne uetere exercitu prouincia spoliaret: quæro, inquit, de te L. Minuti, cū confectā prouinciam nunties: existimesne Celtiberos perpetuo in fide mansuros? ita ut sine exercitu ea prouincia optineri possit? si neq; de fide barbarorū quicq; recipere, aut affirmare nobis potes: & habendum illic utiq; exercitū censes: utrum tandem author senatui sis supplementum in Hispaniam mittendi? ut ij modo, quibus emerita stipendia sint, milites dimittantur: ueteribus militibus tyrones immisceantur? an deductis de prouincia ueteribus legionibus nouas cōscribendi, & mittendi? cum contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum possit? dictu, quā re facilius sit prouinciam ingenio ferocem rebellatricem confecisse. Paucae ciuitates, ut quidē ego audio: quas uicina maxime hyberna premebant: in ius deditionēq; uenerunt: ultiores in armis sunt. quæ cum ita sint: ego tamen hæc prædico P. C. me exercitu eo, qui nunc est, rempublicā administraturum. si deducat secum Flaccus legiones: loca pacata me ad hybernacula electurum: neq; nouum militem ferocissimo hosti obiecturum. Legatus ad ea, quæ interrogatus erat, respondit: neque se, neque quenquam alium diuinare posse, quid in animo Celtiberi haberent: aut porro habituri essent. itaq; negare non posse, quin rectius sit etiam ad pacatos barbaros nondum satis assuetos imperio exercitum mitti. nouo autem, an uetere exercitu opus sit: eius esse dicere, qui possit, qua fide Celtiberi in pace mansuri sint: simul & qui illos exploratum habeat quieturos milites, si diutius in prouincia retineantur. si ex eo, quod aut inter se loquantur: aut succlamationibus apud concionantem imperatorem significant quid sentiant: coniectandum sit: palam uociferatos esse, aut imperatorem in prouincia retenturos: aut cum eo in Italiam uenturos esse. Disceputationē inter praetorem, legatumq; consulum relatio interrupit. qui suas armari prouincias priusquam de praetoris exercitu ageretur, æquum esse censebant. Nouus omnis exercitus consulibus est decretus: binæ legiones Romanæ cum suo equitatu, & sociū latini nominis, quantus semper numerus, XV millia peditum, & DCCC equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum inferret, mandatum est. P. Cornelio, & M. Beblio prorogatum imperium: iussiq; prouincias obtinere: donec consules uenissent. tum imperatum: ut dimisso quem haberent exercitu, reuerterentur Romam. de T. Sempronij deinde exercitu actum est. nouam legionem ei quinque millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis consules scribere iussi: & mille præterea peditum Romanorū, quinquaginta equites. & socijs è nomine latino imperare septem millia peditum, CCC equites: cum hoc exercitu T. Sempronium ire in Hispaniam placuit citeriorem. Q. Fuluius permissum: ut qui milites ante Sp. Posthumium, & Q. Martium cōsules, ciues Romani, socijue in Hispaniā transportati essent: & præterea supplemento adducto quod amplius duabus legionibus, quā X millia, & CCCC pedites, sexcenti equites essent: & sociū latini nominis XII millia, DC equites: quorum forti opera duobus aduersus Celtiberos praelijs usus Q. Fuluius esset: eos, si uideretur, secum deportaret. Et supplicationes decretæ: quod is prospere rempublicā gessisset. & cæteri praetores in prouincias missi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium est. Octo legiones præter exercitum ueterē, qui in Liguribus in spe propinqua missionis erat: eo anno esse placuit. & is ipse exercitus agre explebatur

legio 5200 peditum
et 900 equites

batur propter pestilentiam: quæ iam tertium annum urbem Romanam, atq; Italiam uastabat. Prætor T. Minutius, & haud ita multo post consul C. Calpurnius moritur: multiq; alij omnium ordinum illustres uiri. postremo prodigij loco ea clades haberi cœpta est. C. Seruius pontifex maximus piacula iræ deum conquirere iussus, decem uiri libros inspicere: consul Apollini, Æsculapio, Saluti dona uouere: & dare signa inaurata. quæ uouit: deditq;. Decem uiri supplicationem in biduum ualitudinis causa in urbe, & per omnia fora conciliabulaq; edixerunt. maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicauerunt. Fraudis quoq; humanæ insinuauerat suspicio animis. & ueneficij quæstio ex S. C. quod in urbe propiusue urbem decem millibus esset passuum commissum: C. Claudio prætori, qui in locum T. Minutij erat suffectus: ultra decimū lapidem per fora, conciliabulaq; C. Menio, priusquam in Sardiniam prouinciam traiceret, decreta. Suspecta consulis erat mors maxime, necatus à Quarta Hostilia uxore dicebatur. ut quidem filius eius Q. Fuluius Flaccus in locum uictrici consul est declaratus: aliquāto magis infamis mors Pisonis cœpit esse. & testes existebant: qui post declaratos consules Albinum & Pisonem, quibus comitijs Flaccus tulerat repulsam, & exprobratum ei à matre dicerent: quod iam ei tertium negatus cōsulatus petenti esset: & adiecisse: pararet se ad petendum, intra duos menses effecturam ut consul fieret. Inter multa alia testimonia ad causam pertinentia hæc quoq; uox nimis uero euētu comprobata ualuit cur Hostilia damnaretur. Veris principio huius dum consules nouos electus Romæ tenet: mors deinde alterius, & creandi comitia consulis in locum eius, omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius, & M. Bebius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant: in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduentum in prouinciam consulum non expectassent bellum: improviso oppressi sunt, ad duodecim millia hominum dediderunt se. Eos, consulto per literas prius senatu, deducere ex montibus in agros campestris procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius, & Bebius statuerūt: nullum aliū ante finem rati fore ligustini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorum traducere Ligures Apuanos uellent, edixerunt. Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis, coniugibusq; sua omnia secum portarent. Ligures sæpe per legatos deprecati ne penates, sedem in qua geniti essent, sepulchra maiorum cogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. posteaquam nihil impetrabant: neque uires ad bellandum erant: edito paruerūt. Traducti sunt publico sumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cum fœminis, puerisq;, argenti data centum & quinquaginta millia: unde in nouas ædes compararent quæ opus essent. agro diuidendo, dandocq; iidem qui traduxerant, Cornelius, & Bebius præpositi, postulantibus tamen ipsis quinque uiri ab senatu dati: quorum ex consilio agerent. Transacta re cum ueterem exercitum Romani deduxissent: triumphus ab senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt. tantum hostes ducti ante currum. quia nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat. Eodem anno in Hispania Fuluius Flaccus prætor, quia successor in prouinciam tardius ueniebat, educto exercitu ex hybernis, ulteriorem Celtiberiæ agrum, unde ad deditiōem non uenerāt: institit uastare. qua re irritauit magis, quam conterruit animos barbarorum. & clam comparatis copijs saltum Manlianū, per quem transiturum exercitum Romanum satis sciebant: obsederunt. In Hispaniam ulteriorem eunti L. Posthumio Albino collegæ Gracchus mādauerat: ut Q. Fuluium certiore faceret, Tarraconem exercitum adduceret. ibi dimitti ueteranos, supplementumq; distribuere, & ordinare omnem exercitum sese uelle. dies quoq; & ea propinqua edita Flacco est: qua successor esset uenturus. Hæc noua allata res, omissis quæ agere instituerat Flaccus, raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coegisset: barbari causæ ignari suam defectionem, & clam comparata arma sensisse eum, & pertimuisse rati, eo ferocius saltum insederunt. Vbi eum saltum prima luce agmen Romanū intrauit: repente ex duabus partibus simul exorti hostes Romanos inuasērunt. quod ubi uidit Flaccus: primos tumultus in agmine per centuriones stare omneis suo quenq; loco, & arma expedire iubendo, sedauit: & sarcinis iumentisq; in unum locum co-

actis, copias omneis partim ipse, partim per legatos tribunosque militum, ut tempus, ut locus postulabat, sine ulla trepidatione instruxit: cum uim deditis remisisset, admonens, scelus & perfidiam illis, non uirtutem, nec animum accessisse, reditum nobilem in patriam, clarum, ac memorabilem eos sibi fecisse: cruentos ex recenti caede hostium gladios, & manantia sanguine spolia Romam ad triumphum delaturos. Plura dici tempus non patiebatur. inuehebant se hostes: & in partibus extremis iam oppugnabantur, deinde acies concurrerunt, atrox ubique praelium, sed uaria fortuna erat tertiae legionis, nec segnius duae alae pugnabant, externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum militum genere urgebantur: nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi ordinata acie, & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt: cuneo impressionem fecerunt, quo tantum ualent genere pugnare: ut quacunque parte perculere impetu suo, sustineri nequeant, tunc quoque turbatae legiones sunt: propere interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit: equo aduehitur ad legionarios equites: & ecquid auxilii in uobis est? actum iam de hoc exercitu erit? cum undique acclamassent: quin ederet quid fieri uelit: non segniter imperium executuros: duplicate turmas, inquit, duarum legionum equites: & permittite equos in cuneum hostium: quo nostros urgent, id cum maiore uide equorum facietis, si effrenatos in eos equos immittitis: quod saepe Romanos equites cum magna laude fecisse sua memoriae proditum est. Dicto paruerunt: detractisque frenis bis ultro citroque cum magna strage hostium infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dissipato cuneo, in quo omnis spes fuerat: Celtiberi trepidare: & propere omissa pugna locum fugae circumspicere. Et alarum equites postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus uidere: & ipsi uirtute eorum accensi sine ullius imperio in perturbatos iam hostes equos immittunt. Tunc uero Celtiberi omnes in fugam effunduntur, & imperator Romanus auersos hostes contemplatus, adem Fortunae equestri, Ioui que OPT. MAX. ludos uouit. caduntur Celtiberi per totum saltum dissipati fuga. Decem & septem millia hostium caesa eo die traduntur: uiui capti plus tria millia: ducentis septuaginta septem cum signis militaribus, equis propere mille centum. In illis castris eo die uictor exercitus mansit. Victoria non sine iactura militum fuit, quadringenti LXXXII milites Romani, socium ac latini nominis mille decem & nouem, cum his tria millia militum auxiliorum perierunt, ita uictor exercitus renouata priore gloria Tarraconem est perductus. Venienti Fuluius T. Sempronius praetor, qui biduo ante uenerat: obuiam processit: gratulatusque est: quod rempublicam egregie gessisset, cum summa concordia quos dimitterent, quosque retinerent milites, composuerunt. Inde Fuluius exauthoratis militibus in naues impositis, Romam est profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. Consules ambo in Ligures exercitus induxerunt diuersis partibus. Posthumius prima & tertia legione Ballistam Suifmontiumque monte obsedit: & premendo praesidijs angustos saltus eorum comitatus interclusit: inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fuluius secunda & quarta legione adortus a Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant in deditionem acceptos, ad septem millia hominum in naueis imposita praeter oram Hetrusci maris Neapolim transmisit, inde in Samnium traducti: agerque his inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. Posthumio uineae caesa: frumentaque deusta, donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem uenerunt: armaque tradiderunt. Nauibus inde Posthumius ad uisendam oram Ingaunorum, Intemeliorumque Ligurum processit. Priusquam hi consules uenirent, ad exercitum qui Pisas ductus erat, praerant A. Posthumius, & frater Q. Fuluij M. Fuluius Nobilior, secundae legionis Fuluius tribunus militum erat, is mensibus suis dimisit legionem, iureiurando adactis centurionibus, aes in aerarium ad quaestores esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eo forte erat profectus) Fuluius nuntiatum est: cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum potuit assequi, deduxit castigatos Pisas, de caeteris consulem certiore fecit, eo referente S. C. factum est: ut M. Fuluius in Hispaniam relegaretur ultra nouam Carthaginem, remitteret quae ei datae sunt a consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem milites deferri iussit: ad signa redire, causa ignominiae uti semestri stipendium eum annum esset ei legioni, decretum, qui miles ad exercitum non redisset: eum ipsum, bonaque eius uendere Cos. iussit. Eodem anno

anno L. Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cū decē nauibus inde, in portu Brundisino relictis nauibus, cū uenisset Romam: inter exponendas res, quas ibi gessisset, haud dubie in regem Illyriorū Gentium latrocinij omnis maritimi causam auertit, ex regno eius omnes naues esse: quæ superi maris oram depopulatæ essent, de his rebus legatos misisse: nec conueniendi regis potestatem factam. Venerant Romam legati à Gentio: qui quo tempore Romani conueniendi regis causa uenissent: ægrum forte eum in ultimis partibus fuisse regni dicerent, petere Gentium ab senatu: ne crederent confictis criminibus in se. Quintius ad ea dedisset Duronius, multis ciuibus adiecit Romanis, & socijs latini nominis iniurias factas in regno. * eius: & ciues Romanos dici Corcyre retineri, eos omneis Romam adduci placere, C. Claudium prætorem cognoscere, neq; ante Gentio regi, legatisue eius responsum reddi. Inter multos alios, quos pestilentia eius anni absumpsit: sacerdotes quoq; aliquot mortui sunt, L. Valerius Flaccus pontifex mortuus est, in eius locū suffectus est Q. Fabius Labeo, P. Manlius, qui nuper ex ulteriore Hispania redierat: triumuir epulo. Q. Fuluius, M. F. in locum eius triumuir cooptatus, tum prætextatus erat, de rege sacrificio sufficiendo in locū C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruiliū PONT. MAX. fuit, & L. Cornelium Dolabellam duumuirū naualem, quem ut inauguraret pontifex magistratu sese abdicare iubebat, recusante quod sibi faceret, ob eam rem multa duumuiro dicta à pontifice, deq; ea cum prouocasset, certatū ad populum, cum plures iam tribus intrò uocata dicto esse audientem pontifici duumuirum iuberet: multamq; remitti, si magistratu se abdicasset: ultimum de cælo quod comitia turbaret interuenit, religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clælium Siculum inaugurarunt: qui secundo loco inauguratus erat, Exitu anni & C. Seruilius Geminus PONT. MAX. decessit, idem decemuir sacrorū fuit, pontifex in locum eius L. Acilius cooptatus, Q. Fuluius Flaccus ante pontificem maximū Æmylius Lepidus: cum multi clari uiri petissent, & decemuir sacrorū Q. Martius Philippus in eiusdem locum est cooptatus, & augur Sp. Posthumius Albinus decessit, in locum eius P. Scipionem filium Africani augures cooptarūt. Cumanis eo anno petentibus permissum: ut publice latine loquerentur: & præconibus latine uendendi ius esset, Pisanis agrum pollicentibus, quò latina colonia deduceretur, gratiæ ab senatu actæ, triumuii creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilij Lenates. A C. Menio prætor, cui prouincia Sardinia cum euenisset, additū erat: ut quæreret de ueneficijs longius ab urbe decem millibus passuum: literæ allatæ: se iam tria millia hominū damnassee: & crescere sibi quæstionem indicijs, aut eam sibi esse defendendam: aut prouinciam dimittendam. Q. Fuluius Flaccus ex Hispania redijt Romam cum magna fama gestarū rerum, qui cum extra urbem triumphii causa esset: cōsul est creatus cum L. Manlio Acidino, & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans urbem ingressus est, Vectus tulit in triumpho coronas aureas centum uiginti quatuor: præterea auri pondo triginta unum & signati oscensis nummum centū septuaginta tres ducetos, militibus de præda quingenos denarios dedit duplex centurionibus, triplex equiti: tantundem socijs latini nominis: & stipendiū omnibus duplex. Eo anno rogatio primū lata est ab L. Iulio tribuno plebis: quot annos nati quenq; magistratum peterent: caperentq; inde cognomen familiæ inditum: ut Annales appellarentur. Prætores quatuor post multos annos lege Bebia creati, qui à ternis ad quaternos iubebat creari, Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus, Q. & P. Mutij P. filij, Scauolæ. Q. Fuluius, & L. Manlio consulibus eadem prouincia, quæ superioribus, pari numero copiarū peditum, equitum, ciuium, sociorū decretæ. In Hispanijs duabus T. Sempronio, & L. Posthumio cum iisdem exercitibus, quos haberent, prorogatum imperiū est, & in supplementum cōsules scribere iussi ad tria millia peditū Romanorū, CCC equites: quinq; millia sociorum latini nominis, & quadringetos equites. P. Mutius Scauola urbanam sortitus prouinciā est: & ut idem quæreret de ueneficijs in urbe, & propius urbem decem millia passuum, C. Cornelius Scipio peregrinā, Q. Mutius Scauola Siciliā, Valerius Leuinus Sardinia. Q. Fuluius Cos. priusquam ullam rem publicam ageret, liberare & se, & rempublicam religione uotis soluendis dixit uelle, uouisse quo die postremum cum Celtiberis pugnasset: ludos Ioui

OPT. MAX. & ædem equestri Fortunæ sese facturū, in eam rem sibi pecuniā collatam esse ab Hispanis. Ludi decreti: & ut duumviri ad ædem locandam crearentur, de pecunia finitur: ne maior causa ludorum cōsumeretur: quā quanta Fulvio Nobiliori post ætolicum bellum ludos faciendi decreta esset: necne quid ad eos ludos arcesseret, cogeret: acciperet: faceret aduersus id S. C. quod L. Æmylio, C. Cæbio consulibus, de ludis factum esset. Decreuerat id senatus propter effusos sumptus factos in ludos T. Sempronij ædilis: qui graues non modo Italiæ, ac locijs latini nominis, sed etiam prouincijs externis fuerāt. Hyems eo anno niue, & sæua omni tempestatum genere fuit. arbores, quæ obnoxiaë frigoribus sunt: decesserat cunctas. & ea tum aliquanto quā aliās longior fuit. itaq; Latinas mox subito coorta, & intolerabilis tempestas in monte turbauit, instaurataq; sunt ex decreto pontificum. Eadem tempestas & in Capitolio aliquot signa cōstrauit: fulminibusq; cōplura loca deformauit. ædem Iouis Taracina: ædem albam Capuæ: portāq; Romanā, muri pinnae aliquot locis decussæ erant. Hæc inter prodigia nuntiatum & ab Reate: tripedem natum mulum. Ob ea decemviri iussu adire libros edidere quibus dijs, & quot hostijs sacrificaretur: & ob fulminibus cōplura loca deformata ad ædem Iouis ut supplicatio diem unum esset. Ludi deinde uotiui Q. Fuluij consulis per dies decē magno apparatu facti. Censorum inde comitia habita, creati M. Æmylius Lepidus PONT. MAX. & M. Fuluius Nobilior: qui ex Ætolis triumphauerat. Inter hos uiros nobiles inimicitiaë erant, sæpe multis & in senatu, & ad populum atrocibus celebrataë certaminibus, comitijs confectis, ut traditum antiquitus est: censores in campo ad aram Martis sellis curulibus confederunt. quò repente principes senatorum cum agmine uenerunt ciuitatis, inter quos Q. Cæcilius Metellus uerba fecit. Non oblitus sumus censores: uos paulo ante ab uniuerso populo Romano moribus nostris præpositos esse: & nos à uobis admoneri, non uos à nobis debere, indicandum tamen est quid omneis bonos in uobis aut offendat: aut certe mutatum malint. Singulos cum intuemur M. Æmyli, M. Fului: neminem hodie in ciuitate habemus: quem, si reuocemur in suffragiū, uelimus uobis prælatum esse, ambo cum simul aspicimus: non possumus non uereri ne male comparati sitis: nec tantū reipublicæ pro sit, quod omnibus nobis egregie placetis: quā quod alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per annos multos uobis ipsis graues, & atroces geritis, quæ periculū est ne ex hac die nobis, & reipublicæ, quā uobis grauiore fiat. De quibus causis hoc timeamus, multa succurrunt, quæ dicerentur: nisi forte implacabiles fueritis: implicauerint animos uestros. Has ut hodie, ut in isto tēplo finiatas similtates, quæsumus uos uniuersi: & quos coniūxit suffragijs suis populus Romanus: hos etiā recōciliatione gratiæ cōiungi à nobis sinatis, uno animo uno consilio eligatis senatū: equites recenseatis: agatis censum: lustrum cōdatis, quod in omnibus ferè precationibus nuncupatis his uerbis: ut ea res mihi, collegæq; meo bene & feliciter eueniat: id ita, ut uere, ut ex animo uelitis euenire, efficiatisq; ut quod deos precati eritis: id uos uelle etiā homines credamus. T. Tati, & Romulus in cuius urbis medio foro acie hostes concurrerant: ibi concordēs regnarunt. Non modo similtates, sed bella quoq; finiuntur, ex infestis hostibus plerunq; focij fideles, interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romā traducti sunt. Latini, Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatū illud quia uerum erat, in prouerbiū uenit: Amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse. Fremitus ortus cū assensu, deinde uniuersorū uoces idem petentiū confusæ in unum orationē interpellarūt. Inde Æmylius questus cū alia, tum bis à M. Fulvio se certo cōsulatu deiectū, Fuluius cōtra queri, se ab eo semper laceffitum: & in probrum suum sponsionem factam, tamen ambo significare: si alter uellet: se in potestate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus instantibus qui aderant, dexterarum fidemq; dedere: mittere uere, ac finire odium, deinde collaudantibus cūctis deducti sunt in Capitolium. & curæ super tali re principum, & facilitas censorum egregie comprobata ab senatu, & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, ut pecuniæ summa sibi, qua in opera publica uterentur, attribueretur: uictigal annū decretum est. Eodē anno in Hispania L. Posthumius, & T. Sempronius propratores comparauerunt ita inter se: ut in Vacceos per Lusitaniam iret Albinus in Celtiberiā inde reuerteretur si Gracchus maius sibi bellum esset, in ultima

ma Celtiberiæ penetraret. Mūdā uī cepit urbem, primo agressus nocte, acceptis deinde ex improviso obsidibus, & castella oppugnare: præsidioq; imposito deinde agros urere, donec ad perualidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) peruenit. ubi cum iam opera admoueret: ueniunt legati ex oppido, quorum sermo antiquæ simplicitatis fuit, non dissimulantium rebellaturos esse. petierunt enim ut sibi in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda. si non impetrassent: tum separatim eos ab illis se consulturos. Permittente Graccho ierunt, & post paucis diebus alios decem legatos secum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt à prætore: quàm ut bibere sibi iuberet dari. epotis primis poculis iterum poposcerunt, magno risu circumstantium in tam rudibus, & moris omnis ignarisingenijs. tum maximus natus ex ijs, Missi sumus, inquit, à gente nostra qui sciscitaremur: qua tandem re fretus arma nobis inferres? Ad hanc percunctationem Gracchus exercitu se egregio fidentem uenisse respondit, quem si ipsi uisere uelint: quo certiora ad suos referant: potestatem se eis facturum esse. tribunoq; militum imperat: ut ornari omneis copias pedum equitumq; & decurrere iubeat armatas. Ab hoc spectaculo legati missi deterruerunt suos ab auxilio circumsessæ urbi ferendo. Oppidani cum ignes nocte turribus nequicquam (quod signum conuenerat) sustulissent: destituti ab unica spe auxilij in deditionem uenerunt. Nummum quater & uicies ab ijs est exactum: quadraginta nobilissimi equites: nec obsidum nomine (nam militare iussi sunt) & tamen re ipsa ut pignus fidei essent. Inde iam duxit ad Alcen urbem: ubi castra Celtiberorū erant: à quibus uenerant nuper legati. eos cum per aliquot dies armaturam leuem mittendo in stationes laceffisset paruis prælijs: indies maiora certamina serebat: ut omnes extra munitiones eliceret. Vbi quod petebat sensit effectum: auxiliorum præfectis imperat: ut contracto certamine, tanquam multitudine superaretur, repente tergis datis ad castra effuse fugerent. ipse intra uallū ad omneis portas instruxit copias. Haud multum temporis intercessit: cum ex composito refugientium suorum agmen post effuse sequentes barbaros conspexit, instructā ad hoc ipsum intra uallum habebat aciem, itaq; tantum moratus, ut suos refugere in castra libero introitu sineret: clamore sublato simul omnibus portis erupit. Non sustinere impetum necopinatum hostes, qui ad castra opugnanda uenerant: ne sua quidem tueri potuerunt, nam extemplo fusi, fugati, mox intra uallum pauentes compulsi, postremo exuuntur castris. Eo die nouem millia hostium cæsa: capti uiui trecenti uiginti: equi centum duodecim: signa militaria triginta septem, de exercitu Romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc prælio Gracchus duxit ad depopulandum Celtiberiam legiones, & cum ferret passim cuncta atque ageret: populiq; alij uoluntate, alij metu iugum acciperent: CIII oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda potitus ingenti est. Conuertit inde agmen retro, unde uenerat, ad Alcen: atque eam urbem oppugnare institit. Oppidani primum impetum hostium sustinuerunt, deinde cum iam non armis modo, sed etiam operibus oppugnarentur: diffisi præsidio urbis in arcem uniuersi concesserunt. postremo & inde præmissis oratoribus, in deditionem se, suaque omnia Romanis permiserunt. Magna inde præda facta est, multi captiui nobiles in potestatem uenerunt, inter quos & Thurri filij duo, & filia. Regulus hic earum gentium erat, longe potentissimus omnium Hispanorum. Audita suorum clade missis, qui fidem uenienti in castra ad Gracchum peterent: uenit, & primum quæsiuit ab eone sibi liceret, ac suis uiuere? cum prætor uicturum respondisset: quæsiuit iterum: si cum Romanis militare liceret? id quoque Graccho permittente, sequar inquit uos aduersus ueteres socios meos: quoniam illos ad me propiunt suspicere. Secutus est inde Romanos: fortiq; ac fideli opera multis locis rem Romanam adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas, aliorum circa populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam quidam authores sunt, è qua regione abduxisset legiones: extemplo inde rebellatum. magnoque postea prælio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horā diei signis collatis pugnasse, multos utrinque cecidisse, nec aliud magnopere uictores fuisse Romanos: nisi quod postero die manentes intra uallum prælio laceffierint: spolia per totum diem legisse, tertio die prælio maiore

iterum pugnatum: & tum demum haud dubie uictos Celtiberos: castraq; eorū capta, & direpta esse. uigintiduo millia hostiū eo die esse caesa: plus trecentos captos: parem ferē equorū numerum: & signa militaria septuaginta duo. inde debellatū: ueramq; pacem, non fluxa ut ante fide Celtiberos fuisse. Eadem aetate & L. Posthumium in Hispania ulteriore bis cum Brachiaris egregie pugnasse scribunt. ad triginta & quinque millia hostiū occidisse: & castra oppugnasse. Propius uero est, serius in prouinciā peruenisse: quā ut ea aetate potuerit res gerere. Censores fideli cōcordia senatum legerunt. princeps electus est ipse censor M. Aemilius Lepidus PONT. MAX. tres eiecti de senatu. retinuit quosdam Lepidus à collega prateritos. Opera ex pecunia attributa, diuisa q; inter se, hanc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingratum opus: quod praedia habebat ibi: priuatamq; publicae rei impesam infuerat. Theatrum & proseniū ad Apollinis. aedem Iouis in Capitolio, columnasq; circa poliendas albo locauit. & ab his columnis, quae incōmode opposita uidebantur: signa amouit: clypeaq; de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fuluius plura, & maioris locauit usus. portū, & pilas pontis in Tyberim, quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Nummius censores locauerunt imponendos: basilicam post argentarias nouas, & forum piscatorium circūdati tabernis, quas uendidit in priuatum: & forum, & porticum extra portam Trigeminam: & aliam post naualia, & fanum Herculis, & post Spei ad Tyberim aedem Apollinis Medici. habuere & in promiscuo praetores pecuniam, ex ea cōmuniter locarunt aquam adducendam, fornicesq; faciendos. impedimēto operi fuit M. Licinius Crassus: qui per fundum suum duci non est passus. Portoria quoq; & uectigalia iisdem multa instituerunt. complura sacella publica q; occupata à priuatis, publica q; sacra ut pateret, essentq; populo curarūt. mutarunt suffragia, regionatimq; generibus hominū, causisq; & questibus, tribus descripserūt. Et alter ex censoribus M. Aemilius petijt ab senatu: ut sibi dedicatio nis templorū Reginae Iunonis, & Dianae, quae bello ligustino ante annis octo uouisset: pecunia ad ludos decerneretur. uiginti millia aeris decreuerunt. Dedicauit eas aedes utranq; in circo Flaminio. ludosq; scenicos triduum post dedicationē templi Iunonis, biduū post Dianae, & singulos dies fecit in circo. Idem dedicauit aedem Lariū permarinū in cāpo. uouerat eam annis quadraginta ante L. Aemilius Regillus, nauali praelio aduersus praefectos regis Antiochi. supra ualuas templi tabula cum titulo hoc fixa est. Duello magno regibus dirimēdo caput subigendis patrandae pacis hanc pugna exeunti L. Aemilio M. Aemilij filio, auspicio, imperio: felicitate, ductuq; eius inter Ephesum, Camuchūq; inspectate Cos. ipso Antiocho exercitu omni, equitatu, elephātisq; classis regis Antiochi antea sic uicta, fusa, cōtusa, fugataq; est. ibiq; eo die naues lōgae cū omnibus socijs capte sexaginta duae. ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumq; eius rei ergō aedem Laribus permarinis uouit. Eodē exēplo tabula in aede Iouis in Capitolio supra ualuas fixa est. Biduo quo senatum legerunt censores: Q. Fuluius Cos. profectus in Ligures, per inuios mōteis, uallisq; saltus cū exercitu trāsgressus signis collatis cū hoste pugnauit. neq; tantū acie uicit: sed castra quoq; eodē die cepit. Tria millia ducenti hostiū, omnisq; ea regio Ligurū in deditionē uenit. Consul deditos in cāpestreis agros deduxit: praesidiaq; montibus imposuit. Celeriter & ex prouincia literae Romā uenerunt. supplicationes ob eas res gestas in triduum decretae sunt. praetores quadraginta hostijs maioribus per supplicationes rem diuinā fecerunt. Ab altero cōsule L. Manlio nihil memoria dignū in Liguribus est gestū. Galli trāsalpini tria millia hominū Italiā trāsgressi neminem bello lacescentes agrum à Cos. & senatu petebāt: ut pacati sub imperio populi Romani essent. Eos senatus excedere Italia iussit: & consulem Q. Fuluiū quærere, & animaduvertere in eos, qui principes, & auctores transcendendi Alpes fuissent. Eodem anno Philippus rex Macedonum senio, & mœrore consumptus post mortem filij decessit. Demetriade hybernabat, cum desiderio anxius filij, tum pœnitentia crudelitatis suae: quae stimulabat animum: & alter filius haud dubie & sua, & aliorum opinione rex, cōuersusq; in eum omnium oculi, & destituta senectus: alijs expectantibus suam mortē: alijs ne expectantibus quidē: quo magisangebatur. Cū eo Antigonus Echecratis filius, nomen patruī Antigoni ferens: qui tutor Philippi fuerat, regiae uir maioris statis,

statis, nobili etiam pugna aduersus Cleomenem Lacedæmoniū clarus. Tutorem cum Græci
 ut cognomine à cæteris regibus distinguerent: appellarunt. Huius fratris filius Antigonus ex
 honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanerat: eiꝫ ea fides nequaquam amicum
 Persea inimicissimum fecerat. is prospiciens animo quāto cum periculo suo hæreditas uentu-
 ra regni esset ad Persea, ut primū labare animum regis, & ingemiscere interdum filij deside-
 rio sensit: nunc præbendo aureis, nunc laceffendo etiam mentionē rei temere actæ, sæpe que-
 renti querēs & ipse aderat: & cū multa adsolet ueritas præbere uestigia sui: omni ope adiuua-
 bat: quo maturius omnia emanarent. Suspecti & ministri facinoris Apelles maxime, & Phi-
 locles erant: qui Romam legati fuerant: literasqꝫ exitiales Demetrio sub nomine Flaminiꝫ at-
 tulerant, falsas esse, & à scriba uitiatas, signumqꝫ adulterinum, uulgo, in regia fremebant. Cæte-
 rum cum suspecta magis, qꝫ manifesta esset res: forte Xychus obuius sit Antigono: cōprehen-
 susqꝫ ab eo in regiam est perductus, relicto eo custodibus, Antigonus ad Philippum pro-
 cessit. Multis, inquit, sermonibus intellexisse uideor: magno te æstimaturū: si scire uera omnia
 possis de filiis tuis: uter ab utro petitus fraude, & insidijs esset. homo unus omnium, qui no-
 dum huius erroris exoluere possit: in potestate tua est Xychus, forte uocatū, perductūqꝫ in re-
 giam, uocari iuberet. Adductus primo ita negare inconstanter: ut paruo metu admoto pa-
 ratum indicē esse appareret, conspectū tortoris, uerberumqꝫ nō sustinuit: ordinemqꝫ omnem
 facinoris legatorum, ministerijqꝫ sui exposuit. Extemplo missi qui legatos comprehenderent:
 Philoclem, qui præsens erat: oppresserūt. Apelles missus ad Chæream quendam persequen-
 dum, indicio Xychi audito in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi traditum est. alij primo
 audaciter negantem, postquam in conspectū adductus sit Xychus, non ultra tetendisse: alij
 tormenta etiam inficiantem perpeffum affirmant. Philippo redintegratus est luctus, gemi-
 natusqꝫ, & infelicitatē suam in liberis grauiorem quod alter perisset, censebat. Omnia Per-
 seus certior factus detecta esse, potentior quidem erat, quā ut fugam necessariam duceret,
 tantum ut procul abesset, curabat, interim uelut ab incendio flagrantis iræ, dum Philippus ui-
 ueret, se defensurus, qui spe potiūdi ad pœnam corporis eius amissa, quod reliquū erat, id stu-
 dere: ne super impunitatem etiam præmio sceleris frueretur. Antigonū igitur appellat: cui &
 palām facti parricidij gratia obnoxius erat: neque pudendum, aut pœnitendum eum regem
 Macedonibus propter recentē patrui Antigonij gloriam fore censebat. Quando in eam fortu-
 nam ueni, inquit, Antigone: ut orbitas mihi, quā alij detestant parētes: optabilis esse debeat:
 regnum, quod à patruo tuo forti, nō solum fideli tutela eius custoditū, & auctum etiā accepit:
 id tibi tradere in animo est. Te unū habeo: quem dignū regno iudicē, si neminem haberem:
 petire, & extingui id malle: quā Perseo scelestæ fraudis præmiū esse. Demetriū excitatum
 ab inferis, restitutumqꝫ credam mihi: si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori unus in
 lachrymastis: in locū eius substitutū relinquam. Ab hoc sermone omni genere honoris pro-
 ducere eum non destitit, cum in Thracia Perseus abesset: circumire Macedoniæ urbes: princi-
 pibusqꝫ Antigonū commēdare, & si uita longior suppetisset: haud dubium fuit, quin eum in
 possessione regni relicurus fuerit. Ab Demetriade profectus, Thessaloniciæ plurimū tēporis
 moratus fuerat. inde cū Amphipolin uenisset, graui morbo est implicatus. Sed animo tamen
 ægrum magis fuisse, qꝫ corpore constat: curisqꝫ, & uigilijs, cū identidē species, & umbræ inson-
 tis interēpti filij eum diris agitarēt: extinctū esse: execrationibus alterius tamen Admoneri
 potuisset Antigonus: si haud statim palām facta esset mors regis. Medicus Caligenes, qui cu-
 rationi præerat: nō expectata morte regis, à primis desperationis notis nūtijs prædispositos
 (ita cōuenerat) misit ad Perseū: & mortē regis in aduentū eius omnes, qui extra regiā erāt: cæ-
 lauit. Oppressit igitur nec opināteis, ignarosqꝫ omnes Perseus: & regnū scelere partū inuasit.
 Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationē, & ad uires bello cōtrahendas nam post pau-
 cis diebus gens Bastarnarū diu sollicitata ab suis sedibus magna peditum equitumqꝫ manu
 Istrū traiecit. inde prægressi qui nuntiarēt regi, Antigonus, & Cotto (nobilis erat Bastarna) ea
 res Antigonus sæpe Iunius cum ipso Cottone legatus ad cōcitandos Bastarnas missus haud
 procul Amphipoli famæ incertī nūtij occurrerūt: mortuū esse regē, quæ res omnem ordinem
 consiliij

consilij turbauit. Compositum autem sic fuerat: transitum per Thraciam tutum, & commeatus Bastarnis ut Philippus daret. id ut facere posset: regionum principes donis coluerat, fide sua obligata: pacato agmine transituros Bastarnas. Dardanorum gentem delere propositum erat: inq̃ eorum agro sedes dare Bastarnis. duplex inde erat commodum futurum: si & Dardani, gens semper infestissima Macedoniae, temporibusq̃ iniquis regum imminens tolleretur: & Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisq̃, ad populandam Italiam possent mitti. per Scordiscos iter esse ad mare Adriaticum, Italiamq̃, alia uia traduci exercitum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter daturus. nec enim aut lingua, aut moribus aequales abhorre. & ipsos adiuncturos se: cum ad praedam opulentissimae gentis ire uidissent. Inde in omnem euentum consilia comodabantur. siue caesi ab Romanis forent Bastarnae, Dardanos tamen sublato, praedamq̃ ex reliquijs Bastarnarum, & possessionem liberam Dardaniae, solatio fore. siue prospere gessissent: Romanis auerfis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Graecia quae amisisset. Hae Philippi consilia fuerant. Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: sed haud multo post famam mortis Philippi, neq̃ Thraces commercio faciles erant: neq̃ Bastarnae empto contenti esse poterant: aut in agmine contineri: ne decederent uia. Inde iniuriae ultro, citroq̃ fieri. quarum indies incremento bellum exarsit. postremo Thraces, cum uim ac multitudinem sustinere hostium non possent: relictis campestribus uicis in montem ingentis altitudinis (Donucam uocant) concesserunt. Quod ubi ire Bastarnae uellent: quali tempestate Gallos spoliante Delphos fama est peremptos esse: talis tum Bastarnas nequicquam ad iuga montium appropinquantes oppressit. Neq̃ enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt, cum ingenti fragore coeli, tonitribusq̃, & fulgurbus praestringentibus aciem oculorum. sed fulmina etiam sic undiq̃ micabant: ut lucere uiderentur corpora: nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. itaque cum praecipiti fuga per rupes praeraltas improuidi sterneretur ruerentq̃, instabant quidem percussis Thraces. sed ipsi deos authores fugae esse, coelumq̃ in se ruere aiebant. Dissipati procella cum tanquam ex naufragio pleriq̃ semiermes in castra, unde profecti erant, redissent: consultari quid agerent ceptum. inde orta dissensio: alijs redeundum, alijs penetrandum in Dardaniam censentibus. Tringinta ferme millia hominum (Clondico duce profecti erant) peruenerunt. caetera multitudo retro qua uenerat, transdanubianam regionem repetijt. Perseus potitus regno interfici Antigoni iussit. & tum firma re, tres legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam, petendumque ut rex ab senatu appellaretur, misit. Hae eo anno in Macedonia gesta.

Alter consulum, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quem triumphum magis gratiae, quam rerum gestaru magnitudini datum constabat. Armorum hostilium magnam uim transtulit. nullam pecuniam admodum. diuisit tamen in singulos milites tricenos aëris: duplex centurionibus: triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis insigne fuit: quam quod forte euenit ut eodem die triumpharet: quo priore anno ex praetura triumphauerat. Secundum triumphum comitia edixit. quibus creati Coss. sunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Volso. Praetorum inde tribus creatis, comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti, ante diem quartum Idus Martias, M. Titinius, T. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi

Romani instaurati ab aedilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quae euenierant. Terra mouit. in foris publicis, ubi lectisternium erat: deorum capita, quae in lectis erant, auerterunt se: lanaq̃ cum integumentis, quae Ioui opposita fuit: decidit. de mensa oleas quoq̃ prae gustasse mures, in prodigium uersum est. Ad ea expianda nihil ultra, quam ut ludi instaurarentur, actum est.

T. LIVI PATAVINI HI

LIBRARIUS

IN PATAVIA



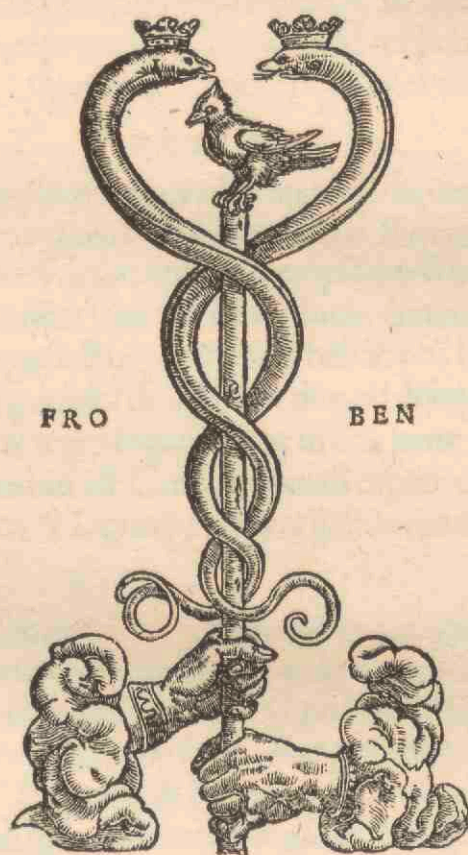
IN OFFICINA

LIBRARI

LIBRARIUS

T. LIVII PATAVINI HI

STORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE
LIBRI QVINQVE, NVNC PRIMVM EXCVSI.



IN OFFICINA PROBENIANA, ANNO

M D XXXI

Cum gratia & priuilegio Cæsareo ad annos sex.



IGNIS in æde Vestæ extinctus est. T. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos uictos in deditionem accepit: monimētumq; operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. A Posthumio Albino proconsule Vaccei, ac Lusitani subacti sunt, de utrisq; triumphauit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat: in regnum Syriæ ab urbe dimissus. Lustrum à censoribus conditum est, Censa sunt ciuium capita CCLXIII milia, CCXLIII Q. Volumnii Saxa tribunus plebis legem tulit: nequis heredem mulierem institueret, suasit legem M. Cato, extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus gestas continet, & initia belli Macedonici, quod Perseus Philippi filius moriebatur, miserat enim ad Carthaginienses legationem, & ab ijs nocte audita erat, sed & alias Græciæ ciuitates sollicitabat, qui præter religionem, quod quàm multa templa magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympij, & Antiochiæ, uilissimum regem egit.

LIBRI XLII

VLVIUS Flaccus censor templum Iunonis Lacinia tegulis marmoreis spoliauit, ut ædem, quam dedicauerat, tegetet, tegulæ ex S C reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedonia rege questus est, cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur, ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus Cos. cui Macedonia decreta erat: in Macedonia transijt, leuibusq; expeditionibus, equestribus prælijs in Thessalia cū Perseo felici euentu pugnauit. Inter Masanißam, & Carthaginienses de agro fuit dies ad disceptandum à senatu datus. Legati missi ad ciuitates socias, & reges rogandos: ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodijs. Lustrum à censoribus conditum est, Censa sunt ciuium capita CCLVII milia, CCXXXI. Res præterea aduersus Corfos, & Ligures prospere gestas continet.

LIBRI XLIII

PRÆTORES nonnulli, eo quod auare & crudeliter prouincias administrassent, damna ti sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnauit, & crudeliter diripuit, ob id captiui, qui ab eo uenierāt, ex S C postea restituti sunt. A præfectis classium Romanorum multa impotenter in socios facta. Res præterea à Perseo rege in Thracia prospere gestas continet: uictis Dardanis, & Illyrico: cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmylius Lepidus à censoribus princeps in senatu lectus.

LIBRI XLIIII

QVINTVS Marcius Philippus per saltus penetrauit in Macedonia: compluresq; urbes occupauit. Rhodij misere legatos Romam, minātes: ut Perseo essent auxilio: nisi populus Romanus cum eo pacem atq; amicitiam coniungeret, indigne id latum. Cum id bellum L. Æmylio Paulo sequentis anni consuli iterum, mandatum esset: Paulus in concione precatus est, ut quicquid diri populo Romano immineret, supra domum suam conuerteretur: & in Macedonia profectus Perseum uicit, uniuersamq; Macedonia in potestatem redegit, antequam confligeret, dixit exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoq; rex Illyricorum, cū rebellasset: ab Anicio prætore uictus uenit in deditionem, & cum uxore & liberis & propinquis Romam missus. Ab Alexandria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus uenerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellum inferret. Perseus sollicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyricorum, quia ijs pecuniam, quam promiserat, minime dabat, ab eis relictus est.

PERSEVS ab Æmylio Paulo in Samothracia captus est. Cum Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti reges obsideret: & missis ad eum à senatu legatis, qui iuberent: ab obsidione focij regis absisteret: editisq; mandatis consideraturum se ille, quid faciendum esset, respondisset: unus legatorum Popilius uirga regem circumscripsit: iussitq; ante quàm circulo excederet, responsum daret. qua asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum, ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, exclusæ. postero die cum de eo quæreretur: ut ipsi bellum indiceretur: causam in senatu patriæ suæ legati egerunt: nec tanquam hostes, nec tanquam focij dimissi. Macedonia in prouinciæ formam redacta est. Æmylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & cōtradicante Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perseum cum tribus filijs ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne solida ei contingeret: duorum filiorum funeribus insignita est. quorum alterius mors patris triumphum præcessit: alterius secuta est. Lustrum conditum est à censoribus. Censa sunt ciuium capita CCCXII milia, DCCCv. Prusias Bithyniæ rex Romam, ut senatui gratias ageret ob uictoriam ex Macedonia partâ, uenit. & Nicomedem filium suum senatui commendauit. rex plenus adulationis liberum se populi Romani esse dicebat.

T. LIVII PATAVINI HI⁵

STORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS

QVINTAE LIBER PRIMVS

ACEPHALVS.

*

*

à patre in pace habitam armasse, eoq; iuventuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur. Consilium de Histrico bello cum haberet consul, aliq; gerendum extemplo, antequàm contrahere copias hostes possent: aliq; consulendum prius senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia consul, castra ad lacum Timai posuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem nauibus C. Furius duumuir naualis uenit. Aduersus Illyriorum classẽ creati duumiri nauales erant, qui tuendâ uiginti nauibus mari superiore Anconam uelut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra littora usq; ad Tarentum, C. Furius læua usq; ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Histriæ fines cum onerarijs & magno commeatu missæ: secutusq; cum legionibus consul quinque fermè milia à mari posuit castra. In portu emporium breuĩ perfrequens factum, omniaq; hinc in castra subportabantur: & quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatae sunt: in Histriamq; suum præsidium statium, repentina cohors placentina opposita inter mare & castra. & ut idem aquatoribus ad fluuium esset præsidium, M. Ebutius tribunus militum secundæ legionis duos manipulos militum adijcere iussus est. T. & C. Aelij tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, uia quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille fermè passuum castra erant Gallorum: Catmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorum. Histri ut primum ad lacum Timai castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco confederunt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos quæ terra mariq; agerentur fallebat. Postquàm stationes inualidas esse pro castris, eorũ turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento uiderunt: duo simul præsidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum secundæ legionis adgrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem solis, perlucens iam aliquid incerta tamen ut solet lux speciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoq; frustrata Romanos, multo maiorem ijs quàm erat hostium aciem ostendit: qua territi utriusq; stationis milites ingentitumultu cum in castra confugissent, haud paulo ibi plus, quàm quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam neq; dicere quid fugissent, nec percontantibus reddere responsum poterant: & clamor in portis, ut ubi nulla esset statio, quæ sustineret impetum, audiebatur: & concursatio in obscuro incidetium aliorum in alios, incertum fecerat, an hostis intra uallum esset. Vna uox audiebatur, ad mare uocantium. Id forte temere ab uno exclamatum, totis passim personabat castris. Itaq; primo uelut iussi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, postremo propè omnes, & ipse consul cum frustra reuocare fugientes conatus, nec imperio, nec autoritate, nec precibus ad extremum ualuisse. Unus remansit M. Licinius Strabo tribunus militum tertiæ legionis, cū tribus signis ab legione sua relictus. Hunc in uacua castra impetu facto Histri, cum alius armatus ijs nemo obuiam isset, in prætorio instruentem atq; adhortantem suos oppresserunt. Prælium atrocius quàm pro paucitate resistentium fuit: nec ante finitum est, quàm tribunus militum quiq; circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæstoriũ, forum, quintanamq; hostes peruenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expositamq; copiam, & stratos lectos in quæstorio inuenissent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum, hostiumq; obliti faciunt: & ut quibus insuetus liberalior uictus esset, auidius uino ciboq; corpora onerant. Nequaquam eadem est tum rei forma apud Romanos: terra mari trepidatur, nautici tabernacula detendunt, commeatumq; in littore expositum in naues rapiunt: milites in scaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne compleantur nauigia, aliq; turbæ oblistunt, aliq;

A 3 ab lit.

ab littore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum uulneribus & cæde inuicem militum nautarumque oritur, donec iussu cōsulis procul a terra classis submota est. Secernere inde inermes ab armatis cœpit: uix M CC ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos secum eduxissent, inuenti sunt: cætera deformis turba, uelut lixarum calorumque, præda uere futura si belli hostes meminissent. Tunc demum nuntius ad tertiam legionem reuocandam & Gallorum præsidium: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamque ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaque proijcere iubent: centurionibus imperant, ut grauiores ætate milites binos in ea iumenta, ex quibus onera deiecta erant, imponant: equites ut singulos è iuuenibus pedites secum in equos tollant, egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secundanorum amissa, sua uirtute recipiant, & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subito opprimantur: sicut ceperint, posse capi. Summa militum alacritate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos armati morantur: priores tamen consul copiarumque, quæ à mari reducebantur ad uallum accesserunt. L. Atius tribunus primus secundæ legionis non hortabatur modo milites, sed docebat etiã: si uictores Histri quibus armis cepissent castra, hisdem capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certe pro uallo habituros: uino somnoque uerisimile esse merfos iacere. Sub hæc A. Bæculonium signiferum suum, notæ fortitudinis uirum, inferre signum iussit. Ille si unum se sequeretur, quo celerius fieret facturum dixit: connixusque cum trans uallum signum traiecisset, primus omnium portam intrauit. Et parte alia T. & C. Ælij Tr. mil. tertiæ legionis cum equitatu adueniunt: confestim & quos binos oneraria in iumenta imposuerant secuti: & cōsul cū toto agmine. At Histrorum pauci, qui modice uinofi erant, memores fuerat fugæ, alijs somno mors continuata est: integraque sua omnia Romani, præterquam quod uini cibi que absumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relictis fuerant, postquam intra uallum suos senserunt, armis arreptis cædem ingentem fecerunt. Ante omneis insignis opera fuit C. Popilij equitis: Sabello cognomen erat, is pede saucio relictus, longe plurimos hostium occidit. Ad octo millia Histrorum sunt cæsa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Histrorum temulentus ex conuiuio raptim à suis in equum impositus fugit. Ex uictoribus CC XXXVII milites perierunt, plures in matutina fuga quam in recipiendis castris. Forte ita euenit, ut Cn. & L. Gaullij, nouelli Aquileienses, cū com meatu uenientes, ignari prope in capta castra ab Histris inciderent. Ii cum Aquileiam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modo, sed Romæ quoque post paucos dies impleuerunt: quod non capta tantum castra ab hostibus, nec fuga quæ uera erat, sed perditas res deletumque exercitum omnem adlatum est. Itaque, quod in tumultu fieri solet: delectus extra ordinem non in urbe tantum, sed tota Italia indicti. Duæ legiones ciuium Romanorum conscriptæ, & X millia peditum cum equitibus D socijs nominis Latini imperata. M. Iunius consul transire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæque posset militum exigere iussus. Simul decretum, ut T. Claudius Pr. militibus legionis quartæ, & socium Latini nominis V milibus, equitum CCL Pisas ut conuenirent ediceret, eamque prouinciã dum consul inde abesset tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumque Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Pisas in prouinciã est profectus. Titinius C. Cassio Tr. mil. Ariminum qui præesset legionis missus, delectum Romæ habuit. M. Iunius Cos. ex Liguribus in prouinciã Galliam transgressus, auxilijs protinus per ciuitates Galliæ, militibusque colonis imperatis Aquileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipse remissis auxilijs quæ Gallis imperauerat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit: delectus omisus est, exauctorati qui sacramento dixerant: & exercitus qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus. Histri magnis copijs cum castra haud procul cōsulis castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu nouo aduenisse audierunt, passim in ciuitates dilapsi sunt: cōsules Aquileiam in hiberna legiones reducerunt. Sedato tandem Histrico tumultu

SC factum est, ut cōsules inter se compararent uter eorum ad comitia habenda Romā rediret. Cū absentem Manlium Tr. pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in cōcionibus lacerarent, rogationemq; promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatae namq; consulibus iam in annum prouinciā erant) imperium retineret: uti causam extemplo dicere, cum abisset magistratu, posset: huic rogationi Q. Aelius collega intercessit, magnisq; contentionebus obtinuit ne perferretur. Per eos dies T. Sempronius Gracchus, & L. Posthumius Albinus ex Hispania Romam cum reuertissent, senatus ijs à M. Titinio Pr. datus in aede Bellonae, ad differendas res quas gessissent, postulandosq; honores meritos, ut dijs immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnū tumultum esse literis T. Ebutij Pr. cognitum est, quas filius eius ad senatum attulerat. Ilienses adiunctis Balarorum auxilijs pacatam prouinciā inuasert: nec eis inualido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes ut urbibus saltem: iam enim agros deploratos esse, opem senatus ferret. Haec legatio totumq; quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos magistratus reiectum est. Aequae miserabilis legatio Lyciorū, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur, fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam seruitutem collatam cum praesenti statu, praecalam libertatem uisam. Non publico tantum se premi imperio, sed singulos iustum pati seruitium: iustos coniuges liberosq; uexari: in corpus, in tergum sauiiri: famam, quod indignū sit, maculari dehonestariq; & palam res odiosas fieri, iuris etiam usurpandi causa: ne pro dubio habeāt, nihil inter se & argento parata mancipia interesse. Motus his senatus, literas Lycijs ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodijs, nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in seruitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione P R ciuitates sociā sint. Triumphum deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis socijsq; eorum: postero die L. Postumius de Lusitanis, alijsq; eiusdem regionis Hispanis triumphauit. XL milia pondo argenti T. Gracchus transtulit. XX milia Albinus. Militibus denarios quinos uicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiserunt, socijs tantūdem quantum Romanis. Per eosdem forte dies M. Iunius Cos. ex Histria comitiorū causa Romam uenit. Eum cū in senatu fatigassent interrogationibus Tr. pl. Papirius & Licinius, de his quae in Histria essent acta, in concionem quoq; produxerunt. Ad quae cum consul, se dies non plus XI in ea prouincia fuisse, responderet: quae se absente acta essent, se quoq; ut illos, fama comperita habere: exequiebantur deinde quærentes, quid ita non potius A. Manlius Romam uenisset, ut rationē redderet P R cur ex Gallia prouincia quā sortitus esset, in Histriam trāisset: quando id bellum senatus decreuisset, quando id bellum P R iussisset. At Hercule priuato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterq;. Immo utrum susceptum sit nequius, an inconsultius gestum dici nō posse. Stationes duas nec opinantes ab Histris oppressas, castra Romana capta: quod peditum, quod equitum in castris fuerit, ceteros inermes fusosq;, ante omnes consulem ipsum ad mare ac naueis fugisse, priuatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisse. Comititia deinde habita, cōsules creati C. Claudius Pulcher, T. Sempronius Gracchus. & postero die praetores facti: P. Aelius Tuberō iterū, C. Quintius Flaminius, C. Numisius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Laeuinus. Tuberoni urbana iurisdictio, Quintio peregrina euenit, Numisio Sicilia, Mummiō Sardinia: sed ea propter belli magnitudinem prouincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Histriam Claudius. Scipio & Laeuinus Galliā, in duas diuisam prouincias sortiti sunt. Idibus Martijs, quo die Sempronius Claudiusq; cōsulatum inierunt, mentio tantum de prouincijs Sardinia Histriaq; & utriusq; hostibus fuit, qui in his prouincijs bellum conciuissent. Postero die legati Sardorū, qui ad novos magistratus dilati erant: L. Minucius Thermus, qui legatus Manlij consulis in Histria fuerat, in senatum uenit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli ea prouinciā haberent. Mouerunt senatum & legationes sociū nominis Latini, quae & censores, & priores consules fatigauerunt, tandem in senatum introductae. Summa querelarum erat, ciues suos Romae censos plerosq; Romam cōmigrasse. Quod si permit-

tatur, per paucis lustris futurum, ut deserta oppida, deserti agri, nullum militem dare possent. Fregellas quoque milia IIII familiarum transisse ab se Samnites Peligni querebatur: neque eo minus aut hos, aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandae uirum ciuitatis inducta erant. Lex socijs ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent. Ea lege male utendo, alij socijs, alij populo Romano iniuriam faciebant. Nam & ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem ut manumitterentur mancipio dabant, libertini quoque ciues essent: & quibus stirpes deesset quam relinquerent, ut ciues Romani fierent. Postea his quoque imaginibus iuris spretis, promiscue sine lege, sine stirpe, in ciuitatem Romanam per migrationem & censum transiebant. Haec ne postea fierent, petebant legati, & ut redire in ciuitates iuberent socios. deinde ut lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutandae causa suum faceret, neue alienaret, & si quis ita ciuis Romanus factus esset. Haec impetrata ab senatu. Prouinciae deinde quae in bello erant, Sardinia atque Histria decretae. In Sardiniam duae legiones scribi iussae, quina milia in singulas & duceni pedites, trecenti equites: & duodecim milia peditum sociorum ac Latini nominis, & DC equites, & X quinquereemes naues, si deducere ex naualibus uellet. Tantumdem peditum equitumque in Histriam, quantum in Sardiniam decretum. Et legionem unam cum equitibus CCC, & V milia peditum sociorum, & CCL mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium iussi. Priusquam consules prouincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt: lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de caelo cecidisse. Puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem uisum: & Capuae multa in foro aedificia de caelo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas esse. Inter haec quae nuntiabantur, lupus etiam Romae interdum agitatus, cum Collina porta intrasset, per Aesquilinam magno consecretantium tumultu euasit. Eorum prodigiorum causa consules maiores hostias immolarunt, & diem unum circa omnia puluinaria supplicatio fuit. Sacrificijs rite perfectis, prouincias sortiti sunt. Claudio Histria, Sæpronio Sardinia obuenit. Legem deinde socijs C. Claudius tulit. S. C. & edixit: qui socij ac nominis Latini ipsi maioresue eorum, M. Claudio T. Quintio censoribus postquam ea apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque ciuitatem ante Cal. Nouembres redirent. Quæstio, qui ita non redissent, L. Mummius Pr. decreta est. Ad legem & edictum Cos. S. C. adiectum est: ut dictator, Cos. interrex, censor, Pr. qui nunc esset apud forum, quem manumitteretur, in libertatem uindicaretur, ut iusuradum daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutandae causa manu non mittere. qui id non iuraret, cum manumittendum non censuerunt. Haec in posterum causa iuris quoque dictio C. Claudio Cos. decreta est.

Dum haec Romae geruntur, M. Iunius & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, cum Aquileiae hibernassent, principio ueris in sineis Histrorum exercitum introduxerunt. ubi cum effuse popularentur, dolor magis & indignatio diripi res suas cernenteis Histros, quam certa spes satis sibi uirum aduersus duos exercitus, exciuit. concursu ex omnibus populis iuuentutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu quam perseverantius pugnauit. Ad quatuor milia eorum in acie caesa, caeteri omisso bello in ciuitates passim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos miserunt. Haec cum Romae cognita literis proconsulum essent, C. Claudius consul ueritus, ne forte ea res prouinciam exercitumque sibi adimeret, non uotis nuncupatis, non paludatis lictoribus, uno omnium certiore facto collega, nocte profectus praecipue in prouinciam abiit: ubi inconsultius quam uenerat se gessit. Nam cum concione aduocata fugam e castris A. Manlij aduersis auribus militum, quippe qui primi ipsi fugissent, iactasset, ingessisset probra M. Iunio, quod se dedecoris socium collegae fecisset: ad extremum utrumque decedere prouincia iussit. Quod cum milites consulis imperio dicto audientes futuros esse dicerent, cum is more maiorum secundum uota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab urbe esset: furens ira uocatum qui pro quaestore Manlij erat, catenas poposcit, uinctos se Iunium Manliumque minitans Romam missurum. Ab eo quoque spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus fauens imperatorum causae, & consuli infestus, animos ad non parendum addebat. Postremo fati-

mo fatigatus consul & contumelijs singulorum, & multitudinis (nam insuper irridebant) ludibris, naue eadem qua uenerat Aquileiam rediit. Inde collegæ scripsit, ut militum nouorum ei parti, quæ scripta in Histriam prouinciam esset, ediceret, Aquileiam ut conueniret: ne quid se Romæ teneret, quo minus uotis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obsequenter facta, breuiscq; dies ad conueniendum edicta est. Claudius propè consecutus est literas suas. Contione adueniens de Manlio & Iunio habita, non ultra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus uotisq; in Capitolio nuncupatis, in prouinciam æque amplius præcipiti celeritate abijt. Paucis ante diebus Iunius Manliusq; oppidū Nesattium, quò se principes Histrorum & regulus ipse Æpulo receperat, summa ui oppugnāt. Eò Claudius duabus legionibus nouis adductis, uetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumfedit, & uineis oppugnare intendit: amnemq; præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Histris præbebat, multorum dierum opere exceptum nouo alueo auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscessæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in eadem coniugum ac liberorum uersi, etiam ut spectaculo hostibus tam fœdum facinus esset, palam in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul complorationem sceminarum puerorumq; simul nefandam cædem, milites transgressi murum oppidum intrarunt. Cuius capti tumultum ut ex pauido clamore fugientium accepit rex, traiecit ferro pectus, ne uiuus caperetur: cæteri capti aut occisi. Duo deinde oppida Mutila & Faueria ui capta & deleta. Præda, ut in gente inopi, spe maior fuit, & omnis militibus concessa est. V milia capitum D C XXXII sub corona uenierunt. Autores belli uirgis cæsi, & securi percussi. Histria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata est: omnesq; undique populi obsidibus, datis in ditionem uenerunt. Sub Histrici finem belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. T. Claudius procōsul, qui Pr. priore anno fuerat, cum præsidio legionis unius Pisis præerat. Cuius literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudium (nam alter consul iam in Sardiniam traiecerat) deferendas censet, & adiicit decretum: quoniam Histria prouincia cōfecta esset, si ei uideretur exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis consulis quas de rebus in Histria gestis scripserat, in biduum supplicatio decreta. Et ab altero consule Tib. Sempronio in Sardinia prospere res gestæ. Exercitum in agrum Sardorum Iliensium induxit. Balarorum magna auxilia Iliensibus uenerant. Cum utraque gente signis collatis confligit. Fusi fugatique hostes, castriscq; exuti. XII milia armatorum cæsa. Postero die arma lecta cōijci in acruum iussit consul, sacrumq; id Vulcano cremauit. Victorem exercitum in hiberna sociarum urbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudij & S C accepto, ex Histria legiones in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie dimicatum. XV M cæsa, plus D C C aut in prælio, aut in castris (nam ea quoq; expugnata sunt) capti. & signa militaria unum & L capta. Ligures reliquæ cædis in montes refugerunt passim, populantiq; campestreis agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius duarum gentium uno anno uictor, duabus, quod raro alius, in consulatu pacatis prouincijs, Romanam reuertit. Prodigia eo anno nuntiata: in Crustumino auem sangualem (quam uocant) sacrum lapidem rostro cecidisse. Bouem in Campania locutum. Vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, inita, ac semine aspersam. In Crustumino diem unum in ipso loco supplicatio fuit. & in Campania bos alenda publice data: Syracusanumq; prodigium expiatum, editis ab aruspibus dijs, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorq; fuerat. In eius locum suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lunam colonia eodem anno M M ciuium Romanorum sunt deducta. Triumuiroi deduxerunt P. Ailius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & singula iugera & semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus is ager erat, Hetruscorum antequam Ligurum fuerat. C. Claudius Cos. ad urbem uenit: cui, cum in senatu de rebus in Histria Liguribusq; prospere gestis differuisset postulanti triumphus est decretus. triumphauit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denarium CCC VII milia, & uictoriatum LXXXV milia DCCII. militibus in singulos quinideni denarij dati, duplex

duplex centurioni, triplex equiti: socijs dimidio minus, quàm ciuibus datum. Itaque taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures postquàm senferunt, non consularem tantum exercitum Romam adductum, sed legionem ab T. Claudio Pisis dimissam: soluti metu clàm exercitu indicto, per transuersos limites superatis montibus in campos digressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi Romā allatū est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoque tempore habere iussit, creatisque in annū magistratibus in prouinciā redire, & coloniā ex hostibus eripere. Ita uti cēsuit senatus, comitia habita, Coss. creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petilius Spurius. Prætores inde facti, M. Popilius Lænās, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio Cos. prorogatum in annum imperium & Gallia prouincia. Et ne Histri quoque idem quod & Ligures facerēt, socios nominis Latini in Histriā mitteret, quos triūphi causa de prouincia deduxisset. Cn. Cornelio, & Q. Petilio Coss. quo die magistratū inierunt, immolantibus Ioui singulis bubus, uti solet: in ea hostia, qua Q. Petilius sacrificauit, in iocinore caput non inuentū. Id cū ad senatum retulisset, boue perlitare iussus. De prouincijs deinde cōsultus senatus Pisas & Ligures prouincias consulibus decreuit. Cui Pisæ prouincia obuenerat, cū magistratuum creandorū tempus esset, ad comitia reuerti iussit. Additum decreto, ut binas legiones nouas scriberent, & CCC equites: & dena milia peditū socijs nominiq; Latino, & DC imperarent equites. T. Claudio prorogatū est imperiū in id tempus, quo in prouinciā Cos. uenisset. Dum de his rebus in senatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à uiatore cū templo egressus esset, paulo post rediit cōfuso uultu: & exposuit patribus cōscriptis: bouis fescenaris, quē immolauisset, iecur defluxisset id se uictimario nuntianti parum credentem, ipsum aquā effundi ex olla ubi exta coquerentur, iussisse, & uidisse cæterā integram partem extorū, iecur omne inenarrabiliter absumptū. Territis eo prodigio patribus & alter Cos. curā adiecit: qui se, quod caput iocinori defuisset, tribus bubus perlitasse negauit. Senatus maioribus hostijs usque ad litationē sacrificari iussit. Cæteris dijs perlitatum ferūt, Saluti Petilium perlitasse negant. Inde consules prætoresque prouincias sortiti. Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores L. Papirius Maso urbanam, M. Aburius inter peregrinos sortiti sunt. M. Cornelius Scipio Maluginensis Hispaniam ulteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecari sunt, ne in prouincias irent: M. Popilius in Sardiniam. Gracchū eam prouinciā pacare, & T. Ebutium Pr. adiutorem ab senatu datum esse. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis cōtinuatio ipsa efficacissima esset, minime conuenire. Inter traditionē imperij, nouitatemque successoris, quæ noscendis prius quàm agendis rebus imbuenda sit, sepe bene gerendæ rei occasiones intercideret. Probata Popilij excusatio est. P. Licinius Crassus sacrificijs se impediri solennibus excusabat, ne in prouinciā iret. Citerior Hispania obuenerat. Cæterum aut ire iussus, aut iurare pro contione solenni sacrificio se prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita statutum est, & ab se uti iusiurandum acciperent, M. Cornelius postulauit, ne in Hispaniam ulteriorem iret. Prætores ambo in eadem uerba iureiurarunt. M. Titinius & T. Fonteius proconsules manere cū eodem imperij iure in Hispania iussi: & ut in supplementum his tria milia ciuium Romanorum cum equitibus CCCV milia sociū Latini nominis, & CCC equites mitterentur. Latinæ feriæ fuere ante diem III non. Maij, in quibus quia in una hostia magistratus Lanuinus precatus non erat, P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cum ad senatum relatum esset, senatusque ad pontificū collegium reieciisset: pontificibus quia non recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuinos, quorū opera instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionē quod Cn. Cornelius Cos. ex monte Albano rediens cōcidit: & parte membrorū captus, ad aquas Cumanas profectus, in grauescente morbo Cumis decessit: sed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus sepultusque est. Pontifex idem fuerat. Cos. Q. Petilius, cū primum per auspicia posset, collegæ subrogando comitia habere iussus, & Latinas edicere: comitia in diem III nonas Sextiles, Latinas ad diē III Idus Sextiles, edixit. Plenis religionū animis prodigia insuper nuntiata: Tusculi facem in cælo uisam: Gabijs edē Apollinis & priuata ædificia cōplura, Grauiscais

Grauis murū portamq; de cælo tacta. Ea patres procurari, uti pontifices censuissent, iusserunt. Dum Coss. primum religiones, deinde alterum alterius mors & comitia & Latinarum instaurationes impediūt: interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admouit. Ante triduum quā oppugnare cœperat, receptā ex hostibus, colonis restituit. VIII milia ibi Ligurū intra muros cæsa: litteræq; Romā extemplo scriptæ, quibus nō modo rem exponeret, sed etiā gloriaretur: sua uirtute ac felicitate neminem iam cis Alpes hostem P. R. agricq; aliquātum captum, qui multis milibus hominum diuidi uiritim posset. Et Tib. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis secundis prælijs Sardos perdomuit. XV milia hostium sunt cæsa. Omnes Sardorum populi, qui defecerāt, in ditionem redacti. Stipendiarijs ueteribus duplex uectigal imperatum exactumq; cæteri frumentum contulerunt. Pacata prouincia, obsidibusq; ex tota insula CCXXX acceptis, legati Romam, qui ea nuntiarēt, missi: quicq; ab senatu peterent, ut ob eas res ductu auspicioq; Tib. Sempronij prospere gestas, dijs immortalibus honos haberetur, ipsiq; decedenti de prouincia exercitum secum deportare liceret. Senatus in æde Apollinis legatorum uerbis auditis, supplicationem in biduum decreuit, & XL maioribus hostijs consules sacrificare iussit: Tib. Sempronium proconsulem exercitumq; eo anno in prouincia manere. Comitia deinde cōsulis unius subrogandi, quæ ante diē III Nonas Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt confecta. Q. Petilius Cos. collegā, qui extemplo magistratū occiperet, creauit M. Valerium Læuinum. Is iam diu cupidus prouinciæ, cū opportuna cupiditati eius literæ allatæ essent, ligures rebellasse: nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus eius causa legionem tertiā ad C. Claudium proconsulem in Galliam proficisci iussit: & duumuiros nauales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoq; terrorem admouentes, circumuectarentur. Eodem & Q. Petilius Cos. ad conueniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius procōsul audita rebellionē Ligurum, præter eas copias, quas secū Parmæ habebat, subitarijs collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Hostes sub aduentum C. Claudij, à quo duce se meminerāt nuper ad Scultennam flumen uictos fugatosq;, locorum magis præsidio aduersus infelicitè expertam uim, quā armis se defensuri, duos montes Letum & Balistam ceperunt: muroq; insuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppressi ad M & D perierunt. Cæteri montibus se tenebant, & ne in metu quidem feritatis ingentis obliti, sæuiunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cum scæda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant uerius passim, quā rite sacrificant. Satiati cæde animantiū, quæ inanima erant parietibus affigunt, uasa omnis generis usui magis quā ornamento in speciem facta. Q. Petilius Cos. ne absente se debellaretur, literas ad C. Claudium misit, ut cum exercitu ad se in Galliam ueniret: campis Macris se eum expectaturum. Literis acceptis Claudius ex Liguribus castra mouit, exercitumq; ad campos Macros consuli tradidit. Eodem tempore paucis post diebus C. Valerius Cos. alter uenit. Ibi diuisis copijs, priusquā cōgrederentur, communiter ambo exercitus lustrauerunt, tum sortiti, quia nō ab eadem utrunq; parte aggredi hostem placebat, regiones quas peterent. Valerium auspicato sortitum constabat, quod in templo fuisset: in Petilio id uictio factum, postea augures responderūt, quod extra templum sortem in sitellam in templum latam foris ipse posuerit. Profecti inde in diuersas regiones: Petilius aduersus Balistæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se iungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum pro contione milites, immemorem ambiguitatis uerbi ominatum ferunt: se eo die Letum capturū esse. Duabus simul partibus subire in aduersos montes cœpit. Ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. Alteram hostes cum propulissent, ut restitueret rem inclinatam, consul equo aduectus, suos quidē à fuga reuocauit: ipse dum incautius ante signa obuersatur, missili traiectus cecidit. Nec hostes ducem occisum senserunt: & suorum pauci, qui uiderant, haud negligenter, ut qui in eo uictoriam uerti scirent, corpus occultauere. Alia multitudo peditum equitumq;, deturbatis hostibus monte sine duce cepere. Ad V milia Ligurum occisa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderūt. Super tam euidentem tristis ominis euentum etiā ex pullario auditū est uictū in auspicio fuisse, nec id cōsulē ignorasse. C. Valerius audita

deduxit.

deduxit. Cis Apenninū Garuli & Lopicini, & Hercates, trās Apenninū Briniates fuerāt. Inter Audenam annē Q. Mucius cū ijs qui Lunā Pisasq; depopulati erāt, bellū gessit, omnibusq; in ditionē redactis arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusq; gestas duorū consulū ductu auspicioq; senatus in triduū supplicationes decreuit, & XL hostijs sacrificari iussit. Et tumultus quidē Gallicus & Ligustinus, qui principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppressus erat. Belli Macedonici subibat iam cura, miscēte Perseo inter Dardanos Bastarnasq; certamina. & legati, qui missi ad res uisendas in Macedoniā erant, iā reuerterant Romā, renūtiauerantq; bellum in Dardania esse. Simul uenerāt & ab rege Perseo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas, nec autore eo quicquam facere. Senatus nec liberauit eius culpā regem neq; arguit: moneri eum tantummodo iussit, ut etiam atq; etiā curaret, ut sanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis esse uideri posset. Dardani cum Bastarnas non modo nō excedere finibus suis, quod sperauerant, sed grauiores fieri indies cernerent, subnixos Thracum accolarum & Scordiscorum auxilijs: audendum aliquid uel temere rati, omnes undiq; armati ad oppidum quod proximum castris Bastarnarū erat conueniunt. Hyems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordisci in fines suos abirent. Quod ubi ita factum, & solos iam esse Bastarnas audierunt, bifariam diuidūt copias: pars, ut recto itinere ad laceffendū ex aperto iret: pars deuio saltu circūducta, ab tergo adgrederetur. Cæterū priusq; circumire castra hostiū possent, pugnatū est: uictiq; Dardani cōpelluntur in urbem, quæ ferē XII milia ab castris Bastarnarum aberat. Victores cōfestim circūfidunt urbem, haud dubie postero die aut metu dedituris se hostibus, aut ui expugnaturi. Interim Dardanorū altera manus, quæ circūducta erat, ignara cladis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta

more sella eburnea posita ius dicebat, disceptabatq; cōtrouersias minimarum rerum: adeoq; nulli fortunæ adhærebat animus per omnia genera uitæ errans, uti nec sibi nec alijs, qui nam homo esset satis cōstaret. Non alloqui amicos, uix notis familiariter arridere. munificentia inæquali sese aliosq; ludificari: quibusdam honoratis magnoq; æstimātibus se, puerilia ut escæ aut lusus, munera dare: alios nihil expectantes ditare. Itaq; nescire quid sibi uellet quibusdam uideri, quidā ludere eū simpliciter, quidā haud dubie insanire aiebāt. In duabus tamē magnis honestisq; rebus uere regius erat animus, in urbium donis & deorum cultu. Megalopolitānis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus, maioremq; partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrū magnificū ē marmore facere instituit. Cyzici in prytaneū: id est penetrale urbis, ubi publice quibus is honos datus est uestuntur: uasa aurea mensæ unius posuit. Rhodijs nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quæq; usus eorū postulauerunt, dona dedit. Magnificentia uero in deos uel Iouis Olympij templū Athenis, unum in terris incoatū pro magnitudine dei, potest testis esse. Sed & Delon maris insignibus, statuarumq; copia exornauit: & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantū, sed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in alijs locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum quoq; omnis generis magnificentia superiores reges uicit: reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum: gladiatorum munus Romanæ consuetudinis, primo maiore cum terrore hominum insuetorū ad tale spectaculū, q; uoluptate dedit: deinde sapius dando, & modo uulneribus tenuis, modo sine missione etiam, & familiare oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerisq; iuuenū accēdit. Itaq; qui primo ab Roma magnis præmijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo

pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obuenerat: sed cū legione noua, quam consules conscripserant, V milibus peditū, CCC equitibus in Corsicam iussus est transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatū imperium, uti obtineret Sardinia. Cn. Seruilio Cepioni in Hispaniam ulteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria milia peditū Romanorum, equites CL, & sociū Latini nominis V milia peditum, CCC equites: Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones Coss. scribere iussi cū iusto numero

numero peditum equitumq; & x milia peditum socijs imperare, & dc equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quod pestilentia quæ priore anno in boues ingruerat, eo uerteret in hominum morbos, qui inciderant, haud facile septimū diem superabant: qui superaue-
rant, longinquo maxime quartanæ implicabantur morbo. Seruitia maxime moriebantur: eo-
rum strages per omneis uias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina suf-
ficiebat. Cadauera intacta à canibus ac uulturibus tabes absolvebat: satisq; constabat nec il-
lo, nec priore anno in tanta strage bouum hominumq; uulturium usquam uisum. Sacerdotes
publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater prætoris, & T. Sempro-
nius, T. F. Longus Xuir sacrorum, & P. Ælius Pætus augur, & T. Sempronius Gracchus, &
C. Attelius Æmilius curio maximus, M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices suffecti
sunt, C. Sulpicius Galba in locum Tuditani. Augures suffecti sunt: in Gracchi locum T. Ve-
turius Gracchus Sempronianus: in P. Ælij, Q. Ælius Pætus. Xuir sacrorum C. Sempronius
Longus: curio maximus C. Scribonius curio sufficitur. Cum pestilentia finis non fieret, sena-
tus decreuit, uti Xuiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorū diem unum supplicatio fuit:
& Q. Marcio Philippo uerba præeunte, populus in foro uotum concepit: si morbus pestilen-
tiaq; ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturum. In Veien-
ti agro biceps natus puer, & Sinuessæ unimanus, & Oximi puella cum dentibus, & arcus inter
diu iereno cælo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt:
& faces eadem nocte plures per cælum lapsæ sunt in Lanuuium. Cæritesq; anguem in oppido
suo iubatum auis maculis sparsum apparuisse affirmabant: & in agro Campano bouem locu-
tum esse satis constabat. Legati non. Iul. ex Africa redierunt, qui conuento prius Masinissa re-
ge Carthaginem ierant: cæterum certius aliquanto quæ Carthagine acta essent ab rege rescie-
rant quàm ab ipsis Carthaginensibus. compertum tamen affirmauerūt legatos ab rege Per-
seo uenisse, ijsq; noctu senatum in æde Æsculapij datum esse, ab Carthagine legatos in Ma-
cedoniam missos & rex affirmauerat, & ipsi parum constanter negauerant. In Macedoniam
quoq; mittendos legatos senatus censuit. Tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala,
Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus am-
bigebatur rebus disceptationem ab rege ad Romanos reuocabant: cum exercitu profectus,
sub ius iudiciumq; suum totam coëgit gentem. Inde per Oetæos montes transgressus, religio-
nibus quibusdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos ascendit. Cū in media repen-
te Græcia apparuisset, magnum non finitimis modo urbibus terrorem præbuit, sed in Asiam
quoq; ad regem Eumenen nuntius tumultus eius uenit. Triduum nō plus Delphis moratus,
per Phthiotidem Achaïam, Thessaliāq; sine damno iniuriāq; agrorum, per quos iter fecit,
in regnum redijt. Nec earum tantum ciuitatum, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi
conciliare: aut legatos, aut literas dimisit, petens ne diutius simultatum, quæ cum patre suo fu-
issent, meminissent: nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cum ipso potuerint ac debuerint fi-
niri: secum quidem omnia illis integra esse ad instituendā fideliter amicitia. Cum Acheorum
maxime gente recōciliandæ gratiæ uiam quærebat. Hæc una ex omni Græcia gens, & Athe-
nensium ciuitas, eò processerat irarum, ut finibus interdicere Macedonibus. Itaque seruitijs
ex Achaia fugientibus receptaculum Macedonia erat, quia cum finibus suis interdixissent, in-
trare regni terminos ipsi nō audebant. Id cum Perseus animaduertisset, comprehensis omnibus
litteras. Cæterum ne similis fuga seruorum postea fieret, cogitandum & illis esse. Recitatis his
litteris per Xenarchū prætorem, qui priuatæ gratiæ aditū apud regem quærebat: & plerisq;
moderate & benigne scriptas esse consentibus literas, atq; his maxime, qui præter spem rece-
pturi essent amissa mancipia: Callicrates ex ijs, qui in eo uerti salutem gentis crederent, si cum
Romanis inuiolatum fœdus seruaretur. Parua, inquit, aut mediocris res Achei quibusdam ui-
detur agi: ego maxime grauissimam omnium, non agiq; tantum arbitror, sed quodam modo
actam esse. Nam qui regibus Macedonū Macedonibusq; ipsis, finibus interdixissemus, ma-
nereq; id decretum, scilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum
ex nobis animi sollicitarentur: ij concionantem quodammodo absentem audimus regem, &

si dijs placet, orationem eius probamus. & cum fera bestia cibum ad fraudem suam positum plerumque aspernentur & refugiant, nos cæci specie parui beneficii inescamur: & seruulorum nimii pretij recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subruere, & tentari patimur. Quis enim non uidet, uiam regiae societatis quaeri, qua Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, uioletur? Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo esse: & quod uiuo Philippo expectatum, morte eius interpellatum est, id post mortem Philippi futurum. Duos, ut scitis, habuit filios Philippus, Demetrium & Persea. Genere materno, uirtute, ingenio, fauore Macedonum, longe præstitit Demetrius. Sed quia in Romanos odij regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, quam Romanæ amicitiae inita, occidit: Persea, quem P R prius poenæ quam regni heredem futurum sciebat, regem fecit. Itaque quid hic post mortem patris egit aliud, quam bellum parauit? Bastarnas primum ad terrorem omnium Dardaniam immisit: qui si sedem eam tenuissent, grauiiores eos accolae Græcia habuisset, quam Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli consilia omisit: immo si uera uolumus dicere, iam inchoauit bellum. Dolopiam armis subegit, nec prouincijs de controuersis ad disceptationem P R adiuit, inde transgressus Oetam, ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit. Hæc usurpatio itineris insoliti quo uobis spectare uidetur? Thessaliam deinde peragrauit, quod sine ullius eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit: & cogitare iubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus, hoc est, ut decretum, quo arcentur Peloponneso Macedones, tollamus: rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, & mox Macedonum exercitus, ipsum quoque à Delphis (quatum enim interluit fretum?) traicientem in Peloponnesum uideamus. Immiscemur Macedonibus armantibus se aduersus Romanos. Ego nihil noui censeo decernendum, seruandaque omnia integra, donec ad certum dirigantur: uanus ne hic timor noster, an uerus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanosque manebit, nobis quoque amicitia & commercium sit: nunc de eo cogitare periculosum & immaturum uidetur. Post hunc Arco frater Xenarchi prætoris ita disseruit. Difficilem orationem Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo dissentimus fecit, agendo enim Romanæ societatis causam ipse, tentarique & oppugnari dicendo, quam nemo neque tentat, neque oppugnat: effecit ut qui ab se dissentiret, aduersus Romanos dicere uideretur. Ac primum omnium tanquam non hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia P R ueniret, aut regum arcanis interesset: omnia scit & nuntiat quæ occulte facta sunt: diuinat etiam quæ futura fuerant, si Philippus uixisset. Quid ita Perseus regni hæres sit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam causam, nec quemadmodum perierit Demetrius scimus: nec quid Philippus si uixisset facturus fuerat: ad hæc quæ palam geruntur, consilia nostra accommodare oportet. Ac scimus Persea regno accepto ad legatos Romanos uenisse, ac regem Persea à P R appellatum: audimus, legatos Romanos uenisse ad regem, & eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidem signa esse iudico non belli: nec Romanos offendi posse, si ut bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque pacis autores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum aduersus regnum Macedonum geramus, non uideo. Opportuni propinquitate ipsa Macedonia sumus: an infirmissimi omnium, tanquam quos nuper subiecit Dolopes? Imò contra ea uel uiribus nostris, deum benignitate, uel regionis interuallo tuti. Sed sumus æque subiecti ac Thessali Ætoliisque, nihilo plus fidei autoritatisque habemus aduersus Romanos, qui semper socii atque amici fuimus, quam Ætoli, qui paulo ante hostes fuerunt. Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni denique Græciæ, cum Macedonibus iuris est, idem & nobis sit. cur execrabilis ista nobis solis uelut desertio iuris humani est? Fecerit aliquid Philippus, cur aduersus eum armatum & bellum gerentem hoc decerneremus: quid Perseus nouus rex, omnis iniuriæ insons, suo beneficio paternas simultates oblitterans meruit? Cur soli omnium hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram: tanta priorum Macedonia regum merita erga nos fuisset, ut Philippi unius iniurias, si quæ forte fuerunt, utique post mortem, cum classis Romana Cenchrus staret, Cos, cum exercitu Velatiæ esset, triduum in concilio fuimus consultantes

utrum

utrum Romanos an Philippum sequeremur. nōnihil metus præsens ab Romanis sententias nostras inclinari: fuit certe tamē aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat, id quod erat uetusta cōiunctio cum Macedonibus, uetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipue amici, sed ne præcipue inimici simus. Ne id quod non agitur Callicrates simulauerimus: nemo nouæ societatis aut noui foederis, quo nos temere illigeremus conscribendi est autor: sed cōmercium tantum iuris præbendi repetendiq; sit, ne interdictione finium nostrorum & nos quoq; regno arceamus, ne seruis nostris aliquod fugere liceat. Quid hoc aduersus Romana foedera est? Quid rem paruam & apertam, magnam & suspectam facimus? Quid uanos tumultus ciemus? Quid ut ipsi locū assentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac inuisos efficiamus? Si bellum erit, ne Perseus quidem dubitat quin Romanos secuturi simus: in pace etiam si nō odia finiuntur, intermittantur. Cum isdem huic orationi, qui litteris regis adsentierant, adsentirentur: indignatione principum, quod quam rem ne legatione quidem dignam iudicasset Perseus, litteris paucorum uersuum imperaret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab rege, cum Megalopoli conciliū esset: dataq; opera est ab ijs, qui offensionem apud Romanos timebant, ne admitterentur. Per hæc tempora Ætolorum in semetipsos uersus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus uidebatur gentem. Fessi deinde & Romam utraq; pars miserunt legatos, & inter se ipsi de recōcilianda concordia agebāt: quæ nouo facinore discussa res, ueteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant, cum reditus in patriam promissus esset, fidesq; data per principem ciuitatis Eupoleum: LXXX illustres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus etiam obuius exierat, cum salutatione benigne excepti essent, dextræq; data: ingredientiæ portam, fidem datam deosq; testis nequicquam inuocantes interfecti sunt. Inde grauius de integro bellum exarsit. C. Valerius Læuinus, & Ap. Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius missi ab senatu uenerant. Apud eos cum Delphis utriusq; partis legati magno certamine egerint, Proxenus maxime cum causa tum eloquentia præstare uisus est: qui paucos post dies ab Orthobula uxore ueneno est sublatu, damnataq; eo crimine in exilium abiit. Idem furor & Cretenses lacerabat. aduentu deinde Q. Minucij legati, qui cum X nauibus missus ad sedanda eorū certamina erat, in spem pacis uenerat: cæterum induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo grauius bellum exarsit. Lycij quoq; per idem tempus ab Rhodijs bello uexabantur. Sed externorū inter se bella, quo quæq; modo gesta sunt, persequi non operæ est, satis superq; oneris sustinenti res à populo Romano gestas scribere. Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se T. Graccho dediderant, pacati manserant M. Titinio Pr. obtinente prouinciā, rebellauerunt sub aduentū Ap. Claudij: orsiq; bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, cum uigiles in uallo, quiq; in portarum stationibus erāt, cum uidissent procul uenientem hostem, ad arma conclamauerunt. Ap. Claudius signo proposito pugnae ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obstantibus ad exitum Celtiberis, primo par utrinq; præliū fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: urgentes deinde alij alios secuti euaserunt extra uallum, ut pandere aciem & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibatur, possent: ita repente eruperunt, ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad XV milia cæsa aut capta: signa adempta duo & XXX. castra etiam eo die expugnata, debellatumq;: nam qui superfuere prælio in oppida sua dilapsi sunt: quieti deinde paruerunt imperio. Censores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Postumius Albinus legerunt senatum: princeps lectus M. Æmilius Lepidus pont. max. De senatu nouem eiecerunt. Insignes notæ fuerūt M. Cornelij Maluginensis, qui biennio ante Pr. in Hispania fuerat: & L. Cornelij Scipionis Pr. cuius tū inter ciueis & peregrinos iurisdictio erat, & L. Fuluij, qui frater germanus, & ut Valerius Antias tradit, consors etiam censoris erat. Coss. uotis etiā in Capitolio nuncupatis in prouincias profecti sunt. Ex ijs M. Æmilio senatus negotiū dedit, ut Patauinorū in Venetia seditionem cōprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse & ipsorū legati attulerant. Legati qui in

Ætoliæ ad simileis motus comprimendos ierant, renuntiarunt coërceri rabiem gentis non posse. Patauini salutis fuit aduentus consulis, neque aliud quod ageret in prouincia cum habuisset, Romam rediit. Censores uias sternendas silice in urbe, glareæ extra urbem substruendas marginandasque primi omnium locauerunt, pontesque multis locis faciendos: & scenam ædilibus prætoribusque præbendam: & carceres in circo & oua ad notas curriculis numerandas, & metas trans & caueas ferreas per intromitterentur ferreis in monte Albano consulibus. & cluium Capitolinum silice sternendum curauerunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad senaculum, ac super id curiam, & extra portam Trigeminam emporium lapide strauerunt, stipitibusque sepleverunt: & porticum Æmiliam reficiendam curauerunt: gradibusque ascensum ab Tyberi in emporium fecerunt, & extra eandem portam in Auentinum porticum silice strauerunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Oximi muros faciendos locauerunt: uenditisque ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis utrique foro circumdandis consumpserunt, & alter ex his Fuluius Flaccus (nam Postumius nihil nisi senatus Romani populiue iussu se locaturum ipsorum pecunia) Iouis ædem Pisauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Pisauri uiam silice sternendam, & Sinuessam à gauiariæ. In his & cluium circumducend & forum porticibus tabernisque claudendum, & ianos tris faciendos. Hæc ab uno censore opera locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regendis diligens & seuera censura fuit: multis equi adempti. Exitu propè anni diem unum supplicatio fuit, ob res prospere gestas in Hispania ductu auspicioque Ap. Claudij proconsulis, & maioribus hostijs xx sacrificatum. & alterum diem supplicatio ad Cereris Liberi Liberæque fuit, quod ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntiatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hispania Romam redisset, decreuit senatus, ut ouans urbem iniret. Iam consularia comitia appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prætores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicerius, M. Furius Crassipes iterum, A. Atilius Seranus iterum, C. Cluius Saxula iterum. Comitijs perfectis Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ouans cum in urbem iniret, decem milia pondo argenti, quinque milia auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Matris Matutæ cum indice hoc posita est: T. Sempronij Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque P. R. Sardiniam subegit. In ea prouincia hostium cæsa aut capta supra Lxxx milia. repub. felicissime gesta atque liberatis uectigalibus restitutis exercitum saluom atque incolumem plenissimum præda domum reportauit: iterum triumphans in urbem Romam rediit: cuius rei ergo hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardinia insulae forma erat, atque in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data: unum ante cætera insigne fuit T. Flamini, quod mortis causa patris sui cum uisceratione epuloque & ludis scænicis quadriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint.

DECADIS QVINTAE LIBER SECVNDVS



LVCIVS Postumius Albinus, M. Popilius Lænās, cum omniū primum de prouincijs exercitibusque ad senatum retulissent, Ligures utrique decreti sunt: ut nouas ambo quibus eam prouinciā obtinerent legiones (binæ singulis decretæ) & sociū Latini nominis dena milia peditum, & DC equites, & supplementum Hispaniæ III milia peditum Romanorum scriberent, & CC equites. Ad hoc mille & D pedites Romani cum centum equitibus scribi iussi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret: interim M. Atilius uetus prætor prouinciā obtineret Sardiniam. Prætores deinde prouinciās sortiti sunt: A. Atilius Seranus urbanā, C. Cluius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hispaniā citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Crassipes

spes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusquam magistratus proficiscerentur, senatui placuit L. Postumium Cos. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius ingentem modum possidere priuatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quod cum eò priuatus, sacrificij in templo Fortunæ faciendi causa, profectus esset, nihil in se honorifice neque publice, neque priuatim factum à Prænestinis esset: priusquam ab Roma proficisceretur, litteras Præneste misit, ut sibi magistratus obuiam exiret, locum publice pararet ubi diuerteretur, iumenta quoque cum exiret inde præsto essent. Ante hunc Cos. nemo unquam socijs in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus multis tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent socijs: priuata hospitia habebant, ea benigne comiterque colebant: domusque eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diuertere mos esset. Legati qui repente aliquod mitterentur, singula iumenta per oppida, iter quæ faciendum erat, imperabant: aliam impensam socij in magistratus Romanos non faciebant. Iniuria Cos. etiam si iusta, non tamen in magistratu exercenda, & silentium nimis aut modestum, aut timidum Prænestinorum, ius, uelut probato exemplo, magistratibus fecit grauiorum indies talis generis imperiorum. Principio huius anni, legati qui in Ætoliam & Macedoniam missi erant, renuntiarunt, sibi conueniendi regis Persei, cum alij abesse eum, alij ægrum esse, falso utrumque fingerent, potestatem non factam. Facile tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec ultra ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia seditionem gliscere in dies, neque discordiarum principes autoritate sua coerceri potuisse. Cum bellum Macedonicum in expectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari, pacemque deum peti precationibus quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuij classis magnæ species in caelo uisæ dicebantur: & Priuerni lana pulla terra enata: & in Veienti apud Rementem lapidatum: Pomtinum omne uelut nubibus locustarum coopertum esse: In Gallico agro, quæ induceretur aratrum, sub existentibus glebis pisces emeruisse. Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumque ab decemuiris est, & quibus dijs, quibusque hostijs sacrificaretur, & ut supplicatio prodigijs expiandis fieret: altera quæ priore anno ualitudinis populi causa uota esset, ea uti feriæque essent. Itaque sacrificatum est, ut decemuiri scriptum ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniae detecta. Q. Fuluius Flaccus censor ædem Fortunæ equestris, quam in Hispania Pr. bello Celtiberico uouerat, faciebat enixò studio ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si tegulæ marmoreæ essent: profectus in Brutios ædem Iunonis Laciniae ad partem dimidiam detegit, id satis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atque asportarent, autoritate censoria socijs deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor redijt, tegulæ expositæ de nauibus ad templum portabantur. quanquam unde essent silebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur ut consules eam rem ad senatum referrent. Ut uero accersitus in curiam censor uenit, multo infestius singuli uniuersique præsentem lacerare: templum augustissimum regionis eius, quod non Pyrrhus, non Annibal uiolassent, uiolare parum habuisse, nisi detexisset fœde, ac propè diruisset. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. censorem moribus regendis creatum, cui fartatecta exigere sacris publicis, & loca tuenda more maiorum traditum esset: eum per sociorum urbes diruentem templa, nudantemque tecta ædium sacrarum uagari: & quod si in priuatis sociorum ædificijs faceret, indignum uideri posset, id deum immortalium demolientem facere, & obstringere religione P. R. ruinis templorum templa ædificantem: tanquam non iidem ubique dij immortales sint, sed spolijs aliorum alij colendi exornandi. Cum priusquam referretur appareret quid sentirent patres, relatione facta in unam omnes sententiam ierunt: ut hæc tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaque Iunoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt. Ex prætoribus qui in prouincias ierant, Cn. Fabius Massiliæ moritur, cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaque cum id nuntiatum à Massiliensibus legatis esset, senatus de-

creuit: ut P. Furius & Cn. Seruilius, quibus succedebatur, inter se fortiretur, uter citiorem Hispaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit, P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodem anno cum agri Ligustini & Gallici quod bello captum erat, aliquantum uacaret, S. C. factum, ut is ager uiritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex S. C. creauit A. Atilius Pr. urbanus, M. Æmilius Lepidus, C. Cassius, T. Ebutius Parrus, C. Tremellius, P. Cornelius Cethegus, Q. & L. Apuleios, M. Cæcilius, C. Saloniæ, C. Munatius. Diuiserunt dena iugera in singulos, socijs nominis Latini terna. Per idem tempus quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam uenerunt, de discordijs seditionibusque suis: & Thessali legati, nuntiantes quæ in Macedonia gererentur. Perseus iam bellum uiuo patre cogitatum in animo uoluens, omneis non genteis modo Græciæ, sed ciuitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura quam præstando, sibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad fauorem eius inclinati animi, & aliquanto quam in Eumenem propensiores: cum Eumenis beneficijs muneribusque omnes Græciæ ciuitates & plerique principum obligati essent: & ita se in regno suo gereret, ut quæ sub ditione eius urbes, nullius liberæ ciuitatis fortunam se cum mutatam uellent. Contra Persea fama erat post patris mortem uxorem manu sua occidisse: Apellem ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atque ob id requisitum à Philippo ad supplicium, exulantem, accersitum post patris mortem ingentibus promissis ad præmia tantæ perpetratæ rei, clam interfecisse. Intestinis externisque præterea multis cædibus infamem, nec ullo commendabilem merito, præferebant uulgo ciuitates, tam pio erga propinquos, tam iusto in ciueis, tam munifico erga omneis homines regi: seu fama & maiestate Macedonum regum præoccupati ad spernendum originem noui regni, seu mutationis rerum cupidum, seu quia eum obiectum esse Romanis uolebant. Erant autem non Ætoli modo in seditionibus propter ingentem uim æris alieni, sed Thessali etiam: ea contagione uelut tabes in Perrebiæ quoque id peruaserat malum. Cum Thessalos in armis esse nuntiatum est, Ap. Claudius legatum ad eas res aspiciendas componendasque senatus misit. Qui utriusque partis principibus castigatis, cum iniusto fœnore grauatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus qui onerant, leuasset, iusti crediti solutionem in annorum pensiones distribuit. Per eundem Appium eodemque modo composuit in Perrebiæ res. Ætolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognouit. Cum certatum utrinque temeritate atque audacia cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut leuare, aut onerare uoluit: communiter ab utrisque petijt, abstinerent bello, & obliuione præteritorum, discordias finirent. Huius reconciliationis inter ipsos fides obsidibus ultro citroque datis firmata est. Corinthum, ut ibi deponerentur obsides, conuenitur. A Delphis & Ætolico concilio Marcellus in Peloponnesum traiecit, quod Acheis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quod constanter uetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne aduersus Persea odium Romanorum fecit: quod ut maturius crumperet, Eumenes rex, commentarium ferens secum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam uenit. Per idem tempus quinque legati ad regem missi, qui res in Macedonia aspicerent, Alexandriam inde ad Ptolemæum renouandæ amicitiae causa proficisci iussi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege sub idem tempus legati uenerunt: quorum princeps Apollonius in senatum introductus, multis iustisque causis regem excusauit, quod stipendium serius quo ad diem præstaret: id se omne aduexisse, ne cuius nisi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, uasa aurea quingentum pondo. Petere regem, ut quæ cum patre suo societas atque amicitia fuisset, ea secum renouaretur: imperaretque sibi P. R. quæ bono fidelique socio regi essent imperanda, se nullo usquam cessaturum officio. Ea merita in se senatus fuisse, cum Romæ esset, eam comitatem iuuentutis, ut pro rege non pro obside omnibus ordinibus fuerit. Legatis benigne responsum, & societatem renouare cum Antiocho quæ cum patre eius fuerat, A. Atilius Pr. urb. iussus. Quæstores urbani stipendium, uasa aurea censores acceperunt: eisque negocium datum est, ut ponerent ea in quibus templis uideretur: legatoque centum milium æris

æris munus missum, & ædes liberæ hospitio datæ, sumptusq; decretus, donec in Italia esset. Legati qui in Syria fuerant, renuntiauerunt, in maximo cum honore apud regem esse, amicissimūq; P R. In prouincijs eo anno hæc. C. Cicereius Pr. in Corsica signis collatis pugnauit: septem milia Corforum cæsa: capti amplius M & DCC. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta ceræ ducena milia pondo. Ex Corsica subacta Cicereius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Carystum. Eò se magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo sub aduentum M. Popilij consulis mœnibus sese continebant: deinde postquam oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progressi ante portas aciem struxerunt: nec consul, ut qui id ipsum oppugnatione comminanda quæsisset, moram certamini fecit. Pugnatum est amplius treis horas, ita ut neutrò inclinaret spes. Quod ubi consul uidit, nulla parte moueri Ligurum signa, imperat equitibus ut equos conscendant, ac tribus simul partibus in hosteis quanto maximo possent tumultu incurrant. Pars magna equitum, mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruasit. Inde terror iniectus Liguribus: diuersi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde se maxime obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos absumpserat Ligurum, & in fuga passim cæsi sunt. decem milia hominum cæsa traduntur, amplius DCC passim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruenta uictoria fuit, amplius tria milia militum amissa, cum cedentibus neutris ex parte utraque primores caderent. Post hanc pugnam ex diuersa fuga in unum collecti Ligures, cum maiorem multo partem ciuium amissam quàm superesse cernerent, (nec enim plus decem milia hominum erant,) dediderunt sese, nihil quidem illi pacti: sperauerant tamen non atrocius quàm superiores imperatores Cos. in se sæuiturum. At ille arma omnibus ademittit, oppidum diruit, ipsos bonaq; eorum uendidit: litterasq; senatui de rebus ab se gestis misit. Quas cum A. Atilius Pr. in curia recitasset (nam Cos. alter Postumius agris recognoscendis in Campania occupatus aberat) atrox res uisa senatui: Statellites qui uni ex Ligurum gente non tulissent arma aduersus Romanos, tum quoque oppugnatos, non ultrò inferenteis bellum, deditos in fidem populi Romani, omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos esse: tot milia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi Romani, ne quis unquam se postea dedere auderet, pessimo exemplo uenisse: & distractos passim, iustis quondam hostibus P R pacatis seruire. Quas ob res placere senatui, M. Popiliū Cos. Ligures pretio emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem: bonaq; ut ipsi, quicquid eius recuperari possit, reddantur curare: arma quoque tempore fieri in ea gente: consulem de prouincia decedere, cum deditos in sedem suam Ligures restituisset: claram uictoriam uincendo oppugnanteis, non sæuiendo in afflictos fieri. Cos. qua ferocia animi usus erat in Liguribus, eandem ad non parendum senatui habuit: legionibus extemplo Pisas in hibernacula missis, iratus patribus, infestus prætoribus Romam redijt: senatūq; extemplo ad ædem Bellonæ uocato, multis uerbis inuectus est in prætorem: qui cum ob rem bello bene gestam, uti dijs immortalibus honos haberetur, referre ad senatum debuisset, aduersus se pro hostibus S C fecisset, quo uictoriam suam ad Ligures transferret, deditq; ipsi propè cōsulem prætor iuberet. Itaq; multam ei se dicere: a patribus postulare, ut S C in se factum tolli iuberent: supplicationemq; quam absentes ex litteris de bene gesta republica missis decernere debuerint, præsentibus honoris deorum primum causa, deinde & sui aliquo tandem respectu decernerent. Nihilo lenioribus quàm absens senatorum aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in prouinciam redit. Alter Cos. Postumius consumpta æstate in recognoscendis agris, ne uisa quidem prouincia sua, comitiorum causa Romā redijt. Coss. C. Popiliū Lenatē, P. Ælium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius Crassus, M. Iunius Pœnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterū. Eo anno lustrum cōditū est. Censores erāt Q. Fuluius Flaccus, L. Postumius Albinus: Postumius condidit. Censa sunt ciuiū Romanorū capita CCLXIX milia, & XV. Minor aliquāto numerus, quia L. Postumius Cos. pro cōcione edixerat: qui sociū Latini nominis ex edicto C. Claudij Cos. redire in ciuitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ & omnes

in suis ciuitatibus censerentur. Concors & è repub. censura fuit: omneis quos senatu mouerunt, quibusque equos ademerunt, ærarios fecerunt & tribu mouerunt: neque ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem Fortunæ Equestris, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus uouerat, annos sex postquam uouerat dedicauit: & scænicos ludos per quatrimum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus Xuir factorum eo anno mortuus est: in locum eius suffectus A. Postumius Albinus. Locustarum tantæ nubes à mari uento repente in Apuliam illatæ sunt, ut examinibus suis agros late operirent. Ad quam pestem frugum tollendam Cn. Sicinius Pr. designatus cū imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit. Principium insequentis anni, quo C. Popilius & P. Ælius fuerunt Coss. residuas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus renouarique S C uolebant, & Cos. Ælius referebat: Popilius & collegam & senatum pro fratre deprecabatur: præ se ferens siquid decernerent intercessurum, collegam deterruit: patres eo magis utrique pariter Coss. insensu in cœpto perstabant. Itaque cum de prouincijs ageretur, & Macedonia, iam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Postulantibus deinde ut nouos exercitus scribere, aut supplementum ueteribus liceret, utrumque negatum est. Prætoribus quoque in Hispaniam supplementum petentibus negatum: M. Iunio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Crassus urbanam iurisdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat sortitus: C. Memmius Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. Coss. ob ea irati senatui, Latinis ferijs in primam quamque diem indictis, in prouinciam abituros esse denuntiarunt, nec quicquam reipublicæ acturos præterquam quod ad prouinciarum administrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatum uenisse Romam Valerius Antiæ his Coss. scribit, ad deferenda de Perseo crimina, indicandosque apparatus belli. Plurimum annales, & quibus credidisse malis, ipsum Eumenem uenisse tradunt. Eumenes igitur ut Romam uenit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum eius, sed beneficijs etiam suis, ingentia quæ in eum congesta erant, existimaret deberi P R, in senatū est introductus. Causam ueniendi sibi Romam fuisse dixit, præter cupiditatem uisendi deos, hominesque, quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet: etiam ut coram moneret senatum, ut Persei conatis obuiam iret. Orsus inde à Philippi consilijs, necem Demetrii filij retulit, aduersantis Romano bello. Bastarnarum gentem excitam sedibus suis, quorum auxilijs fretus in Italiam transiret. Hæc eum uoluntatem in animo, oppressum fato regnum ei reliquisse, quem infestissimum esse sensisset Romanis. Itaque Persea hereditarium à patre relictum bellum, & simul cum imperio traditum, iam iam primum alere ac fouere omnibus consilijs. Florere præterea iuuentute, quam stirpem longa pax ediderit: florere opibus regni: florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac uiribus uigeat, animum esse inueteratum diutina arte atque usu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantum assuetum: missum à patre in expeditiones multas uariasque. Iam ex quo ipse accepisset regnum, multa quæ non ui, non dolo, Philippus omnia expertus potuisset moliri, admirando rerum successu tenuisse. Accessisse ad uires eam, quæ longo tempore, multis magnisque meritis pareretur, auctoritatem. Nam apud Græciæ atque Asiæ ciues, uereri maiestatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, utrum felicitate id quoddam eius accidat: an, quod ipse uereatur dicere, inuidia aduersus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate, Seleuci filiam duxisse eum non petentem, sed petitem ultro: sororem dedisse Prusiæ precanti ac oranti: celebratas esse utrasque nuptias gratulatione donisque innumerabilium legationum, & uelut auspiciis nobilissimis populis deductas esse. Boëtorum gentem captatam Philippo, nunquam ad scribendum amicitiae foedus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo foedus incisum litteris esse: uno Thebis, altero ad Sidenum augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Archæico concilio uero, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentanteis esset, eò rem

eò rem propè adductam, ut aditus & in Achaïam daretur. At Hercule suos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publice sint maiora, uix dici posset, partim desertos per incultum ac negligentiam, partim hostiliter sublatos esse. Iam Atolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed à Perseo præsidium petiisse. His cum fultum societatibus atq; amicitijs, eos domesticos apparatus belli habere, ut externis non egeat: xxx milia peditum, v milia equitum: in decem annos frumentum præparare, ut abstinere & suo & hostium agro frumentandi causa possit. Iam pecuniam tantam habere, ut decem milia mercenariorum militum præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat, præter annum, quod ex metallis regijs capiat uectigal. Arma uel tribus tantum exercitibus in armamentaria cõgessisse. Iuuentutem, ut iam Macedonia deficiat, uelut ex perenni fonte unde hauriat, Thraciam subiectam esse. Reliquum orationis adhortatio fuit. Non ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia uera esse de inimico crimina uolebam, adfero ad uos P. C. sed comperta & explorata, haud secus quam si speculator missus à uobis subiecta oculis referrem. Neq; relicto regno meo, quod amplum & egregium uos fecistis, mare tantum traiecissem, ut uana ad uos afferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobilissimas Asiæ & Græciæ ciuitates indies magis denudanteis iudicia sua, mox si permitteretur, eò processuras unde receptum ad poenitendum non haberent. Cernebam Persea non continentem se Macedonia regno, alia armis occupantem: alia, quæ ui subigi non possunt, fauore ac beniuolentia complectentem. Videbam quàm impar esset fors, cum ille uobis bellum, uos ei securam pacem præstaretis. Quanquam mihi quidem non parare, sed gere re penè bellum uidebatur. Abrupolim socium atque amicum uestrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia scripta ab eo quædam uobis comperit, socium item atq; amicum uestrum interfecit. Euerfam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduersus eum in concilio Boëtorum locuti fuerant, delaturosq; ad uos quæ agerentur professi erant, tollendos curauit. Auxilium Byzantijs aduersus foedus tulit. Dolopiam bella intulit, Thessaliam & Doridem cum exercitu peruasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia Perrebiæq; spe nouarum tabularum, ut manu debitorum obnoxia sibi optimateis opprimeret. Hæc cum uobis quiescentibus & patientibus fecerit, & concessam sibi Græciam esse à uobis uideat: pro certo habet, neminem sibi ante quàm in Italiam traiecerit, armatum occursurum. Hoc quàm uobis tutum aut honestum sit, uos uideritis: ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum ut caueretis, uenire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberata atq; exonerata fide mea, quid ultra facere possum, quàm uti deos deasq; precer, ut uos & uestre reipublicæ, & nobis socijs atque amicis, qui ex uobis pendemus, consulatis. Hæc oratio mouit patres conscriptos: cæterum in præsentia nihil, præterquàm fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat. Bello deniq; perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; responsa essent, emanauere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Cæterum præoccupatis non auribus magis quàm animis ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperauit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is uelle quidem & laborare dixit regem, ut purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: cæterum si peruicacius causam belli quæri uideat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & euentum incertum belli. Omnibus ciuitatibus Græciæ atque Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset: & propter aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræque ciuitates alia in speciem præferenteis legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem quoque suam Persei criminibus iunxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesque disceptandi cum rege locum in senatu querebat. Quod cum contigisset, libertate intemperantius inuectus in regem, quod Lyciorum gentem aduersus Rhodios concitasset, grauiorq; Asiæ esset quàm Antiochus fuisset: popularem quidem ac gratam populis Asiæ (nam eò quoque iam fauor Persei uenerat) orationem habuit: cæterum inuisam

inuifam fenatui inutilemque ſibi & ciuitati ſua. Eumeni uero conſpiratio aduerſus eum, fauorem apud Romanos fecit: ita omnes ei honores habiti, donaꝫ quàm ampliffima data, cum ſella curuli atque eburneo ſcipione. Legationibus dimiſſis, cum Harpalus, quanta eximia celeritate poterat, reſſus in Macedoniam, nuntiaſſet regi: nondum quidem paranteis bellum reliquiſſe ſe Romanos, ſed ita infeſtos, ut facile appareret non dilaturos: & ipſe, præterquod & ita credebat futurum, iam etiam uolebat, in flore uirum ſe credens eſſe. Eumeni ante omneis infeſtus erat: à cuius ſanguine ordiens bellum, Euandrum Cretenſem ducem auxiliorum, & Macedonas tres aſſuetos miniſterijs talium facinorum, ad cædem regis ſubornat: litterasꝫ eis dat ad Praxò hoſpitam, principem autoritate & opibus Delphorum. Satis conſtabat, Eumenem ut ſacrificaret Apollini Delphos aſcenſurum. Progreſſi cum Euandro inſidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum quàm loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Aſcendentibus ad templum à Cirra, priuſquam perueniretur ad frequentia ædificijs loca, maceria erat ab læua ſemita paulum extans à fundamento, quâ ſinguli tranſirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. poſt maceriam ſe abdiderunt, gradibus aſtructis, ut ex ea uelut è muro tela in prætereuntem conijcerent. Primo à mari circumfuſa turba amicorū ac ſatellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim anguſtiæ agmen. Vbi ad eum locum uentum eſt, quâ ſingulis eundum erat, primus ſemitam ingreſſus Pantaleon Ætolia princeps, cum quo inſtitutus regis ſermo erat. Tum inſidiatores exorti ſaxa duo ingentia deuoluunt: quorū altero caput iſtum eſt regi, altero humerus ſopitus: ex ſemita procliui in decliue multis ſuper prolapſum iam ſaxis congeſtis. & ceteri quidem etiam amicorum & ſatellitum poſtquam cadentem uidere diffugiunt: Pantaleon conſtanter impauidus manſit ad protegendum regem. Latrones cum breui circumitu maceria decurrere ad cōficiendum ſaucium poſſent, uelut perfecta re in iugum Parnaſi refugerunt eo curſu: ut cum unus, non facile ſequendo per inuia atꝫ ardua, moraretur fugam eorum: ne compreſſo indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde ſatellites ac ſerui concurrerunt: tollentes ſopitum uulnere ac nihil ſentientem, uiuere tamen ex calore & ſpiritu remanente in præcordijs ſenſerunt: uicturum exigua ac propè nulla ſpes erat. Quidam ex ſatellitibus ſecuti latronum ueſtigia, cum uſꝫ ad iugum Parnaſi nequicquā fatigati perueniſſent, re infecta redierunt. Aggreſſi facinus Macedones ut inconſulte ita audacter cceptum, nec conſulte & timide reliquerunt. Compotem iam ſui regem amici poſtero die deferunt ad nauem: inde Corinthum, à Corintho per iſthmi iugum nauibus traductis, Æginam traſciunt. Ibi adeo ſecreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuū in Aſiam perferret. Attalus quoꝫ celerius quàm dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum uxore fratris, & præſecto arci, tanquam iam haud dubius regni heres eſt locutus. Quæ poſtea non ſefellere Eumenem: & quanquā diſſimulare & tacite habere id patiꝫ ſtatuerat, tamē in primo cōgreſſu non temperauit quin uxoris petendæ præmaturam feſtinationem fratri obijceret. Romam quoꝫ fama de morte Eumenis perlata eſt. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia: qui legatus ad uiſendum ſtatum regionis eius, ſpeculandaꝫ conſilia Perſei regis miſſus erat, redijt: cōgruentiaꝫ omnia criminibus ab Eumene allatis referebat: ſimul & adduxerat ſecum Praxò à Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brundiſinum, qui talis indicij delator erat. Princeps Brundiſij Rammius fuit: hoſpitio quoꝫ & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoque gentium inſignes, præcipue regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum abſente Perſeo fuerat: litterisꝫ ſpem amicitia interioris, magnæꝫ inde fortunæ facientibus, ad regem profeſtus: breui per familiaris haberi, trahiꝫ magis quàm uellet in arcanos ſermones eſt cceptus. Promiſſis enim ingentibus præmijs petere inſtitit ab eo rex, quoniā duces omnes legatiꝫ Romani hoſpitio eius uti aſſueſſent, quibus eorū ipſe ſcripſiſſet, ut uenenum dandum curaret. Cuius ſcire ſe cōparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus conſcijs comparari: euentu præterea incerto eſſe, ut aut ſatis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur, ſe daturum quod nec in dando, nec datum, ullo ſigno depreſſi poſſet. Rammius ueritus ne ſi abnuiſſet, primus ipſe ueneni experimentum eſſet: facturum

eturum pollicitus proficiscitur. nec Brundisium ante redire, quàm conuento C. Valerio lega-
 to, qui circa Chalcidem esse dicebatur, uoluit. Ad eum primum indicio delato, iussu eius Ro-
 mam simul uenit, introductus in curiam, quæ acta erant exposuit. Hæc ad ea quæ ab Eume-
 ne delata erant accedere, quo maturius hostis Perseus iudicaretur: quippe quem non iustum
 modo apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrocinio-
 rum ac ueneficiorum cernebant. Belli administratio ad nouos Coss. reiecta est: in præsentia
 tamen Cn. Sicinium Pr. cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, scribere milites placuit,
 qui Brundisium ducti, primo quoq; tempore Apolloniam in Epirum trañcerentur, ad occu-
 pandas maritimas urbes: ubi Cos. cui prouincia Macedonia obuenerat, classem appellere tu-
 to & copias per commodum exponere posset. Eumenes aliquandiu Æginæ retentus periculo-
 sa & difficili curatione, cum primum tuto potuit, profectus Pergamum, præter pristinū odi-
 um recentis etiam scelere Persei stimulante summa ui parabat bellum. Legati eò ab Roma,
 gratulantes quod è tanto periculo euasisset, uenerunt. Cum Macedonicum bellum in annum
 dilatum esset, cæteris Pr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucretius quibus Hi-
 spaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato saepe idem petendo senatu tandem peruicerunt, ut
 supplementum sibi ad exercitum daretur tria milia peditum, C & quinquaginta equites in
 Romanas legiones: in socialem exercitum V milia peditum, & CCC equites imperare so-
 cijs iussit. Hoc copiarum in Hispanias cum Pr. nouis portatum est. Eodem anno quia per re-
 cognitionem Postumij Cos. magna pars agri Campani, quem priuati sine discrimine passim
 possederant, recuperata in publicum erat: M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, ut agrum Cam-
 panum censores fruendum locarent: quod factum tot annis post captam Capuam non fue-
 rat, ut in uacuo uagaretur cupiditas priuatorum. Cum in expectatione senatus esset, bello etsi
 non indicto, tamen iam decreto, qui regum suam, Persei qui secuturi amicitiam essent: legati
 Ariaratis, puerum filium regis secum adducentes Romam uenerunt. Quorum oratio fuit, re-
 gem educandum filium Romam misisse: ut iam inde à puero assuesceret moribus Romanis
 hominibusq;. Petere, ut eum non sub hospitem modo priuatorum custodia, sed publicæ etiam
 curæ ac uelut tutelæ uellent esse. Ea regis legatio grata senatui fuit. Decreuerunt ut Cn. Sicini-
 us prætor ædeis instructas locaret, ubi filius regis comitesq; eius habitare possent. Et Thra-
 cum legatis apud se disceptantibus, & societatem amicitiamq; petentibus, & quod petebant
 datum est, & munera binum milium æris summæ in singulos missa. Hos utiq; populos, quod
 ab tergo Macedonia Thracia esset, assumptos in societate gaudebant. Sed ut in Asia quoq;
 & insulis explorata omnia essent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt.
 Adire eos Cretam & Rhodum iusserunt, simul renouare amicitiam, simul speculari, num sol-
 licitati animi sociorum ab rege Perseo essent. In suspensa ciuitate ad expectationem noui bel-
 li, nocturna tempestate columna rostrata in Capitolio, bello punico Cos. cui collega Ser. Ful-
 uius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res prodigij loco habita, ad senatū relata est.
 Patres ad aruspices referre, & decemuiros adire libros iusserunt. Decemuiro lustrandum oppi-
 dum, supplicationem obsecrationemq; habendam, uictimis maioribus sacrificandum & in
 Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ promontorium renuntiarunt, ludos per X
 dies I O M primo quoq; die faciendos. Ea omnia cum cura facta, aruspices in bonum uersu-
 rum id prodigium, prolationemq; finium & interitum perduellium portendi responderunt:
 quod ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quæ tempestas disiecisset. Accesserunt quæ cumula-
 rent religiones animis: Saturniæ nuntiatum erat sanguine per triduum in oppido pluuisse:
 Calateiæ asinum tripedem natum, & taurum cum quinque uaccis uno ictu fulminis exani-
 mato: Oximi terra pluuisse. Horum quoque prodigiorum causa res diuinæ factæ, & sup-
 plicatio unum diem feriæq; habitæ. Consules ad id tempus in prouincias non exierant:
 quia neque, uti de M. Popilio referrent, senatui obsequebantur: & nihil aliud decernere prius,
 statutum patribus erat. Aucta etiam inuidia est Popilij, literis eius, quibus iterum cum
 Statellatibus Liguribus proconsul pugnasse se scripsit, ac se decem milia eorum occidisse.
 Propter cuius iniuriam belli, cæteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum uero non
 absens

absens modo Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intulisset, & pacatos ad rebellium incitasset: sed Coss. quod non exirent in prouinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu patrum accensi M. Marcius Sermo, & Q. Marcius Scylla tribuni plebis & Coss. multam se dicturos nisi in prouinciam exirent, denuntiarunt: & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sanciebatur, ut qui ex Statellis deditis in libertatem restitutus ante Calendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem uenisset, ut iuratus senatus decerneret, qui eam rem quaereret animaduerneretque. Ex autoritate deinde senatus eam rogationem promulgarunt. Priusquam proficiscerentur Coss. C. Cicereio praetori prioris anni ad aedem Bellonae senatus datus est. Is expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoque frustra triumpho: in monte Albano, quod iam in morem uenerat, ut sine publica autoritate fieret, triumphauit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes sciuit iussitque. ex eo plebis scito C. Licinius Pr. consuluit senatum, quem quaerere ex rogatione uellet. Patres ipsum eum quaerere iusserunt. Tum demum Coss. in prouinciam profecti sunt, exercitumque a M. Popilio ceperunt. Neque tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne causam diceret aduerso senatu, infestiore populo, apud Pr. qui de questione in se posita senatum consulisset. Huic detractioni eius Tr. pl. alterius rogationis denuntiatione occurrerunt: ut si non ante Idus Nouembres in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac iudicaret. Hoc tractus uinculo cum redisset, ingenti cum inuidia in senatum uenit. Ibi cum laceratus iurgij multorum esset, S C factum est, ut qui Ligurum post Q. Fuluium L. Manlium Coss. hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius Pr. in libertatem restituendos curarent, agrumque ipsi trans Padum Cos. C. Popilius daret. Multa milia hominum hoc S C restituta in libertatem, transductisque Padum ager est assignatus. M. Popilius rogatione Marcia bis apud C. Licinium causam dixit: tertio Pr. gratia Cos. absentis & Popiliae familiae precibus uictus Idibus Martij adesse reum iussit, quo die noui magistratus initiari erant honorem: ne diceret ius, qui priuatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est. Legati Carthaginienses eo tempore Romae erant, & Gulussa filius Masinissae: inter eos magnae contentiones in senatu fuere. Carthaginienses querebantur: praeter agrum, de quo ante legati ab Roma qui re praesenti cognoscerent, missi essent: amplius LXX oppida castellaque agri Carthaginiensis biennio proximo Masinissam ui atque armis possedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse: Carthaginienses foedere illigatos filere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quamquam sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum: illo haud ambiguo capite foederis deterreri, quo diserte uententur cum socijs PR bellum gerere. Sed iam ultra superbiam crudelitatemque & auaritiam eius non pati posse Carthaginienses: missos esse qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent: ut uel ex aequo apud socium populum, quid cuiusque esset, disceptarent: uel permetterent Carthaginiensibus, ut aduersus iniusta arma pio iustoque se tutarentur bello: uel ad extremum, si gratia plus quam ueritas apud eos ualeret, semel statuerent, quid donatum ex alieno Masinissae uellent. Modestius certe daturos eos, & scituros quid dedissent: ipsum nullum praeterquam suae libidinis arbitrio, finem facturum. Horum si nihil impetrarent, & aliquod suum post datam a P. Scipione pacem delictum esset: ipsi potius animaduernerent in se. Tutam seruitutem se sub dominis Romanis, quam libertatem expositam ad iniurias Masinissae malle. Perire namque semel ipsis satius esse, quam sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub hac dicta lacrimantes procubuerunt, strati que humi non sibi magis misericordiam quam regi. Interrogari Gulussam placuit, quid ad ea responderet: aut si prius mallet, expromeret super qua re Romam uenisset. Gulussa neque sibi facile esse dixit de ijs rebus agere, de quibus nihil mandati a patre haberet: neque patri facile fuisse mandare, cum Carthaginienses nec de qua re acturi essent, nec omnino ituros se Romam indicauerint. In aede Aesculapij clandestinum eos per aliquot noctes consilium principum habuisse, unde praeterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam causam fuisse patri mittendi se Romam, qui deprecaretur senatum, ne quid communibus inimicis criminatibus se crederent, quem ob nullam aliam causam nisi propter constantem

cōstantem fidem erga P R odissent. His utrinq; auditis, senatus de postulatis Carthaginien-
 sium consultus respondere ita iussit: Gulussam placere extemplo in Numidiā proficisci, & nun-
 tiare patri, ut de ijs, de quibus Carthaginienes querātur, legatos quāprimum ad senatum
 mittat, denuntietq; Carthaginensibus ut ad disceptandum ueniant. Si aliquid possent Ma-
 sinissæ honoris causa & fecisse & facturos esse: ius gratiæ non dare: agrum qua cuiusq; sit pos-
 sideri uelle: nec nouos statuere fines, sed ueteres obseruari in animo habere. Carthaginensi-
 bus uictis se & urbes & agros concessisse, non ut in pace eriperent per iniuriam, quæ iure belli
 nō ademissent. Ita regulus Carthaginiesq; dimissi. Munera ex instituto data utrisq;, aliaq;
 hospitalia comiter conseruata. Sub idem tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cen-
 to, T. Annius Luscus, legati ad res repetendas in Macedoniam renuntiandamq; amicitia re-
 gis missi, redierunt: qui iam sua sponte infestum Persi senatum insuper accenderunt, relatis or-
 dine quæ uidissent quæq; audissent. Vidisse se per omnes urbes Macedonum summa ui para-
 ri bellum. Cum ad regem peruenissent, per multos dies conueniendi eius potestatem non fa-
 ctam. Postremo cum desperato iam colloquio profecti essent, tum demum se ex itinere reuo-
 catos & ad eum introductos esse. Suæ orationis summam fuisse, fœdus cum Philippo ictum,
 cum ipso eo post mortem patris renouatum: in quo diserte prohiberi eum extra fines arma
 efferre, prohiberi socios P R laceessere bello. Exposita deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in se-
 natu Eumenen uera omnia & comperta referentem audissent. Samothracę præterea per mul-
 tos dies occultum consilium cum legationibus ciuitatum Asiæ regem habuisse. Pro his iniu-
 rijs satisfieri senatum æquum censere, reddiq; sibi res socijsq; suis, quas contra ius fœderis ha-
 beat. Regem ad ea primo accensum ira inclementer locutum, auaritiā superbiamq; Roma-
 nis obijcientem frequenter: quod alij super alios legati uenirent, speculari dicta factaque suas:
 quod se ad nutum imperiumq; eorū omnia dicere ac facere æquum censerent: postremo mul-
 tum ac diu uociferatum reuerti postero die iussisse, scriptum se responsum dare uelle: tum ita si-
 bi scriptum traditū esse. Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere. Id se renouari, non quia
 probaret, sed quia in noua possessione regni patienda omnia essent, passum. Si nouum fœ-
 dus secum facere uellent, conuenire prius de cōdicionibus debere: & si in animum inducerent
 ut ex æquo fœdus fieret, & se uisurum quid sibi faciundum esset, & illos credere reipub. cōsul-
 turos. Atq; ita se proripuisse, & summoueri è regia omneis cœptos: tum se amicitiam & socie-
 ratem renuntiasse. Qua uoce eum accensum restitisse, atq; uoce clara denūtiasse sibi, ut triduo
 regni sui decederent finibus. Ita se profectos, nec sibi aut uenientibus, aut manentibus quid-
 quam hospitaliter aut benigne factum. Thessali deinde Ætoliq; legati auditi. Senatui, ut sci-
 rent quāprimum quibus ducibus usura respub. esset, litteras mitti consulibus placuit: ut uter
 eorum esset, Romam ad magistratus creandos ueniret. Nihil magnopere quod memorari at-
 tineat reipub. eo anno consules gesserant, magis è repub. uisum erat cōprimi ac sedari exaspe-
 ratos Ligures. Cum Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoq; Illyriorum regem
 suspectum Issenses legati fecerunt: simul questi fines suos secundo populatum: simul nuntian-
 tes uno animo uiuere Macedonum atq; Illyriorum regem, communī consilio parare Roma-
 nis bellum: & specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse, Perse autore missos ut quid
 ageretur scirent. Illyrij uocati in senatū: qui cum legatos se esse missos ab rege dicerent ad pur-
 ganda crimina, si qua de rege Issenses deferrent: quæsitum & quid ita non adissent magistra-
 tum, ut ex instituto loca lautia acciperent: sciretur deniq; uenisse eos & super qua re uenissent.
 Hæsitantibus in responso, ut curia excederent dictum: responsum tanquā legatis, ut qui adire
 senatum non postulassent, dari non placuit: mittendosque ad regem legatos censuerunt, qui
 nuntiarent, qui socij quererentur apud senatum exultum à rege agrum, non æquum eum fa-
 cere, qui ab socijs suis non abstineret iniuriam. In hanc legationem missi, A. Terentius Varro,
 C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Asia qui circa socios reges missi erant legati redierūt, qui renun-
 tiarunt Eumenen in ea, Antiochū in Syria, Ptolemæū in Alexandria sese conuenisse. Omnes
 sollicitatos legationibus Persei, sed egregie in fide permanere, pollicitosque omnia quæ P R
 imperasset præstatu- & ciuitates socias adisse: ceteras satis fidas, solos Rhodios fluctuan-
 C teis

teis & imbutos Persei consilijs inuenisse. Venerant Rhodij legati ad purganda ea quæ uulgo iactari de ciuitate sciebant: cæterum senatum ijs dari cum noui cōsules magistratum inissent placuit. Belli apparatus non differendum censuerunt. C. Licinio Pr. negotium datur, ut ex ueteribus quinquagemibus in naualibus Romæ subductis, quæ possent usui esse reficeret, pararetq; naues quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deesset, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, ut eas quæ in Sicilia naues essent, reficeret atq; expediret, ut Brundisium primo quoq; tempore mitti possent. Socios nauales libertini ordinis in uiginti & quinque naues ex ciuibus Romanis C. Licinius Pr. scribere iussus, in quinque & uiginti parem numerum Cn. Sicinius socijs imperaret: idem Pr. peditum VIII milia, CCCC equites à socijs Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundisij acciperet atq; in Macedoniam mitteret, A. Atilius Seranus, qui priore anno Pr. fuerat deligitur, C. Sicinius Pr. qui exercitum paratum ad traiciendū haberet. C. Popilio Cos. ex autoritate senatus C. Licinius Pr. scribit, ut & legionem secundam, quæ maxime ueterana in Liguribus erat: & socios Latini nominis III milia peditum, CC equites Idib. Feb. Brundisij adesse iuberet. Hac classe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam obtinere donec successor ueniret iussus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ senatus censuit impigre facta sunt. Duodequadraginta quinquemes ex naualibus deductæ: qui deduceret eas Brundisium, L. Porcius Licinius præpositus: duodecim ex Sicilia missæ. Ad frumentum classi exercituiq; cōmendum in Apuliam Calabriamq; tres legati missi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius Pr. paludatus ex urbe profectus Brundisium uenit. Exitu propè anni C. Popilius Cos. Romam redijt, aliquanto serius quàm senatus censuerat: cui primo quoq; tempore magistratus creari, cum tantum bellum immineret, iussum erat. Itaq; nō secundis auribus patrum auditus est Cos. cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis differeret. Succlamationes frequentes erant interrogationesq; , cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatem nō restituisset. Comitia cōsularia in quam edicta erant diem ad XII Cal. Mart. sunt habita. Creati Coss. P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iulius Annalis. His prætoribus prouinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hispania, & Sicilia, & Sardinia, ut unī fors integra esset quò senatus censuisset. Consulibus designatis imperauit senatus, ut qua die magistratum inissent, hostijs maioribus rite mactatis precarentur, ut quod bellum P R in animo haberet gerere, ut id prosperum eueniret. Eodem die decreuit senatus, C. Popilius Cos. ludos per dies X Ioui Opt. Max. uoueret, donaq; circa omnia puluinaria dari, si R P X annos in eodem statu fuisset. Ita ut censuerant in Capitolio uouit Cos. ludos fieri donariaq; dari, quanta ex pecunia decreisset senatus: cum centum & quinquaginta non minus adessent, præeunte uerba Lepido pontifice maximo id uotum susceptū est. Eo anno sacerdotes publici mortui, L. Æmilius Pappus Xuir sacrorum, & Q. Fuluius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat censor. Hic foeda morte periit. Ex duobus filijs eius, qui tum in Illyrico militabāt, nuntiatum alterum decessisse, alterum graui & periculoso morbo ægrum esse. Obruit animum simul luctus metusq; : mane ingressi cubiculum serui laqueo dependentem inuenere. Erat opinio, post censuram minus compotem fuisse sui: uulgo Iunonis Laciniae iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant. Suffectus in Æmilij locum Xuir M. Valerius Messala, in Fuluij pontifex Cn. Domitius Ænobarbus, oppido adulescens sacerdos lectus. P. Licinio, C. Cassio Coss. non urbs tantū Roma, nec terra Italia, sed omnes reges ciuitatesq; quæ in Europa quæq; in Asia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cum uetus odium stimulabat, tum recens ira, quod scelere eius propè ut uictima mactatus Delphis esset. Prusias Bithyniæ rex statuerat abstinere armis, euentumq; expectare. Nam neq; pro Romanis se equum censere aduersus fratrem uxoris arma ferre: & apud Persea uictorem ueniam per sororem impetrabilem fore. Ariarates Cappadocum rex præterquàm quod Romanis suo nomine auxilia pollicitus erat: ex quo est iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli pacisq; se consociauerat consilia. Antiochus imminabat qui

dem

dem Aegypti regno & pueritiam regis, & inertiam tutorum spernens: & ambigendo de Cœle
 syria causam belli se habiturū existimabat: gesturumq; sine ullo impedimento, occupatis Ro
 manis in Macedonico bello, id bellū: tamen omnia & per suos legatos senatui, & ipse legatis
 eorū eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatē alieni etiā tū arbitrij erat: tutores & bel
 lum aduersus Antiochum parabant, quo uindicaret Cœlemyriam, & Romanis omnia pol
 licebantur ad Macedonicū bellum. Masinissa & frumento iuuabat Romanos, & auxilia cum
 elephantis Misagenenq; filiū mittere ad bellum parabat. Consilia autē in omnem fortunam
 ita disposita habebat. Si penes Romanos uictoria esset, suas quoq; in eodem statu mansuras
 res, neq; ultra quidquam mouendum: non enim passuros Romanos uim Carthaginensibus
 afferri. Si fractæ essent opes Romanorū, quæ tum protegerent Carthaginenses, suā omnem
 Africam fore. Gentius rex Illyriorum fecerat potius cur suspectus esset Romanis, quā satis
 statuerat utram foueret partem: impetuq; magis quā consilio ijs aut illis se adiuncturus ui
 debatur. Cotys Thrax Odrysarum rex euidenter Macedonum partis erat. Hæc sententia re
 gibus cum esset de bello, in liberis gentibus populisq; plebs ubiq; omnis ferme, ut solet, dete
 rioribus erat ob regem Macedonasq; inclinata: principum diuersa cerneret studia. Pars ita in
 Romanos effusi erant, ut auctoritatem immodico fauore corrumpere: pauci ex ijs iustitia im
 perij Romani capti: plures ita, si præcipuam operā nauassent, potentes sese in ciuitatibus suis
 futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienū & desperatio rerum suarum eo
 dem manente statu, præcipientes ad nouāda omnia agebat: quosdā uentosum ingenium, quia
 Perseus magis aurē popularis erat. Tertia pars optima eadem & prudentissima, si utiq; optio
 domini potioris daretur, sub Romanis quā sub rege malebat esse: si liberū inde arbitriū for
 tunæ esset, neutram partem uolebant potentiorē altera oppressa fieri: sed illibatis potius ui
 ribus utriusq; partis pacem ex eo manere: ita inter utrosq; optimā cōditionem ciuitatiū fore,
 protegēte altero semper inopem ab alterius iniuria. Hæc sentiētes certamina fautorū utriusq;
 partis taciti ex tuto spectabant. Coss. quo die magistratū inierunt ex S C cū circa omnia fa
 na in quibus lectisternium maiorem partem anni esse solet, maioribus hostijs immolassent,
 inde preces suas acceptas ab dijs immortalibus ominati, senatui rite sacrificatū precationēq;
 de bello factam renuntiarunt. Aruspices ita responderunt, si quid rei nouæ inciperetur id ma
 turandū esse: uictoriā, triumphum, prorogationē imperij portēdi. Patres quod faustū felixq;
 P R esset, cēturiatis comitijs primo quoq; die ferre ad populū Coss. iusserūt: ut quod Perseus
 Philippi filius Macedonū rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mor
 tem eius renouatū, socijs P R arma intulisset, agros uastasset, urbesq; occupasset: quodq; bel
 li parandi aduersus P R consilia inisset, arma, milites, classem eius rei causa cōparasset: ut, nisi
 de ijs rebus satisfacisset, bellum cū eo iniret. Hæc rogatio ad populū lata est. S C inde factum
 est, ut consules inter se prouincias Italiā & Macedoniā compararent sortirenturū. Cui Ma
 cedonia obuenerat, ut is regem Persea, quicq; eius sectam secuti essent, nisi P R satisfacissent,
 bello persequeretur. Legiones quatuor nouas scribi placuit, binas singulis Coss. Id præcipue
 prouinciæ Macedoniæ datū, quod cū alterius Cos. legionibus quina milia & duceni equites ex
 uetere instituto daretur in singulas legiones: in Macedoniā sena milia peditū scribi iussa, equi
 tes trecenti æqualiter in singulas legiones. & in sociali exercitu consuli alteri auctus numerus,
 XVI milia peditū, DCC equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxisset DC equites, in
 Macedoniā trañceret. Italiæ satis uisa XII milia sociorū peditū, DC equites. Illud quoq;
 præcipuum datū sorti Macedoniæ, ut centuriones militesq; ueteres scriberet quos uellet Cos.
 usq; ad quinquaginta annos. In tribunis militū nouatū eo anno propter Macedonicū bellū,
 quod Coss. ex S C ad populū tulerunt, ne trib. mil. eo anno suffragijs crearent, sed Cos. præ
 torumq; in ijs faciēdis iudiciū arbitriumq; esset. Inter prætores ita partita imperia. Prætozem
 cuius fors fuisset ut iret quō senatus censuisset, Brundisium ad classem ire placuit: utq; ibi reco
 gnosceret socios nauales, dimissisq; si qui parū idonei essent, supplementū legeret ex libertinis:
 & daret operā, ut duæ partes ciuium Romanorū, tertia sociorū esset. Cōmeatus classi legioni
 busq; ut ex Sicilia Sardiniaq; subueherent, prætoribus qui eas prouincias sortiti essent man
 dari

legio aucta ad 6000 peditū

dari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisque imperarent, utque id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaret. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hispaniam, C. Sulpicius Galba urbanam iurisdictionem, L. Iulius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quod senatus censuisset fors euenit. Inter Coss. magis cauillatio quam magna contentio de prouincia fuit. Cassius sine sorte se Macedoniam oppugnaturum dicebat, nec posse collegam saluo iureiurando secum sortiri. Praetorem eum, ne in prouinciam iret, in concione iurasse, se statim loco statisque diebus sacrificia habere, quae absente se recte fieri non possent: quae non magis Cos. quam praetore absente recte fieri possent. Si senatus non quid uellet in consulatu potius, quam quid in praetura iurauerit P. Licinius, animaduertendum esse censeat: se tamen futurum in senatus potestate. Consulti patres, cui consulatum P. R. non negasset, ab se prouinciam negari superbum rati, sortiri consules iusserunt, P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obuenit. Legiones inde sortiti sunt: prima & tertia in Macedoniam traicerentur, secunda & quarta ut in Italia remanerent. Delectus Coss. multo intentiorem quam alias curam habebant. Licinius ueteres quoque scribebat milites centurionesque: & multi uoluntate nomina dabant, quia locupletes uidebant qui priore Macedonico bello, aut aduersus Antiochum in Asia stipendia fecerant. Cum tribuni militum centuriones sed primum quenque citarent, tres & xx centuriones qui primos pilos duxerant, citati Tr. pl. appellarunt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad Coss. reiciebant. Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus quibusque bellum mandatum esset. Caeteri cognituros se de quo appellati essent aiebant, & si iniuria fieret auxilium ciuibus laturos. Ad sublellia Tr. res agebatur. Eo M. Popilius consularis aduocatus, centuriones, & consul uenerunt. Cos. inde postulanti ut in concione ea res ageretur, populus in concionem aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio ante consul fuerat, ita uerba fecit. Militares homines, & stipendia iusta, & corpora & aetate & assiduis laboribus confecta habere: nihil recusare tamen quo minus opera R. P. dent, id tantum deprecari, ne inferiores ipsi ordines quam quos cum militassent habuissent attribuerentur. P. Licinius Cos. S. C. recitari iussit. Primum, quod bellum senatus Perseo iussisset: deinde quod ueteres centuriones quamplurimum ad id bellum scribi censuisset: nec ulli, qui non maior annis quinquaginta esset, uacationem militiae esse. Deprecatus est deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiae, aduersus regem potentissimum, aut tribunos militum delectum habentibus impedirent: aut prohiberent Cos. quem cuique ordinem assignari e re publica esset, eum assignare. Si quid in ea re dubium esset, ad senatum reicerent. Postquam Cos. quae uoluerat dixit, Sp. Ligustinus ex eo numero qui Tr. pl. appellauerant, a Cos. & ab tribunis petijt, ut sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita locutus fertur. Sp. Ligustinus tribus Crustuminae ex Sabinis sum oriundus Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, & paruum tugurium, in quo natus educatusque sum, hodieque ibi habito. Cum primum in aetatem ueni, pater mihi uxorem, fratris sui filiam dedit: quae secum nihil attulit praeter libertatem pudicitiamque, & cum his foecunditatem quam uel in diti domo satis esset. Sex filij nobis, duae filiae sunt, utraque iam nuptae. Filij IIII togas uirileis habent, duo praetextati sunt. Miles sum factus P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. In eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui aduersus Philippum regem: tertio anno uirtutis causa mihi T. Quintius Flaminius decumum ordinem hastatum assignauit. Deuicto Philippo Macedonibusque, cum in Italiam portati ac dimissi essemus, continuo miles uoluntarius cum M. Porcio Cos. in Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorum qui uiuant acriorem uirtutis spectatorem ac iudicem fuisse sciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti sunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui primum hastatum prioris centuriae assignaret. Tertio iterum uoluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui aduersus Aetolos & Antiochum regem est missus. a M. Caio mihi primus princeps prioris centuriae est assignatus. Expulso rege Antiocho, subactis Aetolis reportati sumus in Italiam, & deinceps bis quae annua merebant legiones stipendia feci. Bis deinde in Hispania militauimus, semel Q. Fulvio Flacco, iterum T. Sempronio Graccho Pr. a Flacco inter caeteros, quos uirtutis causa secum ex prouincia ad triumphum deducebat, deductus sum: a T. Graccho rogatus in prouinciam ipsam. Quater intra paucos

paucos annos primū pilum duxi. quater & tricies uirtutis causa donatus ab imperatoribus sum. sex ciuicas coronas accepi. XXII stipendia annua in exercitu emerita habeo, & maior annis sum quinquaginta. Quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent, nec dum ætas uacationem daret, tamen cū quatuor milites pro me uno uobis dare P. Licini possem, æquū erat me dimitti. Sed hæc pro causa mea dicta accipiat is uelim: ipse me, quo ad quisquā qui exercitus scribit idoneum militē iudicabit, nunquā sum excusaturus. Ordinē quo me dignū iudicent Tr. militum ipsorū est potestatis: ne quis me uirtute in exercitu præstet dabo operā, ut semper ita fecisse me & imperatores mei, & qui unā stipendia fecerunt testes sunt. Vos quoq; æquum est cōmilites, & si appellationis uobis usurpatis ius, cū adulescētes nihil aduersus magistratum senatusq; auctoritatem usquā feceritis, nūc quoq; in potestate senatus ac consulū esse, & omnia honesta loca ducere, quibus remp. defensuri sitis. Hæc ubi dixit, collaudatū multis uerbis consul ex concione in senatum duxit. Ibi quoq; ei ex auctoritate senatus gratiæ actæ, tribunūq; militares in legione prima primū pilum uirtutis causa ei assignarunt. Cæteri centuriones omiſsa appellatione, ad delectum obediēter responderunt. Quo maturius in prouincias magistratus proficiscerentur, Latīnæ Calend. Iun. fuere: eoq; solenni perfecto C. Lucretius Pr. omnibus quæ ad classem opus erant præmissis, Brundisium est profectus. Præter eos exercitus quos Coss. cōparabant, C. Sulpicio Galbæ Pr. negotiū datum, ut quatuor legiones scriberet urbanas, iusto numero peditū equitūq; ijsq; IIII Tr. mil. ex senatu legeret qui præessent. Socijs Latini nominis imperaret XV milia peditū, M & CC equites. Is exercitus uti paratus esset quō senatus censuisset, P. Licinio Cos. ad exercitū ciuilem socialemq; petenti addita auxilia, Ligurum MM, Cretenses sagittarij incertus numerus, quantū rogati auxilia Cretenses misissent. Numidæ item equites elephantiq;. In eam rem legati ad Masinissam Carthaginiensesq; missi, L. Postumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinū, C. Decium, A. Liciniū Neruam. Per idem tempus legati ab rege Perseo uenerūt. Eos in oppidū intromitti nō placuit, cū iam bellum regi eorum & Macedonibus, & senatus decreſset, & populus iussisset, in ædem Bellonæ in senatum introducti ita uerba fecerunt. Mirari Persea regem, quid in Macedoniā exercitus transportati essent. Si impetrari à senatu posset, ut ij reuocentur, regem de iniurijs, si quas socijs factas quererentur, arbitrato senatus satisfacturum esse. Sp. Caruilius, ad eam ipsam rem ex Græciā remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat. Is Perrebiā expugnatā armis, Theſſaliæ aliquot urbes captas, cætera quæ aut ageret, aut pararet rex, cum argueret: respondere ad ea legati iussi postquam hæſitabant, negātes sibi ultra quidquā mandatum esse: iussi renuntiare regi: Cos. P. Licinium breuī cū exercitu futurum in Macedonia esse. Ad eum, si satisfacere in animo esset, mitteret legatos: Romam quod præterea mitteret nō esse: neminem eorum per Italiam ire licitum. Ita dimissis, P. Licinio Cos. mandatum, intra XI diem iuberet eos Italia excedere: & Sp. Caruiliū mitteret, qui donec nauem cōſcendiſſent, custodiret. Hæc Romæ acta nōdum profectis in prouinciā Coss. Iam Cn. Sicinius, qui priuſq; magistratu abiret, Brundisium ad classem & ad exercitum præmissus erat, traiectis in Epirum VM peditum, CCC equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cū duobus milibus militum, ad occupāda Daſſaretiorū & Illyriorum castella, ipsis accerſentibus præſidia, ut tutiores à finitimorum impetu Macedonū essent, misit. Paucis post diebus Q. Marcius, A. Atilius, & P. & Sergius Cornelij Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam missi, Corcyram peditum mille secum aduexerunt: ibi inter se & regiones quas obirent & milites diuiferunt. Decimius missus est ad Gentium regem Illyriorum: quem, si aliquem respectum amicitiae eum habere cerneret, tentare: aut etiam ad belli societatem pellicere, iussus. Lentuli in Cephalleniam missi, ut in Peloponnesum traicerent, oramq; maris in occidentem uerſi ante hyemem circumirent. Marcio & Atilio, Epirus Ætolia & Theſſalia circumeundæ assignantur. Inde Boëtiā atque Euboëam aspiciere iussi, tum in Peloponnesum traicere: ibi congressuros se cum Lentulis conſtituunt. Priuſquā digrederentur à Corcyra, litteræ à Perseo allatæ sunt: quibus quærebat, quæ causa Romanis aut in Græciam traicendi copias, aut urbes occupādi eſſet. Cui reſcribi

nihil placuit: nuntio ipsius qui litteras attulerat dici, praesidij causa ipsarum urbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes Peloponnesi oppida, cum sine discrimine omnes ciuitates adhortarentur: ut quo animo qua fide adiuuassent Romanos Philippi primum deinde Antiochi bello, eodem aduersus Persea iuuarent: fremitum in concionibus audiebant: Acheis indignantibus eodem se loco esse, qui omnia à principijs Macedonici belli praestitissent Romanis, & Macedonum Philippi bello hostes fuissent: quo Messenij atq; Elij qui pro Antiocho hoste arma aduersus P R tulissent: ac nuper in Achaicum contributi concilium, uelut praemium belli se uictoribus Acheis tradi quererentur. Marcius & Atilius ad Gitanas Epiri oppidum x milia ab mari cum ascenderent, concilio Epirotarum habito cum magno omnium assensu auditi sunt: & quadringentos iuuentutis eorum in Orestas, ut praesidio essent liberatis ab se Macedonibus, miserunt. Inde in Aetoliam progressi, ac paucos ibi morati dies, dum in praetoris mortui locum alius sufficeretur, & Lycisco Pr. facto, quem Romanorum fauere rebus satis comperitum erat, transferunt in Thessaliam. Eo legati Acarnanum, & Boeotorum exules uenerunt. Acarnanes nuntiare iussi, quae Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis aduersus P R commisissent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti clementiam P R experti essent, bene merendo liberalitatem experirentur. Boeotis exprobratum, societatem eos cum Perseo iunxisse. ijs cum culpam in Ismeniam principem alterius partis conferrent, & quasdam ciuitateis dissentientis in causam deductas: apparitum id esse Marcius respondit. Singulis enim ciuitatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos. Thessalorum Larissae fuit concilium. Ibi & Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis, quod & Philippi prius & post Antiochi bello enixe adiuti à gente Thessalorum essent, hac mutua commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad omnia decernenda quae Romani uellent. Secundum hoc concilium legati à Perseo rege uenerunt, priuati maxime hospitij fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab huius necessitudinis commemoratione orsi, petierunt legati, in colloquium ueniendi regi potestatem faceret. Marcius & se ita à patre suo accepisse dixit, amicitiam hospitiumque cum Philippo fuisse: minime immemorem necessitudinis eius legationem eam suscepisse. Colloquium, si satis commode ualeret, non fuisse dilaturum: nunc, ubi primum posset, ad Peneum flumen, quae transitus ab Omolio Diu esset, praemissis qui nuntiarent regi, uenturos. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recipit se, leui aura spei obiecta, quod Marcius ipsius causa suscepisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum locum uenerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum amicorum, tum satellitum turba stipante: non minore agmine legati uenerunt, & ab Larissa multis prosequentibus, & legationibus ciuitatum: quae conuenerant Larissam, & renuntiare domum certa quae audissent uolebant. Inerat cura insita mortalibus uidentis congregienteis nobilem regem, & populi principis terrarum omnium legatos. Postquam in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper internuntians cunctatio fuit, utri transgredierentur: aliquid illi regiae maiestati, aliquid hi P R nomini, cum praesertim Perseus petisset colloquium, existimabant deberi. ioco etiam Marcius cunctanteis mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quod Philippo ipsi cognomen erat) filius ad patrem transeat. Facile persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum quam multis transiret. Rex cum omni comitatu transire æquum censebat: legati uel cum tribus uenire iubebant, uel si tantum agmen traduceret, obsides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miserat, principes amicorum obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quam ut apparet socijs, nequaquam ex dignitate pari congruere regem cum legatis. Salutatio non tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit, positisque sedibus confederunt. Cum paulisper silentium fuisset: Expectari nos, inquit Marcius, arbitror, ut respondeamus litteris tuis quas Corcyram misisti: in quibus quaeris, quid ita legati cum militibus uenerimus, & praesidia in singulas urbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam, & non respondere uereor, ne superbum sit: & uera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi uideatur. Sed cum aut uerbis castigandus aut armis sit, qui foedus rumpit: sicut bellum aduersus te alij quam mihi mandatum

mandatum malim : ita orationis acerbiter aduersus hospitem , utcunque est , subibo : sicut medici , cum salutis causa tristiora remedia adhibent . Ex quo regnum adeptus es , unam rem te quæ facienda fuerit senatus fecisse censet , quod legatos Romam ad renouandum iudicat potius quam cum renouatum esset uiolandum . Abrypolim socium atque amicum populi Romani regno expulisti . Artetari interfectores , ut cæde (ne quid ultra dicam) latatum appareret , recepisti : qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant . Per Thessaliam & Maliensem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos isti . Byzantijs item contra fœdus misisti auxilia . Cum Boëtijs socijs nostris secretam tibi ipsi societatem , quam non licebat , iureiurando pepigisti . Thebanos legatos Euerfam & Callicritum uenientibus à nobis , quærere malo quis interfecerit , quam arguere . In Ætolia bellum intestinum & cædes principum , per quos nisi per tuos factæ uideri possunt : Dolopes à te ipso euastati sunt . Eumenes rex ab Roma cum in regnum rediret , propè ut uictima Delphis in sacro loco ante aras mactatus , quem insimulet piget referre : quæ hospes Brundisinus occulta facinora indicet , certum habeo & scripta tibi omnia ab Roma esse , & legatos tuos renuntiasse . Hæc ne dicerentur à me , uno modo uitare potuisti , non quærendo quam ob causam exercitus in Macedonia traicerentur , aut præsidia in sociorum urbes mitteremus . Quærenti tibi superbius tacuissemus , quam uera respondimus . Equidem pro paterno nostro hospitio faueo orationi tuæ , & opto ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ . Ad ea rex : Bonam causam , si apud iudices æquos ageretur , apud eosdem & accusatores & iudices agam . Eorum autem quæ obiecta sunt mihi , partim ea sunt quibus nescio an gloriari debeam , partim quæ fateri non erubescam , partim quæ uerbo obiecta , uerbo negare sit . Quid enim , si legibus uestris hodie reus sim , aut index Brundisinus , aut Eumenes mihi obijciat , ut accusare potius uere , quam conuiciari uideantur : Scilicet nec Eumenes , cum tam multis grauis publice ac priuatim sit , alium quam me inimicum habuit : neque ego potiore quenquam ad ministeria facinorum , quam Rammium , quem neque unquam ante uideram , nec eram postea uisurus , inuenire potui : & Thebanorum , quos naufragio perisse constat , & Artetari cædis mihi reddenda ratio est : in qua tamen nihil ultra obijcitur , quam interfectores eius in regno exulasse meo . Cuius conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus , si uos quoque accipitis , ut quicumque exules in Italiam aut Romam se contulerunt , his facinorum , propter quæ damnati sunt , autores uos fuisse fateamini . Si hoc & uos recusabitis & omnes aliæ gentes , ego quoque inter cæteros ero . Et Hercule quid attinet cuiquam exilium patere , si nusquam exuli futurus locus est : Ego tamen istos , ut primum in Macedonia esse admonitus à uobis comperi , requisitos abire ex regno iussi , & in perpetuum interdixi finibus meis . Et hæc quidem mihi tanquam causam dicenti reo obiecta sunt : illa tanquam regi , & quæ de fœdere quod mihi est uobiscum disceputationem habeant . Nam si est in fœdere ita scriptum , ut ne si bellum quidem quis inferat , tueri me regnumque meum liceat : mihi fatendum est , quod me armis aduersus Abrypolim socium populi Romani defenderim , fœdus uiolatum esse . Sin autem hoc & ex fœdere licuit , & iure gentium ita comparatum est , ut arma armis propulsentur : quid tandem me facere decuit , cum Abrypolis finis mei regni usque ad Amphipolim peruastasset , multa libera capita , magnam uim mancipiorum , multa milia pecorum abegisset : Quiescerem & paterer , donec Pellam & in regiam meam armatus peruenisset . At enim bello quidem iusto sum persecutus : sed uinci non oportuit eum , neque ea quæ uictis accidunt pati : quorum casum cum ego subierim , qui sum armis laceffit , quid potest queri sibi accidisse , qui causa belli fuit : Non sum eodem modo defensurus Romani , quod Dolopas armis coercuerim : quia etsi non merito eorum , iure feci meo : cum mei regni , meæ ditionis essent , uestro decreto patri attributi meo . Nec , si causa reddenda sit , non uobis nec fœderatis , sed ijs qui ne in seruos quidem saua atque iniusta imperia probant , plus æquo & bono sauisse in eos uideri possum : quippe Euphranorem præfectum à me impositum ita occiderunt , ut mors poenarum eius leuissima fuerit . Ac cum processissem inde ad uisendas Larissam & Antrona & Pylleon ,

quo in propinquo multo ante debita uota perfoluerem, Delphos sacrificandi causa ascendi. Et hic criminis augendi causa cum exercitu me fuisse adiicitur: scilicet, ut quod nunc uos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem praesidia. uocate in concilium Graeciae ciuitates per quas iter feci: queratur unusquilibet militis mei iniuriam, non recusabo quin simulato sacrificio aliud petisse uidear. Aetolis & Byzantijs praesidia misimus, & cum Boetis amicitiam fecimus. Haec qualiacumque sunt, per legatos meos non solum indicata, sed etiam excusata sunt saepe in senatu uestro: ubi aliquos ego disceptatores, non tam aequos, quam te Q. Marci patrum amicum & hospitem, habebam. Sed nondum Romam accusator Eumenes uenerat, qui calumniando omnia detorquendoque suspecta & inuisa efficeret: & persuadere uobis conatur, non posse Graeciam in libertate esse & uestro munere frui, quoad regnum Macedoniae incolume esset. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum ultra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Asiae, quam Antiochus fuerit Eumenen esse, nec conquiescere socios uestros posse, quoad regia Pergami sit: eam arcem supra capita finitimarum ciuitatum impositam. Ego haec Q. Marci & A. Atili, quae aut a uobis obiecta, aut purgata a me sunt, talia esse scio, ut aures, ut animi audientium sint: nec tam referre, quid ego aut qua mente fecerim, quam quomodo id uos factum accipiat. Conscius mihi sum, nihil me scientem deliquisse: & si quid fecerim imprudentia lapsus, corrigi me & emendari castigatione hac posse. Nihil certe insanabile, nec quod bello & armis persequendum esse censeatis, commisi. Aut frustra clementiae grauitatisque uestrae fama uulgata per gentes est, si talibus de causis, quae uix querela & expostulatione dignae sunt, arma capitis & regibus socijs bella infertis. Haec dicenti tum assensus Marcius, autor fuit mittendi Romam legati, cum experienda omnia ad ultimum, nec praetermittendum spem ullam censuisset. reliqua consultatio erat, quo nam modo tutum iter legatis esset, ad id cum necessaria petitio indutiarum uideretur, cuperetque Marcius, neque aliud colloquio petisset, grauare & in magnam gratiam petentis concessit. Nihil enim satis paratum ad bellum in praesentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: cum Perseus, ni spes uana pacis occaecasset consilia, omnia praeparata atque instructa haberet, & suo maxime tempore atque alieno hostibus incipere bellum posset. Ab hoc colloquio, fide indutiarum interposita, legati Romani in Boetiam comparati sunt. Ibi iam motus coeperat esse, discedentibus a societate communis consilij Boetorum quibusdam populis: ex quo renuntiatum erat respondisse legatos, appariturum quibus populis proprie societatem cum rege iungi displicuisset. Primi a Cheronia legati, deinde a Thebis in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse se quo societas ea decreta esset concilio: quae legati nullo in praesentia responso dato, Chalcidem se sequi iusserunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitibus praetoribus Boetorum uicta pars iniuriam persequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Boetarchae urbibus reciperentur. Exules Thespias uniuersi concesserunt: inde (recepti enim sine cunctatione erant) Thebas iam mutatis animis reuocati decretum faciunt, ut XII qui priuati coetum & concilium habuissent, exilio multarentur. Nouus deinde praetor, Ismenias is erat uir nobilis ac potens: capitalis poenae absenteis eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Larissam profecti, causam cum Perseo societatis in Ismeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: utriusque tamen partis legati ad Romanos uenerunt, & exules accusatoresque Ismeniae, & Ismenias ipse. Chalcidem ut uentum est, aliarum ciuitatum principes, id quod maxime gratum erat Romanis, suo quique proprio decreto Persei societatem aspernati, Romanis se adiungebant: Ismenias gentem Boetorum in fidem Romanorum permitti aequum censebat. Inde certamine orto, nisi in tribunal legatorum perfugisset, haud multum abfuit quin ab exulibus fautoribusque eorum interficeretur. Thebae quoque ipsae, quod Boetiae caput est, in magno tumultu erant, alijs ad regem trahentibus ciuitatem, alijs ad Romanos: & turba Coronaeorum Aliartiorumque conuenerat ad defendendum decretum regiae societatis. Sed constantia principum, docentium cladibus Philippi Antiochi, quanta esset uis & fortuna imperij Romani, uicta eadem multitudo, & ut tolleretur regia societas decreuit, & eos, qui autores paciscendae amicitiae fuerant, ad satisfaciendum legatis Chalcidem

Chalcidem misit, fideiꝑ legatorum cōmendari ciuitatem iussit. Thebanos Marcius & Atilius lati audierunt, autoresꝑ & his separatim singulis fuerunt ad renouandā amicitia mittere di Romā legatos. Ante omnia exules restitui iusserunt, & autores regia societatis decreto suo damnarunt. Ita, quod maxime uolebant, discusso Boëtico cōsilio Peloponnesum proficiscuntur, Serg. Cornelio Chalcidem accersito. Argis præbitū est ijs conciliū: ubi nihil aliud à gente Acheorū petierunt, q̃ ut mille milites darent. Id præfidiū ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciā trañceretur, missum est. Marcius & Atilius, peractis quæ agenda in Græcia erant, principio hyemis Romā redierunt. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circum insulas missa. Tres erant legati, T. Claudius, P. Postumius, M. Iunius. Ii circumeuntes, hortabātur socios ad suscipiendū aduersus Persea pro Romanis bellū: & quo quæq; opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebāt: quia minores secuturæ maiorum auctoritatem erant. Rhodij maximi ad omnia momenti habebantur: quia non fauere tantū, sed adiuuare etiā uiribus suis bellum poterāt, XL nauibus autore Hegesilo cōparatis. Qui cum in summo magistratu esset (prytanin ipsi uocant) multis rationibus peruicerat Rhodios: ut omissa, quam sepe uanā experti essent, regum fouendorum spe, Romanā societatem, unā tum in terris uel uiribus, uel fide stabilem, retinerent. Bellū imminere cū Perseo: desideraturos Romanos eundem naualem apparatū, quē nuper Antiochi, quē Philippi ante bello uidissent: trepidaturos tum repente paranda classe cū mittenda esset, nisi reficere naues, nisi instruere naualibus socijs cōpissent. Id eo magis enixe faciendū esse, ut crimina delata ab Eumene, fide rerū refellerēt. His incitati XL nauium classem instructā, ornatamꝑ legatis Romanis aduenientibus, ut nō expectatam adhortationē esse appareret, ostenderunt. Et hæc legatio magnum ad cōciliandos animos ciuitatiū Asiæ momentū fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captarū etiam pecuniarum ab regibus Illyriorū suspicione infamis, Romā rediit. Perseus cū à colloquio Romanorū in Macedoniam recepisset sese, legatos Romā de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis misit: & Byzantium & Rhodum litteras legatis ferēdas dedit. In litteris eadē sententia ad omneis erat: collocutū se cum Romanorū legatis: quæ audisset quæq; dixisset ita disposita, ut superior fuisse in disceptatione uideri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, cōfidere pacem futurā. Autoribus enim Marcio atq; Atilio, missos Romā legatos. Si pergerent Romani contra fœdus mouere bellum, tum omni gratia omni ope enitendū fore Rhodijs, ut reconcilient pacem. Si nihil deprecādo proficiant, id agendū ne omnium rerum ius ac potestas ad unum populum perueniat. Cum cæterorū id interesse tum præcipue Rhodiorū, qui plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellant: quæ serua atque obnoxia fore, si nullus aliò sit q̃ ad Romanos respectus. Magis & litteræ & uerba legatorū benigne sunt audita, quàm momentum ad mutādos animos habuerunt: potētior esse partis melioris autoritas cōperat. Responsum ex decreto est, optare pacem Rhodios: si bellū esset, ne quid ab Rhodijs speraret aut peteret rex, quod ueterem amicitia, multis magnisꝑ meritis pace belloꝑ partā, diiungeret sibi ab Romanis. Ab Rhodo redeuntes, Boëtia quoq; ciuitates & Thebas, & Coroneam, & Aliartum adierunt, quibus expressum inuitis existimabatur, ut relicta regia societate Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti sunt, quanquā nō nihil & damnatis principibus & restitutis exulibus, succensebant Romanis. Coronæi & Aliarti fauore quodā insito in reges, legatos in Macedoniā miserunt, præsidium petentes, quo se aduersus impotentem superbiā Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est: præfidiū se propter indutias cum Romanis factas mittere nō posse: tamē suadere ita à Thebanorū iniurijs quā possent ut se uindicarent, ne Romanis præberent causam in se sæuendi. Marcius & Atilius Romam cum uenissent, legationem in Capitolio ita renuntiarunt, ut nulla re magis gloriarentur, quàm decepto per indutias & spem pacis rege. Adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, ut omnia opportuna loca præoccupari ante ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam trañceretur. Spatio autem indutiarum sumpto uenturum illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus cœpturos bellum. Boëtorum quoque se concilium arte distraxisse, ne coniungi amplius ullo consensu Macedonibus possent. Hæc, ut summa ratione

ratione acta, magna pars senatus approbabat: ueteres & moris antiqui memores, negabāt se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Nō per insidias & nocturna praelia, nec simulatam fugā improuisosq; ad incautū hostem reditus, nec ut astu magis q̄ uera uirtute gloriarentur, bella maiores gessisse. Indicere prius q̄ gerere solitos bella, denuntiare etiā, interdum locū finire in quo dimicaturi essent. Eadem fide indicatū Pyrrho regi medicū, uitae eius insidiantē: eadem Faliscis uinctū traditum proditorem liberorū regis. Hęc Romana esse, nō uersutiarū Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem q̄ ui superare gloriosius fuerit. Interdum in præsens tempus plus profici dolo q̄ uirtute: sed eius demū animum in perpetuum uinci, cui confessio expressa sit, se neq; arte, neque casu, sed collatis cōminis uiribus iusto ac pio esse bello superatum. Hęc seniores, quibus noua hęc minus placebat sapientia: uicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis q̄ honesti cura erat, ut cōprobaretur prior legatio Marcij: & eodem rursus in Græciā cum quinquereimibus remitteret, iubereturq; cætera, uti ē rep. maxime uisum esset, agere. A quoq; Atiliū miserunt ad occupandā Larissam in Thessalia, timentes ne si induciarū dies exisset, Perseus præsidio eō misso, caput Thessaliæ in potestate haberet. duo milia peditū Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendā iussus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC milites Italici generis dati, ut Thebis daret operā, ut in potestate Boëtia esset. His præparatis, quanquā ad bellū cōsilia erant destinata, senatū tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Insidiarū Eumeni factarum crimen, & maxima cura, & minime tamen probabiliter: manifesta enim res erat, defensum. Cætera deprecatio erat: sed nō eis animis audiebant, qui aut doceri, aut flecti possent. Denuntiātū, extemplo mœnibus urbis Romæ, Italia intra xxx diem excederet. P. Licinio deinde Cos. cui Macedonia prouincia obuenerat, denuntiātū, ut exercitū diem primam quanq; diceret ad conueniendū. C. Lucretius Pr. cui classis prouincia erat, cū XL quinquereimibus ab urbe profectus: nam ex resectis nauibus alias in aliū usum retineri ad urbē placuit. Premissus à Pr. est frater Lucretius cū quinquereime una: iussusq; ab socijs ex fœdere acceptis nauibus ad Cephalleniam classi occurrere: ab Rhëginis triremi una, ab Locris duabus, ab Vritibus quatuor, præter oram Italiæ superuectus Calabriæ extremū promontoriū in Ionio mari, Dyrraciū traiecit. Ibi decem ipsorū Dyrracinorū, XII Issëorū, LIIII Gentij regis lembos nactus, simulans se credere eos in usum Romanorū comparatos esse, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephalleniam traiecit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, superato freto, die quinto in Cephalleniam transmisit. Ibi stetit classis, simul opperies ut terrestres copiae trañcerentur, simul ut onerariæ ex agmine suo per altū dissipatæ cōsequerentur. Per hos forte dies P. Licinius Cos. uotis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Semper quidē ea res cum magna dignitate ac maiestate geritur: præcipue conuertit oculos animosq; cū ad magnū nobilemq; aut uirtute, aut fortuna hostem, euntē Cos. prosequuntur. Contrahit enim nō officij modo cura, sed etiā studiū spectaculi, ut uideant ducem suum, cuius imperio consilioq; summā R P tuendam permiserunt. Subit deinde cogitatio animi, qui belli casus, quā incertus fortunæ euentus, cōmunisq; Mars belli sit: aduersa secunda, quæq; incititia & temeritate ducum clades sæpe acciderint: quæ contrā bona prudentia & uirtus attulerit. Quem scire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ Cos. ad bellum mittant: triumphantem ne mox cum exercitu uictore scandentem Capitolium, ad eosdem deos à quibus proficiscatur, uisuri: an hostibus eam præbituri lætitiā sint. Persi autem regi, aduersus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, inter multa prospere gesta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipsius Persei nunquam, ex quo regnum accepisset, desitū belli expectatione celebrari nomē. cū his cogitationibus omniū ordinum homines proficiscentē consulem prosecuti sunt. Duo consulares tribuni militū cū eo missi, C. Claudius, Q. Mucius: & tres illustres iuuenes, P. Lentulus & duo Manlij Acidini: alter M. Manlij, alter L. Manlij filius erat. Cū ijs Cos. Brundisiū ad exercitū, atq; inde cū omnibus copijs trāsuectus ad Nympheū in Apolloniati agro posuit castra. Paucos ante dies Perseus, postq; legati ab Roma regressi præciderāt spē pacis, cōsiliū habuit. Ibi aliq; diuersis sententijs

certatum

certatum est. Erāt, quibus uel stipendium pendendū, si iniungeretur, uel agri parte cedendum si multarent, quidquid deniq; aliud pacis causa patiendum esset, non recusandum uideretur: nec cōmittēdum ut in aleam tanti casus se regnumq; daret. Si possessio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusq; afferre posse, quibus non amissa modo recuperare, sed timendus ultro ijs esse quos nūc timeret posset. Cæterū multo maior pars ferocioris sententiæ erat. Quidquid cecidisset, cum eo simul regno protinus cedendum esse affirmabant. Neq; enim Romanos pecunia aut agro egere: sed hoc scire, cū omnia humana, tum maxima quæq; & regna & imperia sub casibus multis esse. Carthaginienſium opes fregisse sese, & ceruicibus eorum præpotentem finitimū regem imposuisse: Antiochum progeniemq; eius ultra iuga Tauri remotum. Vnum esse Macedoniæ regnū, & regione propinquum, & quod sicubi P R sua fortuna labet, antiquos animos regibus suis uideatur posse facere. Dū integræ res, apud animum suum Perſea debere: utrum singula concedēdo nudatus ad extremū opibus extorrisq; regno, Samothraciam aliamue quam insulam petere ab Romanis, ubi priuatus superſtes regno suo in contemptu atq; inopia confenescat, malit: an armatus uindex fortunæ dignitatisq; suæ, ita ut uiro forti dignum sit, patiatur quodcunq; casus belli tulerit: aut uictor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non esse admirabilius Romanos Græcia pelli, quā Annibalem Italia pulsum esse. Neq; hercule uidere, qui conueniat, fratri affectanti per iniuriam regnum summa ui restituisse, alienigenis bene parto eo cedere. Postremo ita bello & pace quæri, ut inter omnes conueniat, nec turpius quicquā esse quā sine certamine cecidisse regno: nec præclari⁹ quicquā, quā pro dignitate ac maiestate omnem fortunā expertum esse. Pelle in uetere regia Macedonū hoc consiliū erat. Geramus ergo, inquit, dijs bene iuuantibus, quando ita uidet, bellū: litterisq; circa præfectos dimissis Citiū (Macedoniæ oppidū est) copias omneis contrahit. Ipse centum hostijs sacrificio regaliter Mineruæ quā uocant Alcidem confecto, cū purpuratorū & satellitum manu profectus Citiū est. Eō iam omnes Macedonū externorumq; auxiliorum conuenerant copię. Castra ante urbem ponit, omneisq; armatos in campo struxit. Summa omniū XL milia armata fuere: quorū pars fermē dimidia phalangitæ erāt: Hippias Bereus præerat. Delecta deinde & uiribus & robore atatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipsi legionem uocabant: præfectos habebant Leonatū & Thrasippum Eulyestas. Cæterorum cetratorum trium fermē milium hominum dux erat Antiphilus Edessaus. Pæones, & ex Paroria & Parſtrymonia (sunt aut ea loca subiecta Thraciæ) & Agrianes admixtis etiā Thracibus incolis trium milium fermē & ipsi expleuerūt numerum. Armauerat cōtraxeratq; eos Didas Pæon, qui adulescentem Demetriū occiderat. Et armatorum duomilia Gallorum erant, præfecto Asclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintijs tria milia Thracū liberorum suum ducem habebāt. Cretensium par penē numerus suos duces sequebatur, Susum Phalarneum & Syllum Gnosium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia, misto generi hominū, præerat. Regij is generis ferebatur, exul damnatus frequēti cōcilio Acheorum, litteris ad Perſea deprensis. Aetolorū & Boëtorū, qui nō explebant plus q̄ quingētorum omnes numerū, Lyco Acheus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorū tot gentiū auxilijs XII milia armatorū fermē efficiebantur. Equitū ex tota Macedonia contraxerat III milia. uenerat eodem Cotys Seuthæ filius rex gentis Odrysarū cū mille delectis equitibus, pari fermē peditū numero. Summa totius exercitus XXXIX milia peditum erāt, IIII equitum. Satis cōstabat secūdum eum exercitū, quem Magnus Alexander in Asiā traiecit, nunquā ullius Macedonū regis copias tantas fuisse. Sextus & uicesimus annus agebat, ex quo petenti Philippo data pax erat: per id omne tempus quieta Macedonia, & progeniem ediderat, cuius magna pars matura militiæ esset, & leuibus bellis Thracū accolarum quæ exercerent magis q̄ fatigarēt, sub assidua tamen militia fuerat: & diu meditatū Philippo primo, deinde & Perſi Romanū bellū omnia ut instructa parataq; essent effecerat. Mota parūper acies, nō iusto decursu tamen, ne stetisse tantū in armis uiderent: armatosq; sicut erant, ad cōcionē uocauit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorū maior Philippus natura frater adoptione filius: minor quem Alexandrum uocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites
ad bel

ad bellum: iniuriam P R in patrem seq̃ commemorauit. Illum omnibus indignitatibus compulsum ad rebellandum, inter apparatus belli fato oppressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Græciæ urbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem recôciliandę pacis extractâ hyemem, ut tempus ad comparandū haberent. Consulem nūc uenire cū duabus legionibus Romanis, quę tricenos equites habeant, & pari fermē numero sociorum peditum equitumq̃. Eō ut accedant regū auxilia Eumenis & Masinissæ, non plus V I I milia peditum I I equitum futura. Auditis hostium copijs, respicerent suum ipsi exercitum: quantum numero, quantum genere militum præstarent, tironibus raptim ad id bellum conscriptis, ipsi à pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas esse: sibi Thracas, Gallosq̃ ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quę sibi quisq̃ parauerit, pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris sui cura & impensa facta. Commeatum illis, cum procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniam & frumentum, præter redditus metallorum, in decem annos seposuisse. Omnia quę deorum indulgentia, quę regia cura præparanda fuerant, plena cumulataq̃ habere Macedonas: animū habendum esse, quem habuerint maiores eorum: qui Europa omnidomita transgressi in Asiam, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarū: nec ante uincere desierint, quā rubro mari inclusis quod uincerent defuerit. At Hercule nunc non de ultimis Indiæ oris, sed de ipsius Macedonia possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerenteis bellum Romanos, speciosum Græciæ liberandæ tulisse titulum: nunc propalā Macedoniam in seruitutem petere: ne rex uicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoq̃, si abistere bello & facere imperata uelint. Cum per omnem orationem satis frequenti assensu succlamatum esset: tum uero ea uociferatio simul indignantium minitantiumq̃, partim iubentium bonum animum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret, tantum iussis ad iter parere: iam enim dici, mouere castra ab Nymphæo Romanos. Concione dimissa ad audiendas legationes ciuitatium Macedonia se cōtulit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quęq̃ suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus, satis regiones apparatus ad ea dictum sufficere: uehicula tantum imperata, ut tormenta, telorumq̃ missilium ingentem uim præparatam, bellicumq̃ aliud instrumentum ueherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem uocant lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios uocant, descendit ad (Tripolim uocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolentis. Hæc tria oppida paulisper cunctata, quia obsides Larisseis dederant: uicta tamen præsentī metu in deditionē concesserunt. Benigne his appellatis, haud dubius Perrebos quoq̃ idem facturos, urbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorum est repulsus: postero die omnibus copijs adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, ut inexuperabilis munimēti spes incolas ferocioreis faceret: non portas claudere regi satis habuerunt, sed probris quoq̃ in ipsum Macedonasq̃ procacibus iaculati sunt. Quę res cum infestiores hostem ad oppugnandum fecisset: ipsos desperatione ueniæ ad tuendos sese acrius accendit. Itaq̃ per triduum ingentibus utrinq̃ animis & oppugnatae sunt & defensæ. Multitudo Macedonum ad subeundum inuicem prælium haud difficulter succedebat: oppidanos diem noctem eosdē tuentis incenia, non uulnera modo, sed etiam uigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die cum & scalæ undiq̃ ad muros erigerentur, & porta ui maiore oppugnaretur: oppidani depulsi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemq̃ repentinam in hostes faciunt. Quæ cum iræ magis inconsultæ, quā ueræ fiducia uirium esset: pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt, fugientesq̃ per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta est: libera quoq̃ corpora, quæ cædibus super fuerunt, uenundata. Diruto magna ex parte & incenso oppido, profectus ad Phalannam castra mouit: inde postero die Gyrtonem peruenit. Quò cū T. Minucium Rufum & Hippiam Thessa-

Theſſalorū Pr. cum præſidio intraſſe accepſſet: ne tentata quidem oppugnacione prætergreſſus, Velatias & Connum, perculſis inopinato aduentu oppidanis recepit. Vtraque oppida in faucibus ſunt, quæ Tempe adeunt, magis Connus: itaq; & firmiore id præſidio tutum equitum peditumq; ad hoc foſſa triplici ac uallo munitū reliquit. Ipſe ad Sycurium progreſſus, opperiri ibi hoſtium aduentum ſtatuit: ſimul & frumentari paſſim exercitum iubet in ſubiecto hoſtium agro. Nanq; Sycurium eſt ſub radicibus Oſſæ montis, quæ in meridiem uertit: ſubiectos habet Theſſaliæ campos, ab tergo Macedoniam atq; Magnetiā. Ad has opportunitates accedit ſumma ſalubritas & copia, pluribus circūiectis fontibus perenniū aquarum. Cos. Romanus per eoſdem dies Theſſaliā cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde poſtquā in Athamaniam eſt tranſgreſſus, aſperi ac propè inuiſi ſoli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit, cui ſi uexatis hominibus equiſq; tironem exercitū ducenti acie inſtructa & loco ſuo & tempore obſtitiffet rex, ne Romani quidem abnuunt magna ſua cum clade fuiſſe pugnatuſ. Poſtquā Gomphos ſine certamine uentum eſt, præter gaudium periculoſi ſaltus ſuperati, contemptus quoque hoſtium adeo ignorantium opportunitates ſuas acceſſit. Sacrificio rite perfecto Cos. & frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominumq; moratus dies: cū audiret uagari Macedonas effuſos per Theſſaliā, uaſtariq; ſociorum agros, ſatis iam reſectū militem ad Lariffam ducit. Inde cum III milia fermè abeſſet à Tripoli (Sceam uocāt) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus acceſſit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni, inde cum Attalo & quatuor milibus peditum, mille equitum ad Cos. uenit. Chalcide relicta duo milia peditum, quibus Athenæus præpoſitus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undiq; Græciæ populis conuenerunt, quorum pleraq; (adeo parua erant) in obliuionem adducta. Apolloniata CCC equites, centum pedites miſerunt. Ætolorum alæ unius inſtar, quantum in tota gente equitum erat, uenerant. & Theſſalorū omnis equitatus ſeparatus erat: nō plus quā CCC erant equites in caſtris Romanis. Achei iuuentutis ſuæ, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus præerat ad Cephaleniā, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleam Chalcidem iuſſo petere, ipſe triremem cōſcendit ſinum Corinthium petens ad præoccupandas in Boëtia res: tardior ei nauigatio propter inſirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem adueniens, cum à P. Lentulo Aliartum oppugnari audiſſet, nuntium Pr. uerbis, qui abſcedere eum inde iuberet, miſit. Boëtorum iuuentute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus à mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri nouæ obſidioni dedit. Nanq; extemplo M. Lucretius cum exercitu nauali x milibus armatorum, ad hoc duobus milibus regionum qui ſub Athenæo erant, Aliartum circumſedit: parantibusq; iam oppugnare ſuperuenit à Creuſa Pr. Ad idem ferè tempus & ab ſocijs naues Chalcidem conuenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes. Pr. quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſocijs. & Q. Marcius Chalcidem nauibus uenit, Halope capta, Lariffa quæ Cremaste dicitur, oppugnata. Cum hic ſtatus in Boëtia eſſet: Perſeus cum ad Sycurium (ſicut ante dictum eſt) ſtatiua haberet, frumento undique circa ex agris conuecto, ad uaſtandum Pheræorum miſit: ratus ad iuuandas ſociorum urbes longius ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos cum eo tumultu nihil motos animaduertiſſet, prædam quidem præterquā hominum, pecora autem maxime omnis generis fuere, diuiſit ad epulandum militibus. Sub idem deinde tempus conſilium & cōſul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creuerunt animi uaſtatione cōceſſa ſibi ab hoſte Pheræi agri. Itaq; eundem inde ad caſtra, nec dandum ultra ſpatium cunctandi cenſebat. & Romani cenſebant, cunctationem ſuam infamem apud ſocios eſſe, maximopere indigne ferentis non latam Pheræis opem. conſultantibus quid agerent: aderant autem Eumenes & Attalus in conſilio: trepidus nuntius aſſert, hoſtem magno agmine adeſſe. Conſilio dimiſſo, ſignum extemplo datur ut arma capiant. Interim placet ex regijs auxilijs centū equites & pa-

rem numerum iaculatorum peditum exire. Perseus fermè diei quarta cum paulo plus mille passus abesset à castris Romanis, consistere signa peditum iussit: prægressus ipse cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cum eo ducesq; aliorum auxiliorum præcesserunt. Minus quingentos passus ab castris aberant, cum in conspectu fuere hostium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, Cassignatus præerat: & leuis armaturæ centum ferè & quinquaginta Mysi aut Cretenfes. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretensium cohortibus & Thracum misit. Prælium, cum pares numero essent, neq; ab hac aut illa parte noua auxilia subuenirent, incerta uictoria finitum est. Eumenis fermè xxx interfecti: inter quos Cassignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit: postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admouit, plaustris cum aqua sequentibus: nam duodecim milium passuum uia omnis sine aqua & plurimi pulueris erat: affectosq; siti, si primo in conspectu dimicassent, pugnatuos fuisse apparebat. Cum Romani quiescent, stationibus etiam intra uallum reductis, regij quoq; in castra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, sperantes fore ut Romani equites abeuntium nouissimum agmen aggredierentur: inde certamine orto, cum longius à castris eos eliciuissent, facile ubiubi essent se, qui equitatu & leui armatura plus possent, conuersuros aciem. Postquam inceptum non succedebat, castra propius hostem mouit rex, & à quinque milibus passuum communiit. Inde luce prima in eodem quo solebat loco peditum acie instructa, equitatum omnem leuemq; armaturam ad castra hostium ducit. Visus & plurium & propior solito puluis trepidationem in castris Romanis fecit: & primo uix creditum nuntianti est: quia prioribus continuis diebus nunquam ante horam quartam hostis apparuerat, tum solis ortus erat. Deinde ut plurium clamore & cursu à portis dubitatio exempta est, tumultus ingens oboritur: tribuni præfectiq; & centuriones in prætorium, miles ad sua quisque tentoria discurrit. Minus quingentos passus à uallo instruxerat Perseus suos, circa tumulum quem Callicinum uocant. Læuo cornu Cotys rex præerat cum omnibus suæ gentis: equitum ordines leuis armatura interposita distinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites, intermixti turmis eorum Cretenfes. Huic armaturæ Midon Bereus, equitibus & summæ partis eius Meno Antigonenfis præerat. Proximi cornibus constiterant regij equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonenfis hic & Pæoniæ præfectus Didas, erant præpositi. Medius omnium rex erat: circa eum agema quod uocant, equitumq; sacræ alæ, ante se statuit funditores iaculatoresq;: quadringentorum manus utraq; numerum expleuerat. Ionem Thessalonicensem & Timanora Dolopem ijs præfecit. Sic regij constiterant. Consul intra uallum peditum acie instructa, & ipse equitatum omnem cum leui armatura misit: pro uallo instructi sunt. Dextro cornu præpositus C. Licinius Crassus consulis frater cum omni Italico equitatu, uelutibus intermixtis: sinistro M. Valerius Læuinus sociorum ex Græcis populis equites habebat, eiusdem gentis leuem armaturam. Mediā autem aciem cum delectis equitibus extraordinarijs tenebat Q. Mucius. CCC equites Galli ante signa horum instructi, & de auxilijs Eumenis Cyrtiorum gentis CCC. Thessali. CCC equites paruo interuallo super leuum cornu locati. Eumenes rex Attalusq; cum omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac uallum steterunt. In hunc modum maxime instructæ acies, par fermè utrinq; numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditoribus iaculatoribusq; qui præcesserunt prælio orto. Primi omnium Thraces, haud secus quàm diu claustris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt, ut usu belli & ingenio impauida gens turbaretur. gladijs hastas petere pedites, nunc succidere crura equis, nunc ilia suffodere. Perseus in mediā inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit: quibus cū grauis ab tergo instaret hostis, Thessalorum equitatus, qui à læuo cornu breui spatio diiunctus in subsidijs fuerat, extra cōcursum primo spectator certaminis, deinde inclinata re maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postquam se Eumenis auxilijs adiunxerunt, & cum eo tutum inter ordines suos receptum socijs fuga dissipatis dabant: & cum minus cōferti hostes instarent, progredi etiam ausi

ausi multos fugientium obuios exceperunt. Nec regij sparsi iam ipsi passim sequendo, cum ordinatis & certo incedentibus gradu manus conferere audebant: cum uictor equestri praelio rex paruo momento si adiuuisset, debellatum esset, opportune adhortanti superuenit phalanx, quam sua sponte ne audaci cœpto deesset Hippias & Leonatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumq; tantæ rei conâde, Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat: postquam agmen impeditum uenientium sub signis uidit, ad regem accurrit, & monere institit: ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si cōtentus bene re gesta quiescet eo die, uel pacis honestæ conditionem habiturum, uel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur, si bellare mallet. In hoc consilium pronior erat animus regis: Itaque collaudato Euandro, signa referri, peditumq; agmen redire in castra iubet, equitibus receptui canere. cecidere eo die ab Romanis CC equites, duo milia haud minus peditum: capti fermè CC equites, ex regijs autem XX equites, XL pedites interfecti. Postquam redire in castra uictores, omnes quidem læti, ante alios Thracum insolens lætitia eminebat: cum cantu enim superfixa capita hostium portantes redierunt. Apud Romanos non mœstitia tantum ex male gesta re, sed pauor etiam erat, ne extemplo castra hostis aggrediretur. Eumenes suadere, ut trans Peneum transferret castra: ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. Cos. moueri flagitio timoris fatendi: uictus tamen ratione, silentio noctis transductis copijs, castra in ulteriore ripa communit. Rex postero die ad lassendos praelio hostes progressus, postquam trans amnem in tuto posita castra animaduertit, fatebatur quidem peccatum, quod pridie non institisset uictis: sed aliquanto maiorem culpam esse, quod nocte foret cessatum. Nam ut neminem alium suorum moueret, leui armatura immissa, trepidatium in transitu fluminis hostium deleri magna ex parte copias potuisse. Romanis quidem præsens pauor demptus erat, in tuto castra habentibus: damnum inter cætera præcipue famæ mouebat. & in consilio apud Cos. pro se quisque in Ætolos conferebant causam: ab ijs fugæ terrorisq; principium ortum, secutos pauorem Ætolorum & cæteros socios Græcorum populorum. Quinq; principes Ætolorum primi terga uertentes conspecti dicebantur. Thessali pro cōcione laudati, ducesq; eorum etiam uirtutis causa donati. Ad regem spolia cæsorū hostium referebantur: dona ex his alijs arma insignia, alijs equos, quibusdam captiuos dono dabat. Scuta erant supra MD: loricae thoracesq; M amplius summam explebant: galearum gladiatorumq; & missilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per se ampla, pleraque multiplicata uerbis regis, quæ ad concionem uocato exercitu habuit. Præiudicatum euentum belli habetis: meliorem partem hostium, equitatum Romanū, quo inuictos se esse gloriabantur, sudistis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites seminarium senatus: inde lectos in patrum numerum consules, inde imperatores creant. Horum spolia paulo ante diuisimus inter uos. Nec minorem de legionibus peditum uictoriam habetis, quæ nocturna fuga uobis subtractæ, naufragorum trepidatione passim natantium flumen compleuerunt. Sed facilius nobis sequentibus uictos Peneum superare erit, quàm illis trepidantibus fuit: transgressiq; extemplo castra oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissem. Aut si acie decernere uolent, eundem pugna pedestris euentum expectate, qui equitum in certamine fuerit. Et qui uicerat alacres, spolia cæsorū hostium humeris gerentes ante ora sua, audiuerunt, ex eo quod acciderat spem futuri præcipientes: & pedites aliena gloria accensi, præcipue qui Macedonum phalangis erant, sibi quoque & nauandæ regi operæ, & similem gloriam ex hoste pariendi occasionem optabant. contione dimissa, postero die profectus inde ad Mopselū posuit castra: tumulus hic inter Tempe & Larissam medius est. Romani non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in locum tutiorem castra. Eò Misagenes Numida uenit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & XX. Per eos dies consilium habenti regi de summa, cum iam consedisset ferocia ab re bene gesta: ausi sunt quidam amicorum consilium dare, ut secunda fortuna in conditione honestæ pacis uteretur, potius quàm spe uana euectus in casum irreuocabilem se daret. Modum imponere secundis

rebus, nec nimis credere serenitati praesentis fortunae, prudentis hominis & merito felicitis esse. Mitteret ad Cos. qui foedus in easdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacem à T. Quintio uictore accepisset: neque finiri bellum magnificentius, quam à tam memorabili pugna: neque spem firmiorem pacis perpetuae dari, quam quae perculosos aduerso praelio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quod si Romani tum quoque insita pertinacia aequa aspernarentur: deos hominesque, & moderationis Persei, & illorum peruicacis superbiae, futuros testes. Nunquam ab talibus consilijs abhorrebat regis animus: itaque plurimum assensu comprobata est sententia. Legati ad Cos. missi, adhibito frequenti consilio auditi sunt. Pacem petere, uetigal, quantum Philippus pactus esset, daturum Persea Romanis pollicentes: urbibus agris locisque, quibus Philippus cessisset, cessurum primum. Haec legati. Summotis his, cum consultarent, Romana constantia uicit in consilio. Ita tum mos erat, in aduersis uultum secundae fortunae gerere, moderari animos in secundis. Responderi placuit: ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex de se deque uniuersa Macedonia statuendi ius. Haec cum renuntiassent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse: & plerique uetere amplius mentionem pacis facere: ultro mox quaesituros quod oblatum fastidiant. Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia uirium esse, timere: & summam pecuniae augens, si pretio pacem emere posset, non destitit animu Cos. tentare. Postquam nihil ex eo, quod primo responderat, mutabat: desperata pace ad Sycurium, unde profectus erat, rediit bellum calum de integro tentaturus. Fama equestris pugnae uulgata per Graeciam, nudauit uoluntates hominum: non enim solum qui partis Macedonum erant, sed plerique ingentibus Romanorum obligati beneficijs, quidam uim superbiamque experti, laeti eam famam accipere: non ob aliam causam quam prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris uulgi utitur, deteriori atque infirmiori fauendo. Eodem tempore in Boetia summa ui Aliartum Lucretius Pr. oppugnauerat: & quanquam nec habebant externa auxilia obsessi, praeter Coronarum iuniores, qui prima obsidione moenia intrauerant, neque sperabant: tamen ipsi animis magis quam uiribus resistebant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant: & arietem admotum, libramento plumbi grauatum ad terram urgebant: & si qua declinarent qui agebant ictum, pro diruto muro nouum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinae strage congestis saxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos diuidi Pr. iussit, ut corona undique moenia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quod qua parte palus urbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, qua duae turres quodque inter eas muri prorutum fuerat, duo milia militum delectorum admouit: ut eodem tempore quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu aduersus se oppidanorum facto, scalis uacua defensoribus moenia capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani uim eius arcere parant. Nam super stratum ruinis locum fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se saepe minabantur, ut incendio intersepti ab hoste spatium ad obijciendum interiorem murum haberent: quod inceptum eorum fors impedit. Nam tantus repente effusus est imber, ut nec accendi facile pateretur, & extingueret accensa. Itaque & transitus per distracta fumantia uirgulta patuit: & in unius loci praesidium omnibus uersis, moenia quoque pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captae urbis seniores impubesque, quos casus obuios obtulit, passim cassi: armati in arcem confugerunt, & postero die, cum spei nihil superesset, deditione facta sub corona uenierunt. fuerunt autem MM ferme & D. ornamenta urbis statuae & tabulae pictae, & quidquid preciosae praedae fuit, ad naues delatum: urbs diruta à fundamentis, inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certamine receptis, urbem tradidit exulibus & qui Romanorum partis erant: aduersae factionis hominum, fautorumque regis ac Macedonum, familias sub corona uendidit. His gestis in Boetia, ad mare ac naues rediit. Cum haec in Boetia gereretur, Perseus ad Sycurium statiuam dierum aliquot habuit. Vbi cum audisset, raptim Romanos circa ex agris demessum frumentum conuehere, deinde ante sua quaque tentoria spicas fascibus defecantem, quo purius frumentum tereretur, ingenteis acruos per tota castra stramentorum fecisse: ratus incendio opportuna esse, faces tam

damq; & malleolos stuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media nocte profectus, ut prima luce aggressus falleret, nequicquam primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo cæteros exciuerunt: signumq; datum est arma extemplo capiendi: simulq; in uallo, ad portas, miles instructus erat & intentus propugnationi castrorum. Perseus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri iussit. Ipse cum equitatu & leui armatura substitit ad agmen cogendum, ratus id quod accidit insecuturos ad extrema ab tergo carpenda hosteis. Breue certamen leui armaturæ maxime cum procuratoribus fuit, equites peditesq; sine tumultu in castra redierunt. Demessis circa segetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum castra mouent. Ibi cum securi, & propter castrorum longinquitatem, & uia inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Crannona est, statua haberent: repente prima luce in imminetibus tumulis equitatus regius cum leui armatura uisus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen sub lucem reliquerat in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus ad equestre certamen Romanos: qui postquam nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycurium signa iuberet, ipse mox insecutus. Romani equites modico interuallo sequentes, sicubi sparso ac dissipatos inuadere possent: postquam confertos abire signa atque ordines seruantes uiderunt, & ipsi in castra redeunt. Inde offensus longinquitate itineris rex ad Mopselum castra mouit. & Romani demessis Crannonis segetibus in Phalanneum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga cognosset rex, sine ullo armato præsidio passim uaganteis per agros Romanos metere: cum M equitibus, duobus milibus Thracum & Cretensum profectus, cum quantum accelerare poterat effuso agmine issent, improviso aggressus est Romanos. Iuncta uehicula, pleraq; onusta, mille admodum capiuntur, DC ferme homines. Prædam custodiendâ ducendamq; in castra CCC Cretensum dedit: Ipse reuocato ab effusa cæde equite & reliquis peditum, ducit ad proximū præsidium, ratus haud magno certamine opprimi posse. L. Pompeius Tr. militum præerat, qui perculsos milites repentino hostium aduentu in propinquum tumultum recepit, loci se præsidio, quia numero & uiribus impar erat, defensurus. Ibi cum in orbem milites coëgisset, ut densatis scutis ab iactu sagittarum & iaculorum sese tuerentur: Perseus circumdato armatis tumulo, alios ascensum undiq; tentare iubet, & comminus prælium conferere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circumstabat: nam neq; conferti pugnare, propter eos qui ascendere in tumultum conabantur, poterant: & ubi ordines procurfando soluissent, patebant iaculis sagittisue. Maxime cestrosphendonis uulnerabant: hoc illo bello nouum genus teli inuentū est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen pinnae tres, uelut sagittis solent, circūdabantur: funda media, duo funalia imparia habebat: cum maiori sinu libratū funditor habena rotaret, excussum uelut glans emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum, pars uulnerata militum esset, nec facile iam arma fessi sustinerent: instare rex ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cuiusquam ad deditionem flectebatur animus: cum ex insperato iam obstinatis mori spes affulsit. Nam cum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra, nuntiaissent Cos. circumsideri præsidium: motus periculo tot ciuium (nam DCCC ferme & omnes Romani erant) cū equitatu ac leui armatura (acceserant noua auxilia Numidæ pedites equitesq; & elephant) castris egreditur: & tribunis militum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse uelitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis, ad tumultum præcedit. Consul latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarum. Cum in conspectu prima signa suorum circumfessis fuerunt, Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus. Perseus, cui primum omnium fuerat, ut cōtentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisq; non tereret tempus in obsidione præsidij: secundum, ea quoq; tentata ut cunq; cum sciret nihil roboris secum esse, dum liceret intacto, abire: & ipse hostium aduentum elatus successu mansit, & qui phalangem accerferent propere misit: qua & serius quàm res postulabat, & raptim acta, turbati cursu aduersus instructos & præparatos erant aduenturi. Cos. ante ueniens, extemplo prælium conseruit. Primo resistere Macedones, deinde ut nulla re pa-

res erant, amissis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex ala quam Sacram uocant, inter quos Antimachus etiam praefectus alae cecidit, abire conantur. Caeterum iter prope ipso praelio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuntio accita cum raptim duceretur, primo in angustiis captiuorum agmini oblata uehiculisque frumento onustis: ijs caesis ingens ibi uexatio partis utriusque fuit, nullo expectante utcumque explicaretur agmen: sed armatis detrudentibus per praecipua impedimenta (neque enim aliter uia aperiri poterat) iumentis cum stumularentur in turba saeuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorum expedierat sese, cum regio agmini perculsisque equitibus occurrunt. Ibi uero clamor iubentium referre signa, ruinae quoque prope similem trepidationem fecit: ut si hostes introire angustias ausi longius insecuti essent, magna clades accipi potuerit. Cos. recepto ex tumultu praedio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt qui eo die magno praelio pugnatum autores sunt. VIII milia hostium caesa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: uiuos captos circiter MMDCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam uictoriam fuisse: supra IIIM & CCC de exercitu consulis cecidisse: signa sinistrae alae quinque amissa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit: ut dies paucos ad Mopielum moratus, sepulturae maxime militum amissorum cura: praesidio satis ualido ad Connum relicto in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regijs praefectis cum modica manu relinquit ad Philam, iussu Magnetis & propinquos tentare. Cum Pellam uenisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus. Eo fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, Corracum Eumenis praefectum, in Cotyis fines impetum fecisse: & regionem Marenem (quam uocant) cepisse. Itaque dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. Ducenta talenta, semestris stipendium equitum numerat: cum primo annum dare constituisset. Cos. postquam profectum Persea audiuit, ad Connum castra mouet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniae claustra tutissima praebet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Cum & loco & praesidio ualido inexpugnabilis res esset, abstinit incepto. In Perrebiam flexis itineribus, Malloceae primo impetu capta ac direpta, Tripoli aliaque Perrebia recepta, Larissam rediit: inde Eumene atque Attalo domum remissis, Misagenem Numidasque in hiberna in proximis Thessalis urbibus distribuit: & partem exercitus ita per totam Thessaliam diuisit, ut & hiberna commoda omnes haberent, & praesidio urbibus essent. Q. Mucium legatum cum duobus milibus ad obtinendam Ambraciam misit. Graecarum ciuitatum socios omnes praeter Acheos dimisit, cum exercitus parte profectus in Achaia Pthiotim, Pteleum desertum fuga oppidanorum diruit a fundamentis, Antronia uoluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admouit: urbs deserta erat, in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regionum praesidium, metu excesserant: a quibus relictis oppidani, in deditiorem extemplo ueniunt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Boetia aspicienda res. Thebani uexantibus eos Coronae in Boetiam accersebant: ad horum preces, quia hibernis aptior regio quam Magnesia erat, in Boetiam duxit.

DECADIS QVINTAE LIBER TERTIVS



ADEM aestate, qua in Thessalia equestri pugna uicere Romani, legatus in Illyricum a Cos. missus opulenta duo oppida ui atque armis coegit in deditiorem, omniaque ijs sua concessit, ut opinione clementiae eos qui Carnuntum munitam urbem incolebant alliceret. Postquam nec ut dederent se compellere, neque capere obsidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequeque fatigatus miles esset, quam prius intactam urbem reliquerat, diripuit. Alter Cos. C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicquam gessit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam uano incepto est conatus. Ingressum hoc iter consulem, senatus ex Aquileiensium legatis cognouit: qui querentes coloniam suam nouam & infirmam, nec dum satis munitam inter infestas nationes Histriorum & Illyriorum esse, cum peterent ut senatus

curae

ruræ haberet quomodo ea colonia muniatur, interrogati uellent ne eam rem C. Cassio Cos. mandari, responderunt Cassium Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam esse. Ea res primo incredibilis uisa, & pro se quisque credere, Carnis forsitan aut Histris bellum illatum. Tum Aquileienses, nihil se ultra scire, nec audere affirmare, quam xxx die rum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, conquisitos abductosque. Enimvero senatus indignari, tantum consulem ausum, ut suam provinciam relinqueret, in alienam transiret, exercitum nouo periculoso itinere inter exterarum gentes ducere, uiam tot nationibus in Italiam aperire. Decernunt frequentes ut C. Sulpicius Pr. treis ex senatu nominet legatos, qui eo die profiscantur ex urbe, & quantum accelerare possent, Cassium Cos. ubicunque sit persequantur: nuntient ne bellum cum ulla gente moueat, nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati ij profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Marcius Rex. Metus de consule atque exercitu distulit eo tempore muniendae Aquileiae curam. Hispaniae deinde utriusque legati aliquot populorum in senatu introducti. Ii de magistratu Romanorum auaritia superbiaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios foedius spoliari uexarique quam hosteis patiantur. Cum & alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas, L. Canuleio Pr. qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos a quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosque quos uellent sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis, recitatum est S. C. iussique nominare patronos, quatuor nominauerunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium, Cn. F. Scipionem, L. Aemilium, M. F. Paulum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui Pr. A. Manlio, M. Iunio Coss. in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum provinciarum legatos est orta: citerioris Hispaniae populi M. Catonem & Scipionem, ulterioris L. Paulum & Gallum Sulpicium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti, a citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio, Q. Mucio Coss. triennio ante, hic biennio prius L. Postumio, M. Popilio Coss. Pr. fuerat. Grauius criminibus accusati ambo ampliati, cum dicenda de integro causa esset, excusati exilij causa solum uertisse, Furius Praeneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, prohiberi a patronis nobileis ac potentes compellere: auxitque eam suspicionem Canuleius Pr. quod omissa ea re delectum habere instituit: dein repente in provinciam abiit, ne plures ab Hispanis uexarentur. Ita praeteritis silentio oblitteratis, in futurum consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt ne frumenti aestimationem magistratus Romanus haberet, neue cogeret uicesimas uendere Hispanos quanti ipse uellet, & ne praefecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur. Et alia noui generis hominum ex Hispania legatio uenit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor milia hominum, orabant, ut sibi oppidum in quo habitarent daretur. senatus decreuit, uti nomina sua apud L. Canuleium profiterentur: eorumque si quos manumississet, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere. Qui Carteiensium domi manere uellet, potestatem fore, uti numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumque appellari. Eodem tempore ex Africa & Gulusa Masinissae regis filius legatus patris, & Carthaginienses uenerunt. Gulusa prior in senatum introductus, & quae missa erant ad bellum Macedonicum a patre suo exposuit, & si qua praeterea uellent imperare, praestaturum merito P. R. est pollicitus: & monuit patres conscriptos ut a fraude Carthaginiensium cauerent. Classis eos magnae parandae consilium cepisse, specie pro Romanis & aduersus Macedonas: ubi ea parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis quem hostem aut socium habeant.

tantum pauorem ingressi castra ostentantes capita fecerunt, ut si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est: & erant qui legatos mittendos, ad pacem precibus petendam, censerent: ciuitatesque coplures eo nuntio audito in deditionem uenerunt. Quibus purgationibus sese, culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad pacem ipsi obtulissent, cum ueniam dedisset praetor: profectus extemplo ad alias ciuitates, omnibus

imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo ante ingenti tumultu arserat, peragrauit. Hæc lenitas prætoris, qua sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi patribusque fuit, quo crudelius auariusque in Græcia bellatum & ab consule Licinio & ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacebant, cum reipublicæ causa abesse excusaretur: sed tum adeo uicina etiam inexplorata erat, ut is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamque ex manubijs Antium ex flumine Loracinae duceret. Id opus centum triginta milibus æris locasse dicitur: tabulis quoque pietis ex præda fanum Æsculapij exornauit. Inuidiam infamiamque ab Lucretio auerterunt in Hortensium successorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesque oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidij fuisse urbi, quod cum centum milia denarium, & tritici L milia modium imperaret, spatium petierunt: quo de ea re & ad Hostilium consulem & Romam mitterent legatos. uix dum ad consulem se peruenisse, & audisse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona cæteros uenisse, indigna senatui uisa: decreueruntque eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreuerant priore anno: eademque pro concione edicere Q. Manium prætorem iusserunt. Et legati duo C. Sempronius Blesus, Sex. Iulius Cæsar ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatū, ut & Hostilio consuli & Hortensio prætori nuntiarent: senatum Abderitis iniustum bellum illatum, conquirique omnes qui in seruitute sint, & restitui in libertatem æquum censere. Eodem tempore de C. Cassio, qui Cos. priore anno fuerat, tum Tr. militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt: & legati regis Gallorum Cincibili uenerunt. Frater eius uerba in senatu fecit, questus Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassium esse: & inde multa milia hominum in seruitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum Histrorumque & Iapidum legati uenerunt: Duces sibi ab consule Cassio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent: pacatum ab se tanquam ad aliud bellum gerendum abiisse: inde ex medio regressum itinere, hostiliter peragrasse fines suos: passim rapinasque & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quam causam consuli pro hostibus fuerint. Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est: senatū ea quæ facta querantur, neque scisse futura, neque si sint facta probare. Sed indicta causa damnari absentem consularem uirum iniurium esse, cum is reipublicæ causa absit. Vbi ex Macedonia redisset C. Cassius, tum si coram eum arguere uellent, cognita re senatum daturum operam, uti satisfiat. Nec responderi tantum ijs gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpes, tres circa eos populos placuit: qui indicarent quæ patrum sententia esset. Munera mitti legatis ex binis milibus æris censuerunt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinque pondo auri facti, & uasa argentea quinque ex uiginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula: & comitibus eorum uestimenta liberis seruisque. Hæc missa, illa perentibus data, ut denorum equorum ijs commercium esset, educendique ex Italia potestas fieret. legati cum Gallis missi trans Alpes, C. Lælius, M. Æmilius Lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius. Multarum simul Græciæ Asiæque ciuitatum legati Romam conuenerunt. Primi Athenienses introducti: ij se quod nauium habuerint militumque P. Licinio consuli & C. Lucretio prætori misisse exposuerunt: quibus eos non usos, frumenti sibi centum milia imperasse: quod quanquam sterilem terram arant, ipsosque etiam agrestis peregrino frumento alerent, tamen ne decissent officio cōfecisse: & alia quæ imperarentur præstare paratos esse. Milesij nihil præstitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus uellet, præstare se paratos esse polliciti sunt. Alabandenses templum urbis Romæ se fecisse commemorauerunt, ludosque anniuersarios ei diuæ instituisse: & coronam auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donū Ioui opt. max. attulisse: & scuta equestria CCC. ea cui iussissent tradituros. Donū ut in Capitolio ponere, & sacrificare liceret petebant. Hoc Lampsaceni LXXX pondo coronā afferentes petebant, cōmemorantes discessisse se à Perseo, postquam Romanus exercitus in Macedoniā uenisset, cum sub ditione Persei & ante Philippi fuissent. Pro eo, & quod imperatoribus Romanis omnia

omnia praeſtitiffent, id ſe tantum orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur, & ſi pax cum Perſeo fieret, exciperentur ne in regiam poteſtatem reciperentur. cæteris legatis comiter reſponſum. Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q. Mænius Pr. iuſſus. munera omnibus in ſingulos binum milium æris data. Alabandenſes ſcuta reportare ad A. Hoſtilium cōſulem in Macedoniam iuſſi. Et ex Africa legati ſimul Carthaginienſium tritici deciens centum milia & hordei quinquaginta indicantes ſe ad mare deuecta habere, ut quò ſenatus cenſuiſſet deportarent. Id munus officiumq; ſuum ſcire minus eſſe quàm pro meritis populi Romani & uoluntate ſua: ſed ſæpe aliàs bonis in rebus utriuſq; populi ſe gratorū fideliumq; ſociū muneribus functos eſſe. Item Maſiniſſe legati tritici eandem ſummam polliciti, & mille & CC equites, XII elephantos, & ſi quid aliud opus eſſet, uti imperaret ſenatus: æque propenſo animo, ac quæ ipſe ultro pollicitus ſit, præſtaturū eſſe. Gratiæ & Carthaginienſibus & regi actæ, rogatiq; ut ea quæ pollicerentur ad Hoſtilium cōſulem in Macedoniam deportarent. Legatis in ſingulos binum milium æris munera miſſa. Cretenſium legatis commemorantibus ſe quantum ſibi imperatum à P. Licinio Cos. eſſet ſagittariorum in Macedoniam miſſiſſe: cum interrogati nō inficiarentur apud Perſea maiorem numerum ſagittariorū quàm apud Romanos militare, reſponſum eſt: ſi Cretenſes bene ac gnauiter deſtinarent potiorem populi Romani quàm regis Perſei amicitiam habere, ſenatum quoque Romanum ijs tanquam certis ſocijs reſponſum daturum eſſe. Interea nuntiarent ſuis, placere ſenatui, dare operam Cretenſes, ut quos milites intra præſidia regis Perſei haberent, eos primo quoq; tempore domum reuocarent. Cretenſibus cum hoc reſponſo diſmiſſis, Chalcidenſes uocati: quorum legatio ipſo introitu, ob id quod Micion princeps eorū pedibus captus lectica eſt introſolatus, ultimæ neceſſitatis extemplo uiſa res: in qua ita affecto excuſatio ualeitudinis, aut ne ipſi quidem petenda uiſa foret, aut data petenti non eſſet. Cum ſibi nihil uiui reliquum præterquam linguam ad deplorandas patriæ ſuæ calamitates præſatus eſſet, expoſuit ciuitatis primum ſuæ benefacta, & uetera, & ea quæ Perſei bello præſtitiffent ducibus exercitibusq; Romanis: tum quæ primo C. Lucretius in populares ſuos prætor Romanus ſuperbe, auare, crudeliter feciſſet: deinde quæ tum cum maxime L. Hortenſius faceret. Quemadmodū omnia ſibi, etiam ijs quæ patientiſtiora, patienda eſſe ducant, potius quàm ſe dedant Perſi, quod ad Lucretium Hortenſiumq; attineret: ſcire, tutius fuiſſe claudere portas, quàm in urbem eos accipere. Qui excluſiſſent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Aenum, incolumes eſſe: apud ſe templa omnibus ornamentis compilata ſpoliataq; ſacrilegijs C. Lucretium nauibus Antium deuexiſſe: libera corpora in ſeruitutem abrepta, fortunas ſociorum P R direptas eſſe, & quotidie diripi. Nam ex inſtituto C. Lucretij Hortenſium quoq; in tectis hyeme pariter atq; æſtate naualeis ſocios habere, & domos ſuas plenas turba nautica eſſe: uerſari inter ſe coniuges liberosq; ſuos, quibus nihil neq; dicere penſi, neq; facere. Accerſere in ſenatum Lucretium placuit, ut diſceptaret coram purgaretq; ſeſe. Cæterum multo plura præſens audiuit, quàm in abſentem iacta erant: & grauiores potentioresq; acceſſere accuſatores duo Tr. pl. M. Iuuentius Talua, & Cn. Aufidius. Ii non in ſenatu modo eum lacerarunt, ſed in contionem etiam pertracto multis obiectis probris diem dixerunt. Senatus iuſſu Chalcidenſibus Q. Mænius Pr. reſpondit: quæ bene meritos ſeſe, & ante, & in eo bello quod geratur, de populo Romano dicāt, ea & ſcire uera eos referre ſenatum, & perinde ac debeant grata eſſe. Quæ facta à C. Lucretio fieriq; ab L. Hortenſio Prr. Romanis querantur, ea neque facta, neq; fieri uoluntate ſenatus, quem non poſſe exiſtimare, qui ſciat bellum Perſi & ante Philippo patri eius intuliſſe P R pro libertate Graciæ, non ut ea à magiſtratibus ſocijs atq; amicis paterentur. Litteras ſe ad L. Hortenſium Pr. daturus eſſe, quæ Chalcidenſes querantur acta, ea ſenatui non placere. Si qui in ſeruitutem liberi ueniſſent, ut eos conquirendos primo quoq; tempore reſtituendosq; in libertatem curaret. Sociorum naualium neminem præter magiſtros in hoſpitia deduci æquum cenſere. Hæc Hortenſio iuſſu ſenatus ſcripta. Munera binum milium æris legatis miſſa, & uehicula Micioni publice locata, quæ cum Brundisium commodè perueherent. C. Lucretium, ubi dies quæ dicta erat uenit, tribuni ad populum accuſarunt, multamq; decies cen-

tum

tum milium æris dixerunt. Comitij habitis omnes quinque & XXX tribus eum condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile gestum. Nam nec hostes mouerunt arma, neq; consul in agrum eorum legiones induxit: & satis explorata pace eius anni, milites duarum legionum Romanarum, intra dies LX quàm in prouinciam uenit, dimisit: sociorum nominis Latini exercitu mature in hiberna Lunam & Pisas deducto, ipse cum equitibus Gallia prouinciæ pleraq; oppida adiit. Nusquã alibi quàm in Macedonia bellum erat, suspectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant: itaq; & octo naueis ornatas à Brundisio senatus censuit mittendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium nauium insulæ præerat. duo milia militum in eas naues sunt imposita, quæ Q. Menius Præex SC in ea parte Italiae, quæ obiecta Illyrico est conscripsit, & Cos. Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor milibus peditum misit, ut accolæ Illyrici tutarentur. Qui non contentus ijs quas adduxerat copijs, auxilia ab socijs corrogando ad VIII milia hominum uario genere armavit: peragrataque omni ea regione ad Lyncidum Dassaretiorum confedit. Haud procul inde Vscana oppidum finium plerumq; Persei erat. X milia ciuium habebat, & modicum custodiæ causa Cretensium præsidium. Inde nuntij ad Claudium occulti ueniebant, si propius copias admouisset, paratos fore qui proderent urbem: & operæpretium esse, non se amicosq; tantum, sed etiam milites præda expleturum. Spes cupiditati admota ita occæcavit animum, ut nec ex ijs qui uenerunt quenquam retineret, nec obsides pignus futuros furto & fraude agendæ rei posceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet: die tantum statuta profectus à Lyncido, duodecim milia ab urbe, ad quam tendebat, posuit castra. Quarta inde uigilia signa mouit, mille ferme ad præsidium castrorum relictis: incoppositi longo agmine effusi, infrequentes, cum nocturnus error dissiparet, ad urbem peruenerunt. Crevit negligentia postquam neminem armatum in muris uiderunt. Cæterum ubi primum sub iactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur: & ad clamorem erumpentium ingens strepitus è muris ortus ululantium mulierum cum crepitu undiq; æris: & incondita multitudo turba immixta seruiuarijs uocibus personabat. Hic tam multiplex undiq; obiectus terror effecit, ne sustinere primam procellam eruptionis Romani possent. Itaq; fugientes plures quàm pugnautes interempti sunt: uix duo milia hominum cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plureis fessos confectandi hostibus copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius, ut suos dissipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros saluti fuisset: ad Lyncidum protinus reliquias cladis reduxit. Hæc & alia haud prospere in Macedonia gesta ex Sexto Digitio Tr. militum, qui sacrificij causa Romam uenerat, sunt audita. Propter quæ ueriti patres ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Furium Flaccum & M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & ut A. Hostilius Cos. comitia consulibus subrogandis ita ediceret, uti mense Ianuario comitia haberi possent, & ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. Recio Pr. mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota Italia, nisi qui reipublicæ causa abessent, Romam reuocaret: qui Romæ essent, ne quis ultra mille passuum ab Roma abesset. Ea uti senatus censuit sunt facta. Comiticia consularia ad v Calend. Septemb. fuere. Creati Coss. sunt Q. Marcius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cepio. Post diem tertium Pr. sunt facti, C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Serg. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Designatis Pr. præter duas urbanas quatuor prouinciæ sunt decretæ, Hispania, & Sardinia, & Sicilia, & classis. Legati ex Macedonia exacto admodum mense Februario redierunt. Hi quas res ea æstate prospere gessisset rex Perseus, referebant: quantusque timor socios populi Romani cepisset tot urbibus in potestatem regis reductis. Exercitum consulis infrequentem commeatibus uulgo datis per ambitionem esse: culpam eius rei consulem in tribunos militum, contra illos in consulem conferre. Ignominiam Claudij temeritate acceptam eleuare eos patres acceperunt, qui perpauca Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos referebant. Consules designati ubi primum magistratum inissent, de Macedonia referre ad senatum iussi: destinataque prouinciæ ijs sunt Italia & Macedonia. Hoc anno

anno intercalatū est: tertio die post Terminalia Calendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furij T. Manlium Torquatum, in Liuij M. Seruiliū pontifices legerunt. Principio insequentis anni cum Coss. noui Q. Marcius, & Q. Seruilius de prouincijs retulissent, primo quoque tempore aut comparare eos inter se Italiam, & Macedoniam, aut fortiri placuit. Priusquā id fors cerneret, in incertū, ne quid gratia momenti faceret, in utraque prouinciā quod res desideraret supplementi decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex milia, sociorum nominis Latini VI milia: equites Romanos CCL, socios CCC. Veteres milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena milia peditum, CCC equites essent. Alteri Cos. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in supplementum legeret: id modo finitum, ut duas legiones scriberet, quæ quina milia peditum & ducentenos haberent, equites trecenos. Peditum Latinorum maior quā collegē decretus numerus: peditum X milia & DC equites: quatuor præterea legiones scribi iussē, quæ si quod opus esset educerentur. Tribunos ijs non permissum ut consules facerent, populus creauit. Socijs nominis Latini XVI milia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret si quod res posceret. Macedonia maxime curam præbebat: in classem mille socij nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia scribi iussi: totidem ut ex Sicilia scriberentur, & cui ea prouincia euenisset mandatum, ut eos in Macedoniam ubique cunque classis esset deportandos curaret. In Hispaniam tria milia peditum Romanorum in supplementum, CCC equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina milia, treceni & XXX equites. Et socijs imperare prætor, cui Hispania obuenisset, iussus IIII milia peditum, & CCC equites. Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere uulgo nunc credant, neque nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. cæterum & mihi uetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus sit animus: & quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi uiri publice suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno sunt nuntiata: facem in cælo conspectam, & bouem fœminam locutam publice ali. Minturnis quoque per eos dies cæli ardentis species affulserat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac treis nocteis lacrimauit. in urbe Romana duo æditui nuntiauerunt: alter in æde Fortunæ anguem iubatum à compluribus uisum esse: alter in æde Primigenæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguine interdū pluuisse. Duo non suscepta prodigia sunt: alterum quod in priuato loco factum esset: palmam enatam impluuiū suo T. Marcius Figulus nuntiabat. alterum quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei hasta quam filio militi emerat, interdū plus duas horas arsisse, ita ut nihil eius ambureret ignis, dicebatur. Publicorum prodigiorum causa libri à decemuiris aditi, XL maioribus hostijs quibus dijs consules sacrificarent, & addiderunt uti supplicatio fieret, cunctique magistratus circa omnia puluinaria uictimis maioribus sacrificarent, populusque coronatus esset. Omnia uti Xuii præierunt facta. Censoribus deinde creandis comitia edicta sunt. Perierunt censuram principes ciuitatis C. Valerius Leuinus, L. Postumius Albinus, P. Mucius Scæuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcher, T. Sempronius Gracchus. Hos duos censores creauit populus Romanus. Cum delectus habendi maior quā aliās propter Macedonicum bellum cura esset, Coss. plebem apud senatum accusabant, quod & iuniores non responderent. Aduersus quos C. Sulpicius & M. Claudius tribuni, plebis causam egerunt. Non consulibus, sed ambitiosis consulibus delectum difficilem esse: neminem inuitum militem ab ijs fieri. Id ita ut esse scirent & Patres conscripti: prætores, quibus & uis imperij minor & auctoritas esset, delectum, si ita senatui uideretur, perfecturos esse. Id prætoribus magna patrum non sine suggillatione consulū mandatum est. Censores, ut eam rem adiuuarent, ita in conuentione edixerunt: legem censui censendo dicturos esse, ut præter commune omnium ciuium iusiurandum hæc adiurarent: tu minor annis sex & quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudij, T. Sempronij censorum ad delectum prodito: & quotienscunque delectus erit, quem hic

censores

censores magistratum habebunt, si miles factus non eris in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis comeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse: edixerunt de militibus P. Ælio, C. Popilio Coss. postuere eos Coss. in Macedoniam scriptis: ut qui eorum in Italia essent, intra dies xxx censi prius apud sese in provinciam redirent, qui in patris aut aui potestate essent, eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros esse: & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi uisa esset, eos milites fieri iussuros. Hoc edicto litterisque censorum per fora & conciliabula dimissis, tanta multitudo iuniorum Romam conuenit, ut grauis urbi turba insolita esset. Præter delectum eorum, quos in supplementum mitti oportebat, quatuor à C. Sulpicio Pr. scriptæ legiones sunt, intraque undecim dies delectus est perfectus. Consules deinde sortiti provincias sunt: nam Pr. propter iurisdictionem maturius sortiti erant. Urbana C. Sulpicio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hispaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Serg. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, classem C. Marcius Figulus erat sortitus, consulū Q. Seruilio Italia, Q. Marcio Macedonia obuenit: Latinisque actis Marcius extemplo est profectus. Cepione deinde referente ad senatum, quas ex nouis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decreuere patres ut C. Sulpicius M. Claudius Pr. ex his quas scripserant legionibus quas uideretur consuli darent: Indigne patiente prætorum arbitrio consulem subiectum, dimisso senatu ad tribunal prætorum stans postulauit, ex S C destinarent sibi duas legiones: prætores consuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertijs iam censoribus lectus. Septem è senatu eiecti sunt. In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quam multi abessent ab signis census docuit, in provinciam cogeant: causas stipendijs missorum cognoscebant, & cuius nondum iusta missio uisa esset, ita iusiurandum adigebant: Ex tui animi sententia tu ex edicto C. Claudij, T. Sempronij censorum in provinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris. In equitibus recensendis tristis admodum eorum atque aspera censura fuit: multis equos ademerunt: in ea re cum equestrem ordinem offendissent, flammam inuidiæ adiecere, edicto quo edixerunt, ne quis eorum qui Q. Fulvio, A. Postumio censoribus publica uectigalia aut ultro tributa conduxissent, ad hastam suam accederet, sociusue aut affinis eius conductionis esset. Sæpe id querendo ueteres publicani cum impetrare nequissent ab senatu, ut modum potestati censoriæ imponerent, tandem Tr. pl. Rutilium, ex rei priuatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Clientem libertinū parietem in Sacra uia aduersus ades publicas demoliri iusserant, quod publico inædificatus esset. Appellati à priuato tribuni: cum præter Rutilium nemo intercederet, censores ad pignora capienda miserunt, multamque pro concione priuato dixerunt. Hinc contentione orta, cum ueteres publicani se ad tribunal contulissent, rogatio repente sub unius tribuni nomine promulgatur. Quæ publica uectigalia ultro tributa C. Claudius & T. Sempronius locassent, ea rata locatio ne esset: de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiscue ius esset. Diem ad eius rogationem concilio Tr. pl. dixit. Qui postquam uenit, ut censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente silentium fuit: cum Claudio obstreperetur, audientiam facere præconem iussit. Eo facto auocatam à se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio ubi erat concilium abiit. Postero die ingentis tumultus ciere: Tib. Gracchi primum bona consecrauit, quod in multa pignoribusque eius qui tribunal appellasset, intercessionem non parendo se in ordinem coegisset. C. Claudio diem dixit, quod concionem ab se auocasset: & utrique censori perduellionem se iudicare pronuntiauit, diemque comitijs à C. Sulpicio Pr. urbano petijt. Non recusantibus censoribus qui minus primo quoque tempore iudicium de se populus faceret, in ante dies VIII & VII Calend. Octob. comitijs perduellionis dicta dies. Censores extemplo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quidquam publici negotij gesturos, quam iudicium populi de se factum esset. Prior Claudius causam dixit: & cum ex XII centurijs equitum VIII censorem condemnassent, multaque aliæ primæ classis: extemplo principes ciuitatis in

tis in conspectu populi annulis aureis positis uestem mutarunt, ut supplices plebem circum-
 irent. Maxime tamē sententiam uertisse dicitur Tib. Gracchus, quod cum clamor undiq; ple-
 bis esset, periculum Graccho non esse, conceptis uerbis iurauit, si collega damnatus esset, non
 expectato de se iudicio comitem exilij eius futurū. Adeo tamen ad extremum spei uenit reus,
 ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio Tr. pl. negauit se Gracchum
 morari. Eo anno postulantibus Aquileiensium legatis ut numerum colonorū augeret, M & D
 familiæ ex S C scriptæ: triumuiriq; qui eas deducerent missi sunt T. Annius Luscus, P. Decius
 Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodē anno C. Popilius & Cn. Octavius legati, qui in Græ-
 ciam missi erant, S C Thebis primū recitatum per omnes Peloponnesi urbes circumtulērunt,
 ne quis ullam rem in bellū magistratibus Romanis conferret, præter quā quod senatus cen-
 suisset. Hoc fiduciam in posterum quoq; præbuerat, leuatos se oneribusq; impensisq; quibus
 alia alijs imperantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato benigne locuti audi-
 tiq; egregia spe futuri status fidissima gente relicta in Ætoliam traiecerunt. Ibi nondum qui-
 dem seditio erat, sed omnia suspecta criminumq; inter ipsos plena, ob quæ obsidibus postula-
 tis, neq; exitu rei imposito, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Typri concilium legatis
 Acarnanes dederunt. Ibi quoq; inter factiones erat certamen: quidam principum postulare,
 ut præsidia in urbes suas inducerentur, aduersus amentiam eorum, qui ad Macedonicam gen-
 tem trahebant: pars recusare, ne quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ ci-
 uitates ignominia acciperet. Iusta deprecatio hæc uisa. Larissam ad Hostilium proconsulem,
 ab eo enim missi erant, legati redierunt. Octauium retinuit secum, Popilium cum mille ferme
 militibus in hiberna Ambraciam misit. Perseus principio hyemis egredi Macedonia finibus
 non ausus, ne qua in regnum uacuum irrumperent Romani, sub tempus brumæ, cum in exu-
 perabileis ab Thessalia montes niuis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimo-
 rum spes animosq; ne quid auerso se in Romanum bellum periculi subesset: cum à Thracia
 pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione à Romanis præstarent, Dardanos
 recens domuisset bello, solum infestum esse Macedoniae latus, quod ab Illyrico pateret, cer-
 nens, neq; ipsis quietis Illyrijs, & aditum præbentibus Romanis: si domuisset proximos Illy-
 riorum, Gentium quoq; regem iam diu dubium in societatem perlici posse: cum x milibus
 peditum quorum pars phalangitæ erant, & duobus milibus leuium armatorum, & quingen-
 tis equitibus profectus Stuberam uenit. Inde frumento complurium dierum sumpto, iussuq;
 apparatu oppugnandarum urbium sequi, tertio die ad Vscana (Peneftianæ terræ ea maxime
 urbs est) posuit castra: prius tamen quā uim admoueret, missis qui tentarent nunc præfecto-
 rum præsidij, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum iuuentute Illyriorū Romanum
 præsidium. Postquā nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, & corona eam capere
 conatus est. Cum sine intermissione interdiu noctuq; alijs alijs succedentes, pars scalas muris
 ignem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis: quia spes
 erat neq; hyemis uim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tātum
 regi laxamenti fore, ut posset morari. Cæterū postquā uineas agi turresq; excitari uiderūt,
 uicta pertinacia est. Nam præter quā quod aduersus uim pares non erant, ne frumenti qui-
 dem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in nec opinata obsidione. Itaq; cum spei nihil ad
 resistendū esset, C. Carullius Spoletinus, & C. Afranius à præsidio Romano missi, qui à Per-
 seo peterent: primo ut armatos suaq; secum ferentis abire sineret: dein, si id minus impetra-
 rent, uitæ tantū libertatisq; fidem acciperent. Promissum id benignius est ab rege quā præ-
 stitum. Exire enim sua secum efferentibus iussis, primum arma ademit. His urbe egressis, & Il-
 lyriorum cohors (quingenti erant) & Vscanenses se urbemq; dediderunt. Perseus præsidio
 Vscanæ imposito, multitudinem omnem deditorum, quæ propè numero exercitū æquabat,
 Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor milia autem hominum erāt, præter principes in cu-
 stodiam ciuitatum diuisis, Vscanensibus Illyrijsq; uenditis, in Peneftiam exercitum reducit
 ad Oæneum oppidum in potestatem redigendum. & alioqui opportune situm, & transitus ea
 est in Labeates, ubi Gentius regnabat. Prætereunti frequens castellum Draudacum nomine

peritorum quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus esse ait, nisi in potestate & Draudacum sit: opportunius etiam ad omnia positum esse. Admoto exercitu omnes extemplo dederunt sese. Qua spe celeriore deditio erectus, postquam animaduertit quantus agminis sui terror esset, undecim alia castella eodem metu in potestatem redigit. Ad perpauca ui opus fuit, cætera uoluntate dedita, & in his recepti M & D dispositi per præsidia milites Romani. Magno usui Caruilius Spoletinus erat in colloquijs, dicendo nihil in ipsos sæuitum, ad Oæneum peruentum est, quod sine iusta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquanto quam cætera iuuentute & ualidum oppidum mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus circumuallato oppido, aggerem à parte superiore ducere instituit, cuius altitudine muros superaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim prælijs, quibus per excursiones & mœnia sua oppidani tutabantur, & opera hostium impediebant, magna eorum multitudo uarijs casibus absumpta est: & qui supererant, labore diurno nocturnoq; & uulneribus inutiles erant. Vbi primum agger iniunctus muro est, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, transcendit, & scalis multis simul partibus impetus in urbem est factus. Puberes omnes interfecti sunt, coniuges liberosq; eorum in custodiam dedit: prædæ alia militum cessere. Stuberam inde uictor reuertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantem apud se, & Aputeum Macedonem à Berœa, mittit. Iis mandat, ut exponerent æstatis eius hyemisq; acta sua aduersus Romanos Dardanosq;: adijcerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam secum & cum Macedonibus iungendam. Hi transgressi iugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem perueniunt. Lissi rex Gentius erat. eò acciti legati mandata exponentes benigne auditi sunt. Qui responsum sine effectu tulerunt: uoluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandum id quod uelit, pecuniam maxime deesse. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captiuos ex Illyrico uendenti. Extemplo ijdem legati addito Glaucia ex numero custodum corporis, remittuntur, sine mentione pecuniæ, qua una barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perseus in Penestras rursum exercitum reducit: firmatisq; Vscanæ, & circa eam per omnia castella quæ receperat, præsidijs in Macedoniam sese recipit. L. Cælius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri nō ausus cum in ijs locis rex esset, post profectionem demum eius conatus in Penestis Vscanam recipere, à præsidio quod ibi Macedonum erat, cum multis uulneribus repulsus Lyncidum copias reduxit. Inde post dies paucos M. Trebellium Fregellanum cū satis ualida manu in Penestras misit, ad obsides ab his urbibus quæ in amicitia cum fide permanserant accipiendos. Procedere etiam in Partinos (ij quoq; obsides dare pepigerant) iussit: ab utraq; gente sine tumultu exigi. Penestarum obsides Apolloniam, Partinorum Dyrracium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) misit. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri castellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Thesprotorumq; præter Romanū exercitum ad sex M hominū secum adduxit: neq; operæ precium fecit, Cleua qui relictus à Perseo erat cum ualido præsidio defendente. Et Perseus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu lustrato, ad Stratum uocantibus Epirotis ducit. Stratus ualidissima tum urbs Ætolia erat. Sita est super Ambracium sinum, prope amnem Acheloum. Cum decem milibus peditum eò profectus est, & equitibus trecentis, quos pauciores propter angustias uiarum & asperitatem duxit. Tertio die cum peruenisset ad Citium montem, uix transgressis propter altitudinem niuis, locum quoq; castris ægre inuenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quam quod tolerabilis aut uia, aut tempestas esset, cum ingenti uexatione præcipue iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Niceum uocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenso, retētus altitudine amnis mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto, traductis copijs diei progressus iter obuium Archidamum principem Ætolorū, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætolica castra

li castra posita. Inde altero die ad Stratum peruentum: ubi prope Acheloum amnem castris positis, cum expectaret effulos omnibus portis Ætolos in fidem suā uenturos, clausas portas, atq; ipsa ea nocte qua uenerat receptū Romanū præsidiū cū C. Popilio legato inuenit. Principes qui præsantis Archidami autoritate cōpulsi regem accersierant, obuiā egresso Archidamo segniores facti locum aduersæ factioni dederant ad Popiliū cum mille peditibus ab Ambracia accersendū. In tempore & Dinarchus præfec. equitum gentis Ætolorum cum D C peditibus & equitibus C uenit. Satis constabat, eum tanquā ad Persea tendentem Stratū uenisse: mutato deinde cū fortuna animo Romanis se aduersus quos uenerat iunxisse. Nec Popilius securior q̄z debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat: clauēs portarū custodiāq; murorum suæ extemplo potestatis fecit: Dinarchum Ætolosq; cū iuuentute Stratorū in arcem per præsidiū speciem amouit. Perseus ab imminetibus superiori parti urbis tumulis tentatis colloquijs, cū obstinatos atq; etiā telis procul arcenteis uideret, quinq; milia passuū ab urbe trans Petitarum amnem posuit castra. Ibi consilio aduocato, cū Archidamus Epirotarumq; transfugæ retinerent, Macedonū principes nō pugnandū cū infesto tempore anni censerent, nullis præparatis cōmeatibus: cū inopiam prius obsidentes q̄z obsessi sensuri essent, maxime quod hostium haud procul inde hiberna erant, territus in Aperantiā castra mouit. Aperantiū eum propter Archidami magnā in ea gente gratiā autoritatemq; cōsensu omniū acceperūt: is ipse cū octingentorū militum præsidiū his est præpositus. Rex cū minore uexatione iumentorum hominumq; q̄z uenerat in Macedoniā redijt. Appium tamen ab obsidione Phanotis fama ducentis ad Stratū Persei summouit. Cleuas cū præsidiū impigrorū iuuenū infecutus, sub radicibus propē inuijs montiū ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducendos cepit. Appius superatis angustijs in campo quē Eleona uocant, statua dierū paucorū habuit. Interim Cleuas assumpto Philostrato qui Epirotarū gentē habebat, in agrū Antigonen sem transcendit. Macedones ad depopulationem profecti, Philostratus cū cohorte sua in insidijs loco obscuro cōsedit. In palatos populos cū erupissent ab Antigonea armati, fugiētes eos persequentes effusius in uallem infessam ab hostibus præcipitāt, ibi ad M occis, centum ferme captis, ubiq; prospere gesta re, prope statua Appij castra mouēt, ne qua uis socijs suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumq; & si qui alij Epirotæ erant præsidijs, cū Italicis militibus in Illyricum regressus, per Partinorum socias urbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romam sacrificij causā redijt. Perseus ex Penestorum gente M pedites CC equites reuocatos Cassandriam præsidiū ut essent misit. Ab Gentio eadem adferētes redierunt. Nec deinde alios atq; alios mittendo tentare eum destitit, cum appareret quantum in eo præsidiū esset: nec tamē impetrare ab animo posset, ut impensam in rem maximā ad omnia momenti faceret.

DECADIS QVINTAE LIBER QVARTVS



PRINCIPIO ueris quod hyemem eam qua hæc gesta sunt infecutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus Cos. cū quinq; milibus, quod in supplementum legionum secum traiecturus erat, Brundisium peruenit. M. Popilius cōsularis & alij pari nobilitate adulescentes Tr. mil. in Macedonicas legiones consulem secuti sunt. Per eos dies & C. Marcius Figulus Pr. cui classis prouincia euenerat, Brundisium uenit: & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portū tenuerunt. Inde cōsul ad Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliā. Pr. superato Leucata Corinthium sinum inuectus, & Creusæ relictis nauibus, terra & ipse per mediā Boetiā dies unius expedito itinere Chalcidem ad classē cōtēdit. Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palapharfalum habebat, sicut nulla re bellica memorabili gesta, ita ad cūctam militarem disciplinā ab effusa licentia formato milite, & socijs cū fide cultis, & ab omni genere iniuriæ defensis. Audito successoris aduentu, cū arma uiros equos cū cura inexistet, ornato exercitu obuiam uenienti cōsulī processit. Et primus eorū cōgressus ex dignitate ipsorū ac Romani nominis, & in rebus de-

inde gerendis. Proconsul enim ad exercitū paucis post diebus consul concionē apud milites habuit, orsus à parricidio Persei perpetrato in fratrem, cogitato in parentē, adiecit post scelere partum regnū, ueneficia, caedes, latrocinio nefando petitū Eumenen, iniurias in P R, direptiones sociarū urbium cōtra foedus: ea omnia quae dijs quoque inuisa essent, sensurū in exitu rerū suarū, Fauere enim pietatī fideique deos, per quae P R ad tantū fastigij uenerit. Vires deinde P R iam terrarū orbem cōplectentis cū uiribus Macedoniae, exercitus cū exercitibus cōparauit. Quanto maiores Philippi Antiochique opes nō maioribus copijs fractas esse. Huius generis adhortatione accensis militū animis, cōsultare de summa gerendi belli cōcepit. Eō & C. Marcius Pr. à Chalcide classe accepta uenit. Placuit nō ultra morando in Thessalia tempus terere, sed mouere extemplo castra atque pergere inde in Macedonia: & praetorem dare operā ut eodē tempore classis quoque inuehatur hostium litoribus. Praetore dimisso consul menstrū iussu milite secum ferre, profectus decimo post die quē exercitum acceperat, castra mouit: & unius diei progressus iter, cōuocatis itinerum ducibus cū exponerent in cōcilio iussisset quā quisque ducturus esset, summotis ijs, quā potissimū peteret retulit ad consiliū. Alijs per Pythoum placebat uia: alijs per Cambunios mōtes, quā priore anno duxerat Hostilius Cos: alijs praeter Ascuridem paludem. Restabat aliquantū uiae cōmunis: itaque in id tempus, quo prope diuortiū itinerum castra positura erant, deliberatio eius rei differtur. In Perrebiā inde ducit, & inter Azorum & Dolichen statua habuit, ad consulendū rursus, quam potissimum capefferet uiam. Per eodē dies Perseus, cū appropinquare hostem sciret, quod iter petiturus esset ignarus, omneis saltus insidere praesidijs statuit. In iugum Cambuniorū montium (Volustana ipsi uocant) x milia leuis armaturae iuuenū cum duce Asclepiodoto mittit: ad castellum quod super Ascuridem paludem erat (Lapathus uocatur locus) Hippas tenere saltum cum xii milium Macedonū praesidio iussus. Ipse cū reliquis copijs primo circa Diū statua habuit: deinde, adeo ut obtorpuisse inops consilij uideretur, cū equitibus expeditis litore nunc Heracleam, nūc Philam percurrerebat, eodē inde cursu Diū repetens. Interim consuli sententia stetit eo saltu ducere, ubi propter Octolopum diximus regis castra. Praemitti tamen iiii m armatorū ad loca opportuna praecoccupanda placuit, quae praepositi sunt M. Claudius, Q. Marcius consulis filius: confestim & uniuersae copiae sequebant. Caeterū adeo ardua & aspera, & confragosa uia fuit, ut praemissi expediti biduo quindecim milium passuum aegre itinere confecto castra posuerint: turrim Eudieru quem cepere locū appellant. Inde postero die vii m progressi, tumulo haud procul hostiū castris capto, nuntiū ad consulem remittunt: peruentū ad hostem esse, loco se tuto & ad omnia opportuno consedissee: ut quantū extendere iter posset, consequeretur. Sollicito consuli & propter itineris difficultatem quod ingressus erat, & eorū uicem quos paucos inter media praesidia hostiū praemisera, nuntius ad Ascuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipsi fiducia est, coniunctisque copijs castra tumulo qui tenebatur, quā aptissimū ad loci naturā erat, sunt acclinata. Non hostium modo castra, quae paulo plus mille passuū aberant, sed omnis regio ad Diū & Philam, ora quoque maris, late patente ex tam alto iugo prospectu, oculis subiicitur. Quae res accendit militi animos, postquam summā belli, ac regias omneis copias, terramque hostilem tam è propinquo cōspexerunt. Itaque cum alacres, protinus duceret ad castra hostium, cōsulem hortarentur, dies unus fessis labore uiae ad quietem datus est. Tertio die parte copiarum ad praesidium castrorū relicta, consul ad hostem ducit. Hippas nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat: qui ex quo castra Romana in tumulo conspexit, praeparatis ad certamen animis suorū, uenienti agmini Cos. obuius fuit. Et Romani expediti ad pugnam exierant, & hostes leuis armatura erat, promptissimū genus ad laceffendum certamen. Congressi igitur extemplo tela coniecerunt: multa utrinque uulnera temerario incurfu & accepta & illata, pauci utriusque partis ceciderunt. Irritatis in posterū diem animis, maioribus copijs atque infestius concursum ab illis, si loci satis ad explicandā aciem, fuisset: iugum montis in angustū dorsum cuneatū, uix ternis ordinibus armatorū in fronte patuit. Itaque paucis pugnantibus, caetera multitudo praecipue qui grauiū armorum erant, spectatores pugnae stabāt: leuis armatura etiā per anfractus iugi procurrere, & ab lateribus cū leui armatura conserere, per ini qua

qua atq; æqua loca pugnam petere: ac pluribus ea die uulneratis quàm interfectis præliū nocte diremptum est. Tertio die egere consilio Romanus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neq; regredi sine flagitio atq; etiā periculo, sed cedenti ex superioribus locis instare hostis poterat: nec aliud stabat, q̃ audacter cōmissum pertinaci audacia, quę prudens interdum in exitu est, corrigere. Ventum quidē erat eò, ut si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset cōsul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per littora cū equitibus uagaretur rex, & ab XII M propē clamorem & strepitum pugnantū audiret, nec auxit copias integros fessis summittendo, neq; ipse, quod plurimū intererat, certamini affuit. cum Romanus imperator maior LX annis, & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipse impigre obiret: egregie ad ultimū in audacter cōmisso perseuerauit. & Popilio relicto in custodia iugi, per inuia transgressus: præmissis qui repurgarent iter: Attalum & Misagenem, cum suæ gentis utrunq; auxiliariis, præsidio esse saltum aperientibus iubet. Ipse equites impedimenta q; præ se habens, cum legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina iumentorum sarcinarumq;: progressis uix dum IIII milia passuum nihil optabilius esse quàm redire quā uenerant, si possent. Hostilem propē tumultū agmini elephantū præbebant: qui ubi ad inuia uenerant, deiectis rectoribus cum horrendo stridore pauorem ingentē equis maxime incutiebat, donec traducendi eos ratio inita est. Per procliue sumpto fastigio, longi duo ualidi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter se paulo plus quàm quanta beluæ latitudo est: in eos transuersi incumbētes tigni ad tricenos longi pedes, ut pons esset, iniungebantur: humusq; insuper iniiciebatur. modico deinde infra interuallo, similis alter pons: dein tertius, & plures ex ordine, quā rupes abscisæ erant, fiebant. Solido præcedebat elephas in pontem: cuius priusquàm in extremū procederet, succisis asseribus collapsus pons usq; alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat: alij elephantū pedibus insistentē, alij clunibus subsidentes prolabebātur: ubi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebātur, donec ad æquiorē uallem peruentū est. Paulo plus VII M die Romani processerunt: minimum pedibus itineris confectum: plerunq; prouolentes se simul cum armis alijsq; oneribus, cum omni genere uexationis processerūt: adeo ut ne dux quidem & autor itineris inficiaretur, parua manu deleri omnem exercitū potuisse. Nocte ad modicam planiciem peruenerunt: neq; an infestus is locus esset, septus undiq; circūspiciendū spatium fuit. uix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locū, postero quoq; die in tam caua ualle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias necesse fuit: quos & ipsos cum ab nulla parte hostis terruisset, locorum asperitas hostiliter uexauit. Tertio die coniunctis copijs eunt per saltum, quem incolæ Callipeucen appellant. tertio inde die per æque inuia, sed assuetudine peritius & meliore cum spe, quod nec hostis unquā apparebat, & mari appropinquare: digressi in campos, inter Haracetum & Libetthyrum posuerūt castra peditum, quorum pars maior tumulos tenebat: ij uallem, campi quoq; partē ubi eques tenderet, amplectebantur. Lauanti regi dicitur nuntiatū, hosteis adesse: quo nuntio cū pauidus exiluisset e solio, uictum se sine prælio clamitans proripuit. & subinde per alia atq; alia pauida cōsilia & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam alterū Asclepiodotum, ubi pecunia deposita erat, ex præsidijs reuocat: omneisq; aditus aperit bello. Ipse ab Dio auratis statuis omnibus raptim, ne præda hosti essent, in classem congestis, ocius demigrare Pydnā cogit. & quā temeritas consulis uideri potuisset: quod eò processisset, unde inuito hoste regredi nequiret: eā non consultam audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos inde euadere possent, habebant Romani: unū per Tempe in Thessaliā, alterū in Macedoniā præter Dium, quæ utraq; regijs tenebantur præsidijs. Itaq; si dux intrepidus x dies primā speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neq; receptus Romanis per Tempe in Thessaliā, neq; cōmeatibus peruehendis eò patuisset iter. Sunt enim Tempe saltus, etiā si nō bello fiat infestus, trāsitu difficilis. nam præter angustias per quinq; milia, quā exiguum iumento onusto iter est: rupes utrinq; ita abscisæ sunt, ut despici uix sine uertigine quadam simul oculorum animiq; possit. terret & sonitus & altitudo per mediā uallem fluentis Penei amnis. Hic locus tam suapte natura infestus, per quatuor di-

stantia loca praesidijs regis fuit infessus. Vnū in primo aditu ad Connū erat, alterū Cōdylon castello inexpugnabili: tertiū circa Lapathunta, quē Characa appellant: quartū, uia ipsi, quā & media & angustissima uallis est, impositū: quā uel decem armatis tueri facile est. Intercluso per Tempe simul aditu, cōmeatibus simul, reditu ipsi montes per quos descenderant repetendi erant, quod ut furto fefellerant: ita propalam, tenentibus superiora cacumina hostibus, non poterāt: & experta difficultas spem omnē incidisset. Supererat nihil aliud in temere cōmissio, q̄ in Macedoniā ad Dium per medios euadere hosteis: quod, nisi dii mentē regi ademissent, ipsum ingentis difficultatis erat. Nā cū Olympi radices montis pauloplus q̄ mille passuū ad mare relinquant spatiū, cuius dimidiū loci occupat ostiū late restagnans Baplyri amnis: partem planitiæ aut Iouis templū aut oppidū tenet: reliquū per exiguū fossa modica ualloq̄ claudi poterat. Thessalorū ad manū syluestrisq̄ materiae tantū erat, ut uel murus obici turresq̄ excitari potuerint. Quorū nihil cum dispexisset cæcata mens subito terrore, nudatis omnibus praesidijs, patefactisq̄ bello, ad Pydnā refugit. Cos. plurimū & praesidiū & spei cernens in stultitia & segnicie hostis, remisso nuntio ad Sp. Lucretiū Larissam, ut castella relictā ab hoste circa Tempe occuparet: praemisso Popilio ad explorandos transitus circa Dium: postq̄ patere omnia in omneis partes animaduertit, secundis castris peruenit ad Dium: metariq̄ sub ipso tēplo, ne quid sacro in loco uiolaret, iussit. Ipse urbē ingressus sicut nō magnā, ita exornatā publicis locis & multitudine statuarū, munitaq̄ egregie, uix satis credere in tantis rebus sine causa relictis nō aliquē subesse dolum. unū diem ad exploranda circa omnia moratus, castra mouet: satisq̄ credens paratā frumenti copiā fore, eo die ad amnem nomine Mityn processit. Postero die progressus, Agassam urbē tradentibus sese ipsis recepit: & ut reliquorū Macedonum animos sibi cōciliaret, obsidibus contentus sine praesidio relinquere se eis urbē, immunesq̄ ac suis legibus uicturos est pollicitus. Progressus inde diei iter, ad Ascordū flumen posuit castra: & quantū procederet longius à Thessalia, eo maiore rerū omniū inopiā sentiens, regressus ad Diū est: dubitatione omnibus exempta, quid intercluso ab Thessalia patiendū fuisset, cui procul inde abscedere tutū non esset. Perseus cōtractis in unū omnibus copijs ducibusq̄, increpare praefectos praesidiorū: ante omnes Asclepiodotū atq̄ Hippia: ab his dicere claustra Macedoniae tradita Romanis esse: cuius culpae reus nemo iustius q̄ ipse fuisset. Consuli postq̄ ex alto cōspecta classis spem fecit cū cōmeatu naues uenire (ingens enim caritas annonae, ac propē inopia, erat) ab inuectis iam portū audit, onerarias naues Magnesiæ relictas esse. Incerto inde quid nam agendū foret (adeo sine ulla ope hostis quae aggrauaret, cū ipsa difficultate rerum pugnandū erat) per opportune litteras à Sp. Lucretio allatas sunt: castella se quae sup̄ Tempe essent & circa Philan tenere omnia, frumētūq̄ in ijs & aliarū in usum rerū copiā inuenisse. His magnopere lætus Cos. ab Dio ad Philan ducit: simul ut praesidiū eius firmaret: simul ut militi frumentū, cuius tarda subuectio erat, diuideret. Ea profectio famā haud quaquā secundam habuit: nam alij metu recessisse eum ab hoste ferebant, quia manenti imperatori praelio dimicandū foret: alij ignarum belli quae in dies fortuna nouaret: ut qui offerentibus sese rebus omisisset ē manibus ea, quae mox repeti nō possent. Simul enim cessit possessione Dij, excitauit hostē, ut tunc tandē sentiret recuperanda esse, quae prius culpa amissa forent. Audita enim profectio consulis, regressus Dium quae disiecta ac uastata ab Romanis erāt reficit, pinnas mœniū decussas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinque milia passuū ab urbe citra ripam Enipei amnis castra ponit, amnē ipsum transitu perdifficilem pro munimēto habiturus. Fluit ex ualle Olympi montis, aestate exiguus, hibernis idē incitatus pluuijs & supra rupes ingenteis gurgitibus facit: & intra prorupta in mare euoluendo terrā praetaltas uoragines, cauatoq̄ medio alueo ripas utrinq̄ praecipites. Hoc flumine Perseus septū iter hostis credēs, extrahere reliquū tēpus eius estatis in animo habebat. Inter haec Cos. à Phila Popiliū cū duobus milibus armatorū Heracleā mittit. Abest à Phila v m ferme passuū, media regione inter Diū Tempeq̄, in rupe amni imminente positū. Popilius priusq̄ armatos muris admoueret, misit qui magistratibus principibusq̄ suaderent, fidē clementiaq̄ Romanorū q̄ uim experiri mallent. Nihil ea cōsilia mouerūt, quia ignes ad Enipeū ex regis castris apparebāt. Tū terra
mariq̄

maricq; & classis appulsa ab litore stabat) simul armis simul operibus machinisq; oppugnari coepti. Iuvenes etiā qdā Romani, ludicro circensi ad usum belli uerso, partē humilimā muri ceperūt. Mos erat tū, nō dū hac effusione inducta bestiis omniū gētiū circū cōplēdi, uaria spectaculorū cōquirere genera: nec semel q̄drigis, semel defultore misso, uix unius horæ tēpus utrūq; curriculum cōplebat. Inter cætera sexageni fermē iuvenes, interdū plures, apparitoribus ludi armati inducebant. Horū inductio in parte simulacrū decurrētis exercitus erat: ex parte elegātoris exercitiū q̄p militaris artis, p̄piorq; gladiatorii armorū usum. Cū alios decursus edidissent motus: quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, statibus primis secūdis summissioribus, tertijs magis & quartis, postremis etiā genu nixis fastigatā, sicut tecta edificiorū sunt, testudinē faciebāt. Hinc L fermē pedū spatio distātes duo armati procurrebāt. cōminatiq; inter se, ab ima in summā testudinē per densata scuta cū euasissent: nūc uelut propugnātes per oras extremę testudinis, nūc in mediā inter se cōcurrētes, haud secus q̄p stabili solo psultabāt. Huic testudini simillima parti muri admota, cū armati superstatēs subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabant: depulsisq; ijs, in urbē duorū signorū milites trāscenderūt. Id tātū dissimile fuit, q̄p & in frōte extrema, & ex lateribus, soli nō habebāt super capita elata scuta, ne nudaret corpora: sed prætectā pugnatiū more, ita nec ipsos tela ex muro missa subeūteis læserūt, & testudini iniecta imbris in modū lubrico fastigio innoxia ad imū labebant. Et Coscapta iā Heraclea castra eō promouit, tāq; Diū, atq; inde summoto rege in Pieriā etiā p̄gressus. Sed hiberna iā preparās, uias cōmeatibus subuehēdis ex Thessalia muniri iubet, & eligi horreis opportuna loca, tecta q; ædificari ubi diuersari portātes cōmeatus possent. Perseus tādē pauore eo q̄ attonitus fuerat recepto animo, mallet imperijs suis nō obtēperatū esse, cū trepidans gazā in mare deijci Pellæ, Thessalonicae naualia iusserat incēdi. Andronicus Thessalonica missus traxerat tēpus, id ipsum qd accidit, pœnitētiæ relinquēs locū, incautior Nicias Pellæ proijciēdo pecuniæ partē, qd fuerat nactus: sed in rem emendabilē uisus lapsus esse, q̄p per urinatores omne fermē extractum est. tātusq; pudor regi pauoris eius fuit, ut urinatores clam interfici iusserit: deinde Andronicū quoq; & Nician, ne quis tam dementis imperij cōsciū existeret. Inter hæc C. Marcius cū classe ab Heraclea Thessalonica profectus, & agrū pluribus locis expositis per litora armatis late uastauit: & procurrētes ab urbe secūdis aliquot prælijs trepidos intra mœnia cōpulit. iamq; ipsi urbi terribilis erat, cū dispositis omnis generis tormentis nō uagi modo circa muros temere appropinquantes, sed etiā qui in nauibus erāt saxis tormento emicantibus percutiebant. Reuocatis igitur in naues militibus, omniaq; Thessalonice oppugnatione, Eniam inde petūt. xv milia passuū ea urbs abest, aduersus Pydnā posita, fertili agro. Peruastatis finibus eius legentes orā Antigoneā perueniūt: ibi egressi in terrā primo & uastarunt agros passim, & aliquantū prædæ contulerūt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesq; fugiētes effuse ad mare persecuti D fermē occiderūt, & nō minus ceperunt, nec aliud q̄p ultima necessitas, cū recipere se tuto ad naues prohiberentur, animos militū Romanorū simul desperatione alia salutis, simul indignitate iritauit. redintegrata in litore pugna est: adiuuere & qui in nauibus erāt. Ibi Macedonū ducenti fermē caesi, par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta ad agrū Pallenensem excensionē ad populandū fecit. Finiū is ager Cassandrensiū erat, longe fertilissimus omnis oræ quā præteruecti fuerant. Ibi Eumenes rex xx tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinq; missę à Prusia rege tectæ naues. Hac uiriū accessione animus creuit prætori ut Cassandreā oppugnet. Condita est à Cassandro rege in ipsis faucibus quæ Pallenensem agrū cæterę Macedonie iungunt, hinc Toronaico, hinc Macedonico septa mari. Eminet nanq; in altū lingua in qua sita est: nec minus q̄p in altū magnitudine Atho mons excurrit, obuersa in regionē Magnesiæ duobus imparibus promotorijs: quorū maiori Posideū est, nomē, minori Canastreū. Diuisis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas uocāt, munimēta ceruis etiā obiectis ut uia intercluderet, à Macedonico ad Toronaicū mare perducit. ab altera parte Euripus est: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa cōplenda, quam nuper obiecerat Perseus, plurimū erat laboris. Ibi quærēti Pr. quia nusq; cumuli apparebāt, quō regeſta ē fossa terra foret.

monstrati sunt fornice: nō ad eandē crassitudinē qua ueterem murū, sed simplici laterū ordine structos esse. Consiliū igit̃ cepit, transosso pariete iter in urbem patefacere. Fallere aut̃ ita se posse, si muros à parte alia scalis adortus, tumultu iniecto in custodiā eius loci propugnatores urbis auertisset. Erāt in præsidio Cassandreæ præter nō cōtemnendā iuuentutē oppidanorum DCCC Agrianes, & MM Penestariū Illyriorū à Pleurato inde missi, bellicosum utrunq; genus. His tuentibus muros cū subire Romani summa uī niterent, momento tēporis parietes fornicū perfossi urbē patefecerunt, quod si qui irrupere armati fuissent, extēplo cepissent. Hoc ubi perfectū esse opus militibus nuntiātū est, clamorē alacres gaudio repēte tollūt, alijs parte alia in urbē irrupturis. Hosteis primū admiratio cepit, quid nā sibi repentinus clamor uellet. Postq; patere urbē accepere præfecti præsidijs Pytho & Philippus Proco, qui occupasset aggredi opus factū esse ratī, cū ualida manu Agrianū Illyriorūq; erumpūt: Romanosq; qui alijs aliunde coibant, cōuocabāturq; ut signa in urbē afferrent, incōpositos atq; inordinatos fugāt persequunturq; ad fossam: in qua cōpulsos ruina cumulāt. DC fermē ibi interfecti, omnesq; propē qui inter murū fossamq; deprensi erāt, uulnerant. Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni quidē simul à mari simul à terra aggredienti quidquā satis procedebat. Placuit igit̃ utriq; custodijs firmatis ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset, quoniā uis aperta nō processisset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his X regij lembi ab Thessalonica cū delectis Gallorū auxiliaribus missi, cū in salo stantes hostiū naues cōspexissent, ipsi obscura nocte simplici ordine q; poterāt proxime litus tenentes intrarūt urbē. Huius noui præsidij fama absistere oppugnatione simul Romanos regemq; cōēgit: circūuecti promontoriū ad Toronē classē appulerūt. Eam quoq; oppugnare adorti, ubi ualida defendi manu animaduenterūt, irritō incepto Demetriadē petunt. Ibi cū appropinquantes repleta mœnia armatis uidissent, præteruecti ad Iolcon classē appulerūt, inde agro uastato Demetriadem quoq; aggressuri. Inter hæc & Cos. ne segnis federet tantū in agro hostico, M. Popiliū cū V milibus militū ad Melibœā urbē oppugnandā mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, qua parte in Thessaliā uergit, opportune imminens super Demetriadem. Primus aduētus hostiū perculit incolas loci: collectis deinde nec opinato pauore animis, discurrūt armati ad portas ac mœnia quā suspecti aditus erant: spemq; extēplo inciderunt capi primo impetu posse. Obsidio igit̃ parabat, & opera oppugnationū fieri cœpta. Perseus cum audisset simul Melibœam à consulis exercitu oppugnari, simul classē Iolci stare, ut inde Demetriadem aggredere: Euphranorem quendā ex ducibus cum delectis duobus milibus Melibœā mittit, eidem imperatū, ut si à Melibœa submouisset Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, q; ab Iolco ad urbē castra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Melibœæ cū in superioribus locis repente apparuisset, cū trepidatione multa relicta opera sunt, ignisq; iniectus: ita à Melibœa abscessum est. Euphranor soluta unius urbis obsidione, Demetriadē extēplo ducit. Nec tū mœnia modo, sed agros etiā cōsiderūt se à populatio nibus tueri posse: & eruptiones in uagos populatores nō sine uulneribus hostiū factę sunt. Circumuecti tamē mœnia sunt Pr. & rex, sitū urbis contēplātes, si qua parte tentare aut opere, aut uī possent. Fama fuit, per Cydantē Cretensem & Antimachū qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenē & Perseā cōditiones amicitia: ab Demetriade certe abscessum est. Eumenes ad consulem nauigat: gratulatus quod prospere Macedonia intrasset, Pergamum in regnum abit. Marcius Figulus prætor parte classis in hiberna Sciathum missa, cum reliquis nauibus Oreum Boëtia: petit: eam urbem aptissimā ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia quicq; in Thessalia erant, mitti com meatus possent. De Eumene rege longe diuersa tradūt. Si Valerio Antiati credas, nec classe adiutum ab eo prætorem esse, cum sæpe eum litteris accersisset, tradit: nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatum quod ut hīsdem castris tenderet permissum non fuerit: ne ut equites quidem Gallos quos secum adduxerat relinqueret impetrari ab eo potuisse. Attalum fratrem eius, & remansisse apud consulem: & sinceram eius fidem æquali tenore, egregiamq; operam in eo bello fuisse. Dum bellum in Macedonia geritur, legati transalpini ab regulo Gallorū (Balanos ipsius tradit nomē, gentis ex qua fuerit non traditur)

traditur) Romā uenerunt, pollicentes ad Macedonicū bellum auxilia. Gratia ab senatu acta, muneraq; missa, torquis aureus duo pondo, & patēre aurea quatuor pondo, equus phaleratus armaq; equestria. Secundum Gallos Pamphyli legati coronam auream ex xx milibus Philippiorum factam in curiā intulerunt: petentibusq; ijs ut id donū in cella I O M poneret, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum: benigneq; amicitiam renouare uolentibus legatis responsum, & binū milium æris singulis missum munus. Tum ab rege Prusia, & paulopost ab Rhodijs, de eadem re longe aliter differētes legati auditi sunt. utraq; legatio de pace reconcilianda cū rege Perseo egit. Prusie preces magis q; postulatio fuere, profitentis & ad id tempus se cum Romanis stetitisse, & quo ad bellum foret staturū. Caterum cum ad se à Perseo legati uenissent de finiēdo cum Romanis bello, & ijs pollicitū deprecatores apud senatum futurum, petere, si possent inducere in animū ut finiant iram: se quoq; in gratia reconciliatæ pacis posse uti. Hæc regij legati, Rhodij superbe cōmemoratis erga P R beneficijs, & penē uictoriæ utiq; de Antiocho rege maiore parte à se uindicta, adiecerunt: cum pax inter Macedonas Romanosq; esset, sibi amicitia cum rege Perseo cōceptam, eam se inuitos, nullo eius in se merito, quoniā ita Romanis uisum sit in societatem se bellū trahere, interrupisse. Tertium se annum multa eius incōmoda belli sentire: mari intercluso inopia insulam premi, amissis maritimis uectigalibus atq; cōmeatibus. Cum id ultra pati nō possent, legatos alios ad Persea in Macedoniā misisse, qui ei denuntiarent, Rhodijs placere pacem eum cōponere cum Romanis: se Romam eadem nuntiatū missos: per quos stetitset quo minus belli finis fieret, aduersus eos quid sibi faciendum esset Rhodios consideraturos esse. Ne nūc quidem hæc sine indignatione legi audiriūe posse certum habeo: inde existimari potest qui habitus animorū audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil respōsum autor est: tantum S C recitatū, quo Caras & Lycios liberos esse iuberet P R: litterasq; extemplo ad utranq; gentem scirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiā uix curia pauloante ceperat, corruisse. Alij responsum esse tradūt: P R & principio eius bellū, haud uanis autoribus cōpertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege aduersus rempub. suam occulta consilia inisse: & si id ante dubium fuisset, legatorum pauloante uerba ad certū redegissee: & plerunq; ipsam se fraudem, etiam si initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuntio in orbe terrarum arbitria belli pacisq; agere: deorum nutu arma sumpturos positurosq; Romanos esse, iam non deos fœderum testes, sed Rhodios habituros. Ita ne tandem ijs pareat, exercitusq; de Macedonia deportentur: Visuros esse quid sibi faciendū sit, quid Rhodij uisuri sint, ipsos scire: populū certe Romanum deuicto Perseo, quod propediem sperent fore, uisurum ut pro meritis cuiusq; in eo bello ciuitatis gratiā dignam referat. Munus tamen legatis in singulos binū miliū æris missum est, quod ij non acceperunt. Litteræ deinde recitatæ Q. Marcij consulis sunt, quemadmodum saltu superato in Macedoniā transisset. Ibi & ex alijs locis cōmeatus remp. prospectos in hys mem habere, & ab Epirotis xx milia modiū tritici, x hordei sumpsisse, ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorū curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis CC fermē opus esse maxime Numidis, nec sibi in his locis ullam copiam esse. S C, ut ea omnia ex litteris consulis fierent, factum est. C. Sulpicius Pr. VI M togarum, xxx tunicarum, & equos deportanda in Macedoniā præbendaq; arbitrato consulis locauit: & legatis Epirotarum pecuniā pro frumento soluit. Et Onesimum Pythonis filium nobilem Macedonem in senatū introduxit. Is pacis semper autor regi fuerat, monueratq; sicut pater eius Philippus institutum usq; ad ultimū uitæ diem seruabat quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morem si non semper crebro tamen usurparet. Postquā de terrere eum à bello nequijt, primo subtrahere sese per alias atq; alias causas, ne interesset ijs quæ non probabat, cepit: postremo cum suspectum se esse cerneret, & proditiōis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit: magno usui consuli fuit. Ea introductus in curiam cum memorasset, senatus in formulam sociorum eum referri iussit: locum lautiam præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani esset ducenta iugera dari, & ædes Tarenti emi: uti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum. Censores censum Idibus Decembribus seuerius

seuerius quàm ante habuerūt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio qui tribunus pl. eos uiolenter accusarat: tribu quoq; is motus, & operarius factus ad opera publica facienda. Cum eis dimidiū ex uectigalibus eius anni attributū ex S C à quæstoribus esset: T. Sēpronius ex ea pecunia quæ ipsi attributa erat, ædes P. Africani ponē Veteres ad Vortumni signū, lanceasq; & tabernas cōiunctas in publicum emit, basilicamq; faciendā curauit, quæ postea Sempronia appellata est. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxime belli curam in sermonibus homines habebāt, quos in annū consules ad finiendū tandem id bellū crearēt. Itaq; S C factum est, ut Cn. Seruilius primo quoq; tempore ad comitia habēda ueniret. S C Sulpicius Pr. ad consulem post paucos dies recitauit, quibus ante diem in urbem uenturū. & Cos. maturauit: & comitia eo die qui dictus erat, sunt perfecta. Cōsules creati L. Æmilius Paulus iterum, septimodecimo anno postq; primo Cos. fuerat, & C. Licinius Crassus. Prætores postero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus, L. Anicius Gallus. Cn. Octavius, P. Fonteius Balbus, M. Ebutius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturius agerētur belli Macedonici stimulabat cura. Itaq; designatos extemplo sortiri placuit prouincias, ut utri Macedonia consuli, cuiq; prætori classis uenisset sciretur: ut iam inde cogitarēt pararentq; quæ bello usui forent, senatumq; consulerent, si qua re consulto opus esset. Latinas ubi magistratū inissent, quod per religiones posset, primo quoq; tempore fieri placere, neq; consulem cui eundū in Macedoniā esset teneri. His decretis, consulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iurisdictiones in urbe, classis & Hispania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ sunt. Cōsulū Æmilio Macedonia, Licinio Italia euenit. Prætores, Cn. Bæbius urbanā, L. Anicius peregrinā, & si quò senatus censuisset, Cn. Octavius Classem, P. Fonteius Hispaniā, M. Ebutius Siciiliā, C. Papirius Sardiniam est sortitus. Extemplo apparuit omnibus nō segniter id bellū L. Æmiliū gesturum præterquàm quod alius uir erat, etiā quod dies noctesq; intentus ea sola quæ ad id bellū pertinerent animo agitabat. Iam omnium primum à senatu petit, ut legatos in Macedoniā mitterent ad exercitus uisendos classemq;, & cōperta referēda quid aut terrestribus, aut naualibus copijs opus est. Præterea ut explorarent copias regiās quantū possent, quaque prouincia nostra quā hostiū foret: utrum intra saltus castra Romani haberēt, an iam omnes angustiae exuperatæ & in æqua loca peruenissent: qui fideles nobis socij, qui dubij suspensaq; ex fortuna fidei, qui certi hostes uiderentur: quanti preparati cōmeatus, & unde terrestri itinere unde nauibus supportarentur: quid ea æstate terra mariq; rerū gestarum esset: ex his bene cognitis certa in futurū cōsilia capi posse ratus. Senatus Cn. Seruilio Cos. negotiū dedit, ut is in Macedoniam quos L. Æmilio uideretur legaret. Legati biduo post profecti, Cn. Domitius Ænobarbus, A. Licinius Nerua, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatū esse nūtiatum est, in Romano agro simul in Veientibus: nouendiale sacrū factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quintilius Varus flamen Martialis, & M. Claudius Marcellus Xuir, in cuius locū Cn. Octavius suffectus. Et iam magnificentia crescēte notatū est, ludis Circensibus P. Cornelij Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilis curulis LXIII africanas, & XL urfos & elephantos luisse. L. Æmilio Paulo, C. Licinio Coss. Idib. Marcij principio insequentis anni, cū in expectatione patres fuissent, maxime quid nam cōsul de Macedonia cuius ea prouincia esset referret, nihil se habere Paulus quod referret, cū nondū legati redissent, dixit. Cæterū Brundisij legatos iā esse, bis ex cursu Dyrraciū eiectiones. Cognitis mox, quæ nosci prius in rem esset, relatum: id fore infra per paucos dies. Et ne quid profectionē suā teneret, pridie Id. April. Latinis esse cōstitutā diem. Sacrificio rite perfecto, se & Cn. Octaviū simul senatus censuisset exituros esse: C. Licinio collegæ suo fore curæ se absente, ut si qua parari mittiue ad id bellū opus sit parerentur mittanturq;. Interea legationes exterarū nationū audiri posse. Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus uocati sunt. Sordidati, barba & capillo promisso, cū ramis oleæ ingressi curiā, pcubuerūt: & oratio q; habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, q obles Romæ fuerat: p honestā speciē maioris Ptolemæi reducēdi in regnū, bellū cū minore fratre eius, q tū Alexandriā tenebat, gerēs: & ad Pelusiū nauali prælio uictor fuerat, & tumultuario opere pōte per Nilū facto trāsgressus cū exercitu obsidione ipsam Alexan-

Alexandriā terrebat: nec procul abesse quin potiretur regno opulentissimo uidebat. Ea legati querentes orabant senatū, ut opem regno regibusq; amicis imperio ferrent. Ea merita P R in Antiochum, eam apud omnes reges gentesq; autoritatem esse: ut si legatos misissent, qui denuntiarent non placere senatui socijs regibus bellum fieri, extemplo abscessurus à mœnibus Alexandræ abducturusq; exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam uenturos cum pudore quodā P R quod nullo opem in ultimo discrimine fortunarū tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popiliū Lenatem, & C. Decimium, & C. Hostilium, legatos ad finiendū inter reges bellū miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iussi, & nuntiare, ni abstinatur bello, per utrum stetisset, cum nō pro amico nec pro socio habituros esse. His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo expectati uenerunt, uti nisi uesper esset extemplo senatū uocaturi consules fuerint. Postero die senatus fuit, legatiq; auditi sunt. Ii nuntiāt, maiore periculo quā emolumento exercitū per inuios saltus in Macedoniā inductum. Pieriā, quō processisset, regē tenere: castra castris prope ita collata esse, ut flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnādi potestātē facere, nec nostris uim ad cogendum esse: hyemem etiā asperam rebus gerendis interuenisse, in otio militem alii, nec plus quā VI frumentū habere. Macedonū dici XXX milia armatorum esse. Si Ap. Claudio circa Lycinidū satis ualidus exercitus foret, potuisse ancipiti bello distingere regem: nunc & Appiū & quod cū eo præsidiū sit, in summo periculo esse: nisi propere aut iustus exercitus eō mittatur, aut illi inde deducant. Ad classem se ex castris profectos, sociorum naualium partem morbo audisse absumptā, partē, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos suas abiisse. & homines nauibus deesse: qui sint, neq; stipendiū accepisse, neq; uestimenta habere. Eumenei classemq; eius, tanquam uento allatas naues, sine causa & uenisse, & abiisse: nec animū eius regis cōstare satis uisum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie cōstantem fidem nuntiabant. Legatis auditis, tūc de bello referre sese L. Æmilius dixit. Senatus decreuit uti octo legiones, parem numerū tribunorū consules & populus crearet: creati aut neminē eo anno placere, nisi qui honorē gessisset. Tum ex omnibus Tr. mil. uti L. Æmilius in duas legiones in Macedoniā quos eorū uelit eligat: & ut solenni Latinarum perfecto, L. Æmilius Cos. Cn. Octauius Pr. cui classis obtigisset, in prouinciā pficiscant. Additus est his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iurisdictio erat. Eū in prouinciā Illyricū circa Lycinidū Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Licinio consuli imposita: is VII milia ciuiū Romanorum & equites CCC scribere iussus: & socijs nominis Latini septem milia peditum imperare, CCC equites: & Cn. Seruilio Galliā obtinenti prouinciā litteras mittere, ut DC equites cōscriberet. Hūc exercitū ad collegā primo quoq; tēpore mittere in Macedoniā iussus: neq; in ea prouincia plus q̄ duas legiones esse, eas repleri, ut sena milia peditū, trecenos haberēt equites, ceteros equites peditesq; in præsidijs disponi. Qui eorū idonei ad militandū nō essent, dimitti. X præterea milia peditū imperata socijs, & DCCC equites. Id præsidiū additū Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniā est iussus, quina milia peditū & ducenos habentes, trecenos equites. & in classem V milia naualiū sociū sunt scripta. Licinius consul duabus legionibus obtinere prouinciā iussus: eō addere sociorū X milia peditū, & DC equites. SC perfectis L. Æmilius Cos. è curia in contionem processit orationemq; talem habuit. Animaduertisse uideor Quirites, maiore mihi sortito Macedoniā prouinciā gratulationem factam, quā cū aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum inissem: neq; id ob aliam causam, quā quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimastis dignum maiestate P R exitum per me imponi posse. deos quoq; huic fauisse sorti spero, eosdemq; in rebus gerendis affuturos esse. Hæc partim opinari, partim sperare possum. Illud affirmare pro certo habeo audeoq; me omni ope adniscurum esse, ne frustra uos hanc spem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decreuit, & (quoniam extemplo proficisci placet, neq; ego in mora sum) C. Licinius collega, uir egregius, æq; enixe parabit ac si ipse id bellum gesturus esset. Vos quæ scripsero senatui aut uobis, credite: rumores credulitate uestra ne alatis,

tis, quorum autor nemo extabit. Nam nunc quidem quod uulgo fieri hoc præcipue bello ani-
 maduerti, nemo tam famæ contemptor est, cuius non debilitari animus possit. In omnibus
 circulis, atque etiam (si diis placet) in conuiuijs sunt qui exercitus in Macedoniam ducant: ubi ca-
 stra locanda sint sciant, quæ loca præsidijs occupanda, quando aut quo saltu intranda Mace-
 donia: ubi horrea ponenda, quæ terra mari subuehantur commeatus: quando cum hoste ma-
 nus conferendæ, quando quiescendum sit. Nec quid melius faciendum sit modo statuunt, sed
 quidquid aliter quàm ipsi censuere factum est, cõsulem ueluti dicta die accusant. Hæc magna
 impedimenta res gerentibus sunt. Neque enim omnes tam firmi & constantis animi cõtra ad-
 uersum rumorem esse possent, quàm Fabius fuit: qui suum imperiũ minui per uanitatem po-
 puli maluit, quàm secunda fama male rem gerere. Non sum is qui non existimem admonen-
 dos duces esse: immo eum, qui de sua unius sententia omnia gerat, superbum iudico magis quàm
 sapientem. Quid ergo est? Primũ a prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & usu doctis
 monendi imperatores sunt: deinde ab his qui intersunt gerendis loco, qui hostem qui tempo-
 rum opportunitatem uident, qui in eodem uelut nauigio participes sunt periculi. Itaque si quis
 est qui quod è repub. sit suadere se mihi in eo bello quod gesturus sum confidat, ne denegat
 operam reipub. & in Macedoniam mecum ueniat: naue, equo, tabernaculo, uiatico etiã a me
 iuuabitur. Si quem id facere piget, ocium urbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne gu-
 bernauerit. Sermonum satis ipsa præbet urbs: loquacitatem suam contineat: nos castrensibus
 consilijs contentos futuros esse sciat. Ab hac concione, Latinis quæ pridie Calend. April. fue-
 runt, in monte sacrificio rite perpetrato, protinus inde & Cos. & Pr. Cn. Octavius in Macedo-
 niam profecti sunt. Traditum est memoriæ, maiore quàm solita frequentia prosequentiũ con-
 sulem celebratum: ac propè certa spe ominatos esse homines, finem esse Macedonico bello,
 maturumque reditum cum egregio triumpho consulis fore. Dum hæc in Italia geruntur, Per-
 seus quod iam inchoatum perficere, quia impensa pecuniæ facienda erat, nõ inducebat in ani-
 mum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adiungeret: hoc postquàm intrasse saltum Roma-
 nos, & adesse discrimen ultimum belli animaduertit, non ultra differendum ratus: cũ per Hip-
 piam legatum CCC argenti talenta pactus esset, ita ut obsides ultro citroque darentur, Pan-
 taucum misit ex fidissimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantaucus re-
 gi Illyrio occurrit: ibi & iusiurandum ab rege & obsides accepit. Missus & a Gentio est lega-
 tus nomine Olympio, qui iusiurandum a Perseo obsidesque exigeret. Cum eodem ad pecuni-
 am accipiendam missi sunt: & autore Pantauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent
 Parmenio & Morcus destinatur. Quibus ita mandatum, uti iureiurando obsidibusque & pe-
 cunia accepta, tum demum Rhodum proficiscerentur. Duorum simul regum nomine incitari
 Rhodios ad bellum Romanum posse. Adiunctam ciuitatem, penes quam unam tum rei na-
 ualis gloria esset, nec terra, nec mari spem relicturam Romanis. Venientibus Illyrijs, Perseus
 ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ conue-
 nerunt circumfuso agmine equitum facta, quos adesse foederi sancitæ cũ Gentio societatis uo-
 lebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum ijs adiecturam. & obsides in conspectu o-
 mnium dati acceptique: & Pellam ad thesauros regios missis qui pecuniam acciperent, qui Rho-
 dum irent cum Illyrijs legatis Thessalonica conscendere iussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper
 ab Rhodo uenerat: autoribusque Dione & Polyarato principibus ciuitatis eius, affirmabat
 Rhodios paratos ad bellum esse. Is princeps iunctæ cum Illyrijs legationis datus est. Eodem
 tempore & ad Eumenen, & ad Antiochum communia mandata, quæ subijcere conditio re-
 rum poterat. Natura inimica inter se esse liberam ciuitatem & regem. Singulos P R aggredi,
 & quod indignius sit, regum uiribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem suum oppres-
 sum: Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochũ oppugna-
 tum: in se nunc & Eumenen & Prusian armatos esse. Si Macedonia regnum sublatum foret,
 proximam Asiam esse: quam iam ex parte sub specie liberandarum ciuitatum suam fecerint:
 deinde Syriam. Iam Prusiam Eumeni honore præferri, iam Antiochũ uictorem præmio bel-
 li ab Ægypto arceri. Hæc cogitantem providere iubebat, ut aut ad pacem secum faciendam
 com-

compelleret Romanos, aut perseverantes in bello iniusto communes duceret omnium regum hostes. Ad Antiochum aperta mandata erant, ad Eumenen per speciem captiuorum redimendorum missus legatus erat: uerum occultiora quaedam agebantur, quae in praesentia inuisum quidem & suspectum Romanis Eumenen falsis grauioribus. Proditor enim ac propè hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude & avaritia certant. Cydas erat Cretensis ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari suo militate apud Persea, inde postea ad Demetriadem semel cum Menecrate quodam, iterum cum Antiocho regis ducibus sub ipsis moenibus urbis collocutus fuerat. Eropon quoque, qui tunc missus est, duabus ad eundem Eumenen iam ante legationibus functus erat. Quae colloquia occulta & legationes infames quidem erant, sed quid actum esset, quid inter reges conuenisset, ignorabatur. Res autem ita sese habuit. Eumenes neque fauit uictoriae Persei, neque bello eum inuadere animo habuit: non tam quia paternae inter eos inimicitiae erant, quam ipsorum odii inter se accense. Non ea regum aemulatio, ut aequo animo, Persea tantas adipisci opes, tantamque gloriam quam ta Romanis uictis eum manebat, Eumenes uisurus fuerit. Cernebat & Persea iam inde ab initio belli omni modo spem pacis tentasse, & indies magis quo propior ad moueret terror nihil neque agere aliud neque cogitare. Romanos quoque quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, & ipsos duces & senatum non abhorrire a finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac utriusque partis uoluntate explorata, quod fieri etiam sua sponte taedio ualidioris metu infirmioris credebatur posse, in eo suam operam uenditare concilianda gratia magis cupit. Nam modo ne iuuaret bello Romanos terra marique, modo pacis patrandae cum Romanis paciscebatur mercedem: ne bello interesset M & D. in utroque non fidem modo se, sed obsides quoque dare paratum esse ostendebat. Perseus ad rem inchoandam promptissimus erat cogente metu, & de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conueneratque ut accepti Cretam mitterentur, ubi ad pecuniae mentionem uentum erat, ibi haesitabat: & utique alteram in tanti nominis regibus turpem ac sordidam, & danti & magis accipienti mercedem esse. Malebat in spem Romanae pacis non recusare impensam: sed eam pecuniam perfecta re daturum, interea Samothracae in templo depositurum. Ea insula cum ipsius ditionis esset, uidere Eumenes nihil interesse an Pellae pecunia esset: id agere ut partem aliquam praesentem ferret. Ita nequiquam inter se captati nihil praeter infamiam mouere. Nec haec tantum Perseo per avaritiam est dimissa res, cum pecuniam tutam & pacem habere per Eumenen, quae uel parte regni redimenda esset: ac receptus protrahere inimicum mercede onustum, & hostes merito ei Romanos posset facere. Sed etiam Gentij regis parata societas: & tum Gallorum effusorum per Illyricum ingens oblatum avaritia dimissum est. Veniebant x milia equitum par numerus peditum, & ipsorum iungentium cursum equis, & in uicem prolapsorum equitum uacuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques denos praesentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his Perseus ab Enipeo ex castris profectus obuiam cum dimidia copiarum parte, denuntiare per uicos urbesque quae uiae propinqua sunt coepit, ut comestus expedirent, frumenti uini pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasque & sagula donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos diuideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem peruenit, & in ripa fluminis Axij posuit castra: circa Desudaba in Macedonia exercitus Gallorum confederat mercedem pactam opperiens. Eo mittit Antigonus ex purpuratis unum, qui iuberet multitudinem Gallorum ad Bylazora (Paeoniae is locus est) castra mouere, principes ad se uenire frequentes. Lxxv milia ab Axio flumine & castris regis aberant. Haec mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, adiecitque per uiam quanta omnium praeparata cura regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes aduenientes uestis argenti equorumque excepturus rex esset: de his quidem se coram cognituros respondent. Illud quod praesens pepigissent interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesque diuidendum esset, secum adduxisset. Cum ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, Abi, renuntia ergo, inquit, regi: nisi aurum obsidesque accepissent, nusquam inde Gallos longius uestigium moturos. Haec relata regi cum essent aduocato consilio, cum quid omnes suaturi essent appareret: ipse pecuniae quam regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum differere. Multorum

iam ante cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne grauiiores eos socios habeant quam hostes Romanos. Quinque milia equitum sat esse, quibus & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timeant. Apparebat in omnibus mercedem multitudinis timere, nec quidquam aliud: sed cum suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus qui nuntiaret, quinque milium equitum opera tantum uti regem, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audiuerunt barbari, ceterorum quidem fremitus fuit indignantium se frustra excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinque milibus quod conuenisset numeraret. Cum aduersus id quoque misceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuntio (quod uix sperauerat ipse posse contingere) retro ad Histrum perpopulati Thraciam quam uicina erat uiae redierunt. Quae manus quieto sedente rege ad Enipeum, aduersus Romanos Perrebiae saltum in Thessaliam traducta, non agros tantum nudare populando potuit, ne quos inde Romani comenatus expectarent, sed ipsas excindere urbes, tenente ad Enipeum Perseo Romanos, ne urbibus socijs opitulari possent. Ipsis quoque Romanis de se cogitandum fuisset: quando neque manere amissa Thessalia unde exercitus alebatur potuissent, neque progredi, cum
 * ex aduerso castra Macedonum, qui ea pependerant spe, haud mediocriter debilitauit. Eadem auaritia Gentium regem sibi alienauit. Nam cum CCC talenta Pelle missa Gentio numerasset, signare eos pecuniam passus. Inde X talenta ad Pantaucum missa, eaque praesentia dari regi iussit: reliquam pecuniam signatam Illyriorum signo portantibus suis praecipit paruis itineribus ueherent: dein cum ad finem Macedoniae uentum esset, subsisterent ibi ac nuntios ab se operirentur. Gentius exigua parte pecuniae accepta, cum assidue Pantauco ad lacestandos hostili facto Romanos stimuletur, M. Perpennam & L. Petiliu legatos, qui tum forte ad eum uenerant, in custodiam coniecit. Hoc audito Perseus, contraxisse eum necessitates ratus ad bellum utique cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniam portabat misit: uelut nihil aliud agens, quam ut quanta maxima posset praeda ex uicto Romanis referuaretur. Et ab Eumene Eropontis ignotis quae occulte acta erant, redit. De captiuis actum esse & ipsi euulgauerant, & Eumenes consulem uitandae suspicionis causa certiore fecit. Perseus post reditum ab Eumene Eropontis spe deiectus, Antenorem & Callippum praefectos classis cum XL lembis (adiectae ad hunc numerum quinque priestes erant) Tenedum mittit, ut inde sparsae per Cycladas insulas naues, Macedoniam cum frumento petentes, tutarentur. Cassandreae deductae naues, in portus primum qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari cum traiecissent: stantes in portu Rhodias apertas naues Eudamumque praefectum earum, inuiolatas atque etiam benigne appellatos dimiserunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portus Eumenis rostratis quibus Damius praerat, inclusas esse: circuectus propere ac summotis terrore hostium nauibus, onerarias datis qui prosequerentur X lembis in Macedoniam mittit: ita ut in totum profecti redirent Tenedum. Nono post die ad classem iam ad Sigium stantem redierunt. Inde Subota (insula est interiecta Eleae & Atho) transiunt. Forte postero die quam Subota classis tenuit, quinque & XXX naues quas hippagogus uocat, ab Elea profectae cum equitibus Gallis equisque, Phanas promontorium Chiorum petebant, unde transmittere in Macedonia possent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altum ferri cum ex specula signum datum Antenori esset, profectus a Subotis, inter Erythrarum promontorium Chiumque quae artissimum fretum est, eis occurrit. Nihil minus credere praefecti Eumenis, quam Macedonum classem in illo uagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum directaeque in se prorae, hosteis appropinquare apparuisset: tunc iniecta trepidatio est, cum resistendi spes nulla esset, inhabili quoque nauium genere, & Gallis uix quietem ferentibus in mari. Pars eorum qui propiores continenti littori erant, in Erythream enarunt: pars uelis datis ad Chium naues eiecere, relictisque equis effusa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi accessuque commodiore cum exposuissent armatos, partim in uia fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt: partim ante portam exclusos: clauferant enim Chii portam, ignari qui fugerent aut sequerentur. DCCC ferme Gallorum

Gallorū occisi, CC uiui capti: equi pars in mari fractis nauibus absumpti, partim neruos succiderunt in litore Macedones. XX eximiae equos formae cum captiuis, eosdē x lembos, quos ante miserat, Antenor deuehere Thessalonicam iussit, & primo quoq; tempore ad classem reuertī; Phanis se eos expectaturum. Triduum ferme classis ad urbem stetit. Phanas inde progressi sunt, & spe celerius reuersis x lembis euecti Aegeo mari Delum traiecerunt. Dum hac geruntur, legati Romani C. Popilius & C. Decimius, & C. Hostilius à Chalcide profecti tribus quinquereimis Delum cū uenissent, lembos ibi Macedonū XL, & v regis Eumenis quinquereimis inuenerunt. Sanctitas templi insulaq; inuiolatos praestabat omnes. Itaq; permixti Romaniq; & Macedones, & Eumenis nauales socij, in templo, inducias religione loci praebente, uersabantur. Antenor Persei praefectus, cū aliquas alto praeferrī onerarias naues ex speculis significatum foret: parte lemborū ipse insequens, parte per Cyclades disposita, praeterquam si quae Macedoniā peterent, omnes aut supprimebat, aut spoliabat naues: quibus poterat Popilius aut Eumenis naues, succurrebat: sed uecti nocte binis aut ternis plerunq; lembis Macedones fallebant. Per id fere tempus legati Macedones Illyrijq; simul Rhodū uenerunt: quibus auctoritatem addidit, nō lemborū modo aduentus passim per Cycladas atq; Aegeum uagantium mare, sed etiā coniunctio ipsa regū Persei Gentijq;, & fama cū magno numero peditum equitumq; uenientū Gallorum. Et iam cū accessissent animi Dioni ac Polyarato qui Persei partiū erant, non benigne modo responsum regibus est, sed palam pronūtiatum bello finem se auctoritate sua imposituros esse: itaq; ipsi quoq; reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendā. Iam ueris principiū erat, nouiq; duces in prouinciam uenerant: Cos. Æmilius in Macedoniā, Octauius Oreum ad classem, Anicius in Illyricū, cui bellandum aduersus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydica genitus, fratres duos Platorem utroq; parente, Carauantium matre eadem natū habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minus suspecto, Platorem occidit: & duos amicos eius, Ettritum & Epicadum, impigros uiros: quo tutius regnaret. Fama fuit Honuni Dardanorū principis filiam Etutam pacto fratri eum inuidisse, tanquā his nuptijs adiungenti sibi Dardanorū gentem: & similis id uero fecit ducta ea uirgo. Platore interfecto grauis deinde dempto fratris metu popularibus esse coepit: & uiolentiam insitam ingenio intemperantia uini accendebat. Cæterū, sicut ante dictum est, ad Romanū incitatus bellū, Lissum omneis copias contraxit. XV M armatorum fuerunt. Inde fratre in Cauiorum gentem ui aut terrore subigendā cū mille peditibus & quinquaginta equitibus misso, ipse ad Bassaniam urbem quinq; milia ab Lisso ducit. Socij erant Romanorum: itaq; per missos nuntios prius tentati, obsidionem pati quā dedere sese maluerunt. Carauantiū in Cauijs Durniū oppidū aduenientem benigne accepit: Carauantis altera urbs exclusit: & cū agros eorum effuse uastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Iam & Ap. Claudius, adsumptis ad eum exercitū quem habebat Bullianorū & Apolloniatium & Dyrracinorū auxilijs, profectus ex hibernis circa Genuuum amnem castra habebat: audito foedere inter Persea & Gentiū, & legatorum uiolatorum iniuria accensus, bellum haud dubie aduersus eum gesturus. Anicius Pr. eo tempore Apolloniæ auditis quae in Illyrico gererentur, praemissisq; ad Appium litteris, ut se ad Genuuum opperiretur, triduo & ipse in castra uenit: & ad ea quae habebat auxilia, Partinorū iuuentutis duobus milibus peditū & equitibus CC, peditibus Epicadus equitibus Algalsus praerat. Parabat ducere in Illyricum, maxime ut Bassanitas solueret obsidione: tenuit impetum eius fama lemborum uastantium maritimam oram. LXXX erant lembi, autore Pantauco missi à Gentio ad Dyrracinorum & Apolloniatium agros populandos. Tum classis ad

to eo tradiderunt se: deinceps & urbes regionis eius idem faciebant, adiuuante inclinationem animorū clementia in omneis & iustitia praetoris Romani. Ad Scodram inde uentum est, id quod belli caput fuerat: non eo solū quod Gentius eam sibi ceperat uelut regni totius arcē, sed etiā quod Labeatium gentis munitissima longe est & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clausala latere urbis quod in orientem patet praefluens, Barbana ab regione occidentis ex

Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini, quod ortum ex monte Scodro, multis & alijs auctum aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longe altissimus regionis eius, ab oriente Dardaniam subiectam habet, à meridie Macedoniam, ab occasu Illyricum. Quanquā munitum situ naturali oppidū erat, gensq; id tota Illyriorū & rex ipse tuebatur: tamen prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia secuturam esse ratus, & repentinū ualiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quod si clausis portis muros portarumq; turreis dispositis armatis defendissent, uano cū incepto mœnibus pepulissent Romanos. Nūc porta egressi prælium loco æquo maiore animo cōmiserunt quā sustinuerunt. Pulsi enim & fuga conglobati, cū CC amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantū intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de statu rerum suarū posset. Triduo in hoc dato, cū castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent, nauem conscendit & flumine Barbano nauigat in lacum Labeatum, uelut secretum locum petens ad consultandū: sed, ut apparuit, falsa spe excitus, Carauantium fratrem multis milibus armatorū actis ex ea regione in quam missus erat aduentare, qui postq; euauit rumor, tertio post die nauem eadem secūdo amni Scodram demisit: præmissisq; nuntiis ut sibi appellandi prætoris potestas fieret, copia facta in castra uenit. Et principiū orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ, postremo ad preces lacrimasq; effusus, genibus prætoris accidens in potestatem sese dedit. Primo bonū animum habere iussus, ad cœnam etiā inuitatus, in urbem ad suos rediit, & cum prætore eo die honorifice est epulatus: deinde in custodiam C. Cassio Tr. militū traditus, uix gladiatorio accepto x talentis ab rege rex ut in eam fortunā recideret. Anicius Scodra recepta nihil prius quā requisitos Petiliū Perpennamq; legatos ad se duci iussit: quibus splendore suo restituto, Perpennam extemplo mittit ad comprehendēdos amicos cognatosq; regis, qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus Etleuam uxorem cū filijs duobus Scerdilio Pleuratoq; & Carauantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bello Illyrico intra xxx dies perfectō, nuntiū uictoriæ Perpennam Romam misit: & post dies paucos Gentii regem ipsum cū parente cōiuge ac liberis ac fratre alijsq; principibus Illyriorū. Hoc unū bellum prius perpetratum q̄ cœptū Romæ auditum est. Quibus diebus hæc agebant, Perseus quoq; in magno terrore erat, propter aduentum simul Æmilij noui cōsulis, quē cū ingentibus minis aduentare audiebat, simul Octauij Pr. Nec minus terroris à classe Romana & periculo maritimæ oræ habebat Thessalonica. Eumenes & Athenagoras præerant cū paruo præsidio MM cetratorū. Eō & Androclen præfectū mittit, iussu sub ipsis naualibus castra habere. Æniam M equites cum Antigono misit ad tutandam maritimā oram, ut quocunq; litore applicuisse naues hostiū audissent, extemplo ferrent agrestibus opem. V M Macedonū missa ad præsidium Pythoi & Petræ, quibus præpositi erāt Histiaus & Theogenes & Midon. His profectis ripam munire Enipei fluminis aggressus est, quia sicco alueo transiri poterat. Huic ut omnis multitudo uacaret, sceminæ ex propinquis urbibus coactæ cibaria in castra afferebant: miles iussus ex propinquis siluis

postremo sequi se utrariorum ad mare, quod minus CCC passus aberat, iussit, & in litore alios alibi modicis interuallis fodere. Montes ingentis altitudinis spem faciebāt, eo magis quia nullos apertos euengerent riuos, occultos cōtinere latices, quorū uenæ in mare permanētes undē miscerentur. Vix deducta summa harena erat, cū scaturiges turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidam multamq; fundere aquā uelut deūm dono cœperunt. Aliquantū ea quoq; res duci famæ & autoritatis apud milites adiicit. Iussis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis primisq; ordinibus uadit ad contemplandos transitus, quā descensus facilis armaris, quā in ulteriorem ripam minime iniquus ascensus esset. His satis exploratis, illa quoq; primum ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiūq; ducis fierēt prouidit. Vbi omnibus simul pronuntiaretur quod fieret, neq; omnes exaudirēt, incerto imperio accepto alios ab se adiicientes, plus eo quod imperatū sit, alios minus facere: clamores deinde dissonos

dissonos oriri omnibus locis, & prius hostes quàm ipsos quid paretur scire. Placere igitur, Tr. militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum & dein singulos proximo cuiq; in ordine centurioni dicere quid opus facto sit: siue à primis signis ad nouissimum agmen, siue ab extremis ad primos perferendum imperium sit. Vigiles etiam nouo more scutum in uigiliam ferre uetuit: non enim in pugnam uigilem ire ut armis utatur, sed ad uigilandū: ut cum senserit hostium aduentum, recipiat se excitetq; ad arma alios. Scuto præ se erecto stare galeatos: deinde ubi fessi sint innixos pilo, capite super marginē scuti posito sopitos stare: ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste possit, ipse nihil prouideat. Stationū quoq; morem mutauit. armati omnes, & frenatis equis equites, diem totum perstabant. id cum æstiuis diebus urente assiduo sole fieret, tot horarum æstu & languore ipsos equosq; fessos, integri sæpe adorti hostes uel pauci plures uexabant. Itaque ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios iussit: ita nunquam fatigatos recens hostis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronuntiasset, adiecit urbanæ concioni cōuenientem orationem. Vnum imperatorem in exercitu prouidere & consulere quid agendum sit debere, nunc per se, nunc cum ijs quos aduocauerit in consilium: qui nō sint aduocati eos nec palam nec secreto iactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere: corpus ut quàm ualidissimum & perniciosissimum habeat, arma apta, cibum paratū ad subita imperia: cætera scire de se dijs immortalibus & imperatori suo curæ esse. In quo exercitu milites consul & imperator rumoribus uulgi circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod sit officium imperatoris prouisurum, ut bene gerendæ rei occasionem eis præbeat: illos nihil quid futurum sit quærere, ubi datum signum sit, tum militarem operam nauare. Ab his præceptis concionem dimisit, uulgo etiam ueteranis fatentibus, se illo primum die tanquam tirones quid agendum esset in re militari didicisse. Non sermonibus tantum his, cum quanto assensu audissent uerba consulis, ostenderunt: sed rerum præsens effectus erat. Neminem totis mox castris quietum uideres. acuere alij gladios: alij galeas bucculasq; scutorum, alij loricas tergere: alij aptare corpori arma, expeririq; sub his membrorum agilitatem: quater alij pila, alij micare gladijs, mucronemq; intueri: ut facile quis cerneret, ubi primum conferendi manum cum hoste data occasio esset, aut uictoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perseus quoque, cum aduentu consulis simul & ueris principio strepere omnia moueriq; apud hostes uelut nouo bello cerneret: mota à Phila castra in aduersa ripa posita: nunc ad contemplanda opera sua circumire ducem, haud dubie transitus speculantem:

norum esse. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regi q; eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primo suppressere in occulto famā eius rei est conatus, missis qui Pantaucum inde uenientem appropinquare castris uetarent: sed iam & pueri quidā uisi ab suis erant inter obsideis Illyrios ducti, & quo quæq; accuratius curatur, eo facilius loquacitate regionum ministrorum emanant. Sub idem tempus Rhodij legati in castra uenerunt, cum ijsdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentē iram patrū excitauere. Multo iniquioribus animis à castrensi consilio auditi sunt. Itaq; cum alij præcipientes sine responso agendos castris, pronūtiavit post diem quintumdecimum se responsum daturū. Interim ut appareret quantum pacificantium Rhodiorum autoritas ualuisset, cōsultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibusdam & maxime maioribus natu, per Enipei ripam munitionesq; uim facere: cōfertis & uim facientibus resistere Macedonas non posse, ex tot castellis aliquāto altioribus ac munitionibus, quæ ualidis præfidijs insedissent, priore anno deiectos. alijs placebat Octauium cum classe Thessalonicam petere, & populatione maritimæ oræ distringere copias regias: ut altero ab tergo se ostendente bello, circumactus ad interiorem partē regni tuendam, nudare aliqua parte transitus Enipei cogeretur. Ipsi natura & operibus inexuperabilis ripa uidebatur: & præterquàm quod tormenta ubiq; disposita essent, missilibus etiam melius & certiore ictu hosteis uti audierat. Alio spectabat mens tota ducis: dimissoq; consilio Perrebos mercatores Schoenum & Menophilum, notæ & fidei iam sibi & prudentiæ homines, accersitos secreto percunctatur,

quales ad Perrebiā transitus sint. Cum loca non iniqua esse dicerent, praesidijs autem regis obsideri: spem cepit, si nocte improviso ualida manu aggressus nec opinanteis esset, deijci praesidia posse. Iacula enim & sagittas & cætera missilia in tenebris, ubi quid petatur procul pro- uideri nequeat, inutilia esse: gladio comminus geri rem in permixta turba, quo miles Roma- nus uincat. His ducibus usus, prætorem Octauium accersitum, exposito quid pararet, He- racleam cum classe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinque delectis milibus Heracleam mittit, uelut classem consensuros ad maritimam oram interioris Macedoniae, quod in consilio agitatum erat, uastandam. Secreto indicatum cibaria his præparata ad clas- sem esse, ne quid eos moraretur. Inde iussi duces itineris ita diuidere uiam, ut quarta uigilia tertio die Pythoum adoriri possent. Ipse postero die, ut distineret regem ab circumspectu re- rum aliarum, prima luce medio in alueo cum stationibus hostium prælium commisit: pu- gnatumque utrinque est leui armatura, nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari poterat. Descensus ripae utriusque in alueum trecentorum ferme passuum erat: medium spa- tium torrentis alibi aliter cauati paulo plus quam mille passus patebat. Ibi in medio, spectan- tibus utrinque ex uallo castrorum hinc rege, hinc consule cum suis legionibus, pugnatum est. Missilibus procul regia auxilia melius pugnabant, comminus stabilior & tutior aut parma, aut scuto Ligustino Romanus erat. Meridie ferè receptui cani suis consul iussit: ita eo die di- remptum prælium est, haud paucis utrinque interfectis. Sole orto postero die, iritatis cer- tamine animis etiam acrius concursum est: sed Romani, non ab his tantum cum quibus con- tractum certamen erat, sed multo magis ab ea multitudine, quæ disposita in turribus stabat, omni genere missilium telorum ac saxis maxime uulnerabatur. Vbi propius ripam hostium subissent, tormentis missa etiam ad ultimos perueniebant. Multo pluribus eo die amissis, con- sul paulo serius recepit suos. Tertio die prælio abstinuit, digressus ad imam partem castrorum, ueluti per deuexum in mare brachium transitum tentaturus. Perseus quod in oculis erat

anni post circumactum solistitium erat, hora diei iam ad meridiem uergebat, iter multo pul- uere & incalcescente sole factum erat, lassitudo & sitis iam sentiebatur, & meridie instaret: ma- gis accessurum utrumque apparebat. Statuit sic affectos recenti atque integro hosti non obij- cere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrinque erat, ut consuli non minore arte ad suos eludendos quam ad hosteis opus esset. Nondum omnibus instructis, instabat tribunis militum ut maturarent instruere, circumibat ipse ordines, animos militum hortando in pu- gnam accendebat. Ibi primo alacres signum poscebant: deinde quantum increfcere æstus, & uultus minus uigentes & uoces segniores erant, & quidam incumbentes scutis nixique pilis sta- bant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem castrorum, & impedi- menta constituerent. Quod ubi fieri milites sensere, alij gaudere palam quod fellos uia labor- re flagrantissimo æstu non coëgisset pugnare: legati circa imperatorem ducesque externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum consulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat suam. Tunc mutatione consilij subita cum alij silerent, Natica unus ex omnibus ausus est monere consulem, ne hostem quidem ludificatos priores imperatores, fugiendo certamen manibus emittere, uereri ne nocte abeat sequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniae: exercitusque, sicut prioribus ducibus, per calles saltusque Macedonicorum montium uagando circumagatur. Se magnopere suadere: dum in campo patenti hostem habeat, aggrediatur, nec oblatam occasionem uincendi amittat. Consul nihil offensus libera admonitione tam clari adulescentis: & ego, inquit, animum istum habui Natica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis bel- licasibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit. Non operæ sit stan- ti nunc in acie docere, quibus de causis hodie quiescere melius sit: rationes alias reposcito, nunc auctoritate ueteris imperatoris contentus eris. Conticuit adulescens: haud dubie uidere aliqua impedimenta pugnae consulem, quæ sibi non apparerent. Paulus postquam metata castra impedi-

impedimentaꝫ collocata animaduertit, ex postrema acie triarios primos subducit, deinde principes, stantibus in prima acie hastatis, si quid hostis moueret: postremo hastatos, ab dextro primum cornu singulorum paulatim signorum milites subtrahens. Ita pedites, equitibus cum leui armatura ante aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti: nec ante quàm prima frons ualli ac fossa perducta est, ex statione equites reuocati sunt. Rex quoque, cum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus quod per hostem moram fuisse pugnae scirent, & ipse in castra copias reduxit. Castris permunitis C. Sulpicius Gallus tribunus militum secundae legionis qui praetor superiore anno fuerat, consulis permisso ad concionem militibus uocatis pronuntiavit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda usque ad quartam horam noctis lunam defecturam esse. Id quia naturali ordine statim temporibus fiat, & sciri ante & praedici posse. Itaque quemadmodum, quia certi solis lunaeꝫ & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente exiguo cornu fugere lunam non mirarentur: ita ne obscurari quidem, cum condatur umbra terrae, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembres infecuta est dies, edita hora luna cum defecisset, Romanis militibus Galli sapientia propè diuina uideri: Macedonas ut triste prodigium occasum regni perniciemꝫ gentis portendens mouit: nec aliter uates clamor ululatusꝫ in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emerfit. Postero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & consulem suorum quidam quod sine praelio discessum esset accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solum quod hostis prior aperte pugnam detractans in castra copias reduxisset: sed etiam quod eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem uel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non posset. Consul ad id quod pridie praetermisisset pugnandi occasionem uidebatur, & locum dedisse hosti si nocte abire uellet, tunc quoque per speciem immolandi terere uidebatur tempus, cum luce prima signum propositum pugnae ad exeundum in aciem fuisset. Tertia demum hora, sacrificio rite perpetrato, ad consilium uocauit: atq; ibi quod rei gerendae tempus esset, loquendo & intempestiue consultando uidebatur quibusdam extrahere: post sermones tamen consul orationem habuit. P. Nasica egregius adulescens omnibus ex unus quibus hesternae die pugnari placuit, denudauit mihi suum consilium: idem postea, ita ut transisse in sententiam meam uideri posset, tacuit. Quibusdam alijs absentem carpere imperatorem quàm praesentem monere melius uisum est. & tibi P. Nasica & quicumq; idem quod tu occultius senserunt, non grauabor reddere dilatae pugnae rationem. Nam tantum abest ut me hesternae quietis poeniteat, ut seruatum à me exercitum eo consilio credam. In qua me opinione esse ne quis sine causa uestrum credat, recognoscat agendum mecum, si uidetur, q̃ multa pro hoste & aduersus nos fuerint. Iam omnium primum quantum numero nos praestent, neminem uestrum nec ante ignorasse, & hesterno die implicata intuentis aciem animaduertisse certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militum praesidio impedimentis relicta erat, nec ignauissimum quemq; relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus omnes: paruum hoc tandem esse credimus, quod ex his castris in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita uidebit, dijs bene iuuantibus sumus. Nihil ne interest, utrum militem, quem neq; uiae labor hodie neq; operis fatigauerit, requietum integrum in tentorio suo arma capere iubeas, atq; in acie plenum uirium uigentem & corpore & animo educas: an longo itinere fatigatum, & onere fessum, madentem sudore, ardentibus siti faucibus, ore atq; oculis repletis puluere, torrentem meridiano sole, hosti obijcias recenti, quieto, qui nulla re ante consumptas uires ad praelium adferat? Quis, pro deum fidem, ita comparatus uel iners atq; imbellis fortissimum uirum non uicerit? Quid quod hostes per summum otium instruxerant aciem, reparauerant animos, stabant compositi suis quisq; ordinibus: nobis tunc repente trepidandum in acie instruenda erat, & in compositis concurrendum? At Hercule aciem quidem inconditam inordinatamq; habuissimus: castra munita, prouisam aquationem, tutum ad eam iter, praesidijs impositis, explorata circa omnia: an nihil nostri habentes praeter nudum campum in quo pugna remus? Maiores uestri castra munita, portum ad omnes casus exercitus ducebant esse: unde

ad pugnam exirent, quò iactati tempestate pugnae receptum haberent. Ideo cum munimentis ea sepissent, praesidio quoque ualido firmabatur: quod qui castris exutus erat, etiam si pugnam do acie uicisset pro uicto haberetur. Castra sunt uictori receptaculum, uicto perfugium. Quam multi exercitus, quibus minus prospera pugnae fortuna fuit, intra uallum compulsi, tempore suo, interdum momento post eruptione facta uictorem hostem pepulerunt: Patria altera est militaris haec sedes, uallumque pro moenibus, & tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt. Sine ulla sede uagi dimicassemus, ut quò uictores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnae illud opponitur: Quid si hostis hac interposita nocte abisset, quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhaustiendum laboris erat? Ego autem neque mansurum eum, neque in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quanto enim facilius abire fuit cum procul abessemus, quam nunc cum in ceruicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quam ut quorum castra praerata fluminis ripa tuta, uallo insuper septa ac crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis agmine effuso abeunteis in patetibus campis ab tergo adoriamur? Haec dilatae pugnae ex hesterno die in hodiernum causae fuerunt. Pugnare enim & ipsi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem septa ad hostem uia erat, alio saltu deiectionis hostium praesidijs nouum iter aperui: neque priusquam debellauero abistam. Post hanc orationem silentium fuit, partim traductis in sententiam eius, partim uerentibus nequicquam offendere in eo quod utcumque praetermissum reuocari non posset. Ac ne illo ipso quidem die aut consule, aut rege, quod nec fessos ut pridie ex uia neque trepidanteis in acie instruenda & uix dum compositos aggressurus erat: consule, quod in nouis castris non ligna, non pabulum conuectum erat, ad quae petenda ex propinquis agris magna pars militum e castris exierat: neutro imperatorum uolente, fortuna quae plus consilijs humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, praesidijs ex utraque ripa positis, ut id facere tuto possent. Duae cohortes a parte Romanorum erant Marrucina & Peligna, duae turmae Samnitium equitum, quibus praerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro castris statium erat praesidium sub C. Cluuiio legato tres cohortes Firmana Vestina Cremonensis, duae turmae equitum Placentina & Essernina. Cum otium ad flumen esset neutris lacescentibus, hora circiter quarta iumentum e manibus curantium elapsum, in ulteriorem ripam effugit. Quod cum per aquam ferme genustenus altam tres milites sequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in suam ripam trahentes: altero eorum occiso, receptoque eo iumento ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum praesidium in hostium ripa erat: ex his pauci primo, aegre passi popularem in suo conspectu casum, ad persequendos interfectores fluuium transgressi sunt: dein plures, postremo omnes, & cum praesidio

praelium ducit. Mouebat imperij maiestas, gloria uiri, ante omnia aetas, quod maior LX annis iuuenum munia in parte praecipua laboris periculi que capebat. Interuallum, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atque aciem hostium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem aduersus clypeatos habebat: aglaspides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus consularis ducere aduersus leucaspidem phalangem iussus: ea media acies hostium fuit. In dextrum cornu, unde circa fluuium commissum praelium erat, elephantes inducti & alafociorum: & hinc primum fuga Macedonum est orta. Nam sicut pleraque noua comenta mortalium in uerbis uim habent explendo, cum agi non quemadmodum agantur edisseri oportet sine ullo effectu euanescent: ita tum elephanti in acie nomen tantum sine usu fuerant. Elephantorum impetum subsecuti sunt socij nominis Latini, pepuleruntque leuum cornu. In medio secunda legio immissa dissipauit phalangem: neque ulla euidentior causa uictoriae fuit, quam quod multa passim praelia erant, quae fluctuantem turbarent primo, deinde disiecerunt phalangem: cuius confertae & intentis horrentis hastis intolerabiles uires sunt. Si carptim aggrediendo circumagere immobilē longitudine & grauitate hastam cogas, confusa strue implicant: si uero aut ab latere, aut ab tergo

aliquid

aliquid tumultus increpuit, ruinae modo turbantur: sicut tum aduersus cateruatim incurrentes Romanos, & interrupta multifariam acie obuiam ire cogeantur: & Romani quacunq; data interualla essent, insinuabant ordines suos. Qui si uniuersa acie in fronte aduersus instructam phalangem concurrissent, quod Pelignis principio pugnae incaute congressis aduersus cetratos euenit, induissent se hastis, nec cōfertam aciem sustinuissent. Cæterū sicut peditum passim cædes fiebant, nisi qui abiectis armis fugerūt: sic equitatus propè integer pugna excessit. Princeps fugæ rex ipse erat: iam à Pydna cum sacris alis equitum Pellam petebat. confestim Costocus sequebatur, Odrysarumq; equitatus. cæteræ quoq; Macedonum alæ integris abibant ordinibus: quia interiecta peditū acies, cuius cædes uictores tenebant, immemores fecerat sequendi equites. Diu phalanx à fronte à lateribus ab tergo cæsa est: postremo qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugientes, quidā aquam etiam ingressi, manus ad eos qui in classe erant tendentes, suppliciter uitam orabant. & cū scaphas concurrere undiq; ab nauibus cernerent, ad excipiendos sese uenire rati, ut caperent potius quàm occiderent: longius in aquam quidam etiam natantes progressi sunt. Sed cum hostiliter è scaphis cæderentur, retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam foediorem pestem incidebant: Elephantī enim ab rectoribus ad litus acti exeuntis obterebant elidebantq;. Facile cōueniebat Romanis nunquam una acie tantum Macedonū interfectum. Cæsa enim ad xx milia hominum sunt: ad sex M qui Pydnam ex acie perfugerant, uiui in potestatem peruenerunt: & uagi è fuga v M hominum capta. Ex uictoribus ceciderunt non plus centum, & eorum multo maior pars Peligni: uulnerati aliquāto plures sunt. Quod si maturius pugnari cœptum esset, ut satis diei uictoribus ad persequendū superesset, deletæ omnes copiae forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad sequendū locis ignotis fecit. Perseus ad Pieriam syluam uia militari frequenti agmine equitum & regio comitatu fugit. Simul in syluam uentum est, ubi plures diuersæ semitæ erant, & nox appropinquabat, cum perpauca maxime fidis uia diuertit. Equites sine duce relictī alij aliā in ciuitates suas dilapsi sunt: perpauca inde Pellam celerius quàm ipse Perseus, quia recta expedita uia ierant, peruenerunt. Rex ad mediam fermè noctē terrore & uarijs difficultatibus uitæ uexatus est. In regia Perseo q; Pellæ præerat Euctus regijq; pueri præsto erant: contra ea amicorū qui alij alio casu seruati ex prælio Pellam uenerant, cū sæpe accersiti essent, nemo ad eum uenit. Tres erant tantū cum eo fugæ comites, Euan der Cretēsis, Neon Boëtius, & Archidamus Ætolus. Cum ijs iam metuens, ne qui uenire ad se abnuerent, maius aliquid mox auderent, quarta uigilia profugit. Secuti eū sunt admodum D Cretenses: petebat Amphipolim, sed nocte à Pella exierat, properans ante lucē Axii amnem transire, eum finem sequendi propter difficultatē transitus fore ratus Romanis. Consul cum se in castra uictor recepisset, ne sincero gaudio frueretur cura de minore filio stimula bat. P. Scipio is erat, Africanus & ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis cōsulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is septimum decimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, dum effuse sequitur hostes in partem aliam turba ablati erat: & ferius cum redisset, tunc demum recepto sospite filio uictoriæ tantæ gaudium consul sensit. Amphipolim cum iam fama pugnae peruenisset, concursusq; matronarum in templū Dianæ quā Tauropolon uocant ad opem exposcendā fieret, Diodorus qui præerat urbi metuens ne Thraces quorum duo milia in præsidio erant urbē in tumultu diriperent, ab subornato ab se per fallaciā in tabellarij speciem, litteras in foro medio accepit. Scriptū in ijs erat, ad Emathiam classem Romanā appulsam esse, agrosq; circa uexari: orare profectos Emathiae, ut præsidium aduersus populatores mittat. His lectis hortat Thracas, ut ad tuendā Emathiae oram proficiscant: magnā eos cædē prædāq; palatis passim per agros Romanis facturos: simul eleuat famā aduersæ pugnae: quæ si uera foret, aliū super aliū recētes ex fuga uētuos fuisse. Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonē uidit, portas clausit. Tertio die Perseus q; pugnatū erat Amphipolim uenit: inde oratores cū caduceo ad Paulū misit. Interim Hippas & Midon & Pataucus principes amicorū regis Berceā quod ex acie cōfugerāt, ipsi ad cōsulē profecti Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu percussæ parabāt facere. Cos. nuntijs uictorie

Q. Fabio

Q. Fabio filio & L. Lentulo, & Q. Metello cum litteris Romam missis, spolia iacētis hostium exercitus peditibus concessit: equitibus prædā circumiecti agri, dum ne amplius duabus noctibus à castris abessent. Ipse propius mare ad Pydnam castra mouit. Bercea primū, deinde Thessalonica & Pella, & deinceps omnis ferme Macedonia intra biduū dedita. Pydnæi qui proximi erant nondū miserant legatos: multitudo incondita pluriū simul gentiū, turbaq; quæ ex acie fuga in unū compulsa erat, consilium & consensum ciuitatis impediēbat: nec clausæ modo portæ, sed etiā inædificatæ erant. Missi Midon & Pantaucus sub muros ad colloquiū Solonis qui præsidio erat: per eum emittitur militaris turba, oppidū deditum militibus datur diripiendū. Perseus una tantū spe Bisaltarū auxiliij tentati, ad quos nequicquā miserat legatos, in concionem processit Philippū secum filiū habens, ut & ipsos Amphipolitanos, & equitum peditumq; qui aut semper secuti, aut fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquoties dicere incipientem cū lacrimæ prepedissent, quia ipse dicere nequijt, Euandro Cretensi editis quæ agi cū multitudine uellet, de templo descendit. Multitudo sicut ad conspectum regis fletumq; tam miserabilem & ipsa ingemuerat lacrimaueratq; ita Euandri orationem aspernabatur: & quidā ausi sunt media ex concione succlamare, Abite hinc, ne qui pauci supersumus propter uos pereamus. Horū ferocia uocem Euandri clausit. Rex in domū se recepit, pecuniæq; & auro argentoq; in lembos qui in Strymone stabant delatis, & ipse ad flumen descendit. Thraces nauibus se cōmittere non ausi domos dilapsi, & aliæ militaris generis turbæ: Cretenses spem pecuniæ secuti, & quoniā in diuidēdo plus offensionum quàm gratiæ erat, L talenta ijs posita sunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultum naues conscenderent, lembū unum in ostio amnis multitudine grauātū merferunt. Calipsum eo die, postero Samothracā quam petebant perueniunt: ad duo milia talentū peruecta eò dicuntur. Paulus per omnes deditas ciuitates dimissis qui præessent, ne qua iniuria in noua pace uictis fieret: retentisq; apud se caduceatoribus regis, P. Nasicam ignarus fugæ regis Amphipolim misit cū modica peditum equitumq; manu, simul ut Sinticen euastaret, & ad omnes conatus regis impedimento esset. Inter hæc Melibœa à Cn. Octauio capite diripiturq; ad Æginium, ad quod oppugnandū Cn. Anicius legatus missus erat cō eruptione ex oppido facta amissi sunt, ignaris Æginienibus debellātū esse. Cos. à Pydna profectus cū toto exercitu die altero Pellam peruenit: & cum castra M passus inde posuisset, per aliquot dies ibi statiuā habuit, situm urbis undiq; aspiciens, quā non sine causa delectam esse regiā aduertit. Sita est in tumulo uergente in occidentem hibernū: cingunt paludes inexuperabilis altitudinis æstate & hyeme, quas restagnantes faciunt lacus. In ipsa palude quā proxima urbi est, uelut insula eminet aggeri operis ingentis imposita: qui & murum sustineat, & humore circumfusæ paludis nihil lædatur. Muro urbis coniuncta procul uidetur: diuisa est inter murali amni, & eadem ponte iuncta: ut nec oppugnate externo aditum ab ulla parte habeat, nec si quem ibi rex includat, ullum nisi per facillimæ custodiæ potētem effugiū. Et gaza regia in eo loco erat: sed tum nihil præter CCC talenta, quæ missa Gentio regi deinde retenta fuerant, inuentum est. Per quos dies ad Pellam statiuā fuerunt, legationes frequentes quæ ad gratulandū conuenerant, maxime ex Thessaliā, auditæ sunt. Nuntio deinde accepto Persea Samothracā traiecisse, profectus à Pella consul quartis castris Amphipolim peruenit. Effusa omnis obuia turba cuius indicio erat, non bono ac iusto rege ob ra-

DECADIS QVINTAE LIBER QVINTVS



ICTORIAE NUNTII Quintus Fabius & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus quanta potuit adhiberi festinatio celeriter Romam cum uenissent, præceptam tamen eius rei lætitiā inuenerunt. Quarto post die quā cum rege est pugnatum, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota spectacula peruasit, pugnatum in Macedonia & de uictum regem esse: dein fremitus increbuit, postremo clamor plaususque uelut certo nuntio uictoriæ allato est exortus. Mirari magistratus, & quærere autorem repentinæ

repentinæ lætitiæ: qui postquàm nullus erat, euauit quidē tanquàm certæ rei gaudium, omen tamen lætum insidebat animis. Quod postquàm ueris nuntijs Fabij Lentulicq; & Metelli aduentu firmatum est, cum uictoria ipsa tum augurio animorum suorum lætabantur. & aliter traditur circensis turbæ non minus similis ueri lætitia. ad x Calend. Octob. ludorum Romanorū secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas exscendenti tabellarius, qui se ex Macedonia uenire diceret, laureatas litteras dicitur. quadrigis missis consul currū con-
 scendit: & cum per circum reueheretur ad foros publicos laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis repente immemor spectaculi populus in medium decurrit: eò senatū con-
 sul uocauit, recitatisq; tabellis, ex autoritate patrum pro foris publicis denuntiavit populo: L. Æmilium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnasse: Macedonum exercitum cæ-
 sum fūsumq; regem cum paucis fugisse: ciuitates omnes Macedonia in ditionem P R uenisse. His auditis clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis domus magna pars hominū ad coniuges liberosq; lætum nuntium portabant. Tertiusdecimus dies erat ab eo quo in Mace-
 donia pugnatum est. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesq; decretæ: & S C factum est, ut consul quos præter milites sociosq; nauales coniuratos haberet, dimitteret: de militibus socijsq; naualibus dimittendis referretur, cum legati ab L. Æmilio consule, à quibus
 præmissus tabellarius esset. Ad vi Calend. Octob. hora ferè secunda legati urbem ingressi sunt: ingentem secum occurrentium quacūq; ibant prosequentiumq; trahentes turbam in fo-
 rum ad tribunal perrexerunt. Senatus forte in curia erat: eò legatos Cos. introduxit. Ibi tātum temporis retenti dum exponerent, quantæ regiæ copiae peditū equitūq; fuissent, quot milia ex his cæsa, quot capta forent, quàm paucorū militū iactura tanta hostiū strages facta, quàm cum paucis rex fugisset: existimari Samothraciam petiturū, paratam classē ad persequen-
 dum esse, neq; terra neq; mari elabi posse: eadem hæc paulo post in concionē traducti expo-
 fuerunt: renouataq; lætitia, cū Cos. edixisset, ut omnes ædes sacrae aperirentur, pro se quisq; ex concione ad gratias agendas ire dijs: ingentiq; turba nō uirorum modo, sed etiā foeminarum conferta tota urbe deorū immortalium templa. Senatus reuocatus in curiā supplicationes ob-
 rem egregie gestā ab L. Æmilio Cos. in quinq; dies circa omnia puluinaria decreuit, hostijsq; maioribus sacrificari iussit. Naues quæ in Tiberi paratæ instructæq; stabant, ut si rex posset resistere in Macedoniam mitterentur, subduci & in naualibus collocari: socios naualeis dato annuo stipendio dimitti, & cum his omnes qui in consulis uerba iurauerant: & quod militum Corcyrae, Brundisij, ad mare Superū, aut in agro Larinati esset (omnibus his locis dispositus exercitus fuerat, cum quo si res posceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites di-
 mitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta est ex ante ad v Idus Octob. cum eo die in quinq; dies. Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerua & P. Decius nuntiarūt, exercitum Illyriorum cæsum, Gentium regem captum in ditione P R & Illyricū esse. Ob eas res gestas ductu auspicioq; L. Anicij Pr. senatus in triduum supplicationes decreuit, ut Latinae edictæ à cōsule sunt in ante IIII & III & prid. Id. Nouemb. Tradidere quidā legatos Rhodios non dum missos, post uictoriā nuntiātā, uelut ad ludibriū stolidæ superbiae, in senatū uocatos esse. Ibi Agepolim principē eorum ita locutū: missos esse legatos ab Rhodijs ad pacē inter Roma-
 nos & Persea faciendā, quod id bellū graue atq; incōmodum Græciæ omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunā perbene fecisse, quādo finito aliter bello, gratulandi sibi de uictoria egregia Romanis opportunitatē dedisset. Hæc ab Rhodio dicta. Respōsum ab senatu esse, Rhodios nec utilitatū Græciæ, neq; cura impensarū P R, sed pro Perseo lega-
 tionē eam misisse. Nam si ea fuisset cura quæ simularet, tum mittendos legatos fuisse, cū Per-
 seus in Thessaliā exercitu inducto per bienniū Græcas urbes, alias obsideret, alias denūtiatio-
 ne armorū terreret. Tum nullā pacis ab Rhodijs mentionē factā: postq; superatos saltus trās-
 gressosq; in Macedonia Romanos audirent, & inclusum teneri Persea, tūc Rhodios legatio-
 nem misisse, nō ad ullam aliā rem, q; ad Persea ex imminenti periculo eripiendū. Cum hoc re-
 sponso legatos dimissos. Per eosdem dies & M. Marcellus ex prouincia Hispania decedens Marcolica nobili urbe capta x pōdo auri, & argēti ad summā sestertiū deciens in ærariū retu-
 lit.

lit. Paulus Æmilius Cos, cum castra, ut supra dictum est, ad Siras terræ Odomatidicæ haberet, cū litteras ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrimasse dicitur fortis humanæ: quod qui paulo ante non contentus regno Macedonia Dardanos Illyriosq; oppugnasset, Bastarnarum ciuisset auxilia: is tum amisso exercitu, extorris regno, in paruam insulam compulsus, supplex, fani religione non uiribus suis tutus esset. Sed postquam regem Persea consuli Paulo S. legit, miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaq; quanquā in reliqua parte literarū minime regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine litteris ea legatio dimissa est. Sensit Perseus cuius nominis obliuiscendū uicto esset: itaq; alteræ litteræ cū priuati nominis titulo missæ & petiere & impetrauere, ut aliqui ad eum mitterentur, cū quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectū est, Perseo regiū nomen omni ui amplectente: Paulo, ut se suaq; omnia in fidem & clementiā P R. permetteret, contentente. Dum hæc agūtur, classis Cn. Octauij Samothracam est appulsa. Is quoq; presenti ad moto terrore, modo minis modo spe perlicere ut se traderet cū conaretur, adiuuit in hoc eum res seu casu cōtracta, seu consilio. L. Atilius illustris adulescens cū in concione esse populū Samothracum animū aduertisset, à magistratibus petijt, ut sibi paucis alloquēdi populi potestatem facerent. Permisso, utrum nos, hospites Samothraces, uere accepimus an falsò sacrā hanc insulam & augusti totā atq; inuiolati soli esse? Cum creditæ sanctitati assentiretur omnes, cur igitur, inquit, pollutam homicida sanguine regis Eumenis uiolauit? & cū omnis præfatio sacrorum eos quibus non sint puræ manus sacris arceat, uos penetralia uestra contaminari cruento latronis corpore sinetis? Nobilis fama erat apud omnes Græciæ ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaq; præterq; quod in potestate Romanorum sese insulamq; totā & templum cernebant esse, ne immerito quidem ea sibi exprobrari ratī, Theondan qui summus magistratus apud eos erat (regem ipsi appellant) ad Persea mittunt, qui nuntiaret argui cædis Euandri Cretensem: esse autē iudicia apud sese more maiorū comparata, de ijs qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos templi dicantur. Si confideret Euander innoxium se rei capitalis argui, ueniret ad causam dicendā: si cōmittere se iudicio nō auderet, liberaret religione templū ac sibi metipse consuleret. Perseus euocato Euandro, iudiciū subeundi nullo pacto autor esse: nec causa nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne damnatus autorem se nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid esset, nisi ut fortiter moriatur. Nihil palām abnuere Euāder. Sed cū ueneno se malle mori q; ferro dixisset, occulte surgam parabat. Quod cū renuntiatum regi esset, metuens ne, tanquā à se subtracto pœnæ reo, iram Samothracū in se cōuerteret, interfici Euandri iussit. Qua perpetrata temere cede, subiit extemplo animū, in se nimirū receptam labem quæ Euandri fuisset: ab illo Delphis uulneratum Eumenen, ab se Samothracæ Euandrum occisum: ita duo sanctissima in terris templa, se uno autore sanguine humano uiolata. Huius rei crimen corrupto pecunia Theonda auertit, ut renuntiaret populo Euandri sibi ipsum mortem cōscisse. Cæterū tanto facinore in unicum relictum amicū, ab ipso per tot casus expertū, proditumq; quia non prodiderat, omniū ab se abalienauit animos. pro se quisq; transire ad Romanos: fugæq; consiliū capere solum propè relictum coegerunt. Oroandemq; Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat: appellat, ut se sublatū in lembum ad Cotym deueheret. Demetriū est portus in promontorio quodā samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferunt quæ ad usum necessaria erant, deferunt & pecunia quanta clam deferri poterat. Rex ipse nocte media cū tribus conscijs fugæ per posticum ædiū in propinquū cubiculo hortum, atq; inde mactariam egre transgressus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur primis tenebris soluerat nauem, ac per altum Cretam petebat. Postq; in portu nauis nō inuenta est, uagatus Perseus aliquandiu in litore, postremo timens lucem iam appropinquantem, in hospitium redire nō ausus, in latere templi prope angulū obscurū delituit. Pueri regij apud Macedonas uocabantur principum liberi ad ministerium electi regis: ea cohors persecuta regem fugientem ne tum quidem abscedebat, donec iussu Cn. Octauij pronuntiatum est per præconem:

nem:regios pueros Macedonasq; alios qui Samothracæ essent,si transirent ad Romanos incolumitatem libertatemq; & sua omnia seruatuos,quæ aut secum haberent,aut in Macedonia reliquissent. Ad hanc uocem transitio omnium facta est,nominaq; dabant ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoq; paruos regio Ion Thessalonicensis Octauio tradidit:nec quisquã præter Philippum maximũ natu è filijs cum rege relictus. Tum sese filiumq; Octauio tradidit,fortunam deosq; quorum templo erant,nulla ope supplicem iuuanteis accusans. In prætoriam nauem imponi iussus,eodem & pecunia quæ superfuit delata est,extemploq; classis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in castra ad Cos.misit,præmissis literis ut in potestate eum esse & adduci sciret. Secundam eam Paulus,sicut erat, uictoriam ratus,uictimas cecidit eo nuntio:& consilio aduocato literas Pr.cum recitasset, Q.Ælium Tuberonem obuiam regi misit, cæteros manere in prætorio frequenteis iussit. Non aliàs ad ullum spectaculum tanta multitudo occurrit. Patrũ ætate Syphax rex captus in castra Romana adductus erat:præter quàm quod nec sua,nec gentis fama cõparandus, tunc quoq; accessio Punici belli fuerat,sicut Gentius Macedonici. Perseus caput belli erat: nec ipsius tantum, patris auicq; quos sanguine ac genere contingebat,fama conspectum eum efficiebat:sed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander,qui summum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus illo Perseus ingressus est castra,nullo suorum alio comite qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret. Progredi præ turba occurrentium ad spectaculum non poterat,donec Cos.lictores misisset,qui summouendo iter ad prætorium facerent. Consurrexerunt Cos.& iussis sedere alijs,progressusq; paulũ introeunti regi dextram porrexit: summitemq; se ad pedes sustulit: nec attingere genua passus, introductum in tabernaculum aduersus aduocatos in consilium confidere iussit. Prima percontatio fuit,qua subactus iniuriã cõtra P R bellum tam infesto animo suscepisset,quo se regnumq; suum ad ultimum discrimen adduceret. Cum responsum expectantibus cunctis,terrã intuens diu tacitus fleret,rursum Cos. Si iuuenis regnum accepisses, minus equidem mirarer ignorasse te quàm grauis aut amicus, aut inimicus esset P R:nunc uero cum & bello patris tui quod nobiscum gessit interfuisses, & pacis postea quam cum summa fide aduersus eum coluimus meminisses,quod cõsiliũ quorum & uim bello & fidem in pace expertus esses,cum ijs tibi bellum esse quàm pacem mallet. Nec interrogatus, nec accusatus cum responderet: Vtcunq; tamen hæc siue errore humano, seu casu, seu necessitate inciderunt,bonum animum habet:multorum regum,populorum, casibus cognita P R. clementia non modo spem tibi, sed propè certam fiduciam salutis præbet. Hæc Græco sermone Perseo, Latine deinde suis. Exemplum insigne cernitis,inquit, mutationis rerum humanarum:uobis hoc præcipue dico iuuenes:ideo in secundis rebus nihil in quenquam superbe ac uiolenter consulere decet, nec præsentem credere fortunã, cum quid uesper ferat incertum sit. Is demum uir erit,cuius animum nec prospera flatu suo efferet, nec aduersa infringet. Consilio dimisso tuendi cura regis Q.Ælio mandatur. Eo die & inuitatus ad cõsulem Perseus,& alius omnis ei honos habitus est,qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimissus est: maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperunt. Hic finis belli, cum quadriennium continuum bellatum esset inter Romanos ac Persea fuit: idemq; finis indyti per Europæ plerũq; atq; Asiam omnem regni. Vicesimum ab Carano qui primus regnauit Persea numerabant. Perseus Q. Fulvio, L. Manlio Coss. regnum accepit: à senatu rex est appellatus M. Iunio, A. Manlio Coss. regnauit XI annos. Macedonum obscura admodum fama usq; ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum crescere cum cœpisset, Europæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thraciæ atq; Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiam: & XIII annis quibus Alexander regnauit, primum omnia, quæ Persarum propè immenso spatio imperium fuerat, suæ ditioris fecit. Arabas hinc Indiamq;, qua terrarum ultimus finis Rubrum mare amplectitur, peragravit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri distractum in multa regna: dum ad se quisq; opes rapiunt lacerantes uiribus, à summo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos stetit. Victoriæ Romanæ fama

cum peruasisset in Asiam, Antenor qui cū classe lemborum ad Phanas stabat, Cassandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præsidio nauibus Macedoniam petentibus erat, post quàm debellatum in Macedonia & statione summos hostium lembos audiuit, dimissis & ipse Atticis nauibus, ad susceptam legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit: ut prius occurrere Antiocho posset, quàm ad Alexandræ mœnia accederet. Cum præterueherentur Asiæ legati & Loryma uenissent, qui portus x x paulo amplius milia ab Rhodo abest ex aduerso urbi ipsi positus: principes Rhodiorū occurrunt (iam enim eò quoq; uictoriæ fama perlata erat) orantes ut Rhodum deueherentur. pertinere id ad famam salutemq; ciuitatis, noscere ipsos omnia quæ acta essent agerenturq; Rhodi, & comperta per se non uulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, ut moram nauigationis breuem pro salute sociæ urbis paterentur. Postquàm Rhodum uentum est, in concionem quoq; eos iſdem precibus pertraxerunt. Aduentus legatorum auxit potius timorem ciuitati q̃ minuit: omnia enim Popilius, quæ singuli uniuersiq; eo bello hostiliter dixerāt fecerantq; retulit: & uir asper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur, uultu truci & accusatoria uoce, ut cū propriæ similitudinis nulla causa cum ciuitate esset, ex unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se uniuersi senatus animus esset, coniectarent. C. Decimij moderatior oratio fuit: qui in plerisq; eorum quæ cōmemorata à Popilio essent, culpam non penes populum, sed penes paucos concitores uulgi esse dixit: eos uenalem linguam habentis decreta plena regiæ assentationis fecisse, & eas legationes misisse, quarū Rhodios semper non minus puderet quàm pœniteret: quæ omnia, si tamen populo foret, in capita noxiorū uersura. Cum magno assensu auditus est, non magis eo quod multitudinis noxam eleuabat, quàm quod culpam in autores uerterat. Itaq; cum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorū fuit, qui quæ Popilius obiecerat diluere utcunq; conati sunt: quàm eorū qui Decimio in autoribus ad piaculum noxæ obijciendis assensi sunt. Decretū igitur extemplo, ut qui pro Perseo aduersus Romanos dixisse quid aut fecisse conuincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt urbe sub aduentu Romanorum quidam, alij mortem sibi consciuerunt. Legati non ultra quàm quinque dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segnius iudicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur: quam perseuerantiam in exequenda re Decimij lenitas. Cum hæc gererentur, Antiochus frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat: cæteraq; Ægypto potitus, relicto Memphi maiore Ptolemæo, cui regnū quæri suis uiribus simulabat, ut uictorem mox aggrediretur, in Syriam exercitum abduxit. Nec huius uolūtatis eius ignarus Ptolemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse se recipi Alexandræ & sorore adiuuante & non repugnantibus fratris amicis ratus: primum ad sororem, deinde ad fratrem amicosq; eius non prius destitit mittere quàm pacem cū ijs confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod cætera Ægypto sibi tradita Pelusij ualidum relictum erat præsidium: apparebat claustra Ægypti teneri, ut cum uelit rursus exercitum induceret. Bello intestino cum fratre eum exitum fore, ut uictor fessus certamine nequaquā par Antiocho futurus esset. Hæc prudenter animaduersa à maiore, cū assensu minor frater quicq; cum eo erant acceperunt: soror plurimum adiuuit, non consilio modo, sed etiam precibus. Itaq; cōsentientibus cunctis pace facta Alexandream recipitur, ne multitudine quidem aduersante: quæ in bello nō per obsidionem modo, sed etiam postquàm à mœnibus abcessum est, quia nihil ex Ægypto subuehebatur, omnium rerum attenuata inopia erat. His cum lætari Antiochum conueniens esset, si reducendū eius causa exercitum Ægyptum induxisset, quo specioso titulo ad omneis Asiæ & Græciæ ciuitates legationibus recipiendis litterisq; dimittendis usus erat: adeo est offensus, ut multo acrius infestiusq; aduersus duos, quàm ante aduersus unū pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit: ipse primo uere cum exercitu Ægyptū petens in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agētibus gratias quod per eum regnum patrium recepisset, petentibusq; ut suum munus tueretur, & diceret potius quid fieri uellet, quàm hostis ex socio factus ui atq; armis ageret, respondit: non aliter neq; classem reuocaturum, neq; exercitum reducturum, nisi sibi & tota Cypro & Pelusio agroq; qui circa Pelusiaceum

Pelusiacum ostium Nili esset cederet: diemque praestituit, intra quam de conditionibus peractis responsum acciperet. Postquam dies data indutijs praeterijt, nauigantibus hostio Nili ad Pelusium per deserta Arabiae ad Memphim incolebant, & ab ceteris Aegyptijs partim uoluntate partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus descendit. Ad Leusinem transgresso flumen, qui locus quatuor milia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenienteis salutasset, dextramque Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius scriptum habentis tradit, atque omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum se consideratum adhibitis amicis quid faciendum sibi esset dixisset: Popilius pro cetera asperitate animi uirga quam in manu gerebat circumscripsit regem, ac prius quam hoc circulo excedas, inquit, redde responsum senatui quod referam. Obstupefactus tam uiolento imperio parumper cum haesitasset, Faciam, inquit, quod censet senatus. Tum demum Popilius dextram regi tanquam socio atque amico porrexerat. Die deinde finita cum excessisset Aegypto Antiochus, legati concordia etiam autoritate sua inter fratres firmata, inter quos uix dum conuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quae iam uicerat praelio Aegyptias naues classem Antiocho dimittunt. Clara ea per genteis legatio fuit, quod haud dubie adempta Antiocho Aegyptus habenti iam, redditumque patrium regnum stirpi Ptolemaei fuerat. Coss. eius anni sicut alterius clarus consulatus insigni uictoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi non habuit. Iam primum cum legionibus ad conueniendum diem dixit, non auspicato templum intrauit: uitio diem dictam esse augures, cum ad eos relatum est, decreuerunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad monteis Siciminam & Papinum statua habuit: deinde circa eadem loca cum socijs nominis Latini hibernabat. Legiones Romanae, quod uitio dies exercitui ad conueniendum dicta erat, Romae manserant. Et praetores, praeter C. Papirium Carbonem cui Sardinia euenerat, in prouincias iere: eum ius dicere Romae (nam eam quoque sortem habebat) inter ciues & peregrinos patres censuerant. Et Popilius & ea legatio quae missa ad Antiochum erat Romam redijt: rettulit controuersias inter reges sublatas esse, exercitumque ex Aegypto in Syriam reductum. Post ipsorum regum legati uenerunt: Antiochi legati referentes omni uictoria potiore pacem regi quae senatui placuisset uisam, eumque haud secus quam deorum imperio legatorum Romanorum iussis paruisset. gratulati deinde uictoriam sunt, ad quam opes si quid imperatum foret adfuturum regem fuisse. Ptolemaei legati communi nomine regis & Cleopatrae gratias egerunt. plus eos S P Q R quam parentibus suis, plus quam dijs immortalibus debere: per quos obsidione miserrima liberati essent, regnum patrium propere amissum recepissent. Responsum ab senatu est, Antiochum recte atque ordine fecisse quod legatis paruisset, gratumque id esse S P Q R. Regibus Aegypti Ptolemaeo Cleopatraeque si quid per se boni commodique euenisset, id magnopere senatum laetare daturumque operam, ut regni sui maximum semper praesidium positum esse in fide populi Romani ducant. Munera legatis ut ex instituto mittenda curaret, C. Papirio praetori mandatum. Litterae deinde Macedonia allatae, quae uictoriae laetitiam geminarent: Persea regem in potestatem consulis uenisse. Dimissis legatis, disceptatum inter Pisanos Lunensesque legatos: Pisanis querentibus agro se a colonis Romanis pelli, Lunensibus affirmantibus eum de quo agatur a triumuiris agrum sibi assignatum esse. Senatus qui de finibus cognosceret statuerentque quinqueuiros misit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blasionem, T. Sempronium Muscam, L. Nauium Balbum, C. Apuleium Saturninum. Et ab Eumene & ab Attalo, & ab Athenaeo fratribus communis legatio de uictoria gratulatum uenit. Et Masgabae regis Masinissae filio Puteolis nauem egresso praesto fuit obuiam missus cum pecunia L. Manlius quaestor, qui Romam eum publico sumptu perduceret. Aduenienti extemplo senatus datus est. Is adulescens ita locutus est, ut quae rebus grata erant, gratiora uerbis faceret. Commemorauit quot pedites equitesque, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater suus in Macedoniam misit. Sed duas res ei rubori fuisse, unam quod rogasset eum per legatos senatus quae ad bellum opus esset, & non imperasset, alteram quod pecuniam ei pro frumento misisset. Masinissam meminisse regnum a populo Romano partum auctumque & multiplicatum habere.

usu regni contentum, scire dominium & ius eorum qui dederint esse. Sumere itaque eosdem non se rogare æquum esse: neque emere ea ex fructibus agri ab se dati quæ ibi proueniant. Id Masinissæ satis esse & fore, quod populo Romano superesset. Cum ijs mandatis à patre profectum, postea consecutos equites, qui deuictam Macedoniam nuntiarent: gratulatumque senatui iuberent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri suo esse, ut Romam uenire uelit Ioui Opt. Max. in Capitolio sacrificare & grates agere: id, nisi molestum sit, ut ei permittatur ab senatu petere. Responsum regulo est: Facere patrem eius Masinissam quod uirum gratum bonumque facere deceat, ut pretiū honoremque debito beneficio addat. Et populū Romanum ab eo bello punico forti fidelique opera adiutum, & illum fauente regnum populo Romano adeptum: æquitate sua postea trium regum bellis deinceps, omnibus tunc officijs. Victoria uero populi Romani lætari eum regem mirum non esse, qui sortem omnē fortunæ regni sui cum rebus Romanis immiscuisset. Grates dijs pro populi Romani uictoria apud suos penates ageret, Romæ filium pro eo acturum. Gratulatū quoque satis suo ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum & Africa excedere, præterquam quod illi inutile esset, non esse è re publica P. R. senatū censere, petenti Masgabæ ut Hanno Hamilcaris filius oспes in locum exigeret. Munera ex senatus consulto emere regulo quæstor iussus ex C. pondo argenti, & prosequi eū Puteolos, omnemque sumptū quo ad in Italia esset præbere, & duas naues conducere quibus ipse comitesque regis in Africā deueherentur: & comitibus omnibus liberis seruisque uestimenta data. Haud ita multo post de altero Masinissæ filio Misagene litteræ allatæ sunt: missum eū ab L. Paulo post deuictū Persea in Africā cū equitibus suis, nauigantē dispersa classe in Hadriatico mari Brūdisiū tribus nauibus ægrū delatū. Ad eū cū ijsdem muneribus, quæ data Romæ fratri eius erāt, L. Stertinus quæstor Brūdisiū missus: iussusque curare ut ædes hospiti

In quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni maior ex S. C. esset. Eos ubi proximo lustro censi essent censi iusserunt: & eos qui prædium prædiæ uel rustica pluris sestertium xxx milium haberent, censendi ius factum est. Hoc cum ita seruatum esset, negabat Claudius suffragij lationem iniussu populi censorem cuiquam hominī, nedum ordinī uniuerso adimere posse. Neque enim si tribu mouere posset, quod sit nihil aliud quam mutare iubere tribum, ideo omnibus v & xxx tribubus emouere posse: id est ciuitatem libertatemque eripere, non ubi censetur finire, sed censu excludere. Hæc inter ipsos disputata: postremo eō descensum est, ut ex IIII urbanis tribubus unā palam in atrio libertatis fortirentur, in quā omnes qui seruitutē seruissent cōiicerent. Exquilinae fors exit: in ea T. Gracchus pronuntiavit libertinos omnes censi placere. Magno ea res honori censoribus apud senatum fuit, gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene ccepto perseuerasset: & Claudio, qui non impedisset. Plures quam à superioribus, & senatu emoti sunt, & equos uendere iussi: omnes iisdem ab utroque & tribu remoti, & ærarij facti: neque ullius quem alter notaret, ab altero leuata ignominia. Petentibus ut ex instituto ad sartatecta exigenda, & ad opera quæ locassent probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur: Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodē anno C. Cicereius ædem in monte Albano dedicauit, quinquennio postque uouit. Flamē Martialis inauguratus est eo anno L. Postumius Albinus. Q. Ælio M. Iunio Coss. de prouincijs referentibus, censuere patres duas prouincias Hispaniam rursus fieri, quæ una per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumque eosdem L. Paulum, & L. Anicium obtinere, donec de sententiā legatorum & res bello turbatas, & statū alium eius regni formando composuissent. Coss. Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus pediatum, & equitum quadringentenis. Prætorum sortes fuere, Q. Cassij urbana, M. Iuuentij Talia inter peregrinos, Tib. Claudij Neronis Sicilia, Cn. Fuluij Hispania citerior, C. Licinij Neruæ ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obuenerat: neque ire in prouinciā, ad res capitales querendas ex S. C. retentus. De prodigijs deinde nuntiatis senatus est cōsultus. Ædes deorum penatiū in uelia de cælo tacta erat, & in oppido Mineruio duæ portæ & muri aliquantum. Anagninæ terra pluerat, & Lanuuij fax in cælo uisa erat. Et Calatiæ in publico agro M. Valerius

rius ciuis Romanus nuntiabat e' foco suo sanguine per triduum & duas noctes manasse. Ob id maxime Xuirii libros adire iussi, supplicatione in diem unū populo edixerūt, & L capris in foro sacrificauerūt: & aliorū prodigiorū causa diem alterū supplicatio circa omnia puluinaria fuit, & hostijs maioribus sacrificatū est, & urbs lustrata. Inde quod ad honorē deū immortalium pertineret, decreuit senatus, ut quoniā perduelles superati Perseus & Gētius reges cum Macedonia atq; Illyrico in potestate P R essent: ut quāta dona Ap. Claudio, M. Sempronio Coss. ob deuictū Antiochū regē data ad omnia puluinaria essent, tanta Q. Cassius & M. Iuuentius Prr. curarent danda. Legatos deinde, quorū de sententia impp. L. Paulus, L. Anicius, cōponerent res, decreuerunt: decem in Macedoniā, quinq; in Illyricū. In Macedoniam sunt hi nominati. A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo censorij: C. Licinius Crassus collega in consulatu Pauli, tum prorogato imperio prouinciā Galliā habebat. His cōsularibus addidere Cn. Domitiū Ānobarbū, Serg. Cornelium Syllam, L. Iuniū, C. Antistiū Labeonem, T. Numisiū Tarquiniēsem, A. Terentiū Varronem. In Illyricū autē hi nominati, P. Ālius Ligus cōsularis, C. Cicereius, & Cn. Bābius Pamphilus (hic priore anno, Cicereius multis ante annis Pr. fuerat) P. Terentius Tuscicueicanus, P. Manilius. Moniti deinde Coss. à patribus, ut quoniā alterū ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliā oporteret: primo quoq; tempore prouincias aut compararent inter se, aut sortirentur, sortiti sunt. M. Iunio Pisā obuenerunt (quem prius quā in prouinciā iret, legationes quæ undiq; Romam gratulatum conuenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Ālio Gallia. Ceterū quanquā tales uiri mitterentur, quorū de consilio sperari posset impp. nihil indignū nec clementia, nec grauitate P R decreturos esse: tamen in senatu quoq; agitata est summa consiliorū, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent. Omniū primum liberos esse placebat Macedonas atq; Illyrios, ut omnibus gentibus appareret, arma P R non liberis seruitutem, sed cōtra seruientibus libertatem afferre: ut & in libertate gentes quæ essent, tutā eam sibi perpetuamq; sub tutela esse: & quæ sub regibus uiuerent, & in præsens tempus mitiores eos iustioresq; respectu populi Romani habere se: & si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum eius uictoriā Romanis, sibi libertatem allaturum crederent. Metalli quoque Macedonici, quod ingens uectigal erat, locationesq; prædiorum rusticorum tolli placebat. Nam neque sine publicano exerceri posse: & ubi publicanus est, ibi aut ius publicum uanum, aut libertatem socijs nullam esse. Ne ipsos quidem Macedonas idem exercere posse: ubi in medio præda administrantibus esset, ibi nunquam causas seditionum & certaminis deferre. Commune consilium gentis esset, ne improbum uulgus à senatu aliquando libertatem salubri moderationi datam, ad licentiam pestilentem traheret. In quatuor regiones describi Macedoniam, ut suum quæque consiliū haberet, placuit: & dimidium tributū quā quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere. Similia his & in Illyricum mandata: cætera ipsis imperatoribus legatisq; relictā, in quibus præsens tractatio rerum certiora subiectura erat consilia. Inter multas regum gentiumq; & populorum legationes Attalus frater regis Eumenis maxime conuertit in se omnium oculos animosq; exceptus enim est ab his qui simul eo bello militauerunt, haud paulo benignius quā si ipse rex Eumenes uenisset. Adduxerant eum duæ in speciem honestæ res, una gratulatio conueniens in ea uictoria quam ipse adiuuisset: altera querimonia Gallici tumultus, Aduertaq; gladijs regnum indubium adductum esse. Suberat & secreta spes honorum præmiorumq; ab senatu, quæ uix salua pietate eius contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoque non boni autores, qui spe cupiditatem eius elicerent: eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ esse, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Persi fido socio. Itaque uix statui posse, utrum quæ pro se, an quæ contra fratrem petiturus esset, ab senatu magis impetrabilia forent: adeo uniuersos omnia & huic tribuere, & illi uero negare. Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui quantum spes spopondisset cuperent, ni unius amici prudens monitio uelut frenos animo eius gestienti secundis rebus imposuisset. Stratiū cum eo fuit medicus, ad id ipsum à nō securo Eumene Romam missus speculator rerum

quæ à fratre agerentur, monitorque fidus si decedi fide uidisset. Is ad occupatas iam aures sollicitatumque iam animū cū uenisset, aggressus tempestiuis temporibus rem propè prolapsam restituit: alijs alia regna creuisse rebus dicendo, regnum eorum nouum, nullis uetustis fundatum opibus fraterna stare concordia: quod unus nomen regium & præcipuum capitis insigne gerat, omnes fratres regnent. Attalum uero, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat: neque eo solum quia tantas præsentis eius opes cernat, sed quod haud ambiguū prope diem regnaturum eum infirmitate ætateque Eumenis esset nullam stirpem liberū habentis (nec dum enim agnouerat eum qui postea regnauit) Quid attineret uim affere rei sua sponte mox ad eum aduenturæ? Accessisse etiam nouam tempestatem regno tumultus Gallici, cui uix consensu & concordia regum resisti queat. Si uero ad externum bellum domestica seditio adiuncta tur, sisti non posse: nec aliud eum quam ne frater in regno moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni erepturum. Si utraque gloriosa res esset, & seruasse fratri regnum & eripuisse, seruati tamen regni quæ iuncta pietati sit potiore laudem fuisse. Sed enim uero cum detestabilis altera res & proxima parricidio sit, quid ad deliberationem dubij superesse? Vtrum enim partem regni petiturum esse, an totum erepturum? si partem: ambo infirmos distractis uiribus, & omnibus iniurijs obnoxios fore. Si totum, priuatum ne ergo maiorem fratrem, an exulem illa ætate illa corporis infirmitate, an ultimum mori iussurum? Egregium enim ut fabulis traditus impiorum fratrum euentus taceatur, Persei exitum uideri: qui ex fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, uelut præsentibus dijs exigentibus pœnas, ad pedes uictoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos, qui non illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamque laudaturos, si fidem ad ultimū fratri præstitisset. Hæc plus ualuere in Attali animo. Itaque introductus in senatū, gratulatus uictoriā, & sua merita eo bello, fratrisque (si qua erant) & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petijt ut legatos mitteret ad eos, quorum autoritate ab armis auocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Ænum sibi & Maroneam petijt. Ita destituta eorum spe, qui fratre accusato partitionem regni petiturum crediderant, curiam excessit. Vt raro aliās quisquam rex aut priuatus, tanto fauore tantoque omnium assensu est auditus: omnibus honoribus muneribusque & præsens est cultus, & proficiscentem profecuti sunt. Inter multas Asiæ Græciæque legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatem conuerterunt. Nam cum primo in ueste candida uisi essent, quod & gratulanteis decebat, & si sordidam uestem habuissent, lugentium Persei casum præbere speciem poterant: postquam consulti ab Marco Iunio consule patres, stantibus in cornitio legatis, an locum Lautiam senatumque darent, nullum hospitale ius in ijs seruandum censuerunt: egressus è curia consul, cum Rhodij gratulatum se de uictoria purgatumque ciuitatis crimina dicentes uenisse, petissent ut senatus sibi daretur, pronuntiat: socijs & amicis, & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos, & senatum dare consueisse: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum sociorum numero habendi sint. His auditis prostrauerunt se omnes humi, consulemque & cunctos qui aderant orantes, ne noua falsaque crimina plus obesse Rhodijs æquum censerent, quam antiqua merita quorum ipsi testes essent. Ex templo ueste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant, orantes ut prius cognoscerent causam quam condemnarentur. Marcus Iuuentius Talua prætor cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, populum aduersus Rhodios incitabat: rogationemque promulgauerat, ut Rhodijs bellum indiceretur, & ex magistratibus eius anni deligerent qui ad id bellum cum classe mitteretur, se cum sperans futurum esse. Huic actioni Marcus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduersabantur. Sed & prætor nouo maloque exemplo rem ingressus erat, quod ante non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententiā rogationem ferreret: uel lent iuberent ne Rhodijs bellum indici: cum antea semper prius senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum, & tribuni plebis: cum ita traditum esset ne quis prius intercederet legi, quam priuatis suadendi dissuadendique legem potestas facta esset: eoque per sæpe euenisset, ut qui non professi essent se intercessuros, animaduersis uirij legis ex ratione dissuaden-

diffuadentiū, intercederent: & qui ad intercedendum uenissent, desisterent uicti auctoritati-
bus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosq; omnia intempestiue agendi certa-
men erat. Tribuni festinationem prætoris ante tempus intercedendo in aduentum im-

peccauerimus ne adhuc dubium est, pœnas ignominias omnes iam patimur. Antea Cartha-
ginensibus uictis, Philippo Antiocho superatis, cum Romam uenissemus, ex publico hospi-
tio in curiam gratulatum uobis Patres conscripti ex curia in Capitolium ad deos uestros do-
na ferentes: nunc ex sordido diuersorio uix mercede recepti, ac propè hostium more extra ur-
bem manere iussi, in hoc squalore uenimus in curiam Romanam Rhodij, quos prouincijs nu-
per Lycia atque Caria, quos præmijs atque honoribus amplissimis donastis. Et Macedonas
Illyriosq; liberos esse, ut audimus, iubetis, cum seruiert antequàm uobiscum bellarent (nec
cuiusquam fortunæ inuidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios
qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hostes ex socijs facturi estis? Certe quidem uos
estis Romani, qui ideo felicia bella uestra esse, quia iusta sint præ uobis fertis: nec tam exitu
eorum quod uincatis, quàm principijs, quod non sine causa suscipiatis, gloriâmini. Messana
in Sicilia oppugnata, Carthaginienses: Athenæ oppugnatae, & Græcia in seruitutem petita,
& adiutus Annibal pecunia auxilijs Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse ultro, ab
Ætolis hostibus uestris accersitus, ex Asia classe in Græciam traiecit: Demetriade & Chalcide
& saltu Thermopylarum occupato, de possessione imperij uos deijcere conatus. Cum Per-
seo, socij uestri oppugnati, alij interfecti reguli principesq; gentium, aut populorū, causa bel-
li uobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Non-
dum segrego ciuitatis causam à Polyarato & Dione ciuibus nostris, & ijs quos ut traderemus
uobis adduximus. Si omnes Rhodij æque noxij essemus, quod nostrum in hoc bello crimen
esset? Persei partibus fauimus, & quemadmodum Antiochi Philippiq; bello, pro uobis ad-
uersus reges, sic nunc pro rege aduersus uos stetimus. Quemadmodum soleamus socios iuuare,
& quàm impigre capeffere bella, C. Liuium, L. Æmiliū Regillum interrogate, qui classi-
bus uestris in Asia præfuerunt. Nunquam uestrae naues pugnauere sine nobis: nostra classe
pugnauius semel ad Samum, iterum in Pamphylia aduersus Annibalem imperatorem:
quæ uictoria nobis eo gloriosior est, quod cum ad Samum magnam partem nauium aduer-
sa pugna & egregiam iuuentutem amissemus, ne tanta quidem clade territi, iterum ausi su-
mus regiæ classi ex Syria uenienti obuiam ire. Hæc non gloriandi causa retuli, neque enim ea
nunc nostra est fortuna: sed ut admonerem quemadmodum adiuuare socios solerent Rho-
dij. Præmia Philippo & Antiocho deuictis amplissima accepimus à uobis. Si quæ uestra
nunc est fortuna deū benignitate & uirtute uestra, ea Persei fuisset, & præmia petitum ad
uictorem regem uenissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecunia ne à nobis
adiutum, an frumento? auxilijs terrestribus an naualibus? Quod præsidium tenuisse nos?
Vbi pugnasse, aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quæreret, ubi miles noster, ubi na-
uis intra præsidia sua fuisset, quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud uictor-
em, quemadmodum apud uos dicimus. Hoc enim legatos utroq; de pace mittendo conse-
cuti sumus, ut ne ab utraque parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum es-
set. Quanquam Perseus uere obijceret, id quod uos non potestis Patres conscripti: nos princi-
pio belli misisse ad uos legatos, qui pollicerentur uobis quæ ad bellum opus essent: naualibus
armis, iuuentute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore, ne præstaremus per uos
stetitis, qui de quacunque causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neque fecimus igitur quic-
quam tanquam hostes, neq; bonorum sociorum defuimus officio, sed à uobis prohibiti præ-
stare fuimus. Quid igitur? nihil ne factum neque dictum est in ciuitate uestra Rhodij quod
nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factum est defen-
surus sum: nō adeo insanio, sed publicam causam à priuatorū culpa segregaturus. Nulla enim
est ciuitas quæ nō & improbos ciues aliquando, & imperitā multitudinē semper habeat. Etiā
apud uos fuisse audiui, qui assentādo multitudinē grassarent: & secessisse aliquādo à uobis ple-
bem.

bem, nec in potestate uestra rempub. fuisse. Si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere potuit, mirari quisquam potest aliquos fuisse apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem nostrā consilijs deprauarent: qui tamen nihil ultra ualuerunt, quā ut in officio cessaremus. Non prateribo id, quod grauissimum est in hoc bello, crimē ciuitatis nostrae. Legatos eodem tempore & ad uos & ad Persea de pace misimus. quod infelix consilium furiosus (ut postea audiuius) orator stultissimum fecit: quem sic locutum constat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad summouendos à bello Antiochum & Ptolemæum reges misistis, loqueretur. Sed tamen ea siue superbia, siue stultitia appellanda est, eadem quæ apud uos & apud Persea fuit. Tam ciuitatum quā singulorum hominū mores sunt: gentes quoque aliæ iracundæ aliæ audaces, quædam timidæ, in uinum, in uenerem proniores aliæ sunt. Atheniensium populum fama est celerem & supra uires audacem esse ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem & uix in ea quibus fudit ingredientem. Non negauerim & totam Asiæ regionē inaniora parere ingenia, & nostrorum tumidiorem sermonem esse, quod excellere inter finitimas ciuitates uideamur: & id ipsum non tam uiribus nostris, quā uestris honoribus ac iudicijs. Satis quidem & tunc in præsentia castigata illa legatio erat, cum tam tristi responso uestro dimissa. Si tum parum ignominiae pensum est, hæc certe tam miserabilis ac supplex legatio, etiam insolentioris quā illa fuit, legationis satis magnum piaculum esset. Superbiam, uerborum præsertim, iracundi oderunt, prudentes irrident, utique si inferioris aduersus superiorem est: capitali poena nemo unquam dignam iudicauit. Id enim uero periculum erat, ne Romanos Rhodij contemnerent: etiam deos aliqui uerbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audimus. Quid igitur superat quod purgamus, si nec factum hostile ullum nostrum est, & uerba tumidiora legati offensionem aurium non perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis nostrae tacite uelut litem aestimari uestris inter uos sermonibus audio P. C. fauisse nos regi & illum uincere maluisse: ideo bello persequendos esse credunt. Alij uestrum, uoluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse: neque moribus, neque legibus ullius ciuitatis ita comparatum esse, ut si qui uellet inimicum perire, ut si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His qui nos poena non crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipsi nobis hanc dicimus legem, si omnes uolumus quod arguimur, non distinguimus uoluntatem à facto, omnes plectamur. Si alij principum nostrorum uobis, alij regi fauerunt: non postulo ut propter nos, qui partium uestrarum fuimus, regis fautores salui sint. Illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Non estis uos illis infestiores quā ciuitas ipsa: & hoc qui sciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem sibi consciuerunt: alij damnati à nobis in potestate uestra erunt Patres conscripti. Cæteri Rhodij, sicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne poenam quidem sumus. Priorum nostrorum benefactorum cumulus, hoc quod nunc cessatum in officio est, expleat. Cum tribus regibus gessistis bella per hos annos: ne plus obstit nobis quod uno bello cessauimus, quā quod duobus bellis pro uobis pugnauius. Philippum Antiochum Persea tanquam treis sententias ponite. duæ nos absoluunt: una dubia est, ut grauior sit. Illi de nobis si iudicarent, damnati essemus. uos iudicate Patres conscripti, sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Nō enim de bello deliberatis Patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis, cum nemo Rhodiorum arma aduersus uos laturos sit. Si perseuerabitis in ira, tempus à uobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus: omnia libera capita, quidquid Rhodiorum uirorum sceminarum est, cum omni pecunia nostra naues conscendemus: ac relictis penatibus publicis priuatisque, Romam ueniemus: & omni auro & argento, quicquid publici, quicquid priuati est, in comitio in uestibulo curiæ uestrae cumulado, corpora nostra coniugumque ac liberorum uestrae potestati permittemus, hic passiuri quodcunque patiendum erit: procul ab oculis nostris urbs nostra diripiatur, incendatur. Hosteis Rhodios esse Romani iudicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis iudicium, quod nūquā iudicauimus nos uestros hosteis, nec quicquā hostile, etiamsi omnia patiemur, faciemus. Secundū talem orationē uniuersi rursus prociderunt, ramosque oleæ supplices iactantes tandē excitati curia excesserunt. Tunc sententiæ interrogari coepta. Infestissimi Rhodij erant

erant, qui consules prætoresue aut legati gesserant in Macedonia bellum. Plurimū causam eorum adiuit M. Portius Cato, qui asper ingenio tum lenem mitemq; senatorem egit. Nō in seram simulachrum uiri copiosi quæ dixerit referendo: ipsius oratio scripta extat, Originum quinto libro inclusa. Rhodijs responsum ita redditū est, ut nec hostes fierent, nec socij permanerent. Philocrates & Astymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renūtiare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romæ subsistere, quæ agerentur sciret, certioresq; suos faceret. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq; iusserūt præfectos. Hæc Rhodum nuntiata, quæ per se tristitia fuissent: quia maioris mali leuatus erat timor, cum bellum timuissent, in gaudium renuntiata uerterunt. Itaq; extemplo coronā x x milibus aureorum decreuerunt: Theodotum præfectum classis in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita uolebant peti, ut nullum de ea re scitum populi fieret aut litteris mandaretur: quod nisi impetrarent, maior repulsis ignominia esset. Præfecti classis id unius eratius, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali fœdere se cum Romanis non illigarent: ob nullam aliam causam, quam ne spem regibus abscederent auxilij sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc utiq; petenda societas uidebatur, non quæ tutiores eos ab alijs faceret: nec enim timebant quenquam præter Romanos, sed quæ ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem ferè tempus & Caunijs descivere ab his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparunt. Nō ita fracti animi ciuitatis erant, ut nō sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut seipsa per defectionem liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi se insulæ paruæ & sterilis agri litoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset. Missa igitur iuuentute propere & Caunios, quanquam Cybiratarum ascuerant auxilia, coegerunt imperio parere: & Mylassenses Alabandenosq; qui Euromensium prouincia adēpta, ad ipsos coniuncto exercitu uenerunt, circa Orthosiam acie uicerunt. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, si cut ante dictum est, in potestatem redacto, Scodra quæ regia fuerat præsidio imposito Gabinium præfecit: Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum insulis obuiam effusa. Hic præsidio imposito, in Molossidem transgressus: cuius omnibus oppidis præter Passaronem & Tegmonem, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes eius ciuitatis erant, insignes & fauore Persei & odio aduersus Romanos, ijdem uniuersæ genti autores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia priuatæ noxæ, quia ipsis nulla spes ueniæ erat, ut communi ruina patriæ opprimerentur clausurunt portas, multitudinem ut mortem seruituti præponerent hortantes. Nemo aduersus præpotenteis uiros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis & ipse adulescens, cum maior à Romanis metus timorem à principibus suis uicisset: quæ uos rabies, inquit, agitat, qui duorum hominum noxæ ciuitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui letum oppetissent sæpe fando audiui, qui patriam pro se perire æquum censerent hi primi inuenti sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentem cum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruerunt, atq; ibi offerentes se ipsi uulneribus interfecti: urbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto per ditionem recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugnationem tulerunt. Pacata Epiro diuisisq; in hiberna copijs per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodra, quod quinque legati ab Roma uenerant, euocatis ex tota prouincia principibus conuentum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiavit de sententia consilij, S P Q R Illyrios esse liberos iubere, præsidia ex omnibus oppidis arcibus & castellis sese deducturum: non solum liberos, sed etiam immunes fore Issenses & Taulantios, Dassaretiorū Tirustaras Inittas Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorfeis quoq; immunitatem dare, quod relicto Carauantio cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus & Dassarensibus & Selepitanis cæterisq;

H Illyrijs

Illyrijs uestigal dimidium eius quod regi pendissent. Inde in tres partes Illyricū diuisit, utram eam fecit quæ supradicta est, alteram Labeatas omneis, tertiam Agraonitas, & Rizonitas, & Olceratinos accolascq; eorū. Hac formula dicta in Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hiberna redijt. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma regressum ad Aeginium & Agassas diripiendas mittit: Agassas quod cum Martio Cos. tradidissent urbem, petita ultro societate Romana, defecerant rursus ad Persea: Aeginiensium nouum crimen erat. Famæ de uictoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum urbem ingressos hostiliter sæuierant. Ad Aeniorum quoq; hostiliter urbem diripiendam L. Postumium misit, quod pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerant. Autumni ferè tempus erat, cuius temporis initio circumeundam Græciam, uisendaq; quæ nobilitata fama magis auribus accepta sunt quàm oculis noscuntur, ut statuit: præposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit inclytum oraculum. Vbi sacrificio Apollini facto, inchoatas in uestibulo columnas, quibus imposituri statuas regis Persei fuerant, suis statuis uictor destinauit. Lebadia quoq; templum Iouis Trophonis adiit: ibi cum uidisset os specus, per quod oraculo utentes sciscitatū deos descendunt, sacrificio Ioui Hercynnæq; facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, æuocq; ante insulæ ponte continenti iunctæ descendit. A Chalcide Aulidem traiecit trium milium spatio distantem, portum inclytum statione quondam mille nauium Agamemnoniæ classis. Dianæq; templum: ubi nauibus cursum ad Troiam, filia uictima aris admota rex ille regum petijt. Inde Oropum Atticæ uentum est, ubi pro deo uates Amphilochns colitur, templumq; uetustum est fontibus riuiscq; circa amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipsas uetustate famæ, multa tamen uisenda habentis: arcem, portus, muros Pireum urbi iungentis, naualia magnorum imperatorum, simulacra deorum hominumq; omni genere & materiæ & artium insignia. Sacrificio Mineruæ præsidii arcis in urbe facto profectus, Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tunc præclara ante excidium, arx quoque & isthmus præbuere spectaculum: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, scatens fontibus: isthmus duomaria ab occasu & ortu solis finitima artis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclytam Æsculapij nobili templo: quod v milibus passuum ab urbe distans, nunc uestigij reuulforum donorum, tum donis diues erat, quæ remediorum salutariū ægri mercedem sacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificentia, sed disciplina institutiscq; memorabilem: unde per Megalopolim Olympiam ascendit. Vbi & alia quidem spectanda uisa, & Iouem uelut præsentem intuens motus animo est. Itaq; haud secus quàm si in Capitolio immolaturus esset, sacrificium amplius solito apparari iussit. Ita peragrata Græcia, ut nihil eorum, quæ quisque Persei bello priuatim aut publice sensisset, inquireret, ne cuius metu sollicitaret animos sociorum: Demetriadem cum reuertit, in itinere sordidata turba Aetolorum occurrit. mirantiq; & percunctanti quid esset, defertur DL principes ab Lycisco & Tisippo circumfesso senatu per milites Romanos missos à Beblio præside interfectos: alios in exilium actos esse: bonaq; eorum qui interfecti essent & exulum possidere qui arguebant. Iussis Amphipolim adesse, ipse conuento Cn. Octauio Demetriade, postquam fama accidit traiecisse iam mare x legatos, omnibus alijs omissis Apolloniam ad eos pergit. Quò cum Perseus obuiam Amphipoli nimis soluta custodia processisset (id diei iter est) ipsum quidem benigne allocutus est: cæterum postquam in castra ad Amphipolim uenit, grauiter increpuisse traditur C. Sulpicium: primū quod Persea tam procul à se uagari per prouinciā passus est: deinde quod adeo indulisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua pateretur: referriq; tegulas & refarci tecta sicut fuerant iussit. Et Persea quidem cum maiore filio Philippo traditos A. Postumio in custodiam misit: filiam cum minore filio à Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit. Ipse ubi dies uenit, quo adesse Amphipoli denos principes ciuitatium iusserat, litterasq; omneis quæ ubiq; depositæ essent & pecuniam regiam conferri, cum x lega-

tis circumfusa omni multitudine Macedonum in tribunali confedit. Assuetis regio imperio tamen nouum formā terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusq̃, quæ uel socios nedum hosteis uictos terrere possent. Silentio per præconem facto, Paulus Latine quæ senatui quæ sibi ex consilij sententia uisa essent pronuntiauit: ea Cn. Octavius Pr. (nam & ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. Omnium primum liberos esse iubere Macedonas, habentis urbes easdē agrosq̃, utentes legibus suis, annuos creanteis magistratus: tributum dimidium eius quod pependissent regibus pendere P. R. Deinde in IIII regiones diuidi Macedoniam, unam fore & primā partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnem sit: accessurum huic parti trans Nessum ad orientē uersum, quā Perseus tenuisset uicos castella oppida, præter Ænum & Maroneā & Abdera: trans Strymonem autem uergentia ad occasum Bisalticam omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu quā Axius terminaret fluuius, additis Pæonis qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu, cingunt: ad septentrionem Bora mons obijcitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quā ab occasu præter Axium amnem porrigit: Edeffa quoq̃ & Bercea eodem concesserunt. IIII regio trans Boram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cuiusq̃ regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creati iussit. Pronuntiauit deinde, neq̃ connubium, neq̃ commercium agrorum ædificiorumq̃ inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Metalla quoq̃ auri atque argenti non exerceri: ferri & æris permitti: uectigal exercentibus dimidium eius impositum quod pependissent regi. Et sale inuecto uti uetuit. Dardanis repetētibus Pæoniā, quod & sua fuisset, & continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiauit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniā, salis cōmercium dedit: tertiæ regioni imperauit ut Stobos Pæoniæ deueherent, pretiumq̃ statuit. Naualem materiam & ipsos cedere, & alios pati uetuit. Regionibus, quæ affines barbaris essent: excepta autem tertia omnes erant: permisit ut præsidia armata in finibus extremis haberent. Hæc pronuntiata primo die conuentus, uarie affecerunt animos. Libertas præter spem data arrexit, & leuatum annuū uectigal: regionatim cōmercijs interruptis ita uideri lacerata tanquam animalia in artus alterum alterius indigentes distracta: adeo quanta Macedonia esset, quā diuisui facilis, & à seipsa quæq̃ contempta pars esset, Macedones quoq̃ ignorabāt. Pars prima Bisaltas habet fortissimos uiros (trans Nessum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes Thessalonicen & Cassandriā habet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoq̃ opportunitates ei præbent portus ad Toronem ac montem Athò (Æneæ uocant hunc) aliq̃ ad insulam Eubceam, aliq̃ ad Hellespontum opportune uersi. Tertia regio nobileis urbes Edeffam & Berceam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicosam gētem, incolas quoq̃ permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordei & Lincestæ, & Pelagones incolunt: iuncta his Atintania & Stryphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis duraq̃ cultu & aspera plaga est: cultorū quoque ingenia terræ similia habet: ferociore eos & accolæ barbari faciunt, nūc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Diuisæ itaq̃ Macedoniae partium usibus separatis, quanta uniuersos teneat Macedonas formula dicta, cum leges quoq̃ se daturū ostendisset, Ætoli deinde citati, in qua cognitione magis utra pars Romanis utra regi fauisset quæsitum est, quā utri fecissent iniuriam aut acceperant. Noxa liberati interfectores, exilium pulsæ æque ratum fuit ac mors interfectis. A. Babius unus est damnatus, quod milites Romanos præbisset ad ministerium cædis. Hic euentus Ætolorum causæ, in omnibus Græciæ gentibus populisq̃, eorum qui partis Romanorum fuerant, inflauit ad intolerabilem superbiam animos: & obnoxios pedibus eorum subiecit, quos aliqua parte suspicio fauoris in regem contigerat. Tria genera

principum in ciuitatibus erāt: duo quæ adulando aut Romanorum imperium aut amicitiam regum sibi priuatim opes oppressis faciebant ciuitatibus: medium unum utrique generi aduersum libertatem & leges tuebatur. His ut maior apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elatī Romanorum partis eius fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneso & ex Boëtia, & ex alijs Græciæ concilijs adessent, impleuere aures decem legatorum: non eos tantum, qui se propalā per uanitatem iactassent tanquam hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto fauisse: reliquos per speciem tuendæ libertatis in cōcilijs aduersus Romanos omnia instruxisse: nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi fractis animis partium, aleretur confirmareturq; autoritas eorum, qui nihil præter imperium Romanorum expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis litteris imperatoris ex Ætolia Acarnaniaq; & Epiro & Boëtia, qui Romanam ad causam dicendam sequerentur: in Achaia ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, ut ipsi edicto euocarent. Id duabus de causis factum: una quod fiduciæ plus animorumq; esse Achæis ad non parendum credebant, & forsitan etiam in periculo fore Callicratem & cæteros criminū autores delatoresq;. altera cur præsentibus euocarent causa erat: quod ex alijs gentibus principum litteras deprensas in commentarijs regijs habebant: in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum litteris inuentis. Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens: in his nihil nouatum, nisi quod Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latius, qui publice aut priuatim partium regis fuissent, in Asiam quoq; cognitionem extendere: & ad Antissan in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt: quod Antenorem regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est uagatus, portu receptum comitatibus iuissent. Duo securi percussi uiri insignes: Andronicus Andronici filius Ætolus, quod patrem secutus arma contra populum Romanū tulisset: & Neo Thebanus, quo autore societatem cum Perseo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus aduocatum cōcilium, pronuntiatum quod ad statum Macedoniae pertinebat, senatores quos Synedros uocant legendos esse, quorum consilio respublica administraretur. Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis maioribus quā xv annos natis præcedere in Italiam placeret. Id prima specie sæuum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate sua esse factum. Nominati sunt enim regis amici purpuratq; duces exercituum, præfecti nauium aut præsidiorū, seruire regi humiliter, alijs superbe imperare assueti: prædiuites alijs, alijs quos fortuna non æquarent his sumptibus pares: regius omnibus uictus uestitusq;, nulli ciuili animus neq; legum neque libertatis æquæ patiens. Omnes igitur qui in aliquis ministerijs regijs etiam qui in minimis legationibus fuerant, iussi Macedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruisset imperio, mors denuntiata. Leges Macedoniae dedit cum tanta cura, ut non hostibus uictis, sed socijs bene meritis dare uideretur: & quas ne usus quidem longo tempore, qui unus est legum corrector, experiendo argueret. Ab serijs rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, & in Asiæ ciuitates & ad reges missis qui denuntiarent, & cum circumiret ipse Græciæ ciuitates indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum & nobilium equorum conuenit: & legationes cum uictimis, & quidquid aliud deorum hominumq; causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, ut non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legationibus paratæ & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, & conuiuium instruere, & ludos parare, eiusdem esse qui uincere bello sciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq; æreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem acruum, precatus Martem Mineruam Lunamq; matrem & cæteros deos quibus spolia hostium dicare ius fasq; est, ipse imp. face subdita succendit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes coniecerunt. Notata est in illo conuentu Europæ Asiæq;, undique partim ad gratulationem partim ad spectaculum contracta multitudine,

dine, tantis naualibus terrestribusque exercitibus, ea copia rerum ea uilitas annonæ, ut & priuatis, & ciuitatibus, & gentibus dona data pleraque eius generis sint ab imperatore, non in usum modo præsentem, sed etiam quod domos aueherent. Spectaculo fuit ei quæ uenerat turbæ, non scænicum magis ludicrum, non certamina hominum aut curricula equorum, quàm præda Macedonica omnis ut uiseretur exposita, statuarum tabularumque, textilium, & uasorum ex auro & argento, & ære, & ebore factorum ingenti cura in ea regia: ut non in præsentem modo speciem, qualibus referta regia Alexandræ erat, sed in perpetuum usum fierent. Hæc in classem imposita, deuehenda Romam Cn. Octauio data. Paulus benigne legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphipoli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prætergressus urbem, ad Spelæum (quod uocant) biduum moratus, P. Nasicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios qui Persea iuuerant bello, misit, iussos ad Oricum sibi occurrere: ipse Epirum petens quintisdecimis castris Passaronem peruenit. Haud procul inde Anicij castra aberant, ad quem litteris missis, ne quid ad ea quæ fierent moueretur: senatum prædam Epiri ciuitatium, quæ ad Persea defecissent, exercitui dedisse: summis centurionibus in singulas urbes, qui se dicerent ad præsidia deducenda uenisse, ut liberi Epirotæ sicut Macedones essent: denos principes ex singulis euocauit ciuitatibus. Quibus cum denuntiasset, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuitates cohortes dimisit, ante in ultiores quàm in propiores profecti, ut uno die in omnes perueniretur. Edita tribunis centurionibusque erant quæ agerentur: mane omne aurum argentumque collatum: hora quarta signum ad diripiendas urbes datum est militibus: tantaque præda fuit, ut in equitem CCCO denarij, peditibus duceni diuiderentur, centum quinquaginta milia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum urbium diruti sunt: ea fuere oppida circa LXX. uendita præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paulus ad mare Oricum descendit, nequaquam ut ratus erat expletis militum animis: qui tanquam nullum in Macedonia gessissent bellum, experteis regiæ prædæ esse indignabantur. Orici cum missas cum Scipione Nasica Maximoque filio copias inuenisset, exercitu in naues imposito in Italiam traiecit. Et post paucos dies Anicius conuentu reliquorum Epirotarum Acarnanumque acto, iussisque in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causæ referuarat: & ipse nauibus expectatis, quibus usus Macedonicus exercitus erat, in Italiam traiecit. Cum hæc in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erant, in Asiam peruenerunt. In ducijs per hyemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hiberna cõcesserat Pergamum, grauique morbo æger fuerat. Ver primum ex domo exciuit: iamque Synnada peruenerant, cum Eumenes ad Sardeis undique exercitum cõtraxerat. Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorum Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione iritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est locutus, retulitque ferociorem eum deprecando factum: ut mirum uideri posset, inter tam opulentos reges Antiochum Ptolemæumque tantum legatorum Romanorum uerba ualuisse, ut extemplo pacem facerent, apud Gallos nullius momenti fuisse. Romam primum reges captiui Perseus & Gentius in custodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum: tum quibus Macedonum denuntiatum erat, ut Romam uenirent, principumque Græciæ, nam hi quoque non solum præsentis exciti erant: sed etiam si qui apud reges esse dicebantur, litteris accersiti sunt. Paulus ipse post dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam XVI uersus remorum agebant, ornata Macedonicis spolijs, non insignium tantum armorum, sed etiam regionum textilium, aduerso Tiberi ad urbem est subuectus, completis ripis obuiam effusa multitudine. Paucos post dies Anicius & Octauius classe sua aduecti. Tribus his omnibus decretus est ab senatu triumphus: mandatumque Q. Cassio prætori cum tribunis plebis ex autoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut his quo die urbem triumphantes inueherentur imperium esset. Intacta inuidia media sunt, ad summa ferme tendit.

Nec de Anicij, nec de Octauij triumpho dubitatum est: Paulum, cui ipsi quoque se comparare erubissent, obrectatio carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat: de præda parcus quam sperauerant ex tantis regijs opibus dederat, nihil relicturis, si auiditati indulgeretur, quod in ærarium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitijs ferendæ legis. Sed eos Seruius Sulpicius Galba, qui tribunus militum secundæ legionis in Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prensando ipse, & per suæ legionis milites sollicitando, stimulauerat ut frequentes ad suffragium adessent: imperiosum ducem & malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho eius ferretur, ulciscerentur: plebem urbanam secuturam esse militum iudicia: pecuniam illum dare non potuisse, militem honorem dare posse: ne speraret ibi fructum gratiæ ubi non meruisset. His incitatis, cum in Capitolio rogationem eam T. Sempronius tribunus plebis ferret, & priuatis lege dicendi locus esset ad suadendum, ut in re minime dubia, si quisquam procederet: Seruius Galba repente processit: & à Tr. postulauit, ut quoniam hora iam octaua diei esset, nec satis temporis ad demonstrandum haberet, cur L. Æmilius non iuberent triumphare: in posterum diem differrent, & mane eam rem agerent. Integro sibi die ad causam eam orandam opus esse. Cum tribunus dicere eo die si quid uellet iuberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoque exacta acerbè munia militiæ, plus laboris, plus periculi quam desiderasset res iniunctum: contra in præmijs, in honoribus, omnia arctata: militiamque, si talibus succedat ducibus, horridiorem asperioresque bellantibus, eandem uictoribus inopem atque inhonoratam futuram. Macedonas in meliore fortuna, quam milites Romanos, esse. Si frequētes postero die ad legem antiquam adessent, intellecturos potentes uiros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu esse. His uocibus incitati, postero die milites tanta frequentia Capitolium compleuerunt, ut aditus nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro uocatae primæ tribus cum antiquarent, concursus in Capitolium principum ciuitatis factus est, indignum facinus esse clamitantium, L. Paulum tanti belli uictorem dispoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atque auaritiæ militari: in uno nimis se per ambitionem peccare. Quid si domini milites imperatoribus imponantur? In Galbam pro se quisque probra ingerere. Tandem hoc tumultu sedato, M. Seruilius qui Cos. & magister equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent ab tribunis petere, dicendique sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni cum ad deliberandum secessissent, uicti autoritatibus principum, de integro agere coeperunt: reuocatuosque se eandem tribus renuntiarunt, si M. Seruilius aliquid priuati qui dicere uellent dixissent. Tum Seruilius:

Quantus imp. L. Æmilius fuerit Quirites, si ex alia re nulla estimari possit, uel hoc satis erat, quod cum tam seditiosos & leues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicum in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit. Eadem seueritas imperij quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiqua disciplina habiti neque fecerunt. Seruius quidem Galba, si in L. Paulo accusando tirocinium ponere & documentum eloquentiæ dare uoluit, non triumphum impedire debuit: quem, si nihil aliud, senatus iustum esse iudicauerat: sed postero die quam triumphatum est priuatum cum uisurus esset, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut serius paulo, cum primum magistratus ipse cepisset, diem diceret, inimicum ad populum accusaret. Ita & pretium recte facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello gesto: & poenam, si quid & uetere gloria sua & noua indignum fecisset. Sed uidelicet cui crimē nullum probum dicere poterat, eius obrectare laudes uoluit. Diem integrum hesterno die accusandum L. Paulum petijt: quatuor horas, quantum supererat diei, dicendo absumpsit. Quis unquam tam nocens reus fuit, cuius uitia uitæ tot horis expromi non possent? Quid interim obiecit quod L. Paulus, si causam dicat, negatū uelit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: unam militum Macedonicorum, puram alteram integrioris iudicij & à fauore & odio: uniuerso iudicante P R apud concionem togatam & urbanam prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abscisa oratio esset: in statione seuerius & intentius institisti: uigiliæ acerbius & diligentius

tius circumitæ sunt: operis plus quàm antea fecisti, cum ipse imperator & exactor circumires. Eodem die & iter fecisti, & in aciem ex itinere duxisti. Ne uictorem quidẽ te adquiescere passus est: statim ad persequendos hostes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere posset, pecuniam regiam translaturus in triumpho est & in ærariũ laturus. Hæc sicut ad militum animos stimulos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ parum auariciæ suæ inferuitum censent: ita apud P R nihil ualuisse: qui ut uetera atq; audita à parentibus suis nõ repetat, quæ ambitione imperatorum clades acceptæ sint, quæ seueritate imperij uictoriæ partæ: proximo certe Punico bello, quid inter M. Minucium magistrum equitum, & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaq; accusatorem id scire potuisse, & superuacaneam defensionem Pauli fuisse. Transeat ad alteram concionem: nec Quirites uos, sed milites uideor appellaturus, si nomen hoc saltem ruborem incutere, & uerecundiam aliquam imperatoris uiolandi adferre possit. Equidem ipse aliter affectus animo sum, qui apud exercitũ mihi loqui uidear: q̃ paulo ante eram, cum ad plebem urbanam spectabat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis est Romæ, præter Persea, qui triũphari de Macedonibus nolit, & eum non iisdem manibus discerpitis, quibus Macedonas uicistis? Vincere uos prohibuisset, si potuisset, qui triumphanteis urbem inire prohibet. Erratis milites, si triumphũ imperatoris tantum, & non militum quoque, & uniuerſi P R esse decus censetis. Non unius hoc Pauli. Multi etiam qui ab senatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici potest, quàm C. Lutatio primi Punici belli, quam P. Cornelio secundi, q̃ illis qui triumphauerunt. Nec L. Paulũ minorem aut maiorem imperatorem triumphus faciet: militum magis in hoc uniuerſi q̃ populi Romani fama agitur: primum ne inuidiæ & ingrati animi aduersus clarissimum quemq; ciuem opinionẽ habeat, & imitari in hoc populum Atheniensem lacerantem inuidia principes suos uideatur. Satis peccatum in Camillo à maioribus uestris est, quem tamen ante receptam per eum à Gallicis urbem uiolarunt: satis insuper uobis in P. Africano, Literni domicilium & sedẽ fuisse domitoris Africæ, Literni sepulchrum ostendi. Erubescamus, gloria si par illis uiris L. Paulus, iniuria uestra exequetur. Hæc igitur primũ infamia deleatur, scæda apud alias gentes, damnosa apud nostros. Quis enim aut Africani, aut Pauli similis esse ingrata & inimica bonis ciuitate uelit? Si infamia nulla esset, & de gloria tantum ageretur, qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorum tantum imperatorum, an populi Romani dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modo, nec de Annibale, sed de Epirotis Carthaginiensibusq; triumphi acti sunt: sic non M. Curius tantum nec P. Cornelius, sed Romani triumpharũt. Militum quidem propria est causa: qui & ipsi laureati, & quisque donis quibus donati sunt insignes, Triumphum nomine cient, suasq; & imp. laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex prouincia milites ad triumphum sint, fremunt: & tamen suum quoq; se absenteis, quod suis manibus parta uictoria sit, triumphare credunt. Si quis uos interroget milites, ad quam rem in Italiam deportati & non statim confecta prouincia dimissi sitis: quid Romam frequentes sub signis ueneritis: quid moremini hic, & non diuersi domos quisque abeat uestras: quid aliud respondeatis, quàm uos triumphanteis uideri uelle? Vos certe uictores conspici uelle debetis. Triumphatum nuper de Philippo patre huius & de Antiocho est: ambo regnabant cum de his triumphatum est. De Perseo capto in urbem cum liberis abducto non triumphabitur? Quod si in curru scandenteis Capitolium auratos purpuratosq; ex inferiore loco Lucius Paulus in turba togatorum unus priuatus interroget: Luci Anici, Cn. Octauii, utrum uos digniores triumpho esse, an me censetis? currum ei cessuri, & præ pudore uidentur insignia ipsi sua tradituri: & uos Gentium quàm Persea duci in triumphum mauultis Quirites, & de accessione potius belli quàm de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureate urbem inibunt, & nauales socij? Macedonicæ legiones suo abrogato triumphos alienos spectabunt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opulentæ uictoriæ spolijs fiet? Quò nam abdentur il-

la tot milia armorum detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea, marmorea, eburnea: tabulae pictae, textilia: tantum argenti caelati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu tanquam furtiua in ærarium deportabuntur? Quid illud spectaculum maximum? nobilissimus opulentissimusque rex captus ubi uictori populo ostenditur? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filij regis, tanta nomina subtrahentur ciuitatis oculis? Ipsum L. Paulum bis Cos. domitorem Græciæ, omnium oculi conspicerent urbem curru ingredientem auent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum per quadriennium ingenti etiam pudore nostrum tractum perficeret: cui sortito prouinciam, cui proficiscenti prælagientibus animis uictoriam triumphumque destinauimus, ei uictori triumphum negaturi? & quidem non homines tantum, sed deos etiam suo honore fraudaturi: dijs quoque enim non solum hominibus debetur. Vtrum maiores uestri omnium magnarum rerum & principia exorsi ab dijs sunt, & finem eum statuerunt? Consul proficiscens prætorue paludatis licioribus in prouinciam & ad bellum, uota in Capitolio nuncupat: uictor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eosdem deos quibus uota nuncupauit, merita dona populi Romani traducit. Pars non minima triumphi est, uictimæ præcedentes: ut appareat dijs grates agentem imperatorem ob rempublicam bene gestam redire. Omnes illas uictimas quas traducendas in triumpho uindicauit, alias alio cedente mactate, illas quidem epulas senatus, quæ nec priuato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur: utrum hominum uoluptatis causa, an deorum hominumque: autore Seruio Galba turbaturi estis? L. Pauli triumpho portæ claudentur? rex Macedonum Perseus cum liberis & turba alia captiuorum, spolia Macedonum, circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquam rure rediens à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decreuit potius, quam quid Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius quam illum audi. Ille nihil præterquam loqui, & ipsud maledice ac maligne didicit: ego ter & uiciens cum hoste per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conserui spolia retuli: insigne corpus honestis cicatricibus omnibus aduerso corpore exceptis habeo. Nudasse deinde se dicitur, & quo quæque bello uulnera accepta essent retulisse. Quæ dum ostentat, ad apertis forte quæ uelanda erant, tumor inguinum proximis risum mouit, tum, hoc quoque quod ridetis, inquit, in equo dies noctesque per sedendo habeo: nec magis me eius quam cicatricum harum pudet pœnitere, quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæque fuit. Ego hoc ferro sæpe uexatum corpus uetus miles adulescentibus militibus ostendi, Galba nitens & integrum denuudet. Reuocate, si uidetur, tribuni ad suffragium tribus: ego ad uos milites

summam omnis captiui auri argenti^{*}que translati H-s millies ducenties fuisse, Valerius Antias tradit: quæ haud dubie maior aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibusque auri argenti generatim ab ipso scriptis efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret dissipatum, tradunt: eoque id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex uectigalibus alijs coaceruatum fuerat. Itaque admodum inops pecuniæ Philippus, Perseus contra prædiues, bellare cum Romanis cepit. Ipse postremo Paulus in curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem præ se ferens, post currum inter alios illustres uiros filij duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæque ordinibus. Pediti in singulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata alijs, si aut non refragati honori eius fuissent, aut benigne hac ipsa summa nuntiata acclamassent. Sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum uictoris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam uictor Paulus auro purpuræque fulgens. Nam duobus è filijs, quos duobus datis in adoptionem, solos nominis

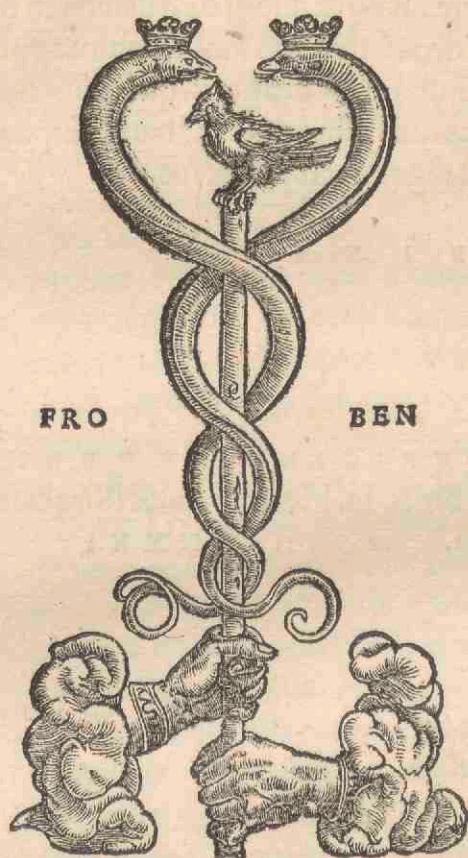
nominis sacrorum familiarumque heredes retinuerat domi, minor ferme XII annos natus, quinque diebus ante triumphum, maior XIII annorum triduo post triumphum decessit: quos praetextatos curru uehi cum patre, sibi ipsos simileis praedestinantibus triumphos oportuerat. Paucis post diebus data à M. Antonio tribuno plebis concione, cum de suis rebus gestis more ceterorum imperatorum differuisset, memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquam & quam feliciter rempublicam administrauerim, & quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare uos Quirites arbitror, cum spectaculo uobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quaeso sinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia classem à Brundisio sole orto solui, nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusque & classibus lustra sacrificauimus. A Delphis quinto die in castra peruenimus: ubi exercitu accepto, mutatis quibusdam, quae magna impedimenta uictoriae erant, progressus quia inexpugnabilia castra hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter praesidia eius saltum ad Petram euasi: & ad pugnam rege coacto acie uici: Macedoniam in potestatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successorum traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum uelut prouentus secutus: ciuitates omnes Macedoniae se dediderunt: gaza regia in potestatem uenit: rex ipse, tradentibus propè ipsis dijs, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia iam fortuna mea uideri, eoque suspecta esse. Maris pericula timere coepi in tanta pecunia regia in Italiam traiecienda & uictore exercitu transportando. Postquam omnia secundo nauium cursu in Italiam peruenerunt, neque erat quod ultra precarer, illud optaui, ut cum ex summo retro uolui fortuna consueisset, mutationem eius domus mea potius, quam respublica sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quod triumphus meus, uelut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego & Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemus, ille qui ante se captiuos captiuus ipse duci liberum uidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphauimus, ab alterius funere filij curum ex Capitolio propè iam expirantem ueni: neque ex tanta stirpe liberum superest qui Lucij Aemilij Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia & Fabia gens habent. Pauli in domo praeter se nemo superest. Sed hanc cladem domus mea, uestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur. Haec tanto dicta animo magis confudere audientium animos, quam si miserabiliter orbitatem suam deflendo locutus esset. Cn. Octavius Calend. Decembribus de rege Perseo naualem triumphum egit. Is triumphus sine captiuis fuit, sine spolijs. Dedit socijs naualibus in singulos denarios septuagenos quinque, gubernatoribus qui in nauibus fuerant duplex, magistris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus est: patres censuerunt ut Quintus Cassius Persea regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret, comites pecuniam argentum instrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Ceteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condidit. Paucos post dies quam haec acta, legati ab Cotye rege Thracum uenerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosque obsides adportantes. Eis in senatum introductis, & id ipsum argumenti praetendentibus orationis, non sua uoluntate Cotyn bello iuuisse Persea, quod obsides dare coactus esset: orantibusque ut eos pretio quantum ipsi statuissent patres redimi paterentur: responsum ex autoritate senatus est: populum Romanum meminisse amicitiae quae cum Cotye maioribusque eius & gente Thracum fuisset, obsides datos crimen non criminis defensionem esse, cum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Ceterum etsi Cotys Persei gratiam praetulisset amicitiae populi Romani: magis quid se dignum esset, quam quid merito eius fieri posset, aestimaturum: filium atque obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse populi Romani: pretium eorum

eorum malle relinquere in accipientium animis, quam praesens exigere. Legati nominati: T. Quintius Flaminius, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in singulos binum milium aris. Bitis cum caeteris obsidibus a Carseolis accersitus, ad patrem cum legatis missus. Naues regiae captae de Macedonibus inuolutae ante magnitudinis, in campo Martio subductae sunt. Haerente adhuc non in animis modo, sed penè in oculis memoria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio Illyriiisque. Similia omnia magis uis hominibus quam paria: minor ipse imp. & nobilitate Anicius cum Emilio, & iure imperii Pr. cum Cos. collatus: non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spolijs, non pecunia Macedonica, non dona donis comparari poterant. Itaque sicut praefulgebat huic triumphus recens: ita apparebat ipsum per se inuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra marique ferocem locisque munitis fretam gentem Illyriorum: regem regiaeque omnis stirpis ceperat: transtulit in triumphum multa militaria signa spoliaque alia & supellectilem regiam: auri pondo xx & vii, argenti x & ix pondo: denarium tria milia: & cxx milia Illyrici argenti. Antecurram ducti Gentius rex cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis & aliquot nobiles Illyrii. De praeda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, socijs nominis Latini quantum ciuibus, & socijs naualibus dedit quantum militibus. Laetior hunc triumphum est secutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus. His ducetibus ex ea praeda redactum esse, autor est Antiastus, praeter aurum argentumque quod in aerarium sit latum: quod quia unde redigi potuerit non apparebat, autorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis & coniuge & fratre Spoletium in custodiam ex senatus consulto ductus: caeteri captiui Romae in carcerem coniecti: recusantibusque custodiam Spoletinis Igituruium reges traducti. Reliquum ex Illyrico praedae cccxx lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatis & Dyrracinis Q. Cassius ex senatus consulto tribuit. Consules eo anno agro tantum Ligurum populato, cum hostes exercitus nunquam eduxissent, nulla re memorabili gesta, Romam ad magistratus subrogandos redierunt: & primo comitiali die consules crearunt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. Deinde praetores postero die, L. Iulium, L. Apuleium Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Calvum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His praetoribus duae urbanae prouinciae sunt decretae, duae Hispaniae, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: postridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus est C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium Flaminium: & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Prussia uenit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu urbem ingressus, ad forum a porta tribunali Q. Cassii praetoris perrexit: concursusque undique facto, deos qui urbem Romam incolerent, senatumque & populum Romanum salutatum se dixit uenisse: & gratulatum quod Persea Gentiumque reges uicissent, Macedonibusque & Illyrijs in ditionem redactis auxissent imperium. Cum praetor senatum ei, si uelit, eo die daturum dixisset, biduum petijt, quo templa deum urbemque & hospites amicosque uiseret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quaestor, qui & Capuam ei obuiam missus fuerat: & aedes, quae ipsum comitesque eius benigne reciperent, conductae. Tertio post die senatum adit, gratulatus uictoriam est: merita sua in eo bello commemorauit: petijt, ut uotum sibi soluere, Romae in Capitolio x maiores hostias, & Praeneste unam Fortunae liceret: ea uota pro uictoria populi Romani esse. Et ut societas se cum renouaretur: agerque sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum a populo Romano Galli possiderent, daretur. Filium postremo Nicomedem senatui commendauit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore est adiutus. Itaque caetera quae petebat concessa: de agro responsum est, legatos ad rem inspiciendam missuros. Si ager P. R. fuisset, nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut si datus Gallis esset, ignorare Prusiam debere, si ex nullius iniuria quidquam ei datum uellet P. R. Ne quod detur quidem gratum esse donum posse, quod eum qui det ubi uellet ablaturum esse sciat. Facile Nicomedis commendationem accipere.

accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur P R documento Prolemaum Aegypti regem esse. Cū hoc respōso Prusias est dimissus. Munera ei ex sestertijs iussa dari, & uasorum argenteorum pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Masinissæ data essent: & ut uictimæ aliæq; quæ ad sacrificiū pertinerent, seu Romæ, seu Præneste immolare uellet, regi ex publico sicut magistratibus Romanis præberentur: & ut ex classe quæ Brundisij esset naues longæ uiginti assignarentur quibus uteretur: donec ad classē dono datam ei rex peruenisset, L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptumq; ipsi & comitibus præberet donec nauem conscendisset. Mire latum & ea benignitate in se populi Romani regem fuisse, ferunt: munera sibi ipsum emisse: filium iussisse donum P R accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius eum regem indignum maiestate nominis tanti tradit: pileatum capite raso obuiam ire legatis solitum, libertumq; se P R ferre, & ideo insignia ordinis eius gerere. Romæ quoq; cum ueniret in curiam summississe se, & osculo limen curiæ cōtigisse: & deos seruatores suos senatum appellasse: aliamq; orationem non tam honorificam audientibus, quàm sibi deformem habuisse. Moratus circa urbem xxx haud amplius dies, in regnum est profectus.

F I N I S

BASILEAE, IN OFFICINA FROBENIANA
per Hieronymum Frob. Io. Heruagium, & Nicolaum
Episcopium, M D XXXI



TITI LIVII PATAVINI
DECADVM XIII
EPITOMAE

TTT LIVI PATAVINI
DECADUM XIII
EPITOMAE

T. LIVII PATAVINI HI-

STORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI
PRIMI EPITOME.



ADVENTVS Æneæ in Italiam, & res ab eo gestæ, Ascanij regnum Albæ, & Syluij Æneæ, ac deinceps Syluiorū regum primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa, nati Romulus, & Remus. Amulius obruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Ioui Feretrio lata. In centurias populus diuisus. Fidenates, & Veientes uicti. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit: Iano templum constituit: eiusq; portā, pacatis omnibus circa populis, primus clausit: cum dea Ægeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petijt. Post hæc trigeminorum pugna. Horatius absolutus. Metij Suffetij supplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad postremū fulmine absumptus est. Ancus Martius cærimonia à Numa institutas renouauit: Latinis uictis, & ad ciuitatem ascitis montem Auentinum assignauit: Politorium urbem Latinorum bello repetitam, quam prisca Latini occupauerant: diruit: pontem Sublicium in Tyberim fecit: Ianiculum collem urbi addidit: fines imperij protulit: Ostiam condidit. Tarquinius Priscus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrum numerum auxit: Latinos subegit: circum designauit: ludos edidit: Sabinorum bello potitus, equitum centurias ampliavit. Tentadæ scientiæ causa Accij Nauij auguris, consuluisse fertur: an id, de quo cogitaret: effici posset: quod cum ille fieri posse respondisset: iussisse eum nouacula cotem præcidere: idq; protinus factum. Sabinos præterea acie uicit: urbem muro circumdedit: cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua corniculana, cui puero in cunis posito caput arsisse traditum est: Veientes atque Hetruscos prælio fudit: censum primus omnium egit: lustrum condidit: classes, centuriasq; descripsit: Pomærium protulit: colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumq; adiecit: templū Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiso Seruio eius socero, inuasit regnum, quo die scelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit: Turnum Herdoniū fraude interemit: bellum cum Volscis gessit: & ex eorum præda templum Ioui in Capitolio fecit. Terminus, & Iuventas non addixere: quorum aræ moueri non poterunt. Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in potestatem suam redegit. Huius filijs Delphos profectis, & consulentibus, quis eorum regnaturus esset Romæ: dictum est: eum regnaturum: qui primus matrem osculatus esset, quod responsum cum ipsi aliter interpretarētur: Iunius Brutus, qui cum ijs profectus erat: prolapsus se simulauit: & terram osculatus est. idq; factum eius euentus rei comprobauit, nam cum impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium suum adduxisset: ad ultimum propter expugnatam nocturna ui à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ uocato patre ad se Tricipitino, & uiro Collatino obtestata ne inulta mors eius esset, cultro se interemit: Bruti opera maxime expulsus est: cum regnasset annos uiginti quinque. Tunc consules primum creati sunt L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II

BRUTUS iureiurando populum astrinxit: neminem regnare Romæ passurum: Tarquinium Collatinum collegam suum propter affinitatem Tarquiniorum suspectum, coegit consulari se abdicare, & ciuitate cedere: bona regum diripi iussit: agrum Marti cōsecrauit: qui Campus Martius nominatus est. adolescentes nobiles, in quibus suos quoq; & fratris filios, quia coniurauerant de recipiendis regibus: securi percussit: seruo indici, cui Vindicius nomen fuit: libertatem dedit: ex cuius nomine uindicta est appellata. Cum aduersus reges, qui contractis Veientium, & Tarquiniorum copijs bellum intulerant: exercitum duxisset: in acie cum Arunte

filio Superbi commortuus est: eumque matronæ annum luxerunt. L. Valerius consul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porfena rex Clusinarum, bello pro Tarquinij suscepto, cum ad Ianiculum uenisset: ne Tyberim transiret, uirtute Coclitis Horatij prohibitus est. qui, dum alij pontem Sublicium rescindunt: solus Hetruscos sustinuit: & ponte rupto armatus se in flumen misit: & ad suos tranauit. Alterum accessit uirtutis exemplum à Mutio, qui, cum ad feriendum Porfenam castra hostium intrasset: occiso scriba, quem regem esse putabat: comprehensus, impositam altaribus manum, in quibus sacrificatum erat: exuri passus est: dixitque: tales trecetos esse coniuratos in mortem ipsius regis, quorum admiratione coactus Porfena pacis condiciones ferre, bellum omisit, acceptis obsidibus, ex quibus uirgo una Chloelia deceptis custodibus per Tyberim ad suos tranauit: & cum reddita esset: à Porfena honorifice remissa, equestrisque statua donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adiecta est. Numerus tribuum ampliatus est: ut essent triginta una. Aduersus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem A. Posthumius dictator prospere pugnavit apud lacum Regillum. Plebs, cum propter nexos ob æs alienum Sacrum in montem secessisset: consilio Menenij Agrippæ à seditione reuocata est. Idem Agrippa cum decessisset: propter paupertatem publico impendio elatus. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est uirtute, & opera Cn. Martij: qui ob hoc Coriolanus uocatus est. T. Latinus uir de plebe, cum in uisu admonitus esset: ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret: & neglexisset: amisso filio, debilis factus, posteaquam delatus ad senatum lectica eadem illa indicauerat, usu pedum recepto, domum reuersus est. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulsus, dux Volscorum factus exercitum hostium urbi primo admonisset: & missi ad eum primum legati, postea sacerdotes frustra deprecari essent, ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volumnia uxor impetrauerunt ab eo: ut recederet. Lex agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est, necatusque. Oppia uirgo uestalis ob incestum uiua defossa est. Cum uicini hostes Veientes incommodi magis, quam graues essent: familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit: misitque in id trecentos sex armatos: qui ad Cremeram ad unum ab hostibus cæsi sunt, uno impubere domi relicto. Res præterea aduersum Volscos, & Aequos, & Veientes, & seditiones inter patres, plebemque continet. Appius Claudius consul, cum aduersum Volscos contumacia exercitus male pugnatum esset: decimum quunque militum fuste percussit.

LIBRI III

Seditiones de agrarijs legibus factæ. Capitolium ab exulibus, & seruis occupatum, cæsisque receptum est. Censui bis actus est. priore lustro censa sunt ciuium capita centum, quatuor & uiginti millia, CCXIII, præter orbos, orbasque sequenti, CXXXII millia, CCCXXIX. Cum aduersum Aequos res male gesta esset: L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cum rure intentus rustico operi esset: ad bellum gerendum accersitus est. Is uictos hostes sub iugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est: ut essent decem: XXXVI anno à primis tribunis plebis. Petitio per legatos, & allatis atticis legibus, ad constituendas eas, proponendasque decemuiros pro consulibus sine ullis alijs magistratibus creati, altero & trecentesimo anno, quam Roma cõdita erat: & ut à regibus ad consules, ita à consulibus ad decemuiros translatum imperium. Ii decem tabulis legum positæ, cum modeste se in honore gessissent: & ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset: cum complura impotenter fecissent: magistratum noluerunt deponere: & in tertium annum detinuerunt: donec inuicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudij, qui cum in amorem uirginis incidisset: summisso, qui eam in seruitutem peteret: necessitatem patri eius Virginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro: ut filiam interimeret: cum aliter eam tueri non posset: ne in potestatem stuprum illaturi ueniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montem Auentinum occupauit: coegitque decemuiros abdicare se magistratu, ex quibus Appius, & unus collegarum, qui præcipue poenam meruerant: in carcerem coiecti: cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos

Sabinos, & Volscos, & Æquos prospere gestas continet: & parum honestum populi romani iudicium: qui iudex inter Ardeates & Aricinos sumptus, agrum de quo ambigebatur sibi adiudicauit.

LIBRI IIII

L Ex de connubio patrum, & plebis contentione magna, patribus repugnātibus, perlata est à trib. pl. Aliquot annis res populi Ro. domi militiaeque per hoc genus magistratus administratae sunt. Item censores tunc primum creati sunt. Ager Ardeatinis romani populi iudicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Cum fame populus Ro. laboraret: Sp. Melius eques romanus frumentum populo sua impensa largitus est: & ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans à C. Seruilio Hala magistro equitū iussu Quintij Cincinnati dictatoris occisus est. L. Minutius index boue aurata donatus est. Legatis romanis à Fidenatibus occisis, quoniam ob rempub. occubuerant: statuæ in rostris positæ sunt. Cornelius Cossus tribunus militum, occiso Volumnio rege Veientium, opima spolia secunda retulit. Mamercus Æmylius dictator censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur: anni & sex mensium spacio finito, ob eam rem à censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ: eoque coloni missi sunt, quibus occisis Fidenates cū defecissent à populo romano: à Mamercio Æmylio dictatore uicti sunt: & Fidenæ captæ. Coniuratio seruorum oppressa est. Posthumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum est. Res præterea gestas aduersum Volscos & Veientes continet.

LIBRI V

I N obsidione Veiorum hibernacula militibus facta sunt. ea res cum esset noua: indignatio inem tribunorum plebis mouit, querentium non dari plebi nec per hyemē militiae requiem.

Equites tum primum equis suis merere coeperunt. Cum inundatio in lacu Albano facta esset: uates, qui eam rem interpretaretur: ab hostibus captus est. Furius Camillus dictator decem annos obsessos Veios cepit: simulacrum Romam transtulit: decimā partem prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum, cum Faliscos obsideret: proditos hostium filios parentibus remisit: statimque deditioe facta, Faliscorum uictoriā iustitia cōsecutus est. Cum alter ex censoribus, Iulius decessisset: in locum eius M. Cornelius suffectus est. nec id postea factum est: quoniam eo lustro à Gallis Roma capta est. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. pl. dicta esset: in exilium abiit. Cum Senones Galli Clusium obsiderent: & legati à senatu missi ad componendum inter eos, & Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum steterant: hoc facto eorum cōcitati Senones urbem infesto exercitu petierunt: fusisque ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem, præter Capitolium: in quod se iuuenes contulerant. maiores natu cum insignibus honorum, quos quisque gesserat: in uestibulis ædium sedentes occiderunt. & cum per auersam partem Capitolij iam in summum euassissent: proditi clangore anserum, M. Manlij præcipue opera deiectioni sunt. coactis deinde propter famem Romanis despondere, ut mille pondo auri darent: & hoc pretio finem obsidionis emerent: Furius Camillus dictator absens creatus inter pendendum aurum cum exercitu uenit: & Gallos post sextum mensem urbe expulit: ceciditque. Ædes Ioui Capitolino facta: quo loco ante urbem captam uox audita erat: aduentare Gallos. Dictum est ad Veios migrandum esse, propter incensam, & dirutam urbem. quod consilium Camillo authore discussum est. Mouit populum uocis quoque omen ex centurione audita. qui, cum in forum uenisset: manipularijs suis dixerat: sta miles: hic optime manebimus.

LIBRI VI

R Es aduersus Æquos, & Volscos, & Hetruscos prospere gestas continet. Quatuor tribus additæ sunt: Stellatina, Sabbatina, Promentina, Arnienfis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat: cū obstrictos ære alieno liberaret: nexos exolueret: crimine affectati regni damnatus, de saxo Tarpeio deiectus est. in cuius notam S. C. factū est: ne cui de Manlia gente Marco cognomen esset. C. Licinius, & L. Sestius trib. pl. legem promulgarunt: ut consules etiam ex plebe fierent: qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repu-

gnantibus patribus, cum iidem tribuni plebis per quinquēnium soli magistratus fuissent: pertulerunt, & primus omnium ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est altera lex: ne cuiusquam plus quingentis iugeribus agri liceret possidere.

LIBRI VII

DVo noui magistratus adiecti sunt: prætura, & ædilitas curulis. Pestilentia ciuitas laborauit: eamque insignem fecit mors Furij Camilli, cuius remedium, & finis cum per nouas religiones quæreretur: ludi scenici tunc primum facti sunt. Cum dies L. Manlio dicta esset à M. Pompeio trib. pl. propter delectum acerbe factum, & ob T. Manlium filium relegatū sine ullo crimine: adolescens ipse, cuius reformatio patri obijciebatur: uenit in cubiculum tribuni: strictoque gladio coegit eum in uerba sua iurare: nō perseveraturum se in accusatione. tunc omnia pernitiōsa omissa sunt. In patentem uoraginem urbis Romæ Curtius armatus equo se præcipitauit: eaque expleta est. Manlius adolescens, qui patrem à tribunitia uexatione liberauerat: contra Gallum prouocantem aliquem ex militibus romanis, in singulare certamen descendit: eique occiso torquem aureum detraxit: quem ipse postea tulit: & ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ: Pontina, & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipso lata damnatus est: quod plus quingentorum iugerum agri possideret. M. Valerius trib. militum Gallum, à quo prouocatus erat: insidente galea coruo, & unguibus rostroque infestante hostem, interemit: & ex eo Coruini nomen accepit: consulque proximo anno creatus est ob uirtutem: cum XXXIII haberet annum. Amicitia cum Carthaginensibus iuncta. Campani, cum urgerentur à Samnitibus bello: auxilio aduersus eos à senatu petito, cum id non impetrarent: urbem, atque agros populo romano dediderunt, ob quam causam ea, quæ populi romani facta essent: defendi bello aduersus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio consule exercitus in iniquum locum deductus in magno discrimine esset: P. Decij tribuni militum opera seruatus est, qui occupato colle super id iugum, in quo Samnites federant: occasionem consuli in æquiores locum euadendi dedit: ipse ab hostibus circumfessus erupit. Milites romani, qui Capuæ in præsidio erant relictii: cum de ea occupanda urbe conspirassent: & detecto consilio, metu supplicij à populo romano defecissent: per M. Valerium Coruinum dictatorem, qui consilio suo eos à furore reuocauerat: patriæ restituti sunt.

LIBRI VIII

LAtini cum Campanis defecerunt: & missis legatis ad senatum conditionem tulerunt: ut, si pacem habere uellent: alterum ex Latinis consulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est: ut exanimaretur. T. Manlius consul filium suum, quod contra edictum pugnauerat aduersum Latinos: quauis prospere pugnasset: securi percussit. Laborantibus Romanis, P. Decius tunc cum Manlio deuouit se pro exercitu: & citato equo cum in medios hostes se intulisset: interfectus morte sua Romanis uictoriam restituit. Latini in deditionem uenerunt. T. Manlio in urbem reuerso nemo ex iuuentute obuiam processit. Minutia uirgo uestalis incesti damnata est. Ausonibus uictis, in oppidum Cales colonia deducta est. Item Fregellæ colonia deductæ sunt. Veneficium complurium matronarum comprehensum, quarum plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de ueneficio tunc primū constituta est. Priuernatibus, cum rebellassent: uictis ciuitas data est. Palæopolitani uicti bello: & obsidione in deditionem uenerunt. Q. Publio, qui eos obsederat: primum imperiū prolatus: & per consules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata est propter Lucij Papyrij creditoris libidinem: qui C. Publio debitori suo stuprum inferre uoluerat.

Cum L. Papyrius dictator reuersus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda: Q. Fabius magister equitum occasione rei bene gerendæ inuitatus, contra edictum eius præliatus est: qui prospere aduersus Samnites pugnauit. ob eam causam cum dictator de magistro equitum supplicium sumpturus uideretur: Fabius Romam profugit: & cum causa parum proficeret: populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospere gestas cōtinet.

LIBRI IX

Titus Veturius, & Sp. Posthumius apud Caudinas furcas, deducti in locum iniquum exercitu

exercitu cum nulla spes euadendi esset: foedere cum Samnitibus facto, & sexcentis equitibus romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt: ut omnes sub iugum mitterentur. idemque auctore Sp. Posthumio eos, qui in senatu suaserat: ut eorum deditione, quorum culpa tam deformis foedus ictum erat: publica fides liberaretur: cum duobus trib. plebis, & omnibus, qui per foedus spoponderant: dediti Samnitibus non sunt recepti. nec etiam multo postea fufis à Papyrio Cursore Samnitibus, & sub iugum missis, receptisque sexcentis equitibus romanis, qui obsides dati erant: pudor prioris flagitij abolitus. Tribus duae adiectae sunt: Ventina, & Falerina.

Suessa, & Pontiae coloniae deductae sunt. Ap. Claudius censor aquam Claudiam perduxit: viam strauit: quae Appia uocata est: libertinorum filios in senatu legit, ideoque, quoniam is ordo uidebatur inquinatus indignis: sequentis anni consules in senatu legendo obseruauerunt: quemadmodum ante per proximos censores obseruatum fuerat. Res praeterea contra Apulos, Hetruscos, Umbros, Marfos, Pelignos, Aequos, & Samnites, quibus foedus erat restitutum: prospere gestas continet. Flavius Scriba libertino patre natus aedilis curulis fuit, per forensem factionem creatus. quae, cum comitia, & campum turbaret: & in ijs propter nimias uires dominaretur: à Q. Fabio censore in quatuor tribus redacta est: eaque res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X

Coloniae deductae sunt Sora, & Alba. Carseoli Marfi in deditionem accepti sunt. Collegium augurum ampliatum est: ut essent nouem: cum antea quaterni fuissent. Lex de prouocatione ad populum à Valerio consule tunc primum lata est. Duae tribus adiectae sunt: Anienfis, & Terentiana. Samnitibus bellum indictum: & aduersus eos prospere pugnatum est. Cum aduersus Hetruscos, Umbros, Samnites, Gallos P. Decio, & Q. Fabio ducibus pugnaretur: romanusque exercitus in maximo esset discrimine: P. Decius secutus exemplum patris deuouit se pro exercitu: & morte sua uictoriam eius pugnae populo romano dedit. Papyrius cursor Samnitium exercitum, qui iureiurando astrictus suo: quo maiore constantia uirtutis in aciem descenderet: fudit. Census actus est: lustrum conditum. censa sunt ciuium capita ducenta sexagintaduo millia, & trecenta uigintiduo.

LIBRI XI

QUAM Fabius Gurges consul male aduersum Samnites pugnasset: & senatus de removing eo ab exercitu ageret: Fabius Maximus pater deprecatus hanc filij ignominiam, eo maxime senatum mouit: quod iturum se filio legatum pollicitus est: idque praestitit. atque eius consilij, & opera filius consul adiutus, caesis Samnitibus triumphauit: C. Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumpho securi percussit. Cum ciuitas pestilentia laboraret: missis legatis, ut Aesculapij signum Romam ab Epidauro transferrent: anguem, qui se in nauem eorum contulerat: in quo ipsum numen esse constabat: deportauere: eoque in insulam Tyberis egresso, eodem loco sedes Aesculapij constituta est. L. Posthumius consularis, quoniam, cum exercitui praesset, opera militum in agro suo usus esset: damnatus est.

Cum Samnitibus pacem petentibus foedus quarto renouatum est. Curius Dentatus consul Samnitibus caesis, & Sabinis, qui rebellauerant, uictis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphauit. Coloniae deductae sunt, Castrum, Sena, Adria. Triumuii capitales tunc primum creati sunt. Census actus est: lustrum conditum. censa sunt ciuium capita CCLXXIII millia. Plebs propter aes alienum, & graues, & longas seditiones ad ultimum secessit in Ianiculum: unde à Q. Hortensio dictatore deducta est: isque in ipso magistratu decessit. Res praeterea contra Volturnenses gestas continet: item aduersus Lucanos: contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.

LIBRI XII

QUAM legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti essent: bello ob id Gallis indicto, L. Caecilius praetor cum legionibus ab ijs caesus est. Cum à Tarentinis classis romana direpta esset, duce, qui praerat classi, occiso: legati ad eos à senatu, ut de ijs iniurijs quererentur, missi, pulsati sunt, ob id bellum ijs indictum est. Samnites defecerunt. Aduersus eos, & Lu-

canos, & Brutios, & Hetruscos aliquot praelijs à compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis: in Italiam uenit. Cum in praesidium Rheginorum legio campana cum praefecto Decio Iubelio missa esset: occisis Rheginis Rhegium occupauit.

LIBRI XIII

Valerius Leuinus consul parum prospere aduersus Pyrrhum pugnavit: elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id praelium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant: Pyrrhus inspiceret: omnia uersa in hostem inuenit: populabundusque ad urbem Romam processit. C. Fabricius missus ad eum, ut de redimendis captiuis ageret: frustra ut patriam deferret à rege tentatus est. captiui sine pretio remissi sunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad senatum missus petijt: ut componenda pacis causa rex in urbem reciperetur. de qua re cum ad frequentiore senatum referri placuisset: Ap. Claudius, qui propter inualitudinem oculorum iamdiu à consilijs publicis abstinuerat: uenit in curiam: & sententia sua tenuit: ut id Pyrrho negaretur. P. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. censa sunt ciuium capita CCLXXVIII millia, CCXXII. Iterum aduersus Pyrrhum dubio euentu pugnatum est.

Cum Carthaginensibus quarto foedus renouatum est. Cum C. Fabritio consuli is, qui ad eum à Pyrrho transfugerat: polliceretur se regi uenenum daturum: cum indicio ad regem remissus est. Res praeterea contra Hetruscos, Lucanos, & Brutios, & Samnites prospere gestas continet.

LIBRI XIII

Pyrhus in Siciliam traiecit. Cum inter alia prodigia fulmine deiectum esset in Capitolio Iouis signum: caput eius per aruspices inuentum est. Curius Dentatus, cum delectum haberet: eius qui citatus non responderat: bona uendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuersum uicit: & Italia expulit. Fabritius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu mouit: quod decem argenti pondo facti haberet. Lustrum à censoribus condito, censa sunt capita ciuium CCLXXI millia, CCXXIII. Cum Ptolemaeo Aegypti rege societas iuncta est. Sextilia uirgo Vestalis damnata incesti uiua defossa est. Coloniae deductae sunt Posidonia, & Consa. Carthaginensium classis auxilio Mamertinis uenit, quo facto ab ijs foedus uiolatum est. Res praeterea contra Lucanos, Samnites, & Brutios feliciter gestas, & Pyrrhi mortem continet.

LIBRI XV

Victis Tarentinis pax & libertas data est. Legio Campana, quae Rhegium occupauerat: obfessa, deditione facta, securi percussa est. Cum legatos Apolloniatis ad senatum missos quidam iuuenes pulsassent: dediti sunt Apolloniatis. Picentibus uictis pax data.

Coloniae deductae: Ariminum in Piceno: Beneuentum in Samnio. Tunc primum populus romanus argento uti coepit. Umbri, & Salentini uicti in deditionem accepti sunt. Quaestorum numerus ampliatus est.

LIBRI XVI

Origo Carthaginensium, & primordia urbis referuntur: contra quos, & Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus. Cum de ea re inter suadentes, ut id fieret: dissuadentesque contentio fuisset: transgressis tum primum mare equitibus romanis aduersus Hieronem saepius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum à censoribus conditum. censa sunt ciuium capita CCLXXII millia, CCXXIII. D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Esernia deducta est. Res praeterea contra Poenos, & Volscos prospere gestas continet.

LIBRI XVII

CN. Cornelius cos. à classe punica circumuentus, & per fraudem ueluti in colloquium euocatus captus est. Cn. Duilius cos. aduersus classem Poenorum prospere pugnavit: priusque omnium romanorum ducum naualis uictoriae duxit triumphum. ob quam causam ei perpetuus honos habitus est: ut reuertenti à cena tibicines canerent: & funale praeretur.

L. Cor/

L. Cornelius cos. in Sardinia contra Sardos, & Corfos, & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit. Attilius Calatinus cos. cum in locum iniquum à Pœnis circumfessum temere duxisset exercitum: M. Calpurnij tribunij militum uirtute, & opera euasit. qui cum trecentis militibus eruptione facta hostes in se cōuertit. Annibal dux Pœnorum uicta classe, cui prae fuerat: à militibus suis in crucem sublatus est. Attilius Regulus cos. uictis nauali praelio Pœnis, in Africam traiecit.

LIBRI XVIII

Atilius Regulus in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit. & cum aliquot praelijs aduersum Carthagenenses pugnasset: successorq; à senatu prospere bellum gerenti non mitteretur: id ipsum per literas ad senatum missas conquisitus est. in quibus inter causas petendi successoris erat: quod agellus eius à mercenarijs deuastaretur. Quærente deinde fortuna ut magnum utriusq; casus exemplum in Regulo prodere tur: accersito à Carthagenensibus Xantippo Lacedæmoniorum duce, uictus in praelio, & captus est. Res deinde à ducibus romanis omnibus terra mariq; prospere gestas deformauere naufragia classium. T. Coruncanus primus ex plebe pōtifex maximus creatus est. M. Sempronius Sophus, Valerius Maximus cēsores cum senatum legerent: XIII senatu mouerunt. lustrum condiderunt. quo censa sunt ciuium capita CCCXVII millia, CCXVII. Regulus missus à Carthagenensibus ad senatum, ut de pace, & si eam minime impetraret: de captiuis commutandis ageret: iureiurando astrictus est rediturum se Carthaginem: si commutari captiuos non placuisset. utrūq; negandi auctor senatui fuit: & cum fide custodita reuersus esset: supplicio à Carthagenensibus de eo sumpto, perijt.

LIBRI XIX

Cæcilius Metellus, rebus aduersus Pœnos prospere gestis, speciosissimū egit triumphum: CXIII ducibus hostium, & centum uiginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher cos. qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos: qui cibari nolebant: infeliciter aduersus Carthagenenses classe pugnavit: & reuocatus à senatu, iussusq; dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, fortis ultimæ hominem: qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta est. Coloniae deductæ sunt, Fregellæ, in agro Salentino Brundisium. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCLI millia CCXXII. Claudia soror P. Claudij, qui contemptis auspicijs male pugnauerat: à ludis diuertens, cum turba premeretur: dixit, utinam frater meus uiueret: iterumq; classem duceret. ob eam causam multata est. Duo prætores tum primum creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Posthumium cōsulem, quoniam idem & flamen Martialis erat: cum ille ad bellum gerendum proficisci uellet: in urbe tenuit: nec passus est à sacris recedere. Rebus aduersus Pœnos pluribus ducibus gestis, summam uictoriæ C. Luctatius consul uicta ad Ægates insulas classe Pœnorum, finem bello imposuit. Petentibus Carthagenensibus pax data est. Cum templum Vestæ arderet: Cæcilius Metellus pōtifex maximus ex incendio sacra rapuit.

Dux tribus adiectæ sunt: Velina, & Esquilina. Falisci, cum rebellassent: sexto die domiti in deditionem uenerunt.

LIBRI XX

Spoletum colonia deducta est. Aduersus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi & Corfi, cum rebellassent: subacti sunt. Tutia uirgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyricis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant: occisum indictū est: subactiq; in deditionem uenerunt. Prætorum numerus ampliatus est: ut essent quatuor. Galli transalpini, qui in Italiam eruperant: cæsi sunt. Eo bello populus romanus sociorum, Latiniq; nominis trecenta millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus romanis tum primum trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot praelijs in deditionem uenerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrici, cum rebellassent: domiti in deditionem uenerunt. Lustrum à censoribus

ribus conditum est: ex quo censa sunt ciuium capita CCLXX millia. Libertini in quatuor tribus redacti sunt: cum antea dispersi fuissent: Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. ^{*} muniuit: & circum flaminium extruxit. Coloniae deductae sunt in agro à Gallis capto, Placentia, & Cremona.

LIBRI XXI

IN Italia belli punici secundi acta narrantur: & Annibalis Pcenorum ducis contra foedus per Iberum amnem transitus: à quo Saguntus sociorum populi romani ciuitas octauo mense capta est, de quibus iniurijs missi legati ad Carthaginenses, qui quererentur, & cum satisfacere nollent: bellum ijs indictum est. Annibal superato Pyreneo saltu, per Gallias fusis, qui obistere ei conati erant: ad Alpes uenit: & laborioso per eas transitu cum montanos quoque Gallos obuios aliquot praelijs repulisset: descendit in Italiã: & ad Ticinum amnem Romanos equestri praelio fudit: in quo uulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius: qui Africani postea nomen accepit. iterumque exercitu romano ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apenninum per maximam militum uexationem propter uim tempestatum transijt. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pcenos prospere pugnavit, duce hostium Magone capto.

LIBRI XXII

ANnibal per continuas uigilias in paludibus oculo amisso, uenit in Heturiam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius consul homo temerarius contra auspicia profectus, signis militaribus effosis, quae tolli non poterant: & ab equo, quem conscenderat: per caput deuolutus, insidijs ab Annibale circumuentus ad Thrasimenum lacum cum exercitu caesus est. Sex millia, quae eruperant: fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis uincta sunt. Cum ad nuntium cladis Romae luctus esset: duae matres in sperato receptis filijs, gaudio mortuae sunt. Ob hanc cladem ex sibyllinis libris uer sacrum uotum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduersus Annibalem missus nollet acie cum eo colligere: ne contra ferocem tot uictorijs hostem territum aduersis praelijs militem pugnae committeret: & opponendo se tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magister equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem, tamquam timidum & segnem, effecit: ut populi iussu ei imperium cum dictatore aequaretur. diuisoque exercitu, cum in iniquum locum conflisset: & in maximo discrimine legiones eius essent: superueniente cum exercitu Fabio Maximo ex discrimine liberatus est, quo beneficio uictus castra cum eo iunxit: & patrem eum salutauit: idemque milites facere commilitonibus iussit. Annibal uastata Campania inter Casilinum oppidum, & Calliculam montem à Fabio clausus, sarmentis ad cornua bouum alligatis, & incensis, praesidium Romanorum, quod Calliculam insidebat: fugauit: & sic transgressus est saltum, idemque Fabij Maximi dictatoris, cum circumposita ureret: agro pepercit: ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. Amylio deinde Paulo, & Terentio Varrone consulibus, & ducibus cum maxima clade aduersus Annibalem ad Cannas pugnatum est: caesaque eo praelio Romanorum quadragintaquinque millia cum Paulo consule, & senatoribus LXXX, consularibus atque praetorijs aut aedilitijs triginta. Postquam cladem cum à nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur: P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui postea Africanus nuncupatus est: stricto super capita de liberantium ferro, iurauit pro hoste se habiturum eum, qui in uerba sua non iurasset, effecitque: ut omnes minime relictum iri à se Italiam iureiurando astringerentur. Praeterea trepidationem urbis, & luctum, & res in Hispania meliore euentu gestas continet. Opimia, & Floronia Vestales uirgines incesti damnatae sunt. Propter paucitatem uero militum seruorum octo millia armata sunt. captiui cum potestas esset redimendi: redempti non sunt. Varroni obuiam itum est: & gratiae actae: quod de republica non desperasset.

LIBRI XXIII

CAmpani ad Annibalem defecere. Nuntius Cannensis uictoriae Mago Carthaginem missus annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos in uestibulo curiae fudit: quos

dit: quos excessisse modi mensuram traditur. post quem quidem nuntium Hanno ex Pœnis uir nobilissimus suadebat senatui Carthaginensium: ut pacem à populo romano peterent: nec tenuit, obstrepente barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduersus Annibalē ex oppido facta prospere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus est: ut corporum uiribus, atq; animorum eneruaretur. Casilinum à Pœnis obsesum ita fame uexatum est: ut lora, & pelles scutis detractas, item mures essent: & nucibus per Vulturum amnem à Romanis missis uixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonaginta septem suppletus est. L. Posthumius prætor à Gallis cum exercitu cæsus est.

Cn. & P. Scipiones in Hispania Asdrubalem uicerunt: & Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt: ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem, & Annibalem societas iuncta est. Sempronius Gracchus cos. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio prætore aduersus Pœnos, Sardosq; res gestas cōtinet: à quo Asdrubal dux, & Mago, & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum ad Nolam prælio fudit: & uicit: primusq; omnium tot claudibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

LIBRI XXIII

Hieronimus Syracusanorū rex, cuius auus Hiero amicus populo romano fuerat: ad Carthaginenses defecit: & propter crudelitatem, superbiamq; à suis interfectus est. T. Sempronius proconsul prospere aduersus Pœnos, & Hannonem ducem ad Beneuentū pugnauit, seruorum maxime opera: quos liberos esse iussit. Cl. Marcellus cos. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat: Syracusas obsedit. Philippo Macedonum regi bellum indictū est. qui ad Apolloniā nocturno prælio oppressus, fugatusq; in Macedoniam cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendum Valerius prætor missus est. Res præterea in Hispania à P. & Cn. Scipionibus aduersus Carthaginenses gestas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam ascitus contra Masanissam regem Masæfulorū pro Carthaginensibus pugnans, uictus, in Hispaniam ad Scipionē cum maxima manu transijt contra Gades: ubi angusto fretō Africa, & Hispania dirimuntur. Celtiberi quoq; in amicitiam recepti sunt: quorum auxilijs accitis, tunc primum mercenarium militem romana castra habuerunt.

LIBRI XXV

P Cornelius Scipio, postea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus est. Annibal urbem Tarentum præter arcem per tarentinos iuuenes, qui se noctu uenatum ire simulauerant: cepit. Ludi Apollinares ex martijs carminibus, quibus cannensis clades prædicta fuerat: instituti sunt. A. Q. Fuluius, & Ap. Claudio coss. aduersus Hannonem Pœnorum ducem prospere pugnatum est. T. Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano in insidias ductus à Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militauerat: cum petisset à senatu: ut sibi exercitus daretur: pollicitusq; esset, si hoc impetrasset: de Annibale uictoriam: octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cecidit. Cn. Fuluius prætor male aduersus Annibalē pugnauit: in quo prælio hominū sexdecim millia ceciderunt: ipse cum equitibus ducentis effugit. Capua obsessa est à Q. Fuluius, & ab Ap. Claudio cos. Cl. Marcellus Syracusas expugnaui anno tertio: & ingentem se uirum gessit. in eo tumultu urbis captæ Archimedes intentus formis, quas in puluere descripserat: interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarūq; rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cæsi anno octauo, quàm in Hispaniam iuerant, amissaq; eius prouinciæ possessio foret: nisi L. Martij equitis romani uirtute & industria contractis exercituum reliquijs, eiusdem hortatu bina castra hostium expugnata essent. ad triginta septem millia cæsa: ex mille octingentis: præda ingens capta. dux Martius appellatus est.

LIBRI XXVI

Annibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. ipse uero cum duobus millibus equitum usq; ad portam Capenam, ut urbis situm exploraret: obequitauit. & cum per triduum in aciem utrinq; exercitus omnis descendisset: certamen tempestas diremit.

diremit, nam cum in castra redissent: statim serenitas erat. Capua capta est à Q. Fulvio, & Ap. Claudio coss. principes campani ueneno sibi cōsciuerunt mortem. Cum senatus Campanorum deligatus esset ad palos: ut securi feriretur: literas à senatu missas Q. Fulvius cos. quibus iubebatur parcere: anteq̃ legeret, in sinu posuit: & lege agi iussit: & supplicium peregit. Cum in comitijs apud populum quæreretur: cui mandaretur Hispaniarū imperium: nullo id uolente suscipere, P. Scipio P. filius, qui in Hispania ceciderat: professus est se iturum. & suffragio populi, consensuq̃ omnium missus, Nouam Carthaginē uno die expugnauit: cum ageret uigesimalium quartum annum: uidereturq̃ diuina stirpe creatus: quoniam & ipse posteaquā togam acceperat: quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris eius anguis sæpenumero uisus est. Res præterea in Sicilia gestas continet: & amicitiam cum Ætolis iunctam, bellumq̃ gestum aduersus Acarnānas, & Philippum Macedonum regem.

LIBRI XXVII

CN. Fulvius procos. cum exercitu ab Annibale cæsus est. Meliore euentu à Claudio Marcello cos. aduersus eūdem ad Numistronem pugnatum est. inde Annibal noctu recessit. Marcellus insecutus est: & subinde cedentem pressit: donec effugeret. priore pugna Annibal superior fuit: Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consulis Tarentinos per deditio-nem accepit. In Hispania ad Betulam Scipio cum Asdrubale Amilcaris conflixit: & uicit. inter alia captum puerum regalem eximiae formæ ad auunculum Masanissam cum donis misit. Cl. Marcellus, T. Quintius Crispinus coss. speculandi causa egressi à castris insidijs ab Annibale circumuenti sunt. Marcellus occisus fuit: Crispinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio prætore aduersus Philippum, & Achæos gestas continet. Lustrum à censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita centum triginta septem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduersa fortuna populo romano abstulisset. Asdrubal, qui cum exercitu nouo transcenderat Alpes: ut se Annibali coniungeret: cum millibus hominum LV I cæsus est M. Liuij consulis ductu, non minore opera Claudij Neronis consulis, qui cum Annibali oppositus esset: relictis castris, ita ut inimicum falleret: electa manu profectus Asdrubalem circumuenit.

LIBRI XXVIII

Res in Hispania prospere gestæ à Syllano Scipionis legato, & L. Scipione fratre aduersus Pœnos, à Sulpitio procos. & ab Attalo rege Asiæ aduersus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Cum M. Liuius, & Claudio Neroni coss. triumphus decretus esset: Liuius, qui in prouincia sua rem gesserat: quadrigis inuectus est: Nero, qui in collegæ prouinciam, ut uictoriam eius adiuuaret: uenerat: equo est secutus: & in hoc habitu plus gloriæ, reuerentiæq̃ habuit, nam & plus in bello, quàm collega fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia uirginis, quæ non custodierat: extinctus est. uirgo cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis bellauit XIII anno eius belli, anno quinto, posteaquā ierat: exclusisq̃ in totum possessione eius hostibus, Hispaniā recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus nauigijs transuectus, fœdus iunxit. Asdrubal Gisgonis ibi cum eo, in eodem lecto accubauit. munus gladiatorium in honorem patris, patruiq̃ Carthagini Nouæ dedit, nō ex gladiatoribus: sed ex ijs, qui aut in honorem ducis, aut ex prouocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur: oppidani liberos, & coniuges rogo extructo occiderunt: se insuper præcipitauerunt. Ipse Scipio dum graui morbo implicitus esset: seditionem in parte exercitus motam confirmatus discussit: rebellantesq̃ Hispaniæ populos coegit in deditio-nē uenire. Et amicitia facta est cum Masanissa rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, si in Africam traiecisset: pollicebatur. cū Gaditanis quoq̃ post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat: ut in Italiam traiceret. Romam reuersus, consulq̃ creatus. Africam prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: permissumq̃: ut in Africam traiceret: si ex republica esse censeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari insula, ubi hyemarat: in Italiam traiecit.

Ex Sicilia C. Lælius in Africā à Scipione missus ingentem prædā reportauit: & mandata Masanißæ Scipioni exposuit, conquerentis: quod non exercitum in Africam traiecisset. Bellum in Hispania finitū, uictore Romano: quod Indibilis excitauerat. ipse in acie occisus: Mandonius exposcētibus Romanis à suis deditus est. Magoni, qui in Galliam, & Liguriam ierat: ex Africa & militum ampla manus missa: & pecuniæ: quibus auxilia conduceret: præceptumq;: ut se Annibali iūgeret. Scipio à Syraculis in Brutios traiecit: & Locros, pulso punico præsidio, fugatoq; Annibale recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romā à Pesinunte oppido Phrygiæ carmine in libris sibyllinis inuento: pelli Italia aliē nigenam hostem posse: si mater Idæa deportata Romam esset, tradita autē est Romanis per Attalum Regem Asiæ. lapis erat: quem matrē deūm incolæ dicebant. excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, eius, qui in Hispania perierat: uir optimus à senatu iudicatus, adolescēs nondum quæstorius: quoniā ita responsum habebatur: ut numen id ab optimo uiro reciperet: cōsecrareturq;. Locrenses legatos Romā miserūt: qui de impotētia Q. Pleminij legati quererētur: quod pecuniā Proserpinæ abstulerat: & liberos eorū, & coniuges stuprauerat. Pleminius in catenis Romā perductus in carcere mortuus est. Cum falsus rumor de P. Scipione proconsole, qui in Sicilia erat: in urbem perlatus esset: tanquā luxuriaretur: missis ob hoc legatis à senatu: qui explorarent: an ea uera essent: purgatus infamiā Scipio in Africam traiecit senatus permissu. Syphax accepta filia in matrimoniū Asdrubalis Gisgonis, amicitia, quam cū Scipione ipse iunxerat: renouauit. Masanißa rex Masæfulorum, dum pro Carthagine in Hispania militat: amisso patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum sæpe repetito, aliquot prælijs à Syphace rege Numidarum uictus, in totum priuatus est: & cum ducentis equitibus exul Scipioni se iūxit: & cum eo primo statim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Asdrubalis & Syphacis, qui propē cum centum millibus armatorum uenerant: ab obsidione Vticæ depulsus hyberna cōmuniuit. Sempronius Cos. in agro crotoniensī prospere aduersus Annibalem pugnauit. Lustrum à censoribus conditum est. censa sunt ciuium capita CCXV millia: Inter cēsores M. Liuium, & Claudiū Nerōnem notabilis discordia fuit. nam & Claudius Liuius collegæ equum ademit: quod à populo Romano damnatus, actusq; in exilium fuerat: & Liuius Claudio: quod falsum in se testimonium dixisset: & quod minime bona fide secū in gratiā redisset. idem omnes tribus, extra unā, ærarias reliquit: quod & innocentē se dānassent: & postea cōsulem, censoremq; fecissent.

In Africa Scipio Carthaginenses, & eundē Syphacem Numidarū regem, Asdrubalemq; pluribus prælijs uicit, adiuuante Masanißa: bināq; hostium castra expugnauit: in quibus XL millia hominū ferro igniq; consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Masanißa Sophonisbam uxore Syphacis, filiam Asdrubalis, captam statim adamauit: & nuptijs factis uxorem habuit: castigatusq; à Scipione uenenū ei trāsmisit: quo quidem hausto illa decessit. Effectumq; est multis Scipionis uictorijs: ut Carthaginēses in desperationē acti in auxilium publicæ salutis Annibalem ex Italia reuocarēt. isq; anno decimosexto Italia discedēs in Africam traiecit: tentauitq; per colloquiū pacem cum Scipione cōponere: & cum de cōditionibus pacis non cōuenisset: acie uictus est. Pax Carthaginensibus data est petentibus. Annibal Gisgonem pacem dissuadentem manu sua detraxit: excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suavit. Mago bello, quo in agro Insubrium cum Romanis conflixerat: uulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur: ex uulnere mortuus est. Reuersus in urbem Scipio amplissimū, nobilissimūq; egit triumphū: quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus sit. primus certe hic imperator uictæ à se nomine gentis nobilitatus est.



BELLI aduersus Philippū Macedoniæ regem, quod intermissum erat: repetiti causæ feruntur hæ. Tempore initiorū duo iuuenes Acarnānes, qui non initiati erant:

E P I T O M E

Athenas uenerunt: & in sacrarium Cereris cum alijs pluribus suis intrauerunt, ob hoc, tanq̃ nefas summum cōmīssissent: ab Atheniēsisibus cæsi sunt. Acarnānes mortibus suorū cōmoti ad uindicandū illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginēsisibus datam, quingentesimo quadragesimo anno ab urbe cōdita, cum Atheniensīū, qui obsidebantur à Philippo: legati auxilium à senatu petissent: & senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorū continuus labor grauis erat: dissentiente: tenuit authoritas patrū: ut sociæ ciuitati ferre quoq; opem populus iuberet. Bellum id P. Sulpitio cōsuli mandatū est: qui exercitu in Macedoniā ducto, equestribus prælijs cum Philippo prospere pugnauit. Abydeni à Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorū suos, secq; occiderūt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarē poenū bellum in ea parte molientē acie uicit. Amilcar eo in bello occisus est: & millia hominū xxxv. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitij consulis, expugnationesq; urbiū ab utroq; factas continet. Sulpitius Cos. adiuuantibus rege Attalo, & Rhodijs bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI XXXII

COMPLURA prodigia ex diuersis regionibus nūtiata referuntur: inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream esse natam. T. Quintius Flaminius Cos. aduersus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri: fugatūq; coegit in regnū reueri. Ipse Thessaliā, quæ est uicinia Macedoniæ: socijs Ætolis, & Acarnanibus, uexauit. L. Quintius Flaminius consulis frater nauali prælio, Attalo rege, & Rhodijs adiuuantibus, Eubœam, & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Coniuratio seruorum facta de soluendis Carthaginensibus obsidibus oppressa est. Prætorū numerus ampliatus est: ut seni crearentur. Cornelius Cos. Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmonijs, & tyrāno eorum Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes urbiū in macedonia referūtur.

LIBRI XXXIII

TITVS Quintius Flaminius proconsul cū Philippo ad Cynocephalas in Thessalia acie uicto debellauit. L. Quintius Flaminius frater proconsulis, Acarnānas, Leucade urbe, quæ caput est Acarnaniæ: expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cū exercitu cæsus est. Attalus à Thebis ob subitam inualitudinē translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius, & Claudius Marcellus consules Boios, & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas aduersæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginensīū senatum de eo miserant: profugus ad Antiochum regem Syriæ se cōtulit, bellum cōtra Romanos parantem.

LIBRI XXXIIII

LEX Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello punico de stringendis cultibus matronarum tulerat: cum maxima cōtentione abrogata est: cum Porcius Cato auctor fuisset: ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporij orsus est: citiorem Hispaniā pacauit. T. Quintius Flaminius bellum aduersus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem prospere gestū, data ijs pace, qualem ipse uoluit: liberatisq; Argis: qui sub ditione tyranni erant: finiuit. Senatus tunc primū secretus à populo ludos spectauit. ut id fieret, Sex. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cēsores interuenerūt cū indignatione plebis.

Coloniæ pleræque deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triūphauit. Res præterea aduersus Boios, & Insubres Gallos feliciter gestæ referunt. T. Quintius Flaminius, qui Philippū Macedonū regē, & Nabidem Lacedæmoniorū tyrannū uicerat: Græciāq; omnem liberauerat: ob hanc rerū factarū multitudinem triduo triūphauit. Legati Carthaginensium nuntiauerunt: Annibalem, qui ad Antiochū cōfugerat bellum cū eo moliri, tentauerat autem per Aristonem Tyriū sine literis Carthaginem missum ad rebellandum Poenos concitare.

LIBRI XXXV

PSCIPTO Africanus legatus missus ad Antiochū, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho iūxerat: collocutus est: ut, si fieri posset, metum uitæ, quem ex populo Romano conceperat:

ceperat: eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale: quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet: respondit: Alexandrum Macedonum regem: quod parua manu innumera- biles exercitus fudisset: quodq; ultimas oras, quas uisere supra fidem humanā esset: peragra- set. quæretū deinde quem secundum poneret: inquit: Pyrrhū: eo quod castra metari docuisset: ad hæc neminem elegantius loca cepisse: præsidia disposuisse. exequēti quem tertium diceret: semet dixit. ridēs Scipio, quidnam tu diceres: si me, inquit, uicisses: tunc uero, inquit, me & an- te Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissē. Inter ea prodigia, quæ plurima fuisse traduntur: bouem, Cn. Domitio consule, locutum: Roma caue tibi: refertur. Apparāt in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui & Philippum, & Antiochum ad inferēdum bellum populo Romano sollicitabant: à populo Romano desciiuit: & bello aduersus Philopœmenem Achæorum prætorem gesto, ab Æto- lis interfectus est. Ætoli quoq; ab amicitia populi Romani defecerunt, cum quibus societa- te iuncta Antiochus Syriæ rex cum bellum Græciæ intulisset: complures urbes occupauit: in- ter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas, & apparatus belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI

MARCUS Attilius Glabrio Cos. Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege ad- iuuante, uictum Græcia expulit: idemq; Ætolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica Cos. ædem matris deūm, quam ipse in Palatiū intulerat, uir optimus à senatu iudicatus: de- dicauit: idemq; Boios, & Gallos uictos in deditionem accepit: & de ijs triumphauit. Præte- rea naualia certamina prospera aduersus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII

CORNELIUS Scipio Cos. legato P. Scipione Africano, qui se fratris legatū futurum dixerat: si ei Græcia, & Asia prouincia decerneretur, cum C. Lælio, qui multum in senatu poterat: ea prouincia dari uideretur: profectus ad bellum aduersus Antiochum gerendum in Asiam primus omnium Romanorum ducum traiecit. Æmylius Regillus aduersus regiam classem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonesum, Rhodijs adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remissus est. M. Attilius Glabrio de Antiocho, quē Græcia ex- pulerat: & de Ætolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiu- uante Eumene rege, Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione: ut omnibus prouincijs ci- tra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuuante Antiochus uictus erat: regnum amplia- tum. Rhodijs quoq; qui & ipsi iuuerant: quædam ciuitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmylius Regillus, qui præfectos Antiochi nauali certamine uicerat: nauale trium- phum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat: cognomine fratri coæqua- tus, Asiaticus appellatus est.

LIBRI XXXVIII

MARCUS Fuluius Cos in Epiro Ambracienses obsessos, per deditionem accepit: Ce- rphaleniā subegit: Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius Cos, collega eius Gallogræcos Tolistobogios Tectosagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam trāsierant: cum soli citra Taurum montem minime parerent: uicit. Eorum origo, & cum eo loca, quæ te- nent: occupauerantq;: referuntur. Exemplum quoq; uirtutis, & pudicitiae in scemina tradi- tur. Quæ cum regis Gallogræcorum uxor fuerat: capta centurionem, qui ei intulerat: occidit.

Lustrū à censoribus conditū est. censa sunt ciuiū capita CCLVIII millia, & CCCXXVIII.

Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta est. Cn. Manlius, cōtradicientibus de- cem legatis, ex quorum consilio foedus cum Antiocho conscripserat: de Gallogræcis, acta per se causa in senatu, triūphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidā aiunt: à Petilio Acteo tribuno plebis, ut quidam: à Næuio, quod præda cum Antiocho capta ærarium fraudasset: posteaquam is dies uenit: euocatus in rostra, hac die, inquit, Quirites Carthaginē uici, & pro- sequente populo, Capitoliū ascēdit: inde, ne amplius tribunis iniurijs uexaretur: in uolun- tarium exiliū Liternū concessit, incertum ibi, an Romæ defunctus, nam eius monumentum

utrobique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusque, cum in uincula, & carcerem duceretur: T. Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat: intercessit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum populus quaestores in bona eius publice possidenda misisset: non modo in his nullum uestigium pecuniae regiae apparuit: sed nequaquam tantum in ararium redactum: quantae summae erat damnatus. collatam à cognatis, & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit. quae necessitati ei erat ad cultum: retenta.

LIBRI XXXIX

A E M Y L I V S Cos. Liguribus subactis, uiam à Placētia usque Ariminum perductam Flaminiae iunxit. Initia luxuriae introducta ab exercitu asiatico referuntur. Ligures, quicumque circa Apenninum erant: subacti sunt. Bacchanalia sacrum Graecum, & quidem nocturnum, scelerum omnium maximum seminarium, cum ad ingentis turbae coniurationem peruenisset: à consule inuestigatum: & multorum poena sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, uir & belli & pacis artibus maximus motus est senatu L. Quintius Flaminius T. Quintij frater: eo quod cum Galliam provinciam Cos. obtinuerat: rogatus à Philippo Peno, quem amabat: scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat: siue, ut quidam tradiderunt: unum damnatorum securi percusserat, rogatus à meretrice Placētina: cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et tanquam iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum uirorum, Annibal à Prusia Bithyniae rege, ad quem uicto Antiocho confugerat: cum dederetur Romanis: qui ad exposcendum illum T. Quintium Flaminium miserant: ueneno sibi mortem consciiuit. Philopœmenes quoque, dux Achæorum, uir maximus est à Messenijs interemptus ueneno: cum ab his bello captus esset.

Coloniae Pollentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma, deductae sunt. Præterea res aduersum Celtiberos prospere gestas, & initia: causasque belli macedonici continet. cuius origo inde uenit: quod Philippus ægre ferebat regnum suum minui à Romanis: eo quod cogere à Thracibus, aliisque locis praesidia deducere.

LIBRI XL

C V M Philippus liberos eorum, quos in uinculis nobilissimorum quidem hominum habebat: conquiri ad mortem iussisset: Theoxena pro liberis suis, & sororis uerita admodum pueris regis libidine, prolatis in medium gladijs, & poculo, in quo erat uenenum: suasis his: ut imminens ludibrium morte effugeret: & cum persuasisset: ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedoniae regis liberos Perseum & Demetrium referuntur: & ut fraude fratris sui Demetrius confectis criminibus, inter quae accusationem parricidij, & affectationem regni, primum ferro petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat: ueneno necatus est: regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Perseum deuenit. Item res in Liguribus, & Hispania contra Celtiberos à compluribus feliciter gestas continet. Libri Numae Pompilij in agro L. Petilij scribae sub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clausi & graeci, & latini inuenti sunt, in quibus plura quae dissoluendarum religionum erant: praetor ad quem delati erant: cum legisset: iurauit senatui contra rempublicam esse, ut legerentur: seruarenturque: & ex S. C. in comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus ægritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filij in eundem delationibus impulsus ueneno sustulisset: & de poena Perseicogitauit: uoluitque Antigonom potius amicum suum successorem regni sui relinquere, sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus accepit.

LIBRI XLI

I G N I S in æde uestae extinctus est. T. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos uictos in deditionem accepit: monumentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. A Posthumio Albino proconsule Vaccei, ac Lusitani subacti sunt. de utrisque triumphauit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat: in regnum Syriae ab urbe dimissus. Lustrum à censoribus conditum est. Censae sunt ciuium capita CCLXIII millia, CCXLIII.

Q. Volu-

Q. Volumnius Saxa trib. ple. legem tulit: nequis hæredem mulierem institueret. suasis legem M. Cato. extat oratio eius. Præterea res cōtra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos à com pluribus ducibus gestas continet. & initia belli Macedonici: quod Perseus Philippi filius moriebatur. miserat enim ad Carthaginienses legationem: & ab ijs nocte audita erat. sed & alias Græciæ ciuitates sollicitabat. qui præter religionē, quod quam multa templa magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympij, & Antiochiæ: uilissimum regem egit.

LIBRI XLII

FVLVIUS Flaccus censor templū Iunonis Laciniae tegulis marmoreis spoliavit: ut ædem, quam dedicauerat: tegetet. tegulæ ex S. C. reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniae rege questus est. cuius iniuriæ in populum Romanū referuntur. ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus Cos. cui Macedonia decreta erat: in Macedonia transijt: leuibusq; expeditionibus, equestribus prælijs in Thessalia cum Perseo felici euētu pugnavit.

Inter Masanissam, & Carthaginienses de agro fuit dies ad disceptandū à senatu datus. Legati missi ad ciuitates socias, & reges rogandos: ut in fide permanerēt: dubitantibus Rhodijs. Lustrum à censoribus conditū est. Censa sunt ciuium capita CCLVII millia CCXXXI. Res præterea aduersus Corsos, & Ligures prospere gestas continet.

LIBRI XLIII

PRAETORES nonnulli, eo quod auare & crudeliter prouincias administrassent: damnati sunt. P. Licinius Crassus procōsul cōplures in Græcia urbes expugnauit: & crudeliter diripuit. ob id captiui, qui ab eo uenierant: ex S. C. postea restituti sunt. A præfectis classium Romanorū multa impotenter in socios facta. Res præterea à Perseo rege in Thracia prospere gestas cōtinet: & uictis Dardanis, & Illyrico: cuius rex erat Gētius: motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat: ipso interempto cōsedit. M. Æmylius Lepidus à cēsoribus princeps in senatu lectus.

LIBRI XLIII

QMARTIVS Philippus per saltus penetrauit in Macedonia: cōpluresq; urbes occupauit. Rhodij misere legatos Romam, minantes: ut Perseo essent auxilio: nisi populus Romanus cum eo pacem atq; amicitia coniungeret. indigne id latum. Cū id bellum L. Æmylio Paulo sequentis anni consuli iterum mandatum esset: Paulus in concione precatus est: ut quicquid diri populo Ro. immineret: supra domum suam conuerteretur: & in Macedonia profectus Perseum uicit: uniuersamq; Macedonia in potestatem redegit. antequam confligeret: dixit exercitui: ne miraretur quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoq; rex Illyricorū, cum rebellasset: ab Anicio prætore uictus uenit in deditionem: & cum uxore, & liberis, & propinquis Romam missus. Ab Alexandria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus uenerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ: quod is bellum inferret. Perseus sollicitus in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyricorum, quia is pecuniam, quam promiserat minime dabat: ab eis relictus est.

LIBRI XLV

PERSEVS ab Æmylio Paulo in Samothracia captus est. Cū Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti reges obsideret: & missis ad eum à senatu legatis, qui iuberent: ab obsidione socij regis absisteret: editisq; mandatis consideraturū se ille, quid faciundum esset, respondisset: unus legatorū Popilius uirga regem circūscripsit: iussitq; antequā circulo excederet, respōsum daret. qua asperitate effecit ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorū, ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello cōtra populum Romanū fuerāt, exclusa. postero die cum de eo quæreretur: ut ijs bellum indiceret: causam in senatu patriæ suæ legati egerūt: nec tanq; hostes, nec tanquā socij dimissi. Macedonia in prouinciæ formā redacta est. Æmylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & cōtradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perseū cum tribus filijs ante currū duxit. cuius triumphī lætitia, ne solida ei contingeret: duorū filiorū funeribus insignita est. quorū alterius mors patris triumphū præcessit: alterius secuta est. Lustrum conditū est à cēsoribus. Censa sunt ciuiū capita CCCXII millia, DCCCXV. Prusias Bithyniæ rex Romā, ut senatui gratias ageret ob uictoriā ex Macedonia partā, uenit. & Nicomedē

filiū suū senatui cōmendauit. rex plenus adulationis libertū se populi Romani esse dicebat.

LIBRI XLVI

EVMENES rex Romā uenit. qui. quia Macedonico bello se mediū egerat. ne aut inimicus iudicatus uideretur. si exclusus esset. aut liberatus crimine. si admitteretur. in comitio lex lata est. ne cuiquam regi Romam uenire liceret. Claudius Marcellus Cos. alpinos Gallos. C. Sulpitius Gallus Ligures subegit. Legati Prusiæ regis cōquesti sunt de Eumene. quod fines suos depopularetur. dixeruntq; eum cōspirasse cum Antiocho cōtra populū Romanū.

Societas cum deprecantibus Rhodijs iuncta est. Lustrū à censoribus conditū est. Censa eo sunt ciuiū capita CCCXXVII millia. XXII. Princeps senatus lectus M. Æmylius Lepidus. Ptolemæus Ægyptiorū rex à minore fratre è regno pulsus. missis ad eum legatis. in regnū restitutus est. Ariarathes Cappadociæ rege mortuo. filius eius Ariarathes accepit regnum. & amicitia per legatos cum populo Ro. renouauit. Res præterea aduersus Ligures. Corsos. & Lusitanos uario euentu gestas. & motus Syriæ. mortuo Antiocho. qui filiū Antiochum puerū admodum reliquerat. continet. Hunc Antiochum puerū cum Lysia tutore Demetrius. Seleuci filius. qui Romā obses missus fuerat. clam. quia minime dimittebatur à Romanis. interemit. & ipse in regnū receptus. L. Æmylius Paulus. qui Perseū uicerat. mortuus. cuius tanta abstinentia fuit. ut cum ex Hispania. & Macedonia maximas opes retulisset. uix ex auctione bonorum eius redactum sit. unde dos uxori eius redderetur. Pontinæ paludes à Cornelio Cethego consule. cui ea prouincia euenerat. siccata. agerq; ex ijs factus.

LIBRI XLVII

CN. Tremelio tribu. ple. multa dicta est. quod cum M. Æmylio Lepido. pontifice maximo. iniuriose contenderat. sacrorū quoq; magistratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrū à censoribus conditū est. censa sunt ciuium capita CCCXXVIII millia. CCCXIII. Et princeps senatus lectus Æmylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres. qui dissidebāt. fœdus ictum. ut alter in Ægypto. alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex cōsilio Demetrii regis Syriæ. & uiribus pulsus regno à senatu restitutus est. Missi à senatu legati. qui inter Masanissam. & Carthaginenses de agro iudicarent. C. Martius Cos. aduersum Dalmatas parū prospere primū. postea feliciter pugnauit. cum quibus bello confli-gēdi causa fuit. quod Illyricos populi Romani socios uastauerāt. eandemq; gentē Cornelius Nasica Cos. domuit. Q. Opimius Cos. transalpinos Ligures. qui Massiliensium oppidum Antipolim. & Nicæam uastabant. subegit. Præterea in Hispania à compluribus parū prospere res gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octauo ab urbe condita magistratum. peractis comitijs. insequentisq; anni consulibus creatis. inire cœperūt. Mutandi comitia causa fuit. quod Hispani rebellabāt. Legati ad disceptandum inter Masanissam. & Carthaginenses missi nuntiauerunt. uim naualis materiæ se Carthagine deprehēdisse. Quidam prætores à prouincijs auaritiæ nomine accusati. & damnati sunt.

LIBRI XLVIII

LVSTRVM à censoribus conditū est. Censa sunt ciuiū capita CCCXXIII millia. Semina tertij belli punici referūtur. Cū in finibus Carthaginensium maximus Numidarum exercitus. Archobarzane duce Syphacis nepote. diceretur esse. M. Porcius Cato suasit. ut Carthaginensibus. qui exercitū specie contra Masanissam regem. sed re uera cōtra Romanos accitum in finibus haberēt. bellum indiceretur. contradicente P. Cornelio Nasica. placuit. legatos mitti Carthaginem. qui specularētur. quid ageretur. Castigato senatu Carthaginensium. quod contra fœdus exercitū. & nauales materias haberent. pacē inter Masanissam. & eos facere uoluerunt. Masanissa agro. de quo lis erat. cedente. sed Gisgo. Amilcaris filius. homo seditiosus. qui tūc in magistratu erat. cū senatus pariturū se iudicio legatorū dixisset. ita bellum aduersus Romanos suadēdo cōcitauit. ut legatis. quo minus uiolarent. fugam explicuerit. Id nūtiantes infestū iam senatū Carthaginensibus infestiorē fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filij in prætura tenuissimo. ut ualuit. (nam pauper erat) sumptu fecit. Andrisus. qui se Persei filium. regis quondā Macedonia. ingenti asseueratione mētiretur. Romā missus. M. Æmylius Lepidus. qui princeps senatus sextis iam cēsoribus erat lectus. anteq; expiraret. præcepit filijs

filijs: lecto se strato sine linteis, sine purpura efferret: in reliquum funus ne plus q̄ aris denos consumerent. imaginū specie, non sumptibus nobilitari maximorū uirorū funera solere. De ueneficijs quæsitum. Publia, & Licinia nobiles scēminæ, quæ uiros suos necasse insimulabantur: cognita causa, cum prætori prædes, uadesq̄ dedissent: cognatorum decreto necatæ sunt.

Gulussa Masanissæ filius denuntiavit Carthagine delectus agi: classem cōparari: & haud dubiū bellum strui. Cum Cato suaderet: ut ijs bellum indiceretur: P. Cornelio Nasica dicente nihil temere faciendū: placuit, decem mitti legatos exploratū. L. Licinius Lucullus, A. Posthumius Albinus Coss. cum delectū seuerè agerent: nec quenq̄ gratia dimitterent: à tribunis plebis, qui pro amicis suis uacationē impetrare non potuerunt: in carcerem cōiecti sunt. Hispaniense bellum cum parū prospere aliquoties gestum ita cōfudisset ciuitatem Romanā: ut ne ij quidē inuenirentur: qui aut tribunatū exciperēt: aut legati ire uellent: P. Cornelius Æmylianus processit: & excepturū militiæ genus, quodcūq̄ imperatū esset: professus est. quo exemplo ad militādī studiū omnes incitauit. L. Lucullus Cos. cui Claudius Marcellus successerat: pacasse omnes Celtiberiæ populos cū uideretur: Vacceos, Cantabros, & alias regiones, & iterū alias incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptiuus prouocatorē barbarū tribunus militum occidit: & in expugnatione captæ urbis maius multo etiā periculum adiit. nam murū primus omnium transcendit. Seruius Sulpitius Galba prætor male aduersus Lusitanos pugnauit.

Cum legati ex Africa cū Carthaginensiu oratoribus, & Gulussa Masanissæ filio redissent: dicerentq̄: & exercitū & classem Carthagine deprehendisse: prorogari sententiā placuit, Catone, & alijs principibus senatus suadentibus: ut in Africā cōfestim transportaretur exercitus. quia uero Cornelius Nasica dicebat: nondum sibi iustam causam belli uideri: placuit, ut bello desisteret: si Carthaginēses classem exuississent: & exercitū dimississent: si minus: proximi consules de bello punico referrent. Cum locatū à censoribus theatrum extrueretur: P. Cornelio Nasica auctore, tanq̄ inutile & nociturum publicis moribus, ex S. C. destructum est: populusq̄ aliquandiu stans ludos spectauit. Carthaginēses tum aduersum scēdus bellum Masanissæ intulerunt. Victi ab eo nonagesimū secundum annū habente, & sine pulpamine mandere, & gustare cibum tantummodo solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX

TERTII punici belli initiū altero & sexcentesimo anno ab urbe condita intra quintū annum, quā erat cceptū, consummatū omnino est. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicā, quorum alterū sapientissimū uirum in ciuitate habebant: alter uir optimus à senatu iudicatus erat: diuersis certatū est sentētijs: Catone suadente bellum: & ut omnino dele retur Carthago: Nasica dissuadēte: placuit nihilominus: eo quod cōtra scēdus naues haberēt: & extra fines exercitū duxissent: quodq̄ socio populi Ro. & amico Masanissæ arma intulissent: & quod filiū eius Gulussam, qui cū legatis Romanis erat: in oppidū minime recepissent: bellū ijs indicī. Prius q̄ ullæ copiæ in naues imponerētur: uticenses legati Romā uenerunt, se, suaq̄ omnia dedentes. Ea legatio, ueluti maximū belli omen grata patribus, acerbā Carthaginensibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentū ex præcepto librorum Sibyllinorū facti, qui anno primo primū punici belli quingentesimo & altero anno ab urbe condita facti erant. Legati triginta Romam uenerunt: per quos Carthaginenses se dedebant. Catonis sententia peruicit: ut decreto perstaret: & ut consules quamprimū proficiscerentur ad bellum. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperauerāt, trecentis obsidibus, & armis, omnibusq̄ instrumentis belli, siqua Carthagine erant: tunc cum ex autoritate patrum iuberēt: ut in alio loco procul à mari decem millia passuum, nec minus, remoto oppidum facerent: indignitate rei ad bellandum Carthaginenses compulerunt. Obsideri, oppugnariq̄ ccepta est Carthago à L. Martio, M. Manlio consulibus. In qua oppugnatione, cum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cū cohortibus irrupissent: & ab oppidanis grauiter caderentur: à Scipione Africano expliciti sunt, per quem & castellum Romanorū, quod nocte expugnabant: paucis equitibus iuuantibus liberatum est: castrisq̄, quæ Carthaginenses omnibus copijs pariter ab urbe egressi oppugnabant: liberatis, is præcipuā gloriā tulit. Præterea cum ab irrita oppu-

gnatione Carthaginis Cos. (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere aduersus Asdrubalem uellet: qui cum altera manu iniquū saltum infederat: suasisit primo cōsuli: ne tam iniquo loco confligeret. uictus deinde cōplurium, qui & prudentiæ eius, & uirtuti inuidebant: sententijs, & ipse saltum ingressus est. cumq; sicut prædixerat, fusus fugatusq; esset Romanus exercitus: & duæ cohortes ab hoste obsiderentur: cum exiguis equitū turmis in saltū reuersus liberauit eas: & incolumes reduxit. Quam uirtutē eius & Cato, uir promptioris multo ad uituperandum linguæ, in senatu sic prosecutus est: ut diceret: reliquos, qui in Africa militarent: umbris militare: Scipionē uigore: & populus Romanus eo fauore illum cōplexus est: ut comitijs cōplurimæ eum tribus consulem scriberent: cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L. Scribonius tribunus ple. rogationē promulgasset: ut Lusitani, qui ex fœdere populo Ro. dediti à Sergio Galba in Galliā uenissent: in libertatē restituerentur: M. Cato acerrime suasisit. extat oratio in annalibus eius inclusa. Q. Fuluius Nobilior etiā ab eo in senatu laceratus respōdit pro Galba. ipse quoq; Galba, cū se dānari uideret: cōplexus duos filios prætextatos, & filiū Caij Sulpitiij, cuius tutor erat: ita miserabiliter pro se locutus est: ut rogatio antiquaret. extant tres orationes eius: duæ aduersum Libonē tribunū plebis, rogationesq; eius habitas de Lusitanis: una contra L. Corneliū Cethegum: in qua Lusitanos propter sese castra habentes cæcos fate tur: quod cōpertum habuerit: equo atq; homine suo immolatis per speciem pacis adoriri exercitum suū in animo habuisse. Andriſcus quidā ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus uocatus, cū ab urbe Roma, quod illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mēdaciū miserat: clām profugisset: multis ad falsam eius famam uelut ad ueram euntibus, cōtracto exercitu, totam Macedoniam aut uoluntate incolentium, aut armis occupauit. Fabulam autē huiusmodi finxerat. Ex pellice se Perseo rege ortum, traditum educandum Cyrthesæ cuidam esse: ut in belli casus, quod ille cū Romanis ageret: aliquod uelut semen stirpis regiæ extaret. Perseo demortuo, Adramiti se educatum usq; ad duodecimū annum ætatis, patrē eius esse credentem, à quo educaretur: ignarū generis fuisse sui. affecto deinde eo, cum propē ad uitæ finem ultimū esset: detectā tandem sibi originē suam: falsæq; matri libellum datum signo Persei regis signatū: quem sibi traderet: cum ad puberē ætatem uenisset: obtestationesq; ultimas adiectas, ut res in occulto ad id tempus seruaretur: pubescenti libellum tradidit: in quo relictī sibi duo thesauri à patre dicerentur. tum scientem mulierem subdititium se esse, uerā stirpem ignorantī edidisse genus: atq; obtestatam: ut prius quā ad Eumenem manaret res, Perseo inimicum: excederet ijs locis: ne interficeretur. eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxiliū à Demetrio, in Syriam se cōtulisse: atq; ibi primū quis ipse omnino esset, palām expromere ausum.

LIBRI L

THESALIA, cum & illam inuadere armis, atq; occupare Pseudophilippus uellet: per Romanorū legatos auxilijs Achæorū defensa est. Prusias rex Bithyniæ omnium humiliorū fautor, atq; uitiorū, à Nicomede filio, adiuuante Attalo rege Pergami occisus est. Habebat aliū filiū: qui pro superiore ordine dentiū enatū habuisse unum os cōtinens dicitur.

Cum legatos ad pacē inter Nicomedē & Prusiā faciendam Romani misissent: & unus ex ijs caput multis cicatricibus sparsum haberet: alter pedibus æger esset: tertius ingenio secors habere: dixit Cato: eam legationē nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tēpo re ex stirpe generis Persei regis Macedonū inertia, secordiaq; similē Prusiæ regē habebat: iacente eo in ganeo & lustris, Ammonius regnabat. per quē & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus Demetrii filius, occisi. Masaniſſa Numidiæ rex maior nonaginta annis uir insignis decessit. Inter cætera opēra iuuenilia, quæ ad ultimū edidit: adeo etiā uersus in senectam uiguit: ut post sextum & octogesimū annum genuerit unū filium. Inter tres liberos, maximum natu Mycipsam, Gulustam, & Manastabalem, qui etiam græcis literis erat eruditus: P. Scipio Æmylianus, cum commune eis pater regnum reliquisset: & diuidere eos arbitrio Scipionis iussisset: administrationem regni diuisit. Item Phaniæ Himilconis præfecto equitum Carthaginensiū, uiro forti, & cuius opera præcipua Pœni utebātur: suasisit: cum equitatu suo ad Romanos transire. Trium legatorum, qui ad Masaniſſam missi fuerāt: Claudius

Marcellus

Marcellus coorta tempestate fluctibus obrutus est. Carthaginenses Asdrubalem Massinissæ nepotem, quem prætorem habebant: prodicionis suspectum, in curia interemerunt. quæ suspicio inde emanauit: quod propinquus esset Gulussæ, auxilia Romanorum iuuantis. P. Scipio Æmylianus cum ædilitatem peteret: consul à populo dictus, quoniam per x annos consulem fieri minime licebat: cum maximo certamine suffragantibus plebeis, & repugnantibus aliquantulum patribus, legibus solutus, & Cos. creatus est. M. Æmylius nonnullas urbes circumpositas Carthagini expugnauit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu M. Iuuenio prætore, à Q. Cæcilio uictus, captusq; relicta Macedonia.

LIBRI LI

CARTHAGO uiginti tria millia quidē passuum in circuitu labore maximo obfessa, & per partes capta est, primum à Mancino legato, deinde à Scipione consule: cui extra sortē prouincia Africa data est. Carthaginenses portu nouo, quia uetus à Scipione erat obstructus: facto, & contracta exiguo tempore ampla classe, nauali prælio infelice ter pugnaverunt. Asdrubalis quoq; eorum ducis castra ad Nesentum oppidum loco difficillimo sita cum exercitu deleta sunt à Scipione, qui tandem urbem expugnauit septingentesimo anno, quam erat condita, spoliū maior pars Siculis, quibus ablata erat: reddita. Ultimo urbis excidio cū se Asdrubal Scipioni dedidisset: uxor eius, quæ paucis ante diebus de marito minime impetrare potuerat ut ad uictorē transfugeret: se flagrantis in medium urbis incendiū duobus cū liberis ex arce præcipitauit. Scipio exemplo patris eius Æmylii Pauli qui Macedoniam uicerat: ludos fecit: transfugas, atq; fugitiuos bestis obiecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quod legati populi Romani ab Achaicis pulsati sunt. Corinthū missi erant: ut eas ciuitates, quæ sub ditione Philippi fuerant: ab Achaico concilio secernerent.

LIBRI LII

CVM Achaïs, qui in auxiliū Bœotios, & Chalcidenses habebant: Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello confligit, quibus uictis, dux eorum Critolaus ueneno sibi mortem conscuit, in cuius locū Dracus Achaici motus primus author ab Achaïs dux creatus, ad Isthmon à L. Mumio consule uictus est, qui, omni Achæia in deditiōem accepta, Corinthum ex S. C. diruit: quia ibi legati Romanorum uiolati erant. Thebæ quoq; & Chalcis, quæ auxilio fuerant: dirutæ. Ipse L. Mumius se abstinentissimum uirum egit, nec quicquam ex his opibus ornamentisq; quæ prædiues Corinthus habuit: in domum eius peruēnit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphauit: P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus de Carthagine, & Asdrubalē. Viriatus primum in Hispania ex pastore uenator, & ex uenatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus, uniuersam Lusitaniam occupauit: M. Vetiliū prætorem, fuso eius exercitu, cepit, post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit, tantumq; terrorem is hostis intulit: ut aduersus eum consulari opus esset & duce, & exercitu.

Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur. Alexander homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut ante dictū est) Demetrio rege, in Syria regnabat, hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam ob incertos belli casus ablegatus in Gnidon fuerat: contempta secordia inertiaq; eius, adiuuante Ptolemæo Ægypti rege, cuius filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit, Ptolemæus in caput grauius uulneratus, inter curationē, dum ossa medici terebrare cōtendunt: expirauit: atq; in locum eius frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat: successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat: à Diodoro quodam uno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat: bello superatus, Seleuciam fugit. L. Mumius de Achæis triumphauit, signa ærea, marmoreaq; & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII

AP. Claudius Cos. Salassos, gentem alpinam, domuit. Alter Pseudo philippus in Macedonia à L. Tremelio quaestore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit. AQ. Fabio proconsule pars maxima Lusitaniae, expugnatis multis urbibus, recepta est. C. Iulius senator græce res Romanas scripsit.

QUOMPEIUS Cos. in Hispania Thermostinos subegit. cum eisdem quidem, & Numantinis pacem ob infirmitatē fecit. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCCXXVIII millia, CCCXLII. Cum Macedonū legati conquestum uenissent de Iunio Syllano pretore: quod acceptis pecunijs prouinciā spoliasset: & senatus de querelis eorum uellet cognoscere: T. Manlius Torquatus, Syllani pater, petijt, impetrauitq: ut sibi huiusmodi cognitio mandaretur. & domi causa cognita, filium condemnauit: abdica- uitq: ac ne funeri quidem eius, cum suspendio uitam finisset: interfuit: sedensq: domi potesta- tem cōsultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul, rebus in Hispania prospere ge- stis, labem imposuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus cōsilio Seruili Cepionis interemptus est: & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobilissi- me tumulatus, uir duxq: maximus, per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit: frequentius superior.

LIBRI LV

P CORNELIO Nasica, cui cognomen Serapion fuit, ab irridente Curiatio tribuno ple- impositum: & D. Iunio Bruto Coss: delectum habentibus in conspectu tyronum res sa- luberrimi exempli facta est. nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis: quod exer- citum in Hispania deseruisset: damnatusq: sub furca diu uirgis cæsus est: & sestertio nummo uenijt. Tribuni pl. quia nō impetrarunt ut sibi denos, quos uellent, milites eximere liceret: con- sules in carcerem mitti iusserunt. Iunius Brutus Cons. in Hispania ijs, qui sub Viriato mili- tauerant: agros, oppidūq: dedit: quod Valentia uocatū est. M. Popilius à Numantinis, cum quibus pacem factā senatus irritam censuerat: cū exercitu fusus fugatusq:. C. Hostilio Man- cino cōsule sacrificante, pulli ex cauea euolauerunt. conscendenti deinde in nauim, ut in Hispa- niam proficisceret: accidit audiri. mane mane Mancine. Mancino auspicia tristia fuisse proba- tum est. uictus enim à Numantinis, & castris exutus, cum spes nulla seruandi exercitus esset: pacem cum ijs fecit ignominiosam: quam ratam esse senatus uetuit. Triginta millia Romano- rum à Numantinorum millibus quatuor uicta erant. D. Iunius Lusitaniam urbium expu- gnationibus usq: ad oceanum perdomuit: & cum fluuiū Obliuionem trāsire nollent: raptum signifero signum ipse transtulit: & sic ut transgrederentur persuasit. Alex. filius, rex Syriæ, de- cem annos admodum habēs, à Diodoro, qui Triphon cognominabatur: tutore suo per frau- dem occisus est: corruptis quidem medicis: qui eum calculi dolore cōsumi ad populum men- titi dum secant illum: occiderunt.

LIBRI LVI

D IUVNIVS Brutus in ulteriore Hispania feliciter aduersus Gallecios pugnavit: dissimili- euentu M. Amylius Lepidus procōsul aduersus Vacceos rem gessit: clademq: similem Numantinæ passus est. Ad exoluendum numantini fœderis religione populum Mancinus, cum huius rei author fuisset: deditus Numantinis minime est receptus. Lustrum à censori- bus conditū est. Censa sunt ciuium capita CCCXXIII millia. Fuluius Flaccus Cos. Var- deos in Illyrico subegit. M. Cæsonius prætor in Thracia cū Scordiscis prospere pugnavit.

Cum uitio ducum bellum numantinum non sine publico pudore duraret: delatus est ultro Scipioni Africano à senatu, populoq: Romano consulatus. quem cum ille capere ob legem, quæ uetabat, quenquam intra decem annos iterum consulem fieri licere: minime uellet: sicuti priori consulatu, legibus solutus est. Bellum seruile in Sicilia ortum, cum opprimi à prætori- bus minime ualuisset: C. Fuluius consuli mandatum est. Cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus: qui cōtracta agrestium seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus nu- merum impleuit. Cleon quoq: alter seruus ad LXX millia seruorum contraxit. & copijs iun- ctis contra populum Romanū, exercitūq: eius bellum sæpenumero gesserunt.

LIBRI LVII

S C I P I O AFRICANVS Numantiam obsedit: & corruptum licentia, luxuriāq: exerci- tum ad generosissimam militiæ disciplinam reuocauit. omnia enim deliciarū instrumēta recidit

recidit: duo millia scortorum à castris reiecit: militem omni die in opere habuit: & triginta die/ rum frumentum, ad septenos uallos ferre cogebat. agre propter onus incedenti dicebat, cum gladio recte uallare scieris: uallum ferre definito. Alij nimirum parum habiliter scutum ferēti eum scutum amplius iusto ferre iussit, neq; id se reprehendere: quoniam melius scuto, quā gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehēdit: si Romanus esset: uiribus, si extra/ neus: uirgis cecidit. Iumenta quidem omnia, ne exoneraret milites: uendidit, multoties con/ tra hostiū eruptiones feliciter pugnavit. Vaccei obsessi, liberis & cōiugibus trucidatis, ipsi se interemerūt. Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho rege Syriæ, cū cælare alijs impe/ ratoribus regū munera mos esset: pro tribunali ea accepturū se esse dixit, eaq; omnia referre quæstori in publicas tabulas iussit, ex ijs uiris fortibus munera se daturū. Cū undiq; Numan/ tiam obsidione clausisset: & oppressos fame uideret urgeri: hostes, q; pabulatū exierant: uetuit interim: q; diceret: uelocius eos absumpturos frumētū, quod haberēt, si plures quidē fuissent.

LIBRI LVIII

TSEMPRONIVS Gracchus tribunus plebis cum agrariam legem ferret aduersus uo/ luntatem senatus, & equestris ordinis: nequis ex publico agro plus quā decem iugera possideret: in eum furorem exarsit: ut M. Octauio collegæ causam diuersæ partis defendenti potestatem lege lata abrogaret: seq; & fratrem Gracchum, & Ap. Claudium focerum trium/ uiros ad diuidūdum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem agrariam, qua, si quis latius agrū patefaceret: ut iſdem omnino triumuii iudicarent qua publicus ager, qua priuatus esset. Deinde cum minus agri esset, quā quod diuidi posset: sine offensa etiam plebis, quoniā eos ad cupiditatem amplam modo sperādi incitauerat: legem se promulgaturum ostendit ob id: ut iſs, qui Sempronia lege agrum accipere deberent: pecunia: quæ regis Attali fuisset: diuidere tur. Hæredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus commotus grauitè senatus: ante omnes C. Antonius Cos. qui cum in senatu in Gracchum perorasset: raptus ab eo ad populum, delatusq; plebi, rursus in eum pro/ rostris concionatus est. Cum iterum tribunus plebis creari uellet Gracchus: authore P. Cor/ nelio Nasica in capitolio à primatibus occisus est: ictus primum fragmentis subselliorū, & in/ ter alios, qui in eadem seditione occisi erant: insepultus: & in flumen proiectus. Res præter/ rea in Sicilia uario euentu aduersum fugitiuos gestas continet.

LIBRI LIX

NVMANTINI fame maxime coacti, ipsi se per uices trucidauerūt. Caprā urbem Sci/ pio Africanus deleuit: & de ea triūphauit: quartodecimo anno post Carthaginem dele/ tam. P. Attilius Cos. in Sicilia cum fugitiuis debellauit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupauit: cū testamento Attali regis legata populo Romano libera esse deberet. Ad/ uersus eum P. Licinius Crassus Cos. cum idem pontifex maximus esset: quod nunquā antea factū erat: extra Italiam profectus, prælio uictus, & interemptus est. M. Perpenna Cos. ui/ ctum Aristonicū in deditiōē accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus tunc primū uterq; ex plebe cēsores facti. Lustrū à censoribus est conditū. Censa sunt capita CCCXIII millia, DCCCXXIII, præter pupillos & uiduas. Q. Metellus cēsor cēsuit: ut ducere uxores omnes cogerentur omnino liberorū creandorū causa, extat oratio eius: quā Augustus Cæsar, cū de maritādīs ordinibus ageret: uelut eo tēpore scriptā in senatu recitauit. C. Catinius Labeo tri/ bunus ple. Q. Metellum censorē, à quo in senatu legendo præteritus erat: de saxo deſci iussit, quod ne fieret, cæteri tribuni ple. auxilio quāmaxime fuerunt. Cum Carbo tribunus ple. ro/ gationem tulisset: ut eūdem tribunū ple. quoties quidem uellet, creari liceret: rogationem eius P. Africanus grauissima oratione dissuasit, in qua dixit: T. Gracchum iure cæsum uideri. Grac/ chus contra suauit rogationem: sed Scipio censuit. Bella inter Antiochum regem Syriæ, & Phraatem Parthorū regē gesta, nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus Euer/ getes cognominatus, ob nimiam eius crudelitatem suis inuisus, incēsa à populo regia clam in Cyprū profugit, & cum sorori eius Cleopatræ, quā eius uirgine filia per uim cōpressa, & in matrimoniu ducta, repudiauerat: regnum à populo datum esset: infensus filium, quem ex illa habebat

habebat: in Cyp̄o occidit: caputq; eius, & manus, & pedes matri misit. Seditiones à triūu-
ris Fuluius Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidūdo creatis excitatæ, quibus cum
P. Scipio Africanus aduersaretur: fortisq; ac ualidus pridie domum se recepisset: mortuus in
cubiculo inuētus est. Suspecta fuit, tanquam uenenum ei dedisset Sempronia uxor: hinc ma-
xime, quod soror esset Gracchorum: cum quibus similtas Africano fuerat. de morte tamen
eius nulla quæstio acta. quo defuncto, seditiones triumuirales acius exarserūt. C. Sempro-
nius Cos. contra Iapidas primo male rem gessit: mox uictoria cladem acceptam emēdauit.
uirtute D. Iunij Bruti, eius: qui Lusitaniam subegerat.

LIBRI LX

AVRELIVS Cos. Sardos subegit. Fuluius Flaccus primus omnium Transalpinos
Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus aduersus Falanios Gallos: qui
populabantur fines Massiliensium. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerāt: in deditio-
nem accepit: Fregellas diruit. Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarū, & dein-
de necatarū strage fuisse traditur. Lustrum à cēsoribus conditū est. Censa sunt ciuiū capita
CCCXC millia, DCCXXXVI. Gracchus, Tyberij frater, tribunus pl. eloquēti-
or quā frater, perniciosas aliquas leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumētum
plebi daretur: alteram legem agrariam: quam frater eius tulerat: tertiam: qua equestrem ordi-
nem cum senatu consentientē corruerat: (trecenti senatores erant: sexcenti equites) ut trecētis
senatoribus admiscerentur: id est: ut equester ordo bis tātum uirium in senatu haberet, & con-
tinuato in alterum annum tribunatu, legibus agrarijs latis effecit: ut cōplures coloniae in Ita-
lia deducerentur: & una in solo dirutæ Carthaginis, quo ipse triumuir creatus coloniam dedu-
xit. Præterea res à Q. Metello cōsule aduersus Baleares gestas cōtinet: quas Græci Gymne-
sias appellant: quia æstatem nudi exigāt. Baleares à teli missu appellati: uel à Baleo Herculis
comite ibi relicto tunc: cum Hercules ad Geryonen nauigaret. Motus quoq; Syriæ referun-
tur, in quibus Cleopatra Demetrium uirum suum, & Seleucū filium, multū indignata, quod
occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset: interemit.

LIBRI LXI

EXTIVS proconsul uicta Saluiorum gente, coloniam Aquas Sextias cōdidit,
ob aquarū copiam & calidis & frigidis fontibus, atq; à nomine suo ita appellatas.
Cn. Domitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multū fe-
liciter pugnavit. Quibus bellum inferēdi causa fuit: quod Teutomalium Saluiorum regem su-
gentem recepissent: & omni ope iuuissent: quodq; Heduarum agros, sociorum populi Ro-
mani uastauissent. C. Gracchus seditioso tribunatu actō, cū Auentinū armata quoq; mul-
titudine occupauisset: à L. Opimio consule, ex S. C. uocato ad arma populo, pulsus interem-
ptus est: & cum eo Fuluius Flaccus socius eiusdem. Q. Fabius Maximus Cos. Pauli nepos,
aduersus Allobroges, & Bituitum Aruernorū regem feliciter pugnavit. Ex Bituiti exercitu cæ-
sa millia hominum centum uiginti, & cum ipse ad satisfaciendum senatui Romam profectus
esset: Albæ custodiendus datus est: quia cōtra pacem uidebatur, ut in Galliam remitteretur.
decretum quoq; est: ut Congentiatus, filius eius, comprehensus Romam mitteretur. Allobro-
ges in deditiōe accepti. L. Opimius accusatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis,
quod indamnatos ciues in carcerem coniecisset: liberatus est.

LIBRI LXII

CN. Marcius Cos. Sarnios gentem alpinam expugnauit. Micipsa Numidarum rex
mortuus, regnū tribus filijs reliquit. Adherbali, Hyēpsali, & Iugurthæ fratris filio: quem
in filium adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obsedit. Iugurtha Hyempsalem
fratrem bello petijt: quem uictum interemit: Adherbalem regno expulit: qui à senatu restitu-
tus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ænobarbus censores, duos & triginta senatu
amouerunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXIII

CATO Porcius Cons. in Thracia male aduersus Scordiscos pugnavit. Lustrum à cen-
soribus conditū est. Censa sunt ciuium capita CCCXCIIII millia, CCCXXXVI.
Æmylia

Amylia Licinia, & Martia uirgines Vestales incesti damnatae sunt. idēq; incestum quemadmodum commissum, deprehensum, & iudicatum sit, refertur. Cimbri gens uaga populabundi in Illyricum uenerūt. ab ijs Papyrius Carbo Cos. cum exercitu fusus est. Lūius Drusus Cos. aduersus Scordiscos gentem à Gallis oriundam in Thracia feliciter pugnavit: magnūq; honorem tulit.

LIBRI LXIII

ADHERBAL bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obsessus, contra denuntiationem senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Iugurthae bellum indictū. idēq; etiā Calpurnius Bestia Cos. gerere iussus pacem cum Iugurtha iniussu populi & senatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicandum consiliorum authores, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur: Romam uenit, & propter caedem admissam in regulum quendam nomine Massiam, qui regnum eius populo Romano inuisi appetebat: interfectū, Romae cum periclitaretur: causam capitis dicere iussus clam profugit: & discedens urbe fertur dixisse. Urbem uenalem, & cito perituram: si emptorem inuenerit. A. Posthumius legatus infelicitè praelio aduersus Iugurtham gesto confligit: pacemq; etiam multum ignominiosam adiecit: quam quidem minime esse seruandam senatus censuit.

LIBRI LXV

QCAECILIUS Metellus Cos. duobus praelijs Iugurtham fudit: & uniuersam Numidiam uastauit. M. Iunius Syllanus Cos. aduersum Cimbros infelicitè pugnavit. legatis Cimbrorū sedē & agros, in quibus considerēt: postulantibus senatus negauit. M. Minutius procōsul contra Thracas feliciter quidē pugnavit. L. Cassius Cos à Tigurinīs Gallicis pago Heluetiorū, qui à ciuitate secesserant: in finibus Allobrogum cum exercitu caesus est. milites, qui ex ea clade superauerāt: obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

LIBRI LXVI

IUGURTHA pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bochi Maurorū regis adiutus est. & caesis praelio Bochi quoq; copijs, nolente Boccho bellum infelicitè susceptum diutius sustinere, uinctus ab eo, & traditus Mario est, in qua re praecipua opera L. Cornelij Syllae, quaestoris Marij fuit.

LIBRI LXVII

AVRELIVS Scaurus legatus cōsulis à Cimbris fuso exercitu, captus est. & cum in consilium ab ijs euocatus deterreret eos: ne alpes transirent Italiam perituri: eo quod diceret Romanos uinci minime posse: à Bolo rege feroce iuvene occisus est. Ab iisdē hostibus C. Manlius, & Q. Seruilius Cepio procōsules uicti praelio, castrisque binis exuti sunt. octoginta millia militum occisa: calonum ac lixarum quadraginta millia. Secundum populi Romani iussionem, Cepionis, cuius temeritate clades accepta erat: damnati bona publicata sunt. priusq; post regem Tarquinium imperium ei abrogatum. In triumpho C. Marij ductus ante currū eius Iugurtha cum duobus filijs: & in carcere necatus. Marius triumphali ueste in senatum uenit: quod nemo ante eum fecerat: eiq; propter Cimbrici Belli metū continuatus per complures annos magistratus est: consulatu secundo & tertio absens Cos. creatus, quartum consulatum dissimulanter captans cōsecutus est. Cn. Domitius pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, uastatis omnibus, quae circa Rhodanum, & Pyreneum sunt: per saltum in Hispaniam transgressi, ibiq; multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt: reuersiq; in Galliam bellicosius quidem se Theutonius coniunxerunt.

LIBRI LXVIII

ANTONIUS praetor in Sicilia maritimos praedones persecutus est. C. Marius Cos. summa ui oppugnata à Theutonius, & Ambronibus castra defendit. duobus deinde praelijs circa Aquas Sestias eos hostes deleuit. in quibus caesa traduntur hostium ducenta millia: capta nonaginta. Marius absens quintum Cos. creatus est. triumphum oblatum, donec Cimbros uinceret: distulit. Cimbri repulso ab alpihus, fugatoq; Q. Catulo proconsole, qui

L fauces

fauces alpium obsederat: & ad flumen Athesim castellum editum infederat, reliqueratq; ubi uirtute sua explicata fugientem proconsulem, exercitumq; profecuti in Italiam traiecerunt: iunctis eiusdem Catuli, & C. Marij exercitibus, praelio uicti sunt ab eis, in quo caesa traduntur hominum centum quadraginta millia: capta sexaginta. Marius totius ciuitatis consensu receptus pro duobus triumphis, qui offerebantur: uno contentus fuit. Primores ciuitatis, qui aliquantulum, ut nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant: conseruatam ab eo rempublicam fatebantur. P. Malleolus, matre interempta, primus omnium infusus culleo in mare praecipitatus est. Ancylia cum strepitu mota esse, antequam cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella praeterea inter Syriae reges continet.

LIBRI LXIX

CN. Apuleius Saturninus, adiuuante C. Mario, & per milites occiso A. Numio competitore, tribunus plebis per uim creatus non minus uiolenter tribunatum, quam petierat: gessit. & cum legem agrariam per uim tulisset: Metello Numidico, eo quod in eam minime iurasset: diem dixit, qui cum a bonis ciuibus defenderetur: ne causa malorum certaminum esset, in uoluntarium exilium Rhodum profectus est. ibiq; legendo, & audiendo magnos uiros aduocabat. Profecto C. Marius seditionis author, qui sextum quidem consulatum per tribus sparsa pecunia emerat: aqua & igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus tribunus ple. C. Memmium candidatum consulatus petitem maximum, quem aduersarium actionibus suis timebat: interemit. quibus rebus concitato quamplurimum senatu in eius causam, & C. Marius homo mutabilis, & uarij consilij, ingenijq; qui semper secundam fortunam transierat: cum tueri minime posset: oppressus armis cum Glaucia praetore, & alijs eiusdem furoris socijs bello quodam interfectus est. Q. Caecilius Metellus ab exilio ingenti totius fauore ciuitatis reductus est. M. Aquilius Cos. in Sicilia bellum seruile concitatum confecit.

LIBRI LXX

CV M. Aquilius de pecunijs repetundis causam diceret: ipse rogare iudices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat: tunicam a pectore eius discidit: ut honestas cicatrices ostenderet. quibus conspectis, indubitater absolutus est. Cicero eius rei solus author. Didius proconsul aduersum Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemaeus Cyrenarum rex, cui cognomen Appionis fuit: mortuus haeredem populum Romanum reliquit. & eius regni ciuitates senatus liberas esse iussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociae a L. Cornelio Sylla reductus est. Parthorum legati a rege Arsace missi ad Syllam uenerunt: ut amicitiam a populo Romano peterent. P. Rutilius, uir summae innocentiae, qui legatus C. Marij proconsulis a publicanorum iniurijs Asiam defenderat: inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant: repetundarum damnatus in exilium missus est. C. Geminius praetor contra Thracas infelicitate pugnavit. Senatus cum impotentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet: omni uirtute cepit: ut ad se iudicia transferrentur: sustinente causam eius M. Liuius Drusus tribuno plebis: qui, ut uires sibi acquireret: perniciose spe largitionis plebem concitauit. Praeterea motus Syriae regum continet.

LIBRI LXXI

MLIVIVS Drusus tribunus ple. ut maioribus uiribus senatus causam susceptam tueretur: socios, & Italicos populos spe ciuitatis Romanae sollicitauit. hisq; adiuuantibus per uim legibus agrarijs, frumentarijsq; latis legem quoq; iudicialem tulit, ut aequa parte iudicia penes senatum, & equestrem ordinem essent. Cum deinde promissa socijs ciuitas praestari non posset: irati Italici defectionem coeperunt agitare. eorum coitus, coniurationes, orationesq; in concilijs principum referuntur, propter quae Liuius Drusus etiam senati inuisus factus, uelut socialis belli author, incertum a quo, domi occisus est.

LIBRI LXXII

ITALICI populi defecerunt, Picones, Vestini, Marfi, Peligni, Marrucini, Lucani, Sannites: initio belli a Picentibus moto. Q. Seruilius proconsul in oppido Asculo cum omnibus ciuibus Romanis, qui in eo oppido erant: occisus est. saga populus sumpsit. Seruilius Galba a Lucanis

à Lucanis comprehensus, unius sceminæ opera, ad quam diuertebatur, captiuitate exemptus est. Esernia, & Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia demum Latini nominis, externarumq; gentiū missa populo Romano, & expeditiones inuicem, urbiumq; expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII

L CAESAR Cos. male aduersus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium cum L. Posthumio prætoris uenit: qui interemptus est. Cōplures populi ad hostes defecerunt. Cum P. Rutilius Cos. parum prospere cōtra Marfos pugnasset: & in prælio cecidisset: C. Marius legatus eius meliore quidē euentu cum hostibus cōfluxit. Ser. Sulpitius Pelignos fudit. Q. Cepio legatus Rutilij cum obsessus prospere in hostes erupisset: & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium: temerarius factus, & circumuentus insidijs, fuso exercitu, cecidit. L. Cæsar Cos. feliciter contra Samnites pugnavit. ob eam uictoriā Romæ saga posita sunt. & ut uaria belli fortuna esset: Esernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium uenit. Sed & C. Marius prælio Marfos fudit: Hirnio Asinio prætoris Marrucinatorum occiso. C. Cæcilius in Gallia transalpina Saluos rebellantes uicit.

LIBRI LXXIIII

C N. Pompeius Picentes prælio fudit: & obsedit. propter quam uictoriā Romæ prætextæ, aliæq; magistratuum ornamenta insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marfis dubio euentu pugnavit. Libertini tum primum militare coeperunt. Aurelius Plotius legatus Umbros, L. Porcius prætor Marfos, cum uterq; populus defecisset: prælio uicerunt. Nicomedes in Bythinia, Ariobarzanes in Cappadocia regnum reducti sunt. Cn. Pompeius Cos. Marfos acie uicit. Cū ære alieno oppressa esset ciuitas: A. Sempronius Asellus prætor, quoniam secundum debitores ius dicebat: ab ijs, qui scenerabantur: in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam, populationesq; continet.

LIBRI LXXV

A POSTHVMIVS Albinus legatus in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpitius legatus, cum classi præesset: infamis crimine prodicionis ab exercitu suo interfectus. L. Cornelius Sylla legatus Samnites prælio uicit: & bina castra eorum expugnauit.

Cn. Pompeius Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius Cos. rebus prospere gestis, fuscisq; aliquoties Marfis, dum castra eorum expugnat: cecidit. Ea res hostibus uictoriā eius prælij dedit. Cosconius, & Luceius Samnites acie uicerunt: Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem occiderunt: compluraq; eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sylla Hirpinos domuit: Sānites multis prælijs fudit: aliquot populos recepit: quantisque raro quisquam ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.

LIBRI LXXVI

A GABINIVS legatus, rebus aduersus Lucanos prospere gestis, multis oppidis expugnatis, in obsidione castrorū hostilium cecidit. Sulpitius legatus Marrucinos cecidit: uniuersamq; eam regionem recepit. Cn. Pompeius proconsul Vestinos, & Pelignos in deditionem accepit. Marfi quoq; à L. Murena, & Cæcilio Pinna legatis aliquot prælijs fracti pacem petierunt. Asculum à Cn. Pompeio captum est: cæsis à Mamercio Æmylio legato Italicis. Silo Popedius, dux Marforum, author huius rei in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadocia, Nicomedes Bithynia regno à Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam continet.

LIBRI LXXVII

C VM P. Sulpitius tribunus plebis, authore C. Mario, perniciosas leges promulgasset: ut exules reuocarētur: & noui ciues, libertiniq; distribuerētur in tribus: & ut Marius aduersus Mithridatē Ponti regē dux crearetur: & aduersantibus Coss. Q. Pompeio, & L. Syllæ uim intulisset: occisoq; Pompeij cōsulis filio, genero Syllæ: L. Sylla Cos. cū exercitu in urbē uenit: & aduersus factionem Sulpitij, & Marij in ipsa urbe pugnavit: eamq; expulit. ex quo duodecim à senatu hostes, inter quos C. Marius pater, & filius iudicati sunt. P. Sulpitius cū in qua-

dam uilla lateret:indicio serui sui retractus,& occisus est. seruus,ut præmium promissi indicij haberet:manumissus est:& ob scelus domini proditi de saxo deiectus est. C.Marius filius in Africam traiecit.C.Marius pater,cum in paludibus Minturnensium lateret:extractus est ab oppidanis. & cū ad occidendum eum missus seruus natione Gallus maiestate tanti uiri perterritus recessisset:impositus publice in nauim delatus est in Africam. L.Sylla ciuitatis statum ordinauit:exinde colonias deduxit.Q.Pompeius Cos.ad capiendum a Cn.Pompeio proconsule exercitum profectus,consilio eius occisus est. Mithridates Ponti rex Bithynia & Capadocia occupatis,& pulso Aquilio legato,Phrygiam prouinciā populi Romani cum ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII

MITHRIDATES Asiam occupauit:Q.Oppium proconsulem,item Aquiliū legatum in uincula cōiecit:iussuq; eius quicquid ciuium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est.urbem Rhodum,quæ sola in fide permāserat:oppugnauit:& aliquot prælijs naualibus uictus recessit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu uenit:Athenas occupauit. Præterea trepidationē urbium,insularumq; alijs ad Mithridatem, alijs ad populum Romanum ciuitates suas trahentibus,continet.

LIBRI LXXIX

CCORNELIUS Cinna cū perniciosas leges per uim ferret:pulsus urbe a Cn.Octauio collega cū Sextio tribuno plebis:imperiocq; ei abrogato,corruptum Ap.Claudij exercitum in potestatem suam redegit:& bellum urbi intulit:accerfio C.Mario cum alijs exulibus ex Africa.in quo bello duo fratres,alter ex Pompeij exercitu,alter ex Cinnae,ignorantes cōcurrerunt.& cum uictor mortuum spoliaret:agnito fratre ingenti lamentatione edita,rogo ei extructo ipse supra rogum se transfodit:& eodē igni consumptus est. Et cum opprimi inter initia potuisset:Cn.Pompeij fraude,qui utranq; partē fouendo,uires Cinnae dedit:nec nisi profligatis optimatiū rebus auxilium tulit:& consulis segnitie,confirmati Cinna & Marius quatuor exercitibus,quorū duo Q.Sertorio,& Carboni dati sunt:urbem circumsederunt, Ostiam coloniam Marius expugnauit:& crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX

ITALICIS populis a senatu ciuitas data est.Samnites,qui soli arma recipiebant:Cinnae & Mario se coniunxerunt.ab ijs Plancius cum exercitu cæsus est.Cinna & Marius cū Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt:& fugati ab Octauio consule recesserunt. Marius Antium quidem,& Ariciam,& Latiniū colonias deuastauit. Cum nulla omnino spes esset optimatibus resistendi propter segnitiam & perfidiam & ducum,& militum,qui corrupti aut pugnare nolebant:aut ad diuersas partes transibant:Cinna & Marius in urbem recepti sunt, qui uelut captam eam cædibus & rapinis uastarunt:Cn.Octauio consule occiso:& omnibus aduersæ partis nobilibus trucidatis:inter quos M.Antonio eloquentissimo uiro,& C.Cæsare: quorū capita in rostris posita. Crassus filius ab equitibus Fimbriae interemptus.pater Crassus,nequid indignum uirtute sua pateretur:gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum seipsos renuntiauerunt.eodem die,quo magistratum inierant: Marius Sex.Licinium senatorem de saxo deijci iussit:editisq; multis sceleribus Idibus Ianuarijs decessit:uir: cuius si examinentur cum uirtutibus uitia: haud facile sit dictu: utrum bello melior,an pace perniciosior fuerit. adeo quam rempublicā armatus seruauit: eam primo togatus omni genere fraudis,postremo armis euerit.

LIBRI LXXXI

LSYLLA Athenas,quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat:circumsedit:& cum maximo labore expugnauit:urbi libertatem,& ciuibus quæ habuerant,reddidit. Magnesia,quæ sola in Asia ciuitas in fide manserat: summa uirtute aduersus Mithridatem defensa est. Præterea a Thracibus in Macedonia gesta continet.

LIBRI LXXXII

SYLLA copias regis,quæ Macedonia occupata in Thessaliā uenerant:prælio uicit:cæsis hostium

hostium ceterum millibus: castris quoque expugnatis, renouato deinde bello, iterum exercitum eius fudit: ac deleuit. Archelaus cum classe regia Syllae se tradidit. L. Valerius Flaccus Cos. collega Cinnae missus, ut Syllae succederet: propter auaritiam inuisus exercitui suo à C. Fimbria legato ipsius, ultimae audaciae homine, occisus est: & imperium ad Fimbriam translatum. Praeterea expugnatae in Asia urbes à Mithridate: & crudeliter direpta, puincia: incursionesque Thracum in Macedoniam referuntur.

LIBRI LXXXIII

C FIMBRIA in Asia fuis aliquot copiis Mithridatis, urbem Pergamum cepit: obsessumque regem non abfuit multum quin caperet: urbem Ilion, quae se potestati Syllae referuabat: expugnauit: ac deleuit: & magnam partem Asiae recepit. Sylla multis praeliis Thracas cecidit. Cum L. Cinna, & Cn. Papyrius Carbo à se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Syllam pararent: effectum quidem est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit: & per eos, qui concordiae studebant: ut legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem inuitum cogebat naues conscendere, & aduersus Syllam proficisci: interemptus est, consulatum Carbo solus gessit. Sylla cum in Asiam traiecisset: pacem cum Mithridate fecit: ita, ut his cederet prouincijs: Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria desertus ab exercitu, qui ad Syllam transierat: ipse se percussit, impetrauitque à seruo praebens ceruicem: ut eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII

S YLLA legatis, qui à senatu missi erant: futurum se in potestate senatus respondit: si ciues, qui à Cinna pulsi ad se confugerant: restituerentur. quae conditio cum iusta senatui uideretur: per Carbonem, factionemque eius, cui bellum uidebatur utilius: ne conueniret, effectum est. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiae obsides exigere uellet: ut fidem illorum contra Syllam obligaret: consensu senatus prohibitus. Nouis ciuibus S. C. suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatum secutus erat: cum in Africa bellum moliretur: à C. Fabio praetore pulsus est: senatusque consultum per factionem Carbonis, & marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. Praeterea belli apparatus contra Syllam, quod plurimum excitabatur: continet.

LIBRI LXXXV

S YLLA in Italiam cum exercitu traiecit: missisque legatis, qui de pace agerent: & à consule Cn. Carbone, & C. Norbano uiolatis, eundem Norbanum praelio uicit. Et cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat: ut pacem iungeret: nec potuerat: castra oppugnaturus esset: uniuersus exercitus consulis sollicitatus per emissos à Sylla milites signa ad Syllam transtulit: Scipio, cum interimi posset: dimissus est. Cn. Pompeius, Cn. F. eius, qui Asculum ceperat: conscripto quidem uoluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Syllam uenerat: ad quem se nobilitas omnis conferebat: ita, ut deserta urbe ad castra ueniretur. Praeterea expeditiones per uniuersam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI

C V M C. Marius, C. Marii filius Cos. ante annos uiginti priuim creatus esset: C. Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam in praetorio suo uiuus exustus est. L. Philippus legatus Syllae Sardiniam, Q. Antonio praetore pulso & occiso, occupauit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab his uelut erepturus ciuitatem, & suffragij ius nuper datum foedus percussit, itemque ex fiducia iam certae uictoriae litigatores, à quibus adhibebantur uadimonij: Romam deferre iussit. Cum à parte diuersa urbs adhuc teneretur: L. Damascius praetor ex uoluntate C. Marii consulis, cum senatum contraxisset: omnem, quae in urbe erat, nobilitatem trucidauit, ex cuius quidem numero Q. Mutius Scauola pontifex maximus fugiens in uestibulo aedis Vestae occisus est. Praeterea bellum à L. Murena aduersus Mithridatem in Asia renouatum continet.

LIBRI LXXXVII

S YLLA C. Marium, exercitu eius fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Praeneste ob-

sedit: urbem Romam ex inimicorum manibus recepit: Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius eadem ubiq; fortuna partium gestas continet.

LIBRI LXXXVIII

SYLLA Carbonem, exercitu eius ad Clusium, ad Fauētiam, Fidentiamq; cæso, Italia expulit. cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorū nondum arma deposuerant: iuxta urbem Romam ante portam Collinam debellauit: recuperataq; repub. pulcherrimam uictoriam crudelitate, quanta in nullo homine unquam fuit: inquinauit. Octo millia deditorum in uia publica trucidauit: tabulam proscriptionis posuit: urbē, & uniuersam Italiam cædibus repleuit. inter quos omnes Prænestinos inermes interimiri iussit. Mariū senatorij ordinis uirum cruribus, brachijsq; fractis, auribus præsectis, & efoffis oculis necauit. C. Marius Prænestē obsessus à Lucretio Afella, Syllanarum partium uiro, cum per cuniculum captaret euadere: septus ab exercitu mortē sibi consciuit in ipso cuniculo. cum sentiret se euadere minime posse: Cum Pontio Telesino fugæ comite stricto utrinq; gladio occurrit. quem cū occidisset: saucius à seruo impetrauit: ut se occideret.

LIBRI LXXXIX

LBRVTVS à Cn. Papyrio Carbone, qui Corcyram appulerat: missus naue piscatoria Lilybæū, ut exploraret, an ibi Pompeius esset, & circūuentus à nauibus, quas Pompeius miserat: in se mucrone uerso ad transtrū nauis obnixus corporis pōdere occubuit. Cn. Pompeius in Siciliā cum imperio à senatu missus Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit: captum occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem unquam fecerat: cum fascibus uiginti quatuor processit: rebusq; nouis reipub. statum confirmauit. tribunorū plebis potestatem minuit: & omne ius legum ferendarum ademit: pontificum, augurumq; collegiū ampliauit: ut essent quindecim: senatum ex equestri ordine suppleuit: proscriptorū liberis ius petendorum honorū eripuit: & bona eorum uēdidit. ex quibus primo multa rapuit: redactum est sestertiū ter millies quingentiesq;. Lucretium Afellam consulatū contra uoluntatē suam petere ausum iussit interimiri in foro: & cum indigne ferret populus Romanus: concione uocata se iussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptū, & Hieram regem Numidarum bellum molientes, uictos interemit: & IIII & XX annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat: ex Africa triumphauit. Cn. Norbanus consularis proscriptus in urbe Rhodo, cum comprehenderetur: se ipse interemit. Metellus ex proscriptis unus clam capite adoperto ad posticum ædis Bastiæ uxoris cum accessisset: admissus minime est: quia illum proscriptū diceret. itaq; se trāsodit: & sanguine suo fores resperfit. Sylla Nolam in Samnio recepit. XLVII. legiones in agros captos deduxit: & eos ijs diuisit. Volaterras, quod oppidū adhuc in armis erat: obsessum in deditiōē accepit. Mitylenæ quoq; in Asia, quæ sola urbs post uictum Mithridatem arma retinebat: expugnata, dirutaq; sunt.

LIBRI XC

SYLLA decessit: honosq; ei à senatu habitus est: ut in cāpo Martio sepeliretur. M. Lepidus, cum acta Syllæ tentaret rescindere: bellum excitauit. & à Q. Catulo collega Italia pulsus est: & in Sardinia frustra bellum molitus periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat: à Cn. Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitauit. L. Manlius procōsul, & M. Antonius legatus ab Herculeio quæstore prælio uicti sunt. Præterea à P. Seruilio proconsule aduersus Cilicas res gestas continet.

LIBRI XCI

CN. Pompeius, cum adhuc quæstor esset: cum imperio cōsulari aduersus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnauit: plurimasq; ciuitates in potestatem suā redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus prælijs uicit. Q. Metellus proconsul L. Herculeium quæstorem Sertorij omnino cum exercitu cecidit.

LIBRI XCII

CN. Pompeius adhuc dubio euentu cum Sertorio pugnauit: ita, ut singula ex utraq; parte cornua uicerint. Q. Sertorius Metellum, & Perpēnam cū duobus exercitibus prælio fudit. cuius uictoriæ partem cupiens auferre Pompeius parū prospere pugnauit. obsessus deinde

deinde Calagurij Sertorius assiduis eruptionibus nō leuiora damna obsidētibus tulit. Præterea à P. Cursore proconsule in Thracia res gestas aduersus Dardanos, & Q. Sertorij multa crudelia in suos facta continet. qui plurimos amicorum, & secum proscriptorum crimine prodicionis insimulatos interemit.

LIBRI XCIII

PSERVILIUS proconsul in Cilicia Isauros domuit: & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecit hæredem: regnumq; eius in prouinciæ formam redactū est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium naualiumq; & occupata Bithynia. M. Aurelius Cotta Cos. ad Chalcedoniā prælio à rege uictus est: rexq; à Pompeio, & Metello uictus, & ut contra Sertorium egerunt. qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit, quos etiā ab obsidione Calagurij oppidi depulsos coegit diuersas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIII

LVCVLLVS Cos. aduersus Mithridatē equestribus prælijs feliciter pugnavit: & expeditiones aliquot prosperas fecit: poscētesq; pugnā milites à seditione inhibuit. Deiotarus Gallogræciæ tetrarches præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cecidit. Præterea res à Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

LIBRI XCV

CVRIO proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerūt. & congregata seruorum & ergastulorum multitudo, Chryso, & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium pulchrum legatum, & P. Vorenium prætorem prælio uicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroq; deleuit: pulsumq; à Bithynia regem uarijs belli ac naufragiorum casibus fractum coegit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI

QARIUS prætor Chrysum, fugitiuorum ducem, cum uiginti millibus hominum cecidit. C. Lentulus Cos. male aduersus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius, & Q. Arius prætor acie uicti sunt. Sertorius à M. Antonio, & M. Perpenna, & alijs cōiuratis in conuiuio interfectus est, octauo ducatus sui anno: magnus dux: & aduersus duos imperatores Pompeium, & Metellum sæpe par: ut frequētius uictor, ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Mariū tralatum est. quem Cn. Pompeius uictū, captumq; interemit: ac recepit Hispanias decimo ferè anno: quā cœptū erat bellum. C. Cassius proconsul, Cn. Manlius prætor male aduersus Spartacum pugnauerunt: idq; bellum M. Crasso prætori mandatum est.

LIBRI XCVII

MCRASSVS prætor primum cum parte fugitiuorū, quæ ex Gallis, Germanisq; constabat: feliciter pugnavit: cæsis inimicorum XXXV millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco dein debellauit: cæsis cum ipso millibus quadraginta. M. Antonius prætor bellum aduersus Cretenses parum prospere gestum morte sua finiuit. M. Lucullus proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto aduersus Mithridatē feliciter pugnavit: cæsis hostium amplius q; sexaginta millibus. M. Crassus, & Cn. Pompeius Coss. facti sunt. * sicut Pompeius: antequam quæsturam gereret: ex equite Romano. tribunitiam potestatem restituerunt. Iudicia quoq; per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates desperatione rerū suarū coactus ad Tigranem Armeniæ regē cōfugit.

LIBRI XCVIII

LACHARES filius Mithridatis, Bospori rex, à L. Lucullo in amicitia receptus est. C. Lentulus, & L. Gellius censores asperam censurā egerunt: quatuor & sexaginta senatu motis, à quibus lustrum conditum est. Censa sunt ciuium capita CCCCL millia. L. Metellus prætor in Sicilia aduersum piratas prospere rem gessit. Templū Iouis in Capitolio, quod

incendio cōsumptum erat: refectū à Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridatē, & Tigranem, & immensas utriusq; regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi aduersum Cretenses mandato, Cydoniā urbem obsedit. C. Triarius legatus Luculli aduersus Mithridatem parum prospere pugnauit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem, ac Tigranem: summamq; uictoriā imponderet: seditio militum tenuit: qui sequi nolebāt: quia legiones ualerianæ, impleta à se stipēdia dicētes, Lucullū relinquerūt.

LIBRI XCIX

Q METELLVS proconsul Gnoson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. L. Roscius tribunus plebis legē tulit: ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximī assignarētur. Cn. Pompeius lege ad populum lata persequi piratas iussus, qui commercium annonæ intercluserāt: intra quadagesimum diem toto mari eos expulit: belloq; cū ijs in Cilicia cōfecto, acceptis in deditionē piratis, agros & urbes dedit. Præterea res à Q. Metello aduersus Cretēses cōtinet: & epistolas Metelli, & Cn. Pompeij inuicem missas, queritur Metellus gloriam rerum à se gestarum à Pompeio sublatā præteriri: qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius Romæ rationem reddit hoc se facere debuisse.

LIBRI C

C MANLIVS tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legē tulit: ut Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Concio eius bona. Q. Metellus domitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ legem tulit. Cn. Pompeius ad gerendū bellum aduersus Mithridatem profectus, cum rege Parthorū Phraate amicitia renouauit: equestri prælio Mithridatem uicit. Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem, Armeniorum regem, ac demum inter filium Tigranem, patremq; gestum continet.

LIBRI CI



C N. POMPEIVS Mithridatem nocturno prælio uictum coegit Bosporon profugere: Tigranem in deditionē accepit: eiq; ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Coniuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erāt: facta de interficiēdis Coss. oppressa est. Cn. Pompeius cum Mithridatē persequeretur: in ultimas ignotasq; gentes penetrauit: Iberos, Albanos, qui transitum minime dabant: prælio uicit. Præterea fugā Mithridatis per Colchos, Heniochosq;, & res ab eo in Bosporo gestas continet.

LIBRI CII

C N. Pompeius in prouinciæ formā Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit, ab eo Mithridates obsessus, in regia cum ueneno sumpto parum profecisset ad mortē: à milite Gallo, nomine Bithoco, à quo ut iuuaretur petierat: interfectus est.

Cn. Pompeius Iudæos subegit, fanum eorum in Hierosolyma inuiolatum ante id tempus cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione consulatus passus cum Lentulo prætore, & Cethego, & pluribus coniurauit de cæde consulum, & senatus, incendijs urbis, opprimenda republica: exercitu quoq; in Hetruria cōparato. Ea cōiuratio industria M. Tullij Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis coniuratis omnino sumptum supplicium est.

LIBRI CIII

C ATILINA à C. Antonio procōsule cū exercitu cæsus. P. Clodius accusatus: quod in mulieris habitu sacrariū, in quod uirum intrare nefas est: intrasset: cumq; uxore Metelli Pontificis stuprauiisset: absolutus. Cn. Potitius prætor Allobroges, qui rebellauerant: ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transijt. C. Cæsar Lusitanos subegit, eoq; consulatus candidato, & captante rempublicam inuadere, conspiratio inter tres principes ciuitatis facta est, Cn. Pompeiū, M. Crassum, & C. Cæsare. Leges agrariæ à Cæsare consule cum maxima contentione, inuito senatu, & altero consule M. Bibulo latæ sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero lege à P. Clodio tribuno plebis lata, quia

quia indemnatos ciues necauisset: in exilium missus est. Cæsar in prouinciã Galliam profectus Heluetios, gentem uagam, domuit: quæ sedem quærens per prouinciã Cæsaris Narbonem iter facere uolebat. Præterea situm Galliarum cõtinet. Pompeius de liberis Mithridatis Tigrane, & Tigranis filio triumphauit: Magnusq; à tota concione consalutatus est.

LIBRI CIIII

P R I M A pars libri situm Germaniæ, moresq; continet. C. Cæsar cõtra Germanos, qui Ariouisto duce in Galliam descenderant: cum exercitũ duceret, rogatus ab Heduis, & Sequanis: quorum ager possidebatur: trepidationem militum propter metum nouorũ hostium ortã allocutione exercitus inhibuit: & uictos prælio Germanos Gallia omni expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno ple. ingenti gaudio senatus, ac uniuerse Italiæ ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Sueffiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarũ populos, quorum quidem maxima multitudo erat: prælio euictos in deditonem accepit: ac deinde contra Nervios unam harum ciuitatum cum maximo discrimine pugnavit: eamq; gentem deleuit: quæ bellum gessit: donec ex sexaginta millibus armatorũ trecenti superessent: ex nonaginta quinque senatoribus tres tantũmodo euaderent. Lege lata de redigenda in prouinciæ formam Cypri, & publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio eiusdẽ rei mandata est. Ptolemæus Ægypti rex ob iniurias, quas patiebantur: à suis regno pulsus Romã uenit. C. Cæsar gentem oceano iunctam, scilicet Venetos, nauali prælio uicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res gestas continet.

LIBRI CV

C V M M. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur: senatus uestem mutauit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio repulsam tulit, idem cũ legem impediret: qua prouinciæ consulares in quinquennium, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabatur: à C. Trebonio tribuno plebis legis auctore in uincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum in regnum reduxit Ægypti: reiecto Archelao: quem sibi regem ascuerant. Cæsar, uictis Germanis, & in Gallia cæsis, Rhenum trascendit: proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde oceano in Britanniam parum prospere tempestatibus aduersis traiecit: iterumq; parũ felicius, maximaq; hominum multitudine cæsa, reliquam partem insulæ in potestatem redegit.

LIBRI CVI

I V L I A Cæsaris filia, Pompeij uxor, decessit: honosq; maximus ei à Populo habitus est: ut in Campo Martio sepeliretur. Gallorum multi populi, Ambiorige duce Eburonum defecerunt, à quibus Cotta, & T. Aurunculeius legati Cæsaris insidijs circũuenti, cum exercitu, cui præerant: cæsi sunt. & cum aliarum quoque legionum castra oppugnata maximo labore defensa essent: interq; eos, qui in Treuiris præerat: Q. Cicero: ab ipso Cæsare hostes prælio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illaturus Euphratem fluuium transiuit, uictusq; prælio, in quo & filius eius cecidit: cum reliquias exercitus in collem recepisset: euocatus in colloquium ab hostibus, ut de pace acturus, quorum dux erat Surenas: comprehensus, & nequid uiuus pateretur: repugnans interemptus est: & ita periit.

LIBRI CVII

C C A E S A R Treuiris in Gallia uictis, iterum in Germaniam transit: nulloq; ibi inuenito hoste, reuersus in Galliam Eburones, & alias ciuitates, quæ conspirauerant: uicit, & regem Ambiorigem in fuga persecutus. P. Clodij à T. Annio Milone, candidato consulatus, Appia uia ad Bouillas occisi corpus plebs in curia cremauit. Cum seditiones inter candidatos consulatus, Hypseum, Scipionem, & Milonem essent: qui armis ac ui contendebat: ad cõprimendas eas Cn. Pompeius legatus à senatu consul tertiu factus est absens, & solus: quod nemini unq; cõtigat. Quæstione decreta de morte P. Clodij, Milo iudicio dånatus in exiliũ actus est. Lex dicta est: ut ratio absentis Cæsaris in petitione cõsulatus habere: inuito & cõtradicente M. Catone. Præterea res gestas à C. Cæsare aduersum Gallos, q ppe uniuerfi

Vercingentorige Aruerno duce, defecerunt: & laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Auarici Biturigum, Gergonis Auernorum.

LIBRI CVIII

C C A E S A R Gallos ad Alexiam uicit: omnesq; Galliae ciuitates, quae in armis fuerant: in deditionem accepit. C. Cassius quaestor M. Crassi Parthos, qui in Syriam transcenderant: cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit: creatis Coss. Ser. Sulpitio, & M. Marcello. C. Caesar Bellouacos cum alijs Gallorum populis domuit. Praeterea contentiones inter Coss. de successore C. Caesari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Caesar ad petitionem consulatus ueniret: cum is, lege lata in id tempus consulatus, prouincias obtinere deberet: resq; a M. Bibulo gestas in Syria continet.

LIBRI CIX

C A V S A E ciuilium armorum, & initia referuntur: contentionesq; de successore C. Caesari mittendo: cum se dimissurum exercitum negaret: nisi a Pompeio dimitteretur, & C. Curionis tribuni plebis primum aduersus Caesarem actiones continet. Cum S. C. factum esset: ut successor Caesari omnino mitteretur: M. Antonio, & Q. Cassio tribunis plebis, quonia in tercessionibus id S. C. impediabant: urbe pulsus: mandatumq; a senatu consulibus, & Cn. Pompeio: ut uideret nequid res publica detrimenti caperet: C. Caesar bello inimicos persecutus cum exercitu in Italia uenit: Corfinium cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit: eosq; dimisit: Cn. Pompeium: uniuersosq; eius partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX

C C A E S A R Massiliam, quae portas ipsi clauferat: obsedit: & relictis in obsidione C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hispaniam L. Afranium, & C. Petreium legatos Cn. Pompeij cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesq; incolumes dimisit: Varrone quoque legato Pompeij cum exercitu in potestate sua redacto. Gaditanis ciuitatem dedit. Massilienses duobus naualibus praelijs uicti, post longam obsidionem in potestate Caesaris se permiserunt. C. Antonius legatus Caesaris male contra Pompeianos pugnauit: & in Illyrico captus est, in quo bello Opitergini transpadani Caesaris auxiliares rate sua ab hostilibus nauibus clausa, potius quam in potestatem inimicorum uenirent: inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Caesaris in Africa, cum aduersus pompeianarum partium ducem Varro nem pugnasset: a Iuba rege Mauritaniae cum exercitu caesus est. C. Caesar in Graeciam traiecit.

LIBRI CXI

C A E C I L I V S Rufus praetor cum seditiones in urbe quammaxime concitaret, nouarum tabularum spe plebe sollicitata: abrogato magistratu, pulsus urbe Miloni exuli, qui fugitiuorum exercitum contraxerat: se coniunxit, uterq; cum bellum molirentur: interempti sunt. Cleopatra Aegypti regina a Ptolemaeo fratre regno pulsa est. Propter Q. Catuli praetoris auaritiam, crudelitatemq; Cordubenses in Hispania cum duabus Varianis legionibus a partibus Caesaris descuerunt. Cn. Pompeius ad Brundisium obsessus a Caesare, & praesidijs eius cum magna clade diuersae partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie uictus est. Cicero in castris remansit: uir nihil minus, quam ad bella natus, omnibusq; aduersarum partium, qui se potestati uictoris permiserunt: Caesar ignouit.

LIBRI CXII

T R E P I D A T I O uictarum partium per diuersas orbis terrarum partes, & fuga referuntur. Cn. Pompeius, cum Aegyptum petisset: iussu Ptolemaei regis pupilli, authore Theodoro praetore, cuius apud regem maxima erat autoritas: & Photino, occisus est ab Achilla, cui delegatum id facinus erat: in nauicula: antequam in terram exiret. Cornelia uxor, & Sex. Pompeius filius in Cyprum refugerunt. Caesar post tertium diem inscutus, cum ei Theodorus caput Pompeij, & annulum obtulisset: infensus est: & illachrymauit: sine periculo Alexandriam tumultuantem intrauit. Caesar dictator creatus Cleopatram in regnum Aegypti reduxit: & inferentem bellum ipsidem authoribus Ptolemaeum, quibus Pompeium interfecerat, cum

cum maximo suo discrimine uicit. Ptolemæus, dum fugit: in Nilo nauicula subfedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Phraatem Parthum prospere gestum continet.

LIBRI CXIII

CONFIRMATIS in Africa pompeianis partibus, earum imperium P. Scipioni delatū est: Catone cui ex æquo deferabatur imperiū: cedente. Et cum de diruenda urbe Utica propter fauorem ciuitatis eius in Cæsare deliberaretur: idq; ne fieret, M. Cato tenuisset: Iuba sua dente, ut dirueret, tutela eius, & custodia mādata est Catoni. Pōpeij Magni filius in Hispania cōtractis uiribus quarū ducatū nec Afranius, nec Petreius excipere uolebāt: bellum aduersus Cæsarem renouauit. Pharnaces Mithridatis filius, rex Ponti sine ulla belli mora uictus est. Cū seditiones Romæ à P. Dolabella tribuno ple. legē ferēte de nouis tabulis excitatæ essent: & ex ea causa plebs tumultuaretur: inductis à M. Antonio magistro equitū in urbem militibus octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar ueteranis cū seditione missionē postulantibus dedit, & cū in Africā traiecisset: contra copias Iubæ regis cum discrimine maximo pugnavit.

LIBRI CXIIII

BELLVM in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus pompeianarū partium excitauit. & relicto à legione Sexto Cæsare, quæ ad Bassum transierat: occisoq; eo Cæsar Scipionem prætorem, Afraniū, Iubamq; uicit ad Tapsum, castris eorum expugnatis. Cato audita re, cum se percussisset Uticæ: & interueniente filio curaretur: inter ipsam curationem rescisso uulnere expirauit, anno ætatis quadragesimonono. Petreius Iubam, seq; interemit. P. Scipio in naue circumuentus honestæ morti uocem quoq; adiecit. quærentibus enim hostibus imperatorem, dixit. imperator bene se habet. Faustus & Afranius occisi: Catonis filio uenia data.

Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellouacos rebellantes uicit.

LIBRI CXV

CÆSAR quatuor triūphos duxit, ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, & Africa. epulum, & omnis generis spectacula edidit. M. Marcello consulari, senatu rogante, concessit redditum, qui Marcellus beneficio eius frui minime potuit, à P. Magio Chilone cliente suo Athenis occisus. Et censum egit, quo censa sunt ciuium capita centū quinquaginta millia. Profectus in Hispaniā contra Sex. Pompeium, utrinq; multis expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summā uictoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompeius Sex. effugit.

LIBRI CXVI

CÆSAR ex Hispania quintū triumphum egit, & cum multi, quammaximiq; honores ei à senatu decreti essent: inter quos: ut pater patriæ appellaretur: & sacrosanctus, ac dictator in perpetuum esset: inuidiæ causam aduersus eum præstitere: quod senatui deferenti hos honores: cū ante ædem Veneris genitricis federet: minime assurrexit: & quod M. Antonio consule collega suo inter Lupercos currente Diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & quod Epidio Marulo, & Cæsece Flauo tribunis plebis inuidiam ei tāquam regnum affectanti mouētibus potestas abrogata est. Ex ijs causis conspiratione in eum facta, cuius capita fuerunt, M. Brutus, & C. Trebonius, & Cassius, & ex Cæsaris partibus D. Brutus: in curia Pompeij occisus est uiginti tribus uulneribus: occupatumq; ab interfectoribus eius Capitolium. Obluione deinde cædis eius à senatu decreta, obsidibus Antonij, & Lepidi liberis acceptis, coniurati à Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octauius ex sorore nepos: & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus cum in campum Martium ferretur à plebe: ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. Chamaces humillimæ sortis homo, qui se C. Marij filiū ferebat: cū apud credulam plebem seditiones moueret: interfectus est.

LIBRI CXVII

COCTAVIUS Romā ex Epiro uenit. eo enim illum, Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus: omnibusq; prospere exceptis, etiā nomē Cæsaris sumpsit, in cōfusione rerum

rerum, ac tumultu Lepidū pontificem maximū interemit. Sed M. Antonius Cos. cum im-
potenter dominaretur: legemq; de prouinciarum permutatione tulisset per uim: & Cæsarem
quoque petentem: ut sibi aduersum auunculi percussores adesset: magnis iniurijs affecit. Cæ-
sar, ut sibi & reipublicæ uires cōtra eum paraturus, deductos in colonias ueteranos excitauit.
Legiones quoque quarta, & Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt, deinde plures
sæuitia M. Antonij passim in castris suis trucidati: quia & suspecti erant: & ad Cæsarem descī-
uerunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinā Galliam Antonio obsisteret: Mutinam cum exerci-
tu occupauit. Præterea discursus utriusq; partis uirorum ad accipiendas prouincias, appa-
tusq; belli continet.

LIBRI CXVIII

MBRVTVS in Græcia sub prætextu reipublicæ, & suscepti contra M. Antonium belli,
exercitum, cui Vatinius præerat: cum prouincia in potestatē suam redegit. C. Cæsari,
qui primus reipub. arma sumpserat pro populo Romano: imperium à senatu datum est cum
cōsularibus ornamentis: adiectumq; ut senator esset. M. Antonius D. Brutū Mutinæ obse-
dit: missiq; ad eum legati à senatu de pace parum ad eam componendam ualuerunt. Popu-
lus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu po-
testati suæ subegit.

LIBRI CXIX

CTREBONIVS in Asia fraude P. Dolobellæ occisus est. ob id facinus Dolobella à se-
natu inimicus iudicatus est. Cum Pansa Cos. male aduersus Antonium pugnasset:
A. Hircius Cos. cum exercitu superueniens, fuis M. Antonij copijs, fortunam utriusq; partis
æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæsare Antonius in Galliam confugit: & M. Lepidum
cum legionibus, quæ sub ipso erāt: sibi iunxit: hostisq; à senatu cum omnibus, qui intra præli-
dia eius erant: iudicatus est. A. Hircius, qui post uictoriam ipsius in inimicorum castris ceci-
derat: & L. Pansa è uulnere, quod in aduerso prælio exceperat: defunctus, in Campo Martio
sepulti sunt. Aduersus C. Cæsarem, qui solus è tribus ducibus supererat: parum gratus sena-
tus fuit. qui D. Bruto obsidione mutinensī à Cæsare liberato, honore triumphī decreto, Cæsa-
ris, militumq; eius mentionem non satis gratam habuit. ob quæ C. Cæsar, reconciliata per
M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu uenit: & perculsis aduentu eius
ijs, qui in eum iniqui erant: cum annos XVIII haberet: Cos creatus est.

LIBRI CXX

CCAESAR Cos. legem tulit de quæstione habēda in eos: quorum opera pater occisus
esset. postulatiq; ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus absentes dānati sunt. Cum
M. Antonio uires Alinius quoq; Pollio, & Munacius Plancus cum exercitibus suis adiuncti
ampliaissent: & D. Brutus, cui senatus ut persequeretur Antonium, mandauit: relictus à legio-
nibus suis profugisset: iussu Antonij, in cuius potestatē uenerat: à Capeno Sequano interem-
ptus est. C. Cæsar pacem cū Antonio, & Lepido fecit: ita, ut tres uiri reip. cōstituendæ qui-
dem per quinquenniū præessent, ipse Lepidus, & Antonius statuerūt: ut suos quisq; inimicos
proscriberēt. in qua proscriptione plurimi equites, CXXX senatorū nomina fuerant: & inter
eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonij auunculi, M. Ciceronis, cuius occisi à Po-
pilio legionario milite, cum haberet annos LXIII: caput quoq; cū manu dextra in rostris
positum est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

LIBRI CXXI

CASSIUS, Cui mandatum à senatu erat: ut Dolobellam inimicū iudicatū bello
persequeret: autoritate reipub. adiutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in ea-
dem prouincia erant: in potestatē suam redegit: Dolobellam in urbe Laodicea ob-
sessum mori coegit. M. quoq; Bruti iussu C. Antonius captus occisus est.

LIBRI CXXII

MBRVTVS aduersus Thracas parū prospere rem gessit: omnibusq; trāsmarinis prouin-
cijs, exercitibusq; in potestate eius, & C. Cassij redactis, coierūt Smyrnæ uterq; ad or-
dinanda

dinanda futuri belli consilia. M. Messallæ Publicolam fratrem iunctum communi consilio condemnauerunt.

LIBRI CXXIII

SEX. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu sine ulla loci cuiusquam possessione prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam prouinciam occupauit: occisoq; à Pompeio A. Bithynico prætore, Saluidenum legatum Cæsaris nauali prælio uicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt, bellum contra Brutum, & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium Cassianarum partium ducem prælio uicit.

LIBRI CXXIIII

CÆSAR, & Antonius apud Philippos uario euentu contra Brutum, & Cassium pugnauerunt: ita, ut utriusq; dextera cornua uicerint: & castra quoq; utrinq; ab ijs, qui uicerant: expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Cassij fecit, qui cum in eo cornu fuisset: quod pulsum erat: totum exercitum fuscum ratus, mortem sibi consciiuit. Altero deinde prælio uictus M. Brutus & ipse uitâ finiuit: exorato Stratone fugæ comite: ut sibi gladium adijceret, annorū erat circiter ætatis XXXX. Inter quos Q. Hortensius occisus est.

LIBRI CXXV

CÆSAR, relicto Antonio (trās marinæ prouinciæ ex parte imperium ei cessit) reuersus in Italiā ueteranis agros diuisit, seditiones exercitus sui, quas corrupti à Fuluiā M. Antonij uxore milites contra imperatorem suum concitauerant: cum grandi periculo inhibuit. L. Antonius Cos, M. Antonij frater, eadem Fuluiā consulente, bellum Cæsari intulit: receptis in partes suas populis: quorum agri ueteranis assignati erant: & M. Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat: scisso, hostiliter in urbem irrupit.

LIBRI CXXVI

CÆSAR, cum esset annorū XXIII, obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumq; aliquoties erumpere, & repulsum fame coegit in deditionem uenire: ipsiq; & omnibus quidem militibus eius ignouit: Perusiam diruit: redactisq; in potestatem suam omnibus diuersæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

LIBRI CXXVII

PARTHI, Labieno, qui pompeianarum partium fuerat: duce, in Syriam irruperunt: uictisq; Didio Saxa M. Antonij legato, uniuersam eam prouinciā occupauerunt. M. Antonius, cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur: uxore Fuluiā dimissa, ne concordie ducum obstaret: pace facta cum Cæsare, sororem eius Octauiam in matrimoniū duxit. Q. Saluidenum consilia nefaria contra Cæsarem molitum indicio suo detexit: isq; damnatus mortem sibi consciiuit. P. Ventidius Antonij legatus Parthos prælio uictos Syria expulit: Labieno eorū duce occiso. Cum uicinus Italiæ hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret: & annonæ com meatum impediret: cum eo postulatam pacem Cæsar, & Antonius quidem fecerunt: ita ut Siciliam prouinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella gesta cōtinet.

LIBRI CXXVIII

CV M Sex. Pompeius rursus latrocinij mare infestum redderet: nec pacem, quam acceperat: præstaret. Cæsar necessario bello contra eum suscepto, duobus naualibus prælijs dubio euentu pugnauit. L. Ventidius legatus M. Antonij Parthos in Syria uicit: Regemq; eorum interemit. Iudæi quoq; à legatis Antonij interempti sunt. Præterea belli siculi apparatus continet.

LIBRI CXXIX

ADVERSUS Sex. Pompeium uario euentu naualibus certaminibus pugnatū est: ita, ut duarū classium, Cæsaris altera, cui Agrippa præerat: uinceret: altera, quam Cæsar duxerat: deleta, expositi in terram, in quam maximo periculo essent. uictus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa uelut ad societatem belli contra Sex. Pompeiū à Cæsare gerendi traiecerat: ei bellum cū Cæsare quoq; inferret: relicto exercitu, abrogato triuuiratus honore

E P I T O M E

honore, uitam impetrauit. M. Agrippa nauali corona à Cæsare donatus est. qui honos ne
mini ante eum habitus est.

LIBRI CXXX

MARCVS Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur: Mediam prouinciã ingressus
bellum cum legionibus XV III. & XV I millibus equitũ Parthis intulit. & cum dua
bus legionibus amissis, nulla re prospere cedẽte retro rediret: insecutis subinde Parthis, & in
genti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reuersus est. XXI die
trecenta millia fuga emensus. circa octo millia hominum tempestatibus amisit. tempestates
quoq; infestas super infelicitẽ susceptum parthicũ bellum culpa sua passus est: quia hyema
re in Armenia nolebat: dum ad Cleopatram festinat.

LIBRI CXXXI

SEX. Pompeius, cũ in fidem M. Antonij ueniret: bellum aduersus eum in Asia mo
liens à legatis eius oppressus est. Cæsar seditionem ueteranorũ cum magna per
niciẽ motam inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artini
ridem Armeniæ regem fide data perductũ in uincula conijci iussit: regnumq; Armeniæ filio
suo ex Cleopatra nato dedit: quam uxoris loco iam pridẽ captus amore eius habere cœperat.

LIBRI CXXXII

CÆSAR in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorẽ Cleopatraz,
ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexãdram: neq; in urbem uenire uellet:
neq; finito eius tempore triumuiratus imperiũ deponere: bellumq; moliretur: quod urbi, Ita
liæq; inferret, ingentibus tam naualibus, quàm terrestribus copijs ob hoc cõtractis, remissoq;
Octauiæ sorori Cæsaris repudiõ, Cæsar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnae deinde na
uales, & prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

LIBRI CXXXIII

MANTONIVS ad Actium classe uictus Alexandriam profugit: obsessusq; à Cæsa
re in ultima rerum desperatione, præcipue occisæ Cleopatraz falso rumore impulsus, se
ipse interemit. Cæsaris Alexãdria in potestatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium uicto
ris ueniret: uoluntaria morte occubuit. In urbem reuersus tres triumphos egit: unum ex Illy
rico: alterũ ex Actiaca uictoria: terciũ ex Cleopatra: imposito fine ciuilibus bellis altero & tri
gesimo anno. M. Lepidus, qui Lepidi triumuiui fuerat filius: coniuratione contra Cæsarem
facta, bellum moliens oppressus, & occisus est.

LIBRI CXXXIIII

CÆSAR rebus compositis, & omnibus prouincijs in certam formã redactis, Augu
stus quoq; cognominatus est: & mēsis Sextilis in honorem eius appellatus est. Cum
ille cõuentum Narbonæ egit: census à tribus Gallijs, quas cæsar pater uicerat: actus. Bellum
contra Bastarnas, & Mœsos, & alias gentes à M. Crasso refertur.

LIBRI CXXXV

BELLVM à M. Crasso aduersus Thracas, & à Cæsare aduersus Hispanos gestum re
fertur: & Salassi, gentes alpinae, perdomiti.

LIBRI CXXXVI

RHETIA à Tyberio Nerone, & Druso Cæsaris priuigno domita: Agrippa Cæsaris ge
ner mortuus: & à Druso census actus est.

LIBRI CXXXVII

CIVITATES Germaniæ cis Rhenum, & trans Rhenum positæ oppugnantur à Dru
so: & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat: compositus. Ara Cæsari ad con
fluentẽ Araris & Rhodani dedicata: sacerdoteq; creato C. Iulio Vercondaridubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII

THRACES domiti à Scipione: item Cherusci, Tenchateri, Cauci, aliæq; Germanorũ
trans Rhenum gẽtes subactæ à Druso referuntur. Octauia soror Augusti defuncta:
ante amisso filio Marcello, cuius monimẽta sunt theatrum, & porticus eius nomini dicata.

X I I I I D E C A D V M

LIBRI CXXXIX

BELLVM cōtra Transrhenanas gentes à Druso gestum refertur. in quo inter primores pugnaverūt, T. Senectius, & Anectius tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas, & Panonios Nero frater Drusi subegit. Pax cum Parthis facta est: signis à rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant redditis.

LIBRI CXL

BELLVM aduersus Germanorū trans Rhenum ciuitates gestum à Druso refertur. ipse ex fractura equo super crus eius collapsus, xxx die, quam id acciderat: mortuus est. corpus à Nerone fratre, qui nuntio ualeitudinis euocatus raptim occurrerat: Romam reuectum: & in C. Iulij tumulo conditum. Laudatus à Cæsare Augusto uictorico: & supremis illius funeribus plures honores additi.

F I N I S.

INDEX TRIUM CVM DIMI
DIA DECADVM T. LI
VII PATAVINI

INDEX TRISM CVM DMI
DIA DECADVM T II
VII PATAVINI

ELENCHVS REGVM. DI-

CTATORVM, COSS. TRIB. MILITVM QVI CONSVLARI

fuerint potestate, praetorum, censorum, & aliarum rerum, quae maxime
memorabiles hac prima decade continentur.

| REGES ROMANI | | T. Quintius Cincinnatus di- | | Q. Publius Philo magister | | Sp. Lucretius Bruto suffe- | |
|------------------------|----|---------------------------------|-----|---------------------------------|-----|------------------------------|------|
| Romulus | 4 | etator, A. Sēpronius Atra- | | equitum | 186 | ctus | 31 |
| Numa Pompilius | 9 | tinus magister equitum | 149 | P. Cornelius Rufinus dictat. | | M. Horatius Pulvillus Lucre- | |
| Tullus Hostilius | 10 | M. Furius Camillus IIII di- | | M. Antonius magister equi- | | tio suffectus | 31 |
| Ancus Marcius | 15 | etator, L. Aemilius magi- | | tum uitio creati ibidem | | P. Valerius iterum | |
| Tarquinius Priscus | 17 | ster equitum | 154 | M. Papyrius Crassus dictat. | | T. Lucretius | 31 |
| Seruius Tullus | 19 | P. Manlius dictator, C. Lici- | | P. Valerius Publicola magi- | | P. Lucretius | |
| L. Tarquinius Superbus | 22 | nus de plebe magister equi- | | ster equitum ibidem | | P. Valerius Publicola IIII | 34 |
| | | tum ibidem | | Cn. Quintilius dictator clau- | | M. Valerius | |
| | | M. Furius Camillus dict. V, | | figendi, L. Valerius magist. | | P. Posthumius | 34 |
| | | T. Quintius Poenus magi- | | equitum | 187 | P. Valerius IIII | |
| | | ster equitum | 156 | M. Claudius Marcellus uitio | | T. Lucretius iterum | 34 |
| | | L. Manlius imperiosus dicta- | | creatus dictator, Sp. Posthu- | | Agrippa Menenius | |
| | | tor clau figendi, L. Pinari- | | mius magister equitum | 189 | P. Posthumius | 34 |
| | | us magister equitum | 158 | L. Papyrius Cursor dictator, | | Opiter Virginius | |
| | | Ap. Claudius dictator | 159 | Q. Fabius Maximus Ruti- | | Sp. Cassius | 35 |
| | | T. Quintius Poenus dictator, | | lianus mag. equitum | 102 | Posthumius Cominius | |
| | | Sergius Cornelius Malugi- | | A. Cornelius Aruina dictat. | | T. Largius | 35 |
| | | nensis magister equitū | 106 | M. Fabius Ambustus magi- | | Ser. Sulpitius | |
| | | Q. Seruilius Hala dictator, | | ster equitum | 196 | M. Manlius Tullus | 35 |
| | | T. Quintius magister equi- | | Q. Fabius Ambustus dictat. | | T. Ebutius | |
| | | tum | 161 | P. Aelius Patus magister | | Cn. Vetusius | 35 |
| | | C. Sulpitius dictator, M. Vale- | | equitum uitio creati | 201 | Q. Chlœlius | |
| | | rius magister equitum | 162 | M. Aemilius Pappus dicta- | | T. Lartius | 36 |
| | | C. Martius Rutilius primus | | tor, L. Valerius Flaccus ma- | | A. Sempronius | |
| | | dictator de plebe, C. Plauti- | | gister equitum ibidem | | M. Minutius | 36 |
| | | us de plebe mag. eq. | 167 | L. Aemilius dictator, L. Ful- | | A. Posthumius | |
| | | C. Iulius dictator, L. Aemyli- | | uius magister equitum | 208 | T. Virginius | 36 |
| | | us magister equitum | 166 | Q. Fabius dictator, Q. Au- | | Ap. Claudius | |
| | | M. Fabius dictator, Quintus | | lius Ceretanus moritur in | | P. Seruilius | 36 |
| | | Seruilius mag. eq. | 167 | prælio magister equ. suffe- | | A. Virginius | |
| | | L. Furius Camillus dictator, | | ctus Fabius ibidem | | T. Vetusius | 39 |
| | | P. Cornelius Scipio magist. | | C. Menenius dictator quæstio- | | Sp. Cassius | |
| | | equitum ibidem | | nibus exercendis, M. Follius | | Posthumius Cominius | 41 |
| | | T. Manlius Torquatus dicta- | | magister equitum | 210 | T. Geganius | |
| | | tor, A. Cornelius Cossus ma- | | C. Petilius dictator, M. Folli- | | P. Minutius | 44 |
| | | gister equitum | 169 | us magister equitum | 211 | M. Minutius | |
| | | L. Furius Camillus II dicta- | | C. Iunius Bubulcus dict. | 211 | A. Sempronius | 44 |
| | | tor, Cn. Manlius Capitoli- | | L. Papyrius Cursor IIII dicta- | | Sp. Nautius | |
| | | nus magister equ. ibidem | | tor, C. Iunius Bubulcus ma- | | Sex. Furius | 44 |
| | | P. Valerius Publicola dicta- | | gister equitum | 217 | T. Sicinius | |
| | | tor seriarū, Q. Fabius Am- | | P. Cornelius Scipio dictator, | | C. Aquilius | 44 |
| | | bustus magister equ. ibidem | | P. Decius Mus magister e- | | Sp. Cassius | |
| | | M. Valerius Corvinus dicta- | | quitum | 220 | Proculus Virginius | 44 |
| | | tor, L. Aemilius Mamerc- | | C. Iunius Bubulcus dictator, | | Sergius Cornelius | |
| | | us magister equitum | 176 | M. Titinius magister equi- | | Q. Fabius | 45 |
| | | L. Papyrius Crassus dictator, | | tum | 222 | L. Aemilius | |
| | | L. Papyrius Cursor magist. | | M. Valerius Maximus dicta- | | Cæso Fabius | 45 |
| | | equitum | 183 | tor, M. Aemilius Paulus | | M. Fabius Cæsonis frater | |
| | | P. Philo dictator, Iunius Bru- | | magister equitum | 223 | L. Valerius | 45 |
| | | tus magister equitum | 184 | | | Q. Fabius | |
| | | Cl. Regillensis dict. C. Clau- | | | | C. Tullius | 45 |
| | | dus Hortator magister e- | | | | Cæso Fabius | |
| | | quitum uitio creati | 185 | | | Sp. Furius | 46 |
| | | L. Aemilius Mamercus di- | | | | M. Fabius | |
| | | etator comitiorum causa, | | | | Cn. Manlius | 46 |
| | | | | | | | Cæso |

INDEX

| | | | |
|------------------------------|-----------------------------------|------------------------------|-------------------------------|
| Caso Fabius | Sp. Herminius | L. Lucretius Flavius | C. Martius Rutilius |
| T. Virginius | 48 T. Virginius Calimonta / | Sergius Sulpitius Cameri / | Q. Servilius 175 |
| L. Aemilius | nus 82 | nus 25 | C. Plautius II |
| C. Servilius | 49 M. Geganius Macrinus | L. Valerius Potitus | L. Aemilius Mamercus 177 |
| C. Horatius | C. Julius 82 | M. Manlius 26 | T. Manlius Torquatus III |
| T. Menenius | 49 T. Quintius Capitolinus | L. Sextius primus de plebe | P. Decius Mus 178 |
| A. Virginius | Agrippa Furius 82 | Lucius Aemilius Mamer / | T. Aemilius Mamercus |
| Sp. Servilius | 50 M. Genutius | cus 157 | P. Philo 183 |
| C. Nautius | P. Curatius 86 | L. Genutius | L. Furius Camillus |
| P. Valerius | 50 L. Papyrius Mugilanus | Q. Servilius 157 | C. Menius 184 |
| L. Furius | L. Sempronius Atracinus 89 | T. Sulpitius Potitus | C. Sulpitius |
| C. Manlius | 50 M. Geganius Macrinus ite / | C. Licinius Stolo plebis 157 | P. Aelius Patus 185 |
| L. Aemilius | rum | C. Genutius | L. Papyrius Crassus |
| Opiter Virginius | 51 T. Quinti. Capitolinus V 89 | L. Aemilius iterum 158 | Caso Duilius 185 |
| L. Pinarius | M. Fabius Vibulanus | Q. Servilius Hala | M. Valerius Corvinus IIII |
| P. Furius | 51 Posthumius Ebutius Corni / | L. Genutius 158 | M. Atilius Regulus 185 |
| Ap. Claudius Appij filius | cen 90 | L. Sulpitius | T. Veturius |
| T. Quintius | 52 C. Furius Pacilius | C. Licinius Calvus 160 | Sp. Posthumius 185 |
| L. Valerius | M. Papyrius Crassus 91 | C. Petilius Balbus | L. Cornelius iterum |
| T. Aemilius | 53 Proculus Geganius Macri / | M. Fabius Ambustus 161 | Cn. Domitius 186 |
| T. Numitius Priscus | nus | M. Popilius Lenas | M. Claudius Marcellus |
| A. Virginius | 54 L. Menenius Lanatus 91 | Cn. Manlius 161 | T. Valerius 186 |
| P. Quintius | T. Quintius Capitolinus | C. Fabius | L. Papyrius Crassus iterum |
| Q. Servilius | 54 Agrippa Menenius 91 | C. Plautius 162 | L. Plautius Venox 187 |
| T. Aemilius | M. Geganius Macrinus III | C. Martius | L. Aemilius Mamercus |
| Q. Fabius | 55 L. Sergius Fidenas 93 | Cn. Manlius 164 | Cn. Plautius 187 |
| Q. Servilius | M. Cornelius Maluginensis | M. Fabius Ambustus iterum | P. Plautius Proculus |
| Sp. Posthumius | 55 L. Papyrius Crassus 95 | M. Popilius Lenas ite / | P. Cornelius Scapula 188 |
| Q. Fabius | C. Julius iterum | rum 164 | L. Cornelius Lentulus |
| T. Quintius | 55 L. Virginius 95 | C. Sulpitius Potitus | Q. Publius Philo iterum 188 |
| Posthumius Albus | C. Julius III | M. Valerius Publicola 165 | C. Petilius |
| Sp. Furius, sine Fustus | 56 Virginius iterum 95 | M. Fabius Ambustus III | L. Papyrius Mugilanus uel |
| L. Ebutius | M. Manlius | T. Quintius, uel ut quidam | Cursor 189 |
| P. Servilius | 57 Q. Sulpitius 95 | annales uolunt M. Popili / | L. Furius Camillus iterum |
| L. Lucretius Tricipitinus | T. Quintius L. filius Cincin / | us III 165 | Iunius Brutus Scaeva 191 |
| T. Veturius Geminus | natus | C. Sulpitius IIII | C. Sulpitius |
| P. Volumnius | Cn. Julius Mento 96 | M. Valerius Publicola ite / | Q. Aemilius, uel A. Aemy / |
| Ser. Sulpitius | 59 L. Papyrius Crassus | rum 165 | lius 195 |
| C. Claudius Appij filius | L. Julius 98 | P. Valerius Publicola | Q. Fabius |
| P. Valerius | 61 L. Sergius Fidenas iterum | C. Martius Rutilius e ple / | L. Fulvius 196 |
| L. Quintius Cincinnatus co / | Hostius Lucretius Tricipi / | be 166 | T. Veturius Calvinus |
| ful suffectus | tinus 98 | C. Sulpitius Potitus | Sp. Posthumius 197 |
| Q. Fabius | A. Cornelius Cossus | T. Quintius Pœnus uel Cæ / | Q. Publius Philo |
| L. Cornelius | 64 T. Quintius Pœnus iteru 98 | so 166 | L. Papyrius Cursor 201 |
| L. Minutius | C. Servilius Hala | M. Popilius Lenas III e | L. Papyrius Cursor III, aut |
| L. Nautius | 65 L. Papyrius Mugilanus 99 | plebe | Mugilanus |
| Q. Minutius | C. uel A. Sempronius Atrac / | L. Cornelius Scipio 167 | Q. Aurelius Cæretanus 205 |
| M. Horatius Pulvillus | cinus | L. Furius Camillus | M. Follius Flaccina, uel |
| M. Valerius | Q. Fabius Vibulanus 101 | Ap. Claudius Crassus 168 | L. Flaccus |
| Sp. Virginius | 68 Cn. Fabius Vibulanus | M. Valerius Corvinus | L. Plautius Venox 207 |
| T. Romulus | T. Quintius Capitolinus Ca | M. Popilius Lenas IIII e | C. Iunius Bubulcus |
| C. Veturius | pitolini filius 103 | plebe 169 | Q. Aemilius Barbula 208 |
| Sp. Tarpeius | A. Cornelius Cossus | T. Manlius Torquatus | Sp. Nautius |
| A. Aeternius | 68 Furius Medullinus 107 | C. Plautius 169 | M. Popilius 208 |
| P. Curatius | Q. Fabius Ambustus | M. Valerius Corvinus II | M. Petilius |
| Sex. Quintilius | 68 C. Furius Pacilius 107 | C. Petilius 169 | C. Sulpitius 209 |
| C. Menenius | M. Papyrius Atracinus | M. Fabius Dorsuo | L. Papyrius Cursor V |
| P. Sextilius Capitolinus | 68 C. Nautius Rutilius 108 | S. Sulpitius Camerinus 169 | C. Iunius Bubulcus iterum 211 |
| Claudius | M. Aemilius | C. Marcius Rutilius III | M. Valerius |
| Genutius | 68 C. uel P. Valerius Potitus 108 | T. Manli. Torquatus II 169 | P. Decius 212 |
| L. Valerius | Cn. Cornelius Cossus | M. Valerius Corvinus III | C. Iunius Bubulcus iterum |
| M. Horatius | 75 L. Furius Medullinus 108 | A. Cornelius Cossus 170 | Q. Aemyl. Barbula iteru 212 |

DEC. PRIMAE

| | | | |
|-------------------------------|--------------------------------|--|-------------------------------|
| Q. Fabius iterum | Cl. Crassus | M. Iulius Tullus | L. Furius Medullinus VP |
| C. Martius Rut. iterum 214 | Sp. Nautius Rutilius | M. Posthumius | C. Aemilius |
| Q. Fabius III | T. Sergius Fidenas | M. Furius Camillus | L. Valerius Publicola |
| P. Decius 218 | Sex. Iulius Tullus 100 | M. Posthumius Albinus iterum omnes 112 | Sp. Posthumius |
| Ap. Claudius | L. Manlius Capitolinus | C. Servilius Hala III | P. Cornelius iterum 123 |
| L. Voluminus 219 | Q. Antonius Merenda | Q. Servilius | PATRICII |
| P. Cornelius Aruina | L. Papyrius Mugillanus 103 | P. Virginius | L. Lucretius Flauius |
| Q. Martius Tremulus 219 | L. Quintius Cincinnatus III | Q. Sulpitius | Ser. Sulpitius |
| L. Posthumius | Sex. Furius Medullinus iterum | A. Manlius iterum | M. Aemilius |
| T. Minutius 220 | M. Mallius | M. Sergius iterum 115 | L. Furius Medullinus VII |
| P. Sulpitius | A. Sæpronius Atratinus 104 | L. Valerius Potitus IIII | Agrippa Furius |
| P. Sempronius 221 | Agrippa Menenius Lanatus | M. Furius Camillus iterum | C. Aemilius iterum 126 |
| L. Genutius | P. Lucretius Tricipitinus | M. Aemilius Mamercus III | PATRICII |
| Ser. Cornelius 222 | Sp. Nautius 104 | Cn. Cornelius Cossus iterum | Fabij tres |
| M. Linius | L. Sergius Fidenas | C. Fabius Ambustus | P. Sulpitius Longus |
| C. Aemilius 222 | M. Papyrius Mugillanus | L. Iulius Tullus 116 | Q. Servilius IIII |
| M. Valerius | C. Servilius Prisci filius 105 | P. Licinius Calvus ex plebe | P. Servilius Maluginen / |
| Q. Apuleius 224 | Agrippa Menenius Lanatus | P. Manilius | sis 128 |
| M. Fulvius Petus | L. Servilius Structus | P. Titinius | PATRICII |
| T. Manlius Torquatus. Suffe | P. Lucretius Tricipitinus 105 | L. Furius Medullinus | A. Valerius Publicola ite / |
| ctus M. Valerius 226 | Sp. Rutilius Crassus | P. Melius | rum |
| L. Cornelius Scipio | A. Sempronius Atratinus III | L. Popilius Volso 118 | L. Virginius |
| Cn. Fulvius 226 | M. Papyrius Mugillanus ite / | M. Veturius Patricius | P. Cornelius |
| Q. Fabius Maximus III I | rum | V PLEBEI | A. Manilius |
| P. Decius Mus 227 | Spurius Nautius Rutilius ite / | L. Titinius | L. Aemilius |
| L. Voluminus | rum 105 | P. Menenius | L. Posthumius 137 |
| Ap. Claudius 228 | P. Cornelius Cossus | Racilius | PATRICII |
| Q. Fabius Maximus V | C. Valerius Potitus | Cn. Genutius | T. Quintius Cincinnatus |
| P. Decius Mus 132 | Quintius Cincinnatus | T. Attilius 118 | Q. Servilius Fidenas V |
| L. Posthumius Megellus | M. Fabius Vibulanus 106 | PATRICII omnes | Iulius Tullus |
| M. Attilius Regulus 237 | Cn. Cornelius Cossus | L. Valerius Potitus | L. Aquilius Corvus |
| L. Papyrius Cursor | L. Valerius Potitus | Q. Valerius Maximus | L. Lucretius Tricipitinus |
| Sp. Carvilius 240 | Q. Fabius Vibulanus iterum | M. Furius Camillus III | Ser. Sulpitius Ruffus 138 |
| Q. Fabius Gurges Maximi fi | M. Posthumius Regillensis 106 | L. Furius Medullinus III | PATRICII |
| lius | C. Iulius Tullus | Q. Servilius Fidenas iterum | L. Papyrius |
| Iunius Brutus Scaeva 244 | Cn. Cornelius Cossus | Q. Sulpitius Camerinus ite / | Cn. Sergius |
| | C. Servilius Hala 109 | rum 118 | L. Aemilius iterum |
| | L. Furius Medullinus | PATRICII | Licinius Menenius |
| | C. Valerius Potitus | L. Iulius Tullus | L. Valer. Publicola III 139 |
| | Cn. Fabius Vibulanus | P. Furius Medullinus IIII | PATRICII |
| | C. Servilius Hala 110 | L. Sergius Fidenas | M. Furius Camillus IIII |
| A. Sempronius Atratinus | P. Cornelius Cossus | A. Posthumius Regillensis | Sergius Cornelius Malugi / |
| L. Attilius | Cn. Cornelius Cossus | P. Cornelius Maluginensis | nensis |
| T. Cæcilius 89 | Fabius Ambustus | A. Manilius 119 | Q. Servilius Fidenas VI |
| L. Quintius Cincinnati filius | L. Valerius Potitus 110 | PLEBEI | L. Quintius Cincinnatus |
| Mamercus Aemilius | T. Quintius Capitolinus | P. Licinius iterum | L. Horatius Pulvillus |
| L. Iulius 95 | Q. Quintius Cincinnatus | L. Titinius | P. Valerius 139 |
| M. Fabius Vibulanus | C. Iulius Tullius iterum | P. Menenius | PATRICII |
| M. Folius | M. Manlius | Cn. Genutius | A. Manilius |
| L. Sergius Fidenas 96 | L. Furius Medullinus III | L. Attilius deinde | P. Cornelius |
| L. Pinarius Mamercus | M. Aemilius Mamercus IIII | P. Licinius filius Licinij pro | T. Quintius Capitolinus |
| L. Furius Medullinus | C. Valerius Potitus III | patre 120 | iterum |
| Sp. Posthumius Albus 96 | M. Sergius Fidenas | PATRICII | L. Quintius Capitolinus ite / |
| T. Quintius Poenus ex consu | P. Cornelius Maluginensis | P. Cornelius Cossus | rum |
| latu | Cn. Cornelius Cossus | P. Cornelius Scipio | L. Papyrius Cursor 143 |
| C. Furius | C. Fabius Ambustus | M. Valerius Maximus iterum | PATRICII |
| M. Posthumius | Sp. Nautius iterum III | Caso Fabius Ambustus iterum | Sergius Cornelius II |
| A. Cornelius Cossus 99 | M. Aemilius Mamercus ite / | L. Furius Medullinus V | P. Valerius Potitus iterum |
| A. Sempronius Atratinus | rum | Q. Servilius III 122 | M. Furius Camillus V |
| L. Quintius Cincinnatus | L. Valerius Potitus III | PATRICII | Ser. Sulpitius Ruffus iterum |
| L. Furius Medullinus | Ap. Claudius Crassus | M. Furius Camillus III | C. Papyrius Crassus |
| L. Horatius Barbatus 100 | M. Quintilius Varus | | T. Quintius Cincin. II 144 |
| | | | AA 3 Patri |

INDEX DEC. PRIMAE

| | | | | | | | |
|------------------------------------|--|--------------------------------|--|----------------------------------|--|-----------------------------------|--|
| PATRICII | | C. Manilius | | A. Manlius | | Lucius Papyrius Cursor | |
| L. Valerius IIII | | L. Iulius | | M. Cornelius | | nior | |
| A. Manilius III | | PLEBEI | | Q. Quintius | | Q. Fabius | |
| Ser. Sulpitius III | | C. Sextilius | | M. Fabius | | P. Decius | |
| L. Lucretius | | M. Albinus | | PATRICII | | P. Cornelius Aruina | |
| L. Aemilius III | | L. Antistius | | L. Quintius | | M. Martius Rutilius | |
| M. Trebonius | | 146 | | Ser. Cornelius | | CENSORES | |
| PATRICII | | Sp. Furius | | Ser. Sulpitius | | L. Papyrius Mugilanus | |
| Sp. Papyrius | | Q. Seruilius II | | Sp. Seruilius | | L. Sempronius Atracinus | |
| L. Papyrius | | Licinius Menenius | | L. Papyrius | | C. Furius Pacilius | |
| Serg. Cornelius Malug. IIII | | P. Chloelius | | L. Veturius | | M. Geganius Macrinus | |
| Q. Seruilius IIII | | M. Horatius | | PATRICII | | C. Sulpitius Camerinus | |
| C. Sulpitius IIII | | L. Geganius | | A. Cornelius iterum | | Sp. Posthumius Regillensis | |
| L. Aemilius IIII | | 150 | | M. Cornelius iterum | | Sp. Seruilius Priscus | |
| PATRICII | | L. Aemilius | | M. Geganius | | Q. Chloelius Siculus | |
| M. Furius Camillus VII | | P. Valerius IIII | | P. Manlius | | Manlius Neuius | |
| A. Posthumius Regillensis | | C. Veturius | | L. Veturius | | Martius Rutilius | |
| L. Posthumius Regillensis | | Seruius Sulpitius | | L. Valerius VI | | P. Philo | |
| L. Furius | | L. Quintius Cincinnatus | | PRAETORES | | Sp. Posthumius | |
| L. Lucretius | | C. Quintius Cincinnatus | | Sp. Furius Marci filius | | Ap. Claudius | |
| M. Fabius Ambustus | | 151 | | P. Valerius Publicola | | C. Plautius | |
| PATRICII | | L. Furius | | L. Pinarius | | C. Iunius Bubulcus | |
| L. Valerius V | | A. Manilius | | T. Aemilius | | M. Valerius Maximus | |
| P. Valerius III | | Sergius Sulpitius | | Q. Publius Philo primus e | | PONTIFICES | |
| C. Sergius III | | Sergius Cornelius | | plebe | | Q. Furius | |
| Licinius Menenius II | | A. Valerius | | L. Papyrius | | A. Cornelius | |
| P. Papyrius | | C. Valerius | | M. Valerius | | M. Fabius | |
| Sergius Cornelius | | 155 | | P. Sempronius | | Cornelius Barbatus | |
| PATRICII | | Q. Seruilius | | Ap. Claudius | | FINIS | |
| P. Manilius | | C. Veturius | | M. Attilius | | | |

que prima continentur decade.

A

| | | | | | | | |
|----------|---|--------|---|--------|--|---|--------|
| A | | | æquorum exercitus à Posthumio dele- | | | anxur recipitur à Romanis | 118 |
| A | Borigines populi | 2 | tus | 125 | | apollæ de Latinis captæ | 17 |
| | accensi milites | 181 | æqui uincuntur à Camillo | 137 | | appius clausus Romam à Sabinis trans- | |
| | accius Tullius qua arte Volsco ad re- | | æquorum omne nomen propè dele- | | | fugit | 34 |
| | bellandum concitat | 43 | tum | 221 | | apulia tota perdomita à Romanis | 208 |
| | accijs Nauij miraculum | 18 | æsculapius accersendus censetur ab Epi- | | | aquilonia & Cominium incense | 243 |
| | acheron Epiri fluius | 189 | dauro | 244 | | ara maxima | 4 |
| | acheros Lucaniæ fluius | ibidem | ager à Seruio Tullio plebi diuisus | 126 | | ardeates Camillo duce Gallos noctu ag- | |
| | acies Fidenatum facibus armata | 100 | ager Veientanus ex senatusconsulto ple- | | | gressi trucidant | 131 |
| | accusationes atrocissimæ in Sergium & | | bi diuisus | 126 | | arpinū, Sora, Consentia recepta de Sam- | |
| | Virginium à tribuno plebis | 117 | ager Pontinijs plebi diuisus | 146 | | nitibus | 221 |
| | adhortatio Valerij consulis ad pedites | | aharna oppidum Hetruriæ | 233 | | arpinates ciuitate donati | 222 |
| | Romanos | 80 | Alatrinates malunt leges suas quàm ci- | | | argiletum | 9 |
| | adhortatio Popilij consulis contra Gal- | | uitatem Romanam | 220 | | ardeatibus ager populi Romani iudicio | |
| | los | 167 | alba & Sora colonia | 222 | | ablatus restituitur | 91 |
| | adria Thuscorum colonia | 127 | alba longa Lauinij colonia | 2 | | aristodemus Cumanorum tyrannus | 36 |
| | ædes Iouis statoris | 240 | alba diruta | 14 | | arma Romanorum distinctorū in quin- | |
| | ædes sortis fortunæ | 244 | albani patria diruta Romam tradu- | | | que classes | 20 |
| | ædes Victoriæ | 237 | æi | ibidem | | artena Volscorum oppidum dirutum | 111 |
| | ædes Concordiæ | 221 | albula nunc Tyberis | 3 | | artena alia à regibus Romanorum de- | |
| | ædes Salutis | 220 | albani lacus inundatio | 19 | | leta | 112 |
| | ædes Veneris | 237 | albani reges Syluij | 3 | | arx Romana à Sabinis capta | 6 |
| | ædes Aij Locutij | 134 | alexandri Magni cum Romanis colla- | | | ascanius Albam condit | 2 |
| | ædes Apollinis | 81 | tio | 205 | | asylum Romuli | 5 |
| | ædes Castoris | 45 | alexander Epirota Samnitibus ac Luca- | | | atellana fabulæ | 158 |
| | ædes Cereris | 78 | nis prælio uictis pacem cum Romanis | | | auentinus urbi additus | 16 |
| | ædes Veneris Cloaciæ | 74 | facit | 186 | | augurium Romuli | 4 |
| | ædes Mercurij | 38 | alexandri Epirotæ fatum | 189 | | augurum honos unde | 18 |
| | ædes Saturni | 36 | alexandria in Ægypto condita. ibidem | | | augurum collegium ampliatur | 225 |
| | ædes Telluris | 45 | alife, Callife, Rufrium dedita | 190 | | auri inopia | 125 |
| | ædilitas curulis quando primum | 157 | alife captum | 218 | | ausonum gens deletur | 210 |
| | ægeria dea | 10 | alliensis clades | 129 | | ausona, Minturnæ, Vestina, Ausonum | |
| | æmylius Mamercus à censoribus nota- | | alliensis dies religiosus | 137 | | urbes captæ | ibidem |
| | tus | 96 | ameriola de Latinis capta | 18 | | ausonum bellum | 185 |
| | ænaria insula | 188 | amiternum de Samnitibus captum | 240 | | aurunci à Sidicinis uicti | ibidem |
| | ænæ in Italiam aduentus | 2 | amulij cedes | 3 | | B | |
| | æquicorum bella indicendi ritus à Ro- | | anagninis ciuitas sine suffragio da- | | | Baculus aureus Bruti | 26 |
| | manis usurpatus | 15 | ta | 220 | | bellouesus & Sigouesus | 127 |
| | æquorum cum Romanis fœdus | 25 | ancus Marcius ceremonias ab auo insti- | | | bellum Sabinis indictum | 14 |
| | æquorum quadraginta unum oppida ca- | | tutas renouat | 15 | | bellum aduersus Albanos | 10 |
| | pta intra dies sexaginta, & gens de- | | ancus imperij fines profert | 16 | | bellum in Latinos | 180 |
| | leta | 221 | anci filij exules | 19 | | belli Samnitici origo | 170 |
| | æqui Latinum agrum ingressi à Roma- | | ancylia | 10 | | bellum cum Palæpolitans | 188 |
| | nis fugantur | 40 | annij ad Latinos oratio | 179 | | bellum priuernas | 187 |
| | æqui uno tempore castra Romana oppu- | | annius ppr gradus Capitolij præcep- | | | bellum Salentinum | 219 |
| | gnant, & agrum Romanum populan- | | psus | ibidem | | bellum cum Hetruscis adiunctis Samni- | |
| | tur | 56 | antemnates uicti in ciuitatem recepti | 6 | | tibus, Vmbris, Gallis | 229 |
| | æqui rupto fœdere bellum resumunt | 65 | antenor Venetorum conditor | 1 | | bellum Samnitibus illatum | 227 |
| | æqui sub iugum missi | 67 | antepilani | 181 | | bellum Prænестinis indictum | 146 |
| | æqui cum Algido castra Romana capi- | | antiates imber Camillo prælio uictori | | | bellum Æquis indictum | 221 |
| | unt | 72 | eripit | 140 | | bellum Vestinis indictum | 191 |
| | æqui & Volsci à Valerio uicti. | 80 | anciates bellum mouent | 138 | | bellum Hernicis indictum | 159 |
| | æqui & Volsci ad Corbionem uicti ca- | | antium deditum | 151 | | bituriges Celtæ primi | 127 |
| | stra amittunt | 85 | antium Colonia deducta | 55 | | boij & Ligures, Hetruscos, Vmbros a- | |
| | æqui & Volsci uicti à Romanis uenun- | | antiates recepti | 151 | | gro pellunt | 127 |
| | dantur | 98 | antiates deficiunt | 65 | | bole à Camillo captæ | 137 |
| | æqui & Volsci fusi, castra etiam amit- | | anistes Diane Sabinum decipit | 21 | | bona Porſenæ | 33 |
| | tunt | 58 | anser Capitolij custos | 132 | | bos locuta | 59 |
| | æqui à Camillo uicti | 137 | anxur colonia mittitur | 188 | | bouianū cum ingenti præda captum | 215 |
| | | | | | | brennum | |

INDEX

| | | | | | |
|---|-----|--|--------|--|-------|
| brennus regulus Gallorum | 129 | tracta | 96 | corona aurea à Latinis Ioni Capitolino | |
| brixia urbs | 127 | censura origo & officia | 89 | donata | 37 |
| brutus Tarquinius urbe pellit | 27 | censorem subrogare nefas | 126 | cortuosa & Contenebra de Hetruscis | |
| brutus iureiurando populum astringit | | census à Seruio Tullio institutus | 20 | capta | 138 |
| neminem regnare passurum | 28 | centuriones & duplicarij securi per | | coruinus uigintiquatuor annos natus | |
| busta Gallica | 133 | cussi ab Appio | 53 | consul | 169 |
| C | | charilaus & Nymphius Neapolis pro | | coruinus milites qui à populo Romano | |
| Cacus pastor ab Hercule casus | 4 | ditores | 190 | defecerant consilio suo patrie resti | |
| cære Mezenti regia | 2 | ciminia sylua | 217 | tuit | 176 |
| cærites bellum precibus auertunt | 166 | cimetra capta | 11 | coruinus consul Torquato subroga | |
| calabij capita coniuratorum in Roma | | ciuilis fossa | 44 | tus | 226 |
| nos Campanorū morte se iudicio sub | | cingilia capta ac direpta | 192 | cosi opima spolia | 94 |
| trahunt | 210 | circus Flaminius | 77 | cremera fluuius | 49 |
| cales capiuntur, eoq; colonia dedu | | circus Apollinaris | 81 | crustumerium captum | 18 |
| cta | 186 | circus Maximus | 47 | cumæ à Campanis captæ | 104 |
| camertes Romanis aduersus Hetruscos | | circei colonia | 25 | cumani à Chalcide oriundi | 188 |
| fauent | 216 | claudia tribus adiecta | 34 | curia Hostilia | 14 |
| camillus decimam prædæ Veientanæ | | claudia gens ex Sabinis oriunda | 34 | curiata gens Alba oriunda | 14 |
| Apollini nouet | 121 | clarigatio | 185 | curia triginta | 7 |
| camillus albis equis triumphat | 122 | classes quinq; in populo Romano insti | | curtus in uoraginem se præcipitat | 59 |
| camilli elogium | 157 | tutæ à Seruio rege | 20 | curulis sella ab Hetruscis sumpta | 5 |
| camilli erga Faliscos iustitia | 124 | Ap. Claudius censor uiam munit, & a | | D | |
| camillus inclinatam aciem restituit | 147 | quam in urbem ducit | 212 | Decemuirorum tyrannis | 70 |
| camilli concio dissuadens migrari Vei | | Ap. Claudius senatorium ordinem in | | decemuii creati | 68 |
| os | 134 | quinauit | ibidem | decemuii ex senatusconsulto magistra | |
| camillus Volscorū castra expugnat | 137 | Ap. Claudius decimum quinq; militum | | tu abeunt | 77 |
| camillus in exilium abiit | 126 | fuste percutit | 53 | decemuirorum belli domiq; duo facino | |
| camillus improbata de auro pactione | | Ap. Claudij peruicacia | 215 | ra nefanda | 72.73 |
| ferro Gallos pellit | 133 | Ap. Claudij & L. Volumnij conten | | decij tribuni militum facinus | 172 |
| camillus exul senatus in Capitolio ob | | tio | 230 | decus se pro legionibus manibus deuot | |
| sessi decreto dictator | 132 | Ap. Claudij decemuii nepotis consili | | uet | 182 |
| campani se Romanis dedunt | 171 | um ad patres | 106 | decus aurea corona & graminea do | |
| campanorum ad Romanos oratio | 170 | Ap. Claudius seipsum decemuium cre | | natus | 171 |
| campanorum in Romanos hospitali | | at | 69 | decij de communicandis cum plebe sar | |
| tas | 200 | Ap. Claudij animus ob libidinem alie | | cerdotijs oratio | 224 |
| campani deficiunt | 178 | natus | 74 | decus exemplo patris se deuouet | 235 |
| capenates pacem impetrant | 123 | Appio Claudio dies à tribuno plebis di | | delectus sine uacatione | 169 |
| capitolinæ obsidionis solutio mille pon | | cta | 53 | delphicum oraculum | 25 |
| do auri redemptæ | 133 | Ap. Claudius in carcere seipsum intere | | demaratus Corinthius | 16 |
| capitolium à seruis occupatum | 61 | mit | 79 | dianæ templum Romæ | 21 |
| capitolinum templum ab Horatio dedi | | Ap. Claudius decemuii filius præse | | dies fasti & nefasti | 9 |
| catum | 31 | ctus urbis | 101 | dictator primus | 35 |
| Sp. Cassius damnatus necatur | 45 | Ap. Claudius consul moritur | 168 | dictator clauis figendi causa | 158 |
| campus Martius olim Tarquiniarum | | Ap. Claudius moritur | 53 | duodecim menses ad lunæ cursum | 9 |
| ager | 29 | cleonymus Lacedæmonius rex eladem | | duonia Samnitū urbs expugnata | 240 |
| caput humanum in Capitolio inuen | | à Patauinis accipit | 140 | duumuii sacris faciendis | 118 |
| tum | 25 | cleopatra soror Alexandri Magni, uxor | | duumuii nauales | 112 |
| capua à Samnitibus nocturno scelere oc | | Alexandri Epirotæ | 190 | E | |
| cupata | 101 | cloelia Tyberim tranat | 33 | Ebutius consul moritur | 57 |
| carne pluit | 59 | cloelia gens Alba oriunda | 14 | ecetrani æquis præsidium dant | 50 |
| carcer primus | 16 | cluiiano ui capto puberes cæsi | 213 | edictum ut cuilibet liceat ad prædam | |
| carmenta uates | 4 | coelius mons urbi additus | 14 | Veientanam proficisci | 121 |
| carthaginenses amicitia impetrant | 169 | collatia Romanis dedita | 18 | egerius nepos Tarquini | 16 |
| carthaginenses legati Romanis gratu | | collatinus consulatu se abdicat & ciui | | elitouius dux Germanorum in Italiam | |
| lantur | 175 | tate cedit | 29 | transit | 127 |
| carseoli colonia deducta | 227 | consules primi | 28 | equi publico ære equitibus empti | 20 |
| causarij milites | 139 | consules lectionem senatus ad gratiam | | equites quando primum suis equis me | |
| celtæ tertia pars Galliæ | 127 | factam non obseruant | 212 | rere cœperunt | 115 |
| celeres custodes corporis Romuli | 8 | corbio oppidum dirutum | 14 | equites sexcentum Samnitibus obsides | |
| ceninenses à Romulo uicti | 6 | coriolanus sacerdotes spernit | 44 | dati | 19 |
| cenon oppidum de Volsceis captum | 54 | corioli de Volsceis capti | 41 | equites sexcentū obsides recuperati | 205 |
| censura in annum & dimidium con | | corniculum à Tarquinio captum | 18 | equitum stipendium triplex | 177 |
| | | | | equitum | |

D E C. P R I M A E

| | | | | | |
|--|--------|---|--------|---|--------|
| equitum centuriæ à Tarquinio Prisco ampliata | 18 | foedus antiquum Samnitibus redditur | 221 | græcorum classis piratica oram Italiae populatur | 168 |
| eruptio Veientu | 115 | foedus cum Samnitibus renouatum | 178 | græcorum classis Thurias capit & mittit | 222 |
| esquilie habitantur à Servio rege | 20 | foedus cum Latinis columna aenea insculptum | 42 | gratitudo Romanorum erga Carites | 134 |
| euander arcas literarum miraculo uenerabilis | 4 | foedus Marsis, Marrucinis, Pelignis, Ferentinis datum | 221 | gratitudo Romanorum erga matronas suas | ibidem |
| euganei populi | 1 | foeneratores multati | 232 | gratitudo commilitonum erga M. Manlium | 155 |
| exercitus Romanorum detectis occupanda per scelus Capuæ consilij, patriæ arma infert | 175 | foenus ex unciario semunciarium factum | 169 | gratitudo Camilli erga Ardeates | 131 |
| exules ac serui Capitolium occupant | 61 | fori in circo | 17 | gratitudo Romanorum erga Timasium | 125 |
| F | | fori ornandi cum Thense ducerentur origo | 218 | H | |
| Quintus Fabius ad populum prouocat | 194 | forma senatusconsulti ultimæ necessitatis | 56 | Hastati prima acies | 188 |
| Quintus Fabius Ciminum saltum superat | 216 | formula deuouendi se | 182 | henetorum in Italiam aduentus | 1 |
| Q. Fabius simultatem Papyrij patriæ remittit | 217 | formula rogandæ de bello sententiæ | 16 | herennij Samnitis prudens consilium | 198 |
| Q. Fabius contra edictum dictatoris pugnans uincit | 192 | formula foederis ferendi | 11 | Ap. Herdonius in Capitolio occupato caesus | 62 |
| Q. Fabij fiducia | 233 | formula deditionis | 18 | herminius moritur ex uulnere | 36 |
| Q. Fabij modestia | 227 | formula inaugurandi regis | 9 | hernicis bellum indictum | 159 |
| Q. Fabij poena precibus populi Romani condonata | 195 | formula repetundarum rerum | 15 | hernici cruento prelio uicti | 160 |
| fabij legati ius gentium uiolant | 128 | formula belli indicendi | 16 | hernici bellum Romanis indicunt | 219 |
| fabius Cæso triumphum recusat | 48 | fortune muliebris templum | 44 | hernici dediti | ibidem |
| fabia gens unico tantum superstitelata | 49 | fregellas colonia deducta | 188 | herfilia Romuli coniunx | 6 |
| fabia gens Veientis belli onus in se recipit | 48 | fregellæ ex Samnite receptæ | 211 | hetruscorum imperium | 127 |
| fabia gentis plures consulatus continui | 48 | frena equis detracta ut liberius in hostem procurrant | 192 | hetruscorum ad Sutrium clades | 140 |
| C. Fabij Dorsonis religio | 122 | Cn. Fuluius Samnitibus pugna uictis Boianum & Aufidenam capit | 227 | hetruscorum castra à C. Martio dictatore capta | 164 |
| fabraterni & Lucani in fidem Romanorum recepti | 187 | Lucius Furius legislator Campanorum | 208 | hetruscorum nocturna cædes in gens | 216 |
| falisci ob iustitiam Camilli dediti | 124 | fustuarium poena desertoris | 83 | hetrusci & Romani inuicem formidini sunt | 212 |
| fames iactato de Capitolio pane dissimulatur | 133 | G | | hetruria rebellat | 243 |
| fascēs à populo fracti | 275 | Gabini fraude Sexti Tarquinij capti | 24 | hetrusci cælestium prodigiorum periti | 17 |
| faustulus pastor | 3 | galli Romam captam incendunt | 130 | hetruscis literis olim erudiebantur pueri Romani | 215 |
| ferentinum ex Hernicis captum | 160 | galli ab Arunte Clusium enocati | 127 | hetruscorum opes fractæ | 217 |
| ferentinum ab oppidanis desertum | 238 | gallorum in Italiam transitus | ibidem | hetrusci ex insidijs cladem foedam Romanis inferunt | 223 |
| feronia sanum | 14 | gallorum exercitus à Camillo deletus | 135 | hetruscorum insidiæ eluduntur | ibidem |
| fescenninus uersus | 257 | galli prope urbem cruenta pugna à Q. Seruilio uicti | 161 | horatiorum & Curiatorum pugna | 12 |
| figus ruminalis | 3 | gallorum erga Thuscus fraus | 226 | horatius uictor sororem transfigit | ibidem |
| fidei sedes in dextris | 10 | gallorum strages noctu Capitolium scandentium | 132 | horatius absoluitur à populo | 13 |
| fidena à Seruilio capta | 95 | galli adempta pecunia Hetruscos eludunt | 226 | hibernacula militi in obsidione Veiorum facta | 112 |
| fidena à Mamercio Æmylio capta | 100 | galli ex Effedis pugnant | 235 | hister Tusco uerbo Ludio uocatur | 257 |
| fidena colonia | 13 | gegania gens Alba oriunda | 14 | historie ambiguitas | 220 |
| fidenates & Veientes à Romanis fusi | ibidem | gelius Egnatius Samnitum imperator | 229 | homicidium falso obiectum Cæsoni Quintio | 60 |
| fidenates colonos Romanorum cedunt | 99 | gelij Egnatij interitus | 236 | horatius uictor sororem transfigit | 12 |
| fidenates à Romulo fusi | 7 | geminij Metij & Manlij monomachia | 180 | horatius absoluitur à populo | 13 |
| flamen Dialis | 9 | genutius consul ab Hernicis occisus | 159 | horatij Coclitis facinus | 32 |
| flamines tres | 10 | gloria interdum spreta cumulator redit | 48 | hospitalitas benigna Romanorum erga Hetruscos | 34 |
| Cn. Flauij libere factum | 222 | gracchus Cluilius legatos Romanos eludit | 65 | hostius Hostilius | 6 |
| Cn. Flauius civile ius euulgat, factos in albo proponit | 221 | græci lingua magis quàm factis sirennui | 188 | Tullus Hostilius fulmine absumptus | 15 |
| foedus cum Lucanis ictum | 227 | | | hostia ab Anco rege ædificata | 16 |
| foedus cum Picentibus ictum | 226 | | | humanarum rerum maximum momentum quod | 198 |
| foedus cum Vestinis ictum | 223 | | | | Ianus |

INDEX

| | | | | | |
|---|--------|--|--------|---|-----|
| I | | latini populi unde appellati | 2 | lex Licinia | 152 |
| ianus pacis ac belli index | 9 | latini ab Anco uicti in ciuitatem accipi- | 16 | libri lintei in aede Monetae | 94 |
| iani templum bis clausum à Numa usq; | ibidem | untur | 16 | licinius Stolo sua lege damnatus | 164 |
| ad Augustum | 16 | latinorum aliquot oppida à Tarquinio | 18 | lictores decemuirorum centum uigin- | 69 |
| ianiculum urbi additum | 108 | Prisco capta | 37 | ti | 39 |
| icilia familia patribus infestissima | 75 | latini cum Romanis officijs certant | 105 | lictor repellitur à plebe | 51 |
| icilij Virginiae sponsi uerba animosa | 69 | laucanis bellum indictum | ibidem | lictor repellitur à Volerone | 4 |
| idus Maiae solennes ineundis magistra- | 116 | laucum captum & colonia eò dedu- | 2 | lictores duodecim unde | 125 |
| tibus | 116 | cta | ibidem | litera laureatae uictoriam nuntian- | 9 |
| idus decembres ineundis magistratibus | 140 | lauinum oppidum | 3 | tes | 201 |
| solennes | 206 | launia filia Latini regis | 118 | lituus augurum baculus | 210 |
| imber uictoriam Rom. dirimit | 239 | laurentia Faustuli uxor | 65 | L. Liuius, Q. Melius intercedere deditio | 177 |
| imperatores romani Alexandri tem- | 53 | launium rebbat | 128 | ni suae tentant | 41 |
| pore | 235 | lectisternium primum in urbe | 52 | longula Volscorum oppidum | 177 |
| imperatores qui iniussu senatus trium- | 239 | lectorius manu promptior omnibus ata | 128 | lua mater | 227 |
| pharunt | 53 | tis suae | ibidem | lucani romanis foederati | 190 |
| imperium non est experiendum cuius uis | 235 | legatio Clusinarum | 171 | lucani & Apuli in amicitiam rece- | 191 |
| est in consensu obedientium | 235 | legati ad Gallos missi | 65 | pti | 210 |
| imperatoriae artes Fabij Maximi | 239 | legati ad Samnites | 93 | lucani à societate Romana deficiunt | 210 |
| interamna à Samnitibus frustra tenta- | 8 | legatus Romanorum uerba ad quercum | 68 | lucania colonia deducta | 157 |
| ta | 50 | dirigit | 184 | lucerini iterum capti cum Samnitibus pra- | 159 |
| inducia centum annorum Veientibus da- | 19 | legati Romanorum à Fidenatibus caesi | 69 | sidio ad internicionem caesi | 193 |
| tae | 49 | legatio Romanorum Athenas | 78 | lucius Sextius primus ex plebe con- | 26 |
| inducia Veientibus in quadraginta an- | 189 | L. Lentuli consilium | 59 | sul | 27 |
| nos datae | 341 | leges tres populares à dictatore plebeio | 88 | lucius Genutius consul ab Hernicis ca- | 10 |
| insidia Tarquino Prisco ab Anci filijs | 133 | perlatae | 225 | sus | 17 |
| paratae | 85 | leges Publicae | 46 | lucij Papyrij Cursoris scueritas | 157 |
| insidia Fabijs posita à Veientibus | 2 | mitijs perlatae | 77 | lucetia à Sexto Tarquinio uim pas- | 157 |
| insula in Tyberi unde coeperit | 122 | leges consulares in Auentino latae | ibidem | sa | 157 |
| interregnum | 6 | lex Terentilla | 225 | lucetia seipsa perimit | 157 |
| interreges quatuordecim | 2 | lex de connubio patrum & plebis | 191 | lucumo qui L. Tarquinius Romam mi- | 157 |
| inuidia M. Manlij in Camillum | 177 | lex de prouocatione | 177 | grat | 157 |
| ioci militares in triumphantes | 169 | lex agraria lata primum | 177 | lucus camoenarum | 157 |
| iudicium infame pop. Rom. | 169 | lex ut quod tribuni plebis iubeant, popu- | 177 | ludi Circenses à Prisco Tarquinio insti- | 157 |
| iulia gens | 169 | lum teneat | 177 | tuti | 157 |
| iunonis simulachrum locutum | 169 | lex ne quis magistratum sine prouoca- | 177 | ludiones ex Hetruria acciti | 157 |
| iupiter Feretrius | 169 | tione crearet | 177 | ludorum scenicarum origo | 157 |
| iupiter indiges Aeneas appellatus | 169 | lex Porcia | 177 | lupa lactat Romulum & Remum | 157 |
| ius ciuile uulgatum | 169 | lex ne quis nisi qui noxam meruisset ne- | 177 | lupercal ludicrum | 157 |
| iusturandi reuerentia maxima apud ro- | 169 | steretur | 177 | lustrale sacrificium | 157 |
| manos | 169 | lex ut liceat ambos consules plebeios | 177 | lustrum conditum quid sit | 157 |
| iusturandum exactum à populo roma- | 169 | create | 177 | M | 157 |
| no per Brutum | 169 | lex ne duo magistratus uno anno ab uno | 177 | Magistratum solitudo Romae per quin- | 157 |
| iustitium ob magnos tumultus indici so- | 169 | ciue geri possint | 177 | quennium | 157 |
| litum | 169 | lex ne foenerare liceat | 177 | maleuentum olim nunc Beneuentum | 157 |
| iuuentus & Terminus non moti in au- | 169 | lex ne quis eundem magistratum intra | 177 | mamilij Tusculani origo ab Vluxe | 157 |
| gurio Capitolij | 169 | decem annos caperet | 177 | mamilij transfigitur à Tito Hermi- | 157 |
| L | 169 | lex ne cuius militis nomen nisi ipso uo- | 177 | nio | 157 |
| Laceratio foeda cadaueris Alexandri | 169 | lente deleatur | 177 | manlius consul occisus | 157 |
| Epirote | 169 | lex ut quodcunq; postremum populus | 177 | manlia gens Marci praenomen repu- | 157 |
| lacus Vadimonis | 169 | iussisset, id ratum esset | 177 | diat | 157 |
| lacus Curtius | 169 | lex de ambitu | 177 | T. Manlij Torquati consulis exitus | 157 |
| lapidibus pluit | 169 | lex de uncario foenore | 177 | T. Manlio reuertenti Romam nemo iu- | 157 |
| latinus rex Laurentum | 169 | lex de uicesima eorum qui manumittun- | 177 | uenum obuam prodit | 157 |
| latini deficiunt à populo romano | 169 | tur | 177 | T. Manlij scueritas | 157 |
| latini cum Volscis uno praelio uicti | 169 | lex ut qui tribunis plebis aedilibus iudi- | 177 | M. Manlius Capitolium defendit | 157 |
| latini alterum consulem ex Latio creari | 169 | cibus decemuiris nocuisset capite ple- | 177 | M. Manlius post carcerem ferocior de | 157 |
| postulant | 169 | steretur | 177 | regno agitat | 157 |
| latini iugum Rom. excusserunt | 169 | lex Amylia de contractione censu- | 177 | M. Manlij decora | 157 |
| latini à T. Manlio uicti | 169 | rae | 177 | M. Manlij supplicium | 157 |
| latini & Campani deduntur | 169 | lex agraria iterum promulgatur | 177 | manubiae Pontinae uix ad fundamenta | 157 |
| latium subactum | 169 | | 177 | templi Capitolini sufficiunt | 157 |

D E C . P R I M A E

| | | | | | |
|--|--------|---|-----|---|------------|
| M. Popilius consul Gallos praelio uin- | 167 | necti ob debitū nequis possit cautum | 191 | oratio Papyrij in Fabium | 194 |
| cit | | nepet colonia deducitur | 146 | oratio Pontij ad sociates | 202 |
| M. Curtij pietas erga patriam | 159 | nepet Romani recipiunt | 141 | oratio Posthumij | 201 |
| marcius Coriolanus exulatū in Volscos | | nequinum olim nunc Narnia | 226 | oratio Sempronij in Appium | 214 |
| abit | 42 | nerulum in Lucanis ui captum | 208 | oratio Sex. Tullij ad dictatorem | 162 |
| marcius Coriolanus Volscorum impera- | | nexi ob æs alienum ad militiam scribun- | | oratio supplex legatorū Campanorum | |
| tor | 43 | tur | 38 | ad senatum | 170 |
| marcius Coriolanus precibus matris co- | | nymphius astu prætorem Samnitum de- | | oratio T. Quintij ad populum | 85 |
| pias ab urbe amouet | 44 | cipit | 190 | oratio Tarquinij aduersus Seruium | 22 |
| mare inferū & superum, Thuscum & | | nola capta | 212 | oratio Tullij in damnationem Suffe- | |
| Adriaticum | 27 | nomentum captum | 18 | tij | 15 |
| marrucini Marfi Peligni Ferentini Ro- | | norba colonia | 42 | oratio Veturiæ ad Coriolanum fili- | |
| manis fœderati | 221 | nortia Hetrusca dea | 158 | um | 44 |
| marfi dediti | 223 | nouendiale sacrum ob pluuiam lapi- | | ordines Romani exercitus | 181 |
| martij Rutilij solertia | 175 | dum | 15 | osca lingua Samnitum | 238 |
| marfi quando primum romanorum ho- | | nox interdū uisā intendi | 162 | P | |
| stes | 218 | numa falso discipulus Pythagoræ cre- | | Pædagogi proditoris scelus | 124 |
| matutæ matris templum | 122 | ditus | 9 | palatinus mons | 5 |
| matronæ annum lugent Brutum | 30 | numa ritus sacrorum tradit | 10 | palæpolitani dediti | 190 |
| matronas post mortem laudandi ius un- | | numerus Minervæ inuentum | 158 | palma Græcorum more uictoribus da- | |
| de | 154 | numicus fluuius | 2 | ta | 244 |
| maximi cognomen unde Fabio | 222 | numitor rex Albæ salutatur | 3 | pandosia urbs in Epiro & Lucania | 189 |
| mediolanum conditum à Gallis | 127 | O | | panis proiectus è Capitolio | 135 |
| meduacus fluuius | 222 | Obsidio Capitoli | 131 | papyrij libido & crudelitas | 191 |
| medullia capta | 18 | obsides sexcenti equites Samnitibus da- | | L. Papyrij Cursoris seueritas | 195 |
| melius regni affectator à Seruilio Hala- | | ti | 199 | L. Papyrij Cursoris elogium | 205 |
| casus | 92 | ocriculani in amicitiam Romanorum | | L. Papyrius Ioui pocillum mulsi uo- | |
| agrippa Menenius plebem patribus con- | | accepti | 219 | uet | 242 |
| ciliat | 41 | odium finitimorum in Romanos | 42 | L. Papyrius Cursor Alexandro par | 205 |
| agrippa Menenius orator ad plebē mis- | | offilij Calauij prudens dictum | 200 | L. Papyrij dictum familiare ad equi- | |
| sus | 41 | olympias mater Alexandri magni so- | | tes | ibidem |
| agrippa Menenius publico sumptu fune- | | ror Alexandri Epirotæ | 190 | L. Papyrius Cursor ab Fabio inimico di- | |
| ratus | 42 | ogulnia rogatio de sacerdotijs cum ple- | | ctator dicitur | 217 |
| C. Menenij fiducia | 219 | be communicandis | 224 | par nobile imperatorum Romano- | |
| meuania urbs Vmbrorum | 219 | omen à uoce, Hic manebimus opti- | | rum | 192 |
| mezentius Hetruscorum rex | 2 | me | 136 | pastorum facinus in Tarquinum Pri- | |
| metius Suffetius dictator Albanorum | | oppia Vestalis incesti damnata | 45 | scum | 19 |
| creatus | 11 | oppida septem Latinis adempta à Tar- | | patauij solenne ludicrum uictoriæ cr- | |
| metij Suffetij supplicium | 14 | quinio Prisco | 18 | gō | 225 |
| metia & Scaptia tribus | 185 | oppida undecim à Coriolano Romanis | | patauinorum de Lacedæmonijs naualis | |
| milionia de Samnite capta | 237 | adempta | 44 | uictoria | 222 |
| minturnæ & Casinum colonie deduc- | | oppida quadragintaunum Æquorum | | pater patratus | 11 |
| te | 212 | intra sexaginta dies capta | 221 | patres & patricij unde appellantur | 5 |
| minutia Vestalis uius defossa | 185 | oratio Annij ad Latinos | 179 | patres conscripti unde uocentur | 28 |
| minutius delator Melij boue aurata do- | | oratio Appij Claudij ad populum Ro- | | pax cum Porfena | 135 |
| natur | 93 | manum | 112 | pedum captum | 184 |
| mucamis oppidū de Volscis captum | 41 | oratio Appij Craffi in tribunos | 155 | perusia dedita | 218 |
| muliebris dolor ob Virginiam | 75 | oratio Canulei pro lege sua | 87 | pestilentia Romæ | 157, & 244 |
| muliebris ambitio occasio plebeij consu- | | oratio Camilli de non migrando Ve- | | pastum urbs | 186 |
| latus | 152 | ios | 124 | phalanx Macedonica | 207 |
| mulierum ritus | 84 | oratio Cincinnati consulis | 63 | piacularia sacra Horatiæ genti credi- | |
| murgantia Romulea Ferentinum oppi- | | oratio Coruini ad milites | 171 | ta | 13 |
| da Samnitum capta | 229 | oratio eiusdem ad seditiosos milites | 176 | picentes Romanis fœderati | 227 |
| murtia quæ & Venus dicta | 16 | oratio Decij in Appium | 223 | pila Horatia | 22 |
| mutius scribam pro rege obruncat | 33 | oratio eiusdem ad commilitones | 173 | pythagoras quo tempore & ubi flo- | |
| mutius dextram torret | ibidem | oratio M. Fabij pro filio | 193 | ruit | 9 |
| N | | oratio Lentuli ad Romanos circūuen- | | plebs nexu liberata | 191 |
| Naues Romanorum ab Aristodemo re- | | tos | 199 | plebs romana ad Veios excita | 121 |
| tentæ | 42 | oratio Manlij seditiosa ad plebem | 144 | plebs romana aspernatur largitionem | |
| narnia colonia deducta | 226 | oratio Menenij dictatoris | 211 | Cassij consulis | 45 |
| neapolitani in fidem Romanorum ue- | | oratio Metij Suffetij ad Tullium re- | | plebiscitum ne ullus magistratus sit sine | |
| niunt | 190 | gem | 11 | prouocatione | 78 |
| | | | | plebis | |

INDEX

romanorum

D E C. P R I M A E

| | | | | | |
|---|--------|---|--------|--|---------|
| romanorum gratitudo erga Tusculanos | 41 | Samnites castra Romana cum irrupissent | 58 | subitarij milites | 58 |
| romani & Volsci utriq; se uictos putantes clam castra deserunt | 102 | expelluntur | 237 | sueffa & Pontia colonie deductae | 212 |
| romani in arcem attoniti fugiunt, ne clausis quidem Romae portis | 129 | satricum à Latinis incensum | 151 | suggestum in foro rostris nauium ornatur | 183 |
| romani antiqui promissa barba | 130 | satricum à Romanis dirutum | 169 | supplicatio quatruiduana quo bello primum | 122 |
| romae salubritas & aliae commoditates | 136 | satricum captum | 205 | supplicium Vitruuij | 187 |
| roma sine curuli magistratu per quinquennium | 153 | satricani ad Samnites deficiunt | 203 | supplicium de proditoribus Romanis | 30 |
| romani duces Alexandro aequales | 206 | scapius infamis iudicij populi Romani autor | 85 | sutrium eodem die bis captum | 138 |
| romani à Samnite sub iugum missi | 200 | seditio propter nexos | 37 | T | |
| romana legio à Gallis deleta | 234 | sellularij militiae parum idonei | 187 | Tabulae duodecim | 70 |
| romani ultro ac uolentes ab Aequis uicti | 72 | semoni Iano bona Vitruuij consecrata | 187 | talasij uox nuptialis | 5 |
| romani in insidias Volscorum praecipitati | 150 | ta | ibidem | tanaquil Lucumonis uxor | 17 |
| romani in insidias praecipitati cum ingenti Samnitum strage euadunt | 213 | P. Sempronij in Appium Claudium inuestio | 214 | tanaquilis uerba ad Seruium | 19 |
| romulus urbem condit | 4 | senatus à Romulo lectus | 5 | tarentinorum arrogantia | 204 |
| romulus consecratus | 8 | senatus à Prisco Tarquinio auctus | 17 | tarpeia necata ab Sabinis | 6 |
| rorarij milites | 181 | senatores primi cōserunt ad stipendium militare | 111 | tarquinius superbus socerum occidit | 22 |
| rosella expugnata | 239 | senatus decreta de singulis Latinorum populi | 185 | tarquinius semper armata custodiam habuit | ibidem |
| rusuli | 159 | senatus tribunos plebis appellat in consulem | 97 | tarquinius primus bellum Volscis mouit | 24 |
| S | | seniores Romani ad custodiam urbis scripti | 116 | tarquinij bona direpta | 29 |
| Sabini non prius ostendunt Romanis bellum quam inferant | 6 | senones Clusium oppugnatum ueniunt | 127 | tarquinius Priscus senatum duplicat | 17 |
| Sabinorum intercurfus aciem uirorum & parentum dirimit | 7 | sepinum ex Samnite captum ac direptum | 244 | Sextus Tarquinius à Gabinis interfecit | 27 |
| Sabinorum tetrica disciplina | 9 | Serulia gens Alba oriunda | 14 | Aruns Tarquinius & Brutus mutuis se uulneribus conficiunt | 30 |
| Sabini uincuntur à Romanis | 15 | Seruius Tullius caput ardet | 18 | tarquiniensium captiuorum supplicium | 165 |
| Sabini usq; ad urbis portas populantur | 54 | Seruius Tullius classes centuriasq; deseruit | 20 | tatij caedes | 7 |
| sacer mons à plebe occupatus | 76 | bit | 20 | tellenenses Romam traducti | 16 |
| sacerdotes plebei primi qui | 225 | Sextius primus è plebe consul | 157 | tempanij uirtus in re trepida | 102 |
| sacerdotes facibus & anguibus armati Romanos turbant | 164 | L. Sicci caedes | 72 | templum omnium primum | 6 |
| sacrosancti qui dicantur | 78 | Sidicini Latinis se dedunt | 178 | templa non diruta in Alba | 14 |
| sagmina herbae in foedere feriendo necessariae | 164 | signia colonia | 36 | terram pluuit multifariam | 236 |
| salij duodecim | 10 | signa ex aerario prompta | 84 | terror nocturnus Romae ignoto autore | 196 |
| falluuiorum in Italiam aduentus | 127 | Syluij reges | 2 | theanenses & Canusini dediti | 208 |
| Samnites à Papyrio sub iugum missi | 204 | sinuessa & Minturnae colo. deductae | 231 | thusci à Caeditio noctu caduntur | 132 |
| Samnitum erga Fregellanos deditos perfidia & crudelitas | 205 | Sora ex Volscis capta | 169 | thusculanorum solertia in arcendo Romano bello | 148 |
| Samnites consules deditos non recipiunt | ibidem | Sorani colonos Romanos interficiunt | 209 | thusculum à Latinis praeter arcem captum | 151 |
| Samnites ad Sueffulam magna caede à Coruino uicti | 175 | Sorani transfuga Romanis tradit. ibidem | 210 | thusculanus populus reus | 196 |
| Samnites ab A. Cornelio caduntur | 174 | Sororum Tigillum | 13 | tibicinum solennis per urbem licentiae origo | 212 |
| Samnites uicti pacem à L. Papyrio petunt | 195 | Somnium T. Latini | 43 | tyburtes deduntur | 158 |
| Samnitum auratae ac argentatae acies à Papyrio fusae, fugatae, castrisque exurtae | 218 | spelunca in Umbria oppugnata | 222 | tyburti populo bellum indicitur | 160 |
| Samnitibus Romani ob Lucanos bellum inferunt | 227 | spolia opima | 6 | tyburtinorum exercitus nocte urbi admotus tumultum excitat | 161 |
| Samnites Calatiam & Soram expugnant | 219 | Statius Gellius imperator Samnitum captus | 221 | tifata colles capua imminentes | 170 |
| Samnites à Posthumio & Minutio occiduntur | 220 | statuae legatorum Fidenis caesorum | 93 | timasithei Liparensis religio | 124 |
| Samnitibus foedus redditum | 221 | statua equestris Claeliae | 33 | T. Manlij pietas | 158 |
| | | stipendium miles ex aerario quando primum accepit | 131 | torquati cum Gallo monomachia | 161 |
| | | stratagema Pontij Samnitis | 198 | tragicum scelus | 21 |
| | | stratagema Quintij | 54 | trebia oppidum | 44 |
| | | stratagema Tullij Hostilij | 13 | trebulanis ciuitas data | 222 |
| | | stratagema Manlij | 182 | triarij spectatae uirtutis milites | 181 |
| | | stratagema Ser. Sulpitij | 163 | tribunus unde dicatur | 30 |
| | | stratagema Papyrij | 242 | tribus quatuor additae | 138 |
| | | stratagema Pontij Samnitis | 198 | tribuni militum in legionibus à populo creantur | 212 |
| | | subcenturio pugnans pro ceturione uincit | 181 | tribus una & triginta | 36 |
| | | cit | | BB | tribuni |

INDEX DEC. PRIMAE

| | | | | | |
|---|--------|---|-----|---|--------|
| tribuni militum quinq; creati | 41 | ualerij Coruini elogium | 172 | umbrorum populi dediti | 219 |
| tribuni consulis uincula minantur | 97 | uates Hetruscus qui prodigium interpre- | | una hora duo exercitus Sabinorum & | |
| tribunus plebis domi mortuus inueni- | | taretur qua arte captus | 119 | Veientum fusi | 50 |
| tur | 51 | uientes Capenates & Falisci in urbem | | uoces seditiose plebis ob uincula Man- | |
| tribunus militum consulari potestate pri- | | accepti | 138 | lij | 144 |
| mus ex plebe | 117 | uientes à Seruio rege fusi | 20 | uociferationes iactatae in decēuiros | 76 |
| tribuni plebis duo innoxij damnantur à | | uicij cuniculo capiuntur | 121 | uole à Romanis captae | 106 |
| plebe | 125 | ueientanus ager plebei diuiditur | 126 | uolana Palumbinum & Herculaneū ex | |
| tribuni plebis in dictatorem coorti eum | | uelitrae colonia | 40 | Samnitibus capta | 245 |
| dictatura abire cogunt | 158 | uelitrae expugnatae | 150 | uolscius damnatur | 67 |
| tribunus plebis iuramento adactus cau- | | ueneficia mulierum indicata | 186 | uolsinienses praelio uicti | 126 |
| sa dictationem T. Manlio remittit | 159 | ueneficiae suometipso ueneno pereūt | 186 | uolsi cum Latinis ac Hernicis magno | |
| tribunus plebis Appiū censorem in uin- | | uerona urbs | 127 | praelio uicti | 142 |
| cula duci iubet | 215 | uestini in amicitiam Rom. recepti | 223 | uolsi iam penē uictores, Camilli opera | |
| triginta populi in Romanos cōiurati | 35 | uestinis bellum indicitur | 191 | uicti | 148 |
| triumphus Papyrij patris de Samniti- | | ueturia mater Coriolani | 44 | L. Volumnius Samnites duce capto pro- | |
| bus | 218 | uexillū quodq; quot homines habeat | 181 | fligat | 231 |
| triumphus Papyrij filij de Samnitib. | 244 | uia Nomentana | 76 | uox nocturna Gallorum aduentus nun- | |
| triumphus Carulij | ibidem | uicus Cyprius | 22 | tia | 126 |
| triumphus Quintij | 67 | uicus sceleratus | 22 | uox Syluani ex Arfia sylua | 30 |
| triumphus Gegani de Volscis | 90 | uicus thuscus | 34 | uox Posthumij stolidus | 107 |
| triumphus Sulpitij de Gallis | 165 | uictoriae ex Latinis laus penes T. Man- | | uolsi opem negant Romanis same labo- | |
| triumphus Plautij de Priuernatibus | 187 | lium | 182 | rantibus | 42 |
| triumphus Camilli de Veijs | 122 | uigil de saxo deiectus | 133 | uolsi Coriolanū belli ducem eligunt | 43 |
| triumphus eiusdem de Gallis | 133 | uimalis collis urbi additus | 20 | uolsi & Aequi à Latinis & Hernicis | |
| triumphus Coruini de Volscis | 169 | uindictis index coniurationis, ex cuius | | uicti | 50 |
| triumphus Popilij de Gallis | 168 | nomine Vindicta appellata | 30 | uolsi Romanos fundunt & fugant | 53 |
| triumphus Lucretij | 59 | uires Hetruscorum fractae | 217 | uolsi Ardeam obsident | 90 |
| triumphus Posthumij Tuberti | 98 | uires praeualētis populi Romani seipsas | | uolsi sub iugum missi | ibidem |
| triumphus Cossi | 143 | confecerunt | 1 | uolsis & Aquis unde toties milites suf- | |
| triumphus Petilij | 161 | uirginibus Vestae stipendium de publi- | | fecerunt | 141 |
| triumphus Posthumij & Minutij | 221 | co | 16 | uolsi gens ferocior ad rebellādū quā | |
| triumphus Fabij de Samnitibus | 236 | uirginis filiam transfigit | 74 | ad bellandum | 169 |
| triumphus Amylij Mamerci de Veien- | | uirginij concio & preces ad commilito- | | uolsini Perusia & Arretium Hetruiae | |
| tibus ac Fidenatibus | 94 | nes | 71 | capita pacem petunt | 239 |
| triumphus primus iussu populi sine au- | | uirtutis imperatoriae exempla in Corui- | | uoltumnae fanum in Hetruia | 96 |
| toritate senatus | 81 | no | 172 | uorago immensa altitudinis in foro Ro- | |
| troia pagus in Venetia | 2 | uisceratio populo data à M. Flauio in su- | | mano | 159 |
| troilum in Hetruia ui captum | 224 | nere matris | 188 | uotum Camilli ex senatusconsulto | 120 |
| tullia gens Alba oriunda | 14 | uitelij & Aquilij capita cōiurationis | 29 | uulgi animi mutabiles | 30 |
| tullia scelus | 22 | uitellia colo. ab Aquis expugnata | 125 | | |
| turni Herdonij mors | 24 | uitrubius Vaccus | 187 | | |
| V | | ultio Romanorum in Veliternos | 185 | | |
| Valerij Coruini monomachia | 168 | umbri arma in Romanos sumunt | 218 | | |

INDICIS PRIMAE
DECADIS
FINIS

SYLLABVS DICTATORVM.

CONSVLV M, PRAETORVM, CAETERORVM QVE ME/

moratu dignorum, qui hac tertia continentur decade.

| | | | | |
|--|--|---|--------------------------------|----------------------------|
| DICTATORES | | T. Sempronius Gracchus 68 | M. Claudius Marcellus | Sp. Lucretius |
| Prodictator primus Q. Fabius Maximus, M. Minutius Ruffus magister equitum 35 | | Posthumio sufficitur | L. Posthumius Albinus 46 | Cn. Octavius |
| L. Veturius Philo comitiorum causa dictator, M. Pomponius Matho mag. eq. 45 | | M. Marcellus 72 | M. Valerius Leuinus | Cn. Seruilius Cæpio |
| M. Iunius dictator, T. Sempronius mag. equitum 54 | | M. Marcello sufficitur, quia uitio creatus fuerat | Ap. Claudius Pulcher | L. Æmylius Pappus 298 |
| M. Fabius Buteo dictator sine magistro equitum 67 | | Q. Fabius Maximus III 72 | Q. Fulvius Flaccus | T. Claudius Nero |
| C. Claudius Cento dictator, Q. Fulvius Flaccus magister equitum 103 | | Q. Fabius Maximus IIII 84 | Q. Mutius Scaeuola 68 | M. Martius Ralla |
| Q. Fulvius Flaccus dictator, P. Licinius Crassus magister equitum 153 | | M. Marcellus III | Q. Fulvius Flaccus | L. Scribonius Libo |
| L. Manlius Torquatus dictator, C. Seruilius magister equitum 169 | | Q. Fabius Fabij filius | T. Octacilius iterum | M. Pomponius Matho 209 |
| M. Lilius dictator, Q. Cecilius magister equitum 183 | | T. Sempronius iterum 99 | Q. Fabius cōsulis Fabij filius | P. Cornelius Lentulus |
| Q. Cecilius Metellus dictator, L. Veturius Philo magister equitum 209 | | Q. Fulvius Flaccus | P. Cornelius Lentulus 84 | P. Quintilius Varus |
| P. Sulpitius dictator, M. Seruilius magister equitum 234 | | Ap. Claudius Pulcher 103 | M. Atilius | P. Ælius Pætus |
| Cn. Seruilius Geminus dictator, P. Ælius Pætus magister equitum 240 | | Cn. Fulvius Centimalus | P. Sempronius Tuditanus | P. Iulius Appulus 222 |
| | | P. Sulpitius Seruilius 124 | M. Atilius Lepidus 99 | M. Sextius Sabinus |
| | | M. Claudius Marcellus IIII | Cn. Fulvius Flaccus | Cn. Tremellius Flaccus |
| | | M. Valerius Leuinus 136 | Cl. Nero | C. Lilius Salinator |
| | | Q. Fabius Maximus V | M. Iunius Syllanus | C. Aurelius Cotta 234 |
| | | Q. Fulvius Flaccus III 154 | P. Cornelius Sulla 103 | M. Iunius Pœnus |
| | | M. Claudius Marcellus V | L. Cornelius Lentulus | M. Valerius Falco |
| | | T. Quintius Crispinus 163 | Cornelius Cethegus | M. Fabius Buteo |
| | | C. Claudius Nero | C. Sulpitius | P. Ælius Tubero 240 |
| | | M. Lilius 170 | C. Calphurnius Piso 124 | |
| | | L. Veturius | P. Manlius Volso | CENSORES |
| | | Q. Cecilius 163 | L. Manlius Acidinus | L. Æmylius |
| | | P. Cornelius Scipio | C. Lectorius | C. Flaminius 67 |
| | | P. Licinius Crassus 197 | L. Cincius Alimentus 136 | P. Furius Philus |
| | | M. Cornelius Cethegus | L. Veturius Philo | M. Atilius 99 |
| | | P. Sempronius Tuditanus 209 | T. Quintius Crispinus | L. Veturius Philo |
| | | Cn. Seruilius Cæpio | C. Hostilius Tubulus | P. Licinius Crassus 254 |
| | | Cn. Seruilius Geminus 222 | C. Aurunculeius 154 | M. Cornelius Cethegus |
| | | M. Seruilius Geminus | P. Licinius Crassus diues | P. Sæpronius Tuditanus 157 |
| | | T. Claudius Nero 234 | P. Licinius Varus | L. Veturius |
| | | Cn. Cornelius Lentulus | Sex. Iulius Cæsar | P. Licinius 169 |
| | | P. Ælius Pætus 240 | Q. Claudius Flaminius 163 | M. Lilius |
| | | PRAETORES | L. Portius Licinius | C. Claudius Nero 222 |
| CONSVLES | | L. Manlius 12 | C. Manlius | |
| P. Cornelius Scipio | | C. Atilius 16 | A. Hostilius Cato | PONTIFICES |
| T. Sempronius Longus 9 | | M. Pomponius 34 | C. Hostilius Cato 170 | MAXIMI |
| Cn. Seruilius | | Æmylius 35 | C. Seruilius | L. Cornelius Lentulus 35 |
| C. Flaminius 28 | | C. Terentius Varro 42 | M. Cecilius | M. Cornelius Cethegus 103 |
| Flaminius defuncto ad Thraciam suffectus est | | M. Pomponius Matho | T. Claudius Afellus | P. Licinius Crassus 104 |
| M. Atilius Regulus 42 | | P. Furius Philus | Q. Manlius Thurinus 183 | |
| C. Terentius Varro | | | | FINIS |
| L. Æmylius 46 | | | | |
| L. Posthumius III | | | | |

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM

quæ tertia continentur decade.

| A | | | |
|--|-----|--|-----|
| A Ceducis solertia | 40 | annibal Cumas oppugnat | 82 |
| acerræ ab Annibale incense | 65 | annibal Campanis auxilio uenit | 127 |
| acerranorum in senatu Romano postu- | | annibalis aduersus insidias Gallorū com- | |
| latum | 152 | mentum | 51 |
| adhortatio Fabij Maximi ad Paulū | 47 | annibalis ars in acie instruenda | 66 |
| adhortatio Africani cum Annibale in | | annibalis in re militari errata duo | 239 |
| Africa pugnaturi | 229 | annibal ad Colina portam | 129 |
| ædes matris magnæ | 222 | annibal spoliatur quæ tueri nequit | 143 |
| ædes Honoris & Virtutis | 165 | annibal in curia ceteris stentibus ri- | |
| ædes Concordiæ | 45 | det | 243 |
| ædes Veneri Erycinæ & mēti dicatæ | 71 | annibalis ac Roma. ante urbem instru- | |
| edilitia largitio | 103 | ctæ acies Imbri diremptæ | 130 |
| egimurus insula | 233 | annibal eque in aduersis ac secundis ad- | |
| ennessum per Rom. cædes | 97 | mirabilis | 184 |
| etoli pacem cum Philippo faciunt | 209 | anticyra Ætolis dedita | 138 |
| etoli in amicitiam Rom. recepti | 137 | annulorum modius | 62 |
| etoli è saltu Thermopylarum à Philip- | | apparatus belli captus in Carthagine | |
| po deiectioni | 181 | Noua | 148 |
| africani cognomen | 24 | apparatus belli Punici | 12 |
| africanus adolescens patrem in prelio | | apollonide ad Syracusanos oratio | 92 |
| seruat | 243 | apollonia obsidione Philip. exempta | 98 |
| agatirna oppidum Siciliae | 145 | apollinarium ludorum origo | 108 |
| ager suburbanus in quo Annib. castra ha- | | apollinis promontorium | 233 |
| bebat nihil diminuto pretio uenit | 130 | ara ab Annibale condita cum titulo re- | |
| ager Murgantinus datur Hispanis | 136 | rum à se gestarum | 203 |
| ager Campanus uenditur | 203 | ara cuius cinis nullis uentis mouetur | 81 |
| ala Numidarum Salapiæ casa | 144 | araris & Rhodanus amnes | 18 |
| albius & Atrius gregarij insignia impe- | | archimedes oppugnationem Syracusa- | |
| ratoria sumunt | 190 | rum frustratur | 95 |
| aleon Saguntinus ex oratore trās fuga | 11 | archimedis exitus | 119 |
| allobroges | 18 | ariston tragicus | 91 |
| alorci ad Saguntinos oratio | 11 | aristomachus Crotoniata patriæ prodit- | |
| alpes Annibali superatæ | 18 | tor & transfuga | 81 |
| altercatio consulum | 50 | arpi à Romanis recepti | 100 |
| altum castrum | 98 | arretini obsides & clauis portarum Ro- | |
| andronodorus gener Hieronis | 82 | manis dare iussi | 164 |
| andronodorus prætor Syracusanus in | | ars histrionica apud Græcos honesta | 91 |
| curia cum Themistio casus | 91 | arnus fluuius | 32 |
| annibal contra fœdus Iberum transit ac | | arx Tarenti à Romanis retenta | 107 |
| mox Pyreneum transgreditur | 15 | arx Illiturgi ab Afris transfugis ca- | |
| annibal iurat se hostem fore pop. Ro. | 7 | pta | 188 |
| annibalis mores | 8 | arx Locrorum recepta | 207 |
| annibalis res gestæ in Hispania ibidem | | arx Orei prodita Romanis | 180 |
| annibal exercitui præmia pronunciat | 23 | astape excidium | 190 |
| annibalis perfidia | 34 | asdrubal gener Amilcaris | 17 |
| annibalis somnium | 14 | asdrubal ab Annibale fratre Hispani- | |
| annibal sua ipsius fraude captus | 166 | am prouinciam accipit | 14 |
| annibalis iter à Carthagine Noua in I- | | asdrubal caluus imperator in Sardinia | |
| taliā | 15 | captus | 76 |
| annibal in Africam reuocatus | 232 | asdrubal Gisgonis | 98 |
| annibalis copiæ in Italiam traductæ | 20 | asdrubalis caput ante stationes Anniba- | |
| annibal Fabium nequicquam fraude ca- | | lis proiectum | 178 |
| ptat | 160 | asdrubalis interitus | 177 |
| annibalis quatruiduanum per paludes si- | | asdrubal transgressus Alpes Placentiam | |
| ne ulla requie iter | 32 | obsidet | 172 |
| annibal in templo multos interficit | 233 | asdrubal Gisgonis Hispania Romanis re- | |
| annibal altero oculo captus | 32 | licta fugit | 186 |
| annibalis ad Africanum oratio | 255 | asdr. Hædus Rom. de pace legatus | 242 |
| | | attalus Philip. ægre effugit | 181 |
| | | attanes regulus Turdetanorum ad Ro- | |
| | | manos transfugit | 186 |
| | | aufidus fluuius | 49 |
| | | aurea columna solida | 81 |
| | | aurum & argentū & æs signatum ceri- | |
| | | tatim à priuatis offertur | 145 |
| | | aurum uicesimariū ad ultimos casus ser- | |
| | | uatum promittitur | 157 |
| | | ausetani Romanis dediti | 30 |
| | | autores seditionis caute à Scipione com- | |
| | | prehenfi | 192 |
| | | B | |
| | | Bætis fluuius Hispaniæ | 189 |
| | | baleares insula | 197 |
| | | L. Bantiū Nolanus | 64 |
| | | bargusij Hispani legatos Romanos be- | |
| | | nigne accipiunt | 15 |
| | | bellum Pœnis indictum | 12 |
| | | belli cum Philippo initium | 98 |
| | | benignitas priuatorum erga remp. | 88 |
| | | betula urbs Hispaniæ | 161 |
| | | bigerra obsidione exempta | 99 |
| | | bochar præfectus Syphacis Masaniſſam | |
| | | fugat | 219 |
| | | bochar rex Maurorum | 218 |
| | | boij poculū ex calua consulis faciunt | 68 |
| | | boiorum defectio | 15 |
| | | bomilcar supplemētū Annib. adducit | 76 |
| | | bomilcar cum maiore classe minorem | |
| | | Marcelli fugit | 117 |
| | | bos locuta | 157 |
| | | boſtar & Hanno præsidij Campanorum | |
| | | præfecti | 130 |
| | | bragada fluuius | 233 |
| | | brancus Allobrox ab Annibale in regnū | |
| | | reſtitutus | 18 |
| | | brutij Cottonem capiunt | 71 |
| | | brutiorum pleraq; oppida ad Romanos | |
| | | deficiunt | 231 |
| | | C | |
| | | Cædes ingens agrestium & seruorū | 102 |
| | | calaris urbs Sardinie | 240 |
| | | camertes cohortem P. Scipioni dant | 203 |
| | | campanorum defectio | 60 |
| | | campanorum castra capta | 74 |
| | | campani uicti quæ decreta à senatu refe- | |
| | | rant | 142 |
| | | cāpani Ro. pluribus locis incendunt | 138 |
| | | carmen Martij fatidicum | 108 |
| | | carmen Linij poetæ | 171 |
| | | canensis clades prædicta | 108 |
| | | canensium militum relegatorum apud | |
| | | Marcellum oratio | 104 |
| | | captiuorum legati in senatu oratio | 55 |
| | | captiuos Ro. redimere dedignantur | 57 |
| | | capua cum præsidio punico dedita | 132 |
| | | carthago Noua Hispaniæ caput | 154 |
| | | carthaginis Nouæ situs | 147 |
| | | carthago Noua ab Africano capta | 148 |
| | | carthagi | |

DEC. TERTIAE

BB 3 exerci/

INDEX

| | | | |
|---|-----|--|-----|
| exercitus Annibalis corrumpitur Ca/ | 66 | hanno post Cannensem uictoriam pacem | 79 |
| puæ | 66 | Carthaginensibus suadet | 62 |
| externæ religiones urbem inuadunt | 102 | hannonis castra expugnata | 109 |
| exploratores specie legatorum ad Sy/ | 224 | hanno Pœnus imperator captus | 179 |
| phacem uentitant | 224 | hanno & Epicles in Africâ fugiunt | 145 |
| F | | harsicoras Sardus uictus seipse intere/ | |
| Qu. Fabius bellum Carthag. indicit | 13 | mit | 76 |
| M. Fabij Butconis moderatio | 67 | heraclie Hieronis filie cum filiabus mi/ | |
| Qu. Fabius dictator Delphos missus | 54 | serabilis cedes | 92 |
| Qu. Fabij ad Paulum uerba | 47 | herbesus & Pelorus in deditione à Mar | |
| Qu. Fabius Maximus princeps senatus | | cello recipiuntur | 96 |
| lectus | 157 | herdoniam Annibal incendit | 151 |
| Qu. Fabius Tarentum receptum diripit | 160 | herei ludi | 168 |
| Qu. Fabij in M. Liuium scomma | 165 | hetruria à Cethego consule in fide con/ | |
| Qu. Fabij mors & elogium | 234 | tinetur | 221 |
| Qu. Fabij de Africani prouincia ora/ | | hieron dona Romam mittit | 46 |
| tio | 199 | hieronymus fœdus cum Annibale fecit | 83 |
| Qu. Fabio consulatus continuatur | 84 | hierony. à coniuratis confossus ibidem | |
| falarica telum | 9 | hierony. tyrannus Hieroni succedit | 82 |
| fames Casilini | 66 | himera fluuius | 83 |
| feroniae lucus ab Annibale direptus | 130 | himilco cum exercitu in Hispaniam mis/ | |
| flamen dialis quod exta perperam dede/ | | sus | 70 |
| rit, flaminio abit | 137 | himilco exercitum in Sicilia exponit | 96 |
| flaminij contumacia | 31 | hiostus Harsicora filius in acie cadit | 76 |
| flaminius consul in prælio cæsus | 33 | hippocrates & Himilco peste percunt | 116 |
| flauius Lucanus proditor | 111 | hippocrates à Marcello ad Accillas pro | |
| fœderis Philippi cum Annibale condi/ | | fugatus | 96 |
| tiones | 73 | hippocrates & Epicles dominiū Syra | |
| fœderati Romanorum & Philippi | 210 | cusarum inuadunt | 95 |
| formula ueris sacrificijs uouendi | 35 | hippocratis & Epicidis uafricies | 44 |
| fraus punica Asdrubalis | 133 | hippo. & Epicles prætores creantur | 92 |
| Cn. Fuluius prætorius ob exercitum a/ | | hipporegius urbs | 205 |
| missum accusatus | 125 | hirpini, Lucani & Volscentes Romanis | |
| Cn. Fuluius proconsul cum exercitu cæ/ | | dediti | 159 |
| sus | 151 | hispani Africanum regem appellat | 162 |
| Qu. Fuluij acerbitas in supplicio sena/ | | hispanie populi amplius CXX in ditio | |
| tus Campani | 132 | nem Rom. ueniunt | 40 |
| Qu. Fului. CLXX cõiuratos necat | 152 | hispania prima prouinciarum inita po/ | |
| G | | strema perdomita | 184 |
| gaditani Romanis dediti | 197 | hispania recepta & cum Pœnis ibi de/ | |
| gala iunctus Carthaginen. filium Masa/ | | bellatum | 187 |
| nissam auxilio mittit | 102 | hostien. & Antiatum uacatio militie | 171 |
| galbus Carpestorum dux | 69 | L. Hostilius Mancinus à Cartalone occi/ | |
| galesus fluuius | 107 | sus | 38 |
| galli transitum Annibali uendunt | 15 | humana hostie Romæ | 54 |
| gallorum mos barbarus | 68 | I | |
| gelo Hieronis filius | 71 | Ignis Vestæ extinctus | 183 |
| genua à Magone capta | 203 | ilus insula | 240 |
| genuam à Magone dirutam Lucretius | | illiturgum obsidione cum magna cede | |
| exædificat | 223 | Pœnorum exemptum | 98 |
| gisgo dissuadens pacem detrahatur ab An | | illiturgum expugnatum ac deletum | 188 |
| nibale de superiore loco | 240 | imperatores Romani quot Punico secun | |
| gracchi exitus | 111 | do bello perierunt | 193 |
| græcarum artium admiratio orta à spo | | incendium fœdum Romæ | 101 |
| lijs Syracusarum | 124 | indibilis & Mandonius ad Africanum | |
| gratitudo senatus Romani in Prænesti/ | | transfugiunt | 161 |
| nos milites | 66 | indibilis lacetanorum regulus rebellat | 190 |
| gratitudo Romanorum erga mulieres | | indibilis pacatam ab Africano Hispani/ | |
| Campanas | 142 | am ad arma concitat | 204 |
| H | | inducia à Carthaginen. uiolantur | 233 |
| Hannonis argute dictum | 7 | infans semestris clamat, 10 triumphe | 30 |
| hanno Annibalem dedendum censet | 10 | inganni Ligures | 203 |
| | | inopia erarij | 79 |
| | | insula Lugdunensis | 18 |
| | | isalca cladem accipit | 65 |
| | | iter per paludes quadriduo & tribus no | |
| | | tibus sine ulla requie | 32 |
| | | iter annibalis à Capua ad Romam | 129 |
| | | iubellij taureæ Campani exitus | 132 |
| | | M. Iunius Syllanus Africano in Hispani | |
| | | nia adiutor | 134 |
| | | iuniorum centuria seniores de suffragio | |
| | | consult | 136 |
| | | iunonis simulacra cupressæ | 173 |
| | | iurisiurandi quanta apud Romanos reli | |
| | | gio | 57 |
| | | L | |
| | | lacetanorum duodecim millia per insi/ | |
| | | dias à Romanis cæsa | 30 |
| | | lacinie Iunonis templum | 81 |
| | | lacte pluit | 157 |
| | | lacumaces rex | 218 |
| | | lapidibus pluuit biduum | 105 |
| | | lælij dona | 149 |
| | | lælius Hipponensem agrum populatur | 205 |
| | | letitia Ro. ob uictoriâ de Asdrubale | 177 |
| | | lectisternium | 35 |
| | | legati Romani ab Annibale non admissi | |
| | | Carthaginem petunt | 10 |
| | | legati Romani in Galliam | 13 |
| | | legati Romani decem ad pacem Cartha | |
| | | ginensium faciendam | 242 |
| | | legati Romani ad Attalum | 209 |
| | | legati Rom. ab Hieronymo irridetur | 83 |
| | | legati Masanisse | 230 |
| | | legati Syphacis | 152 |
| | | legati Rom. ad Philippum | 234 |
| | | legati Philippi | 241 |
| | | legati Macedonum & Pœnorum capti/ | |
| | | ui Romam perducti | 75 |
| | | legatio Saguntinorum | 198 |
| | | lentulus equum offert Paulo | 51 |
| | | leontini à Romanis capti | 93 |
| | | leuius classe Africam populatur | 180 |
| | | leuius in cœcilium Astolorum uenit | 137 |
| | | leuius LXVI oppidis Siculorum poti/ | |
| | | tus | 145 |
| | | ligures in societate ab Annib. recepti | 29 |
| | | lilybeus promontorium Siciliae | 216 |
| | | liris fluuius | 129 |
| | | literæ fiste tumultu in exercitu Syra/ | |
| | | cusano excitant | 94 |
| | | literas Asdrubalis ad fratrem Rom. in/ | |
| | | tercipiunt | 175 |
| | | liuius poeta | 171 |
| | | liuius arcis Tarentinae præfectus | 144 |
| | | locri ab Amilcare circumuenti | 80 |
| | | locri ab Africano capti | 207 |
| | | locris libertas reddita | 214 |
| | | locrorum cum Pœnis fœdus | 81 |
| | | locr. obsidio aduentu Annib. soluitur | 167 |
| | | lucani Romanis dediti | 184 |
| | | luceius princeps Celtiberorum | 150 |
| | | luctus senatusconsulto finitus | 54 |
| | | luctus | |

DEC. TERTIAE

| | | | | | |
|---|--------|---|-----|---|---------|
| luctus ex clade Scipionum Romæ & in Hispanijs | 121 | matalus Gallorum regulus Annibali sociatur | 17 | nico & Philomenes Tarentū prodūt | 106 |
| ludi Apollinares quando primum statui & perpetui | 164 | mater deū à Pefinunte Romam transferta | 210 | niconis & Philomenis exitus | 160 |
| ludi cereales | 241 | maximus filio legatus | 100 | nolani senatus fides | 63 |
| ludi funebres Scipionum apud Carthaginem Nouam | 189 | mediastuticus | 128 | nolæ LXX proditorum supplicium | 65 |
| ludi magni uoti | 35 | megara ui capta à Marcello diruta | 96 | nolæ defectio interuentu consulis imposita | 86 |
| ludi Megalenses | 211 | melita Romanis dedita | 25 | noxij ad militiam ascribuntur | 63 |
| ludicrum Olympiæ Græcis celeberrimum | 170 | meninx insula | 44 | nuceria à Pœnis incensa | 64 |
| lupus Capuæ uigilem laniat | 171 | mercenario milite quando primum Romani manū usi | 102 | nucerinorum in senatu postulatum | 152 |
| lux nocte oborta | 183 | mercurius Teutates | 147 | numidarum fraus in Rom. ad Cannas | 51 |
| M | | mercurij promontorium | 217 | numidæ binos trabētes equos in acie | 70 |
| Machanidas Lacedæmonis tyrānus | 180 | mericus Hispanus Syracusam Romanis prodit | 118 | O | |
| mædi gens Thraciæ | 137 | metaponti defectio | 110 | Obsides Hispanorum Rom. traditi | 41 |
| magnanimitas populi Romani | 57 | metaurus flumen | 176 | obsidum Tarentinorum supplicium | 106 |
| mago uictoriam fratris ad Cannas Carthaginem nunciat | 62 | metellus tribunus plebis Fabium criminatur | 42 | octacilius prædas ex Africa agit | 119 |
| mago in Italiam cum exercitu | 203 | mezetullus occiso Capusa dominiū Nure accipit | 218 | oleæ rami à supplicibus prætendebantur | 94 |
| magonis interitus | 231 | midia accipit | 218 | opimia & Floronia Vestales stupri comperta | 54 |
| maharbalis uerba ad Annibalem | 52 | minutij ferocia uerba | 37 | Opus ab Attalo captus ac direptus | 181 |
| manduria à Fabio capta | 159 | minutij cū exercitu à Fabio seruati gratitudo | 44 | oratio legati Locrensiū | 211 |
| mandonius ueniam rebellionis fratri ab Africano impetrat | 196 | mœnicaptus & Ciuismarus reguli Gallorum cæsi | 99 | oratio Africani ad milites seditionis | 192 |
| mandonius Lentulo ad supplicium traditus | 205 | mula peperit | 136 | oratio Hannonis in senatu Carthag. | 10 |
| manlius consulatum renuit | 136 | mulieres duæ nimio gaudio exanimatae | 34 | oratio legatorum à captiuis Ro. missorum in senatu Romano | 55 |
| T. Manlij sententia in Marcellum | 141 | mulier quantum Fabium ad potiendum Tarento iuuat | 159 | oratio T. Manlij de non redimendis captiuis | 56 |
| mālius prætor ex insidijs ægre euadit | 15 | multitudo humiliter seruit aut superbe dominatur | 91 | oratio Varronis ad legatos Cāpanos | 59 |
| marcelli è Nola in Pœnos eruptio | 64 | munda oppidum | 99 | oratio Hannonis in senatu Carthag. | 62 |
| marcellus noctu muros Syrac. capit | 115 | murgantia ad Pœnos deficit | 96 | oratio legati reliquiarū Cannensium ad Marcellum | 104 |
| marcellus negato sibi triumpho in monte Albano triumphat | 135 | murgantiā Ro. Hispanis attribuunt | 136 | oratio Vibij Cāpani ad senatū suum | 131 |
| marcelli exitium | 166 | mutines Agrigen. Leuini prodit | 145 | oratio Leuini consulis ad senatum | 142 |
| marcellus à tribuno plebis accusatus postero die consul creatur | 163 | N | | oratio Scip. ad milites in Hispania | 145 |
| mare ardet | 72 | Nadagara urbs | 235 | oratio legatorū Sagūt. in senatu Ro. | 198 |
| maroneam & Meles Marcellus de Samnitibus ui capit | 151 | næuius Crispus | 98 | oratio Fabij in senatu Romano contra Scipionem | 199 |
| marius Alfius cum duobus millib. Campanorum cæsus | 74 | Qu. Næuius Centurio | 127 | oratio Scipionis responsiua | 201 |
| L. Martius militari suffragio dux creatus | 121 | nassos insula | 115 | oratio Fabij de comitijs | 83 |
| martius uates | 108 | nauale prælium ad Lilybeum | 25 | oreum Romani capiunt | 180 |
| L. Martius bina Pœnorū castra cum magna cæde expugnat | 123 | nauale prælium Cn. Scipionis | 39 | oricus à Philippo capta à Leuino recipitur | 98 |
| L. Martio caput sine ipsius sēsu arsit | 123 | nauale prælium cum Tarentinis | 144 | oringin L. Scipio expugnat | 176 |
| masaniſſa Romanis conciliatus | 186 | naualis pugna ad Vticam | 225 | P | |
| masaniſſa Sophonisbæ amore capitur | 228 | naualis pugna in freto Herculeo | 194 | Pacuij Calauij solers consilium | 58 |
| masaniſſa Sophonisbæ uenenū mittit | 229 | naualis uictoria Romanorum haud procul Clupea | 164 | pauli Æmylij mors | 51 |
| masaniſſa rex appellatus ab Africano donatur | ibidem | naualis uictoria Romanorum inter Africam & Siciliam | 180 | paulæ Buse in Rom. munificentia | 52 |
| masaniſſæ legati | 230 | naues Punice LXXX captæ | 203 | pauor ingens senatus Rom. ob defectio nem coloniarum | 156 |
| masaniſſæ fortis pro Carth. opera | 120 | nauis cum legatis Macedonum & Pœnorum capta | 75 | pax Philippo data | 210 |
| masaniſſæ ditio ab Africano aucta | 243 | naues plaustris transuectæ | 108 | pedanius signum proijcit intra uallū hostium | 109 |
| masaniſſæ uaria fortuna in amittendo recuperandoq; regno | 218 | nautæ à priuatis in classem Romanam conferuntur | 85 | perolle Campani audax consilium | 60 |
| masilienses officiosi erga Scipionem | 135 | naxus Acarnaniæ à Romanis capta | 137 | persugarum supplicium | 89. 243 |
| maselulorum gens ubi | 187 | neapolitanorum legatio | 45 | pestilentia fœda in castris | 116 |
| masiua Masaniſſæ nepos ab Africano cum donis dimittitur | 162 | neapolitani equites circūuēti cædūt | 58 | pestanorum legatio | 46 |
| | | nero clam Annibale ad collegam prope rat | 174 | petilia ab Himilcone fame expugnata | 71 |
| | | | | petilia recepta | 222 |
| | | | | philippus legatos ad Annibalem de societate mittit | 75 |
| | | | | phil. post castra ad Apol. capta fuga | 98 |
| | | | | philippus in Mædos exercitū inducit | 137 |

INDEX

| | | | | | |
|--|--------|--|---------|---|-----|
| philippus Eleis auxilio contra Machani
dam properat | 181 | P. Scipio diuinæ stirpis existimatus. ibi. | 134 | datum | 243 |
| philippus Ætoliam classe populatur | 182 | P. Scipionis in Hispaniam aduentus | 135 | respondum Volcianorum ad Romanos | 15 |
| philippi libido | 168 | P. Scipio ante legitimam ætatem ædilis | 103 | respondum Asdrubalis Hædi | 242 |
| philippi periculum | ibidem | curulis | 103 | respondum Africani ad Annibalem | 237 |
| philippus prædatores Roma. fugat. ibi. | 182 | P. Scipio munus gladiatorum mortis | 189 | respondum Annibalis ad Asdrubalē Hæ | 243 |
| philippi celeritas frustrata | 182 | causa patris patruiq; edit | 189 | respondum Liuij consulis irati | 172 |
| philippus de se magnifica iactat ibidem | 182 | P. Scipionis castitas ac continentia | 150 | rheginerum fides | 71 |
| philippus subsidium Carthagini mit / | 234 | P. Scip. Iberum traiecientis copiae | 146 | rhodanum Annibal traiecit | 16 |
| tit | 234 | P. Scipio bina castra hostiū incendit | 225 | rhion | 167 |
| physias Ætolorum dux bis à Philippo | 167 | pugna Annibalis cum Carpetanis | 8 | risus Annibalis increpatur ab Asdruba / | 243 |
| uictus | 167 | pugna ad Trebiam | 27 | le Hædo | 243 |
| pictura in æde Libertatis Romæ | 87 | pugna ad Trasimenum | 33 | romani uinculis solutos armant | 63 |
| pineus rex Illyriorum | 45 | pugna Cannensis | 50 | romani uno tantum ex suis amisso duo | 65 |
| pyrgus cū magna præda à Philippo ca | 169 | pugna Asdrubalis cum Carpetanis | 69 | M. CCC Pœnorum cædunt | 65 |
| pitur | 169 | pugna duæ T. Manlij in Sardinia | 76 | romani Annibali ad urbem sedente sup / | 130 |
| pitrysa insula Magonem adiuuat | 197 | pugna duæ Scipionum ad Illiturgum | 80 | plementum in Hispaniam mittunt | 130 |
| placentia ab Annibale obsidetur | 172 | pugna Marcelli cum Annibale ad No / | 78 | rom. & Carthaginensibus quando for / | 143 |
| plator præfectus Philippi | 180 | lum | 78 | tuna belli æquata | 240 |
| plebeijs per omnes Italia ciuitates Ro / | 81 | pugna Volonum cum Hannone | 86 | roma sine curulibus magistratibus | 53 |
| manum imperium exosum | 208 | pugna Marcelli cum Hannone & Epi / | 124 | rom. uirtus non frangitur aduersis | 80 |
| pleminius per seditionem militarem mu | 208 | cide | 113 | rom. in Hispania maiore numerum Pœ / | 161 |
| tilatus | 208 | pugna Annibalis cū Cn. Fulvio ad Her | 113 | nomum cædunt quàm ipsi sint | 168 |
| pleminij crudelitas libido atque auari / | 214 | doniam | 99 | rom. in hostē iniquo ascensu tendunt | 175 |
| tia | 214 | pugna Cn. Scipionis ad Mundam & Au | 178 | rom. classis Corinthi & Sicyonis agrū | 100 |
| pleminius in catenas coniectus | 137 | ringen | 178 | uastat | 226 |
| pleuratus Illyriorum rex | 66 | pugna Syllani cum Celtiberis | 176 | rom. militum modestia & labor itineris | 175 |
| pœni Campanis delitijs eneruati | 119 | pugna cum Asdrubale ad Metaurū | 173 | continuus | 99 |
| pœnorū tres imperatores cum totidem | 181 | pugna Annibalis ad Grumentum | 152 | romanorum mil. insolentia inaudita | 232 |
| exercitibus in Hispania | 181 | pugna Annibalis ad Numistronem | 185 | salapia à Romanis recepta | 221 |
| pœni Hispania pulsī quartodecimo an / | 186 | pugna duæ Africani ad Betulam | 158 | salentina oppugnatio | 12 |
| no post bellum initum | 168 | pugna Marcelli cum Annibale cōtinuo | 230 | salentinorum desperatio & excidiū | 99 |
| polycratia uxor Arati à Philippo aspor | 168 | triduo tres deinceps | 231 | saguntum à Romanis receptum | 232 |
| tatur | 90 | pugna cū Magone in agro Insubriū | 231 | saguntini magna pecunia à Romanis do | 144 |
| polyni Syracusani concio | 171 | pugna Annibalis in Italia postrema | 161 | nati | 222 |
| pompa Iunonis reginæ | 135 | pugna Afr. iniquo loco ad Betulam | 195 | salapia à Romanis recepta | 221 |
| pompa ouationis Marcelli | 102 | pugna Lentuli & Acidini cum Celti / | 127 | salentina oppugnatio | 12 |
| pomponius Veietanus ab Hannone præ | 104 | beris | 205. 75 | saguntum à Romanis receptum | 232 |
| lio uictus capitur | 68 | pugna Annibalis cum Pœnis | 230 | salentina oppugnatio | 12 |
| pontificij maximi cōpetitores tres | 104 | pugna Afr. cum Indibili | 195 | saguntini magna pecunia à Romanis do | 144 |
| L. Posthumij cum exercitu in Gallia cla | 68 | pugna atrox cum Annibale ad Capu / | 127 | nati | 222 |
| des | 104 | am | 227 | salapia à Romanis recepta | 221 |
| posthumius Pyrgensis damnatus | 182 | pugna in qua Syphax captus | 227 | salentina oppugnatio | 12 |
| potidania & Apollonia castella Æto / | 182 | pugna cum Syphace & Asdrubale ex | 225 | saguntum à Romanis receptum | 232 |
| lia | 217 | qua duces ægre effugere | 221 | saguntini magna pecunia à Romanis do | 144 |
| precatio Africani in Africam profici / | 217 | pugna duæ Sempronij cum Anniba. | 83 | nati | 222 |
| scantis | 69 | puteoli à Romanis communiti | 192 | salapia à Romanis recepta | 221 |
| præfecti nauium à Pœnis ad Romanos | 54 | Quatuor M in foro Rom. securi per / | 157 | salentina oppugnatio | 12 |
| transfugiunt | 80 | cussi | 243 | saguntum à Romanis receptum | 232 |
| prætextati in legiones adscripti | 84 | quatuor M pondo auri prompta ex æra | 105 | saguntini magna pecunia à Romanis do | 144 |
| priuata pecunia respublica Romana ad / | 79 | rio | 105 | nati | 222 |
| ministratur | 181 | quingentæ Carth. naues à Scipione in / | 243 | salapia à Romanis recepta | 221 |
| promontorium Pulcri | 55 | censæ | 243 | salentina oppugnatio | 12 |
| prorogatur imperium omnibus qui in | 79 | quingueremis Rom. incassum oppugna / | 243 | saguntum à Romanis receptum | 232 |
| provincijs sunt | 181 | ta à tribus quadriremibus Punicis | 243 | saguntini magna pecunia à Romanis do | 144 |
| prouerbium | 181 | quinqueuiri muris turribusq; rescien / | 243 | nati | 222 |
| prusias Bythinie rex Attali regnum in / | 181 | dis | 243 | salapia à Romanis recepta | 221 |
| uadit | 181 | Recuperatores dantur à Scipione con / | 243 | salentina oppugnatio | 12 |
| P. Scipio nobiles iuuenes ad non deserē | 181 | tendentibus de cor. murali | 243 | saguntum à Romanis receptum | 232 |
| dum Italiam iuramento adigit | 181 | regnum Syphacis Masani, Jæ à Scipione | 243 | saguntini magna pecunia à Romanis do | 144 |
| P. Scipio nullo uolente imperium Hispa | 181 | | 243 | nati | 222 |

scipionum

DEC. TERTIAE

| | | | | | |
|---|-------|---|--------|---|--------|
| scipionum & exercituum in Hispania | 120 | stratagema L. Martij | 123 | triumviri templis reficiendis | ibidem |
| clades | 120 | stratagema Fabij | 160 | triumviri mensarij | 67 |
| scopas praefectus Aetolorum | 137 | stratagema Neronis | 173 | triumphus Liuij | 182 |
| scorti indicium | 131 | stratagema Scipionis | 185 | triumphus Africani | 243 |
| scriptorum uariatio | 149 | suffetes Gaditanorum à Magone cruci- | | tuditani audax eruptio | 52 |
| seditio militum ad Sucronem | 190 | fixi | 197 | tullianū locus in carcere teterrimus | 215 |
| sempronius Blaesus cum mille hominum | | suffetes sumus magistratus Pœnorū | 225 | tumultus ingens ob conspectos in urbe | |
| occisus | 44 | sulpitius fertilissimam Peloponnesi par | | Numidas | 129 |
| sempronius cos. collega consilia impe- | | tem uastans à Philippo repulsus | 168 | tumultus Ro. ob cladem Cannensem | 55 |
| dit | 20 | supplicatio quinq; dierum | 232 | turditani sub corona uenditi | 99 |
| sempronij Tuditani facinus | 52 | supplicatio triuana frequens | 178 | tunes munitus locus | 226 |
| sempronius famē Casilini qua arte suble- | | supplicatio quatruduana | 230 | | V |
| uat | 66 | supplicium de capitibus seditionis Suero- | | C. Valerij Flacci morum mutatio | 155 |
| senatus habetur de Sagunto | 9 | nensis | 193 | uarro inconsulto collega signum pugnae | |
| senatus lectus | 68 | | | proponit | 50 |
| senatusconsult. de altero consule à Capua | | Tagus fluuius | 162 | uarroni à senatu gratiae acta quod non | |
| Rom. contra Annibalē accersendo | 128 | tapfus urbs à Masanissa capta | 218 | desperauerit de republica | 57 |
| senatusconsultum de Syracusanis | 141 | tarentum à Romanis receptum | 160 | uelites in legionibus instituti | 126 |
| senatusconsultum de duodecim colonijs | | tarentini Annibalem ad amicitiam in- | | uenusinorū in reliquis Cānēses officia | 53 |
| quae militiam detrectauerant | 211 | uitant | 85 | uerba Annibalis de Fabio | 44 |
| senatusconsultum de Scipione | 213 | tarentini obsides è fuga retracti de sa- | | uerba Scipionis ad Luceium | 150 |
| senatus Campanus consilio Pacuij ser- | | xo deiciuntur | 106 | uerba Annibalis de Marcello | 158 |
| uatus | 58 | tarquinienfes lintea cōferunt in classem | | uerba Syphacis uicti ad Scipionem | 228 |
| sententia Metelli de Scipione | 214 | Scipionis | 203 | uerminae clades | 229 |
| seppius Lesius Campanus | 128 | taurea Iubellij cum Claudio Afello sin- | | uestalis flagro cesa | 183 |
| serui duo insidias Annibalis detegūt | 49 | gulare certamen | 70 | uestales stupri compertae | 54 |
| serui publice empti Romae armanur | 54 | taurinum ab Annibale captum | 21 | uestia Oppta Campana quotidie sacrifi- | |
| serui ad pileum uocati | 95 | techna Flauij Lucani in Gracchum | 111 | cat pro Romanis | 141 |
| serui adē Veste ab incēdio defendūt | 138 | telesia ab Annibale capta | 36 | uibij Peligni strenuum facinus | 109 |
| sergius & Matienus tribuni militum à | | tempestas dira Annibalem in Apennino | | uicumulas deditas Annibal diripit | 28 |
| Pleminio excarnificati | 208 | adorta | 28 | uictoria aurea in Capitolio | 46 |
| seruilius consul à populatione Africæ | | terræmotus ingens à pugnantium nemi- | | uirginum duarum crudelits cades | 92 |
| cum cede repulsus | 44 | ne sentitur | 33 | uir ex muliere factus | 82 |
| sicilia debellata | 145 | terentius Culeo pileatus sequitur Scipio | | umbri Sabiniq; milites uoluntarios dant | |
| signa & tabulas quis primus Romā in- | | nem triumphantem | 243 | Scipioni | 203 |
| uexerit | 124 | terror ingens Romanorum ob aduētum | | uno die omnia opera bellica à militibus | |
| syphax fit Romanis socius | 101 | Annibalis | 129 | Scipionis peracta | 149 |
| syphax à Carthaginensi praelio uictus in | | terror ingens Carthagine ob aduentum | | uolca obsistere Annib. conati fugātur | 16 |
| Mauros fugit | 102 | Lelij | 205 | uolsianorum ad Romanos responsum | 24 |
| syphacis Romam legatio | 152 | terror ingens in castris Philippi | 98 | uolones liberantur à Graccho | 87 |
| syphax à Romanis ad Carthaginem de- | | themistius gener Gelonis | 91 | uolucres ad terram lapsæ ob clamorem | |
| sciuit | 217 | theodori fides ac patientia | 82 | militum | 216 |
| syphax capitur | 227 | thermopylarum saltus ab Aetolis muni- | | uolūtariorum septem millia Scipionem | |
| syphax captiuus in castra adductus | 228 | tur | 186 | secuta | 203 |
| syracusani Marcellum in senatu accu- | | thesauri Proserpine à Pleminio spolia- | | uota pop. Ro. post cladem Flaminij | 35 |
| sant | 140 | ti | 208 | uox audita ex delubro Proserpine Lo- | |
| syracusani in clientela Marcelli | 141 | thrasimenus lacus ad Perusiam | 33 | cris | 213 |
| syracusani à suo milite cesti | 118 | thraso Hieronymi familiaris Romano- | | utica obsidetur à Scipione | 223 |
| syracusæ capte ac direpte | 119 | rum amicus | 82 | uxores Mandonio & Indibili redduntur | |
| socij populi qui à Romanis deficiunt | 57 | thraso insons moritur | ibidem | à Scipione | 161 |
| sopater à Philippo Carthaginēsis au- | | thurinorum defectio | 110 | | X |
| xilio missus | 234 | T. Torquatus consulatum recusat | 136 | Xenophanes legatus Philippi prae- | |
| sophonisba ueneno perit | 229 | torone à Philippo capta | 181 | rem mendacio eludit | 73 |
| sosippus uoluntarius exul | 92 | trāsfigæ Romanorū & mercenarij mi- | | | Z |
| sosis & Theodorus tyrannicidæ | 89 | lites cadunt praetores Syracusanos | 94 | Zama urbs | 235 |
| sparti ad rem nauticam usus | 40 | tres exercitus contra Cn. Scipionem | 120 | zacynthum, Oleniada, Naxum captas | |
| species hominum in cælo | 85 | tria prætoria citra Capuam | 114 | Rom. Aetolis contribuunt | 137 |
| spoletū Annibali frustra oppugnātū | 35 | triballi Illyrici | 168 | zoilus gener Hieronis | 82 |
| stagnum Mintij cruentum | 85 | trib. mil. fugātur à seditiosis militib. | 190 | | |
| statorius Numidas Romanam militiam | | tribus trigintaquatuor ærariæ factæ | 222 | | |
| docet | 102 | triumviri sacris conquirendis donisq; | | | |
| stratagema Annibalis | 27.39 | persignandis | 105 | | |

INDICIS TERTIAE
DECADIS
FINIS

SYLLABVS PRAETORVM.

CONSVLVM, CENSORVM, CAETERORVMQVE ME/

moratu dignorum, qui hac quarta continentur decade.

| PRAETORES | | | | | |
|------------------------------|----|---------------------------|-----|-----------------------------|-----|
| Q. Minutius Ruffus | | L. Aemilius Paulus | | L. Puppis | |
| L. Furius Purpurio | | M. Aemilius Lepidus | | L. Iulius | |
| Q. Fulvius Gillo | | M. Iunius Brutus | | Cn. Sulpitius | 183 |
| Cn. Sergius Plancus | 8 | L. Cornelius Mamula | | Q. Fulvius Flaccus | |
| L. Quintius Flaminius | | C. Liuius | | M. Valerius Leuinus | |
| L. Valerius Flaccus | | L. Oppius | 85 | P. Aemilius iterum | |
| L. Iulius Appulus | | M. Fulvius | | M. Ogulnius Gallus | |
| C. Bebius Pamphilus | 26 | L. Aurunculeius | | L. Caecilius Dentrix | |
| L. Cornelius Merula | | Cn. Fulvius | | C. Terentius Istra | 188 |
| M. Claudius Marcellus | | L. Aemilius | | Q. Fabius Maximus | |
| M. Portius Cato | | P. Iunius | | Q. Fabius Buteo | |
| C. Aelius | 29 | C. Antistius Labeo | 114 | T. Claudius Nero | |
| VI primum creati | | Q. Fabius Labeo | | Q. Petilius Spurius | |
| L. Manlius Volfo | | Q. Fabius Pictor | | M. Pinarius Pesca | |
| Cn. Sempronius Tuditanus | | M. Sempronius Tuditanus | | L. Duronius | 195 |
| M. Sergius Sillus | | L. Posthumius Albinus | | T. Sempronius Gracchus | |
| M. Aelius uel Heluius | | L. Plautius Hypseus | | L. Posthumius Albinus | |
| M. Minutius Ruffus | | L. Bebius Diues | 133 | P. Cornelius Mamercus | |
| L. Atilius | 38 | Q. Martius Philippus | | T. Minutius Melliculus | |
| Q. Fabius Buteo | | M. Claudius Marcellus | | C. Claudius Sufectus | |
| T. Sempronius Longus | | C. Stertinius | | A. Hostilius Mancinus | |
| Q. Minutius Thermus | | C. Catinius | | C. Menius | 201 |
| M. Atilius Glabrio | | P. Claudius Pulcher | | C. Cornelius Scipio | |
| L. Apustius Fullo | | L. Manlius Acidinus | 153 | L. Valerius Leuinus | |
| C. Lelius | 46 | Ap. Claudius Pulcher | | Q. Mutius Scauola | |
| C. Fabricius Luscinus | | Ser. Sulpitius Galba | | P. Mutius Scauola | 205 |
| Catinius Labeo | | Q. Terentius Culeo | | M. Titinius | |
| C. Manlius Volfo | | L. Terentius Messala | | C. Claudius Nero | |
| Ap. Claudius Nero | | Q. Fulvius Flaccus | | T. Fonteius Capito | 210 |
| P. Manlius Nobilior | | M. Furius Crassipes | 157 | CONSVLES | |
| C. Flaminius, uel P. Portius | | P. Menius | | Ser. Sulpitius Galba | |
| Lecca | 52 | P. Cornelius Sulla | | C. Aurelius Cotta | 8 |
| P. Cornelius Scipio | | C. Calpurnius Piso | | L. Cornelius Lentulus | |
| Cn. Cornelius Merenda | | M. Licinius Lucullus | | P. Iulius Appulus | 26 |
| Cn. Cornelius Blasius | | C. Aurelius Scaurus | | Sex. Aelius Patus | |
| Cn. Domitius Aenobarbus | | L. Quintius Crispinus | 167 | T. Quintius Flaminius | 29 |
| Sex. Digitius | | P. Cornelius Cethegus | | Cn. Cornelius Cethegus | |
| T. Iuuentius Talua | 70 | A. Posthumius Albinus | | Q. Minutius Ruffus | 38 |
| L. Cornelius Scipio | | C. Afranius Stellio | | L. Furius Purpurio | |
| M. Fulvius Nobilior | | C. Atilius Seranus | | M. Claudius Marcellus | 46 |
| C. Scribonius | | L. Posthumius Tempstanus | | L. Valerius Flaccus | |
| M. Valerius Messala | | M. Claudius Marcellinus | 173 | M. Portius Cato | 52 |
| L. Portius Licinius | | C. Decimius Flauus | | P. Cornelius Scipio Africa/ | |
| C. Flaminius | 74 | P. Sempronius Longus | | nus iterum | |
| L. Scribonius Libo | | P. Cornelius Cethegus | | T. Sempronius Longus | 71 |
| M. Fulvius Centimalus | | Q. Naeuius Matho | | L. Cornelius Merula | |
| A. Atilius Seranus | | C. Sempronius Blesus | | Q. Minutius Thermus | 74 |
| M. Bebius Pamphilus | | C. Terentius Varro | 178 | L. Quintius | |
| L. Valerius Tappus | | C. Valerius flamen dialis | | Cn. Domitius Aenobarbus | 81 |
| Q. Salonijs Sarra | 81 | Sp. Posthumius Albinus | | P. Cornelius Scipio | |
| | | P. Cornelius Sisenna | | CENSORES | |
| | | | | P. Cornelius Scipio Africa/ | |
| | | | | nus | |
| | | | | P. Aelius Patus | 28 |
| | | | | Sex. Aelius Patus | |
| | | | | C. Cornelius Cethegus | 71 |
| | | | | T. Quintius Flaminius | |
| | | | | M. Claudius Marcellus | 151 |
| | | | | M. Portius Cato | |
| | | | | L. Valerius Flaccus | 182 |
| | | | | M. Aemilius Lepidus | |
| | | | | M. Fulvius Nobilior | 206 |
| | | | | PONTIFICES | |
| | | | | MAXIMI | |
| | | | | M. Sæpronius Tuditanus | 183 |
| | | | | C. Sæuilius | 205 |
| | | | | M. Aemilius Lepidus | 206 |
| | | | | FINIS | |

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM
que quarta continentur decade.

| A | | B | |
|---|--------|--|--------|
| A Bydus Antiocho dedita | 51 | antipatriam Romani incendunt | 17 |
| abydus à Philippo capta | 13 | antiochus tempestate afflictus | 52 |
| acanthus direpta | 24 | antiochus de filio ueneno sublato susper | 83 |
| acarnania Romanis dedita | 43 | ctus | 83 |
| achæi Philippo auxilia negant | 16 | antiochus Chalcidem frustra tentat | 95 |
| achæorum concilium Romanis Sicione | | antiochus in Græciam traiecit | 94 |
| datur | 34 | antiochus ab Ætolis imperator appella | |
| achæi bellum aduersus Nabidem decer | | tus | ibidem |
| nunt | 86 | antiochus Thebas uenit | 99 |
| achæi conciliū legatis Antiochi & Æ | | antiochus amisso exercitu cum quingen | |
| tolorum coram Quintio dant | 95 | tis fugit | 105 |
| acies Antiochi | 130 | antiochi intempeste nuptiæ | 101 |
| adhortatio Catonis | 60 | antiochi castra direpta | 132 |
| ædes Larium Permarinū | 208 | antiochus Scipioni filium captum remit | |
| ædes Iouis in insula | 74 | tit | 129 |
| ædes Iunonis Matutæ | ibidem | antiochus inconsulte præsidium Lysima | |
| ædes Fauni | ibidem | chia deducit | 127 |
| ædes Fortune primigeniæ | ibidem | antiochia super Mæandrum | 144 |
| ædes Iuuentutis | 111 | apamea urbs | ibidem |
| ænus & Maronea à Philippo capta | 12 | appius à Boijs circumuentus | 7 |
| ætoli Thessaliam uastant | 31 | apustius Corrhagū, Gerrhunium, Ores | |
| ætoli reges aduersus Rom. sollicitant | 82 | sum castella capit | 10 |
| ætolorum iniurie in pop. Rom. | 98 | aquileia colonia Latina | 201 |
| ætoli Amphilochiā & Aperantiam re | | argitheia caput Athamaniæ | 139 |
| ciunt | 140 | argos Nabidi traditum | 42 |
| africanus ab Antiocho tentatur | 118 | argos libertati redditum | 70 |
| ager Trientius | 11 | aristheni oratio | 34 |
| agri militibus Africani assignati | 28 | aristhon Punico ingenio inter Pœnos | |
| alexamenus à Lacedæmonijs obtrunca | | uitur | 77 |
| tus | 91 | ariarathes in amicitiam Roman. acce | |
| alexamenus Nabim interficit | ibidem | ptus | 154 |
| ambrysus à Romanis capta | 33 | ariarathes pecunia à Romanis multa | |
| ambracia Pyrrhi olim regia Romanis | | tus | 156 |
| dedita | 143 | arpinates Romæ censentur | 154 |
| ambraciæ situs | 141 | asiatico à censoribus equus adeptus | 183 |
| ambraciæ oppugnatio | 142 | In Asiam quando primum exercitus tra | |
| amilcar Pœnus Gallorum dux in acie | | iectus | 133 |
| cæsus | 14 | assenses precibus cognatorum Rhodien | |
| aminander ad consule in castra uenit | 17 | sium periculo liberati | 121 |
| aminander oppida & castella quedam | | atalanta insula | 92 |
| in Thessalia occupat | 31 | attalus Athenas uenit | 12 |
| aminander Athamaniam recipit | 140 | attali mors & elogium | 45 |
| amphisei relicta urbe in arce conce | | attalus Cn. Manlium in bello Galatico | |
| dunt | 116 | adiuuat | 144 |
| amphise obsidio soluta | 117 | athenagoras Dardanos finibus Macedo | |
| andrus ab Atheniēsis & Romanis ca | | num fugat | 23 |
| pta | 24 | athenagoras ab apustio pugna uictus | 17 |
| angyra urbs Galatiæ | 149 | athenienses bellum socijs Attalo & Rho | |
| annibal rempublicam bene administran | | dijs aduersus Philippum suscipiunt | 12 |
| do simultates principū in se incitat | 53 | atheniensium decretum ad ignominiam | |
| annibal ab aduersa factione apud Rom. | | Philippi | 23 |
| accusatus | ibidem | athenienses literis & uerbis bellum ge | |
| annibalis ex Africa fuga | 54 | runt | 24 |
| annibalis astus in fallendis Cercinensi | | atheniensiu grauis apud Ætolos de Phi | |
| bus | ibidem | lippo querela | 18 |
| annibalis de magnis imp. iudicium | 82 | atilius Naupactum circumsidet | 109 |
| annibal Pœnos ad rebellādū sollicitat | 76 | atiliij triumphus | 133 |
| annibalis exitus | 186 | aurum & argentū à Ptolemæo missum | |
| | | Romani non accipiunt | 98 |
| | | Bacchanaliorum scelera ac flagitia, eo | |
| | | rumq; indicium | 168 |
| | | barcille cædes | 47 |
| | | bastarnarum in Dardaniā aduentus | 210 |
| | | bato ad consules in castra uenit | 17 |
| | | bebius & Philippus Thessaliam ingresi | |
| | | oppida recipiunt | 102 |
| | | bellum aduersus Nabidem decretum | 63 |
| | | belli Atheniensium cum Philip. or | 2012 |
| | | bellum aduersus Philippum inssum | 9 |
| | | bellum cum Antiocho | 97 |
| | | bellum in Gallogræcia | 144 |
| | | bendidium templum | 156 |
| | | bilistages Ilergetum regulus | 59 |
| | | bozoti Antiocho adiuncti | 99 |
| | | boetij in Romanos clandestinis cadibus | |
| | | grassantur | 48 |
| | | boij magno prælio debellati | 111 |
| | | bononia colonia Latina | 138 |
| | | brixia Cenomanorum caput | 39 |
| | | badar Hispanorum imperator captus | 53 |
| | | buxentum colonia deducta | 71 |
| | | C | |
| | | Campani Romæ censentur | 154 |
| | | carystus capta | 13 |
| | | carthaginensibus deduntur qui legatos | |
| | | eorum pulsauerant | 157 |
| | | castra Romanorum totum diem à Ligu | |
| | | ribus oppugnata | 195 |
| | | catinius prætor post uictoriā occisus | 173 |
| | | cato in Hispaniæ prouincia omnium uno | |
| | | die muros diruit | 61 |
| | | cato Hispaniam citeriorem pacat | 62 |
| | | catonis pro lege Oppia oratio | 55 |
| | | catonis elogium | 128 |
| | | cato aduersante nobilitate consul crea | |
| | | tus | ibidem |
| | | celetrum Romanis deditum | 22 |
| | | celelates & Cerdiciates dediti | 39 |
| | | celene urbs | 144 |
| | | celtiberorum maxima pars in deditio | |
| | | nem uenit | 201 |
| | | celtiberorum centū quatuor oppida de | |
| | | dita | 307 |
| | | censura Catonis | 183 |
| | | cephalenia Romanis dedita | 151 |
| | | cercinium captum Ætoli incendunt | 22 |
| | | cethegi de Hispanis uictoria | 26 |
| | | chalcis à Romanis capta & direpta | 18 |
| | | chalcis libertati reddita | 75 |
| | | chalcis Antiocho dedita | 97 |
| | | chalcis irrita Ætolorum incepto. ten | |
| | | tata | 92 |
| | | cherfonesum & aliquot oppida Phi | |
| | | lippo dedita | 12 |
| | | chios horreum Rom. Antiochi bello | 125 |
| | | cyretie ab Ætolis ui capta | 22 |
| | | clades Rhodiorum | 119 |
| | | clasis | |

INDEX

| | | | | | |
|--|-------|--|---------------------------------------|---|-----|
| elasis Romana in Cretam | 139 | equestris pugna cum Philippo ad Atal- | incendium Romæ | 93 | |
| C. Claudius Athenien. auxilio uenit | 14 | bolum | 21 | ingauni dediti | 199 |
| codrion oppidum Romanis deditum | 17 | eques seruato è periculo Philip. ipse ab | insidiæ à Gallis consuli intentæ | 150 | |
| coloniæ quedam uacationem naualis | | hoste confossus | ibidem | insula noua enata | 188 |
| militiæ usurpant | 98 | equestre præliū inter speculatores Ro- | iocus Philippi in Philippum Megalopo- | | |
| colloquiū Quintij cum Philippo | 30.40 | manos & Philippum | 19 | litanum | 103 |
| colloquium Quintij cum Nabide | 42 | equitatus Numidarum descriptio | 81 | isiondenses obsidione exempti | 145 |
| colloquiū aliud Quintij cum Nabide | 66 | erectria à Quintio capta | 32 | L | |
| colloquium Annibalis cum Scipione | 82 | ergania dedita | 207 | Lacedæmon à Romanis oppugnata | 69 |
| comum à Romanis captum | 50 | erixa capta | 144 | lacedæmonij Achæis adiuncti | 92 |
| concio Attilij ad milites | 104 | eruptio memorabilis è castris in Ligu- | | lacedæmon in Achæorum potestatem ue- | |
| concio Cn. Manlij ad milites | 146 | res | 199 | nit | 153 |
| consul ueneficio uxoris sublatus | 203 | eruptio memorabilis Romanorū è Con- | | laconum motus | 152 |
| consultatio Antiochi de bello aduersus | | trebia | 201 | lamie obsidio soluitur | 107 |
| Romanos | 84 | euboca à Romanis recepta | 106 | lamia expugnata | 116 |
| contentio de exercitibus Hispanien. | 181 | eumenes ad sua tuenda reuertitur | 121 | larissa Cremastæ à Romanis capta | 25 |
| copiæ ab Ant. in Græciam traiecta | 44 | eumeni quæ pars Asiæ à Romanis da- | | larissæ obsidio soluta | 101 |
| corinthus Achæis reddita | 73 | ta | 137 | laurca in puppi enata | 27 |
| corinthus oppugnatur | 36 | eurylochi Magnetarchæ fuga | 89 | legatio Masaniissæ & Carthagenensium | |
| corolamus Boiorum regulus | 50 | exercitus Romanorum duo simul ab Hi- | | ad Romanos | 77 |
| cranon Antiocho dedita | 101 | spanis fusi | 177 | legatio Ant. ad Quintium reiecta | 75 |
| cratonem colonia deducta | 71 | exitus Annibalis | 186 | legatio irrita Philippi de pace | 42 |
| culca & Lusino bellū in Hispania con- | | exitus eodē tempore trium clarissimo- | | legatio Romanorum in Africam | 10 |
| citant | 45 | rum imperatorum | ibidem | legati Romanorum apud Ætolos ora- | |
| cumanis publice Latine loqui permis- | | F | | tio | 19 |
| sum | 205 | Felsina urbs | 50 | legati Macedonum apud Ætolos in Ro- | |
| D | | foedus cum Antipatro | 137 | manos inuestio | 17 |
| Daculista à Romanis capta | 33 | formiani Romæ censentur | 154 | legati Macedonum de pace | 46 |
| dardanum deditum | 118 | frumentarij ob annonam compressam | | legatio Attali | 24 |
| decretum Gracchi tribuni militum de | | multati | 154 | legatio Romanorum ad Antiochum Ly- | |
| P. Scipione | 162 | fuluij Flacci ambitio | 181 | simachiæ | 51 |
| decretum Gracchi de L. Scipione. ibid. | | fuluius accusatur ambitio on | 158 | legatio Ætolorum ad Antiochum | 108 |
| dedala Rhodij obsidione exemerūt | 123 | fundani Romæ censentur | 154 | legatio Eleorum ad Antiochum | 99 |
| demetrius libertati reddita à Rom. | 73 | G | | legationes Philippi & Ptolemæi ad Ro- | |
| demetrius Philippi filius obses datus | 48 | Gaditanis remissum ne præfectus ad | | manos | 98 |
| demetrius obses Philippo redditur | 111 | cos mitteretur | 27 | legationes Carthagenensium & Masa- | |
| demetrius exitus | 198 | gallorum in Asiam profectio | 145 | nissæ | 98 |
| demetrius Argiui interitus | 64 | galli matris magnæ Romanis uictori- | | legati decē ad res Asiæ cōponendas | 13 |
| democritus captus | 107 | am prædicunt | 147 | legatio Ptolemæi | 115 |
| democriti ferox dictum | 90 | gallogræci aduentu Romanorū in mon- | | legatio Antiochi irrita de pace | 128 |
| dictum minax Philippi | 175 | tes se recipiunt | 147 | legationes ciuitatum Asiæ ad Manlium | |
| diocles Demetriadem occupat | 90 | gallorum castra capta | 151 | cum coronis aureis | 154 |
| disceptatio Philippi coram legatis Ro- | | gallorum alia castra capta | 210 | legati in Macedoniam ad controuersias | |
| manorum | 174 | gaulotus Gallogræcorum regulus | 149 | disceptandas | 174 |
| dolopes à Philippo ad Ætolos defici- | | genua urbs | 39 | legatio Celtiberorum | 207 |
| unt | 140 | gytheum oppugnatum | 87 | libri Numæ in comicio iussu senatuscon- | |
| E | | glabriori dies dicta | 138 | sulti cremati | 200 |
| Eclipsis solis | 116 | gomphi Aminandro dediti | 31 | licinius Tegula poeta | 11 |
| edictum de frequentia senatus | 98 | gordium emporium | 147 | ligures à castris Romanorum cum ma- | |
| elatia à Romanis capta | 37 | græciæ compedes | 42 | gna cede repulsi | 111 |
| elephanti quando primum in acie Ro- | | H | | lisimachia ab Antiocho instaurata | 51 |
| manorum | 20 | Heraclea capta diripitur | 107 | liternum colonia deducta | 71 |
| eleus deditus | 118 | hyampolis à Romanis capta | 3 | ludi funebres Leuini | 26 |
| eleusin à Philippo oppugnatus à Ro- | | hilerus rex captus | 80 | ludi magni uoti | 97 |
| manis defenditur | 16 | hispani ob adempta arma sibi mortem | | ludi Taurilia | 173 |
| emporia Greca in Hispania urbs | 58 | consciscunt | 61 | lunæ portus | 59 |
| emporia regio in Africa | 77 | I | | lusitani Romanos prælio uincunt | 133 |
| enesidemus mauult interfici quàm præ- | | Ieiunium institutum | 111 | M | |
| sidio decedere | 13 | ilion Macedonia oppidum à Romanis | | Macedonum lustratio | 190 |
| ephesus Romanis dedita | 37 | in captum | 17 | macris insula | 125 |
| equestre prælium Athenagoræ cum Ro- | | ilion in Asia L. Scipio uenit | 129 | meander fluuius | 144 |
| manis | 20 | iluates dediti | 39 | magnesia utraq; Romanis dedita | 132 |
| | | | | malloea | |

D E C. Q V A R T A E

| | | | | | |
|--|----------|---|--------|---|-----|
| malloea Aetolis dedita | 22 | obsessum | 121 | cho capta | 125 |
| martius à Liguribus circumuentus | 173 | perga Romanis dedita | 154 | prusias in romanorum partibus | 124 |
| masanissa cuius regum par | 124 | perseis in Paonia à Philippo cōdita | 187 | prusias domum Annibalis militibus cir- | |
| medeon ab Antiocho occupatur | 102 | persei fraus & insidia in Demetrium | | cundat | 186 |
| megalefia prima | 111 | philippo indicantur | 209 | pteleum urbs | 94 |
| messenij iussu Quintij obsidione Achæo | | phaleria à Romanis incensa | 32 | ptolomei Romam legatio | 9 |
| rum liberati | 109 | phaneas legatus de pace apud Quinti- | | pugna cum Gallis | 14 |
| metropolis & Piera Romanis dedita | 32 | um | 108 | pugna Catonis cum Hispanis | 60 |
| minio Antiochi in respondendo legatis | | phaneas & Damocles Aetolorum de pa- | | pugna Cornelij cum Insubribus | 39 |
| Romanorum uicarius | 83 | ce legati ad consules | 142 | pugna Marcelli cum Insubribus | 59 |
| minutio consuli quindecim oppida Ligu- | | phaselidis situs | 123 | pugna Valerij Flacci ad Litanam cum | |
| rum dedita | 39 | pharsalus dedita | 101 | Boijs | 62 |
| myonesi descriptio | 125 | phere Antiocho dedita | ibidem | pugna Valerij Flacci cum Insubribus & | |
| moages Cybiratarum tyrannus | 144 | philippi de Aetolis ad Phacadum uictor- | | Boijs ad Mediolanum | 71 |
| mutina colonia deducta | 187 | ria | 23 | pugna Sempronij consulis cum Boijs | 72 |
| N | | | | | |
| Nabis à Philippo ad Romanos desci- | | philippus sepulchrorum ac templorum | | pugna Rhodiorū cum Macedonibus | 44 |
| uit | 43 | demolitor | 16 | pugna Romanorū & Lusitanorum | 78 |
| nabidis crudelitas | 65 | philippus Athenienses intra moenia cum | | pugna Romanorum & Boiorum | 79 |
| nabis Gythcum oppugnat | 86 | cede compellit | 15 | pugna Romanorum & Antiochi | 165 |
| nauale praelium Rhodiorum cum prae- | | philippus fauces ad Antigoniam occu- | | pugna cum Lycijs | 121 |
| fis Antiochi | 113 | pat | 28 | pugna subterranea | 142 |
| naualis pugna ad Myonesum | 126 | philippus Thessaliam uastat | 31 | pugna ingens ad Magnesium | 131 |
| naupacti obsidio soluta | 110 | philippus à Romanis profligatus quinq; | | pugna Romanorum cum Lusitanis duce | |
| nicander à Philippo captus | 109 | millia passuum sine respectu fugit | 31 | L. Aemilio Paulo | 156 |
| notium oppidum | 125 | philippus Dardanos pugna uincit | 44 | pugna tumultuaria cum Thracibus prae- | |
| numida Romanorum exercitum à Ligu- | | philippus Athamania potitur | 103 | donibus | 156 |
| ribus penè circumuentum seruant | 81 | philippus exercitum Romanorum comi- | | pugna Fuluij cum Celtiberis | 200 |
| O | | | | | |
| oeta mons | 103 | ter in regno suo accipit | 117 | pugna cum Corsis | 201 |
| olympi montis oppugnatio | 148 | philippus ab Athamanibus fugatus | 140 | pugna acris cum Hispanis | 177 |
| oppia lex abrogata | 58 | philippus Aemum ascendit | 197 | pugna cum Celtiberis | 173 |
| opuntiorum seditio | 39 | philippi in Thracas expeditio | 187 | pugna atrox cum Celtiberis duce Ful- | |
| oratio Annibalis ab Antiocho senten- | | philippi mors | 209 | uio | 104 |
| tiam de bello rogati | 99 | philocles Philippi praefectus Argos oc- | | puteoli colonia | 71 |
| oratio Eumenis apud senatum | 135 | cupat | 37 | Q | |
| oratio Rhodiorum ad senatum | 136 | philopœmenis solertia in ducendo agmi- | | T. Quintius ex quaestura consul creatus | 32 |
| oratio Persei accusatoria | 191 | ne locisq; capiendis | 87 | | |
| oratio Demetrii apologetica | 192 | philopœmen castra Laconum nocte in- | | T. Quintio prorogatum in Macedonia | 38 |
| oratio Philippi ad filios | 190 | cendio absunt | ibidem | imperium | |
| oratio Furij & Aemilij accusatoria | 158 | philopœmen nauali praelio à Laconibus | | T. Quintius ludis Nemeis libertatem | |
| oratio Manlij apologetica | ibidem | uictus | ibidem | omnibus Graecis dat | 70 |
| oratio Nasicae | 164 | philopœmenis de Nabide uictoria | 88 | T. Quintius Nemeis ludis praefectus | 70 |
| oratio consulis de Bacchanalibus | 170 | philopœmenis exitus | 185 | L. Quintius magno certamine consula- | |
| oratio Lycortae | 179 | phoea dedita inuito pratore diripi- | | tum adipiscitur | 81 |
| oratio Philippi ad legatos | 176 | tur | 127 | L. Quintius senatu motus | 128 |
| oratio Metelli | 206 | pisas colonia Latina deducta | 205 | L. Quintij crudelitas | 183 |
| oraculum Apollinis ad Harpasum | 144 | pisae obsidione Ligurum liberatae | 78 | R | |
| oreum Romani & Attalus capiunt | 25 | pisistrati supplicium | 47 | Responsum Democriti Aetoli | 19 |
| oriontis uxoris facinus | 149 | placentiae excidium | 10 | responsum Scipionis ad legatum An- | |
| orondeis ducenta talenta imperata | 147 | pleminij sacrilegi exitus | 71 | tiochi | 128 |
| ouatio Heluij | 59 | pleuratus ad consulem in castra uenit | 17 | responsum Africani ad legatum Antio- | |
| P | | | | | |
| Pacis cum Philippo leges | 48 | pluuu per biduum sanguinem | 184 | chi | 132 |
| pacis cum Antiocho conditiones | 143 | pluuia per sex menses nulla | 199 | rhage urbs | 32 |
| pax cum Liguribus | 201 | polycratia uxor Arati ablata à Philip- | | rhodiorum ad Antiochum denuntiatio | |
| panetolicum concilium & legationes | | po | 35 | magnifica | 44 |
| in eo audite | 17, & 89 | polyxenide fraus in Pausistratum | 118 | rhoda castellum | 58 |
| panopea à Romanis capta | 33 | poris cum uxore & liberis seipfos in- | | rhodijs quae pars Asiae à Romanis da- | |
| parma colonia deducta | 187 | terimunt ne in Philippi manus ueni- | | ta | 157 |
| pelium à Romanis ui captum | 22 | ant | 189 | rhæteum deditum | 118 |
| pergamum caput regni Asiae à Seleuco | | posthumius consul secreta Bachantium | | rogatio Petilia | 163 |
| | | inuestigat | 168 | romani in Asiam traiciunt | 128 |
| | | premia Feceniae Hispanae | 172 | romani & Rhodienfes Eumeni in auxi- | |
| | | prienae cum aliquot oppidis ab Antio- | | lium ueniant | 121 |

INDEX DEC. QVARTAE

| | | | | | |
|---|--------|--------------------------------------|----------|--|-----|
| S | | stratagema Catonis aliud | 62 | triumphus Heluio negatus | 59 |
| Sacerdotes stipendiū pendere coacti | 52 | stratagema Fuluij | 200 | triumphus Nasicæ de Boijs | 112 |
| salernum colonia | 71 | supplicatio quinq; dierum | 46 | triumphus naualis Æmylij regilli | 138 |
| sane à Romanis expugnata | 152 | supplicatio quatruiduana | 39 | triumphus Asiatici | 138 |
| sangarius fluuius | 147 | supplicatio triduana terræmotus cau/ | | triumphi duo deinceps | 128 |
| sardeis Romanis deditæ | 132 | sa | 74, & 95 | triumphus Fuluij | 167 |
| saturnia colonia deducta | 187 | supplicationes due ternorū dierum | 70 | triumphus Manlij | 167 |
| sciathus & Peparethus à Philippo di/ | | T | | triumphus Pauli ex Liguribus | 201 |
| ruta | 17 | Tabæ Romanis deditæ | 144 | triumphus nullo bello gesto | 205 |
| scipionis Nasicæ repulsa | 81 | tarentini equitum genus | 88 | triumviri epulones primum facti | 52 |
| scipio Africanus legatum se fratri pro/ | | tempestas dira | 210 | tuditani in Hispania clades | 46 |
| fessus ut Græcia ei prouincia daretur | | tempa colonia | 71 | V | |
| effecit | 113 | tetraphylia urbs Athamania | 75 | Valerij tribuni plebis contra legem Op | |
| scipionis filius captus | 128 | thaumasti urbs | 27 | pam oratio | 56 |
| scipio salius erat | ibidem | thebæ Romanis deditæ | 122 | uelitum armatura | 148 |
| scipio princeps senatus | 151 | theoxenæ facinus | 189 | uergium castrum | 62 |
| scipioni dies dicta | 161 | thermopylarum saltus Græciam diui/ | | uermine legatio | 11 |
| scomma Philippi in Phancam | 41 | dit | 163 | uer sacrum quod | 71 |
| scotussa dedita | 101 | theudoria urbs | 139 | uibo colonia | 95 |
| seleucus Phocæam, Cymam, & Eleam | | thoantis consilium de Annibale | 95 | uouendi formula | 97 |
| capit | 119 | thurru regulus | 207 | uulturnum colonia | 71 |
| seleucus fines Eumenis inuadit | 121 | tyathira Romanis dedita | 132 | Z | |
| senatoria loca in spectaculis à populo se | | tyberis crebra inundatio | 151 | Zacynthus Romanis tradita | 169 |
| creta | 74 | toletum captum | 85 | zenonis clades | 140 |
| S. Sulpitij consulis oratio | 8 | tricca urbs | 71 | zensippi fuga | 47 |
| seruorum coniuratio in Hetruria | 50 | triumphus Quintij | 73 | zensis legatio de pace | 132 |
| sestos dedita | 118 | triumphus Catonis | 71 | INDICIS QVARTAE | |
| sipontum colonia | 71 | triumphus Minutij de Liguribus | 46 | DECADIS | |
| soli urbs Ciliciæ | 138 | triumphus Furij de Gallis | 26 | FINIS | |
| statua aurata in Italia prima | 201 | triumphus Cethegi de Insubribus | 45 | | |
| stratagema Catonis | 60 | triumphus Marcelli de Insubribus | 50 | | |

SYLLABVS CONSV-

LVM PRAETORVM QVE QVI QVINTAE

decadis quinq; libris continentur.

CONSVLES

| | | | |
|-------------------------------|----|----------------------------|--|
| C. Claudius Pulcher | | C. Mummius | |
| T. Sempronius Gracchus | 7 | Cn. Cornelius Scipio | |
| Cn. Cornelius Scipio Hispalus | | C. Valerius Leuinus | |
| Q. Petilius Spurius | 10 | M. Popilius Lanās | |
| M. Valerius Leuinus suffectus | | P. Licinius Crassus | |
| Q. Mutius Scauola | | M. Cornelius Scipio | |
| M. Aemilius Lepidus | 12 | L. Papyrius Maso | |
| Sp. Posthumus | | M. Aburius | |
| P. Mutius Scauola | | L. Aquilius Gallus | |
| L. Posthumus Albinus | | M. Atilius | |
| M. Popilius Lanās | 16 | Cn. Seruilius Cepio | |
| C. Popilius Lanās | | P. Furius Philus | |
| P. Aelius Ligus | 19 | L. Claudius | |
| P. Licinius Crassus | | L. Cornelius Scipio | |
| C. Cassius Longinus | 26 | Cn. Fabius Buteo | |
| A. Hostilius Mancinus | | M. Matienus | |
| C. Atilius Seranus | 44 | C. Cicereius | |
| Q. Marcius Philippus | | M. Furius Crassipes iterum | |
| Q. Seruilius Cepio | 46 | A. Atilius Seranus iterum | |
| L. Aemilius Paulus | | C. Cluuius Saxula iterum | |
| C. Licinius Crassus | 58 | C. Licinius Crassus | |
| Q. Aelius Pætus | | M. Iunius Poenus | |
| M. Iunius Poenus | 76 | Sp. Lucretius | |
| M. Claudius Marcellus | | Sp. Cluuius | |
| C. Sulpitius Gallus | 90 | Cn. Sicinius | |

PRAETORES

| | | | |
|-------------------------|--|---------------------|--|
| P. Aelius Tubero iterum | | C. Sulpitius Galba | |
| C. Quintius Flaminius | | L. Furius Philus | |
| C. Numisius | | L. Canulcius Diues | |
| | | C. Lucretius Gallus | |
| | | C. Caninius Rebilus | |

| | |
|-------------------------------|----|
| L. Iunius Annalis | 26 |
| L. Hortensius | |
| 7 Q. Menius | |
| M. Recius | 44 |
| C. Decimius | |
| M. Claudius Marcellus | |
| M. Sulpitius Gallus | |
| C. Marcius Figulus | |
| 10 Sergius Cornelius Lentulus | |
| P. Fonteius Capito | 46 |
| Cn. Babius Pamphilus | |
| L. Anicius Gallus | |
| Cn. Octavius | |
| 13 P. Fonteius Balbus | |
| M. Ebutius Helua | |
| C. Papyrius Carbo | 58 |
| Q. Cassius | |
| M. Iuuentius Talua | |
| Tib. Claudius Nero | |
| 16 Cn. Fuluius | |
| C. Licinius Nerva | |
| A. Manlius Torquatus | 76 |
| L. Iulius | |
| L. Apuleius Saturninus | |
| A. Licinius Nerva | |
| P. Rutilius Calus | |
| P. Quintilius Varus | |
| M. Fonteius | 90 |

FINIS

CC 2

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM
que quinte decadis quinq; libris
continentur.

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM
que quinte decadis quinq; libris
continentur.

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM
que quinte decadis quinq; libris
continentur.

INDEX DEC. QVINTAE

| | | | | | |
|--|----------|---|----|---------------------------------------|--------|
| oratio Marcij | 30 | M. Popilius causam dicit | 24 | scultenna fluius | 9 |
| oratio Persei responsua | 31 | praelium Romanorum & Celtibero / | | senatusconsultum de bello Macedoni / | |
| oratio militaris Sp. Ligustini | 28 | rum | 15 | co | 27 |
| oratio M. Seruiliij | 86 | praetores damnati | 43 | senatus Ligustino Centurioni gratias | |
| oratio Pauli | 89, & 59 | prodigium uictoriam portendens | 23 | agit | 29 |
| oratio Rhodij legati | 70 | profectio consulum ad bellum Macedo / | | septuaginta oppida Epiri direpta | 85 |
| oroandis Cretenfis perfidia | 72 | nicum | 34 | sycurium oppidum | 37 |
| P | | pteleum à Romanis dirutum | 19 | sociales naues | ibidem |
| Patauinorum seditio | 15 | pugna Romanorum & Histrorum | 8 | stratum uocatus Perseus excluditur | 50 |
| paulus Græciam peragrat | 82 | pugna Romanorum & Ligurum | 9 | supplicatio quinq; dierum | 7 |
| PELLA regia | 70 | pugna diu anceps Ligurum & Roma / | | T | |
| persei mores | 12 | norum | 19 | Thebæ à Romanis receptæ | 40 |
| perseus Dolopas subigit | 13 | pugna leuis armaturæ | 17 | theffali omnia quæ Romani uolunt de / | |
| perseus Delphos adit | ibidem | R | | cernunt | 30 |
| perseus Achaeorum societatem am / | | Rammius à Perseo de ueneficio sollicita | | tres soles | 13 |
| bit | ibidem | tur | 22 | tribuni consulibus minantur | 24 |
| perseus equestri praelio uictor pacem pe | | reges populo Romano fauentes | 26 | tripolis Perseo dedita | 30 |
| tit | 40 | responsum aruspicum | 27 | triumphus C. Claudij | 10 |
| perseus equestri praelio uictus | 42 | responsum Rhodiorum ad legatos Per / | | triumphi duo continui ex Hispania | 7 |
| perseus frumentatoribus oppressis præ / | | sei | 23 | triumphus in monte Albano | 24 |
| sidium eorum oppugnat | 41 | rhodij quadraginta nauium classem pro | | triumphus Anicij | 90 |
| perseus Antiochum & Eumenem ten / | | Romanis parant | 33 | tumultus Romæ | 6 |
| tat | 60 | rhodiorum imperium diminutum | 81 | V | |
| persei trepidatio | 53 | rogatio de bello Persei | 27 | Visenda per Græciam | 82 |
| persei auaritia | 61 | romanorum ueterum bella gerendi mo / | | uscana Perseo dedita | 49 |
| persei fuga | 69 | dus | 24 | utilis quàm honesti potior cura | 34 |
| perseus Samothraciam confugit | 70 | rutilius trib. censoribus diem dicit | 48 | | |
| perseus deditus | 73 | S | | | |
| pestilentia | 13 | Sangualis auis | 9 | INDICIS QVINTAE | |
| phalanna urbs | 36 | sardinia recepta | 11 | DECADIS | |
| M. Popilius in deditos Ligures seuit | 19 | scodra dedita | 64 | FINIS | |

A D L E C T O R E M

SI FORTE cupis nosse, quantum quoque loco desit in his quinque recens repertis libris, scito archetypum uniuersum quaternionibus trigintaquatuor constare, quorum singuli folia octo habuerant. Vnius folij modum intelliges ex primi libri duobus deinceps fragmentis, quorum alterius DEDUXIT initium est, alterius MORE: nam ea singulis folijs continentur. Ex eo quaternionum numero primus periit. Proximi duo extant integri. Ex quarto & quinto supra memorata fragmenta duntaxat supersunt. Sextus & alij deinceps usque quintumdecimum extant integri. Decimusquintus & tres proxime sequentes interciderunt. Sex ordine proximi habentur integri. Ex uigesimoquinto quaternione perierunt duo extrema, item duo media folia: ex sequenti quatuor media: ex uigesimo septimo duo media: ex sequenti unicum, quo quartus liber clausus fuerat: atque tot folijs liber is diminutus est. Reliqui sex quintum librum continentes integri sunt, praeter trigessimum duobus extremis folijs, & ultimum primo duntaxat, mutilos, Nam omnium posterum uacauerat.

CHRONOLOGIA SYVE

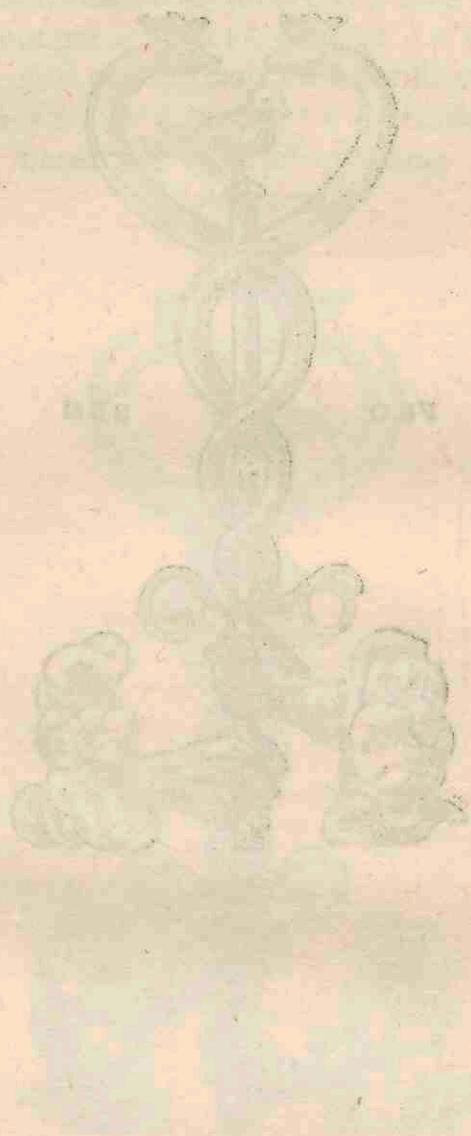
ALPHABETICALLY ARRANGED IN CHRONOLOGICAL ORDER

THE NAMES OF THE SEVERAL STATES OF EUROPE

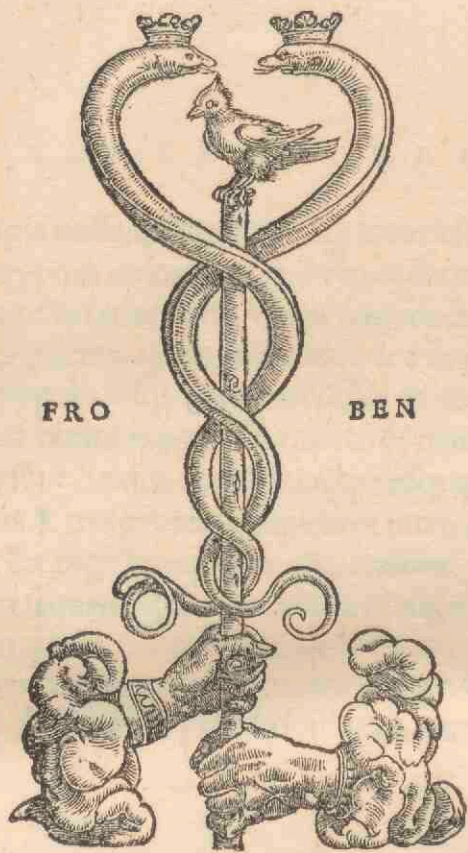
AND OF THE SEVERAL ISLANDS OF THE WEST INDIES

AND OF THE SEVERAL KINGDOMS OF AFRICA

AND OF THE SEVERAL PROVINCES OF ASIA



BY JOHN HENRY WATSON, ESQ. OF THE BARR



CHRONOLOGIA SIVE

TEMPORVM SVPPVTATIO IN OMNEIS T.

Liuij Decadas, multa diligentius expendens, quæ superio/
res fugerant, per HENRICVM GLAREANVM
Heluetium, poetam laureatum, publicum in ce/
lebri FRIBV RGENSIVM Academia
honestissimarum disciplinarum
professorem.



BASILEAE EX OFFICINA FROBENIANA
Anno M. D. XXXI. Mense Martio.

REVERENDISSIMO IN

CHRISTO PATRI, AC ILLVSTRI PRINCIPI, DOMINO

BALTHASARI Episcopo Cōstantiē. &c. Cæs. Ma. Vicecancellario,

Meccenati suo sūmopere colendo, Henricus Glareanus P. L.

S. D.



V M passim uiderem, ornatissime Præsul, hoc sæculo certari inter doctos pulchro mehercle certamine, ut in sua quisq; arte suos iuuisse authores uideri possit, dum alius nō intellecta prius discutit, alius ex uetustioribus codicibus loca, temporū iniuria deprauata emendat: uisus sum mihi iure reprehendendus, si nihil ipse pro mea quantulacunq; portione conferrem. Itaq; cum in celebri Friburgensium Academia publice T. Liuij Decadas his annis prælegissem, inueniremq; tot mendis deprauatum authorem, cœpi mecum ipse cogitare, quo pacto aliqua ex parte pro uirili succurrerem. Conatus itaq; sum, eximiorum uirorum ante nos exemplo, scribere in eundem annotationes. Verum cum res in immensum cresceret (plures enim nūc loci quàm mille mihi annotati sunt, nec dum tamen finis) & Frobenius Liuij æditionē cum Quinq; libris recēs inuentis properaret, nec erat nūc illas ædendi tempus, ut tamen aliquid lucis etiā nostra opera tali accederet authori, curauī ut temporum ratio per Reges, coss. reliquosq; magistratus ad eam usq; ætatē constaret, quatenus uixit Liuius. Sanē ea apud ueteres nemini non erant nota, opinor, quēadmodum hodie, ac haud dubie etiam tum, Fastorum dies: apud nos uero adeo deplorata res uisa est, ut multi de ea ne cogitarint quidē, magnos alioqui authores emendantes: donec Cassiodori Catalogus de coss. Romanis, opera Ioannis Coclæi, insignis nostra ætate Theologi, ac olim in Mathematicis præceptoris nostri, in lucem uenit. Tum Gregorius Haloander, uir magna, meo iudicio, industria, Iustiniani Cæsaris Codicem emendans, Cassiodori corruptum exemplar multis in locis restituit, plurimaq; ex alijs authoribus recte emendauit. Idem ego in prioribus annis annisus, qui Liuiana continētur historia, nec cū hoc, nec cum illo ubiq; cōsentiens, quēadmodum nec inter ipsos ubiq; conuenit. Porro quot locis dissentiā, & quibus authoribus fultus, lector eruditus legendo facile uidebit. Spero aut fore, ut optimus quisq; cōfessurus sit, me nec temere, nec sine fructu lectorum, hanc post illos suscepisse prouinciā. Simpliciter autē authorum loca ostendo lectori, relinquens illū suo iudicio, nec omnia quæ poterā odiose inculcans, nec ubiq; illic tædium euitans, hic ostentationem. Sed hæc obiter de causa, quæ nos ad hoc negocium scribendum compulerit, diximus. Nam de utilitate huius supputationis, & quare unūquodq; ita instituerimus, multa nobis essent dicenda, quæ in aliud tempus differemus. Circumspicienti autem mihi cui hos nostros potissimum dedicarem labores, occurrebat in primis amplitudo ac magnificentia tua, quæ tot beneficijs me sibi deuinxit, ita de me est merita, ut nihil non illi debere existimem. Non parum autem deterrebat muneris huius exiguitas ac uilitas, uerum rursus animū dabat humanitas tua, non nunc primum mihi, sed multis antē annis in aula Clementissimi Pientissimiq; Cæsaris Max. Amyliani cognita, qua fretus ego ausus sum magnificentia tuæ hanc nostram offerre operam, ut saltem animi grati specimen darem. Maiora & me debere, & amplitudinem tuam decere, certo scio: sed in eo fastigio DEVS Opt. Max. te collocauit, ut animum beneuolum ac gratum non minus uelis q̃ relatum gratiam. Accipe igitur hæc nostra qualiacunq; sunt, certe quæ officiosæ mentis erga bene merentem monumenta dici queant, & me inter clientes tuos numerare non dedigneris. Vale Clementissime Princeps. Friburgi Brisgoiæ. Anno ab orbe redempto, M. D. XXXI.



HRONOLOGIA, siue Temporum supputatio, ex optimis quibusq; authoribus in omnes T. Liuſj Decadas, ab septima Olympiade ad ducentessimam usq; hoc est, ab urbe condita ad sextum Tyberij Cæsaris annum, continens primum Romanos Reges, deinde Coss. Decemuiros, Tribunos mil. cōsulari potestate. Deniq; Cæsares illos, quorum res gestæ ab eodem descriptæ sunt authore, per HENRICVM GLAREANVM P. L. in inclyto Friburgensium Gymnasio professorem publicum.

REGES ROMANI.

Olympiades

| Olympiadum anni | Anni ab urbe cōdita | Anni Regū Romanorum |
|-----------------|---------------------|---------------------|
| 7 | 1 | 1 |
| | 2 | 2 |
| | 3 | 3 |
| | 4 | 4 |
| 8 | 5 | 5 |
| | 6 | 6 |
| | 7 | 7 |
| | 8 | 8 |
| 9 | 9 | 9 |
| | 10 | 10 |
| | 11 | 11 |
| | 12 | 12 |
| 10 | 13 | 13 |
| | 14 | 14 |
| | 15 | 15 |
| | 16 | 16 |
| 11 | 17 | 17 |
| | 18 | 18 |
| | 19 | 19 |
| | 20 | 20 |
| 12 | 21 | 21 |
| | 22 | 22 |
| | 23 | 23 |
| | 24 | 24 |
| 13 | 25 | 25 |
| | 26 | 26 |
| | 27 | 27 |
| | 28 | 28 |
| 14 | 29 | 29 |
| | 30 | 30 |
| | 31 | 31 |
| | 32 | 32 |
| 15 | 33 | 33 |
| | 34 | 34 |

ROMVLVS I. Romanorum rex, qui rexit annis 37.

Hoc anno Gellius apud Dionysium Halicarnasleum ait raptas Sabinas.

Victis aut ab Romulo Antennatibus, Ceninēsibus ac Crustumis, Tati

Sabinorum rex Urbem, capta primum per proditiōē arce, inuasit, Tribus

autem annis bello cum Romanis gesto, tandemq; pace facta, per quin

postea annos cum Romulo Imperium Romæ tenuit.

| Olym
piades | An.ab
ur.cō. | Anni
Ro. Re. |
|----------------|-----------------|-----------------|
|----------------|-----------------|-----------------|

| | | | | |
|----|---|----|----|---|
| 16 | 3 | 35 | 35 | |
| | 4 | 36 | 36 | |
| | 1 | 37 | 37 | |
| | 2 | 38 | 1 | Interregnum unius anni. |
| 17 | 3 | 39 | 1 | NUMA POMPILIUS II. Romanorum Rex. Annis 43. |
| | 4 | 40 | 2 | |
| | 1 | 41 | 3 | |
| | 2 | 42 | 4 | |
| 18 | 3 | 43 | 5 | Hoc anno Croto urbs condita. Dionys. Halicarnass. li. 2. initio, de Numa Pompilio |
| | 4 | 44 | 6 | |
| | 1 | 45 | 7 | |
| | 2 | 46 | 8 | |
| 19 | 3 | 47 | 9 | |
| | 4 | 48 | 10 | |
| | 1 | 49 | 11 | |
| | 2 | 50 | 12 | |
| 20 | 3 | 51 | 13 | |
| | 4 | 52 | 14 | |
| | 1 | 53 | 15 | |
| | 2 | 54 | 16 | |
| 21 | 3 | 55 | 17 | |
| | 4 | 56 | 18 | |
| | 1 | 57 | 19 | |
| | 2 | 58 | 20 | |
| 22 | 3 | 59 | 21 | |
| | 4 | 60 | 22 | |
| | 1 | 61 | 23 | |
| | 2 | 62 | 24 | |
| 23 | 3 | 63 | 25 | |
| | 4 | 64 | 26 | |
| | 1 | 65 | 27 | |
| | 2 | 66 | 28 | |
| 24 | 3 | 67 | 29 | |
| | 4 | 68 | 30 | |
| | 1 | 69 | 31 | |
| | 2 | 70 | 32 | |
| 25 | 3 | 71 | 33 | |
| | 4 | 72 | 34 | |
| | 1 | 73 | 35 | |
| | 2 | 74 | 36 | |
| | 3 | 75 | 37 | |
| | 4 | 76 | 38 | |

Olym
piades

16

| An.ab
ur.cō. | An.Re.
Rom. |
|-----------------|----------------|
| 1 | 77 |
| 2 | 78 |
| 3 | 79 |
| 4 | 80 |

17

| | |
|---|----|
| 1 | 81 |
| 2 | 82 |
| 3 | 83 |
| 4 | 84 |

TVLLVS HOSTILIVS III. Romanorum Rex ann. 32.

18

| | |
|---|----|
| 1 | 85 |
| 2 | 86 |
| 3 | 87 |
| 4 | 88 |

19

| | |
|---|----|
| 1 | 89 |
| 2 | 90 |
| 3 | 91 |
| 4 | 92 |

20

| | |
|---|----|
| 1 | 93 |
| 2 | 94 |
| 3 | 95 |
| 4 | 96 |

21

| | |
|---|-----|
| 1 | 97 |
| 2 | 98 |
| 3 | 99 |
| 4 | 100 |

22

| | |
|---|-----|
| 1 | 101 |
| 2 | 102 |
| 3 | 103 |
| 4 | 104 |

23

| | |
|---|-----|
| 1 | 105 |
| 2 | 106 |
| 3 | 107 |
| 4 | 108 |

24

| | |
|---|-----|
| 1 | 109 |
| 2 | 110 |
| 3 | 111 |
| 4 | 112 |

25

| | |
|---|-----|
| 1 | 113 |
| 2 | 114 |
| 3 | 115 |
| 4 | 116 |

ANCVS MARTIVS III. Romanorum Rex Ann. 24

26

| | |
|---|-----|
| 1 | 117 |
| 2 | 118 |

4
Olym
piades

| An. ab
ur. cō | Anni
Re. Ro. |
|------------------|-----------------|
|------------------|-----------------|

| | | | | |
|----|---|-----|----|--|
| 37 | 3 | 119 | 6 | |
| | 4 | 120 | 7 | |
| | 1 | 121 | 8 | |
| | 2 | 122 | 9 | |
| 38 | 3 | 123 | 10 | |
| | 4 | 124 | 11 | |
| | 1 | 125 | 12 | |
| | 2 | 126 | 13 | |
| 39 | 3 | 127 | 14 | |
| | 4 | 128 | 15 | |
| | 1 | 129 | 16 | |
| | 2 | 130 | 17 | |
| 40 | 3 | 131 | 18 | |
| | 4 | 132 | 19 | |
| | 1 | 133 | 20 | |
| | 2 | 134 | 21 | |
| 41 | 3 | 135 | 22 | |
| | 4 | 136 | 23 | |
| | 1 | 137 | 24 | |
| | 2 | 138 | 1 | L. TARQVINIVS PRISCVS V. Rom. Rex Ann. 38. |
| 42 | 3 | 139 | 2 | |
| | 4 | 140 | 3 | |
| | 1 | 141 | 4 | Vide Plin. li. 2. ca. 8. ubi de Pythagora, quē annū ab urbe cō. hūc nominet. |
| | 2 | 142 | 5 | |
| 43 | 3 | 143 | 6 | |
| | 4 | 144 | 7 | |
| | 1 | 145 | 8 | |
| | 2 | 146 | 9 | |
| 44 | 3 | 147 | 10 | |
| | 4 | 148 | 11 | |
| | 1 | 149 | 12 | |
| | 2 | 150 | 13 | |
| 45 | 3 | 151 | 14 | |
| | 4 | 152 | 15 | |
| | 1 | 153 | 16 | |
| | 2 | 154 | 17 | |
| 46 | 3 | 155 | 18 | |
| | 4 | 156 | 19 | |
| | 1 | 157 | 20 | |
| | 2 | 158 | 21 | |
| | 3 | 159 | 22 | |
| | 4 | 160 | 23 | |

| Olym
piades | An.ab
ur. cō. | An.Rō.
Rom. | |
|----------------|------------------|----------------|----|
| 47 | 1 | 161 | 24 |
| | 2 | 162 | 25 |
| | 3 | 163 | 26 |
| | 4 | 164 | 27 |
| 48 | 1 | 165 | 28 |
| | 2 | 166 | 29 |
| | 3 | 167 | 30 |
| | 4 | 168 | 31 |
| 49 | 1 | 169 | 32 |
| | 2 | 170 | 33 |
| | 3 | 171 | 34 |
| | 4 | 172 | 35 |
| 50 | 1 | 173 | 36 |
| | 2 | 174 | 37 |
| | 3 | 175 | 38 |
| | 4 | 176 | 1 |
| 51 | 1 | 177 | 2 |
| | 2 | 178 | 3 |
| | 3 | 179 | 4 |
| | 4 | 180 | 5 |
| 52 | 1 | 181 | 6 |
| | 2 | 182 | 7 |
| | 3 | 183 | 8 |
| | 4 | 184 | 9 |
| 53 | 1 | 185 | 10 |
| | 2 | 186 | 11 |
| | 3 | 187 | 12 |
| | 4 | 188 | 13 |
| 54 | 1 | 189 | 14 |
| | 2 | 190 | 15 |
| | 3 | 191 | 16 |
| | 4 | 192 | 17 |
| 55 | 1 | 193 | 18 |
| | 2 | 194 | 19 |
| | 3 | 195 | 20 |
| | 4 | 196 | 21 |
| 56 | 1 | 197 | 22 |
| | 2 | 198 | 23 |
| | 3 | 199 | 24 |
| | 4 | 200 | 25 |
| 57 | 1 | 201 | 26 |
| | 2 | 202 | 27 |

Meminit Plin. li. 2. ca. 12. sed duobus annis à nostra supputatione differt.

Post hanc Olympiada Pythagoram in Italia habitasse author est Dionys.
li. 2. ubi de Numa Pompilio.

SERVIVS TVLLIVS VI. Romanorum Rex Annis 44.

Huius numeri ab ur.con. mentio est apud Plin. li. 15. ca. 3. at sub Tarquinio
Prisco, non Servio Tullio. Itaq; credo mendā esse, ut minimum x. annorū.

| Olym
piades | An.ab
ur. cō. | An.Re.
Rom. |
|----------------|------------------|----------------|
|----------------|------------------|----------------|

| | | | | |
|----|---|-----|----|--|
| 58 | 3 | 203 | 28 | |
| | 4 | 204 | 29 | |
| | 1 | 205 | 30 | |
| | 2 | 205 | 31 | |
| 59 | 3 | 207 | 32 | |
| | 4 | 208 | 33 | |
| | 1 | 209 | 34 | |
| | 2 | 210 | 35 | |
| 60 | 3 | 211 | 36 | |
| | 4 | 212 | 37 | |
| | 1 | 213 | 38 | |
| | 2 | 214 | 39 | |
| 61 | 3 | 215 | 40 | |
| | 4 | 216 | 41 | |
| | 1 | 217 | 42 | |
| | 2 | 218 | 43 | |
| 62 | 3 | 219 | 44 | |
| | 4 | 220 | 1 | L. TARQUINIUS SUPERBUS VII. Rom. Rex. Ann. 25. |
| | 1 | 221 | 2 | |
| | 2 | 222 | 3 | |
| 63 | 3 | 223 | 4 | |
| | 4 | 224 | 5 | |
| | 1 | 225 | 6 | |
| | 2 | 226 | 7 | |
| 64 | 3 | 227 | 8 | |
| | 4 | 228 | 9 | |
| | 1 | 229 | 10 | |
| | 2 | 230 | 11 | |
| 65 | 3 | 231 | 12 | |
| | 4 | 232 | 13 | |
| | 1 | 233 | 14 | |
| | 2 | 234 | 15 | |
| 66 | 3 | 235 | 16 | |
| | 4 | 236 | 17 | |
| | 1 | 237 | 18 | |
| | 2 | 238 | 19 | |
| 67 | 3 | 239 | 20 | |
| | 4 | 240 | 21 | |
| | 1 | 241 | 22 | |
| | 2 | 242 | 23 | |
| | 3 | 243 | 24 | |
| | 4 | 244 | 25 | |

68

| | | | | |
|---|-----|-------|---------------------------|--|
| 1 | 245 | COSS. | L. Iunius Brutus | Huic suspectus Sp. Lucretius Tricipitinus.
Rursus huic suff. M. Horatius Pulvillus. |
| | | | L. Tarquinius Collatinus | Huic suspectus P. Valerius Publicola. |
| | | | P. Valerius Publicola II. | |

| | | | | |
|---|-----|-------|----------------------------|---|
| 2 | 246 | COSS. | T. Lucretius Tricipitinus | |
| | | | P. Valerius Publicola III. | |
| 3 | 247 | COSS. | M. Horatius Pulvillus II. | Ita Dionysius. In omnibus Liuij codicibus P. Lucretius habetur, nomen mihi suspectum. |

| | | | | |
|---|-----|-------|------------------------|---|
| 4 | 248 | COSS. | Sp. Largius Rufus | Horum Coss. nomina apud Liuium omissa, iniuria ut puto temporū, ex Dionysio adposuimus. |
| | | | T. Herminius Aquilinus | |

69

| | | | | |
|---|-----|-------|-----------------------------|--|
| 1 | 249 | COSS. | M. Valerius Volesus | Hunc Publicolae fratrem scribit Dionysius li. 5. |
| | | | P. Posthumius Tubertus | |
| | | | P. Valerius Publicola IIII. | |

| | | | | |
|---|-----|-------|-------------------------------|--|
| 2 | 250 | COSS. | T. Lucretius Tricipitinus II. | |
| | | | P. Posthumius Tubertus II. | |

| | | | | |
|---|-----|-------|--------------------------|---|
| 3 | 251 | COSS. | Agrippa Menenius Lanatus | |
| | | | Sp. Cassius Vicellinus | Dionysius Vscellinum vocat si codex non fallit, Cicero autem in Lelio Becellinum. |

| | | | | |
|---|-----|-------|------------------------------|---|
| 4 | 252 | COSS. | Opiter Verginius Tricoctus | In Dionysij codice Ostreatus nominatur. |
| | | | Posthumius Cominius Auruncus | Posthumus hic, ac postea bis, prænomen est, cum aliā nomen esse soleat. |

70

| | | | | |
|---|-----|-------|--------------------------|---|
| 1 | 253 | COSS. | T. Largius Flavius | |
| | | | Ser. Sulpitius Camerinus | Seruius prænomen est, Seruilus aut ac Sergius nomina, quod ob codicū errorē admonemus, ne quis temere hallucinetur. |

| | | | | |
|---|-----|-------|--------------------------|---|
| 2 | 254 | COSS. | M. Manlius Tullus Longus | Mira uariatio in his nominibus, Manlius, Mamilius, ac Mamilius, ut in Tullius ac Tullus, item in Rutilus ac Rutilius. |
| | | | P. Veturius Geminus | Liuius Cn. Veturiū vocat, Dionysius P. Veturiū Geminium, alij Cicurinum, Cassiodorus etiam L. non P. |

| | | | | |
|---|-----|-------|------------------------|---|
| 3 | 255 | COSS. | P. Ebutius Elealas | Liuij codices T. Ebutium uocant, Dionysius P. Alij non Elealam, sed Heluam cognominant. |
| | | | T. Largius Flavius II. | In Liuij codicibus non recte T. Lartius legitur. |

| | | | | |
|---|-----|-------|--------------------------|-----------------------------------|
| 4 | 256 | COSS. | Q. Chlœlius Siculus | Quidam etiam Voculam cognominant. |
| | | | Au. Sempronius Atratinus | |

71

| | | | | |
|---|-----|-------|---------------------------|---------------------------------------|
| 1 | 257 | COSS. | M. Minutius Augurinus | |
| | | | A. Posthumius Regillensis | In Cassiodori codice C. prænomen est. |

| | | | | |
|---|-----|-------|------------------------|--|
| 2 | 258 | COSS. | T. Virginius Tricoctus | |
| | | | Ap. Claudius Sabinus | Horum Coss. meminit Plin. li. 35. ca. 3. ab initio, Conuenit autem etiam in annis. |

| | | | | |
|---|-----|-------|----------------------|------------------------------------|
| 3 | 259 | COSS. | P. Seruilius Priscus | Quidam Struclum quoq; cognominant. |
|---|-----|-------|----------------------|------------------------------------|

| Olym
piades | | Anni ab
urbe cō. | | S | |
|----------------|---|---------------------|-------|--|---|
| 72 | 4 | 260 | COSS. | A. Virginius Coelimontanus
T. Vetusius Geminius | Hunc annū ab ur. cond. esse ducētissimum sexagesimum
Dionysius perhibet, qui Virginiū Montanū cognominat,
Liuius, ut solet frequentius, cognomen omittit.
Secessio Plebis in Sacrum montem |
| | 1 | 261 | COSS. | Sp. Cassius Vicelinus II.
Posthumius Cominius Aurunus II. | Primi Tribuni Pl.
Auth Dionysio. |
| | 2 | 262 | COSS. | T. Geganius Macerinus
P. Minutius Augurinus | |
| | 3 | 263 | COSS. | A. Sempronius Atratinus II.
M. Minutius Augurinus II. | |
| 73 | 4 | 264 | COSS. | Q. Sulpitius Camerinus
Sp. Largius Flavius II. | Horum atq; sequētis anni Coss. nomina omittit
Liuij codex, ex Dionysio adposuimus.
Dionysij codex habet Flavius, cū potius Rufus sit legendū. |
| | 1 | 265 | COSS. | C. Iulius Tullus
P. Pinarius Rūfus | Toties Iuniū pro Iulio, & Tulliū pro Tullo reperias, ut uix
scias quid sequaris, nec in Coss. solū, sed in duobus etiam Ro.
regibus. Quidam Tullius nomen putant, Tullus cognomē,
sed & prænomen in III. Ro. rege. |
| | 2 | 266 | COSS. | Sp. Nautius Rutilius
Sex. Furius Philo | M. Coriolani mors. |
| | 3 | 267 | COSS. | C. Aquilius
T. Sicinius | Horum Coss. cognomina nusquam inuenio. |
| 74 | 4 | 268 | COSS. | Sp. Cassius Vicelinus III.
Proculus Virginius Rūtilus | |
| | 1 | 269 | COSS. | Q. Fabius Vibulanus
Ser. Cornelius Maluginensis | |
| | 2 | 270 | COSS. | L. Aemilius Mamercus
Cæso Fabius Vibulanus | Et hunc annū ducentessimū septuagesimū ab urb. con.
(fatetur Dionys.)
Hic Q. ac M. Fabiorum frater fuit,
Porro parens horum Cæso quoq; dicebatur. |
| | 3 | 271 | COSS. | M. Fabius Vibulanus
L. Valerius Potitus | Dionysius li. 8. ait, hunc Publicolæ eius qui eiecit Reges
fratrē fuisse. Quapropter à quibusdam etiam Publicola
cognominatur. |
| 75 | 4 | 272 | COSS. | Q. Fabius Vibulanus II.
C. Iulius Tullius | Vide num idē sit qui anno 265. fuit, & Tullus nō Tullius
cognominandus, & qui postea factus Decemuir. |
| | 1 | 273 | COSS. | Cæso Fabius Vibulanus II.
Sp. Furius Medullinus | |
| | 2 | 274 | COSS. | M. Fabius Vibulanus II.
Cn. Manilius Cincinnatus | Quidā Mamilius, quidā Mallius legunt, sed non placet. |

Olym | An. ab |
piades | ur. cō.

| | | | | | |
|----|---|-----|-------|---|--|
| 76 | 3 | 275 | COSS. | Cæso Fabius Vibulanus III. | |
| | | | | T. Virginius Rutilus | |
| | 4 | 276 | COSS. | L. Æmylius Mamercus II. | |
| | | | | C. Seruilius Priscus | Et huic Structus alterū adijciunt cognomen. |
| 77 | 1 | 277 | COSS. | C. Horatius Puluillus | A. Gell. li. 17. ca. ult. M. Horatiū uocat, si codices nō fallūt. |
| | | | | T. Menenius Lanatus | CCCVI. FABII CAESI.
Hic Agrippæ Menenij filius fuit. |
| | 2 | 278 | COSS. | Sp. Seruilius Priscus | Structus rursus alibi adiectum. Dionysius etiam Seruium
Seruiliū uocat, sed errore, ut puto, codicum. |
| | | | | A. Virginius Rutilus | |
| 78 | 3 | 279 | COSS. | P. Valerius Publicola | Hic Publicolæ filius fuit eius, qui cecit Reges. |
| | | | | C. Nautius Rutilius | |
| | 4 | 280 | COSS. | L. Furius Medullinus | |
| | | | | C. Manilius Volso | In Dionysij codice est A. Manlius. |
| 79 | 1 | 281 | COSS. | L. Æmylius Mamercus III. | |
| | | | | Opiter Virginius al. Vopiscus Iulius Tullus | Annotauit hoc etiā Liuius. |
| | 2 | 282 | COSS. | P. Furius Medullinus | |
| | | | | L. Pinarius Rufus | |
| 80 | 3 | 283 | COSS. | T. Quintius Capitolinus Barbatus | |
| | | | | Ap. Claudius Sabinus | Hic primi Appij filius fuit. |
| | 4 | 284 | COSS. | L. Valerius Potitus II. | |
| | | | | T. Æmylius Mamercus | Dionysius hunc Tyberium uocat, sed errorem puto codicum,
quamq̃ litera T. nonnunquā in his uere sefellit. |
| 81 | 1 | 285 | COSS. | A. Virginius Cœlimontanus | Dionysius hunc Nomentanū uocat, sed Anno 260. Montanū
aliū Virginiū uocat, ut putem errorem esse codicum. |
| | | | | T. Numitius Priscus | |
| | 2 | 286 | COSS. | T. Quintius Capitolinus Barbatus II. | |
| | | | | Q. Seruilius Priscus | |
| 82 | 3 | 287 | COSS. | T. Æmylius Mamercus II. | |
| | | | | Q. Fabius Vibulanus | |
| | 4 | 288 | COSS. | Q. Seruilius Priscus II. | |
| | | | | Sp. Posthumius Lauinius Regillensis | |
| 83 | 1 | 289 | COSS. | T. Quintius Capitolinus Barbatus III. | |
| | | | | Q. Fabius Vibulanus II. | |

| | | | | | |
|----|---|-----|-----------|--|--|
| 80 | 2 | 290 | COSS. | A. Posthumius Albus Regillensis
Sp. Furius Medullinus Fuscus | |
| | 3 | 291 | COSS. | P. Seruilius Priscus
L. Ebutius Helua | |
| | 4 | 292 | COSS. | L. Lucretius Tricipitinus
T. Veturius Geminus | Quidam Vetusium, quidam Geminum, quidam præterea Ligurinum uocant duobus cognominibus. |
| | 1 | 293 | COSS. | P. Volumnius Amentinus
Ser. Sulpitius Camerinus | |
| 81 | 2 | 294 | COSS. | P. Valerius Publicola II.
C. Claudius Sabinus | L. Quintus Cincinnatus hic Publicolæ suffectus.
Herdonius Capitolium occupat. |
| | 3 | 295 | COSS. | Q. Fabius Vibulanus III.
L. Cornelius Maluginensis | |
| | 4 | 296 | COSS. | L. Minutius Carbetus
C. Nautilus Rutilius II. | Dionysius C. uocat, at Liuius de Cassiodorus L. Nautium, si codices non fallunt. |
| | 1 | 297 | COSS. | Q. Minutius Augurinus
C. Horatius Pulvillus II. | Cassiodorus atq; Liuius M. uocat, Dionysius, C. |
| 82 | 2 | 298 | COSS. | M. Valerius Maximus
Sp. Virginus Cœlimontanus | |
| | 3 | 299 | COSS. | T. Romulus Vaticanus
C. Veturius Cicurinus | |
| | 4 | 300 | COSS. | Sp. Tarpeius Capitolinus
A. Aternius Fontinalis | In Plin. li. 7. ca. 28. Thermus legitur pro Aternius, Et item in Gellio. li. 2. ca. xi. |
| | 1 | 301 | COSS. | P. Horatius Trigeminus
Sex. Quintilius Varus | Liuius Curiatium uocat, sicut Decemuirum ultimum primi ordinis pro Horatio, alij hoc in loco Trigemini cognominant, cum Decemuirum Pulvillum. |
| 82 | 2 | 302 | COSS. | L. Menenius Lanatus
P. Sestius Vaticanus | Horum Coss. nomina in plerisque Liuij codicibus omissa erant, quidam codices etiam P. pro L. habebant, ac pro P. Sestio, P. Sextilium Capitolinum, sed ex Dionysio P. Sestius legendum comprobatur, tamen etiam ipsius codex una parte fallit. |
| | 3 | 303 | Decemviri | Ap. Claudius Sabinus Regill.
T. Genutius
P. Sestius Vaticanus
Sp. Posthumius Albus
P. Sulpitius Camerinus | A. Manlius Alij Manilium legunt.
T. Romulus Vaticanus
C. Iulius Tullus Treis hos postremos
T. Veturius Geminus Consulares fuisse ait
P. Horatius Trigeminus Dionys.
Liuius Curiatium habet. |
| | 4 | 304 | Decemviri | Ap. Claudius Sabinus Regill. II.
Q. Fabius Vibulanus
M. Cornelius Maluginensis
L. Minutius Augurinus
T. Antonius Merenda | M. Sergius Seruilium habet Dionys.
M. Robuleius
Q. Petilius
Cæso Duillius
Sp. Oppius Cornicen. Tres Plebei. |

Olym | An. ab |
piades | ur. cō.

83

Hoc anno regnarunt per tyrannidem proximi Decemviri. Quod ipse indicat Liuius in Valerij Horatijq; responsione, qua negabant se aliter iuros, quam si decemviri deponerent insignia magistratus eius, quo anno iam ante abissent. Ostenditur etiā ex Dionysij supputatione, qui li. xi. ait, primos consulari pote state tribunos mil. creatos tertio octogesima quartæ Olympiados anno, qui sit ab urbe con. trecentessimus undecimus. Apud Liuium uero ita trecentessimus decimus, ut Decemvirosum trecentessimus alter.

1 053
2 306 COSS. L. Valerius Potitus
M. Horatius Barbatus
Hic eius filius fuit qui aduersus Herdonium pugnans, in capitolio occisus est, anno ab ur. cō. 294.
Pronepos hic fuit eius Horatij, qui cum Valerio Publicola Cos. fuit Anno ab ur. con. 247.

3 307 COSS. Sp. Herminius Continifanus
T. Virginius Cælimontanus Tricoftus

4 308 COSS. M. Geganius Macerinus
C. Iulius Tullus
Cassiodorus Claudiū pro Caio uocat. Atqui haud scio, an usq; inuenias apud uetustissimos Claudiū prænomen: certe post Augustum factum primum uidetur, cum prius nomen esset.

84

1 309 COSS. T. Quintius Capitolinus Barbatus III.

Agrippa Furius Medullinus

2 310 COSS. M. Genucius Augurinus

P. Curiatius Philo
In Dionysij codice est C. Quintius.

3 311 TRIB. MIL. A. Sempronius Atratinus
L. Atilius Longus
T. Cæcilius Siculus
COSS. L. Papyrius Mugillanus
L. Sempronius Atratinus
Auli hic frater fuit ait Dionys.

4 312 COSS. M. Geganius Macerinus II.
T. Quintius Capitolinus Barbatus V.

85

1 313 COSS. M. Fabius Vibulanus

Posthumius Ebutius Helua Cornicen
Rursus Posthumius hic prænomen est, ut supra aliquoties.

2 314 COSS. C. Furius Pacilius
In Cass. Tacitus est cognomen.

M. Papyrius Crassus

3 315 COSS. Proculus Geganius Macerinus

L. Menenius Lanatus
Vide num sit qui anno 302. Cos. fuit, ut addendū II.

4 316 COSS. T. Quintius Capitolinus Barbatus VI.
Agrippa Menenius Lanatus

86

1 317 TRIB. MIL. M. Amylius
L. Quintius Cincinnatus
L. Iulius Tullus
Quidā in Liuiio Mamercus addidere, alij Fidenās.
Liuius hunc Cincinnati filium ait.
Alij Claudium Iulium uocant.

2 318 COSS. M. Geganius Macerinus III.

L. Sergius Fidenās
De A. Cornelio Cosso etiam ipse Liuius dubitat hoc in loco Consul ne huius anni, an Tribunus mil. fuerit.

3 319 COSS. M. Cornelius Maluginensis
L. Papyrius Crassus

Olym
piades

An. ab
ur. cō.

| | | | | | |
|----|---|-----|---------------|--|--|
| 87 | 4 | 320 | COSS. | C. Iulius Tullus II.
L. Virginius Tricoftus | Hic primum fit Cos. Anno 308. Ac alius ab L. Iulio,
qui Tribunus mil. Anno 317. |
| | 1 | 321 | COSS. | M. Manlius Capitolinus
Q. Sulpitius Cossus | Macer Licinius (ut author est Linius) prioris anni
Coss. refectos scribit, ut Iulius III. Virginius II.
Macrum secutus est Casiodorus. |
| | 2 | 322 | TRIB.
MIL. | M. Fabius Vibulanus
M. Folius Flaccinator
L. Sergius Fidenas | |
| | 3 | 323 | TRIB.
MIL. | L. Pinarius Mamercus
Sex. Furius Medullinus
Sp. Posthumius Albus | Quidam L. legunt, sed ego Sextum legendum
puto, qui fit Trib. mil. II. Anno 335. |
| 88 | 4 | 324 | COSS. | I. Quintius Pœnus Cincinnatus
Cn. Iulius Mento | Hic Cincinnati filius dicitur à Lioio. |
| | 1 | 325 | COSS. | L. Papyrius Crassus II.
L. Iulius Tullus | |
| | 2 | 326 | COSS. | L. Sergius Fidenas II.
Hostius Lucretius Tricipitinus | |
| | 3 | 327 | COSS. | T. Quintius Pœnus Cincinnatus II.
A. Cornelius Cossus | |
| 89 | 4 | 328 | COSS. | C. Serulius Hala Structus
L. Papyrius Mugillanus II. | Anno 311. fuit hic Cos. qđ Linius fatetur eius anni
Coss. nomina in priscis annalibus non esse. |
| | 1 | 329 | TRIB.
MIL. | T. Quintius Pœnus Cincinnatus
C. Furius
M. Posthumius
A. Cornelius Cossus | Pro hoc Furio quidā habet L. Calphurniū Piſonē. |
| | 2 | 330 | TRIB.
MIL. | A. Sempronius Atratinus II.
L. Furius Medullinus
L. Quintius Cincinnatus II.
L. Horatius Barbatus | Quidā in Lioio adiecerūt L. Furiū Medullinū, at in veteribus
libris hi tres duntaxat reperiuntur: sub quibus Veientibus in
xx. annos datæ sunt induciæ, quarū tēpus exiſſe ait Lini. sub
tribunis q̄ fuerit an. 348. Quæ rō. ut minimū āno, deficit uno |
| | 3 | 331 | TRIB.
MIL. | Ap. Claudius Crassus
Sp. Nautius Rutilius
T. Sergius Fidenas
Sex. Iulius Tullus | Quidam poſuerant huc C. Papyriū Crassum, ſed ex Lioio
ſatis patet Ap. Claudium legendum. |
| 90 | 4 | 332 | COSS. | Sempronius Atratinus
Q. Fabius Vibulanus | In Valerij codice li. 3. ca. 2. Q. Catulus legitur pro Q. Fabio. |
| | 1 | 333 | TRIB.
MIL. | L. Manlius Capitolinus
Q. Antonius Merenda
L. Papyrius Mugillanus | |
| | 2 | 334 | COSS. | Cn. Fabius Vibulanus
T. Quintius Capitolinus
Hic Capitolini fuit filius. | Post hos Coss. ſi quis Liniſ uerba diligēter inſpiciat, inueniet
annum omiſſum, quē tamē ponere auſi non ſumus propter Cā
milli ſupputationem li. 5. Liniſ ad finem. Ad idē confirmandū
accedit, quod de inducijs Veientibus datis, ac deinde finitis,
paulo ſuperius diximus. |

Olym
piades | Anni ab
urbe cō.

| | | | | | | |
|----|---|-----|---------------|---|---------------------|---|
| 91 | 3 | 335 | TRIB.
MIL. | L. Quintius Cincinnatus
Sex. Furius Medullinus
M. Manlius Capitolinus
L. Sempronius Atratinus | III.
II. | Hoc in nomine uidetur memoria lapsus
Liuius, uide apud eum li. 4. |
| | 4 | 336 | TRIB.
MIL. | Agrippa Menenius Lanatus
P. Lucretius Tricipitinus
Sp. Nautius Rutilius | II. | |
| | 1 | 337 | TRIB.
MIL. | L. Sergius Fidenas
M. Papyrius Mugillanus
C. Seruilius Structus | II. | |
| | 2 | 338 | TRIB.
MIL. | Agrippa Menenius Lanatus
C. Seruilius Structus
P. Lucretius Tricipitinus
Sp. Rutilius Crassus | II.
II.
II. | Cur huic continuatus honos, ratio non redditur
à Liuiio, cum id aliquādo faciat in alijs, ut Anno
348. de. C. Seruilio Hala. |
| | 3 | 339 | TRIB.
MIL. | A. Sempronius Atratinus
M. Papyrius Mugillanus
Sp. Nautius Rutilius | III.
II.
III. | Rutilius hic cognomen est, quod
præcedente anno erat nomen. |
| | 4 | 340 | TRIB.
MIL. | P. Cornelius Cossus
C. Valerius Potitus
T. Quintius Cincinnatus
C. Martius Rutilius
M. Fabius Fibulanus | II. | Hunc Martium quidā codices non habent. |
| | 1 | 341 | TRIB.
MIL. | Cn. Cornelius Cossus
L. Valerius Potitus
Q. Fabius Vibulanus
M. Posthumius Regillensis | II. | Fabio apud Liuiū adiectū est II. cum nusq̃ antea inter Trib.
mil. reperiatur. Cos. quidē fuit ann. 332. si fortasse inde error. |
| | 2 | 342 | COSS. | A. Cornelius Cossus
L. Furius Medullinus | | Hic, nisi sit alius, etiam anno 327. Cos. fuit. At quia Liuius
dubitat, num anno urbis 318, etiam Cos. fuerit, ideo numerum
quoq; omisisse uidetur. Cassiodorus M. Corn. uocat. |
| | 3 | 343 | COSS. | Q. Fabius Vibulanus Ambustus
C. Furius Pætilius | | |
| | 4 | 344 | COSS. | M. Papyrius Mugillanus
C. Nautius Rutilius | | Atratinus quidam habebant libri, sed non recte, ut puto. |
| 93 | 1 | 345 | COSS. | M. Æmylius Mamercus
C. Valerius Potitus | | Veteres pleriq; codices P. Valerium habent. |
| | 2 | 346 | COSS. | Cn. Cornelius Cossus
L. Furius Medullinus | II. | |
| | 3 | 347 | TRIB.
MIL. | C. Iulius Tullus
Cn. Cornelius Cossus
C. Seruilius Hala | II. | Cur huic continuatus honos, nō reddit causam Liuius, cū tamē
id in Seruilio anno sequente non neglexerit. Multi tamen C.
Cornelium uocant hunc Cossū. |

| | | | | | | |
|----|---|-----|---------------|---|-----------------------------|--|
| 94 | 4 | 348 | TRIB.
MIL. | L. Furius Medullinus
C. Valerius Potitus
Q. Fabius Vibulanus
C. Seruilius Hala | II.
II.
II.
II. | Liuius omnes hos eo honore functos ait, ergo
& L. Furio adijciendum. |
| | 1 | 349 | TRIB.
MIL. | P. Cornelius Cossus
Cn. Cornelius Cossus
C. Fabius Ambustus
L. Valerius Potitus | II.
III.
II. | Hoc primum tempore stipendium
datum ex publico. |
| | 2 | 350 | TRIB.
MIL. | T. Quintius Capitolinus
Q. Quintius Cincinnatus
C. Iulius Tullus
A. Manlius
Sex. Furius Medullinus
M. Æmylius Mamercus | II.
III. | Veij circumfessi.
Quidam Manilium legunt |
| | 3 | 351 | TRIB.
MIL. | C. Valerius Potitus
M. Sergius Fidenas
P. Cornelius Maluginensis
Cn. Cornelius Cossus
C. Fabius Ambustus
Sp. Nautius Rutilius | III.
III.
II. | His quidam addūt M. Veturium Cicurinum, ut sint
septem, sed in plerisq; libris non habetur.
In prænominibus huius Cossi atq; etiam Ambusti,
& in prioribus & sequentibus magna uariatio.
Hunc Nautium alium puto ab eo qui fuit anno 339.
alioqui adijciendum III. Liuius addit II. |
| | 4 | 352 | TRIB.
MIL. | M. Æmylius Mamercus
L. Valerius Potitus
Ap. Claudius Crassus
M. Quintilius Varus
M. Iulius Tullus
M. Posthumius Regillensis
M. Furius Camillus
M. Posthumius Albinus | II.
III.
II. | Alij hunc Mamertinum uocant, haud scio quare. |
| | 1 | 353 | TRIB.
MIL. | C. Seruilius Hala
Q. Seruilius Fidenas
P. Virginiius
Q. Sulpitius Camerinus
A. Manlius
M. Sergius Fidenas | III.
II.
II. | Alij C. Sulpitium Cornutum uocant
Et hunc Manlium Manilium. |
| | 2 | 354 | TRIB.
MIL. | L. Valerius Potitus
M. Furius Camillus
M. Æmylius Mamercus
C. Cornelius Cossus
C. Fabius Ambustus
L. Iulius Tullus | III.
II.
III.
III. | Et horum duorum, Cossi ac Ambusti, magna in
prænominibus uarietas. |
| | 3 | 355 | TRIB.
MIL. | P. Manlius Capitolinus
P. Titinius
P. Melius
Sex. Furius Medullinus
L. Popilius Volscus
P. Licinius Caluus | III. | Manilium quidam habent.
Primus ex plebe Trib. mil. Consulari potestate. |

Olym
piades | Anni ab
urbe cō.

| | | | | |
|----|---|-----|--|---|
| 96 | 4 | 356 | TRIB. M. Veturius Cicurinus
L. Titinius Longus
P. Menenius
MIL. Cn. Genutius Pansa
L. Racilius Volso | Ex patricijs.
Quatuor Tribuni plebei.
In alijs Attilius legitur. |
| | 1 | 357 | L. Valerius Potitus V.
M. Valerius Maximus
TRIB. M. Furius Camillus III.
MIL. L. Furius Medullinus III.
Q. Seruilius Fidenas II.
Q. Sulpitius Camerinus II. | Q. habebant quidam codices, sed anno 360. M. legitur.
Vix alius in toto hoc Catalogo plus facessit
negocij quàm hic L. Furius. |
| | 2 | 358 | L. Iulius Tullus II.
L. Furius Medullinus III.
TRIB. L. Sergius Fidenas
MIL. A. Posthumius Regillensis
P. Cornelius Maluginensis
A. Manlius III. | |
| | 3 | 359 | P. Licinius Calui filius
L. Titinius Longus II.
TRIB. P. Menenius II.
MIL. Cn. Genutius Pansa II.
L. Racilius Volso II. | Cū hoc Licinio V. patricij eius anni quo pater fuerat
Trib. mil. uidelicet 355. hic fieri debebant. At Linius
III. plebeios, qui cum Veturio fuerant anno 356.
nobis exhibet, eosq; in sequentibus eiusdem anni
gestis repetit.
Veij Capti |
| 97 | 4 | 360 | P. Cornelius Cossus III.
P. Cornelius Scipio
TRIB. M. Valerius Maximus II.
MIL. Cæso Fabius Ambustus
L. Furius Medullinus V.
Q. Seruilius Fidenas III. | |
| | 1 | 361 | M. Furius Camillus III.
L. Furius Medullinus VI.
TRIB. C. Æmylius Mamercus
MIL. L. Valerius Publicola
Sp. Posthumius Albinus
P. Cornelius II. | De cognomine huius dubium. |
| | 2 | 362 | L. Lucretius Flavius
COSS. Ser. Sulpitius Camerinus | |
| | 3 | 363 | L. Valerius Potitus
COSS. M. Manlius | Dionys. li. i. sub his Coss. ait lustrum conditum, & esse
à primis Coss. annū hunc 119. Locus tamē in Dionysio
ferē deprauate legitur, quare cū iudicio inspicendus. |
| | 4 | 364 | L. Lucretius Tricipitinus
Ser. Sulpitius Rufus
TRIB. M. Æmylius Mamertinus
MIL. L. Furius Medullinus VII.
Agrappa Furius Philo
C. Æmylius Mamercus II. | Plin. li. 33. ca. 1. si numerus nō fallit, hoc anno ait captam
Romam, Plutarchus in Camillo anno 360, ut senes apud
Luium li. 5. cum iuniores in Capitolium conscenderent.
At Camillus in oratione postea habita ne Veios migra-
rēt, diligentius numerauit, ut & Dionysius, quos hic se-
quimur authores. |

Olym
piades

An. ab
ur. cō.

98

| | | | | ROMA CAPTA A GALLIS | |
|----|---|-----|---|--|--|
| | | | | Authore Dionys. li. 1. | |
| 98 | 1 | 365 | Q. Fabius Ambullus
Duo alteri Fabij
TRIB. P. Sulpitius Longus
MIL. Q. Servilius Fidenas III.
P. Servilius Muluginensis | Hic alij annum inserunt sub Dictatore Camillo, quod Livius dicat Romanos non passos eum abdicare se Dictatura, nisi anno circumacto, quod tamen ego de hoc anno, quo urbs capta est, intelligendum puto. | |
| | 2 | 366 | L. Valerius Publicola II.
L. Virginius Tricostus
TRIB. P. Cornelius
MIL. A. Manlius Capitolinus
L. Aemilius Mamertinus
L. Posthumius Albinus | | |
| | 3 | 367 | T. Quintius Cincinnatus
Q. Servilius Fidenas V.
TRIB. Q. Iulius Tullus
MIL. L. Aquilius Corvus
L. Lucretius Tricipitinus II.
Ser. Sulpitius Rufus II. | | |
| | 4 | 368 | L. Papyrius Cursor
Cn. Sergius Fidenas
TRIB. L. Aemilius Mamertinus II.
MIL. Licinius Menenius Lanatus
L. Valerius Publicola III. | Ex nomine hic prænomen factum. | |
| 99 | 1 | 369 | M. Furius Camillus V.
Ser. Cornelius Maluginensis
TRIB. Q. Servilius Fidenas VI.
MIL. L. Quintius Cincinnatus
L. Horatius Pulvillus
P. Valerius Potitus | | |
| | 2 | 370 | A. Manlius Capitolinus II.
P. Cornelius
TRIB. T. Quintius Capitolinus
MIL. L. Quintius Capitolinus
L. Papyrius Cursor II. | Huius Cornelij cognomen bis antea omisum annis 361. & 366. | |
| | 3 | 371 | Ser. Cornelius Maluginensis II.
P. Valerius Potitus II.
TRIB. M. Furius Camillus VI.
MIL. Ser. Sulpitius Rufus III.
C. Papyrius Crassus
T. Quintius Cincinnatus II. | M. Manlius de saxo Tarpeio deiectus. | |
| | 4 | 372 | L. Valerius Publicola III.
A. Manlius Capitolinus III.
TRIB. Ser. Sulpitius Rufus III.
MIL. L. Lucretius Tricipitinus III.
L. Aemilius Mamertinus III.
M. Trebonius Flauus | | |

Olym
piadesAn. ab
ur. cō.

100

| | | | |
|---|-----|---|--|
| I | 373 | Sp. Papyrius
L. Papyrius
TRIB. Ser. Cornelius Maluginensis III.
MIL. Q. Seruilius Fidenas
C. Sulpitius Peticus
L. Aemilius Mamertinus III. | Hos duos Papyrios Livius ait novos Trib. mil.
quare nos nullum adposuimus numerum. |
| | | | |
| 2 | 374 | M. Furius Camillus VII.
A. Posthumius Regillensis
TRIB. L. Posthumius Regillensis
MIL. L. Furius Medullinus
L. Lucretius Tricipitinus IIII.
M. Fabius Ambustus | Hic Furius iuuenis cū Camillo certamen suscepit.
His septimū Trib. quidam adijciunt L. Valerium
Potitum IIII, at Livius non habet. |
| | | | |
| 3 | 375 | L. Valerius Publicola V.
P. Valerius Potitus III.
TRIB. Cn. Sergius Fidenas II.
MIL. Licinius Menenius Lanatus II.
P. Papyrius
Ser. Cornelius Maluginensis III. | Alter est is qui anno 373. |
| | | | |
| 4 | 376 | P. Manlius Capitolinus
C. Manlius Capitolinus
TRIB. L. Iulius Tullus
MIL. C. Sextilius
M. Albinus
L. Antistius | Plebei hi tres. |
| | | | |
| I | 377 | Sp. Furius Medullinus
Q. Seruilius Fidenas II.
TRIB. Licinius Menenius Lanatus III.
MIL. P. Clælius Crassus
M. Horatius Pulvillus
L. Geganius Macerinus | Quidam C. pro M. habent. |
| | | | |
| 2 | 378 | L. Aemilius Mamertinus V.
P. Valerius Potitus III.
TRIB. C. Veturius
MIL. Ser. Sulpitius Rufus V.
L. Quintius Cincinnatus II.
C. Quintius Cincinnatus | |
| | | | |
| 3 | 379 | QVINQVENNIO MAGISTRATVVM SOLITVDO VR
BEM TENVIT, INQVIT LIVIVS. ET PLEBE
REFICIENTE DVOS TRIBVNOS, LICIV
NIVM STOLONEM, LVCIVM QVE
SEXTIVM LATERANVM, ET
HIS COMITIA | |

Olym
piades

An. ab
ur. cō.

| | | | | |
|-----|---|-----|--|---|
| 102 | 4 | 380 | TRIBVNORVM MILITVM PERPETVA
INTERCESSIONE TOLLENTIBVS, NEC
SEGNIVS RESISTENTIBVS PATRIBVS
OB TREIS, QVAS ILLI PROMVLGA | |
| | 1 | 381 | RVNT, LEGES. QVARVM PRIMA
FVIT, DE AERE ALIENO MI/
NVENDO. ALTERA, DE MO
DO AGRORVM FINIEN/ | |
| | 2 | 382 | DO. POSTREMA, DE
COMMVNICANDO
CVM PLEBE CON/
SVLATV ET | |
| | 3 | 383 | CAETERA. | |
| 103 | 4 | 384 | L. Furius Medullinus II.
A. Manlius Capitolinus
TRIB. Ser. Sulpitius Rufus VI.
MIL. Ser. Cornelius Maluginensis V.
A. Valerius
C. Valerius | Si is est qui anno 372. erit IIII.
His Valerij nihil adijcit Liuius cognominis. |
| | 1 | 385 | Q. Servilius Fidenas III.
C. Veturius II.
TRIB. A. Cornelius Cossus
MIL. M. Cornelius Maluginensis
Q. Quintius Capitolinus
M. Fabius Ambustus II. | Liuius nulla adijcit cognomina, offensus opinor nominum
multitudine. Et sanè his tot annis nimium est nomen. |
| | 2 | 386 | T. Quintius Capitolinus II.
Ser. Cornelius Maluginensis VI.
TRIB. Ser. Sulpitius
MIL. Sp. Servilius Structus
L. Papyrius Crassus
L. Veturius Crassus Ccurinus | Quidam Prætextatum hunc Sulpitium uocant, ac IIII.
adiungunt, cum in prioribus nulla Prætextati mentio.
Neq; uero suffectio hic locum habuit in tanta turba. |
| | 3 | 387 | P. Valerius Potitus V.
TRIB. C. Licinius Stolo
MIL. | Reliquorum nomina nō inuenio, ac ne horum quidem suo in
loco. Potitus sanè VI. etiam à Liuiο dicitur sequenti anno, cum
nusquam V. dicatur, & C. Licinius Stolo, qui à P. Manlio
Dictatore Magister equitum dictus est, dicitur antea fuisse
Trib. mil. consu. potestate, cum nusquam eius sit nomen toto
hoc Catalogo. Adiuuat hanc opinionem nonus ille annus quo
Tribuni L. Sextius ac Stolo se iam in aciem aduersus optima
tes maximo priuato periculo, nullo publico emolumento sta-
re conquerebantur. |

Olym
piadesAn.ab
ur.cō.

| | | | | |
|-----|---|-----|---|---|
| 104 | 4 | 388 | A. Cornelius Cossus II.
M. Cornelius Maluginensis II.
TRIB. M. Geganus Macerinus
MIL. P. Manlius Capitolinus II.
L. Veturius Crassus Cicurinus II.
P. Valerius Potitus VI. | |
| | 1 | 389 | L. Æmylius Mamercus
COSS. | |
| | | | L. Sextius Lateranus
PRIMVS EX PLEBE COS. | |
| | 2 | 390 | Q. Seruilius Hala
COSS. | Camilli mors |
| 105 | | | L. Genutius Auentinensis
C. Sulpitius Peticus
COSS. | Quidam hunc Potitus, quidam Bethycum, nonnulli Pythicum uocant. Atq; haud scio num ille sit qui anno 373. Trib. mil. fuit. |
| | 3 | 391 | C. Licinius Stolo Caluus
COSS. | |
| | 4 | 392 | C. Genutius Auentinensis
COSS. | Vide Diodorū sicut in Philippo ex quo collationē Olympiadū huc posuimus. Sed ille more græco secūdū Olympiadas numerat Coss. Nos contra secūdū Coss. Olympiadas. |
| | 1 | 393 | L. Æmylius Mamercus II.
COSS. | |
| 106 | | | Q. Seruilius Hala II.
COSS. | Diodorus hunc Genutiū. Q. uocat, sicut præcedentis anni Cn. pro C. uerum Græci in prænominibus non admodum diligentes ut uidere est apud illos. |
| | 1 | 394 | L. Genutius Auentinensis II.
COSS. | |
| | 2 | | C. Sulpitius Peticus II.
COSS. | T. Manlij singulare cum Gallo certamen. |
| | | | C. Licinius Stolo Caluus II.
M. Fabius Ambustus
COSS. | |
| 106 | 3 | 395 | C. Petilius Balbus
COSS. | Libo Visolus, duo hæc cognomina alij adiiciūt. |
| | | | M. Popilius Lenās
COSS. | |
| | 4 | 396 | Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus
COSS. | Diodorus C. uocat. Quod si is est Torquatus pater nō C. sed L. esset, ut Liuius eum, Valerius ac Cicero li. 3. Officiorum uocant. |
| | 1 | 397 | C. Fabius Ambustus
COSS. | Quidā codi. Cn. habet, Diodorus M. sed Liuius addidisset II. Plotius dicitur apud Diodorū cognatiōe o & au. Et Proculus hic cognomen quod alibi prænomen. |
| 106 | | | C. Plautius Proculus
COSS. | |
| | 2 | 398 | C. Martius Rutilius
COSS. | Vide huius Olympiadis annū hunc apud Plī. li. 36. ca. 6. Sed errore haud dubie codicū. Quidam & hic & in sequentibus Rutilum uocant hunc Martium. |
| | | | Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus II.
COSS. | Quidam hoc Anno T. Manlium legunt. Quod anno 402. & 406. T. Manlius Dictator factus sit, quod ueri simile non uidetur de eo qui nunquam Cos. antea, & hunc II. Cos. faciunt Anno 408. |
| | 3 | 399 | M. Fabius Ambustus II.
COSS. | |
| 106 | | | M. Popilius Lenās II.
COSS. | |
| | | | | |

Olym
piades

Ann. ab
urb. cū.

| | | | | |
|-----|---|-----|--|--|
| 107 | 4 | 400 | C. Sulpitius Peticus III.
COSS.
M. Valerius Publicola | Vide hos annos apud Liuium li. 7. Vnus .n. numerus illic claudicat, cū ait, Ablato post nonū annū à plebe cōsulatu. post undecimum legendū. Qui error facile incidit alternatione numerorum xi. ac ix. |
| | 1 | 401 | M. Fabius Ambustus III.
COSS.
T. Quintius Capitolinus | De hoc dubitatum in quibusdam annalibus inuenio, ac pro eo M. Popilius inquit Liuius. |
| | 2 | 402 | C. Sulpitius Peticus IIII.
COSS.
M. Valerius Publicola II. | |
| | 3 | 403 | P. Valerius Publicola
COSS.
C. Martius Rutilius II. | Hoc anno Græciā uexatam à Philippo Alexandri Magni parente, scribit Plin. li. 2. ca. 27.
In Diodoro est M. Fabius, errore fortassis codicum. |
| 108 | 4 | 404 | C. Sulpitius Peticus V.
COSS.
T. Quintius Pænus | Cesonem etiam cognominatum à quibusdam ait Liuius hunc Quintium. |
| | 1 | 405 | M. Popilius Lenās III.
COSS.
L. Cornelius Scipio Aruina | Plin. li. 2. ca. 25. Olympiada centesimā octauā cōparat ad annos 398. sed eo in loco puto legendum centesima sexta anno secundo. |
| | 2 | 406 | L. Furius Camillus
COSS.
Ap. Claudius Crassus | In Diodoro hic Coss. nomina inuersa reperiuntur, nunc antea nostra ordinē, nunc sequētia. Quod admonendū duximus, ne ea res lectorē moraretur, turbaretur. Meminit autem M. Valerij cū Gallo pugna. (horū Coss. Gell. li. 9. ca. xi. |
| | 3 | 407 | M. Valerius Publicola Coruinus
COSS.
M. Popilius Lenās IIII. | |
| 109 | 4 | 408 | T. Manlius Torquatus
COSS.
C. Plautius Venox | Qui anno 398. T. Manlium legūt, hoc loco Cn. Manlium II. legunt, sanè apud Liuiū T. Manlius hic II. Cos. dicitur qui antea nusquā positus ab eo, si codices non fallunt. |
| | 1 | 409 | M. Valerius Coruinus II.
COSS.
C. Petilius Balbus II. | Libo Visolus adijcitur alibi, ut antea anno urbis 395. |
| | 2 | 410 | M. Fabius Dorluo
COSS.
Ser. Sulpitius Camerinus | |
| | 3 | 411 | C. Martius Rutilius III.
COSS.
T. Manlius Torquatus II | In Liuij codicibus adiectum erat II. cum tamen eundem anno 408. Liuius etiam II. Cos. exhibeat, sed codices errant. |
| 110 | 4 | 412 | M. Valerius Coruinus IIII
COSS.
A. Cornelius Cossus | Bellum Samniticum |
| | 1 | 413 | Q. Seruilius Hala III.
COSS.
C. Martius Rutilius IIII. | |
| | 2 | 414 | L. Aemilius Mamercus
COSS.
C. Plautius Venox II. | Novus hic est, quāquam alij hunc Mamercum, illi autem anno 389. Mamertinum uocant. |

Olym
piadesAn. ab
ur. cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|-----------------------------------|---|
| III | 3 | 415 | COSS. | T. Manlius Torquatus III. | |
| | | | | P. Decius Mus | Meminit Cicero li. 3. Officiorum horum Coss. Decij patris deuotio. |
| | 4 | 416 | COSS. | T. Æmylius Mamercus | Diodorus Tyberium uocat, alij non Mamercum sed Mamertinum cognominant. |
| | | | | Q. Publilius Philo | |
| III | 1 | 417 | COSS. | L. Furius Camillus II. | |
| | | | | C. Menius Nepos | Huius Cos. meminit Plin. li. 34. ca. 5. sed uno anno noster numerus anticipat. Quidam hunc Manlium, alij Menenium uocant, sed haud scio quàm bene. |
| | | | | C. Sulpitius Longus | |
| | 2 | 418 | COSS. | P. Ælius Pætus | |
| III | 3 | 419 | COSS. | L. Papyrius Crassus | |
| | | | | Cæso Duillius Helua | |
| | 4 | 420 | COSS. | M. Valerius Coruinus III. | |
| | | | | M. Attilius Regulus Calenus | |
| III | 1 | 421 | COSS. | T. Veturius Calpinus | |
| | | | | Sp. Posthūmius Albinus | Hic post Caudinam pacem Anno 433. factā etiam Caudinus dictus est, non magna ipsius laude. |
| | 2 | 422 | COSS. | L. Cornelius Scipio Aruina II. | Diodorus Cassiodorusq; A. Corneliū habet. Tu uide utrū fuisse putes, qui anno 405. an qui anno 412. Ceterū alij hic annū sine Coss. inserunt, cuius Linius ne uerbo quidē meminit, & Diodori ordo non admittit. |
| | | | | Cn. Domitius Calpinus | C. Domitius habet quidā codices, ac etiā Diodo. |
| III | 3 | 423 | COSS. | T. Valerius | De cognomine huius Valerij etiā Linius uariatū in annalibus fatetur, Potitū ne an Flaccus uocetur. Orosius sanē li. 3. ca. 3. Flaccus habet. Porro Diodorus Cassiodorusq; prænomen habent C. non T. |
| | | | | M. Claudius Marcellus | |
| | 4 | 424 | COSS. | L. Papyrius Crassus II. | |
| | | | | L. Plautius Venox | Cassiodorus C. habet pro L. |
| III | 1 | 425 | COSS. | L. Æmylius Mamercus Priuernas | |
| | | | | C. Plautius Decianus | Alij Cn. uocant. |
| | 2 | 426 | COSS. | P. Cornelius Scapula | Barbatū aliud cognomen addunt alij. |
| | | | | P. Plautius Proculus | C. habet Cassiodorus. |
| III | 3 | 427 | COSS. | L. Cornelius Lentulus | |
| | | | | Q. Publilius Philo II. | In Diodoro erat Popilius, sed errore cod. ut Publius maiore errore, quippe quod prænomen est. |
| | 4 | 428 | COSS. | L. Papyrius Mugillanus uel Cursor | Ita Linius. |
| | | | | C. Pætilius Balbus III. | Et hic Libo Visolus cognominatus. |
| III | 1 | 429 | COSS. | L. Furius Camillus III. | |
| | | | | D. Iunius Brutus Scæua | |

Olym
piades

Anni ab
urbe cō.

| | | | | |
|-----|---|-----|--|---|
| 115 | 2 | 430 | L. Papyrius Cursor Dictator sine coss. | Alios secuti hos posuimus, cū tamē Liuius ne uerbo quidem meminert eius anni, sed præcedēte anno eorū facit mentionē. |
| | 3 | 431 | C. Sulpitius Longus II.
COSS.
Q. Aelius Cæritanus | Mire in Liuij codicibus hoc nomen uariatū, quidam Aemylium, quidam Aulum appellatum contendunt. |
| | 4 | 432 | COSS.
Q. Fabius Rutilianus
L. Fuluius Curuus | Plin. Liuius atq; Valerius hunc Rutilianum uocant, Plutarchus in Pompeio Rullum, quidā Rollianum. Hic Maximi nomen adeptus anno ab ur. cō. 450. ut libro nono ad finē narrat Liuius. Papyrij Dictatoris Magister Equitum, Ambusti filius, Q. Gurgitis pater. Vide num Plin. de hoc li. 7. ca. 43. loquatur. |
| | 1 | 433 | COSS.
T. Veturius Caluinus II.
Sp. Posthumius Albinus II. | Caudina pax.
Meminit Cicero li. 3. Off. & in Catone. Quod ideo admonēdū duxim⁹, q. in Off. nūcri additi repiātur, in Cato. uero omīsi. |
| | 2 | 434 | COSS.
L. Papyrius Cursor II.
Q. Publilius Philo III. | |
| | 3 | 435 | COSS.
L. Papyrius Cursor III.
Q. Aelius Cæritanus II. | Quidam annales habent Mugillanus |
| | 4 | 436 | COSS.
M. Follius Flaccinator
L. Plautius Venox II. | Plin. li. 13. ca. 3. de Plautio bis Cos. |
| | 1 | 437 | COSS.
Q. Aemylius Barbula
C. Iunius Brutus Bubulcus | |
| | 2 | 438 | COSS.
Sp. Nautius Rutilius
M. Popilius Lenās | |
| | 3 | 439 | Q. Fabius Dictator sine coss. | Liuius duorum Dictatorum hoc anno meminit, sed locus corruptus est, ut diligēter legēti satis luculēter apparet. Alij septimo post anno Dictatorē cum Magistro Equitū fuisse sine Coss. ponunt, cum Liuius Fabio continuatum honorem manifeste fateatur. |
| 117 | 4 | 440 | COSS.
L. Papyrius Cursor IIII.
Q. Publilius Philo IIII. | Liuius huius Anni Coss. nomina omisit, nos ex Casiodoro adposuimus. |
| | 1 | 441 | COSS.
C. Sulpitius Longus
M. Pætilius Libo | Si non est alius ab eo qui anno 431. adiiciendum III. |
| | 2 | 442 | COSS.
L. Papyrius Cursor V.
C. Iunius Brutus Bubulcus II. | Appij Censura, qui postea cæcus. |
| | 3 | 443 | COSS.
M. Valerius Maximus
P. Decius Mus | |
| | 4 | 444 | COSS.
Q. Aemylius Barbula II.
C. Iunius Brutus Bubulcus III. | |

Olym
piades

Anni ab
urbe cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|------------------------------------|--|
| 118 | 1 | 445 | COSS. | Q. Fabius Rutilianus II. | |
| | | | | C. Martius Rutilius | Censorinus etiam alio cognomine ab alijs dicitur. |
| | 2 | 446 | COSS. | Q. Fabius Rutilianus III. | Fabio continuatū Consulatum ob egregie domitā Hetruriā |
| | | | | P. Decius Mus II. | Liuius fatetur, ergo nō recte hic annū inseruere alij Dictato
ris absq; Coss. quod paulo antè etiā admonuimus. |
| | 3 | 447 | COSS. | Ap. Claudius Crassus | Huius sequentisq; anni Coss. omisso ait Liuius à Pifone. At Cicero |
| | | | | L. Volumnius Flamma | in Catone nō omisit. Sunt etiam apud Castiodorū. Hic Censor ille
est, postea Cacus, eius filius fit Cos. Anno 485. At qui est Anno
504. nepos eius est, authore Plin. li. 15. ca. 1.
Violentis etiam hic Volumnius à quibusdam nominatur. |
| | 4 | 448 | COSS. | P. Cornelius Aruina | |
| | | | | Q. Martius Tremulus | |
| 911 | | | | L. Posthumius Megellus | |
| | 1 | 449 | COSS. | T. Minutius Augurinus | |
| | | | | P. Sulpitius Auerrio | Plin. li. 33. ca. 1. si numerus bene habet, de his Coss. |
| | 2 | 450 | COSS. | P. Sempronius Sophus Longus | duobus annis distat ab hac supputatione, sed uidetur
Dionysij rationem hic secutus. |
| | | | | Ser. Cornelius Rufus | |
| | 3 | 451 | COSS. | L. Genutius Auentinensis | |
| | | | | C. Aemilius Paulus | Quidam libri Q. Aemylum habent, Castiod. L. |
| | 4 | 452 | COSS. | M. Liuius Denter | |
| 120 | | | | M. Valerius Corvinus V. | |
| | 1 | 453 | COSS. | Q. Apuleius Panfa | |
| | | | | T. Manlius Torquatus | M. VALERIUS CORVINUS VI. |
| | 2 | 454 | COSS. | M. Fuluius Pætus | Plini li. 7. ca. 48. ait inter primū sextūq; Coruini consulatū in
tercessisse annos 46. Idem Cicero in Catone. Plutarchus in
Mario 45. si codex non fallit. Nostra supputatio cum Plinio
ac Cicerone conuenit. |
| | | | | L. Cornelius Scipio | |
| | 3 | 455 | COSS. | Cn. Fuluius Centumalus | |
| | | | | Q. Fabius Maximus Rutilianus IIII. | Hic Maximi nomen adijcitur, quip
pe quod anno 450. meruit. |
| | 4 | 456 | COSS. | P. Decius Mus III. | |
| 121 | | | | Ap. Claudius Crassus II. | |
| | 1 | 457 | COSS. | L. Volumnius Flamma II. | |
| | | | | Q. Fabius Maximus Rutilianus V. | |
| | 2 | 458 | COSS. | P. Decius Mus IIII. | Decij filij deuotio. |
| | | | | L. Posthumius Megellus II. | Castiodorus L. prænomen habet, ut sit qui anno 449. |
| | 3 | 459 | COSS. | M. Attilius Regulus | Plures etiam hos Megillos non Megellos uocatos con
tendunt. |

Olym
piadesAn. ab
ur. cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|---|---|
| | 4 | 460 | COSS. | L. Papyrius Cursor
Sp. Caruilius Maximus | Hic superioris Cursoris filius fuit, ut patet ex Plin. li. 7. ca. ultimo. |
| 122 | 1 | 461 | COSS. | Q. Fabius Max. F. Gurges
D. Iunius Brutus Scæua | Hic Fabius Rutiliani filius fuit, Ambusti nepos, ut Plin. testatur li. 7. ca. 41. |
| | | | | | SECUNDA |
| | 2 | 462 | COSS. | L. Posthumius Megellus
C. Iunius Brutus | III. DECAS |
| | 3 | 463 | COSS. | P. Cornelius Rufinus
M. Curius Dentatus | Ex huius familia L. Sylla fuit.
Huius Curij Consulatum Cicero in Catone ait quinque-
nio fuisse post filij Decij deuotionem. |
| | 4 | 464 | COSS. | M. Valerius Coruinus
Q. Cæditius Noctua | Hic Valerius illius Coruini progenies uidetur. Nam q. alij VI.
addiderunt, non probatur. Quippe Coruinus VI. fit Cos.
Anno 454. Torquato subrogatus. hic ergo VII. fieret Cos.
Atqui C. Marius primus fuit Romæ septies Cos. ut author
est Plutarchus. Præterea numerus annorū à primo Coruini
Consulatu ad sextum, non patitur ut hic ponamus VI. |
| 123 | 1 | 465 | COSS. | Q. Martius Iremulus
P. Cornelius Aruina | II.
II. |
| | 2 | 466 | COSS. | M. Claudius Marcellus
C. Nautius Rutilius | |
| | 3 | 467 | COSS. | M. Valerius Maximus
C. Ælius Pætus | Haud scio, ille ne sit qui anno 443, an alius. |
| | 4 | 468 | COSS. | C. Claudius Caninius
M. Æmylius Lepidus | |
| 124 | 1 | 469 | COSS. | C. Seruilius Tucca
L. Cæcilius Metellus | Cassiodorus habet Cælius pro Cæcilius, sed errore codicum. |
| | 2 | 470 | COSS. | P. Cornelius Dolabella Maximus
Cn. Domitius Calvus | Meminit huius anni Plin. li. 16. ca. x. |
| | 3 | 471 | COSS. | C. Fabritius Luscinus
Q. Æmylius Papus | BELLVM CVM REGE PYRRHO
vide Plin. li. 7. ca. ultimo, de hoc anno. |
| | 4 | 472 | COSS. | L. Æmylius Barbula
Q. Martius Philippus | Hoc anno primum elephantos uidit Italia, inquit Plin. li. 8. ca. 6. |
| 125 | 1 | 473 | COSS. | P. Valerius Leuinus
T. Coruncanus | Huius multa mentio apud Ciceronem. Quidam non
Titum sed Tyberium uocatum putant. Error ex lite-
ra, t. oriri facile potuit. |
| | 2 | 474 | COSS. | P. Sulpitius Auernio
P. Decius Pyrrhicus | Idem nomen est Anno 450.
Hoc anno Ap. Claudius Cæcus orationem habuit, ne cum
rege Pyrrho pax fieret, authore Cicerone in Catone. |

Olym
piadesAnni ab
urbe cō.

| | | | | | | |
|-----|---|-----|-------|-----------------------------|------|--|
| 126 | 3 | 475 | COSS. | C. Fabritius Luscinus | II. | |
| | | | | Q. Æmylius Papus | II. | |
| | 4 | 476 | COSS. | P. Cornelius Rufinus | II. | Gellius huius Rufini meminit li. 4. ca. 8. |
| | | | | C. Iunius Brutus | II. | |
| 126 | 1 | 477 | COSS. | Q. Fabius Gurgēs | II. | |
| | | | | C. Genutius Clepsina | | |
| | 2 | 478 | COSS. | M. Curius Dentatus | II. | Plurimq; libri ueteres Manium Curium pro M. hunc uocant, neq; certum est, errore ne id fiat, an Manium pro Marcum dixerint uetustiores, ut Vetustum pro Veturium. |
| | | | | L. Cornelius Lentulus | | |
| 127 | | | | Ser. Cornelius Merenda | | |
| | 3 | 479 | COSS. | M. Curius Dentatus | III. | Hoc anno in Triumpho (M. Curi, ut puto) elephantes Roma primum uidit, ait Plin. li. 8. ca. 6. |
| | | | | C. Fabritius Luscinus | III. | |
| | 4 | 480 | COSS. | C. Claudius Cinna | | |
| 127 | | | | L. Papyrius Cursor | II. | |
| | 1 | 481 | COSS. | Sp. Caruilius Maximus | II. | Caruiliū Carbiliumq; uarie scriptum reperias, propter cognationem b, ac u, consonantiū. |
| | | | | C. Quintius Claudus | | |
| | 2 | 482 | COSS. | L. Genutius Clepsina | | |
| 128 | | | | C. Genutius Clepsina | | |
| | 3 | 483 | COSS. | Cn. Cornelius Lafina | | |
| | | | | Q. Fabius Maximus Pictor | | Huius meminit Plin. li. 33. ca. 3. ubi impudēs mendū in omnibus, quotquot nos uidimus, exemplaribus. Argentū (inquit) signatū est Anno urbis D. LXXXV. cum legendū sit, quadringētesimo octogesimo IIII. Quod si Fabius Verrucosus quartus fuit nomine Maximi à Rutiliano, qui primus id nominis in ea habuit familia, puto hunc esse ex eorū nūero. |
| | 4 | 484 | COSS. | L. Quintius Gulo | | |
| 128 | | | | P. Sempronius Sophus | | |
| | 1 | 485 | COSS. | Ap. Claudius Ruffus | | |
| | | | | M. Attilius Regulus Seranus | | |
| | 2 | 486 | COSS. | L. Iulius Libo | | |
| 129 | | | | M. Fabius Pictor | | |
| | 3 | 487 | COSS. | Decius Iunius Pera | | |
| | | | | M. Valerius Maximus | | |
| | 4 | 488 | COSS. | Q. Mamilius Vitulus | | |
| 129 | | | | Ap. Claudius Pulcher Caudex | | INITIVM PRIMI BEL. PVNICI. Polybius li. 1. ait Romanos primū mare ingresos Olympiade 129. Dionys. autem Anno tertio centesimæ uicesimæ octauæ Olympiados. |
| | 1 | 489 | COSS. | Q. Fuluius Flaccus | | |

Olym
piades

An. ab
ur. cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|---------------------------------|--|
| 130 | 2 | 490 | COSS. | M. Valerius Maximus II. | Vide Plin. li. 35. ca. 4. & li. 7. ca. ultimo, tum compara locos, uter ex altero emendandus. |
| | | | | M. Octacilius Crassus Messala | |
| | 3 | 491 | COSS. | L. Posthumius Megellus | |
| | | | | Q. Manilius Vitulus II. | |
| 131 | 4 | 492 | COSS. | L. Valerius Flaccus | |
| | | | | L. Octacilius Crassus | T. Octacilius uocat Polyb. li. 1. sed in prænominibus ipsius codex sæpe errat. |
| | 1 | 493 | COSS. | Cn. Cornelius Scipio Asina | |
| | | | | C. Duillius | Vnus, quod sciam, Florus hunc Cn. uocat, omnes alij C. |
| 132 | 2 | 494 | COSS. | C. Aquilius Florus | |
| | | | | L. Cornelius Scipio | |
| | 3 | 495 | COSS. | C. Sulpitius Paternulus | |
| | | | | A. Attilius Calatinus | Polybij codex habet Rutilium, sed non placet. |
| 133 | 4 | 496 | COSS. | Cn. Cornelius Blaesus | Polyb. hoc anno captū ait Regulū, qui fuit bis Cos. autoribus Plinio ac Cicerone, antea Anno urbis 486, & hoc an. quare alius est C. Attilius Regulus Anno urbis 503. |
| | | | | M. Attilius Regulus Seranus II. | |
| | 1 | 497 | COSS. | Q. Cædicius Longus | |
| | | | | L. Manlius Regulus | |
| 134 | 2 | 498 | COSS. | M. Aemilius Paulus | |
| | | | | Ser. Fulvius Nobilior | |
| | 3 | 499 | COSS. | C. Cornelius Scipio | Hic Scipio alius uidetur ab eo, qui captus turpiter à Pœnis anno urbis 493. |
| | | | | A. Attilius Calatinus II. | Aquiliū hunc uocat Polyb. si codex non errat. Cicero Attilij huius meminit, ut puto, in Catone post Valerium Corvinum. |
| 135 | 4 | 500 | COSS. | Cn. Seruilius Cæpio | |
| | | | | C. Sempronius Blaesus | |
| | 1 | 501 | COSS. | C. Aurelius Cotta | |
| | | | | P. Seruilius Geminus | |
| 136 | 2 | 502 | COSS. | L. Cæcilius Metellus | Meminit huius anni Plin. li. 8. ca. 6. Polybius ait hunc decimumquartum huius belli annum. |
| | | | | C. Furius Placidus | Curius habet Polybius pro Furius. |
| | 3 | 503 | COSS. | C. Attilius Regulus Seranus | Hic non est ille Regulus qui ad supplicium est profectus, ut fidē hosti datam cōseruaret. Quippe sex ante annos captus erat, si Polybio credimus, & à Carthaginēsis misere occisus. |
| | | | | L. Manlius Volso | |
| 137 | 4 | 504 | COSS. | Ap. Claudius Pulcher Cæci Nepos | Plin. li. 15. ca. 1. horum meminit. Cæterum eo in loco legendum, quingētesimo quarto, non quinto. |
| | | | | L. Iunius Pullus | Gell. autem li. x. ca. 6. huius sororem Cæci filiam uocat, haud scio quā bene, hic enim male aduersus Pœnos pugnavit, nō Ap. Claudius Caudex, ut ex Floro ac Polybio planē intelligitur. |

Olym
piadesAn. ab
ur. cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|-----------------------------------|---|
| 133 | i | 505 | COSS. | P. Seruilius Geminus II. | |
| | | | | C. Aurelius Cotta II. | |
| | 2 | 506 | COSS. | L. Cæcilius Metellus II. | Huius Metelli meminit bis Cicero in Catone, eum Cato puer uidisse se ait. Quod fieri facile potuit, cum hic diu postea uixerit, ut eodem loco ait Cato. |
| | | | | M. Fabius Buteo | |
| | | | | M. Fabius Licinius | |
| | 3 | 507 | COSS. | M. Octacilius Crassus Messala II. | Gellius li. x. ca. 6. aliter nominat alterum Coss. Acilium pro Octacilio. |
| | | | | M. Falius Buteo II. | |
| | 4 | 508 | COSS. | C. Attilius Balbus | |
| 134 | | | | A. Manlius Atticus | |
| | 1 | 509 | COSS. | C. Sempronius Blaesus II. | |
| | | | | C. Fundanius Fundulus | |
| | 2 | 510 | COSS. | C. Sulpitius Gallus | |
| | | | | C. Luctatius Catulus Cæreoni | |
| | 3 | 511 | COSS. | A. Posthumius Albinus | Horum Coss. meminit Hanno apud Liuiū li. 3. secundi belli Punici. Videtur enim Carthaginenses à C. uicū, pacem uero sequente anno firmatam habuisse. |
| | | | | Q. Luctatius Catulus Cercus | |
| | 4 | 512 | COSS. | A. Manlius Atticus II. | Et hos quidem Liuius li. ultimo secundi belli iuncti, non ita longe à fine memorat. At in prænominibus horū duorū Luctatorū ingēs error est in omnibus propemodū codicibus. |
| 135 | | | | C. Claudius Cento | Cicero in Catōe, ubi de Luito Andronico, nō ubi de Maximo, horum Coss. meminit. At omnia exemplaria pro Centone habent Cethego, decepti Coss. de Maximo. Theodorus Gaza cum hac uerteret, ac temporum rationem disidere uideret, Coss. nomina omisit. |
| | 1 | 513 | COSS. | M. Sempronius Tuditanus | |
| | | | | C. Manlius Lucrinus | Manilium uocant alij. |
| | 2 | 514 | COSS. | Q. Valerius Flaccus | |
| | | | | T. Sempronius Gracchus | |
| | 3 | 515 | COSS. | P. Cornelius Falco | |
| | | | | L. Cornelius Lentulus Caudinus | |
| | 4 | 516 | COSS. | Q. Fuluius Flaccus | |
| | | | | C. Licinius Varus | |
| 136 | 1 | 517 | COSS. | P. Cornelius Lentulus Caudinus | |
| | | | | T. Manlius Torquatus | |
| | 2 | 518 | COSS. | C. Attilius Balbus II. | Vide num hi sint Coss. quibus Iani templū II. clausum, quorum Plutarchus in uita Numæ Pompil meminit. & Manlij itē Liuius in eodē Numā. In Plutarchi item codice est M. Atilius pro C. altero hic Cos. |
| | | | | L. Posthumius Albinus | |
| | 3 | 519 | COSS. | Sp. Caruilius Maximus | |

Olym | An. ab |
piades | ur. cō. |

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|---|--|
| 137 | 4 | 520 | COSS. | Q. Fabius Maximus Verrucosus
M. Pomponius Matho | Cognomen Maximi à Rutiliano habet, quare nequa
q̄ omittendum. Verrucosum autem apellat tum Plus
tarchus, tum Plin. li. 34. ca. 7. |
| | 1 | 521 | COSS. | M. Aemilius Lepidus
M. Oblitius Malleolus | Hoc anno natus Cato Censorinus. |
| | 2 | 522 | | Hic defunt nobis huius anni Coss. Quod unde conieimus, longum esset enumerare, authoribus tamē
certis, Dionysio, Cicerone ac Plinio moti, hunc secuti sumus ordinem, omittentes Coss. quos alij tertio
anno secundi belli Pun. post Flamminium ac Seruilium posuere, uidelicet M. Attilium Fabianum ac Cn.
Seruilium Musitanum, atq; id etiam authoribus Polybio, Plinio ac Liuiο fecimus. | |
| | 3 | 523 | COSS. | M. Pomponius Matho II.
C. Papyrius Massus | Hoc primum anno Romæ diuortium fuisse testatur Dio
nysius li. 2. in Romulo. Conueniunt autem anni nobiscū
in nostra ratione, duorum anticipatione annorum. |
| 138 | 4 | 524 | COSS. | M. Aemilius Barbula
M. Iunius Pera | |
| | 1 | 525 | COSS. | L. Posthumius Albinus II.
Cn. Fuluius Centumalus | In Polybio utriusq; Cos. prænomen uariatū est,
sed parum moueor. |
| | 2 | 526 | COSS. | Q. Fabius Maximus Verrucosus II.
Sp. Caruilus Maximus II. | Horum Coss. meminit Cicero in Catone, ubi
de laudibus Q. Fabij Max.
Puto hunc Caruiliū esse, qui Romæ primus diuortium fecit,
de quo Gellius li. 4. ca. 3. et Valerius li. 2. ca. 1. quāquam
in annis minime conueniunt. |
| | 3 | 527 | COSS. | P. Valerius Flaccus
M. Attilius Regulus | Bellum Gallicum. |
| 139 | 4 | 528 | COSS. | L. Apustius
M. Valerius Leuinus | |
| | 1 | 529 | COSS. | C. Attilius Regulus
L. Aemilius Paulus | Meminit horum Plin. li. 3. ca. 20. quāquam codices quidam
eo in loco mire errant.
Hic Aemilius, siue Paulus, ut Plin. uocat, siue Papius, ut alij, cogno
minādus, certē hoc bello Gallico perijt, ut author est Polyb. li. 2. |
| | 2 | 530 | COSS. | T. Manlius Torquatus II.
Q. Fuluius Flaccus II. | |
| | 3 | 531 | COSS. | C. Quintius Flamminius
P. Furius Philo | Philus pro Philo legendum puto. Nam apud Liuium li. 2. de
secūdo bello Punico, P. Furij Philī, uiri consularis filij, mentio
est. Et apud Ciceronem Philī cum Paulis, Catonibus, Scipio
nibus, ac ceteris magnis nominantur in Lelio. |
| 140 | 4 | 532 | COSS. | M. Claudius Marcellus
Cn. Cornelius Scipio Caluū | C. est prænomen in Polybio. |
| | 1 | 533 | COSS. | P. Cornelius Alina
M. Minutius Rufus | |
| | 2 | 534 | COSS. | L. Veturius Leuina
C. Luctatius Scæuola | |

Olym
piadesAn ab
ur. cō.

| | | | | |
|-----|---|-----|---|--|
| 141 | 3 | 535 | COSS.
M. Liuius
L. Æmylius Paulus | Horū meminit Plin. li. 29. ca. 1. cum numero etiam huius anni,
unde clare patet, Plinium hunc nostrū habuisse ordinem.
Ceterum hic M. Liuius postea Salinator dictus est. |
| | | | | DECAS TERTIA. |
| | | | | Initium secundi bell. Pun. |
| | 4 | 536 | COSS.
P. Cornelius Scipio
T. Sempronius Longus | Polybius li. 5. ait Anno primo centesimæ quadragesimæ Olympiados
Saguntū expugnatum, ac deinde postero anno Hannibalē in Italiam
uenisse. Secutus uidetur Dionysij supputationē, quæ hæc Liuij duobus
preuenit annis. |
| 142 | 1 | 537 | COSS.
Cn. Seruilius Geminus
C. Quintius Flamminius | Tertio anno Olympiados centesimæ quadragesimæ in Tuscia
cum Pœnis conflictum ait Polyb. li. 5. ubi rursus duobus ante
cipat annis. Porro idem cum Liuius fatetur M. Attiliū Regu
lum subrogatum Flamminio, ac anno sequenti Procoss. res
II. gessisse, quare nullus hic inferendus propter eos annos.
M. Attilius Regulus II. suff. |
| | 2 | 538 | COSS.
L. Æmylius Paulus II.
C. Terentius Varro | Hic Scipionis Æmyliani auus fuit, cuius identidem meminit
Cicero, & quarto ante anno Cos. cū M. Liuius, nō C. Lælio, ut
deprauate legitur in T. Liuius. periit autem apud Cannas.
Cannensis Pugna. |
| | 3 | 539 | COSS.
L. Posthumius Albinus III.
T. Sempronius Gracchus | M. Claudius Marcellus II.
Q. Fabius Max. Verruco. III. Posthumio successi. |
| | 4 | 540 | COSS.
Q. Fabius Maximus Verrucosus IIII.
M. Claudius Marcellus III. | Cassiodorus habet II. sed non numerat Consulatum
quem uitio creatus non gessit. |
| 143 | 1 | 541 | COSS.
Q. Fabius Maximus Verrucosi filius
T. Sempronius Gracchus II. | Cato apud Ciceronē de Senect. Maximi filium
Marcum nominat, sed errore, ut suspicor, codi
cum. Nam & Liuius & Gellius Q. uocant. |
| | 2 | 542 | COSS.
Ap. Claudius Pulcher
Q. Fuluius Flaccus III. | |
| | 3 | 543 | COSS.
P. Sulpitius Galba
Cn. Fuluius Centumalus | Quidam etiā hunc Sulpitium, Maximum cognominant, Liuius
eum nullū antea Curulem Magistratum gessisse fatetur.
In omnibus Liuij codicibus numerus omisus est, ut sit alius ab
eo qui Cos. fuit Anno urbis 525. Alij autē ponunt numerū II. |
| | 4 | 544 | COSS.
M. Valerius Leuinus II.
M. Claudius Marcellus IIII. | Et huius Leuini numerus omisus est in Liuij codice, at ipse
Liuius li. 9. huius belli ait, hunc bis Cos. fuisse, quare non est
omittendus. |
| 144 | 1 | 545 | COSS.
Q. Fabius Maximus Verrucosus V.
Q. Fuluius Flaccus IIII. | Tarentum receptum. |
| | 2 | 546 | COSS.
T. Quintius Crispinus
M. Claudius Marcellus V. | Liuius obiter hic cām reddit, cur Marcellus V. Cos. dicatur. |
| | 3 | 547 | COSS.
C. Claudius Nero
M. Liuius Salinator II. | Liuius hoc anno Olympiæ ludicrū fuisse testatur in horū Cos.
creatione, atq; ad id missum L. Manlium. Per quod ostenditur,
Dionysij supputationē ueriorē illa, quam secutus est Liuius. |
| | 4 | 548 | COSS.
L. Veturius Philo
Q. Cæcilius Metellus | |
| 144 | 1 | 549 | COSS.
P. Cornelius Scipio
P. Licinius Crassus | Quidam etiam alterum cognomē adiecere Diues. |

| | | | | |
|-----|---|-----|--|--|
| 145 | 2 | 550 | COSS.
M. Cornelius Cethegus
P. Sempronius Tuditanus | Meminit horū Cicero, ubi de laudibus Q. Fabij Maximi, in Catone. Ceterū de Lio Andronico idem in omnibus vulgatis explaribus per errorem, cum ij sint qui anno 513, quod etiam antea admonuimus.
Catonis Censorij quæstura, authore Lio. |
| | 3 | 551 | COSS.
Cn. Seruilius Cæpio
Cn. Seruilius Geminus | Cn. Seruilius Geminus, q Cos. fuit anno urbis 537. occisus dicitur apud Cannas, quapropter non est opus hic C. pro Cn. legere. |
| 145 | 4 | 552 | COSS.
T. Claudius Nero
M. Seruilius Geminus | |
| | 1 | 553 | COSS.
Cn. Cornelius Lentulus
P. Ælius Pætus | Meminit horū Plin. li. 18. ca. 18. ubi cum Lio eadē inuenies prænominā, etiam si in Cassiodoro alia ponantur. Et hoc anno idem Plin. fatetur Hannibalē uictum, cum superiore scribat Liius uictum. |
| | 2 | 554 | COSS.
Ser. Sulpitius Galba
C. Aurelius Cotta | BELLVM MACEDONICVM
CVM PHILIPPO.
DECAS QVARTA. |
| | 3 | 555 | COSS.
L. Cornelius Lentulus
P. Iulius Appulus | Hoc nomen serè deprauatum erat in codicibus, hic ad finem noni huius belli libri fit prætor. At alij P. Villium Appulum Tribulum uocant. |
| | 4 | 556 | COSS.
T. Quintius Flamminius
Sex. Ælius Pætus | Hic Flamminius eius filius fuit, qui apud Thrasimenum periit, ut author est Plutarchus in Hannibale.
Catonis Censorij Prætura
Quidam addunt Catus alterum cognomē ex Plinio li. 33. ca. xi. at ego puto eum loqui de eo qui Cos. Anno urbis 587. propter uerba quæ statim de Perseo sequuntur. |
| 146 | 1 | 557 | COSS.
Cn. Cornelius Cethegus
Q. Minutius Rufus | |
| | 2 | 558 | COSS.
L. Furius Purpureo
M. Claudius Marcellus | |
| | 3 | 559 | COSS.
L. Valerius Flaccus
M. Portius Cato | |
| | 4 | 560 | COSS.
P. Cornelius Scipio Africanus II.
T. Sempronius Longus | Horum parentes, inquit Liius initio secundi belli Punici, unā fuere Coss. |
| 147 | 1 | 561 | COSS.
L. Cornelius Merula
Q. Minutius Thermus | |
| | 2 | 562 | COSS.
L. Quintius Flamminius
Cn. Domitius Ænobarbus | Hic T. Flāmini frater fuit, à Catone Censore Senatu motus ut de Senectute ipse memorat apud Ciceronem. |
| | 3 | 563 | COSS.
P. Cornelius Scipio Nasica
M. Attilius Glabrio | Cassiodorus habet M. pro P. sed contrarium est in Lio, & apud alios. Hic Cn. Scipionis proles fuit eius, qui cū P. fratre in Hispanijs periit, & uir opt. indicatus à Senatu Rom. |
| | 4 | 564 | COSS.
L. Cornelius Scipio Asiaticus
C. Lælius Africanus | Cognomē hoc Africanus erat in plerisq. Lii codicibus li. 6. huius belli, at quidā deleuere. Nō est aut hic Lælius q apud Ciceronē, sed apud Liiū libris aliquot de secundo bello Pun. |

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|--|---|
| 148 | 1 | 565 | COSS. | M. Fulvius Nobilior
Cn. Manlius Volfo | Huius anni meminit Plin. li. 13. ca. 3. absq; Coss. |
| | 2 | 566 | COSS. | M. Valerius Messala
C. Livius Salinator | Meminit huius Cato apud Ciceronem non ita longe ab initio de Senectute. |
| | 3 | 567 | COSS. | M. Aemilius Lepidus
C. Quintius Flaminius | |
| | 4 | 568 | COSS. | Sp. Posthumius Albinus
Q. Martius Philippus | Plinius li. 33. ca. x. hos memorat Coss. |
| 149 | 1 | 569 | COSS. | Ap. Claudius Pulcher.
M. Sempronius Tuditanus | Hoc anno P. Scipionē superiorē mortuum ait Cato apud Ciceronē de Senectute, Anno ante me (inquens) Censorē mortuus est, nouem annis post meū Consulatū, cum Cos. iterū, me Cos. creatus esset Quo in loco paulo ante legēdum, quintus & trigessimus, non tertius, quod obiter notandum duximus. |
| | 2 | 570 | COSS. | P. Claudius Pulcher
L. Portius Licinius | Nobilis Catonis Censura |
| | 3 | 571 | COSS. | M. Claudius Marcellus
Q. Fabius Labeo | II. Hic omissus uidetur, sed non recte, numerus, propterea quod liber tertius huius Decados amissus est.
Hannibalis mors, auth. Livio. |
| | 4 | 572 | COSS. | Cn. Boebius Pamphilus
L. Aemilius Paulus | Cassiodorus ac uetusti pleriq; codices Pamphilus habent. Alij putant hoc tempore Romanos non pauca à Græcis sumpsisse, fortassis & quedam affectasse nomina peregrina, ut sunt homines nouarum rerum cupidi.
Hic Paulus eius progenies uidetur, qui apud Cannas periit. |
| 150 | 1 | 573 | COSS. | P. Cornelius Lentulus Cethegus
M. Boebius Pamphilus | |
| | 2 | 574 | COSS. | Au. Posthumius Albinus
C. Calphurnius Piso | |
| | 3 | 575 | COSS. | L. Manlius Accidinus
Q. Fulvius Flaccus | Horum Coss. meminit Plin. li. 33. ca. 3. cum numero etiam annorum. |
| | 4 | 576 | COSS. | M. Atilius Volfo
M. Iunius Brutus | Cn. Manlium habet Cassiodorus. |
| 151 | | | | C. Claudius Pulcher | QVINTA DECAS. |
| | 1 | 577 | COSS. | T. Sempronius Gracchus
Cn. Cornelius Leuinus | Cicero li. 2. Off. Plutarchus item, hunc Tyberium non Titum uocant, error ex T. sola litera. fuit aut hic T. & C. Gracchorum pater. |
| | 2 | 578 | COSS. | Q. Paetilius Spalo
Q. Mutius Scruola | |
| | 3 | 579 | COSS. | M. Aemilius Lepidus | |

Olym
piadesAn. ab
ur. cō.

| | | | | |
|-----|---|-----|---|---|
| 152 | 4 | 580 | C O S S .
Sp. Posthumius Paulus
P. Mutius Scæuola | Plin. li. 2. ca. 31. de his loqui puto, quāquam Q. Minutio
apud eum pro P. Mutio legitur. |
| | 1 | 581 | C O S S .
L. Posthumius Albinus
M. Popilius Lenās | |
| | 2 | 582 | C O S S .
C. Popilius Lenās
P. Cælius Ligo | Vide Ciceronē li. 1. Officiorū, ubi de Catonis filio militante, de utro
loquatur Popilio: nisi quis pro Popilio legendum putet, Paulum
Acmylium, ut planē suspicor. Certe de Cos. huius temporis loquitur.
Bellum cum Perseo |
| | 3 | 583 | C O S S .
P. Licinius Crassus
C. Cassius Longinus | Plin. li. 7. ca. 4. horū meminit, In Gellio li. 9. ca. 4. corrupte
legitur Q. Licinius. Huius Crassi Cato apud Ciceronē semel
atq; iterum meminit, opinor. |
| 153 | 4 | 584 | C O S S .
C. Hostilius Mancinus
C. Attilius Seranus | |
| | 1 | 585 | C O S S .
Q. Martius Philippus II.
Q. Servilius Cæpio | Meminit horum Cicero de Senectute, ubi de Ennii ætate, ubi
plariq; codices habent Scipione pro Cæpione. |
| | 2 | 586 | C O S S .
L. Æmylius Paulus II.
C. Licinius Crassus | Horum mentionē facit Cicero in Lælio, ubi tamen non recte
Luscinius pro Licinio, legendum etiā apud eūdem, unā Coss.
unā Censores, bis collegæ. |
| | 3 | 587 | C O S S .
Q. Ælius Pætus Catus
M. Iunius Pœnus | De hoc Plin. uidetur loqui li. 33. ca. xi. |
| 154 | 4 | 588 | C O S S .
C. Sulpitius Gallus
M. Claudius Marcellus | Huius Sulpitij multi meminere scriptores, Plin. li. 2.
ca. 12. & Quintilianus li. 1. & alij.
His Coss. ædita est Terentij Andria. |
| | 1 | 589 | C O S S .
T. Manlius Torquatus
Cn. Octavius | Terentij Hecyrā his Coss. secūdo datā scribūt, sed nō placuisse.
Videtur Cicero de hoc loqui li. 1. Officiorum, ubi de Honorati
hominis domo. |
| | 2 | 590 | C O S S .
A. Manlius Torquatus
Q. Cassius Longinus | |
| | 3 | 591 | C O S S .
T. Sempronius Gracchus II.
M. Iuuentius Helua | His Coss. acta Terentij εἰσὶν ὁ πρῶτος ὁ μὲν ὁ δὲ.
Non est omittendus hic numerus, si Plutarcho credimus in uita
Gracchorum, qui eum bis Cos. fuisse testatur.
In Plinij li. 7. ca. 53. quidam Talpa, quidam Talua scribunt. |
| 155 | 4 | 592 | C O S S .
P. Scipio Nasica
C. Martius Figulus | |
| | 1 | 593 | C O S S .
M. Valerius Messala
C. Fannius Strabo | Terentij Eunuchus ac Phormio actæ. Meminit horū Gell. li. 2. ca. 24.
De hoc Fannio loqui uidetur Plin. li. 10. ca. 50. Atq; eo in loco xi.
legendum, non xl. ut quidam libri errant. |
| | 2 | 594 | C O S S .
L. Anitius Gallus
M. Cornelius Cethegus | Terentij Adelphi acta his Coss. |

Olym
piadesAn. ab
ur. cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|--------------------------------|--|
| 156 | 3 | 595 | COSS. | Cn. Cornelius Dolabella | Huius numeri annorum urbis meminit Pli. li. 7. ca. ultimo. |
| | | | | M. Fulvius Nobilior | |
| | | | | M. Aemilius Lepidus | |
| | | | | C. Popilius Lenas II. | |
| 156 | 1 | 597 | COSS. | Sex. Iulius Cæsar | Hos Coss. septem annis ante Punicū tertium bel-
lum memorat Plin. li. 33. ca. 3. |
| | | | | L. Aurelius Orestes | |
| | | | | L. Cornelius Lentulus | |
| | | | | C. Martius Figulus II. | |
| 157 | 3 | 599 | COSS. | P. Cornelius Scipio Nasica | |
| | | | | M. Claudius Marcellus II. | |
| | | | | Q. Opimius | |
| | | | | L. Posthumius Albinus | |
| 157 | 1 | 601 | COSS. | Q. Fulvius Nobilior | Vide quid sibi velit hoc loco Casiodori synchronismus, &
quæ Flo. li. 47. de ineundis magistratibus habet. |
| | | | | T. Annius Fusus | |
| | | | | M. Claudius Marcellus III. | |
| | | | | L. Valerius Flaccus | |
| 158 | 3 | 603 | COSS. | L. Licinius Lucullus | |
| | | | | A. Posthumius Albinus | |
| | | | | L. Quintius Flamminius | |
| | | | | M. Acilius Balbus | |
| 158 | 4 | 604 | COSS. | L. Martius Censorinus | TERTIVM BELLVM PVN.
Cato apud Ciceronē fingitur his Coss. locutus cum Scipione
ac Lælio. Meminit horū Pli. li. 7. ca. 36. quod ideo admo-
nus, q. & apud hūc & apud Ciceronē nomina corrupta sunt.
Cicero de Somnio Scipionis statim ab initio horum meminit,
omnibus propemodū quæ nos vidimus exēplaribus corruptis.
Pli. li. 22. ca. 6. & Florus li. 49. Casiodorus itē, hūc Manliū uocant. |
| | | | | M. Manilius | |
| | | | | Sp. Posthumius Magnus | |
| | | | | L. Piso Cæsonianus | |
| 159 | 3 | 607 | COSS. | P. Scipio Africanus Aemilianus | |
| | | | | C. Liuius Drusus | |
| | | | | L. Cornelius Lentulus | |
| | | | | L. Mummius Achaicus | |
| 159 | 1 | 609 | COSS. | Q. Fabius Maximus Aemilianus | De his Coss. Cicero in Lælio.
Meminit huius Mancini Pli. li. 36. ca. 4. |
| | | | | L. Hostilius Mancinus | |

Olym
piadesAnn. ab
urb. cū.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|-----------------------------------|--|
| 160 | 2 | 610 | COSS. | Ser. Sulpitius Galba | Suetonius in Galba huius meminit, ut puto, Sulpitij. |
| | | | | L. Aurelius Cotta | |
| | | 611 | COSS. | Ap. Claudius Pulcher | |
| | | | | Q. Cæcilius Metellus Macedonicus | |
| 161 | | | | L. Metellus Calvus | |
| | 4 | 612 | COSS. | Q. Fabius Maximus Servilianus | |
| | 1 | 613 | COSS. | Cn. Servilius Cæpio | |
| | | | | Q. Pompeius Nepos | |
| | 2 | 614 | COSS. | C. Lælius | Hunc Lælium sapientem usurpatum ait Cicero li. 2. Officiorū,
et de Amicitia Dialogus ab eo habet nomen, socer fuit Q.
Mutij Scævolæ Auguris ac C. Fannij, qui postea sequuntur,
ut opinor, Annis 632. et 637. |
| | | | | Q. Servilius Cæpio | |
| | 3 | 615 | COSS. | Cn. Calphurnius Piso | |
| | | | | M. Popilius Lenās | |
| | 4 | 616 | COSS. | P. Scipio Nasica Serapion | Hoc authore Tyb. Gracchus in Capitolio à
primatibus cæsus est, ait Flor. li. 58. |
| | | | | D. Iunius Brutus | |
| | 1 | 617 | COSS. | M. Æmylius Lepidus Porcina | |
| | | | | C. Hostilius Mancinus | |
| | 2 | 618 | COSS. | P. Furius Philo | |
| | | | | Sex. Attilius Seranus | |
| | 3 | 619 | COSS. | Ser. Fulvius Flaccus | |
| | | | | Q. Calphurnius Piso | |
| | 4 | 620 | COSS. | P. Scipio Africanus Æmylianus II. | Cū hic sit annus 14. à priore Consulatu Scipionis,
miror qd sibi Florus li. 56. velit cū lege, quæ nullos
eosdem intra decem annos Coss. creari permittit.
Ceterū et Cn. Fulvius est in Flor. non C. |
| | | | | C. Fulvius Flaccus | |
| 162 | 1 | 621 | COSS. | C. Mutius Scævola | Mutium Cos. etiam Plutarchus ponit, quando cæsus est Tyb.
Gracchus, quod ideo admonemus, quod in Flor. perperam C.
Antonius legitur li. 58. |
| | | | | L. Calphurnius Piso | Tyb. Semp. Gracchi interitus. |
| | 2 | 622 | COSS. | P. Popilius Lenās | Apud Florum li. 59. P. Attilius legitur, si codex non fallit. |
| | | | | C. Sulpitius Galba | Cicero in Lælio, ubi de C. Blofio, pro Sulpitio habet Rutiliū. |
| | 3 | 623 | COSS. | P. Licinius Crassus | Quidā hūc Liciniū etiam Mutianū cognominant, Vide de eo
Valerium li. 3. ca. 2. et Gellium li. 1. ca. 13. |
| | | | | L. Valerius Flaccus | |
| | 4 | 624 | COSS. | Ap. Claudius Lentulus | |
| | | | | M. Perpenna Nepos | De hoc Perpenna Valerius li. 3. ca. 4. |

Olym
piades

Anni ab
urbe cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|--------------------------------|---|
| 163 | 1 | 625 | COSS. | C. Sempronius Tuditanus | |
| | | | | M. Aquilius | |
| | 2 | 626 | COSS. | Cn. Octavius | |
| | | | | T. Annius Rufus | |
| 164 | 3 | 627 | COSS. | L. Cassius Longinus Ravilia | |
| | | | | L. Cornelius Cinna | |
| | 4 | 628 | COSS. | M. Aemilius Lepidus | |
| | | | | L. Aurelius Orestes | |
| 164 | 1 | 629 | COSS. | M. Plautius Hypsæus | |
| | | | | M. Fulvius Flaccus | |
| | 2 | 630 | COSS. | C. Cassius Longinus | |
| | | | | Sex. Domitius Calvinus | Florus li. 61. & Cassiodorus, hunc C. Sextium uocant. |
| 165 | 3 | 631 | COSS. | Q. Cæcilius Metellus | |
| | | | | T. Quintius Flamminius Apellās | |
| | 4 | 632 | COSS. | Cn. Domitius Aenobarbus | Dionysius li. 2. non ita longe à principio, anno 630. primū bella ciuilia cepisti ait, sed ego errorē x. annorum puto, legendumq; Anno urbis 620. Meminit horum Coss. Plin. li. 2. ca. 32. quāquam ferē libri eo in loco corrupti. |
| | | | | C. Fannius | |
| 165 | 1 | 633 | COSS. | L. Opimius | C. Gracchi interitus |
| | | | | Q. Fabius Maximus | Et huius Cōsulatus meminit Plin. li. 2. ca. 29. ubi numeri frustra additi in plerisq; codicibus. Opimij etiā mentio apud eundē li. 14. ca. 4. cū numero annorū urbis 634. cū tamē ca. 14. eiusdem libri, ac de eodem Opimio, sint anni 633. ut hic noster numerus. Ceterū & hunc Maximū Flo. li. 61. Pauli nepotem uocat. |
| | 2 | 634 | COSS. | P. Manilius | Manlius Cassiod. |
| | | | | C. Papyrius Balbus | |
| 166 | 3 | 635 | COSS. | L. Cæcilius Metellus | |
| | | | | L. Aurelius Cotta | |
| | 4 | 636 | COSS. | M. Portius Cato Nepos | Micipsæ mors |
| | | | | Q. Martius Rex | Plin. li. 2. ca. 31. horū meminit & Gellius li. 13. ca. 18. In Floro Cn. corrupte legitur pro Q. |
| 166 | 1 | 637 | COSS. | L. Cæcilius Metellus Diadema | |
| | | | | Q. Mutius Scæuola | Videtur hic C. Lælij sapiētis, qui Cos. fuit anno urbis 614, gener fuisse. |
| | 2 | 638 | COSS. | C. Licinius Geta | |
| | | | | Q. Maximus Eburnus | |
| 166 | 3 | 639 | COSS. | M. Aemilius Scaurus | |
| | | | | M. Cæcilius Metellus | |

Olym
piadesAnn. ab
urb. cñ.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|--|---|
| 167 | 4 | 640 | COSS. | M. Acilius Balbus
C. Portius Cato | Attilius legitur apud Plin. li. 2. ca. 29. & libro
eodem cap. 56. aut ut alij, 58. |
| | 1 | 641 | COSS. | C. Cæcilius Metellus Caprarius
C. Papyrius Carbo | Cn. est in Plin. li. 2. ca. 33. |
| | 2 | 642 | COSS. | M. Livi Drusus
L. Piso Cæsonianus | |
| | 3 | 643 | COSS. | P. Scipio Nasica
L. Calphurnius Bestia | Videtur hic Serapionis filius, de quibus Cicero li. 1.
Off. ubi de animorum uarietate.
IUGURTHINVM BELLVM. |
| 168 | 4 | 644 | COSS. | M. Minutius Rufus
Sp. Posthumius Albinus | Q. pro M. legitur in Sallustij codicibus
de bello Iugurthino. |
| | 1 | 645 | COSS. | Q. Cæcilius Metellus Numidicus
M. Iunius Syllanus | De hoc Metello Flo. li. 65. quâquam cognomen eo in
loco omissum, uicit enim Numidiam. Hic L. Luculli
auunculus fuit, ait Plutar. in Lucullo. |
| | 2 | 646 | COSS. | Ser. Sulpitius Galba
M. Aemilius Scaurus Hortensius | |
| | 3 | 647 | COSS. | L. Cassius Longinus
C. Marius Nepos | Plin. li. 2. ca. 13. habet L. Crassum, sed errore, ut puto, codicem. Hic à
Tigurinjs Heluetijs occisus est, ait Caesar li. 1. de bello Gallico.
Mariam Nepotem quidam uocant, cum Plutarchus in eius uita
tertium se nomen nesciri fateatur. |
| 169 | 4 | 648 | COSS. | C. Attilius Seranus
Q. Servilius Cæpio | |
| | 1 | 649 | COSS. | P. Rutilius Rufus
C. Manlius Maximus | Alij hunc Manilium uocant, at in omnibus Flori de
Sallustij codicibus Manlius est. |
| | 2 | 650 | COSS. | C. Marius Nepos II.
C. Flavius Fimbria | |
| | 3 | 651 | COSS. | C. Marius Nepos III.
L. Aurelius Orestes | |
| 170 | 4 | 652 | COSS. | C. Marius Nepos IIII.
Q. Luctatius Catulus | Plutarchus in Mario ait, quartum Consulatum Marium gessisse cum Q.
Catulo, ita Florus, ita Cassiodorus, ita Plin. li. 17. ca. 1. In quibusdam
libris inuersi erant Coss. huius atque sequentis anni altera ex parte. |
| | 1 | 653 | COSS. | C. Marius Nepos V.
M. Aquilius | |
| | 2 | 654 | COSS. | C. Marius Nepos VI.
L. Valerius Flaccus | Meminit huius Consulatus Plin. li. 2. ca. 34. quâquam Cn.
ibi pro C. præterea numerus omisus. |

Olym
piades

Anni ab
urbe cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|----------------------------------|--|
| 171 | 3 | 655 | COSS. | M. Antonius | Meminit horum Plin. li. 8. ca. 7. etiam cum annis ab urbe condita, Gellius item meminit li. 4. ca. 6. |
| | | | | A. Posthumius Albinus | |
| | 4 | 656 | COSS. | Q. Cæcilius Metellus | |
| | | | | T. Didius Viuius | |
| 172 | 1 | 657 | COSS. | Cn. Cornelius Lentulus Clodianus | Plin. bis eorum meminit li. 30. ca. 1. iterum li. x. ca. 2. quāquam hoc in loco M. nō Cn. Cornelius dicitur. |
| | | | | P. Licinius Crassus | |
| | 2 | 658 | COSS. | Cn. Domitius Ænobarbus | |
| | | | | C. Cassius Longinus | |
| 173 | 3 | 659 | COSS. | L. Licinius Crassus | P. est in Cassiodoro. |
| | | | | Q. Mutius Scæuola | |
| | 4 | 660 | COSS. | C. Cælius Caldus | |
| | | | | L. Domitius Ænobarbus | |
| 174 | 1 | 661 | COSS. | C. Valerius Flaccus | Plinius hos nominat li. 19. ca. 3. |
| | | | | M. Herennius | |
| | 2 | 662 | COSS. | P. Claudius Pulcher | |
| | | | | M. Pulcher Perpenna | |
| 175 | 3 | 663 | COSS. | L. Martius Philippus | Mentio est horum apud Plin. li. 33. ca. 3. & libro 2. ca. 85. aut ut alij numerāt, 83. |
| | | | | Sex. Iulius Cæsar | |
| | 4 | 664 | COSS. | L. Iulius Cæsar | |
| | | | | P. Rutilius Lupus | |
| 176 | 1 | 665 | COSS. | Cn. Pompeius Strabo | Plin. li. 3. ca. 5. ubi de oppido Stabijs in Campano agro, de his loqui mihi uidetur, quāquam nomina ferè ibidē corrupta in omnibus, quotquot nos uidimus, exemplaribus. Hic aut Pompeius Magni Pompeij pater fuit, authoribus Plutar. ac Floro. |
| | | | | L. Portius Cato | |
| | 2 | 666 | COSS. | L. Cornelius Sylia | |
| | | | | Q. Pompeius Rufus | |
| 177 | 3 | 667 | COSS. | Cn. Octavius | Hic Octavius quod Cinnae obstitisset, ab eo ac C. Mario occisus est, cum eo etiam M. Antonius uir eloquentissimus, ac C. Cæsar. |
| | | | | L. Cornelius Cinna | |
| | 4 | 668 | COSS. | C. Marius Nepos | |
| | | | | L. Cornelius Cinna | |
| 178 | 1 | 669 | COSS. | Cn. Papyrius Carbo | III. |
| | | | | L. Cornelius Cinna | |

Olym | An. ab |
piades | ur. cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|---------------------------------------|---|
| 175 | 2 | 670 | COSS. | L. Cornelius Cinna III. | |
| | | | | Cn. Papyrius Carbo II. | |
| | 3 | 671 | COSS. | L. Scipio Asiaticus | |
| | | | | C. Norbanus Bulbus | |
| 176 | 4 | 672 | COSS. | Cn. Papyrius Carbo III. | Meminit horum Plin. li. 7. ca. 48. & 49. ubi in priore capite numerus III. omissus est, in sequente non item. |
| | | | | C. Marius Gratidianus aß Marij Filius | Et de hoc Plin. li. 34. ca. 6. |
| | 1 | 673 | COSS. | M. Tullius Decola | |
| | | | | Cn. Cornelius Dolabella | |
| 177 | 2 | 674 | COSS. | L. Cornelius Sylla II. | |
| | | | | Q. Metellus Pius | |
| | 3 | 675 | COSS. | P. Servilius Vatia Isauricus | |
| | | | | Ap. Claudius Pulcher | |
| 178 | 4 | 676 | COSS. | M. Aemilius Lepidus | Horū meminit Plin. sepe, ut li. x. ca. 21. & li. 36. ca. 6. ubi in numero annorū erratū est x. annis, itē li. codē ca. 15. & li. 35. ca. 3. & Flor. li. 90. Cicero li. 1. Off. de decoro, patrem ac filium Catulos ponit, quare hic uidetur filius eius qui fuit Cos. Anno urbis 652. |
| | | | | Q. Lutatius Catulus | |
| | 1 | 677 | COSS. | M. Aemilius Mamercus | |
| | | | | D. Brutus Iulianus | |
| 179 | 2 | 678 | COSS. | Cn. Octavius | plin. li. 2. ca. 35. horum mentionem facit. |
| | | | | C. Scribonius Curio | |
| | 3 | 679 | COSS. | L. Aurelius Cotta | C. Aurelius est in Castodoro. placet autem ut sint Coss. qui iterum decennio post. |
| | | | | L. Octavius aß L. Manlius Torquatus | |
| 180 | 4 | 680 | COSS. | L. Licinius Lucullus | Et huius Luculli meminit Plin. li. 36. ca. 6. & Flo. li. 94. & 95. Plutarchus etiā in Lucullo ait Coss. hos factos circa 177. Olympiada. |
| | | | | M. Aurelius Cotta | |
| | 1 | 681 | COSS. | C. Cassius Varus | |
| | | | | M. Licinius Lucullus | |
| 181 | 2 | 682 | COSS. | L. Gellius Publicola | |
| | | | | Cn. Cornelius Lentulus | |
| | 3 | 683 | COSS. | P. Cornelius Lentulus | Hic est qui Prætor postea sub Cicerone occisus est. |
| | | | | Cn. Aufidius Orestes | |
| 182 | 4 | 684 | COSS. | Cn. Pompeius Magnus | |
| | | | | M. Licinius Crassus | |

Olym
piades

An. ab
ur. cō.

| | | | | |
|-----|-----|-------|---|--|
| 178 | | | Q. Hortensius Nepos | |
| 1 | 685 | COSS. | Q. Cæcilius Metellus | |
| 2 | 686 | COSS. | L. Cæcilius Metellus Creticus | Sallustius in Catilina uidetur hunc Q. uocare non L. ubi Roma parat arma, & Florus item li. 99. |
| 3 | 687 | COSS. | Q. Martius Vatia
C. Calphurnius Piso | |
| 4 | 688 | COSS. | M. Attilius Glabrio
M. Amylius Lepidus
L. Iulius Tullus | Sallustius in Catilina hos Coss. ponit, sub quibus designati sequentis anni Coss. P. Cornelius Sylla, & P. Antronius Pætus legibus ambitus interrogati pœnas dederunt. |
| 179 | | | L. Aurelius Cotta II. | |
| 1 | 689 | COSS. | L. Manlius Torquatus II.
L. Iulius Cæsar | Sallustius in Catilina cum L. Cæsare nominat C. Figulum. |
| 2 | 690 | COSS. | Q. Martius Thermus | |
| 3 | 691 | COSS. | M. Tullius Cicero
C. Antonius | Sallustius in Catilina, & Plin. li. 8. ca. 53. Ceterū idē Plin. Cicerone consule numerat annum urbis 700. errore haud dubie, li. 9. ca. 39. Catilinæ coniuratio. |
| 4 | 692 | COSS. | D. Iunius Syllanus
L. Murena | |
| 180 | | | M. Pupius Piso Calphurnianus | |
| 1 | 693 | COSS. | M. Valerius Messala | Memini horum Plin. li. 7. ca. 26. & li. 8. ca. 36. & li. 37. ca. 2. ab initio. |
| 2 | 694 | COSS. | L. Afranius
Q. Cæcilius Metellus Celer | Plin. hunc C. Afranium uocat li. 2. ca. 69. & hunc Metellū Celerem, & Sallustius in Catilina. |
| 3 | 695 | COSS. | C. Iulius Cæsar
M. Calphurnius Bibulus | |
| 4 | 696 | COSS. | L. Piso Cæsonianus
A. Gabinius | Hic Piso, Cæsaris socer fuit, cuius filia Calphurnia Cæsari nupta, Plutarchus author. Bellū Gallicū quod C. Cæsar gessit. |
| 181 | | | P. Cornelius Lentulus | |
| 1 | 697 | COSS. | Q. Metellus Nepos
Cn. Lentulus Marcellinus | De horum Collegio Plin. li. 7. ca. 12. |
| 2 | 698 | COSS. | L. Martius Philippus | Hunc puto Augusti uiricum fuisse. |
| 3 | 699 | COSS. | Cn. Pompeius Magnus II.
M. Licinius Crassus II. | |

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|--|---|
| 182 | 4 | 700 | COSS. | L. Domitius Anobarbus
Ap. Claudius Pulcher | Suetonius de hoc initio Neronis, antea autem admonuimus, Plin. li. 9. ca. 39. hunc annorum numerum ab urbe cō. tribuisse Ciceroni Cos. sed haud dubio codicū errore plus x. annis. |
| | 1 | 701 | COSS. | Cn. Domitius Calvinus
M. Valerius Messala | P. Clodius à Milone cæsus. |
| | 2 | 702 | COSS. | Cn. Pompeius Magnus III. solus
Q. Metellus Scipio | Plin. li. 15. ca. 1. Pompeij quartū Consulātū numerat, sed codices, ut puto, errāt. Et quāvis Pompeius solus Cos. creatus esset, tamen socerū Metellum Scipionē in collegam ad V. menseis delegit, ait Plutarchus in Pompeio. |
| | 3 | 703 | COSS. | Ser. Sulpitius Rufus
M. Claudius Marcellus | Meminit huius Suetonius in Cæsare. |
| 183 | 4 | 704 | COSS. | L. Æmylius Paulus
C. Claudius Marcellus | Plinius horum mentionem facit li. 2. ca. 58. Suetonius in Cæsare ait hunc Caium Marci Marcelli patruelem fuisse fratrem. |
| | 1 | 705 | COSS. | C. Claudius Marcellus II.
L. Lentulus Cruscellus | |
| | 2 | 706 | COSS. | C. Iulius Cæsar II.
P. Seruilius Isauricus | C. IULIVS CÆSAR oppressa Rep. primus singulare imperium obtinuit. |
| | 3 | 707 | COSS. | Q. Fulius Calenus
P. Vaticanus | Meminit Plin. li. 8. ca. 7. |
| 184 | 4 | 708 | COSS. | C. Iulius Cæsar III.
M. Æmylius Lepidus | |
| | 1 | 709 | COSS. | C. Iulius Cæsar IIII. solus
Fabius Maximus | Cassiodorus hunc adponit. |
| | 2 | 710 | COSS. | C. Iulius Cæsar V.
M. Antonius | P. Cornelius Dolabella Cæsari suspectus. |
| | 3 | 711 | COSS. | A. Hirtius
C. Vibius Pansa | C. Cæsar Octavianus Ab hoc anno quidam Augusti ordiuntur imperium.
Huius Pedij meminit Plin. li. 35. ca. 4. & eius nepotis. |
| 185 | 4 | 712 | COSS. | M. Æmylius Lepidus II.
L. Munatius Plancus | Suetonius in Augusto. Caius Cæsar Octavianus primū cum M. Antonio, M. quæ Lepido, Deinde tantum cum Antonio per xii. ferè annos, nouissime per quatuor & xl. solus Remp. tenuit. Horum Coss. meminit Plin. li. 2. ca. 31. & Suetonius in Tyber. |
| | 1 | 713 | COSS. | P. Seruilius Isauricus II.
L. Antonius Patas | Hoc loco hic Seruilius Cos. II. dicitur, cū apud Eusebiū in Chronis, si codices nō fallunt, sub mortem Iulij Cæsaris publico funere elatus dicatur. Hic L. Antonius M. Antonij Triumviri frater fuit, ait Flor. li. 125. |
| | 2 | 714 | COSS. | Cn. Domitius Calvinus
C. Asinius Pollio | |

Olym
piadesAnni ab
urbe cō.

| | | | | | |
|-----|---|-----|-------|------------------------------------|--|
| 186 | 3 | 715 | COSS. | L. Portius Censorinus | |
| | | | | C. Calpurnius Sabinus | |
| | 4 | 716 | COSS. | Ap. Claudius Pulcher | |
| | | | | C. Norbanus Flaccus | |
| 187 | 1 | 717 | COSS. | M. Vipsanius Agrippa | |
| | | | | L. Caninius Gallus | |
| | 2 | 718 | COSS. | L. Gellius Publicola | |
| | | | | M. Cocceius Nerua | |
| 188 | 3 | 719 | COSS. | L. Cornificius | |
| | | | | Sex. Pompeius | |
| | 4 | 720 | COSS. | L. Scribonius Libo | |
| | | | | L. Atratinus | |
| 189 | 1 | 721 | COSS. | C. Cæsar Octavianus II. | Quidā pro Cicerone M. Lælius Volcatii Tullum posuerāt,
Cassiodorus L. Volcatii, at ex Plutarcho atq; etiam ex Plin.
li. 22, ca. 6. satis liquet M. Tullij Ciceronis fuisse filium. |
| | | | | M. Tullius Cicero | |
| | 2 | 722 | COSS. | Cn. Domitius Aenobarbus | |
| | | | | C. Sossius | |
| 189 | 3 | 723 | COSS. | C. Cæsar Octavianus III. | C. CAESAR OCTAVIANVS SOLVS.
Augusti uerum imperium, authore Suetonio, &
ciuili bello finis impositus, Dionys. li. 1. |
| | | | | M. Valerius Messala | |
| | 4 | 724 | COSS. | C. Cæsar Octavianus IIII. | |
| | | | | M. Licinius Crassus | |
| 189 | 1 | 725 | COSS. | C. Cæsar Octavianus V. | |
| | | | | Sex. Apuleius | |
| | 2 | 726 | COSS. | C. Cæsar Octavianus VI. | |
| | | | | M. Vipsanius Agrippa II. | |
| 189 | 3 | 727 | COSS. | C. Cæsar Octavianus VII. | |
| | | | | M. Vipsanius Agrippa III. | |
| | 4 | 728 | COSS. | C. Cæsar Octavianus Augustus VIII. | |
| | | | | T. Statilius Taurus | |
| 189 | 1 | 729 | COSS. | C. Cæsar Octavianus Augustus IX. | |
| | | | | M. Iunius Syllanus | |

| | | | | | | |
|-----|---|-----|-------|--------------------------|---|----|
| 197 | 4 | 760 | COSS. | M. Furius Camillus | | 10 |
| | | | | Sex. Nonius Quintilianus | | |
| | 1 | 761 | COSS. | Q. Sulpitius Camerinus | Meminit horum Suetonius in Vespasiano, & Plin. li. 7. ca. 48. quod ideo admonemus, ut mendum eo in loco tollatur. | 11 |
| | | | | C. Poppæus Sabinus | | |
| 198 | 2 | 762 | COSS. | P. Cornelius Dolabella | | 12 |
| | | | | C. Iunius Syllanus | | |
| | 3 | 763 | COSS. | M. Æmylius Lepidus | | 13 |
| | | | | T. Statilius Taurus | II. | |
| 199 | 4 | 764 | COSS. | Germanicus Cæsar | Meminit Suetonius in Caligula. | 14 |
| | | | | C. Fonteius Capito | | |
| | 1 | 765 | COSS. | L. Munatius Plancus | II. | 15 |
| | | | | C. Silius | | |
| 200 | 2 | 766 | COSS. | Sex. Pompeius | Suetonius in Augusto. | 16 |
| | | | | Sex. Apuleius | | |
| | | | | CLAVD. TYBERIVS CÆSAR. | | |
| | 3 | 767 | COSS. | Drusus Cæsar | Horum Coss. meminit Suetonius in Vitellio. | 17 |
| 200 | | | | C. Norbanus Flaccus | | |
| | 4 | 768 | COSS. | Sisenna Statilius Taurus | | 18 |
| | | | | L. Scribonius Libo | | |
| | 1 | 769 | COSS. | L. Pomponius Flaccus | | 19 |
| 200 | | | | C. Cælius Rufus | | |
| | 2 | 770 | COSS. | Cl. Tyberius Nero Cæsar | III. | 20 |
| | | | | Germanicus Cæsar | II. | |
| | 3 | 771 | COSS. | M. Iunius Syllanus | Mentio est horum Coss. apud Plin. li. 2. ca. 87. aut ut alij, 89. | 21 |
| 200 | | | | L. Norbanus Balbus | T. Livi historiciographi mors, authore Eusebio. | |
| | 4 | 772 | COSS. | M. Valerius Messala | | 22 |
| | | | | M. Aurelius Cotta | | |

RELIQUOS Coss., haud temere à nobis omisso, quòd ad Liviū uolu-
mina nihil faciant, qui uelit, apud Cassiodorum quærat, aut potius apud
Gregorium Haloandrum, qui ei auctori, cum ex Iustiniani Cæsaris
Codice, tum alijs multis collatis authoribus non parum lucis
attulit. Nos totum hunc Catalogum Liviō aptau-
mus, in quem Annotationes paramus, ædituri
eas cum erit plus oñ. Tu uale, & hunc
nostrum laborē boni consule.



AVTHORES, QUIBUS IN HAC TEMPORVM
SVPPVTATIONE VSI SVMVS.

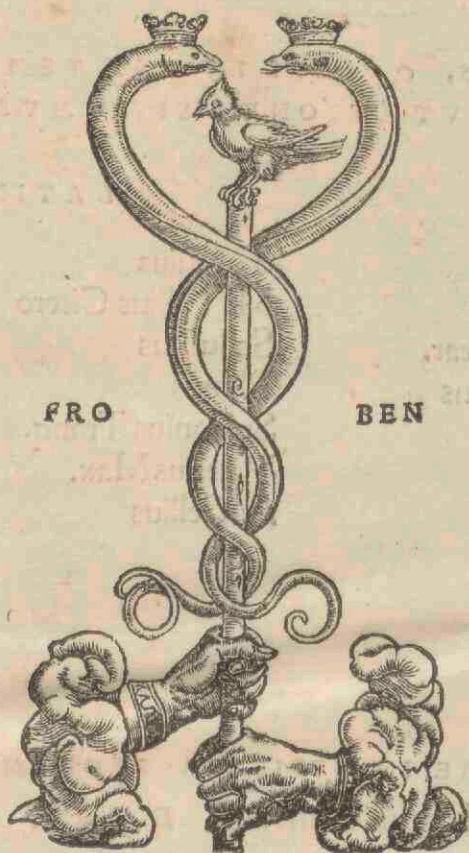
GRAECI

Plutarchus
Polybius
Dionysius Halicar.
Diodorus Siculus
Eusebius
Strabo.

LATINI

| | |
|-------------------|--------------------|
| T. Liviū | C. Iulius Cæsar |
| M. Tullius Cicero | Quintilianus |
| Sallustius | Aurel. Cassiodorus |
| Plinius | Orosius |
| Suetonius Tranq. | L. Florus |
| Valerius Max. | Gregor. Haloander. |
| A. Gellius | |

BASILEAE IN OFFICINA FROB. MENSE
Martio, Anno. M. D. XXXI.



100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611

